

**საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველოს საინჟინრო აკადემია**

**Georgian Technical University
Georgian Academy of Engineering**

ბიზნეს - ინჟინერიკი Business-Engineering

**ყოველკვარტალური რეფერირებადი და რეცენზირებადი
საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი**

**QUARTERLY REFEREED AND REVIEWED
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

ჟურნალი დარეგისტრირებულია საქმიან სისტემაში GOOGLE SCHOLAR:

<http://scholar.bpengi.com>

DOI: <https://doi.org/10.36073/1512-0538>

JOURNAL IS REGISTERED IN THE GOOGLE SCHOLAR:

<http://scholar.bpengi.com>

DOI: <https://doi.org/10.36073/1512-0538>

**N3-4
2024**

ბიზნეს-ინჟინერინგი

Business-Engineering

ყოველკვარტალური რეფერირებადი და რეცენზირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი

უპკ (UDC) 338.22+62

ბ-666

N3-4, 2024 წელი

მთავარი რედაქტორი:

ა. სიჭინავა

მთავარი რედაქტორის მოადგილე:

დ. სეხნიაშვილი

ელექტრონული პერსონის ტექნიკური რედაქტორი:

ა. ქუთათელაძე

ტექნიკური რედაქტორები:

თ. აბუაშვილი, ნ. გეგენავა

სარედაქციო კოლეგია:

დ. გურგენიძე, მ. ბილინსკა (უკრაინა), ა. გლუშეცკი (რუსეთი), რ. გინევიჩუსი (ლიეტუვა), ი. დუბიეი (უკრაინა), შ. ვეშაპიძე, გ. იგნატკოვიჩი (ბელორუსი), ს. იურენია (ბელორუსი), ი. კვესელავა, ს. კოჭიროვა (ყაზახეთი), კ. კოპალიანი, ი. კუტუბიძე, ჯ. ლი (ჩინეთი), შ. ლომინაშვილი, თ. ლომინაძე, დ. მახვილაძე, ი. მამადოვი (აზერბაიჯანი), მ. მამადოვი (აზერბაიჯანი), თ. მერკულოვა (უკრაინა), შ. კირთაძე, ვ. მინასიანი (რუსეთი), ჯ. ნაზარკო (პოლონეთი), მ. ოსინსკა (პოლონეთი), ვ. პეტრაშკევიჩუსი (ლიეტუვა), მ. რაუდიარეუ (ესტონეთი), ა. სილაგაძე, მ. ტემერბაევა (ყაზახეთი), ა. ფრანგიშვილი, ლ. ქარჩავა, გ. ლავთაძე, რ. შენგელია, ნ. შონია, ნ. ჩიკაიძე, თ. წერეთელი, ი. ჯაგოდნიშვილი.

CHIEF EDITOR:

A. Sichinava

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

D. Sekhniashvili

TECHNICAL EDITOR:

A. Kutateladze

TECHNICAL EDITORS:

T. Abuashvili, N. Gegenava

EDITORIAL BOARD:

D. Gurgenidze, M. Bilynska (Ukraine), A. Glushetskiy (Russia), R. Ginevičius (Lithuania), Y. Dubiei (Ukraine), Sh. Veshapidze, G. Ignatkovich (Belarus), S. Yurenia (Belarus), I. Kveselava, J. Li (China), Sh. Lominashvili, T. Lominadze, D. Makhviladze, I. N. Mammadov (Azerbaijan), M. A. Mammadov (Azerbaijan), T. Merkulova (Ukraine), Sh. Kirtadze, K. Kopaliani, S. Kozhirova, I. Kutubidze, V. Minasyan (Russia), J. Nazarko (Poland), M. Osinska (Poland), V. Petraškevičius (Lithuania), M. Raudjārv (Estonia), A. Silagadze, M. Temerbaeva (Kazakhstan), A. Prangishvili, L. Karchava, G. Gvartadze, R. Shengelia, N. Shonia, N. Chikaidze, T. Tsereteli, I. Jagodnishvili.

სტატიაში მოყვანილი ფაქტების და
მონაცემების სიზუსტისა და პლაგიატზე
პასუხისმგებელია ავტორი

The author is responsible
for accuracy and plagiarism of facts
and data in the article.

მისამართი:

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
კოსტავას 77, კორპ. VI, სართ. VI, ოთ. 615ბ.
ტელ.: 595 71-91-77; 599 10-91-90;

EDITORIAL OFFICE ADDRESS:

Georgian Technical University
Tbilisi, Kostava str. 77. 615 b.
Tel.: 595 71-91-77; 599 10-91-90;

www.Business-Engineering. bpengi.com

ელ-ფოსტა: info@bpengi.com

ISSN 1512-0538

www.Business-Engineering. bpengi.com

E-mail: info@bpengi.com

ISSN 1512-0538

სარჩევი

პიზნის ინტინარიონი N3, 2024

პლენარული მოსხენებები

Maryna Bilynska, Zurab Garakanidze

EXPLORING INDIVIDUAL RESILIENCE AS A COMPONENT

OF NATIONAL RESILIENCE IN UKRAINE DURING THE WARTIME----- 11

Елена Нечаева, Светлана Кожирова

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СТРАТЕГИЯ КИТАЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ -----

17

Алексей Харланов

КОНСЦИЕНТАЛЬНЫЕ ВОЙНЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК ---- 22

Мамедов Ильгар, Нариман оглы

ИСККУСТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА СТОИМОСТЬ БИЗНЕСА-----

27

Yuliia Dubiei

GLOBAL FACTORS OF TECHNOLOGICAL DISPARITY IN THE WORLD ECONOMY-----

29

სექცია 1. ეკონომიკის მდგრადი განვითარების პრობლემები და თანამედროვე გლობალური გამოწვევებით განპირობებული ტრანსფორმაციები

გიორგი მაღაშხია

მთავარი ტრენდები - ეკონომიკური განვითარება -----

33

დემნა კვარაცხელია, ალექსანდრე სიჭინავა

ეკონომიკური ზრდის ტენდენციები საქართველოში -----

38

Timur Mustafin

RISKS AND THREATS OF THE DIGITAL ECONOMY -----

41

Rong Long, Jingcheng Li

GREENING THE SILK ROAD:

THE IMPACT OF THE BELT AND ROAD INITIATIVE ON GLOBAL RENEWABLE ENERGY-----

43

Davit Basiashvili, Slava Fetelava

CARTEL AS THE ANTICOMPETITION AGREEMENT-----

46

ტარიელ კიკვაძე, თემურ შაკიაშვილი

მიგრაციული პროცესების გავლენა მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე -----

49

<i>Shota Lominashvili, Medea Lominashvili-Pruidze, Miranda Kavadze</i> ROLE OF RENEWABLE ENERGY IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF GEORGIA -----	53
<i>ნატო ჩიკვილაძე</i> გლობალური ეკონომიკის ინკლუზიური განვითარება -----	56
<i>ქეთევან ვეზირიშვილი-ნოზაძე, მარიამ კუჭავა, ზურაბ ლომსაძე</i> მწვანე ეკონომიკა და მდგრადი განვითარების გამონახვები მსოფლიო წესრიგის ტრანსფორმაციის პროცესში -----	59
<i>Наталья Фаркова</i> ВЛИЯНИЕ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ НА ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ В СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ -----	63
<i>Иван Молчанов</i> ТРАНСФОРМАЦИЯ ЭКОНОМИКИ ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ ПОД ВОЗДЕЙСТВИЕМ ПАНДЕМИИ COVID-19 И ПРИРОДНЫХ КАТАКЛИЗМОВ -----	65
<i>Nato Gurgenidze</i> FOREIGN POLICY OF SMALL STATES IN THE CONTEXT OF CHANGING NATIONAL IDENTITY -----	69
<i>აკაკი გვარუციაძე, ლევან ტატიშვილი</i> ვერცხული კაპიტალი როგორც ინოვაციური ბიზნესის დაფინანსების საშუალება -----	73
<i>მეგი გორგასლიძე</i> საინვესტიციო პოლიტიკა და ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოება -----	76
<i>ნაზი ჭიკაიძე</i> ინტელექტუალური კაპიტალის გავლენა ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე -----	79
<i>რევაზ შენგელია, ჟუჟუნა ნიკლაური, ნათია შენგელია</i> კონკურენტუნარიანი ადამიანისეული კაპიტალი-ციფრული ტრანსფორმაციის გასაღები -----	83
<i>ნელი სესაძე, ლია პიტიურიშვილი, ნინელი თევდორაშვილი</i> მდგრადი განვითარება ბიზნესის ფუნდამენტური ასპექტი -----	87
<i>ვაჟა ზეიკიძე, რუსუდან ფირცხალავა</i> კაპიტალის ბაზრის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში -----	91
<i>გიორგი ზაალიშვილი, ნინო ფაილოძე</i> ერთვნი ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაცია და ევროკავშირის გამოცდილება -----	95

<i>ნატო გეგენავა, თამარ აბუაშვილი</i> საკენსიო სისტემის მსოფლიო გამოცდილება -----	98
<i>თეა ბიძინაშვილი, დავით შალიკიანი</i> ეროვნული უსაფრთხოებისა და ეკონომიკური ზრდის დაბალანსება: საქართველოს თავდაცვის სტრატეგიის ანალიზი, ეკონომიკური შედგენები და სტრატეგიული არჩევანი -----	101
<i>გია კვაშილავა</i> ეკონომიკის მეცნიერების წარმოშობის და განვითარების მოკლე მიმოხილვა ----	106
<i>ნინო ბენდიანიშვილი</i> მდგრადი განვითარებისა და ინფორმაციის უსაფრთხოების მნიშვნელობა, როგორც უსაფრთხოების კრძალულობის განვითარების საშუალება -----	110
<i>ილია ჩანადირი</i> კრიტიკული ინფრასტრუქტურის როლი ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში -----	113
<i>ანუკი ტოგონიძე</i> ინდუსტრიული რევოლუცია და ინოვაციური განვითარების ეტაპები-----	118
<i>ნანა ნიკოლეიშვილი</i> მენარმეობის როლი ეკონომიკურ განვითარებაში -----	122
<i>კობა ჯელაძე</i> რუსეთ-უკრაინის ომის გავლენა საქართველოს ეკონომიკურ უსაფრთხოებაზე-----	125
<i>Levan Gabisonia</i> AI DEPENDENCY INDEX: QUANTIFYING PREPAREDNESS FOR THE AI ERA -----	133

სექცია 2. ეროვნული ეკონომიკის ღარბების განვითარების ძირითადი მიმართულებები

<i>Марина Темербаева, Татьяна Урюмцева</i> СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОИЗВОДСТВА БЕЗГЛЮТЕНОВЫХ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ В КАЗАХСТАНЕ -----	136
<i>Yuliia Serhiivna Papizh</i> STRATEGIC MANAGEMENT AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY OF ENERGY SECTOR ENTERPRISES IN UKRAINE -----	139

გიორგი ცაავა

საქართველოს ეროვნულ (სახელმწიფო) ბანკსა

და საგადასახადო კომერციულ ბანკებსა და სხვა სუბიექტებს შორის

სანიმუშო საქმიანი ურთიერთობები საბაზრო ეკონომიკის პირობებში----- 141

ირინე მამალაძე

მაკროკრუდენციული პოლიტიკის მნიშვნელობა და

ფინანსური სტაბილურობა საქართველოს მაგალითზე ----- 156

თინათინ გუგეშაშვილი, ირინე კოპალიანი, თამთა ჩაგანავა

ფინანსური ტექნოლოგიები საბანკო-საფინანსო

სექტორის ციფრული ტრანსფორმაციისთვის ----- 162

თამარ აბუაშვილი

ციფრული ეკონომიკა საბანკო სექტორში ----- 167

Матти Раудярв

ДОМАШНИЕ ОФИСЫ И УДАЛЕННАЯ РАБОТА ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ

ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОТДЕЛЬНОГО РАБОТНИКА, ГРУППЫ ИЛИ ОРГАНИЗАЦИИ----- 171

Alexander Sichinava, Dali Sekhniashvili, Nazi Chikaidze

TRENDS IN REAL ESTATE DEVELOPMENT IN THE GEORGIAN REPUBLIC IN 2023-2024----- 176

დალი სილაგაძე

მევენახეობის განვითარება ცაგერის მუნიციპალიტეტში ----- 180

მანანა შალამბერიძე

ევროპასთან თავისფალ ვაჭრობაში აგრარული სფეროს ჩართულობა----- 184

რუსუდან ფირცხალავა

გლობალიზაცია და სასოფლო ტერიტორიების

განვითარების თავისებურებები საქართველოში ----- 186

Сергей Беспалый, Алма Мусина, Жомарт Бутенов

ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ПОД ВОЗДЕЙСТВИЕМ

ПРИНЦИПОВ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ----- 189

Tetiana Herasymenko

ASSESSMENT OF INVESTMENT AND INNOVATION ACTIVITY OF HIGH-TECH TNCS ----- 193

Сергей Беспалый

МЕТОДОЛОГИИ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ДЛЯ МОНИТОРИНГА

И ОЦЕНКИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРОГРАММ ПО ИННОВАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ

И ПРОМЫШЛЕННОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ----- 196

Revaz Kakubava, Maia Benia, Irina Benia

ANALYSIS OF SOME ASPECTS OF CONSUMER BEHAVIOR IN THE SERVICE SPACE----- 200

მაია შევარდენიძე, თამაზ ოზგაძე

ნარმოების ეკონომიკის მათემატიკური მოდელირება.

ლორენცის უცნაური ატრაქტორი----- 204

ნუნუ ქიქოძე

ინოვაციური მენეჯმენტის თავისებურებები ქართულ ბიზნეს კომპანიებში ----- 209

ნუგ ზარ ყავლაშვილი, ნოდარ მირიანაშვილი, ქეთევან კვირიკაშვილი

ალტერნატიული და განახლებადი ენერგორესურსების

პოტენციალი და მათი გამოყენების შესაძლებლობები საქართველოში ----- 213

კონსტანტინე თელია

საზღვარგარეთის ქვეყნების კლასტერული ჯგუფების საქმიანი კულტურები ----- 216

ნინო ყურაშვილი

კლიმატის ცვლილება და მდგრადი წყლის რესურსების მართვა ----- 220

ანა ნატროშვილი

თანამშრომლის პოტენციალის შეფასება როგორც კარიერული

ზრდის წინაპირობა----- 224

თამარ ჩაჩანიძე, ლაშა მგელაძე

საქართველოს უძრავი ქონების ბაზრის ტენდენციები და გამოწვევები ----- 226

მარინა ქურდაძე, იზოლდა ყურაშვილი, ანა ჯიქია

პროექტების მართვის შესაძლებლობების ფართო არეალი ბიზნესში და

ბარიერის გადალახვის გზები ციფრული ტექნოლოგიების დახმარებით ----- 230

ია ჯიმშიტაშვილი, ნანა რინკიაშვილი

სოციალური პასუხისმგებლობის ფაქტორი თანამედროვე ბიზნესში----- 236

თეონა თაბორიძე

ღვინის კულტურა საქართველოში და

მისი სოციალური ეკონომიკური გავლენები კახეთის მაგალითზე----- 239

ეკა ავალიანი

ფინანსური ინსტიტუტების ჩართულობის პირველი ნაბიჯები კრიპტოაქტივების

ეკონომიკასთან ინტეგრაციის გზაზე ----- 244

ნანა შაშიაშვილი, მარიამ ბაქრაძე

გენდერიკული სამკურნალო საშუალებების მიმოქცევის

თავისებურებები ფარმაცევტულ ბაზარზე ----- 247

Nino Qurashvili

SAPONINS AND SOME BEST KNOWN SAPONIN CONTAINING MEDICINAL PLANTS----- 252

ნანა შაშიაშვილი, ნინო ბაქრაძე

რაციონალური ფარმაცოთერაპია და გამოვლენილი
პრობლემების გადაჭრის მექანიზმები ----- 258

სალომე მაშენიაშვილი

გლობალიზაცია და ფისკალური პოლიტიკა ----- 267

მაია ქიმერიძე

თანამედროვე სამედიცინო ტექნოლოგიების
მნიშვნელობა ჯანდაცვის ეკონომიკაში ----- 270

თამარ ჩალაძე

დიაგნოზთან შეჭიდული ჯგუფების (DRG) დანერგვის
ეფექტი ჯანდაცვის სისტემაში ----- 274

**სექცია 3. ეროვნული ეკონომიკის
განვითარების სამართლებრივი, პოლიტიკური
და ფილოსოფიური ასპექტები**

კარლო კოპალიანი

პოლიტიკური კონსალტინგის პარადიგმა (არსი და დანიშნულება)----- 278

ზვიად ბეშკენაძე

კორუფციის დონე და მისი გამოვლინებები
(საკითხის თეორიული და გოგამრთი პრაქტიკული ასპექტები) ----- 283

ნინო გომარტელი, თამარ ხოხობაშვილი

თანამედროვე თურქეთის კავკასიური პოლიტიკის გავლენა საქართველოზე ---- 288

ლია მეტრეველი, ნინო კიკნაველიძე

მეცნიერული კომუნიკაცია - საზოგადოებისა და
მეცნიერული კვლევის ურთიერთკავშირი----- 293

მანანა გაგოშიძე, ნატალია ბინაძე

კოლექტივიზმი - ინდივიდუალიზმი სოციალური თეორიაში----- 295

ფიქრია დიდებაშვილი

შან ანტუან კონდორსე პროგრესის თეორიის შესახებ ----- 300

ხათუნა ამაღლობელი, ნათელა ჭოჭუა

საერთაშორისო სტუდენტები და საქართველოს უმაღლეს

სასწავლებლებში ფსიქოკონსულტირების სერვისის მიღების საჭიროება ----- 303

შოთა ვადაჭკორია

საქართველოს ხელისუფლების რიტორიკა

„სამხრეთ ოსეთში“ მოსალოდნელი „რევოლუციის“ შესახებ და

ოსი სეპარატისტების საპირისპირო ღონისძიებები ----- 309

Nato Gurgenidze

THE PROCESS AND STRUCTURE OF POLITICAL

AND SOCIAL SCIENTIFIC RESEARCH IN POLITICAL AND SOCIAL STUDIES ----- 321

ვიქტორ რაზმაძე

ოსლამის წარმოშობა და მისი გავრცელების ძალმომრეობითი ფორმები ----- 326

მადონა ლელაძე

მეფასშეობა, თეოლოგიის თვალსაზრისით, ძველ საეკლესიო საკანონმდებლო

კრებებსა და თანამედროვე საქართველოს კანონმდებლობაში ----- 332

კოკა კუტუბიძე, ილია ვადაჭკორია

გაზეთი „ივერია“ ქართველთა ეროვნული ღირებულებების

გამყალბებლების წინააღმდეგ ბრძოლის სამსახურში ----- 338

მაია თადიაშვილი

სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორების გავლენა

სამეწარმეო საქმიანობაზე საქართველოში ----- 349

პიზნის ინჟინერინგი N4, 2024

აქტუალური ეკონომიკური საკითხები

მერაბ ჯულაყიძე

ეკონომიკური ზრდის ფაქტორების შეფასება

მოდულიზირებული სანარმოო ფუნქციის გამოყენებით ----- 354

რეზი თუშიშვილი

საპენსიო რეფორმა და საინვესტიციო კორდფელების

დაკომპლექტების პრობლემები ----- 358

რეზი თუშიშვილი

სავალუთო რისკები და მათი ჰეჯირების მეთოდები ----- 362

ირაკლი აბაშიძე

იმუნიტეტი სისხლის სამართლის პროცესში და მისი მოქმედების ფარგლები ----- 365

**სამართლის აქტუალური საკითხები
უსაფრთხოების პრობლემები**

ჯემალ გაბელია, თათია ხუნტუა
გეოპოლიტიკა და საქართველოს უსაფრთხოების პრობლემები ----- 369

კოკა კუტუბიძე, ზურაბ რუხაია
საგოგადოებრივი აზრის შესწავლის პრინციპების საკითხისადმი ----- 375

რეცენზია

დავით სოლომნიშვილი
თოლია ----- 379

ალექსანდრე სიჭინავა
რეცენზია აკადემიკოს სოლომონ პავლიაშვილის და
პროფესორი ზურაბ გარაყანიძის მონოგრაფიაზე
„შუა დერეფნის ენერგეტიკული განვითარება“ ----- 380

დემნა კვარაცხელია
რეცენზია ასოცირებული პროფესორის კახაბერ ციმინტიას მონოგრაფიაზე:
„ჩრდილოვანი ეკონომიკა: თეორია და პრაქტიკა“ ----- 383

EXPLORING INDIVIDUAL RESILIENCE AS A COMPONENT OF NATIONAL RESILIENCE IN UKRAINE DURING THE WARTIME

Maryna Bilynska

*PhD (Medical Sciences), Doctor of Science in Public Administration,
fullprofessor South-Ukrainian National Pedagogical University, Ukraine*

Zurab Garakanidze

*PhD (Economics), D. Agmashenebeli
Defence Adademy, professor, MA program, Georgia*

ABSTRACT

This paper explores the concept of building personal resilience as a crucial part of national resilience in Ukraine during the war, with a particular focus on the role of public administration and civil society. The study aims to highlight the Ukraine's national resilience strategy emphasizes a "whole-of-society" approach, where the psychological preparedness and unity of individuals contribute to the country's ability to withstand and respond to external threats. The concept of resilience has been central to Ukraine's national security policy, especially in light of the ongoing war and it based on the experience of NATO countries. The findings of this research contribute to the understanding of national resilience and provide insights into strategies for governance in post-war scenarios.

Key words: national resilience, war time, resilient public administration, personal resilience, U.S. combat veterans, NATO resilience framework

INTRODUCTION

Building individual resilience as a component of national resilience during in Ukraine the unprovoked war has been a critical focus for both governmental and societal efforts. Individual resilience in this context refers to the ability of citizens to cope with and adapt to the severe challenges posed by the ongoing conflict, including psychological stress, physical dangers, and disruptions to daily life. This resilience is not only crucial for personal well-being but also plays a vital role in strengthening the overall resilience of the nation.

Ukraine's national resilience strategy emphasizes a "whole-of-society" approach, where the psychological preparedness and unity of individuals contribute to the country's ability to withstand and respond to external threats. The concept of resilience has been central to Ukraine's national security policy, especially in light of the ongoing war. The resilience of the Ukrainian people has been repeatedly highlighted in international discourse, where it is linked to their bravery, determination, and capacity to maintain a sense of normalcy despite the extraordinary circumstances.

Moreover, the resilience-building efforts in Ukraine are supported by various international and domestic initiatives. For instance, resilience has been integrated into foreign policy goals, as seen in the European Neighbourhood Policy, and it is also a focal point in the country's internal strategies to enhance its defense capabilities and societal stability.

In essence, the individual resilience of Ukrainians forms the backbone of the nation's broader resistance to aggression, playing a crucial role in the country's ability to maintain its sovereignty and continue functioning amid war

Building national resilience and forming appropriate systematic mechanisms and frameworks is one of the priorities for Ukraine. Ukrainian strategic partners, incl. NATO and its individual members are eager to provide relevant support. At the same time, the recommendations given by foreign advisers in this area are sometimes mixed, competing and sketchy. With a view to the efficient use of limited state resources and the rational use of foreign aid, it is appropriate to develop in Ukraine the concept of national resilience. At the same time, it is necessary to take into account national interests and needs of development of the state and society, as well as specificities of Ukrainian security environment. It is also advisable to bear in mind that Ukraine now faces a high level of risks and threats in all spheres - internal and external, socio-economic, socio-political, military, environmental and others. There are many vulnerabilities due to insufficient level of social consolidation, ineffective governance, incomplete reform of the security and defense sector and decentralization processes, systemic deficiencies of the national economy, etc.

Thus, the concept of ensuring national resilience in Ukraine should be based on a broad approach and not limited to the formation of an effective crisis management system based on systems for protecting the population from emergencies and critical infrastructure protection.

Considering that building national stability is a difficult task, the accomplishment of which envisages involvement of a wide range of state institutions, it is advisable for the Cabinet of Ministers of Ukraine to develop a draft Concept and submit it for consideration by the National Security and Defense Council of Ukraine, as a collegial body, which makes it possible to combine efforts of executive and other public authorities, above all those of non-governmental security and defense sector.

In addition to the overall vision of the national resilience system, the draft Concept should identify:

- the main directions of resilience building: improvement of crisis management, community resilience, economic resilience, social resilience;
- the national coordinator, the structure of its subsidiary bodies;
- a general responsibility and powers distribution frame for public authorities in certain areas of ensuring national resilience;
- peculiarities of a national threat assessment system building and maintenance of a national threat registry/profile;
- establishment of a national network of authorized state bodies and scientific institutions for strategic analysis;
- permanent mechanisms for cooperation between

state and local authorities, non- governmental organizations, private business and international partners on national resilience (at national and local levels);

- establishment and functioning of permanent two-way communication channels between the state and the population, as well as dissemination of necessary knowledge;
- the obligation to conduct periodic interagency trainings and exercises with the participation of the population and other activities to raise awareness and readiness to respond to a wide range of threats;
- peculiarities of reserve resources and stocks accumulation and development of capabilities in various fields;
- peculiarities of legal support of the respective processes, including:
 - legislative regulation of strategic planning in the country, taking into account the principles of sustainable development, security and resilience;
 - establishment of a unified legal framework in the field of crisis management planning and threats response for coordinated actions of state bodies;
 - introduction of common standards and recommendations (instructions) on specific issues of national resilience.

MAIN MATERIALS

Let's discuss personal and public administration's role in Wartime Resilience. In wartime, the stakes are higher, and decisions must often be made swiftly with incomplete information. Public administration provides the framework within which these decisions are made and executed. Effective governance during wartime involves the centralization of decision-making powers, the establishment of clear lines of communication, and the enforcement of policies that prioritize national security and resilience. This often requires a shift from peacetime bureaucratic procedures to more streamlined, decisive action that can respond to the rapidly changing circumstances of war.

National resilience, particularly in wartime, is critical for maintaining essential services and ensuring societal stability amid conflict. This article synthesizes

insights from three studies: the role of resilience in healthcare during wartime, the psychiatric characteristics of U.S. combat veterans across different war eras, and the theoretical framework of resilience in complex adaptive systems. By integrating findings from these studies, we provide a comprehensive understanding of how resilience functions across healthcare, military, and societal contexts, highlighting the need for adaptive strategies and transformative adaptation to effectively respond to modern threats.

We propose to consider several studies related to this thesis:

1. Healthcare Personnel Resilience During Wartime:

The study by Sarah Sberro-Cohen, Inbal Amit, Erez Barenboim and Alona Roitmanat Assuta Ashdod Hospital in Israel provides valuable insights into how individual and organizational resilience impact the continuity of healthcare services during conflict. The study reveals a strong correlation between HCP resilience and attendance, with lower resilience scores associated with higher absenteeism during wartime. This finding underscores the critical role of resilience in maintaining essential healthcare services when faced with threats such as missile attacks. Enhancing HCP resilience through targeted interventions—such as improving organizational support and addressing perceptions of danger—can reduce absenteeism and bolster national resilience.

The study also highlights the inverse relationship between the sense of danger and HCP attendance, aligning with theories of motivation that prioritize safety and security. Organizational support mechanisms, including emotional support and secure transportation, are identified as key factors in improving resilience and ensuring healthcare system functionality during conflict.

2. Psychiatric Characteristics of U.S. Combat Veterans:

The 2019–2020 National Health and Resilience in Veterans Study by Peter J. Na, Paula P. Schnurr, Robert H. Pietrzak provides a comparative analysis of psychiatric outcomes among U.S. combat veterans from various war eras. The study reveals that veterans from more recent conflicts, particularly Iraq and Afghanistan, report higher levels of trauma and psychiatric symptoms compared to veterans from earlier wars. Iraq/Afghanistan War veterans exhibit the highest rates of PTSD, substance use disorders, and suicidal ideation, emphasizing the need for era-specific mental health interventions.

This study highlights the significant mental health challenges faced by younger veterans and underscores

the importance of tailored mental health services that address the unique experiences and needs of veterans from different war eras.

3. Resilience in Complex Adaptive Systems:

The third study, by Jesse M. Keenan expands on the concept of resilience, particularly in complex adaptive systems, and its application in national security policies. It differentiates between various forms of resilience, including ecological, social, and engineering resilience. The study emphasizes the need for a multi-equilibrium approach to resilience, which allows for transformative adaptation rather than a return to a pre-event state.

NATO's layered resilience concept, which integrates military and civilian sectors, is discussed as a model for building resilience across different domains. The study argues that traditional resilience frameworks, which focus on stability and recovery to a baseline state, may become inadequate in the face of emerging and novel threats. Instead, resilience strategies should prioritize adaptive capacities and transformative adaptation to effectively respond to evolving challenges.

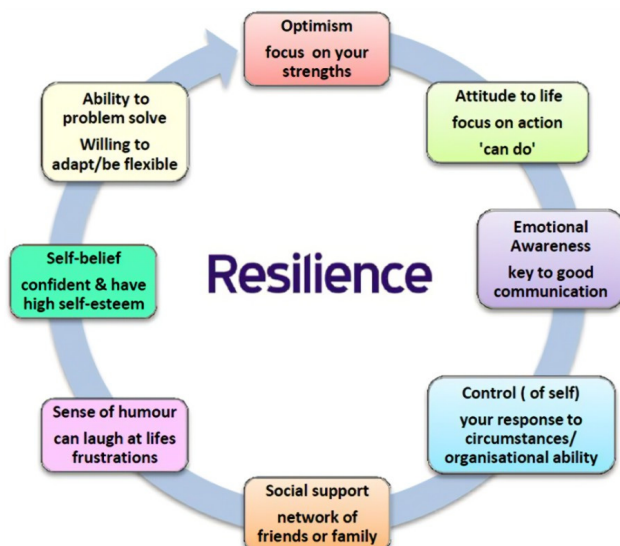
Studying these cases it is possible to generalize that the integration of insights from these studies highlights the multifaceted nature of resilience and its critical role in national security and societal stability. The findings suggest that both individual and organizational resilience are essential for maintaining key services and functions during wartime. For healthcare systems, enhancing HCP resilience and addressing perceptions of danger can improve attendance and service continuity. For military veterans, era-specific mental health interventions are crucial for addressing the unique challenges faced by different veteran cohorts.

In the context of national security, the concept of resilience must extend beyond traditional frameworks to include adaptive and transformative approaches. This involves recognizing the interconnectedness of various resilience forms and the need for flexible governance and adaptive capacity in response to complex and unpredictable threats. The primary purpose of the military in NATO nations is to protect and ensure the continuity and integrity of civilian institutions, assets, and infrastructure, as well as the welfare of the general population. Such civilian resources reciprocally provide support for and enable the operations and readiness of the military. The intensive convergent integration and interdependence of civilian and military domains raises several key issues concerning the state of democracy, the constitutional role of the civilian governance of the military (Brooks Citation2019) and the role of the state in an open society (Hartmann Citation2017; Popper Citation2020). Military and civilian domains have long been entwined with each other, manifesting in different

ways – whether that is over the course of western social history (Karsten Citation2013) or contemporary economic discourses on the role of public military spending in the era of fair trade regulation and globalization (Meunier Citation2019). The magnitude of this relationship has intensified as the world's infrastructure and technology have grown in complexity, particularly as it relates to information technology (Lindsay Citation2020) and AI (Ams Citation2023). This technological integration has accelerated the proliferation of hybrid warfare (also referred to in literature as “hybrid threats”), which is a rapidly emerging vector by which interstate hostility is conducted (Linkov et al. Citation2019). Hybrid threats embody a complex blend of conventional and unconventional tactics, orchestrated by state or non-state actors to exploit vulnerabilities across a wide spectrum of domains, including military, economic, social, and cyber (Hartmann Citation2017). These multifaceted threats are characterized by their covert nature, strategic ambiguity, and the deliberate blurring of lines between peace and conflict, which aim to undermine societal cohesion, erode trust in institutions and destabilize targeted nations without triggering a conventional military response. For NATO, addressing hybrid threats is paramount, as they directly challenge the alliance's mission of collective defense and security through non-conventional means, particularly where adversaries can leverage vulnerabilities in NATO member critical infrastructure while maintaining plausible deniability (Jacuch Citation2020). The sophisticated nature of these threats benefits from a resilience-oriented approach, emphasizing the need for agile, adaptive strategies that can respond to the dynamic and often indistinct contours of hybrid warfare.

Military-civilian cyberspace and cyber-physical integration has created a new landscape for both low-scale conflict and the potential for mass destruction within civilian systems and economies that serve as a multi-lateral deterrent to classical forms of warfare (Gartzke and Lindsay Citation2019). Indeed, cross-domain deterrence (CDD) has arisen as an important dimension of strategic motivation and capability. “When an opponent has no incentive to initiate or escalate conflict at any given intervention or escalation threshold in any given domain of warfare – both vertically and horizontally within that domain and laterally into one or more additional domains of warfare – successful cross-domain deterrence can be said to be in effect” (Mallory Citation 2018, 1).

There are two dimensions to CDD relevant in the context of resilience. First, low-scale indirect cyber warfare presents an alternative to classical forms of military aggression wherein the geopolitical stakes may be lower for forms of aggression that do not present vis-

ceral forms of destruction and loss of human life. They may simply be deniable and hence avoid clear punitive consequences. For instance, the People's Liberation Army of China deems "financial warfare" as something that can be just as destructive through "man-made stock market crashes, attacks on financial instruments, and cyber-attacks on the financial systems" (Reinike Citation2020, 8). In the context of the global marketplace, attacks associated with financial warfare may be plausibly deniable, as any number of unregulated market-based and/or criminal actors may be at work. This level of anonymity and plausible deniability makes hybrid warfare attractive, as the consequences are lower. It is difficult for the target nation to attribute the attack to a specific actor or nation. To this end, some scholars have sought to frame proactive "economic" resilience measures in the financial system that seek to detect and manage responses to malfeasance in everything from currencies to portfolios (Constantinescu Citation2023; Smalenberger Citation2015)

RESULTS

Personal resilience is a critical component of national resilience, as the strength of a nation is fundamentally rooted in the resilience of its individuals. National resilience refers to the ability of a country to withstand and recover from adversities, such as natural disasters, economic crises, or social upheaval. Personal resilience, on the other hand, is the capacity of individuals to adapt, recover, and thrive in the face of personal challenges and stressors.

We have found strong key connections between personal and national resilience in such important areas:

1. **Building Blocks of Society:** The resilience of a nation is built on the resilience of its people. When individuals are resilient, they contribute to the overall sta-

bility and strength of their communities, which in turn enhances the nation's ability to handle crises.

2. **Psychological Well-being and National Stability:** A population with high levels of personal resilience is better equipped to cope with national crises, reducing the potential for widespread panic, mental health issues, and social unrest. Mental well-being is crucial for maintaining societal cohesion during challenging times.

3. **Economic Impact:** Resilient individuals are more likely to adapt to economic changes, such as job losses or financial instability, which can mitigate the negative effects on the national economy. They are also more likely to engage in entrepreneurial activities, fostering economic growth and innovation.

4. **Community Support Systems:** Personal resilience often involves the ability to seek and provide support within communities. Strong community networks can enhance national resilience by facilitating the rapid mobilization of resources, information, and assistance during national emergencies.

5. **Civic Engagement and Social Cohesion:** Resilient individuals are more likely to participate in civic activities, contribute to social cohesion, and support democratic institutions. This active participation strengthens the nation's political resilience, ensuring that governance systems remain robust in the face of challenges.

6. **Adaptation to Global Challenges:** In a globalized world, national resilience increasingly depends on the ability of individuals to adapt to global challenges, such as climate change, pandemics, and technological disruptions. Personal resilience enables citizens to navigate these changes effectively, contributing to national preparedness and response strategies.

It is crucial to build appropriate strategies to enhance personal and national resilience:

1. **Education and Awareness:** Promoting education on resilience-building strategies, including stress management, problem-solving, and emotional regulation, can enhance personal resilience across the population.

2. **Mental Health Support:** Accessible mental health services and support networks are crucial for helping individuals build and maintain resilience, especially during national crises.

3. **Economic Security:** Policies that ensure economic stability, such as social safety nets, job training programs, and financial literacy education, can help individuals remain resilient in the face of economic adversity.

4. **Community Engagement:** Encouraging community engagement and volunteerism can strengthen social bonds and create a supportive environment that fosters both personal and national resilience.

5. **Crisis Preparedness Training:** National programs that train individuals in crisis response, such as first

aid, emergency preparedness, and crisis communication, can empower citizens to take proactive roles during national emergencies.

CONCLUSION

By strengthening personal resilience, nations can build a more robust foundation for national resilience, ensuring that they are better prepared to face and overcome the challenges of the future.

Our research endeavors to explore the role of public administration in building national resilience during and after the war in Ukraine. Public administration, as the key apparatus of governance, possesses the potential to shape policies, implement reforms, and mobilize

resources to facilitate recovery and promote stability, progress, and societal well-being. By understanding the specific ways in which public administration can contribute to national resilience, we can identify strategies and best practices that will enable Ukraine to navigate the challenging post-war environment. By exploring these aspects, this research contributes to the understanding of national resilience and provides insights into strategies for governance in post-war scenarios. It seeks to facilitate informed decision-making, policy formulation, and implementation by public administrators, ultimately guiding Ukraine towards a path of sustainable recovery, inclusive development, and societal well-being.

LITERATURE:

1. Houck Shannon. Psychological Capabilities for Resilience // War on the Rocks / Texas National Security Review.- December, 2022- www.warontherocks.com
2. Reznikova O. On the Concept of National Resilience in Ukraine // NISS.- Kyiv, 2020
3. Clark J.N. Resilience as a 'concept at work' in the war in Ukraine: Exploring its international and domestic significance // Cambridge University Press.- 22 April 2024
4. Bilynska M. Kondratenko O. Analysis of the state governance mechanism in the sphere of social protection for participants of the antiterrorist operation in the East of Ukraine// Journal of Geography, Politics and Society: Volume 6. – Issue 8(3) - 2018 . P.11-17 DOI 10.4467/24512249JG.1 8.017.8786
5. Bilynska M. The Formation of the Paradigm of National Resilience in the State Administration of Ukraine // International Scientific Journal "Progress".- 2018, Georgia, - N 1-2, P.41-45
6. Bilynska M., Garakanidze Z. Building national resilience after the war: economic and critical infrastructure approach // Magazine website- <http://business-engineering.bpengi.com> ISSN 1512-0538. The journal is distributed to the Public Library, GTU library [Http://scholar.bpengi.com](http://scholar.bpengi.com) doi: <https://doi.org/10.4467/24512249JG.18.017.8786>
7. International Organization for Migration, 'Faces of war: Portraits of Ukrainian grit, resilience two years on' (2024), available at: {<https://storyteller.iom.int/stories/faces-war-portraits-ukrainian-grit-resilience-two-years>}.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СТРАТЕГИЯ КИТАЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Елена Нечаева

*профессор Евразийского национального университета
им. Л.Н. Гумилева, кандидат политических наук*

Светлана Кожирова

*главный научный сотрудник института востоковедения
Министерства науки и образования Республики Казахстан, д.п.н., профессор*

ABSTRACT

China's economic strategy in Central Asia represents a new model of international cooperation based on the Belt and Road Initiative. Over the past decade, major projects have been successfully implemented, such as the China-Central Asia gas pipeline, the China-Kazakhstan Khorgos International Border Cooperation Center, and highways connecting China with Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Tajikistan. In this context, the strategic relationship between Kazakhstan and China is of particular significance, serving as a model of successful partnership within the initiative. Kazakhstan, due to its geographical location and developed infrastructure, plays a key role in the transportation of goods and services between China, Central Asia, and Europe, providing access to seaports and other regions. In collaboration between the two countries, 52 projects worth over USD 21.2 billion have been realized in the fields of manufacturing and investment. In the transportation sector, Kazakhstan has become a vital transit hub on new railway routes linking China with Russia and Europe, further enhancing its importance in the international logistics chain.

ВВЕДЕНИЕ

Китай, являясь одной из самых динамично развивающихся экономик мира, стабильно занимает лидирующие позиции среди торговых партнеров стран Центральной Азии, обладающих значительным транзитным потенциалом. Этот регион обеспечивает географически уникальную сухопутную связь между Китаем и странами Европейского союза, а также потенциально с Передней Азией и Восточной Азией. В таком контексте вектор, характер и динамика сотрудничества между странами Центральной Азии и Китаем, особенно в рамках международных инициатив Пекина, приобретают стратегическое значение для социально-экономического развития региона.

Появление Китая как ключевого игрока в Центральной Азии — это относительно новое явление XXI века. В последние годы Китай укрепил свои позиции в регионе, реализуя глобальные проекты, на-

правленные на расширение его влияния. Несмотря на это, странам Центральной Азии удастся сохранить многовекторную политику, что частично обусловлено ослаблением позиций США в регионе и снижением давления со стороны Запада на изменение политических систем этих стран. В результате отношения между Центральной Азией и внешними акторами стабилизировались, что способствует более гибкому взаимодействию с Китаем. За последние 30 лет китайская дипломатия в Центральной Азии прошла путь от установления отношений до уровня всестороннего стратегического партнерства. Разные руководители Китая внесли свой вклад в развитие отношений, но при действующем главе КНР Си Цзиньпине произошел резкий скачок и достигнуты высокие показатели политической кооперации и рекордные торгово-экономические достижения.

УСИЛЕНИЕ ПОЗИЦИЙ КИТАЯ НА МЕЖДУНАРОДНОЙ АРЕНЕ

Китай сегодня вступил в качественно новый этап своего существования. В стране происходят глобальные изменения во всех областях общественной и экономической жизни, затрагивающие фундаментальные основы общественно-политического устройства. Начался интенсивный процесс национальной консолидации, который происходит одновременно с растущей социальной дифференциацией. Стремительные хозяйственные перемены происходят при сохранении политической власти в руках КПК и официальной незыблемости марксистско-маоистской идеологии. Важным постулатом, положенным в основу нынешнего китайского курса на превращение КНР в один из политических и экономических центров мира, была идея «комплексной государственной мощи». Её суть в том, что в современных условиях сила государства и его влияние на международной арене определяется не только величиной военного потенциала, но и уровнем экономического, социально-культурного и научно-технического развития, а также взвешенным внешнеполитическим курсом. В этом

отношении особенностью формирования нового международного порядка для китайских специалистов являлось перенос, по сравнению с предыдущими периодами, главного акцента на соревнование в области комплексной государственной мощи – интегрального показателя экономического, политического, военного, научно-технического потенциала страны, включающего в себя совокупность факторов, определяющих способность государства развиваться, сопротивляться трудностям, внешнему давлению, дезинтеграционным процессам, отстаивать свою систему ценностей и т.п. [1].

В начале 2000-х годов КНР произвела корректировку внешней политики. С этого времени можно говорить о формировании внешнеполитической стратегии Пекина как целостного комплекса мер по реализации стратегии глобального добрососедства. Прежде в КНР подчёркивали приоритетность внутренних задач развития. В конце 1990-х гг. внутренний и внешний аспекты политики выровнялись по значению. Внешняя политика должна была не просто «пассивно» поддерживать благоприятные внешние условия для китайских реформ, но и «активно» препятствовать США или другим государствам в попытках помешать подъёму Китая. Западные исследователи назвали эту политику - политикой «глобальной профилактики внешних угроз» [2].

Эта политика рассматривалась не только в военно-политическом контексте, а в русле структурирования международной системы и изменения в нем роли Китая.

Приход нового руководства в КПК и КНР в конце 2012 – начале 2013 годов, растущая вовлеченность КНР в мировую торговую и финансовую систему, усиливающаяся зависимость от поставок энергоресурсов, новые вызовы в виде террористической угрозы, повысившаяся турбулентность международной обстановки, которая чревата кризисами с возможным введением санкций и блокадой жизненно важных для Китая торговых путей и путей доставки углеводородов — все это заставляет китайское руководство искать новые возможности для внешнего обеспечения внутреннего развития и расстановки новых акцентов во внешней политике.

Важное значение в Китае придаётся регионализации экономики. По мнению китайских экспертов, новый глобальный и региональный порядки могут внедряться одновременно, но на протяжении сравнительно длительного времени преобладание в создании нового международного порядка будет принадлежать регионам. Создание региональных

новых порядков будет служить основой для создания глобального нового порядка. Понятно, что такое внимание к проблемам регионализации связано со стремлением Китая доминировать в АТР, также с этим можно связать и китайский поворот в Евразию.

На XVIII съезде КПК (ноябрь 2012 года) была провозглашена линия на ускорение темпов «идти вперёд». Эта стратегия активного выхода китайских производителей на внешние рынки была выдвинута в 1997 года. Конечной целью стратегии являлось превращение КНР в 2020-2030 годах в самую экономически мощную державу мира и увеличение в 2020 году объёма ВВП в 4 раза [3].

Стратегия основывалась на ряде тезисов, главными из которых были: «использовать преимущества двух (внешнего и внутреннего) рынков и двух (внутреннего и внешнего) источников сырья. За счёт этого получить более широкую возможность для совершенствования экономической структуры и оптимизации размещения расходов». Были упрощены процедуры и даны новые льготы для зарубежных инвестиций китайских компаний. Фактическим приоритетом стал вывоз капитала, способствующий экспорту инвестиционных товаров страны.

КАЗАХСТАН-КИТАЙ: СОВРЕМЕННЫЕ ТRENДЫ ДВУХСТОРОННИХ ОТНОШЕНИЙ

Характеризуя новый уровень двухсторонних отношений, Чрезвычайный и Полномочный Посол КНР в РК Чжан Сяо, отметил, что Китай и Казахстан совместно открыли новое «золотое 30-летие» казахстанско-китайских отношений. В сентябре 2022 года председатель Си Цзиньпин выбрал Казахстан первой остановкой своего первого визита после вспышки пандемии, продемонстрировав высокий уровень и специфику китайско-казахстанских отношений. В ходе визита главы двух государств наметили план развития китайско-казахстанских отношений в новую эпоху со стратегической и долгосрочной точки зрения, подписали и опубликовали «Совместное заявление по случаю 30-летия установления дипломатических отношений между КНР и РК», и соответствующие ведомства двух стран подписали ряд документов о двустороннем сотрудничестве. Стороны объявили, что они будут прилагать усилия к исполнению устремления к единому будущему, характеризующемуся вековой дружбой, глубоким взаимодоверием и солидарностью между Китаем и Казахстаном. Страны углубили экономическое сотрудничество и добились взаимовыгодных результатов. Согласно статистике, с января по

ноябрь объем торговли между Китаем и Казахстаном превысил 28,2 миллиарда долларов США, увеличившись в годовом исчислении на 23,1%, достигнув рекордного уровня. Китай остаётся вторым по величине торговым партнёром Казахстана, вторым по величине направлением экспорта и вторым по величине источником импорта. Финансируемые Китаем предприятия в Казахстане преодолевают трудности и продвигают проект Атырауского государственного нефтехимического комплекса, проект Кызылординского государственного стекольного завода, проект Алматинской государственной ветровой электростанции «Шелек» 60 МВт, проект Восточно-Казахстанского завода по сборке ядерного топлива. Был достигнут прогресс в ряде ключевых проектов сотрудничества, таких как проект по сборке автомобилей Jianghuai Automobile и Yutong Bus в Казахстане, что придало новый импульс развитию китайско-казахстанского сотрудничества [4].

Экономическое взаимодействие Казахстана и Китая на всем протяжении истории двусторонних связей развивалось достаточно интенсивно. Объем товарооборота вырос в 56 раз с 433 млн. долл. США в 1992 году до 24146 млн. долл. в 2022 году. Следует заметить, что Китай является одним из самых значимых и стабильных торговых партнеров Казахстана с первых лет обретения независимости страны. Так, в 1992 году в КНР направлялось 16,3% казахстанского экспорта (228 млн. долл. из общего объема в 1398 млн.), а доля КНР в казахстанском импорте составляла 43,8% (205 из 469 млн. долл.).

Если рассматривать показатели двустороннего сотрудничества в ходе реализации Инициативы «Пояс и путь» с 2014 года, когда, фактически, мы наблюдали начало роста показателей двусторонней торговли, то товарооборот, по данным казахстанской статистики, увеличился с 17,2 до 24,1 млрд. долл. (на 40%), экспорт Казахстана в КНР – с 9,8 до 13,2 млрд. (на 35%), импорт – с 7,4 до 11 млрд. (на 49%). Удельный вес КНР во внешней торговле Казахстана за годы реализации BRI вырос с 14,2 до 18%. Можно отметить, что внешняя торговля Казахстана в этот период сохраняла положительный торговый баланс, то есть, экспорт превышал импорт, а размер профицита двусторонней торговли превышал 2 млрд. долларов США.

Говоря о торгово-экономических отношениях между странами на данном этапе следует отметить, что не смотря на объективное замедление взаимодействия в условиях пандемии коронавируса, торговые отношения способствуют быстрому постковидному восстановлению, становясь драйверами

экономического сотрудничества. Другим фактором увеличения торгового баланса между нашими странами является произошедший геополитический кризис во взаимоотношениях России и Запада вследствие войны в Украине. Следует сказать, что санкционный режим Запада в отношении Российской Федерации повлиял на увеличение поставок энергоресурсов из Казахстана на мировой рынок, диверсификацию поставок товаров из Китайской Народной Республики на актуальные рынки через Казахстан. Сложившаяся таким образом конъюнктура на данном этапе позитивным образом сказалась на росте торгово-экономических отношений между Казахстаном и Китаем. Правительство Казахстана в соответствии с новым экономическим планом развития страны ставит задачу не только сохранить набранные темпы роста двусторонней торговли, но и нарастить их объем, расширить номенклатуру товарных единиц за счет увеличения товаров обрабатывающих секторов экономики с высокой добавленной стоимостью.

Активно развивались в эти годы не только взаимная торговля, но и другие направления экономического сотрудничества. Одним из таких направлений является совместное предпринимательство. Количество хозяйствующих субъектов с участием китайского капитала в Казахстане увеличилось с 2872 на 1 января 2014 года до 3728 на 1 января 2022 года (на 30%). При этом в Новой экономической политике Казахстана предполагается увеличение предприятий малого и среднего бизнеса, заполняющих реальный сектор экономики потребления наших стран. Вовлечение китайского бизнеса «экономики простых вещей» в изменение структуры экономики Казахстана из сырьедобывающей в обрабатывающую и производящую - актуальный тренд развития экономики Казахстана на современном этапе.

Среди других примеров динамичного наращивания сотрудничества можно отметить инвестиции из Казахстана в КНР – объем накопленных казахстанских инвестиций всех видов в Китае увеличился с 2,4 млрд. долларов США на начало 2014 года до 4 млрд. долларов США на начало 2022 года (на 67%). Традиционно, Казахстан является страной реципиентом китайских инвестиций, при этом курс китайского правительства на создание выгодных условий для привлечения иностранных инвестиций в китайскую экономику расширяющегося рынка внутреннего потребления может быть использован казахстанскими предпринимателями. Это хорошая возможность для улучшения двусторонней конъюнктуры показателей инвестицион-

ной активности двух стран. Другим примером такого рода является экспорт услуг Казахстана в КНР. Основной статьей этого экспорта выступают грузовые транспортные услуги, объем которых увеличился с 1,4 млрд. долларов США в 2014 году до 2,1 млрд. долларов США в 2021 году (в 1,5 раза). Думается, для еще большего увеличения транспортных грузоперевозок между странами и транзитных поставок следует рассмотреть возможность модернизации железнодорожных путей с существующей широкой колеи на международные стандарты, что значительно уменьшит финансовые издержки при перебортовке контейнеров на пунктах перехода границы между странами, а также увеличит скорость движения железнодорожных составов. Также принятие решения по актуализации «срединного коридора» - Транскаспийского Международного Транспортного Маршрута (ТМТМ), принятого на Сианьском Форуме «С5+Китай» весной этого года, ставит задачу модернизации портовой инфраструктуры в казахстанском городе Актау на побережье Каспийского моря на основе международных мультимодальных транспортно-логистических стандартов.

Таким образом, основными показателями эффективности сотрудничества двух стран в рамках инициативы «Пояс и Путь» являются два очень важных направления: транспортно-логистическое и индустриальное. Если первое направление представляется ключевым для глобальной коннективности крупнейших рынков Европы (ЕС) и Азии (Китай), в которой Казахстану отводится важная роль международного транспортно-логистического хаба, на котором сосредоточены основные грузопотоки по континентальному сухопутному коридору, который имеет значимые преимущества в сравнении с морским по количеству дней и объему транспортировки грузов и числу стран, вовлеченных в той или иной степени в международное экономическое сотрудничество. Таким образом, через налаживание транспортно-логистического взаимодействия Казахстан и Китай вносят значительный вклад в развитие мировой экономики, тесной взаимосвязи актуальных рынков между собой.

Вторым направлением, важным для диверсификации структуры экономики Казахстана, является индустриальное сотрудничество двух стран. В частности, речь идет о строительстве промышленных и реализации агропроектов в Казахстане при помощи китайских инвестиций и технологий, которое иногда ошибочно называют «проектами переноса китайских предприятий в Казахстан», что имеет несколько негативную коннотацию в массовом

сознании, провоцируя рост китаефобских настроений в странах реципиентах, к которым, например, относится Казахстан. В этом плане в Казахстане уже сейчас работает целый ряд новых и модернизированных предприятий, являющихся «визитной карточкой сотрудничества Казахстана и Китая», показывающих хорошие результаты и демонстрирующие изменение экономической конъюнктуры в казахской экономике в плане отхода от сырьедобывающей к товаропроизводящей и инновационной модели, что очень важно для изменения качества и состоятельности нашей экономики. Это направление экономического развития представляется для Казахстана, как отметил Президент Касым-Жомарт Токаев в своем Послании этого года, безусловным приоритетом развития страны на ближайшее десятилетие. Поэтому двустороннее казахстанско-китайское сотрудничество будет нацелено на увеличение числа совместно строящихся предприятий и качества индустриально-технологического взаимодействия, соответствующих данной задаче. В настоящий момент в сознании людей в нашей стране происходит постепенное изменение представления о Китае, не только как о «мастерской мира», но в большей степени, как о технологическом гиганте, поддерживающем современное экономическое развитие. При этом, наблюдается рост качества китайских инвестиций, поддерживающих именно современные производства и инновационные рыночные ниши.

Прорывные проекты между Казахстаном и Китаем продолжают создаваться. Идет работа по скорейшему открытию третьего железнодорожного перехода между Казахстаном и Китаем в районе автомобильного пункта пропуска Бахты (РК) – Чугучак (КНР).

Сегодня в Казахстане работает порядка 3300 совместных предприятий в таких стратегических отраслях, как горно-металлургический комплекс, обрабатывающая промышленность и многие другие. И процесс набирает обороты. В этом году, в ходе взаимных визитов, казахстанские и китайские компании подписали коммерческие контракты на более \$565 млн в различных сферах экономики: строительство, энергетика, горнодобывающая промышленность, сельское хозяйство, пищевая промышленность, машиностроение, туризм, инвестиции и другие.

Крепнет продовольственное сотрудничество, которое носит стратегический характер. Уже сегодня Казахстан готов довести объемы ежегодных поставок пшеницы в КНР до 1 млн тонн и выше. Надо отметить, что в условиях мировой продовольствен-

ной нестабильности, подобные стратегические возможности трудно переоценить.

Казахстан и Китай связывают не только двусторонние, но и эффективные многосторонние отношения. В рамках ШОС, СВМДА и других международных объединений, Казахстан и Китай занимают проактивную позицию сохранения региональной безопасности и повышения экономического потенциала всех регионов мира. Необходимо отметить, стратегическое партнерство Казахстана и Китая укрепляется общим видением мирного развития всех регионов, взаимная поддержка суверенитета и практические шаги по укреплению доверия.

Так, Казахстан всегда выражал неукоснительную последовательность и поддержку политики «одного Китая», поддерживая суверенитет и целостность территории нашего партнера, понимая, что только таким образом возможно развитие не

только Азиатского континента, но всего мира. Также, Казахстан ценит взаимную политику такой же всемерной поддержки Китайской Народной Республикой казахстанского суверенитета и территориальной целостности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Крупянко М., Арешидзе Л. Новая расстановка сил в Восточной Азии: значение для интересов безопасности России // Восток. - 2003. - № 6. - С.25-32.
2. Coldstein. The Diplomatic Face of China's Grand Strategy A Rising Power's Emerging Choice. The China Quarterly, No. 168 (Dec, 2001). - P.835-864.
3. Жэньминь жибао. - 2006. - 26 апреля
4. На пороге нового «золотого 30-летия». Беседа с Чрезвычайным и Полномочным Послом КНР в РК Чжан Сяо// <https://www.kp.kz/daily/27452.5/4705532/> Режим доступа: 15.09.2023.

КОНСЦИЕНТАЛЬНЫЕ ВОЙНЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК

Алексей Харланов

Профессор, Дипломатическая академия МИД России

Консциентальные войны и их влияние на развитие национальных экономик

АННОТАЦИЯ

автор рассуждает о роли консциентальных технологий в процессе преобразования геополитических рисков и решения задач в управлении государствами их собственными элитами при трендах на национальный суверенитет и собственное технологическое развитие, что может быть гарантировано при здоровой и патриотически мотивированной молодежи.

Ключевые слова: гибридные войны, ИПСО, консциентальные технологии, Индустрия 4.0., НБИКС, ментальные войны, дикаплинг, ЦУР ООН, Россия, США, Китай, СВО, Украина.

ANNOTATION

the author describes a coming role of consciental technologies during the processes of geopolitical rescues transformation and targets solutions of elites management for self-providing sovereignty as national state and personal technological development, which may be done on the patriotic base education of young people and patriotic assembly of brains upgrading.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧИ

Существующая геополитическая ситуация контроля мира институтами глобального управления, реализуемая через системные и/или случайно возникающие сообщества банкстеров, нетократов и корпоратократов носит сетцентрический характер и определяет переформатирование существующего набора идей, сформированных в рамках гегемонистических концепций и растущего вакуума идей по их вскрытию в новых условиях на площадках альтернативных смыслов. Возникающие при этом ментальные войны за контроль над сознанием и поведением современного человека, считающимися консциентальными и ставшими таковыми по факту развития НТР, можно отнести к терминам «консциентального оружия» и самих «консциентальных войн», введенных в оборот в 1997 году Ю.В. Громыко, как специалиста в области психологии и теории познания при наступлении многомерных военных угроз и кризисов [1].

Строительство же самого полицентричного и многополярного мира переводится из парадигмы

классических театров военных действий в геофизические среды и в пространства малого контроля и высокой волатильности (маркетплейсы и метавселенные, цифровые сервисы сквозных и облачных решений, киберсреда, околоземное пространство Солнечной системы, дальний космос, астероидно-кометные точки реализации инфраструктурных решений военных угроз для воздействия на суверенные государства, оцифрованные побережья и глубины Мирового Океана, готовые к многоуровневому противостоянию на фоне растущих уязвимостей цепочек поставок, передачи, накопления информации и обработки данных, Биг Дата, целого набора дипфейковых атак на селебрити и всех малозначимых в общественном дискурсе или незаметных личностей философов, военных, аналитиков, вовлеченных в процессы связывания футурологии будущего и этапов его стратегического планирования через «фабрики грез» или «мыслительные центры/фонды/академии» в качестве симбиоза идущих трансгендерных изменений егенистических подходов или навязывания идеалов трансгуманизма, как коррекционной модели по прореживанию и переформатированию сознания различных поколенческих страт всего человечества). И набор инструментов для этих мероприятий велик и растет: от ДАРПА до ЧВК, от синтеза наркотических веществ нового поколения точечного воздействия до оглушения подрастающего поколения бумом не раскладывающейся в рамках мозговых гармоник соответствующих блоков информации, вследствие её токсичности и дискретности, лишенности двоичных кодов и основанной на применении зомбирующих техник, ранее освоенных оккультных практик и сакральных знаний, ставших базовыми в процессе перезапуска личности в рамках сетевых решений мира уже не объемного, а плоского (Томаса Фридмана 3.0.), и конечно [2].

При этом и технологии «управляемого хаоса» Джина Шарпа, и «петли анаконд» Хелфорда Мак-Киндера, и «ненасильственная борьба» Питера Аккермана бьют в одну точку «человеческой сборки», как переставшего развиваться биологического вида, нуждающегося в синтезе идеи робото-гуманоидного преобразования Индустрии 4.0.,

объединяющей возможности генеративного ИИ и человека, как профессионального и кадрового ресурса, отвечающего за эффективность воспроизводимых процессов в мировой экономике. Поэтому его набор существующих исходных характеристик, как неизменного баланса между адекватностью и адаптивностью к изменяющимся установкам рынков труда и капитала, знаний и технологий, требует своевременного хеджирования и собственной коррекции, санации и духовного здоровья от набора используемых в глобальном сообществе наборов консциентальных технологий, анкерных возможностей разрушения личностной матрицы от воздействий информационно-психологических операций ведущейся глобальной ментальной войны по уничтожению остатков самостоятельного и самобытного в мировом пространстве матричных проектов сетецентризма [3].

Умение быть лучшим, безопасным, качественным и недорогим в нужном месте и отразить рыночную конъюнктуру идущих изменений в социуме, на биржах, в платежных системах и на маркетплейсах становится тем гандикапом, которые американские биг-техи и китайские «единороги» с «газелями» могут позволить себе при выращивании «черных лебедей» геополитических процессов мирового целеполагания, привнося свои пожелания на собственную успешность, а главное непогрешимость. Невозможность проверки тотального спектра всех совершаемых ими действий говорит только о том факте, что их «мозги», сформированные технологически, навязывают миру те картинки и сны, что способствуют их победе над другими игроками на планете Земля. И это удручающее знание, порождает тем большую скорбь, ибо масштабов деятельности да же в пределах идущего американо-китайского дикаплинга так никто и не осознал, все исследования носят технократический и фрагментарный характер, что больше про мир технологий, чем про мир ускользающих смыслов, универсальных инструментов и возможностей скрытого управления, что ранее обсуждалось и на уровне китайских стратагем, и было описано в работах Элвина Тоффлера (действия, направленные на накопительный результат избирательного воздействия на восприятие выбранной фокус-группы под масс-медийным натиском информационных инструментов и под воздействием шоков растущих вызовов окружающей среды (инвайроментальный подход в рамках «зеленой повестки») и Иоганна Готлиба Фихте, продолжателя идей Иммануила Канта, как провидца нарождающихся систем «глобального управления человечеством» из единого, в случае его сверхразвитости, центра постановки

задач и контроля исполняемых после этого решений или сплочением перед общей бедой (ковидные волны, техногенные катастрофы, голод, неоконовски подготовленное переселение народов и победа машин над самой природой человеческой личности, утрачивающей самоидентичность и набор гарантированных национальной независимостью прав и обязанностей [4], растворяясь в системе Томаса Гоббса «войны всех против всех и каждого») с позиций нахождения духовных императивов и гармонии со «звездным небом над головой» для каждого из современников [5].

МЕТОДИКИ ПЕРЕФОРМИРОВАНИЯ СОЗНАНИЯ И ИХ ЭВОЛЮЦИЯ

Консциентальное оружие становится, при этом, необратимым процессом переворота сознания обрабатываемой личности, как датчик распознавания военной техники по принципу «свой-чужой», разнесением полюсов существующих понятий «добра и зла», человеческого и механического, духовного и материального. В работах по сохранению приверженности к своему эгрегору философами и религиозными провидцами был признан труд гениального проповедника духовности и мыслителя Е.Л. Шифферса, который указывал, что «консциентальная война ведется для того, чтобы разрушить «энергию святого», «энергию архетипа страны»». Данные преобразования методами удержания сознания в состоянии постоянного стресса и лишения его сакрализации необходимых знаний приводят к получению выжженной земли, территории враждебных или потерянных смыслов, не позволяющих исторически сложившейся власти или методам народного самоуправления реализовывать властные полномочия, говорить о критериях истинности, красоты и справедливости для проживающих на ней этносов [6]. И такие попытки духовного рабства всегда были обращены на славянские народы со стороны западной цивилизации, которая в отличие от восточных азиатских орд забирали и душу, и само понятие духовного выбора, проводя политику экзистенциального противоборства архетипов сознания и его эволюции в условиях сопутствующих вызовов враждебных держав и сил несистемного, но постоянного воздействия. Это можно считать начавшимся и во времена противостояния Арианы и Гипербореи, сопровождавшимся наплывом на Русь множеством ересей заморских, и в последующих её попытках быть отформатированной в том числе и путем крещения в 988 году князем Владимиром, чей памятник сегодня находится во внутреннем дворе Ватикана и чтится, как преобразователя страны самобытной и духовной, ведической и до христиан-

зации, независимой, выбравшей столь «прогрессивно и фатально» путь западного цивилизаторства. Именно битва за сакральные ценности и за осознание понятия богоизбранности любой власти на Земле у разных народов всегда находились в состоянии соревновательного противоборства и всегда приводило к конфронтации их отношений друг с другом, способствовало выяснению основ дальнейшего развития и самоуправления, в контексте поиска оптимума либо заявляемых гражданских свобод, либо пределов осуществляемой эксплуатации над народным сознанием с последующим контролем недр и всех источников существования в национальном и в общинном товарообмене (натуральном хозяйстве деревень и городов, земель и княжеств). Это достигается, в основном, 3 способами, которые могут быть приравнены к информационно-психологическим операциям:

1.- Понижение общего уровня той информационно-коммуникативной среды, в которой живет сознание, создание для него набора отражений, искажений, зон пониженной чувствительности и приема входящих в сознание данных;

2.-Разрушение механизмов традиционной самоидентификации (этно-национальной, культурно-исторической, государственной, конфессиональной и т.д.) через создание в пространстве масс-медийных экранов разного типа сообществ, являющих искусственные, специально проектируемые варианты идентификации, не имеющих никакого отношения к истинным потребностям гармонично развивающейся личности;

3.-Вымывание, вычеркивание из пространства информационно-коммуникативной среды, в котором живет сознание, вопросов, требующих медленных режимов работы теоретического мышления и выработки личностного знания, элементарной аналитики и вариантов прогнозирования [2;7].

УЧЕТ МЕХАНИЗМОВ ПЕРЕХОДА ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА В «ЭКОНОМИКУ ЗНАНИЙ»

Сегодня, благодаря использованию новейших информационных технологий НБИКС, Индустрии 4.0., призванных формально служить благу человеку, происходит разрушение целого комплекса способностей, обеспечивающих работу теоретического мышления (например, способности рефлексии, способности проблематизации и самоопределения, способности целеполагания и т.д.). Это происходит за счет преимущественной (по отношению к мышлению) эксплуатации сознания и информационного его перегрева, эмоционального выгорания и угасания определенных зон мозга в процессе несистем-

ных действий. Формирование привычки к быстрому получению информации по поводу заданных или потенциально возможных вопросов, а также привыкание к тому, что эту информацию можно постоянно обновлять и микшировать, ограничиваясь «поверхностными демо-версиями» по поводу происходящих событий; отказ от глубокого анализа проблем и свывание с тем, что их всегда можно закрыть и «снять», составив самое общее представление о них, но так и не изучив, – все это резко снижает интеллектуальный потенциал общества и отучает его от освоения тех высоких норм и образцов, которые пестовались в рамках классической рациональности, имели эмпирические решения и давали мультивариантный набор действий по выявлению и хеджированию угроз развития такого социума, в целом [8].

Само же влияние на различные национальные экономики с позиций «консциентальных технологий» должно быть отнесено, как выстраивание неоконовских структур порабощения на руинах суверенных государств, загоняемых в парадигму Томаса Гоббса, «войны всех против всех», способных создать только гибридное отношение к происходящему. А именно каждый такой виток зависимости от влияния и внедрения чужеродных идей, искаженных образов, враждебных мыслей и бездуховных смыслов зачищает не только территории и умы, но и внедряет «простоту хуже воровства», где культы древних знаний становятся базовыми ценностями, а политеизм превращается в гонку за собственное оправдание любого не богоподобного поведения. Как итог, таких трансформаций, социум теряет энергетически способность к сопротивлению, а невежество и оккультизм заменяют любые институты государства: на правах имитирующего сильного и на утверждении нарративов пишущего «историю сегодняшнего дня». Причем этот победитель уже не становится летописцем, но решает вопросы о том, что выгодно для мистификатора и для лгуна, верящего в сакральность своих действий, привносящего в статусе пропаганды «некую алгебру реального осознания окружающей среды», особенно для молодежи, как для поколения-аватаров виртуальных миров, принимающих статус Творца и Истины в последней инстанции. Само же консциентальное оружие добывает остатки разума и здравого смысла «верой в непогрешимость» и «возможностью неких индульгенций», оболваненной новым варварством, орды, как «страдальцев за новые верования», «борцами с тиранической властью» и ждущих «заслуженной» демонизации истории предыдущих культур и поколений, характерных для данных стран и территорий, подлежащих зачистке и уничтожению [9].

ВЫВОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Только синергия национальной идеологии с классическими традиционными религиями на базе культурного и духовного общественного согласия смогут удерживать гипертрофированный конфликт «отцов и детей», не готовых больше трудиться за мизерный размер оплаты прошлых поколений, но не способных в качестве новых трудовых ресурсов Индустрии 4.0. давать уникальные компетенции и знания, чтобы достойно находить свои места в эволюции креативных индустрий, на стыке «цифровых кочевников» или «квантов», - гениев завтрашнего дня, формирующих свои правила игры и для рынков, и для моделей будущих национальных экономик, уходящих постковидную рецессию и альтерглобализацию. Последняя же, через фрагментацию и цепочки глокализации сможет определить качество и рынка труда, и оптимум взаимодействия поколений в их наставничестве и преемственности, дожать до требуемого качества стандарты профессионального общения и законченных форм духовной зрелости.

Иначе, природно настроенные биоритмы, и веками отточенные адаптивные режимы человеческой жизнедеятельности, станут постепенно затухающими процессами расторможенности коры головного мозга, который миллионами лет, за счет мимикрии предков человека, подавления рецессивных свойств и укрепления доминант подсознания, в том числе и в области институтов оценки самого сознания и его витальных свойств, выстроил свои предпочтения и ментальную защиту для собственной самогигиены. А способы борьбы со всем ненужным становятся таргетированными мишенями навязываемых извне концентрических приемов и агрессивных наведенных воздействий, которые путем мемов, зомби-программ, ложных посылов к мнимым удовольствиям и к сиюминутным наслаждениям (чаще всего аморальным и бьющим прямо на подкорку, включая не только порнографические сайты всё большего уровня откровенности и жестокости, но добавляя сюда алкоголь, наркотики и галлюциногены) создают виртуальную сферу удовольствий, которая была названа Нобелевским лауреатом Даниэлем Канеманом «поведенческой экономикой» и вместе с его коллегой Ричардом Талером считается идеальными «креативными индустриями», ставшими базой для «экономики производства», которую охарактеризовал Президент России В.В. Путин. [10]

Пересечение же этих экономик – поведенческой и производства сходятся в точке максимальной эффективности вовлечения разума и творческих людей в конкуренцию с генеративным ИИ, который уже продает до 93% мировых товаров и услуг

в товаропроводящих сетях или на платформах и в гаджетах электронной коммерции, ищет способы ребрендинга наиболее успешных идей и моделей в их дальнейшем тюнинге или апгрейде.

Трагедия всего мирового сообщества состоит в том, что с ростом геронтократических тенденций повсеместно наблюдается кризис реальных идей о спасении каждого и идеологий человекоцентричных экосистем, религий возрождения и процветания каждого в мире избыточной информации и всё более доступных ресурсов (да же в парадигме их растущего дефицита при соответствующем уровне потребления мировым хозяйством при существующих НБИКС-возможностях и всё более цифровизирующихся региональных и национальных инфраструктурах) и движений пассионарного и гуманистического типа, способных разворошить муравейник не путем революций, войн и мятежей, а обращением к гуманизму, к филантропическим затеям по типу ЦУР ООН («Целей устойчивого развития», которые в количестве 17 штук были сформулированы для всех стран самой ООН в Декларации тысячелетия) и которые были приняты почти четверть века назад и не преуспели в своей адаптации мира, где, до сих пор, к искреннему разочарованию людей классических семейных и духовных ценностей и наблюдается глобальная самоликвидирующая человечество тенденция при которой «человек человеку волк» и не способен защитить слабого перед сильным, противопоставить невежеству знание, накопленные богатства культуры, философии и искусства, разбираются таким «продвинутым эгоистом» на новые источники обогащения и безудержной наживы в виде всё более усложняющихся изощренных решений: виртуальных миров токенов и NFT-технологий нового оборота старых активов с позиций рынка и криптовалютного беспредела [11].

Поэтому формируемые гибридные войны современности умудряются формируемым для каждого государства, народа, фокус-группы лекалам выстроить шаг за шагом, пазл за пазлом новую и мало кому понятную, без специальной подготовки и соответствующих знаний, альтернативную реальность и давать каждому её участнику мнимые или реальные бонусы [12], сражаясь за удержание которых он будет идти на компромиссы с совестью и со своим традиционным окружением, наработанным имиджем и честным прошлым, являющимся его гарантией в будущих конструкциях успешной и долгой карьеры, социальной адаптации в профессиональной среде и просто физиологического и психологического здоровья, являющегося базой всех дальнейших действий в жизни каждой личности и уж тем более творческого человека [13].

ЗАДАЧА ПРОТИВОСТОЯНИЯ МЕНТАЛЬНЫМ ВРАЖДЕБНЫМ ВОЗДЕЙСТВИЯМ

Ведущаяся пересборка человека, как биоробота ограниченного уровня использования, позволяет механистически подвергать его новым деформациям в рамках задаваемых ориентиров, транслируемых концентрированными технологиями, становящихся в его подсознании вторым «я» бездуховной материальной матрицы тела, подпадающего под формируемое сознание бессознательного «двойного дна», не способного, чаще всего, удержать ранее нормальную и законную биографию в рамках дальнейшего поступательного профессионального и человеческого роста. Их влияние направлено при этом на усиление в таком человеке чувства неудовлетворенности, разгоняет механизмы жажды его не реализованных авантюрных приключений, а со временем, под видом «творческой перезагрузки», перерастающих в его сознании в криминальную составляющую, дающую временное чувство свободы и мнимого превосходства над окружающим миром, но, по факту, являясь предательством самого себя, родных и близких, и ведущего к печальной нише изгоя, маргинала и лузера в любой страте альтер-

нативного государства или общества [14].

И задача любой суверенной власти, а особенно России, как страны возрождающегося имперского влияния, ввести максимально быстро и эффективно национальную патриотическую идеологию, выстроить кооперацию между военными и государственными структурами, подсоединить своих соотечественников за рубежом к программам «мягкой» и «умной» силы, укрепив ими национальные диспоры в странах коллективного Запада и глобального Юга, которые смогут помочь организовать упорядоченные действия по поддержке политики гуманизма на планете, ввести пропагандистские сфокусированные площадки на доступных нам ресурсах СМИ и выстроить понятные для наших сторонников «дорожные карты». Это всё жизненно востребовано для поддерживающих Россию народов и фокус-групп в нашем правом деле освобождения мира от коричневой чумы нацизма и от бреда неоконков, противопоставив наше советское настоящее прошлое стандартам «американской демократии», «идеальной» для всего человечества, и тащащих в мир неоконковских разборок и поклонению Бафомету [15].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Держите крепче: защита и перераспределение активов стали главными трендами 2023 года. К. Баранов, Ю. Ровинский. Форбс. № 229. С. 46-47.
2. Тибетские «единороги»: как перекроили рынок китайских стартапов. 23.12.2023. Экономист. Венчурная индустрия и стартапы.
3. Robert S. Litwak. Tripolar Instability. Wilson Center. 2023. P. 60-63.
4. Худякова О.Ю., Харланов А.С. Критерии анализа первого этапа ИИ: конфликты идей или синергия разума? Экономика и предпринимательство. 2024. № 3 (164). С. 951-956.
5. Голодные «тигры»: как Китай и США тащат на дно азиатские экономики. Экономист. 16.12.2022. Экономические тренды.
6. Герман Симон. «Скрытые чемпионы». Паблшер. 2009. С. 30-38.
7. Харланов А.С., Хайретдинов А.К., Бобошко А.А. Создание нового цивилизационного уклада планеты Земля: переход к «зеленой экономике». Особенности и риски. Инновации и инвестиции. 2021. №10. С.18-23.
8. Котлер, Филип. Маркетинг 5.0. Технологии следующего поколения / Филип Котлер, Сетиаван Айвен, Картаджайя Хермаван; - Москва: Эксмо, 2023.-244-246 с.- (Атланты маркетинга).
9. Китай-стратегический партнер и ценный сосед. Цивилизационный выбор и современные тренды кооперации: монография / А.С. Харланов, И.А. Максимцев, А.А. Бобошко, М.М. Новиков; отв. ред. С.В. Локтионов.- Москва: 2022.- 176 с.
10. Космос России: выбор будущего и основные тренды доминирования: монография / А.С. Харланов, М.М. Харламов, Р.В. Белый, А.А. Бобошко, М.М. Новиков; науч. ред. В.И. Крючков.- Москва: 2022/-208-212 с.
11. Марк Гривен, Джордж Йип, Вэй Вэй. Новаторы Поднебесной или китайский бизнес покоряет мир. М. 2022. Ланит. С.45-48.
12. Кай-Фу Ли. Сверхдержавы искусственного интеллекта. Китай, Кремниевая долина и новый мировой порядок. Бостон. Нью-Йорк. 2018. Хаутон Миффлин Харкаут.
13. Харланов А.С., Толмачев П.И., Эванс Ю.Н. Тенденции перераспределения активов на фоне дикаплинга экономик Китая и США // Вопросы инновационной экономики. – 2023. – Том 13. – № 4. – doi:10.18334/vinec.13.4.120327.
14. John Joseph Mearsheimer and Stephen M. Walt. The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy, Penguin, New-York, 2007. P. 235-237.
15. John Joseph Mearsheimer. The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities, Penguin, New-York, 2018. P. 305-309.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА СТОИМОСТЬ БИЗНЕСА

Мамедов Ильгар Нариман оглы

доктор философии по экономике, диссертант по программе доктора наук

Азербайджанского архитектурно-строительного университета

ORCID: 0000-0001-8973-3697

АННОТАЦИЯ

Используя алгоритмы машинного обучения ИИ может строить модели прогнозирования для оценки вероятных будущих цен активов и изменений на рынках. Подобного рода технология позволяет инвесторам и финансовым аналитикам адаптировать свои стратегии и минимизировать риски. Что окажет существенную помощь в управлении портфелями активов путем автоматического мониторинга и оптимизации состава портфеля. Алгоритмы могут предлагать оптимальное распределение активов с учетом финансовых целей, уровня риска и текущей ситуации на рынке. При определении инвестиционных возможностей ИИ способен идентифицировать потенциальные инвестиционные возможности и рыночные аномалии, которые могут быть незаметны для человеческих аналитиков, и это позволяет быстрее реагировать на изменения на рынке и использовать возникающие возможности.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, стоимость бизнеса, управление, технологии, анализ.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND IMPACT ON THE BUSINESS VALUE

ABSTRACT

Using machine learning algorithms, AI can build predictive models to estimate likely future asset prices and market movements. This type of technology allows investors and financial analysts to adapt their strategies and minimize risks. This will greatly assist in managing asset portfolios by automatically monitoring and optimizing portfolio composition. Algorithms can suggest optimal asset allocation based on financial goals, risk levels, and current market conditions. When identifying investment opportunities, AI can identify potential investment opportunities and market anomalies that may be invisible to human analysts, allowing for faster response to market changes and the exploitation of emerging opportunities.

Keywords: Artificial intelligence, business value, management, technology, analysis.

ВВЕДЕНИЕ

Искусственный интеллект (ИИ) играет значительную роль в управлении стоимостью бизнеса, предоставляя инструменты и технологии для оптимизации и повышения эффективности финансовых процессов. Применение ИИ в прогнозировании и аналитике позволяет обрабатывать большие массивы данных быстрее и точнее, чем люди. Это особенно важно для прогнозирования расходов, определения трендов в стоимостях сырья, топлива, труда и других ресурсов, что позволяет компаниям принимать обоснованные решения по управлению стоимостью.

Искусственный интеллект (ИИ) действительно обладает уникальными возможностями для анализа больших массивов данных, что делает его мощным инструментом для управления стоимостью бизнеса. ИИ способен эффективно обрабатывать огромные массивы данных, включая исторические данные о расходах компании, ценах на сырье, топливо, труд и другие ресурсы. Это позволяет компаниям получать более полное представление о текущем состоянии расходов и их динамике.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ПОМОЩНИК

Благодаря алгоритмам машинного обучения и анализу больших данных, ИИ может предсказывать будущие тренды в стоимостях сырья и других ресурсов с высокой точностью. Это помогает компаниям разрабатывать стратегии управления стоимостью на основе надежных прогнозов.

Также ИИ может автоматически анализировать текущие источники снабжения, оценивать их эффективность и предлагать оптимальные варианты для снижения затрат на сырье и другие материалы. Что способствует оптимизации закупочных процессов и улучшению управления цепочками поставок. ИИ может идентифицировать ключевые воздействующие факторы на стоимость производства и предлагать оптимальные стратегии для управления расходами. Например, системы ИИ могут оптимизировать расписание производства, чтобы минимизировать затраты на энергоресурсы, трудовые ресурсы и т.д [1].

Применение ИИ позволяет компаниям проводить анализ конкурентной и рыночной среды на основе данных о ценах на ресурсы и другие экономические показатели. Это помогает адаптировать стратегии ценообразования и управления стоимостью в ответ на изменения на рынке.

ИИ может использоваться для оптимизации производственных процессов, управления запасами и снабжением, что влияет на снижение затрат и улучшение операционной эффективности. Например, системы прогнозирования спроса на основе ИИ помогают компаниям минимизировать издержки на складирование и избыточное производство.

Использование искусственного интеллекта для оптимизации производственных процессов, управления запасами и снабжением действительно способствует снижению затрат и улучшению операционной эффективности компаний.

Вот как ИИ влияет на эти аспекты, прогнозируя спрос ИИ может анализировать исторические данные о продажах, внешние факторы (например, погодные условия, экономические показатели) и другие переменные для прогнозирования будущего спроса на продукцию [2]. Это позволяет компаниям оптимизировать уровни запасов, минимизировать издержки на хранение излишков и избежать нехватки товара.

Оптимизируя производственные процессы системы ИИ могут анализировать данные о производственных операциях, определять эффективность процессов и выявлять узкие места в производственной цепочке. На основе этого анализа можно внедрять улучшения, направленные на сокращение времени производства, снижение затрат на энергоресурсы и сырье.

При управлении запасами ИИ помогает оптимизировать автоматический контроль уровня запасов, автоматической закупки при достижении определенных порогов, анализа вариаций спроса и предложения на различных рынках. Это способствует снижению издержек на хранение и управление запасами.

ИИ может анализировать структуру затрат компании и предлагать оптимальные стратегии для их сокращения. Например, системы ИИ могут оптимизировать расходы на транспортировку, сырье и компоненты, сокращая необходимость дорогостоящих запасов или доработки.

Также ИИ обеспечивает быструю реакцию на изменения внешней среды, такие как изменения в потребительских предпочтениях, тенденции на

рынке и законодательные изменения. Это позволяет компаниям адаптировать стратегии снабжения и производства в реальном времени, минимизируя риски неэффективности и потерь [3].

При управлении финансами и инвестициями ИИ используется для анализа финансовых рынков, прогнозирования инвестиционных возможностей и управления портфелями активов. Алгоритмы машинного обучения могут выявлять тренды на рынках ценных бумаг, помогать в принятии решений о портфельных инвестициях и минимизировать риски.

Искусственный интеллект и алгоритмы машинного обучения действительно играют важную роль в анализе финансовых рынков, прогнозировании инвестиционных возможностей и управлении портфелями активов.

ВЫВОДЫ

Использование искусственного интеллекта в управлении стоимостью бизнеса не только улучшает скорость и точность обработки данных, но и позволяет компаниям принимать обоснованные и стратегически важные решения, направленные на оптимизацию расходов и повышение эффективности в условиях переменной экономической среды. Применение ИИ для оптимизации производственных процессов, управления запасами и прогнозирования спроса позволяет компаниям не только повышать операционную эффективность, но и сокращать издержки, что является важным фактором для устойчивого развития и конкурентоспособности на рынке.

Таким образом, применение искусственного интеллекта в анализе финансовых рынков и управлении портфелем активов помогает инвесторам и финансовым специалистам принимать более обоснованные и информированные решения, что способствует улучшению результатов инвестиционной деятельности и управления финансами.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Дэвид Р. Будущее вещей. Как сказка и фантастика становятся реальностью: Альпина нон-фикшн - М., 2015. - 352 с.
2. Тьюринг А. Может ли машина мыслить: Лекции Едиториал УРСС - М., 2016. - 128 с.
3. Машинное обучение. Наука и искусство построения алгоритмов, которые извлекают знания из данных: Учебник; ДМК Пресс - М., 2015. - 400 с.

GLOBAL FACTORS OF TECHNOLOGICAL DISPARITY IN THE WORLD ECONOMY

Yuliia Dubiei

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Dnipro University of Technology, Dnipro, Ukraine,*

ABSTRACT

The article analyzes the factors of economic growth and shows their influence on the technological development of the world economy. The evolution of views on factors of countries in the world space is studied. Based on the analysis of models of economic growth with endogenous technical progress and conceptual approaches of the Schumpeterian direction, the role of human capital in ensuring high indicators of technological development is demonstrated. It is emphasized that as factors of overcoming technological disparity and the potential opportunity for less developed countries to benefit from the knowledge that has been generated by others, without incurring significant investment costs, is stimulation of trade flows, import of equipment, foreign investments and more open access to international markets of skilled labor.

* * * *

The beginning of the 21st century was marked by radical changes in the positions of countries in the world economic space. The previous hundred years of the development of the world economy was marked by a clearly expressed tendency towards the integration of countries. The creation of the European Union, the strengthening of relations between the developed countries of the American continent, the dynamism of the development of the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) became the result of the processes of regional and interregional integration. The study of these trends in the 90s of the 20th century gave reasons for scientists to see the main reason for such attraction of countries to each other, which existed alongside the preservation of competition between them, socio-economic contradictions and interstate conflicts, in an effort to meet new trends of scientific and technological progress.

Indeed, it was during this period that the accelerated development of integration processes took place within the world economy and, above all, in the field of science and technology. Objective prerequisites for this were discoveries in atomic physics, genetics, space technology, computer science, telecommunications and information technologies. On this basis, the formation

of the electronic industry, computer and optical fiber technology, software, telecommunications, robotics, automated systems for the extraction and processing of natural gas and oil, and the development of information services took place. The strengthening of the interdisciplinary nature of scientific research, the growing complexity of scientific and technical tasks and the need to form a comprehensive approach to their solution required significant capital investments and current costs, which could be provided only under the condition of combining national scientific and technical resources and thanks to the use of international division of labor.

However, already ten years later, the trends of world development have become different. Having secured significant autonomy from the sources of raw materials and foreign markets, the post-industrial world localized trade flows among its main actors, reducing the share of trade exchange with developing countries. In parallel with this, there was a closing of investment flows, which were increasingly localized within the borders of the USA and Western Europe. All these factors indicated that the concept of globalization, which became so popular during the 90s of the 20th century, does not adequately reflect real processes. The modern world does not look like a coherent entity in which the processes of integration between all its constituent elements are intensifying; it is a fragmented civilization with a single center of power represented by the community of post-industrial countries. Moreover, the post-industrial world, becoming the center of the international intellectual elite, only increases its technological advantage every year [1].

All this testified to the growth of global imbalances, which were manifested in the violation of the balance between the components of the global economy, namely between countries of different levels of development. The loss of balance was marked, first of all, by the deep disparity of socio-economic development in the world with the further consequences of its existence.

The question arises, why is there such inequality in the world and what causes it? As you can imagine, the answer should be obtained on the basis of a study of the factors on which technical and technological de-

velopment depends. In our opinion, in order to solve this problem, the attention of researchers should be focused on a deeper study of the essential characteristics of models with endogenous technical progress, given the prerequisites that were introduced to them to demonstrate the role of human capital components in ensuring the rate of economic growth. If we turn to the origins of these conceptual approaches, it becomes obvious that in models with endogenous technical progress, human capital was not always associated with school education, which, in fact, was emphasized by underdeveloped countries when solving the problem of increasing the rate of economic growth.

Thus, in the works of K. Arrow and H. Uzawa, which served as prerequisites for the emergence of models with human capital, economic growth was associated with unabated technical progress, which was a consequence of people's learning in the process of their activities. In other words, the researchers demonstrated the impact of the human factor on increasing production output. In this regard, K. Arrow noted: «Technological engineers noticed that if the same product is produced, the production costs have a steady tendency to decrease along with the increase in output. Obviously, this happened because, as a result of the accumulation of production experience, many technological improvements were introduced into the production processes. I hypothesized that this model can be applied at the macroeconomic level» [2].

A new macroeconomic model created by the scientist showed that along with the acquisition of production experience, labor productivity increases and working time is saved (production function). In addition, the more products are produced, the greater the production experience, which allows finding new ways and techniques to maximize production. Therefore, there is an inverse effect of production activity on knowledge - the more people produce, the more they learn about production and directions for its improvement, and this new knowledge allows them to accelerate technical progress and achieve an even greater volume of output in the same working time. A little later, H. Uzawa came to similar conclusions [3]. Thus, it becomes obvious that in the models of K. Arrow and H. Uzawa, it was not about education as such, but more about production experience and the dependence of the acceleration of technical progress on the volume of products produced: the more goods are created, the more technical progress improvements occur and, accordingly, there is an opportunity to produce even more. Since developing countries cannot provide a large volume of production of goods, which means that they do not see a sufficient number of directions for the introduction of technical improvements and the increase in the qualifications of

employees, they objectively lose in the pace of economic growth.

With all the importance of models of economic growth with endogenous technical progress, which were based on taking into account human capital, attention should be paid to the fact that they missed a very important factor related to the motivational component of the owners of human capital to produce new knowledge and implement it in new samples of technology and technological processes. This gap was eliminated in new models of economic growth, the authors of which tried to link technical progress with innovative activity based on the formalization of J. Schumpeter's idea about the process of «creative destruction».

The model proposed by H. Grossman and E. Helpman shows that investments in knowledge aimed at obtaining profit play a decisive role in the long-term process of economic growth [4]. The authors argue that innovation-based economic growth will occur if the innovator is able to reap the rewards of monopoly rents from innovations through their patent protection. If this occurs under an efficient patent system, then the market leader earns a stream of monopoly rents that serve as a reward for its prior investment in research. This flow continues until the appearance of a competitor - a firm that offers an even better version of the same product.

H. Grossman and E. Helpman also drew attention to the fact that when innovators produce successive generations of similar products, each of them begins where its predecessors left off. That is, the process of creating new models of equipment and technology does not always involve their invention «from scratch». For example, a typical representative of the personal computer industry who seeks to improve the relevant technique does not have to personally go from the invention of the analog computer to the digital version of the personal computer. Instead, it can use the latest generation of products already available on the market and get a greater return on the cumulative investment in knowledge. It follows that the increase in knowledge is not the property of those who invested in their production and directly created it [4]. These external effects contribute to «knowledge spillovers» (spillovers-effect) as a reflection of the opportunity for firms to receive information created by others for free, provided that innovators or current owners do not have an effective mechanism to counteract this process [5].

The discovery of spillover effects changed the scientific ideas about convergence, which served the emergence of conceptual approaches to understanding the nature of the influence of technical and technological factors of socio-economic development and, in particular, economic growth to a new level [6]. The fact

that, together with the growth of the openness of the economy, information about technological innovations could cross national borders with a much greater speed and hinder the retention of innovative rent within the boundaries of the inventor country, intensified research in which the openness of the economy began to be considered as a new chance for underdeveloped countries to overcome technical technological backwardness.

So, for example, F. Aguillon and P. Howit not only point to the complementarity of new knowledge to the existing one, which serves as a source of reducing the costs of conducting research, but emphasize the growing possibilities of imitation of innovations, despite their patent protection. The scientists used the concept of distance to the technological frontier [7] as the basis of the research, on the basis of which they demonstrated that the Schumpeterian innovation process largely depends on the country's position relative to this frontier, i.e. the global technological level. F. Aguillon and P. Howit emphasize that a country that is on the technological frontier is forced to generate such ideas that are truly innovative on a global scale. At the same time, countries far from the technological frontier can simply learn to produce products that have long been

produced in the leading country. In this way, developing countries can significantly increase the productivity of their production processes and save financial resources that should be directed to research goals. «In order to catch up with the technological frontier,» F. Aguillon and P. Howit point out, «the country needs to attract know-how or technological spillovers from border firms from more developed countries... For a country located near the border, the introduction of advanced technologies is less important for growth, and therefore savings should also be less important [7, p.311].

Based on the ideas of F. Aguillon and P. Howitt, R. Baro and H. Sala-i-Martin created a model of technology diffusion, in which they attempted to link endogenous technological changes with international trade and openness and thus show the possibility of convergence of countries with different levels of development. In the model of R. Barro and H. Sala-i-Martin, the existence of technology spillover between countries is assumed, which are divided into technological leader countries and follower countries. The former develop new technologies, the latter adopt the technological experience of the leaders and try to reproduce these technologies in their economy. The researchers introduce

Table 1

Convergent-divergent processes in models of economic growth

Models	Author	Content
Convergence of countries is ensured by access to the same technologies		
Exogenous models	R. Solow (1956)	Technological progress multiplies the labor force and increases its capabilities. On the basis of technical progress, the convergence of countries is taking place.
Divergence is associated with an insufficient amount of human capital		
Endogenous models	E. Denison (1962, 1969)	Economic growth is determined not so much by the number of factors of production, but by increasing their quality, primarily by technical progress and education.
	A. Maddison (1987)	Economic growth is determined to a greater extent by the level of education of the workforce.
	P. Romer (1987, 1990)	Economic growth is determined by the productivity of human capital in the research sector.
	R. Lucas (1992)	Economic growth is determined by the productivity of human capital in the research sector, as well as overall investment in education.
The divergence is associated with insufficient investment in R&D and an ineffective patenting system		
Schumpeterian models	H. Grossman, E. Helpman (1991, 1994)	Economic growth is determined by the quality of human capital, investments in research and development and the possibility of receiving innovation rents due to "typical improvement of products" (innovations).
	R. Aguillon, P. Howitt (1992)	Economic growth is determined by the quality of human capital, investments in the improvement of intermediate products and the possibility of obtaining innovative rents through patenting.

a new parameter into their model - the coefficient of approximation of the economic growth rates of regions and with its help show that there is an unconditional convergence between individual US states, provinces in France, and prefectures in Japan, similar to that which exists, for example, in the OECD countries. As for underdeveloped countries, their approach to developed countries turned out to be dependent on the internal rate of savings and the degree of openness [8].

R. Barro and H. Sala-i-Martin came to the conclusion that in the absence of foreign economic ties, there is no automatic leveling of economic growth between countries - each economy produces its pace, which is ensured by internal levels of capital accumulation and technology development. When the economy becomes more open, even poor countries can adopt the technical experience of developed economies, imitating the technologies borrowed from the leaders. The imitator country creates its own R&D sector, which also includes the possibility of obtaining and selling patents, and therefore allows for the establishment of internal monopoly power. Under such conditions, according to the authors, conditional convergence will take place, when in a state of equilibrium, the growth rates of the main macroeconomic indicators of imitator countries can be equal to the growth rates of the leaders (catch-up development) [9].

Thus, the third wave of economic growth models established the understanding that through trade flows, technology imports, foreign investment, and more open access to international skilled labor markets, countries have the potential to take advantage of the knowledge that has been produced by others without significant investment costs.

Table 1 summarizes the evolution of views on the factors of divergence / convergence of countries in the world space.

It followed that all economies that had access to the

same technologies should be characterized by the convergence of long-term economic growth rates, which means that, using technological progress, they would gradually overcome their backwardness.

REFERENCES:

1. Melnyk O. Ways of development of the economic centers of the world in the conditions of globalization. Anthology of creative achievements. K.: ISEMV NAS of Ukraine, 2004. Issue 1. P. 177-183. URI: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/198661>.
2. Arrow K. J. The Economic Implications of Learning by Doing. *Review of Economic Studies*. 1962. 28 (3). P.155-175
3. Uzava H. Optimum Technical Change in an Aggregative Model of Economic Growth. *International Economic Review*. 1965. Vol. 6. P. 18-31.
4. Grossman G., Helpman E. Endogenous Innovation in the Theory of Growth. *Journal of economic perspectives*. 1994. 8 (1). P. 23-44. <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.8.1.23>
5. Grossman G., Helpman E. Trade, knowledge spillovers, and growth. *European Economic Review*. 1991. 35 (2-3). Pp. 517-526 [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(91\)90153-A](https://doi.org/10.1016/0014-2921(91)90153-A)
6. Audretsch D.B., Feldman M.P. R&D spillovers and the geography of innovation and production. *American Economic Review*. 1996. 86 (4). P. 253-273
7. Aghion Ph., Howitt P. Appropriate growth policy: A unifying framework. *Journal of the European Economic Association* 2006. 4(2-3). Pp. 269-314.
8. Barro R., Sala-i-Martin X. Convergence across states and regions. *Brookings papers on economic activity*. 1991. 22 (1). Pp. 107-182. Barro R., Sala-i-Martin X. Convergence. *Journal of Political Economy*, 1992. 100(2), Pp. 223-251
9. Barro R., Sala-i-Martin X. Economic growth. New York: McGraw Hill, Inc. 1995. 539 p.

სექცია 1. ეკონომიკის მდგრადი განვითარების პრობლემები და თანამედროვე გლობალური გაყოფილებით განპირობებული ტრანსფორმაციები

მთავარი ორიენტირი - ეკონომიკური განვითარება

გიორგი მალაშხია

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი (ემერიტუსი),
საქართველოს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი
მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში.

ანოტაცია

თავიდან ეკონომიკური განვითარებისა და ეკონომიკური ზრდის თეორიას მოკლდ შევხებით, რადგან მათს სწორად გაგებას მნიშვნელობა აქვს როგორც მეცნიერების, ისე პრაქტიკისათვის. ჩვენს სინამდვილეში კი ხშირად ადგილი აქვს მათი აზრის, განსაკუთრებით ურთიერთდამოკიდებულების დამახინჯებას.

როგორც ცნობილია, ამ ძირეული ეკონომიკური პროცესების თეორიის ფუძემდებელია ავსტრიელი ეკონომისტი და სოციოლოგი ი. შუმპეტერი, რომელმაც მათ სპეციალური ნაშრომი „ეკონომიკური განვითარების თეორია“ (1911 წ.) მიუძღვნა. მანამდეც ეს პროცესები ცნობილი ეკონომისტების მხრივ ყურადღების გარეშე არ დარჩენილა. კერძოდ, მხედველობაში მაქვს ა. სმიტი, კ. მარქსი, ჯ. მილი, ა. მარშალი და სხვა. რომელთა ნაშრომებშიც წამოწეულია ამ პროცესების საკითხები.

ი. შუმპეტერი ეკონომიკურ ზრდას განასხვავებს ეკონომიკური განვითარებისაგან და განმარტავს როგორც რაოდენობრივ ცვლილებას ეკონომიკაში, რაც გამოიხატება დოვლათის - საქონლისა და მომსახურების წარმოების გადიდებაში. ეკონომიკურ განვითარებად მის მიერ განსაზღვრულია დადებითი თვისებრივი ცვლილებები, სიახლეები პროდუქციისა და მომსახურების წარმოებაში, წარმოებას მართვისა და საერთოდ საქმიანობის სფეროებში. ი. შუმპეტერი ეკონომიკური განვითარების მთავარ ლოკომოტივად მიიჩნევს მეწარმეს და მეწარმეობრივ საქმიანობას, რომლებიც მის მიერ წარმოდგენილია ინოვაციათა მთავარ შემოქმედად. ი. შუმპეტერის იდეები ფართოდ გავრცელდა და მეცნიერებასა და პრაქტიკაში.

ეკონომიკური განვითარებისა და ეკონომიკური ზრდის თეორია შემდგომ განვითარდა. მასში ჩაება მრავალი მეცნიერი. შემუშავებულია ამ პროცესების ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელები. მათ გარშემო მიმდინარეობს კვლევები ცალკეული ქვე-

ყნებისა და მსოფლიო მასშტაბით. იქმნება სამეცნიერო ინფორმაციული და პრაქტიკული ხასიათი ნაშრომები, რომლებშიც გაშუქებულია ამ პროცესების თეორიული მხარე და მათი მიმდინარეობა, რასაც მეცნიერული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს.

აქ მინდა შევეხო ჩემს ზოგიერთ მოსაზრებას თეორიული ასპექტით, სანამ განვიხილავ საქართველოში ეკონომიკური განვითარებისა და ეკონომიკური ზრდის საკითხებს.

პირველ რიგში უნდა აღვნიშნო ი. შუმპეტერის თვალსაზრისზე ეკონომიკური ზრდის და განვითარების წყაროს შესახებ. მისი თვალსაზრისით, მათი მთავარი წყაროა ინოვაციები - სიახლეები, რაშიც ის გულისხმობს წარმოების პროცესის წარმართვაში სიახლეებს, მეცნიერებისა და საპროექტო-საკონსტრუქტორო, გამომგონებლური აზრის მიერ მოწოდებული ნოვაციების დანერგვას. რომელსაც ის მიაწერს ინოვაციურ საქმიანობას. ის განვითარების წყაროდ მიიჩნევს მეწარმეობრივ საქმიანობას მეცნიერულ და ტექნიკურ სიახლეთა დანერგვის სფეროში. ი. შუმპეტერს მხედველობის გარეთ რჩება ინოვაციების ნამდვილი პირველი წყარო - მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების შემოქმედნი, გამომგონებლები, რომელთა მიერ შექმნილი ინოვაციები არის სწორედ ეკონომიკაში პროგრესის ლოკომოტივი. მაშასადამე, განვითარების მთავარი წყარო დავინწყებულისა და მეორადი წყაროა წინ წამოწეული. მთელი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგები მიეწერება მეწარმეს, რაც, სხვა რომ არ იყოს გაუგებარია. რა თქმა უნდა. დანერგვას აქვს თავისი მნიშვნელობა, მაგრამ ის არაა განვითარების უპირველესი წყარო, მეორადია. ამ გარემოებას ეკონომიკურ თეორიაში არავითარი ყურადღება არ ექცევა. რაც დიდ ხარვეზად მიმაჩნა. სინამდვილე გაუკუღმართებულად არის წარმოდგენილი.

ეკონომიკური თეორია არ იძლევა ეკონომიკური განვითარებისა და ეკონომიკური ზრდის ურთიერთმიმართების განსაზღვრას. საჭიროა ამისი გათ-

ვალისწინება. პირველადი განვითარებაა, რესურსების, მათი გამოყენების ტექნოლოგიების სრულყოფის, პროდუქციის სახეობათა განახლებისა და გაახლების, წარმოების ორგანიზაციის პროგრესი, რის კვალობაზე მეცნიერულ-ტექნოლოგიურ ინოვაციათა ბაზაზე ადგილი აქვს ეკონომიკურ ზრდას. მაშასადამე, ეკონომიკური ზრდა დამოკიდებულია ეკონომიკურ განვითარებაზე.

უმნიშვნელოვანესი საკითხია ეკონომიკური განვითარების აზრისა და მნიშვნელობის სწორად და ღრმა გაგება, რაც არც ი. შუმპეტერს. არც სხვა მკვლევარებს არ მოუციათ.

საკითხი ეხება იმას, თუ რა პარამეტრებით შეფასდეს საბოლოოდ ეკონომიკის განვითარება და რა ეკონომიკური ინდიკატორები გამოვიყენოთ ამისათვის. რა თქმა უნდა, ტექნიკურ-ეკონომიკური პარამეტრები დაგვჭირდება შუალედური შეფასებისათვის, მაგრამ საბოლოო შეფასებისათვის მხოლოდ სოციალური ინდიკატორები გამოდგება. მაშასადამე, მსჯელობა ეკონომიკურ განვითარებაზე თუ ზრდაზე საბოლოოდ სოციალურ ინდიკატორთა საფუძველზე უნდა იყოს. თუ გვინდა ჭეშმარიტებას დავუფიქროთ ამ საკითხში. განვითარებაზე სოციალურ სიკეთეთა ამსახველი მაჩვენებლების მიხედვით უნდა ვიმსჯელოთ. ამას შემდეგნაირად ვხსნი. უნდა გავაცნობიეროთ, თუმცა ბევრს გაუკვირდება ჩემი აზრი, ის, რომ ეკონომიკას არავითარი აზრი და მნიშვნელობა თავისთავად არა აქვს. მის მნიშვნელობა განისაზღვრება იმით. რომ ეკონომიკური დოვლათი ტრანსფორმირდება სოციალურ სიკეთეში, ეკონომიკა იმის გამო არის საჭირო, რომ სოციალურ სიკეთეთა წყარო. ვიტყვი იმასაც, რომ ეს უნდა იცოდეს ყველამ, რადგან ელემენტარული ჭეშმარიტებაა. ეკონომიკაშია ადამიანის არსებობის, განვითარების რესურსების წყარო, ეკონომიკური საქმიანობის სფეროსი დევს ადამიანის არსებობის აზრის - შემოქმედებით პროდუქციის საქმიანობის არეალი. ეკონომიკის სფეროში წარმოიქმნება ადამიანურ ფასეულობათა - სამართლიანობის, თავისუფლების საფუძვლები, ეთიკური ქცევის არეალი. მაშასადამე, ეკონომიკა მხოლოდ დოვლათის წარმოება და მოძრაობა - განაწილება გაცვლა და მოხმარება არაა. ისაა ადამიანურ ურთიერთობათა ადამიანის არსებობის სივრცე. ამდენად მისი განვითარება მხოლოდ წარმოების განვითარება კი არაა, არამედ პროგრესია მთლიანად ადამიანის არსებობის ჩათვლით. ეკონომიკურ განვითარებას უნდა მივაკუთვნოთ ადამიანურ ურთიერთობათა ისტორიული განვითარება, რაც ამჯერადაც მიმდინარეობს (თუმცა ყველა ამას ვერ ამჩნევს) წარმოების სოციალიზაცია, ჰუმანიზაცია, საერთო ინტელექტუალური, ცივილიზაციური პროგრესი.

ეს დიდი მომენტი სამწუხაროდ ყურადღების გა-

რეშე რჩება. ამდენად საჭიროა ეკონომიკურ განვითარების თეორიის შევსება ახალი იდეებით, მეცნიერული დებულებებით.

ამ მოკლე ზოგადი შესავლის შემდეგ საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისა და ზრდის პრობლემებზე გადავალ. მათ განვიხილავ ქვეყნის წინაშე ორი ისტორიული გამოწვევის - ევროპულ სამყაროში გადასვლისა და მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების რიგებში გადასვლის თვალსაზრისით.

საქართველოს წინაშე ამჟამად პირველი გამოწვევაა ქვეყნების ევროპული გაერთიანების სივრცეში შესვლა, რაც ხალხის ბუნებრივი მიდრეკილება და საყოველთაო ნებაა. საქართველო თავისი ადგილმდებარეობითაც და ისტორიით ევროპისაკენ მიდრეკილების ქვეყანაა. ევროპის სივრცეში მისი არსებობა კანონზომიერია და სასარგებლო მისთვის და არა ზედმეტი ევროპისათვის. მნიშვნელოვანია, რომ ევროპულ ოჯახში უნდა ველოდეთ საქართველოს განვითარებას და კეთილდღეობის ამალგებას ევროპისათვისაც სარგებლობის მოტანის პირობებში.

საქართველოს წინაშე მეორე გამოწვევა ნიშნავს, რომ უნდა ის განვითარდეს დაჩქარებული ტემპით, რომ ახლო მომავალში დღევანდელი განვითარებადი ქვეყნის სტატუსიდან მსოფლიოს 85 ქვეყნის რიგებში რომ იმყოფება, გადავიდეს განვითარებული ქვეყნების ოჯახში.

ორივე ეს გამოწვევა ურთიერთკავშირშია და დაკავშირებულია საქართველოს ეკონომიკის განვითარებაზე იმ აზრით, როგორც ეს ზემოთ აღვნიშნე. ამისათვის არ კმარა მხოლოდ თუნდაც ეკონომიკური ზრდა, აუცილებელია ეკონომიკური განვითარება ფართო, ცივილიზაციური პროგრესი, მთელი საზოგადოებისა და არ მხოლოდ მის ნაწილისა, სოციალური ცხოვრების წინსვლა, ეკონომიკის ინკლუზიური ზრდის ხასიათი, სოციალური ეკონომიკის ჩამოყალიბება ქვეყანაში, პოლიტიკური აღმავლობა ჭეშმარიტი დემოკრატიზაციის გზით, ეკონომიკური ცხოვრების ჩათვლით.

საქართველოს ამ მიმართულებით განვითარება მარტივი, იოლად გასავლელ გზა არაა.

ამ ოცდაათი წლის წინ ქვეყანაში დანყებული მოვლენებს საზოგადოებრივი სისტემის ტრანსფორმაციის - სოციალიზმის დემონტაჟს, ს ს რ კ დაშლასთან დაკავშირებულ პროცესების მოჰყვა უზარმაზარი ნგრევა ეკონომიკაში. ეკონომიკური არნახულად მძიმე იყო კოლაფსიდან გამოსვლის პროცესის გავლენა ქვეყნის ცხოვრებასა და ეკონომიკაზე, სოციალურ ყოფაზე. მოხდა არსებული ეკონომიკის დეინდუსტრიალიზაცია. ძირითადი ინდუსტრიული საწარმოების დაშლა, მრეწველობას მომუშავეთა რიცხვის - 550 ათასი კაცის შემცირება 137 ათასა-

მდეა, მშენებლობის კატასტროფული დაქვეითება, სოფლის მეურნეობაში არნახული ვარდნა. ყველა სხვა დარგის დაცემა უკიდურეს დონემდე.

ამ მდგომარეობიდან გამოსვლას ორი ათეული წელი დასჭირდა. იგი ხორციელდებოდა უცხოეთის დახმარებით და ჩვენს მიერ ჩამოყალიბებული ეკონომიკური სოციოგენეტიკური და გავითარების დონის შენახვის კანონების ხელშეწყობით. ეს ნიშნავს, რომ ჩავარდნილი ეკონომიკის აღდგენისას ქვეყანას დაეხმარა მისი დიდი ისტორიული წარსულის დაგროვილი პოტენციალი და განვითარების მიღწეული დობის შენახვა გარკვეული ზომით (იგი ასეთ შემთხვევაში მთლიანად არ ქრება - ინახება ადამიანების გამოცდილების, საწარმოო სიმძლავრეების გარკვეული ნაწილის სახით. ყველა შემთხვევაში ამ პერიოდის გავლენა ქვეყნის განვითარებაზე დიდად უარყოფითი იყო - დაიკარგა განვითარების ორი ათეული წელი მაინც.

ამ პერიოდის რიგმა სტიქიურმა მოვლენამ - საკუთრების პრივატიზაციის მახინჯმა პროცესმა, ეკონომიკის ფუნქციონირების მექანიზმის მოშლამ, ეკონომიკურ ურთიერთობათა ქაოსურმა ფორმირებამ, უწესრიგობებმა ეკონომიკისა და საზოგადოებაში, რასაც დაემატა სამოქალაქო ომი და შინა არეულობები დიდი დანაკარგები გამოიწვია. ახალი საბაზრო სისტემის ჩამოყალიბება დიდ სირთულეებთან იყო დაკავშირებული - სათანადო გამოცდილების არ არსებობასთან, ეკონომიკური კავშირების რღვევასთან, ინვესტიციების დეფიციტთან, ადამიანთა მენტალიტეტის შეუგუებლობასთან ახალი სინამდვილის მიმართ, საერთაშორისო ურთიერთობების ახლებურად წარმართვის სიძნელეებთან და ა. შ.

ამ სამი ათეული წლის გავლილი გზის შედეგად გვაქვს გარკვეული მიღწევები, წინსვლა ქვეყნის ეკონომიკასა და მთელ ცხოვრებაში. ამასთან არსებული მდგომარეობა არ არის სასურველ დონეზე. როგორც აღნიშნეთ, ჩვენი ქვეყანა განვითარებადი ქვეყნების რიგებში იმყოფება, 85-ე ადგილზეა. ეკონომიკური ზრდის ტემპები გავლელ პერიოდში შეადგენდა 5-6 % - ია საშუალოდ. ეს არაა ეკონომიკური დაქვეითების შემდგომ ქვეყნის არსებული რესურსების პირობებში, სასურველი დონე. აღსანიშნავია მთელ რიგ ქვეყნებში გაცილებით მაღალი ტემპები. მაგალითად, უზარმაზარ ქვეყანაში ჩინეთში, და სხვა. მაშასადამე, საქართველოს ეკონომიკური ზრდა არც ისე სახარბიელოდ უნდა ჩაითვალოს.

ახლა, რაც მთავარია, ვნახოთ ეკონომიკური განვითარების სოციალური შედეგები. პირველ რიგში უნდა ითქვას ეკონომიკური უთანასწორობის შესახებ. საერთაშორისო ორგანიზაციის დაკვირვებით, საქართველოს მოსახლეობის უმდიდრესი 10 პროცენტის შემოსავლები 16-ჯერ აღემატება უმცირესი

შემოსავლების მქონე მოსახლეობის 10 პროცენტის შემოსავლებს. ეს განსხვავება შეადგენს ჩეხეთში 5,2 ჯერ მეტს, ბულგარეთში - 7-ჯერ, გერმანიაში - 6,9-ჯერ, ფინეთში - 5,6-ჯერ, უნგრეთში - 5,5-ჯერ, უკრაინაში - 5,9-ჯერ, იაპონიაში 4,5-ჯერ და ა. შ. მაშასადამე, ამ ქვეყნებში ეკონომიკა ბევრად უფრო მეტადაა სოციალურად ორიენტირებული, ვიდრე საქართველოში, ანუ საქართველოს ეკონომიკის განვითარება ნაკლებადაა მთელი ხალხის საერთო კეთილდღეობისაკენ მიმართული. ის უფრო ემსახურება ადამიანთა ცალკეული ჯგუფების გამდიდრებას. საქართველოში ვერ ჩამოყალიბდა სოციალური ეკონომიკა. რაც არაა დადებითი მოვლენა. ეკონომიკის განვითარების ხარისხს ამცირებს. კაპიტალიზმის არსებობის მცირე პერიოდში ქვეყნის სიმდიდრის დიდმა ნაწილმა თავი მოყარა ადამიანთა მცირე ნაწილის ხელში. ამრიგად, ეკონომიკის ზრდა არათანაბარზომიერად მოქმედებს მოსახლეობის სხვადასხვა ნაწილის სასარგებლოდ, რაც არაა სახარბიელო და მიუთითებს მთლიანად ეკონომიკის განვითარების არაჯანსაღ ტენდენციებზე, ეს პირდაპირ მიუთითებს დოვლათის განაწილების უსამართლობის, არაეთიკურობის გამოვლინებათა არსებობაზე, რაც უარყოფითად აისახება მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე და მთელი ქვეყნის პროგრესზე, ცივილიზებულობაზე.

ეს მდგომარეობა სხვა ინდიკატორებითაც დასტურდება. ქვეყანაში 838 097 პენსიონერია, რომელიც ცხოვრობს 375-425 ლარით თვეში. ადვილი წარმოსადგენია მათი ცხოვრების დონე, როცა საცხოვრებელი ხელფასად ითვლება 1858 ლარია. არაფერს ვამბობ პენსიების შედარებაზე ევროპისა და სხვა ქვეყნებთან. საქართველოში უმუშევართა რიცხვი 222 ათასამდეა ანუ 16%-მდეა. ესენი სრულიად უშემოსავლო ადამიანებია. სოციალურ უზრუნველყოფაზე 670 ათასი ადამიანია - მოსახლეობის 17% ცოტა როდია მცირე ხელფასიანები, თუმცა ხელფასები იზრდება ნომინალურად, მაგრამ რეალური ზრდა ინფლაციის გამო არც ისე მნიშვნელოვანია. საკმაო ნაწილია მცირე 600-700 და ნაკლებ ლარზე მომუშავენი. ობიექტურად თუ ვიმსჯელებთ, საქართველოს მოსახლეობის დაახლოებით ნახევარი ან მეტივ ფაქტობრივად ღარიბთა რიგებს მიეკუთვნება, თუმცა სტატისტიკა გამცნობს. რომ ეს რიცხვი - 11,8%-ია, რაც სრულიად არ შეესაბამება სინამდვილეს. სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის დაკვირვებით, საქართველოში მაღალია ბავშვთა სიღარიბე, ბევრი ბავშვი მშვიერი იძინებს, რაც სავალალოა. აღნიშნული მდგომარეობა მხოლოდ ეკონომიკური დონით არაა გამოწვეული. ერთ მცხოვრებზე საქართველოში, მყიდველობითი უნარის პარიტეტის მიხედვით, მთლიანმა შიდა პროდუქტმა 2023 წელს შეადგინა 20 113 დოლარი.

აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ეკონომიკური განვითარების სოციალური მიმართულების, ანუ შექმნილი დოვლათის მეტი სამართლიანი განაწილების პირობებში ადამიანთა საერთო კეთილდღეობა. ანუ იმათი კეთილდღეობა, ვინაც ამჟამად სიღარიბეში ცხოვრობს, უკეთესი იქნებოდა. მე მოვიტანე ევროპის ქვეყნებისა და იაპონიის მონაცემები შემოსავლებს უთანაბრობის შესახებ, რომელთაც საქართველოს მაჩვენებელი დაახლოებით სამჯერ სჭარბობს. ეს რომ ასე არ იყოს, საქართველოში არსებული დოვლათის პირობებში ცხოვრების საერთო დონე გაცილებით მაღალი იქნებოდა და ადამიანთა ცხოვრებაც უკეთესი. აქედან ის დასკვნა გამომდინარეობს, რომ არა მარტო ეკონომიკური ზრდაა მნიშვნელოვანი, არამედ განვითარების ხარისხი. მისი სოციალური ორიენტაცია საზოგადოებს პროგრესის, საზოგადოების ჰუმანიზაციის მოთხოვნების შესაბამისად, ჩემს მიერ აღნიშნული ორი გამოწვევა, კიდევ ვიტყვი - ევროპულ ოჯახში მოხვედრა და მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების რიგებში გადასვლა დაკავშირებულია სწორედ სოციალურად ორიენტირებულ, ინკლუზიურ ეკონომიკურ ზრდაზე, ეკონომიკის როგორც წარმოებისა და ადამიანურ ურთიერთობათა ერთობლიობის პროგრესზე.

სათანადო გამოკვლევებით მტკიცდება, რომ საქართველოს სჭირდება წლიური ეკონომიკური ზრდის საშუალო 8-- 10 % მაინც და ეკონომიკის სოციალიზაცია, თანაბარზომიერი სიკეთე საზოგადოების ყველა წევრისათვის, ანუ განვითარების ცივილიზაციური ტიპი. ცალკე მსჯელობის საგანია ყოველივე ამის შესაძლებლობები საქართველოში. ძნელი არაა ვამტკიცოთ, რომ ისინი არსებობს თვით ბუნებრივი პირობების - მდებარეობის, კლიმატის, ბუნების სიმდიდრეების - წიაღი-სეულის, ჰიდრო რესურსების, ადამიანური კაპიტალის - ანთროპოგენური სოციალური ენერგიის სახით და სხვა, რაც ცნობილია ბევრი ჩვენი მოქალაქისათვის. მნიშვნელოვანი ინსტიტუციური ფაქტორების როლი. რომელთაც ბევრი ეკონომისტი არ იზიარებს. სწორედ მათი აქტიური და მაღალი ხარისხით გამოყენების შედეგად ბევრი ქვეყანა წარმატებული გახდა ეკონომიკითა და სხვა მიმართულებით. მაღალი ეკონომიკური და სოციალური აქტიურობა მოგვცემს გარანტიას არსებული შესაძლებლობები სრულად გამოვიყენოთ და ღირსეულად ვუპასუხოთ ჩვენს მიერ აღნიშნულ ორ ისტორიულ გამოწვევას ქვეყნისა და ხალხის საკეთილდღეოდ.

საქართველოს განვითარებული ქვეყნების რიგებში გადასვლასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს მისი განხორციელების სირთულეც. მართალია, ქვეყნის განვითარების პარამეტრი არა მხოლოდ სულადობრივი წარმოებაა, არამედ სხვა მახა-

სიათებლები, კერძოდ, ადამიანის განვითარების ინდექსით გათვალისწინებული, მაგრამ მ მ პ სულადობრივ წარმოება ერთ-ერთ ძირითადია. ამ მხრივ საქართველო მნიშვნელოვნად ჩამორჩება განვითარებული ქვეყნების მინიმალურ დონეს. ეს ჩანს თუნდაც ყოფილი საბჭოთა კავშირი რესპუბლიკების მაჩვენებლებთან შედარებითაც, რომელთაც ბოლო ადგილები უკავიათ განვითარებული ქვეყნების რიგებში. ისინი ბევრად მაღალ დონეზე არიან საქართველოსთან შედარებით. სახელდობრ, როცა საქართველოს მ მ პ სულადობრივი წარმოების მაჩვენებელი მსყიდველობითი უნარის პარიტეტის მიხედვით, 2023 წელს შეადგენდა 22063 აშშ დოლარს, ესტონეთისა იყო 46 481 დოლ., ლატვიისა - 41 605 დოლ., ლიტივისა - 50 169 დოლ., რომ არაფერი ვთქვათ ევროპის სხვა ქვეყნებზე, სადაც ეს დონე კიდევ უფრო მაღალია, მაგალითად ჩეხეთისა - 51 195, ხოლო უმაღლესი ლუქსენბურგისა - 142 214, აშშ -სი - 76 399 დოლ., შვეციის - 64 678, გერმანიისა - 63 150 დოლ., და ა.შ. როგორც ჩანს საქართველოს საკმაოდ დიდი მანძილი აშორებს თუნდაც ბოლო ადგილებზე მყოფი განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის დონიდან, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ შეუძლებელია მანაც მაღლის იმ დონეს, რაც საჭიროა განვითარებული ქვეყნების რიგებში გადასვლისათვის. საქართველოზე უფრო ხელსაყრელი პირობები ბუნებრივად არა აქვთ აქ დასახლებულ პოსტსაბჭოურ ქვეყნებს და ზოგიერთ სხვას, რომელთა მაჩვენებელი დაახლოებით ორჯერ აღემატება საქართველოსას. დღეისათვის არსებული განსხვავების გადალახვა გარკვეულ დროში საქართველოსთვის არაა მიუღწეველი, თუ გამოყენებული იქნება ის შესაძლებლობები, სოციალური ენერგიის რესურსები, რაც ქვეყანაში არსებობს. საგულისხმოა, რომ საქართველო წინ მიიწევს მსოფლიოს ქვეყნების რეიტინგში მშპ სულადობრივი წარმოების მიხედვით. კერძოდ, მან ბოლო 22 წლის განმავლობაში გადაინაცვლა 117-ე დან 87-ე ადგილზე. ჩემი ვარაუდით, საკმარისი ეკონომიკური აქტიურობის პირობებში განვითარებული ქვეყნების რიგებში გადასვლისათვის საქართველოს შეიძლება ეყოს 8-10 წელიწადი. ეს ნიშნავს საქართველოს მშპ წარმოების სულადობრივი სიდიდის 2,5-3-ჯერ გაზრდას. ვფიქრობ, ეს მიზანი საქართველომ უნდა დაისახოს და მას უნდა მიაღწიოს. რაც შეიძლება მოკლე ხანებში. ამ მხრივ მთავარია ეკონომიკური აქტიურობის მაღალი ხარისხი, ეკონომიკის ინტენსიური ზრდის ფაქტორების განსაკუთრებით სოციალური ენერგიის ანთროპოგენური წყაროების მეცნიერების, შემოქმედი ელიტის გამომგონებლური უნარის, განათლების, ინსტიტუციური ფაქტორების სრულად ამოქმედება, მეცნიერულად გამართული ეკონომიკური

პოლიტიკა, პატრიოტული შემართება, რეფორმატორული აზროვნება და საქმიანობის ქარიზმატული სტილი.

მომავალი განვითარების ხასიათის გარკვევისას უნდა გავითვალისწინოთ საზოგადოების განვითარების კანონები და გრძელვადიანი ისტორიული ტენდენცია, კანონზომიერება, რაც საყოველთაო მასშტაბით მოქმედებს. მე ვხვდები, რომ ერთ-ერთ ასეთ ფუნდამენტურ, მთელი ისტორიის თანმდევ ობიექტურ კანონად გვევლინება და საზოგადოების პროგრესს წარმართავს, ეკონომიკისა და ხალხთა ცივილიზაციურ განვითარებას განაპირობებს. წარმოების საშუალებებზე კერძო საკუთრების ეკონომიკური ძალაუფლების თანდათან და ეტაპობრივად, ნახტომისებრ კლების (დასუსტების) ტენდენცია, რომლის შედეგად განვითარების კვალობაზე ხდება მშრომელი ადამიანის თავისუფლების გაფართოება. ამის შედეგად მოხდა მონის ნაწილობრივი (მცირე ზომით) გათავისუფლება და ბატონყმურ წყობაზე

გადასვლა. შემდგომი განვითარების ძალით განხორციელდა ახალი უფრო მეტი ნახტომი - დაქირავებულ შრომაზე გადასვლა, რომელმაც მნიშვნელოვნად შეცვალა მშრომელი ადამიანის მდგომარეობა, მოუტანა მათ მეტი თავისუფლება, სხვა ადამიანისაგან გარკვეული ეკონომიკური დამოუკიდებლობა, მაშასადამე, საერთო დამოუკიდებლობაც. ყველა ადამიანის თავისუფლების გზაზე ისტორია ამაზე არ შეჩერდება და აღნიშნული კანონის მოქმედება მოგვიყვანს ადამიანის, მისი შრომის სრულ გათავისუფლებამდე წარმოების საშუალებათა საკუთრების ეკონომიკური ძალაუფლების სრული დაცვით. ჩემი ხედვით, ეს არის ისტორიული განვითარების გზა, ცივილიზაციის, ჭეშმარიტად ჰუმანური საზოგადოების დამკვიდრების გზა ამ ჩვენს პლანეტაზე. ამით მოუწყობელი, დაულაგებელი, გაუკუღმართებულად არსებული მსოფლიო, კაცობრიობა ჭეშმარიტად ბედნიერების ხანაში გადავა. ამ პერსპექტივას ვხედავ მე საქართველოსთვისაც.

ეკონომიკური ზრდის ტენდენციები საქართველოში

დემნა კვარაცხელია

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

ალექსანდრე სიჭინავა

სტუ-ს პროფესორი

აბსტრაქტი

სტატიაში გაანალიზებულია ეკონომიკური ზრდის ტემპის ცვლილების თავისებურებანი და დადგენილია ეკონომიკური ზრდის ტემპის ცვლილების მიზეზები 2020-2023 წლებში.

დასაბუთებულია, რომ კოვიდ პანდემიით გამოწვეული რეცესიის შემდეგ, ეკონომიკა დაუბრუნდა თავის ჩვეულ რიტმს და კოვიდპანდემიამდე მისთვის დამახასიათებელ განვითარების ტენდენციას. აღნიშნულია, რომ ერთობლივი მოთხოვნის მაღალ დონეზე შენარჩუნებაში და პროდუქციის გამოშვების ზრდაში არსებითი როლი შეასრულა ქართველი ემიგრანტების მიერ ფულადი გზავნილების მოცულობის ზრდამ. ასევე მნიშვნელოვანი იყო ქვეყანაში შემოსული რუსი ემიგრანტების მიერ პროდუქციის შესაძენად განხორციელებული დანახარჯებიც.

საკვანძო სიტყვები: მშპ, ეკონომიკური ზრდა, ეკონომიკური ზრდის ტემპი.

ECONOMIC GROWTH TRENDS IN GEORGIA

Demna Kvaratskhelia, Associate Professor of GTU
Alexander Sichinava, Professor of GTU

ABSTRACT

The article analyzes the features of the change in the rate of economic growth and determines the reasons for the change in the rate of economic growth in 2020-2023.

It is reasoned that after the recession caused by the covid pandemic, the economy has returned to its usual rhythm and development trend characteristic of it before the covid pandemic. It is noted that the increase in the volume of remittances by Georgian emigrants played an essential role in maintaining the joint demand at a high level and increasing the output of products. The expenditures made by the Russian emigrants who entered the country for the purchase of products were also important.

Key words: GDP, Economic growth, Economic growth rate.

პრობლემის არსი

საქართველოში, ბოლო წლებში, ადგილი ჰქონდა შთამბეჭდავ ეკონომიკურ ზრდას, კერძოდ, 2021-2023 წლებში მშპ-ს საშუალო წლიურმა ზრდის ტემპმა შეადგინა 9,7% (იხ. ცხრ.: 1). მიუხედავად აღნიშნულისა, არსებობს გარკვეული კითხვის ნიშნები ეკონომიკური ზრდის წყაროებთან და ეკონომიკური ზრდის არსებული დონის გრძელვადიან პერიოდში შენარჩუნებასთან დაკავშირებით. გარკვეული ეჭვები არსებობს სწრაფი ეკონომიკური ზრდის ეკონომიკურ განვითარებაში რეალიზაციასთან და მოსახლეობის ცხოვრების პირობების ადექვატურ გაუმჯობესებასთან მიმართებითაც.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ეკონომიკურ ლიტერატურაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ეკონომიკური ზრდის ფაქტორებისა და წყაროების გამოვლენა-შეფასებას, ცალკეული ქვეყნების მიხედვით ეკონომიკურ ზრდის ტემპების შედარებას და მათ შორის არსებული განსხვავების მიზეზების კვლევას. ეკონომიკური ზრდის წყაროების ფაქტორული ანალიზის მოდელი შეიმუშავა რ. სოლოუმ [1]. ცალკეულ ქვეყნებში ეკონომიკური ზრდის ტემპების ცვლილებების მიზეზების ანალიზისა და მიღებული შედეგების შეფასების საფუძველზე, რ. ბარომ დაასაბუთა ეკონომიკურად შედარებით დაბალ განვითარებული ქვეყნებში ეკონომიკური ზრდის შედარებით მაღალი ტემპების მიღწევის ლოგიკური შესაძლებლობა [2]. ვლ. პაპავამ წარმოადგინა „მკვეთრი ზრდის ეფექტის“ პროპორციული გადაფარვის ჰიპოთეზა, რომლის საფუძველზეც შეიმუშავა ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლების კორექტირების შინაგანად არანინალმდეგობრივი მეთოდი [3-4].

დ. კვარაცხელიას ნაშრომებში შეფასებულია საქართველოში ეკონომიკური ზრდის ტემპის შემცირების პირობებში, ეკონომიკურ ზრდასა და ეკონომიკურ განვითარებას შორის 2013 წლისთვის არსებული დამოკიდებულება [5], „მკვეთრი ზრდის ეფექტის“ საფუძველზე საქართველოსთვის დადგენილია ეკონომიკური ზრდის ტემპის ოპტიმალური დონე 7-12%-ის ფარგლებში [6] და საქართველოში ეკონომიკური ზრდის აუცილებელ პირობად განსაზღვრულია ზომიერი ინფლაციის არსებობა [7].

ავტორთა ჯგუფის, კერძოდ, ა. სიჭინავას, დ. სეხნიაშვილის, დ. კვარაცხელიას მიერ გამოქვეყნებულ

ცხრ.1 - ეკონომიკური ზრდის ტემპები საქართველოში - 2010-2023წწ

წელი	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ეკონომიკური ზრდის ტემპი - %	6,2	7,9	6,6	5,1	4,1	3,4	3,4
წელი	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ეკონომიკური ზრდის ტემპი - %	5,2	6,1	5,4	-6,3	10,6	11,0	7,5
მშპ-ს საშუალო წლიური ზრდის ტემპი 2021-2023 წლებში - %	9,7						
მშპ-ს საშუალო წლიური ზრდის ტემპი 2017-2019 წლებში - %	5,55						
მშპ-ს საშუალო წლიური ზრდის ტემპი 2010-2019 წლებში - %	5,3						

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

სტატიაში [8], გაანალიზებულია ტექნოლოგიური პროგრესის გავლენა ეკონომიკურ ზრდასა და შემოსავლების უთანასწორობაზე საქართველოში.

ეკონომიკური ზრდის ტემპის ცვლილების თავისებურებანი 2020-2023 წლებში. 2020 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) მოცულობა, კოვიდ პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისის შედეგად, შემცირდა 6.3%, ანუ 2020 წელს მშპ -ის მოცულობამ შეადგინა 2019 წლის მოცულობის 93,7% (იხ. ცხრ.: 1).

2021 წლიდან საქართველოში, აღინიშნა სწრაფი ეკონომიკური ზრდა. 2021-2023 წლებში მშპ-ის მოცულობა გაიზარდა 1,32-ჯერ (1,106 X 1,11 X 1,075), ანუ 32%-ით. შესაბამისად, 2020 წლის რეცესიისა და 2021-2023 წლების აღმავლობის გათვალისწინებით, 2023 წლისთვის 2019 წელთან მიმართებაში მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ჯაჭვური ინდექსი შეადგენს 123,7% (100% X 0,937 X 1,32=123,7%). ე.ი. 2020-2023 წლებში მშპ გაიზარდა 1,237-ჯერ, ანუ 2023 წლისთვის მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა 23,7%-ით აღემატება 2019 წლის ანალოგიურ მაჩვენებელს.

კოვიდპანდემიის წინა პერიოდში, 2017-2019 წლებში, მშპ წლიურად საშუალოდ გაიზარდა დაახლოებით 5,55%-ით. კოვიდპანდემიის არარსებობისა და ზრდის აღნიშნული საშუალო წლიური 5,55%-იანი ტემპის შენარჩუნების შემთხვევაში, მომდევნო 2020-2023 წლების მანძილზე მშპ მთლიანობაში გაიზარდებოდა 1,241-ჯერ, ანუ 24,1%-ით, რაც 0,4%-ით აღემატება წინა აზბაცში აღნიშნულ 23,7%-იან რეალურ ერთობლივ ზრდას იმავე 2020-2023 წლებისთვის. ამგვარად, რომ არა კოვიდპანდემია, 2023 წლის ბოლოსთვის მშპ-ის მოცულობა მცირედით, ანუ 0,4% მეტი იქნებოდა ფაქტობრივად მიღწეულ დონეზე.

ეკონომიკური ზრდის ტემპის ცვლილების მიზეზები 2020-2023 წლებში. ზემოთ განხორციელებული გათვლები მიუთითებს, რომ საქართველოს ეკონომიკაში, გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის შიდა წყაროების გააქტიურების კუთხით, ჯერჯერობით განსაკუთრებული არაფერი ხდება, ვინაიდან:

1. კოვიდ პანდემიით გამოწვეული რეცესიის შემდეგ, ეკონომიკა დაუბრუნდა თავის ჩვეულ რიტმს და კოვიდპანდემიამდე, ბოლო ათი წლის მანძილზე, მისთვის დამახასიათებელი განვითარების ტენდენციით განსაზღვრულ პროდუქციის გამოშვების დონეს (2010-2019 წლებში მშპ საშუალოდ იზრდებოდა 5,3%-ით. ზრდის აღნიშნული საშუალო ტემპის შენარჩუნების შემთხვევაში 2020-2023 წლების მანძილზე მშპ გაიზრდებოდა 1,23-ჯერ, ანუ 23%-ით, რაც მხოლოდ 0,7%-ით ჩამორჩება ფაქტობრივად მიღწეულ 23,7%-იან დონეს). საუკეთესო შემთხვევაში კი, ეკონომიკა დაუბრუნდა კოვიდპანდემიამდე ბოლო სამი წლის მანძილზე, კერძოდ 2017-2019 წლებში არსებული 5,55%-იანი საშუალო წლიური ზრდის ტემპით განსაზღვრულ მშპ-ის მოცულობის დონეს, რის შედეგადაც, როგორც ზემოთ ავლენინეთ, 2023 წლის ბოლოსთვის მშპ-ის მოცულობა მცირედით, ანუ 0,4% მეტი იქნებოდა ფაქტობრივად მიღწეულ დონეზე.

2. ყურადღება უნდა გამახვილდეს უკრაინაში მიმდინარე ომის ეფექტებზე საქართველოს ეკონომიკისთვის, მაგალითად, რუსეთიდან შემოსული ემიგრანტების ხარჯზე ერთობლივი მოთხოვნის ამაღლებაზე და მის როლზე პროდუქციის გამოშვებაში.

3. ერთობლივი მოთხოვნის მაღალ დონეზე შენარჩუნებაში და ეკონომიკური ზრდის ნახალისე-

ბაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქართული დიასპორა, რომლის რიგებიც წლიდან-წლამდე ივსება ქვეყნიდან ემიგრირებულთა ხარჯზე, რაც თავისთავად ჩვენი ქვეყნის ტრაგედიაა.

დასკვნა

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, თუკი მომდევნო 3-4 წელიწადში ეკონომიკური ზრდის საშუალო წლიური ტემპი იქნება 9-10%-ის ფარგლებში (2021-2023 წლებში მშპ წლიურად საშუალოდ იზრდებოდა 9,7%-ით), ან თუნდაც 2023 წლისთვის მიღწეულ 7,5%-ის დონეზე, მაშინ ერთმნიშვნელოვნად შეგვეძლება ვთქვათ, რომ ქვეყანის ეკონომიკამ გადაინაცვლა ეკონომიკური ზრდის ახალ, შედარებით უფრო მაღალ საშუალოწლიურ დონეზე, რომლის წყაროების დადგენა აუცილებლად გამოიწვევს უფრო ღრმა და სისტემური ანალიზის განხორციელების აუცილებლობას.

2014 წელს გამოქვეყნებულ სტატიამ [5], დავასაბუთეთ რომ საქართველოში, 2004-2012 წლებში ეკონომიკური ზრდის შედარებით მაღალი მაჩ-

ვენებლების პირობებში, ადგილი ჰქონდა ეკონომიკურ ზრდას – ეკონომიკური განვითარების გარეშე, ხოლო 2013 წელს, მიუხედავად ეკონომიკური ზრდის ტემპის შედარებით დაბალი მაჩვენებლისა, პირიქით - ადგილი ჰქონდა ეკონომიკურ განვითარებას. ეკონომიკური განვითარების პროცესი გაგრძელდა მომდევნო პერიოდშიც, თუმცა ბოლო წლებში განვითარებული მოვლენები აშკარად ცხადყოფს, რომ ქვეყანაში ადგილი აქვს ეკონომიკურ ზრდას - ეკონომიკური განვითარების შენელების ფონზე. ამაზე მიუთითებს შრომისუნარიანი მოსახლეობის მასობრივი მიგრაცია, რაც სამუშაო ადგილების დეფიციტთან ერთად განპირობებულია შემოსავლების უკიდურესად დაბალ დონეზე სტაგნაციით მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობისთვის. სამუშაო ადგილების დეფიციტი და შრომის ანაზღაურების უკიდურესად დამამცირებელი დონე, სხვა ფაქტორებთან ერთად, განაპირობებს მოსახლეობაში უპრესპექტივობის განცდის მყარად ჩამოყალიბებას და ნოყიერ ნიადაგს ქმნის მიგრაციის წახალისებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Robert M. Solow, Technical Change and the Aggregate Production Function, Review of Economics and Statistics, August 1957, pp. 312-320;
<https://faculty.georgetown.edu/mh5/class/econ489/Solow-Growth-Accounting.pdf>
2. Robert J. Barro, Determinants of Economic Growth in a Panel of Countries, Journal of Annals of Economics and Finance, N4, 231-274 (2003);
<http://aeconf.com/Articles/Nov2003/ae040202.pdf>
3. პაპავა ვლ., მკვეთრი ზრდის ეფექტი და პოსტკრიზისული ეკონომიკური ზრდა, ჟურნ.: ეკონომიკა და საბანკო საქმე, 2014წ, ტ.:2. #1, გვ.: 29-39;
4. Papava V. Economic growth in the Central Caucaso-Asian countries adjusted for the catch-up effect. J.: Central Asia and the Caucasus. #4 / Volume 13 / 2012, pp.: 120-128.
<http://cyberleninka.ru/article/n/economic-growth-in-the-central-caucaso-asian-countries-adjusted-for-the-catch-up-effect>
5. კვარაცხელია დ., საქართველოში ეკონომიკური ზრდის თავისებურებანი 2013 წელს, სტუ, სამეცნიერო რეფერირებადი ჟურნალი: "ბიზნეს-ინჟინერინგი", ISSN 1512-0538, 2014წ, N 2, გვ.: 160-167.
<https://drive.google.com/file/d/0B3PZSQNPT43SbW9Da3U4bGR1bzQ/view>
6. კვარაცხელია დ., ეკონომიკური ზრდის ოპტიმალური ტემპის განსაზღვრა მკვეთრი ზრდის ეფექტის გათვალისწინებით, სტუ, სამეცნიერო რეფერირებადი ჟურნალი: "ბიზნეს-ინჟინერინგი", ISSN 1512-0538, 2017წ, #1-2, გვ.: 41-48.
<https://drive.google.com/file/d/0B3PZS6NPT43SVTLVDNhZ0E2cmc/view>
7. კვარაცხელია დ., ზომიერი ინფლაცია - ეკონომიკური ზრდის აუცილებელი პირობა, სტუ, სამეცნიერო რეფერირებადი ჟურნალი: "ბიზნეს-ინჟინერინგი", ISSN 1512-0538, 2020წ, #3, გვ.: 55-59.
<https://drive.google.com/file/d/15bmClQloNX8kKXPr-6vRgFrBimyP4wln/view>
8. სიჭინავა ა., სეხნიაშვილი დ., კვარაცხელია დ., The impact of technological change on income inequality in Georgia, სტუ, სამეცნიერო რეფერირებადი ჟურნალი: ბიზნეს-ინჟინერინგი, ISSN 1512-0538, 2024წ, #1-2, გვ.: 10-12.
<https://drive.google.com/file/d/13wcZNRyO7T1ivGaAi8dCWS3b01s09AK9/view>

RISKS AND THREATS OF THE DIGITAL ECONOMY

Timur Mustafin

PhD of Economics

associate Professor of World Economy

Diplomatic Academy of the Russian Foreign Ministry

ABSTRACT

The digital economy is rapidly transforming the global economy, offering new opportunities for growth and innovation, but with it come significant risks. This article discusses the main threats of the digital economy - data leaks, structural unemployment, barriers to digital transformation and digital inequality. These challenges are associated with the rapid development of technology, changing labor market structure and widening social gaps. It is noted that there is a need for an integrated approach from business, government and society to minimize the negative effects of digitalization and ensure sustainable development.

Keywords: Digital economy, data leakage, structural unemployment, digital inequality, digital transformation, digitalization risks.

* * * *

The digital economy is rapidly changing the landscape of the global economy, offering many new opportunities for growth and innovation. However, along with these prospects come significant risks, such as data leakage, structural unemployment, digital transformation challenges and digital inequality. These threats require serious attention from companies, governments and society to ensure sustainable development and protect the interests of all participants in the digital ecosystem.

In the 40s of the 20th century, the advent of computers marked the beginning of a new era - the digital economy. With the development of the Internet, the digital economy began to take its original forms, relying on innovations in digital technology. In the mid-1970s, technological advances led to a reduction in the size of computers, and the subsequent proliferation of personal computers greatly accelerated their use. This period was marked by the development of standalone digital solutions. Since that time, digital technologies began to evolve rapidly. The commercial use of the Internet opened up the possibility of producing, sharing, and distributing huge amounts of data, which contributed to further technological progress [3].

Today, the digital economy is based on digital information as the main production resource. In response to market demands, a new economy is emerging, based

on innovations in technology and business models. Key digital technologies include cloud computing, big data, the Internet of Things, artificial intelligence and 5G. The widespread use of these technologies in industry has not only improved the managerial efficiency of traditional industries, but also facilitated the precise synchronization of supply and demand and the creation of new industries and business models. Innovations change the structure of employment and transform social and economic relations, which significantly affects the logic of society's work.

The digital economy is based on the use of big data technologies, which are inextricably linked to the collection, analysis and transmission of users' personal information. Data leakage poses a threat to user privacy, trust in companies and confidentiality of business secrets. On an economy-wide scale, it can lead to serious negative consequences, including a slowdown in the digital economy due to mistrust and social panic. The problem of data leakage can arise from accidental actions such as clicking on a suspicious link or sharing personal information with third parties. Therefore, data protection is a priority for all participants in the digital economy: people, business and government [1].

Another significant risk associated with the development of the digital economy is structural unemployment. The introduction of digital technologies, automation and artificial intelligence not only accelerate production processes, but also displace workers, especially those whose skills have become obsolete. This is causing profound changes in the labor market, where the demand for skilled workers with digital expertise is growing, while people with basic, routine skills are not in demand.

Employees in traditional industries such as manufacturing, agriculture and logistics are particularly at risk. These areas are the most susceptible to automation, leading to a reduction in jobs that previously involved standardized and repetitive tasks. While highly skilled professionals remain in demand, middle and lower skilled workers face a high risk of unemployment. This phenomenon is creating a new type of social inequality - a digital divide in access to skills and opportunities.

In addition, the digital economy requires new types

of vocational training, which must be more flexible and adaptive to changing market demands. Traditional training programs are no longer able to fully meet the needs of today's digital world. This exacerbates the problem of structural unemployment, as the speed of change exceeds the rate of employee retraining. Thus, the labor market will have to undergo a major transformation in order to minimize the social costs of digitalization and support those who are least protected in the face of these changes.

Another key risk is the problem of market entry barriers and the possibility of eliminating entire segments of the economy that fail to adapt to new conditions. Companies unable to quickly adopt digital technologies may lose competitive positions and even leave the market. An example is traditional retailers, which in the context of the rapid growth of e-commerce were unable to adapt to new consumer needs and technologies in a timely manner, which led to their extinction [2].

For SMEs, digital transformation is becoming a real challenge. Unlike large corporations, which have the necessary resources to implement new technologies and train employees, small companies are often limited in capabilities and knowledge. They face a shortage of specialists, a lack of a systematic approach to innovation, and limited financial capacity to invest in digitalization. This creates additional risks that entire industries may be on the verge of extinction before they can adapt to the demands of the digital economy.

The digital transformation process also varies in complexity by industry. Industrial enterprises face the greatest challenges due to their high share of fixed capital and the need for large-scale investments in technology. At the same time, service industries, such as education and health care, go through digital transformation much easier, as their activities are less capital-intensive and require less investment in digitalization of processes.

The most important social risk of the digital economy is the deepening of digital inequality. The development of technologies and the transition to digital formats inevitably creates a gap between those who have access to new technologies and those who, for various reasons, cannot take advantage of them. This gap manifests itself not only at the level of individuals, but also at the level of regions, where the differences between urban and rural areas are particularly acute.

One of the causes of the digital divide is the lack of infrastructure in rural and remote areas. While cities

are actively integrating into the digital economy, rural residents face limitations in their access to the Internet and new technologies. In addition, their level of knowledge of digital products and services is often significantly lower, preventing them from fully integrating into the modern labor market and economy.

The gap is exacerbated at the business level as well. Companies located in large cities have greater access to investment, skilled labor and new technologies, while SMEs in rural areas are often left out of the digital ecosystem. This limits their opportunities for growth and innovation, leading to an even greater gap between urban and rural economies in the long term.

Moreover, differences in access to financial and digital services are also an important aspect of inequality. Urban enterprises receive credit and investment faster, allowing them to develop rapidly, while rural entrepreneurs, deprived of these opportunities, find it difficult to grow. This leads to the fact that the digital economy, instead of narrowing the gap between rich and poor, sometimes exacerbates it by widening the economic gulf.

Thus, while the digital economy offers enormous opportunities in today's world, it also brings with it many serious risks. Data leaks, structural unemployment, barriers to digital transformation and digital inequality - all these challenges require a comprehensive approach and strategies to mitigate them. Only with the active cooperation of business, government and society can we ensure the sustainable development of the digital economy, minimizing its negative consequences for individuals and society as a whole.

LIST OF SOURCES:

1. Golovkov S.S., Kalinina I.A. Key risks of digital business transformation // Innovations and Investments. 2023. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/klyuchevye-riski-tsifrovoy-transformatsii-biznesa>.
2. Gnatic E.N. Digital transformation of sociotechnological reality: problems and risks // Vestnik RUDN. Series: Philosophy. 2024. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-transformatsiya-sotsiologicheskoy-realnosti-problemy-i-riski>.
3. Pfeiffer S. Digital Capitalism and Distributive Forces // Economic Sociology. 2024. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovoy-kapitalizm-i-raspredelitelnye-sily>.

GREENING THE SILK ROAD: THE IMPACT OF THE BELT AND ROAD INITIATIVE ON GLOBAL RENEWABLE ENERGY

Rong Long

*College of International Studies,
Shenzhen University*

Jingcheng Li

*Institute of Area and International Communication Studies,
Shenzhen University*

ABSTRACT

As the global energy landscape undergoes a significant transition amid rising geopolitical tensions, international cooperation in renewable energy has become essential. Embracing green and low-carbon development is driving economic and social progress, with renewable energy sources such as solar, wind, hydropower, and nuclear power emerging as key growth areas. The Belt and Road Initiative (BRI) presents new opportunities for advancing renewable energy cooperation among participating countries. This paper explores the opportunities within the BRI framework for renewable energy collaboration, highlighting advantages in resource complementarity, policy support and market demand. It examines the current state of international renewable energy cooperation, detailing the principal forms of collaboration and key achievements. Furthermore, it explores future prospects for enhanced cooperation in renewable energy among BRI partners. The global drive towards carbon neutrality and clean energy development aligns with the Green Silk Road initiative, underscoring the collective effort towards sustainable development.

Keywords: Belt and Road Initiative (BRI); Renewable Energy; International Energy Cooperation; Green Silk Road; Energy Transition

INTRODUCTION

The Belt and Road Initiative (BRI) has made notable strides in advancing international cooperation in renewable energy, significantly contributing to global energy sustainability and climate change mitigation. This initiative has deepened cooperation through various mechanisms, including intergovernmental agreements, corporate investments, and financial support, which collectively enhance the development and application of renewable energy and foster sustainable economic growth. Intergovernmental agreements have been pivotal in enhancing renewable energy cooperation. Over the past decade, China has expanded its network of intergovernmental energy cooperation mechanisms, establishing partnerships with over 90 countries and regions, and collaborations with more than 30 ener-

gy-related international organizations and multilateral mechanisms. Over 100 energy cooperation agreements have been signed, and the member countries of the active BRI energy partnership has reached up to 33. These agreements promote policy coordination, resource sharing, and energy complementarity among nations. For example, the Agreement between China and Uzbekistan, signed in Beijing, aims to advance cooperation in renewable energy power generation, grid construction, technology, and innovation.

Since the BRI's inception in 2013, Chinese power companies have made significant direct investments overseas, exceeding 260 projects valued over \$150 billion. Approximately 30% of these investments are in renewable energy sectors such as solar and wind power [1]. Projects like the Nam Ou cascade hydropower project in Laos and the Sapphire wind power project in Pakistan illustrate how these investments are transforming local energy infrastructures and promoting green development. This international collaboration not only enhances technological expertise but also drives economic growth, employment, and poverty alleviation in participating countries. International financial institutions play a crucial role in supporting renewable energy projects under the BRI. They provide essential funding, technical advice, and financial guarantees that facilitate project development [2]. Notable examples include the Adama wind power project in Ethiopia, supported by the Export-Import Bank of China, and the Zhanatas wind farm in Kazakhstan, which received \$95.3 million from multiple banks, including the Asian Development Bank (ADB) [3]. These financial contributions ensure project success and contribute to significant carbon dioxide emission reductions.

EXPANDING COOPERATION AND RESOURCE COMPLEMENTARITY

From 2018 to 2022, renewable energy accounted for approximately 70% of newly added power generation installations and about 60% of newly added electricity generation capacity globally [4]. Major economies are increasingly contributing to climate change mitigation by advancing renewable energy as a leading direction

for a low-carbon energy transition. The BRI provides a strategic platform for this shift from traditional to renewable energy sources, aligning with global goals to limit temperature increases and reduce greenhouse gas emissions [5]. Countries involved in the BRI are actively developing strategies to support renewable energy, reflecting a global trend towards green and low-carbon energy solutions. Policy documents such as China's Action Plan for Carbon Dioxide Peaking Before 2030, Georgia's 2021-2023 Climate Strategy Action Plan, Kazakhstan's Strategy on Achieving Carbon Neutrality by 2060, provide comprehensive frameworks for promoting a green economy. The BRI has enhanced policy exchange and communication among participating countries, removing trade barriers and facilitating project implementation. Regional platforms such as the Belt and Road Energy Partnership, the China-ASEAN Clean Energy Capacity Building Programme, and the China-African Union Energy Partnership have been established to support policy dialogue, capacity-building, and technology exchanges. These platforms have significantly advanced renewable energy development across the BRI partners.

The BRI's geographical scope connects major energy producers, consumers, and corridor countries, creating opportunities for complementary renewable energy cooperation. Countries along the BRI possess substantial renewable energy resources, such as wind and solar energy. For instance, ASEAN countries have significant untapped renewable energy potential, with approximately 170 million kilowatts of technically developable hydroelectric resources and 9.9 billion kilowatts of photovoltaic and 1.1 billion kilowatts of wind power. Similarly, Africa holds 60% of the world's solar energy resources with a technological potential of 7.9 billion kilowatts, although renewable energy investments in Africa accounted for only 2% of global investments from 2000 to 2020, indicating considerable potential for development [6]. China's role as a major exporter of energy technology and equipment further complements the needs of BRI countries, fostering mutually beneficial partnerships, which could further promote international cooperation in renewable energy, and provide a new engine for the green low-carbon transition on a global scale.

Renewable energy investments have grown substantially, with increased investment scale and scope. The International Energy Agency (IEA) reports continued growth in global renewable energy investments, especially in wind and solar sectors. Greenpeace forecasts that by 2030, China's renewable energy investments in BRI countries will generate approximately \$3.715 billion annually and create 150,000 to 310,000 jobs [7]. From 2013 to 2022, cumulative investments

between China and BRI countries surpassed \$270 billion, with the energy sector accounting for about 40% of this total. Notable financial commitments include the Silk Road Fund's \$6.8 billion investment in 25 energy projects [8] and the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) financing over \$38.8 billion across 202 projects by the end of 2022 [9], reflecting a positive trend in renewable energy development. Several landmark renewable energy projects have been successfully completed, including the Belo Monte phase II in Brazil, the Možura wind farm in Montenegro, and the Cauchari solar plant in Argentina. These projects have increased energy supply, optimized local energy structures, and supported green and low-carbon energy development in their respective regions. Cooperation between China and Central Asian countries in renewable energy has diversified, covering a range of projects from power grid renovations to large-scale wind and solar installations. Notable projects include the Zhamby wind power project in Kazakhstan and the Navoi solar plant in Uzbekistan, which signify the expanding scope and impact of BRI renewable energy collaborations in Central Asia.

PROSPECTS FOR FUTURE COOPERATION

International cooperation in renewable energy under the BRI holds substantial promise and potential. As technological innovations and policy support continue to evolve, opportunities for growth in this sector are expected to expand. The accelerating global energy transition underscores the increasing centrality of renewable energy in addressing climate change and reducing reliance on fossil fuels. The BRI's shift from traditional energy to renewable energy reflects a broader global movement towards cleaner energy sources. The share of renewable energy in total primary energy consumption reached 14.6% in 2023, marking a 0.4% increase from the previous year [10]. According to the IEA, it is projected that the share of fossil fuels in the global energy supply will decline from nearly 80% to around 20% by 2050. By then, approximately 90% of the world's electricity is expected to be sourced from renewable energies, with wind and solar contributing nearly 70% of this total [11]. As global demand for clean energy rises and technological advancements continue, the share of renewable energy in the global energy mix is anticipated to grow further. Governments and businesses are likely to increase their investments in renewable energy, promoting its large-scale and commercial development.

International cooperation in renewable energy enables countries to collaboratively build a diversified, clean, and efficient energy supply system. This collective effort reduces the risks associated with dependence on single energy sources and improves the stability and

reliability of energy supplies. Additionally, such cooperation facilitates the construction and upgrading of critical energy infrastructure. Enhanced infrastructure increases the flexibility and resilience of energy systems, allowing for better adaptation to fluctuations in energy demand and emergencies. Consequently, international cooperation in renewable energy can help mitigate the vulnerability of energy supplies, foster greater trust among nations in the energy sector, and address energy security challenges collaboratively. Scientific and technological innovation is playing a crucial role in this transition [12]. Advances in new-generation information technology, digital technology, and materials science are significantly enhancing the efficient development of renewable energy. The intersection of renewable energy with fields such as information technology, transportation, and construction is creating broader prospects for its development. Furthermore, the integration of renewable energy with emerging technologies like the Internet of Things (IoT) and blockchain is giving rise to innovative business models and new forms of energy finance and trading.

CONCLUSION

The shift from traditional oil and gas sectors to renewable energy within the BRI partners is marked by increased investments and enhanced technical collaboration. Renewable energy, being a low-carbon and clean alternative, helps reduce greenhouse gas emissions and tackle global climate change challenges. While international cooperation on renewable energy within the BRI framework offers significant opportunities, several challenges need to be addressed, including geopolitical risks, infrastructure gaps, and funding limitations. Overcoming these challenges through collaborative efforts can enhance the depth and scope of international renewable energy cooperation. By continuing to strengthen policy communication and fostering mutually beneficial partnerships, the BRI can further advance global energy sustainability and support the transition to a green, low-carbon environment. The rising share of renewable energy in global power generation, coupled with technological advancements, is expected to drive further investment and development in this sector. The integration of emerging technologies presents new opportunities for innovation in renewable energy, paving the way for a more sustainable energy future.

ACKNOWLEDGEMENT

This research was funded by the National Social Science Fund of China (No. 22CGJ048) and the Shenzhen University Young Faculty Research Start-up Fund (No. 000001032057).

REFERENCES:

- [1] Belt and Road Energy and Power Cooperation Exceeds US\$150 Billion. New Energy Cooperation in Asia-Pacific Accelerates. <https://news.cctv.com/2023/10/20/ARTIG9nsE7LF2pzKhPJAY6UO231020.shtml>
- [2] Liu, C., Xu, J., & Zhao, J. (2023). How does financial development reduce carbon emissions: evidence from BRI countries. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(10), 27227-27240.
- [3] ADB, ICBC participate in financing of Kazakhstan wind power plant project. kz.mofcom.gov.cn/article/jmxw/202010/20201003010927.shtml
- [4] China's Renewable Energy Development is Facing a New Situation. www.china-cer.com.cn/shuangtan/2022081520511.html
- [5] Hu, M., Kolesnikova, T., & Ovodenko, A. (2021). Green Silk Road: Modern Features and Development Prospects. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*.
- [6] Zhang, X. & Weng Y. (2023). Promoting Green Energy Cooperation among Belt and Road Countries. *Economy*, 11, 20-22. Asian Infrastructure Investment Bank marks seventh anniversary with projects in 33 countries around the world. <https://news.cctv.com/2023/01/16/ARTIIBX7GiuCyOoEx8Qd0IUp230116.shtml>
- [7] Report on the Synergistic Benefits of China's Renewable Energy Investments in the BRI Countries. https://www.greenpeace.org.cn/wp-content/uploads/2021/12/coei_cobenefit_report.pdf
- [8] Report on International Cooperation on Energy under the Belt and Road Initiative (2023). <https://fc.facisp.cn/assets/ydyl/%E2%80%9C%E4%B8%80%E5%B8%A6%E4%B8%80%E8%B7%AF%E2%80%9D%E8%83%BD%E6%BA%90%E5%9B%BD%E9%99%85%E5%90%88%E4%BD%9C%E6%8A%A5%E5%91%8A%EF%BC%882023%EF%BC%89.pdf>
- [9] Asian Infrastructure Investment Bank marks seventh anniversary with projects in 33 countries around the world. <https://news.cctv.com/2023/01/16/ARTIIBX7GiuCyOoEx8Qd0IUp230116.shtml>
- [10] Statistical Review of World Energy. https://www.energyinst.org/_data/assets/pdf_file/0006/1542714/684_EI_Stat_Review_V16_DIGITAL.pdf
- [11] Net Zero by 2050 A Roadmap for the Global Energy Sector. https://iea.blob.core.windows.net/assets/deebef5d-0c34-4539-9d0c-10b13d840027/NetZero-by2050-ARoadmapfortheGlobalEnergySector_CORR.pdf
- [12] Lu, Q., Fang, K., Heijungs, R., Feng, K., Li, J., Wen, Q., ... & Huang, X. (2020). Imbalance and drivers of carbon emissions embodied in trade along the Belt and Road Initiative. *Applied Energy*, 280, 115934.

CARTEL AS THE ANTICOMPETITION AGREEMENT

Davit Basiashvili

Professor, Georgian Technical University

Slava Fetelava

Professor, Grigol Robakidze University

ABSTRACT

The work deals with the practical aspects of cartels, both the legal regulation of actions restricting competition and their detection and prevention. Emphasis is placed on the role and importance of competition law in assessing the total economic damage caused by the disregard of competition law by economic agents in the relevant markets and the concerted actions of cartels.

The discussion for horizontal (agreement/concerted action between competing economic agents operating in the same product market) and vertical (agreement/concerted action between non-competing economic agents operating in different product markets) cartels is carried out.

Key Words: Cartel, Agreement, Terms of Trade, Restriction of Competition, Sanction, Pricing Algorithm, Agency, Regulated Sector, Business Environment

CONTENT

The word cartel¹ comes from the Italian word cartello, which means a “leaf of paper” or “placard”, and is itself derived from the Latin charta meaning “card”². The concept of cartels originated in the context of business and economics, referring to agreements/collusion between two or more economic agents to control prices, limit competition and regulate production levels in a particular industry. Over time, the term “cartel” has come to encompass a broader range of collusive practices among business entities, including: fixing prices or other terms of trade, setting production or sales quotas, dividing markets, restricting imports or exports, and/or acting in a restrictive manner on competition against competing economic agents remaining outside the cartel.

Due to their hidden nature, the detection of cartels remains a significant challenge, and competition authorities resort to various ways to encourage the cooperation of economic agents in the investigation process.

Generally, there are two types of cartels: horizontal and vertical. During the horizontal, competing economic agents operating in the same commodity market unite in a cartel, while the vertical, non-competing economic agents operating in different commodity markets agree with each other on the processes of sale and production of goods at different levels.

However, it is a fact that an agreement between competing economic agents can reduce, exclude or strengthen competition. For example, agreements on pricing or the separation of buyers reduce competition and are always prohibited. However, on the other hand, individual agreements can increase the effectiveness of competition. For example, competitors may agree on joint investments or research that economic agents could not undertake separately. Accordingly, such an agreement leads to a reduction in production costs and belongs to the category of permissible agreements.

As for vertical agreements, such an anti-competitive action may take place, when a dominant producer/service provider economic agent offers products/services under preferential conditions to a participating seller/service receiving economic agent, while wraps other economic agents by discriminating conditions. However, it should be noted that such an action creates a risk of restriction of competition only if the parties to the agreement (separately or taken together) occupy a dominant position and have market power.

Based on the above, it is of great importance for competition authorities to detect and sanction collusive actions because it is obvious to determine their potential harm and, accordingly, to understand the potential benefits of their deterrence. The business practices of market traders, guilds and governments have always been subject to scrutiny and not-so-mild sanctions, as is clear from the European Commission's 2019-2023 the amount of detected and imposed fines were 3.7 billion euros³.

1 The definition of cartel does not exist at the legislative level of Georgia and the European Union. However, the word “Cartel” is found in the EU Directive - DIRECTIVE 2014/104/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0104>

2 <https://en.wikipedia.org/wiki/Cartel#:~:text=The%20Italian%20word%20became%20cartel,prisoners%20from%20the%201690s%20onward.>

3 https://competition-policy.ec.europa.eu/document/download/b19175c3-c693-410b-b669-27d4360d359c_en?filename=cartels_cases_statistics.pdf

The legal foundations of competition have a long history. It actually dates back to ancient Rome. The “Lex Julia de Annona”⁴, the “Edict on Maximum Prices”⁵ and the “Constitution of Zeno”⁶ are evidence that even in ancient times, the importance of fair trade and competition was relevant to maintaining a successful economy. term “monopoly” is mentioned for the first time.

Later, already at the end of the 80s of the 19th century, legal norms of competition began to be adopted in a more established, more or less perfect form. It was first adopted in Canada under the name of the “An Act for the Prevention and Suppression of Combinations in Restraint of Trade” in 1889, i.e. one year before the United States of America adopted the well-known “Sherman Act” (1890) at the federal level. According to which - “Every contract, combination in the form of trust or otherwise, or conspiracy, in restraint of trade or commerce among the several States, or with foreign nations, is hereby declared to be illegal. Every person⁷ who shall make any contract or engage in any combination or conspiracy hereby declared to be illegal shall be deemed guilty of a felony, and, on conviction thereof, shall be punished by fine”.

Detection and prevention of actions restricting competition (agreements, decisions, agreements) within the European Union is carried out by Articles 101 and 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). Article 101(1) specifically prohibits agreements, decisions and concerted practices that restrict competition. The Fundament of EU member state internal competition law is the Treaty on the Functioning of the European Union.

Cartels are agreement/or concerted practice between two or more economic competitors aimed coordinating their comitative behavior on the market and or/ influencing the relevant parameters of competition through practice such as the fixing of purchases or selling prices or other trading conditions, the allocation of production or sale quotas, the sharing of markets including bid-rigging, restriction of imports or exports and/or anti-competitive actions against other competitors.

Agreement. It takes place from the moment when two or more business entities together intend to act on the market with concrete and specific way. There are many examples of concerted actions in international practice

Concerted action. A concerted action is a coordinated action by more than two of these economic agents that reduces competition. A concerted action differs from an agreement in that a concerted action is already an act actually performed, whereas an agreement may exist in verbal or written form.

Decisions of associations of economic agents. Associations and various similar unions express the commercial interests of economic agents participating in it, whose decisions affect the market behavior of economic agents united in the association.

The Georgian competition law, with the some of certain exceptions (except for the procedural issues of the agreement with agency on the state aid), is in full compliance with the legislation of the European Union,

As for the results of the practical activities of the Georgian Competition and Consumer Protection Agency, many cases of horizontal and vertical agreements were detected and prevented. In particular, in the part of horizontal anti-competitive agreements: Pharmaceutical Case (oncology drugs) – the four pharmacy companies were fined by 53 million Laries; Petroleum products import/sale cases, where the direct or indirect price fixing was confirmed – 5 companies were fined by 4 million Laries and Online cinema tickets sale 3 undrtakers were fined 1.6 million Laries.

CONCLUSION

Based on the above, it can be unequivocally said that the provisions of the competition law currently in force in Georgia - in the dition and preventing cartels as actions restricting competition, are in full compliance with the advanced international practice and, first of all, similar norms of the EU countries.

However, it is worth noting that the development of contemporary digital technologies and technologically advanced tools, such as the development of pricing algorithm models, in which many companies are operating, increasingly and rapidly changing the competitive landscape and diversifying the ways of making coordinated commercial and strategic decisions⁸.

It is worth to take consideration that the widespread use of algorithms is increasingly in the focus of competition agencies, as these models can make it easier to reach and maintain deals between entities without any formal agreement and/or human factor and interac-

4 <https://www.linkedin.com/pulse/competition-law-roman-era-in-depth-look-antitrust-laws-parimal-wagh>

5 https://en.wikipedia.org/wiki/Edict_on_Maximum_Prices#:~:text=The%20Edict%20on%20Maximum%20Prices,all%20important%20articles%20and%20services.

6 UNLAWFUL TRADE COMBINATIONS IN HISTORY, By Thomas W. Shelton, <https://www.jstor.org/stable/25709475?seq=1>

7 As defined in the Sherman Act, “person” means a corporation or association organized under the laws of the United States, any territory, state, or foreign country.

8 OECD (2017), Algorithms and Collusion: Competition Policy in the Digital Age www.oecd.org/competition/algorithms-collusion-competition-policy-in-the-digital-age.htm

tion, which makes concerted practices even more noteworthy for detection and disclosure issues by competition agencies. Accordingly, in this direction, Georgian executive institutions of competition of and regulation bodies sector, have accumulated significant practical experience in recent years, individually or jointly, will

have to direct more coordinated efforts in this direction. As in the enforcement of competition law as well as the detection and the prevention of cartels, gives the basis for conclusion, that the business environment in Georgia will be even more protected and successful in the future.

REFERENCES:

1. The definition of cartel does not exist at the legislative level of Georgia and the European Union. However, the word "Cartel" is found in the EU Directive - DIRECTIVE 2014/104/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0104>
2. <https://en.wikipedia.org/wiki/Cartel#:~:text=The%20Italian%20word%20became%20cartel,prisoners%20from%20the%201690s%20onward>
3. https://competition-policy.ec.europa.eu/document/download/b19175c3-c693-410b-b669-27d4360d359c_en?filename=cartels_cases_statistics.pdf
4. <https://www.linkedin.com/pulse/competition-law-roman-era-in-depth-look-antitrust-laws-parimal-wagh>
5. https://en.wikipedia.org/wiki/Edict_on_Maximum_Prices#:~:text=The%20Edict%20on%20Maximum%20Prices,all%20important%20articles%20and%20services
6. UNLAWFUL TRADE COMBINATIONS IN HISTORY, By Thomas W. Shelton, <https://www.jstor.org/stable/25709475?seq=1>
7. As defined in the Sherman Act, "person" means a corporation or association organized under the laws of the United States, any territory, state, or foreign country.
8. OECD (2017), Algorithms and Collusion: Competition Policy in the Digital Age www.oecd.org/competition/algorithms-collusion-competition-policy-in-the-digital-age.htm

მიგრაციული პროცესების გავლენა მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე

ტარიელ კიკვაძე
სტუ-ს პროფესორი

თემურ შაკიაშვილი
სტუ-ს ასისტ. პროფესორი

რეზიუმე

მსოფლიოში მნიშვნელოვნად გაზრდილმა ეკონომიკურმა, სოციალურმა თუ კულტურულმა ფაქტორებმა განაპირობა მიგრაციული პროცესების ინტენსივობა. გლობალიზაციის ფონზე შესუსტებულმა სასაზღვრო დაბრკოლებებმა ადამიანებს მისცა მეტი შანსი, დაიმკვიდრონ ადგილი საერთაშორისო შრომის ბაზარზე. შედეგად გაიზარდა ქვეყნებს შორის მოსახლეობისა და სამუშაო ძალის გადაადგილების მასშტაბები.

ნაშრომში გაანალიზებულია მიგრაციის გამომწვევი მიზეზები, შრომითი მიგრაციის დადებითი და უარყოფითი ეფექტები. მეცნიერების მიერ შემუშავებული მნიშვნელოვანი თეორიების საფუძველზე ფორმულირებულია გარკვეული კანონზომიერებები მიგრაციულ პროცესებთან მიმართებაში.

საქართველოს ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე ჩატარებულია რეგრესიულ-კორელაციური ანალიზი. აგებულია წრფივი რეგრესიის განტოლება, რომელშიც ასახულია კავშირი მიგრაციულ სალდოსა და უმუშევრობის დონეს შორის.

საკვანძო სიტყვები: მიგრაცია, მიგრაციული სალდო, უმუშევრობის დონე, ინფლაცია (სამომხმარებლო ფასების ინდექსი), მშპ მიმდინარე ფასებში, კორელაციური მატრიცა, კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზი.

IMPACT OF MIGRATION PROCESSES ON MACROECONOMIC INDICATORS

RESUME

Significantly increased economic, social and cultural factors in the world led to the intensity of migration processes. The weakened border barriers in the face of globalization have given people more opportunities to gain a foothold in the international labor market. As a result, the scale of population and labor force movement between countries has increased.

The paper analyzes the causes of migration, the positive and negative effects of labor migration. On the basis of important theories developed by scientists, certain regularities in relation to migration processes have been formulated.

A regression-correlation analysis was conducted based on the statistical data of the main macroeconomic indicators of Georgia. A linear regression equation is built, which shows the relationship between the migration balance and the level of unemployment.

Key words: migration, migration balance, unemployment rate, inflation (consumer price index), GDP at current prices, correlation matrix, correlation-regression analysis.

* * * *

მიგრაცია რთული სოციალურ-ეკონომიკური პროცესია, რომელიც ადამიანთა ცხოვრების მრავალ ასპექტს მოიცავს. ცივილიზაციის თითქმის ყოველ ისტორიულ ეტაპზე ადგილი ჰქონდა მოსახლეობის მასობრივი მიგრაციის ამა თუ იმ ფორმას. ამასთან, მიგრაციული ნაკადების ხასიათი მუდმივად არ არის, იგი იცვლება დროში, რადგანაც იცვლება მიგრაციული პროცესების რაოდენობრივი და თვისებრივი მახასიათებლები.

განსაკუთრებულ მასშტაბებს მიგრაციის მასშტაბებმა ოცდამეერთე საუკუნეში, გლობალიზაციის პირობებში მიაღწია. მიგრანტთა რაოდენობის ცვლილებასთან ერთად იცვლება მიგრაციის გამომწვევი მიზეზებიც. წინა საუკუნეებში თუ ამას ინვესტა სამოქალაქო თუ ეთნიკური კონფლიქტები, პოლიტიკური, რელიგიური დევნა, ამ მიზეზებს დაემატა უმუშევრობა, ეკონომიკური მდგომარეობა, ქვეყნებს შორის განსხვავებული შრომის ანაზღაურება, სავაჭრო ურთიერთობების განვითარება, ტექნოლოგიებისა და კომუნიკაციის გაუმჯობესება და ა.შ. ადამიანებს საშუალება მიეცათ იმუშაონ ან ისწავლონ თავიანთი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ, სხვადასხვა ქვეყნებში. შედეგად შრომისა და განათლების საერთაშორისო ბაზრები ფართოვდება. ადამიანებს აქვთ დიდი არჩევანის საშუალება, რადგან საკუთარი ქვეყნის ბაზრების გარდა, არსებობს ქვეყნის გარეთ სხვა ალტერნატივები. ეს კი გარკვეულწილად ქვეყნებს შორის ინვესტ კონკურენციის ზრდას, რათა მოიზიდონ მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან საუკეთესო კადრები და მიაღწიონ ეკონომიკური მწარმოებლურობის უფრო მაღალ დონეს.

მიგრაციის კლასიფიკაცია შესაძლებელია მიგრაციის ხანგრძლივობის, მიმართულებისა და მიზეზების შესაბამისად.

ხანგრძლივობის მიხედვით განასხვავებენ მუდმივ და დროებით მიგრაციას. მუდმივი მიგრაცია უკავშირდება მუდმივი საცხოვრებელი ადგილის შეცვლას, ხოლო დროებითი - შრომისუნარიანი მოსახლეობის სამუშაოდ გადაადგილებას გარკვეული დროით მუდმივი საცხოვრებლის შენარჩუნებით (ე.წ. სეზონური მიგრაცია).

მიმართულების შესაბამისად განიხილავენ შიდა და გარე მიგრაციებს, ხოლო მიზეზების მიხედვით - იძულებით და ნებაყოფლობით მიგრაციებს.

მიუხედავად იმისა, რომ მიგრაციულ პროცესებს დიდი ხნის ისტორია აქვს მასთან დაკავშირებული თეორიები სათავეს მეცხრამეტე საუკუნეიდან იღებს. მიგრაციის ახალი ეკონომიკის თეორია ეყრდნობა მიკროეკონომიკურ ფუნქციონალურ ანალიზს. მიგრაციაზე გადამწყვეტილება მიიღება არა ცალკეული ინდივიდების, არამედ კოლექტიურად, ოჯახის წევრების მიერ. მიგრაციის მიზანია არა მარტო მოსალოდნელი შემოსავლის მაქსიმიზაცია, არამედ საკუთარ ქვეყანაში შრომის ბაზრის, დაზღვევისა და საკრედიტო სისტემის არასაკმარისად განვითარებასთან დაკავშირებული რისკების მინიმიზაცია. ამ თეორიის მიმდევრები ცდილობენ ახსნან მიგრაციის პროცესი მაკროდონეზე და ხაზს უსვამენ საერთაშორისო შრომითი მიგრაციის შედეგად ქვეყნებს შორის პოლიტიკურ-ეკონომიკური კავშირების გაღრმავებას. დონორ ქვეყანაში ეკონომიკის აღმავლობამ შეიძლება არა იმდენად მუხრუჭის როლი შეასრულოს, რამდენადაც სტიმულისა, რადგან იგი თავის თავში მოიცავს ადგილობრივ ეკონომიკაში კაპიტალდაბანდებებისთვის დამატებით დაინტერესებას.

კვლევების საფუძველზე შეიძლება გამოიყოს შემდეგი კანონზომიერებები:

- მიგრანტთა დიდი ნაწილი მცირე მანძილებზე გადაადგილდებიან;
- ქალაქის მოსახლეობა უფრო მიდრეკილია მიგრაციისკენ სოფლის მოსახლეობასთან შედარებით;
- ნებისმიერი მიგრაციული ნაკადი იწვევს საინალმდეგო ნაკადებს;
- მიგრანტთა ძირითად მასა ზრდასრული მოსახლეობა წარმოადგენს. ოჯახები არცთუ ისე ხშირად კვეთენ თავიანთი სახელმწიფოების საზღვრებს;
- მიგრაციის რაოდენობა იზრდება მრეწველობის, ვაჭრობისა და ტრანსპორტის განვითარების პროპორციულად.

მიკროდონეზე ფართო გავრცელება ჰპოვა კონცეფციებმა, რომლებშიც გამოყოფილია მიგრაციული პროცესების ეტაპები, რაც გულისხმობს

მიგრანტთა ნაბიჯ-ნაბიჯ ჩართვას ქვეყნების ცხოვრებაში. აღნიშნული ეტაპები რამდენიმე თაობას შეიძლება მოიცავდეს.

რაც შეეხება მიგრაციის ახალ ეკონომიკურ თეორიას [...], მისი მიდგომების ფორმულირება შემდეგნაირად არის შესაძლებელი:

ოჯახები, საოჯახო მეურნეობები, წარმოებისა და მოხმარების სხვა ერთეულები არიან მიგრაციული პროცესების ანალიზისა და კვლევის ობიექტები და არა ცალკეული ინდივიდები;

განსხვავებები შრომის ანაზღაურებაში არ წარმოადგენს მიგრაციის აუცილებელ პირობას - საოჯახო მეურნეობებს შეიძლება უფრო ძლიერი სტიმულები ჰქონდეთ რისკების დივერსიფიკაციისთვის;

ადგილზე დასაქმების შესაძლებლობა (ადგილობრივი წარმოების მაღალი დონის მიუხედავად) არ გამოიწვევს მიგრაციებს; არსებობს სხვა ძლიერი სტიმულებიც საოჯახო მეურნეობებისათვის მიგრაციულ პროცესებში მონაწილეობის მისაღებად;

სამთავრობო პროგრამებმა და ეკონომიკურმა განვითარებამ შესაძლებელია შეცვალოს ზოგიერთი საოჯახო მეურნეობის მატერიალური მდგომარეობა, რამაც, თავის მხრივ, შეიძლება შეცვალოს სტიმულები მიგრაციისადმი.

მიგრაციის გამომწვევ მრავალფეროვან მიზეზთაგან ძირითადი მაინც მოსახლეობის ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობაა, გადაადგილება სამუშაოს შოვნის მიზნით ან განათლების მისაღებად. შრომითი მიგრაცია იქცა საგარეო ეკონომიკური კავშირების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნაწილად. მიგრაციული ნაკადები მიემართება ერთი ქვეყნიდან ან რეგიონიდან სხვა ქვეყნებისა და რეგიონებისკენ.

შრომითი მიგრაციისათვის დამახასიათებელია როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი ეფექტები. დადებით ეფექტად უნდა ჩაითვალოს ის, რომ სამუშაო ძალით სარგებლობა მიმღებ ქვეყნებს ეხმარება გახდნენ კონკურენტუნარიანები ინვესტირებისთვის. გარდა ამისა, ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობა შრომითი მიგრაციის ხარჯზე სამუშაო ძალის შევსებითა და ადამიანური რესურსებით.

უარყოფითი ეფექტებიდან შეიძლება გამოვყოს დამატებითი ხარჯების ზრდა, რომელიც დაკავშირებულია მიგრანტთა ინტეგრაციის მხარდამჭერ პროგრამებთან, სხვადასხვა საგანმანათლებლო პროგრამების დაფინანსებასთან, თავშესაფრის და სოციალური დახმარების უზრუნველყოფაზე გაწეულ დახმარებასთან. აგრეთვე, დემპინგი შრომის ბაზარზე იაფი სამუშაო ძალის მიზეზით, რაც ადგილობრივებისათვის ხელფასის შემცირებასაც განაპირობებს.

შრომითი მიგრაცია მწვავე პრობლემაა თანამე-

დროვე საქართველოსთვის. იგი არ არის ახალი მოვლენა, მაგრამ მასობრივი ხასიათი მიიღო პოსტსაბჭოთა პერიოდში განვითარებული მრავალმხრივი კრიზისის შედეგად. რთულმა ეკონომიკურმა მდგომარეობამ და ცხოვრების დონის კატასტროფულმა დაცემამ მოსახლეობის დიდი ნაწილი აიძულა, გადაჩენისთვის გამოსავალი საზღვარგარეთ დასაქმებაში ეძებნა. ამჟამად ათასობით საქართველოს მოქალაქე უცხოეთში არაღელვარულად მუშაობს. ზოგიერთი მათგანი კი ტრეფიკინგის მსხვერპლიც გახდა. მეორეს მხრივ, მათ მიერ გამოგზავნილი ფულადი გზავნილები უდიდეს როლს ასრულებს ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის საარსებო მინიმუმით დაკმაყოფილებაში.

საქართველოდან სამუშაო ძალის გადინების შედეგად ქვეყანაში სწრაფად მცირდება შრომისუ-

ცის კოეფიციენტის გამოყენებით განისაზღვროს არსებობს თუ არა დამოკიდებულება ორ ცვლადს შორის და რამდენად ძლიერია იგი.

კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზის საფუძველია კორელაციური მატრიცა. იგი წარმოადგენს კვადრატული ფორმის მატრიცას, რომლის სტრიქონებისა და სვეტების გადაკვეთაში ჩანერილია შესაბამისი ცვლადებს შორის არსებული კორელაციის კოეფიციენტების მნიშვნელობები.

კორელაციური მატრიცის შესადგენად მიგრაციული სალდოს მონაცემებთან ერთად შევარჩიეთ მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები - უმუშევრობის დონე, ინფლაცია (სამომხმარებლო ფასების ინდექსი) და მშპ მიმდინარე ფასებში. შესაბამისი სტატისტიკური მონაცემები წარმოდგენილია ქვემოთმოყვანილ ცხრილში N1:

ცხრილი 1

wlebi	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
A	-34,9	-30,4	-36,0	-21,5	-2,6	-6,5	-3,4	-8,1	-2,1	-10,8	-8,2	15,7	-26,0	-39,2
B	16,3	15,1	15,0	14,6	22,6	21,9	21,8	21,6	19,2	17,6	18,5	20,6	17,3	16,4
C	107,1	108,5	99,1	102,4	102,0	104	102,1	106,0	102,6	104,9	105,2	109,6	111,9	102,5
D	21,8	25,5	27,2	28,6	31,1	34,0	35,8	40,8	44,6	49,2	49,3	60,0	72,3	80,2

ნარიანი მოსახლეობა, რამაც შემცირებული შობადობის გათვალისწინებით, ქართული საზოგადოება მძიმე დემოგრაფიული ვითარების წინაშე დააყენა.

იმისათვის, რომ კომპლექსურად გაანალიზდეს მიგრაციული ნაკადების გავლენა ქვეყნის ძირითად მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე, გამოყენებული უნდა იქნეს რაოდენობრივი ანალიზის ისეთი მოსახერხებელი ინსტრუმენტი, როგორიცაა რეგრესიულ კორელაციური ანალიზის მეთოდი.

საერთოდ, ეკონომიკურ მაჩვენებლებთან შორის კავშირის დადგენა რთულია, რადგანაც მათ არა აქვთ მკაცრი ფუნქციონალური ხასიათი (უფრო მეტად მაკროეკონომიკაში). რთული არის იმ ძირითადი ფაქტორების გამოვლენა რომლებიც მოცემულ მაჩვენებლებზე მოქმედებენ. ამასთან ხშირად ასეთ ზემოქმედებებს შემთხვევითი ხასიათი აქვს. გარდა ამისა, არცთუ იშვიათად შეზღუდულია სტატისტიკური მონაცემების რაოდენობაც და შესაძლოა ისინი სხვადასხვა სახის შეცდომებსაც შეიცავდნენ.

მაჩვენებლებს შორის დამოკიდებულების უმარტივეს ფორმას წრფივი კავშირი წარმოადგენს. აღნიშნული კავშირის ზომად კორელაციის კოეფიციენტს იყენებენ, რომლის მნიშვნელობა (-1,+1)-ის ფარგლებში იცვლება.

კორელაციური ანალიზი არის სტატისტიკური მეთოდი, რომელიც საშუალებას იძლევა კორელა-

A, B, C და D სტრიქონებში, შესაბამისად მოყვანილია მიგრაციული სალდოს (ათასი კაცი), უმუშევრობის დონის (%), ინფლაციის (საშუალო წლიური წინა წლის საშუალო წლიურთან) და მშპ-ს (მილიარდი ლარი) მონაცემები.

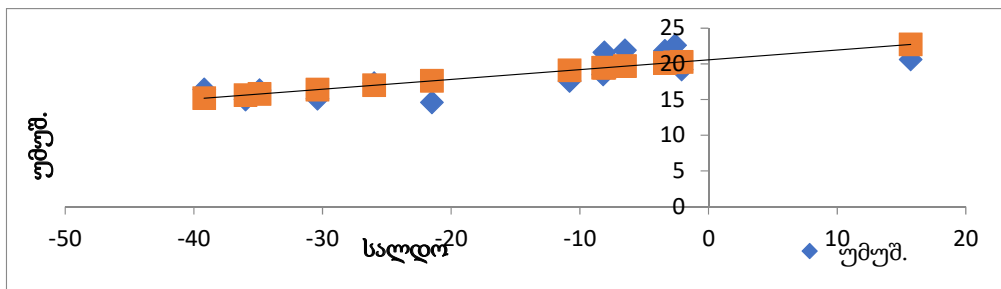
მონაცემთა ანალიზის სტატისტიკური ინსტრუმენტარის (Excel/data analysis/correlaton) გამოყენებით მიღებული შემდეგ კორელაციური მატრიცა:

	A	B	C	D	E
1		მიგრაციული სალდო	უმუშევრობის დონე	ინფლაცია	მშპ
2	მიგრაციული სალდო	1			
3	უმუშევრობის დონე	0.785662306	1		
4	ინფლაცია	0.092515234	-0.022855067	1	
5	მშპ	0.048821344	0.039032041	0.337872353	1

ნახ.1. კორელაციური მატრიცა

როგორც კორელაციური მატრიციდან ჩანს, მიგრაციულ სალდოსა და უმუშევრობის დონეს შორის საკმაოდ მჭიდრო კავშირი შეინიშნება (კორელაციის კოეფიციენტის შესაბამისი მნიშვნელობა 0,79-ის ტოლია). ეს კარგად ჩანს ქვემოთმოყვანილი კორელაციური ველის სურათიდანაც:

ნახ. 2. კორელაციური ველი

ქვემოთ მოყვანილია კომპიუტერული გათვლების შედეგები უმუშევრობის დონის მიგრაციულ საღმდზე დამოკიდებულების დასადგენად:

ნახ.3. კომპიუტერული გათვლების შედეგები რეგრესიის განტოლების შესადგენად.

SUMMARY OUTPUT

Regression Statistics					
Multiple R	0.7856623				
R Square	0.6172653				
Adjusted R Square	0.5853707				
Standard Error	1.8236541				
Observations	14				
ANOVA					
	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	1	64.36357133	64.3635713	19.3533075	0.000866547
Residual	12	39.90857152	3.32571429		
Total	13	104.2721429			

	Standard					
	Coefficients	Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%
Intercept	20.566528	0.682572941	30.1308861	1.1181E-12	19.07932885	22.05372621
sald.	0.1375298	0.031262185	4.39923942	0.00086655	0.069415388	0.205644289

კომპიუტერული გათვლების თანახმად რეგრესიის ყველა შეფასება სტატისტიკურად ნიშნავია. ნრფივი რეგრესიის განტოლებას აქვს შემდეგი სახე:

$$y = 0,14x + 20,6$$

ამგვარად, მიგრაციული საღმდის 1%-ით ცვლილებამ საშუალოდ უმუშევრობის დონის 0,14%-ით ცვლილება შეიძლება გამოიწვიოს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გუგუშვილი ა. მიგრაციის სახელმძღვანელო. პირველი გამოცემა ICMPD, თბილისი. 2017 გვ.86;
2. ტუხაშვილი მ., ჭელიძე ნ. შრომითი მიგრაცია. თსუ, სალექციო მასალა, თბილისი, 2021, გვ. 179;
3. კიკვაძე ტ., ბერიძე თ., ეკონომეტრიკის საფუძვლები. საქართველოს ტექ. უნივერსიტეტი. თბ. 2011 გვ.194
4. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური <https://www.geostat.ge/ka>, უკანასკნელად გადამოწმებულია 15.06.2024;
5. საქართველოს ეროვნული ბანკი, სტატისტიკური მონაცემები <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=306>, უკანასკნელად გადამოწმებულია 15.06.2024;

ROLE OF RENEWABLE ENERGY IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF GEORGIA

Shota Lominashvili

Professor Assistant of ATSU

Medea Lominashvili-Pruidze

Professor Assistant of ATSU

Miranda Kavadze

Professor Assistant of KIU

ABSTRACT

As the name implies, renewable energy is energy that is derived from natural resources that are continuously replenished over time, such as sunlight, wind, water, and geothermal energy, which are all examples of natural resources that produce renewable energy. A sustainable energy future relies on the availability and environmental friendliness of these energy sources, which make them crucial components of a sustainable energy future. On the other hand, sustainable development is the concept of knowing how to meet the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs in the future. The concept of sustainable development encompasses economic, social, and environmental aspects with the aim of sustaining prosperity without harming the environment as much as possible.

Key Words: Development of the national, Economy, Green Economy, Renewable Energy, Economy.

CONTENT

In order to find effective solutions to global environmental issues, long-term actions will need to be taken. As a result of climate change, the power industry has been forced to devise innovative decarbonization strategies to reduce its carbon footprint. Sustainable development incorporates cultural, physical, and economic factors to provide perfect balance and a high standard of living.

As the world struggles to reduce its reliance on limited and polluting fossil fuels and mitigate the negative effects of climate change, renewable energy technologies have gained importance. In order to promote sustainable development, which attempts to meet the demands of the current era without compromising the future, it has been realised that the utilisation of renewable energy sources is a critical component. This article covers the role of renewable energy in sustainable development and how it helps safeguard the environment.

Energy consumption generally increases in line with economic growth, and if production/output does not increase, there is a shortage and the need for im-

ports. Georgia can almost entirely satisfy its domestic demand only with electricity, and its exports occasionally exceed imports. Usually, when production increases, exports increase. According to 2023, the electricity export from Georgia shows an increase of 53%. According to Geostat, in January-May 2023 Georgia exported 415,892.00 kWh of electricity. During the same period last year this figure was 272,100.3 kWh. In the 5 months of 2023, electricity exports from Georgia amounted to 29,897.78 thousand dollars, of which 89% was accounted for by Turkey. In second place is Armenia, where Georgia sold electricity for the amount of 3063,28 thousand dollars.

On 20 December 2019, the Government of Georgia determined an indicator according to which the overall national target for the share of energy from renewable sources, Overall, the final energy consumption is 35 percent.

To achieve this, the Government of Georgia has implemented various reforms, including the system of net measurement related to solar power plants adopted on 20 December 2019, according to which the net measure can use any natural and legal person, a cooperative of owners of apartments, The residents of the district, village and/or village do not constitute business activities. The power generation of a micropower plant and the consumption of the produced electricity can be carried out in different places, for this it is necessary, to connect the micropower plant and the user or group of users to a single distribution network of the licensee.

It should be noted that in the case of Georgia we are faced with one important problem in the development of renewable energy sources - low level of awareness of the population about renewable sources energy. A large part of the population of Georgia simply does not have information about renewable energy sources, their incentive programs, competitions, grants and investment incentives, which further revealed the public awareness survey.

According to a study conducted by about 40 people, there is a problem in the perception of the concept «renewable energy source» in general. Almost 40% of re-

spendents do not understand which sources are included in the above list. It also shows that despite the public interest, a significant portion of them, namely, according to the survey, 93%, do not have information about organizations specializing in the device, Maintenance and exploitation of renewable energy sources. energy.

In the case of Georgia, interest in renewable energy is growing significantly every year, which confirms the speed of emergence on the market of organizations providing technical services, and their sales trend. Today, about ten large technology companies occupy the majority of the market, and their number is growing almost every month.

Today, in the age of technology, for every type of business or household, electricity is one of the most important resources of existence. As important as it is, so is the share of electricity in monthly expenses. With the emergence of a number of companies in recent years providing the technical services required for solar power plants, competition has increased in the market, this means that prices have become more stable and affordable compared to previous years. Today, the cost of installing a solar power plant per kilowatt-hour on the Georgian market ranges from US\$800 to US\$1,000. As for the current electricity tariff in Georgia, it averages 16 TETRI per kilowatt for individuals and 33 TETRI for legal entities.

In the context of market relations, the link between the pace of macroeconomic development and energy efficiency is very relevant. The energy capacity of GDP per unit of cost indicates the level of efficiency of the economic complex of the country. The situation is relatively better in terms of electrical output, with 1 GEL of GDP consumed in 2003, 1.29 kwh of electricity; The number of women in the labor force is 39 per cent lower than in 1995. And almost the same thing happens in industry.

In the conditions of market economic relations, reducing the energy intensity of GDP is very urgent. A team of scientists from the Research Institute for Energy and Power Facilities of Georgia has developed forecast data on GDP and energy intensity. It is based on the forecasts of experts from the Ministry of Economy, the World Bank and other international financial organizations.

The forecast of the needs of the country's economic complex in heat energy resources is based mainly on indicators of macroeconomic forecast of economic development.

It should also be taken into account that in the forecast period, priority is given to the development of small and medium-sized enterprises and businesses that are less energy-intensive. Therefore, the choice should be based on the following consumption struc-

ture of heat-energy resources: in the coming years (2005-2006) priority should be given to the use of gas and petroleum products. In the electric power industry - rehabilitation and technical upgrading of existing capacities, improvement of energy efficiency, development of energy-saving technologies.

In the period thereafter (until 2010) the main priority should be given to attracting investments and building new energy facilities, search for local resources for heating.

It is a reality that the Georgian economy and its energy sector will not be able to develop at a higher rate, The national economy is faced with the need for complete technical re-equipment. The country's capacity to pay is also low, and will not improve significantly until 2010.

It should be noted that the increase in the amount of natural gas and petroleum products will remain a priority in the heat-energy balance.

In addition, based on the real energy potential of Georgia, it is necessary to accelerate the use of water resources, whose economically justified estimate is 45 billion kWh, while the current resource is no more than 15%.

Experience shows that the efficient use of heat energy resources is determined by the balanced work of its main industries (electricity, heat, gas, oil) when each uses energy-bearing resources for its purpose. rationally. Replacing heat-generating sources with electricity requires 3-4 times more fuel than traditional water heating systems. On average, 120,000 tons of electricity are lost per year due to the replacement of organic heating with electricity. The technical and commercial losses in electricity transportation are 160 thousand. It has been awarded the rating electricity needs 30 percent more heat, than the world average. Such large energy losses are particularly unacceptable for a country that is a full-fledged importer of energy-bearing resources.

To achieve high rates of reduction of energy capacity, envisaged by the prospective balance of heat energy resources, The implementation of energy policies should be accelerated in accordance with market-based economic principles such as:

- Reduction of technical and commercial energy losses;
- Promotion of energy-saving technologies;
- tax system regulation;
- Tariff improvement, etc.

Finally, the role of renewable energy sources in sustainable development of local economies is very important today. As mentioned above, this helps the country reduce the number of environmentally harmful facilities such as thermal power plants, To increase energy independence and stimulate economic activity in

the country. Besides that the development of renewable energy sources in Georgia contributes to the protection of the environment and health of nature, improvement of economic situation of population and stimulation of production, it also brings the country closer together.

The United Nations Sustainable Development Goals and to raise the profile of developing countries. In this respect, the situation in Georgia is rapidly changing in the direction of positive, to which if we add that country has a wide development perspective in terms of renewable energy, it should be said that against the backdrop of this trend towards sustainable development, Georgia is becoming an energy-independent country with a sustainable economy and a healthy environment.

REFERENCES:

1. G. Mukhigulashvili, M. Margvelashvili, Competition and monopoly in domestic energy markets. WEG 2012 January.
2. D. Chomakhidze "Energy and socio-economic development of Georgia". J. "Social Economy", No. 1. 2009, p. 64.
3. D.R.Brodwin and L.J.Bourgeois. "Five Steps to Strategic Action", in Strategy and Organization: A West Coast Perspective, ed. Glenn Carroll and David Vogel. Pp – 168- 178. 22.
4. Enrgy Management Handbook / By Wayne C. Turner, Third Edition. 1997 by The Fairmont Press Inc.
5. www.Geostat.ge

გლობალური ეკონომიკის ინკლუზიური განვითარება

ნატო ჩიკვილაძე

სტუ-ს მონვეული პროფესორი

ანოტაცია

ნაშრომი ეხება გლობალური ეკონომიკის ინკლუზიურ განვითარებას. ნაშრომში განიხილება ინკლუზიური განვითარების კონცეფცია და მისი მიზნები, ეკონომიკური ზრდის ინდიკატორები ინკლუზიური ეკონომიკის მიზნების გათვალისწინებით, მშპ-ს მექანიზმი, როგორც ზრდის მთავარი მაჩვენებელი, ინკლუზიური განვითარების ამოცანები და „ტრადიციულ ეკონომიკური ზრდას“ შორის ურთიერთობები, ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელობა კაცობრიობის პროგრესისათვის და ინკლუზიური განვითარების პრობლემების გადასაჭრელად.

ძირითადი სიტყვები: ინკლუზიური ეკონომიკა, ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდა, ინკლუზიური განვითარების ინდექსი.

INCLUSIVE DEVELOPMENT OF THE GLOBAL ECONOMY

Nato Chikviladze,
Invited Professor of GTU

ANNOTATION

The article deals with the issues of inclusive development of the world economy. The concept of inclusive development and its goals, indicators of economic growth taking into account the goals of inclusive economy, the mechanism of GDP as the main indicator of growth, the tasks of inclusive development and the relationship between 'traditional economic growth', the importance of economic growth for humanity for progress and solving the problems of inclusive development are considered.

Key words: Inclusive economy, inclusive economic growth, inclusive development index

ინკლუზიური ეკონომიკა და ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდა ბოლო წლებში ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური თემაა საერთაშორისო ორგანიზაციებისთვის (გაერო, მსოფლიო მონეტარული ფონდი, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია, მსოფლიო ბანკი, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი). არსებობს „მდგრადი ინკლუზიური ზრდის“ სხვადასხვა განმარტება, თუმცა ჯერ არ გვაქვს ერთი შეთანხმებული გაგება. ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების

ბის ორგანიზაციისა და გაეროს (გაეროს განვითარების პროგრამა) მიერ შემოთავაზებული ინტერპრეტაციები მსგავსია. მათში ინკლუზიური ზრდა გულისხმობს სამართლიან, (არადისკრიმინაციურ) განვითარებას, რომელიც უზრუნველყოფს მოსახლეობის ყველა წევრის თანაბარ მონაწილეობას „დაუცველთა“ ჩათვლით ეკონომიკური ზრდის პროცესში და გაზრდილი კეთილდღეობის სარგებლის განაწილებას ფულადი და არაფულადი ფორმით. ივარაუდება, რომ ეკონომიკური ზრდის სარგებელი უნდა ნახოს მოსახლეობის ისეთმა კატეგორიებმაც, როგორებიც არიან: ახალგაზრდები, ხანდაზმულები და მიგრანტები.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი განმარტავს ინკლუზიურ ზრდას, როგორც შინამეურნეობების შემოსავლების ეკოსისტემას. ამ კონცეფციის ერთ-ერთი ძირითადი იდეის თანახმად, ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტები უნდა გადაიხედოს, რათა უფრო ეფექტურად შეენიანაღმდეგოს დაუცველობასა და უთანასწორობას, რომელიც თან ახლავს ტექნოლოგიურ ცვლილებას და გლობალიზაციას. ეს არის მდგრადი, ყოვლისმომცველი პროგრესი (და არა მხოლოდ საქონლისა და მომსახურების წარმოების ზრდა), რომელსაც თან ახლავს მოსახლეობის შემოსავლების ზრდა, მისი ეკონომიკური შესაძლებლობების, უსაფრთხოების დონისა და ცხოვრების ხარისხის მატებასთან ერთად, ასევე აღიარებული უნდა იყოს ეკონომიკური განვითარების მთავარ მიზნად.

ინკლუზიურ ზრდაზე დისკუსიების დროს ბევრმა ექსპერტმა გამოთქვა კრიტიკული აზრი ეკონომიკური ზრდის მთავარი თანამედროვე საზომის მშპ-ს მიმართ. კრიტიკოსების აზრით, მშპ-ს არ შეუძლია განსაზღვროს ინკლუზიური განვითარების ტრაექტორია და ისეთი კომპონენტები, როგორიცაა უთანასწორობის დონე და მოსახლეობის ცალკეული წევრების წვლილი ეკონომიკურ პროგრესში, შესაძლებლობების მრავალფეროვნება, ეკონომიკური უსაფრთხოების და ცხოვრების ხარისხი. გაეროს მიერ გამოქვეყნებული ადამიანური განვითარებას ინდექსი, რომელიც აერთიანებს სიცოცხლის მოლოდინებს, განათლებისა და ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლებს, მხოლოდ ნაწილობრივი მიდგომაა ამ პრობლემის გადასაჭრელად. მშპ-ს ინდიკატორის კრიტიკოსები აღნიშნავენ, რომ ის ვერ იქნება ზრდის ერთადერთი საზომი, რადგან სრულად ვერ ასახავს ეკონომიკაში სტრუქტურულ და ტექნოლოგიურ ცვლილებებს, ისევე როგორც გლობალიზაციის შედეგად გამოწვეულ ცვლილებებს.

ბებს. თანამედროვე პირობებში ეკონომიკის უფრო დიდი წილი (კერძო სექტორი) მოდის რთულად გასაზომ სერვისებზე და არა საქონლის წარმოებაზე.

ათწლეულების მანძილზე წარმოების ცვლილებები (ახალი საქონლის გამოჩენა, მათი ხარისხის გაუმჯობესება და სხვა ინოვაციები) სტატისტიკურად არ აისახებოდა ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლებზე. ეკონომიკური სეგმენტების განვითარებამ, როგორცაა სოციალური ქსელები, ელექტრონული ფოსტა და საძიებო სისტემები, შექმნა დამატებითი სირთულეები მშპ-ს ღირებულების გაზომვისას. ამჟამად იგი მოიცავს ყველა საქონელსა და მომსახურებას, რომელსაც აქვს საბაზრო ფასი. “არასაბაზრო” საქონლის ღირებულების მიახლოებითი დადგენისათვის გამოიყენება ალტერნატიული გაზომვის ნესი. მაგალითად ეს შეიძლება იყოს სარეკლამო შემოსავლის გაანგარიშება, რომელიც მიმართულია გამოგონებების სუბსიდირებისათვის. თუმცა ეს შეფასება არაზუსტია. სპეციალისტები თვლიან, რომ ამა თუ იმ კომპანიის მიერ შემოთავაზებული მომსახურების ღირებულება სამჯერ აღემატება რეკლამის მიერ მიღებულ შემოსავალს.

2018 წელს დავოსში გამართულ მსოფლიო ეკონომიკურ ფორუმზე წარმოდგენილი იყო ქვეყნის განვითარების ახალი მაჩვენებელი-ინკლუზიური განვითარების ინდექსი (IDI). ეს ინდექსი, რომელიც შემუშავებულია 103 ქვეყნისათვის, მოიცავს 12 პარამეტრს (მშპ-ს ზრდა მხოლოდ ერთი მათგანია) გაერთიანებულს სამ ჯგუფად:

1. ზრდა და განვითარება (მშპ-ს ზრდა, დასაქმება, შრომის ნაყოფიერება, სიცოცხლის ხანგრძლივობა);

2. ინკლუზიურობა (ოჯახის საშუალო შემოსავალი, სიღარიბის დონე, საზოგადოების დაყოფის კოეფიციენტი შემოსავლების მიხედვით და საზოგადოების დაყოფის კოეფიციენტი სიმდიდრის განაწილების მიხედვით);

3. თაობათა შორის თანასწორობა და მდგრადობა (წმინდა დანაზოგების დონის, დამოკიდებულების კოეფიციენტის, სახელმწიფო ვალისა და გარემოს დაბინძურების ინდიკატორები).

თითოეული ჯგუფის ინდიკატორებიდან ჯერ გამოთვლება ჯგუფის ინდექსები, შემდეგ ემატება

საბოლოო - მათი საშუალო არითმეტიკული. ასეთი ყოვლისმომცველი მაჩვენებელი, მსოფლიო ეკონომიკური ფორმულის ექსპერტების აზრით, ასახავს ეკონომიკური განვითარების უფრო

ჰოლისტურ სურათს, რომლის მიზანია მოსახლეობის ცხოვრების დონის მდგრადი ზრდა. საზოგადოებაში, სადაც ინკლუზიური განვითარების მიზნები არ არის დასახული, ეკონომიკური ზრდის პოტენციური ტემპი, თუნდაც მშპ-ს ზრდის პირობებში, მცირდება. ინკლუზიური განვითარების დაბალი მაჩვენებელი მიუთითებს ინფრასტრუქ-

ტურის პრობლემების არსებობაზე, ეკონომიკური დივერსიფიკაციის ხარვეზებზე და საინვესტიციო კლიმატის საფრთხეებზე.

ამრიგად, ეს მაჩვენებელი შესაძლებელს ხდის არა მხოლოდ საზოგადოებაში სოციალური დაძაბულობის წერტილების იდენტიფიცირებას, არამედ გამოკვეთოს ეკონომიკური ზრდის ახალი, უფრო ეფექტური მოდელების კონტურები, რომელიც ითვალისწინებს ისეთ მნიშვნელოვან პარამეტრს, როგორცაა მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება.

პროგნოზის მიხედვით, ინკლუზიური ზრდის ინდექსი დროთა განმავლობაში დაიკავებს მნიშვნელოვან პოზიციას ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებელთა სისტემაში. ერთ-ერთი მწვავე პრობლემა, რომელიც წარმოიქმნება ზრდის პროცესში, ეს არის ბალანსი ე.წ. ტრადიციულ და ინკლუზიური ზრდის ამოცანებს შორის. შესაძლებელია თუ არა იმის თქმა, რომ თანამედროვე მსოფლიოს საქონლისა და მომსახურების წარმოების გაზრდა აღარ არის მნიშვნელოვანი და ამის გარეშე შეიძლება? ამ კითხვაზე პასუხი ერთმნიშვნელოვნად უარყოფითია, მშპ-ს ზრდა აუცილებელია არა მარტო ქვეყნის და მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებისთვის, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, მწვავე სოციალ-პოლიტიკური პრობლემების გადასაჭრელად.

მოსახლეობის კეთილდღეობის გაუმჯობესებისთვის მნიშვნელოვანია ეკონომიკური ზრდა, ისმის კითხვა: რამდენად ეფექტური იქნება ალტერნატიული ქმედებები მოსახლეობის გათანაბრებისათვის?

არსებობს შეხედულება იმის შესახებ, რომ უთანასწორობა, თავისთავად, არის სუსტი ზრდის შედეგი და რომ შემოსავლების გადანაწილება სოციალურ კიბეზე, ხელს შეუწყობს მოხმარების ზრდას და შესაბამისად, ეკონომიკურ ზრდასაც. მიუხედავად იმისა, რომ მსგავსი არგუმენტი შეიძლება მისაღები იყოს გრძელვადიანი რეცესიის პირობებში, სრული დასაქმების პროცესში ეკონომიკაში შემოსავლები არ უნდა იხარჯებოდეს მხოლოდ მოხმარებაზე. დანაზოგი, პირველ რიგში, საჭიროა ინვესტიციების დასაფინანსებლად, რისი შედეგიც იქნება შრომის ნაყოფიერებისა და ხელფასების ზრდა. გარდა ამისა, არსებობს დაბალი შემოსავლების ზრდის სხვა გზები, კერძოდ, ინვესტიციები განათლებაში და მუშაკთა კვალიფიკაციის ამაღლების სისტემა.

ანალიტიკოსთა შორის, რომლებიც განიხილავენ პროდუქტულობის ზრდასა და ეკონომიკურ პროგრესზე ტექნოლოგიური ინოვაციების გავლენის ფენომენს, არიან როგორც მოწინააღმდეგეები, ისე მომხრეები. მოწინააღმდეგეები ამტკიცებენ, რომ ბოლო ათწლეულების ტექნოლოგიურმა მიღწევებმა გაცილებით მცირე გავლენა მოახდინა პროდუქტიულობის ზრდაზე სამეცნიერო და ტექნოლო-

გიური რეკლამის საწყისი ეტაპის მიღწევებთან შედარებით ელექტრონული, წყალმომარაგების სისტემების, ავტომატიზაციისა და სხვა გამოგონებებთან შედარებით. მხარდამჭერები, პირიქით, ხაზს უსვამენ თანამედროვე ნანოტექნოლოგიის, ბიომედიცინისა და ხელოვნური ინტელექტის მნიშვნელობას, როგორც ტექნოლოგიური პროგრესის ახალი ეპოქის საწინდარს. მათი შეხედულებით, ყოველთვის არ არის შესაძლებელი დღევანდელი გამოგონებებთან შედეგების წინასწარი განჭვრეტა და ამიტომ მშპ სრულად ვერ ასახავს ტექნოლოგიურ და სტრუქტურულ ცვლილებებს. ახალი ტექნოლოგიების კომერციული გამოყენება ხშირად მნიშვნელოვნად განსხვავდება გამომგონებლის თავდაპირველი განზრახვებისაგან.

შეიძლება იმედი ვიქონიოთ, რომ მომხრეები მართლები არიან და პრობლემა მხოლოდ მშპ-ს გაზომვადია, თუმცა, თუ პროდუქტულობის ზრდა კვლავ სუსტია, როგორც მონიტორინგის გეგმით

ლენ, მაშინ ეროვნული და საერთაშორისო გადამწყვეტილების მიმღებებმა უნდა იმოქმედონ შესაბამისად.

მთავარი პრიორიტეტი კი აუცილებლად უნდა იყოს გრძელვადიანი, ზრდადი დინამიკა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. შენგელია თ., ეკონომიკური ზრდა: თვისებრივი და რაოდენობრივი განსაზღვრულობა (მეთოდოლოგიური ასპექტი), ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2020, #2, ტ. XII;
2. ხადური ნ., ინკლუზიური ზრდის ფაქტორები და საქართველოს წინაშე არსებული გამოწვევები, ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2018, გვ. 37-40.
3. Stiglitz J., Fitoussi J., Duran M. 2018. *Beyond GDP: Measuring What Counts for Economic and Social Performance* OECD Publishing. Paris. 148 p. DOI: 10.1787/9789264307292-en

მწვანე ეკონომიკა და მდგრადი განვითარების გამოწვევები მსოფლიო წესრიგის ტრანსფორმაციის პროცესში

ქეთევან ვეზირიშვილი-ნოზაძე

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი,

ირ.ჟორდანიას სახელობის საქართველოს ტექნიკური

უნივერსიტეტის სანარმოო ძალებისა და ბუნებრივი რესურსების

შემსწავლელი ცენტრის მთავარი მეცნიერ თანამშრომელი

მარიამ კუჭავა

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო

უნივერსიტეტის აკადემიური დოქტორი

ზურაბ ლომსაძე

სტუ-ს პროფესორი,

ირ.ჟორდანიას სახელობის საქართველოს ტექნიკური

უნივერსიტეტის სანარმოო ძალებისა და ბუნებრივი

რესურსების შემსწავლელი ცენტრის დირექტორი

რეზიუმე

რუსეთ-უკრაინის ომი თავისი მასშტაბით უდიდეს გეოპოლიტიკურ გამოწვევას წარმოადგენს მთელი მსოფლიოსთვის და უკლებლივ ყველას კეთილდღეობას უქმნის საფრთხეს, განსაკუთრებით საქართველოს, რაც, უმეტესად გეოგრაფიული სიახლოვითა და ისტორიული ფაქტორებით არის განპირობებული. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ რუსული ბიზნესები საქართველოს ინფრასტრუქტურის რიგ საკვანძო აქტივებს ფლობს, რუსეთი მუდმივად ჩვენს პარტნიორებს შორისაა - ყველა ძირითადი ენერგოპროდუქტების შექმნაში მონაწილეობს, რომელთაგან ბევრი ჩვენი ცხოვრების ხარისხს განსაზღვრავს (ელექტროენერგია, გაზი, ნავთობპროდუქტები).

რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტმა უდავოდ გამოავლინა რუსულ ენერგოპროდუქტებზე დამოკიდებულების პოტენციურად დრამატული შედეგები თვით ისეთი ინტეგრირებული და მაღალგანვითარებული ბაზრისთვისაც კი, როგორც ევროკავშირის ბაზარია. ამგვარად, ისეთი დარტყმების თავიდან ასაცილებლად, რომელთა არიდება შესაძლებელია, ცხოვრების ხარისხზე ეკონომიკური გავლენების შემცირების პარალელურად, არსებითად მნიშვნელოვანია, რომ ქართულმა საზოგადოებამ და მთავრობამ ზუსტად გააცნობიეროს რა რისკის წინაშე დგანან და იმოქმედონ შესაბამისად. სტატი-აში გაანალიზებულია საქართველოში არსებული რისკები და კვლევის საფუძველზე წარმოდგენილი გვაქვს რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: გეოპოლიტიკური გამოწვევა, ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურა, ენერგოპროდუქტი, მაღალგანვითარებული ბაზარი, ეკონომიკური გავლენა, ენერგოსაფრთხოება.

GREEN ECONOMY AND CHALLENGES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE PROCESS OF TRANSFORMATION OF THE WORLD ORDER

Ketevan Vezirishvili - Nozadze

Associate Professor of STU

Mariam Kuchava

Academic Doctor, Akaki Tsereteli

State University of Kutaisi

Zurab Lomsadze

Professor of STU

SUMMARY

The Russia-Ukraine war represents the biggest geopolitical challenge for the whole world and poses a threat to everyone's well-being, especially Georgia, which is mostly due to geographical proximity and historical factors. It should also be taken into account that Russian businesses own a number of key assets of Georgia's infrastructure, Russia is constantly among our partners - it participates in the creation of all the main energy products, many of which determine the quality of our life (electricity, gas, oil products).

The Russia-Ukraine conflict has undoubtedly revealed the potentially dramatic consequences of dependence on Russian energy products, even for such an integrated and highly developed market as the EU market. Thus, in order to prevent avoidable shocks, while reducing economic impacts on quality of life, it is essential that Georgian society and government understand exactly what risks they face and act accordingly. The article analyzes the risks in Georgia and presents recommendations based on the research.

Key words: geopolitical challenge, energy infrastructure, energy product, highly developed market, economic impact, energy security.

შესავალი

რუსულ ენეგეტიკაზე საქართველოს დამოკიდებულების შეფასებებისას ყურადღებით უნდა დავაკვირდეთ როგორც ელექტროენერგიის, გაზისა და ნავთობის ბაზრებს, ისე მათი განვითარების გზებს. აღნიშნული მნიშვნელოვანი ხდება, რადგან ჩვენი ქვეყნის მომავალი ენერგოუსაფრთხოება დიდწილად და არსებითად დამოკიდებულია მის უნარზე, დააკმაყოფილოს ენერგიაზე (ელექტროენერგიაზე, ნავთობპროდუქტებსა და გაზზე) მუდმივად მზარდი მოთხოვნა ენერგომომწოდებლების დივერსიფიცირების გზით. პოლიტიკის ცვლილების გარეშე, ენერგიაზე გაზრდილი მოთხოვნის პარალელურად, რუსეთზე არსებითი ენერგოდამოკიდებულების რისკი იზრდება.

ძირითადი ნაწილი

ელექტროენერგიისა და გაზის ბაზრებს სეზონურობა ახასიათებს, ამიტომ ყველაზე ენერგოდეფიციტურ პერიოდებში რუსულ ბაზარზე დამოკიდებულების ხარისხის განსასაზღვრად, კვლევის შედეგად წარმოვადგინეთ საქართველოში ელექტროენერგიის, გაზისა და ნავთობპროდუქტების იმპორტის კვარტალური მონაცემები უკანასკნელი სამი წლის განმავლობაში (2021-2022-2023 წწ).

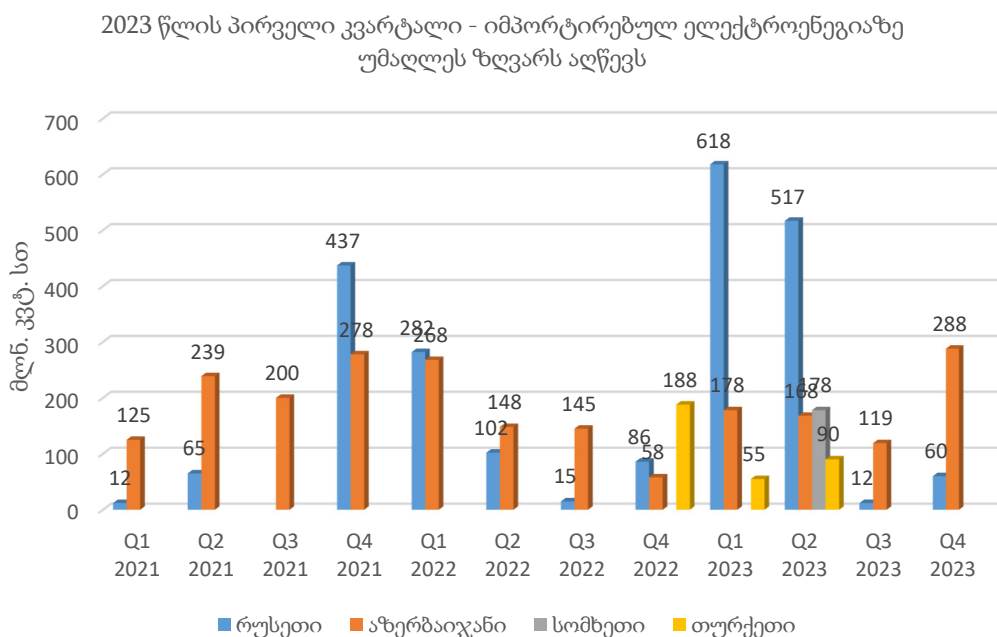
2023 წლიდან ელექტროენერგიის ბაზარზე დაკვირვებით ნათელი ხდება, რომ რუსული იმპორტი არსებითად გაიზარდა აფხაზეთიდან გაზრდილი მოთხოვნისა და ენგურჰესის რეკონსტრუქციის მიზნით გამორთვის გამო (იხ.გრაფიკი 1).

რუსული იმპორტის წილი შესაძლოა, ერთი შეხედვით, არსებითი ჩანდეს, თუმცა საერთო მოხმარების ფონზე ეს წილი უმნიშვნელოა. მაგალითად, 2023 წლის პირველ კვარტალში, როდესაც ქვეყნის დამოკიდებულება იმპორტირებულ ელექტროენერგიაზე უმაღლეს ზღვარს აღწევდა, რუსული იმპორტის წილი საერთო მოხმარებაში 17.8%-ს შეადგენდა. თუ აფხაზეთიდან წამოსულ მოთხოვნას გამოვრიცხავთ, ეს ციფრი კიდევ უფრო დაბალია (2.6%). ამ მოცემულობის გათვალისწინებით, როგორც ჩანს, საქართველო არსებითად რუსული ელექტროენერგიის იმპორტზე არ არის დამოკიდებული. მიუხედავად ამისა, აფხაზეთის მიერ ელექტროენერგიის მოხმარებასთან დაკავშირებული გამოწვევები გადაუჭრელი რჩება, რაც რუსული ოკუპაციის საკითხების მიმართ სენსიტიურობის ანარეკლია, მიუხედავად აფხაზეთის მოთხოვნისა ენგურჰესის წარმოების 40%-ზე, წარსულში ისინი 100%-ს და ზოგჯერ მეტსაც კი საქართველოს ენერგოსისტემიდან მოიხმარდნენ.

კიდევ ერთი პრობლემა გამომდინარეობს გაზის ბაზართან ენერგობაზრის მჭიდრო დამოკიდებულებიდან. საქართველოს ენერგოსისტემა იყენებს თბოელექტროსადგურებს (TPP), რომლებიც განსაკუთრებული ინტენსივობით მუშაობს ზამთრის სეზონში და ელექტროენერგიის საწარმოებლად იმპორტირებულ გაზს იყენებს. თუმცა აღნიშნული საკითხის საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის (სემეკი) წარმომადგენლებთან განხილვის შედეგად

გრაფიკი 1.

საქართველოს ელექტროენერგიის იმპორტი 2021-ის 1-ელი კვარტლიდან (Q1) 2023-ის მე-4 კვარტლამდე (Q4)

გაირკვა, რომ თბოელექტროსადგურები, როგორც წესი, აზერბაიჯანულ გაზზე მუშაობენ. ამგვარად, მოკლევადიან პერსპექტივაში, ელექტროენერგიის წარმოების სექტორში რუსულ გაზზე დამოკიდებულების საკითხი ნაკლებად რელევანტური და აქტუალურია. თუმცა, არსებული საფრთხეები მაინც რჩება, რადგან სექტორში უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, გაზის ერთ მომწოდებელზე დამოკიდებულება არ წარმოადგენს საუკეთესო ალტერნატივას.

საერთო ჯამში, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ რესურსების თვალსაზრისით, რუსულ ბაზარზე კრიტიკულად დამოკიდებული არ ვართ, თუმცა ელექტროენერგიის უსაფრთხოებასთან დაკავშირებით არ უნდა დაგვავიწყდეს ქართულ და რუსულ ქსელებს შორის არსებული მჭიდრო კავშირი. ფრთხილად უნდა ვიყოთ და გვახსოვდეს, რომ საქართველოს ენერგოსისტემის ტექნიკური ფუნქციონირება და მისი სტაბილურობა ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდიდან იყო დამოკიდებული რუსეთზე, რაც ხაზს უსვამს დროული პრევენციული ზომების მიღების საჭიროებას პოტენციური ეკონომიკური და სოციალური შედეგების მინიმიზაციის მიზნით, იმ შემთხვევაში, თუ ქართული და რუსული ქსელები გაემიჯნებიან ერთმანეთს და რუსეთსა და საქართველოს შორის დაძაბულობა გაიზრდება.

თბოელექტროსადგურებისათვის საჭირო ბუნებრივი აირის წილის გამოორიცხვის შემთხვევაშიც კი, საქართველოს ბუნებრივი აირის ბაზრის გარკვეული წილი კვლავ რუსულ იმპორტზეა დამოკიდებული. იმპორტის წილი მზარდია და 2023 წლისთვის შეადგენს 23.5%-ს.

სამწუხაროდ, ჩვენი ენერგოდამოკიდებულება რუსეთზე მხოლოდ ენერგოპროდუქტებით სავაჭრო სექტორიდან არ გამომდინარეობს. IDFI-ის 2015 წლის ანგარიშის თანახმად, რომელმაც საქართველოში რუსული კაპიტალი მიმოიხილა, რუსული ბიზნესები საგრძნობლად დიდ წილს ფლობენ საქართველოს ენერგეტიკულ საფონდო ბირჟაზე საკვანძო და სტრატეგიულად მნიშვნელოვან ობიექტებში. უახლესი ხელმისაწვდომი ინფორმაციაც ცხადყოფს სადღეისოდ რუსეთის არსებობის მნიშვნელობას საქართველოს ენერგეტიკულ ბაზარზე.

(<https://idfi.ge/en/russian-capital-in-georgian-business-full-report> Russian Capital in Georgian Business).

მაგალითისთვის, მსხვილი ქართული ქსელური კომპანიის, რომელიც თბილისში ელექტროენერგიის მიწოდებასა და გაყიდვას უზრუნველყოფს, სს თელასის, აქციების 75%-ის მფლობელი რუსული კომპანია, სს Inter Rao UES-ია. თელასი, ამასთან ერთად, ორ მსხვილ ჰესს – ხრამი 1-ს და ხრამი 2-ს ფლობს – რომლის ენერგიის გენერირებამ 2023 წლის სრული მოხმარების 5% შეადგინა.

კიდევ ერთი მსგავსი მაგალითია UES SAKRUSENERGO, რომელიც რიგ სტრატეგიულად მნიშვნელოვან 500-კილოვატიან, 330-კილოვატიან და 220-კილოვატიან გადამცემ ხაზებს ფლობს და ამუშავებს და რომლის 50%-ის მფლობელი სს რუსეთის გაერთიანებული ენერგოსისტემა (PAO “ЕЭС Россия”).

იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ნავთობის ბაზრის ისეთ მნიშვნელოვან მოთამაშეებს უგულვებელყოფთ, როგორც ლუკოილია, ან უგულვებელყოფთ რიგი პატარა ჰესების მფლობელობას და შემდგომ წლებში ენერგოსექტორში რუსეთიდან გაზრდილი ინვესტიციების შესაძლებლობას, ზემოთ მოყვანილი ორი მაგალითი ცხადყოფს რუსული ინვესტიციების პოტენციურ გავლენას ენერგოსექტორზე.

რეკომენდაცია

საქართველოს პარლამენტის მიერ 2024 წლის 27 ივნისს დამტკიცდა საქართველოს სახელმწიფო ენერგეტიკული პოლიტიკა და მისი დანართი ენერგეტიკისა და კლიმატის ეროვნული ინტეგრირებული გეგმა. გეგმა მომზადდა ენერგეტიკულ გაერთიანებასთან თანამშრომლობით ევროკავშირის შესაბამისი რეგულაციის საფუძველზე და მოიცავს ენერგეტიკული გაერთიანების მიერ განსაზღვრულ ხუთ მიმართულებას, **ესენია:** დეკარბონიზაცია (განახლებადი ენერგია და სათბური აირების ემისიის შემცირება), ენერგეტიკული უსაფრთხოება, ენერგეტიკული ბაზარი, ენერგოეფექტურობა და კვლევა, ინოვაცია და კონკურენტუნარიანობა. თითოეული მიმართულებისათვის განსაზღვრულია შესაბამისი ღონისძიებები და გეგმაში ჯამურად წარმოდგენილია 100-მდე ღონისძიება.

ენერგეტიკისა და კლიმატის ეროვნული ინტეგრირებული გეგმით ასევე განსაზღვრულია სამიზნე მაჩვენებლები, რომელთა მიღწევა 2030 წლისთვის საქართველომ აიღო ვალდებულებად, ეს **სამიზნე მაჩვენებლებია:** განახლებადი ენერგიის წილი მთლიან საბოლოო ენერგიის მოხმარებაში 27,4%, სათბურის აირების ემისიების შემცირება 47%-ით (1990 წლის დონესთან შედარებით), ხოლო ენერგოეფექტურობაში: პირველადი ენერგიის მოხმარება უნდა გაუტოლდეს 5,45 მილიონი ტონა ნავთობის ექვივალენტს და საბოლოო ენერგიის მოხმარება კი 5 მილიონი ტონა ნავთობის ექვივალენტს).

დასკვნა

თუ 2024 წელს მოხდება შესაბამისი კანონქვემდებარე აქტების დამტკიცება, „შენობების ენერგოეფექტურობის შესახებ“ და „განახლებადი წყაროებიდან ენერგიის წარმოებისა და გამოყენების ნახალისების შესახებ“, ხელი შეეწყობა ენერგოეფექტურობის სტანდარტების დანერგვას, ენერგოეფექტურობის სერტიფიკატების სისტემის შექმნას,

ბაზარზე პროფესიონალი კადრების გაჩენას, განახლებადი ენერგიის გაერთიანებებისა და თვითმომხმარებლების ჩამოყალიბებას და ბიოსანვლის საკანონმდებლო ჩარჩოს რეგულირებას.

- 2024 წლის განმავლობაში, მსოფლიო ბანკის მხარდაჭერით მომზადების პროცესშია მწვანე ზრდის სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა.

- 2024 წელს უნდა განხორციელდეს მწვანე წყალბადის საპილოტე პროექტი, რომელიც ხელს შეუწყობს ამ მიმართულებით საქართველოში არსებული პოტენციალის შესწავლას.

- საქართველოს მთავრობის მიერ ენერგეტიკის სექტორში დაგეგმილი რეფორმების მხარდაჭერა 2024 წელს უნდა გაგრძელდეს ახალი, ევროპის მწვანე შეთანხმებიდან (European Green Deal) გამომდინარე შექმნილი პროგრამით ("PBL 2.0", ანუ «საქართველოს მწვანე შეთანხმება»), რომელიც უკვე ორიენტირებულია, როგორც ენერგეტიკული, ისე კლიმატის და გარემოსდაცვითი სექტორების პოლიტიკის რეფორმებზე მწვანე მიზნების მისაღწევად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ვეზირიშვილი-ნოზაძე ქ. და სხვ. „ენერგოეფექტურობა - ქვეყნის თანამედროვე განვითარების ქვაკუთხედი“, III საერთაშორისო კონფერენცია „თანამედროვე განვითარების ეკონომიკური სამართლებრივი და სოციალური პრობლემები“. 20-21.09. 2019. გვ.54-56. **EISSN 2346-8203**
2. ვეზირიშვილი-ნოზაძე ქ. და სხვ. „საქართველოს ელექტროენერგეტიკული სექტორის განვითარების ანალიზი და შუქ-ჩრდილები (შედეგები)“, II საერთაშორისო სამეცნიერო-ტექნიკური კონფერენცია „ენერგეტიკის თანამედროვე პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები“, 7-10.12. 2020. გვ. 80-84. **თბილისი. საქართველო. ISSN 1512 - 0120**
3. ვეზირიშვილი-ნოზაძე ქ. და სხვ. „ენერგოეფექტურობა-ქვეყნის ენერგოდამოუკიდებლობის ზრდის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი“, international Scientific and Practcal Conference, „The world of science and innovation“, 10-12.02.2021. **Лондон, Великобритания.** გვ.132-141. **ISBN 978-92-9472-197-6**
4. ვეზირიშვილი-ნოზაძე ქ. და სხვ. „ენერგიის ცვალებადი განახლებადი და არატრადიციული წყაროები“, For being an active participant in VIII international Scientific and Practcal Conference. „Actual trends of modern scientific research“, 14-15.03.2021. **MUNICH** გვ.232-240. **ISBN 978-3-954753-02-4**
5. ვეზირიშვილი-ნოზაძე ქ., ფანცხავა ე., კანაშვილი თ., „ევროპის „მწვანე შეთანხმება“ და მისი გავლენა საქართველოს ენერგეტიკულ სექტორზე“, საერთაშორისო კონფერენცია „მწვანე შეთანხმება და მისი პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენა საქართველოზე“, საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი სეუ, საერთაშორისო რეცენზირებადი ჟურნალი: „სოციალურ მეცნიერებათა ვექტორები“ N3, 2022. გვ.39-52. **ISSN 2667-9892 DOI:https://doi.org/10.51895/VSS უაკ(udc) 001.5 ს 75**
6. ვეზირიშვილი-ნოზაძე ქ. და სხვ. „ენერგორესურსები, როგორც პოლიტიკური ზენოლის ინსტრუმენტი რუსეთისთვის და სად არის საქართველოს ენერგოდამოუკიდებლობის გასაღები?“, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი“-ის 100 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი საერთაშორისო კონფერენცია „მულტიდისციპლინარული სამეცნიერო კვლევების გლობალური პრაქტიკა“, 2022. გვ.210-217. **ISBN: 978-625-8323-63-4 IKSAD GLOBAL PUBLISHING HOUSE,**
7. ვეზირიშვილი-ნოზაძე ქ. და სხვ. „რუსეთ-უკრაინის ომით განპირობებული ახალი გეოპოლიტიკური გარემოებები ევროკავშირისა და საქართველოსთვის“, აკაკი წერეთლის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიზნესის, სამართლისა და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის 30 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი მე-V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „თანამედროვე განვითარების ეკონომიკური, სამართლებრივი და სოციალური პრობლემები“. 30.09.2022. ელექტრონული ჟურნალი, გვ-1-11. **ქუთაისი, EISSN 2346-8203**
8. ვეზირიშვილი-ნოზაძე ქ., ირ.გუგუშვილი და სხვ. „თანამედროვე მსოფლიო ახალი გამოწვევების წინაშე - ენერგეტიკის სექტორი“ ყოველკვარტალური, საერთაშორისო რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი: „ეკონომიკა და ფინანსები“ N1, 2023. გვ.55-63. **ISSN 2587-5000**
9. ვეზირიშვილი-ნოზაძე ქ., კუჭავა მ. „საქართველო-ევროპისა და აზიის გზაჯვარედინი - მნიშვნელოვანი აქტორი რეგიონალურ ენერგეტიკულ ლანდშაფტში“. საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის, საერთაშორისო რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი: „სოციალურ მეცნიერებათა ვექტორები“ N7, 2024. გვ.30-41. **ISSN 2667-9892. DOI:https://doi.org/10.51895/VSS, უაკ(udc) 001.5ს75**

ВЛИЯНИЕ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ НА ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ В СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ

Наталья Фаркова

канд. физ.-мат. наук, доцент
Дипломатическая Академия МИД РФ,
кафедра Мировой экономики

ABSTRACT

Decision-making under conditions of incomplete or inaccurate information is one of the most common types of modern management activities. If a wrong decision is made, risks are inevitable that can lead to significant losses. The uncertainty and risks that shape the circumstances and environment in which a decision is made are difficult to assess due to their multifactorial nature. The article outlines a variant of grouping uncertainty depending on the amount of information when making management decisions, describes the classification of uncertainties.

Проблема неопределенности не теряет своей актуальности на протяжении столетия. Впервые теоретический аспект этой проблемы изложил американский экономист Фрэнк Найт в книге «Риск, неопределенность и прибыль», изданной в 1928 г. Найт отмечал, что «мы действуем, руководствуясь мнением, которое может быть обосновано в большей или меньше степени, и представлять большую или маленькую ценность; мы не пребываем в полном неведении, но и не имеем полной и совершенной информации, а владем только лишь частичным знанием» [1]. И далее отметил, что для понимания функционирования экономической системы необходимо осмыслить суть и значимость фактора неопределенности.

Неопределенность рассматривалась через вероятность наступления того или иного события. Применяя различные критерии Ф. Найт говорит об априорной (в случае однородной среды) и статистической вероятностях. Для априорного вида можно получить однозначные измерения, однако заданную степень однородности достичь практически невозможно. Для статистических оценок необходимы максимально точные количественные данные, получить которые также нереально. Остается вид неопределенности, для которого не существует обоснованного критерия для классификации. Собственно неизмеримая неопределенность приводит к понятию риска.

В современной научной литературе неопределенность с одной стороны связана непосред-

ственно с информацией об анализируемом явлении, объекте или процессе – её полное отсутствие, неполнота или недостаточность, асимметрия. С другой стороны, со способностью человека использовать информацию, распознать её и переработать. Искусственный интеллект способен преодолеть ограниченность человеческого разума при обработке огромных информационных потоков и рассмотреть множество всевозможных комбинаций, но этого недостаточно при решении проблемы принятия оптимального решения при управлении сложными процессами или сложными системами.

Сегодня проблему неопределенности в экономической теории рассматривают в различных научных направлениях и приложениях: в бизнесе и в сфере предпринимательства, в страховании, в биржевой игре, синергетике. При этом главный акцент делается на категорию риска, и в соответствии с различными экономическими областями риски разделяют на финансовые, предпринимательские, инновационные, производственные. Основная задача исследователей состоит в изучении внутренних и внешних методов минимизации их последствий. Важно указать, что при решении многих задач, в том числе задач оптимизации, прогнозирования и многих других, следует различать ситуации, связанные с риском, и ситуации, связанные с неопределенностью. Категории неопределенности уделяется недостаточно внимания, более того зачастую неопределенность и риск употребляют как синонимы. Между тем неопределенность, будучи, прежде всего, экономической категорией, не может и не должна ассоциироваться только лишь с риском. При принятии экономических решений необходимо учитывать неопределенность как отдельный значимый фактор. В теории принятия решений риск появляется только в тех случаях, когда решение принимается в условиях неопределенности. При этом риск субъективен, в то время как неопределенность объективна. При изучении функционирования экономической системы, необходимо понимать содержание и значимость фактора неопределенности, существенно влияющего на экономические отношения.

Как правило на практике используют обобщен-

ные типы неопределенности: неопределенность среды, неопределенность принятия решений, неопределенность последствий принятых решений и вариационную неопределенность. Приведем варианты классификации неопределенности принятия решений по видам, в зависимости от классификационного признака.

В зависимости от фактора (причины) появления неопределенности, можно выделить природные, политические, экономические, социальные; по времени появления - перспективные, ретроспективные; в зависимости от среды - внешние, внутренние; по времени реализации решения - долгосрочные, краткосрочные; в зависимости от степени достоверности информации – сверхвысокая, высокая, средняя, низкая (см. ниже); по количеству целей, которые ставятся – одна цель, либо несколько; по сути (природ) неопределенности – субъективная или объективная.

К причинам возникновения неопределенности при принятии управленческих решений сложными системами прежде всего относят некомпетентность, противодействие и случайность [2].

Основным методом снижения неопределенности при принятии решения является сбор дополнительной информации. Неопределенности в зависимости от объема отсутствующей или непонятной информации разбивают на 4 типа:

- не оказывающие влияния на принятие решений, если объем низкий – 10-15% ;
- не оказывающие влияния, но требующие пересмотра содержания решения и его процедур, если объем средний - 40-50%;
- оказывающий влияние и требующий тщательного пересмотра содержания и процедур принятия решения, когда объем высокий – 70-80%;
- сверхвысокий уровень – 90-100%, при котором принятие решений невозможно.

Эффективность принятых решений в условиях неопределенности необходимо анализировать с точки зрения возможностей управления неопределенностью, а не уменьшения рисков, как это происходит в большинстве случаев.

Вопрос измерения неопределенности является архисложной задачей, прежде всего в силу само-

го понятия неопределенности. В последнее время упоминается понятие «шоки неопределенности», связанное с изменением возможного разброса значений переменной, а не просто изменения значений рассматриваемой переменной. На сегодня разработано немало различных методов измерения неопределенности, однако все они имеют значительные ограничения на практике. Один из наиболее известных рабочих методов - индекс VIX (индекс страха), в основе лежат исследования в области финансовой экономики США 90-х годов XX века.

Другой индекс – EPU рассчитывается по частоте одновременно встречающихся слов «экономика» и «неопределенность» при обсуждении экономической политики в ведущих печатных изданиях в США. Он измеряет неопределенность экономической политики и точнее по сравнению с VIX отражает рост неопределенности, вызванной бюджетными процессами, военными кампаниями, либо президентскими выборами, природными катаклизмами. В 2018 году был предложен Мировой Индекс Неопределенности – World Uncertainty Index – WUI. Индекс отражает частоту употребления слова «неопределенность» (и его вариантов) в отчетах исследовательского отдела Экономист (Economist Intelligence Unit – EIU) по анализируемым 143 странам. Согласно EIU уровень неопределенности выше в развивающихся странах. В странах с развитой экономикой индекс неопределенности сопоставим с показателями, отражающими торговые и финансовые связи в этих странах. Анализ индексов неопределенности по странам показывает заметное влияние значимых экономик на неопределенность во всем мире.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Найт Ф.Н Риск, неопределенность и прибыль. – М.: Инфра-М, 2005.
2. Паращук, И.Б. Анализ уровней и видов неопределенности, влияющей на принятие решений по управлению информационными системами/ И.Б. Паращук, А.С. Башкирцев, Н.В.Михайличенко // Информация и космос: научно-технический журнал- 2017 - №1, С.112-120

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЭКОНОМИКИ ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ ПОД ВОЗДЕЙСТВИЕМ ПАНДЕМИИ COVID-19 И ПРИРОДНЫХ КАТАКЛИЗМОВ

Иван Молчанов

Аспирант, Дипломатическая академия МИД России

The article discusses the transformation of Turkey's economy due to the COVID-19 pandemic and natural disasters from 2020 to 2024. It analyzes the impact of these events on various sectors, including industry, services, and tourism. The paper examines macroeconomic indicators, changes in employment, and regional development disparities. It also explores the consequences of forest fires, floods, and earthquakes on Turkey's economy. The author highlights the challenges faced by Turkey, including inflation, unemployment, and infrastructure damage. Additionally, it touches upon Turkey's cooperation with Russia during crises and the lessons learned from these experiences in terms of economic resilience and disaster preparedness.

Актуальность темы обусловлена рядом неэкономических явлений, произошедших в период с 2020 по 2024 гг., которые оказывают существенное влияние на все современные экономики мира. Пандемия, охватившая мир в начале нового десятилетия демонстрирует хрупкость и уязвимость национальных хозяйств, интегрированных в глобальную систему, что заставляет страны по-новому взглянуть на существующие проблемы и ценности.

Чередой катаклизмов, таких как землетрясения, наводнения и лесные пожары, становится испытанием для страны, поражая жизненно-важные объекты энергетики, инфраструктуры и производства, выявляя слабые места и бреши в экономической системе.

В условиях усиления многоотраслевого партнерства между Россией и Турцией, перспективы развития турецкого рынка представляют практический интерес для российских государственных корпораций и для частного предпринимательства. Долгосрочное сотрудничество двух стран неизбежно приведет к выявлению новых направлений для взаимовыгодного партнерства. [1][2]

Таким образом, анализ современного этапа развития экономики Турецкой Республики и ее трансформаций, является актуальным для исследования глобальных неэкономических явлений и для определения новых перспектив сотрудничества России и Турции.

ЭКОНОМИКА ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

На момент второго десятилетия XXI в., Турецкая Республика демонстрирует впечатляющие темпы экономического роста [7] и промышленного развития в XXI в., что подтверждается статистическими данными Всемирного Банка и Турецкого статистического института (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)). С другой стороны, отсутствие экономической гибкости, а также достаточного уровня развития наиболее современных технологий, на каждом отдельном историческом этапе, делает страну крайне уязвимой перед угрозой каждого нового экономического кризиса.

Подтверждая заявленный выше тезис, на основании отчета Мирового Банка, ВВП Турецкой Республики переживает этап роста в сравнении с показателями за прошедшие пять лет. Так, согласно статистике, показатель ВВП на момент 2023 г., соответствует значению в 1,1 трлн долл. США, а ВВП на душу населения составляет 12,98 тыс. долл.[15] В 2019 г. эти показатели находились на отметке в 760,01 млрд долл. и 9 215,4 долл. соответственно. За эти пять лет, значительный спад наблюдался лишь в 2020 г., в связи с мировым кризисом, вызванным пандемией COVID-19, отбросив прежние достижения почти до уровня 2010 г. в 720,34 млрд долл. и 8,63 тыс. долл., однако уже в 2021 г., рост возобновился с индексом 11,4%, и даже превысил показатели 2019 г. Данные Турецкого статистического института за 2021 г., свидетельствуют, что объем ВВП Турецкой Республики оценивался в 7,141 трлн турецких лир[19], что согласно статистическому сайту exchange-rates.org, равно 780,6 млрд долл. США, по курсу 1 TRY = 0,1093 USD, на момент публикации[14] (13.10.2021 г.). При этом, показатели роста инфляции падают, опускаясь с отметки в 72,3% в 2022 г. до 53,9% в 2023 г. По данным Турецкого статистического института, на конец 2023 г., удерживается отрицательное сальдо с долей импорта, покрываемого экспортом в 70,6 % при общем объеме внешней торговли в 617,594 млрд долл., и соответственно, экспортом в 255,627 млрд долл., импортом в 361,966 млрд долл.

Приведенная выше статистика отражает, что последствия эпидемии, как и последовавшая за ними сокрушительная инфляция, не смогли раз-

рушить экономическую систему, но оказались серьезным испытанием на гибкость и устойчивость. Среди основных причин, повлиявших на упадок, можно назвать неготовность государственного и промышленного секторов к адаптации в условиях пандемии, включая автоматизацию производства, цифровизацию данных и оперативных процессов, низкий уровень развития цифровых коммуникаций. С другой стороны, заметное влияние оказали социальные факторы, такие как неравномерное распределение квалифицированных кадров по регионам Турецкой Республики, как следствие, неравномерный уровень конкуренции в провинциях с разным технологическим развитием и инфраструктурой, доли занятости населения в промышленном секторе, сфере услуг, частном предпринимательстве. [13]

По данным, опубликованным в ежегодном отчете TÜİK 27.08.2024 г., наибольшая доля предприятий приходится на сектор внешней торговли, который занимает ведущую позицию по обороту с долей в 45,4% от общего объема, в то время как доля сектора услуг, в котором сосредоточено наибольшее количество предприятий и самая высокая доля занятости, составила 15,7 %, а доля промышленного сектора 33 %. [9]

На протяжении последних лет, сфера услуг занимает наибольшую долю, относительно занятости населения в них. По предварительным данным, это 44,1% предприятий, действующих в 2023 г., относится к сфере услуг, а 36,0% - к сфере торговли. С точки зрения занятости, на сектор услуг приходилось 38,6% от общего числа занятых, в то время как доля занятости в промышленном секторе составляла 28,3%.

Так, эксперты оценивают производственный сектор Турции, анализируя совокупность товаров, активов и предприятий в 15 трлн 559 млрд турецких лир (~ 451,211 млрд долл.), а сектор торговли в 4 257 млрд турецких лир (~ 123,453 млрд долл.). [9].

КАК ПАНДЕМИЯ COVID-19 ИЗМЕНИЛА ЭКОНОМИКУ ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Глобальная пандемия COVID-19 оказала значительное воздействие на экономику Турецкой Республики, выявив ряд структурных проблем и спровоцировав изменения в различных секторах экономики и социальной сфере. С развитием глобализации, экономика и политика отдельной страны становятся звеньями системы, переходящей в измерение международного пространства. В новых условиях для мира, с учетом использования цифровых технологий, эта тенденции возводятся в абсолют, и практически полностью блокируются

при недостаточном их развитии. «Сужение» мира до уровня «глобальной деревни» стало одной из причин введения жестких мер по ограничению социальной мобильности в период распространения эпидемии. По данным ВОЗ, вспышки коронавируса охватили 196 из 208 стран в период 2019-2022 гг., что демонстрирует хрупкость глобального мира в условиях прекращения межстрановых перелетов и торговли [8].

Анализ макроэкономических показателей демонстрирует неоднозначную динамику развития турецкой экономики в период 2020-2024 гг. После первоначального спада в 2020 г., вызванного введением ограничительных мер, в 2021 г. наблюдался рекордный рост ВВП на уровне 8,9%, превысивший аналогичный показатель Китая (8%). В последующие годы темпы роста замедлились вследствие долгосрочного ущерба, нанесенного производственному сектору и сфере услуг. Снижение экспорта в 2020 г. на 14,8% было компенсировано ростом на 21,3% в 2021 году, что сопоставимо с показателями Китая. Данная волатильность объясняется, в том числе, отсутствием в экспортной корзине Турции критически важных для мирового рынка товаров. Государственный долг Турции возрос от значения в 1,33 трлн турецких лир в конце 2019 г. до 2,75 трлн лир к концу 2021 г., что свидетельствует о росте финансовой нагрузки на государственный бюджет. [12]

Турецкая Республика впервые отметила угрозу распространения вируса внутри страны в марте 2020 г., при этом, первая вакцина, получившая массовое распространение, стала Sinovac, разработанная Китаем, и была впервые применена 13 января 2021 г. министром здравоохранения Турции. По данным, опубликованных в отчете аналитического центра Economist Impact, спонсируемого корпорацией, первый год пандемии завершился 29 тыс. подтвержденными случаями летальных исходов граждан Турецкой Республики [10]. Эти потери нанесли стране ущерб, превысивший 227 млн долл. США: стоимость преждевременной смерти оценивалась в 14,18 тыс. долл. США, а стоимость каждого потерянного года жизни - в 126,12 тыс. долл. США, в силу снижения производительности труда в стране. [12][13]

Пандемия обострила ряд социальных проблем, в частности, безработицу, вызванную временным прекращением деятельности туристических фирм, гостиниц и ресторанов. Существенное влияние на экономику оказало сокращение туристического потока, являющегося одним из ключевых источников валютных поступлений.

Уровень безработицы снизился в процессе кам-

пани по вакцинации населения и принятия мер по адаптации безопасных рабочих мест, а также вакансий, позволяющих работать дистанционно. Такой показатель можно назвать успешным, так как индекс снизился с 13,7% в 2019 г. до 10,9% в 2022 г. [12]

Кризис выявил неравномерность развития регионов Турции. Мегаполисы и промышленно развитые регионы оказались в более выгодном положении по сравнению с сельскохозяйственными районами Восточной Анатолии. Это указывает на необходимость более равномерного распределения ресурсов и развития технологий для удаленной работы.[10][13]

В период пандемии наблюдалось укрепление сотрудничества между Турцией и Россией. [5][6] Страны обменивались информацией о мерах контроля и стратегиях вакцинации, поддерживали товарооборот в сфере сельскохозяйственной продукции и энергетики. Продолжалась реализация крупных совместных проектов, таких как газопровод «Турецкий поток» и АЭС «Аккую» [4][3], хотя и с некоторыми задержками из-за логистических проблем.

Таким образом, опыт преодоления кризиса, вызванного пандемией COVID-19, позволил Турции извлечь ряд важных уроков: Необходимость диверсификации производства и развития импортозамещения для снижения зависимости от внешних факторов; Ускорение процессов цифровизации экономики и развитие технологий для удаленной работы; Разработка программы государственной поддержки промышленности и малого бизнеса в кризисных ситуациях; Необходимость более равномерного развития регионов страны для повышения общей экономической устойчивости; Переосмысление роли глобализации и усиление региональных экономических связей.

ВЛИЯНИЕ ПРИРОДНЫХ КАТАКЛИЗМОВ НА ЭКОНОМИКУ ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Природные катаклизмы оказывают существенное воздействие на экономику и промышленность Турецкой Республики. Основными факторами риска являются лесные пожары, наводнения и землетрясения. Лесные пожары наносят значительный ущерб сельскому хозяйству и туристической отрасли. По данным Всемирного фонда дикой природы, в 2021 г. огонь охватил площадь более 70 тыс. Га[11]. Пострадали оливковые рощи, являющиеся источником дохода для 70% местного населения. Ущерб также нанесен животноводству и пчеловодству. Туристический сектор теряет до 30% прибыли в летний сезон из-за невозможности размещения постояльцев в гостиницах вблизи очагов возгорания.

Изменение климата, согласно отчету, является

наиболее важной причиной возникновения пожаров, что усугубляет последствия локальных очагов, образующихся по причине разведения костров, потушенных сигарет, умышленных поджогов, и обрушение сетей ЛЭП.

Для Турции наводнения становятся не столь разрушительным, как пожары и землетрясения, но не менее частым сезонным явлением, затрагивающим преимущественно северные регионы на побережье Черного моря. Они приводят к остановке работы транспорта, наносят ущерб инфраструктуре, энергетике и коммуникациям. Изменение климата также может оказывать влияние на существующую проблему, в связи с таянием ледяного и снежного покрова гор, а также увеличившемуся объему выпадающих осадков, с которыми не справляются городские дренажные системы.

Землетрясение в феврале 2023 г. стало самым масштабным природным катаклизмом в современной истории Турции. Совокупный ущерб оценивается в более чем 100 млрд долл. США, что составляет около 10% ВВП страны. Пострадали важные промышленные районы, включая текстильные предприятия в Газиантепе и металлургические заводы в Искендеруне. Нарушены цепочки поставок и экспортно-импортные операции через порт Искендерун. Последствия землетрясения привели к увеличению государственных расходов на восстановление и усилению инфляционного давления. Возрос спрос на недвижимость в соседних регионах, не затронутых катастрофой. [13]

Российские спасатели одними из первых откликаются на запросы о помощи в борьбе с лесными пожарами и предотвращением их последствий. В частности, многоцелевой российский самолет-амфибия Бе-200, практически, не имеющий аналогов в мире, на протяжении нескольких лет участвует в ликвидации крупных очагов пожаров[16]. Российская Федерация неоднократно поставляла гуманитарную помощь в Турцию в случае различных бедствий, включая продукты продовольствия, медикаменты, палатки, одеяла и другие предметы первой необходимости.

Таким образом, стихийные бедствия в Турецкой Республике, позволили стране пересмотреть и переоценить собственные подходы к организации мер экономической, энергетической и социальной безопасности, в особенности, в уязвимых регионах, а также, более серьезно отнестись к проблеме глобального потепления, следовать принципам и целям устойчивого развития. Немаловажно, что кризисные ситуации стимулируют развитие международного сотрудничества, обеспечивая странам благополучное сосуществование и взаимовыручку.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Совместная декларация о продвижении к новому этапу отношений между Российской Федерацией и Турецкой Республикой и дальнейшем углублении дружбы и многопланового партнерства // Сайт Администрации Президента Российской Федерации от 05.12.2004. [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://kremlin.ru/supplement/172> (дата обращения: 20.08.2024)
2. Совместная Декларация об углублении дружбы и многопланового партнерства между Российской Федерацией и Турецкой Республикой // Сайт Администрации Президента Российской Федерации от 13.02.2009. [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://kremlin.ru/supplement/3933> (дата обращения: 26.08.2024)
3. Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Турецкой Республики О сотрудничестве в сфере строительства и эксплуатации атомной электростанции на площадке «Аккую» в Турецкой Республике от 27.12.2010 № N 322-ФЗ от 29.11.2010 // Бюллетень международных договоров, N 7, 2011 г.
4. Аватков, В.А. Постсоветское пространство и Турция: итоги 30 лет // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. - 2021. - Т. 14. № 5. - С. 162-176.
5. Карпович, О.Г. Основные векторы внешней политики Турции : монография / О.Г. Карпович, Р.Н. Шангараев, М.М. Наонов ; ДА МИД России. - Москва : [б.и.], 2024. - 227 с.
6. Мозлов, А.Т. Развитие российско-турецких отношений в XXI веке: от кризисов к нормализации и наоборот // Восточный альманах. - М.: Дипломатическая академия МИД РФ, 2022. - С. 35-40.
7. Kurumsal Sektör Hesapları Raporu 2021 // Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kurumsal-Sektor-Hesapları-2021-45684> (дата обращения: 29.08.2024).
8. Number of COVID-19 cases reported to WHO (cumulative total) // World Health Organization [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://data.who.int/dashboards/covid19/cases?n=c> (дата обращения: 29.08.2024).
9. Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2023, 27.08.2024 // Türkiye İstatistik Kurumu [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yıllık-Sanayi-ve-Hizmet-İstatistikleri-2023-53782> (дата обращения: 29.08.2024).
10. Al-Aly, Z. Understanding the future economic consequences of the covid-19 pandemic // Z. Al-Aly, D. Budiman, M. Jit, J. Lessler, S. Nomura, S. Tsuzuki // Economist Impact. - 2023. - S. 1-47.
11. Kalem, S. Akdeniz bölgesi'ndeki büyük orman yangınlarının ekolojik ve sosyo-ekonomik etkileri // Editörler: S. Kalem, O. Ürker, Y. İlemin, Hazırlayanlar: Ç. Tavşanoğlu, B.Y. Kaynas, A. Günlü, O. Ürker, Y. İlemin, Ö.P. Ürker, U.C. Köşk WWF-Türkiye Doğal Hayatı Koruma Vakfı) ve NATURA Doğa ve Kültür Koruma Derneği. - 2022. - S. 1-42.
12. Ünüvar, İ. Dünya'da ve Türkiye'de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri // İ. Ünüvar, H. Aktaş, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, - 2022. 25 (1), 124-140.
13. Zenginobuz, E.Ü. Türkiye için bir rekabetçilik endeksi 2023 // E.Ü. Zenginobuz, Özkaraşahin S., Çelebi A Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) ile Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi (EDAM). - 2024. - S. 19-45.
14. История обменных курсов Турецкой Лирой (TRY) к США Доллару (USD) за 2021 год // exchange-rates.org - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.exchange-rates.org/ru/история-курсов/try-usd-2021> (дата обращения: 29.08.2024).
15. GDP (current US\$) - Turkey // World Bank national accounts data - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=TR> (дата обращения: 29.08.2024).
16. Şimşek, U. Cumhurbaşkanı Erdoğan: Tarihimizin en güçlü Yeşil Vatan ordusuna sahibiz // U. Şimşek, A. Şaşmaz Anadolu Ajansı. - 2024. - 25.08.2024. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-tarihimizin-en-guclu-yesil-vatan-ordusuna-sahibiz/3312784>

FOREIGN POLICY OF SMALL STATES IN THE CONTEXT OF CHANGING NATIONAL IDENTITY

Nato Gurgenedze

PhD Student of Fudan University

School of International Relations and Public Affairs

INTRODUCTION

This article examines the dynamics of national identity formation, which constantly evolves and renews over time. The construction of identity is closely linked to culture, history, traditions, symbols, and territorial affiliations. The aim of the study is to determine how the formation and change of national identities influence the foreign policy of small states. The case study focuses on three post-Soviet countries: Azerbaijan, Armenia, and Georgia. These countries were part of the Soviet Union for approximately seventy years, and following its dissolution, their foreign policies diverged significantly. However, all three nations are located in the Caucasus region and share similar characteristics, such as territorial size, population, and economic indicators. The article analyzes the role of national identity, as we consider a state's self-identification to be a crucial factor in understanding the foreign policies of these countries.

Key Words: National identity, Foreign policy, Georgia, Azerbaijan, Armenia.

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИТЕТНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ ВНЕШНЕПΟЛИТИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ Малых государств

ნატო გურგენიძე

ფუტანის უნივერსიტეტის საერთაშორისო
ურთიერთობებისა და საზოგადოებრივ
საქმეთა სკოლის დოქტორანტი

შეჯამება

სტატიაში განიხილება ნაციონალური იდენტობის ფორმირების დინამიკა, რომელიც მუდმივად იცვლება და განახლდება დროის განმავლობაში. იდენტობის კონსტრუირება მჭიდროდ არის დაკავშირებული კულტურასთან, ისტორიასთან, ტრადიციებთან, სიმბოლოებთან და ტერიტორიულ კუთვნილებებთან. კვლევის მიზანია დადგინდეს როგორ მოქმედებს ნაციონალური იდენტობების ჩამოყალიბება/ცვლილება პატარა სახელმწიფოების საგარეო პოლიტიკის განსაზღვრისას. ქეის განხილვისას შეიჩრა სამი პოსტსაბჭოური ქვეყანა: აზერბაიჯანი, სომხეთი და საქართველო. აღნიშნული ქვეყნები დაახლოებით სამოცდაათი წლის განმავლობაში იმყოფებოდნენ საბჭოთა კავშირში, რომლის დაშლის შემდგომ მათი საგარეო პოლიტიკა განსხვავებულად წარმოადგენდა, თუმცა სამივე ქვეყანა მდებარეობს კავკასიის რეგიონში, ტერიტორიული ფართობი, მოსახლეობის რაოდენობა, ეკონომიკური მაჩვენებლები და ა.შ. მახასიათებლები არ არის მნიშვნელოვნად განსხვავებული. სტატიაში გაანალიზებულია ნაციონალური იდენტობის როლს, ვინაიდან მივიჩნევთ, რომ სახელმწიფოს თვით იდენტიფიცირება მნიშვნელოვანი ფაქტორია ანიშნული ქვეყნების საგარეო პოლიტიკის გასაგებად.

საკვანძო სიტყვები : ნაციონალური იდენტობა, საგარეო პოლიტიკა, საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი.

THE SIGNIFICANCE AND CHARACTERISTICS OF NATIONAL IDENTITY

“National identity” is a broad concept that is actively used in social, philosophical, psychological, political, and other scientific research fields. Researchers from various disciplines create new theories based on “National Identity” and explain different phenomena using scientific methods, tailored to their research needs. According to Brubaker R., “National Identity” has various and often contradictory meanings, so its use requires great caution to prevent the research from becoming unclear and confusing. Effectively integrating this concept into a study enhances its scientific value.¹ “Identity,” in its semiotic sense, implies self-awareness. On the one hand, it represents a phenomenon reflecting an individual's condition within a socio-cultural space. Identity is a fundamental psychological process because it serves as an intermediary link between the brain's natural biological capabilities (e.g., memory, adaptation) and an individual's functioning/behavior.² Identity can be considered a fundamental element of healthy mental functioning, involving the ability to respond emotionally to events, understand them, and act accordingly. Identity mainly focuses on showing difference and similarity between two or more observed objects. Jenkins, R. considers similarity/difference as a function of perception and attitude, simply put, “Our” similarity means

1 Brubaker, R., & Cooper, F. (2000). Beyond “identity”. *Theory and society*, 29(1), 1-47.

2 Greenfeld, L. (2006). Modernity and nationalism. *The Sage handbook of nations and nationalism*, 157-168

“Their” difference and vice versa - “Their” similarity is “Our” difference. An individual understands who they are once they recognize who they are not.

After classification and identification with a group, individuals tend to compare their internal group with external groups and evaluate themselves in this process. Specifically: prioritizing within the group, focusing on differences with external groups, paying less attention to differences among group members, emphasizing positive factors within the group, and highlighting negative traits of the external group.³ Social-level changes, such as the expansion of the labor market, gender relations, trends in detraditionalization, changes in the education system, and other transformative events, significantly impact identity. Against the backdrop of modern changes, “identity” requires a new definition. While in earlier epochs, religion was an important determinant of identity, today, its significance has diminished, and the role of identity has shifted to the state/citizens. Additionally, when defining identity, Smith A. noted that the concept is multidimensional, encompassing a combination of values, symbols, memories, myths, and traditional systems. These represent a country’s unique heritage and the individual’s identification with this heritage and its cultural elements.⁴

FACTORS OF NATIONAL IDENTITY

National identity encompasses constantly evolving and dynamic processes. At different times, the attitudes and self-perceptions of the same people regarding their culture, history, traditions, symbols, and territories can differ and are continuously changing. This article highlights main factors that provide a clearer understanding of national identity:

Psycho and emotional factors: This factor plays a significant role in shaping a nation’s identity. It develops emotional connections among individuals, creating a sense of collective closeness. This factor may remain dormant for years but emerges when the country faces a threat. Politicians, aware of the importance of citizens’ shared emotional state, often utilize this resource, urging people to take active measures in the face of national danger. In some cases, emotional unity can be much stronger and more effective than rational understanding of the issue. Emotional solidarity offers a means of escape from everyday routine and lays a strong foundation for making decisions related to self-sacrifice, becoming a national hero, saving the country, and more.

Cultural and historical factors: These factors also play a crucial role in the formation of national identity. According to Smith, common values, beliefs, customs, language, and lifestyle are essential for constructing identity. The process of identifying with a specific culture fosters solidarity among members of society, encouraging them to recognize each other as fellow citizens. History serves as a source of legitimization for nations and cultures, connecting individuals to the past of their ancestors. It emphasizes the link between the past and the present, instilling in individuals the feeling that they are an inseparable part of a particular collective and the descendants of the heroes who played a significant role in preserving the country.

THE CLASSICAL UNDERSTANDING OF SMALL STATES’ FOREIGN POLICY

According to the neorealist perspective, the foreign policy of small states can be defined in two directions. First, the international system represents the most relevant level of analysis, and the ideas of the country’s leaders are, in most cases, ineffective. Second, small states tend to adopt a so-called “Bandwagoning” policy with threatening larger states and do not attempt to pursue a clearly defined independent foreign policy.⁵ According to the views of numerous political science researchers, the “International System” leaves small states with limited room for decision-making.⁶ From the neorealist perspective, even the theoretical possibility of making mistakes is limited for small countries, as they do not have the ability, like stronger states, to easily find solutions in complex situations. Therefore, they have to consider many factors when making decisions. The second popular approach, widely established in research related to foreign policy, as mentioned earlier, is the “Bandwagoning” policy adopted by small states with large and powerful countries. According to Stephen Walt’s view, the weaker a state is, the more likely it is to choose a “Bandwagoning” policy and not try to balance the aggressive actions of stronger states. Balancing, in this context, means acquiring other strong allies and receiving their help in case of threats; however, Walt believes that relying solely on allied countries is ineffective, as their assistance may be delayed. Therefore, the most guaranteed position is to align with threatening countries in order to reduce potential risks to a minimum level.⁷ How do small countries respond to changes in external factors? Their actions cannot al-

3 Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The social identity theory of intergroup behavior. In *Political psychology* (pp. 276-293). Psychology Press.

4 Smith, A. D. (2009). *Ethno-symbolism and nationalism: A cultural approach*. Routledge.

5 Elman, M. F. (1995). The foreign policies of small states: Challenging neorealism in its own backyard. *British Journal of Political Science*, 25(2), 171-217.

6 Handel, M. I. (2016). *Weak states in the international system*. Routledge.

7 Walt, S. M. (1990). *The origins of alliance*. Cornell University Press.

ways be solely determined by external factors, geopolitical situations, and the distribution of power, as it is essential to also consider the internal processes of the country. These internal processes often require taking into account aspects such as national sentiment, ideas, identity, historical memory, and so on.

THE ROLE OF NATIONAL IDENTITY IN THE FOREIGN POLICY OF SMALL STATES

Armenia - As discussed in the first chapter of this article, a key component of self-identification is defining the meaning of "Us" and "Others," which is emphasized in Armenia's foreign policy. Over three decades, the analysis of public statements by various political elites reveals attitudes towards neighboring countries, where Azerbaijan-Turkey is referred to as the "Others," and Russia as the "Protector." However, recent events and Russia's inaction in the Armenia-Azerbaijan conflict have cast doubt on this perception. The devastating conflict with Azerbaijan has posed significant challenges to Armenia. Notably, events related to Nagorno-Karabakh have played a crucial role in Armenian political thought and public consciousness, distinguishing between friends and enemies. Considering both historical conflicts and new military actions, statements by Armenia's political elite and foreign policy documents identify Turkey and Azerbaijan as anti-Armenian and hostile forces. The independence gained after the dissolution of the Soviet Union brought substantial transformation across the country, sparking discussions on national identity issues with a new definition of traditional "Enemies" and "Friends." Russia's traditional role in Armenian strategic thinking as Armenia's "Savior" is subject to constant fluctuation. The renewal of conflict with Azerbaijan in 2020 and Russia's ambiguous stance had a visibly negative impact on Armenia's political elite and local population. In September 2023, during the renewed conflict with Azerbaijan, Russia's inaction marked its positioning within Armenian society as a „Friend and Savior“. A study conducted by the International Republican Institute, covering the period from 2019 to 2023, showed that 93% of the Armenian population viewed relations with Russia as "good," but by the last year of the study, this percentage had dropped to 31%. The motivation behind the non-supportive groups towards Russia includes a desire to replace Russia with a new effective protector, as well as views and values associated with the West.⁸

Georgia - After the dissolution of the Soviet Union, national identity took deep roots in the consciousness

of Georgian society, emphasizing the separation and distinction from the Russian state, aligning with Western countries, and becoming an inseparable part of Europe. A study that includes around forty in-depth interviews with representatives of the political elite and foreign policy experts highlights several factors, specifically that Georgia is unequivocally a full-fledged European country. For Georgia's modernization and development, it is vital to maintain connections with Western and Euro-Atlantic political and military institutions.⁹ Georgia's portrayal as a European state provides a clear framework for identifying the country's role and position within the international system. The construction of Georgian national identity has not occurred during the rule of any single political force but is an irreversible and continuous process that constantly evolves and goes through developmental stages. Numerous academic studies examine the attitudes and rhetoric of Georgian ruling political teams towards national identity following the dissolution of the Soviet Union. During this period, we can distinguish the stages of leadership under Gamsakhurdia, Shevardnadze, the United National Movement, and the Georgian Dream. During Gamsakhurdia's short-term presidency, de-Sovietization and association with a Caucasian identity were key elements of the rhetoric. In Shevardnadze's presidency, signs of rapprochement with Europe began to appear, reflected in various agreements with Euro-Atlantic organizations. However, there were no strong statements regarding Russia, nor was it portrayed as a threatening country or considered distinct from Georgia's identity ("The Other"). Under the United National Movement's rule, national identity associated with European values became more pronounced, directly influencing Georgia's foreign policy. In the statements of the political elite and strategic documents, Russia was depicted as a state Enemy/Other that should be countered by Western forces, implying membership in the European Union and NATO. Since 2012, official statements by the ruling party have refrained from radically defining Russia as Other/Enemy. The government opts for a cautious approach, although Georgia's declared pro-Western course remains unchanged, largely driven by a national identity that aligns itself with the Western world.

Azerbaijan - In the post-Soviet period, Azerbaijan's interactions with Iran, Russia, and Turkey highlighted the necessity of building a national identity that, beyond defining national interests, would also determine the role of other countries in Azerbaijan's reality. Turkey holds a special status in Azerbaijan due to cultural, ethnic, and linguistic similarities. Both the Azerbaijani gov-

8 Thomas de Waal, *Armenia Navigates a Path Away From Russia*, 2024, <https://carnegieendowment.org/research/2024/07/armenia-navigates-a-path-away-from-russia?lang=en>

9 Gvalia, G., Siroky, D., Lebanidze, B., & Iashvili, Z. (2013). Thinking outside the bloc: explaining the foreign policies of small states. *Security studies*, 22(1), 98-131.

ernment and opposition view Turkey as their best ally and friend. The fact that Turkey was the first country to recognize Azerbaijan's independence, along with its unconditional support regarding the Karabakh issue and refusal to establish diplomatic relations with Armenia, has forged a close friendship with Azerbaijan. The slogan "One Nation, Two States," frequently referenced by the presidents and politicians of both countries, naturally positions Turkey as an inseparable part of "Us." During the presidency of Popular Front leader Abulfaz Elchibey, Russia and Armenia were perceived as the main threats to Azerbaijan's territorial integrity and independence. In the formation of Azerbaijan's national identity, the role of Iran, which has close historical and religious ties with Azerbaijan, cannot be overlooked. As both countries are Shia Muslim nations, there was potential for rapprochement after the dissolution of the Soviet Union. However, soon after the restoration of relations, various cultural, religious, and linguistic differences emerged. Iranian Azerbaijanis criticized those in the Azerbaijan SSR for "Russification," "loss of language," and "forgetting religion," while the other side sometimes referred to them as "backward" and "fundamentalists."¹⁰ At the political level, tensions escalated in the Nagorno-Karabakh conflict, where Iran supported Armenia, ultimately identifying itself as the "other"—a country that does not support Azerbaijan's territorial integrity.

CONCLUSION

The concept of national identity requires ongoing study against the backdrop of contemporary social changes. Understanding it involves exploring psychological, social, and cultural aspects, which aids in a better understanding of the processes of identity formation and development for individuals and groups.

The article describes the path that post-Soviet Armenia has taken in terms of national identity formation. Historically, Armenia viewed Russia as a "Savior," while Azerbaijan and Turkey were seen as "Hostile Powers." However, recent Russian inactivity in the Nagorno-Karabakh conflict has called into question traditional alliances within Armenian society, creating new perspectives for Armenia's national identity and consequently its foreign policy.

The article also examines the formation of national identity in Georgia after the dissolution of the Soviet Union and its impact on the country's foreign policy. Georgian national identity is based on alignment with the West and distancing from Russia, which is reflected in the perception of Georgia as an inseparable part of Europe. During the periods of Zviad Gamsakhurdia, Eduard Shevardnadze, the National Movement, and the Georgian

Dream, the formation of identity went through different stages. Under Gamsakhurdia, de-Sovietization was the main rhetoric, while Shevardnadze's era began moving closer to Europe. During the National Movement period, a pro-Western course became pronounced, and despite maintaining this course under Georgian Dream governance, a more cautious policy towards Russia has been implemented. Overall, national identity defines Georgia as part of the West on the international stage.

The article discusses how relations with Iran, Russia, and Turkey have influenced the formation of Azerbaijan's national identity in the post-Soviet period. Turkey is seen as part of the "we" due to cultural, ethnic, and linguistic similarities. Russia and Armenia, especially during Abulfaz Elchibey's presidency, were regarded as major threats to Azerbaijan's territorial integrity. Relations with Iran, despite close historical and religious ties, soon became strained due to cultural-political differences, which were exacerbated by Iran's support for Armenia during the Nagorno-Karabakh conflict, making Iran proportionally "Other" for Azerbaijan.

REFERENCES:

1. Brubaker, R., & Cooper, F. (2000). Beyond "identity". *Theory and Society*, 29*(1), 1-47.
2. Elman, M. F. (1995). The foreign policies of small states: Challenging neorealism in its own backyard. *British Journal of Political Science*, 25*(2), 171-217.
3. Ergun, A. (2022). Citizenship, National Identity, and Nation-Building in Azerbaijan: Between the Legacy of the Past and the Spirit of Independence. *Nationalities Papers*, 50*(4), 813-830.
4. Greenfeld, L. (2006). Modernity and nationalism. *The Sage Handbook of Nations and Nationalism*, 157-168.
5. Gvalia, G., Siroky, D., Lebanidze, B., & Iashvili, Z. (2013). Thinking outside the bloc: explaining the foreign policies of small states. *Security Studies*, 22*(1), 98-131.
6. Handel, M. I. (2016). *Weak states in the international system*. Routledge.
7. Smith, A. D. (2009). *Ethno-symbolism and nationalism: A cultural approach*. Routledge.
8. Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The social identity theory of intergroup behavior. In *Political Psychology* (pp. 276-293). Psychology Press.
9. Thomas de Waal. (2024). Armenia Navigates a Path Away From Russia. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/research/2024/07/armenia-navigates-a-path-away-from-russia?lang=en>
10. Walt, S. M. (1990). *The origins of alliance*. Cornell University Press.

¹⁰ Ergun, A. (2022). Citizenship, National Identity, and Nation-Building in Azerbaijan: Between the Legacy of the Past and the Spirit of Independence. *Nationalities Papers*, 50(4), 813-830.

ვენერული კაპიტალი როგორც ინოვაციური ბიზნესის დაფინანსების საშუალება

აკაკი გვარუცძე
ეკონომიკის დოქტორი,
სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი,

ლევან ტატიშვილი
სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

განხილულია ვენერული კაპიტალის არსი და მნიშვნელობა ინოვაციური ბიზნესის განვითარებაში. ვენერული კაპიტალი არის მაღალი რისკის დონიანი პროდუქტებში დაბანდებული კაპიტალი და განკუთვნილია ინოვაციურ წარმოებათა დასაფინანსებლად და დაკავშირებულია საკმაოდ დიდ რისკთან. აღნიშნული საინვესტიციო პროექტების წარმატებულად რეალიზაციის შემთხვევაში ვენერული კაპიტალი მისი მფლობელებისათვის უზარმაზარი მოგების მომტანია.

ვენერულ კაპიტალს შეუძლია ქვეყნის ეკონომიკაზე მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენა. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს არის უნიკალური დარგი, რომლის განვითარება და სრულყოფა ხელს უწყობს ეკონომიკის რიგი დარგების ზრდასა და განვითარებას.

განხილულია აშშ-სა და ევროპის ქვეყნების გამოცდილება ვენერული ბიზნესის განვითარების საკითხებში, აღნიშნულია, რომ საქართველოში ვენერული კაპიტალისათვის სასურველი ბაზარია, მაგრამ სამწუხაროდ ბიზნესი ეს სახეობა ფაქტობრივად არ არსებობს, ვინაიდან არ გვაქვს ახალი ტექნოლოგიებთან და სარისკო ინვესტიციებთან მუშაობის გამოცდილება, აგრეთვე ფინანსური ინფრასტრუქტურა. ეს ნაწილობრივ განპირობებულია იმით, რომ დღევანდელი ინსტიტუციურ-ორგანიზაციული სტრუქტურები, როგორც მეცნიერებისა და ტექნიკის სფეროში სახელმწიფო წარმომადგენლები, ვერ პოულობენ თანამედროვე მოთხოვნებს. საჭიროა ამუშავდეს საფონდო ბაზარი, შეიქმნას და შემოვიდეს ვენერული ფირმები, რომლებშიც გაერთიანდებიან გამოცდილი მეცნიერები, ინჟინრები, გამომგონებლები, ინოვატორები, რომელთა დეფიციტს საბედნიეროდ საქართველო არ განიცდის.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაციური, ვენერული, პროგრესული, ინვესტორი, კორპორაცია, საპაიო, ინტელექტუალური, ბიზნესინკუბატორები, ტექნოპარკი.

VENTURE CAPITAL AS MEAN OF FINANCES INNOVATIVE BUSINESS

Akaki Gvarutsidze

Doctor of Economics, associate professor
of Georgian Technical University;

Levan Tatishvili

Doctor of Economics, associate
professor of Georgian Technical University

RESUME

The scientific article discusses the essence and importance of venture capital in the development of innovative business. Venture capital is capital born in high-risk with a fairly high risk. In case of successful implementation of these investment projects, venture capital is a „golden vessel“ for its owner to make huge profits.

Venture capital can have a significant impact on a country's economy. We can say that this is a unique field, the development and perfection of which contributes to the growth and development of a number of sectors of the economy.

The experience of the US and European countries in the field of venture business development is discussed, that the venture business has facilitated the transition of the world's leading countries to the post-industrial phase of development. It is noted that Georgia is a preferred market for venture capitalists, but unfortunately this type of business does not actually exist, as we do not have experience working with new technologies and risky investments, as well as financial organizational structures, as state representatives in the field of science and technology, are unable to meet modern requirements.

It is necessary to develop the stock market, to create and enter venture firms, which will include experienced scientists, engineers, inventors, innovators, whose deficit, fortunately, Georgia does not suffer.

Key words: Innovative, Venture, Progressive, Investor, Corporation, Sapiao, Intellectual, Business Incubators, Techno park.

შესავალი

ვენჩურული კაპიტალი არის მალალი რისკის დონიან პროექტებში დაბანდებული კაპიტალი. იგი განკუთვნილია ინოვაციურ წარმოებათა დასაფინანსებლად და დაკავშირებულია საკმაოდ დიდ რისკთან. ამ თავისებურებების გამო მას, არცთუ იშვიათად „სარისკო კაპიტალსაც“ უწოდებენ. აღნიშნული საინვესტიციო პროექტების წარმატებულად რეალიზების შემთხვევაში ვენჩურულ კაპიტალს მისი მფლობელობისათვის უფრო მაღალი მოგება მოაქვს. ვენჩურული ბიზნესის განვითარებას ხელი შეუწყო ინოვაციურ პროექტებში ინვესტიციების მოზიდვამ, რაც გართულებულია დაბანდებულ გრძელვადიან ხასიათისა და პირველ ეტაპზე უკუგების არარსებობის გამო, აგრეთვე იმ რისკით, რომ ეს ინვესტიციები შეიძლება საერთოდ უშედეგოდ აღმოჩნდეს და ფირმამ მოგების ნაცვლად ზარალი ნახოს. იმის გამო, რომ ბანკებს არ შეუძლიათ სარისკო პროექტების მასშტაბური დაფინანსება, გრძელვადიანი სასესხო კაპიტალის მოზიდვის მიზნით ბანკები ვენჩურულმა კომპანიებმა ჩაანაცვლეს.

ძირითადი ტექსტი

ინოვაციური ბიზნესის განვითარებაში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს ვენჩურული (სარისკო) კაპიტალი, რომელიც წარმოადგენს დაფინანსების ისეთ ფორმას, რომელსაც მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში. ვენჩურული კაპიტალის ფორმირება ხდება ინდივიდუალურ მეანაბრეთა მსხვილი კორპორაციების, სამთავრობო უწყებების, სადაზღვევო კომპანიების უნივერსიტეტების, მეცნიერულ-კვლევითი დაწესებულებების, ბანკების, საპენსიო ფონდებისა და სხვა უწყებების კაპიტალის ბაზაზე.

ვენჩურული ბიზნესი გულისხმობს ახალი იდეების, პრიორიტეტული სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავებების დაფინანსებასა და მათ დაყვანას გაყიდვისათვის მიზანშეწონილ დონემდე, ანუ კომერციალიზაციას. სამრეწველო და საბანკო კაპიტალისაა, რომ მისმა ჩამდგმა იცის, რომ შეიძლება იგი დაიკარგოს, ამიტომ იონვესტორები თანხების დაბანდებას განსაკუთრებული სიფრთხილით ეკიდება. დაფინანსება გრძელვადიანია და დიდია მოგების მიღების ვადა. ვენჩურული კაპიტალი წარმოადგენს არა კრედიტს, არამედ საპაიო შესატანს. შემტანისათვის მოტივაციური ფაქტორია მომავალი მაღალი მოგება. ვენჩურული ბიზნესი საჭიროებს დიდ ცოდნას, დიდ ფულსა და დიდ გარჯას, მაგრამ წარმატების შემთხვევაში იგი უზარმაზარი მოგების მომტანი „ოქროს ძარღვია“.

ასეთ ბიზნესში მნიშვნელოვანწილად წვრილი და საშუალო საწარმოები (ფირმები) მონაწილეობენ, რომლებიც ძირითადად მეცნიერებატევად დარგებში ფუნქციონირებენ და მაღალპროფესიონალურ დონეზე ასრულებენ უახლესი ტექნოლოგიების, აგრეთვე ნაწარმის ახალი ნიმუშების შექმნასა და წარმოებაში დანერგვასთან დაკავშირებულ მეცნიერულ-კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო

ხასიათის სამუშაოებს.

ვენჩურულმა ბიზნესმა ხელი შეუწყო მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების გადასვლას განვითარების პოსტინდუსტრიულ ფაზაზე. ამერიკული ვენჩურული სისტემა ამ ბიზნესის პირველი და წარმატებული მაგალითია მსოფლიოში.

ვენჩურული კაპიტალის ცნება აშშ-ში გასული საუკუნის 40-იან წლებში გაჩნდა, ევროპაში კი 1970-იან წლებში დაიწყო განვითარება.

შეერთებული შტატები ტრადიციულად ინარჩუნებს დომინანტურ პოზიციას მსოფლიოში ვენჩურული კაპიტალის სფეროში. აშშ-ზე პლანეტის ვენჩურული კაპიტალის სფეროში. აშშ-ზე პლანეტის ვენჩურული კაპიტალის დაახლოებით სამი მეოთხედი მოდის. აშშ-ს აქვს მენარმეობის პოლიტიკის უნიკალური ნაზავი და გამოცდილი კვლევები, რომელთაც ანალოგი მთელ მსოფლიოს მასშტაბით არ გააჩნიათ. ბოლო კვლევების მიხედვით აშშ-ში ვენჩურული კაპიტალის კომპანიათა 72%-ის სამშობლოა. 2017 წლისათვის მარტო აშშ-ში ფუნქციონირებდა 10000 ვენჩურული ფირმა, რომლითაც 5000-მდე ფონდი ფინანსდებოდა, ხოლო ვენჩურული ბაზრის საერთო მოცულობამ 26 მილიონ დოლარს გადააჭარბა. შტატებში ვენჩურული კაპიტალის კომპანიების დახმარებით შექმნილი კომპანიები 10 მილიონ სამუშაო ადგილს ქმნიან, ასაქმებენ შეერთებულ შტატებში დასაქმებულთა 9,4%-ს. შტატებში არსებული წლიური გაყიდვების 9,6%-ს სწორედ მათ პროდუქციებზე/სერვისებზე მოდის. აშშ-ში ვენჩურული, იგივე სარისკო კაპიტალის მიერ განხორციელებულმა ინვესტიციამ 2017 წლის მეორე კვარტლის მონაცემებით 24,5 მილიარდ დოლარს მიაღწია.

2017 წლის ბოლოს სამი კვარტალი განსაკუთრებით აქტიური იყო. ყოველ კვარტალში ვენჩურული კაპიტალის მიერ განხორციელებული ინვესტიცია 20 მილიარდ დოლარს აღემატებოდა.

ვენჩურული კაპიტალის განვითარება ევროპაში ამერიკულსა და აზიურს საგრძნობლად ჩამორჩება, თუმცა დადებითი დინამიკა ამ შემთხვევაშიც შესამჩნევია. 2013 წლიდან 2018 წლამდე ვენჩურულ კაპიტალში ინვესტიციების მოცულობა რეკორდულად 4-ჯერ გაიზარდა ევროპის ბაზარზე და 23 მილიარდი ევრო შეადგინა. ეს მაჩვენებელი აშშ-სა და აზიაში 130 მილიარდი დოლარია. ამასთან ევროპის ქვეყნების მთავრობები მიიჩნევენ, რომ ვენჩურული კაპიტალი არის მთავარი შესაძლებლობა, შექმნან ევროპული გლობალური კორპორაციული ლიდერები. ევროპაში ლიდერია დიდი ბრიტანეთი, რომლის წილად ევროპის ვენჩურული სახსრების თითქმის ნახევარი მოდის.

ინოვაციური ბიზნესი წარმოდგენილია რისკის გარეშე. რისკი არის საშიშროება, სავარაუდო ზარალი ან ზიანი, რომელიმე არასასურველი მოვლენის დადგომის შესაძლებლობა, რისკის ქვეშ უნდა ვიგულისხმოთ ალბათობა იმისა, რომ ფირმამ თავისი სამენარმეო საქმიანობის შედეგად, შესაძლოა დაკარგოს რესურსების ნაწილი, ვერ მიიღოს დადგენილი მოგება ან გაუჩნდეს

გაუთვალისწინებელი ხარჯები. ბიზნესის სხვა სფეროებთან შედარებით ინოვაციურ ბიზნესში უფრო მეტი რისკია, რადგან სასურველი შედეგის მიღების გარანტია ამ ტიპის საქმიანობაში პრაქტიკულად გამორიცხულია. ამერიკელი მეცნიერი ბ. ტეისი იმასაც ამტკიცებს, რომ ინოვაციურ ბიზნესში დისკონტის განაკვეთად ბანკის პროცენტის გამოყენება და ამ დარგისათვის მის ბაზად მიღება დაუშვებელია, რადგან ეს არის დარგი, სადაც წარმატების ალბათობა 10%-ია, რისკისა და დანაკარგის კი – 90%. ამავე აზრის არიან მედინსკი და სტრეკალოვი. ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების დანერგვა და გაბედული შემოქმედებითი არატრადიციული ქმედება, თავის მხრივ, კიდევ უფრო აძლიერებს რისკის ალბათობას.

რისკი ინოვაციურ ბიზნესში შეიძლება განიშარტოს, როგორც ალბათობა ზარალისა, რომელიც მოსალოდნელია ორგანიზაციის მიერ სახსრების დაბანდებით ახალი პროდუქციისა და მომსახურების წარმოებასა და ძველის გაუმჯობესებაში, მონინავე ტექნიკისა და ტექნოლოგიების ათვისებაში, ორგანიზაციისა და მართვის ახალი მეთოდების დანერგვაში. ცხადია, ზარალი შეიძლება წარმოიშვას იმ შემთხვევაში, თუ ახალ პროდუქციასა და მომსახურებას ბაზარი არ მიიღებს, ან თუკი ინოვაციური მმართველობითი მეთოდები არ აღმოჩნდება ეფექტიანი. ხშირად კი რისკისთვის ჯილდო მენარმის მიერ გამომუშავებული მოგების ძირითადი ნაწილია, ე. ი. მენარმე მოგების მისაღებად ეძებს წარმოების ორგანიზაციის მეთოდსა და ტექნოლოგიას, ამუშავებს ახალ საქონელსა და მომსახურებას, ქმნის ახალ ბაზარს.

ინოვაციურ ბიზნესში შეიძლება წარმოიშვას წმინდა და სპეკულაციური რისკები. პირველი გულისხმობს ბიზნესში ისეთი ფაქტორების მოქმედებას, რომლის შედეგი აუცილებლად არის ზარალი და მათი გავლენის შეცვლა შეუძლებელია. მაგალითად, სტიქიური უბედურება, ხანძარი, პოლიტიკური კატაკლიზმები და სხვა. სპეკულაციური რისკები კი დაკავშირებულია მმართველობით გადანყვეტილებებთან, რომელთა შედეგი შეიძლება იყოს როგორც ზარალი, ასევე – მოგება.

დასკვნა

ვენჩურული კაპიტალი არის დარგი, რომელსაც შეუძლია ქვეყნის ეკონომიკაზე მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენა. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს არის უნიკალური დარგი, რომლის განვითარება ქვეყანაში ხელს უწყობს ეკონომიკის რიგი დარგების ზრდას და განვითარებას.

საქართველოში ბიზნესის ვენჩურული სახეობა ჯერჯერობით ფაქტობრივად არ არსებობს, ვინაიდან არ გვაქვს ახალ ტექნოლოგიებთან და სარისკო ინვესტიციებთან მუშაობის გამოცდილება, აგრეთვე ფინანსური ინფრასტრუქტურა, ვენჩურული ბიზნესის მთავარი პირობა – განვითარებული საფონდო ბაზარი, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ვენჩურული კაპიტა-

ლის მუშაობის მთავარი პრინციპი. მიუხედავად ამისა, საქართველოს ვენჩურული ბიზნესის განვითარების კარგი პერსპექტივები აქვს. სამისოდ უპირველესად უნდა ჩამოყალიბდეს ინტელექტუალური საკუთრების სრულყოფილი ბაზარი, ამუშავდეს საფონდო ბაზარი და შეიქმნას ვენჩურული ფონდები. გასათვალისწინებელია აშშ-ისა და ევროპის წამყვანი ქვეყნების გამოცდილება და საქართველოს წამყვან უნივერსიტეტებთან სასურველია შეიქმნას ბიზნეს ინკუბატორები, ტექნოპარკები, რომლებიც ვენჩურული ფირმების პრიორიტეტები იქნებიან და უზრუნველყოფენ დასაქმებას.

საქართველოში ინოვაციური ბიზნესის განვითარება, ფუნდამენტური და გამოყენებითი მეცნიერების განვითარების ხელშეწყობა სახელმწიფოს სისტემური ზრუნვის საგნად უნდა იქცეს. ჩვენმა მთავრობამ არ უნდა დაუშვას ე. წ. „ტვინების გადინება“ საზღვარგარეთ. ახალგაზრდა და პერსპექტიული კადრების დაკარგვა. ასეთი საშიშროება ჩვენს ქვეყანაში არსებობს და მისი თავიდან აცილება პროგრესული ეკონომიკური პოლიტიკითაა შესაძლებელი. ამაში კი თავისი გადამწყვეტი წვლილი ვენჩურულმა ბიზნესმა უნდა შეასრულოს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბრალავა ა. „ეკონომიკა და ბიზნესის გლობალურ-ინოვაციის პრობლემები“. თბ., 2014;
2. ბარათაშვილი ე., დათაშვილი ვ., ნაკაიძე გ., ქუთათელაძე რ., „ინოვაციების მენეჯმენტი“. თბ., 2008;
3. გვარუციძე ა. „ინოვაციები ბიზნესში“ (მოზოგრაფია) თბ., 2012;
4. ლაზვიაშვილი ნ., „რისკმენეჯმენტი“ (სახელმძღვანელო), თბ., 2010;
5. ჩიქავა ლ., „ინოვაციური ეკონომიკა“, თბ., 2006;
6. ცაავა გ., ვენჩურული ბიზნესი, როგორც ინოვაციების დაფინანსების საშუალება“. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, N5, 2010;
7. Млочанов Н.Н. „Инновационный процесс: организация и маркетинг“. „Санкт-Петербург“. 2018.

REFERENCES:

1. Abzalava A. "Economy and problems global business innovation". Tb., 2014;
2. Baratashvili E., Datashvili V., Nakaidze G., Kutateladze R., "Innovation Management". Tb., 2008;
3. Gvarutsidze A. "Innovations in Business" (monograph) Tb., 2012;
4. Lazviashvili N., "Risk Management" (manual), Tb., 2010;
5. Chikawa L., "Innovative Economy", Tb., 2006;
6. Tsaava G., Venture business as a means of Financing Innovations". Journal "Social Economy", N5, 2010;
7. Mlochanov N.N. "Innovation process: organization and marketing". "Saint Petersburg". 2018.

საინვესტიციო პოლიტიკა და ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოება

მეგი გორგასლიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

INVESTMENT POLICY AND ECONOMIC SECURITY OF THE COUNTRY

Megi Gorgaslidze

Associate Professor, Department of Economics,
Akaki Tsereteli State University

ABSTRACT

Increasing the volume of investments is an urgent task for almost all countries, for which an attractive investment environment must be created. In order for this process to be successful, many things need to be taken into account, such as the assessment of the country's economic potential, legal arrangement, formation of the socio-political environment, assessment of the development of economic sectors and in general Studying the state of the real sector of the economy as a whole.

The correct implementation of the investment policy will contribute to the protection of the economic security of the country, because the investments made can have both a positive and a negative impact on the development of the economy. Be in the real sector of the country and not only in the hidden extraction of natural resources.

It is desirable that the investments should be directed entirely to the real sector of the country and the attracted foreign direct investment should be properly used and its agreement with the domestic investment market, which will result in the development of the economy.

Key words: investment, investment policy, economic security, real sector.

საკვანძო სიტყვები: ინვესტიცია, საინვესტიციო პოლიტიკა, ეკონომიკური უსაფრთხოება, რეალური სექტორი.

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის პირობებში, ინვესტიციების განხორციელებას ნებისმიერი ქვეყნისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. მასზე დიდად არის დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკის მომავალი და ადგილი მსოფლიო ეკონომიკის სისტემაში.

ინვესტიციების მოცულობის გაზრდა თითქმის

ყველა ქვეყნისათვის გადაუდებელი ამოცანაა, რისთვისაც უნდა შეიქმნას მიმზიდველი საინვესტიციო გარემო. იმისათვის, რომ ეს პროცესი წარმატებული იყოს, ბევრი რამ არის გასათვალისწინებელი, როგორცაა ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის შეფასება, სამართლებრივი მოწყობა, სოციალურ-პოლიტიკური გარემოს ფორმირება, ეკონომიკის დარგების განვითარების შეფასება და საერთოდ, მთლიანად ეკონომიკის რეალური სექტორის მდგომარეობის შესწავლა.

ამ პროცესების სრულყოფის გარეშე, შეიძლება მოზიდული უცხოური ინვესტიციები, პირიქით, დამაბრკოლებელ ფაქტორად იქცეს ქვეყნისათვის, რადგან აუცილებელია და სასურველია უცხოური ინვესტიციები მიმართული იყოს ქვეყნის რეალურ სექტორსა და არა მხოლოდ ბუნებრივი რესურსების გამაღებელ მოპოვებაში.

ინვესტიციისათვის გადანაცვების მიღების პროცესს აადვილებს ჩვენს ქვეყანაში არსებული საგადასახადო კოდექსი და განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმები, ასევე განსაკუთრებული გეოგრაფიული მდებარეობა.

საინვესტიციო პოლიტიკის სწორი წარმოება ხელს შეუწყობს ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვას, რადგანაც განხორციელებულ ინვესტიციებს შეუძლიათ, როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი გავლენა მოახდინონ ეკონომიკის განვითარებაზე.

დადებითი საინვესტიციო შედეგები ვლინდება ისეთი მოვლენებით, რაც ინვესტს საწარმოო შესაძლებლობების და ფინანსური შემოსავლების ზრდას, ამაღლებს კონკურენციის დონეს, ინვესტს მაღალეფექტური ტექნოლოგიების და ადამიანური კაპიტალის განვითარებას, ტურიზმისა და ენერგო სისტემის განვითარებას, რაც ხელს უწყობს ქვეყნის ჩართვას საერთაშორისო ტურისტულ საზოგადოებაში და ასევე, ენერგოდამოუკიდებლობის ზრდას. ეს ყველაფერი დადებითად აისახება საერთოდ, რეალური სექტორის ზრდაზე ქვეყანაში.

გასათვალისწინებელია უცხოური ინვესტიციების უარყოფითი გავლენა ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაზე, რასაც შედეგად მოჰყვება ადგილობრივი ინვესტიციების გამოძევება ეკონომიკური ბრუნვიდან, ადგილობრივი ბაზრების შეზღუდვა, ბაზარზე დომინირების სახით, ასევე არასახარბილო ეკოლოგიური ზემოქმედება ბუნებრივი რესურსების

ცხრილი 1.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების წილობრივი მაჩვენებელი ქვეყნების მიხედვით, 2014-2023 წლები

	ქვეყნები	მაჩვენებლები
1	ევროკავშირის ქვეყნები	33 %
2	გაერთიანებული სამეფო	19 %
3	აზერბაიჯანი	15 %
4	თურქეთი	8 %
5	აშშ	7 %
6	რუსეთი	4 %
7	ჩინეთი	3 %
8	დანარჩენი ქვეყნები	11 %

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

ცხრილი 2.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების წილობრივი მაჩვენებლები ეკონომიკის სექტორების მიხედვით, 2014-2023 წლები

	ეკონომიკის სექტორი	მაჩვენებელი
1	ტრანსპორტი	53 %
2	საფინანსო სექტორი	21 %
3	ენერგეტიკა	11 %
4	უძრავი ქონება	10 %
5	დამამუშავებელი მრეწველობა	10 %
6	მშენებლობა	7 %
7	სასტუმროები და რესტორნები	4 %
8	სამთომოპოვებითი მრეწველობა	3 %
9	ჯანდაცვის სექტორი	2 %
10	სოფლის მეურნეობა	1 %
11	დანარჩენი სექტორი	11 %

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

რსების გამაღებული მოპოვების გამო, რისთვისაც უნდა მოქმედებდეს ქვეყანაში ასეთი საქმიანობის დამარეგულირებელი კანონები.

უცხოური ინვესტიციები ინვესს ადგილობრივი ბიზნესს საქმიანობის შეზღუდვას და შევიწროებას, ძირითადად დაბალი ზღვრული დანახარჯების გამო. შიდა ბაზარზე ორიენტირებული უცხოური ბიზნესი ანადგურებს ადგილობრივ მცირე და საშუალო ბიზნესს. ეს კი ნებისმიერ ქვეყანას ძალიან ძვირი უჯდება - იზრდება უმუშევრობა, სიღატაკე და მძიმდება ეკოლოგიური მდგომარეობა. უარყოფითი შედეგები მნიშვნელოვნად აღემატება ინვესტიციებიდან მიღებულ შემოსავალს.

საქართველოში უცხოური კომპანიის უხეში ჩა-

რევის მაგალითია საყდრისის ფერადი ლითონების მომპოვებელი საწარმოს RMG GOLD - არასტადარტული საქმიანობა, რომელსაც შედეგად ათობით დარღვევაზე მეტი აქვს. „საყდრისის“ კომიტეტში აცხადებენ, რომ ბოლნისის რაიონში ეკოლოგიური მდგომარეობა შემაშფოთებელია, ხოლო გარემოზე მიყენებული ზარალი სავარაუდოდ, რამდენიმე ასეულ მილიონს აჭარბებს. (3) 2014-2016 წლების ინვესტიციების შედეგები გასაჯაროვდა, რომლის მიხედვითაც მომზადდა გარემოს დაცვის სამინისტროს მიერ დოკუმენტი, თუმცა ამ დოკუმენტს რადიკალური საპასუხო ქმედებები არ მოჰყოლია.

საინტერესოა საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დინა-

მიკურობის მაჩვენებლები ქვეყნებისა და ეკონომიკის სექტორების მიხედვით.

2024 წლის I კვარტლის მონაცემებით, ინვესტიციების კუთხით თურქეთი (21%) და ჩეხეთი (21%) ლიდერობენ. პირველ ათეულში რუსეთი საერთოდ ვერ მოხვდა, ხოლო ჩინეთის წილი მხოლოდ 7% იყო.

2024 წლის პირველ კვარტალში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 39% ენერგეტიკის სექტორზე მოდიოდა, ვაჭრობასა და ტრანსპორტზე კი 20-20 %, სოფლის მეურნეობა ეკონომიკის სექტორების ათეულშიც ვერ მოხვდა.

საქსტატის მონაცემებით, საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ 2023 წელს 1 594.7 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 24.0 პროცენტით ნაკლებია 2022 წლის დაზუსტებულ მაჩვენებელზე. შემცირების გამომწვევ უმთავრეს მიზეზს წარმოადგენს საერთაშორისო ვალდებულებების შემცირება.

როგორც ცნობილია, ეკონომიკური ზრდის ინდიკატორებიდან, თავისი მნიშვნელობით ერთ-ერთი უპირატესია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, რასაც წესით უნდა მოჰყვეს დასაქმების დონის ზრდა, თუმცა საქართველოში პირიქით ხდება - იზრდება უმუშევრობის დონე და სიღარიბე.

ეს ყველაფერი იმაზე მიუთითებს, რომ საქართველოში უნდა შემუშავდეს სწორი საინვესტიციო პოლიტიკა, რომლის თანახმად, სწორად უნდა შეირჩეს უცხოელი ინვესტორი და შესაბამისი ინვესტიცია, და არ უნდა ხდებოდეს ნებისმიერ პირობებზე დათანხმება. ეს კი ეკონომიკური უსაფრთხოების პრინციპებს ეწინააღმდეგება. საქართველოში დღევანდელი მდგომარეობა გამომწვეულია წარსულში დაშვებული შეცდომებიდან - ინვესტორებთან თავისუფალი დამოკიდებულება ინვესტორებს გრძელვადიან პერიოდში საფრთხეებს ქვეყნის განვითარებაში, რამდენადაც ჩვენს ქვეყანას გააჩნია დიდი პრობლემები, როგორც ტერიტორიული მთლიანობის, ისე მეზობელ ქვეყანათან დაძაბული პოლიტიკურ-ეკონომიკური ურთიე-

რობის მიმართულებით. (1)

ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების თვალსაზრისით, ასევე საშიშია პრივატიზაციით შენიღბული ინვესტიციები, რასაც შეიძლება გამოუსწორებელი შედეგები მოჰყვეს. ჩვენი ქვეყანა დიდი საფრთხეების ქვეშ იმყოფება, ამიტომ სასტიკად აკრძალული უნდა იყოს მიწის გასხვისება, რომელიც წარმოადგენს ყველაზე სტრატეგიულ კაპიტალს. წინააღმდეგ შემთხვევაში საშიშია არაკეთილსინდისიერი ინვესტორების შემოჭრა ჩვენთან, რომელთაც შესაბამისი არასახარბიელო მიზნები ამოძრავებთ. (1)

სასურველია, ინვესტიციები მიმართული იყოს მთლიანად ქვეყნის რეალურ სექტორში და უნდა მოხდეს მოზიდული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების სწორად გამოყენება და მისი შიდა საინვესტიციო ბაზართან შეთანხმება, რასაც შედეგად მოჰყვება ეკონომიკის განვითარება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ი. მესხია, საქართველოს ეკონომიკური განვითარების SWOT-ანალიზის ფრაგმენტები. სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია თემაზე: „ეკონომიკისა და ბიზნესის თანამედროვე პრობლემები და განვითარების ტენდენციები. ქუთაისის უნივერსიტეტი, ქუთაისი, 2011 წ.
2. რაბესაძე, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დადებითი და უარყოფითი შედეგები. თბ. 2016.
3. გ. დიასამიძე. RMG GOLD-ის დარღვევები, რომლებსაც მალავდნენ. NETGAZETI, 2017 წ.
4. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური: <https://www.geostat.ge/ka>
5. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ვებ-გვერდი: <https://www.economy.ge/>
6. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს ვებ-გვერდი <https://www.mof.ge/>
7. <https://forbes.ge/>
8. <https://geoeconomics.ge/>

ინტელექტუალური კაპიტალის გავლენა ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე

ნაზი ჭიკაიძე
სტუ-ს პროფესორი

რეზიუმე

ეკონომიკური აღმავლობისა და განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი ადამიანური კაპიტალია. ადამიანური კაპიტალის ძირითადი მდგენელი კი ინტელექტუალური კაპიტალია, რომლის ზრდა და ეფექტიანობა განათლებისა და მეცნიერების გარეშე შეუძლებელია. ადამიანური კაპიტალი წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელ ფაქტორს და მასზე, თავისი კრეატიულობისა და ინოვაციების შექმნის შესაძლებლობებით, მზარდი ხდება მოთხოვნა თანამედროვე საზოგადოებაში. განათლების ყველა საფეხური პრომთი რესურსების კვლავწარმოების ადგილია, სწორედ აქ უნდა მოხდეს შრომის ბაზრისათვის კვალიფიციური კადრების მომზადება. განათლებაზე გაწეული დანახარჯების ზრდა კი ეკონომიკური ზრდის მასტიმულირებელი ფაქტორია.

საკვანძო სიტყვები: ინტელექტუალური კაპიტალი; ეკონომიკური ზრდა; განათლება; ინვესტიციები; ტექნოლოგიები.

THE IMPACT OF INTELLECTUAL CAPITAL ON THE COUNTRY'S ECONOMIC GROWTH

Nazi Chikaidze
Professor of GTU

RESUME

Human capital is one of the most important factors of economic growth and development. The main component of human capital is intellectual capital, the growth and efficiency of which is impossible without education and science. Human capital is a determining factor of the competitiveness of the country's economy, and it, with its creativity and innovation capabilities, is increasingly in demand in modern society. Every level of education is a place for reproduction of labor resources, it is here that qualified personnel for the labor market should be trained. The increase in spending on education is a stimulating factor for economic growth.

შესავალი

ინტელექტუალური კაპიტალი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაში ინოვაციების, პროდუქტიულობისა და კონკურენტუნარიანობის ხელშეწყობის გზით. რაც უფრო კონკურენტუნარიანია ადამიანური კაპიტალი, მით უფრო ინტენსიურია ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა, დასაქმების დონე და ინოვაციური დარგების განვითარების ტემპი და შესაბამისად, მოსახლეობის სიცოცხლის ხანგრძლივობა, შემოსავლებისა და განათლების დონე, ინტელექტი და ზოგადად ადამიანის კეთილდღეობის ინდექსი. განვითარებული ქვეყნების ფაქტობრივ მონაცემებზე დაყრდნობით, აღმოჩნდა, რომ გრძელვადიან პერიოდში განათლებაზე გაწეულ დანახარჯებსა და ეკონომიკურ ზრდას შორის არსებობს პირდაპირპროპორციული დამოკიდებულება. მიღებული ცოდნისა და გამოცდილების შედეგად, მაღალგანვითარებული ადამიანური კაპიტალის არსებობის პირობებში, იზრდება მწარმოებლურობა და მომგებიანობა. განათლების ყველა საფეხური და განსაკუთრებით, კი, პროფესიული და უმაღლესი განათლება, პრაქტიკულად ადამიანური კაპიტალის - შრომითი რესურსის კვლავწარმოების ადგილია და სწორედ აქ უნდა მოხდეს, ერთის მხრივ, დემოკრატიულ ღირებულებების მქონე პიროვნებების აღზრდა და მეორეს მხრივ, შრომის ბაზრისთვის კვალიფიციური კადრების მომზადება.

სხვადასხვა ქვეყნების, თუ საერთაშორისო ორგანიზაციების კვლევების შედეგად, მრავალჯერადად დადასტურდა ადამიანური კაპიტალის განვითარების დონესა და ეკონომიკურ აღმავლობას შორის ურთიერთკავშირი და მიუხედავად ამისა დღესაც აქტუალურია მკვლევართა მიერ ინტელექტუალური რესურსის გავლენის დადგენა ინოვაციური პროცესებზე.

განათლებასა და მეცნიერებას აქვს სტრატეგიული მნიშვნელობა ქვეყნის მდგრადი განვითარებისა და კეთილდღეობისათვის. მაღალი ხარისხის განათლება ხელს უწყობს კეთილდღეობის ზრდასა და პიროვნული, სოციალური და პროფესიული განვითარების წინაპირობას. ამ მიზნების მისაღწევად, საგანმანათლებლო სისტემამ ქვეყნის ყველა მოქალაქე უნდა უზრუნველყოს მაღალი ხარისხის განათლებით. [1, გვ.5]

ძირითადი ნაწილი

მიუხედავად ცალკეულ ეკონომისტთა მცდელობისა, ადამიანური კაპიტალის ერთიანი თეორია მე-20 საუკუნის 50-იანი წლებისთვის ჯერ კიდევ არ იყო ჩამოყალიბებული. სამეცნიერო-ტექნიკურმა პროგრესმა, ადამიანი და მისი სანარმოო პოტენციალი აქცია ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების გადამწყვეტ ფაქტორად, სწორედ ეს გახდა ადამიანური კაპიტალის თეორიის დამუშავების პრაქტიკული წინამძღვრი.

ადამიანური კაპიტალის მკვლევარის - ჩიკაგოს უნივერსიტეტის პროფესორის თეოდორ შულცის პოსტულატის მიხედვით ადამიანური კაპიტალის განათლების დონეს უნიშვნელოვანესი როლი აკისრია ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნისათვის, რამეთუ ინტელექტი პირდაპირ კავშირშია ინფორმაციისა და ტექნოლოგიების ეფექტიანად გამოყენებასთან. [2, გვ.3]

ადამიანური კაპიტალის დახასიათება ხდება როგორც რაოდენობრივად, ასევე თვისებრივად. მის თვისებრივ დახასიათებელს განსაზღვრავს ცოდნა და უნარები, ის კვალიფიკაცია და გამოცდილება, რაც მას გააჩნია.

ინტელექტუალური კაპიტალი აძლიერებს ინოვაციებს ცოდნის, გამოცდილების და კრეატიულობის გამოყენებით. ქვეყნები, რომლებიც ინვესტიციას ახორციელებენ კვლევისა და განვითარებაში, განათლებასა და ტექნოლოგიაში, ხშირად განიცდიან უფრო მაღალ ეკონომიკურ ზრდას წარმოებული ინოვაციური იდეებისა და მიღწევების გამო.

ინტელექტუალური კაპიტალის დაგროვება არ გულისხმობს მხოლოდ ცოდნის მოცულობის გაზრდას. მასში ასევე მოიაზრება ამ ინტელექტის გამოყენების უნარი მუდმივად ცვალებად გარემოში. განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საშუაო ძალის პროფესიულ მომზადებასა და გადამზადებას. ის წარმოადგენს საშუალებას, წარმოების პროცესში ადამიანური რესურსის ადაპტაციისათვის. პროფესიული გადამზადებები კი, ინდივიდებს საშუალებას აძლევს შეიძინონ ახალი და პერსპექტიული მიმართულებებით, იმ სფეროებში, სადაც შრომის ბაზარზე მეტი მოთხოვნაა. სწავლების პერიოდში ადამიანებს გარდა პირდაპირი დანახარჯებისა, რომელიც თავისთავში სწავლის დანახარჯებს მოიცავს, აქვთ, ასევე ალტერნატიული დანახარჯებიც, იმ დროისა და შესაძლებლობების ჩათვლით, რომელზეც სწავლის და განათლების გამო თქვენს უარი.

რამდენადაც ადამიანური კაპიტალი თავისი კრეატიულობისა და ინოვაციების შექმნის შესაძლებლობებით წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელ ფაქტორს, მასზე უფრო და უფრო მზარდი ხდება მოთხოვნა თანამედროვე საზოგადოებაში. თა-

ნამედროვე ეტაპზე მნიშვნელობას იძენს ისეთი გლობალური ფაქტორების კვლევა, რომელიც უშუალოდ ადამიანურ კაპიტალს უკავშირდება. ასეთებია: მეცნიერება და ტექნოლოგიური ცოდნა; მაღალგანვითარებული ტექნოლოგიები; ინოვაციები და ნოუ-ჰაუები; განათლება და პროფესიული კვალიფიკაცია; ჯანმრთელობა, მოტივაცია და სხვ. გლობალიზაციის პროცესი ახდენს ადამიანური და ინტელექტუალური კაპიტალის გადაადგილებას, იქ სადაც მასზე მოთხოვნაა და ხდება მათი დაგროვება (აკუმულირება) იმ ქვეყანაში, რომელსაც შესწევს უნარი ამ კაპიტალის კვლავწარმოებისათვის საუკეთესო პირობების შექმნა, შესაბამისად, ეს პროცესი, ცვლის ადამიანური კაპიტალის ეროვნულ ხასიათს და მასში გლობალურ მენტალობას აყალიბებს. შესაბამისად, გლობალიზაციის პირობებში საჭიროა მნიშვნელოვანი ყურადღება დაეთმოს გლობალურ საგანმანათლებლო პროცესებს, მეცნიერებასა და უმაღლეს განათლებას, რაც ინოვაციური განვითარების, ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის და საზოგადოებრივი კეთილდღეობის უმნიშვნელოვანესი პირობაა.

გლობალიზაციამ და ტექნოლოგიურმა ცვლილებებმა წარმოქმნა ახალი შესაძლებლობები განათლებისა და დასაქმების სფეროში. ციფრულმა ტრანსფორმაციამ შეცვალა შრომის ბაზარი და წარმოქმნა ახალი უნარების განვითარების საჭიროება. შესაბამისად, განათლების სისტემამ უნდა უზრუნველყოს ახალგაზრდები შესაბამისი კომპეტენციით, ცოდნითა და უნარ-ჩვევებით, რაც, ასევე, თანამედროვეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევაა. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სფეროში კი არსებობს სერიოზული გამოწვევები და პრობლემები. გამოწვევებს შორისაა განათლების კავშირი შრომის ბაზართან, სამწარმოო უნარ-ჩვევების განვითარება განათლების ყველა საფეხურზე, ასევე, მეცნიერებისა და კვლევების ხელშეწყობა.

კვლევის შედეგად გამოიყო რამდენიმე ფაქტორი, რაც უშუალოდ ახდენს გავლენას არამხოლოდ კონკრეტულ პიროვნებებზე, პიროვნულ წარმატებებზე, არამედ მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკაზე. ყველაზე ხშირად დასახელებულ ფაქტორებს შორის, პოსტ-მოდერნულ საზოგადოებაში, არის შემდეგი:

- განათლებაში ინვესტიცია გავლენას ახდენს ტექნოლოგიების განვითარებაზე, რაც თავის მხრივ, ხელს უწყობს შრომის ნაყოფიერებისა და პროდუქტიულობის ზრდას.
- განათლებული მუშახელი უფრო ადვილად ითვისებს მონივნავ ტექნოლოგიებს, ამიტომ, ისინი არიან მეტად პროდუქტიულები.
- განათლებას შეუძლია გაზარდოს ინოვაციურობის პოტენციალი, შექმნას ახალი ცოდნა, ახალი ტექნოლოგიები, რაც ხელს უწყობს ეკონომი-

კურ ზრდას.

საქართველოში ეკონომიკური ზრდის შემადგენელი ყველაზე კრიტიკული ფაქტორების იდენტიფიკაციისას გამოიკვეთა სამი ძირითადი პრობლემა:

- კერძოს სექტორის დაბალი კონკურენტუნარიანობა;
- არასათანადოდ განვითარებული ადამიანური კაპიტალი;
- ფინანსურ რესურსებზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა. [3, გვ.12]

შესაბამისად, თანამედროვე შრომის ბაზრის მოთხოვნებზე ორიენტირებული სამუშაო ძალის განვითარება ქვეყნის სამთავრობო სტრატეგიის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულებაა.

ადამიანურ კაპიტალში ინვესტირების ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებლების გაანგარიშების საფუძვლად მიღებულია დაშვება იმის შესახებ, რომ ადამიანურ კაპიტალში განხორციელებული ინვესტიციები ზრდის მომუშავეთა შრომის მწარმოებლურობას, რაც, თავის მხრივ, განაპირობებს შემოსავლების ზრდასაც.

განათლების ეკონომიკური ეფექტიანობა განისაზღვრება, როგორც განათლებიდან მიღებული ფულადი შემოსავლების შეფარდება მის მიღებასთან დაკავშირებულ ხარჯებთან, მაგრამ ადამიანურ კაპიტალში განხორციელებული ინვესტიციების ეფექტიანობის შესაფასებლად აუცილებელია ალინიშნოს, რომ ფულადი შემოსავლების გარდა არსებობს სხვა დადებითი ეფექტებიც, რომლებიც არ არის გათვალისწინებული განათლებაში კაპიტალდაბანდებად უკუგების ნორმის გაანგარიშებისას. ამიტომ არ შეიძლება ვიმსჯელოთ ადამიანურ კაპიტალში ინვესტიციების ეფექტიანობის შესახებ მხოლოდ უკუგების ნორმის მიხედვით, ვინაიდან მხოლოდ ფულადი შემოსავლების გათვალისწინება განათლებაში ვერ მოგვცემს ეფექტიანობის შეფასების რეალურ სურათს. აღსანიშნავია, განათლების ზემოქმედება მთლიანად საზოგადოებრივ განვითარებაზე.

განათლებაზე განეული დანახარჯების ზრდა ეკონომიკური ზრდის მასტიმულირებელი ფაქტორია. ემპირიული კვლევები ცხადყოფს, რომ განათლებაზე განეული სახელმწიფო დანახარჯები, ადამიანურ კაპიტალზე გავლენით, მნიშვნელოვნად და დადებითად ზემოქმედებს ეკონომიკურ ზრდაზე გრძელვადიან პერიოდში, თუმცა მოკლევადიან პერიოდში წარმოადგენს მხოლოდ დანახარჯს.

მიუხედავად დაფინანსების ზრდისა, საქართველოს სახელმწიფო ინვესტიციები განათლებასა და მეცნიერებაში, კვლევაში, ტექნოლოგიებსა და ინოვაციებში საერთაშორისო სტანდარტების გათვალისწინებით დაბალია. ინვესტიცია განათლებაში მშპ-ს 2.4%-დან 3,0%-მდე გაიზარდა 2010-2019

წლებში, რაც ჩამოუვარდება ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებელს (4.6% 2019 წელს). განათლების ბიუჯეტის ყველაზე მაღალი წილი მოდის ზოგად განათლებაზე და მასზე 2023 წლისთვის მიმართული სახსრების 72 % დაიხარჯა მასწავლებლების ხელფასებზე, თუმცა, PISA-ს მონაწილე ქვეყნებსა და ეკონომიკებს შორის საქართველოს მასწავლებელთა ხელფასი დაბალი ხელფასების კატეგორიას მიეკუთვნება. პროფესიული განათლების სფეროში სახელმწიფო ხარჯები 2022 წლის განათლების მთლიანი სახელმწიფო ხარჯების 5%-ს შეადგენდა. საქართველო მშპ-ს მხოლოდ 0,3 %-ს ხარჯავს უმაღლეს განათლებაზე, ხოლო რესურსების დაახლოებით 75% გროვდება შინამეურნეობის მიერ გადახდილი სწავლის საფასურიდან. ინვესტიცია კვლევასა და განვითარებაზე არის უკიდურესად დაბალი, კერძოდ, შეადგენს მშპ-ს 0.11% - ს¹.

უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ განათლებაზე დანახარჯები უნდა იყოს გააზრებულად და მიზანმიმართულად განეული, ამ მხრივ საინტერესო იქნებოდა უცხოური გამოცდილების გაზიარება და გათვალისწინება. იაპონელი მეცნიერები ასაბუთებენ, რომ ადამიანში პროფესიის არჩევა, უფრო ზუსტად პროფესიისადმი მიდრეკილების გამომჟღავნება, ადრეულ ასაკში, სწორედ სკოლის ასაკში ხდება. ამ საკითხზე მუშაობა ე. წ. „ადრეული განვითარების“ სკოლებშივე იწყება. ასეთი სკოლები მრავლად გახსნეს ჩინეთშიც. რაც შეეხება ევროკავშირში შემავალ გამორჩეულად მოწინავე სკანდინავიის ქვეყნებს, რომლებსაც კეთილდღეობის ქვეყნებსაც უწოდებენ, იქ, ამ მიზნით, ანუ მოსწავლეში პროფესიული მიდრეკილების გამოვლინების მიზნით, სპეციალური პროგრამებია ამოქმედებული. მაგალითად, ნორვეგიის სკოლებში მერვე კლასიდან სწავლებაში შემოდის ახალი საგნები „პროფესიული ორიენტაცია“ და „ეკონომიკა“. იქამდის კი, ანუ პირველიდან მეშვიდე კლასამდე ნორვეგიულ სკოლებში სავალდებულო საგნების პარალელურად ბავშვებს ასწავლიან გუნდში მუშაობას, გადაწყვეტილების ერთობლივ მიღებას. ამიტომ, აქ, ამ ქვეყანაში, სწავლება ისე არის ორგანიზებული, რომ ბავშვებმა ისწავლონ ამა თუ იმ გადაწყვეტილებების ერთობლივი მიღება და მათი შედეგების ერთობლივი შეფასებაც. ეს ყველაფერი მიმართულია იქითკენ, რომ ბავშვებს სკოლის ასაკშივე ჩამოუყალიბდეთ საკუთარი შესაძლებლობების ოპტიმისტური შეფასება. [4, გვ.52]

რაც უფრო კონკურენტუნარიანია ადამიანური კაპიტალი, მით უფრო ინტენსიურია ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა.

1 შენიშვნა: პროცენტი ასახავს მხოლოდ განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ დახარჯულ თანხას და მასში არ შედის სხვა სამინისტროების ხარჯები, რომელთაც გააჩნიათ თავიანთი კვლევითი ერთეულები და შესაძლებლობები. მაგალითად, ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების, თავდაცვის, გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის, ჯანდაცვის სამინისტროები).

ნომიკური ზრდა, დასაქმების დონე და ინოვაციური დარგების განვითარების ტემპი და შესაბამისად, მოსახლეობის სიცოცხლის ხანგრძლივობა, შემოსავლებისა და განათლების დონე, ინტელექტი და ზოგადად ადამიანის კეთილდღეობის ინდექსი.

დასკვნა

ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკა მთლიანად მატერიალურ, ბუნებრივ და ინტელექტუალურ რესურსებზეა დამოკიდებული და მათ შორის შრომას, ანუ ადამიანურ რესურსს უმნიშვნელოვანესი როლი აკისრია. ის წარმოების ფაქტორთა შორის ყველაზე უფრო ფასეულია, რამეთუ წარმოების ეფექტიანობა მთლიანად ადამიანური რესურსის კვალიფიკაციაზეა დამოკიდებული. კვალიფიციური კადრის მიერ მაღალი ტექნოლოგიების ეფექტიანად გამოყენება, არსებული საწარმოო რესურსების პირობებში, ზრდის და აჩქარებს წარმოების პროცესს და უზრუნველყოფს მაღალხარისხიანი პროდუქციისა თუ მომსახურების შექმნას.

ინტელექტუალური კაპიტალი ხელს უწყობს ქვეყნის მდგრად განვითარებას უწყვეტი სწავლის ნახალისებით, ცვლილებებისადმი ადაპტირებით და ეკონომიკური გამოწვევების წინაშე მდგრადობით.

ადამიანური კაპიტალი წარმოადგენს საზოგადოების და ეკონომიკის მნიშვნელოვან აქტივს და ინოვაციური აქტივობის ფაქტორს. ეროვნული ადამიანური კაპიტალი პირდაპირპროპორციულ გავლენას ახდენს ქვეყნის ინოვაციურ განვითარებაზე, ეკონომიკური პარამეტრების ზრდაზე და კონკურენტუნარიანობის დონეზე, მოიცავს ცოდნისა და უნარების მარაგს, რაც დაგროვდა ინდივიდუალური ადამიანური, საგანმანათლებლო, და სამეცნიერო პოტენციალის საფუძველზე, მას შეუძლია უზრუნველყოს ქვეყნის კეთილდღეობა, ეკონომიკური სტაბილურობა და ზრდა, ინოვაციური განვითარება და კონკურენტუნარიანობის მაღალი დონე. ჯერ კიდევ, ილია ჭავჭავაძეს აქვს ნათქვამი: „ქვეყანა იმით კი არ არის უბედური, რომ ღარიბია, არამედ, იმით, რომ მცოდნე, გონებაგახსნილი, გულანთებული კაცები არ ჰყავს“. მცოდნე, გონებაგახსნილი ადამიანები კრეატიულად აზროვნებენ. კრეატიულობა წარმატებული საქმიანობის გარანტიაა თანამედროვე გლობალურ სამყაროში. „თუ გვინდა, რომ თანამედროვე სწრაფად ცვალებად კონკურენტულ

სამყაროში ღირსეულად დავმკვიდრდეთ, და თუ გვსურს გავხდეთ თანამედროვე პროგრესული ქვეყანა, არ უნდა ვიყოთ მხოლოდ მომხმარებელი ერი, რადგან, ვინც არ ქმნის ახალს, ის მხოლოდ სხვის მიერ შექმნილს მოიხმარს, ამით კი ის „სხვა“ ძლიერდება და ვითარდება, თვითონ კი სუსტდება“ [5, გვ. 20]. დღეს, საქართველო მხოლოდ მომხმარებელი ქვეყანაა. პირველადი მოხმარების საქონლის 80%, ის საქონელიც კი, რომლის წარმოების ტრადიციაც გვაქვს და საწარმოო ბაზაც, იმპორტით შემოდის.

ადამიანური კაპიტალი ინვესტიციების შედეგად ადამიანის მიერ დაგროვებული ჯანმრთელობის, ცოდნის, უნარების, შესაძლებლობებისა და მოტივაციების მარაგია. ადამიანური კაპიტალის ფორმირებაში მნიშვნელოვანია ინვესტიციები განათლებისა და ჯანდაცვის სფეროებში. ინვესტიციები ჯანმრთელობის კაპიტალში ხელს უწყობს შრომისუნარიანი მოსახლეობის ზრდას, ავადობის შემცირებას, რაც დადებითად მოქმედებს ადამიანის კაპიტალზე და, რაც მთავარია, განაპირობებს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდას, ხოლო განათლების სფეროში ეფექტიანი ინვესტირება ქმნის ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირების შესაძლებლობას სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის პირობებში, შედეგად იზრდება მწარმოებლურობა, არსებული შეზღუდული რესურსები ეფექტიანად გამოიყენება, იზრდება მოსახლეობის კეთილდღეობა და ეკონომიკა გადადის თვისებრივად ახალ მდგომარეობაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №533 „საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების ერთიანი სტრატეგია 2017-2021-ის“ დამტკიცების შესახებ, 2014 წლის 7 დეკემბერი, თბილისი.
2. Schultz T, „Investment in Human Capital, American Economic Review“, volume 51, N1, March;
3. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №400 „საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის „საქართველო 2020“ დამტკიცებისა და მასთან დაკავშირებული ზოგიერთი
4. ლონისძიების თაობაზე“, 2014 წლის 17 ივნისი, თბილისი;
5. ორჯონიკიძე ნ. მსოფლიოს საგანმანათლებლო სისტემები, თბ., 2009.

კონკურენტუნარიანი ადამიანისეული კაპიტალი-ციფრული ტრანსფორმაციის გასაღები

რევაზ შენგელია
ემდ, სტუ პროფესორი

ჟუჟუნა ნიკლაური
ემდ, სტუ პროფესორი

ნათია შენგელია
ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი
ლუბლინის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის
მონვეული პროფესორი

რეზიუმე

სწრაფცვალებად სუპერკონკურენციის პირობებში ქვეყანა რომ ვაქციოთ მიმზიდველად, აუცილებელია შეიქმნას ინოვაციური, კრეატიული ატმოსფერო განათლების სისტემის დასაწერგად, ადამიანისეული კაპიტალის სრულყოფა-განვითარებისათვის, ვინაიდან განათლება თანამედროვე ციფრული ტრანსფორმაციის პირობებში ადამიანისეული კაპიტალის დაგროვებისა და ცოდნის გავრცელების უმნიშვნელოვანესი სფეროა. კონკურენტუნარიანი ადამიანური კაპიტალი კი ითვლება ეფექტური ციფრული ტრანსფორმაციის გასაღებად და ინოვაციური პროცესების გააქტიურების პირობად. ასეთი (უწინარეს ყოვლისა-ეროვნული) კაპიტალი განაპირობებს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდას, ეკონომიკურ სტაბილურობას, საერთაშორისო ეკონომიკურ სივრცეში მაღალ რეიტინგს.

ციფრულ ეკონომიკას ინოვაციების ეკონომიკას უწოდებენ, მაგრამ, როგორც ეკონომიკის ნებისმიერ სექტორს, ციფრულ ტრანსფორმაციას აქვს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები. დადებითი მხარე ის არის, რომ ციფრულ ტრანსფორმაცია დადებითად აისახება ადამიანის ცხოვრებაზე. ამით ადამიანს შეუძლია უფრო სწრაფად მიიღოს ის სერვისები, რაც მას სჭირდება. უარყოფითი მხარეა ის, რომ იზრდება უმუშევრობა, მრავალი პროფესია შეიძლება გაქრეს, იმატოს კიბერ საფრთხეებმა და მრავალი სხვ.

საკვანძო სიტყვები: განათლება, ადამიანისეული კაპიტალი, უწყვეტი განათლება, ციფრული ტრანსფორმაცია, ცოდნის მორალური მოძველება, განახლება-კვლავწარმოება.

COMPETITIVE HUMAN CAPITAL - THE KEY TO DIGITAL TRANSFORMATION

Revaz Shengelia
Professor, Dep: Engineering Economics, GTU
Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia
Professor, Faculty of Transportation Systems, GTU
Natia Shengelia
Associate Professor, Faculty of Business Engineering, GTU, Visiting Professor of Lublin University of Technology,

RESUME

In the conditions of fast-changing super competition, to make the country attractive for investment, it is necessary to create an innovative, creative atmosphere for the introduction of the education system. For the improvement and development of human capital, since education is the most important area for the accumulation of human capital and the dissemination of knowledge in the conditions of modern digital transformation. Competitive human capital is considered as the key to effective digital transformation and as a condition for activation of innovative processes. Such (primarily national) capital determines the country's economic growth, economic stability, and high ranking in the international economic space.

Furthermore, formation of competitive human capital equipped with knowledge corresponding to international standards in the digital transformation system is not a problem of any one country. It worries not only Georgia, but also many developing and developed countries. Therefore, it is necessary to solve this problem by joint work with the support of the state. Naturally, globalization also provides a solution to this problem, because it, at the same time, first of all, involves the sharing of new experiences, ideas, and knowledge, which, especially for developing countries, etc. It is a vital necessity for Georgia.

Key words: Education, human capital, continuous education, digital transformation, moral obsolescence of knowledge, renewal-reproduction.

ძირითადი ტექსტი

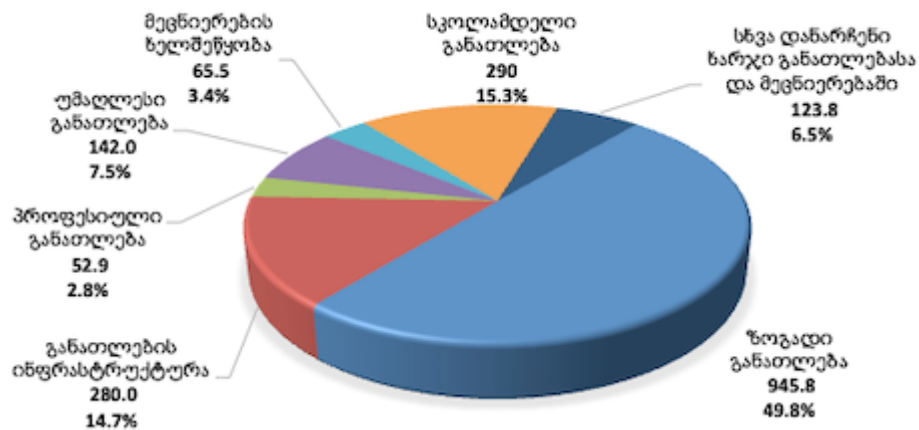
ბუნებია, რომ სამყარო და ადამიანების ცხოვრება ყოველდღე იცვლება, მაგრამ მთავარი ის არის, რომ ცვლილებები მიმდინარეობს უკეთესობისკენ. თუ ბოლო წლების მონაცემებს გადავხედავთ, დავინახავთ რომ ცვლილებები წარმოგვიდგება როგორც საქართველოს, ისე საზღვარგარეთის ქვეყნების ეკონომიკური სისტემის ტრანსფორმაცია იმიტომ, რომ სწორედ ამ პერიოდში შეიცვალა და იცვლება ინდუსტრიული ეკონომიკა პოსტინდუსტრიული ეკონომიკით. დღეს ინდუსტრიული ეკონომიკის, მაგალითად, განათლების სისტემის მოდელი, არამარტო არაეფექტურია, არამედ დიდ საშიშროებასაც შეიცავს, იგი არ ამზადებს ადამიანს რთულ, სწრაფცვალებად (არასტაბილურ) სამყაროში საცხოვრებლად, რადგან მასში არ აწვითარებს კრიტიკულ-კრეატიულ აზროვნებას, ამცირებს შემოქმედებით პოტენციალს და აღვივებს მხოლოდ და მხოლოდ კონკურენციას [1, 185]. ქვეყანაში პრობლემები განათლების სფეროში იმიტომ შეიმჩნეოდა და ახლაც შეიმჩნევა, რადგან არ არის ნამდვილი კონკურენცია. „ტრადიციული გაგებით, განათლება ცოდნის გადაცემაზე იყო ორიენტირებული და ერთგვარადად დაგროვილი, თუნდაც მაღალხარისხიანი და უნიკალური, პიროვნების კონკურენტულ უპირატესობას მის აქტიურ სიცოცხლეში უზრუნველყოფდა. თანამედროვე ცვალებად სამყაროში ეს ფაქტორი აღარ მოქმედებს. ამ ფაქტის გაცნობიერებით თვით განათლების პარადოქსი წარმოიშობა. სხვანაირად რომ ვთქვათ, ცოდნაზე დაფუძნებულ საზოგადოებაში ადრე მიღებული ცოდნის ფასი დროში საგრძნობლად იკლებს და ეს დრო სულ უფრო მცირდება“ [3, გვ.91-92]. კონკურენცია ციფრულ ტრანსფორმაციის პირობებში, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ხელოვნურ ინტელექტს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, მოთხოვნას წარმოშობს ახალ, კრეატიულ უნარ-ჩვევებით დაჯილდოებულ მუშაკებზე, რომლებიც დაწერავენ ეკონომიკაში ახალ ინოვაციურ სისტემებს. ფიზიკური კაპიტალის მსგავსად ადამიანის ცოდნაც ხომ მორალურად ძველდება, გარკვეული დროის შემდეგ უკვე არსებული უნარ-ჩვევები აღარ აკმაყოფილებს თანამედროვე საერთაშორისო დონის მოთხოვნებს, აუცილებელი ხდება მიღებული ცოდნის გაუმჯობესება, ახალი უნარ-ჩვევების ათვისება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ტემპების კვალდაკვალ. ვინაიდან დღევანდელ პირობებში **არაფერი ისე არ ძველდება, როგორც ცოდნა**, „აუცილებელია უარი ვთქვათ განათლების შესახებ ადრინდელ წარმოდგენებზე, როგორც სტაბილურ საზოგადოებაში ცხოვრებისათვის ახალი თაობის მომზადების პროცესზე. საჭიროა თვისებრივად ისეთი საგანმანათლებლო პარადიგმა, რომელიც XXI საუკუნის რთულ გამოწვევებს უპასუხებს“ [2, გვ.16-17].

ამრიგად, დღევანდელ პოსტინდუსტრიულ ეკონომიკაში საჭიროა კარგი განათლება, მაღალი კვალიფიკაცია და განსაკუთრებული უნარ-ჩვევები. ე.ი. მთავარი ადგილი უჭირავს ადამიანისეულ კაპიტალს, რადგან ადამიანისეული კაპიტალის მოზიდვა ხელს უწყობს ინოვაციურ ეკონომიკაზე გადასვლას. ციფრული ეკონომიკა ხომ შეუჩერებლად ვითარდება. მისი განვითარება ხელს უწყობს ადამიანის ადგილისა და როლის ცვლილებას მართვაში, მენეჯმენტში, რაც გამოიხატება იმაში, რომ ადამიანის უნარები და შესაძლებლობები წარმოების განმსაზღვრელ ფაქტორი გახდა. სწრაფცვალებად კონკურენციის პირობებში კი ადამიანისეულ კაპიტალს სჭირდება მუდმივად სრულყოფა, განვითარება, რისთვისაც საჭიროა ინვესტიციები, რომელთაგან უმთავრესია უწყვეტ განათლებაზე გაწეული დანახარჯების წილი. ასეთი ხარჯების ზრდა პირდაპირ დამოკიდებულებაშია ადამიანის კაპიტალის სრულყოფა-განვითარებასთან. ამ საქმეში უაღრესად დიდია სახელმწიფოს როლი, რაზეც სახელმწიფო ბიუჯეტიდან განათლებაზე გაწეული დანახარჯების დინამიკა მეტყველებს. კერძოდ, მონაცემებიდან ირკვევა, რომ ბოლო წლებში განათლების დაფინანსებაზე გაწეული ხარჯების დინამიკა ზრდადი ტენდენციით ხასიათდება, რაც დადებითია ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისთვის. 2020 წ. მონაცემებით, ყველაზე მეტი წილი-49.8 %, რაოდენობრივად 945.8 მლნ ლარი, მისი დიდი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, გათვალისწინებული იყო ზოგად განათლებაზე, ხოლო – ყველაზე მცირე ხვედრითი წილი პროფესიულ განათლებაზე, თუმცა ეს არ ნიშნავს რომ მას ნაკლები მნიშვნელობა აქვს, პირიქით ის ხელს უწყობს მოთხოვნადი და დეფიციტური პროფესიების შევსებას (იხ: ჟ. საქართველოს ეკონომიკა, 25 თებერვალი, 2021; ასევე დიავგრამა 1).

ამრიგად, სწრაფცვალებად სუპერკონკურენციის პირობებში ქვეყანა რომ ვაქციოთ მიმზიდველად, აუცილებელია შეიქმნას ინოვაციური, კრეატიული ატმოსფერო განათლების სისტემის დასაწერად, ადამიანისეული კაპიტალის სრულყოფა-განვითარებისათვის, ვინაიდან განათლება თანამედროვე ციფრული ტრანსფორმაციის პირობებში ადამიანისეული კაპიტალის დაგროვებისა და ცოდნის გავრცელების უმნიშვნელოვანესი სფეროა. კონკურენტუნარიანი ადამიანური კაპიტალი კი ითვლება ეფექტური ციფრული ტრანსფორმაციის გასაღებად და ინოვაციური პროცესების გააქტიურების პირობად. ასეთი (უწინარეს ყოვლისა-ეროვნული) კაპიტალი განაპირობებს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდას, ეკონომიკურ სტაბილურობას, საერთაშორისო ეკონომიკურ სივრცეში მაღალ რეიტინგს.

ციფრული ტრანსფორმაციის პირობებში შრომის ბაზარი ახალ მოთხოვნებს წაუყენებს ადამიან-

დიაგრამა 1. განათლებაზე გაწეული ხარჯების სტრუქტურული განაწილება (მლნ ლარი, 2020 წ.)

წყარო: [2020 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის პრეზენტაცია]

ნისეულ კაპიტალს თითქმის ყველა ინდუსტრიაში. ტექნოლოგიური ცვლილებები და ეკონომიკის გაციფრება გამოიწვევს მუშაკთა ცოდნისა და უნარების იმდენად მოძველებას, რომ უმრავლეს შემთხვევაში ვერანაირი გადამზადება ვერ გამოასწორებს ვითარებას. ეკონომიკის შემდგომი ციფრული ტრანსფორმაციასთან ერთად, უფრო და უფრო მეტი სამუშაო ადგილი შესაძლოა გადაშენების საფრთხის წინაშე აღმოჩნდეს და ძველი სამუშაოების გაქრობას ამჯერად ახლის გაჩენა არ მოჰყვება.

მართალია, ციფრულ ეკონომიკას ინოვაციების ეკონომიკას კი უწოდებენ, მაგრამ, როგორც ეკონომიკის ნებისმიერ სექტორს, ციფრულ ტრანსფორმაციას აქვს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები.

დადებითი მხარე ის არის, რომ ციფრულ ტრანსფორმაცია დადებითად აისახება ადამიანის ცხოვრებაზე. ამით ადამიანს შეუძლია უფრო სწრაფად მიიღოს ის სერვისები, რაც მას სჭირდება (მაგალითად, იყიდოს ზოგიერთი ნივთი ან საქონელი ონლაინ მაღაზიებში ხელსაყრელ ფასებში და ამით დაზოგოს თავისი ბიუჯეტი. ასევე, უპირატესობებში შედის: თავისუფალი ბაზარი; წარმოების ხარჯების შემცირება; გადახდების გამარტივება; ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა და ა.შ.).

ციფრული ტრანსფორმაციის უარყოფითი მხარეა ის, რომ იზრდება უმუშევრობა, მრავალი პროფესია შეიძლება გაქრეს, იმატოს კიბერ საფრთხეებმა და მრავალი სხვ.

ციფრული ტრანსფორმაციის პირობებში ადამიანისეული კაპიტალს რომ უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე ბუნებრივ რესურსებს, ამას ფინეთის, იაპონიის თუ სინგაპურის მაგალითიც ადასტურებს. ამ ქვეყნების წარმატებები იქ თავის დროზე მიღებულ სწორ გადაწყვეტილებებთანაა დაკავშირებული. იქ ცოდნის გავრცელება ჯერ კიდევ სკოლამდელი ასაკიდან იწყება. მაგალითად,

იაპონიაში საბავშვო ბაღიდან ასწავლიან როგორ გაუმკლავდნენ პრობლემებს და მიიღონ რაციონალური გადაწყვეტილებები (ჩვენთან, სამწუხაროდ, ნაცვლად იმისა, რომ მომხდარიყო სერიოზული, რეალური ცვლილებები ადამიანისეული კაპიტალის ხარისხობრივ მაჩვენებლებში, ზოგიერთმა მუშაკმა წინააღმდეგობის დაძლევა ქვეყნის დატოვებით გადაწყვიტა, რასაც არავითარი გამართლება არა აქვს ხელოვნური ინტელექტის გაბატონების პირობებში). აქიდან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ ბრძოლა გაციფრებისა და მორალურად მოძველებული მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის განახლება-კვლავწარმოებისათვის უნდა დავიწყოთ პირველ რიგში, განათლების სფეროში სკოლამდელი დაწესებულებებიდან და მერე გავაგრძელოთ სკოლებსა და უმაღლეს დაწესებულებებში.

ციფრული ტექნოლოგიების განვითარება წარმოაჩენს და ახალ მოთხოვნებს უყენებს ადამიანისეული კაპიტალის მომზადების სისტემას, რათა ამ მხრივ შესაძლებელი გახდეს ისეთი იდეების განხორციელება და გაუმჯობესება, როგორიცაა ონლაინ სწავლება, უპილოტო მანქანები, ტელემედიცინა და მრავალი სხვა. ნებისმიერი ქვეყნებისთვის და, მათ შორის საქართველოსთვის წარმოუდგენლად რთული იქნება კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნება ციფრული განვითარებისთვის

ფეხის აწყობის გარეშე. (რისთვისაც საჭიროა რეფორმების გატარება წვდომის, გამოყენების, ინოვაციის, სამუშაო ადგილების, საზოგადოების, ნდობის, ბაზრის ლიაობის და სხვ. მიმართულებებით).

რადგან დღეს ისე არაფერი ძველდება, როგორც ცოდნა, ციფრული ტრანსფორმაციის პირობებში არასტანდარტული მიდგომით ანალიზი გვაავლდებულებს მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების, მისი განახლება - კვლავწარმოების და ასევე ადამიანისეული კაპიტალის ხარისხობრივად მომზადების სისტემა წარმოვაჩინოთ შედე-

გის თვალსაწიერით, კერძოდ, თუ რა გავლენას ახდენს ის ცხოვრების დონის ამაღლებაზე, კვალიფიკაციის ამაღლებით მოსახლეობის შემოსავლების გადიდებაზე და ა.შ.[იხ.:4.გვ.59]. ნინაალმდეგ შემთხვევაში იგი ვერ ჩაითვლება დადებით მოვლენად, ვერ გახდება ისევე ახალი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის განვითარების წყარო, და არ იქნება სოციალურად ორიენტირებული.ამ გაგებით, დაუშვებელია, მაგალითად, მოსწავლეებისათვის, სტუდენტებისათვის ცოდნის გადაცემა მოძველებული ხერხებით, მეთოდებით, პროგრამებით, სილაბუსებით და ა.შ. სწრაფი კონკურენციის პირობებში უნივერსიტეტები ერთმანეთს უნდა ეჯიბრებოდნენ უწინარეს ყოვლისა არა შენობების სილამაზით, კეთილ მოწყობით და ა.შ.(თუმცა ესეც მნიშვნელოვანია), არამედ თანამედროვე საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი პროგრამებით, სილაბუსებით, კვალიფიციური მოაზროვნე, კრეატიული პროფესორ-მასწავლებლებით. ციფრული ტრანსფორმაციის პროცესში კონკურენტუპირატესობის მატარებელი ადამიანისეული კაპიტალი განათლების სფეროში, კერძოდ მეცნიერ-პედაგოგი უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ მოთხოვნებს:იყოს მაღალკვალიფიციური, მაღალ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი პასუხისმგებლობის მატარებელი, ღრმად ერუდირებული, იმიჯის მქონე ფიგურა.მხოლოდ ასეთ პედაგოგს შეუძლია დაიპყროს სტუდენტური აუდიტორია, შექმნას თაობათა შორის ურთიერთობისა და თანამშრომლობის დინამიური სისტემა[5.გვ.12]. ცოდნის **ჩამოყალიბების სფეროში**, დაწყებული სკოლამდელი დაწესებულებებიდან, შესაბამისად, მორალური მოძველების, ადამიანური კაპიტალის კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნების საკითხი იმიტომ არის პირველ რიგში გასათვალისწინებელი, რომ სწორედ **აქ, საწყის ეტაპზე იწყება მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველება** და შემდეგ იგი აშკარა ასახვას პოულობს საწარმოებში მოქმედ ტექნიკასა და ტექნოლოგიაში.

კონკურენტუნარიანი, საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი ცოდნით აღჭურვილი ადამიანისეული კაპიტალის ფორმირება ციფრული ტრანსფორმაციის სისტემაში რომელიმე ერთი ქვეყნის პრო-

ბლემა არ არის. იგი არამარტო საქართველოს, არამედ ბევრ განვითარებად და განვითარებულ ქვეყნებსაც ანუხებს. ამიტომ აუცილებელია ამ პრობლემის მოგვარება ერთობლივი მუშაობით სახელმწიფოს თანადგომით. ბუნებრივია, გლობალიზაცია ამ პრობლემის მოგვარებასაც უზრუნველყოფს, რადგან იგი, ამავე დროს, უწინარეს ყოვლისა,ახალი გამოცდილების,იდეების, ცოდნის გაზიარებასაც გულისხმობს, რაც, მითუმეტეს განვითარებადი ქვეყნებისათვის, მ.შ. საქართველოსთვის სასიცოცხლო აუცილებლობაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გ. ჯოლია. განათლება და დასაქმება ციფრულ გარემოში.თბ.,2021;
2. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B9780081006733000046>
3. ჯოლია, გ. (2016). კრეატიული განვითარება: განათლება, ცოდნა, ქმედება.მონოგრაფია. თბ., ევროპის სასწ. უნივერსიტეტი.
4. ჟურნალი „ეკონომიკა“, N5-6, 2013 წ.
5. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, N6, 2012წ.
6. ჟურნალი „ეკონომიკა“, N3-4, 2013 წ.
7. <https://www.chrmp.com/mastering-human-capital-management/>
8. უ. სამადაშვილი, რ. შენგელია. თანამედროვე ეკონომიკა, თბ., 2013.

REFERENCES:

1. G. Jolia. Education and Employment in the Digital Environment.Tb.,2021
2. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B9780081006733000046>
3. G. Jolia (2016). Creative Development: Education, knowledge, activity. Monograph Tb., European Teaching University.
4. Journal "Economics", #5-6, 2016 y.
5. Journal „Social Economics“, N6, 2012y.
6. Journal "Economics", #3-4, 2014y.
7. <https://www.chrmp.com/mastering-human-capital-management/>
8. U. Samadashvili, R.Shengelia. Modern Economy. Tb. 2013.

მდგრადი განვითარება ბიზნესის ფუნდამენტური ასპექტი

ნელი სესაძე

საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის პროფესორი

ლია პიტიურიშვილი

საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის პროფესორი

ნინელი თევდორაშვილი

საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის პროფესორი

აბსტრაქტი

ტერმინი მდგრადი განვითარება ფართოდ გავრცელდა 80-იანი წლების ბოლოს. ტერმინის ავტორად ითვლება მე-18 საუკუნის მაღაროების ინსპექტორი საქსონიაში, ჰანს კარლ ფონ კარლოვიცი [Hans Carl von Carlowitz], რომელმაც 1713 წელს პირველად გამოიყენა ეს ტერმინი თავის ნიგნში "Sylvicultura Oeconomica" (ტყეების გონივრული მართვის ხელოვნება და ეკონომიკა). დღესდღეობით მდგრადი განვითარება ბევრად უფრო ფართო და კომპლექსური ცნებაა და მრავალ საკითხს და თემას მოიცავს.

გაეროს კომისიის ანგარიშში „ჩვენი ერთიანი მომავალი“ (Our Common Future) მდგრადი განვითარება განსაზღვრულ იქნა როგორც პროცესი, რომელიც ეფუძნება პრინციპს, რომლის თანახმად ისე უნდა დაკმაყოფილდეს ამჟამინდელი თაობის მოთხოვნილებები, რომ მომავალი თაობების საჭიროებების დაკმაყოფილებას არ შეექმნას საფრთხე. მდგრადი განვითარება გულისხმობს პირობების შექმნას გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარებისათვის გარემოს დაცვის საკითხების მაქსიმალური გათვალისწინებით. იგი ცნობილია აგრეთვე "Brundtland Report"-ის სახელით, კომისიის თავმჯდომარის, ქ-ნ Gro Harlem Brundtland-ის სახელის მიხედვით.

კლიმატური ცვლილებები, ჰაერის დაბინძურების საგანგაშო დონე, რესურსების ამონურვის საფრთხე - ეს ის პრობლემებია, რომელთა გამოც თანამედროვე მსოფლიომ გადანყვიტა, გადახედოს განვითარების კლასიკურ გეგმას და იზრუნოს ხვალინდელ დღეზე, მომავალი თაობების ჯანმრთელობასა და კეთილდღეობაზე.

მდგრადი განვითარება მოიცავს ეკონომიკურ, სოციალურ და ეკოლოგიურ ასპექტებს. მიიჩნევა, რომ განვითარება უნდა იყოს ეკონომიკურად ხელსაყრელი, სოციალურად სამართლიანი და გარემოსთვის დამზოგავი.

ამჟამად გაზრდილია ინვესტორთა ინტერესი მდგრადი ბიზნესის განვითარებით დაკავებული კომპანიების მიმართ. ინვესტორთა ყურადღების ცენტრში მოექცა საკითხები, თუ როგორ აგვარებენ კომპანიები ისეთ პრობლემებს, რამაც შეიძლება

არსებითი გავლენა იქონიოს მათ ბიზნესზე: კლიმატის ცვლილება, გენდერული მრავალფეროვნება ან მინოდების ჯაჭვის რისკები და სხვა მრავალი.

მდგრადი განვითარების შესახებ ინფორმაციის გამჟღავნება აუცილებელი გახდა მსოფლიოს უმრავლეს ქვეყანაში, მათ შორის G7-სა და ევროკავშირში. ეს მოთხოვნა ვრცელდება იმ კომპანიებზეც, რომლებსაც სურთ ამ ბაზრებზე ოპერირება ან ამ ქვეყნების კომპანიებთან ურთიერთობა.

სტატიაში მიმოხილულია მდგრადი განვითარების საერთაშორისო სტანდარტები ამ სფეროში. ასევე, გაანალიზებულია ბიზნეს-სუბიექტთა მცდელობა განახორციელონ ინიციატივები მდგრადი განვითარების ხელშესაწყობად.

საკვანძო სიტყვები: მდგრადი განვითარება, მდგრადი განვითარების საერთაშორისო საბჭო, IFRS S1 და S2 სტანდარტები.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IS A FUNDAMENTAL ASPECT OF BUSINESS

Neli Sesadze

Professor of Georgian National University

Lia Pitiurishvili

Professor of Georgian National University

Nineli Tevdorashvili

Professor of Georgian National University

ABSTRACT

On 26 June 2023, the International Sustainability Standards Board (ISSB) published the first IFRS standards on sustainability disclosures, IFRS S1 and S2.

These standards require companies to disclose meaningful and comparable sustainability information that reflects a company's ability to generate cash flows, access to finance and cost of capital over the short, medium and long term to assist investors in decision-making.

This article provides a brief overview of the new standards.

It also analyzes the activities carried out over the last period by the Accounting, Reporting and Audit Su-

pervision Service of the substructure of the Ministry of Finance of Georgia in this area.

The International Sustainability Standards Board (ISSB) today, June 26, released its first ESG reporting standards (IFRS S1 and IFRS S2). The new developments are based on the voluntary standards of the G20 Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD). The standards were officially launched by ISSB Chairman Emmanuel Faber at the IFRS Foundation's annual conference in London, UK.

The new developments are based on the voluntary standards of the G20 Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD). The standards were officially launched by ISSB Chairman Emmanuel Faber at the IFRS Foundation's annual conference in London, UK.

Keywords: Sustainable Development, International Council for Sustainable Development, IFRS S1 and S2

ძირითადი ნაწილი

ყოველი ორგანიზაცია - დიდი მულტინაციონალური კომპანია, თუ მცირე ბიზნესი, სამთავრობო უწყება, თუ არასამთავრობო ორგანიზაცია - ზეგავლენას ახდენს ბუნებრივ თუ სოციალურ გარემოზე მის გარშემო. ამიტომ მნიშვნელოვანია, რომ თითოეული ორგანიზაცია ითვალისწინებდეს არა მხოლოდ თავის უშუალო მიზნებს, არამედ იმასაც, თუ როგორ ზეგავლენას მოახდენს მისი საქმიანობა ბუნებრივ გარემოსა და სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემებზე.

საფონდო ბირჟები და მარეგულირებელი ორგანოები ადგენენ მდგრადობისა და კლიმატის გამჟღავნების წესებს. ამჟამად, 71-ს - მსოფლიოს საფონდო ბირჟების ნახევარზე მეტს - აქვს ESG-ის გამჟღავნების სახელმძღვანელო წესები; 2015 წელს იყო მხოლოდ 13. სავალდებულო წესები მოქმედებს 27 ბაზარზე, რომელთაგან 16 განვითარებადი ბაზარია, გაეროს მონაცემთა ბაზის მიხედვით.

მდგრადი განვითარების საკითხების შესახებ ინფორმაციის გამჟღავნების სტანდარტების ჰარმონიზაცია შექმნის სანდო და შესადარებელ ESG მონაცემებსა, რაც სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება კაპიტალისა და ინვესტორთა მოზიდვისა და მწვანე გარემოს განადგურების თავიდან ასაცილებლად.

სხვადასხვა სტანდარტებისა და სისტემების ერთმანეთთან დაახლოების მიზნით პოზიტიურ ნაბიჯს წარმოადგენს IFRS Foundation-ის მდგრადობისა და კლიმატის ანგარიშგების ახალი სტანდარტები და ევროპის მდგრადობის ანგარიშგების სტანდარტები.

ახალი განვითარება ეფუძნება კლიმატთან დაკავშირებული ფინანსური ინფორმაციის გამჟღავნების G20 სამუშაო ჯგუფის (TCFD) ნებაყოფლობით სტანდარტებს. სტანდარტები ოფიციალურად წარადგინა ISSB-ის თავმჯდომარემ ემანუელ ფაბერმა IFRS Foundation-ის ყოველწლიურ კონფერენციაზე ლონდონში.

სტანდარტები შედის ძალაში 2024 წლიდან. თითოეული ქვეყანა თვითონ გადაწყვეტს ამ სტანდარტების ამოქმედების საკითხს.¹

მათი გამოყენების შესაძლებლობას განიხილვენ კანადა, დიდი ბრიტანეთი, იაპონია, სინგაპური, ნიგერია, ჩილე, მალაიზია, ბრაზილია, ეგვიპტე, კენია და სამხრეთ აფრიკა.

ევროკავშირში დასრულდა გამჟღავნების წესების შემუშავების პროცესი, რომელიც თავსებადია ახალ IFRS სტანდარტებთან.

ამავდროულად, ვინაიდან ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტები (IFRS) ოფიციალურად იქნა მიღებული და ძალაშია საქართველოში, ამიტომ IFRS Foundation-ის მიერ მიღებული ახალი სტანდარტები ასევე გამოყენებული იქნება საქართველოში 2025 წლიდან.²

სტანდარტის სრული სახელწოდებაა IFRS S1 „მდგრადი განვითარებასთან დაკავშირებული ფინანსური ინფორმაციის გამჟღავნების ზოგადი მოთხოვნები“ » (IFRS S1. General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information).

აღნიშნული წარმოადგენს უნივერსალურ სტანდარტს, რომელიც განსაზღვრავს IFRS სტანდარტების გამოყენების და აუცილებელი ინფორმაციის გამჟღავნების ზოგად მოთხოვნებს მდგრადი განვითარების სფეროში, რომელიც დაკავშირებულია რისკებთან და შესაძლებლობებთან მართვის ყველა სფეროში, მიწოდების ჯაჭვების ჩათვლით.

სტანდარტის სრული სახელწოდებაა IFRS S2 „კლიმატთან დაკავშირებული ინფორმაციის გამჟღავნება“ (IFRS S2. Climate-related Disclosures).

აღნიშნული სტანდარტი ავსებს და აზუსტებს IFRS S1 მოთხოვნებს კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებულ ინფორმაციასთან და მის გამჟღავნებასთან მიმართებაში, ამასთან ერთად აძლიერებს TCFD მოთხოვნებს ცალკეული საკითხის გამჟღავნების შესახებ.

ამ მოთხოვნებში მთავარია „ორმაგი არსებითობის“ პრინციპი. ის ითხოვს კომპანიებისაგან, აღიარონ როგორც მდგრადი განვითარების საკითხები, რომლებიც საფრთხეს უქმნის მათ საქმიანობას, არამედ საკითხებიც, რომლებიც ეხება მათი ბიზნესის გლობალურ ეკოლოგიურ და სოციალურ ზეგავლენას. მხედველობაში გვაქვს კლიმატის ცვლილე-

1 Comparison IFRS S2 Climate-related Disclosures with the TCFD Recommendations July 2023 IFRS Sustainability <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/supporting-implementation/ifrs-s2/ifrs-s2-comparison-tcf-july2023.pdf>

2 https://www.wecf.org/wp-content/uploads/2020/02/WeResearch-for-WECF_Final-Report_GEO.pdf

რების მიმართულებით.

8. Herman Miller. ჰერმან მილერი არის ავეჯის მწარმოებელი, რომელიც ცნობილია თავისი ინოვაციური და ეკოლოგიური დიზაინით. ისინი იყენებენ მასალებს, რომლებიც ადვილად გადამუშავდება, ამცირებენ წარმოების ნარჩენებს და ინვესტირებას ახდენენ ენერგოეფექტურ საწარმოო ობიექტებში.

9. ამაზონი. Amazon არის მრავალეროვნული ელექტრონული კომერციისა და ტექნოლოგიების გიგანტი. Amazon-მა აიღო ვალდებულება მიაღწიოს ნახშირბადის წმინდა ნულოვანი ემისიას 2040 წლისთვის. ისინი მუშაობენ თავიანთი ოპერაციების 100%-ით განახლებადი ენერგიით და ინვესტიცია განახორციელებს ელექტრომობილუბში. ისინი ასევე ხელს უწყობენ ეკოლოგიურად სუფთა შეფუთვისა და გადამუშავების პროგრამებს.

10. IBM. IBM არის ტექნოლოგიური კომპანია, რომელიც ეთავაზობს მრავალფეროვან სერვისებს, მათ შორის ღრუბლოვანი გამოთვლებს, ხელოვნურ ინტელექტს და მონაცემთა ანალიტიკას.

IBM სთავაზობს მომხმარებელს ისეთ ინიციატივებს, როგორიცაა ენერგოეფექტური მონაცემთა ცენტრები, ნახშირბადის შემცირების პროგრამები და განახლებადი ენერგიის შესყიდვები. მათი მიზნებია შეამცირონ ნახშირბადის ემისია და გარემოზე უარყოფითი ზეგავლენა.³

მწვანე კომპანიები პიონერები არიან ამ საქმი-

3 <https://sigmaearth.com/ru/top-10-eco-friendly-companies-in-the-us/>

ანობაში. ისინი მსოფლიოს აჩვენებენ, რომ მდგრადობა არ არის მხოლოდ არჩევანი, არამედ ბიზნესის კეთების ფუნდამენტური ასპექტია. მათი მდგრადი განვითარებისადმი მხარის დაჭერა ქმნის სტანდარტებს, რომლებსაც სხვა ბიზნეს-სუბიექტებიც უნდა მიჰყვნენ.

დასკვნა

რაც შეეხება საქართველოს საქართველოს ევროპული პერსპექტივის გათვალისწინებით, აღნიშნული სტანდარტების შემოღება მნიშვნელოვანი და პრიორიტეტულია ადგილობრივი საწარმოების საქმიანობის მდგრადი განვითარებისთვის. ამ სახელმძღვანელო პრინციპების ადრეულ ეტაპზე შემოღება ქვეყნისთვის წარმოადგენს შესაძლებლობას, გააუმჯობესოს საქართველოს ბუღალტრული აღრიცხვის, ანგარიშგების და აუდიტის შესახებ კანონით გათვალისწინებული მმართველობის ანგარიშგების წარმოების პრაქტიკა, წვლილი შეიტანოს უფრო მდგრადი და კონკურენტუნარიანი ეკონომიკური გარემოს შექმნაში, რაც საბოლოოდ მეტად მტკიცე და გამჭვირვალე, ევროპული ბიზნეს-გარემოს შექმნას უზრუნველყოფს. ამ სტანდარტების ადრეულ ეტაპზე დანერგვა ევროკავშირთან ინტეგრაციის საფუძველს შექმნის და საწარმოთა მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფს, ასევე გააძლიერებს ინვესტორთა ნდობას და გააჩენს ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კორპორაციული მართვის ღიაობა და ინფორმაციული გამჭვირვალობა საქართველოში: გამოწვევები და სრულყოფის გზები. დისერტაცია. თბილისი 2016 <http://dl.sangu.edu.ge/pdf/kaxaberjgenti.pdf> (შემოწმებულია უკანასკნელად 24.05.2024წ)
2. https://www.cbr.ru/StaticHtml/File/117620/20210712_in-06-28_49.pdf არაფინანსური ინფორმაციის გამჟღავნების რეკომენდაციები სააქციო საზოგადოებისათვის.(შემოწმებულია 27.05.2024)
3. კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის ძირითადი საკითხები <https://csrgeorgia.com/ka/overview/csr-themes/reporting-and-transparency> (შემოწმებულია უკანასკნელად 24.05.2024წ)
4. "ESG Factors and Growth Technologies" Collection of reports June 22 – 23, 2023 https://esg.etu.ru/assets/files/sbornik-esg-factory-23_compressed.pdf
5. Simenova N N Greening the financial system: a new paradigm for economic development <https://cyberleninka.ru/article/n/ekologizatsiya-finansovoy-sistemy-novaya-paradigma-ekonomicheskogo-razvitiya>
6. "Green Finance in Russia: Creating opportunities for Green investments Analytical Note" <https://documents1.worldbank.org/curated/en/699051540925687477/pdf/131516-RUSSIAN-PN-P168296-P164837-PUBLIC-Green-finance-Note.pdf>
7. ISSB issues inaugural global sustainability disclosure standards 2023 <https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2023/06/issb-issues-ifrs-s1-ifrs-s2/>

კაპიტალის ბაზრის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში

ვაჟა ზეიკიძე

უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი,
ეკონომიკის აკად. დოქტორი

რუსუდან ფირცხალავა

უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი,
ეკონომიკის აკად. დოქტორი

სტუ-ს ი. ჟორდანიას სახელობის საწარმოო ძალების და ბუნებრივი
რესურსების შემსწავლელი ცენტრი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია კაპიტალის ბაზრის განვითარების ტენდენციები საქართველოში. ასევე გაირკვა, რომ საქართველოსთვის მთავარი პრობლემა კაპიტალის ბაზრის მცირე მოცულობა და დაბალი ლიკვიდურობაა. ამის გამო ეკონომიკაში მსესხებლებსა და შემნახველებს შორის კაპიტალის განაწილება არაეფექტური და შეზღუდულია. ფასიანი ქაღალდების ემისიების მცირე მოცულობა აფერხებს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას და იწვევს მის დამოკიდებულებას იმპორტზე.

საქართველოში კაპიტალის ბაზრის განვითარების დაბალი დონე უარყოფითად აისახება სახელმწიფოს მდგრად დაფინანსებაზე. სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ადგილობრივი ბაზრის მცირე წილი აიძულებს სახელმწიფოს დაეყრდნოს უცხოურ ფინანსურ ბაზრებს თავისი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად და ჩვენ ვაწყდებით არასასურველ სავალუტო რისკებს.

ქვეყანაში განვითარებული კაპიტალის ბაზრის ფუნქციონირებისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია ჯანსაღი საზედამხედველო პოლიტიკის გატარება. ამასთან დაკავშირებით, საქართველოს ეროვნული ბანკი, რომელიც კურირებს ფასიანი ქაღალდების ბაზარს, 2020 წელს გახდა ფასიანი ქაღალდების კომისიების საერთაშორისო ორგანიზაციის (IOSCO) წევრი. ამასთან, 2022 წლის ბოლოს მთავრობამ დაამტკიცა ქართული კაპიტალის სტრატეგია. ბაზრის განვითარება 2023-2028 წლებში, რომლის მიხედვითაც 2028 წლისთვის საქართველო უნდა გახდეს მონიწივე კაპიტალის ბაზარი რეგიონში და ის უნდა გახდეს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების არსებითი საფუძველი. ზრდა. სტრატეგიაში ასახული სამოქმედო გეგმის განხორციელებაზე პასუხისმგებელი სახელმწიფო უწყებები არიან: საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, ფინანსთა სამინისტრო და ეროვნული ბანკი.

საკვანძო სიტყვები: კაპიტალის ბაზარი, ემიტენტები, აქციები, ობლიგაციები.

PROSPECTS OF CAPITAL MARKET DEVELOPMENT IN GEORGIA

Vazha Zeikidze

senior researcher, academic doctor of economics,

Rusudan Pirtskhalava

senior researcher, academic doctor of economics

Georgian Technical University I. Jordania The Center

Studying Productive Forces and Natural Resources

of Georgia

RESUME

The article discusses the development trends of the capital market in Georgia. It was also revealed that the main problem for Georgia is the small volume of the capital market and low liquidity. Because of this, the allocation of capital between borrowers and savers in the economy is inefficient and constrained. Small volume of the issuance of securities hampers the country's economy development and causes its dependence on imports.

The low level of development of the capital market in Georgia has a negative impact on the sustainable financing of the state. The small share of the local market of state securities forces the state to rely on foreign financial markets to meet its needs, and we face undesirable currency risks.

For the functioning of the developed capital market in the country, it is very important to carry out a sound supervisory policy. In this regard, the National Bank of Georgia, which oversees the securities market, became a member of the International Organization of Securities Commissions (IOSCO) in 2020. Along with this, at the end of 2022, the government approved the strategy of Georgian capital market development for 2023-2028, according to which by 2028, Georgia should become an advanced capital market in the region and it should become the essential basis for the country's economic growth. The government agencies responsible for the

implementation of the action plan outlined in the strategy are: the Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, the Ministry of Finance and the National Bank.

Keywords: Capital Market, Issuers, Stocks, Bonds.

ძირითადი ტექსტი

კაპიტალის ბაზარი ქვეყანაში გადამწყვეტ როლს თამაშობს სახსრების მოზიდვისათვის. მისი დახმარებით ხორციელდება კომპანიებისა და ფიზიკური პირების ქარბი ფულადი რესურსების მოზილზება. კაპიტალის ბაზრის მიზანი ფასიანი ქაღალდების უსაფრთხოდ გაცვლის უზრუნველყოფაა. კაპიტალის ბაზრებზე წარმოდგენილია პირველადი და მეორადი ბაზრები, რომელთაგან ყველაზე გავრცელებულია საფონდო და ობლიგაციების ბაზარი.

საქართველოში კაპიტალის ბაზრის განვითარების ხელშეწყობის მიზნით ევროკავშირის მიერ DIGITAL REM4M პროგრამის ფარგლებში ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის (EBRD) მიერ დაფინანსებული იქნა პროექტი „კაპიტალის ბაზრის მხარდაჭერის პროგრამა“, ამ პროგრამის ფარგლებში 7 კომპანიას გადაეცა გრანტი ფასიანი ქაღალდების გამოშვების ხარჯების თანადაფინანსებისათვის. EBRD-ის პროგრამა აქტიურად აფინანსებს საგანმანათლებლო პროექტებს, რომელიც მიმართულია კაპიტალის ბაზრის შესახებ საზოგადოებაში ცნობიერების დონის ასამაღლებლად, რადგან სამწუხაროდ საქართველოში ამ კუთხით მოსახლეობის ცნობიერება ჯერ კიდევ დაბალია.

საქართველოს კაპიტალის ბაზრის მოცულობამ 2023 წელს 2,1 მილიარდი ლარი შეადგინა. მიუხედავად კაპიტალის ბაზრის ასეთი დაჩქარებული ზრდისა ქვეყნის სავალო კაპიტალის ბაზარი კვლავ მცირე ზომითაა წარმოდგენილი და კორპორაციული სავალო კაპიტალის ბაზრის მხოლოდ 8% შეადგენს.

კაპიტალის ბაზრის მოცულობის ზრდის მიუხედავად საქართველოსთვის ძირითად პრობლემას წარმოადგენს კაპიტალის ბაზრის პატარა მოცულობა და დაბალი ლიკვიდურობა. შესაბამისად ეკონომიკაში მსესხებლებსა და დამზოგველებს შორის კაპიტალის ალოკაცია არაეფექტური და შებოჭილია. ქვეყნის ეკონომიკის ამჟამად არსებული ზომა და იმპორტზე დამოკიდებულება ასევე ზღუდავს ფასიანი ქაღალდების ემისიებს. საექსპორტო პოტენციალის ზრდის პირობებში ქვეყანაში უფრო მეტი მსხვილი კომპანია იარსებებდა, რაც გაზრდიდა ფასიანი ქაღალდების პოტენციურ ემიტენტებს და საბოლოო ჯამში უზრუნველყოფდა

ბაზრისათვის აქციებისა და ობლიგაციების მიწოდებას. აქვე უნდა ვლნიშნოთ რომ დღეისათვის სახეზე გვაქვს ადგილობრივი კაპიტალის ბაზარზე სახელმწიფო სანარმოების ჩართულობის ნაკლებობა, რაც მნიშვნელოვნად აფერხებს ობლიგაციებისა და აქციების ემისიას. ქვეყანაში ადგილობრივი კაპიტალის ბაზარზე დაბალია უცხოური ინვესტორების მონაწილეობა, რაც ზღუდავს კაპიტალის ბაზრის განვითარებას.

საქართველოში კაპიტალის ბაზრის განვითარების დაბალი დონე უარყოფით გავლენას ახდენს სახელმწიფოს მდგრად დაფინანსებაზე. სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ადგილობრივი ბაზრის მცირე წილი აიძულებს სახელმწიფოს საკუთარი მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად დაეყრდნოს უცხოურ ფინანსურ ბაზრებს. ყოველივე ეს ინვესტორებს არასასურველ სავალუტო რისკებს.

საქართველოს მთავრობა ქვეყანაში მთელ რიგ ცვლილებებს ახორციელებს კაპიტალის ბაზრის დაჩქარებული ტემპებით განვითარებისათვის. ამ კუთხით მეტად საყურადღებოა 2020 წელს ძალაში შესული ორი საკანონმდებლო აქტი, რომლებიც საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნებს პასუხობს. პირველი კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“, რომლითაც ახლებურად დარეგულირდა ფასიანი ქაღალდების ემიტენტების გამჭვირვალობის, ინსაიდერული ვაჭრობისა და ბაზრის მანიპულაციებთან დაკავშირებული საკითხები. მეორეს განეკუთვნება კანონი „საინვესტიციო ფონდების შესახებ“, რომლითაც დარეგულირდა საინვესტიციო ფონდების აქტივების მმართველი კომპანიების დაფუძნებისა და საქმიანობის განვითარების საკითხები.

საქართველოს კაპიტალის ბაზარზე ფასიანი ქაღალდების ფლობის, მიმოქცევისა და ანგარიშსწორების რეგულირებასთან ერთად მეტად აქტუალური გახდა ინვესტორთა ინტერესების დაცვის და კაპიტალის ბაზარზე ტრანზაქციების განხორციელების სანდოობის ამაღლება. ამ მიზნით საქართველოს ეროვნული ბანკის, ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ექსპერტების ჩართულობით მომზადდა კანონპროექტი - „დემატერიალიზებული ფასიანი ქაღალდების ფლობის შესახებ“, რომელიც საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებული იქნა 2023 წლის 7 დეკემბერს. კანონი სრული ცვლილებებით ქვეყანაში 2024 წლის 1 მარტიდან ამოქმედდა.

წარმოდგენილი კანონი ეფუძნება ფასიანი ქაღალდების შესახებ ქვეყნის საერთაშორისო კონვენციას და ევროკავშირის რეგულაციას ფასიანი ქაღალდებით ანგარიშსწორების გაუმჯობესებისა და ცენტრალური დეპოზიტარის შესახებ დებულებას.

ევროპაში მსგავსი საკანონმდებლო რეჟიმით რეგულირდება ისეთი საერთაშორისო დეპოზიტარების საქმიანობა, როგორიცაა ევროკლერი (Euroclear) და კლერსტრიმი (Clearstream). აღნიშნულ დეპოზიტარებში ხორციელდება ევროობლიგაციების გამოშვება და მათ ნდობას უცხადებენ ემიტენტები და ინვესტორები მთელი მსოფლიოდან.

საქართველოს კანონის „დემატერიალიზებული ფასიანი ქაღალდების ფლობის შესახებ“ თანახმად ეროვნულ ბანკში უკვე დაინერგა თანამედროვე ფასიანი ქაღალდების ანგარიშსწორების სისტემა. ამ სისტემაში ჩართულია ორი დამოუკიდებელი ცენტრალური დეპოზიტარი: ეროვნული ბანკი და სს „საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ცენტრალური დეპოზიტარი“. ისინი საქართველოში გამოშვებულ ყველა ფასიან ქაღალდებს ემსახურებიან, მათ შორის სახელმწიფო და კორპორაციულ ემისიებს, ობლიგაციებს და აქციებს.

2022 წლის ბოლოს მთავრობამ დამტკიცა საქართველოს 2023-2028 წლების კაპიტალის ბაზრის განვითარების სტრატეგია, რომლის თანახმადაც 2028 წლისთვის საქართველო უნდა ჩამოყალიბდეს რეგიონში მონივრულ კაპიტალის ბაზრად რაც ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის არსებითი საფუძველია. კაპიტალის ბაზრის მოქმედი სტრატეგია შესაბამისობაშია ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმებით გათვალისწინებულ სამართლებრივ აქტებთან, რომელთაგანაც ჰარმონიზაცია სავალდებულოა საქართველოს მხარისათვის. სტრატეგია შესაბამისობაშია საინვესტიციო ფონდებთან, კერძო საპენსიო სქემებთან და ფასიანი ქაღალდების სხვა მარეგულირებელ დირექტივებთან. საქართველოში დღეისათვის მოქმედი კაპიტალის ბაზრის სამართლებრივი ჩარჩო ასევე სრულ შესაბამისობაშია საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების რეკომენდაციებთან. კერძოდ, სტრატეგიაში გათვალისწინებულია კაპიტალის ბაზრის დემატერიალიზებული ფასიანი ქაღალდების ფლობის ჩარჩოს მოქმედებით ინფრასტრუქტურის სამართლებრივი ბაზის შესაბამისობა ევროკავშირის ცენტრალური დეპოზიტარის რეგულაციის ნორმებთან.

ქვეყანაში განვითარებული კაპიტალის ბაზრის ფუნქციონირებისათვის მეტად მნიშვნელოვანია გამართული საზედამხედველო პოლიტიკის გატარება. ამ კუთხით საქართველოს ეროვნული ბანკი, რომელიც ზედამხედველობს ფასიანი ქაღალდების ბაზარს, 2020 წლიდან გახდა ფასიანი ქაღალდების კომისიების საერთაშორისო ორგანიზაციის (IOSCO) წევრი.

კაპიტალის ბაზრის ინსტრუმენტებით ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდის ერთ-ერთი მთავარი პირობა სახელმწიფო და არასახელმწიფო

ობლიგაციების ბაზრის განვითარებაა. ეს ხელს შეუწყობს ქვეყანაში ლარში დენომინირებულ სახელმწიფო ობლიგაციების პირველადი ბაზარის მოცულობის ზრდას და შესაბამისად მეტად ლიკვიდურ მეორად ბაზარს, რაც სახელმწიფოს შეუქმნის საშინაო დაფინანსების სტაბილურ წყაროს. არასახელმწიფო ობლიგაციების ბაზრის განვითარება ქვეყანაში კომპანიებს დაფინანსების დამატებით წყაროს შეუქმნის. არასახელმწიფო ობლიგაციების გამოშვება ასევე მოიცავს გარემოსდაცვითი, სოციალური და მმართველობითი ამოცანების გადაჭრას. ასეთი სახის ობლიგაციების გამოშვები ემიტენტები ვალდებულებას იღებენ, რომ მოზიდულ სახსრებს გამოიყენებენ გარემოსდაცვითი, სოციალური და მმართველობითი პრობლემების გადასაჭრელად.

ქვეყნის კაპიტალის ბაზრის განვითარებისთვის ასევე მნიშვნელოვანია ინვესტორთა ბაზრის ფორმირება, რაც გაზრდის კაპიტალის ბაზარზე ინვესტორთა ჩართულობას, რომელიც მოიცავს ისეთ მსხვილ ინვესტორებს, როგორიცაა: საპენსიო ფონდები, სადაზღვევო კომპანიები, საინვესტიციო ფონდები და ვენჩურული კაპიტალის ფონდები. შედეგად მივიღებთ ქვეყნის ეკონომიკაში დაგროვილი ფინანსური რესურსების მობილიზებას.

სტრატეგიით განერილი სამოქმედო გეგმის შესრულებაზე პასუხისმგებელ სამთავრობო უწყებებს წარმოადგენს: ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, ფინანსთა სამინისტრო და ეროვნული ბანკი. სტრატეგიის სამოქმედო გეგმის მონიტორინგის განახორციელება დავალდებული აქვს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს კაპიტალის ბაზრის განვითარებისა და საპენსიო რეფორმის დეპარტამენტი.

დასკვნა

კაპიტალის ბაზრის განვითარების ანალიზის საფუძველზე საქართველოსთვის არსებითად მნიშვნელოვანია საერთაშორისო ინსტიტუტების გამოცდილების გათვალისწინება, რათა საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა გაზარდოს საერთაშორისო ინვესტორთა ნდობა და დაინტერესება საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მიმართ. საქართველოს ხელისუფლება თანდათან ხვენავს ფასიანი ქაღალდების საზედამხედველო ჩარჩოს, მაგრამ იმისათვის, რომ ფინანსურმა ბაზარმა რეალურად შეასრულოს თავისი ფუნქცია, საჭიროა ბაზრის ინფრასტრუქტურის დახვეწა, მაღალი ლიკვიდურობის უზრუნველყოფა.

მნიშვნელოვანია დაჩქარდეს მოსახლეობის ცნობიერების ამაღლება ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მიმართ, რათა მათ მიეცეთ საშუალება თვითონ გადანყვიტონ თუ რომელ ინსტიტუტებთან გაა-

გრძელონ ურთიერთობა. მთლიანობაში ქვეყნის ფასიანი ქაღალდების ბაზრის კაპიტალიზაციის დონის ამაღლება დააჩქარებს როგორც ადგილობრივ, ისე უცხოელი ინვესტორების დაინტერესებასა და საქართველოში კაპიტალის მოზიდვის დაჩქარების პროცესს.

საქართველოში პერსპექტივაში მიზანშეწონილად გვესახება არასაბანკო ფინანსური ბაზრების ზედამხედველობის ორგანოს ჩამოყალიბება, რომელიც უზრუნველყოფს ფინანსური ბაზრის რეგულირების ერთიანი კოორდინირებული მიდგომის დანერგვას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გოგოხია მ. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის საინვესტიციო ანალიზის საკითხისათვის „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტ. 13, #3, 2021.
2. საქართველოს 2023-2028 წლების კაპიტალის ბაზრის განვითარების სტრატეგია, თბ. 2022
3. საქართველოს საფონდო ბირჟა. <https://gse.ge>
4. საქართველოს კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“, საქართველოს საპარლამენტო მაცნე, 14. 01. 1999
5. www.iosco.org.
6. www.nbg.gov.ge
7. www.bm.ge

ეროვნული ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაცია და ევროკავშირის გამოცდილება

გიორგი ზაალიშვილი
სტუ-ს მაგისტრანტი

ნინო ფაილოძე
სტუ-ს პროფესორი

აბსტრაქტი

ეროვნული ეკონომიკა გადამწყვეტ როლს ასრულებს ქვეყნის განვითარებისა და სტაბილურობის საქმეში. საქართველოს ასოცირების ხელშეკრულების სტანდარტებთან შესაბამისობა არის ეკონომიკის განვითარების წინაპირობა. ნაშრომი განიხილავს საქართველოში ეკონომიკური განვითარების მიმართულებებს. აქცენტს აკეთებს ისეთ სექტორებზე, როგორებიცაა სოფლის მეურნეობა, ენერგეტიკა და ვაჭრობა. საუბარია იმაზე, თუ როგორ ეხმარება ევროკავშირის რეფორმები სექტორების მოდერნიზებას, კონკურენტუნარიანობის გაუმჯობესებასა და მდგრადი პრაქტიკის ხელშეწყობას.

საკვანძო სიტყვები: ეროვნული ეკონომიკა, ევროკავშირი, ევრო სტანდარტები

STRUCTURAL TRANSFORMATION OF THE NATIONAL ECONOMY AND EXPERIENCE OF THE EUROPEAN UNION

Giorgi Zaalishvili
Master's Student of GTU

Nino Pailodze
Professor of GTU

ABSTRACT

The national economy plays a crucial role in Georgia's development and stability. Compliance with the standards set by the Association Agreement between Georgia and the European Union is a prerequisite for economic growth. This paper discusses the directions of economic development in Georgia, focusing on sectors such as agriculture, energy, and trade. It highlights how EU-led reforms are helping to modernize these sectors, improve competitiveness, and promote sustainable practices.

Key words: National economy, European Union, Euro standards.

ძირითადი ტექსტი

ეროვნული ეკონომიკა მოიცავს სხვადასხვა ურთიერთდამოკიდებულ სექტორს, რომელთაგან თითოეული ასრულებს მნიშვნელოვან როლს ქვეყნის განვითარებაში. ტექნოლოგიური ინოვაციების,

გარემოსდაცვითი მოსაზრებებისა და გლობალური ბაზრის დინამიკის განვითარებასთან ერთად ეს სექტორები სწრაფ ტრანსფორმაციას განიცდიან.

სოფლის მეურნეობა საქართველოს ეკონომიკისთვის მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. მოსახლეობის ზრდასთან ერთად იზრდება მოთხოვნა საკვებზე, რაც აუცილებელს ხდის ახალი წარმოების გზების ძიებას. ევროპელ პარტნიორებთან თანამშრომლობით საქართველო მუშაობს თანამედროვე სასოფლო-სამეურნეო პრაქტიკის დანერგვაზე, რაც უზრუნველყოფს როგორც ხარისხის გაზრდას, ასევე ეფექტურობას.

ისეთი პროგრამები, როგორებიცაა მეფუტკრეობის ხელშეწყობა, ვაშლის მოსავლის ხელშეწყობის არასტანდარტული პროგრამა და სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის თანადაფინანსება, ეხმარება მოსახლეობას გააუმჯობესოს თავისი სამუშაო პირობები, მიიღონ მოსავალი და შეამცირონ იმპორტზე დამოკიდებულება. ხოლო სოფლის მეურნეობის დაზღვევისა და ბიონარმოების ხელშეწყობის ინიციატივა ეხმარება ორგანული მეურნეობისკენ გადასვლაში და ამცირებს მოულოდნელ რისკებს.

ეს ძალისხმევა მიზნად ისახავს სოფლის მეურნეობის გაძლიერებას სამუშაო ადგილების შექმნით, ადგილობრივი ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებითა და საჭირო ინსტრუმენტების მიწოდებით. გარდა ამისა, ქართული პროდუქტები უფრო კონკურენტუნარიანი ხდება საერთაშორისო ბაზრებზე უსაფრთხოებისა და ხარისხის ევროპული სტანდარტების დანერგვით. ის ეხმარება ქვეყანას უკეთესი პოზიციონირებისათვის და ამკვიდრებს როგორც სანდო მიმწოდებელს მსოფლიო კვების ჯაჭვში.

ენერგეტიკა ქვეყნის ერთ-ერთი სტრატეგიული სექტორი და ფინანსური სტაბილურობის მნიშვნელოვანი კონტრიბუტორია. [8] საქართველოში ენერგეტიკა წარმოდგენილია თითქმის ყველა ქვედარგით (თბოენერგეტიკა, ჰიდროენერგეტიკა, ელექტრული და თბოქსელები, ნავთობმომპოვებელი, ნავთობ გადამამუშავებელი და ნახშირის მრეწველობა, თერმული წყლები).

საქართველოს ძალიან დიდი საექსპორტო პოტენციალი აქვს მისი ჰიდროენერგეტიკული რესურსების გათვალისწინებით. არც თუ მცირე ინვესტიცია ჩაიდო ენერგიის პროექტებში, მაგალითად ასეთია ნენსკრას ჰიდროელექტროსადგური, რომლის

დასრულების შემდეგ ის გამოიმუშავებს 280 მეგავატ სუფთა ენერგიას და მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ეროვნულს ქსელს.

ასოციაციის შეთანხმების მეშვეობით საქართველო უერთდება ევროკავშირის სახელმძღვანელო პრინციპებს, ხელს უწყობს ენერგომომარაგების ეფექტურობასა და უსაფრთხოებას. მაგალითად, ენერგოეფექტურობის რეფორმებმა შენობების ენერგიით მომარაგება და ოჯახებისთვის ხარჯების შემცირება გამოიწვია. ხარჯებთან ერთად რეფორმები ამცირებს ნახშიროვანგის გამოყოფას.

სამშენებლო და სანარმოო სექტორმა ბოლო წლებში მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა თავისი პრაქტიკის მოდერნიზებისკენ, უსაფრთხოებისა და ხარისხის ევროკავშირის სტანდარტების შესაბამისობაში მოსაყვანად. ამ ტრანსფორმაციის მნიშვნელოვანი ნაწილი იყო ევრო კოდების (ევროპული სამშენებლო სტანდარტები) შემოღება. მისი მიზანია საბჭოთა პერიოდის მოძველებული შენობების შეცვლა ან რესტავრაცია, რომლის შემდეგაც ისინი უნდა აკმაყოფილებდნენ უსაფრთხოებისა და გამძლეობის მოთხოვნებს.

ადგილობრივი ორგანიზაცია **Element Holding** თანამშრომლობს ინფრასტრუქტურის სამშენებლო კომპანიების ასოციაცია (ICCA)-სთან, რომ საქართველო ვითარდებოდეს როგორც საჯარო, ისე კერძო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებაში. ამის მიზანი კი ევრო კოდების დანერგვაა ქართულ სამშენებლო ინდუსტრიაში გამოსაყენებლად და ასევე ტრენინგებზე ადგილობრივი პროფესიონალების საჭირო უნარებით აღჭურვა. სამშენებლო ინდუსტრიის ასეთი მოდერნიზაცია აძლიერებს საქართველოს ინტეგრაციას ევროპასთან და ზრდის თავისი წარმოების სექტორის კონკურენტუნარიანობას.

ტურიზმის სექტორთან დაკავშირებული საქმიანობის ყველაზე მნიშვნელოვანი ეკონომიკური მახასიათებელია ის, რომ ისინი ხელს უწყობენ განვითარებადი ქვეყნების სამ მაღალ პრიორიტეტულ მიზანს: შემოსავლის გენერირებას, დასაქმებასა და სავალუტო შემოსავლებს. [6] ამ მხრივ ტურიზმის სექტორს შეუძლია მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს როგორც ეკონომიკური განვითარების მამოძრავებელმა ძალამ. ტურიზმის გასაძლიერებლად სახელმწიფომ გაამარტივა საფრთხე პროცესი და გააუმჯობესა სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა. მაგალითად, პარტნიორული თანაინვესტირების ფონდი ამჟამად განიხილავს ინვესტირებას შემდეგ რეგიონებში: იმერეთი, აჭარა და კახეთი.

მომდევნო ათწლეულის განმავლობაში საქართველო კონცენტრირებული იქნება ტურისტული ბაზრების გაფართოებაზე და ცნობადობის ამაღლებაზე. ქვეყნის მიზანი იქნება კერძო სექტორის მხარდაჭერა და ისეთი პროდუქტების შექმნა, რომ-

ლებიც დაეხმარება ტურისტებს თავი უფრო კომფორტულად იგრძნონ. ასევე მოხდება შიდა მოგზაურობის ნახალისება და ჩატარდება სასწავლო პროგრამები და ტრენინგები გამოცდილების გასაუმჯობესებლად. ამ ინიციატივებით საქართველო შექმნის ენერგიულ და მიმზიდველ გარემოს როგორც ადგილობრივი ვიზიტორებისთვის, ასევე უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისთვის.

ვაჭრობა ეროვნული ეკონომიკის საყრდენია საქართველოში, ის გარდაიქმნა თავისუფალი სავაჭრო ზონების DFCTA-ს (Deep and Comprehensive Free Trade Area,) საფუძველზე. DFCTA წარმოადგენს ევროკავშირთან ასოციაციის ერთ-ერთ პუნქტს. შეთანხმების მიზანია გამორიცხოს ქვეყანათაშორის ვაჭრობის ტარიფების უმრავლესობა და მოიყვანოს თანხმობაში ევროპულ სტანდარტებთან. ინტეგრაციის გასამარტივებლად განხორციელდა ინვესტიციები ლოჯისტიკურ და საბაჟო ინფრასტრუქტურაში. ამის ერთ-ერთი ნათელი მაგალითია თბილისის ლოჯისტიკური ცენტრი, რომელიც აუმჯობესებს იმპორტისა და ექსპორტის ოპერაციებს და იზიდავს უცხოურ ინვესტიციებს. ეს პროცესები არამხოლოდ აუმჯობესებს სავაჭრო პროცესებს, არამედ ხელს უწყობს ეროვნული ეკონომიკის ზრდასა და პოზიციონირებას როგორც კონკურენტუნარიან მოთამაშეს გლობალურ ბაზარზე.

სამედიცინო სექტორი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ეკონომიკურ ზრდაში. ბოლოდროინდელმა ინიციატივებმა გამოიწვია მნიშვნელოვანი გაუმჯობესება ბაზარზე, მაგალითად, სხვადასხვა მედიკამენტების ფასების შემცირება და მსყიდველუნარიანობის გაზრდა. ევროკავშირის ხელმძღვანელობით, საქართველოს ჯანდაცვის სამინისტრო ყურადღებას ამახვილებს შიდა ჯანდაცვის უსაფრთხოების გაძლიერებაზე. ინვესტიციები ლაბორატორიებში და ჯანდაცვის შესაძლებლობების გაზრდა ხელს უწყობს სექტორების ზრდას, რომლებიც შემდგომ იზიდავენ უცხოურ ინვესტიციებსა და პარტნიორებს. ეს კი ხელს უწყობს საერთო ეკონომიკურ განვითარებას. ამ გატარებულ რეფორმებს გამოეხმაურა მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის (WHO) ევროპის რეგიონალური დირექტორი Hans Kluge, რომელმაც საქართველო წარმოაჩინა როგორც ჯანდაცვის რეფორმების წამყვანი მაგალითი.

დასკვნა

საქართველო ეფექტურად იყენებს ევროკავშირის გამოცდილებას ეროვნული ეკონომიკის განსავითარებლად. სტანდარტებთან თანხვედრაში მოსვლით ქვეყანამ მნიშვნელოვნად წავიდა წინ სხვადასხვა სექტორში.

სოფლის მეურნეობაში ევროპელებთან პარტნიორობამ დაწერა თანამედროვე პრაქტიკა და

ხარისხის სტანდარტები, რომლებმაც გაზარდა კონკურენტუნარიანობა. ენერგეტიკის სექტორმა მოიზიდა ინვესტიციები განახლებად პროექტებში, რომლებიც აუმჯობესებენ ეფექტურობასა და ამცირებენ ხარჯებს. ვაჭრობამ ცვლილებები განიცადა თავისუფალი ვაჭრობის ზონის (DFCTA) მეშვეობით, რაც აძლიერებს იმპორტისა და ესპორტის პროცესებს. სამშენებლო ინდუსტრია მოდერნიზე-

ბულია უსაფრთხოების სტანდარტების მიღებით. რაც შეეხება ჯანდაცვის სექტორს, მან გაზარდა მედიკამენტების ხელმისაწვდომობა და გააძლიერა ჯანდაცვა.

საქართველო ამ ინიციატივებით არა მხოლოდ ახდენს ეკონომიკის მოდერნიზებას, არამედ უზრუნველყოფს მდგრად განვითარებას, რაც სამომავლო ზრდისა და სტაბილურობის საწინდარია.

ინტერნეტ რესურსები:

1. <https://www.rda.gov.ge/programs/mefutkreobis-mkhardacheris-programa/b134220e-b505-468f-b498-317cf7500d3f> - მეფუტკრეობის მხარდაჭერის პროგრამა (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
2. <https://www.rda.gov.ge/programs/674853-arastandartuli-vashlis-mosavlis-realizatsiis-khelshtskobis-programa/1d3e95ce-cb92-448e-984a-f0256d04fd0f> - არასტანდარტული ვაშლის მოსავლის რეალიზაციის ხელშეწყობის პროგრამა (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
3. <https://www.rda.gov.ge/programs/harvesting-agricultural-machinery/a8b00775-f198-4f98-9e0b-d3fbe48c7ad1> მოსავლის ამღები სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის თანადაფინანსების პროგრამა (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
4. <https://www.rda.gov.ge/programs/bioproduction/e53f6a04-d9d4-4ad6-8ae6-c4da707c38b2> - ბიონარმოების ხელშეწყობის პროგრამა (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
5. <https://www.rda.gov.ge/programs/631456-agrodazghveva/bb82cb1c-d772-4d56-8ee4-01a57905cff4> - აგროდაზღვევა (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
6. <https://www.oas.org/dsd/publications/unit/oea78e/ch10.htm#:~:text=The%20most%20important%20economic%20feature,%2C%20and%20foreign%2Dexchange%20earnings.> - TOURISM AS AN ECONOMIC DEVELOPMENT TOOL (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
7. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/georgia-tourism> - Georgia - Country Commercial Guide (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
8. https://gedf.ge/ka/n/news/energetikis_sektoris_kvlevis_shedegebis_prezentatsia - ენერგეტიკის სექტორის კვლევის შედეგების პრეზენტაცია - (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
9. <https://ajaratv.ge/article/122980> - ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის ევროპის რეგიონული კომიტეტის სესია (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
10. https://mepa.gov.ge/Ge/Files/ViewFile/27243?fbclid=IwY2xjawFr7yxleHRuA2FlbQIxMAABHVIZbmJTr7RzJwAomKkRUwC1SIjdUgw7Vi8gR4u7raXIXgH9YO7wMgDryA_aem_-2ROTqb7jHx6v00fuCtbZA - საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სტრატეგია 2021-2027 (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
11. <https://elementholding.ge/element-holdingi-usaid-than-thanamshromlobas-icqhebs/> - ელემენტ ჰოლდინგი USAID-თან თანამშრომლობას იწყებს (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
12. <https://www.gse.com.ge/about-us/international-affairs/Cooperation-with-the-Energy-Community/> - Cooperation with the Energy Community (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
13. <https://infocenter.gov.ge/en/eu-georgia/association-agreement/> - Association Agreement (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)
14. <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-georgia-deep-and-comprehensive-free-trade-area> - EU-Georgia Deep and Comprehensive Free Trade Area (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 04.08.2024)

საპენსიო სისტემის მსოფლიო გამოცდილება

ნატო გეგენავა

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

თამარ აბუაშვილი

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია საერთაშორისო საპენსიო დაზღვევის გამოცდილების, ფუნქციონირებისა და ძირითადი ტენდენციების მაგალითები. გამოვლენილია საქართველოში საპენსიო დაზღვევის ეფექტიანი სისტემის ფორმირებისა და სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები საერთაშორისო გამოცდილების საფუძველზე. ასევე, მოცემულია საპენსიო ფონდების შესაძლებლობები და პერსპექტივები.

WORLD EXPERIENCE OF THE PENSION SYSTEM

Nato Gegenava

Associate Professor of GTU

Tamar Abuashvili

Associate Professor of GTU

RESUME

The article discusses examples of international pension insurance experience, functioning and main trends. The main directions for the formation and improvement of the effective system of pension insurance in Georgia have been identified based on international experience. Also, possibilities and prospects of pension funds are given.

Key words: Pension system, Pension system participants, Pension provision models.

* * * *

თანამედროვე მსოფლიოს განვითარებულმა სახელმწიფოებმა დიდი ხანია გააცნობიერეს საპენსიო სისტემის რეფორმირების აუცილებლობა, რომელიც ცივილიზებული სამყაროს წინაშე არსებული ფინანსური, დემოგრაფიული და ეკონომიკური გამოწვევების ადეკვატური იქნება. ყველა ქვეყანაში მნიშვნელოვანი განხილვის საკითხია საპენსიო ასაკში მყოფი მოსახლეობის სოციალურად უზრუნველყოფის საკითხი. ქვეყნის მდგომარეობის შეფასებისთვის საპენსიო სისტემას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

ბევრმა ქვეყანამ სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდისა და მოსახლეობის დაბერების პარალელურად, გაატარა ან ახლა ატარებს საპენსიო რეფორმას,

რომელიც არა მარტო დემოგრაფიული პრობლემის გადაწყვეტას ემსახურება, არამედ ქვეყნის შიგნით კაპიტალის ბაზრის განვითარების კატალიზატორადაც გვევლინება.

მრავალი განვითარებული თუ განვითარებადი ქვეყანა ჯერ კიდევ საპენსიო სისტემების მოდიფიცირების პროცესშია, რომლის მთავარი მიზანია ადეკვატური საპენსიო შემოსავლის უზრუნველყოფა, საპენსიო ხარჯების ფისკალური მდგრადობა და მოსახლეობის დემოგრაფიული ცვლილებების მიმართ უფრო ეფექტიანი რეაგირება.

საქართველოში საპენსიო სისტემის რეფორმის აუცილებლობა ბოლო წლების განმავლობაში სულ უფრო და უფრო აქტუალური ხდება. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროში შეიქმნა საპენსიო რეფორმის სამსახური, რომელმაც შეიმუშავა საპენსიო რეფორმის სტრატეგია, რაც ითვალისწინებს სოციალური პენსიის ზრდის მექანიზმის შემუშავებას (ინდექსაციას) და დამატებითი საპენსიო სისტემის კომპონენტის - კერძო დაგროვებითი საპენსიო მოდელის დანერგვას. აღნიშნული საპენსიო სისტემის დანერგვა შესაძლებელს გახდის, სოციალური საპენსიო სისტემა ეტაპობრივად იქცეს სიღარიბის დაძლევის ინსტრუმენტად. არსებული სისტემა საშუალებას იძლევა, საპენსიო ასაკში მყოფი მოქალაქეები დაიცვას სიღარიბისაგან.

მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან საპენსიო უზრუნველყოფის რამდენიმე მოდელი მოქმედებს. ყველა ეს მოდელი სამ მსხვილ ჯგუფად იყოფა: საპენსიო უზრუნველყოფის **სოლიდარულ პრინციპზე** დამყარებული მოდელად, საპენსიო უზრუნველყოფის **დაგროვებით პრინციპზე** დამყარებული მოდელად და საპენსიო უზრუნველყოფის **შერეულ პრინციპზე** დამყარებული მოდელად.

სოლიდურ პრინციპზე დამყარებული მოდელის მოქმედების პირობებში საპენსიო ფონდი ფინანსდება შრომისუნარიანი მოსახლეობიდან გადასახადების მეშვეობით. ამ მოდელს მნიშვნელოვანი რისკები ახლავს თან. მაგ.: მოსახლეობის დაბერების კვალობაზე მნიშვნელოვნად იცვლება შრომისუნარიანებისა და პენსიონერების თანაფარდობა. რის შედეგადაც, პენსიების დონის შესანარჩუნებლად ჯამური ანარიცხების ოდენობა ხდება არასაკმარისი, ვეღარ ხორციელდება ინდექსაცია და პენსიის ოდენობა შრომის ანაზღაურებასთან მიმართებაში

მცირდება, რაც პენსიების კლების წინაპირობაა.

დაგროვებით პრინციპზე დამყარებული მოდელი გულისხმობს პენსიის დაგროვების ინდივიდუალურ ხასიათს, რომლის ოდენობა დამოკიდებულია საპენსიო შენატანის სიდიდესა და საპენსიო ფონდების მიერ განხორციელებული საინვესტიციო სტრატეგიის წარმატებასა და ფინანსურ მაჩვენებლებზე. დაგროვებით მოდელს ახასიათებს ეკონომიკის ზრდის ციკლისა და განვითარებული ფინანსური ბაზრის პირობებში მდგრადი ზრდა, როცა დაბანდებიდან მიღებული სარგებელი აღემატება ინფლაციისა და ხელფასების ზრდას. ამ მოდელსაც გააჩნია დამახასიათებელი რისკები. კერძოდ, ეკონომიკის ციკლური ბუნებიდან გამომდინარე, ზრდა არ არის ყოველთვის შეუქცევადი. ეკონომიკური კრიზისების პირობებში დაგროვილი რესურსი შეიძლება გაუფასურდეს.

შერეულ პრინციპზე დამყარებული მოდელი მოიცავს გარკვეული ელემენტების შეჯერებას, როგორც სოლიდურული, ასევე დაგროვებითი საპენსიო სქემების მოდელებიდან. ასეთი მიდგომა ნაწილობრივ ამცირებს რისკებს და ზრდის მოქნილობას საპენსიო უზრუნველყოფაში სახელმწიფო და კერძო სექტორების მონაწილეობის მოცულობის განსაზღვრისას. აღნიშნული მოდელი კრიზისის დროს იძლევა რისკების გადანაწილების შესაძლებლობას საპენსიო სქემებს შორის. შერეულ მოდელსაც აქვს არსებითი რისკები. კერძოდ, პრობლემას წარმოადგენს როგორც, საპენსიო უზრუნველყოფის სქემაში მონაწილეთა აქტივობისა და პასუხისმგებლობის პროპორციის, ასევე, სახელმწიფო ხარჯებისა და კერძო სექტორის კონტრიბუციის ეფექტიანად განსაზღვრა. კონფლიქტის შემთხვევაში სახელმწიფოსა და კერძო სექტორის ინტერესებს შორის, შერეული მოდელი ამცირებს სისტემის მოქნილობასა და საპენსიო უზრუნველყოფის სისტემის ეფექტიანობას.

საპენსიო სისტემა მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში ეფუძნება მრავალსვეტიან სისტემას. განსხვავებულია საპენსიო სქემები სისტემაში მონაწილე ადამიანების რაოდენობით, დაფინანსების პრინციპებით და დაცულობით. პირველი სვეტი ეფუძნება სახელმწიფოს მხრიდან სოლიდარობის პრინციპებს, მეორე სვეტი კი დაგროვებითი სისტემაა განსაზღვრული შენატანების პრინციპით, მესამე სვეტი ნებაყოფლობითი საპენსიო უზრუნველყოფაა კერძო საპენსიო სქემების გზით. საზოგადოების დემოგრაფიული ცვლილებების მიმართ მრავალსვეტიანი საპენსიო სისტემა უზრუნველყოფს ადეკვატურ საპენსიო შემოსავლებს, საპენსიო ხარჯების ფისკალურ მდგრადობას, ეფექტიანობასა და მეტ მობილობას. ბოლო ათწლეულში დაგროვებითი პენსია მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში საპენსიო სისტემის მნიშვნელოვანი ნაწილია, რომელიც გა-

მოიჩენს მზარდი ტენდენციით საერთაშორისო დონეზე. დაგროვებითი საპენსიო სისტემა არის როგორც სახელმწიფოს მხრიდან კონტროლირებადი, ასევე კერძო ინდივიდუალურ დანაზოგზე დაფუძნებული სისტემა, რომელიც გამოირჩევა მნიშვნელოვანი უპირატესობებითა და ეფექტიანობით. მისი საშუალებით მოქალაქე სწორად გეგმავს მომავალ საპენსიო შემოსავალს და მნიშვნელოვნად ზრდის მისაღებ პენსიას.

გერმანია იყო პირველი ქვეყანა, სადაც საპენსიო უზრუნველყოფის სისტემა დაინერგა. 1889 წელს, კანცლერ ოტო ფონ ბისმარკის ინიციატივით, გერმანიაში მიიღეს სიბერისა და შრომისუუნარობის დაზღვევის კანონი, ასევე, შეიქმნა სოციალური დაზღვევის სისტემა, რომელმაც მოიცვა მხოლოდ ის მუშები, რომელთა ხელფასი არ აღემატებოდა დადგენილ ზღვარს (იმ დროს ითვლებოდა, რომ მაღალანაზღაურებადი მუშები საკუთარი სიბერის უზრუნველყოფას შეძლებდნენ დამოუკიდებლად).

პენსიის მისაღებად ორი პირობა არსებობდა:

1) საპენსიო ასაკის (70 წელი) მიღწევა;

2) შრომისუუნარიანობის დაკარგვა არანაკლებ ორი მესამედით.

პენსიის ოდენობა მუშაობის განმავლობაში განხორციელებული შენატანების ოდენობაზე იყო დამოკიდებული. პენსიაზე გასვლის შემდეგ სისტემა მიზნად ისახავდა ცხოვრების ისეთი დონის შენარჩუნებას, რომელიც ადამიანს ჰქონდა მუშაობის პერიოდში.

მეოცე საუკუნეში განვითარებული ქვეყნების საპენსიო სისტემები თანდათანობით დაახლოვდა. იქ, სადაც პენსიები სადაზღვევო შენატანებით განისაზღვრებოდა (გერმანია), შემოიღეს გარანტირებული მინიმალური პენსია, რომელიც არ იყო შენატანების ოდენობაზე დამოკიდებული. იმ ქვეყნებში, სადაც თანაბარი ოდენობის პენსიები იყო და დაფინანსების წყაროს საერთო გადასახადები (სახელმწიფო ბიუჯეტი) წარმოადგენდა, გაუქმდა სიღარიბეზე კონტროლი, პიროვნების მატერიალური მდგომარეობა აღარ განიხილებოდა, როგორც მისი საპენსიო უზრუნველყოფის წინაპირობა.

მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში შენატანებზე დაფუძნებულმა დაგროვებითმა საპენსიო სადაზღვევო სისტემებმა დიდი მოცულობის რეზერვები შექმნეს, რადგან სისტემას ახალი მონაწილეები ემატებოდა, ხოლო პენსიონერთა რაოდენობა პირველ ეტაპზე საკმაოდ მცირე იყო. ამ რეზერვების არსებობის გამო სახელმწიფოებს ჰქონდათ საშუალება, უფრო მეტი დაეხარჯათ პენსიებსა და ზოგადად სოციალურ სფეროზე: გაეზარდათ პენსიები, გაეფართოებინათ პენსიის მიღების უფლების მქონე პირთა წრე, ნაკლებად მკაცრი გაეხადათ პენსიის დანიშვნის პირობები. მაგალითად, გერმანიაში თავდაპირველად პენსიის მიღების ერთ-ერთი პირობა,

კონკრეტულ ასაკთან ერთად, იყო შრომისუნარიანობის დაკარგვა, საუკუნის 20-იანი წლებიდან კი შრომისუნარიანობის დაკარგვა აღარ წარმოადგენდა ასაკით პენსიის მიღების ერთ-ერთ პირობას.

საპენსიო სისტემის განვითარების საწყის ეტაპზე სავალდებულო პენსიებზე დაფუძნებული საპენსიო სისტემის მონაწილეები ძირითადად იყვნენ მრეწველობაში დასაქმებული შედარებით დაბალი ხელფასის მქონე მუშები. მხოლოდ შვედეთი იყო ის ქვეყანა, რომელმაც თავიდანვე (1913 წელს) შემოიღო საპენსიო დაზღვევის სისტემა, რომელიც გავრცელდა ყველა დასაქმებულზე, მიუხედავად მათი შემოსავლებისა და პროფესიისა.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, როდესაც განვითარებული ქვეყნები განიცდიდნენ ეკონომიკურ აღმავლობას (განვითარებული ქვეყნების მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტემპები 1950-1973 წლებში გაცილებით მაღალი იყო წინა და მომდევნო ათწლეულებთან შედარებით და საბიუჯეტო შემოსავლები საგრძნობლად იზრდებოდა, სახელმწიფოების სოციალური პოლიტიკა სულ უფრო მეტად მიმართული იყო არა მარტო მრეწველობაში დასაქმებულ მუშებზე ან ღარიბ მოსახლეობაზე, არამედ მთლიანად ქვეყნის მოსახლეობაზე.

უნივერსალური საპენსიო დაზღვევის სისტემის დანერგვისა და განვითარების შედეგია არა მხოლოდ შედარებით დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობის, არამედ საშუალო და მაღალი შემოსავლების მქონე პირების პენსიების მაღალი ჩანაცვლების კოეფიციენტი, სადაც პენსიაზე გასვლის შემდეგ მათი შემოსავლები მკვეთრად არ დაეცემა: მაგალითისთვის იტალიაში, შვედეთსა და უნგრეთში იმ ადამიანის პენსიის, რომლის ხელფასიც ქვეყანაში არსებულ საშუალო ხელფასს ორჯერ მაინც აღემატება, ჩანაცვლების კოეფიციენტი უფრო მეტი იქნება, ვიდრე საშუალოზე დაბალი ხელფასის

მქონე პირისა. ამ კუთხით უმნიშვნელო განსხვავებაა პოლონეთში, სლოვაკეთსა და ნიდერლანდებში, ხოლო ფინეთსა და პორტუგალიაში საშუალოზე მაღალი შემოსავლის მქონე პირების პენსიების ჩანაცვლების კოეფიციენტი აღემატება ქვეყანაში არსებული ჩანაცვლების კოეფიციენტის საშუალო მაჩვენებელს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ცარციძე მ., ლაცაბიძე ნ., სტატია უმუშევრობა და დასაქმების აქტიური პოლიტიკა შრომის ბაზრის ფორმირების მიმდინარე ეტაპზე საქართველოში, თბილისი: მერიდიანი, 2016, 87გვ.
2. საქართველოს საპენსიო რეფორმა, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, 2016, 25გვ.
3. Axel H. Börsch-Supan and Christina B. Wilke, national bureau of economic research-The German Public Pension System: How it Was, How it Will Be . May 2004
4. http://www.economy.ge/uploads/ecopolitic/sapensio/Goverment_Report_on_pensions_Final_GEO.pdf, უკანასკნელად გადამოწმებულია - 27.06.2024
5. https://europa.eu/youreurope/citizens/work/retire-abroad/state-pensions-abroad/index_en.htm, უკანასკნელად გადამოწმებულია - 27.06.2024
6. World Bank, Pension Reform and the Development of Pension Systems, 2006, pg. 61-80
7. A World Bank Policy Research Report-Averting The Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth, გვ. 155
8. B.V. Maydell, Enabling Social Europe. 2006
9. https://www.imf.org/-/media/Websites/IMF/imported-flagship-issues/external/pubs/ft/ar/2000/eng/pdf/_file2pdf.ashx

ეროვნული უსაფრთხოებისა და ეკონომიკური ზრდის დაბალანსება: საქართველოს თავდაცვის სტრატეგიის ანალიზი, ეკონომიკური შედეგები და სტრატეგიული არჩევანი

თეა ბიძინაშვილი
სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი
დავით შალიკიანი
სტი-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

საქართველოს თავდაცვის სტრატეგიების გაანალიზებისას ნათლად ჩანს, რომ თავდაცვის ხარჯები, მიუხედავად იმისა, რომ კრიტიკულია ეროვნული უსაფრთხოებისთვის, წარმოადგენს კომპლექსურ ეკონომიკურ გამოწვევას. ბალანსი თავდაცვის ინვესტიციებსა და სხვა მნიშვნელოვან სექტორებს შორის, როგორცაა ჯანდაცვა, განათლება და ინფრასტრუქტურა, კრიტიკულად მნიშვნელოვანია. ესტონეთისა და შვედეთის შემთხვევის შესწავლა აჩვენებს მათი თავდაცვის სტრატეგიების ეკონომიკურ შედეგებს. ესტონეთის ინვესტიცია კიბერუსაფრთხოებასა და ტექნოლოგიურ ინფრასტრუქტურაში, სამხედრო შესაძლებლობებთან ერთად, ემსახურება თავდაცვის ინოვაციებთან და ეკონომიკურ ზრდასთან დაბალანსების მოდელს. ანალოგიურად, შვედეთის თავდაცვის სექტორი, რომელიც გამოირჩევა საჯარო-კერძო პარტნიორობით და ინოვაციებსა და ექსპორტზე ორიენტირებით, აჩვენებს თუ როგორ შეუძლია თავდაცვას ხელი შეუწყოს ეკონომიკურ სტაბილურობას სხვა სექტორების გამოფიტვის გარეშე.

საკვანძო სიტყვები: ეროვნული უსაფრთხოება, თავდაცვის სტრატეგია, ტოტალური თავდაცვა, თავდაცვის ხარჯები.

BALANCING OF NATIONAL SECURITY AND ECONOMIC GROWTH: ANALYSIS OF GEORGIA'S DEFENSE STRATEGY, ECONOMIC OUTCOMES, AND STRATEGIC CHOICES

Tea Bidzinashvili
Associate Professor of GTU
Davit Shalikian
PhD Student of GTU

RESUME

In analyzing Georgia's defense strategy, it is clear that defense spending, while critical for national security, presents a complex economic challenge. The balance between defense investment and other crucial sectors

like healthcare, education, and infrastructure is delicate. The case studies of Estonia and Sweden show the economic implications of their defense strategies. Estonia's investment in cybersecurity and technological infrastructure, alongside its military capabilities, serves as a model of balancing defense with innovation and economic growth. Similarly, Sweden's defense sector, marked by public-private partnerships and a focus on innovation and export, demonstrates how defense can contribute to economic stability without overwhelming other sectors.

Keywords: National security, Total defense, defense spending.

* * * *

ეროვნული უსაფრთხოება ყოველთვის იყო კრიტიკული ფაქტორი, რომელიც აყალიბებს ქვეყნების ეკონომიკურ და პოლიტიკურ გარემოს მთელს მსოფლიოში. ცივი ომის პერიოდიდან მოყოლებული ტოტალური თავდაცვის კონცეფცია თავის მნიშვნელობას არ კარგავს და განსაკუთრებით მცირე ქვეყნებში წარმოადგენს მთავარ ინსტრუმენტს ეროვნული უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული რისკებისა და გამოწვევების არამხოლოდ შესამცირებლად, არამედ რიგ შემთხვევაში გასაწესრიგებლადაც კი. ტოტალური თავდაცვა თავდაცვისა და უსაფრთხოების პოლიტიკის კონტექსტში ნიშნავს სამხედრო ძალებთან ერთად ძლიერი სამოქალაქო თავდაცვის ჩამოყალიბებას, ასევე დაგეგმვის პროცესში ეკონომიკისა და პოლიტიკური სტრუქტურების გათვალისწინებას (თევზაძე, 2019).

2013 წლიდან საფუძველი ჩაეყარა საქართველოს ტოტალური თავდაცვის სისტემას (TDS) ჩამოყალიბებას და დროთა განმავლობაში ამ სისტემის შესახებ ჩანაწერები გაკეთდა ისეთ ეროვნული დონის კონცეპტუალურ დოკუმენტებში როგორებიცაა „ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია“ და „ქვეყნის ძირითადი მონაცემები და მიმართულებები 2025-2028“, ხოლო რაც შეეხება უწყებრივ დონეს 2017 წლიდან აქტიურად მიმდინარეობს თავდაცვის სამინისტროს არაერთ დოკუმენტში აღნიშნული სისტემის განვითარებასთან დაკავშირებით რიგი

ლონისციების განხორციელება (სურმავა, 2021).

ყოველივე ზემოხსენებულის საფუძველზე შესაძლებელია ითქვას რომ საქართველოსთვის ტოტალური თავდაცვის სისტემა დღითიდღე ხდება ეროვნული თავდაცვის სტრატეგიის ქვაკუთხედი. ეს მიდგომა არა მხოლოდ პრიორიტეტს ანიჭებს სამხედრო მზადყოფნას, არამედ ყურადღებას ამახვილებს კრიტიკული ინფრასტრუქტურის მდგრადობაზე, მაღალტექნოლოგიური თავდაცვის შესაძლებლობების განვითარებაზე და უწყებათაშორის კოორდინაციაზე. თუმცა, ასეთი ყოვლისმომცველი სტრატეგიის განხორციელება მოითხოვს მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ინვესტიციებს, რაც ქმნის რთულ დილემას: როგორ დავაბალანსოთ თავდაცვის ხარჯები სხვა ისეთ სოციალურ-ეკონომიკურ პრიორიტეტებთან მიმართებაში, როგორიცაა ჯანდაცვა, განათლება და ინფრასტრუქტურა.

ეს სტატია მიზნად ისახავს საქართველოს ტოტალური თავდაცვის სტრატეგიის ეკონომიკური შედეგების შესწავლას, მისი როლის გაანალიზებას ეროვნული უსაფრთხოებისა და ეკონომიკური განვითარების ქრილში. ქვეყნების შედარებით ანალიზიდან გამომდინარე, როგორიცაა ესტონეთი და შვედეთი, სტატია შეაფასებს თავდაცვის ინვესტიციების ეკონომიკურ გავლენებს, დასაქმებასა და საზოგადოებრივ კეთილდღეობაზე. გარდა ამისა, თანამედროვე გლობალური გამოწვევების კონტექსტში, როგორიცაა კიბერ საფრთხეები, გეოპოლიტიკური არასტაბილურობა და თანამედროვე ტექნოლოგიები, სტატია განიხილავს, თუ როგორ უნდა განვითარდეს საქართველოს თავდაცვის პოლიტიკა, რათა დარჩეს ეფექტური და მდგრადი მის წინაშე მდგარი სამრთხეების მიმართ.

უნდა აღინიშნოს, რომ თავდაცვის ხარჯები გადამწყვეტ როლს თამაშობს ქვეყნების ეკონომიკურ სტრატეგიაში, განსაკუთრებით ისეთი ქვეყნებისთვის, როგორიცაა საქართველო. თუმცა, ეს მოითხოვს მნიშვნელოვან კომპრომისებს თავდაცვის ხარჯებსა და ინვესტიციებს შორის ისეთ საკვანძო სექტორებში, როგორიცაა ჯანდაცვა, განათლება და ინფრასტრუქტურა. ეკონომიკური საქმიანობის ზღვრული სარგებლიანობის თეორია ხელს უწყობს ამ ურთიერთობის ჩამოყალიბებას იმის გაანალიზებით, თუ როგორ არის შესაძლებელი არჩევანის გაკეთება შეზღუდული რესურსების პირობებში.

სარგებლობის მაქსიმიზაციის პროცესის თანახმად, რომელსაც არეგულირებს ზღვრული სარგებლიანობის ეკონომიკური კონცეფციის ჩარჩოს, მთავრობები მიზნად ისახავენ რესურსების განაწილებას ისე, რომ მაქსიმალურად გაზარდონ სოციალური კეთილდღეობა. მიზნის მისაღწევად თუ მთავრობა თავისი ბიუჯეტის უფრო დიდ ნაწილს გამოყოფს თავდაცვის მიმართულებით, მან შეიძლება თავდაპირველად მოიპოვოს მნიშვნელოვანი სა-

რგებელი, როგორცაა ეროვნული უსაფრთხოების გაუმჯობესება. თუმცა, თუ ეს გადანაწილება ხდება სხვა სექტორების ხარჯზე, როგორიცაა ჯანდაცვა ან სხვა რომელიმე სოციალური სფერო, თავდაცვის ხარჯებიდან მიღებული სარგებელი შეიძლება არ იყოს შესაბამისი ღირებულების მქონე. ამავდროულად გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ რაც უფრო მეტი სახსრებია მიმართული თავდაცვისკენ, ყოველი დამატებითი დახარჯული თანხის სარგებელი შეიძლება შემცირდეს, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ სხვა სფეროებში საჭიროებები აქტუალურია.

დავუშვათ, რომ მთავრობა გადანყვეტს გაზარდოს თავდაცვის ბიუჯეტი ჯანდაცვიდან თანხების გამოთავისუფლებით. თავდაპირველად, ამან შეიძლება გააუმჯობესოს სამხედრო შესაძლებლობები. თუმცა, თუ ჯანდაცვის სისტემა განიცდის დაფინანსების დეფიციტს, ამან შეიძლება გამოიწვიოს ჯანდაცვის სისტემის ეფექტიანობის დაქვეითება, რაც საბოლოოდ აისახება საზოგადოების კეთილდღეობაზე, ხოლო თავდაცვის გაზრდილი ბიუჯეტიდან მიღებული დამატებითი სარგებელი შეიძლება არ აღემატებოდეს არასაკმარისი დაფინანსებით მიყენებულ ზიანს. თავდაცვისა და ჯანდაცვის ხარჯებს შორის ურთიერთკავშირის საილუსტრაციო შეიძლება მოვიყვანოთ შეერთებულ შტატებში 1980-იან წლებში პრეზიდენტ რეიგანის ადმინისტრაციის მიერ სამხედრო ხარჯების გაზრდასთან დაკავშირებით მიღებული გადანყვეტილება, რა დროსაც ცივი ომის პერიოდში გამოწვეული საფრთხეების დასაბალანსებლად პრიორიტეტი მიენიჭა თავდაცვის შესაძლებლობების გაზრდას, რაც ეროვნული ბიუჯეტის 28%-ს შეადგენდა, ხოლო ჯანდაცვაზე გამოყოფილი თანხები 5%-მდე შემცირდა, ამ ყოველივემ შექმნა მაღალკვალიფიციური სამედიცინო პერსონალის დეფიციტი, დაქვეითდა ბიოტექნოლოგიური ინდუსტრიის მიმართულება და საზოგადოებისთვის ჯანდაცვის ხელმისაწვდომობა შეიზღუდა (Robert C. Wesley, თ/გ).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე მიზანშეწონილია ითქვას, რომ თავდაცვითი ხარჯების გაზრდამ შეიძლება გამოიწვიოს გარკვეული სარგებელი, თუმცა აუცილებელია გავითვალისწინოთ ის, თუ რის ხარჯზე ხდება ეს ყოველივე და რა შედეგებს მოიტანს ესა თუ ის გადანყვეტილება, როგორც მოკლევადიან ისე გრძელვადიან პერსპექტივაში, ხოლო ბალანსის შესანარჩუნებლად და გადანყვეტილების მიღების პროცესში გათვალისწინებული უნდა იქნას საზოგადოების საერთო სარგებლობის მაღალი დონის მიღწევა.

მეორეს მხრივ, თავდაცვის ხარჯებს შეუძლიათ ეკონომიკის სტიმულირება მულტიპლიკატორის ეფექტის მეშვეობით, რა დროსაც განეული დანახარჯების სანყისი რაოდენობა ინვესს მთლიანი

ეკონომიკური აქტივობის ზრდას. როდესაც მთავრობა ინვესტიციას ახორციელებს სამხედრო ინფრასტრუქტურულ პროექტებში, ახალი ტექნოლოგიების განვითარებაში ან თავდაცვის აღჭურვილობის წარმოებაში, ის არ ქმნის მხოლოდ სამუშაო ადგილებს უშუალოდ ამ სექტორებში. მაგალითად თუ მთავრობა სამუშაოების განსახორციელებლად დაიქირავებს კერძო კომპანიებს, აღნიშნული გამოიწვევს ამ სექტორში დასაქმების ზრდას. შემდეგ დაქირავებულები მიღებულ შემოსავალს ხარჯავენ საკვებზე, ტანსაცმელსა და სხვა საქონელზე, რასაც სარგებელი მოაქვს ადგილობრივი ბიზნესისთვის. 2018 წელს აშშ-ს თავდაცვის დეპარტამენტმა 10 მილიარდი დოლარის ღირებულების კონტრაქტი გაუფორმა Microsoft-ს, ინფორმაციული უსაფრთხოების ღონისძიებებთან დაკავშირებული პროცესების წარსამართავად. ამ კონტრაქტის შედეგად Microsoft-ს მოუწია დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნა და ამავდროულად მისი აქციები 2,5%-ით გაიზარდა და ფასმა 144,35 აშშ დოლარს მიაღწია (Guardian News & Media Limited, 2019).

თუმცა აქვე უნდა აღნიშნოს, რომ გარდა იმისა, რომ თავდაცვის ხარჯებს შეუძლიათ ეკონომიკის სტიმულირება მოკლევადიან პერიოდში, მისი გრძელვადიანი სარგებელი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად შეესაბამება იგი ქვეყნის ფართო ეკონომიკურ მიზნებს. თუ თავდაცვის ხარჯები ამცირებს ინვესტიციებს განათლებაში, ჯანდაცვაში ან ინფრასტრუქტურაში, მთლიანი ეკონომიკური ზრდა შეიძლება გრძელვადიან პერსპექტივაში დაზარალდეს. მაგალითად მთავრობა დიდ ინვესტიციას დებს თავდაცვის სფეროში, მაგრამ უგულებელყოფს განათლებას, ამ გადანაცვლებამ შესაძლოა შექმნას მოკლევადიანი სამუშაო ადგილები, მაგრამ დროთა განმავლობაში ნაკლებად განათლებულმა პერსონალმა შეიძლება შეაფერხოს სახელმწიფოს ეკონომიკური ზრდა. ამ შემთხვევაში სახელმწიფო შექმნის ძლიერ სამხედრო ძალას, მაგრამ შედაგად მივიღებთ უფრო სუსტი ეკონომიკას.

ზემოაღნიშნული მაგალითები საშუალებას გვაძლევს შევაფასოთ რისკები და ამავდროულად შევარჩიოთ ეფექტური სტრატეგია ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად. გლობალურ ასპარეზზე არსებული გამოცდილება საქართველოს საშუალებას მისცემს გააძლიეროს თავდაცვის შესაძლებლობები და ეფექტურად განახორციელოს ტოტალური თავდაცვის კონცეფცია ეროვნული მიზნების მისაღწევად. ყოველივე ამის გათვალისწინებით ერთ-ერთი დოკუმენტი რომელიც უახლოეს ვადიან პერიოდში წარმოადგენს ეროვნულ სამოქმედო გეგმას, ნათლად წარმოაჩენს იმ მიმართულებებს რომლის განხორციელებასაც გეგმავს სახელმწიფო მომდევნო 2025-2028 წლის პერიოდში.

როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ საქართვე-

ლოს თავდაცვის დაგეგმვის ერთ-ერთ სახელმძღვანელოს წარმოადგენს ძირითადი მონაცემებისა და მიმართულებების (BDD) 2025-2028 წლების დოკუმენტი, რომელიც ასახავს ქვეყნის ფისკალურ და სტრატეგიულ პრიორიტეტებს. დოკუმენტი ხაზს უსვამს სტაბილურ ეკონომიკურ წინსვლას საქართველოში და მშპ-ს 4-5%-იან ზრდას. დოკუმენტის მიხედვით თავდაცვის ხარჯები უმთავრესი პრიორიტეტია, რომელიც ყოველწლიურად ითვალისწინებს მშპ-ს დაახლოებით 2%-ს, 2024 წელს თავდაცვის მთლიანი ბიუჯეტი ფოკუსირებულია ინფრასტრუქტურაზე, ლოჯისტიკასა და კიბერუსაფრთხოებაზე. საკვანძო ინვესტიციები გააძლიერებს სამხედრო მზადყოფნას და მიუახლოვდება ნატოს სტანდარტებს, განსაკუთრებით ტანკსაწინააღმდეგო და საჰაერო თავდაცვის სისტემების მიმართულებით, ასევე დაგეგმილი თავდაცვის ბიუჯეტები სტაბილურად გაიზრდება და 2028 წლისთვის 1,91 მილიარდ ლარს მიაღწევს. (საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო).

საქართველოს თავდაცვის ბიუჯეტისა და 2025-2028 წლებში პროგნოზირებული ეკონომიკური ზრდის მონაცემებზე დაყრდნობით დასტურდება ქვეყნის ძალისხმევა სამხედრო შესაძლებლობების გაზრდის მიმართულებით, რაც შესაძლებელია დადებითად აისახოს ქვეყნის ეკონომიკაზეც. მიზანმიმართული ინვესტიციები მაღალ პრიორიტეტულ სფეროებში, როგორიცაა ტანკსაწინააღმდეგო სისტემები, საჰაერო თავდაცვა, არტილერია და კიბერუსაფრთხოება, მიუთითებს ფოკუსირებაზე თავდაცვითი ხარჯების თითოეული ერთეულის სარგებლობის ოპტიმიზაციაზე. ნატოს სტანდარტებთან მიახლოებით საქართველო მიზნად ისახავს მაქსიმალურად გაზარდოს თავდაცვის ხარჯების ზღვრული სარგებელი ეროვნული უსაფრთხოების კუთხით. მულტიპლიკატორული ეფექტის თვალსაზრისით, თავდაცვის ბიუჯეტის გამოყოფა ინფრასტრუქტურის, ტექნოლოგიების, ლოჯისტიკისა და სამხედრო განათლებისთვის, ქმნის მცირე მოლოდინებს ეკონომიკის სტიმულირების მიმართულებით. სამხედრო ინფრასტრუქტურაში და ლოჯისტიკის მიმართულებით განსახორციელებელი ინვესტიციები არა მხოლოდ გააუმჯობესებს სამხედრო ეფექტურობას, სავარაუდოდ შექმნის დამატებით სამუშაო ადგილებს და ხელს შეუწყობს ტექნოლოგიების განვითარებას.

მთლიანობაში, უნდა ითქვას, რომ თავდაცვის ბიუჯეტის პროგნოზები, აკმაყოფილებს სარგებლობის მაქსიმიზაციის პრინციპებს რესურსების ოპტიმალური განაწილებით იმ სფეროებზე, სადაც ყველაზე დიდი ზღვრული სარგებელი შეიძლება იყოს მიღწეული, როგორც უსაფრთხოების, ისე ეკონომიკური ზრდის თვალსაზრისით.

გარდა იმისა, რომ ზემოაღნიშნული ანალიზი აყა-

ლიბერალ-ოპტიმისტურ მოლოდინებს, ასევე მნიშვნელოვანია ტოტალური თავდაცვის ეფექტურობისა და ეკონომიკური შედეგების უკეთ გასაგებად საქართველოს თავდაცვის სისტემის შედარება ესტონეთის და შვედეთის თავდაცვის სტრატეგიებთან.

ესტონეთი, ისევე როგორც საქართველო, რუსეთთან სიახლოვის გამო უსაფრთხოების მსგავსი გამოწვევების წინაშე დგას. ესტონეთის თავდაცვის ხარჯები მშპ-ს 2.3%-ს შეადგენს, რაც 0.3%-ით აღემატება საქართველოსას. ბოლო წლებში ესტონეთმა მნიშვნელოვნად გაზარდა ინვესტიციები კიბერუსაფრთხოების და C4I (ბრძანება, კონტროლი, კომუნიკაციები, კომპიუტერები და დაზვერვა) სისტემებში, როგორც მისი ეროვნული თავდაცვის სტრატეგიის ნაწილი. ესტონეთის ეროვნული თავდაცვის განვითარების გეგმა ფოკუსირებულია მაღალტექნოლოგიური შესაძლებლობების ინტეგრირებაზე სამხედრო თავდაცვაში, რათა უზრუნველყოს სწრაფი რეაგირება როგორც კინეტიკურ, ასევე ჰიბრიდულ საფრთხეებზე.

ესტონეთის სახელმწიფოს თავდაცვის ხარჯების მულტიპლიკატორულმა ეფექტმა, განსაკუთრებით კიბერთავდაცვის ინდუსტრიებში, დადებითად იმოქმედა სახელმწიფოს ეკონომიკაზე, სამუშაო ადგილების შექმნისა და ინოვაციების ხელშეწყობის გზით. გასული ათწლეულის განმავლობაში, ესტონეთის თავდაცვის სამინისტრომ დაახლოებით 6 მილიონი ევროს ინვესტიცია მოახდინა თავდაცვის კვლევაში და განვითარებაში, რითაც მოახდინა ისეთი ძირითადი ტექნოლოგიების განვითარება, როგორიცაა ხელოვნური ინტელექტი, რობოტიკა და კიბერუსაფრთხოება. თავდაცვის სამინისტრო თავდაცვის საინვესტიციო ბიუჯეტის 50-60%-ს მიმართავს ადგილობრივ ინდუსტრიებზე, რაც ხელს უწყობს 100-ზე მეტი კერძო საკუთრებაში არსებული კომპანიის ზრდას, რომლებიც აწარმოებენ უპილოტო სახმელეთო მანქანებიდან დაწყებული ხელოვნური ინტელექტზე დაფუძნებული პროგრამულ უზრუნველყოფის სისტემებით დამთავრებული სხვადასხვა ტიპის მაღალტექნოლოგიურ პროდუქციას. ასევე აღსანიშნავია ის ფაქტიც რომ ესტონეთის თავდაცვისა და უსაფრთხოების ინდუსტრიის ინოვაციების გაერთიანება მიზნად ისახავს 2029 წლისთვის ექსპორტის მოცულობების ათჯერ გაზარდოს. ეს სტრატეგია კი თავის მხრივ გაზრდის სამუშაო ადგილებს თავდაცვის სექტორებში, რაც თავის მხრივ თავდაცვაში განხორციელებულ ინვესტიციებს მისცემს დადებით უკუგებას (European defence matters, 2024).

შვედეთის თავდაცვის სისტემის ეკონომიკური გავლენა აშკარაა მის უნარში შეინარჩუნოს ეროვნული მდგრადობის მაღალი დონე ეკონომიკაზე ზეწოლის გარეშე. შვედეთი იყენებს კარგად განვითარებულ თავდაცვის ინდუსტრიას, რომელიც ფო-

კუსირებულია ინოვაციებსა და ექსპორტზე. 2022 წელს შვედეთის თავდაცვის ინდუსტრია შეფასდა დაახლოებით 3 მილიარდ დოლარად სადაც ექსპორტის წილი ჯამურად 2 მილიარდია. ეს მნიშვნელოვანი საექსპორტო შესაძლებლობები ხაზს უსვამს შვედეთის უნარს შეინარჩუნოს ძლიერი თავდაცვის სექტორი, რომელიც არა მხოლოდ აკმაყოფილებს ეროვნული უსაფრთხოების საჭიროებებს, არამედ ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკას გახდეს უფროს ძლიერი (Jason C. Moyer, 2024).

გარდა ამისა შვედეთის თავდაცვის სექტორი ხასიათდება ძლიერი სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობით. ამ თანამშრომლობის თვალსაჩინო მაგალითია Cybercampus Sweden-ის ჩამოყალიბება უნივერსიტეტებში, კვლევით დაწესებულებებში, სამთავრობო უწყებებსა და ბიზნესში. კამპუსის მიზანია ინოვაციებისა და უნარების განვითარების ხელშეწყობა ქვეყნის მასშტაბით. შვედეთის მთავრობამ 2024 წელს გამოყო 25 მილიონი შვედური კრონა კამპუსისთვის, ხოლო 2025 წლისთვის გეგმავს აღნიშნულ დაფინანსების 40 მილიონამდე გაზრდას (Ministry of Defence, თ/გ).

საქართველოს ესტონეთისა და შვედეთის გამოცდილებაზე დაყრდნობით შეუძლია განავითაროს სახელმწიფოს თავდაცვის სტრატეგები, განსაკუთრებით კიბერუსაფრთხოების, საჯარო-კერძო პარტნიორობისა და ინოვაციების სფეროებში. ესტონეთის ფოკუსირება მაღალტექნოლოგიურ შესაძლებლობებზე, როგორიცაა კიბერუსაფრთხოება და C4I სისტემები, შესაძლოა გამოსადეგი იყოს საქართველოს შემთხვევაშიდაც. მსგავსი ტექნოლოგიების ინტეგრირება საშუალებას მისცემს ქვეყანას გაზარდოს თავისი შესაძლებლობები როგორც კინეტიკური, ისე ჰიბრიდული საფრთხეების დასაძლევად.

საჯარო და კერძო თანამშრომლობის ნახალისება, როგორც ესტონეთის და შვედეთის მაგალითებზე ჩანს, ხელს შეუწყობს ადგილობრივი ინდუსტრიის ზრდას და განვითარებას ინოვაციების მიმართულებით, განსაკუთრებით ისეთ სექტორებში, როგორიცაა ხელოვნური ინტელექტი და რობოტიკა. საქართველომ ასევე უნდა განიხილოს ექსპორტზე ორიენტირებული თავდაცვის სტრატეგიის შემუშავება, შვედეთის მსგავსად, გლობალურ ბაზრებზე წვდომის მიზნით, რაც გაზრდის ეკონომიკას ეროვნული უსაფრთხოების გაძლიერების პარალელურად.

აქვე უნდა ითქვას, რომ კრიტიკულად მნიშვნელოვან საკითხად რჩება ეკონომიკურ მდგრადობასთან მიმართებაში თავდაცვის ხარჯების დაბალანსების პროცესი, როგორც ამას აკეთებს შვედეთი. საქართველოს შეუძლია მიაღწიოს იდენტურ მდგომარეობას ინვესტიციების ფოკუსირებით ისეთ სფეროებში, როგორიცაა კვლევა-განვითარება

(R&D) და ინოვაციები. თავდაცვასთან დაკავშირებულ კვლევებში გრძელვადიანი ინვესტიცია ხელს შეუწყობს ეკონომიკურ ზრდას, შექმნის სამუშაო ადგილებს და გააძლიერებს საქართველოს ტექნოლოგიურ შესაძლებლობებს, რაც ხელს შეუწყობს როგორც ეროვნულ უსაფრთხოებას, ასევე საზოგადოების კეთილდღეობას.

დასკვნა

თავდაცვის ხარჯები, პოლიტიკური გადაწყვეტილებები და უსაფრთხოების საჭიროებები მჭიდროდ არის გადაჯაჭვული ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობასთან. გამონკვევად რჩება ისეთი ბალანსის პოვნა, რომელიც უზრუნველყოფს ეროვნულ უსაფრთხოებას, გრძელვადიან ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე კომპრომისის გარეშე. გადაჭარბებულმა თავდაცვის ხარჯებმა შეიძლება ზეგავლენა მოახდინოს სახელმწიფო ფინანსებზე და გამოიწვიოს რესურსების გადადინება ისეთი კრიტიკული სექტორებიდან, როგორიცაა ჯანდაცვა, განათლება და ინფრასტრუქტურა. მეორეს მხრივ არაეფექტიანმა თავდაცვითმა ინვესტიციებმა შესაძლებელია ქვეყანა დატოვოს დაუცველი და ამავდროულად გამოიწვიოს ეროვნული სიძლიერის ელემენტების დეგრადირება.

საქართველო, ისევე როგორც მრავალი სხვა სახელმწიფო, ზემოაღნიშნული დილემის წინაშე დგას წინაშე დგას. მიუხედავად იმისა, რომ ძლიერი თავდაცვის სტრატეგიები აუცილებელია ქვეყნის დასაცავად, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია იმის უზრუნველყოფა, რომ თითოეული ინვესტიცია გაუნხორციელდეს როგორც მოკლევადიანი, ისე გრძელვადიანი დადებითი ეკონომიკური ზემოქმედების გათვალისწინებით. კარგად სტრუქტურირებულ თავდაცვის ბიუჯეტს მიზნობრივი ხარჯებით, ისეთ სფეროებში როგორიცაა მაღალტექნოლოგიური თავდაცვის შესაძლებლობები, ინფრასტრუქტურა და კიბერუსაფრთხოება, შეუძლია ხელი შეუწყოს ეკონომიკურ ზრდას, სამუშაო ადგილების შექმნის, ტექნოლოგიური წინსვლისა და საერთაშორისო პარტნიორობის გაძლიერების გზით. ამავდროულად, სხვა სექტორების ხარჯზე თავდაცვაზე გადაჭარბებული ხარჯების თავიდან აცილება გადამწყვეტია მდგრადი ეკონომიკის შესანარჩუნებლად.

საბოლოო ჯამში უნდა ითქვას, რომ მტკიცე თავდაცვის უზრუნველსაყოფად, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მდგრადი ეკონომიკის შენარჩუნებას,

რაც მიიღწევა ეროვნული რესურსების ოპტიმალური განაწილებით. სახელმწიფომ ეროვნული ინტერესების გათვალისწინებით უნდა მოახდინოს ყველა კრიტიკული სექტორის სამართლიანი განვითარება, რომელიც მხარს დაუჭერს ქვეყნის მდგრადობას. ისეთი ქვეყნების გამოცდილებიდან გამომდინარე, როგორიცაა ესტონეთი და შვედეთი, საქართველოს ხარჯების ოპტიმიზაციის გზით შეუძლია ერთდროულად გააძლიეროს ეროვნული თავდაცვის შესაძლებლობები და ამავდროულად გააუმჯობესოს თავისი ეკონომიკური შედეგები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. European defence matters. (2024 წლის 05 ოქტომბერი). eda.europa. მოპოვებული eda.europa.eu: <https://eda.europa.eu/webzine/issue22/cover-story/industry-led-mod-supported/#-დან>
2. Guardian News & Media Limited. (2019 წლის 26 ოქტომბერი). Guardian News & Media Limited . მოპოვებული uardian.com: <https://www.theguardian.com/technology/2019/oct/26/microsoft-wins-pentagons-10bn-cloud-computing-contract-დან>
3. Jason C. Moyer, H. W. (2024 წლის 23 იანვარი). The Wilson Center. მოპოვებული wilsoncenter.org: <https://www.wilsoncenter.org/article/swedens-contributions-nato-bolstering-alliances-defense-industry-and-air-capabilities-დან>
4. Ministry of Defence. (თ/გ). Government Offices of Sweden,. მოპოვებული government.se: <https://www.government.se/contentassets/f095f1d430164d2c9af6d66a40a30130/strategic-direction-for-defence-innovation.pdf-დან>
5. Robert C. Wesley, J. M. (თ/გ). HEALTH AND SOCIAL CONSEQUENCES OF EXCESSIVE MILITARY SPENDING. JOURNAL OF THE NATIONAL MEDICAL ASSOCIATION, VOL. 82, NO. 10, 694.
6. თევზაძე, ქ. (2019 წლის 24 დეკემბერი). პირველი არხი. მოპოვებული 1tv.ge: <https://1tv.ge/video/totaluri-tavdacvis-dziritali-principebi/-დან>
7. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო. (თ. გ.). mof.ge. მოპოვებული mof.ge: <https://www.mof.ge/5737-დან>
8. სურმავა, გ. (2021). საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი. მოპოვებული <https://gfsis.org.ge/>: <https://gfsis.org.ge/files/library/pdf/Georgian--2992.pdf-დან>

ეკონომიკის მეცნიერების წარმოშობის და განვითარების მოკლე მიმოხილვა

გია კვაშილავა

პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

ნაშრომი ეძღვნება მეცნიერებაში დღემდე ნაკლებად შესწავლილ და გამოკვლეულ საკითხებს იმის შესახებ, თუ სად, როდის, რატომ და როგორ გაჩნდა და განვითარდა თვლის, სააღრიცხვო-საანგარიშო და მეტროლოგიური სისტემები, წერისა და ბეჭდვის ხელოვნება, ფული და სხვა, შესაბამისი ინსტიტუტები და ორგანიზაციები, ეკონომიკის, პოლიტიკის, მათემატიკისა და სხვა მეცნიერებები. რა პირობები იყო საჭირო ამისთვის?

ნაშრომში წარმოდგენილია ძვ.წ. VIII – ახ.წ. VI სს.-ის ელინური და ლათინური ეკონომიკური წერილობითი ძეგლებიდან და ორიგინალი ნიგნებიდან მასალები, რომლებშიც დასტურდება ტერმინები: „ოიკონომოს“, „ოიკონომიკოს“, „ოიკონომიკა“, „ოიკონომიკე“, „ოიკონომია“, „ეკონომიკის მეცნიერება“, „პოლიტიკის მეცნიერება“ და „მათემატიკის მეცნიერება“. ამ წერილობითი ძეგლების მიხედვით, მიმოხილულია მასალები ეკონომიკის, მათემატიკის, ფილოსოფიისა და სხვა მეცნიერებების, წერილი კულტურის, მონეტის მოჭრის, სიმდიდრისა და ფულის დაგროვების ხელოვნების, ინსტიტუტების, ორგანიზაციების, ეკონომიკური ურთიერთობების წარმოშობისა და განვითარების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: „ოიკონომოს“, „ოიკონომიკოს“, „ოიკონომიკა“, „ოიკონომიკე“, „ოიკონომია“, „ეკონომიკის მეცნიერება“, „პოლიტიკის მეცნიერება“, „მათემატიკის მეცნიერება“

A BRIEF OVERVIEW OF THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF THE SCIENCE OF ECONOMICS

Gia Kvashilava

Professor, PhD in Economics,
Caucasus International University

ABSTRACT

Where, when, why, how did counting, accounting and metrological systems, the art of writing and printing, money, institutions, organizations, economic, political, mathematical and philosophical sciences appear and develop? What conditions were necessary to achieve the appropriate level?

The paper examines the ancient Hellenic and Latin economic written monuments and original books of the VIII BC – VI AD, in which the terms: „oikonomos“, „oikonomikos“, „oikonomica“, „oikonomice“, „oikonomia“, „sci-

ence of economics“, „science of politics“, and „science of mathematics“ are confirmed. According to these written monuments, materials about the origin and development of economic, mathematical and philosophical sciences, written culture, coinage, the art of wealth and money accumulation, institutions, organizations, and economic relations have been studied.

Keywords: „oikonomos“, „oikonomikos“, „oikonomica“, „oikonomice“, „oikonomia“, „science of economics“, „science of politics“, „science of mathematics“

ეკონომიკური აზრის წარმოშობისა და განვითარების ბუნებრივ-ისტორიული პროცესის მეცნიერული შესწავლა დიდი ხანია დაწყებულია და ის დღემდე აქტუალური რჩება. ამ საკითხის შესახებ გამოქვეყნდა კვალიფიციური შრომები (ვ. ჩაილდი, ი. ჯავახიშვილი, ფ. გოგიჩაიშვილი, ს. ბერაძე, პ. გუგუშვილი, ვ. ჩანტლაძე, რ. ბრეიდუდი, გ. კლარკი, დ. ნორთი, რ. თომაზი, ო. ჯაფარიძე, ა. ჯავახიშვილი, დ. შმანდტ-ბესერა, რ. კემერონი, ლ. ნილი, გ. თოდუა, ა. სილაგაძე, მ. სიჭინავა, ჯ. ხარიტონაშვილი, მ. ცეცხლაძე, კ. ჰირტი, გ. დაუ, კ. რიდი და სხვები), რომლებიც მიმოხილულია ჩვენს 2024 წლის შრომაში (კვაშილავა 2024, 17-24).

შუა რკინის ხანაში, დაახლოებით ძვ.წ. VIII–VII სს.-ში ელადაში იყო ეკონომიკური კრიზისი და პოლიტიკური დაპირისპირება. მცირე აზიის დასავლეთ ნაწილში, ეგეოსის ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე, იონიაში, მიღებული დაიწყო საკოლონიზაციო ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობები, რამაც განავითარა ხელოსნობისა და ხელოვნების ზოგი დარგი, ნაოსნობა და ვაჭრობა, გაზარდა საქონლის ბრუნვა, შექმნა თვლის, სააღრიცხვო-საანგარიშო და მეტროლოგიური სისტემები. თავის მხრივ, საქონლის, შრომადღეების, მომსახურებების, შემოსავლებისა და ხარჯების ჩანერა-აღრიცხვამ შეამცირა ეკონომიკური რისკები და უფრო მიმზიდველი გახადა მონაწილეობა წარმოების განვითარებაში, სამეწარმეო ქონების გადაცემაში და სხვა. ამ დროს დაიწყო მონათმფლობელური სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციის ჩამოყალიბება. მიღებული დაარსდა ახალშენთა დამფუძნებლისა და ორგანიზატორის – „ოიკისტის“ (ელინური οἰκιστες) ინსტიტუტი. მეზღვაურებმა წინასწარ შეისწავლეს ხმელთაშუა და შავი ზღვების სანაპირო საკოლონიზაციო ადგილები. ახალშენებთან კავშირების შედეგად ვითარდებდა ექსპორტი და იმპორტი, რამაც წარმოებისა და ვაჭ-

რობის, განსაკუთრებით, ხელოსნობის გაზრდა გამოიწვია, რასაც საკოლონიზაციო ეკონომიკური ურთიერთობებისა და ეკონომიკური აზრის განვითარება მოჰყვა.

ძვ. წ. VII ს.-ის ბოლოდან ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ურთიერთობათა განვითარებამ, განსაკუთრებით, ელინურ კოლონიებში, კერძოდ, მილეთში, იმდროინდელი მრეწველობის, ვაჭრობისა და საზღვაო მიმოსვლის ცენტრში, შესაბამისად, წერიტი კულტურა ააღორძინა, გააფართოვა ცოდნა ბუნებისა და საზოგადოების შესახებ. აქ სახელმძღვანელო ვაჭარმა, პოლიტიკოსმა და სამხედრო ინჟინერმა, „მეცნიერების მამად“ წოდებულმა, თაღეს მილეთელმა და მისმა მოწაფეებმა, ანაქსიმანდრემ და ანაქსიმენემ საფუძველი ჩაუყარეს ფილოსოფიას, მათემატიკას, ფიზიკასა და ასტრონომიას. „თაღეს მილეთელი ფილოსოფიის გამოყენებით გამოთქვამს ზოგად მოსაზრებებს ამ საკითხის შესახებ. როგორც ამბობენ, მან ასტრონომიაზე დაყრდნობით იწინასწარმეტყველა ჯერ კიდევ ზამთარში მომავალ წელს ზეთისხილის დიდი მოსავალი. მან თავისი ცოტაოდენი ფული მისცა ზეთის გამოსახდელის პატრონებს და იჯარით შეისყიდა მთელი ზეთისხილის სახდელები. როცა მოვიდა დრო ზეთისხილის შეგროვებისა, ყველას დასჭირდა ერთდროულად და სასწრაფოდ ზეთის სახდელები. მან მათ მოსთხოვა იმდენი თანხა გამოსასყიდათ, რამდენიც მოესურვებოდა. ამით მან შეაგროვა დიდი ქონება და დაამტკიცა, რომ ფილოსოფოსებისათვის ადვილია გამდიდრება, თუ კი მოისურვებენ, მაგრამ ისინი ამაზე არა ზრუნავენ“ (არისტოტელე, *პოლიტიკა* I.IV.5; კუკავა 1995, გვ. 27).

ზოგიერთი ძველი ელინური წერილობითი ძეგლის მიხედვით, ძვ. წ. VI ს.-ში „რიცხვთა მამამად“ სახელდებულმა, ვაჭარმა, თავდაპირველად ეგეოსის ზღვისპირეთში და შემდგომში კი კროტონაში / კრესტონში (ეტრურიაში, იტალიაში) მცხოვრებმა, პითაგორა სამოსელმა, რომელიც წარმოშობით პელასგი იყო, პირველმა ჩამოაყალიბა ორგანიზაცია „ფილოსოფიური სკოლა“ და შემოიტანა ტერმინი „ფილოსოფია“. ფილოსოფია ზოგადად ეხებოდა ეკონომიკის, მათემატიკის, ფიზიკის, ლოგიკის, ასტრონომიის, ბიოლოგიის, მედიცინის, პოლიტიკური ფილოსოფიის, მეტაფიზიკის, ონტოლოგიის, ეთიკის, რიტორიკისა და ესთეტიკის საკითხებს. ამ საუნჯეს ახლაც არ დაუკარგავს სამეცნიერო ღირებულებები. კვლევების მიხედვით, ნათელია, რომ ნატურფილოსოფია (ბუნების ფილოსოფია) და მეცნიერებები ჩაისახა არა უშუალოდ კონტინენტურ საბერძნეთში, არამედ – მცირე აზიის დასავლეთ მხარის ბერძენთა კოლონიებში.

ეს კაცობრიობის ერთ-ერთი უდიდესი მიღწევა იყო. კოლონიებში სანერ მასალად იყენებდნენ პაპირუსს, ხის ფირფიტასა და პერგამენტს (ცხოველის ტყავს). ამ სანერ მასალებზე დაინერა ფილოსოფიურ-ისტორიული თხზულებები, რომლებსაც ეკონომიკური განვითარებისა და სახელმწიფოს წარმოქმნისთვის, სამეცნიერო საკითხების დაყენებისა და

ოპტიმალური გადაწყვეტისთვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა.

რკინის ხანის დასასრულს, ძვ.წ. VII ს.-ის ბოლოს, ლიდიის სამეფოში, რომელიც მდებარეობდა დასავლეთ მცირე აზიაში, იონიის აღმოსავლეთით, ფართოვდება მინათმოქმედება, მეტალურგია, ოქროს საბადოების ათვისება, კერამიკული და საიუველირო ნივთების, ფერადი ქსოვილებისა და ტყავის ნაწარმის დამზადება. არქეოლოგიური მასალის მიხედვით ირკვევა, რომ საბეჭდავებზე ამოკვეთილი წერიტი ნიშნების, გეომეტრიული ფიგურების, ცხოველის, ფრინველის, ადამიანისა ან ღვთაების გამოსახულებების თიხის ფირფიტებზე დაბეჭდვა-დაბეჭდვის კულტურამ ჩამოაყალიბა მონეტაზე გარკვეული ნიშნების დაშტამპვის მეთოდი. მონეტების გამოყენებამ ვაჭრობა გაცილებით გაამარტივა, რადგან მათი დათვლა უკვე შესაძლებელი იყო ანონვისა ან გაზომვის გარეშე. ჰეროდოტე (I.94) წერდა: „ადამიანთა შორის ლიდიელები პირველები არიან, ვინც კი ჩვენ ვიცით, რომლებმაც მოსჭრეს და გამოიყენეს ოქროსა და ვერცხლის ფული. ესენი იყვნენ პირველი წვრილვაჭრები“. იგი აგრეთვე ერთ ნაკლებად სარწმუნო ამბავსაც აღნიშნავს, რომ თითქოს სამოსში მოიჭრა მოოქროვილი ტყვიის მონეტები (ჰეროდოტე I.56). ძვ.წ. VII-VI სს.-ში ლიდიის მეფემ, ალიატესმა გაააქტიურა და გააძლიერა სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები კოტინეტური და კუნძულოვანი საბერძნეთისა და მცირე აზიის ქვეყნებთან. იგი იყო პირველი მონარქი, რომელმაც „ეკონომიკური რევილუცია“ მოახდინა და შემოიღო ელექტრუმის (ოქროსა და ვერცხლის ბუნებრივი ნაერთის) მონეტა – ლითონის ფული, რომლის მოჭრა დასტურდება ლიდიის დედაქალაქში, სარდისში არქეოლოგიური გათხრების დროს მეტალურგიული სახელოსნოში მონეტების აღმოჩენით. ეს ინოვაცია გავრცელდა ძველ მსოფლიოში. ელადში შემოიღეს მონეტარული და მეტროლოგიური სისტემები. ძვ.წ. VI-IV სს.-ში მოიჭრა „კოლხური თეთრი“ – ვერცხლის მონეტა. თუმცა არსებობს დამაჯერებელი ვარაუდი კოლხეთში ერთ-ერთი პირველი ოქროს მონეტის მოჭრის შესაძლებლობის შესახებ უფრო ადრეულ (ძვ.წ. XVII-XV სს.) პერიოდში (სიჭინავა 1999, 16, 38-44; 56-64, 70, 91, 113).

ბერძნულ-ლათინური წერილობითი წყაროების მიხედვით, ძვ.წ. IV-ახ.წ. II სს.-ში რომის, ელადის, კოლხეთისა და ევრაზიის ქვეყნებს შორის ვითარდება სავაჭრო ურთიერთობები. კოლხეთში ამზადებდნენ სელის ქსოვილებს, კანაფს, ცვილსა და ფისს. ფაზისი სავაჭრო ნავსადგური იყო (Strabo XI.2.17), სადაც ჩამოდიოდა სამოც სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ტომი, მათ შორის, ინდოეთიდან და ბაქტრიიდან. ალბათ, ამ დროს ინდოეთში, კომორინის კონცხის (კანიაკუმარის) ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთით, „კოლხეთის ყურის“ (ლათ. Sinus Colchicus, ამჟამინდელი მანარის ყურის) პირას დაარსდა ნავსადგური „ინდოეთის კოლხეთი“ (ლათ. Colchi indiae, Colchis Indorum), საიდანაც კოლხებს გაჰქონდათ, მაგ., სპილოს ძვალი, მა-

რგალიტი, ძვირფასი ქვები და სანელებლები (Ptolemy I.12.13; VII.1.10).

ძვ.წ. VI–IV სს.-ში ხმელთაშუაზღვისპირეთში ეკონომიკური ურთიერთობებისა და ეკონომიკური აზრის განვითარების შედეგად შეიქმნა წერილობითი ძეგლები, რომლებშიც დასტურდება ეკონომიკური ტერმინები. ესქილემ, ლისიასმა, ქსენოფონტმა, პლატონმა, არისტოტელემ და სხვებმა დაამკვიდრეს ელინური სიტყვა „**ოიკონომოს**“. ეს ფორმა იშლება „ოიკო-ნომ-ოს“ ნაწილებად, სადაც „-ოს“ სუფიქსია (ბოლოსართი). პირველი ნაწილი „ოიკო“ არის სიტყვა „ოიკოს“, რომლის მნიშვნელობაა „სახლი“, „საცხოვრებელი / სამყოფელი ადგილი“. მეორე ნაწილი „ნომ“ ნაწარმოებია სიტყვიდან „ნემო“, „ნომაო“, რომლის მნიშვნელობაა „მართვა“. ამრიგად, „**ოიკონომოს**“ კომპოზიტის (შედგენილი სიტყვის) მნიშვნელობაა „სახლის მმართველი“, „მეურნე“, „საოჯახო/საშინაო მეურნეობის მმართველი, განმკარგველი“.

ქსენოფონტმა დაწერა თხზულება, სათაურით „**ოიკონომიკოს**“, რომელშიც რჩევა-დარიგებებს იძლევა მონათმფლობელური მეურნეობის განსავითარებლად. ეს სიტყვა, რომელიც დანაწევრდება „ოიკო-ნომ-იკოს“ სახით, სადაც „-იკოს“ სუფიქსია, აღნიშნავს „მამასახლისს“, „სახლის მმართველს“, „საოჯახო/საშინაო მეურნეობის მმართველს“. არისტოტელემ შეადგინა წიგნი „**ოიკონომიკა**“. ეს ფორმა იშლება „ოიკო-ნომ-იკა“ სახით, სადაც „-იკა“ სუფიქსია, და აღნიშნავს „საოჯახო / საშინაო მეურნეობის მართვას“. ქსენოფონტმა და არისტოტელემ გამოიყენეს ელინური სიტყვა „**ოიკონომიკე**“, რომლის მნიშვნელობაა „სახლის მართვის ხელოვნება“, „საოჯახო / საშინაო მეურნეობის მართვის ხელოვნება“, ან „საოჯახო მეურნეობის უნარიანად გაძლოა“, „მეოჯახეობა“. „**ოიკონომოს**“ ფორმიდან ქსენოფონტმა და პლატონმა აწარმოეს სიტყვა „**ოიკონომია**“, სადაც „-ია“ სუფიქსია. ასე რომ, „**ოიკონომია**“ კომპოზიტის მნიშვნელობაა „საოჯახო / საშინაო მეურნეობის გამგებლობა, მართვა“, „საოჯახო საქმეები“.

არისტოტელემ დაამკვიდრა ტერმინები „ეკონომიკის მეცნიერება“, „პოლიტიკის მეცნიერება“ და „მათემატიკის მეცნიერება“ (Aristotle, *Oeconomica* I.1, 1343a; *Politics* I.V.1.1259a; *Metaphysics* VII.1.8-12, 1026a), ხოლო პლატონმა – სიტყვა „მათემატიკოსი“, რომელიც ბერძნულად „სწავლის მოყვარულს“ აღნიშნავს (Plato, *Sophist* 219c).

ცნობილია, რომ „**ოიკონომია**“ სიტყვიდან მიღებულია ინგლისური ფორმა „**oecconomy**“, ანუ „**economy**“ – „ეკონომია“, რომელიც აღნიშნავს „შინასამეურნეო საქმეების მართვის ხელოვნებას, ან მეცნიერებას“. რატომ უნდა, ეს ტერმინი მაშინ არ გადმოსცემდა იმას, რასაც ახლანდელ დროში ჩვენ ვგულისხმობთ ეკონომიკის მეცნიერებაში (ინგლ. *economics*), რომელიც სწავლობს საზოგადოების ეკონომიკურ საქმიანობას, იმ ეკონომიკურ ურთიერთობათა ერთობლიობას, რომელიც ყალიბდება მატერიალური დოვლათის მითვისების, ანუ წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და

მოხმარების პროცესში ადამიანთა საზოგადოების განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე.

ძვ.წ. VIII–VII სს.-ში ჰესიოდემ, რომელიც ცნობილია როგორც „პირველი ეკონომისტი“, პოემაში „სამუშაონი და დღენი“ ამბობდა: „შრომის შედეგად ადამიანები მდიდრდებიან...“ ძვ.წ. VII–VI სს.-ში სოლონი ლექსში წერდა: „ადამიანებს არ აქვთ სიმდიდრის [მოხვეჭის] მკაფიო საზღვრები“ (ფრაგმენტი 13.71).

ამ სწავლულების შეხედულებები საინტერესოაა გადმოცემული პლუტარქის თხზულების, „ჩრეული პარალელური ბიოგრაფიების“ ქვეთავში („სოლონი“ 2.2-4), რომელშიც პლუტარქემ ვრცელი განმარტება დაწერა:

„სიმდიდრეს სოლონი თავყვანს სრულებითაც არ სცემდა; აი, რას ამბობს ამის თაობაზე იგი:

«ყოველი კაცი მდიდარი არს, ვინც პატრონია ოქრო-ვერცხლისა თუ მრავალი მინა-წყლისა, ვისაც უხვად ჰყავს რემა ცხენთა და რემა ჯორთა; ვინც ფერდძლიერი და ფეხმარდი არის, – ისიცა, ისიც – ვისაც ჰყავს თავის დროზე ცოლი და შვილი, რაკილა ძალუძს სიჭაბუკის ასაკით დატკბეს».

სხვაგან დასძენს:

«სიმდიდრე მინდა, უსამართლო არ იყოს ოღონდ, რამეთუ დაგვსჯის სამართლი განკითხვის

დღეს».

უნდა ითქვას, კეთილშობილსა და სახელმწიფო-სათვის თავდადებულ კაცს არაფერი უშლის ხელს, თუ ჭარბი ქონება არა, აუცილებელი მაინც შეიძინოს. ამას გარდა, იმ ხანებში, ჰესიოდეს [„სამუშაონი და დღენი“, სტრიქონი 311] სიტყვებით რომ ვთქვათ: «არც ერთი სახის შრომა არ არის სამარცხვინო», ყოველი ხელობა საპატიო საქმედ ითვლებოდა და ვაჭრობასაც დიდი სახელი ჰქონდა. ვაჭრობის წყალობით ბარბაროსთა მოთვინიერება, უცხო ქვეყნების მეფეთა გულის მოგება და დიდი გამოცდილების მიღება შეიძლებოდა. ზოგიერთი ვაჭარი ქალაქის დამაარსებელიც კი გახდა. ასე მაგ., მასალია [მარსელი] დააარსა პროტისმა, რომელმაც ამით დიდი სიყვარული დაიმსახურა როდანოსის [რონას] სანაპიროებზე მცხოვრებ კელტთა შორის. ამბობენ, თალესიცა და მათემატიკოსი ჰიპოკრატეც [ქიოსელი] კი ენეოდნენ ვაჭრობასო. პლატონმა, სხვათა შორის, უცხო ქვეყნებში მოგზაურობის ხარჯის დასაფარავად ეგვიპტეში ზეთი გაყიდა თურმე“ (ურუშაძე 1975, 138, 139).

არისტოტელე თხზულებაში „პოლიტიკა“ (I.II.1253b, III.1256a-1258b, IV.1259a) დაწვრილებით მსჯელობდა ეკონომიკის შესახებ და ამბობდა „ყველა სახელმწიფო ოჯახებისაგან შედგება, ხოლო ეკონომია კი შედგება იმავე ნაწილებისაგან, რისგანაც ოჯახი“ (კუკავა 1995, 13).

არისტოტელე (I.II.1253b, I.III.1256a) თავდაპირველად იკვლევს ოჯახსა და ე.წ. ქონების დაგროვების ხელოვნებას:

„ქონება ოჯახის ნაწილია, ხოლო ქონების მოპოვების ცოდნა არის ეკონომიკის მეცნიერების ნაწილი. თუ სურთ საქმის ბოლომდე მიყვანა, ყოველ ხელო-

ბაში აუცილებელია ამისათვის საჭირო იარაღების ქონება. აუცილებელი საარსებო საშუალებების გარეშე კი შეუძლებელია როგორც ცხოვრება, ისე კარგად ცხოვრება... ცხადია, რომ ეკონომიკა (იგივე ოჯახის გაძღოლა) არაა იგივე, რაც ქონების მოპოვების ხელოვნება, რადგან ერთი მათგანი ეხება ქონების დაგროვებას, მეორე – გამოყენებას. მაგრამ რომელი მეცნიერების საქმე იქნება სახლისათვის საჭირო მოთხოვნილებების საგნების გამოყენება, თუ არა ეკონომიკისა? სადავოა აგრეთვე საკითხი იმის შესახებ, რომ ქონების მოპოვების ხელოვნება არის ეკონომიკის რაიმე ნაწილი, თუ ის სულ სხვა სახისა? მაგრამ თუ საჭიროა ქონების მოპოვების მეცნიერების განხილვა, უნდა გაირკვეს, თუ რა არის ქონება და რა არის ქონების მოპოვება... ქონებას და სიმდიდრის ცნებას კი მრავალი ნაწილი აქვს. პირველ ყოვლისა, უნდა დადგინდეს, რომ მინათმოქმედება არის ეკონომიკის ნაწილი, თუ ის ცოდნის რაღაც სხვა სახეა? და საერთოდ, გასარკვევია საკითხი საკვების მოპოვებისა და დაგროვების შესახებ“ (კუკავა 1995, 14, 20).

არისტოტელე (I.III.1256b) აღნიშნავდა: „ქონების დაგროვების ერთი სახე არსებითად არის ეკონომიკის ნაწილი. იგი არსებობს ან თავისთავად, ან უნდა მოპოვებული იქნას იმათ მიერ, რომლებსაც სჭირდებათ ქონება ცხოვრების აუცილებელი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, ანდა საზოგადოებრივი და ოჯახური ურთიერთობებისათვის. როგორც ჩანს, ნამდვილი სიმდიდრე ყოველივე ამას მოიცავს. ქონება, რომელიც საჭიროა კარგი ცხოვრებისათვის, არაა განუსაზღვრელი და როგორც სოლონიც ამბობს, ლექსში: «ადამიანებს არ აქვთ სიმდიდრის [მოხვეჭის] მკაფიო საზღვრები». მაგრამ ეს საზღვარი არსებობს აქ ისევე, როგორც სხვა ხელოვნებებში. არც ერთი ხელოვნების იარაღი არაა განუსაზღვრელი არც სიდიდით და არც სიმრავლით, სიმდიდრე კი არის ეკონომისტებისა და პოლიტიკური მოღვაწეებისთვის იარაღთა სიმრავლე. ამრიგად, ცხადია, რომ ქონების მოპოვების ხელოვნება ბუნებრივად არსებობს ეკონომისტებისა და პოლიტიკოსებისათვის და ცხადია ისიც, თუ რა მიზეზით არსებობს ის“ (კუკავა 1995, 21, 22).

სოფლის მეურნეობის მართვის, კერძოდ, მევენახეობა-მელვინეობის თუ მეცხოველეობის განვითარების შესახებ რომაელმა ავტორებმა, მარკუს პორციუს კატონ უფროსმა, მარკუს ტერენციუს ვარონმა, ლუციუს იუნიუს კოლუმელამ და გაიუს პლინიუს სეკუნდუსმა დაწერეს ნაშრომები, შესაბამისი სათაურებით (ლათ. «De agri cultura» – „აგრიკულტურის შესახებ“ – გამოქვეყნდა დაახლოებით ძვ.წ. 196 წ.-ს; ლათ. «Rerum rusticarum libri III» – „სოფლის მეურნეობის შესახებ სამი წიგნი“ – გამოიცა დაახლოებით ძვ.წ. 37 წ.-ს; ლათ. «De re rustica» – „სოფლის მეურნეობის შესახებ“, რომელიც გამოვიდა 12 ტომად დაახლოებით ახ.წ. 60 წ.-ს; ლათ. «Naturalis historia» – „ბუნების ისტორია“ ახ.წ. 68–79 წწ.-ს გამოიცა 37 წიგნად, რომლის XII–XXVIII ტომებში წარმოდგენილია აგრიკულტურა).

ზემოთ წარმოდგენილი ელინური და ლათინური ეკონომიკური წერილობითი ძეგლები ფრიად მნიშვნელოვანი წყაროებია, რომლებსაც, როგორც ისტორიულ მასალებს, ეკონომიკური, პოლიტიკური და იურიდიული მოსაზრებებისა თუ ეკონომიკური თეორიების ჩამოსაყალიბებლად, შესაბამისად, იყენებდნენ იტალიელი ბერი გრაციანუსი, წმინდა თომა აკვინელი, ნ. კოპერნიკი, ტ. დე მერკადო, ა. დე მონკრეტიენი, უ. პეტი, ფ. კენე, ა. სმიტი, თ. მალთუსი, ჯ. ს. მილი, კ. მარქსი, კ. მენგერი, ა. მარშალი, გ. შმოლერი, მ. ვებერი, ლ. რობინსი, ფ. ჰაიეკი და სხვები. ამ მასალის მიხედვით, ირკვევა, რომ ძველი საბერძნეთის, რომისა და შემდგომი ხანის ევროპის მოქალაქე იყო სკრიპტორი („დამწერი“), პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამართლებრივი და სოციოლოგიური ადამიანი (ლათ. Homo scriptor, Homo politicus, homo oeconomicus, homo legalicus, et homo sociologicus).

დასკვნა

ეგეოსისზღვისპირეთის გარკვეულ რეგიონებში აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალების გამოკვლევის შედეგად ვასკვნიტ, რომ სოციალურ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა განვითარებამ, ეკონომიკური საქმიანობის სრულყოფა-დახვეწამ და საქონლის დათვლა-აღრიცხვის საჭიროებამ ხელი შეუწყო თიხაზე თუ ლითონზე ბეჭდვის ხელოვნების, მონეტის მოჭრის კულტურის, თვლის, სააღრიცხვო-საანგარიშო, მეტროლოგიური და წერიტი სისტემების ჩამოყალიბებას. ეკონომიკის ფუნქციონირების პროცესში თვლის, სააღრიცხვო-საანგარიშო, მეტროლოგიური და წერიტი სისტემების ტექნიკურმა განვითარებამ ბიძგი მისცა წერილობითი ძეგლების შექმნას, ეკონომიკის, პოლიტიკის, მათემატიკის, ფილოსოფიისა და სხვა მეცნიერებების, შესაბამისი ინსტიტუტებისა და ორგანიზაციების წარმოშობას. ამ უკანასკნელმა კი თავის მხრივ განაპირობა ეკონომიკის შემდგომი პროგრესი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კვაშილავა გ. 2024, *ეკონომიკურ ურთიერთობათა განვითარების როლი მათემატიკისა და დამწერლობის ჩამოყალიბებაში* (სადისერტაციო ნაშრომი ეკონომიკის დოქტორის აკად. ხარისხი), სტუ. თბილისი.
2. კუკავა თ. 1995, *არისტოტელე, პოლიტიკა, ნაწილი I*, ძველი ბერძნულიდან თარგმნა, შესავალი წერილი და განმარტება დაურთო თ. კუკავამ, თბილისი.
3. სიჭინავა მ. 1999, *საქართველო და ანტიკური მითოსი: სასაქონლო-ფულად ურთიერთობათა განვითარების საფეხურები* (დისერტაცია ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნ. ხარისხი). თბილისი.
4. ურუშაძე ა. 1975, *პლუტარქე, რჩეული ბიოგრაფიები*, ძველბერძნულიდან თარგმნა, შესავალი წერილი და განმარტებები დაურთო ა. ურუშაძემ, გამომცემლობა საბჭოთა საქართველო, თბილისი.

მდგრადი განვითარებისა და ინფორმაციის უსაფრთხოების მნიშვნელობა, როგორც უსაფრთხოების პროდუქტების განვითარების საშუალება

ნინო ბენდიანიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი
სტუ-ს პროფესორის ასისტენტი

რეზიუმე

ელექტრონული კომერციის განვითარებასთან ერთად ბიზნესი დამოკიდებული გახდა საინფორმაციო სისტემებზე. ინფორმაციის უსაფრთხოება უფრო და უფრო მნიშვნელოვანია მონაცემთა დაცვისათვის. შესაბამისად, უსაფრთხოების ცვალებადი მოთხოვნები მორგებული უნდა იყოს თანამედროვე გარემოს და მხოლოდ ახალი სტრატეგიებითა და კიბერპოლიტიკით სარგებლობდეს. ელექტრონული კომერციის განვითარების ეტაპზე უნდა მოიაზრებოდეს აპლიკაციებისა და უსაფრთხოების საკითხები.

აღსანიშნავია ინფორმაციის უსაფრთხოების მნიშვნელობა მდგრადი განვითარებისთვის. ციფრული ტრანზაქციები, შეტყობინებების ავთენტიფიკაციის და ინტერნეტ აპლიკაციებში ძლიერი ინფრასტრუქტურის არსებობა შესაძლებელს ხდის არსებობდეს დაცული და სანდო ოპერაციები. შედეგად, უზრუნველყოფილი ხდება ინფორმაციის უსაფრთხოების ჩარჩოს მდგრადობა.

აღსანიშნავია უსაფრთხოების პოლიტიკა იდენტიფიკაციისა და ციფრული პროცესების გენერირების, მართვისა და შენახვის საკითხების განვითარების საქმეში. აუცილებელია კრიპტოგრაფიული უსაფრთხოების პოლიტიკის განხილვა, რომელიც მნიშვნელოვანი სისტემური პროცესია. კრიპტოგრაფია ყველაზე მნიშვნელოვანი ტექნიკაა, რომელიც ციფრულ ინფორმაციას გარდაქმნის ერთი ფორმატიდან მეორეში. იგი ეფუძნება რიცხვით მნიშვნელობას და ცნობილია, როგორც დაშიფვრის პროცესი.

საჭიროა ფრთხილად დაიგეგმოს უსაფრთხო ქსელი კიბერ თავდასხმების რისკების შემცირების უზრუნველსაყოფად. სწორმა ადმინისტრირებამ კი არასასურველი შედეგები მნიშვნელოვნად შეიძლება შეამციროს. ასე, რომ კარგი სისტემის დიზაინით შესაძლებელია უცნობი შეტევებისაგან დაცვა.

საკვანძო სიტყვები: უსაფრთხოების ტექნოლოგია მდგრადი განვითარებისთვის, ინფორმაციის უსაფრთხოების ჩარჩოს მდგრადობა, კრიპტოგრაფიული უსაფრთხოების პოლიტიკა, დაშიფვრის პროცესი.

“THE IMPORTANCE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND INFORMATION SECURITY AS A MEANS OF DEVELOPING SECURITY PRODUCTS”

Nino Bendianishvili

Doctor of Economics
Professor's Assistan of GTU

RESUME

With the development of e-commerce, businesses have become dependent on information systems. Information security is more and more important for data protection. Therefore, the changing security requirements must be adapted to the modern environment and only benefit from new strategies and cyber policies. Application and security issues should be considered at the stage of e-commerce development.

It is worth noting the importance of information security for sustainable development. Having a strong infrastructure for digital transactions, message authentication and Internet applications makes it possible to have secure and reliable operations. As a result, the sustainability of the **information security framework** is ensured.

It is worth noting the security policy in the development of issues of identification and digital processes of generation, management and storage. It is necessary to consider **cryptographic security policy**, which is an important systemic process. Cryptography is the most important technique that converts digital information from one format to another. It is based on a numerical value and is known as an **encryption process**.

A secure network needs to be carefully planned to ensure that the risks of cyber attacks are reduced. Correct administration can significantly reduce adverse effects. So, with a good system design, it is possible to protect against unknown attacks.

Keywords: Security Technology for Sustainable Development, Information Security Framework, Cryptographic Security Policy, Encryptionp Process.

თანამედროვე პერიოდში, ორგანიზაციების უმეტესობა დამოკიდებულია ინფორმაციის დამუშავების სისტემებზე, რასაც უზრუნველყოფს ელექტრონული კომერციის განვითარება. აღნიშნულმა დამოკიდებულებამ კომპიუტერული სისტემების დაცვის საჭიროება წარმოქმნა. რაც უზრუნველყოფილია საინფორმაციო სისტემების უსაფრთხოების საშუალებით. დღევანდელი მთავარი სტრატეგიაა მდგრადობის ინტეგრირება ბიზნესის განვითარებაში და ინვესტიციები ამ მიმართულებით. ახალი გაიდლაინები მოითხოვს რეგიონულ დონეზე გაერთიანდეს წინსვლა და შემუშავდეს სტრატეგია ერთიან ინტეგრირებულ რეგიონულ ჩარჩოში. რაც აუცილებელს ხდის საინფორმაციო სისტემების ფართო გამოყენებას. ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებამ გაზარდა მოთხოვნა ორგანიზაციების მხრიდან უფრო დაცული იყოს მათი მონაცემები და ბიზნესი. ასე რომ, ელექტრონული გარემოს უმნიშვნელოვანესი ნაწილი გახდა საინფორმაციო სისტემის უსაფრთხოება. მასში მოიაზრება ელ-განათლება, ელ-მთავრობა, ელ-კომერცია და ა.შ.

უსაფრთხოების მოთხოვნები აუცილებელია ინფორმაციული უსაფრთხოების საქმეში. შემუშავებული უნდა იყოს უსაფრთხოების დონე საინფორმაციო სისტემისათვის. ინფორმაციის უსაფრთხოების მნიშვნელობა დიდია მდგრადი განვითარების საკითხში. მთავარი მიდგომა კი არის უსაფრთხოების მოთხოვნების ხაზგასმა ისე და ისე ისეთი სისტემებისადმი, როგორიცაა: ელ-კომერცია, ელ-მმართველობა და ელ-ბანკინგი.

მამასადამე, საინფორმაციო ტექნოლოგიები ცხოვრების დონეს აუმჯობესებს. ხდება ინფორმაციის გაზიარება და ძლიერდება სოციალური ურთიერთობები, რაც ეხმარება ორგანიზაციებს ელექტრონულ გარემოში კონკურენტუნარიანად ჩამოყალიბებაში. მნიშვნელოვანია უსაფრთხო საინფორმაციო სისტემის საჭიროების განსაზღვრა. საინფორმაციო სისტემების მთავარ საკითხს წარმოადგენს საიმედოობა და უსაფრთხოება. ორგანიზაციებს ესაჭიროებათ უსაფრთხოება დოკუმენტების გადაცემის დროს, რაც დამოკიდებულია საინფორმაციო სისტემების ნდობაზე. ბიზნეს ორგანიზაციებს უსაფრთხო ჩარჩო სჭირდებათ თავიანთი ინვესტიციების გასაზრდელად. ასე, რომ ყველა ორგანიზაციის განვითარება ინფორმაციულ უსაფრთხოებაზეა დამოკიდებული.

ორგანიზაციებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების პროცესს მოჰყვება მათი საერთო ორგანიზაციათაშორისი ქსელების შექმნა. ამ მიმართულებით კიბერუსაფრთხოება და მდგრადი განვითარება ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან საკითხად იქცა. გარემოსდაცვითი საქონელი და მომსახურება არის ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად განვითარებადი სექტორი. ის სწორედ ქსელის ერთეუ-

ლებს შორის მზარდი ურთიერთობებით იკვებება.

კომპიუტერულ ტექნოლოგიებსა და კიბერუსაფრთხოებას მდგრადი განვითარების კონცეფციის განხორციელებაში შეუძლია წვლილი შეიტანოს. გარემოსდაცვითი ტექნოლოგიების განვითარება, ასევე კიბერუსაფრთხოება არის ერთ-ერთი მთავარი მიზანი ევროკავშირის ქვეყნებს შორის მდგრადი წარმოებისა და შიდა უსაფრთხოების კონცეფციების რეალიზაციისა.[1]

ბიზნესისათვის საინფორმაციო სისტემის უსაფრთხოება არ გულისხმობს მხოლოდ იმას, რომ მათ საშუალება ჰქონდეთ მხოლოდ ახალი ბაზრის შესაძლებლობებით სარგებლობისა, არამედ უზრუნველყოფილი უნდა იყოს მათი აქტივების დაცვაც. მათ ნდობა უნდა ჰქონდეთ ელექტრონულ სამყაროში, რომ გააგრძელონ თავიანთი სპეციფიკური საქმიანობა მთელ მსოფლიოში.

უსაფრთხოების ტექნოლოგიას უაღრესად დიდი როლი აქვს მდგრადი განვითარებისათვის. ტერმინი უსაფრთხოება სწორად უნდა იქნას გაგებული ინტერნეტზე დაფუძნებული სისტემების საკითხში. ნებისმიერ აპლიკაციას აუცილებელია ჰქონდეს უსაფრთხოების პოლიტიკა. ასევე შესაბამისი უსაფრთხოების მექანიზმები. მნიშვნელოვანია მისი გამოყენებისთვის საჭირო ტერიტორია, აგრეთვე მონიტორინგისა და აუდიტის მექანიზმები, რაც უზრუნველყოფს სისტემის უსაფრთხო ფუნქციონირების შემომწმებას. წვდომის კონტროლის მექანიზმები უზრუნველყოფენ მომხმარებელთა დაცულობას. ხდება წვდომა საინფორმაციო რესურსებზე და ბიზნეს ტრანზაქციები ინარჩუნებს კონფიდენციალურობას.

კიბერშეტევების შემცირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ხერხია ფრთხილად დაგეგმვა უსაფრთხო ქსელისა და მისი ადმინისტრირება. კიბერუსაფრთხოების ზუსტი განმარტება სადავოა. მაგრამ მდგრადი განვითარების მიზნებისათვის მოიაზრება, როგორც მრავალმხრივი საფრთხის ლანდშაფტის წინააღმდეგ ბრძოლა. იგულისხმება კონფიდენციალურობა, მთლიანობა, ავთენტურობა და ციფრული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა. ასევე ძირითადი ინფრასტრუქტურის დაცვა და ნდობის უზრუნველყოფა. მნიშვნელოვანია ციფრული სერვისების ტექნიკური, პოლიტიკური და საგანმანათლებლო ღონისძიებების ერთობლიობა. შესაბამისად გაუმჯობესდება კიბერუსაფრთხოება თანამედროვე კიბერ საფრთხეების სრული სპექტრის მოსაგვარებლად.[2]

კიბერუსაფრთხოების ბიუროს ერთ-ერთ მიდგომას წარმოადგენს ტექნოლოგიური მდგრადობის უზრუნველყოფა. გარდაუვალი გაციფრულების პროცესის კვალდაკვალ, ხდება საქმისწარმოების გამარტივება და პროცესები ეფექტიანობის სხვა დონეზე გადადის. მნიშვნელოვანია უსაფრთხოე-

ბის უზრუნველყოფა და პროაქტიული კიბერთავდაცვითი მექანიზმების შემუშავება. სტრატეგიის მიზნები და სამოქმედო გეგმა სამი მიმართულებით ყალიბდება. ეს არის ადამიანი, პროცესი და ტექნოლოგია.[3]

კრიპტოგრაფია არის უმნიშვნელოვანესი ტექნიკა, რომელიც ციფრულ ინფორმაციას გარდაქმნის ერთი ფორმატიდან მეორეზე. იგი ეფუძნება რიცხვით მნიშვნელობას და ცნობილია, როგორც დაშიფვრის გასაღები.

დაშიფვრის პროცესი შერეულია და ხდება შეტყობინებების მიღება. მისი გაშიფვრა შეუძლია მიმღებს და მისი უზრუნველყოფა ხდება ორიგინალური გასაღებით (სიმეტრიული დაშიფვრა). ან განსხვავებული, თუმცა დაკავშირებული გასაღებით (ასიმეტრიული დაშიფვრა). ანუ ცნობილია - საჯარო გასაღები კრიპტოგრაფია. იგი აკავშირებს ნყვილ გასაღებს. ერთი არის კერძო და ხოლო მეორე - საჯარო. საჯარო გასაღების მეშვეობით დაშიფრული ინფორმაცია შეიძლება მხოლოდ შესაბამისი პირადი გასაღების გამოყენებით. ასევე, საჯარო და პირადი გასაღებები გამოიყენება ციფრული ხელმოწერების შესაქმნელად და შესამოწმებლად. ციფრული ხელმოწერა ემატება შეტყობინებებს. ხდება მათი ავთენტიფიკაცია დაცული და სანდო ტრანზაქციების შესასრულებლად. ეს ყოველივე ინფორმაციის უსაფრთხოების ჩარჩოს მდგრადობის ამაღლებას უზრუნველყოფს. კრიპტოგრაფიული უსაფრთხოების პოლიტიკა გამოიყენება ციფრული სერტიფიკატების შენახვის, მართვისა და გენერირებისათვის.

ზოგიერთ კომპანიაში შესაძლებელია დაინერგოს მაგალითად ღრუბლოვანი ტექნოლოგიების პლატფორმა - Nextcloud. იგი არის გარანტი ორგანიზაციის შიგნით, შიდა ქსელის მეშვეობით, ერთმანეთში ფაილების მიმოცვლის კონფიდენციალურობისა. იგი არსებობს პროგრამული პაკეტის, აგრეთვე ვირტუალური სახითაც.[4]

დასკვნა

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ ინფორმაციის უსაფრთხოების მნიშვნელობა დიდია მდგრადი განვითარების საკითხში. უსაფრთხოების ტექნოლოგიას უაღრესად დიდი როლი აქვს მდგრადი განვითარებისათვის. დაკმაყოფილებული უნდა იყოს ინფორმაციული უსაფრთხოების სხვადასხვა მოთხოვნა მდგრადი განვითარებისთვის. მაგალითად ეს ეხება სხვადასხვა ინფრასტრუქტურის საიმედოობას სხვადასხვა ელექტრონული აპლიკაციის შემთხვევაში. საინფორმაციო ქსელის ღიაობის გამო და ასევე იმიტომაც, რომ ინტერნეტს შეუზღუდავი ბუნება აქვს, ჰაკერობისაგან დაცვა უფრო და უფრო რთული ხდება. გამომდინარე აქედან, აუცილებელია უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული საკითხების მოგვარება. ინფორმაციის დაცვისა და უსაფრთხოების გაზრდის მიზნით, არსებობს სხვადასხვა ტექნიკა, რაც გულისხმობს დროებით შესწორებებს. ეს ყოველივე აგვარებს ინტერნეტ უსაფრთხოების პრობლემების ფართო სპექტრის მხოლოდ მცირე ნაწილს. აღსანიშნავია ცვლილება მიდგომებში, ინერგება აპლიკაციები. ასევე ხდება დაზისტებები ინტერნეტის სტრუქტურაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- 1) Sulicha A., Rutkowskab M., Krawczyk-Jezierskaa A., Jezierskib J., Zemaa T., „Cybersecurity and Sustainable Development“, 25th International Conference on Knowledge-Based and Intelligent Information & Engineering Systems, Published by Elsevier B.V., 2021, p.-9;
- 2) OCSC AND THE 2030 AGENDA „CYBERSECURITY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT An Intersectional Analysis“ 2022, p. 7-21;
- 3) კიბერუსაფრთხოების ბიურო, „საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს კიბერუსაფრთხოების სტრატეგია“ 2021-2024, გვ.14-21;
- 4) ქართველიშვილი ი., „ინფორმაციის დაცვა და კიბერუსაფრთხოების სისტემები“, „სტუ-ს IT კონსალტინგის სამეცნიერო ცენტრი“, თბილისი 2020, გვ. 30-50.

კრიტიკული ინფრასტრუქტურის როლი ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში

ილია ჩანადირი
სტუ-ს დოქტორანტი

აბსტრაქტი

ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოება მჭიდროდ არის დაკავშირებული სახელმწიფოს უსაფრთხოების მთლიან სისტემასთან. ქვეყნის უსაფრთხოებისა და სტაბილური განვითარებისთვის უმნიშვნელოვანესია მდგრადი ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფა. ეკონომიკური უსაფრთხოება სახელმწიფოს ეროვნული უსაფრთხოების ერთიანი სისტემის განუყოფელი ნაწილია. თანამედროვე მსოფლიოს განვითარებულ და კაპიტალისტურ ქვეყნებში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა კრიტიკულ ინფრასტრუქტურასა და მისი პოტენციალის მიმართვას ეკონომიკურ განვითარებაში. ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობა და ეკონომიკური უსაფრთხოება სწორედ კრიტიკულად მნიშვნელოვანი ობიექტების გამართულ და უწყვეტ ფუნქციონირებაზე დამოკიდებული. საფრთხეები, რომლებიც გავლენას ახდენენ კრიტიკული ინფრასტრუქტურის გამართულ ფუნქციონირებაზე, რიგ შემთხვევაში, კომპლექსური და არაპროგნოზირებადია. მზარდია სხვადასხვა კრიტიკული ინფრასტრუქტურის ურთიერთ დამოკიდებულება. საერთო ეკონომიკური უსაფრთხოების არქიტექტურაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს კრიტიკულ ინფრასტრუქტურას, რომელიც სერვისებისა და მომსახურების მნიშვნელოვანი მიმწოდებელია მოსახლეობისთვის. ეს ობიექტები ქმნის საჭირო დოვლათს და მათზე მოდის მთლიანი შიდა პროდუქტის მეტი წილი. ასეთი ობიექტების დაზიანება, მოშლა ან მტრულად განწყობილი ქვეყნის მხრიდან ხელში ჩაგდება საფრთხეს შეუქმნის ეკონომიკური უსაფრთხოების გარემოს. ქვეყნის განვითარების მისაღწევად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ საქართველომ შეძლოს სრულფასოვანი ადგილის დამკვიდრება საერთაშორისო ეკონომიკურ სისტემაში.

საკვანძო სიტყვები: კრიტიკული ინფრასტრუქტურა, ეკონომიკური უსაფრთხოება, საკანონმდებლო ბაზა, ფიზიკური და ვირტუალური საფრთხეები, ეროვნული უსაფრთხოება, ეკონომიკა, უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

THE ROLE OF CRITICAL INFRASTRUCTURE IN ENSURING ECONOMIC SECURITY

Ilia Chanadiri
Phd student of GTU

ABSTRACT

Economic security of the country is closely related to the overall security system of the state. Ensuring sustainable economic development is of the utmost importance for the country's security and stable development. Economic security is an integral part of the unified system of national security of the state. In the developed and capitalist countries of the modern world, special attention is paid to critical infrastructure and the application of its potential in economic development. The well-being and economic security of the country's population depend on the proper and continuous operation of critically important facilities. Threats affecting the proper functioning of critical infrastructure are, in some cases, complex and unpredictable. The interdependence of various critical infrastructures is increasing. Critical infrastructure, which is an important provider of services and services to the population, has a special place in the architecture of common economic security. These facilities create the necessary income and account for a larger share of the gross domestic product. Damage, destruction or seizure of such facilities by a hostile country would threaten the economic security environment. In order to achieve the country's development, it is especially important that Georgia can establish a full-fledged place in the international economic system.

Keywords: Critical infrastructure, economic security, legal framework, physical and virtual threats, national security, economy, security assurance.

* * * *

ეკონომიკური უსაფრთხოება სახელმწიფოს ეროვნული უსაფრთხოების ერთიანი სისტემის განუყოფელი ნაწილია. ეკონომიკური უსაფრთხოებაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკუთვნის ქვეყნის კრიტიკულ ინფრასტრუქტურას, რომელიც მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს განვითარებისთვის. კრიტიკული ინფრასტრუქტურის განვითარება ემსახურება ქვეყნის ეკონომიკის სტიმულირებასა და გაძლიერებას,

აქედან გამომდინარე მისი უსაფრთხოებაზე ზრუნვა სახელმწიფოს პრეროგატივაა. კრიტიკული ინფრასტრუქტურის ობიექტები ქმნიან მნიშვნელოვან რესურსებს, რომელზედაც დამოკიდებულია ქვეყნის განვითარება. მასში შედის: მსხვილი ენერგეტიკული ობიექტები; დიდი და საშუალო ჰესები; მილსადენები და ელექტროენერგიის სადისტრიბუტორო ქსელები; პორტები; ავტომაგისტრალები; სასარგებლო წიაღისეულის საბადოები. ასევე მოიცავს ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანი პროექტებს, რომლებიც უკავშირდება საერთაშორისო ეკონომიკურ ინტერესებს, დიდ ფინანსურ მოგებას და ღებულობს ქვეყნისთვის კრიტიკული ინფრასტრუქტურის სტატუსს. იგი ხდება ეროვნული ეკონომიკის განვითარების საწინდარი და ეკონომიკური უსაფრთხოების გარანტიც.

კრიტიკული ინფრასტრუქტურა ქმნის დოვლათს რითაც ეკონომიკური კეთილდღეობა მიიღწევა. ეკონომიკურ უსაფრთხოებაზე მოქმედი ფაქტორიდან აუცილებელია განვიხილოთ კრიტიკული ინფრასტრუქტურის შინაარსი, რომელიც შეიძლება გახდეს ეკონომიკური განვითარებისთვის ხელისშემშლელი. ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ქართველ ექსპერტთა, სამთავრობო და საკანონმდებლო შტოების მიერ თანამედროვე განვითარებული სახელმწიფოების გამოცდილების გათვალისწინებით, არაერთი დისკუსია და კვლევა ჩატარდა, სადაც მკაფიოდ გამოჩნდა კრიტიკული ინფრასტრუქტურის უსაფრთხოების გამოწვევები ეკონომიკური კუთხით. მაგალითად ეკონომიკურ რისკებში შეიძლება განვიხილოთ იქნეს უკონტროლო ინვესტიციები, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელია საკონტროლო პაკეტის ხელში ჩაგდება და შემდგომ ასეთი ინფრასტრუქტურისთვის მიზანმიმართული საფრთხის შექმნა, რაც დამაზიანებელია ეკონომიკური უსაფრთხოებისთვის.

კრიტიკული ინფრასტრუქტურის შესაქმნელად უპირველეს ყოვლისა საჭიროა საკანონმდებლო ბაზა, რომელიც ხელს უწყობს მის განვითარებას და ქმნის უსაფრთხო გარემოს ფუნქციონირებისათვის. საქართველოში აუცილებელია ამ კუთხით გატარდეს მნიშვნელოვანი ღონისძიებები, რათა კრიტიკულმა ინფრასტრუქტურამ შესძლოს გამართული მუშაობა. სწორი საკანონმდებლო ბაზით დაცული იქნება იმ რისკებისაგან, რომელიც მომდინარეობს ფიზიკურ თუ ვირტუალური საფრთხეებიდან. ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოებისთვის მნიშვნელოვანია რამდენად ძლიერადა ან სუსტადაა დაცული კრიტიკული ინფრასტრუქტურა. კრიტიკულ ინფრასტრუქტურასთან დაკავშირებული საგარეო თუ საშინაო საფრთხეების სამართავად მნიშვნელოვანია კერძო სექტორისა და სახელმწიფოს კოორდინირებული მოქმედება, რათა:

- დროულად გამოვლინდეს კრიტიკულ ინფრასტრუქტურასთან დაკავშირებული საფრთხეები;

- შემცირდეს კრიტიკული აქტივებისა და სისტემების მოწყვლადობა და, შესაბამისად გაიზარდოს კრიტიკული ინფრასტრუქტურის მდგრადობა;

- სრულად/მნიშვნელოვანწილად განეიტრადეს საფრთხეების რეალიზაციის გამო დამდგარი უარყოფითი შედეგები.

პრობლემის აქტუალურობას განაპირობებს კრიტიკული ინფრასტრუქტურის უსაფრთხოების როლი ეკონომიკური უსაფრთხოებაში და იმ რისკებს, რომელიც საფრთხეს შეუქმნის მის გამართულ და ნორმალურ ფუნქციონირებას. კრიტიკული ინფრასტრუქტურის მართვა უნდა წარმოადგენდეს ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების ერთ-ერთ კრიტიკულ მიმართულებას. აქედან გამომდინარე სახელმწიფოს ძალისხმევა უნდა იყოს მიმართული საფრთხის შემცველი რისკების შეცნობაზე და პრევენციაზე, რადგან მისი უსაფრთხოდ ფუნქციონირება მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკისთვის. ამისათვის აუცილებელია ისეთი სტრატეგიის შემუშავება, რაც განაპირობებს მის დაცვას. კრიტიკული ინფრასტრუქტურის გამართული ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია ქვეყნის მთავარ საკანონმდებლო დოკუმენტებში უფრო ნათლად განისაზღვროს მისი როლი და ადგილი ეკონომიკის განვითარებაში.

მნიშვნელოვანია მიმოვიხილოთ საკანონმდებლო დოკუმენტები, რომელშიც არ მოიძებნება სრულყოფილი ჩანაწერები კრიტიკული ინფრასტრუქტურის შესახებ. პირველი ეროვნული დონის კონცეპტუალური დოკუმენტი არის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია. ეს გახლავთ ფუძემდებლური დოკუმენტი, რომელშიც ასახულია ქვეყნის ეროვნული ღირებულებები და ინტერესები, ჩამოყალიბებულია მისი უსაფრთხო განვითარების ხედვა და განსაზღვრულია სახელმწიფოს წინაშე არსებული საფრთხეები, რისკები და გამოწვევები (საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია, 2005, 2011). მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია ადგენს ეროვნული უსაფრთხოების პოლიტიკის ძირითად მიმართულებებს, მასში ნათლად არ არის მოცემული კრიტიკული ინფრასტრუქტურის შესახებ ჩანაწერები. მხოლოდ ეროვნული ინტერესების თავის მე-12 ქვეთავში, მოცემულია კიბერუსაფრთხოების განმტკიცების შესახებ განმარტება და კრიტიკული ინფრასტრუქტურის მხოლოდ ინფორმაციული უსაფრთხოების რისკებზეა საუბარი¹.

აუცილებლად უნდა განვიხილოთ კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი - საფრთხეების შეფასების დოკუმენტი, რომელიც ახდენს საქართველოს წინაშე არ-

1 ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია, 2005, 2011.

სებულის საფრთხეების იდენტიფიცირებას, მათი რეალიზების შესაძლო სცენარების, ალბათობებისა და შედეგების ანალიზს. დოკუმენტში ასახულია ეროვნული უსაფრთხოებისთვის არსებითი საფრთხის შემცველი სამხედრო, საგარეო-პოლიტიკური, შიდა-პოლიტიკური, ჰიბრიდული, ტრანსნაციონალური, სოციალურ-ეკონომიკური, ბუნებრივი და ადამიანური ფაქტორით გამოწვეული საფრთხეები და გამომწვევები. ამ დოკუმენტის მე-4 თავში აღწერილია სოციალურ-ეკონომიკური საფრთხეები და ხაზი აქვს გასმული ენერგოუსაფრთხოებას². კერძოდ, დოკუმენტში წერია, რომ ეროვნული უსაფრთხოებისთვის მნიშვნელოვანია ენერგეტიკული გამომწვევების ეფექტიანი დაძლევა, თუმცა როგორც ასეთი კრიტიკულ ინფრასტრუქტურა (ან მნიშვნელოვანი ობიექტები) არ არის ნახსენები. ეს იმ დგომარეობაში, როდესაც კრიტიკულ ინფრასტრუქტურაში შემავალი ენერგეტიკული ობიექტები არის ეკონომიკური უსაფრთხოებისთვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ქვაკუთხედი. თანამედროვე მსოფლიოს ქვეყნებისთვის ენერგეტიკული დამოუკიდებლობა არის ეკონომიკური უსაფრთხოების ერთ-ერთი გარანტი.

ასევე მნიშვნელოვანია კრიტიკული ინფრასტრუქტურის მონიტორინგი, რომელიც უნდა განხორციელდეს სახელმწიფოს მიერ, რათა მისი გაკოტრებით ან დაზიანებით (განსაკუთრებით ეხება საბოტაჟი, დივერსია) არ მოხდეს ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკის დაზარალება, რაც პირდაპირ აისახება ეკონომიკურ უსაფრთხოებაზე. როგორც მოგვეხსენება საბაზრო ეკონომიკის პირობებში კრიტიკული ინფრასტრუქტურის უმეტესი ნაწილი მოქცეულია კერძო სექტორში და ის იმართება კერძო პირებისა და ფირმების მიერ. თუმცა მათი მართვა და ფუნქციონირების მონიტორინგი მიმდინარეობს გარკვეულ დონეზე სახელმწიფოს მხრიდან, რაც უფრო მეტად დაცულს ხდის მას. ეს თავისთავად გულისხმობს მის უსაფრთხო გამოყენებას და იმ რისკებზე რეაგირების კონტროლს, რომელსაც შეუძლია მისი მოშლა ან განადგურება. ევროპული ქვეყნის, კერძოდ გერმანიის მაგალითი ნათელყოფს, რომ კრიტიკული ინფრასტრუქტურის უსაფრთხოებაზე პასუხისმგებელია პოლიციური ფუნქციების მქონე სახელმწიფო უწყება BSI (Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik - The Federal Office for Information Security), რომელიც ანგარიშვალდებულია გერმანიის შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან³.

კრიტიკული ინფრასტრუქტურის ნუსხის შედგენა და დამტკიცება წარმოადგენს მისი განვითარებისთვის მნიშვნელოვან ეტაპს. ამ ჩამონათვალის დახვეწა, სრულყოფა და მისი მიახლოება საუკე-

თესო საერთაშორისო პრაქტიკასა და გამოცდილებასთან არის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევა ეკონომიკური უსაფრთხოებისთვის. საერთაშორისო პრაქტიკიდანაა ცნობილი, ზოგადად, განვითარებულ ქვეყნებში კრიტიკულ ინფრასტრუქტურას დიდწილად კერძო სექტორი წარმოადგენს, რომლის სიძლიერეც განაპირობებს ეროვნულ ეკონომიკის სიძლიერეს და პირდაპირ პროპორციულად აისახება ქვეყნის სტაბილურ შემოსავლებზე. საქართველოს კანონმდებლობით, კრიტიკული ობიექტების ნუსხა მხოლოდ სამთავრობო და სახელისუფლებო ობიექტების ქსელს მოიცავს და სრულყოფილად არ ვრცელდება ბიზნესის დარგში არსებულ სახელმწიფოსთვის კრიტიკულად მნიშვნელოვან ობიექტებზე (საქართველოს მთავრობის დადგენილება №312, “კრიტიკული ინფორმაციული სისტემის სუბიექტების ნუსხის დამტკიცების შესახებ”, 2014 წლის 29 აპრილი). მოცემულ ნაშრომში წარმოდგენილია საქართველოს მთავრობის 2021 წლის 31 დეკემბრის დადგენილება N 646 - „პირველი, მეორე და მესამე კატეგორიების კრიტიკული ინფორმაციული სისტემების სუბიექტების ნუსხის დამტკიცების შესახებ“. ამ კანონში არ არის სრულყოფილად წარმოდგენილი ინფორმაცია კრიტიკულ ინფრასტრუქტურაზე. თუმცა წინა დებულებებთან შედარებით, წარმოდგენილია უფრო მოცულობითი ნუსხა და მასში გარკვეული კერძო ობიექტებიც არის შესული. თუ უფრო სიღრმისეულად ჩავწვდებით საკითხს, აღმოვაჩინოთ, რომ ეს ნუსხა ეხება მხოლოდ ინფორმაციული სისტემების დაცვას, მის ვირტუალურ მედეგობას და არა ფიზიკურ უსაფრთხოებას.

ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების და მდგრადობის მისაღწევად მნიშვნელოვანია კრიტიკული ინფრასტრუქტურის ნუსხაში შევიდეს და პრიორიტეტები მიენიჭოს ისეთ ობიექტებს, რომლებიც ქმნიან ქვეყნისთვის მნიშვნელოვან დოვლათს. ასეთი ობიექტების ნუსხას უნდა განეკუთვნებოდეს: ენერგეტიკული ელექტროენერგიის წარმოების ობიექტები; სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა; მთავარი გზები; საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები; დაცული სამთავრობო და კერძო საინფორმაციო ცენტრის სერვერები; საფინასო სისტემა; ჯანდაცვა; მსხვილი სამრეწველო ობიექტები; სტრატეგიული თავდაცვის ინფრასტრუქტურა; ასეთი ინფრასტრუქტურის განსაზღვრისთვის აუცილებელია ისეთი კრიტერიუმების შერჩევა, რომელიც პირდაპირ უპასუხებს ეკონომიკური უსაფრთხოების გამომწვევებს. საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით, კრიტიკული ინფრასტრუქტურის იდენტიფიცირება

2 საფრთხეების შეფასების დოკუმენტი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე

3 BSI (Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik - The Federal Office for Information Security) BSI - Federal Office for Information Security (bund.de);

შესაძლებელია განხორციელდეს სამი ძირითადი კრიტერიუმით: ადამიანის ჯამრთელობასა და სიცოცხლეზე გავლენის კრიტერიუმში; ეკონომიკური დანაკარგების კრიტერიუმში; ეკონომიკური მნიშვნელობის სერვისებსა და ინტერესებზე გავლენის კრიტერიუმში.

ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოებისთვის აუცილებელია „კრიტიკული ინფრასტრუქტურის სტატუსის მინიჭება“ და განსაზღვრა კანონმდებლობით, რადგანაც ეს ქმნის დიდ რისკს, რომელსაც შეუძლია დააზიანოს ეროვნული ეკონომიკა. ასეთი სტატუსის განსაზღვრა შესაბამისი კრიტერიუმებით საშუალებას მისცემს სახელმწიფოს, უფრო მეტად იზრუნოს მასზე და ამით დაიცვას მისი ეკონომიკური უსაფრთხოება. ევროპის ქვეყნების მაგალითები გვიჩვენებს, რომ კრიტიკული ინფრასტრუქტურის სტატუსის მინიჭების გადაწყვეტილება ხდება ადმინისტრაციული რეზოლუციის გამოცემით (ეს გახლავთ უნგრეთის მაგალითი), რომელიც ეგზავნება CI-ის (Critical Infrastructure) ოპერატორსა და სექტორზე პასუხისმგებელ უწყებას. იმავე დროს რეზოლუცია ავალდებულებს ოპერატორს, შეიმუშაოს ობიექტის დაცვის გეგმა - „Operator's Security Plan“, რომლის ზოგადი სტრუქტურა განსაზღვრულია სამთავრობო აქტით. აღნიშნული გეგმა ოპერატორის მიერ წარმოდგენილ უნდა იქნეს არანაკლებ 60 და არაუმეტეს 180 დღეში. ასეთი მიდგომით შესაძლებელია უფრო მეტად იქნას დაცული კრიტიკული ინფრასტრუქტურა და აქედან გამომდინარე ქვეყნის ეკონომიკა.

ეკონომიკური უსაფრთხოების თეორია გეოპოლიტიკისა და მაკროეკონომიკის პოლიტიკის სინთეზური კატეგორიაა, რომელიც მჭიდროდაა დაკავშირებული: სამხედრო-პოლიტიკურ უსაფრთხოებასთან, ეკონომიკურ სუვერენიტეტთან და ეკონომიკურ ინტერესებთან.⁴ ამ კავშირების გასამყარებლად აუცილებელია კრიტიკულ ინფრასტრუქტურასთან დაკავშირებით სრულყოფილი საკანონმდებლო ბაზის ჩამოყალიბება, რომელიც დაიცავს ამ სამ განზომილებაში განთავსებულ კრიტიკულ ინფრასტრუქტურას. კრიტიკული ინფრასტრუქტურის დაცვის სფეროში კონცეპტუალური და სამართლებრივი ჩარჩოს შექმნა, იდენტიფიცირების კრიტერიუმების ჩამოყალიბება და შესაბამისი ნუსხის შექმნა ხელს შეუწყობს მის უსაფრთხო და უწყვეტი ფუნქციონირებას, რომელიც პირდაპირ აისახება ქვეყნის ეკონომიკურ უსაფრთხოებაზე. ისიც ნიშანდობლივია, რომ ეროვნული უსაფრთხოების მართვის საბჭოს აპარატის მიერ შეიქმნა სამუშაო ვერსია დოკუმენტის „კრიტიკული ინფრასტრუქტურის მარეგულირებელი ჩარჩო“⁵,

რომელშიც მოყვანილი სამხედრო-პოლიტიკურ და ეკონომიკურ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული კრიტიკული ინფრასტრუქტურის უსაფრთხოების საფარადო სამოქმედო გეგმა.

ყველა ზემოაღნიშნული გარემოებიდან გამომდინარე, დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ბოლო წლებში საქართველოში განსაკუთრებით მწვავედ დადგა ეკონომიკური უსაფრთხოების გამოწვევები. ამ გამოწვევებში განსაკუთრებული როლი აქვს კრიტიკული ინფრასტრუქტურას. ამან განაპირობა საქართველოს ეკონომიკურ სივრცეში კრიტიკული ინფრასტრუქტურის სისუსტეების გამოვლენა. ასევე საკანონმდებლო ბაზაში არსებული ხარვეზების (ეროვნული დონის კონცეპტუალური დოკუმენტები) შესწავლა და შეფასება საერთაშორისო გამოცდილებაზე დაყრდნობით. ზემოთ მოყვანილი გარემოებებიდან გამომდინარე რეკომენდაციის სახით შეიძლება წარმოვადგინოთ რამდენიმე მნიშვნელოვან საკითხი, რომელთა გათვალისწინებაც მიზანშეწონილია კრიტიკული ინფრასტრუქტურის როლის წინ წამოსაწევად, მის გასაძლიერებლად და გასაზრდელად ეროვნულ ეკონომიკაში:

1. ეროვნული დონის კონცეპტუალურ დოკუმენტებში აუცილებელია განისაზღვროს კრიტიკული ინფრასტრუქტურის განსაზღვრება და მისი უსაფრთხოება;
2. განისაზღვროს კრიტიკული ინფრასტრუქტურის ნუსხა, მიენიჭოს პრიორიტეტები მასში შემავალ სუბიექტებს და შემუშადეს კრიტიკული ინფრასტრუქტურის იდენტიფიცირების კრიტერიუმები;

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ინსტიტუციური ეკონომიკა. კოლექტიური ნაშრომი პროფესორ სიჭინავას რედაქციით. თბილისი 2019 წელი.
2. ალადაშვილი ბ. (2011) ეკონომიკური უსაფრთხოება: თეორია, მეთოდოლოგია, პრაქტიკა“;
3. ანტონენკო ო. გოგია გ. დარჩიაშვილი დ. თომას დე ვაალი, დევდარიანი ჯ, კოპიტერსი ბ. ლეგვოლდირ. ნოდია გ. ციურხერი ქ. ელი დემიენ. (2006) სახელმწიფოებრიობა და უსაფრთხოება.
4. მელქაძის ვ. (2003) „საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია“. სახელობის სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების საკვლევე ინსტიტუტი. თბილისი.
5. ციმინტია კ. (2018) „მიკროეკონომიკური უსაფრთხოება ეკონომიკური უსაფრთხოების სისტემაში“, სოხუმის უნივერსიტეტის გამომცემლობა;
6. ციმინტია კ. ჭანია მ. (2005) „მინა მეურნეობები

4 ალადაშვილი ბ. ეკონომიკური უსაფრთხოება: თეორია, მეთოდოლოგია, პრაქტიკა“. 2015;

5 კრიტიკული ინფრასტრუქტურის მარეგულირებელი ჩარჩო კონცეფცია, ეროვნული უსაფრთხოების მართვის საბჭოს აპარატი, სექტემბერი, 2017 წელი

და ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორები“;
7. ჩომახიძე დ. (2003) „საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოება“;

8. Mikac R. Cesarec I. (2016), Critical Infrastructure Security and Resilience of the Republic of Croatia;

9. რეფერირებადი და რეცენზირებადი ყოველკვირეული სამეცნიერო ჟურნალი ბიზნეს-ინჟინერინგი, ეკონომიკის სექტორების განვითარების თანამედროვე პრობლემები, მე-4 გამოშვება, 2015 წელი;

10. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №312, „კრიტიკული ინფორმაციული სისტემის სუბიექტების ნუსხის დამტკიცების შესახებ“, 2014 წლის 29 აპრილი, ხელმისაწვდომია ბმულზე <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5346058?publication=0> (მოძიებულია: 02.10.2024)

11. Official Journal of the European Union, COUNCIL RECOMMENDATION on a Union-wide coordinated approach to strengthen the resilience of critical infrastructure, 8 December 2022;

ინტერნეტ რესურსები:

1. Conflict-resilience framework for critical infrastructure peacebuilding, <https://www.science-direct.com/science/article/pii/S2210670723000161>, აპრილი, 2023 წელი (ბოლოს გადამოწმებულ იქნა 14.04.2023);

2. Federal office for Information Security, „What are Critical Infrastructures?“ https://www.bsi.bund.de/EN/Themen/KRITIS-und-regulierte-Unternehmen/Kritische-Infrastrukturen/Allgemeine-Infos-zu-KRITIS/all-gemeine-infos-zu-kritis_node.html (ბოლოს გადამოწმებულ იქნა 01.10.2024)

3. European Commission, Migration and Home Affairs, „Critical infrastructure“, (ბოლოს გადამოწმებულ იქნა 01.10.2024)

4. Critical infrastructure protection, Federal Office

for Civil Protection FOCP, (ბოლოს გადამოწმებულ იქნა 12.05.2023)

ნორმატიული მასალა:

1. საქართველოს პარლამენტი დადგენილება. 2005-2011. საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კოცეფცია. თბილისი, საქართველო <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/43156?publication=0>.

2. საქართველოს პრეზიდენტი. 2010. ბრძანებულება №707. საქართველოს საფრთხეების შეფასების დოკუმენტი 2013-2015 წწ. თბილისი, საქართველო. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1032959?publication=0>.

3. საქართველოს მთავრობა. 2014. დადგენილება №312. კრიტიკული ინფორმაციული სისტემის სუბიექტების ნუსხის დამტკიცების შესახებ. თბილისი, საქართველო. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2333175?publication=0>.

4. საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების საბჭო. უსაფრთხოების სფეროში ეროვნული სტრატეგიები. თბილისი, საქართველო. <https://nsc.gov.ge/ka>.

5. საქართველოს მთავრობა. 2014. დადგენილება №567. თავდაცვის სფეროში კრიტიკული ინფორმაციული სისტემის სუბიექტების ნუსხის დამტკიცების შესახებ. თბილისი, საქართველო. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2521602?publication=0>.

6. საქართველოს მთავრობა. 2008. დადგენილება №93 - „განსაკუთრებული მნიშვნელობის ქონების ნუსხის დამტკიცების შესახებ. თბილისი, საქართველო. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5590?Publication=0>.

7. საქართველოს მთავრობა. 2018. დადგენილება №584. სახელმწიფო უსაფრთხოებისათვის მაღალი რისკის მქონე სუბიექტების ნუსხის დამტკიცების შესახებ. თბილისი, საქართველო.

ინდუსტრიული რევოლუცია და ინოვაციური განვითარების ეტაპები

ანუკი ტოგონიძე
ეკონომიკის დოქტორი, სტუ

რეზიუმე

ოცდამეერთე საუკუნეში ციფრული ტრანსფორმაცია ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პროცესი გახდა მსოფლიოსთვის. გლობალიზაციამ და ციფრული ტექნოლოგიების ახალმა მიღწევებმა განაპირობა მრავალი ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარება. ციფრული ტექნოლოგიების ხანას, რომელსაც 4.0 ინდუსტრიული რევოლუციად მოიხსენიებენ ხდება მსოფლიოს ერთ-ერთი მამოძრავებელი ძალა. იცვლება მიდგომები და ბიზნესის კეთების სტილი. სამუშაოს ნაწილი ხდება ავტომატიზირებული. მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნები ცდილობენ ერთმანეთს კონკურენცია გაუწიონ და ამასთანავე დაეხმარონ ერთი მეორეს საერთო მიზნის მიღწევაში, რაც გულისხმობს გლობალურ ციფრულ ტრანსფორმაციას.

საკვანძო სიტყვები: ინდუსტრიული რევოლუცია, ინოვაცია, ხელოვნური ინტელექტი, გავითარება.

INDUSTRIAL REVOLUTION AND STAGES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

Anuki Togonidze

PhD, Georgian Technical University

RESUME

In the twenty-first century, digital transformation has become one of the most important processes for the world. Globalization and new advances in digital technologies have led to the economic and social development of many countries. The age of digital technologies, referred to as the 4.0 industrial revolution, is becoming one of the world's driving forces. Approaches and styles of doing business are changing. Part of the work is being automated. The world's leading countries are trying to compete with each other and at the same time help each other to achieve a common goal, which involves global digital transformation.

Keywords: industrial revolution, innovation, artificial intelligence, development.

ძირითადი ტექსტი

ინდუსტრიული რევოლუცია არის კიბერფიზიკური სისტემებისა და პერსონალური წარმოების მასობრივად დანერგვა. დანიელ ბელი, რომელიც იყო პოსტინდუსტრიული საზოგადოების თეორიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, გამოყოფს სამ ტექნო-

ლოგიურ რევოლუციას, სადაც ყველაფერი ერთქულზე მომუშავე ძრავის შექმნით დაიწყო XVIII საუკუნეში და XIX საუკუნემდე გაგრძელდა. ის პირველი ინდუსტრიული რევოლუციის სახელითაა ცნობილი. აღნიშნული პერიოდიდან იცვლება ხელით შრომა და გადადის ფაბრიკებზე, აგრარულ ეკონომიკას კი მრეწველობა ანაცვლებს. მანქანათმშენებლობამ გაზარდა მოთხოვნა იმ დროისთვის მთავარ ენერგომატარებელზე - ქვანახშირზე, ხოლო მან კი ხელი შეუწყო ტრანსპორტირების საკითხის აქტუალურობას. ამ ყველაფერმა კი გამოიწვია რკინიგზის მშენებლობა და წარმოების მექანიზაციისთვის ერთქლის ძრავის გამოყენება.

აქედან გამომდინარე მრეწველობამ ნელ-ნელა დაიწყო ბევრი ქვეყნის ეკონომიკაში მონიშნულ ადგილის მოპოვება და ახალი ტიპის სამუშაო ადგილების შემქმნელად იქცა. ამას მოჰყვა მეორე ინდუსტრიული რევოლუცია. დაიწყო ელექტროენერგიის გამოყენებით მასობრივ წარმოება, რამაც საფუძველი ჩაუყარა ურბანიზაციის პროცესს. ქალაქების სავაჭრო-სამრეწველო ცენტრებად ჩამოყალიბდა. ხოლო მესამე ინდუსტრიულმა რევოლუციამ მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან (1960-იან წლებში) დაიწყო სათავე. მას აგრეთვე უწოდებენ, ციფრულ რევოლუციას, რადგან პროცესი კომპიუტერისა და ინტერნეტის განვითარებით დაიწყო. ამ დროიდან შესაძლებელი ხდება ახალი ინფორმაციული ტექნოლოგიების პროცესების ავტომატიზება. დაიწყო ელექტროგამომწველი მანქანები, განახლებად ენერგიას მიეცა ყურადღება, შეიქმნა რობოტები, ამ ყველაფერმა ერთად კი გამოიწვია ადამიანის როლის შემცირება წარმოების პროცესში, თუმცა მაინც ვერ მოხდა მათი სრულიად გამორიცხვა. ამავდროულად ეკონომიკური განვითარება დაიწყო იმ ქვეყნებში, რომლებიც დასავლეთისთვის საყურადღებო არ იყო. მაგალითად, სამხრეთ კორეა იყო ის ქვეყანა, რომელმაც ბრინჯის წარმოებას არჩია შეექმნა ისეთი ბრენდები, როგორიცაა LG, HYUNDAI, KIA, SAMUSNG. ამ ყველაფერმა გამოიწვია ის, რომ მათმა მშპ-მ გაუსწრო ბრიტანეთისა და საფრანგეთისას.

მეოთხე ინდუსტრიულმა რევოლუციამ შექმნა, ინოვაციათა ახალი ტალღა, რომელიც დღემდე გრძელდება და სადაც ხდება ტექნოლოგიური გაძლიერება ფიზიკური და ციფრული სამყაროს გადაკვეთით. შედეგად კი მივიღეთ ისეთი ტექნოლოგიები, როგორებიცაა: ნივთების ინტერნეტი, ხელო-

ენური ინტელექტი, ბლოკჩეინი, ჭკვიანი რობოტები, 3D ბეჭდვის ტექნოლოგია, ნანოტექნოლოგია და ა.შ.

აღნიშნული რევოლუციის დამახასიათებელი თვისებებია: სიჩქარე, მასშტაბები და სისტემების გავლენა. ის ვითარდება ექსპონენციურად. ზემოთ აღნიშნული ტრანსფორმაციის ეტაპებზე დაყრდნობით, მსოფლიოში ქვეყნების განვითარების 3 ზოგადი მოდელი ჩამოყალიბდა: (ჯოლია გ., 2016)

სანედლეული, ამ მოდელით ხასიათდება ის ქვეყნები რომლებიც ბუნებრივ რესურსებს ფლობენ და სამრეწველო პროდუქციის იმპორტს ახორციელებენ;

ტექნოლოგიური, ეს ის ქვეყნებია, რომლებიც მაღალტექნოლოგიურ პროდუქციას აწარმოებენ;

ინოვაციური, ამგვარი ქვეყნები ორიენტირებული არიან ფუნდამენტურ-სამეცნიერო კვლევით სამუშაოებზე. ისინი ქმნიან ტექნოლოგიებს და ცდილობენ მსოფლიო ბრუნვაში მათ დანერგვას.

ქვეყნები, რომლებიც ამ უკანასკნელზე გაამახვილებენ ყურადღებას წარმატებისა და კონკურენტუნარიანობის წინაპირობა ექნებათ, რადგან განვითარების ეს მედელი ყველაზე პროგრესულია. დღესდღეობით, ციფრული ტექნოლოგიები წარმოადგენენ მთელ სამყაროს და თანდათანობით ცვლიან სამყაროს ჩვევებს.

მეოთხე ინდუსტრიული რევოლუცია ცვლის, როგორც აღვნიშნეთ წარმოების პროცესს, რომელიც გამოწვეულია სამი ტექნოლოგიური მეგატრენდით:

კავშირი: IoT-ი ტექნოლოგიების საშუალებით, ყველაფერი უკვე ერთმანეთთან დაკავშირებულია მსოფლიოში. 2020 წლისთვის მოწყობილობების რაოდენობამ 11,7 მილიარდს მიაღწია (Petrov C., 2023). მართალია წარმოებაში აღნიშნული, ჯერ დიდი მასშტაბებით არ არის დანერგილი თუმცა, აქტიურად მიმდინარეობს მუშაობა ამ ყველაფერზე.

ინტელექტი: ხელოვნური ინტელექტი, ერთ-ერთი მთავარი ტექნოლოგიაა, რომელიც ადამიანის ტვინის სიზუსტით მოქმედებს. ამარტივებს რუტინულ სამუშაოს, ზოგადად დროს და მოქნილს ხდის პროცესს. დღეისათვის წარმოებაში მისი პოტენციალი არ არის სრულად ათვისებული და გადანყვეტილებების მიღებისას მონაცემები მცირე რაოდენობით გამოიყენება.

ავტომატიზაცია: მსოფლიოში სანარმოო პროცესების ნახევარზე მეტი ავტომატიზებულია. რობოტები უკვე მრავალ ქვეყანაში აქტიურად მუშაობენ, თუმცა ამ შემთხვევაშიც ჩართულობის დონე დაბალია. რობოტიკის საერთაშორისო ფედერაციის (IFR) მონაცემებს თუ დავეყრდნობით, ვნახავთ, რომ რობოტების გაყიდვები ყოველწლიურად იზრდება. 2016 წლის გაყიდული რობოტების რაოდენობამ 16 პროცენტით გადააჭარბა 2015 წლის გაყიდვებს. ფედერაცია, ვარაუდობდა, რომ 2020 წელს 3 მილიონზე მეტი სამრეწველო რობოტი ჩაერთვებოდა სა-

მუშაო პროცესებში, რაც 2017-2020 წლებში საშუალოდ 14 პროცენტთან ზრდას წარმოადგენს.

ტექნოლოგიის განვითარება და ახალი ციფრული სერვისების/მომსახურების წარმოქმნა უახლოეს წლებში გამოიწვევს სრულიად ახალი ბაზრების ჩამოყალიბებას, მათ ფორმირებას და ბიზნესის ტრანსფორმაციას. ამიტომ, ორგანიზაციებმა უნდა მოახერხონ, ცვლილებებს ფეხი აუწყონ, მოახდინონ თავიანთი ბიზნესის გაციფრულება და ავტომატიზება, რათა მომავალში არ მოხდეს მათი ბაზრიდან გაქრობა.

აღნიშნულ საკითხს ეხმიანება დარვინის სიტყვებიც: „გადარჩენას ახერხებენ არა ყველაზე ძლიერები, ან ჭკვიანები, არამედ ისინი რომელთაც ყველაზე ადრე შეუძლიათ ცვლილებებთან შეგუება“ (ჯანგაჟაძე, 2018).

ინდუსტრია 4.0-ის ოთხი ძირითად მახასიათებლებს მიაკუთვნებენ:

ურთიერთქმედება - კიბერ-ფიზიკური სისტემების ავტონომიური ინტეგრაციის უნარი, ნივთების ინტერნეტისა და სერვისების ინტერნეტის მეშვეობით. კიბერ-ფიზიკური სისტემები არის სამრეწველო აღჭურვილობა, რობოტები და დიაგნოსტიკური მოდულები, საინფორმაციო სისტემები, რომელშიც ხდება ტექნოლოგიური პროცესების კონტროლი (Mourtzis, Vlachou, & Zogopoulos, 2018).

ვირტუალიზაცია - სიმულაციური და ვირტუალური ინფორმაციის მოდულების ინტეგრაცია რეალურ ტექნოლოგიურ პროცესებთან, როგორც პროცესების შემუშავების ეტაპზე, აგრეთვე მათი განხორციელების დროს (Rojko., 2017).

დეცენტრალიზაცია - კიბერ-ფიზიკური სისტემების უნარი ავტონომიურად მიიღონ გადანყვეტილებები ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიების საფუძველზე (Carlberg, Kreutzer, & Smith, 2016).

მოქმედება რეალურ დროში - კიბერ-ფიზიკური სისტემების ტექნოლოგიური და წარმოების ანალიზის უნარი, მონაცემები მიაწოდოს საერთო სამრეწველო ქსელს, რომელიც მოითხოვს დიდი მონაცემების დამუშავებას (Mourtzis D., Vlachou, Dimitrakopoulos, & Zogopoulos, 2018).

ციფრული ტექნოლოგიები ხდება ინოვაციების განვითარების მამოძრავებელი ძალა. შუმპეტერმა თავის ნაშრომში „ეკონომიკური განვითარების თეორია“, ინოვაცია, როგორც მოგების გადიდების ერთ-ერთი საუკეთესო გზა ისე დაასახელა (ციხელაშვილი, 2009). აღნიშნული ნაშრომი მრავალი წლის შემდგომაც არ კარგავს აქტუალობას და მას როგორც „ინოვაციების წინასწარმეტყველს“ ასეც მოიხსენიებენ (McCraw, 2007). შუმპეტერმა „შემოქმედებითი ნგრევა“ უწოდა პროცესს, როდესაც ბაზრიდან ხდება მოძველებულ ტექნოლოგიების გაძევება და მათ ადგილას ახალი დარგების შემოსვლა. ის ამბობდა: „ბრძოლა მიმდინარეობს რუ-

ტინასა და ინოვაციების დანერგვას შორის“ (სტუ, 2014), აგრეთვე, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტი, რომელიც ტექნოლოგიების დანერგვის მნიშვნელობასთან იყო დაკავშირებული, ამერიკელმა ეკონომისტმა რობერტ სოლოუმ 1957 წელს აღმოაჩინა. ეს იყო, პროდუქციის გამოშვების ზრდა ერთ ადამიან/საათზე გაანგარიშებით, მხოლოდ 12.5%-ით იყო დამოკიდებული კაპიტალის გამოყენების ზრდაზე, დანარჩენი 87.5% კი ტექნოლოგიურ ცვლილებებზე მოდიოდა. ბოლო 25 წლის მანძილზე 110 პროცენტით გაიზარდა შრომითი დანახარჯები, ხოლო რობოტების ფასი 50 პროცენტით შემცირდა. აღნიშნულმა გამოიწვია წარმოებაში მათი აქტიური გამოყენება (Bruner & Kisgergely, 2019).

ტექნოლოგიური ინოვაციისა და ტრანსფორმაციის საშუალებით, ბიზნესებს ეძლევათ საშუალება, მოახდინონ ბიზნეს პროცესების ავტომატიზირება, რესურსების სწრაფი მართვა, მარკეტინგული აქტივობების გაუმჯობესება, მომხმარებლებთან უკუკავშირის მექანიზმის დანერგვა, ბიზნესპროცესების სისტემატიზაცია და ეფექტურობის გაზრდა (Mourtzis, Vlachou, & Zogopoulos, 2018).

2018 წელს ჩატარებულ კვლევაში, საერთაშორისო კომპანია PwC-მა წარმოადგინა, თუ რამხელა წარმატებას მიაღწიეს კომპანიებმა, რომლებმაც წარმოებაში ჩართეს ციფრული ტექნოლოგიები და ამასთანავე ოპერაციების 2/3 დააკავშირეს ტექნოლოგიებს, როგორებიცაა: რობოტები, სამრეწველო IoT და სხვა. თუმცა ჯერჯერობით ბევრი ორგანიზაცია კვლავ გამოწვევების წინაშე დგას. როდესაც ვამბობთ კეთილდღეობის ზრდა, იგულისხმება მსოფლიოს მშპ-ს 14 პროცენტის ზრდა 2030 წლისთვის, რაც დაახლოებით 15 ტრილიონ დოლარს შეადგენს (Szirmai, Alcorta, & W, 2013).

მსოფლიოში არსებული ეროვნული ინოვაციური განვითარების ანალიზის შედეგად გამოყოფენ 5 მოდელს:

ევროატლანტიკური მოდელი - წარმოადგენს ინოვაციურ მოდელს, იდეის წარმოქმნიდან მზა პროდუქციის წარმოებამდე. აღნიშნულ მოდელს იყენებენ განვითარებული ქვეყნები, როგორიცაა: საფრანგეთი, გერმანია, დიდი ბრიტანეთი და სხვა. მათში წარმოდგენილია ინოვაციური სისტემის კომპონენტები: ფუნდამენტური და გამოყენებითი ხასიათის მეცნიერება, საცდელი ნიმუშების შექმნა და მათი ჩაშვება მასობრივ წარმოებაში. (ქოქიაური, 2017).

აღმოსავლეთაზიური მოდელი - აღნიშნული მოდელის ინოვაციური ციკლი მოკლებულია ფუნდამენტური მეცნიერების კომპონენტს. ის გამოიყენება აზიის ქვეყნებში, როგორიცაა: ჰონკონგი, სამხრეთ კორეა, იაპონია. ეს ქვეყნები აქცენტს აკეთებენ ტექნოლოგიების ექსპორტზე (The Economic Times, თ. გ.).

ალტერნატიული მოდელი - გამოიყენება ქვეყნებში, რომლებსაც არ აქვთ ფუნდამენტური, გამოყენებითი ხასიათის მეცნიერული პოტენციალი და არ ფლობენ გადამამუშავების ტექნოლოგიებს, რომელთა რეალიზაცია შეიძლება გამხდარიყო ქვეყანათა კონკურენტუნარიანობის საფუძველი. მათ არ შეუძლიათ შესამჩნევი შედეგები დადონ ინოვაციური ტექნოლოგიების შექმნაში. ისინი აქცენტს აკეთებენ კადრების მომზადებაზე. აღნიშნული მოდელის ქვეყნებს მიეკუთვნება: ტაილანდი, თურქეთი, ჩილე და სხვ (ქოქიაური, 2017).

„სამმაგი სპირალის“ მოდელი - იგი აღწერს სამი ინსტიტუტის (მეცნიერება- სახელმწიფო-ბიზნესი) ურთიერთ ზემოქმედებას ინოვაციური პროდუქტის შექმნის ყველა ეტაპზე. ეს მოდელი გვხვდება დასავლეთ ევროპის ზოგიერთ ქვეყანასა და იაპონიაში (ჯანგაგაძე, 2018). სამმაგი სპირალის თვალსაჩინო მაგალითია, სილიკონის ველის შექმნა აშშ-ში.

ისტორია უკავშირდება მასაჩუსეტისის შტატის სურვილთან გადაეღახათ დიდი დეპრესიის გავლენა (1930-იანი წლები). საწყის ეტაპზე იყო „უნივერსიტეტი-საწარმო“ და „სახელმწიფო-უნივერსიტეტი“ შორის ურთიერთქმედება, რომელიც თანდათან გახდა სამმაგი სპირალი. უნივერსიტეტში ყურადღება მახვილდებოდა მეცნიერულ კვლევებზე, რაც ორიენტირებული იყო საწარმოო საქმიანობაში შედეგების პრაქტიკულ გამოყენებაზე.

ოთხმაგი სპირალის მოდელი - ეს მოდელი სამ ინსტიტუციურ სექტორთან ერთად მოიცავს მეოთხე ელემენტსაც, როგორიცაა სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლები. აღიარებენ, რომ მესამესთან შედარებით, მეოთხე სპირალი უკეთე ახასიათებს პოსტინდუსტრიულ ეკონომიკას, რადგანაც ოცდამეერთე საუკუნეში საზოგადოება იძენს მნიშვნელოვან როლს ახალი ფასეულობების შექმნასა და გავრცელებაში.

მსოფლიოში ციფრული ტრანსფორმაცია ძირითადად ორმა ფაქტორმა განაპირობა, ესაა: ინტერნეტში მოსახლეობის მასიურმა ჩართვამ და სენსორული მონაცემების გავრცელებამ.

ევროკომისიის მონაცემებით, ევროკავშირის ციფრულ ბაზარს ყოველწლიურად შეუძლია 41589 მლრდ ევროთი გაზარდოს ევროკავშირის ეკონომიკა და ამასთანავე შექმნას ახალი სამუშაო ადგილები.

McKinsey-ის შეფასებით, ციფრული ეკონომიკის განვითარებისაგან მიღებული ეფექტი დადებითია. ინფორმაციულ-კომუნიკაციური ტექნოლოგიების სექტორში ერთი სამუშაო ადგილის შექმნას უწყობს ხელს. საერთაშორისო კომპანია PwC-ს კვლევით, 10 პროცენტისაა დიფიციტისა უმუშევრობის დონეს ამცირებს 0,84 პროცენტით. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ბოლო თხუთმეტი

ნელინადში, ეკონომიკის დიჯიტალიზაციის წყალობით, საფრანგეთში 500 000 სამუშაო ადგილი გაუქმდა, ხოლო დამატებით 1,2 მლნ შეიქმნა (The Economic Times, n.d.).

დასკვნა

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ვასკვნით, რომ ინდუსტრიულმა რევოლუციებმა გაიარეს რამდენიმე ეტაპიანი განვითარება და დღეს ყველაზე გრდამტეხ ეტაპზე დგანან. მსოფლიო განვითარების მნიშვნელოვან ეტაპზეა და ამიტომ განვითარებადი

ქვეყნების ვალია განვითარებულ ქვეყნებს ფეხი აუწყონ, რათა არ ჩამორჩნენ უსწრაფეს პროცეს, რომელიც მიმდინარეობს მსოფლიოს მასშტაბით. გაჩერება დამანგრეველი ეფექტისაა კი შეიძლება იყოს, თუმცა ნებისმიერი სფეროს განვითარება ინვესტ მომიჯნავე სფეროების განვითარებასაც, როგორცაა მაგალითად კიბერუსაფრთხოება, რადგან ციფრული სივრცე მეტად დაცულობით გამოირჩეოდეს. ამასთანავე ეს ყველაფერი გამოიწვევს იმ პროცესების გაადვილებს რაც დაკავშირებულია ციფრული სფეროს შემდგომ განვითარებასთან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჯოლია გ. „კრეატიული განვითარება: განათლება, ცოდნა, ქმედება“, ევროპის სასწავლო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2016.
2. ჯანგაგაძე ი. დისერტაცია „საქართველოს ეკონომიკის ინოვაციური განვითარების შესაძლებლობები და პერსპექტივები“ თბილისი 2018.
3. ციხელაშვილი ზ., კიკნაძე ნ., გიორგაძე პ., ციხელაშვილი ი., ციხელაშვილი შ.
4. „ინოვაციური პროცესების მართვა“, სტუ-ს გამომცემლობა, თბილისი, 2009. ISBN:9789941145926.
5. ქოქიაური ლ. „ეროვნული ინოვაციური სისტემის შექმნის მსოფლიო გამოცდილება – გაკვეთილები განვითარებადი ქვეყნებისათვის“. საერთაშორისო კონფერენციის ელექტრონული ჟურნალი (EISSN 2346- 8203). ანსუ-ის გამომცემლობა, ქუთაისი, 2017
6. Rojko, Andreja. 2017. "Industry 4.0 Concept: Background and Overview." International Journal of Interactive Mobile Technologies 11 (5): 77–90. <https://doi.org/10.3991/ijim.v11i5.7072>.
7. Mourtzis, D., E. Vlachou, G. Dimitrakopoulos, and V. Zogopoulos. 2018. "Cyber- Physical Systems and Education 4.0 -The Teaching Factory 4.0 Concept." Procedia Manufacturing 23 (2017): 129–34. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2018.04.005>.
8. CARLBERG, Carolin MOELLER; Jan SMIT; Stephan KREUTZER; alin. 2016. "Industry 4.0 Analytical Study." European Parliament. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>.
9. Mourtzis, D., E. Vlachou, G. Dimitrakopoulos, and V. Zogopoulos. 2018. "Cyber- Physical Systems and Education 4.0 -The Teaching Factory 4.0 Concept." Procedia Manufacturing 23 (2017): 129–34. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2018.04.005>.
10. McCraw, T., 2007, Prophet of innovation: Joseph Schumpeter and Creative Destruction, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge
11. Bruner, Jon, and Balázs Kisgergely. 2019. The Digital Factory Report. web based (pdf), digitalfactory.xyz.
12. Adam Szirmai ,Ludovico Alcorta , Wim Naude (2013), Pathways to Industrialization in the Twenty-First Century New Challenges and Emerging Paradigms
13. <https://economictimes.indiatimes.com/tech/internet/internet-creates-2-4-jobs-for-every-job-it-destroysmckinsey/articleshow/8586070.cms>

მენარმეობის როლი ეკონომიკურ განვითარებაში

ნანა ნიკოლეიშვილი
სტუდ-ს დოქტორანტი

აბსტრაქტი

მენარმეობა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ეკონომიკურ საქმიანობაში. მისი მეშვეობით შესაძლებელია სამუშაო ადგილის შექმნა და მეტი ადამიანის ჩართვა ეკონომიკურ საქმიანობაში. მთავრობის პრიორიტეტი უნდა იყოს მენარმეობის ნახალისება და ამ მხრივ სტიმულის შექმნა. რაც უფრო ვითარდება ეკონომიკა, მით მეტი მნიშვნელობა ენიჭება მენარმეობას.

მენარმეობა გულისხმობს ახალი პროდუქტების ან სერვისების შექმნას ან არსებულის გაუმჯობესებას და მომხმარებლისთვის ახლის შეთავაზებას. კრეატიულობა ამ მხრივ აუცილებელია, რადგან სწორედ ის უწყობს ხელს ინოვაციების შექმნას. ამიტომ მენარმე დაჯილდოებული უნდა იყოს სიმატაცესთან, მონდომებასთან, სიახლისკენ სწრაფვასთან დაკავშირებული უნარებით და იცოდეს, რომ მის ყოველ ნაბიჯს ბევრი წინააღმდეგობა ახლავს და არ უნდა ეშინოდეს. თუ ადამიანი არ არის დაჯილდოებული შესაბამისი უნარებით, ლოგიკურია, რომ ის ვერ იქნება მენარმე და ვერ წარმართავს სამენარმეო საქმიანობას.

აქტივობა კომპლექსურია, ამიტომ მრავალ სირთულესთან არის დაკავშირებული. მცირე ბიზნესის საწარმოები ძირითადად განლაგებულია საბითუმო ვაჭრობაში, როგორცაა კომპიუტერული მომსახურება და ვაჭრობა. ტრანსპორტი და კომუნიკაცია აქტიურად განვითარებადი სექტორია. მცირე საწარმოების განვითარებას ხელი შეუწყო 1974-1975 წლების ეკონომიკურმა კრიზისმა. ამ პერიოდმა მთლიანად შეცვალა ეკონომიკური პრიორიტეტები, რაც გამოიხატებოდა რაოდენობრივი მაჩვენებლების გამამხნეველი ხარისხობრივი მაჩვენებლებით.

საკვანძო სიტყვები: მენარმეობის განვითარება, ეკონომიკური პოლიტიკა, გლობალიზაცია.

THE ROLE OF ENTREPRENEURSHIP IN ECONOMIC DEVELOPMENT

Nana Nikoleishvili
Phd student of GTU

ABSTRACT

Entrepreneurship plays an important role in economic activity. Through it, it is possible to create a job and involve more people in economic activities. The government's priority should be to encourage entre-

preneurship and create incentives in this regard. The more the economy develops, the more importance is attached to entrepreneurship.

Entrepreneurship involves creating new products or services or improving existing ones and offering something new to customers. Creativity is essential in this regard, as it is what contributes to the creation of innovation. Therefore, an entrepreneur should be endowed with skills associated with courage, determination, striving for innovation and know that his every step is accompanied by many obstacles and he should not be afraid of it. If a person is not endowed with the appropriate skills, it is logical that he cannot be an entrepreneur and cannot lead an entrepreneurial activity.

The activity is complex, therefore it is associated with many difficulties. Small business enterprises are mainly located in wholesale trade, such as computer services and trade. Transport and communication is an actively developing sector. The development of small enterprises was encouraged by the economic crisis of 1974-1975. This period completely changed economic priorities, which was expressed by encouraging qualitative indicators, as opposed to quantitative ones.

Key words: Development of entrepreneurship, economic policy, globalization.

* * * *

მენარმეობა ეკონომიკურ საქმიანობაში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს. მისი მეშვეობით შესაძლებელია სამუშაო ადგილების შექმნა და მეტი ადამიანის ჩართვა პროცესში. მთავრობის პრიორიტეტი უნდა იყოს მენარმეობის ნახალისება და სტიმულების შექმნა ამ კუთხით. რაც უფრო მეტად ვითარდება ეკონომიკა, მით უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭება მენარმეობას. დღესდღეობით, მენარმეობის თემატიკა აქტუალურია, ეკონომიკაში მისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე. სამენარმეო საკითხები დიდი ინტერესის სფეროს წარმოადგენს ბევრი ექსპერტისთვის. ბოლო წლებში ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა თუ რაოდენ დიდი როლი აქვს მენარმეობასა ეკონომიკურ განვითარებასა და წინსვლაზე.

მენარმეობა გულისხმობს ახალი პროდუქციის ან თუ მომსახურების შექმნას ან უკვე არსებულის გაუმჯობესებას და რაიმე სიახლით შეთავაზებას მომხმარებლებისთვის. შემოქმედებითი უნარი უმ-

ნიშვნელოვანესია ამ კუთხით, რადგან სწორედ ეს უწყობს ხელს სიახლის შექმნას. შესაბამისად მენარმე უნდა იყოს დაჯილდოვებული უნარებით, რომელიც ასოცირდება გაბედულებასთან, მიზანსწრაფულობასთან. მის ყოველ ნაბიჯს უამრავი დაბრკოლება ახლავს თან და ის ამას არ უნდა შეუშინდეს. თუ ადამიანი არაა დაჯილდოვებული შესაბამისი უნარებით, ლოგიკურია, ის ვერ იქნება მენარმე და ვერ გაუძღვება სამენარმეო საქმიანობას. საქმიანობა კომპლექსურია, ამიტომაც ასოცირდება უამრავ სირთულესთან. მცირე ბიზნესის საწარმოები ძირითადად საბითუმო ვაჭრობაში იკავებენ ადგილს, როგორცაა კომპიუტერული მომსახურება და ვაჭრობა. აქტიურად განვითარებადი სექტორია ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა. მცირე საწარმოების განვითარება წაახალისა 1974-1975 წლების ეკონომიკურმა კრიზისმა. მოცემულმა პერიოდმა სრულიად შეცვალა ეკონომიკური პრიორიტეტები, რაც გამოიხატებოდა ხარისხობრივი მაჩვენებლების წახალისებით, რაოდენობრივისგან განსხვავებით.

მნიშვნელოვანია ფინანსებზე წვდომა მენარმეებისთვის. იმისთვის, რომ წარმოება დაიწყო ან გააფართოვო აუცილებელია ფინანსური წყაროები. საქართველოში ყველაზე დიდი წილი ამ მხრივ, კომერციულ ბანკებს უჭირავთ. ფინანსური ორგანიზაციების განვითარება უმნიშვნელოვანესია მცირე და საშუალო საწარმოების განვითარებისთვის. რაც უფრო მეტ შეღავათს შესთავაზებს ფინანსური ორგანიზაციები მენარმეებს, იქნება ეს საშეღავათო პერიოდი ან კრედიტის პროცენტი, უფრო მეტს იქნება ფინანსურ ნაკადებზე ხელმისაწვდომობა. მიუხედავად უკვე არსებული პროექტებისა, ფინანსებზე წვდომა ჯერ კიდევ დიდ პრობლემად რჩება მენარმეებისთვის.

საერთაშორისო ბაზარზე ოპერირება უმნიშვნელოვანესია მენარმეებისთვის, რაც პროდუქციის ხარისხის მაღალ სტანდარტებთან ასოცირდება. მენარმე, რომელიც შეძლებს ადგილობრივი ბაზრის ათვისებას, პროდუქციის გაუმჯობესებას და შემდგომ მის ფარგლებს გარეთ გატანას, გრძელვადიან ეკონომიკურ ზრდას მიიღებს. საქართველოს გააჩნია თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების ფართო ასპარეზი. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სივრცის შესახებ შეთანხმება. საქართველოს მეზობელი ქვეყნებისგან განსხვავებით, ევროპის ბაზარი ჯერ კიდევ ასათვისებელი აქვთ მენარმეებს, რაც უდიდეს შესაძლებლობებს იძლევა. კომპანიები ჯერ კიდევ მეზობელ ქვეყნებში ხედავენ პოტენციალს, ამ მხრივ ასამაღლებელია მათი ცნობიერება. გარდა ზემოთ ხსენებულისა, მნიშვნელოვანია, რომ ევრო-

კავშირის ბაზარზე გასვლა, არც თუ ისე მარტივია. არსებობს სტანდარტები, რომელთა დაკმაყოფილება რთული და ძვირია. ამიტომაც კომპანიები, უფრო მარტივ და იაფ გზებს ეძებენ.

იმისთვის, რომ ქართული კომპანიები ჩართული იყვნენ საერთაშორისო ბაზარზე, აუცილებელია სახელმწიფოს მხრიდან ამ კუთხით იქნას ნაბიჯები გადადგმული. აქ იგულისხმება ხელშეწყობა, ინფორმაციული ნაკადების გაცვლა და სხვ. გლობალიზაციის პროცესში ჩართული ქვეყნებისთვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო ურთიერთობებს. როდესაც ქვეყანას აქვს წარმატებული საერთაშორისო ვაჭრობა, ეს უდიდესი წარმატებაა მისთვის. ქვეყნების სწორად შერჩევა მნიშვნელოვანია. მაგალითად საქართველოს უმეტესად მეზობელ ქვეყნებთან აქვს სავაჭრო ურთიერთობა. მნიშვნელოვანია გავზარდოთ საქართველოში წარმოებული პროდუქციის გატანა ევროპის ქვეყნებშიც, მოცემული ბაზარი ჯერ კიდევ ასათვისებელია. მიუხედავად მკაცრი შეზღუდვებისა, რაც ევროპის ბაზარს გააჩნია, კომპანიებს უნდა ჰქონდეთ იმის სტიმული, რომ რაც შეიძლება მეტად მოარგონ და დააკმაყოფილონ ამ სტანდარტებს თავიანთი პროდუქტით. ეს დამწყები ბაზრებისთვის არაა მარტივი, რადგან საჭიროა შესაბამისი ალჭურვილობა, ტექნიკა და შესაბამისი დროც, რათა ამ დონემდე მივიდნენ. გასათვალისწინებელია სიახლეების შიშიც. ბევრ კომპანიას ურჩევნია უკვე არსებულ, გაკვათულ გზას გაყვნენ, ვიდრე ახალი გზები ეძიონ. სიახლეების შიში გამოიხატება ასევე უკვე არსებული სტანდარტებისგან გადახვევაში. მაგალითად მინათმოქმედს სანამ ის ვერ გაიგებს, რომ არსებობს ტექნოლოგიები, რომლებიც დაეხმარება მას უფრო ნაკლებ დროში, უფრო ნაკლები ძალისხმევით დაამუშაოს მინა, ის კვლავ ძველ მეთოდს გამოიყენებს. მას შემდეგ რაც მიაღწევს ინფორმაცია და ის გაიგებს იმ დადებით მხარეებს, რაც ახასიათებს მოცემულ ტექნიკას, ის თავადვე მოისურვებს ამ გზას.

გლობალიზაციის პროცესში ჩართული ქვეყნებისთვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო ურთიერთობებს. როდესაც ქვეყანას აქვს წარმატებული საერთაშორისო ვაჭრობა, ეს უდიდესი წარმატებაა მისთვის. ქვეყნების სწორად შერჩევა მნიშვნელოვანია. მაგალითად საქართველოს უმეტესად მეზობელ ქვეყნებთან აქვს სავაჭრო ურთიერთობა. მნიშვნელოვანია გავზარდოთ საქართველოში წარმოებული პროდუქციის გატანა ევროპის ქვეყნებშიც, მოცემული ბაზარი ჯერ კიდევ ასათვისებელია. მიუხედავად მკაცრი შეზღუდვებისა, რაც ევროპის ბაზარს გააჩნია, კომპანიებს უნდა ჰქონდეთ იმის სტიმული, რომ რაც შეიძლება მეტად მოარგონ და დააკმაყოფილონ ამ სტანდარტებს თავიანთი პროდუქტით.

ვიანთი პროდუქცია. ეს დამწყები ბაზრებისთვის არაა მარტივი, რადგან საჭიროა შესაბამისი აღჭურვილობა, ტექნიკა და შესაბამისი დროც, რათა ამ დონემდე მივიდნენ. გასათვალისწინებელია სიახლეების შიშიც. ბევრ კომპანიას ურჩევნია უკვე არსებულ, გაკვალულ გზას გაყვნენ, ვიდრე ახალი გზები ეძიონ. სიახლეების შიში გამოიხატება ასევე უკვე არსებული სტანდარტებისგან გადახვევაში. მაგალითად მინათმოქმედს სანამ ის ვერ გაიგებს, რომ არსებობს ტექნოლოგიები, რომლებიც დაეხმარება მას უფრო ნაკლებ დროში, უფრო ნაკლები ძალისხმევით დაამუშაოს მინა, ის კვლავ ძველ მეთოდს გამოიყენებს. მას შემდეგ რაც მიაღწევს ინ-

ფორმაცია და ის გაიგებს იმ დადებით მხარეებს, რაც ახასიათებს მოცემულ ტექნიკას, ის თავადვე მოისურვებს ამ გზას.

დასკვნის სახით: სახელმწიფოს მხრიდან შესაქმნელია პროექტები, რომლებიც მორგებული იქნება მენარმეთა მოთხოვნებზე, მათ სურვილებსა და ინტერესებზე. აუცილებელია ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის ზრდა, როგორც დასაგეგმ, ასევე უკვე დაგეგმილ პროექტებზე. შედეგების მუდმივი ანალიზი და შეჯამება. თითოეული ნაბიჯი, რომელიც გადადგმული იქნება მენარმეობის განსავითარებლად, ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდასაც შეუწყობს ხელს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მაღლაკელიძე ა, მცირე და საშუალო მენარმეობის ეკონომიკური პოლიტიკა საქართველოში. თბილისი, 2022
2. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საქართველოს მცირე და საშუალო მენარმეობის განვითარების სტრატეგია 2021-2025 წლებისთვის, თბილისი 2021
3. ჩიტიშვილი გ, სოციალური მენარმეობის განვითარების ტენდენციები საქართველოში და მისი გავლენა ინოვაციური ბიზნესის გადარჩევაზე. თბილისი, 2019
4. Adian, I., Doumbia, D., Gregory, N., Ragoussis, A., Reddy, A., & Timmis, J. (2020). Small and Medium Enterprises in the Pandemic : Impact, Responses and the Role of Development Finance. Policy Research Working Paper, No. 9414. World Bank, Washington, DC. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34552>

რუსეთ-უკრაინის ომის გავლენა საქართველოს ეკონომიკურ უსაფრთხოებაზე

კობა ჯელაძე
სტუ-ს დოქტორანტი

აბსტრაქტი

განვითარებული ქვეყნებისთვის 21-ე საუკუნის ძირითადი საგარეო ეკონომიკური მისწრაფებები გახდა „ეკონომიკური უსაფრთხოება“, რაც გულისხმობს სახელმწიფოს განვითარებას ეკონომიკურ-პოლიტიკურ და სამეცნიერო საკითხებს, რაც წინამდებარედ აღნიშნული ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანია ქვეყნის ერთიანობის და უსაფრთხოების საკითხებში, რადგან მაქსიმალურად ეკონომიკურად დამოუკიდებელი სახელმწიფოები, ან/და სწორად შერჩეული სტრატეგიული პარტნიორები იძლევა იმის საშუალებას და ბერკეტებს რომ, სახელმწიფო იყოს გრძელვადიან პრესპექტივებში, ეკონომიკურად უსაფრთხო. „**ეკონომიკური უსაფრთხოება**“ არის გარანტი ქვეყნის აღმშენებლობის და სხვადასხვა სახელმწიფო დარგების სწრაფად განვითარების, რაც უზრუნველყოფს სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან პრდუქტებზე და სხვა საჭირო საშუალებებზე ფასების და ღირებულებების დასტაბილურებას, აქედან გამომდინარე, სახელმწიფოები ცდილობენ, დაახლოონ თავი ისეთ ქვეყნებს ეკონომიკური დამოკიდებულებებში, როგორიცაა რუსეთი, ირანი და სხვა ისეთი ქვეყნები რომელიც წინამდებარედ აღნიშნულ საკითხებში დამოკიდებულებებს იყენებენ პოლიტიკური მიზნებისთვის.

მაგალითად: 2006 წელს რუსეთმა შეუწყვიტა გაზის მიწოდება საქართველოს, რაც განკუთვნილი იყო პოლიტიკური მიზნებისთვის, ასევე რუსეთმა შეუწყვიტა გაზი ევროპის უამრავ ქვეყნებს პოლიტიკური უპირატესობის მიღწევის მიზნით.

რუსეთის ეკონომიკური დამოკიდებულებებიდან თავის დაღწევა რთული პროცესია, თუმცა ნაბიჯები უნდა იქნას გადადგმიული მეტი სიფრთხილით და შეუმჩნეველად. წინამდებარედ აღნიშნული მოცემულობის ბრწყინვალე მაგალითია მწვანე კაბელის პროექტი, მაგალითად: აღნიშნულ პროექტს საფუძველი ჩაეყარა 2022 წლის 17 დეკემბერს აზერბაიჯანის რესპუბლიკის, საქართველოს, რუმინეთისა და უნგრეთის მთავრობებს შორის ხელშეკრულებას სტრატეგიული თანამშრომლობის შესახებ, შავი ზღვის წყალქვეშა საკაბელო პროექტი ძალიან მნიშვნელოვანია ჩვენი ქვეყნის დივერსიფიკაციისა და ენერგეტიკული დამოუკიდებლობისთვის და ეს პროექტი არის მთავარი საინვესტიციო საშუალება, რადგან ქვეყანას შეეძლება 1200-1300 მეგავატი ელექტროენერგიის გაცვლა ევროპასთან.

ჩვენ, წინამდებარე სტატიაში განხილულია სა-

გარეო ექსპორტის და იმპორტის შესწავლა რუსეთთან მიმართებაში, მოცემული იქნება 2021 წლიდან 2024 წლამდე მაჩვენებლები, სადგაც ჩვენ დავინახავთ აშკარა ცვლილებებს და რუსეთის არკარა უპირატეს სარგებელს, ასევე რუსეთიდან მიგრაცია და ანგარიშების გახსნა საქართველოში, რომელიც მეტყველებს იმ ფაქტზე რომ აღნიშნული მოქალაქეები გრძელვადიან პრესპექტივით აპირებენ საქართველოში ცხოვრებას, განხილული იქნება სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან პროდუქტზე ფასების ზრდა რომელიც ყოველ წლიურად იზრდება და საფრთხეს წარმოადგენ მოსახლეობის ეკონომიკურ შესაძლებლობების საპექტებში, ჩვენ განვიხილავთ რუსეთის მოქალაქეების მიერ საქართველოში რეგისტრირებული კომპანიების გავლენას ქართულ ბიზნესზე და არასტაბილური რუსეთის პოლიტიკას და ეკონომიკის უსაფრთხოების რღვევის მექანიზმებს, რომელიც დიდ კონკურენციას უწევს ქართულ ბიზნესს და ქართულ კომპანიებს განვითარების და ზრდის პროცესს.

საკვანძო სიტყვები: გლობალური ეკონომიკა, ეკონომიკური უსაფრთხოება, იმპორტი, ექსპორტი, (რე)ექსპორტი, საგარეო ვაჭრობა, სანქცია.

THE IMPACT OF THE RUSSIA-UKRAINE WAR ON GEORGIA'S ECONOMIC SECURITY

Koba Jeladze
Phd student of GTU

ABSTRACT

For developed countries, the main foreign economic aspirations of the 21st century have become “economic security”, which refers to the development of the state in economic-political and scientific issues, which is one of the most important issues of the country's unity and security, because the most economically independent states, or/ and correctly selected strategic partners allow and leverage the state to be economically secure in the future, “economic security” is a guarantee of the reconstruction of the country and the collapsing development of various state sectors, which ensures the stabilization of prices and values for vital production and other necessary means, Therefore, the home states are trying to subdue such countries in their economic dependence, such as Russia, Iran and other countries

that use dependence in the above-mentioned issues for political purposes.

For example: In 2006, Russia cut off gas supplies to Georgia for political purposes, and Russia cut off gas to many European countries to gain political advantage.

Getting rid of Russia's economic dependence is a difficult process, but the steps must be taken quietly and imperceptibly. A brilliant example of the aforementioned situation is the Green Cable project, for example: the basis of this project was laid on December 17, 2022 by the agreement between the governments of the Republic of Azerbaijan, Georgia, Romania and Hungary on strategic cooperation, the Black Sea submarine cable project is very important for the diversification and energy independence of our country, and this project is a major investment vehicle, as the country will be able to exchange 1200-1300 MW of electricity with Europe, this purchasing market.

We, in the present paper, discuss the study of foreign exports and imports in relation to Russia, the indicators from 2021 to 2024 will be given, where we will see the changes and the advantages of Russia, as well as the migration from Russia and the opening of accounts in Georgia, which indicates the fact that the mentioned citizens are going to have a strong perspective. Life in Georgia. We will discuss the increase in the prices of vitally important products, which increase every year and pose a threat to the economic opportunities of the population, we will discuss the impact of companies registered in Georgia by Russian citizens on Georgian business, and the unstable Russian policy and the mechanisms of breaking the security of the economy, which provides a great competition to Georgian business and Georgian companies for development.

Key words: global economy, economic security, import, export, (re)export, foreign trade, sanction.

* * * *

რუსეთზე ეკონომიკური დამოკიდებულება საფრთხეს წარმოადგენს ნებისმიერ სახელმწიფოსთვის მათ შორის საქართველოსთვის, აქედან გამომდინარე თუ რუსეთს ესაჭიროება პოლიტიკური გავლენა და იმპერიული ზრახვების განხორციელება ამა თუ იმ სახელმწიფოზე, ის აუცილებლად იყენებს ეკონომიკურ ბერკეტებს პოლიტიკურ უპირატესობებში, აღნიშნულიდან გამომდინარე როგორც საქართველოსთვის ასევე სხვა ქვეყნების უამრავი მაგალითია.

რუსეთის ომმა უკრაინის წინააღმდეგ, რომელიც 2022 წლის თებერვლის ბოლოს დაიწყო, კიდევ უფრო აქტუალური გახდა საქართველოს ეკონომიკური დამოკიდებულების მონიტორინგი რუსეთზე. რუსეთის მიმართ დანესებული მკაცრი

სანქციები ამცირებს მის ეკონომიკას, რაც ასევე გავლენას ახდენს რუსეთთან მჭიდრო ეკონომიკური ურთიერთობების მქონე ქვეყნებზე.

რუსეთი და უკრაინა მარცვლეულის მსოფლიოს უმსხვილესი ექსპორტიორების ზუთეულში არიან. ეს ორი ქვეყანა ერთობლივად მარაგდება მარცვლეულის დაახლოებით 16%. ორივე მეომარმა მხარემ დაანესა საექსპორტო შეზღუდვები და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტის აკრძალვა. უკრაინამ შეზღუდა მზესუმზირის ზეთის, ხორბლის და შვრიის ექსპორტი, რათა დაიცვას ომით განადგურებული ეკონომიკა. რუსეთმა აკრძალა სასუქის, შაქრისა და მარცვლეულის მიყიდვა სხვა ქვეყნებში.

სურსათის გლობალურ ფასებზე უარყოფითი გავლენის გარდა, ექსპორტის შეზღუდვები ზღუდავს მომხმარებლის არჩევანს და საქონლის გამყიდველთა მრავალფეროვნებას, რადგან იმპორტირებული რაოდენობა მცირდება. ამან გამოიწვია მსოფლიოში მეტი ნევრი, დაენესებინათ საექსპორტო შეზღუდვები შემცვლელ საქონელზე. Evenett (2022) ადასტურებს, რომ 2022 წლის დასაწყისიდან 47 ქვეყანამ დაანესა საექსპორტო შეზღუდვები საკვებსა და სასუქებზე. აქედან 43 საექსპორტო შეზღუდვა დანესდა მას შემდეგ, რაც რუსეთმა თებერვლის ბოლოს მიიღო ომის დანყების გადანყვეტილება უკრაინაში.

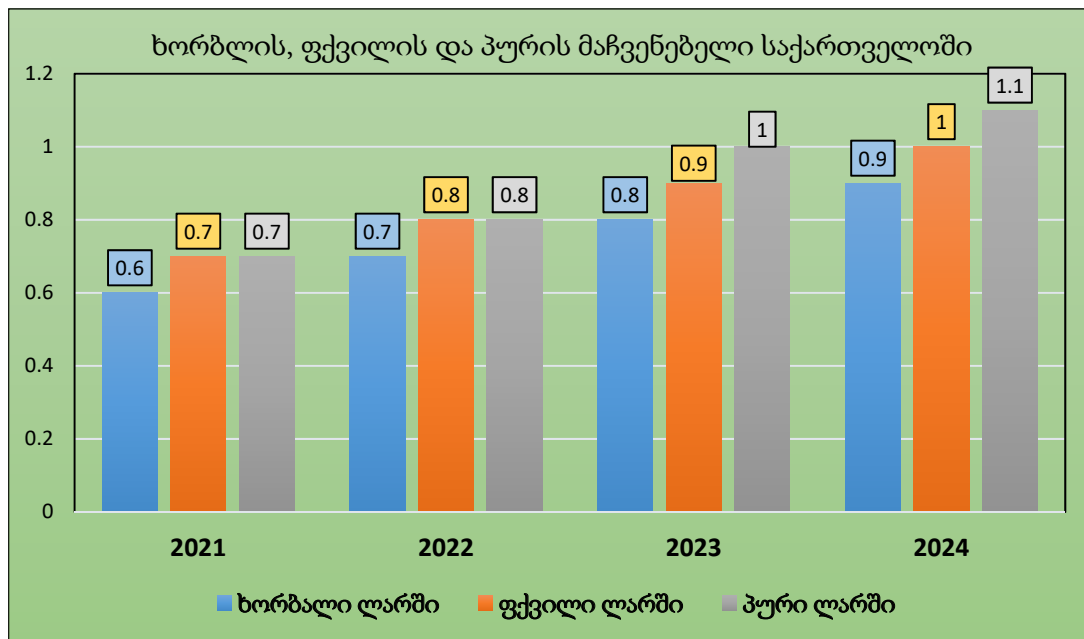
საქართველოს რუსულ ხორბალზე დამოკიდებულება მაქსიმუმს აღწევს, რუსეთიდან საქართველოში ხორბლის იმპორტი შეადგენდა 319 000 ტონას 2021 წელის მაჩვენებლით, რაც საქართველოს ხორბლის იმპორტის 94%-ს შეადგენდა. 2002 წლიდან საქართველოში ხორბლის ფქვილის იმპორტი რუსეთიდან ექვსჯერ გაიზარდა, ხოლო ხორბლის იმპორტი კი 30%-ით შემცირდა. აღნიშნული ცვლილება რუსეთში ხორბლის საექსპორტო გადასახადის გაზრდამ გამოიწვია, რის გამოც ხორბლის იმპორტი ფქვილის იმპორტმა ჩაანაცვლა. საქართველოში სურსათის მოხმარებაში რუსული ხორბლის ფქვილისა და ხორბლის წილი 78%-მდეა. საერთო ჯამში რუსული ხორბლის ფქვილისა და ხორბლის იმპორტმა საქართველოში იმავე კატეგორიაში 97% შეადგინა.

კვლევების თანახმად (გრაფიკი N1) ჩვენ აშკარად ვხედავთ 2021 წლიდან 2024 წლამდე ფასების აშკარად ზრდას, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან პროდუქტებზე, რაც უარყოფითად ისახება საქართველოს მოსახლეობაზე.

ევროკავშირმა დაანესა მასიური და უპრეცედენტო სანქციები რუსეთის წინააღმდეგ, უკრაინის წინააღმდეგ აგრესიული ომის საპასუხოდ, რომელიც დაიწყო 2022 წლის 24 თებერვალს.

სანქციები მოიცავს მიზანმიმართულ შემაკავებელ ზომებს (ინდივიდუალური სანქციები), ეკონომიკურ სანქციებს და სავიზო ზომებს. ეკონომიკური

(გრაფიკი N1)

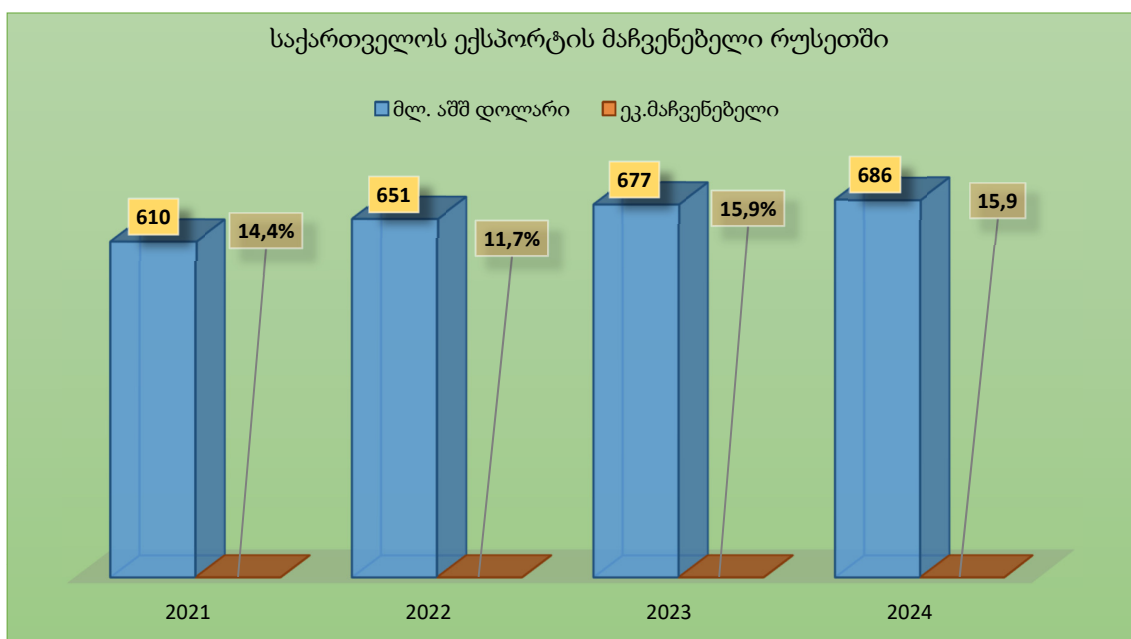
სანქციების მიზანია რუსეთისთვის მძიმე შედეგების დანესება მისი ქმედებებისთვის და რუსეთის შესაძლებლობების ეფექტურად აღკვეთა.

ინდივიდუალური სანქციები მიზნად ისახავს იმ პირებს, რომლებიც პასუხისმგებელნი არიან იმ ქმედებების მხარდაჭერაზე, დაფინანსებაზე ან განხორციელებაზე, რომლებიც ძირს უთხრის უკრაინის ტერიტორიულ მთლიანობას, სუვერენიტეტსა და დამოუკიდებლობას, ან რომლებიც სარგებლობენ ამ ქმედებებით. ამჟამად ვრცელდება თითქმის 1800 ფიზიკურ პირზე და ერთეულზე. 2023 წლის ივნისში ევროკავშირმა სანქციები დაუწესა დამატებით 71

ფიზიკურ პირს, ხოლო 2024 წელს 131 პირს.

ევროკავშირის ბანკებში, პირებისა და სუბიექტების დასახელებულ რაოდენობას ეკუთვნით ყველა ანგარიში გაყინულია. ასევე აკრძალულია ნებისმიერი სახსრების ან აქტივების პირდაპირ ან ირიბად მათთვის ხელმისაწვდომობა. 21,5 მილიარდი ევრო, ევროკავშირში გაყინული აქტივები, 300 მილიარდი ევრო, ევროკავშირისა და G7-ის ქვეყნებში დაბლოკილია რუსეთის ცენტრალური ბანკის აქტივები ეს უზრუნველყოფს იმას, რომ მათი ფული ვეღარ გამოიყენებენ რუსეთის რეჟიმის მხარდასაჭერად და ვერ შეეცდებიან უსაფრთხო თავშესაფრის პოვნას

(გრაფიკი N2)

ევროკავშირში. ჩვენ შეგვიძლია ნათლად დავინახოთ ევროკავშირის და G7 -ის მიერ სანქცირების შედეგად (არასრული ჩამონათვალი) რაოდენ დიდი ფინანსური ზარალი განიცადა რუსეთმა.

საგარეო ვაჭრობა: 2022 წელს, წინა წელთან შედარებით, ქართული პროდუქციის ექსპორტი რუსეთში 6,8%-ით გაიზარდა და 652 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, იმპორტი კი 79%-ით გაიზარდა და 1,8 მლრდ აშშ დოლარს მიაღწია. რუსეთში ექსპორტის წილი შეადგენს საქართველოს მთლიანი ექსპორტის 11.7%-ს რაც 2.7%-ით ნაკლებია 2021 წელთან შედარებით (იხ. გრაფიკი 2). რუსული წილი შემცირდა, რადგან საქართველოს ექსპორტი რუსეთში უფრო დაბალი ტემპით გაიზარდა, ვიდრე საქართველოს მთლიანი ექსპორტი ყველა ქვეყანაში. 2023 და 2024 წელს საქართველოს მთლიანი ექსპორტი 32%-ით გაიზარდა.

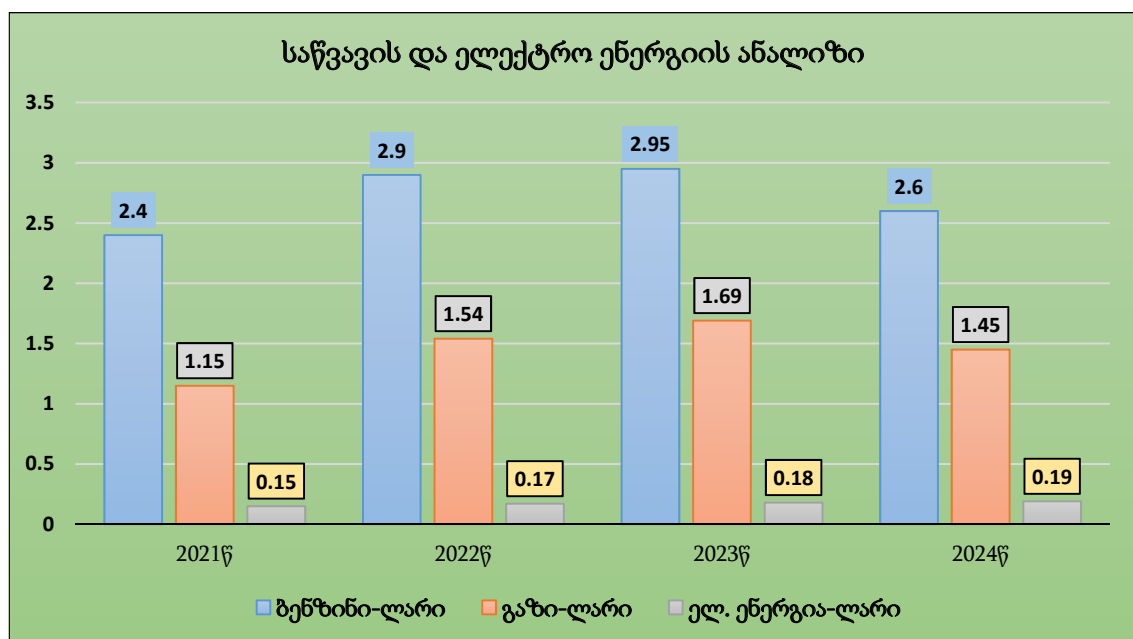
ბოლო წლებში საქართველოში ელექტროენერგიის მოხმარების მნიშვნელოვანი წილი რუსეთიდან ელექტროენერგიის იმპორტს არ უკავია. 2021 წელს რუსეთიდან იმპორტირებული ელექტროენერგიის წილი საქართველოს ელექტროენერგიის რუსულ ელექტროენერგიას საქართველოს ელექტროენერგიის მთლიანი იმპორტის 25%-ია. 2022 წელს რუსული ელექტროენერგიის წილი საქართველოს ელექტროენერგიის მოხმარებაში შეადგენდა 2,6%-ს და საქართველოს მთლიანი ელექტროენერგიის იმპორტის 24%-ს. რაც შეეხება ბუნებრივი აირის იმპორტს, 2018 წელს, რუსეთიდან იმპორტირებულმა ბუნებრივ აირმა საქართველოს მთლიანი ბუნებრივი აირის იმპორტის 2.8% შეადგინა (ლირებულებით). 2021 წელს იმპორტი 23,1%-მდე გაიზარდა. 2022 წელს ბუნებრივი აირის იმპორტი რუსეთიდან საქა-

რთველოში 32%-ით გაიზარდა. მთლიანობაში საქართველომ რუსეთიდან მიიღო ბუნებრივი აირი 93 მილიონი დოლარის ღირებულების, რაც საქართველოს მთლიანი ბუნებრივი გაზის იმპორტის 21%-ს შეადგენდა. აზერბაიჯანი რჩება საქართველოსთვის ბუნებრივი აირის მთავარ მიმწოდებლად. 2022 წელს აზერბაიჯანმა 349 მილიონი აშშ დოლარის ბუნებრივი აირი მიიწვია, რაც საქართველოს მთლიანი ბუნებრივი გაზის იმპორტის 79%-ს შეადგენს. რუსეთიდან შემოტანილი ბუნებრივი აირი საქართველოს მთლიან შიდა მოხმარების 8%-ს შეადგენდა, ხოლო 2024 წელის 2%-ით გაიზარდა (იხ. გრაფიკი 3).

ტურიზმი და ფულადი გზავნილები: საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ინფორმაციით, 2019 წელს საქართველოში დაახლოებით 1,5 მილიონი რუსი სტუმარი ჩამოვიდა, რის შედეგადაც საქართველომ დაახლოებით 776 მილიონი აშშ დოლარის შემოსავალი მიიღო. 2022 წლის მარტიდან, საქართველოში პანდემიასთან დაკავშირებული შეზღუდვების სრული მოხსნისა და რუსეთ-უკრაინის ომის გამო, რუსი ვიზიტორების რაოდენობა მნიშვნელოვნად გაიზარდა. ტურიზმის ზრდის ტემპების შეფასებისთვის 2019 წელი უფრო აქტუალურია. 2022 წელს რუსეთიდან 1,1 მილიონი ვიზიტორი ჩამოვიდა, რაც 26%-ით ნაკლებია 2019 წელთან შედარებით. თუმცა, 2022 წლის სექტემბერ-დეკემბერში რუსი ვიზიტორების რაოდენობამ 14%-ით გადააჭარბა 2019 წლის სექტემბერ-დეკემბრის მაჩვენებელს. სექტემბრიდან მოყოლებული ზრდა შეიძლება დაკავშირებული იყოს 21 სექტემბერს რუსეთში გამოცხადებულ სამხედრო მობილიზაციასთან.

ევროკავშირის მე-11 სანქციების პაკეტს, რომე-

(გრაფიკი N3)

ლიც უფრო მეტ ყურადღებას ამახვილებს მესამე ქვეყნებთან თანამშრომლობაზე, რათა თავიდან იქნას აცილებული რუსეთის წინააღმდეგ არსებული სანქციების შესაძლო გვერდის ავლა, მათ შორის რეექსპორტის გზით. საქართველოს არ დაუწესებია სანქციები რუსეთის წინააღმდეგ, მაგრამ პირობა დადო, რომ არ დაუშვებს მისი ტერიტორიის გამოყენებას სანქციების აცილებისთვის.

იმპორტირებული მანქანების, მათ შორის მეორადი და გარემონტებული მანქანების რეექსპორტი წლების განმავლობაში სწრაფად მზარდი ბიზნესია საქართველოში. ქვეყანა გახდა ინდუსტრიის რეგიონალური ცენტრი, რომელიც იზიდავს მომხმარებლებს ყოფილი საბჭოთა ქვეყნებიდან და აღმოსავლეთ ევროპიდან.

ადრინდელი შეზღუდვები კრძალავდა ძვირადღირებული დასავლური მანქანების რუსეთში ექსპორტს, რომელთა ღირებულება 50 000 დოლარზე მეტია. ახალი შეზღუდვები ვრცელდება ასევე ელექტრო და ჰიბრიდულ მანქანებზე.

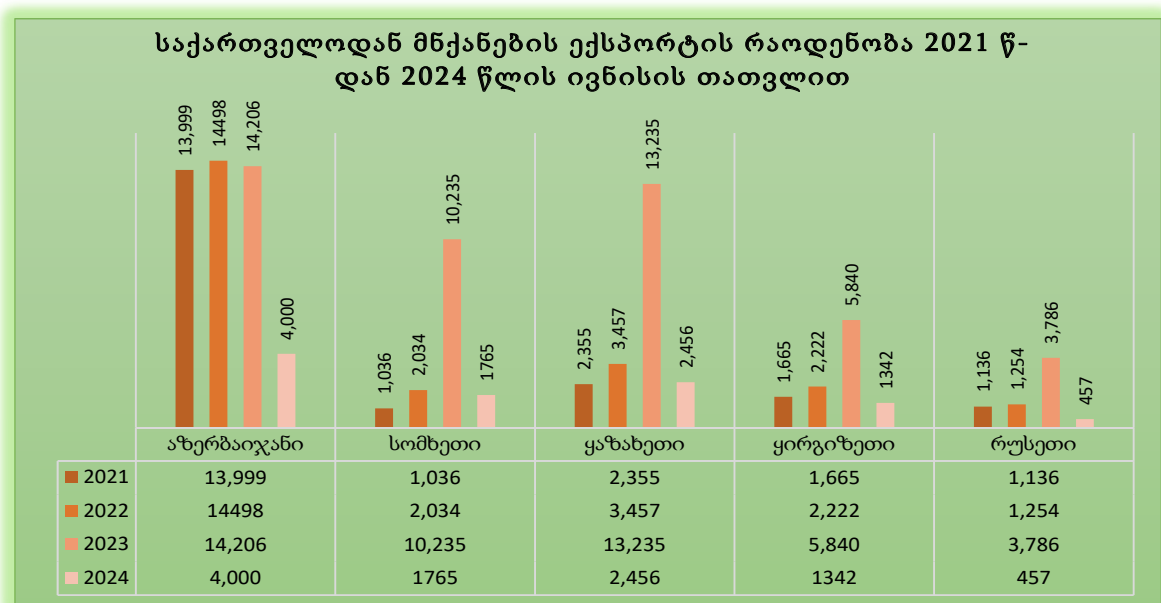
2023-2024 წლის პირველ ექვს თვეში რუსეთი საქართველოდან მეხუთე უმსხვილესი იმპორტიორი იყო საქართველოდან ყირგიზეთის, ყაზახეთის, აზერბაიჯანისა და სომხეთის შემდეგ, იყიდა 3786 მანქანა საქართველოდან 52 მილიონ დოლარამდე ვაჭრობის მთლიანი მოცულობით. გასული წლის ანალოგიურ პერიოდში 14 მლნ დოლარის ღირებულების 1254 ავტომობილი). ბელორუსიაში კი, მიმდინარე წლის პირველ ექვს თვეში ექსპორტირებულია მხოლოდ 129 ავტომობილი 2,5 მილიონი დოლარის ღირებულების, გასული წლის ანალოგიურ პერიოდში 442 000 აშშ დოლარის ღირებულების 16 ავტომობილი (იხ. გრაფიკი 4).

(გრაფიკი N 4)

თვისებრივი და რაოდენობრივი კვლევების შედარებითი ანალიზის კვლევის საფუძველზე, ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ხუთი ყველაზე მსხილი იმპორტიორი ქვეყნებიდან, ოთხი ქვეყანა წარმოადგენს პრორუსულ სახელმწიფოს, მოცემულ რაოდენობებს ნათლად ვხედავთ გრაფიკი N 5 ში, სომხეთსა და ყაზახეთში 2023 წელს 6 თვის პერიოდში მანქანების ექსპორტი თითქმის 400% ზრდა არის, ხოლო ყირგიზეთსა და რუსეთში 200%-იანი. აზერბაიჯანში კი 2023 წლისთვის კლებაა 2022 წელთან შედარებით. მე 11 ევროკავშირის სანქცირებული პაკეტის შესაბამისად აკრძალა საქართველოს რეექსპორტი, აქედან გამომდინარე, აღნიშნული ბიზნესი 2022 და 2023 წელთან შედარებით 450%-ით შემცირდა.

აქედან გამომდინარე, ჩვენ შეიძლება ვივარაუდოთ რომ რუსეთსა და პრორუსულ სახელმწიფოებთან მზარდმა ექსპორტმა გამოიწვია (რე)ექსპორტის აკრძალვები ევრიკავშირისგან. აქედან გამომდინარე შეიძლება ვიგულისხმოთ რომ საქართველოს მოსახლეობის ის ნაწილი რომელიც არის ჩართული წინამდებარედ აღნიშნულ ბიზნესში, თითქმის განადგურია ინდივიდუალური ბიზნესები და მათი შემოსავლები.

რუსული კომპანიები საქართველოში, როგორც წესი, მოქმედებენ ქვეყანაში რეგისტრირებული შვილობილი კომპანიების მეშვეობით. რაც შეეხება საშუალო და მცირე რუსული კომპანიები საქართველოში ძირითადად რუსეთის მოქალაქეების მიერ არიან დაფუძნებული. რუსეთის მოქალაქეების მიერ საქართველოში რეგისტრირებული არაერთი კომპანია რეგისტრირდება ქართული გვარის მქონე პირების მიერ, რომლებსაც აქვთ მხოლოდ რუსული

ან ქართულ-რუსული ორმაგი მოქალაქეობა. საქართველოს ბიზნეს რეესტრის მონაცემთა ბაზების ანალიზის შედეგად, ჩვენ გამოვავლინეთ კომპანიები, რომელთა სრული ან ნაწილობრივი აქციონერები არიან რუსული იურიდიული ან ფიზიკური პირები (მოქალაქეები). კერძოდ, ასეთ კომპანიებს რუსულ კომპანიებს უწოდებენ. თუმცა, ეს არ არის სრული სია, ვინაიდან საქართველოში რეგისტრირებული კომპანია შეიძლება იყოს რუსეთის იურიდიული ან ფიზიკური პირების მფლობელობაში მესამე ქვეყანაში არსებული კომპანიის მეშვეობით. გარდა ამისა, დედა კომპანიები ხშირად რეგისტრირდება ოფშორში, რაც ქმნის დაბრკოლებებს ბენეფიციარი (საბოლოო) საკუთრების გამჟღავნებაში.

2022 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით, საქართველოში რეგისტრირებულია 22400-მდე კომპანია, რომელთა მფლობელები არიან იურიდიული პირები ან/და რუსეთის ფედერაციის მოქალაქეები. ამ კომპანიების 84% (19000-მდე) 2018-2022 წლებში იყო რეგისტრირებული. 2022 წლამდე, ერთ წელიწადში მაქსიმალური რაოდენობა - 1180 კომპანია დარეგისტრირდა 2018 წელს. 2020-2021 წლებში პანდემიის გამო რუსული კომპანიების რეგისტრაცია შემცირდა; 2021 წელს სულ 920 რუსული კომპანია დარეგისტრირდა.

2022 წლიდან საქართველოში რუსული კომპანიების რეგისტრაციის ზრდა მხოლოდ რუსეთ-უკრაინის ომს უკავშირდება. რუსეთის მოქალაქეების ნაწილი საქართველოში საცხოვრებლად და ბიზნესისთვის გადმოინაცვლა საცხოვრებლად. 2022 წლის იანვარ-თებერვალში დარეგისტრირდა 190 რუსული კომპანია, ხოლო მარტში 2154 კომპანია. აპრილ-სექტემბერში თვეში საშუალოდ 1263 რუსული კომპანია დარეგისტრირდა. ოქტომბრიდან რუსული კომპანიების რეგისტრაცია გაიზარდა. ოქტომბერ-დეკემბერში თვეში საშუალოდ 1685

კომპანია დარეგისტრირდა.

2023 და 2024 წლის ივნისის მონაცემებით დამატა 1936 კომპანია და 2024 წლის ივნისის მონაცემებით შეადგინა 25336 რეგისტრირებული კომპანია, ჩვენი კვლევების შედარებითა ანალიზმა აჩვენა, რომ რუსული კომპანიების 40% არის ქართული კომპანიების კონკურენტი კომპანია, რაც გულისხმობს რომ 10 134 კომპანია არის ქართული კომპანიის (ბიზნესის) კონკურენტი (იხ. გრაფიკი 5).

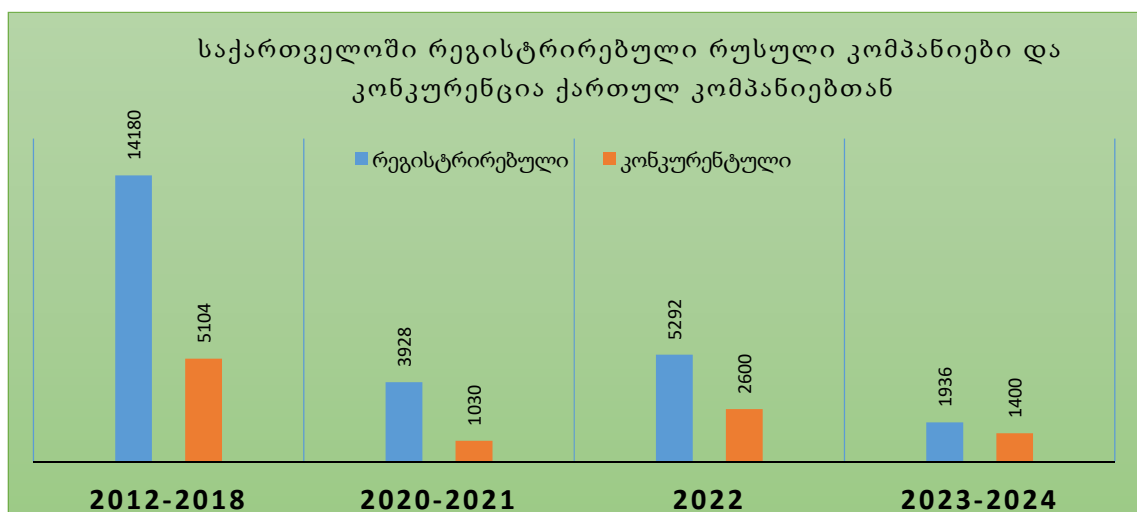
გასული წლის განმავლობაში რუსეთიდან საქართველოში პირდაპირი ინვესტიციები არ გაზრდილა. თუმცა, 2017-2021 წლებში რუსული ინვესტიციების წილმა საქართველოს მიერ მიღებულ უცხოურ ინვესტიციებში 4,4% შეადგინა. ამ პერიოდში რუსეთიდან საქართველოში დაახლოებით 307 მილიონი აშშ დოლარის ინვესტიცია შემოვიდა. თუმცა, საქართველოში უცხოური ინვესტიციების დაახლოებით 38% მოდის ოფშორებიდან, და ზოგიერთ შემთხვევაში, ეს ასევე დაკავშირებულია რუსულ ფულთან. 2022 წლის იანვარ-სექტემბერში რუსეთიდან შემოვიდა 33 მილიონი აშშ დოლარის პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია (იხ. გრაფიკი 6), რაც 51%-ით ნაკლებია გასული წლის იანვარ-სექტემბრის მაჩვენებელზე. იანვარ-ივნისში რუსეთიდან ინვესტიციები 9 მილიონი დოლარით შემცირდა, ივლის-სექტემბერში კი 42 მილიონი დოლარით გაიზარდა.

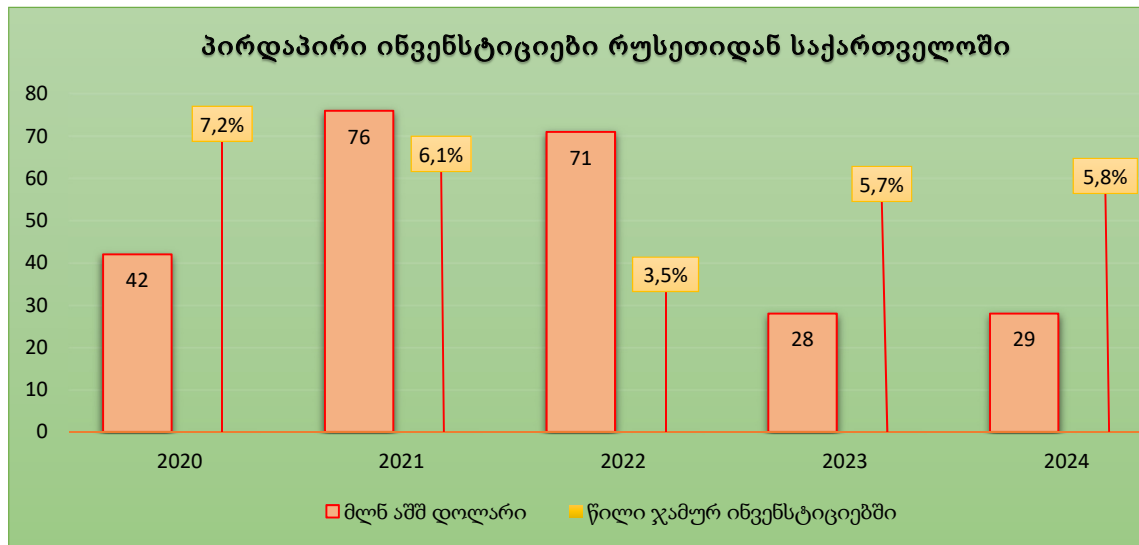
ჩვენი ცნობით, მესამე კვარტალში რუსეთის მხრიდან პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 42 მლნ აშშ დოლარი იყო, ხოლო უძრავი ქონების სექტორში 29 მლნ აშშ დოლარის ინვესტიცია განხორციელდა.

დასკვნა

საქართველოს მზარდი ეკონომიკური დამოკიდებულება რუსეთზე წარმოადგენს საფრთხეს ქვე-

(გრაფიკი N5)

ყნისთვის, რადგან რუსეთმა არაერთხელ გამოიწვია კრიზისი, თავის ეკონომიკურად დამოუკიდებელ ქვეყნების მიმართ, პოლიტიკურ მიზნებისთვის. გარდა ამისა, რუსეთზე გაზრდილი ეკონომიკური დამოკიდებულება საფრთხეს წარმოადგენს საქართველოსთვის მაკროეკონომიკური თვალსაზრისითაც, რადგან დასავლურმა სანქციებმა და ომმა რუსეთში ეკონომიკური კრიზისი გამოიწვია, რომელიც 2024 წელს გრძელდება და ჯერ კიდევ, ომის დასრულების გზებს ვერ ვხედავთ.

წინამდებარე სტატიის კვლევების საფუძველზე საქართველომ უნდა უზრუნველყოს ეკონომიკური დამოკიდებულების შემცირება რუსეთზე, პარალელურად სტრატეგიულ პარტნიორებთან თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულებების გაფორმება, სხვა ალტერნატიული გზების მოძიება, რომლის საიმედო და საყრდენი მაგალითია 2022 წლის 17 დეკემბრის მწვანე კაბელის ხელშეკრულება, ასევე ექსპორტის და იმპორტის ფარგლებში.

მნიშვნელოვანია სოფლის მეურნეობის საკითხები, ქვეყნის შიდა პროდუქტის წარმოების, მოხმარების და იმპორტის ფარგლებში, რაც გაზრდის ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელს, თუმცა აღნიშნულს ესაჭიროება თანამედროვე მოდიფიკაციის საწარმოები რაც აკმაყოფილებს ევროკავშირის მოთხოვნის სდანდარტებს. რუსეთზე ეკონომიკური დამოუკიდებლობა განაპირობებს ეკონომიკურ უსაფრთხოებას და სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან პროდუქტებზე და საჭიროებებზე ფსების დასტაბილურებას. ეკონომიკური მაჩვენებლის შესამჩნევ ზრდას, ქვეყნის შიდა საწარმოების და სოფლის მეურნეობის განვითარებას. წინამდებარედ აღნიშნული მოცემულობა გაზრდის საქართველოს მოსახლეობის ეკონომიკურ შესაძლებლობებს და „ეკონომიკური უსაფრთხოების“ დაცვას.

კონცეპტუალიზმი (სიტყვითა განმარტება)

ეკონომიკური უსაფრთხოების - ქვეყნის ეკონომიკური მდგრადობა, განვითარება.

იმპერიული ზრახვების - დაპყრობითი ხასიათის მატარებელი

Evenett - Simon J. Evenett is Professor of International Trade and Economic Development, University of St. Gallen, Switzerland; Coordinator, Global Trade Alert; and a former nonresident Senior Fellow, Economic Studies, Brookings.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Business Media. 2022. *რომელ სექტორებსა და კომპანიებში ჩაიდო საქართველოში რუსული ინვესტიცია III კვარტალში?* 12 14. Accessed 09 15, 2023. <https://bm.ge/news/romel-seqtorebsa-dakompaniebshi-chaido-saqartveloshi-rusuli-investicia-iii-kvartalshi/122800>.
2. Khishtovani, Giorgi. 2022. *Wheat and Flour Sector in Georgia*. https://pmcresearch.org/publications_file/7eec6318eb62c514e.pdf, Tbilisi: pmcresearch.org.
3. Transparency International. 2021. *Offshore companies in Georgia: Business interests and corruption risks*. 06 29. Accessed 09 15, 2023. <https://transparency.ge/en/blog/offshore-companies-georgia-business-interests-and-corruption-risks>.
4. Transparency International. 2022. *10 Recommendations to the Government of Georgia on Economic Issues*. 04 12. Accessed 09 15, 2023. <https://transparency.ge/en/post/10-recommendations-government-georgia-economic-issues>.
5. —. 2023. *Georgia's Economic Dependence on Russia: Impact of the Russia-Ukraine war*. 02 22. Accessed

09 15, 2023. https://transparency.ge/en/post/georgias-economic-dependence-russia-impact-russia-ukraine-war-1#_ftnref1.

6. ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი. 2021. *ELECTRICITY BALANCE OF GEORGIA 2021*. https://esco.ge/files/data/Balance/energobalans_2021_eng.pdf, Tbilisi: esco.ge.

7. ენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი. 2022. *ELECTRICITY BALANCE OF GEORGIA 2022*. https://esco.ge/files/data/Balance/energobalans_2022_eng.pdf, Tbilisi: ESCO.

8. თუთარაშვილი, თემურ, and მარიამ ბასიაშვილი. 2023. *რუსეთ-უკრაინის ომის გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე – მოლოდინები და რეალობა*. 03 06. Accessed 09 15, 2023. <https://geoeconomics.ge/?p=14684>.

9. ინტერპრეს ნიუსი. 2022. *2021 წელს რუსეთიდან მიღებული ბუნებრივი აირი ჩვენს მოხმარებაში 15% იყო, ხოლო ელექტროენერგია 7% - მაღალი დამოკიდებულება ნამდვილად არ გვაქვს*. 03 16. Accessed 09 15, 2023. <https://www.interpressnews.ge/ka/article/700960-davit-narmania-2021-cels-rusetidan-migebuli-bunebrivi-airi-chvens-moxmarebashi-15-iqo-xolo-elektroenergia-7-magali-damokidebuleba-namdvilad-ar-gvakvs/>.

10. ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი. 2022. *ტურიზმი თუ მიგრაცია? (რუსეთის მოქალაქეების საქართველოში დარჩენის მაჩვენებელი - 2022 მარტი-ივნისი)*. 09 07. Accessed 09 15, 2023. https://idfi.ge/ge/tourism_or_migration_rate_of_stay_of_russian_citizens_in_georgia.

11. საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველო. 2022. *საქართველოს ეკონომიკური დამოკიდებულება რუსეთზე: რუსეთ-უკრაინის ომის გავლენა*. 10 08. Accessed 09 15, 2023. https://transparency.ge/ge/post/sakartvelos-ekonomikuri-damokidebuleba-rusetze-ruset-ukrainis-omis-gavlena-0/?custom_searched_keyword=%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%97%E1%83%96%E1%83%94+%E1%83%94%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9C%E1%83%9D%E1%83%9B%E1.

AI DEPENDENCY INDEX: QUANTIFYING PREPAREDNESS FOR THE AI ERA

Levan Gabisonia
PhD student of GTU

ABSTRACT

Artificial Intelligence (AI) is becoming a transformative pillar of global economic growth, pushing industries and governments to adapt rapidly. This paper presents a comprehensive framework to assess national AI dependency, designed to quantify how much countries rely on AI technologies and their readiness to embrace further AI advancements. The framework leverages a multifactorial analysis, incorporating various indicators such as the contribution of AI-related industries to GDP, adoption rates of AI technologies, availability of skilled professionals, government initiatives, and infrastructure readiness. These metrics are weighted and aggregated into an AI Dependency Index, a tool that offers actionable insights for policymakers, business leaders, and researchers. This index enables stakeholders to benchmark their AI preparedness, prioritize investments, and identify areas requiring attention to remain competitive in the AI-driven global economy.

Keywords: Artificial Intelligence, AI Dependency Index, Economic Competitiveness, AI Readiness, AI Adoption, Government Initiatives, AI Infrastructure, AI Workforce, Multifactorial Analysis, Policy Implications.

ხელოვნური ინტელექტის დამოკიდებულების ინდექსი: AI ეპოქისთვის მზადყოფნის რაოდენობრივი შეფასება

ლევან გაბისონია,
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

ხელოვნური ინტელექტი (AI) ხდება გლობალური ეკონომიკური ზრდის ტრანსფორმაციული საყრდენი, რაც უზიძგებს ინდუსტრიებსა და მთავრობებს სწრაფად ადაპტირდნენ. ეს ნაშრომი წარმოადგენს ეროვნულ ჩარჩოს ხელოვნური ინტელექტის დამოკიდებულების შესაფასებლად, რომელიც შექმნილია იმის დასადგენად, თუ რამდენად ეყრდნობიან ქვეყნები AI ტექნოლოგიებს და მათ მზადყოფნას აითვისონ AI-ის შემდგომი წინსვლა. ჩარჩო იყენებს მრავალფაქტორულ ანალიზს, რომელიც მოიცავს სხვადასხვა ინდიკატორებს, როგორიცაა AI-თან დაკავშირებული ინდუსტრიების წვლილი მშპ-ში, ხელოვნური ინტელექტის ტექნო-

ლოგიების მიღების მაჩვენებლები, გამოცდილი პროფესიონალების ხელმისაწვდომობა, მთავრობის ინიციატივები და ინფრასტრუქტურის მზადყოფნა. ეს მეტრიკა შენონილი და გაერთიანებულია ხელოვნური ინტელექტის დამოკიდებულების ინდექსში, ხელსაწყოში, რომელიც გვაძლევს ქმედით ინფორმაციას პოლიტიკის შემქმნელებისთვის, ბიზნეს წარმომადგენლებისა და მკვლევრებისთვის. ეს ინდექსი საშუალებას აძლევს დაინტერესებულ მხარეებს შეაფასონ თავიანთი AI მზადყოფნა, დაადგინონ ინვესტიციების პრიორიტეტი და დაადგინონ ის სფეროები, რომლებიც საჭიროებენ ყურადღებას, რათა დარჩეს AI-ზე ორიენტირებულ გლობალურ ეკონომიკაში.

INTRODUCTION

Artificial Intelligence (AI) has emerged as a groundbreaking force, driving innovation, efficiency, and growth across global industries. As AI technologies become more sophisticated and pervasive, the dependence of national economies on AI is increasing at an exponential rate. Understanding a country's level of AI dependency is critical for policymakers, industry leaders, and researchers to make informed decisions and foster sustainable growth. This paper provides a comprehensive framework to assess AI dependency and readiness, culminating in the creation of an AI Dependency Index (AiDi), which can be applied to compare countries and guide strategic AI development efforts.

AI's influence transcends mere technological advancement; it is reshaping how societies function. From enhancing healthcare diagnostics and optimizing supply chains to transforming financial services and automating labor-intensive industries, AI is redefining the boundaries of innovation. However, this technological revolution brings challenges such as job displacement, skills mismatches, and concerns about ethical AI deployment. As economies rush to harness AI, assessing national AI dependency becomes critical to identify both opportunities and vulnerabilities.

The introduction of the AI Dependency Index offers a quantitative approach to measure AI reliance and preparedness. This index not only provides a comprehensive snapshot of how dependent a country is on AI technologies but also serves as a strategic tool for future planning.

BACKGROUND

AI's journey from a theoretical concept to a core driver of economic growth has been marked by significant milestones. From the conceptual breakthroughs of the 1950s, when pioneers like Alan Turing and John McCarthy laid the groundwork, to the rise of machine learning and neural networks in the 21st century, AI has been on a rapid trajectory of evolution. Today, AI technologies are applied across a vast array of sectors, from autonomous driving and smart cities to personalized healthcare and finance.

The global race to lead in AI innovation has created a competitive environment, with governments investing heavily in AI research and development (R&D) to secure a competitive edge. AI's potential to revolutionize industries brings tremendous economic benefits, but it also underscores the importance of responsible deployment. Countries that do not keep pace with AI development risk falling behind in global competitiveness, widening the gap between AI leaders and laggards. The AI Dependency Index aims to bridge this gap by offering a systematic method to assess where nations stand in their AI readiness and adoption.

FRAMEWORK DEVELOPMENT

The development of the AI Dependency framework centers on a comprehensive and scalable model, allowing countries to assess their reliance on AI across multiple dimensions. These dimensions represent critical aspects of AI adoption and development that directly influence economic growth. The framework builds on five core pillars:

1. **AI Contribution to GDP**– This indicator captures the economic weight of AI-related industries within a nation's GDP. It includes AI-powered sectors such as technology, manufacturing, finance, and healthcare, reflecting AI's direct and indirect impact on national productivity and innovation.

2. **AI Adoption Rate** – This metric measures the pace at which industries adopt AI technologies. High adoption rates indicate a nation's ability to integrate AI into existing business models and workflows. This is vital for enhancing productivity, automating routine tasks, and boosting innovation.

3. **AI Workforce Capability** – This factor reflects the availability and skill level of AI professionals in a country, capturing the depth of AI expertise in areas such as machine learning, data science, and robotics. Nations with a well-developed AI workforce are better equipped to develop, deploy, and sustain AI technologies.

4. **Government Initiatives** – Government policies and funding for AI research, infrastructure, and education are critical for fostering a supportive environment

for AI innovation. This indicator assesses how proactive governments are in supporting AI through legislation, funding programs, public-private partnerships, and regulatory frameworks.

5. **Infrastructure Readiness** – The successful deployment of AI technologies requires robust digital infrastructure, including high-speed internet, cloud computing capabilities, and data security measures. Infrastructure readiness assesses the technological foundation a country provides for AI to thrive.

These indicators are aggregated to provide a holistic view of AI dependency, allowing for both cross-country comparisons and in-depth analyses of national strengths and weaknesses.

AI DEPENDENCY INDEX FORMULA:

A PRACTICAL OVERVIEW

The AI Dependency Index (AiDi) formula synthesizes the five key indicators into a single score that quantifies a country's reliance on AI technologies. This formula allows policymakers, businesses, and researchers to gauge AI dependency in an actionable, data-driven manner.

Here's a breakdown of the formula:

$$AI_{DependencyIndex} = w1 \times AI_{Contribution} + w2 \times AI_{AdoptionRate} + w3 \times AI_{Workforce} + w4 \times Government_{Initiatives} + w5 \times Infrastructure_{Readiness}$$

Where:

$AI_{Contribution}$ - refers to the contribution of AI-related industries to the national GDP.

$AI_{AdoptionRate}$ - represents the speed and breadth of AI technology adoption in different sectors.

$AI_{Workforce}$ - accounts for the skill level, availability, and growth of professionals trained in AI disciplines.

$Government_{Initiatives}$ - measures the strength of government-backed policies, R&D investment, and strategic AI plans.

$Infrastructure_{Readiness}$ - evaluates the availability of necessary infrastructure (e.g., data centers, internet connectivity, and cloud systems) to support large-scale AI implementation.

Each indicator is multiplied by its respective weight ($w1, w2, w3, w4, w5$), reflecting its importance within a country's overall AI dependency. These weights are assigned based on expert judgments and empirical data, making them adaptable to the unique contexts of different nations.

For example, a country with strong government support but limited AI talent may have a high score for $Government_{Initiatives}$ but a low score for $AI_{Workforce}$, resulting in a moderate overall index score. Conversely, countries with robust AI ecosystems across all indicators would

achieve higher AiDi scores, indicating a deeper reliance on and readiness for AI.

WEIGHT ASSIGNMENT AND SENSITIVITY

Assigning weights to each indicator is a crucial aspect of the AI Dependency Index. The weight of each factor is determined based on its relative importance in assessing a country's dependency on AI. For instance, a highly industrialized nation might assign a higher weight to *AIContribution* and *AIAdoptionRate*, while a developing country with burgeoning AI talent might focus more on *AIWorkforce* and *GovernmentInitiatives*.

To ensure the robustness of the index, sensitivity analyses are performed to test how changes in indicator weights affect overall scores. This step ensures that the index provides consistent and reliable results across various contexts and scenarios.

Data Collection and Validation

Data collection for the AI Dependency Index relies on diverse sources, including international databases, industry surveys, academic research, and government reports. To ensure the reliability and accuracy of data, cross-validation techniques are employed, such as triangulation and peer reviews. Each country's dataset is subjected to rigorous quality checks to minimize biases and inconsistencies.

CASE STUDIES: AI IN PRACTICE

Healthcare Sector: AI-Driven Medical Innovation

The healthcare industry is experiencing significant improvements due to AI integration. AI algorithms, particularly in medical imaging, have enabled earlier diagnosis of diseases such as cancer, transforming patient care. AI-powered tools analyze complex patient data with unparalleled precision, helping healthcare providers make informed decisions and streamline treatment protocols.

Financial Services: Revolutionizing Risk Management and Customer Interaction

AI technologies are transforming the financial services industry by optimizing risk management and fraud detection. Real-time data analysis powered by AI enhances market predictions, while AI-driven chatbots and virtual assistants provide personalized customer service, allowing financial institutions to deliver more tailored services at reduced costs.

Manufacturing: Optimizing Production and Supply Chains

In manufacturing, AI's ability to predict machine failures and optimize supply chains is boosting efficiency and reducing downtime. AI-driven predictive maintenance systems can forecast when equipment needs

repairs, preventing costly breakdowns. In production, AI-powered robots and automation systems enhance precision, speed, and safety on assembly lines.

CONCLUSION

The AI Dependency Index offers a comprehensive tool for assessing AI readiness and dependency across nations. By evaluating key dimensions such as AI industry contributions, adoption rates, workforce skills, government support, and infrastructure readiness, the index provides a nuanced view of where countries stand in their AI journey. Policymakers and industry leaders can leverage this index to guide future investments, foster innovation, and ensure equitable and sustainable AI development.

As AI continues to reshape the global economy, it is vital that nations remain proactive in addressing both the opportunities and challenges it presents. The AI Dependency Index equips countries with the strategic insights necessary to navigate the complex AI landscape, ensuring they are well-positioned to lead in the AI-driven future.

REFERENCES:

1. Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. *Mind*, 59(236), 433-460.
2. McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (1956). A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence. *AI Magazine*, 27(4), 12-14.
3. Hinton, G. E., Deng, L., Yu, D., Dahl, G. E., Mohamed, A. R., Jaitly, N., ... & Kingsbury, B. (2012). Deep Neural Networks for Acoustic Modeling in Speech Recognition: The Shared Views of Four Research Groups. *IEEE Signal Processing Magazine*, 29(6), 82-97.
4. LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep Learning. *Nature*, 521(7553), 436-444.
5. Silver, D., Huang, A., Maddison, C. J., Guez, A., Sifre, L., Van Den Driessche, G., ... & Dieleman, S. (2016). Mastering the Game of Go with Deep Neural Networks and Tree Search. *Nature*, 529(7587), 484-489.
6. Sutton, R. S., & Barto, A. G. (2018). *Reinforcement Learning: An Introduction*. MIT Press.
7. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company.
8. Schwab, K. (2017). *The Fourth Industrial Revolution*. Crown Business.
9. Bughin, J., Seong, J., Manyika, J., Chui, M., & Joshi, R. (2018). *Notes from the AI Frontier: Modeling the Impact of AI on the World Economy*. McKinsey Global Institute.

სექცია 2. პროვულე ეკონომიკის ღარგებოს ბანვითარებოს ძირითადი მიმართულებებო

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОИЗВОДСТВА БЕЗГЛЮТЕНОВЫХ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ В КАЗАХСТАНЕ

Марина Темербаева

начальник учебного управления, д.б.н.,
профессор Инновационного Евразийского университета,
г. Павлодар, Казахстан

Татьяна Урюмцева

начальник отдела научно-организационной
работы, д.в.н., профессор

CURRENT STATE OF PRODUCTION OF GLUTEN-FREE FOOD PRODUCTS IN KAZAKHSTAN

The article examines the current state and prospects of creating gluten-free food products in Kazakhstan. The research of scientists from Kazakhstan on the intolerance of cereal protein – gluten, which causes the autoimmune disease “celiac disease”, has been studied. It is analyzed that a wide range of gluten-free products is currently available on the market of Kazakhstan. However, these products often have a low proportion of fiber and worse sensory properties compared to classical technology. It has been proven that the high quality of Kazakhstani grain crops will allow us to obtain high-quality products that will be in demand in the domestic and foreign markets.

* * * *

В Казахстане, как и во всем мире, целями государственной политики в области здорового питания являются сохранение и укрепление здоровья нации. Казахстан достиг значимых успехов в борьбе с рядом серьезных проблем в области питания и стремится к достижению глобальных целей по профилактике заболеваний, связанных с неправильным питанием. Значимость данного фактора подтверждается приоритетным направлением государственной политики РК в области улучшения здоровья населения. Пути ее решения обозначены в «Стратегии –2030» Республики Казахстан «улучшение питания, чистоты окружающей среды и экологии» является одним из приоритетных направлений, а отражены также в Концепции развития агропромышленного комплекса (АПК) на 2021-2030 годы. В них предусматривается обеспечение населения качественным, безопасным продовольствием и создание условий, обеспечивающих удовлетворение потребностей различных групп населения в рациональном, здоровом питании [1].

В последние десятилетия внимание ученых Казахстана все больше привлекает проблема непереносимости злакового белка – глютена. Увеличивается число людей, страдающих от аллергии, при которой потребление любого продукта с содержанием глютена представляет потенциальную опасность для здоровья. В отличие от многих других видов аллергии, аллергия к глютену может вызвать серьезное нарушение работы желудочно-кишечного тракта и нанести вред организму. Крайним проявлением непереносимости является целиакия. Целиакия рассматривается как непереносимость белка злаков – глина, выявляется во всех странах и регионах мира и сохраняет устойчивую тенденцию к увеличению ее частоты [2].

Целиакия в современной медицине рассматривается как аутоиммунная энтеропатия, возникающая вследствие приема глютена у лиц с генетической предрасположенностью, характеризующаяся наличием специфических антител. В литературе можно встретить другие названия целиакии – нетропическая спру и глютенная энтеропатия. На сегодняшний день распространение целиакии в Казахстане составляет 1: 262 человек [3].

Несмотря на это, в Казахстане довольно скудный выбор безглютеновой продукции, в особенности хлеба. Основная часть продукции без глютена поступает на казахстанский рынок из-за рубежа, в связи с чем такая продукция стоит дороже, чем если бы она производилась в Казахстане. Таким образом, разработка безглютенового хлеба является актуальной, как для конкретных хлебопекарных производств, так и для расширения ассортимента продукции без глютена в целом. Также в Казахстане отсутствуют предприятия, выпускающие подобную продукцию для данного сегмента потребителей. В настоящее время безглютеновые продукты импортируются из стран ЕЭС и имеют высокую стоимость. Обладают низкой пищевой ценностью, поскольку состоят преимущественно из крахмалопродуктов. Поэтому создание отечественных инновационных технологий производства безглютеновых продуктов на

Рисунок 1 – Возрастной контингент больных целиакией в Казахстане

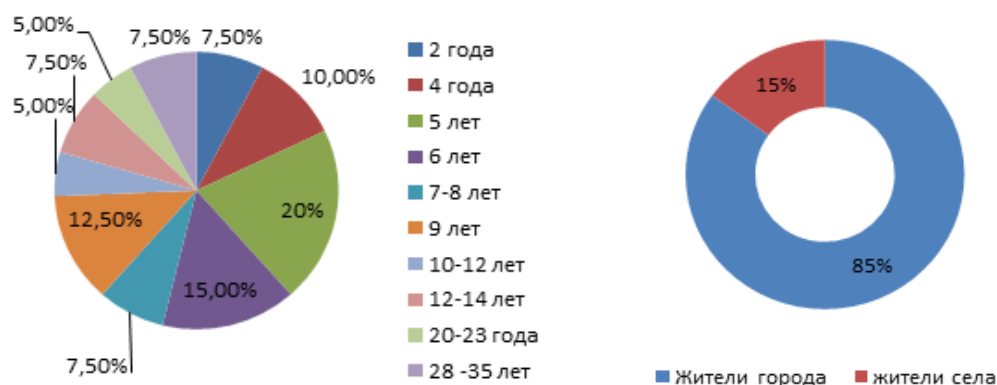
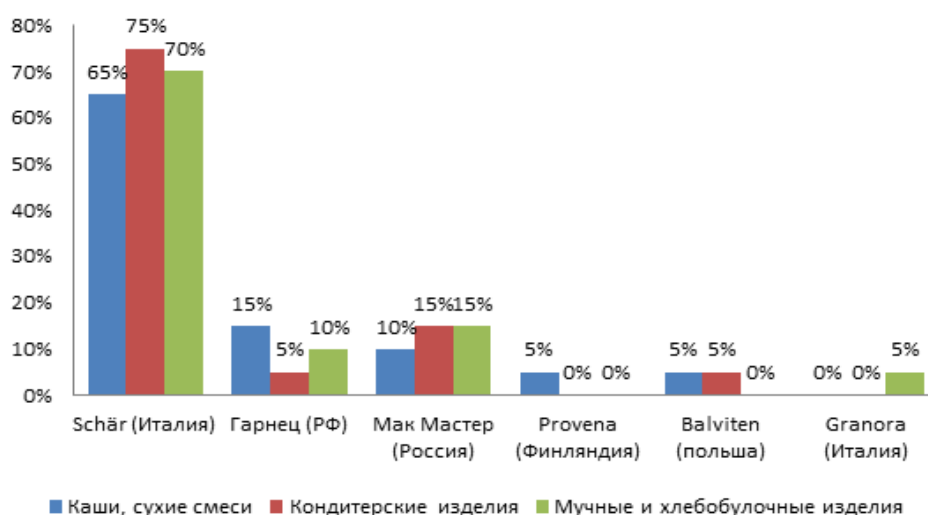

Рисунок 2 – Зарубежные фирмы-производители безглютеновой продукции, представленные на рынке РК

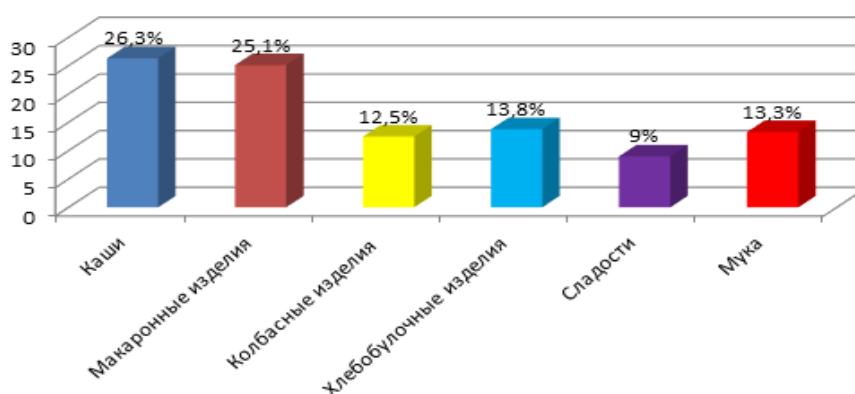
основе отечественного сырья является актуальной задачей для науки Казахстана, так как высокое качество наших зерновых культур позволит получать высококачественные продукты, которые будут иметь спрос на внутреннем и внешнем рынках. Исследования в данном направлении могут решить проблему обеспечения больных целиакией безглютеновой продукцией и помогут избавиться от зависимости потребителей покупки дорогих импортных безглютеновых продуктов [4]. Все выше изложенное позволяет считать тему научного исследования актуальной.

Учеными филиала ТОО «КазНИИППП» (Нур-Султан) изучена потребность в безглютеновой продукции среди населения. Методом анкетирования социологического опроса были подняты такие вопросы как трудности при приготовлении и поиске безглютеновой продукции, критерии при покупке, частоту употребления безглютеновой продукции, какой сегмент хотели бы увидеть на полках магазинов (рисунок 1). Получены анкеты от 107

человек, имеющих в семье больных целиакией по всему Казахстану. На вопросы преимущественно в 90% ответили женщины, так как за режимом питания безглютеновой диеты детей следят они, и 10% мужчин. Как показали исследования, основная масса больных целиакией 77,5% – это дети в возрасте от 2 до 12 лет; 12,5% – дети в возрасте от 12 до 23 лет, и 7,5% составляет возрастная группа от 28 до 35 лет. Из общего количества опрошенных респондентов 15% составляют жители сельской местности и 85% – городские жители. Анализ анкетных данных позволил выявить зарубежные фирмы-производители безглютеновой продукции, которую приобретают казахстанцы (рисунок 2).

Данный график свидетельствует о том, что основная масса опрошенных респондентов отдает предпочтение продукции итальянской фирмы Dr.Shar – 65% отдают предпочтение кашам и сухим смесям, 75% кондитерским изделиям, 70% мучным и хлебобулочным изделиям. Спрос на продукцию других зарубежных фирм значительно ниже и со-

Рисунок 3 – Востребованность в отечественной безглютеновой продукции больными целиакией

ставляет 5% – 15%. В то же время, в своих пожеланиях, люди отмечают, что хотели бы видеть в продаже отечественную безглютеновую продукцию, не уступающую по качеству зарубежной продукции, но более низкую по цене (рисунок 3).

Из вышеизложенного можно сделать вывод, что казахстанцы предпочитают видеть в продаже безглютеновую продукцию: каши и кондитерские смеси для выпечки, 25,1% – макаронные изделия, 12,5% – колбасные изделия, 13,8% – хлебобулочные изделия, 9% сладости и 13,3% муки, в этой связи для проведения исследований по получению безглютеновой продукции были выбраны хлебобулочные изделия (булочки) на основе кукурузной муки, обогащенные пищевыми волокнами и белком [5].

Учеными ТОО «Научно-производственного предприятия «Инноватор» разработаны технологии производства безглютенового хлеба и национального мучного продукта – теста для бешбармака. Авторами представлены данные по подбору и биохимическому составу муки из злаковых и бобовых культур, не содержащих глютен, для производства безглютеновых хлеба и национального мучного продукта. Новизна исследований заключается в изучении влияния пищевых добавок и улучшителей на качество разработанных безглютеновых изделий.

Исследовательская группа Казахского научно-исследовательского института переработки сельхозпродукции создала в лабораторных условиях первые безглютеновые продукты питания отечественного производства. «Согласно результатам проведенного институтом анкетирования, 67% больных целиакией (врожденная непереносимость белка) в Казахстане – дети до 11 лет, 15% – от 11 до 12 лет и 17% – от 21 до 35 лет. Основными клиническими проявлениями у детей являются низкорослость, деформация костей, анемия, психоневрологические нарушения и аллергические проявления. Только строгое соблюдение безглютеновой диеты предотвращает развитие осложнений, обеспечивает физическое и интеллектуальное развитие». Учеными Казахский научно-исследовательский институт

пищевой и перерабатывающей промышленности (Астанинский филиал, г. Нур-Султан, Казахстан) совместно с Национальным центром государственной научно-технической экспертизы (г. Алматы, Казахстан) изучено влияние крупности помола на водопоглотительную способность безглютеновой муки.

В результате проведенных экспериментальных данных, Учеными Астанинского филиала «КазНИИППП», было выявлено, что после экструзионной обработки зернового сырья, уменьшение содержания крахмала в нем было незначительным. В связи с чем было предложено при разработке комбинированных рецептур безглютеновых каш и сухих смесей для кондитерских изделий, заменить крахмал на экструзионную муку, что способствовало увеличению срока хранения, а также поддержанию свежести и микробиологической стабильности за счет уменьшения показателей активности воды.

Исследования в данном направлении в Казахстане могут решить проблему обеспечения больных целиакией безглютеновой продукцией.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. https://vuzlit.com/475322/strategii_2030_respubliki_kazahstan_uluchshenie_pitaniya_chistoty_okruzhayushey_sredy_ekologii (дата обращения: 23.09.2024)
2. Бельмер, С. А. Непереносимость глютена и показания к безглютеновой диете / С. Бельмер, А. Хавкин // Врач. – 2011. – № 5. – С. 17–21.
3. <https://science-medicine.ru/en/article/view?id=1153> (дата обращения: 23.09.2024).
4. Д.А. Шаймерденова. Технологии производства безглютенового хлеба и национального мучного продукта – теста для бешбармака / А.А. Махамбетова, Ж.М. Чаканова, Г.Т. Сарбасова, Д.М. Исакова, М.Б. Бекболатова // Вестник Алматинского университета – 2020 – №2. – С. 82 – 90.
5. Жусупбекова Л.И., Абзулинова Д.Е., Ибраева А.К., Джаксалыкова К.К., Мухамеджанова А.А. ЦЕЛИАКИЯ // Научное обозрение. Медицинские науки. – 2020. – № 6. – С. 44-49

STRATEGIC MANAGEMENT AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY OF ENERGY SECTOR ENTERPRISES IN UKRAINE

Yuliia Serhiivna Papizh

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Dnipro University of Technology, Dnipro, Ukraine*

The sustainable development of an energy company is significantly influenced by the principles of the external economic environment, that is, the local, national and global economy. The article emphasizes that the cluster mechanism is an effective and efficient tool for stimulating the development of the regional economy. The theoretical foundations of the essence of clusters, their effective formation and functioning have been analyzed. The understanding of the essence of the regional cluster in modern economic conditions and the need to improve the conceptual foundations of its definition are studied. The concept of an «autonomous specialized polystructural cluster» of the mining region is proposed, which, unlike the existing ones, provides for the unification of business entities not on the basis of belonging to one industry through the production of relevant products and providing services, but on the basis of belonging to a single resource center of the cluster, which makes it possible to use a complex of resources of natural and man-made origin for the production of products and the provision of services in various industries. The integration of these provisions in order to adapt to the harmonious development of the energy enterprise can help to increase the level of corporate social responsibility.

* * * * *

It is important to choose integration models of doing business aimed at increasing their competitiveness in the context of globalization processes which covers not only the economy of states but also the economy of regions. One of these types of modern innovation structures are cluster models of organization of economic activity as a type of network structures that have proven their high efficiency in different countries.

International experience proves the expediency of using cluster structures in increasing the sustainability of the economy and especially in increasing the sustainable development of regions. Clusters should be an effective tool in overcoming the negative factors that hinder the development of the regions of Ukraine and the country as a whole.

There are a significant number of definitions of the term “cluster” in both foreign and domestic publications, which in some way reflect the theory and practice of clustering processes. The first theoretical views

on clusters were based on industry combinations, and today clusters are considered as innovation-territorial associations that are better coordinated with the sources of competitive advantage, cover foreign economic relations, relations between industries, technology, information, marketing etc.

The research allows to formulate the following author’s interpretation of this definition: cluster — a territorial-industrial form of optimization of the region’s economy, which is based on a poly-structural model of integration of economic entities in order to synergistically use the potential of a single resource, material, and technical base to increase production and expand economic activities to ensure sustainable regional development.

Thus, the usage of a cluster approach of forming an effective strategy for sustainable development of the regions aims to solve an increasingly wide range of tasks, in particular:

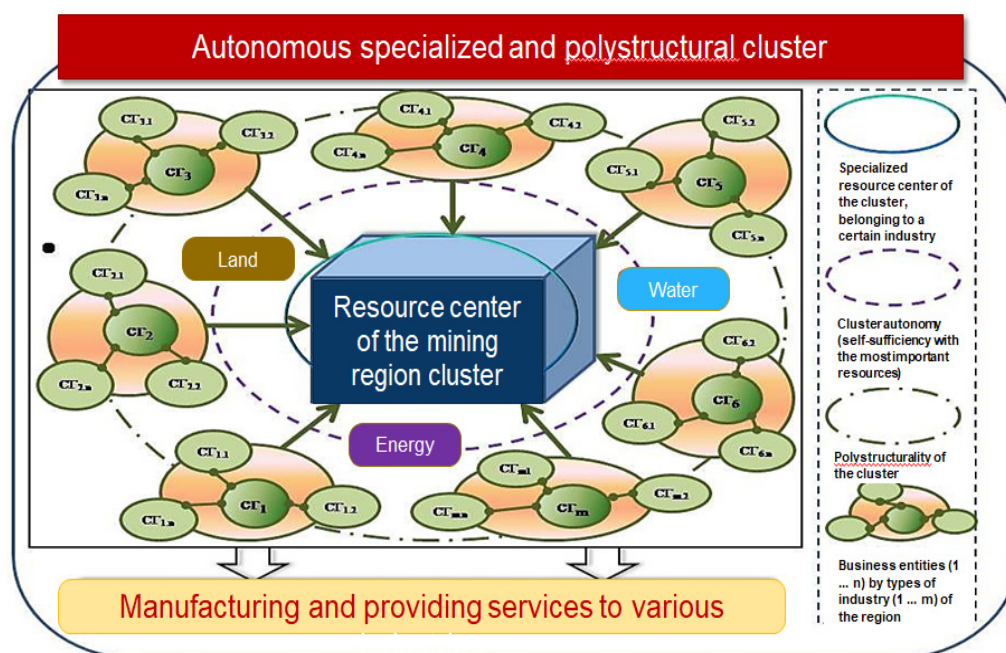
- analysis of the region’s competitiveness;
- development of regional development programs;
- stimulation of innovative activity in the region;
- ensuring the interaction of large and small businesses, etc.

Cluster structures represent a territorial and spatial form of production organization and optimization of the region’s economy, focused on innovative development in both scientific and industrial activities.

The authors proposed the concept of “autonomous specialized poly-structural cluster”, which, in contrast to the existing ones, involves a combination of economic entities not on the basis of belonging to one industry through the manufacture of relevant products and services, but also on the basis of belonging to a single resource center cluster, which provides an opportunity to use a set of resources of natural and man-made origin for the manufacture of products and services of various industries.

The autonomy of such a cluster is self-sufficiency of the most important resources (energy, water and land), their location directly on the cluster and the possibility of their integrated use in case of any need for maximum efficiency. The specialization of the above cluster is the availability of resource potential of the region belonging to a particular industry. The poly-structure of such a cluster is the use of specialized mining resource poten-

Figure 1 – Graphic interpretation of an autonomous specialized poly-structural cluster on the example of a mining region (compiled by the author)

tial for production and provision of services of various industries.

A graphical interpretation of the above concept on the example of a mining region is given in Figure 1.

Today, the issues of studying the nature of the association of the subjects of the regional cluster, the principles of formation and interaction, its basis are very important. Usually a regional territorial production cluster is formed as a mono-structural model, which is based on a single production area, a single production chain, process, a single innovative technology and so on.

According to the authors, according to the above definition of “cluster”, the most effective should be a parallel, ie, poly-structural approach to grouping enterprises. In such a cluster, enterprises are united not on the principle of belonging to one production chain, but on the principle of belonging to a single material and technical base, on which the production of several types of products or services can be carried out at once.

This will allow a more rational and full use of the “basis” of the cluster, to form a several times expanded

range of business projects and effectively implement them, which will stimulate the regional economy and ensure sustainable development of regions.

REFERENCES:

1. Cluster Development Program_2027. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:F0S6fLGb1h4J:https://mautic.appau.org.ua/asset/166:proekt-nacprogrami-klasternogo-rozvitku-do-2027-1pdf+&cd=8&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>.
2. Sarana L.A., Lutsenko N.O. (2018). Cluster policy as a tool for improving the competitiveness of the regional economy. *Electronic scientific journal “Pryazovskyi economic herald”*, 3(08), 107-110. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/3_08_uk/22.pdf.
3. Phillips J.A Mathematical Model of Sustainable Development Using Ideas of Coupled Environment-Human Systems. *The PelicanWeb's Journal of Sustainable Development*. 2010. Vol.6. №5. URL: <http://www.pelicanweb.org/solisustv06n05page2jasonphillips.html>.

საქართველოს ეროვნულ (სახელმწიფო) ბანკსა და საზედამხებელო კომერციულ ბანკებსა და სხვა სუბიექტებს შორის სანიმუშო საქმიანი ურთიერთობები საბაზრო ეკონომიკის პირობებში

გიორგი ცაავა
სტუ-ს პროფესორი, ე.მ.დ.

რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია საქართველოს ეროვნულ (სახელმწიფო) ბანკსა და საზედამხებელო კომერციულ ბანკებსა და სხვა სუბიექტებს შორის სანიმუშო საქმიანი ურთიერთობები საბაზრო ეკონომიკის პირობებში და დაქვემდებარებადობის მიხედვით ჩამოყალიბებულია მოსაზრება, რომ თუ ქვეყნის სხვა სახელმწიფოებრივ (სამინისტროები) და ქვემდებარე კომერციულ სტრუქტურებს შორის ასეთივე (ან მსგავსი) ურთიერთობები დამკვიდრდებოდა, მაშინ ჩვენი ქვეყანა ეკონომიკურად უფრო განვითარებული და წარმატებული გახდებოდა. დასკვნაში შეთავაზებულია ქვეყნის საგადასახადო სისტემის გარკვეული სრულყოფის წინადადებები.

საკვანძო სიტყვები: სახელმწიფოებრივი ფინანსური პოლიტიკა, ფინანსური ინსტრუმენტები, ფინანსური კოეფიციენტები, ფინანსური რესურსები.

EXEMPLARY BUSINESS RELATIONS BETWEEN THE STATE NATIONAL BANK OF GEORGIA AND SUPERVISORY COMMERCIAL BANKS AND OTHER ENTITIES IN MARKET ECONOMY CONDITIONS

Giorgi Tsaava
Professor of GTU

SUMMARY

1. The paper discusses the issues related to “exemplary business relations between the State National Bank of Georgia and supervisory commercial banks and other entities under market economy conditions” and it is proposed that if similar relations are legalized between the state government (ministries) of the country and its subordinate entities, ultimately the country It would become a precursor to further improvement of economic, financial and social conditions.

2. A proposal is proposed between the National Bank of Georgia, the “monetary policy controller” of the country, and the Ministry of Finance of Georgia, the “fiscal policy implementer” (where there are some disagreements along with business relations) to establish a business legal order and the “money” factor, the “banks” factor, the “economy” factor Considering

“globalization” and the “democracy” factor - discussing the formation of a new fourth executive, balancing and neutral state branch - even in the form of “monetary power”.

3. It is indicated that the universally recognized “Golden Ratio” ($1 = 0.62 + 0.38$) is successfully used in nature, society, economy, business management, i.e. everywhere and in everything (see 4), and the possibility of its use in the formation of the country’s budget is suggested. , even in relation to the legalization of the ratio of direct and indirect taxes. According to the data of the state budget of Georgia for 2021 - direct taxes amounted to 4.1 billion GEL, and indirect taxes amounted to 7.4 billion GEL, and according to the “golden section” proportion, their values could be approved, respectively 7.1 billion compared to 4.3 and The population of Georgia would have $(7.4 - 4.3) = 3.1$ billion GEL as savings, which would become the basis for the establishment of the average income level of the population and the establishment of entities with productive potential.

4. It is indicated that a more detailed analysis of the state budget of Georgia for 2021 showed us that out of revenues of 12.8 billion GEL, income taxes amounted to 3.5 billion GEL and profit tax only 1.0 billion GEL, which confirms our opinion that enterprises and organizations really used “profit the possibility of exploitation” and do not fulfill the main purpose of the profit tax, that “it is a certain tax on the use of the economic (logistic) space for the state by the agricultural entity - i.e. already existing labor resources, production, social, communal, energy and other types of infrastructure” and this can be corrected For each enterprise and organization operating in the country, we have legally legislated the “inviolability of the amount of profit at the level of profitability” in the balance sheet.

5. It is noted that the most socially unjust are “indirect taxes” (VAT, excises), they are payable by the final buyer and exert tax pressure on all income levels to the same degree, and through taxes absorb a higher share of personal income when purchasing goods. In this regard, direct taxes, which are estimates that provide income according to the general rule, are more valid and certain than indirect taxes. In addition, the replacement of “turnover tax” with “value added tax (VAT)” in the economy only caused a “bubble-like” increase in the

value of manufactured goods and did not bring any "volumetric increase" (and it became an even heavier burden for the population). In this regard, the USA and Japan have rejected the VAT and left the "turnover tax" and it functions quite successfully.

6. It is noted that within the framework of the partial devaluation and dedollarization of the national currency of Georgia, the excise tax on petroleum products and the price of fuel in the country almost doubled (the excise duty on diesel fuel increased from 220 to 440 GEL, and on gasoline from 250 to 500 GEL). Therefore, it seems appropriate to switch to the "floating excise duty regime", as established in Turkey, for example. "Floating" means that if the world price of petroleum products rises, the excise tax falls and vice versa, which would eventually cut the cost of fuel in half.

7. It is noted that the "European Commission" will officially consider the issue of introducing a certain tax on "international transactions" for the benefit of the countries' budgets as a fee for placing international shares and bonds on the world stock exchange. In this regard, as a payment for the long-term use of the country's significant resources (money supply) for international transactions by certain successful organizations only for their own benefit, it is proposed to introduce a tax of even 0.1% in the country's budget on "international financial transactions" by large corporations, which in our In this case, the transaction of securities with a nominal value of 5.5 billion GEL would become an important source of replenishment of the country's budget by at least 0.55 billion GEL.

Key Word: Statement financial policy, financial instruments, financial ratios, sources of financing.

* * * *

საბანკო საქმიანობის ჩანასახები და ცალკეული ელემენტები ჯერ კიდევ ცივილიზაციის გარიჟრაჟზე აღმოცენდა და მას შემდეგ სისტემატიურად მიმდინარეობს ბანკის, როგორც უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური ინსტიტუტის განვითარება და სრულყოფა. შედეგად, დღეისათვის ბანკისა და საბანკო ურთიერთობების სახით კაცობრიობას აქვს უნიკალური ფინანსური ინსტიტუტი, რომლის გარეშე წარმოუდგენელია არა მარტო ეკონომიკური ურთიერთობები. არამედ, ზოგადად საზოგადოებრივი პროგრესი.

თანამედროვე ბანკი არის მეტად რთული მექანიზმი, ამასთან, უაღრესად ფაქიზი და მყიფე - ცუდი მენეჯმენტის პირობებში და იმავდროულად მეტად მძლავრი ნორმატიული მართვის შემთხვევაში. ბანკები თანამედროვე ეკონომიკისა და საზოგადოების ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია. ისინი იმყოფებიან ეკონომიკის „შუაგულში“ და როგორც სისხლძარღვოვანი სისტემა, უზრუნველყოფენ კავშირს

ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის. ბანკები არიან არა რომელიმე ეკონომიკური რეგიონის ან ქვეყნის მახასიათებელი, მათ საქმიანობის სფეროს არ გააჩნია გეოგრაფიული და ეროვნული საზღვრები, ბანკები - ესაა უმნიშვნელოვანესი რესურსებისა და ფინანსური ძალის მქონე ყოვლისმომცველი მოვლენა. ძირითადად, სწორედ ბანკების მეშვეობით ხორციელდება რესურსების გადანაწილება დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მქონე სუბიექტებიდან იმ სუბიექტებისაკენ, რომლების მათ საჭიროებენ მოცემულ მომენტში. სამწუხაროდ, დღესაც კი ჩვენს ქვეყანაში ყველა ეკონომიკური სუბიექტის მიერ ბოლომდე არაა გაცნობიერებული ის როლი, რომელსაც უნდა ასრულებდეს საბანკო სისტემა ეკონომიკურ სისტემაში.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში მიღებულია ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობის ხარისხის განმსაზღვრელი 6 ძირითადი ფაქტორის გამოყოფა, როგორებიცაა, ცენტრალური ბანკის - აუქციონერთა სტრუქტურა; ხელმძღვანელის დანიშვნის პროცე-დურა; ამოცანებისა და მიზნების განსაზღვრა კანონმდებლობით; თავისი გადაწყვეტილებების სახელმწიფო ორგანოებთან კოორდინაცია; მთავრობის ხარჯების დაფინანსების შესაძლებლობა; ისტორიული განვითარების თავისებურება და ტრადიციები.

თავისი არსით ცენტრალური ბანკის მდგომარეობა, ის როლი, რომელიც მას აკისრია, მეტად წინააღმდეგობრივია და იგი ეკონომიკურ ლიტერატურაში ცნობილია „მაგიური ოთხკუთხედის“ სახელით, რომლის „კუთხეებსაც“ წარმოადგენს ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელი, უმუშევრობის დინე, ინფლაციის ტემპი და საგადასახდლო ბალანსის თანაფარდობა. აღნიშნული ინდიკატორები პირდაპირ თუ ირიბად დაკავშირებულია ერთმანეთთან და ყველა მათგანის ერთდროულად სასურველი მიმართულებით წარმართვა შეუძლებელია. მაგალითად, უმუშევრობის შემცირებას, როგორც წესი, მოსდევს ინფლაციის ზრდა, მეორე მხრივ, უმუშევრობის ზრდა, როგორც წესი, ნიშნავს ეკონომიკური ზრდის შენელებას. ასევე, ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებას უმრავლეს შემთხვევაში მივყავართ საგადასახდლო ბალანსის გაუარესებასა და ინფლაციის ზრდასთან. როგორც ზემოთ ავღნიშნეთ, ამ ოთხი მიზნის ერთდროულად მიღწევა შეუძლებელია და ამიტომ აუცილებელი ხდება მათ შორის პრიორიტეტულის (ერთი ან რამდენიმე) ამირჩევა, რასაც დროებით უნდა „შეენიროს“ რომელიმე სხვა მიზანი.

ცენტრალური ბანკების მრავალი ფიქციის განზოგადოებით შეიძლება გამოვყოთ ძირითადები, მათ შორის: ბანკნოტების მონოპოლიური ემისიის ფუნქცია; ქვეყნის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების ფუნქცია; საბანკო სისტემის საქმიანობის რეგულირების ფუნქცია; ბანკთა ბანკის

ფუნქცია; მთავრობის ბანკირისა და ფინანსური აგენტის ფუნქცია; ქვეყნის ოქრო-სავალუტო რეზერვების მართვის ფუნქცია; საგადახდო-საანგარიშშორებო სისტემის ორგანიზების ფუნქცია.

ცენტრალური ბანკების მიერ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელებისას გამოიყენება ინსტრუმენტების მთელი ნაკრები, როგორებიცაა: მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნები; ოპერაციები ღია ბაზარზე; ოფიციალური სააღრიცხვო განაკვეთი; რეფინანსირების განაკვეთი; სავალუტო პოლიტიკის ინსტრუმენტები.

„კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად, კომერციული ბანკი - ესაა „საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებული იურიდიული პირი, რომელიც იღებს დეპოზიტებს და მათი გამოყენებით თავისი სახელით ახორციელებს საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრულ საბანკო საქმიანობას“. ამ კანონის მიხედვით, მნიშვნელოვანია რამდენიმე მომენტი, რომელიც ნათელს ჰყენს ბანკის განმარტების შინაარსს, მაგალითად:

- არავის არა აქვს უფლება, მოიზიდოს დეპოზიტები და მათი გამოყენებით თავისი სახელით გასცეს კრედიტები ეროვნული ბანკის მიერ გაცემული ლიცენზიის გარეშე (მუხლი 2, პუნქტი 2);

- არავის არა აქვს უფლება გამოიყენოს ტერმინი „ბანკი“ ან სხვა სიტყვათაწყობა ამ ტერმინის გამოყენებით ამ კანონის შესაბამისად გაცემული საბანკო ლიცენზიის გარეშე, გადა იმ შემთხვევებისა, როცა ასეთი გამოყენება დანესებულია ან აღიარებულია კანონით ან საერთაშორისო შეთანხმებით, ან როცა კონტექსტიდან, რომელშიც გამოყენებულია ტერმინი „ბანკი“ ჩანს, რომ იგი არ აწარმოებს ამ კანონით და „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ ორგანული კანონით განსაზღვრულ საბანკო საქმიანობას (მუხლი 2, პუნქტი 3).

ბანკის საქმიანობის უმნიშვნელოვანესი პრინციპია მისი სრული ეკონომიკური დამოუკიდებლობა, რაც გულისხმობს მის ეკონომიკურ პასუხისმგებლობასაც თავისი საქმიანობის შედეგებისათვის.

კომერციული ბანკი - ესაა სპეციფიკური სახეობის საქონელის - „ფულის მწარმოებელი“, მიმოქცევისა და გაცვლის სფეროს „სავაჭრო-საშუა-ამავლო საწარმო“ და უნივერსალური ფულად-საკრედიტო ინსტიტუტი. საბანკო დანესებულე-ბების საქმიანობა მრავალფეროვანია და თანამედროვე საზოგადოებაში ბანკები სხვადასხვა სახეობის ოპერაციებს ახორციელებენ. ბანკი, როგორც სპეციფიკური საწარმოო, ახორციელებს ისეთ პროდუქტს, რომელიც არსებითად განსხვავდება მატერიალური წარმოების სფეროში წარმოებული პროდუქტისაგან, იგი აწარმოებს არა უბრალო საქონელს, არამედ საგადასახადო საშუალებას - „ფულის სახით“ - განსაკუთრებული სახეობის საქონელს. ბანკი - სავაჭრო,

საშუამავლო და არა სამრეწველო საწარმოოა.

ბანკში განსაკუთრებული პერსონალი საქმიანობს (მუშაობს) - უპირატესად მოსამსახურეები და არა მუშები. თანამედროვე ბანკი მისი არსიდან გამომდინარე, შეიძლება განისაზღვროს როგორც ნაღდი და უნაღდო ფორმებში საგადასახადო ბრუნვის მარეგულირებელი უნივერსალური ფულად-საკრედიტო ინსტიტუტი.

საქართველოს ეროვნული (სახელმწიფო) ბანკის მიერ საზედამხედველო კომერციული ბანკებისა და სხვა სუბიექტებისათვის დადგენილი სავალდებულო ხასიათის ეკონომიკური ლიმიტები და ნორმატივები, როგორებიცაა:

I. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის 1992 წლიდან დადგენილი „სავალდებულო კაპიტალის“ მოცულობების დინამიკა.

როგორც სამამულო, ისე უცხოურ კვლევებსა და ექსპერტთა შეფასებებში საბანკო სისტემის სტაბილიზაციისა და მდგრადობის უზრუნველყოფელ პირობად საკუთარი კაპიტალის ადეკვატური დონე არის მიჩნეული. ლოგიკა ისაა, რომ ბანკის გაკოტრების შემთხვევაში მისმა აქციონერებმა უკან უნდა დაიბრუნონ მათ მიერ აქციებში ინვესტირებული ფული (ნაწილი მაინც) - მხოლოდ ის, რაც დარჩება მეანაბრეთა და სხვა კრედიტორთა კანონიერი მოთხოვნის დაკმაყოფილების შემდეგ. ეს მომენტი ქართული კანონმდებლობითაცაა გათვალისწინებული. ზემოთაღნიშნულის ფორმულირება შეიძლება უფრო მოკლრდაც: **ბანკის კაპიტალი - ესაა მენეჯმენტის ცუდი მუშაობის კომპენსაციის წყარო.** შესაბამისი წესით და მოცულობით ფორმირებული საკუთარი კაპიტალი - არის ნებისმიერი კომერციული ბანკის შექმნისა და ფუნქციონირების წინაპირობა. მიუხედავად იმისა, რომ კომერციული ბანკის კაპიტალის წილი მთლიან რესურსებში არცთუ დიდია (საქართველოში 13%-ის ფარგლებშია), იგი სასიცოცხლო მნიშვნელობის ფუნქციების მატარებელია, რომელთა შორის აღსანიშნავია: ოპერატიული, დაცვითი, მარეგულირებელი და უფასო რესურსებისა და კაპიტალიზაციის ზრდის ფუნქციები.

კომერციული ბანკის კაპიტალზე საუბრისას უნდა ვიცოდეთ, რომ არსებობს ამ ტერმინის სხვადასხვა გაგება. ვიწრო გაგებით - ესაა საწესდებო კაპიტალი, იგივე ემიტირებული აქციების ღირებულება, ფართო გაგებით კი - ესაა საწესდებო კაპიტალის, სარეზერვო და სხვა ფონდების საერთო და აქტივების გადაფარვის რეზერვების, გასული წლებისა და მიმდინარე წლის მოგება (ზარალის) ერთობლიობა. ქართული კანონმდებლობით სააქციო კაპიტალი განიმარტება, როგორც „კომერციული ბანკის აქციონერთა კაპიტალი, რომელიც განისაზღვრება, როგორც სხვაობა ბანკის მთლიან

აქტივებსა და მთლიან ვალდებულებებს შორის“, ანუ აქციონერთა კაპიტალი = ბანკის მთლიან აქტივებს - მთლიანი ვალდებულებები (საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“).

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის ოფიციალურად დადგენილი სავალდებულო კაპიტალის მოცულობა 1992 წლიდან დინამიკაში შემდეგია:

- 1992 წლიდან - 500 მლნ კუპონი, ანუ 700

დოლარის ექვივალენტი, რომელიც 1994 წლის ბოლოსათვის, ჰიპერინფლაციის შედეგად 500 დოლარის ექვივალენტი გახდა;

- 1996 წელს - 100 ათ დოლარის შესაბამისი კურსით ლარებში;

- 1998 წლის ივნისამდე - 500 ათ დოლარის შესაბამისი კურსი ლარებში;

საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 1998 წლის 9 ივლისის N 61 და 3 დეკემბრის N 117 ბრძანების შესაბამისად, ყველა ბანკებს 2000 წლის 31 დეკემბრისათვის საწესდებო კაპიტალი 5 მლნ ლარის ტოლი უნდა გამხდარიყო და წლების მიხედვით მისი ზრდის დინამიკა შემდეგი გრაფიკით დამტკიცდა:

- * 1998 წლის 31 დეკემბრამდე - 1 მლნ ლარი;
- * 1999 წლის 30 ივნისამდე - 2 მლნ ლარი;
- * 1999 წლის 31 დეკემბრამდე - 3 მლნ ლარი;
- * 2000 წლის 30 ივნისამდე - 4 მლნ ლარი;
- * 2000 წლის 31 დეკემბრამდე - 5 მლნ ლარი.

საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2003 წლის 23 დეკემბრის ბრძანება N 297-ის

„კომერციული ბანკებისათვის კაპიტალის მინიმალური ოდენობის განსაზღვრის შესახებ“ თანახმად, 2004 წლიდან კომერციული ბანკების საზედამხებელო კაპიტალის მონიმალური სიდიდე განისაზღვრა 12 მლნ ლარის ოდენობით, შემდეგი ზრდის დინამიკის დამტკიცებით:

- * არანაკლებ 6,4 მლნ ლარი 2004 წლის 31 დეკემბრამდე;
- * არანაკლებ 7,8 მლნ ლარი 2005 წლის 31 დეკემბრამდე;
- * არანაკლებ 9,2 მლნ ლარი 2006 წლის 31 დეკემბრამდე;
- * არანაკლებ 10 6 მლნ ლარი 2007 წლის 31 დეკემბრამდე;
- * არანაკლებ 12,0 მლნ ლარი 2008 წლის 31 დეკემბრამდე.

გამომდინარე იქედან, რომ საქართველოს საბანკო სისტემა თვისობრივად ახალ ეტაპზე გადავიდა, 2017 წლის 3 მაისის ბრძანებით საქართველოს ეროვნული ბანკი საბანკო საქმიანობის ლიცენზიის მიღებით დაინტერესებული პირის საზედამხებელო კაპიტალის მინიმალური ოდენობას 50 მლნ ლარით განსაზღვრავს ეტაპობრივი ზრდის შემდეგი გრაფიკით:

- 2017 წლის 30 დეკემბერი - 12 მლნ ლარი;
- 2017 წლის 31 დეკემბერი - 30 მლნ ლარი;
- 2018 წლის 30 ივნისი - 40 მლნ ლარი;
- 2018 წლის 31 დეკემბერი - 50 მლნ ლარი.

ცხრილი 1.1. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის დაგენილი „სავალდებულო კაპიტალის მოცულობის“ დამტკიცების დინამიკა (მლნ ლარებში) 1992 – 2024 წლებში.

50									
40									
30									
10									
5									
1									
	500 მლნ კუპ	100 ათ დოლ.	1 მლნ ლარი	3 მლნ ლარი	5 მლნ ლარი	12 მლნ ლარი	30 მლნ ლარი	40 მლნ ლარი	50 მლნ ლარი
	1992 წ.	1996 წ.	1998 წ.	1999 წ.	2000 წ.	2008 წ.	2017 წ.	2017 წ.	2018 წ.

II. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის, 1992 წლიდან მოზიდული სახსრებიდან (პასიური ოპერაციები) დეკადურად ეროვნულ ბანკში თითოეული ბანკის მიერ გახსნილ სპეცანგარიშზე გარკვეული პროცენტული ოდენობით ჩარიცხვის (რეს-ურსების გაყინვის) „სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის - (სრნ)“ დამტკიცების დინამიკა.

თავიდანვე უნდა იქნას აღნიშნული, რომ: 1) ბანკი - არის მსოფლიოში ერთდ-ერთი კომერციული დაწესებულება, რომელიც ძირითადად მუშაობა „სხვისი ფულის ხარჯზე (80 - 85%)“ (მისი საკუთარი სახსრები მხოლოდ 10 - 15% შეადგენს). 2) ბანკის - არის მსოფლიოში ერთდ-ერთი კომერციული დაწესებულება, რომელმაც საკუთარი ბალანსი ყოველდღიურად უნდა შეადგენოს. 3) ბანკი - არის მსოფლიოში ერთდ-ერთი დაწესებულება, რომელსაც - კლიენტების ანგარიშებზე ყოველდღიური ნაშთების რესურსების სახით, უფასოდ გამოყენება შეუძლია. 4) ბანკი - არის მსოფლიოში ერთდ-ერთი კომერციული დაწესებულება, რომელსაც რესურსების თითოეული ლარის, სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის (სრნ) საფუძველზე (სიდიდის უკუპროპორციულად 5-დან - 20-მდე ჯერადად) და საბანკო მულტიპლიკატორიდან გამომდინარე (სბმპ = 1 / სრნ), ჯერადად გამოყენება შეუძლია.

კომერციული ბანკის პასიური ოპერაცია - ესაა იმ ოპერაციათა ერთობლიობა, რომელთა მეშვეობით ხდება მისი პასივების, ანუ რესურსების ფორმირება. როგორც განმარტებიდან ჩანს, პასიური ოპერაციების მეშვეობით ხდება კომერციული ბანკის რესურსების ზედა და ეს რესურსები აღირიცხება ბალანსის პასივში შესაბამის ანგარიშზე.

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის დადგენილი „სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის (სრნ)“ 1992 წლი-

დან მოცულობები დინამიკაში:

- * 1992 წლის 1 მაისამდე - 5%;
- * 1996 წლის 1 სექტემბრამდე - 20%;
- * 1996 წლის 1 სექტემბრიდან - 15%;
- * 1997 წლის 1 სექტემბრისა - 12%;
- * 1998 წლის 14 სექტემბრიდან - 16%;
- * 2000 წლის 12 მაისიდან - 14%;

2021 წლის პირველ ნახევარში ეროვნული ვალუტით 1 წლამდე ნარცენი ვადიანობის მოზიდული სახსრებისათვის მინიმალური სარეზერვი ნორმატივი - 5% შეადგენდა, უცხოური ვალუტით მოზიდული სახსრებისათვის - 25%, უცხოური ვალუტით 1 წლიდან 2 წლამდე ნარჩენი ვადიანობის ნასესხები სახსრებისათვის - 15%;

- 2021 წლის მეორე ნახევრიდან შეიცვალა მინიმალური სარეზერვი მოთხოვნები უცხოური ვალუტით მოზიდული სახსრებისათვის და ამჟამად იგი 10 - 25 % შეადგენს. ამასთან, ნარჩენი ვალდებულებების მიხედვით, ეროვნული ვალუტით 1 წლამდე მეტი ვადიანობის და უცხოური ვალუტით 2 წელზე მეტი ვადიანობის ნასესხები სახსრები სარეზერვო მოთხოვნებისაგან გათავისუფლებია.

პროპორცია, რომლის ჯერადობით შესაძლებელია მიმოქცევაში ფულადი მასა (საკრედიტო ფული) განსაზღვრული „პროპორციით“ მთლიანობაში საბანკო სფეროში გაიზარდოს, ეკონომიკურ ლიტერატურაში საბანკო მულტიპლიკატორის (სბმპ) სახით არის ცნობილი. მისი არსი იმაში გამოიხატება, რომ ფულადი მასის კუმულაციური გადიდება იმის ძალისხმევის ხარჯზე ხორციელდება, რომ რეზერვები (ჭარბი რესურსები) ერთი ეკონომიკური სუბიექტიდან სხვა სუბიექტებისაკენ (მოცემულ შემთხვევაში ბანკებიდან არასაფინანსო სექტორის ეკონომიკური აგენტებისაკენ და უკუ) მოძრაობენ. ფორმალურად, საერთო სახით, საბანკო მულტიპლიკატორი განისაზღვრება როგორც ქვეყნის ეკონომიკაში მთლიანი ფულადი მასის

ცხრილი 2.1. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის ლარიან რესურსებზე დადგენილი „სავალდებულო რეზერვების ნორმატივი“ (სრნ) დინამიკა 1992 - 2024 წ.:

20%									
15%									
10%									
5%									
	1992 წ.	1996 წ.	1996 წ.	1997 წ.	1998 წ.	2000 წ.	2000 წ.	2021 წ.	2024 წ.

(მფმ) შეფარდება მაღალი ეფექტიანობის ფულის (მეფ) მოცულობასთან, ანუ ერთი შეფარდებული სავალდებულო რეზერვების ნორმატივთან (სრნ), რაც შემდეგი სახით გამოიხატება:

$$\text{სბმპ} = \text{მფმ} / \text{მეფ},$$

$$\text{ანუ სბმპ} = 1 / \text{სრნ}.$$

აღნიშნულიდან გამომდინარე, თუ ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის სავალდებულო რეზერვების ნორმატივი:

- 10%-ის ტოლია, მაშინ საბანკო მულტიპლიკატორი $\text{ბმ} = 1 / 0,10 = 10$ -ის ჯერადია,
- 20%-ის შემთხვევაში საბანკო მულტიპლიკატორი $\text{ბმ} = 1 / 0,20 = 5$ -ის ჯერადია,
- 5%-ის შემთხვევაში საბანკო მულტიპლიკატორი $\text{ბმ} = 1 / 0,05 = 20$ -ის ჯერადია.

თვალსაჩინოებისათვის მულტიპლიციების მექანიზმის მოქმედება უფრო დეტალურად პირობით მაგალითზე განვიხილოთ. დავუშვათ, რომ კომერციულმა ბანკმა დეპოზიტების სახით 1000 ლარის ოდენობის რესურსი მიიღო. ბანკმა აღნიშნული რესურსის საკრედიტო რესურსად გამოყენების მიზნით, ჯერ ცენტრალურ ბანკში საკუთარ ანგარიშზე უნდა გადარიცხოს (გაყინოს) სავალდებულო რეზერვები, დავუშვათ ჩვენს შემთხვევაში 10%-იანი ნორმატივისას ($1000 \times 10\%$) = 100 ლარი და საკრედიტო რესურსად მხოლოდ დარჩენილი ($1000 - 100$) = 900 ლარი გამოიყენოს. კრედიტის მიმღებს აღნიშნული თანხა მის ანგარიშზე ჩაერიცხება, რაც ბანკისათვის უნებლიედ როგორც კლიენტის ანგა-

რიშზე ნაშთი, კვლავ საკრედიტო რესურსი გახდება. აღნიშნული თანხის საკრედიტო რესურსად გამოყენებისათვის ბანკი 10%-ის ოდენობის თანხას კვლავ ეროვნულ ბანკში საკუთარ ანგარიშზე გადარიცხავს (90 ლარი) და უკვე ($900 - 90$) = 810 ლარის ოდენობის კრედიტის გაასაცემის შესაძლებლობა წარმოექმნება. აღნიშნული რესურსიდან ბანკი კვლავ დაარეზერვებს ცენტრალურ ბანკში 10% რეზერვს (81 ლარს) და სესხად უკვე გასცემს ($810 - 81$) = 729 ლარს და ა.შ. ეს პროცესი კვლავ და კვლავ მათემატიკური უსასრულობის ჯაჭვის შესაბამისად გაგრძელდება. მაგრამ ეკონომიკაში ფულადი მასის გადიდების საერთო თანხა მხოლოდ განსაზღვრულ ზღვრამდე გაგრძელდება, რომლის მნიშვნელობა გეომეტრიული პროგრესიის ჯამის ცნობილი ფორმულით შეიძლება იქნას გაანგარიშებული:

$$1\,000 (1 + 0,9 + 0,9^2 + 0,9^3 + \dots) = 1\,000 / (1 - 0,9) = 10\,000 \text{ ლარი}.$$

ამრიგად, ბანკის მიერ მიღებული 1 000 ლარიანი დეპოზიტი (რესურსი), საბანკო მულტიპლიციების საფუძველზე, საკრედიტო რესურსად, 10%-იანი სავალდებულო სარეზერვო ნორმატის პირობებში შეიძლება $1 / 0,10 = 10$ -ჯერადად, ანუ 10 000 ლარის ოდენობით იქნას გამოყენებული (იხ. ცხრ. 3).

აღნისნულია, რომ პროპორცია, რომლის ჯერეადობით შეიძლება გაიზარდოს მიმოქცევაში ფულადი მასა (საკრედიტო ფული) მთლიანობაში საბანკო სფეროში გაიზარდოს, ეკონომიკურ ლიტერატურაში „საბანკო მულტიპლიკატორის“ სახელით

ცხრილი 2.2. ბანკებში საბანკო მულტიპლიციების შედეგად რესურსების მრავალჯერადად გამოყენების პრაქტიკული მაგალითი

ბანკები და ოპერაციები	ბანკის დეპოზიტები ანუ რესურსები, ლარებში	კრედიტად შესაძლო გასაცემი თანხა, ლარებში	ბანკის მიერ ცენტ. ბანკში სავალ. რეზ. თანხ, ლ-ში
1	2	3	4
1	1 000	900	100
2	900	810	90
3	810	729	81
4	729	656	73
5	656	590	66
6	590	531	59
7	531	478	53
8	478	430	48
9	430	387	43
10	387	349	39
10 ბანკის ჯამი	6 513	5 862	651
სხვა ბანკების ჯამი	3 487	3 138	349
ყველა ბანკების ჯამი	10 000	9 000	1 000

არის ცნობილი და მისი სიდიდე გაიანგარიშება: $სბმპ = 1 / \text{სავალდებულო რეზერვების ნორმატივთან (სრნ)}$. აღნიშნული ნორმატივი 5-დან 20% ფარგლებში მერყეობს და საბანკო მულტიპლიკატორის ჯერადობის სიდიდე შესაბამისად 20-სა და 5-ს შორის მერყეობს;

ჩამოყალიბებულია საბანკო სისტემაში საბანკო რესურსის მულტიპლიცირების (ჯერადად გაზრდის) პრაქტიკული მაგალითის ცხრილობრივი სქემა, რომლის თანახმად, 1 000 ლარის ოდენობის საწყისი რესურსებისა და სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის 10% პირობებში, ბანკს შეუძლია სწორი მენეჯმენტის პირობებში არა 1 000 ლარი, არანედ 10-ის ჯერადობით 10 000 ლარის ოდენობის სესხები გასცეს.

III. ოფიციალური სააღრიცხვო განაკვეთი (1, გვ. 75):

აღნიშნული განაკვეთის გამოიყენება ცენტრალური ბანკის მიერ ხდება კომერციულ ბანკებთან მოკლევადიანი სახელმწიფო ობლიგაციებით, კომერციული თამასუქებითა და სხვა ფასიანი ქაღალდებით ოპერაციების ჩატარებისას. ოფიციალური სააღრიცხვო განაკვეთის ოდენობა წარმოადგენს კრედიტების საბაზრო ფასის დადგენის ორიენტირს, ვინაიდან იგი განსაზღვრავს ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო რეგულირების სხვა ინსტრუმენტის, რეფინანსირების განაკვეთის ოდენობასაც.

ოფიციალური სააღრიცხვო განაკვეთი არის ფულად-საკრედიტო რეგულირების ირიბი ინსტრუმენტი და მისი მეშვეობით ცენტრალური ბანკი საჭიროების მიხედვით ახდენს ქვეყანაში კრედიტის

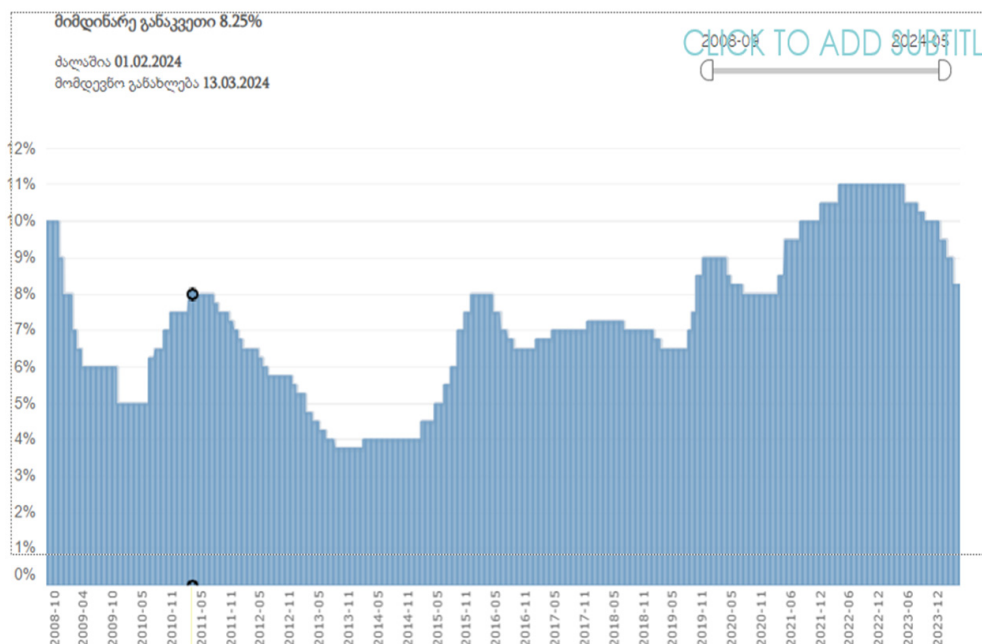
გაძვირების ან გაიაფების ტენდენციების სტიმულირებას. აღნიშნული ტენდენციები, თავის მხრივ, გავლენას ახდენენ მიმქცევაში არსებულ ფულად მასაზე. საპროცენტო განაკვეთის ზრდა იწვევს კრედიტის გაძვირებას, რომელიც, თავის მხრივ, არის სტიმული, რომ მოხდეს საკასო ნაშთების კლება, ვალდებულებათა შემცირება. ბუნებრივია, იქმნება ფულის ბრუნვის ზრდის ახალი სტიმული.

IV. რეფინანსირების განაკვეთი (იგივე მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი) (1, გვ. 75 - 76):

აღნიშნული განაკვეთი წარმოადგენს ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ერთ-ერთ მთავარ ინსტრუმენტს და იგი საბაზრო განაკვეთისათვის უმნიშვნელოვანესი ორიენტირია. რეფინანსირების სესხი (რეფინანსირება) - ესაა ცენტრალური ბანკის მიერ საკრედიტოორგანიზაციებისათვის გადაცემული ფულადი სახსრები (ძირითადად - მოკლევადიანი). რეფინანსირების განაკვეთი წარმოადგენს ცენტრალური ბანკის მიერ წლიურ პროცენტებში გაცხადებულ ფასს, რა ფასადაც იგი მზადაა, გასცეს მოკლევადიანი (უმეტესწილად - ერთი ან რამდენიმეწლიანი) სესხები საკრედიტო ორგანიზაციებისათვის ფინანსური დროებითი უკმარისობის (ლიკვიდობის) პრობლემის აღმოსაფხვრელად. რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილება საშუალო და გრძელვადიან პერსპექტივაში გავლენას ახდენს კომერციული ბანკების საპროცენტო განაკვეთების დონეზე.

ქვემოთ (ცხრილი 4) მოცემულია საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ გაცხადებული რეფინან-

ცხრილი 4.1. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დაგენილი „რეფინანსირების განაკვეთის“ დინამიკა 2008 - 2024 წლებში

სირების განაკვეთის დინამიკა 2008 - 2024 წლის მდგომარეობით, კერძოდ: 2008 წლიდან - 10%, 1009 წლიდან - 6%, 2011 წლიდან - 8%, 2020 წლიდან - 9%, 2022 წლიდან - 11%, 2023 წლიდან 9%, 2024 წლიდან - 8,25%.

V. რისკის ხარისხის მიხედვით აქტივების კლასიფიკაცია - არის ერთ-ერთი უმნიშვნელო-ვანესი საკითხი, რომლის საშუალებითაც ხდება აქტივები ხარისხისა და მისი რისკებისადმი მგრძნობელობის განსაზღვრა (1, გვ. 234).

მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში, მათ შორის საქართველოშიც, დამკვიდრებული „რისკების მიხედვით შეწონილი აქტივების“ ცნება, რომელიც გულისხმობს აქტივების კლასიფიკაციას მათთან დაკავშირებული რისკების მიხედვით. აღნიშნული კლასიფიკაცია რეგულირდება „კომერციული ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების შესახებ დებულებით“. დოკუმენტის თანახმად, რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები გამოიყენება კომერციული ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის განსაზღვრისათვის და იგი მოიცავს საკრედიტო და საბაზრო რისკებით შეწონილ აქტივებს. საკრედიტო რისკი არის კონტრაგენტი პარტნიორის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობითან გაკონტრირებით გამოწვეული რისკი, ხოლო საბაზრო რისკი არის ბაზარზე ფასების მერყეობის შედეგად ბანკის აქტივების ღირებულების ცვლილებით გამოწვეული რისკი.

აქტივების საკრედიტო რისკის მიხედვით შეწონვის მიზნით ბანკის აქტივები იყოფა 4 კატეგორიად და თითოეული კატეგორიის აქტივებს შეესაბამება საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი:

● **პირველი კატეგორიის აქტივი, 0%-იანი** საკრედიტო რისკი - საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი 0;

● **მეორე კატეგორიის აქტივი, 20%-იანი** საკრედიტო რისკი - საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი 0,2;

● **მესამე კატეგორიის აქტივი, 50%-იანი** საკრედიტო რისკი - საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი 0,5;

● **მეოთხე კატეგორიის აქტივი, 100%-იანი** საკრედიტო რისკი - საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი 1,0;

საქართველოში მოქმედი პრაქტიკით მიღებულია ასევე აქტივებისა და მისი მთავარი ნაწილის - სესხების კლასიფიკაცია ვადაგადაცილების მიხედვით, რომელიც ეფუძნება ასევე ეროვნული ბანკის დოკუმენტს და ეწოდება „კომერციული ბანკების მიერ აქტივების კლასიფიკაცია და შესაძლო დანაკარგების რეზერვების შექმნისა (ბანკის საკუთარი შემოსავლებიდან) და გამოყენების წესი“. აღნიშნული დოკუმენტის თანახმად სესხების კლასიფიკაცია ხდება 5 კატეგორიის მიხედვით:

- სტანდარტული სესხი;
- საყურადღებო სესხი;
- არასტანდარტული სესხი;
- საეჭვო სესხი;
- უიმედო სესხი.

დაეუშვათ კომერციულმა ბანკმა გასცა კრედიტო 10 000 ლარის ოდენობით, სამი თვით, წლიური 12%-ის ქვეშ და ვადაგადაცილებაზე გაორმაგებული საპროცენტო განაკვეთი აქვს გათვალისწინებული :

ცხრილი 5.1. კომერციული ბანკის კრედიტების ვადაგადაცილების მიხედვით კასიფიცირებისა და შესაძლო დანაკარგების გადასაფარავად საკუთარი შემოსავლებიდან ფორმირების პრაქტიკუმი

№ რიგზე	სესხ. კლას. საკრ. რისკ. მიხ.	ვადაგადაცილ. ხანგრძლივ.	სარეზ. განაკვეთი	სარეზ. თან. ლარებში	ვადაგადაცილ. პერიოდი	ძირ. სასეს-ხო თან ლარ.	მის. %, ლარებში	დავ. ჯამ. ლარებში
1	სტანდარტული	ვადაგად. 0დღ	2%	200	01.01-01.04	10 000	300	10 300
2	საყურადღებო სესხი	ვადაგად-30დ	10%	1 000	01.04-01.05		200	10 500
3	არასტანდარტ სესხი	ვადაგად-60დ	30%	3 000	01.05-01.06		200	10 700
4	საეჭვო სესხი	ვადაგად-120დ	50%	5 000	01.06-01.08		400	11 100
5	უიმედო სესხი	ვადაგად-150დ	100%	10 000	01.08-01.09		200	11 300
	ჯამი			10 000		10 000	1 300	11 000

- გაცემული სესხის მოცულობა - 10 000 ლარი;
- სასესხო განაკვეთი - 12 % წლიური;
- სესხის გაცემის ხანგრძლივობა - 3 თვე;
- სესხის გაცემის თარიღი - 01.01.2023 წელი;
- ვადაგადაცილებულ სესხზე დასარიცხი საპროცენტო განაკვეთი ორმაგდება.

VI. საქართველოს ეროვნული ბანკის მხრიდან კომერციული ბანკების აქტივების ხარისხის ანალიზის, მათ დინამიკაში შეფასების საქმეში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა 2006 წლის დამტკიცებულმა „კომერციული ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გამჭვირვალობის წესმა“.

„გამჭვირვალობის წესის“ მიხედვით, კომერციული ბანკების მიერ პერიოდულად **სავალდებულო წესით გამოსაქვეყნებელ ინფორმაციაში შედიდა 18 ეკონომიკური მაჩვენებელი**, რომელთაგან ქვემოთ მოყვანილი ხუთი აქტივების ანალიზის საშუალებას იძლეოდა. ეს მაჩვენებლები წარმოაჩენდა აქტივების სტრუქტურის, მასში ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხების ხარისხისა და მთლიანი სესხების წლიური ზრდის ტემპს. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ სავალდებულო გამოქვეყნებას ექვემდებარებოდა არა მარტო ამ მაჩვენებლების ყოველ კვარტალური დინამიკა, არამედ მათი შედარება გასული წლის ანალოგიურ პერიოდთან. ეს მაჩვენებლები იყო:

- **უმოქმედო სესხები / მთლიანი სესხები;**
- **სესხების შსაძლო დნაკარგების რეზერვი / მთლიანი სესხები;**
- **უცხოური ვალუტით არსებული სესხები / მთლიანი სესხები;**
- **უცხოური ვალუტით არსებული აქტივები / მთლიანი აქტივები;**
- **მთლიანი სესხები მიმდინარე პერიოდში / მთლიანი სესხები ერთი წლის წინ.**

საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა 2017 წლის 22 ივნისის შესაბამისი ბრძანებით გააუქმა ზემოთაღნიშნული „გამჭვირვალობის წესი“ და დაამტკიცა ბაზელი 3-ის ახალი მოთხოვნების შესაბამისი „კომერციული ბანკების მიერ პილარ 3-ის ფარგლებში ინფორმაციის გამჟღავნების წესი“. აღსანიშნავია, რომ გამჭვირვალობის წესში არსებული 18 ეკონომიკური მაჩვენებლის ნაცვლად დამტკიცდა 24, სადაც სრულად იქნა შენარჩუნებული აქტივების ხარისხის შეფასების ხუთივე მაჩვენებელი.

VII. კომერციული ბანკის ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობაზე მოქმედი ფაქტორები (1, გვ. 258 - 262):

მას შემდეგ, რაც გავეცანით ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის არსსა და მათ მნიშვნელობას კომერციული ბანკის საიმედოობისა და მდგრადობის

უზრუნველყოფისათვის, შევეხოთ იმ ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ მათზე, მართლაც შეფასებით ეს ფაქტორები სამი ტიპისაა: მაკროეკონომიკური, ქვეყნის შიდა და შიდა საბანკო. ბუნებრივია, მათი გავლენა როგორც მთლიანად საბანკო სისტემის, ისე კონკრეტული კომერციული ბანკის ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობაზე შეიძლება იყოს დადებითი და უარყოფითი.

განვიხილოთ შიდა ბანკის ფაქტორები:

აღნიშნული ფაქტორი ზემოთაღნიშნული ფაქტორებიდან ალბათ ყველაზე მნიშვნელოვანია და გულისხმობს კონკრეტული ბანკის მდგომარეობას, კერძოდ, ადეკვატური კაპიტალი, აქტივების სტრუქტურა და ხარისხი, პასივების სტრუქტურა და ხარისხი. აქტივებისა და ვალდებულებების ვადების მიხედვით შესაბამისობა, ბანკის იმიჯი და მოქნილი მენეჯმენტი. მათ შორის:

● **ადეკვატური კაპიტალი**, გამომდინარე მისი ფუნქციიდან, განსაკუთრებით დაცვითი ფუნქციიდან, მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს კომერციული ბანკის ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის დონეს. ადეკვატური კაპიტალი, მისი სტრუქტურა, რეზერვებისა და გაუნაწილებელი მოგების წილი მთლიან კაპიტალში უზრუნველყოფს პრობლემების მინიმიზებას კრიზისის დროს.

● **აქტივების სტრუქტურა და ხარისხი** - არის მთავარი ინდიკატორი, რომლის გაანალიზებაც გვაძლევს პირველ ინფორმაციას კომერციული ბანკის ლიკვიდობის პრობლემურობის შესახებ. მაგალითისათვის, განვიხილოთ სამი პირობითი ბანკის აქტივების სტრუქტურა და შევადაროთ ისინი (ცხრილი 7.1). მნიშვნელობა არ აქვს, თუ რა მოცულობისაა ეს აქტივები, ანუ რომელი ბანკია რმელი ბანკია უფრო დიდი, განვითარებული მათი სტრუქტურა - თითოეული აქტივის ხვედრითი წილი მთლიან აქტივებში (იხ. ცხრილი 7.1).

როგორც ვხედავთ, ბანკი A-ს აქტივებში ლიკვიდური აქტივების (პირველი ოთხი ელემენტი) ხვედრითი წილი 15%-ია, ანუ მინიმალურია, ბანკი B-ს შემთხვევაში გვაქვს 30%, ანუ ზომიერი დონე, ხოლო ბანკი C-სასიათდება ჭარბი ლიკვიდობით - 56%. შესაბამისად, „მუშა“ აქტივებიც ამ ბანკებში უკუპროპორციულია - 83%, 60% და 48%.

როგორც ვხედავთ, ბანკ A-ს უკვე აქვს ლიკვიდობის პრობლემა ან მალე დადგება ამის წინაშე და საფრთხე ემუქრება მის გადახდისუნარიანობასაც. ბანკ C-ს აქტივები ხასიათდება ჭარბი ლიკვიდობით, ანუ მასში მინიმალურია „მუშა“ აქტივების ხვედრითი წილი, რაც მენეჯმენტის არაეფექტიანობაზე ან „ზედმეტ სიფრთხილეზე“ მეტყველებს. ბანკ B-ს აქვს ყველაზე ზომიერი ლიკვიდობისა და, შესაბამისად, - „მუშა“ აქტივების ყველაზე ოპტიმალური დონე. თან აღნიშნული თანაფარდობა ახლოსაა „ოქროს კვეთას“ თანაფარდობასთან და დასტურდება სა-

ცხრილი 7.1. სამი პირობითი კომერციული ბანკის აქტივების სტრუქტურა (ხვედრითი წილი %):

N	აქტივები	ბანკი A	ბანკი B	ბანკი C
1	ნაღდი ფული	4	3	6
2	სახსრები სებ-ში	3	15	15
3	სახსრები სხვა ბანკებში	3	10	25
4	ფასიანი ქაღალდები	3	8	2
5	წმინდა სესხები	60	50	40
6	ინვესტიციები	20	2	6
7	წმინდა ფიქსირებული აქტივები	1	1	1
8	სხვა აქტივები	1	1	1
	მთლიანი წმინდა აქტივები	100	100	100
	ლიკვიდური აქტივები (მუხლები 1, 2, 3, 4)	13	36	48
	„მუშა“ აქტივები (მუხლები 4, 5, 6)	83	60	48

ცხრილი 7.2. სამი პირობითი კომერციული ბანკის პასივების სტრუქტურა (ხვედრითი წილი %)

პუნქ.	პასივები:	ბანკი A:	ბანკი B:	ბანკი C:
1	დეპოზიტები მოთხოვნამდე	60	36	20
2	ვადიანი დეპოზიტები	15	24	25
3	სხვა ბაზნკების სახსრები	9	10	30
4	საკუთარი სავალო ფასიანი ქაღალდები	0	2	2
5	სხვა ვალდებულებები	1	2	3
6	სუბორდინირებული ვალდებულებები	0	16	10
7	საკუთარი კაპიტალი	15	20	10
	მთლიანი პასივები	100	100	100
	არასაბანკო დეპოზიტები (პუნქტები 1 და 2)	75	60	45
	ბანკის სახსრები და საკუთ. ფასიანი ქაღალდები (პუნქტები 3 და 4)	9	12	32
	სუბორდინირებული სახსრები და კაპიტალი (პუნქტები 6 და 7)	15	36	20

ყოველთაოდ აღიარებული „ოქროს კვეთას“ პროპორციის აქსიომური უპირატესობა (6).

● **პასივების სტრუქტურა და ხარისხი**, ანუ მისი რესურსების მდგომარეობა, გვიჩვენებს, თუ რამდენად სტაბილური და გრძელვადიანია მათი რესურსები, რამდენია მათში მოთხოვნამდე, ანუ არასტაბილური დეპოზიტების წილი, აქვს თუ არა სუბორდინირებული ვალდებულებები და როგორია მისი კაპიტალური ბაზა. ამის საილუსტრაციოდ, აქტივების მსგავსად, მოვახდინოთ სამი პირობითი ბანკის პასივების სტრუქტურის ანალიზი (ცხრილი

7.2). მარტივი ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ პირობითი ბანკებიმნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან.

ბანკ A-ს პასივებში დიდი ხვედრითი წილით გამოირჩევა არასაბანკო დეპოზიტები, მათ შორის, მოთხოვნამდე. მინიმალურია, სხვა ბანკების სახსრები და რესურსები მოზიდული საკუთარი ფასიანი ქაღალდების ემისიით, არ გააჩნია სუბორდინირებული ვალდებულებები და შედარებით ოპტიმალურია საკუთარი კაპიტალის დონე. ბანკ B-ს სტრუქტურაში თანაბრადაა წარმოდგენილი ყველა შესაძლო წყაროდა საკმაოდმაღალია სუბორდინი-

რეზული ვალდებულებებისა და კაპიტალის ხვედრითი წილი. რაც შეეხება ბანკ C-ს, იგი ორიენტირებულია არასაბანკო დეპოზიტებზე და უფრო საბანკო დეპოზიტებითა და სუბორდინირებული ვალდებულებებითაა წარმოდგენილი, შდარებით ნაკლებია მისი კაპიტალის მოცულობაც.

როგორც ვხედავთ, ბანკები A და C არიან მნიშვნელოვნად დამოკიდებულნი ერთ ან რამდენიმე წყაროზე და უფრო დიდი რისკის ქვეშ არიან, მაშინ როცა ბანკი B რესურსების წყაროების დივერსიფიკაციით და კაპიტალის მაღალი ადეკვატურობით გამოირჩევა. ბანკ B-ს აქვს ყველაზე ზომიერად - არასაბანკო დეპოზიტებს და სუბორდინირებულ სახსრებსა და კაპიტალს შორის თანაფარდობა (60% და 36%), თან აღნიშნული თანაფარდობა ასევე ახლოსაა „ოქროს კვეთას“ თანაფარდობასთან და აქაც დასტურდება საყოველთაოდ აღიარებული „ოქროს კვეთას“ პროპორციის აქსიომური უპირატესობა (6).

VIII. რისკების მართვის გამოყენება საბანკო ზედამხედველობის თვალსაზრისით:

როგორც ნებისმიერი ცენტრალური ბანკი, აქართველოს ეროვნულ ბანკიც საზედამხედველო პოლიტიკის გატარებისას განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს კომერციულ ბანკში რისკების მართვის სისტემების ადეკვატურობას, რათა ეს სისტემები იძლეოდნენ რისკების გონივრული მართვის, დროული იდენტიფიცირების, ადეკვატური შეფასების, ეფექტიანი მონიტორინგისა და კონტროლის საშუალებას.

თანამედროვე ქართულ პრაქტიკაში ეროვნული ბანკის მხრიდან საზედამხედველო ფუნქციის შვესრულებისას კომერციული ბანკების რისკების მართვისათვის ისტორიულად ძირითადად გამოიყენებოდა სამი მიმართულება:

● საბანკო ზედამხედველობის CAMELS-ის სისტემით:

საქართველოში CAMELS-ის სისტემით კომერციული ბანკების რისკების შეფასების საფუძველს ისტორიულად წარმოადგენდა „კომერციული ბანკების ანგარიშგებისა და სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე ფინანსური მდგომარეობის CAEL-ის სისტემით ანალიზისა და შეფასების მეთოდური სახელმძღვანელო“ (დამტკიცებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2007 წლის 25 სექტემბრის N 251 ბრძანებით). სახელმძღვანელოს მიხედვით, „საბანკო ზედამხედველობის ძირითად არგუმენტს შენაბრეთა დანაკარგის რისკის შმცირება და ამ გზით ბანკების მიმართ საზოგადოების ნდობის განმტკიცება წარმოადგენს“. გასულ მასალაში (1, გვ. 619 – 640, თავი 22) განხილვისას CAMELS-ის სისტემის შესახებ, ასევე ცალკეული თემების განხილვისას (აქტივები, ლიკვიდობა,

მოგება) შესწავლილია ბანკის რისკების ანალიზისა და შეფასების საკითხები.

● საბანკო ზედამხედველობა თამატური შემონმებით:

თემატური შემონმება შეიძლება განხორციელდეს ადგილზე გასვლით (ინფორმაციის მიღება უშუალოდ ბანკში) ან ადგილზე გაუსვლელად (ბანკების მიერ წარმოდგენილი ფინანსური ანგარიშგებების დატალური შემონმება). ასეთი მიდგომა განიხილება როგორც ურთიერთშევესების მექანიზმი და არა როგორც ალტერნატივა. ამასთან, ამ ორი მიმართულების სინთეზით იქმნება ძლიერი კომბინაცია, თუ, რა თქმა უნდა, მათი განხორციელება ხდება კოორდინირებულად. ამ მხრივ თვალსაჩინოა „კომერციული ბანკების ადგილზე შემონმების მეთოდური სახელმძღვანელო“ (დამტკიცებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2007 წლის 25 სექტემბრის N 250 ბრძანებით), რომელიც წარმოადგენს საქართველოს ეროვნული ბანკის ზედამხედველობის დეპარტამენტის ინსპექტორების მიერ კომერციული ბანკების ადგილზე შემონმების სამუშაოების ეფექტიანად ორგანიზებისა და წარმართვის ინსტრუქციას. ეს არის საკმაოდ მოცულობითი დოკუმენტი (453 გვ.) და შდგება 7 თავისა და 31 პარაგრაფისაგან. თავების მიხედვით განხილულია შემდეგი საკითხები: შემონმების პოლიტიკა და ადმინისტრირება; კაპიტალი; აქტივების ხარისხი; მენეჯმენტის შეფასება; მოგება, ლიკვიდობა, სხვადასხვა შესამონმებელი საკითხები.

ბანკების ზედამხედველობის აღნიშნული მართულების უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს დეპოზიტართა ინტერესების დაცვა დაცალკეული ბანკების კეთლსინდისიერებისადმი საზოგადოების ნდობის შენარჩუნება. სახელმძღვანელოს მიხედვით, ამგვარი ნდობა აუცილებელია, რადგან კლიენტები საბანკო სისტემის დაფინანსების ძირითად წყაროს წარმოადგენენ და ამის გარეშე ბანკები ვერ შეძლებენ თავიანთი ყველაზე მთავარი დანიშნულების - ფინანსური მომსახურების განხორციელებას. შემონმების დროს აუცილებელია, შეფასდეს, თუ რამდენად ადრეკვატურად იცავს კონკრეტული ბანკი ნორმატიულ აქტებსადა რისკების მართვის და მინიმიზაციის მიზნით დადგენილპროცედურებს, ლიმიტებს და ნორმებს.

● სავალდებულო ნორმატივები კომერციული ბანკებისათვის:

საბანკო ზედამხედველობის ყველაზე მნიშვნელოვან კომპონენტს წარმოადგენს რისკების ზედმეტი კონცენტრაციისაგან დაცვა, რომელიც დაკავშირებულია კომერციული ბანკი კონკრეტულ კონტრაგენტებთან, სექტორებთან ან ქვეყნებთან, რადგან რაც უფრო დიდია რისკების კონცენტრაცია, მით უფრო მაღალია დანაკარგის პოტენციალი.

საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა 1995 წლის დასაწყისიდან ამოქმედდა დაგენილება „საქართველოს რესპუბლიკაში კომერციული ბანკების საქმიანობის ეკონომიკური ნორმატივებისა და ლიმიტების შესახებ“ (დამტკიცებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის გამგეობის 1995 წლის 27 იანვრის N 10 დადგენილებით).

ამის შემდეგ აღნიშნულ დოკუმენტში შევიდა ბევრი ცვლილება და დამტკიცდა ახალი რედაქციით. ისინი, ერთი მხრეზე, ეხებოდა სავალდებულო ნორმატივების ახალი სახეობების გაჩენას ან ძველების გაუქმებას, მეორე მხრეზე - ზღვრული მაჩვენებლების ცვლილებას (გამკაცრება ან შესუსტება). აღნიშნული ისტორიული გენეზისი ნაჩვენებია ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში 8.1.

გავეცანით რა სავალდებულო ნორმატივების (კოეფიციენტების) დიდ ნაწილს საჭიროა განემარტოთ ტერმინი „**რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები**“.

1988 წელს საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის მიერ კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასებასთან დაკავშირებით რეკომენდირებულ იქნა საერთაშორისო დონეზე აღიარებული პრაქტიკა, რომელსაც „**რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები**“ ეწოდება. აღნიშნული პრაქტიკა საქართველოში გამოიყენება 1998 წლიდან. რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები გულისხმობს საკრედიტო და საბაზრო რისკებით შენონილი აქტივების ჯამს.

აქტივების საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონის მიზნით ბანკის აქტივები იყოფა 4 კატეგორიად და თითოეული კატეგორიის აქტივებს შეესაბამება საკრედიტო რისკის შესაბამისი კოეფიციენტი:

- I კატეგორიის აქტივები, 0%-იანი საკრედიტო რისკი - კოეფიციენტი 0;
- II კატეგორიის აქტივები, 20%-იანი საკრედიტო რისკი - კოეფიციენტი 0,2;
- III კატეგორიის აქტივები, 50%-იანი საკრედიტო რისკი - კოეფიციენტი 0,5;

- IV კატეგორიის აქტივები, 100%-იანი საკრედიტო რისკი - კოეფიციენტი 1,0;

აქტივების საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონის შედეგად მიიღება სხვადასხვა კატეგორიის აქტივი, რომლებიც დაჯგუფებული არიან მათი რისკის ხაცისხის შესაბამისად. გასათვალისწინებელია, რომ შეიძლება არსებობდეს მუხლები, რომლებიც არ ექვემდებარება შენონის გაანგარიშების მეთოდოლოგიის თანახმად (ცხრილი 8,2).

ბუნებრივია, საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონილი აქტივებისა და ბალანსგარეშე ვალდებულებების დაჯამებით მიიღება **ერთიანი საკრედიტო რისკისმიხედვით** შენონილი აქტივები, რომელთაც, როგორც ზემოთ ავლენით, უნდა დაემატოს შესაბამისი მეთოდოლოგიით გაანგარიშებული **საბაზრო რისკის** მიხედვით შენონილი აქტივები.

ქართული რეგულაციით, საბაზრო რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების მეთოდოლოგია საბაზრო რისკად მიიჩნევა მხოლოდ **სავალუტო რისკებს**. **სავალუტო რისკის მიხედვით შენონვას დაქვემდებარებულ ვალუტაში ფორმირებულ აქტივებს შეესაბამება 50%-იანი რისკის კატეგორია და სავალუტო რისკის კოეფიციენტი 0,5-იანი რისკის კატეგორია და სავალუტო რისკის კოეფიციენტი 0,5**. ინფორმაციისათვის: ეს მაჩვენებელი 2008 წლამდე იყო 1,0, ხოლო 2009 წლის ივლისამდე 0,75.

ამრიგად, **ჯამური რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების მოცულობაში** შედის შესაბამისი მეთოდოლოგიით გაანგარიშებული **სამი ლომპონენტი**:

- **საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები (ცხრილი 8.2);**
 - **საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონილი ბალანსგარეშე ვალდებულებები;**
 - **საბაზრო რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები (საბაზრო რისკად მიიჩნევა მხოლოდ სავალუტო რისკები, სავალდებულო კოეფიციენტი 0,5).**
- ზემოთაღნიშნული სამი კომპონენტის დაანგა-

ცხრილი 8.1. კომერციული ბანკების სავალდებულო ნორმატივების ტიპები და რაოდენობა საქართველოში (ისტორიული გენეზისი)

სავალდებულო ნორმატივები (კოეფ.) ტიპები:	1995. 27.01	1995. 06.05	1998. 13.12	2001. 10.04	2004. 07.07	2006. 07.06	2008. 09.08	2013. 04.09
კაპიტალის კოეფიციენტები	1	1	2	2	2	2	2	2
სესხების კოეფიციენტები	2	3	4	4	6	6	6	6
მოზიდვების კოეფიციენტი.	2	1	1					
ლიკვიდობის კოეფიციენტი.		2	3	3	3	1	1	1
ინვესტიციების კოეფიციენტი.			1	1	2	2	2	2
ფიქსირებული აქტივების კოეფ.			1	1				
სავალუტო პოზიციის კოეფ.					1	1	2	1
სულ კოეფიციენტებ. რაოდ:	5	7	12	11	14	12	13	12

ცხრილი 8.2. კომერციული ბანკის საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების გაანგარიშების ტიპური მაგალითი

N	აქტივების სახეები:	მოც- ბა		საკრე- დიტო რისკის კატეგო- რიები:		
			0%	20%	50%	100%
1	ნაღდი ფული	5,0	3,0	1,0	1,0	
2	ფულადი სახსრები საქ. ეროვნ. ბანკში	9,0	9,0			
3	ფულადი სახსრები სხვა ბანკებში	5,0	1,0	2,0	2,0	
4	სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები	6,0	6,0			
5	სხვა ფასიანი ქაღალდები	5,0		5,0		
6	გაცემული სესხები	60,0	5,0			55,0
7	დარიცხ. მისაღები პროცენტ. და დივიდ.	3,0	1,0			2,0
8	ინვესტიციები საწესდებო კაპიტალში	2,0				2,0
9	ძირითადი საშუალებ და არამ. აქტივები	3,0				3,0
10	სხვა აქტივები	2,0				2,0
	სულ აქტივები:	100,0	25,0	8,0	3,0	64,0
	საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი		0,0	0,2	0,5	1,0
	საკრედიტო რისკის მიხ. შენ. აქტივები		0,0	1,6	1,5	64,0
	სულ საკრედიტ. რისკის მიხ. შენ. აქტივ			სულ 67,1		

რიშებით და დაჯამებით მიღებული რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების ჯამური მაჩვენებელი დამოიყენება კაპიტალის ადკვატრობის ორი სავალდებულო ნორმატივის გაანგარიშებისათვის.

IX. საქართველოს სახელმწიფო ეროვნულ-ლი ბანკის პრეზიდენტი (2001 წლის 10 აპრილის N95 ბრძახება) „კომერციული ბანკების საქმიანობის ზედამხედველობისა და რეგულირების წესით“ 2020 წლის 1 იანვრამდე (სებ-ის პრეზიდენტის 2019 წლის N71/04 ბრძნებით 2020 წლის 1 იანვრიდან შეიცვალა „წმინდა სტაბულური დაფინანსების კოეფიციენტების შესახებ დებულებით“) საქართველოში მოქმედი 12 სავალდებულო ეკნომიკური ნორმატივი (კოეფიციენტი), რომელთაც აქვთ შემდეგი შინაარსი (1, გვ. 664 - 665):

● **კაპიტალის კოეფიციენტები:**

ა) კკ1 (პირველადი კაპიტალის კოეფიციენტი) - ბანკის პირველადი კაპიტალი უნდა იყოს რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების არანაკლებ 8 პროცენტისა;

ბ) კკ2 (საზედამხედველო კაპიტალის კოეფიციენტი) - ბანკის საზედამხედველო კაპიტალი უნდა იყოს რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების არანაკლებ 12 პროცენტისა;

● **სესხების კეფიციენტები:**

გ) სკ1 (ერთი ინსაიდერის კოეფიციენტი) - ბანკის მიერ ერთი ინსაიდერისათვის გაცემული სესხებისა

და სხვა ვალდებულების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის 5 პროცენტს;

დ) სკ2 (ყველა ინსაიდერის კოეფიციენტი) - ბანკის მიერ ყველა ინსაიდერისათვის გაცემული სესხებისა და სხვა ვალდებულებების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის 25 პროცენტს;

ე) სკ3 (ერთი აუტსაიდერის კიეფიციენტი) - ბანკის მიერ ერთი პირისათვის გაცემული სესხებისა და სხვა ვალდებულებების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის 15 პროცენტს;

ვ) სკ4 (ურთიერთდაკავშირებულ მსესხებელთა კოეფიციენტი) - ბანკის მიერ ურთიერთდაკავშირებულ მსესხებელთა ჯგუფისათვის გაცემული სესხებისა და სხვა ვალდებულებების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის 25 პროცენტს;

ზ) სკ5 (მსხვილი სესხების კეფიციენტი) - ბანკის მიერ გაცემული ყველა მსხვილი სესხისა და სხვა ვალდებულების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის ორმაგ ოდენობას;

თ) სკ6 (საბლანკო სესხების კოეფიციენტი) - ბანკის მიერ გაცემული ყველა საბლანკო სესხის საერთო თა-

ნხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საკრედიტო დაბანდების 25 პროცენტს;

● **ლიკვიდობის კოეფიციენტი:**

ი) ლკ (მყისიერი ლიკვიდობის კოეფიციენტი) - საანგარიშგებო თვის ბოლო დღის ლიკვიდური აქტივების მოცულობა უნდა იყოს საანგარიშგებო თვის ბოლო დღის ვალდებულებების არანაკლებ 30 პროცენტისა;

● **ინვესტიციების კოეფიციენტები:**

კ) იკ1 (წილიბრივი ინვესტიციების კოეფიციენტი) - იურიდიულ პირთა საწესდებო კაპიტალში ბანკის ინვესტიციების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის სააქციო კაპიტალის 50 პროცენტს;

ლ) იკ2 (ქონებრივი ინვესტიციების კოეფიციენტი) - ბანკის ძირითადი საშუალებების ნარჩენი ღირებულება იურიდიულ [ირთა საწესდებო კაპიტალში ბანკის ინვესტიციების საერთო თანხასთან ერთად არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის სააქციო კაპიტალის 70 პროცენტს;

● **სავალუტო პოზიციების კოეფიციენტი:**

მ) პლ2 (საერთო ლია სავალუტო პოზიციის ლი-მიტი) - ბანკის საერთო ლია სავალუტო პოზიცია არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის 20 პროცენტს.

საბაზრო დისციპლინის განმტკიცებისა და საბანკო სექტორისადმი საზოგადოების ნდობის ამაღლებისათვის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა საბანკო სექტორის ფინანსური მდგომარეობის გამჭვირვალობა, რომელიც მიიღწევა კომერციული ბანკების მიერ ფინანსურ ანგარიშგებათა საჯარო-ობით. ამ მიმართულებით უდიდესი როლ შეასრულა „კომერციული ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გამჭვირვალობის წესმა“ (დამტკიცებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2006 წლის 23 მაისის N 145 ბრძანებით).

შემდგომ პერიოდში, ეროვნული ბანკის მხრიდან გატარებული საზედამხედველო რეფორმების ფარგლებში აღნიშნული დოკუმენტი შემდგომ გაუქმებული იქნა ბაზელ III-ის ჩარჩოზე დაფუძნებული „კომერციული ბანკების მიერ პილარ 3-ის ფარგლებში ინფორმაციის გამჟღავნების წესის“ (დამტკიცებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2017 წლის 22 ივნისის N 92/04 ბრძანებით) მიღების საფუძველზე.

ზემოთაღნიშნული წესის თანახმად, საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკები ვალდებული არიან გამოაქვეყნონ როგორც წლიური აუდიტორული ფინანსური ანგარიშგებები, ასევე ყოველ-კვარტალური არააუდიტორული ფინანსური ანგარიშგებები და პილარ 3-ის კვარტალური ანგარიშგებით გათვალისწინებული ფინანსური ანგარიშგებით გათვალისწინებული ძირითადი მაჩვენებლები (33 მაჩვენებელი და კოეფიციენტი).

საქართველოს სახელმწიფო ეროვნულ ბანკსა და საზედამხედველო სუბიექტებს შორის სავალდე-

ბულო ლიმიტებისა და ნორმატივების შეუსრულებლობაზე ქვეყნის ბიუჯეტის სასარგებლოდ დაკანონებულია შესაბამისი ჯარიმები და სანქციები.

ზემოთაღნიშნულებიდან გამომდინარე შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. მონოგრაფიაში განხილულია საკითხები, დაკავშირებული „საქართველოს სახელმწიფო ეროვნულ ბანკსა და საზედამხედველო კომერციული ბანკებსა და სხვა სუბიექტებს შორის საწინააღმდეგო ურთიერთობებთან მიმართებაში საბაზრო ეკონომიკის პირობებში“ და შეთავაზებულია, რომ თუ ანალოგიური კავშირების დაკანონება ქვეყნის სახელმწიფო (სამინისტროები) და მის დაქვემდებარე სუბიექტებს შორის, საბოლოო ჯამში ქვეყნის ეკონომიკური, ფინანსური და სოციალური მდგომარეობის კიდევ უფრო გაუმჯობესების საწინააღმდეგო გახდებოდა.

2. შეთავაზებულია წინადადება ქვეყნის „მონეტარული პოლიტიკის მაკონტროლებელ“ საქართველოს ეროვნულ ბანკსა და „ფისკალური პოლიტიკის განმხორციელებელ“ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს შორის (სადაც საქმიან ურთიერთობებთან ერთად გარკვეული უთანხმოებებიც არსებობენ) საქმიანი კანონიერი წესრიგის დასამყარებლად და ფაქტორი „ფულის“, ფაქტორი „ბანკების“, ფაქტორი „ეკონომიკის გლობალიზაციისა“ და ფაქტორი „დემოკრატიის“ გათვალისწინებით - ახალი მეოთხე აღმასრულებელი, გამაწონასწორებელი და ნეიტრალური სახელმწიფო-ებრივი შტოს ჩამოყალიბებზე მსჯელობა - თუნდაც „ფულადი ხელისუფლების“ („Денежная Власть“) სახით.

3. მითითებულია, რომ მსოფლიოში საყოველთაოდ აღიარებული „ოქროს კვეთას“ პროპორცია ($1 = 0,62 + 0,38$) წარმატებულად გამოიყენება ბუნებაში, საზოგადოებაში, ეკონომიკაში, ბიზნესის მართვაში, ანუ ყველგან და ყველგან (იხ. 4) და შეთავაზებულია მისი ქვეყნის ბიუჯეტის ფორმირებაშიც გამოყენების შესაძლებლობა, თუნდაც პირდაპირი და ირიბი გადასახადების თანაფარდობის კანონზომიერად დაკანონების მიმართებაში. საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის 2021 წლის მონაცემების მიხედვით - პირდაპირმა გადასახადებმა შეადგინა 4,1 მლრდ ლარი, ხოლო ირიბმა გადასახადებმა კი 7,4 მლრდ ლარი და „ოქროს კვეთას“ პროპორციის თანახმად შეიძლებოდა მათი მნიშვნელობები დამტკიცებულ იყო შესაბამისად 7,1 მლრდ შეფარდებული 4,3-თან და საქართველოს მოსახლეობას დანაზოგების სახით დარჩებოდა $(7,4 - 4,3) = 3,1$ მლრდ ლარი, რაც ქვეყანაში მოსახლეობის საშუალო შემოსავლიანი დონის ფენის დამკვიდრებისა და მწარმოებლური პოტენციალის მქონე სუბიექტების ჩამოყალიბების საწინააღმდეგო გახდებოდა.

4. მითითებულია, რომ საქართველოს 2021 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის უფრო დეტალურმა ანალიზმა დაგვანახა 12,8 მლრდ ლარიანი შემოსავლებისა და შემოსავლო გადასახადებმა შეადგინა 3,5 მლრდ ლარი და მოგების გადასახადს კი მხოლოდ 1,0 მლრდ ლარი, რაც ადასტურებს ჩვენს მოსაზრებას,

რომ საწარმოებმა და ორგანიზაციებმა ნამდვილად გამოიყენეს „მოგების განულების შესაძლებლობა“ და არ ასრულებენ მოგების გადასახადის მთავარ დანიშნულებას, რომ „იგი არის მეურნე სუბიექტის მიერ სახელმწიფოსათვის ეკონომიკური (ლოჯისტიკური) სივრცის - ანუ უკვე არსებული შრომითი რესურსების, საწარმოო, სოციალური, კომუნალური, ენერგეტიკული და ინფრასტრუქტურის სხვა სახეობების გამოყენებაზე გარკვეული გადასახადი“ და ამის გამოსწორება შესაძლებელია ქვეყანაში მოქმედი თითოეული საწარმოებისა და ორგანიზაციებისათვის ბალანსში „რენტაბელობის დონეზე მოგების სიდიდის ხელშეუხებლობა“ იურიდიულად დაგვეკანონება.

5. აღნიშნულია, რომ ყველაზე სოციალურად არასამართლიანს წარმოადგენენ „ირიბი გადასახადები“ (დღგ, აქციზები), ისინი საბოლოო მყიდველის გადასახდელია და ერთნაირი ხარისხით ახდენენ საგადასახადო ზენოლას მოსაღებობის ყველა ფენაზე და გადასახადების მეშვეობით საქონელის შეძენისას პირადი შემოსავლების უფრო მაღალ წილს შთანთქვენ. ამ მხრივ, პირდაპირო გადასახადები, წარმოადგენენ რა შეფასებითებს, იძლევიან შემოსავალს საერთო წესის მიხედვით, უფრო მართებულები და გარკვეულებია, ვიდრე ირიბი გადასახადები. ამასთან, „ბრუნვის გადასახადის“ ჩანაცვლებამ „დამატებული ღირებულების გადასახადით (დღგ)“, ეკონომიკაში მხოლოდ „წარმოებული საქონელის მხოლოდ „საპნის ბუშტივით“ ღირებულებითი ზრდა“ გამოიწვია და არანაირი „მოცულობითი ზრდა“ ვერ მოგიტანა (და იგი მოსახლეობისათვის კიდევ უფრო მძიმე ტვირთად იქცა). ამ მხრივ აშშ-მა და იაპონიამ უარი განაცხადეს დღგ-ს გადასახადზე და დაიტოვეს „ბრუნვის გადასახადი“ და ის ეს საკმაოდ წარმატებულად ფუნქციონირებს.

6. აღნიშნულია, რომ საქართველოს ეროვნული ვალუტის ნაწილობრივი დევალვაციისა და დედოლარიზაციის კომპანიის ფარგლებში, ქვეყანაში ნავთობპროდუქტებზე აქციზის გადასახადი და საწვავის ფასიც თითქმის გაორმაგდა (აქციზი დიზელის საწვავზე 220-დან 440 ლარამდე, ხოლო ბენზინზე 250-დან 500 ლარამდე გაიზარდა). აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილად გვესახება „მცურავი აქციზის რეჟიმზე“ გადასვლა, როგორც მაგალითად თურქეთშია დამკვიდრებული. „მცურავი“ ნიშნავს, რომ თუ ნავთობპროდუქტზე მსოფლიო ფასი იზრდება, აქციზის გადასახადი იკლებს და პირიქით, რაც საბოლოოდ საწვავის ღირებულებას განახევრებდა.

7. აღნიშნულია, რომ მსოფლიო საფონდო ბირჟაზე საერთაშორისო აქციებისა და ობლიგაციების განთავსების საფასურად „ვეროკომისია“ ოფიციალურად იხილავს ქვეყნების ბიუჯეტის სასარგებლოდ „საერთაშორისო ტრანზაქციებზე“ გარკვეული გადასახადის შემოღების შესახებ საკითხებს. ამასთან დაკავშირებით, გარკვეული წარმატებული ორგანიზაციების მიერ საერთაშორისო ტრანზაქციებზე ქვეყნის მნიშვნელოვანი რესურსების (ფულადი მასის)

ხანგრძლივი პერიოდით მხოლოდ საკუთარი სარგებლის მიზნით გამოყენების საფასურად, შეთავაზებულია მსხვილი კორპორაციების მიერ „საერთაშორისო ფინანსურ ტრანზაქციებზე“ ქვეყნის ბიუჯეტში თუნდაც 0,1%-იანი გადასახადის შემოღებას, რაც ჩვენს შემთხვევაში 5,5 მლრდ ლარის ნომინალური ღირებულების ფასიანი ქაღალდების ტრანზაქციებიდან ქვეყნის ბიუჯეტში სულ მცირე - 0,55 მლრდ ლარით შევსების მნიშვნელოვანი წყარო გახდებოდა.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

1. კოვზანაძე ი., კონტრიძე გ. - თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა (მეორე გადამუშავებული და შევსებული გამოცემა). - თბილისი, 2022. - 704 გვ.
2. საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“. - თბილისი, 2010 წლის 14 სექტემბერი, N 1676 - II ს.
3. საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“. - თბილისი, 1996 წლის 23 თებერვალი, N 121 - II ს.
4. ცაავა გ. - ეკონომიკური ნორმატივების სრულყოფის საკითხები: „ოქროს კვეთას“ პროპორცია ბუნებაში, ფერწერაში, არქიტექტურაში, მშენებლობაში, ეკონომიკაში, ბიზნესში, ფინანსურ და საბანკო მენეჯმენტში (მონოგრაფია). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2016. - 126 გვ. ISBN 978-9941-08840-7.
5. ცაავა გ., ბურდიაშვილი რ., მოსიაშვილი ვ. - ფული, ფულის მიმქცევა და კრედიტი. - სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემა „დანი“, 2017, 670 გვ.
6. ცაავა გ., ბურდიაშვილი რ., მოსიაშვილი ვ. - რისკოლოგია: ფინანსური რისკების სტრატეგიული მენეჯმენტი, ახელმძღვანელო (შევსებული და გადამუშავებული მესამე გამოცემა). - თბილისი, 2021. - 379 გვ.
7. ცაავა გ. - საბანკო საქმე (თეორია, მეთოდები, პრაქტიკა და სქემები კომენტარიებითა და განმარტებებით), სახელმძღვანელო (გადამუშავებული და შევსებული მესამე გამოცემა). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2014. - 648 გვ.
8. ცაავა გ. - საბანკო მენეჯმენტი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), გადამუშავებული და შევსებული მეორე გამოცემა, სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2025. - 650 გვ.
9. Лаврушин О.И., Мамонова И.Д. и др. - Банковское дело: учебник, 8-е изд. - М.: КНОРУС, 2009. - 768 с.
10. Питер С. Роуз. - Банковский Менеджмент: Предоставление финансовых услуг (Перевод с английского) - Москва: Делоб 1997 - 768 с.
11. Copeland, Timothy S. - "Aspects to Consider in Developing a Loan PrincinMicrocomputer Model". The Magazine of Bank Adminustration, August 1983, pp. 32 - 34.

მაკროპრუდენციული პოლიტიკის მნიშვნელობა და ფინანსური სტაბილურობა საქართველოს მაგალითზე

ირინე მამალაძე
სტუდ-ს პროფესორი

რეზიუმე

ფინანსური სტაბილურობა ეკონომიკის მდგრადი განვითარების მთავარი ქვაკუთხედი. ისტორიულად, ფინანსური კრიზისით გამოწვეული მაღალი ეკონომიკური დანაკარგები მსოფლიოსა და საქართველოში ხაზს უსვამს ფინანსური სტაბილურობის მნიშვნელობას ეკონომიკური მდგრადობისთვის. გლობალურმა ფინანსურმა კრიზისმა კიდევ ერთხელ დაგვანახა, რომ მხოლოდ მიკროპრუდენციული პოლიტიკა არ არის საკმარისი მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ზარალის გამომწვევი ფინანსური რყევების თავიდან ასაცილებლად და ფინანსური სისტემის რეგულირებაში მაკროპრუდენციული ხედვა საჭირო. შესაბამისად, მიკროპრუდენციულ ზედამხედველობასთან ერთად აუცილებელია ისეთი მაკროპრუდენციული ზედამხედველობის ჩარჩოს არსებობა, რომელიც სისტემური რისკების შემცირებას და ამ რისკების მიმართ ფინანსური სისტემის მდგრადობის ზრდას უზრუნველყოფს. მაკროპრუდენციული პოლიტიკის უმთავრესი მიზანია ფინანსური სისტემის, როგორც ერთი მთლიანობის, სტაბილურობის უზრუნველყოფა. ეს მიიღწევა ფინანსური სისტემის მდგრადობის გაძლიერებითა და სისტემური რისკების დაგროვების შემცირებით, რაც, თავის მხრივ, გრძელვადიან ეკონომიკურ ზრდას უწყობს ხელს.

შესაბამისად საქართველოს ეროვნული ბანკის (სებ) მიზანია უზრუნველყოს ფინანსური სისტემის უსაფრთხო და ჯანსაღი ფუნქციონირება. „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ ორგანული კანონის თანახმად, ქვეყანაში ფინანსური სტაბილურობის ხელშეწყობა ეროვნული ბანკის მანდატს წარმოადგენს. ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად ეროვნული ბანკი მაკროპრუდენციულ პოლიტიკას ახორციელებს. ცვალებადი გლობალური ფინანსური გარემოს მიმართ ყველაზე შესაფერის პასუხად მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ჩარჩოს გაძლიერება და სრულყოფა ითვლება და მიიჩნევა, რომ იგი აუცილებელია ფინანსური სისტემის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად. ასევე, უნდა აღინიშნოს, რომ ეფექტიანობისთვის განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია მაკროპრუდენციული პოლიტიკა მიკროპრუდენციულ, მონეტარულ და ფისკალურ პოლიტიკებთან იყოს თავსებადი.

საკვანძო სიტყვები: მაკროპრუდენციული პოლიტიკა, მაკროპრუდენციული ზედამხედველობის ჩარჩო, მიკროპრუდენციულ, მონეტარულ და ფისკალურ პოლიტიკებთან თავსებადობა. ფინან-

სური რყევები, გრძელვადიან ეკონომიკურ ზრდა, სისტემური რისკები.

THE IMPORTANCE OF MACROPRUDENTIAL POLICY AND FINANCIAL STABILITY BASED ON THE EXAMPLE OF GEORGIA

Irine Mamaladze
Professor of GTU

RESUME

Financial stability is the main cornerstone of sustainable development of the economy. Historically, the high economic losses caused by the financial crisis in the world and in Georgia emphasize the importance of financial stability for economic sustainability. The global financial crisis has shown us once again that only microprudential policies are not enough to prevent financial fluctuations causing significant economic losses, and a macroprudential approach is needed to regulate the financial system. Accordingly, along with microprudential supervision, it is necessary to have such a macroprudential supervision framework, which ensures the reduction of systemic risks and the increase of the financial system's resilience to these risks. The main goal of macroprudential policy is to ensure the stability of the financial system as a whole. This is achieved by strengthening the stability of the financial system and reducing the accumulation of systemic risks, which, in turn, contributes to long-term economic growth.

Accordingly, the goal of the National Bank of Georgia (NBG) is to ensure the safe and healthy functioning of the financial system. According to the organic law "About the National Bank of Georgia", promotion of financial stability in the country is the mandate of the National Bank. To ensure financial stability, the National Bank implements macroprudential policy. Strengthening and perfecting the macroprudential policy framework is considered the most appropriate response to the changing global financial environment, and it is considered necessary to ensure the stability of the financial system. Also, it should be noted that for effectiveness, it is particularly important that macroprudential policies are compatible with microprudential, monetary and fiscal policies.

Keywords: macroprudential policy, macroprudential supervision framework, compatibility with microprudential, monetary and fiscal policies. Financial fluctuations, long-term economic growth, systemic risks.

ფინანსური სტაბილურობა გულისხმობს ისეთ მდგომარეობას, როდესაც ფინანსურ სისტემას შესწევს უნარი ბაზრის მონაწილეებს მიაწოდოს მომსახურება როგორც კარგ, ასევე სტრესის პირობებში. საქართველოს ეროვნული ბანკის (სებ) მიზანია უზრუნველყოს ფინანსური სისტემის უსაფრთხო და ჯანსაღი ფუნქციონირება. „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ ორგანული კანონის თანახმად, ქვეყანაში ფინანსური სტაბილურობის ხელშეწყობა ეროვნული ბანკის მანდატს წარმოადგენს. ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად ეროვნული ბანკი მაკროპრუდენციულ პოლიტიკას ახორციელებს. სისტემური რისკების გამოვლენის, შეფასებისა და მონიტორინგის გზით ეროვნული ბანკი შეიმუშავებს საპასუხო პოლიტიკას ამ რისკების შემცირებისთვის, რითიც ხელს უწყობს ფინანსური სისტემის მდგრადობის ზრდას.

ფინანსური სტაბილურობის სისტემური რისკები არა მხოლოდ აფერხებენ ფინანსური სისტემის გამართულ მუშაობას, არამედ მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკის რეალურ სექტორისთვის და დასაქმებისთვის. მაგალითად, გლობალური ფინანსური კრიზისის შედეგად, განვითარებულ ქვეყნებში გამოშვების მედიანურმა კუმულაციურმა ზარალმა კრიზისამდე არსებულ ტრენდთან მიმართებით მშპ-ს 33% შეადგინა¹.

ცვალებადი გლობალური ფინანსური გარემოს მიმართ ყველაზე შესაფერის პასუხად მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ჩარჩოს გაძლიერება და სრულყოფა ითვლება მიიჩნევა, რომ იგი აუცილებელია ფინანსური სისტემის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად.

ასევე, უნდა აღინიშნოს, რომ ეფექტიანობისთვის განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია მაკროპრუდენციული პოლიტიკა მიკროპრუდენციულ, მონეტარულ და ფისკალურ პოლიტიკებთანაც იყოს თავსებადი.

ფინანსური სტაბილურობის ხელშეწყობისთვის, ეროვნული ბანკი ბაზელის საბანკო ზედამხედველობის კომიტეტის, ESRB-ისა და CRR/CRD-ის რეკომენდაციებით ხელმძღვანელობს. ეროვნული ბანკის ფინანსური სტაბილურობის კომიტეტი, რომელსაც სებ-ის პრეზიდენტი ხელმძღვანელობს, კოორდინაციას უწევს მაკროპრუდენციულ პოლიტიკას ეროვნული ბანკის მანდატის ფარგლებში. ფინანსური სტაბილურობის კომიტეტი აფასებს და აანალიზებს სისტემურ რისკებსა და მათი შემცირების გზებს, გაცემს

რეკომენდაციებს შესაბამისი მაკროპრუდენციული ზომების გატარების შესახებ და კოორდინაციას უწევს ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფად საჭირო ღონისძიებებს. ეროვნული ბანკის მაკროპრუდენციული პოლიტიკის სტრატეგია იზიარებს ESRB/2013/1³-ის რეკომენდაციებსა და საუკეთესო საერთაშორისო პრაქტიკას და თავსებადია ევროკავშირის დირექტივებთან. სტრატეგია განსაზღვრავს მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ჩარჩოს და შუალედურ მიზნებს შესაბამის ინდიკატორებსა და ინსტრუმენტებს უკავშირებს. აღნიშნული სტრატეგია ეროვნული ბანკის მაკროპრუდენციული პოლიტიკის განხორციელების ძირითად პრინციპებს ასახავს და გადაწყვეტილების მიღების პროცესის, კომუნიკაციისა და საზოგადოების მიმართ ანგარიშვალდებულების გაუმჯობესებას ისახავს მიზნად.

ევროპის სისტემური რისკის კომიტეტის რეკომენდაციის, ESRB/2013/1 შესაბამისად, ეროვნული ბანკის მაკროპრუდენციული პოლიტიკის უმთავრეს მიზანს ფინანსური სისტემის სტაბილურობის ხელშეწყობა წარმოადგენს. ქმედითი, გამჭვირვალე და ანგარიშვალდებული მაკროპრუდენციული პოლიტიკის უზრუნველსაყოფად, საქართველოს ეროვნული ბანკი თავის სტრატეგიაში შუალედურ მიზნებს განსაზღვრავს. აღნიშნული შუალედური მიზნების მისაღწევად საჭიროა თითოეული მიზნისთვის ერთი ან მეტი მაკროპრუდენციული ინსტრუმენტის არსებობა. მაკროპრუდენციული პოლიტიკის გამკაცრებისთვის გამოყენებული ინსტრუმენტები შესაძლოა ისევ შერბილდეს თუ ეს ფინანსური ციკლის სტაბილიზაციისთვის იქნება საჭირო. ამასთან, დროთა განმავლობაში მაკროპრუდენციული ინსტრუმენტების ეფექტიანობის გამოვლენის კვალდაკვალ და ფინანსური სტაბილურობის ახალი პოტენციური რისკების გათვალისწინებით მნიშვნელოვანია მაკროპრუდენციული პოლიტიკის შუალედური მიზნების ან/და ინსტრუმენტების გადახედვა. ეს ქმნის მაკროპრუდენციული პოლიტიკის შუალედური მიზნებისა და ინსტრუმენტების ადეკვატურობის პერიოდული შემოწმების საჭიროებას. ფინანსური სტაბილურობის, როგორც მდგრადი ეკონომიკური ზრდის წინაპირობის, ხელშეწყობა ეროვნული ბანკის ერთ-ერთი ფუნდამენტური მიზანია.

მიზნის მისაღწევად, ეროვნული ბანკი ახორციელებს მაკროპრუდენციულ პოლიტიკას, რათა თავიდან აიცილოს სისტემური რისკების დაგროვება

1 Laeven, L and Valencia, (2013), "Systemic Banking Crises Database: An Update", IMF Economic Review

2 საქართველოში, მსგავსი მეთოდოლოგიით გაანგარიშებული მშპ-ს ჯამური დანაკარგი 2009-2012 წლების განმავლობაში დაახლოებით მშპ-ს 25 %-ია. აღნიშნული მაჩვენებელი, არ ითვალისწინებს კრიზისის შედეგად პოტენციური მშპ ზრდის პერმანენტულ შემცირების ეფექტს, რაც დამატებით დანაკარგს ციკლური კრიზისის დასრულების შემდგომაც იწვევს. საქართველოს შემთხვევაში, კრიზისით გამოწვეული ტრენდის ზრდის შემცირება დაახლოებით 0.5-1.0 პპ იყო, რაც დისკონტირების გათვალისწინებით დამატებით მშპ-ის 13%-25%-ის დანაკარგს ნიშნავს.

3 https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/recommendations/2013/ESRB_2013_1.en.pdf

და, შესაბამისად, შეამციროს კრიზისის აღბათობა და გააუმჯობესოს ფინანსური სექტორის მდგრადობა. მაკროპრუდენციული პოლიტიკის უმთავრესი მიზანია ფინანსური სტაბილურობის ხელშეწყობა. ფინანსური სტაბილურობა გულისხმობს ფინანსური სისტემის მიერ ეკონომიკის გრძელვადიანი, მდგრადი ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობას. ამ მიზნის მისაღწევად საჭიროა ფინანსური შუამავლობისა და საბაზრო ინფრასტრუქტურის (საგადახდო სისტემები) ეფექტიანი ფუნქციონირება, ფინანსური სისტემის მდგრადობა შოკების მიმართ და სისტემური რისკების შემცირება. ამასთან, სტაბილური ფინანსური სისტემა ასევე გულისხმობს ფინანსური ბაზრების განვითარებასა და გაღრმავებას.

ფინანსური რისკი განისაზღვრება როგორც სრულიად ფინანსური სისტემის მასშტაბით შექმნილი სირთულე, რომელსაც ქვეყნის ეკონომიკაზე მნიშვნელოვანი უარყოფითი ზეგავლენის მოხდენა შეუძლია (ESRB 2014; IMF/BIS/FSP 2009). სისტემურ რისკს, როგორც წესი, აქვს ორი განზომილება: ციკლური და სტრუქტურული. ციკლური განზომილება წარმოიქმნება ბანკების და სხვა საკრედიტო ინსტიტუტების მიდრეკილებით გადაჭარბებით აიღონ რისკები ფინანსური ციკლის აღმავალი ფაზის დროს, ხოლო განსაკუთრებულად შეიკავონ თავი დაღმავალი ფაზის პერიოდში. შესაბამისად ციკლური მერყეობები დაკავშირებულია დროთა განმავლობაში რისკების დაგროვებასთან. მეორეს მხრივ, სისტემური რისკების სტრუქტურული განზომილება ეხება დროის კონკრეტულ მონაკვეთში რისკების განაწილებას მთლიანი ფინანსური სისტემის მასშტაბით, რომელიც გამომდინარეობს ფინანსური ინსტიტუტების ურთიერთ დამოკიდებულებიდან. ციკლური და სტრუქტურული განზომილებების გამიჯვნა მნიშვნელოვანია სისტემური რისკების გამომწვევი ფაქტორებისა და შესაბამისი ინსტრუმენტების იდენტიფიცირებისთვის. თუმცა, ზოგ შემთხვევაში, მათ შორის მჭიდრო კავშირის გამო, რთულია ამ ორი განზომილების ერთმანეთისგან ცალსახად გამიჯვნა.

სისტემური ფინანსური რისკები გარკვეული დოზით ფინანსური შუამავლობის ეფექტიანად ფუნქციონირების პირობებშიც შეიძლება არსებობდეს. თუმცა, სათანადო მაკროპრუდენციული ჩარევების გარეშე, საბაზრო ფრიქციებმა და საბაზრო ჩავარდნებმა შეიძლება მკვეთრად გაამძაფროს ეს რისკები. შესაბამისად, მაკროპრუდენციული პოლიტიკა უნდა ემსახურებოდეს ჭარბი სისტემური რისკების შემცირებას, უპირველეს ყოვლისა, საბაზრო ფრიქციებისა და საბაზრო ჩავარდნების შედეგების კორექტირებით. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მაკროპრუდენციულ პოლიტიკას არ ძალუძს ფინანსური სისტემური რისკების სრული აღმოფხვრა, არამედ მათი მხოლოდ მნიშვნელოვნად შერბილება.

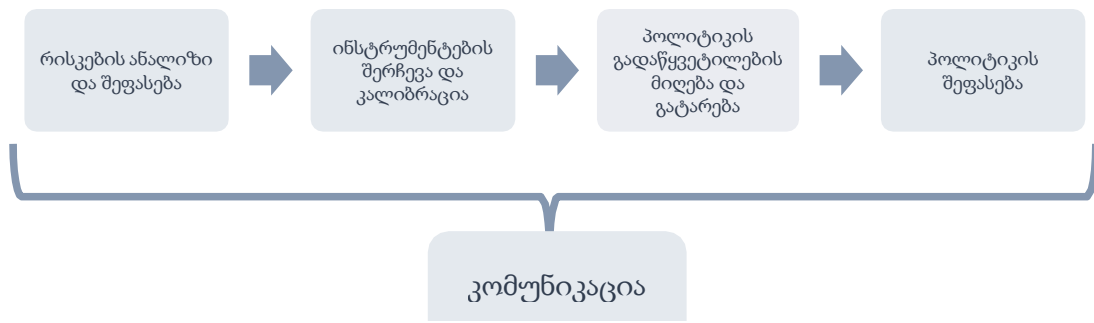
იმისათვის, რომ მაკროპრუდენციული პოლიტიკა იყოს ქმედითი, გამჭვირვალე და ანგარიშვალდებული, საჭიროა შუალედური მიზნების დასახვა. საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა ESRB/2013/1-ის რეკომენდაციებისა და საქართველოს სპეციფიკის გათვალისწინებით მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ხუთი შუალედური მიზანი განსაზღვრა. ეს შუალედური მიზნები მოიცავს სისტემური რისკების როგორც ციკლურ, ასევე სტრუქტურულ განზომილებებს და მათი ჩამონათვალი ასეთია:

1. ჭარბი საკრედიტო ზრდისა და ლევერიჯის შემცირება და თავიდან აცილება;
2. ბაზრის არალიკვიდურობისა და ვადიანობის ჭარბი შეუსაბამობის შემცირება და თავიდან აცილება;
3. პირდაპირი და არაპირდაპირი პოზიციის კონცენტრაციის შეზღუდვა;
4. არასწორი სტიმულების (misaligned incentives) სისტემური ზემოქმედების შეზღუდვა მორალური რისკის (moral hazard) შემცირების მიზნით;
5. ფინანსური სისტემის დოლარიზაციის შემცირება.

მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ჩარჩოს და შესაბამისად მისი შუალედური მიზნების შესაფერისობის განსაზღვრა და განახლება უნდა მოხდეს პერიოდულად ახალი ინფორმაციის გათვალისწინებით, რათა უზრუნველყოთ მათი სათანადო ეფექტიანობა მაკროპრუდენციული პოლიტიკის უმთავრესი მიზნის მისაღწევად. ცვლილებები საჭიროა ახალი გამოცდილების, ფინანსურ სისტემაში მომხდარი სტრუქტურული ცვლილებებისა და ახალი ტიპის სისტემური რისკების გათვალისწინებით მოხდეს. შესაბამისად, ეროვნული ბანკი საჭიროების შემთხვევაში გადახედავს და შეიტანს ცვლილებებს მაკროპრუდენციული პოლიტიკის სტრატეგიაში. მაკროპრუდენციული პოლიტიკის განხორციელება ხდება ოთხ ეტაპად. ამ ეტაპების ერთობლიობა ქმნის პოლიტიკის ციკლს და მოიცავს შემდეგს:

1. რისკების ანალიზის ეტაპი, როდესაც შესაბამისი ინდიკატორების გამოყენებით ხდება მონაცვლადობის აღმოჩენა და შეფასება (შუალედურ მიზნებთან მიმართებით). ამ ეტაპზე შესაძლებელია გარკვეული ინდიკატორული ზღვრების გამოყენება პოლიტიკის უკეთ განსასაზღვრად;
2. ინსტრუმენტის შერჩევისა და კალიბრაციის ეტაპი;
3. პოლიტიკის გადაწყვეტილების მიღებისა და გატარების, როდესაც ხდება ინსტრუმენტების გააქტიურება;
4. შეფასების ეტაპი, რომლის დროსაც ხდება ინსტრუმენტების გავლენის შეფასება შესაძლო დაკორექტირების მიზნით. მაკროპრუდენციული პოლიტიკის მთლიან ციკლს თან სდევს მუდმივი კომუნიკაციის პროცესი.

მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ციკლი ცხრ.1

მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ციკლის პირველ ეტაპს არსებული და პოტენციური სისტემური რისკების ანალიზი წარმოადგენს. ეროვნული ბანკი რეგულარულად ახდენს რისკების შეფასებას სისტემური რისკების წყაროებისა და გადაცემის მექანიზმების დასადგენად. რისკის ამოცნობა და შეფასება ხდება ინფორმაციისა და ანალიტიკური მეთოდების ფართო სპექტრის გამოყენებით, როგორცაა მომავალზე ორიენტირებული და ადრეული გაფრთხილების ინდიკატორები, ბაზრის ანალიზი, დაკრედიტების კითხვარებიდან მიღებული ინფორმაცია და ექსპერტული შეფასება. კერძოდ, თუმცა, ხანდახან ასეთმა ინდიკატორებმა შეიძლება შეცდომაში შეგვიყვანოს. ამიტომ აუცილებელია ძირითადი ინდიკატორების ანალიზი შეივსოს ინფორ-

მაციის სხვა წყაროებით, როგორებიცაა უფრო ფართო ინდიკატორების ჯგუფი, ბაზრის მონაწილეებთან თანამშრომლობით მიღებული ინფორმაცია, მონეტარული და საზედამხედველო ინფორმაცია და ექსპერტული შეფასებები. რისკის იდენტიფიკაციისა და შეფასებისთვის გამოყენებული ინდიკატორების სრული ჩამონათვალია მოცემულია ცხრილის სახით (ცხ.2)

თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ჩამონათვალი არ არის ამომწურავი და ანალიზის დროს შესაძლოა გამოყენებულ იქნეს დამატებითი ინდიკატორები და შესაბამისი ანალიტიკური ექსპერტიზა. სისტემური რისკების წყაროების ამოსაცნობად შემუშავებული ინდიკატორები საშუალებას იძლევა დავაკვირდეთ და შევაფასოთ სისტემური რისკების წყაროები.

ცხრილი 2. ინდიკატორების და შუალედური მიზნების აღწერა

შუალედური მიზნები	მთავარი ინდიკატორები
ჭარბი კრედიტის ზრდისა და ლევერიჯის შემცირება და თავიდან აცილება	
აგრეგირებული	- კრედიტის ზრდა; - კრედიტის მშპ-სთან ფარდობის გაპი; - კრედიტის მშპ-სთან ფარდობის ზრდა; - ლევერიჯის კოეფიციენტი.
შინამეურნეობები	- შინამეურნეობების კრედიტის ზრდა; - სესხის შემოსავალთან ფარდობა; - სესხის მომსახურების შემოსავალთან ფარდობა (ახალი სესხები); - სესხის გაცემის სტანდარტები.
არაფინანსური კორპორაციები	- კორპორატიული კრედიტის ზრდა (მთლიანი); - კორპორატიული კრედიტის ზრდა (სექტორი); - სესხის მომსახურების კოეფიციენტი; - სესხის გაცემის სტანდარტები.
ფინანსური სექტორი	- ბანკის კაპიტალის კოეფიციენტი; - ბანკის ლევერიჯის კოეფიციენტი; - საკრედიტო და ბაზრის რისკის ინდიკატორები.

უძრავი ქონება	- უძრავი ქონების დაკრედიტების ზრდა; - საცხოვრებელი უძრავი ქონების ფასების ზრდა; - საცხოვრებელი ფართის ფასის შემოსავალთან ფარდობა; - საცხოვრებელი ფართის ფასის იჯარასთან ფარდობა; - კომერციული ფართის ფასის ზრდა.
ბაზრის არალიკვიდურობისა და ვადიანობის ჭარბი შეუსაბამობის შემცირება და თავიდან აცილება	- ლიკვიდურობის ინდიკატორი (მაგ. ლიკვიდურობის გადაფარვის კოეფიციენტი (LCR)); - დაფინანსების სტრუქტურა; - აქტივებისა და ვალდებულებების ვადიანობის სტრუქტურა; - სესხების დეპოზიტებთან ფარდობა.
პირდაპირი და არაპირდაპირი პოზიციის კონცენტრაციის შეზღუდვა	- საკრედიტო პორტფელის განაწილება (სექტორის, რეგიონისა და ვალუტის მიხედვით); - კონკრეტული ფინანსური და ინდუსტრიული ჯგუფების დამოკიდებულების კონცენტრაცია (Exposure concentration); - ფინანსური სექტორის ურთიერთდამოკიდებულება.
არასწორი სტიმულების (misaligned incentives) სისტემური ზემოქმედების შეზღუდვა მორალური რისკის (moral hazard) შემცირების მიზნით	სისტემურად მნიშვნელოვანი ფინანსური ინსტიტუტების ზომა, კომპლექსურობა, ჩანაცვლებადობა და ურთიერთკავშირი (მაგ. საბანკო აქტივების მშპ-სთან ფარდობა; სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების წილი; მომგებიანობა).
ფინანსური სისტემის დოლარიზაციის შემცირება	- სესხებისა და დეპოზიტების დოლარიზაციის დინამიკა (მაგ. მსესხებლებისა და სესხების ტიპების მიხედვით); - უმოქმედო სესხების წილი უცხოურ ვალუტაში; - წმინდა ღია უცხოური სავალუტო პოზიციები.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ მაკროპრუდენციულ პოლიტიკის ეფექტიანობა დამოკიდებულია მაკროპრუდენციული ინსტრუმენტების განვითარებაზე, რომელთა გამოყენება ინდიკატორების ანალიზსა და ექსპერტულ შეფასებას უნდა ეფუძნებოდეს. მაკროპრუდენციული პოლიტიკის **პირველი ეტაპის ამოცანა უნდა იყოს:** რისკების ანალიზი და შეფასება, რომლის დასრულების შემდეგ, ეროვნული ბანკი იდენტიფიცირებული რისკების შერბილებისა და აღმოფხვრის მიზნით გასატარებელი ღონისძიებებზე მიიღებს გადაწყვეტილებებს.

მეორე ეტაპის ამოცანა კი უნდა იყოს: კონკრეტული მაკროპრუდენციული ინსტრუმენტის შერჩევა და ისეთი ფაქტორების გათვალისწინება, როგორებიცაა:

1. რისკის მასშტაბურობა და წყარო, ინსტრუმენტის გავლენა და შესაძლო გვერდითი ეფექტები.
2. ინსტრუმენტების გამოყენება სხვა პოლიტიკებთან თანხვედრაში.
3. ინსტრუმენტების კალიბრაციის დროს რისკების მასშტაბურობა და შესაძლო გავრცელების არეალისა და ფინანსური სექტორის მდგომარეობისა და შესაბამისად მისი განვითარების პერსპექტივების გათვალისწინება.

გამოყენებული წყაროები:

1. საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანება №176/04, 2017 წლის 18 დეკემბერი, პილარ 2-ის ფარგლებში კომერციული ბანკებისათვის კაპიტალის ბუფერების განსაზღვრის წესი. <https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/fts/176.04.pdf>
2. საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანება №281/04 2018 წლის 24 დეკემბერი, ფიზიკური პირის დაკრედიტების შესახებ დებულების დამტკიცების თაობაზე. https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/nonbanking/legal_acts/281.04.pdf
3. საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანება №32/04 2014 წლის 27 მარტი, კომერციული ბანკების რისკების შეფასების საერთო პროგრამის მოქმედების წესის დამტკიცების თაობაზე. https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/supervision/2014/grape_geo16_04_14.pdf

4.საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანება №201 2006 წლის 20 ივლისი, კომერციული ბანკების საერთო ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტის დადგენის, გაანგარიშებისა და დაცვის წესის დამტკიცების შესახებ. https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/fts/brzaneba_201.pdf

5.საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანება №70/04 2017 წლის 15 მაისი, კომერციული ბანკების ლიკვიდობის გადაფარვის კოეფიციენტის დებულების დამტკიცების თაობაზე. https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/fts/likvidobis_gadafarva.pdf

6.საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანება 174/04 2017 წლის 18 დეკემბერი, სისტემური მნიშვნელობის კომერციული ბანკების განსაზღვრისა და მათთვის სისტემურობის ბუფერის დანესების თაობაზე. <https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/fts/174.04.pdf>

7.საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანება №214/04 2018 წლის 26 სექტემბერი, კომერციული ბანკებისთვის ლევერიჯის კოეფიციენტის მოთხოვნების შესახებ დებულების დამტკიცების თაობაზე. <https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/fts/sabanko/214.04.pdf>

8.Bank of Jamaica, “Bank of Jamaica Monetary Policy and Financial Stability Communication Strategy” (2020). http://www.boj.org.jm/uploads/news/boj_monetary_policy_and_financial_stability_communication_strategy.pdf

9.BIS Annual Economic Report 2020, “Moving forward with macroprudential frameworks.” Bank for International Settlements (2020). <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2018e4.htm>

10.Boar, Codruta, et al. “What are the effects of macroprudential policies on macroeconomic performance?.” BIS Quarterly Review September (2020). https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1709g.pdf

ფინანსური ტექნოლოგიები საბანკო-საფინანსო სექტორის ციფრული ტრანსფორმაციისთვის

თინათინ გუგეშაშვილი

*აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი*

ირინე კოპალიანი

*აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მონვეული სპეციალისტი,
ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი*

თამთა ჩაგანავა

*აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიზნესის ადმინისტრირების
საბაკალავრო პროგრამის მეოთხე კურსის სტუდენტი*

რეზიუმე

ფინანსური ტექნოლოგიები ყოველდღიურად უფრო და უფრო მეტად ვითარდება და დიდ როლს თამაშობს სამეწარმეო სფეროს განვითარებაში, რითიც განპირობებულია ამ საკითხის აქტუალობა.

სამეცნიერო ნაშრომში განხილულია ფინანსური ტექნოლოგიების შესაძლებლობები და ასევე, ის გამოწვევები, რომლებიც თან ახლავს მათ საბანკო-საფინანსო სფეროში. ფინანსური ტექნოლოგიები ხელს უწყობს ფინანსური სერვისების მიწოდების გაუმჯობესებასა და ავტომატიზაციას, თუმცა ამ ყველაფერს თან ახლავს გარკვეული საფრთხეები და გამოწვევები. სწორედ ფინანსური ტექნოლოგიების დადებითი და უარყოფითი მხარეები, მისი საფრთხეები და შესაძლებლობები გვაქვს განხილული ჩვენს სამეცნიერო კვლევაში.

კვლევის შედეგადად გამოვავლინეთ ფინანსური ტექნოლოგიების განვითარების გზები და დაგვახმეთ სტრატეგიები, რომლითაც შესაძლებელია მისი საფრთხეების შესუსტება და ეფექტურად გამოყენება საბანკო და საფინანსო მიმართულებით.

FINANCIAL TECHNOLOGIES FOR THE DIGITAL TRANSFORMATION OF BANKING AND FINANCIAL SECTOR

Tinatin Gugeshashvili –

PhD in Economics, Associate professor of Akaki
Tsereteli State University

Irine Kopaliani –

PhD of Akaki Tsereteli State University

Tamta Chaganava –

student of Akaki Tsereteli State University

RESUME

Financial technologies are developing day to day and they play an important role in the developing of en-

trepreneurial sector. So, this is what makes this subject that popular.

In this scientific work we discuss technologies' possibilities and challenges which in the banking and financial sector.

Financial technologies are crucial for developing and automation the financial services' delivery, but all these include some threats and challenges. The pros and cons, possibilities and threats of financial technologies are shown and discussed in our scientific research.

As the result of the research we found out the ways of development of the financial technologies and we made some strategies with which we can decrease the threats and effectively use them in banking and finances.

* * * *

კვლევის მიზანი: გამოიკვლიოს და მიმოიხილოს ფინანსურ ტექნოლოგიებთან დაკავშირებული შესაძლებლობები და საფრთხეები საბანკო-საფინანსო სექტორში, მისი განვითარების გზები და სტრატეგიები მასთან დაკავშირებული საფრთხეების შესამცირებლად.

კვლევის მეთოდები: სფეროს სპეციალისტთა ნაშრომების ანალიზის, სტატისტიკისა და კვლევათა დამუშავებისა და გამოკითხვის ჩატარების, შემდგომში მისი შედეგების სტატისტიკის ანალიზის საფუძველზე ჩამოვაყალიბეთ ის ძირითადი გზები და კონცეფციები, რაც ფინანსური ტექნოლოგიების განვითარებასა და საბანკო-საფინანსო სექტორის ციფრული ტრანსფორმაციის პროცესში მის ეფექტურ გამოყენებას უკავშირდება.

კვლევის შედეგები: კვლევაში ფორმულირებულ იქნა მექანიზმები და სტრატეგიები ფინანსური ტექნოლოგიები მოდელის და ზოგადად, ფინანსური ტექნოლოგიების ინდუსტრიის დასახვეწად, მისი გაუმჯობესებისა და უსაფრთხოების ზრდისათვის, რაც ხელს შეუწყობს საბანკო-საფინანსო სფეროს განვითარებასა და მდგრადობას.

სამეცნიერო სიახლე: ფინანსური ტექნოლოგიების სისტემების გაუმჯობესება პროგრამული უზრუნველყოფის საშუალებების გამოყენებით, მაღალკვალიფიციურ სპეციალისტთა ჩართულობით, მოსახლეობის ცნობიერების ამაღლების ამ კუთხით და მეტი ადამიანის მიერ ფინანსური ტექნოლოგიების გამოყენება ხელს შეუწყობს ამ ინდუსტრიის უმაღლეს საფეხურზე აყვანას. არსებული მდგომარეობით კი საბანკო სფეროში მზარდი ფინანსური ტექნოლოგიების ინდუსტრია ძალზე ეფექტური და დადებითი შედეგების მომტანია ეკონომიკისათვის, კონკრეტული დარგისთვის და მთლიანად ბიზნეს ეკოსისტემის განვითარებისათვის.

საკანდიდო სიტყვები: ფინანსური ტექნოლოგიები, ავტომატიზაცია, საბანკო-საფინანსო სექტორი.

ფინანსური ტექნოლოგიების განვითარება ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში იწყება. 21-ე საუკუნე კი უკვე საბანკო სისტემის გაციფრულებით დაიწყო და პროგრესი დღემდე მიმდინარეობს სხვადასხვა მიმართულებით. როგორც ცნობილია, 2009 წელს გამოჩენილმა კრიპტოაქტივებმა უდიდესი წვლილი შეიტანა საფინანსო ეკოსისტემაში ტექნოლოგიების უფრო აქტიურად გამოყენების საკითხში. თანდათანობით განვითარდა ისეთი ფინანსური ტექნოლოგიების მოდელები, როგორებიცაა: ციფრული საფულეები, სქორინგ სისტემები და ა.შ.

ფინანსურ ტექნოლოგიებს მრავალი დადებითი მხარე აქვს, მათ შორის:

- აუმჯობესებს ფინანსურ ინფრასტრუქტურას;
- რისკ მენეჯმენტს ხდის მეტად ეფექტურს;
- აფართოებს ფინანსური სერვისების ხელმისაწვდომობას;

- ხელმისაწვდომია დაბალ ფასად;

• ზრდის კონკურენციას, რაც მომხმარებელს მრავალფეროვან არჩევანს სთავაზობს;

• მომხმარებელზე მორგებული პროდუქცია. ფინანსური ტექნოლოგიები იყენებს სხვადასხვა ანალიტიკურ მოდელს, რისი საშუალებითაც შესაძლებელია თითოეულ მომხმარებელს მასზე მორგებული პროდუქტი მიენდოს.

ფინანსური ტექნოლოგიების უარყოფით მხარედ შეიძლება ჩავთვალოთ:

- კიბერ თავდასხმის რისკი, მონაცემების გაფიქსირების რისკი;

• ადამიანური რესურსის ნაკლებად ჩართულობა. ფინანსური ტექნოლოგიები შეიძლება მისაღების ალტერნატივა არ იყოს იმ ადამიანისთვის, რომელიც ადამიანურ რესურსთან კომუნიკაციას ამჯობინებს, როცა საქმე მის ფინანსებს ეხება;

• ლიმიტირებული პროდუქტები. ფინანსური ტექნოლოგიების მომსახურება ხშირად არ მოიცავს ყველა იმ პროდუქტს, რასაც ტრადიციული საფინანსო ინსტიტუტები სთავაზობს მომხმარებელს, რაც

მათ აიძულებს ერთდროულად სხვადასხვა პროვაიდერის მომსახურების გამოყენებას;

• რეგულაციის ნაკლებობა. ფინანსური ტექნოლოგიების ინდუსტრია ჯერ კიდევ სიახლეს წარმოადგენს, ამიტომ მისი ბოლომდე რეგულირება გარკვეულ დროსა და დანახარჯებთანაა დაკავშირებული.

რაც შეეხება ფინანსური ტექნოლოგიების შესაძლებლობებს:

- ბევრად ეფექტური იქნება ინტერნეტ სერვისების ფასების შემცირება;

• მცირე და განვითარებად ქვეყნებში ტექნოლოგიების გამოყენების ხარისხის ზრდა, მეტი ტექნოლოგიური შესაძლებლობის მიწოდება იქ მცხოვრებთათვის;

• ეკონომიკის სიძლიერისთვის დადებითი შედეგების მომტანი იქნება ტრადიციული ბანკინგის და ფინანსური ტექნოლოგიების მოდელების გაერთიანება და არა მათი შეპირისპირება, რაც დღესდღეობით იკვეთება;

• „იცნობდე შენს მომხმარებელს“ პოლიტიკის შემუშავება ხელს შეუწყობს სხვადასხვა რისკისგან მომხმარებელთა დაცვას.

აქვე უნდა ვახსენოთ ფინანსური ტექნოლოგიების საფრთხეებიც საფინანსო სერვისებში:

• კიბერდანაშაულმა შესაძლოა, ფინანსურ სისტემას მნიშვნელოვანი ზიანი მოუტანოს. ბევრ განვითარებად ქვეყანას პრაქტიკულად არ გააჩნია ფინანსური ტექნოლოგიების დაზღვევის მექანიზმები. ბევრი ფინანსური ტექნოლოგიების სტარტაპი ყურადღებას არ აქცევს უსაფრთხოების ზომებს ახალი პროდუქტის ბაზარზე გაშვებისას;

• არსებობს ფინანსურ ტექნოლოგიათა ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობა რეგულაციის ნაკლებობის პირობებში, ფინანსებზე მარტივმა წვდომამ შესაძლოა გადაჭარბებული გახადოს სესხების რაოდენობა და გამოიწვიოს ჭარბვალიანობა;

• საფრთხე ექმნება ბაზრის კონკურენციას. სრულიად ახალმა მოთამაშეებმა ბაზარზე შესაძლოა მონოპოლიური უპირატესობაც კი მოიპოვონ;

• ბევრი ანალოგიური პროდუქტის მწარმოებელი მარტივად შეიძლება არსებობდეს ერთ ბაზარზე, რაც ართულებს ზედამხედველობას.

დღესდღეისობით ფინანსური ტექნოლოგიების ინდუსტრიაში არსებობს ბევრი ეფექტური ბიზნეს მოდელი, რომლებიც ბიზნესის ციფრულ ტრანსფორმაციას განაპირობებს და ხელს უწყობს ფინანსებისა და ტექნოლოგიების გაერთიანებას, კოლაბორაციას. მათ შორის შეიძლება გამოვყოთ:

საკრედიტო სქორინგ სისტემა - ის ერთ-ერთი გამორჩეულია ამ კუთხით. ის მათემატიკურ-სტატისტიკური მოდელია, რომელიც მსესხებელთა საშუალო მაჩვენებლებს ადარებს პოტენციური მსესხებლის მაჩვენებლებს მისთვის კრედიტის და-

მტკიცების შესახებ გადაწყვეტილების მისაღებად. ამ ტექნოლოგიით ბანკი ზოგავს დროსა და ადამიანურ რესურსს, პროგრამა კი თავად ფილტრავს პოტენციურ მსესხებლებს.

საგადახდო სისტემები - ისინი ონლაინ ვაჭრობისას გამოიყენება. მის მაგალითს წარმოადგენს PayPal, რომლის მეშვეობითაც პროდუქტის საფასურს უნაღდო ანგარიშსწორებით იხდის მომხმარებელი.

ციფრული საფულე - იგი მომხმარებელს საშუალებას აძლევს საკუთარი ვირტუალურად არსებული თანხების ფარგლებში განახორციელოს ტრანზაქციები როგორც ონლაინ, ისე პოსტ-ტერმინალით სარგებლობისას. ციფრული ვალუტა წარმოადგენს პროგრამულ უზრუნველყოფას, აპლიკაციას, მისი მაგალითებია: Venmo, Google Wallet და ა.შ.

ციფრული ბანკი - მისი ბიზნეს მოდელი ფიზიკურად არსებული კომერციული ბანკის მსგავსია. მისი მეშვეობით შესაძლებელია ანგარიშსწორება, თანხის სესხება, დეპოზიტის განთავსება და ა.შ.

მცირე სესხები - ეს ბიზნეს მოდელი მომხმარებელს აძლევს ვაჭრობის საშუალებას ონლაინ რეჟიმში უსწრაფესად, ბარათის დეტალების მითითების გარეშე 0 % საკომისიოთი. იგი მოიცავს იმპულსური შესყიდვის მექანიზმებს, როგორიცაა: „იყიდე ახლა, გადაიხადე მოგვიანებით“ და ა.შ.

ფინანსური ტექნოლოგიების მიმართულებით მომუშავე კომპანიები იყენებენ სხვადასხვა ინოვაციურ ტექნოლოგიას თავიანთი ფინანსური ტექნოლოგიების მოდელის დასახვეწად და კომპლექსური ოპერაციების განხორციელებისათვის. ჩვენ განვიხილეთ მათ შორის რამდენიმე:

ხელოვნური ინტელექტი და მანქანური სწავლება - იგი ამ მხრივ ერთ-ერთი გამორჩეულია. იგი ყველა ფინანსური ტექნოლოგიების აპლიკაციაშია გამოყენებული მათ შორის სქორინგ სისტემებში, თაღლითობის გამოვლენისთვის შექმნილ აპლიკაციებში და ა.შ.

მონაცემთა ანალიტიკა - მისი მეშვეობით კომპანიები უზრუნველყოფენ მომხმარებელთა შესახებ მონაცემების ანალიზს, ვინაიდან მათ ხელთ არსებულ მონაცემთა მეშვეობით შეუძლიათ დაადგინონ მომხმარებლის საინვესტიციო ქცევა, გადახდის შაბლონები და ა.შ. მათ ასევე შეუძლიათ საპროგნოზო ანალიტიკის შემუშავება.

რობოტული პროცესის ავტომატიზაცია - ეს ტექნოლოგია საშუალებას იძლევა, მოხდეს ადამიანის მიერ მექანიკურად შესასრულებელი სამუშაოს ავტომატურ რეჟიმში შესრულება.

ბლოკჩეინი - უსაფრთხოდ ინახავს ტრანზაქციათა ჩანაწერებს და სხვა სენსიტიურ ინფორმაციას. ყველა ტრანზაქცია დაშიფრულია მისი მეშვეობით და კიბერ თავდასხმის რისკი ძალიან მცირეა.

ფინანსური ტექნოლოგიების სისტემებთან და-

კავშირებით არსებობს სხვადასხვა გამოწვევა, რომელთა დაძლევისთვის შესაძლებელია შემუშავებულ იქნეს გარკვეული სტრატეგიები და მექანიზმები. განვიხილოთ თითოეული ცალ-ცალკე:

ტექნოლოგიის არაადეკვატური ცოდნა ერთ-ერთი ხელისშემშლელი ფაქტორია ფინანსური ტექნოლოგიების ინდუსტრიისათვის, ვინაიდან მომხმარებლების ნაწილს არ აქვს ტექნოლოგიებში მაღალი დონის ცოდნა და სჭირდებათ ადაპტირებული სისტემები.

გამოსავალი: ფინანსური ტექნოლოგიების კომპანიებმა მომხმარებელს მარტივი მექანიზმები უნდა შესთავაზონ, რომლის დროსაც საჭირო არ იქნება მომხმარებლის მიერ ქმედებების მექანიკურად განხორციელება, მონაცემთა შეყვანა და ა.შ. ამისთვის უნდა არსებობდეს შემდეგი საშუალებები:

- QR კოდები;
- NFC ჩიპები;
- საკრედიტო ბარათების ავტომატური სკანირება;
- ორეტაპიანი ავთენტიფიკაცია თითის ანაბეჭდით.

მომხმარებლის გამოცდილება ერთ-ერთი უმთავრესი კონცეფციაა ფინანსური ტექნოლოგიების ინდუსტრიაში. მომხმარებლებს სჭირდებათ უწყვეტი კომუნიკაცია და თავიანთი ინფორმაციის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

გამოსავალი: მომხმარებლებისათვის უნდა არსებობდეს უსაფრთხო, ხელმისაწვდომი ტექნოლოგიური საშუალებები, რათა მათი გამოცდილება ამ კუთხით იყოს დადებითი და გამოიწვიოს მათი კმაყოფილება, ამავდროულად პირადი ინფორმაციული დეტალების მუდმივი გადამონმებით არ უნდა მოხდეს მათი გაღიზიანება და ამ კუთხით დაცული უნდა იყოს ბალანსი.

სანდოობის პრობლემა სწორედ ის საკითხია, რომელიც მუდმივად დგას დღის წესრიგში. როცა საქმე ფინანსებს ეხება, მომხმარებელს ყოველთვის უჭირს, ენდოს რაღაც ახალს და დარწმუნდეს მის უსაფრთხოებაში.

გამოსავალი: ამ კუთხით პირველხარისხოვანია მომხმარებელთა ცნობადობის ზრდა ფინანსური ტექნოლოგიების დადებით მხარეებთან დაკავშირებით და მათთვის მაქსიმალურად ბევრი ინფორმაციის მიწოდება, რათა მეტად თავდაჯერებულები იყვნენ ტექნოლოგიების გამოყენებისას.

მონაცემთა დაცვის საკითხი ასევე ძალიან აქტუალური გამოწვევაა. ფინანსური ტექნოლოგიები საკმაოდ მოწყვლადია კიბერ თავდასხმის მხრივ როგორც ფინანსური, ისე პერსონალური ინფორმაციის კუთხით.

გამოსავალი: ფინანსური ტექნოლოგიების პლატფორმებში მონაცემთა დაცულობისთვის შესაძლოა გამოყენებულ იქნას შემდეგი საშუალებები:

- დეტალური დოკუმენტაციების წარდგენა;
- ბიომეტრიული და მრავალფაქტორიანი ავტორიზაცია;

- დამიწვრული მონაცემების სისტემებით მუშაობა;

- უსაფრთხოების შეტყობინებები რეალურ დროში;

- სისტემების ინტენსიური ტესტირება.

მოცემული კვლევის ფარგლებში ჩავატარეთ გამოკითხვა, რომლისთვისაც რესპონდენტებად შეირჩა საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკების 100 თანამშრომელი. გამოკითხვის მიზანი იყო, დაგვედგინა ფინანსური ტექნოლოგიების გამოყენების დადებითი და უარყოფითი მხარეები, მათი ეფექტურობა ქართულ ბანკებში.

გამოკითხვით გამოიკითხა სს „საქართველოს ბანკის“, სს „თიბისი ბანკის“, სს „ლიბერთი ბანკის“, სს „ბაზის ბანკის“, სს „პროკრედიტ ბანკის“, სს „კრედიტ ბანკის“ და სს „სილქ ბანკის“ სხვადასხვა პოზიცი-აზე დასაქმებული თანამშრომლები.

ბანკებში ფინანსური ტექნოლოგიების ხარისხის, მათი ეფექტიანად გამოყენების საკითხების, ფინანსური ტექნოლოგიების სისტემათა ნაკლოვანებებისა და მათ გამოსასწორებლად დასახული გზების შესახებ ბანკების თანამშრომლებს სხვადასხვა კითხვა დავუსვით. გთავაზობთ აღნიშნული გამოკითხვის შედეგებს და შესაბამის სტატისტიკას:

კითხვა N1

რამდენად კვალიფიციური პერსონალი მუშაობს ფინანსური ტექნოლოგიების მიმართულებით თქვენს ორგანიზაციაში?

83% მიიჩნევს, რომ მის ორგანიზაციაში მუშაობს მაღალკვალიფიციური პერსონალი, 17% კი თვლის, რომ საშუალოკვალიფიციური პერსონალია დასაქმებული ფინანსური ტექნოლოგიების მიმართულებით.

კითხვა N2

რამდენად უსაფრთხოდ მიიჩნევთ თქვენი ორგანიზაციის ტექნიკურ უზრუნველყოფას?

83% კომპანიის ტექნიკურ უზრუნველყოფას მიიჩნევს უსაფრთხოდ, 15% ნაწილობრივ უსაფრთხოდ, ხოლო 3% საფრთხის შემცველად.

კითხვა N3

ჩამოთვლილთაგან რომელი წარმოადგენს ფინანსური ტექნოლოგიების ყველაზე მეტად საფრთხის შემცველ სისტემას?

ფინანსური ტექნოლოგიების ყველაზე მეტად საფრთხის შემცველ სისტემადა საბარათო სისტემებს მიიჩნევს 35%, საგადასახადო სისტემებს-13%, ციფრულ საფულებებს-15%, 38% კი ასახელებს სხვა რაიმეს.

კითხვა N4

კომერციული ბანკის საქმიანობის რომელი მიმართულების ციფრული ტრანსფორმაცია იკვეთება ყველაზე მეტად ფინანსური ტექნოლოგიების ეკოსისტემის განვითარებასთან ერთად?

კომერციული ბანკის საქმიანობის მიმართულებებიდან ყველაზე მეტად ფინანსური ტექნოლოგიების განვითარებასთან თანაკვეთაში 55% მოიაზრებს ციფრულ ბანკინგს, 15%-საკრედიტო სარეიტინგო სისტემებს, 13%-უსაფრთხოების სისტემებს, ხოლო 18% ასახელებს სხვა რაიმეს.

კითხვა N5

როგორი გავლენა იქონია საბანკო საქმიანობაზე ფინანსური ტექნოლოგიების განვითარებამ?

გამოკითხულთა 100% მიიჩნევს, რომ ფინანსური ტექნოლოგიების განვითარებამ საბანკო საქმიანობაზე დადებითი გავლენა იქონია.

კითხვა N6

რამდენად ხშირად ახდენს თქვენი ორგანიზაცია ფინანსური ტექნოლოგიების შემოწმებას/გაუმჯობესებას?

რესპონდენტთა 83% ამბობს, რომ მისი კომპანია ხშირად ახდენს ფინანსური ტექნოლოგიების შემოწმებას/გაუმჯობესებას, 13% თვლის, რომ მისი ორგანიზაცია იშვიათად ამოწმებს/აუმჯობესებს ფინანსურ ტექნოლოგიებს, 5% კი აცხადებს, რომ მისი კომპანია არ მუშაობს ამ მიმართულებით.

კითხვა N7

რა ფორმით ახორციელებს თქვენი ორგანიზაცია ფინანსურ ტექნოლოგიათა სისტემების ტექნიკურ უზრუნველყოფას?

87% აცხადებს, რომ მისი ორგანიზაცია ფინანსური ტექნოლოგიების ტექნიკურ უზრუნველყოფას ახორციელებს ორგანიზაციის შიგნით არსებული სპეციალური სამსახურის მეშვეობით, 10% ამბობს, რომ კომპანია შესაბამის მომსახურებას შეისყიდის კერძო ფიზიკური/იურიდიული პირებისგან, ხოლო 3% ასახელებს სხვა რაიმეს.

კითხვაზე რას მიიჩნევთ თქვენი ორგანიზაციის ფინანსური ტექნოლოგიების მიმართულების ნაკლოვანებად? გამოკითხულთა უმრავლესობა აცხადებს შემდეგს:

- ხშირი გაუმართაობა
- ნაკლებად კრეატიული და ნაკლებად კონკურენტული ინტერნეტ ბანკი
- ხელოვნური ინტელექტის (AI) ნაკლებობა
- საზოგადოების დაბალი ცნობიერების გამო შესაძლებელია ციფრულ არხებზე არასანქცირებული წვდომა
- კადრების სიმცირე

• ციფრული პროდუქტები არ არის მრავალფეროვანი

• არ არის სათანადო პროგრამული უზრუნველყოფა

რესპონდენტთა უმეტესი ნაწილი კითხვაზე **რა გზით/გზებით არის შესაძლებელი ფინანსური ტექნოლოგიების არსებული ნაკლოვანებების აღმოფხვრა?** ფინანსური ტექნოლოგიების სისტემების ნაკლოვანებათა გაუმჯობესებისათვის შემდეგ გზებს გვთავაზობს:

• ტექნიკური მხარის გაუმჯობესება

• მეტი რესურსის გამოყოფა

• ხშირი ტესტირება

• მუდმივად განვითარებაზე ორიენტირებული სიახლეების გაცნობა/იმპლემენტაცია

• მეტი პროფესიონალიზმით და არსებულ კადრთა მოტივაციით

• უფრო მეტი ხელფონური ინტელექტის დამატება რათა შესაძლებელი იყოს არასანქცირებული ნვდომის შემთხვევების იდენტიფიცირება

• მეტი თავისუფლება და სტრატეგიული ხედვა

• ორგანიზაციული აზროვნების ცვლილება

• მეტი ინვესტიციის განხორციელება ფინანსური ტექნოლოგიების მიმართულებით

• ახალი პროგრამების შექმნა და ინტეგრირება

საბოლოო ჯამში, დასკვნის სახით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ფინანსური ტექნოლოგიები წარმოადგენს დიდ ინდუსტრიას, რომელიც მუდმივად ვითარდება, განვითარების მაღალ საფეხურზეა და წინ კიდევ ბევრი სიახლეა მოსალოდნელი ფინანსური ტექნოლოგიების ინდუსტრიასთან დაკავშირებით. ფინანსური ტექნოლოგიების მოდელები ეხმარება საბანკო-საფინანსო სექტორს უფრო ეფექტურად, მოქნილად მუშაობაში. არსებული პრობლემებისა და გამოწვევების კუთხით მუშაობა, სისტემების გაუმჯობესება კი ხელს შეუწყობს ამ სისტემების მეტ უსაფრთხოებასა და ეფექტურობას, რაც საბოლოოდ ფინანსურ სექტორზე დადებითად იმოქმედებს და ხელს შეუწყობს საბანკო-საფინანსო სექტორის ციფრულ ტრანსფორმაციასა და ბიზნეს ეკოსისტემაში ფინანსური ტექნოლოგიების მეტად ეფექტურ იმპლემენტაციას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. <https://thecommonwealth.org/news/blog-fintech-swot-analysis>
2. <https://www.windmill.digital/all-about-fintech-history-development-and-future/#:~:text=A%20brief%20history%20of%20fintech&text=From%201886%2D1967%20investment%20in,service%20was%20established%20in%201918>
3. <https://management.nirmauni.ac.in/fintech-the-word-to-the-world-advantages-and-disadvantages/>
4. <https://www.windmill.digital/all-about-fintech-history-development-and-future/#:~:text=A%20brief%20history%20of%20fintech&text=From%201886-1967%20investment%20in,service%20was%20established%20in%201918>
5. <https://www.airmeet.com/hub/blog/overcoming-challenges-in-the-fintech-market-to-achieve-maximum-roi/#:~:text=You%20can%20make%20the%20fintech,task%20for%20many%20financial%20organizations>
6. რიდერი, ფინანსური ტექნოლოგიები, ავტორები: თ.გუგეშაშვილი; ი. კოპალიანი.
7. Introduction to Financial Technology (Complete Technology Guides for Financial Services) 1st Edition. ავტორი: Roy S. Freedman.
8. Financial technologies' impact on the development of banking. ავტორები: Ya. A. Shmuratko; S. A. Sheludko. 2019.

ციფრული ეკონომიკა საბანკო სექტორში

თამარ აბუაშვილი

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

საქართველოსთვის, როგორც განვითარებადი ქვეყნისთვის, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ფინანსური ტექნოლოგიების შემდგომი დანერგვა და მუდმივი განვითარება. ბანკები და საფინანსო ორგანიზაციები გლობალურ ფინანსურ გამოწვევებს გადაჭრიან ინოვაციური გადაწყვეტილებებითა და ახალ ტექნოლოგიებში ინვესტირებით.

Fintech არის რთული სისტემა, რომელიც აერთიანებს ახალი ტექნოლოგიებისა და ფინანსური სერვისების სექტორებს, სტარტაპებს და შესაბამის ინფრასტრუქტურას. საქართველოში ფინანსური ტექნოლოგიების განვითარებისთვის საჭიროა FinTech-ის ბიზნეს ორგანიზაციების სისტემის აგება და გაძლიერება. შესაბამისად, სახელმწიფომ აქცენტები უნდა გააკეთოს ინოვაციური ტექნოლოგიებსა და პროცესებზე, შექმნას მაღალი სტანდარტები, გამოყოს რესურსები, ხელი შეუწყოს ფინტექის რეგიონული განვითარების რეგულირებას.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული ეკონომიკა, ციფრული ტექნოლოგიები, ტექნოლოგიური ინოვაციები, საბანკო სექტორი, ფინანსური ორგანიზაციები.

DIGITAL ECONOMY IN THE BANKING SECTOR

Tamar Abuashvili

Associate Professor of GTU

RESUME

For Georgia, as a developing country, further implementation and continuous development of financial technologies is particularly important. Banks and financial organizations will solve global financial challenges with innovative solutions and investments in new technologies.

Fintech is a complex system that combines new technology and financial services sectors, startups and related infrastructure. For the development of financial technologies in Georgia, it is necessary to build and strengthen the system of FinTech business organizations. Accordingly, the state should focus on innovative technologies and processes, create high standards, allocate resources, promote the regulation of fintech regional development.

Key words: digital economy, digital technologies, technological innovation, FinTech, banking sector, financial organizations.

* * * *

საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების სწრაფმა განვითარებამ თითქმის ყველა სფეროში დაიმკვიდრა თავისი ადგილი და ესა თუ ის მიმართულება განვითარებისთვის სერიოზულად ახალ რელსებზე გადაიყვანა. ციფრულმა ტექნოლოგიებმა გააქრო ადამიანთა შორის ბარიერები და საზღვრებიც, რითაც თანამედროვე სამყაროს გამოწვევებისთვის ფეხის აწყობასა და ადამიანის შესაძლებლობების პოტენციალის გაზრდას მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი. ციფრული რევოლუცია, რომელსაც ასევე მეოთხე ინდუსტრიულ რევოლუციადაც მოიხსენიებენ, წინამორბედებისგან განსხვავებით უსწრაფესად მიმდინარეობს. მისი ტემპი, მასშტაბი და სიღრმე აბსოლუტურად ყველა ქვეყანაში შეცვლის ყველა ინდუსტრიას. ტექნოლოგიური ინოვაციები ეკონომიკურ ბარიერსაც მოსპობს, რითაც ამ სფეროს პროდუქტიულობასა და ხელმისაწვდომობას გაზრდის. თანამედროვე ეკონომიკა ციფრულ ტექნოლოგიებს ეფუძნება. ციფრული პროცესები ეკონომიკის იმდენად შერწყმული ნაწილია, რომ ცალკე ტერმინი – ციფრული ეკონომიკა გაჩნდა.

ბოლო პერიოდში ციფრული ეკონომიკა გლობალურ პროცესად ჩამოყალიბდა. მისი პოტენციური ძალა, საჯარო და ბიზნეს სექტორს ციფრული ინოვაციების გავლენის ქვეშ აქცევს. თუმცა ეკონომიკის დიფიციტალიზაციის ფორმირების პროცესში აუცილებლად გასათვალისწინებელი ფაქტორია ქვეყნის მზაობა. რაც უფრო მაღალია მისი ციფრული მზადყოფნა, მით მეტია სარგებელი, ხოლო დაბალი მზადყოფნის შემთხვევაში პირიქით – ახალი გამოწვევები ჩნდება. საკანონმდებლო ბაზის მომზადება, ცნობადობისა და სწავლების გაძლიერება, ციფრული მენარმეობის მხარდაჭერა – ის მნიშვნელოვანი კომპონენტებია, რომლებიც ქვეყნის მზაობას განსაზღვრავს. ციფრული ეკონომიკის, როგორც დომინანტის წილიც ნელ-ნელა იზრდება, ტრადიციული ეკონომიკის დარგები კი უკან იხევს.

ციფრული ეკონომიკის გაჩენისა და განვითარების იმპულსი იყო ჯიბის კომპიუტერების, მობილური ტელეფონების, ციფრული კამერების, სატელიტური ნავიგაციის, ღრუბლოვანი გამოთვლის, ჩაშენებული სენსორების და ა.შ. აქტიური მოხმარება. ტერმინი „ციფრული ეკონომიკა“ პირველად გამოიყენა დონ ტაპსკოტმა. ამავე სახელწოდების წიგნში, მან აღწერა როგორც გაჩენა, ისე ინტერნეტის გამოყენება, რაც ბიზნესის კეთების ტექნოლოგიას უწყობს ხელს. თუმცა, ციფრული ეკონომიკა

გულისხმობს არა მხოლოდ ონლაინ პროცესებსა და ტრანზაქციებს, არამედ ბიზნეს კომუნიკაციის თითქმის ყველა ასპექტის დიგიტალიზაციას. მაგალითად, ციფრულმა ეკონომიკამ გამოიწვია ონლაინ საფულების და ციფრული ვალუტების გაჩენა.

ინოვაციური ფინანსური ონლაინ პლატფორმების გამოყენებით მომხმარებლებს საშუალება ეძლევა მოახდინონ საკრედიტო რესურსებზე წვდომა საბრუნავი საშუალებების შესავსებად, მოახდინონ გადარიცხვები და სხვა ფინანსური მომსახურება. მსოფლიოში საფინანსო მომსახურების სექტორი უმსხვილესია შემოსავლების თვალსაზრისით, რომელიც მოიცავს ფართო სპექტრის ბიზნეს ორგანიზაციებს, კომერციული ბანკებს, საკრედიტო კომპანიებს, საბროკერო და სადაზღვევო კომპანიებს და ა.შ.¹ ბოლო პერიოდში, FinTech-მა ციფრულ ეკონომიკაში კლასიკური საბანკო სისტემის გადატვირთვა გამოიწვია.

ფინტექი გამოირჩევა შემდეგი თვისებებით: იგი არის ტექნოლოგიური ინოვაცია და ხასიათდება სისწრაფით, სიმარტივით, მოქნილობითა და კომფორტულობით, რომელიც დიდ ზეგავლენას ახდენს ფინანსური სერვისის განვითარებაზე; აღნიშნული ტექნოლოგიის გამოყენებით შესაძლებელია ოფისიდან გაუსვლელად ფინანსურ რესურსებზე წვდომა და მათი მართვა.

როგორც ცნობილია, საბანკო სექტორი და ფინანსური ორგანიზაციები დიდი ხნის მანძილზე თავიანთი კონსერვატიული მიდგომებით გამოირჩეოდნენ. შედეგად ბევრმა მათგანმა დაკარგა კონკურენტუნარიანობა ბაზარზე, ვინაიდან ასპარეზზე გამოჩნდნენ ისეთი ახალი მოთამაშეები, რომლებიც იყენებდნენ თანამედროვე ფინანსურ ტექნოლოგიებს. ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის შედეგად, სპეციალისტების აზრით, სამწუხაროდ უახლოეს 10 წლის მანძილზე ფინანსური მომსახურების სფეროში დასაქმებული დაახლოებით 800 ათასი ადამიანი დაკარგავს სამსახურს, თუმცა თანამედროვე ფინანსური ტექნოლოგიების დანერგვის პროცესი შეუქცევადი და აუცილებელია.²

ბოლო პერიოდის განმავლობაში მნიშვნელოვანი ცვლილებების შეინიშნება საფინანსო ინდუსტრიაში. ბანკებისთვის აღნიშნული პრობლემის გადაჭრის ერთ-ერთი გზა შეიძლება გახდეს საკრედიტო ორგანიზაციების შერწყმა ფინტექ-სტარტაპებთან. მსგავსი კავშირის მაგალითია უმსხვილესი საბანკო ჰოლდინგის JPMorgan Chase – სა და მცირე კომპანიებზე ონლაინ სესხების გამცემ პლატფორმა ONDeck-ს შორის პარტნიორული შეთანხმება ერთობლივი კომპანიის შექმნის თაობაზე.

თანამედროვე ბანკები შესამჩნევად განსხვავდებიან თავის წინამორბედი ბანკებისგან. დღეს, ბანკები იმყოფებიან ციფრული ინოვაციების ცენტრში. მეტი ინოვაცია საბოლოოდ ნიშნავს ახალ პროდუქტს და მოქნილ სერვისს, რომელმაც უკეთესად უნდა უპასუხოს მომხმარებელთა მოთხოვნებს, ამარტივებს და უფრო კომფორტულს ხდის ადამიანების ურთიერთობას ბანკთან. ინოვაციები ასევე ხელს უწყობს კომპანიას უფრო მეტად ხელმისაწვდომი გახადოს უკვე არსებული სერვისები.³

ბოლო წლებში საქართველო ტექნოლოგიების მიმართულებით საკმაოდ წინ წავიდა და დღეს შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველო პოსტსაბჭოთა სივრცეში ერთ-ერთი ყველაზე მიმზიდველი ადგილია FinTech შესაძლებლობებისთვის. მსოფლიოს მსხვილი FinTech კომპანიებისთვის საქართველოში ინვესტიციების განსახორციელება მიმზიდველია, რადგან ხედავენ, რომ უკვე ბევრი დიდი კომპანია წარმატებით მოღვაწეობს ქვეყანაში. საქართველოში ფინტექ კომპანიების დიდი მრავალფეროვნებაა. აქ მომხმარებელს ინოვაციურ ფინანსურ სერვისებს წარმატებით სთავაზობენ როგორც ახლად დაარსებული სტარტაპები, ისე მსხვილი, ტრადიციული ფინანსური სერვისების მიმწოდებელი ორგანიზაციები.

საბანკო სექტორმა საქართველოში სწრაფად გააცნობიერა მომხმარებლებისათვის ფინანსური ინოვაციების აუცილებლობა და მნიშვნელობა და თავად დაიწყო ფინტექებთან თანამშრომლობით მომხმარებელისთვის ონლაინ საბანკო სერვისების მიწოდება, რაც მომხმარებელს აძლევს შესაძლებლობას მარტივად განახორციელოს სხვადასხვა ოპერაციები მცირე დროში.

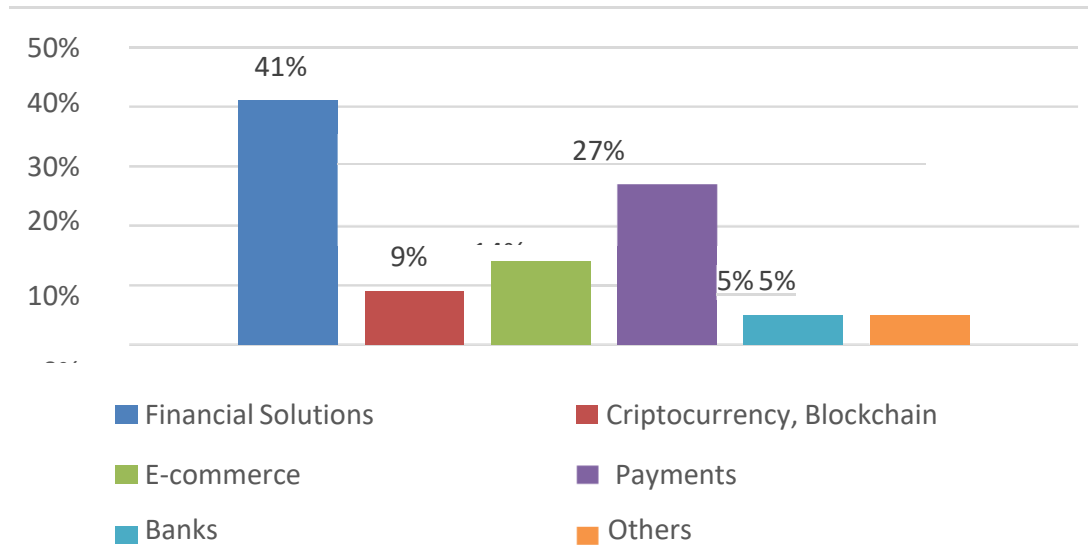
დღეს საქართველოში გვხვდება როგორც საგადახდო საშუალებების პროვაიდერი კომპანიები, ასევე სესხის გამცემი და კრიპტოვალუტით ვაჭრობის პლატფორმაც. აგრეთვე, 2018 წლიდან ფუნქციონირებს პირველი ქართული ნეობანკი (NeoBank), სრულიად ციფრული ბანკი Space Bank, მხოლოდ მობილური აპლიკაცია, ყოველგვარი ტრადიციული ფიზიკური ფილიალების გარეშე. ამ აპლიკაციის საშუალებით, მომხმარებელს შეუძლია მიიღოს საცალო საბანკო მომსახურების სრული სერვისი, როგორცაა სესხები, გადახდის ბარათები და შემნახველი პროდუქტები. შეიძლება ითქვას, რომ მომხმარებელზე ორიენტირებულმა ყოველდღიურმა საბანკო სისტემამ მთლიანად შეცვალა საქართველოს მოსახლეობის ფინანსურ მომსახურებაზე წვდომა.

თანდათანობით იზრდება გადახდების ბარათებით ონლაინ ტრანზაქციების რიცხვი. საკმაოდ

1 <http://www.tagonline.org/fi les/documents/FinTech/tag-fi ntech-ecosystem-report-2016.pdf>

2 მედეა ჭელიძე, მარინე თოფჩიშვილი, ფინანსური ტექნოლოგიების როლი საბანკო სექტორის განვითარებაში. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი გლობალიზაცია და ბიზნესი. N5/ 2018 გვ.246

3 <https://forbes.ge/tbc-banki-meti-inovatsiis-dzie/>

წყარო: საქართველოს ფინტექ ასოციაცია. <https://nbg.gov.ge/en/media/news/panel-discussion-on-open-banking>

პოპულარული გახდა ელექტრონული კომერცია ქვეყანაში. საქართველოში მომხმარებლები ელექტრონული საფულეებით და საკრედიტო ბარათებით გადახდის მეთოდს იყენებენ ნივთების გამოსაწერად. ისინი ხშირად იყენებენ ელექტრონული კომერციის ისეთ ვებსაიტებს, როგორიცაა: eBay, Amazon და AliExpress. მომხმარებლებს, ასევე შეუძლიათ ისარგებლონ P2P სესხებით.

საქართველოს ფინტექ ასოციაციის მონაცემებით საქართველოს ფინტექ ეკოსისტემა დღეისათვის 25 ფინტექ კომპანიას ითვლის, რაც პატარა ქვეყნისთვის არცთუ ცოტაა. პროცენტულად ფინტექ კომპანიები ფინტექ ეკოსისტემაში წარმოდგენილნი არიან დიაგრამაზე.

ეროვნული ბანკის ინფორმაციით დღესდღეობით ბაზარზე რეგისტრირებულია 33 აქტიური საგადახდო მომსახურების პროვაიდერი.⁴ ინოვაციური ფინანსური სერვისების მიწოდება მხოლოდ ახალი კომპანიის ფარგლებში კი არ ხდება, არამედ ხშირად ეს მოქმედი ორგანიზაციების ქოლგის ქვეშ ხორციელდება. ბანკები და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები აცნობიერებენ რა ტექნოლოგიური სიახლეების მნიშვნელობას მათ საქმიანობაში, მნიშვნელოვან ინვესტიციებს ახორციელებენ ფინანსური ტექნოლოგიების განვითარებისთვის.

საქართველოში ღია ბანკინგის სისტემის დანერგვა ერთის მხრივ ხელს შეუწყობს ფინტექების საქმიანობის გაფართოვებას, მეორეს მხრივ კი მნიშვნელოვნად შეცვლის ტრადიციული საბანკო ბიზნესის მოდელს და აღნიშნული საბანკო სისტემის ჰეგემონია წარსულში დარჩება.

საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმებიდან გამომდინარე, საქა-

რთველოს ეროვნულმა ბანკმა საგადახდო მომსახურების შესახებ მეორე დირექტივის (PSD2 – Payment Services Directive 2) იმპლემენტაციის ფარგლებში, საქართველოში 2021 წლის მარტიდან ღია ბანკინგის დანერგვა დაიწყო, რომელიც სრულად 2021 წლის ბოლოს ამოქმედდა და ფიზიკური პირების გარდა არასაბანკო სექტორისთვისაც გახდება ხელმისაწვდომი, რაც ერთის მხრივ გაზრდის კონკურენციას ფინტექებს და ბანკებს შორის, მეორეს მხრივ კი მათ უკეთესი თანამშრომლობის შესაძლებლობებიც მიეცემათ.⁵

დისტანციური ბანკინგი (RB) კლიენტისთვის, როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირისთვის, საბანკო მომსახურების მიწოდების მეთოდია, რომელიც ხორციელდება (ძირითადად ტელეფონი, ინტერნეტი) ბანკში მისი პირდაპირი ვიზიტის გარეშე. ინტერნეტ ბანკინგი არის ბანკინგის ერთგვარი ტექნოლოგია, რომლის დროსაც უზრუნველყოფილია ანგარიშების წვდომა ტრანზაქციებზე ნებისმიერ დროს და ნებისმიერი კომპიუტერიდან, რომელსაც აქვს წვდომა ინტერნეტთან.

ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის განსაზღვრისას მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ “გაციფრულება” არ გულისხმობს მხოლოდ და მხოლოდ მაღალტექნოლოგიური სტარტაპების გაჩენას ბაზარზე. მთავარია, ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვა ყველა შესაძლო სექტორში მოხდეს. ცნობილია, რომ მსოფლიოში არსებობენ ბანკები, რომლებიც მთლიანად ონლაინ რეჟიმში მუშაობენ. იმისათვის, რომ შევძლოთ მათთან თანამშრომლობა და პარტნიორული ურთიერთობების დამყარება, საჭიროა ფეხი ავუწყოთ ამ მიმართულებით მსოფლიოში მიმდინარე თანამედროვე ტენდენციებს.

4 საქართველოს ეროვნული ბანკი <https://nbg.gov.ge/payment-system/providers>

5 <https://nbg.gov.ge/publications/annual-reports>

ეკონომიკური ზრდა სხვაგვარად შეუძლებელი გახდება. ბარიერები, რომლებიც ამ მიმართულებით არსებობს, აერთიანებს განათლებაში გასატარებელ რეფორმას და რიგ რეგულაციებს, რომელთა მოგვარება სახელმწიფოს აქტიური ჩართულობითაა შესაძლებელი. მთავრობამ უნდა დაადგინოს სტიმულები და ხელი შეუწყოს ნაციონალური FinTech-ის ინდუსტრიის განვითარებას.

ქვეყნის განვითარების მაღალტექნოლოგიური ინოვაციური სცენარის განხორციელება შეუძლებელია სახელმწიფოს აქტიური მონაწილეობის გარეშე. სახელმწიფომ, ერთი მხრივ, უნდა

იტვირთოს პოსტინდუსტრიული ინფრასტრუქტურის შექმნის დანახარჯების სიმძიმე, მეორე მხრივ კი, მაქსიმალურად წაახალისოს კერძო ბიზნესი ამ უმნიშვნელოვანეს სფეროში ინვესტიციების ჩასადებად. აუცილებელია მთავრობის სტრუქტურაში შეიქმნას ინოვაციური პროცესის წარმართვისა და რეგულირების სტრუქტურა, რომელიც სხვა დაინტერესებულ ორგანიზაციებთან ერთად ჩამოაყალიბებს ინოვაციური სფეროს პროგნოზირებისა და განვითარების გრძელვადიან, საშუალოვადიან და მოკლევადიან პროგრამებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბულაძე რ. ტექნოლოგიები ფინანსებში – მსოფლიოს მიღწევები და საქართველოს პერსპექტივები, 2016 წ.
2. <https://geoeconomics.ge/?p=14510> (ბოლოს გადამოწმებულია 24.03.2024)
3. <http://www.tagonline.org/files/documents/FinTech/tag-fintech-ecosystem-report-2016.pdf>
4. აბულაძე რ, ვეშაგური მ. „ციფრული ევოლუცია ფინანსურ სექტორში: ფინტეკი. 2016 წ.. ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“: ტ. IX, No2.
5. ჭელიძე მ, თოფჩიშვილი მ., „ფინანსური ტექნოლოგიების როლი საბანკო სექტორის განვითარებაში“. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი გლობალიზაცია და ბიზნესი. N5, 2018 წ.
6. <https://nbg.gov.ge/en/media/news/panel-discussion-on-open-banking>
7. <https://forbes.ge/tbc-banki-meti-inovatsiis-dzie> (ბოლოს გადამოწმებულია 24.05.2024)
8. <https://argacherde.bog.ge/teqnologiebi/fintech/quickcash-biznesis-kreditunaria> (ბოლოს გადამოწმებულია 20.03.2024)
9. <https://nbg.gov.ge/publications/annual-reports> (ბოლოს გადამოწმებულია 15.04.2024)

ДОМАШНИЕ ОФИСЫ И УДАЛЕННАЯ РАБОТА ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОТДЕЛЬНОГО РАБОТНИКА, ГРУППЫ ИЛИ ОРГАНИЗАЦИИ

Матти Раудярв

Профессор Тартуского университета, Эстония

ABSTRACT

Remote work has been used in the world for decades already. Like in many other countries, here in Estonia the need for remote work arose above all due to the fast spread of the Covid-19 pandemic. Besides the extensive vaccination against the virus, one of the measures for partial restriction of the infection was remote work, including above all allowing employees to work from home. Numerous so-to-say home offices appeared as a consequence.

This article describes the advantages and disadvantages of remote work, including from the position of the European Union, and provides an overview of the related study: a summary of the main impacts of remote work on three levels (employee, organisation, state). The costs and taxes related to the home offices used for remote work are discussed together with an overview of the work environment of remote work and its specific features and related risks. The examples provided in this brief overview describe remote work and home offices in Estonia (in Tallinn, Pärnu, Haapsalu, Hiiumaa, Saaremaa and Southeast Estonia).

The subject of remote work and working from home has definitely become very topical as this system needs regulation, a certain set of rules, etc. The article treats the possibility of remote work above all in relation to home offices (because remote work is possible also from other places, e.g. from hotels, means of transport, public places and other places) as the author has personal experience from working from home offices for more than 50 years.

ВВЕДЕНИЕ

Современный мир труда стал более динамичным, чем когда-либо прежде, и работа на дому, даче или в кафе превратилась в норму даже в Эстонии. (Vilbre ... 2024: стр. 18)

Удаленная работа используется во всем мире уже несколько десятилетий. В Эстонии удаленная работа и домашние офисы также стали актуальными. Как и во многих странах, необходимость в удаленной работе возникла, прежде всего, из-за стремительного распространения пандемии Covid-19. Помимо масштабной вакцинации против вируса, одним из способов частичного ограничения широкого распространения заболевания была уда-

ленная работа, в том числе предоставление работникам разрешения работать из дома. В результате стали появляться многочисленные так называемые домашние офисы. Разумеется, возможности были разными, в зависимости

от конкретного человека, семьи и количества ее членов, размера жилплощади и, конечно же, многих других факторов и условий.

Цель статьи — предоставить обзор, а также систематизировать явление и проблемы домашних офисов и удаленной работы, в том числе на основе собственного многолетнего опыта.

Посредством исследовательских задач представляется обзор предпринимательской среды, условий функционирования удаленной работы и домашних офисов.

Автор данной статьи имеет личный опыт работы в собственном домашнем офисе на протяжении более 50 лет. Поэтому нижеподписавшийся имеет возможность сослаться также на собственный опыт. Домашний офис автора расположен в районе Пирита г. Таллинна (там же находятся сосновый бор и лучший в Таллинне пляж), а так называемые филиалы домашнего офиса находятся в сельской местности, на даче – лесном хуторе в уезде Ляэне-Вирумаа и в центре летнего курортного города Пярну. Все эти офисы эргономичны и имеют помещения, позволяющее успешно работать, в том числе удаленно.

Статья основана на литературной информации, приведенной в списке использованных источников.

1. ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ УДАЛЕННОЙ РАБОТЫ, ПРОВЕДЕННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Удаленная работа означает, что работник по приглашению с работодателем выполняет свои трудовые обязанности, которые обычно выполняются на предприятии работодателя, используя средства информационно-коммуникационные технологии, вне предприятия работодателя, например, в домашнем офисе. Существует ряд важных юридических нюансов, которые работодатель должен учитывать при предоставлении возможности удаленной работы.

Исследования положительных и отрицательных факторов удаленной работы проводились во

всем мире на протяжении нескольких десятилетий, и воздействие этих факторов было установлено, как на уровне работника, работодателя, так и государства. Обязательные государственные вмешательства можно разделить на две группы, в зависимости от того, какие связанные с удаленной работой требования регулируются:

- Правила удаленной работы с целью поддержания лучшего баланса между трудовой и семейной жизнью (Бельгия, Испания, Италия, Литва, Франция, Польша, Португалия, Чехия);
- Правила удаленной работы с учетом форм, места и выполнения работы (Австрия, Бельгия, Германия, Эстония, Испания, Хорватия, Венгрия, Люксембург, Мальта, Нидерланды, Румыния, Словакия и Словения).

В Эстонии Центральный союз работодателей Эстонии и Центральный союз профсоюзов Эстонии подписали рамочное соглашение об удаленной работе, в котором стороны согласовали рекомендательные принципы выполнения удаленной работы. В настоящее время Закон о гигиене и безопасности труда Эстонии отдельно не регулирует удаленную работу, а это означает, что к удаленной работе применяются те же требования гигиены и безопасности труда, которые предприятие устанавливает на рабочем месте на территории предприятия.

2. ЗАТРАТЫ, СВЯЗАННЫЕ С УДАЛЕННОЙ РАБОТОЙ В ДОМАШНЕМ ОФИСЕ

Затраты на домашний офис включают в себя ряд расходов, которые могут возникнуть в процессе организации и управления удаленной работой. Эти затраты часто необходимы для обеспечения продуктивности и благополучия работников в домашнем офисе. К наиболее важным затратам относятся затраты на:

- Оборудование и принадлежности;

Часто в интересах удобства работы и обеспечения более широких возможностей в домашнем офисе нужно иметь как настольный компьютер, так и ноутбук (его удобно брать с собой в поездки, на конференции или при выполнении работы вне офиса); также не редки случаи, когда возникает потребность в копировальном аппарате; для групповых семинаров иногда нужно проецировать информацию на стену (или соответствующий экран). Также могут потребоваться телевизор и радио (новости, трансляции совещаний и т. д.).

- Интернет и связь;
- Электроэнергию и коммунальные услуги;
- Аренду помещения или использование собственного жилища в качестве рабочего места;

- Канцелярские и другие офисные товары.

Точный объем и характер затрат на домашний офис могут сильно различаться у разных работников, в зависимости от их профессии, характера работы и домашней ситуации. Эти затраты могут быстро накапливаться, поэтому важно тщательно их планировать и управлять ими.

3. РАБОЧАЯ СРЕДА В ДОМАШНЕМ ОФИСЕ КОГДА РАБОТНИКИ НАХОДЯТСЯ В ДОМАШНЕМ ОФИСЕ

Удаленная работа требует подхода, отличающегося от обычного, как со стороны работников, так и со стороны работодателей: корректные и безопасные средства труда, согласованная виртуальная рабочая среда. Регулярное общение и совместные развлечения помогают наладить

рутину в новой ситуации, которая будет столь же успешной, как и совместная работа на рабочем месте.

Рабочая среда и средства труда

- В домашних условиях работникам нужны средства труда и безопасный доступ к необходимым для работы средам;
- При длительной работе на дому было бы хорошо обеспечить домашний офис работника рабочим креслом, монитором и другими средствами труда;
- По возможности следует согласовать подходящее для работников рабочее время, использование отпусков вне рабочего графика или возможность выполнения работы в исключительном порядке в офисе.

Кибербезопасность

Нужно тщательно продумать, при необходимости также проконсультироваться со специалистом и проинструктировать работников о том, как защитить личные данные и данные компании в условиях удаленной работы, в том числе,

- какое коммерческое программное обеспечение и видеоприложения использовать;
- что необходимо предпринять с целью обеспечения надлежащего хранения и составления паролей, а также их достаточно частой смены;
- как защитить смарт-устройства и компьютеры от вирусов;
- как обеспечить защиту домашней сети Wi-Fi от злоумышленников;
- как осуществлять обмен данными с учетом необходимости и безопасности.

4. УДАЛЕННАЯ РАБОТА И РИСКИ

Удаленная работа становится все более распространенной формой занятости, стремительный

рост доли которой во многом был вызван необходимостью, возникшей во время кризиса коронавируса. Если говорить о долгосрочной тенденции, то увеличению доли удаленной работы способствовали более широкие возможности, связанные с развитием технологий и общим ростом популярности гибких форм занятости.

Для работы в домашнем офисе необходимо заключить соглашение об удаленной работе.

Работник может работать удаленно, если работодатель и работник договорились о выполнении удаленной работы или использовании домашнего офиса. **Соглашение о выполнении удаленной работы должно быть оформлено в письменной форме либо в трудовом договоре, либо в виде отдельного соглашения.** Однако прежде, чем работодатель разрешит работнику работать удаленно, он должен оценить связанные с удаленной работой риски. Нижеподписавшийся всегда имел устную договоренность с работодателем о том, что он будет работать в своем домашнем офисе.

Обеспечение безопасной рабочей среды при работе удаленно или в домашнем офисе

Работодатель также несет ответственность за охрану труда и безопасность работника в случае удаленной работы и должен провести анализ рисков с целью сбора информации о рисках, связанных с удаленной работой. Для проведения анализа рисков и предоставления работнику инструкций в вопросах охраны труда и техники безопасности работодателю необходимо знать, где работник работает удаленно.

В случае работы с компьютером необходимо оценить риски и предоставить работнику инструкции, в том числе в отношении эргономичности рабочего места и рабочего положения, но также важно оценить и минимизировать влияние удаленной работы на психическое здоровье работника.

Если работодатель не имеет возможности убедиться в безопасности места, где работник работает удаленно, или если он знает, что место, где работник работает удаленно, небезопасно, то работодатель не должен разрешать работнику работать удаленно.

5. УДАЛЕННЫЕ И ДОМАШНИЕ ОФИСЫ В ЭСТОНИИ

В Эстонии так называемые удаленные и коллективные офисы (коворкинг) расположены в основном в Таллинне, Пярну, Хаапсалу, Юго-Восточной Эстонии, на Сааремаа (Атла, Кихельконна, Лахетагузе, Ориссааре; остров Иллику и небольшие острова (Абрука, Муху, Рухну, Вилсанди), Хийумаа и в других местах. Это города и регионы, которые по-

сещают многие туристы, а также жители Эстонии во время отпуска. Удаленная работа и домашние офисы (удаленные офисы) также используются сотрудниками эстонских высших учебных заведений.

Удаленные офисы в Таллинне: поскольку Таллинн – столица и крупнейший город Эстонии, в котором проживает около трети населения страны, а также многие жители окрестных волостей и близлежащих городов работают в учреждениях, организациях, компаниях и на рабочих местах, расположенных в столице, то здесь, безусловно, больше удаленных и коллективных офисов и возможностей для удаленной работы, чем в других регионах Эстонии. Кроме того, в Таллинне много общественных учреждений (кафе, библиотек и т. д.), в пригороде располагается также большое количество многоквартирных домов и дач, таких построек много и в ближайших окрестностях Таллинна, и на территории местных самоуправлений – все это позволяет людям при необходимости организовать свою работу дистанционно, выполняя свои трудовые обязанности, в том числе из домашних офисов. Охарактеризую вкратце, например, такие компании как Silen и Workland.

Компания **Silen Booking** обустроила в Таллинне и Тарту так называемые комнаты тишины (то есть полной тишины и покоя; они могут подойти не всем). Здесь речь идет о небольших кабинках для работы в одиночку, проведения собраний или конференций. Комнаты тишины оснащены всем необходимым для работы. Надо просто взять с собой ноутбук, и процессы могут начаться.

Первые центры **Workland** были открыты в 2016 году в Риге и Вильнюсе. После чего их сеть начала расти, распространившись на многие города Прибалтики. Компания имеет сегодня в Таллинне пять центров, помимо этого, офисные площади открыты и в других городах Эстонии. Офисные площади можно взять в аренду на несколько часов, дней или месяцев.

Офисы удаленной работы в Пярну: в летней столице Эстонии городе Пярну можно спокойно работать также в отпускные дни в коллективном офисе **Forward-space**, расположенном в пярнуском торговом центре Keskus. К услугам пользователей предлагаются современные эргономичные рабочие места, высокоскоростной интернет, принадлежности для приготовления кофе, звукоизолированное помещение для телефонных переговоров и видеоконференций, помещение для встреч и мероприятий и кухня. Цель компании – способствовать развитию бизнес-среды, объединяя местные стартапы, фрилансеров и начинающих предпринимателей. Кроме того, в сотрудничестве с Пярнуской

городской управой, Пярнумааским бизнес-инкубатором и Научным парком Технополль предлагают вдохновляющие мероприятия, мотивирующие встречи и образовательные тренинги.

Офисы удаленной работы в Хаапсалу: здесь работает **Haapsalu Vabakontor** (Хаапсалуский коллективный офис), где Вы можете воспользоваться спокойным офисным комфортом в почетном здании бывшего банка, независимо от того, являетесь ли Вы мелким предпринимателем, фрилансером или гостем города.

Удаленные офисы на Сааремаа и малых островах: например, коллективный офис **Kuressaare Edukontor** в самом центре города Курессааре предлагает краткосрочную аренду рабочих столов для тех, кому нужны временные офисные помещения и качественное подключение к интернету. Также возможна аренда помещений для проведения различных мероприятий – встреч, тренингов, семинаров и т.д. Те же, кто хотят выбраться из домашнего офиса и найти спокойный рабочий уголок во вдохновляющей компании и по приятной цене, могут стать постоянными арендаторами.

Рабочие помещения у моря – расположенный на живописном острове **Иллику офис** (в Ориссааре) открыт сезонно с 1 марта по 1 ноября круглосуточно и без выходных, а также для одиночных или групповых визитов по мере необходимости. Помимо аренды рабочего стола предлагаются помещения для семинаров и тренингов. Здесь же имеется возможность размещения.

Кроме того, есть несколько удаленных офисов в деревнях Сааремаа и на близлежащих островах (Абрука, Центр Муху, Вилсанди), а также на более отдаленном острове Рухну.

В июне 2021 года Kuressaare Edukontor начал создание Островной сети удаленной работы для проведения совместных встреч в Курессааре, а также в восточной и западной части Сааремаа, что заложило основу для сети, охватывающей региональные удаленные рабочие места на островах Сааремааского уезда (Сааремаа, Муху, Абрука, Рухну, Вормси, Вилсанди).

Офисы удаленной работы на Хийумаа: офисом удаленной работы на Хийумаа можно пользоваться круглосуточно (предлагаются персональный дверной код, возможность бронирования рабочего места, проведения конфиденциальных совещаний и телефонных переговоров, а также различные рабочие места). В зоне отдыха – диван и кофе.

Офисы удаленной работы в Юго-Восточной Эстонии. Здесь уезды Пылвамаа, Валгамаа и Вырумаа объединили усилия в части удаленной работы

и создали сеть центров удаленной работы Kupland, предлагающих возможность работать за городом как в одиночку, так и с семьей или с командой. Для работы (с перерывами на отдых) предлагается эргономическая среда, а для других членов семьи есть множество возможностей для свободного времяпрепровождения в близлежащей окрестности. Холмистый ландшафт Юго-Восточной Эстонии со своими лесами и озерами предоставляет для этого отличные возможности.

РЕЗЮМЕ

Представленные в статье условия и соответствующая бизнес-среда в действительности значительно шире, хотя здесь изложены наиболее важные аспекты. Популярность удаленной работы и домашних офисов, безусловно, растет и углубляется по мере накопления опыта.

В Эстонии удаленная работа и домашние офисы более развиты в крупных городах (Таллинн, Тарту, Пярну) и в некоторых других городах и регионах (Хаапсалу, Сааремаа и малые острова, Хийумаа, сеть трех уездов Юго-Восточной Эстонии), однако их развитие продолжается по всей Эстонии.

Автор статьи имеет более чем пятидесятилетний опыт работы в домашнем офисе, начиная со студенческих лет и по настоящее время, охватывающий также дальнейшую преподавательскую и научную деятельность в Тартуском университете и его колледжах, а также деятельность после выхода в 2021 году в отставку (являясь полноправным членом Тартуского университета). Нижеподписавшийся начал с комнаты-рабочего кабинета площадью около 6,0 м² на втором этаже семейного дома в районе Пирита г. Таллинна (письменный стол, несколько стульев и скромная профессиональная библиотека на настенных полках /в 1967–1980 годах/). Затем появилась возможность обустроить комнату чуть большего размера (около 7,5 м²) под рабочий кабинет на 1980–1995 годы и работать там.

Поздней осенью 1993 года нижеподписавшийся учредил собственную фирму – товарищество с ограниченной ответственностью, являясь ее владельцем и руководителем, однако необходимость в создании домашнего офиса возникла еще раньше. Поскольку третий этаж моего жилища был недостроен (по сути, это был чердак), пришло время превратить это неиспользуемое пространство в домашний офис.

С 1995 года по сегодняшний день весь третий этаж (около 40 м²) жилой виллы был перестроен и обустроен под домашний офис: здесь имеется рабочая зона со всей необходимой техникой, зона

библиотеки-архива и зона отдыха или проведения свободного времени. Из окон открывается вид на поселок Пирита-Коже и сосновый лес Клоостриметса.

С 2001 года на лесном хуторе Каазику в уезде Ляэне-Вирумаа (на втором этаже, около 15 м²) появилась возможность оборудовать так называемый филиал домашнего офиса, чтобы можно было заниматься писательской деятельностью и во время пребывания на хуторской даче в сельской местности. Вечером из окна открывается прекрасный вид на закат и семейный парк, созданный рядом с домом в 1989 году, где с наступлением сумерек гуляют косули, а в другое время – зайцы, лисы и другие животные.

Поскольку осенью 2005 года мне удалось приобрести двухэтажную квартиру в летнем городе Пяр-

ну, сравнительно недалеко от центра города, было целесообразно оборудовать и там скромный так называемый филиал домашнего офиса (не отдельно, а в одной из частей комнаты). Это было связано с тем, что помимо работы на экономическом факультете Тартуского университета, возникла необходимость читать лекции в Пярнуском колледже университета.

Таким образом, нижеподписавшийся имеет достаточный опыт в обустройстве необходимых условий и среды в домашнем офисе, администрировании (расходы), обеспечении безопасности, средствах труда, а также отдыха. Я думаю, что такая форма занятости, предоставляющая возможность выполнять работу удаленно в домашнем офисе (не каждая профессия это позволяет), имеет большие перспективы и возможности развития.

ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ИСТОЧНИКИ:

1. Advokaadibüroo Hedman (2021). Kaugtöö ABC tööandjale. Kaugtöö kokkulepe ja riskide hindamine kodukontoris töötades. 14.04.2021 [<https://hedman.legal/et/artiklid/kaugtoo-abc-too-andjale/>] 24.01.2024
2. Eurofound (2020). Living, working and COVID-19, COVID-19 Series, 28 September 2020, Luxembourg. Kättesaadav: [https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/publication/field_ef_document/ef20059en.pdf]
3. Eurofound (2017). Sixth European Working Conditions Survey – Overview report (2017 update), Publications Office of the European Union, Luxembourg.
4. Bentley, T. A. et al. (2016). The role of organisational support in teleworker wellbeing: A socio-technical systems approach, *Applied Ergonomics* 52, 207-215.
5. Harker Martin, B., MacDonnell, R. (2012). Is telework effective for organizations? A meta-analysis of empirical research on perceptions of telework and organizational outcomes, *Management Research Review* Vol. 35 (7), 602-616.
6. Kuressaare Edukontori eestvedamisel luuakse Saarte kaugtöövõrgustik. 15. juuni 2021. [<https://www.saaremaa.ee/index.php/uudised/kuressaare-edukontori-eestvedamisel-luuakse-saarte-kaugtoovorgustik>] 18.09.2024
7. Lampe, M. (2023). Kaugtöö kodukontoriga seotud kulud ja maksud. 22. 07.2023. [<https://www.e-raa.matupidamine24.ee/et/blog/kaugt%C3%B6%C3%B6-kodukontoriga-seotud-kulud-ja-maksud>] 24.01.2024
8. Reinhold, K. (2022). Kaugtöö eelised ja puudused – EL vaatenurk ja teostatud uuringud. Riskiekspert, 5.08.2022Aktuaalne. [<https://riskiekspert.ee/2022/08/05/kodukontorite-eelised-ja-puudused-el-vaaten-urk-ja-teostatud-uuringud>] 14.01.2024
9. Riigikantselei. 8.10.2021. [<https://kriis.ee/haridus-tootamine-ja-teenused/tootamine-tooandjale/kodu-st-tootamine>] 24.01.2023
10. Samek Lodovici, M. et al., 2020, The impact of teleworking and digital work on workers and society. Special focus on surveillance and monitoring, as well as on mental health of workers, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies. Directorate-General for Internal Policies, pp174.
11. Vilbre, M. (2024). Kaugtöökontorid pakuvad mõnusat vaheldust. Töökeskkond. Eesti Atraktiivseimad Tööandjad. Märts, lk.18.
12. Wörk. [<https://saarte.work/asukohad/>] 18.09.2024

TRENDS IN REAL ESTATE DEVELOPMENT IN THE GEORGIAN REPUBLIC IN 2023-2024

Alexander Sichinava

*Professor, Head of the Department
of Engineering Economics of GTU*

Dali Sekhniashvili

Invited Professor of GTU

Nazi Chikaidze

Invited Professor of GTU

ABSTRACT

This article discusses the key trends and changes in the real estate market of Georgia from 2023 to 2024. Special attention is given to macroeconomic factors such as inflation, legislative changes, foreign investments, and domestic demand, influencing the market. Specific statistical data on residential, commercial, and industrial real estate are presented, as well as forecasts for the coming years.

INTRODUCTION

The real estate market plays a crucial role in Georgia's economy, affecting the country's macroeconomic indicators. In recent years, particularly in 2023-2024, Georgia's real estate market has undergone significant changes driven by both internal and external economic factors. The primary goal of this article is to analyze current trends in the real estate market, assess the impact of macroeconomic factors, and offer future predictions.

Economic Factors Affecting the Real Estate Market - The Georgian real estate market in 2023-2024 has been influenced by several macroeconomic factors, including:

- **Inflation:** The high inflation rate, observed in 2023, has significantly impacted the cost of building materials and, consequently, the price of real estate.
- **Foreign Investments:** The inflow of foreign investments into the real estate sector continues to be a key growth driver. Investments from the Gulf countries and Europe are particularly noteworthy.
- **Legislative Changes:** New legislation aimed at protecting buyers' and investors' rights has created a more predictable and stable environment for market development.

Inflation - inflation, one of the key economic factors, has had a significant impact on the real estate market. In Georgia, inflation reached 7.9% in 2023, and in 2024, it is projected to be 8.2%. These fluctuations have caused noticeable shifts in the price of both real estate and construction materials, which in turn affected market dynamics.

• **Impact of Inflation on Construction Material Costs:** High inflation directly influenced the cost of building materials, a crucial factor in property pricing. In 2023, the prices of key building materials significantly increased:

- The average price per ton of cement rose by 16%, reaching \$100 compared to \$86 in 2022.
- Steel prices increased by 12%, reaching \$1,200 per ton, which affected overall project costs.
- The prices of wooden structures grew by 8%, which also impacted construction costs.

These changes in material costs have led to increased construction expenses, resulting in higher property prices. In 2023, the average cost per square meter of residential property rose by 8%, reaching \$1,100 in Tbilisi and \$900 in other major cities.

• **Impact on the Residential Real Estate Market** . In an environment of high inflation, buyers have become more cautious. Rising costs for construction materials, and subsequently for real estate, make housing less affordable for many citizens. In 2023, there was a decline in the growth rate of demand for premium housing, while demand for economy-class housing increased by 20%. Buyers are trying to reduce expenses and seek more affordable housing options.

• **Impact on the Commercial Real Estate Market.** Inflation has also significantly affected the commercial real estate sector. The increase in building material prices has driven up rental rates, particularly in retail spaces, where rates rose by 7%, reaching \$25 per square meter per month. However, office space rents remained relatively stable, which can be attributed to the decline in demand for office spaces due to economic uncertainties and the shift to flexible working arrangements.

In summary, inflation in Georgia in 2023 has had a substantial impact on the real estate market, leading to rising construction and property prices. This has also caused changes in demand structure, with increased interest in economy-class housing and stabilized office rents. Buyers and investors must consider price changes.

es and adapt to new economic realities.

Foreign Investment Growth. In 2023, foreign investment in Georgia's real estate market grew. According to reports published by the National Statistics Office of Georgia, the volume of foreign investment in Georgian real estate in 2023 amounted to approximately \$480 million, reflecting a 15% growth.

Key sources of investment include countries from the Gulf, such as the UAE and Qatar, as well as several European countries like Germany and the UK. These countries have shown active interest in Georgia's real estate market, attracted by its investment potential and strategic location. Important factors contributing to investment growth include:

- **Favorable Investment Climate.** Georgia offers tax incentives and simplified procedures for foreign investors, making it an attractive destination for investment.

- **Strategic Location.** Situated at the crossroads of trade routes between East and West, Georgia serves as a key logistics hub.

- **Political Stability.** Georgia's relative political stability and predictable legislative environment attract investors seeking safe and profitable investments.

- **Impact on the Residential Real Estate Market.** Foreign investment has fueled the construction of new residential complexes, particularly in major cities like Tbilisi and Batumi. In 2023, 20% more residential projects were built compared to 2022. Investors focused on premium-class projects and multi-apartment complexes, leading to an increase in supply in these segments. This also contributed to improved construction quality and enhanced infrastructure.

- **Impact on the Commercial Real Estate Market.** In the commercial real estate sector, foreign investment has had a noticeable impact. The influx of capital facilitated the development of new retail and office centers, as well as improved the quality of existing properties. In 2023, the number of new commercial projects, including coworking spaces and logistics centers, increased by 12%. This heightened competition in the market, leading to improved rental conditions and services.

- **Impact on the Industrial Real Estate Market.** Foreign investment has also promoted the development of industrial real estate, including warehouses and logistics facilities. Investment in this sector grew by 18%, driven by the expansion of e-commerce and the need for enhanced logistics infrastructure. The average rental cost of warehouse spaces increased by 5%, reflecting the growing demand and development of logistics operations.

Foreign investments play a crucial role in developing Georgia's real estate market, driving construction growth, improving property quality, and enhancing in-

frastructure. In 2023, there was a significant capital influx, positively impacting all segments of the real estate market, including residential, commercial, and industrial sectors. Investors and developers must consider these trends and adapt to changing market conditions to successfully promote their projects.

LEGISLATIVE CHANGES

In 2023, Georgia implemented several new legislative initiatives aimed at improving the investment climate. Key changes included simplifying property registration procedures and enhancing transaction transparency. These measures led to a 10% increase in transactions in the first half of 2023 compared to the same period in 2022. Improving the legal environment has boosted confidence among both local and international investors.

Legislative changes play a crucial role in shaping and developing the real estate market. In 2023-2024, Georgia introduced several significant legislative initiatives that had a noticeable impact on the real estate sector. This part of the article will explore the main legislative changes, their objectives, implementation, and impact on the market.

Simplification of Property Registration Procedures. In 2023, Georgia introduced several reforms aimed at simplifying the process of registering property rights. One key change was reducing the time required for registration from 30 to 15 working days. This was achieved through the implementation of automated systems and improved coordination between government agencies.

The simplification of registration procedures contributed to an increase in the number of real estate transactions. According to Georgia's National Statistics Service, the number of transactions in the primary real estate market in the first half of 2023 increased by 12% compared to the same period in 2022. This also increased trust among both local and foreign investors.

Strengthening Consumer Protection Measures. As part of new legislative initiatives, a law was passed to improve the protection of real estate buyers' rights. The key changes include:

- **Simplified Court Procedures:** Buyers can now more easily and quickly file claims against developers for breach of contract.

- **Increased Fines for Consumer Rights Violations:** Fines for violations have been increased by 25%, which should encourage developers to comply with quality standards and deadlines.

The strengthening of consumer protection measures has led to an increase in the number of clients confident in the protection of their interests. Since 2023, complaints against developers have decreased

by 18%, indicating higher levels of trust and customer satisfaction.

Regulation of Shared Construction Participation. A new law, which came into effect in 2023, regulates shared construction participation. Under the law, developers are required to provide co-owners with guarantees for the completion of construction and the protection of their investments. The law also introduced requirements for the transparency of developers' financial operations, including mandatory disclosure of financial status and the use of co-owner funds.

These measures have increased transparency in the shared construction market. As a result, the number of new projects launched under shared construction schemes grew by 15%. There has also been a decrease in the number of problematic projects, positively impacting the market's reputation.

Measures to Combat Illegal Construction

In 2023, a monitoring and control system for construction projects aimed at combating illegal construction was introduced. The system includes:

- **Mandatory Permits:** All construction activities now require prior approval from local authorities.
- **Increased Inspections:** Regular inspections of construction sites and fines for violations of construction standards. The introduction of these new measures led to a 20% decrease in illegal construction cases in 2023. This has improved the quality of construction projects and enhanced compliance with building norms and standards.

Stimulating Real Estate Investment Through Tax Incentives. In 2023, new tax incentives were introduced for real estate investors. The main measures include:

- **Reduction of Rental Income Tax:** The rental income tax was reduced by 5% for investors who invest in new construction projects.
- **Tax Credits for Sustainable Construction:** Tax credits were introduced for projects that meet sustainable construction and energy efficiency standards.

These measures have contributed to an increase in real estate investments, particularly in projects adhering to sustainable development standards. In 2023, investment in new construction projects rose by 22% compared to the previous year.

Legislative changes in Georgia in 2023-2024 have had a significant impact on the real estate market. The simplification of property registration, the strengthening of consumer protection measures, the regulation of shared construction, the fight against illegal construction, and tax incentives for investors have improved transparency, increased the number of transactions, and attracted new investments. These changes are creating a more stable and predictable

environment for real estate development in Georgia, which will contribute to the sector's further growth and development.

TRENDS IN THE RESIDENTIAL REAL ESTATE SEGMENT:

1. Growth in Demand for Economy-Class Housing. In 2023, there was a noticeable 20% increase in demand for economy-class housing. This is due to rising real estate prices in the capital and economic instability, prompting buyers to seek more affordable housing options. The average cost per square meter in the economy-class segment was \$1,100, while in the premium segment, it reached \$2,800. The growing demand for economy-class housing led to the active construction of new residential complexes in this segment.

2. Active Construction in Suburban Areas. In response to rising real estate prices in Tbilisi and other major cities, construction companies began actively developing suburban areas. The volume of new construction in suburban regions increased by 25% in 2023. This growth is due to more affordable land and building material prices. As a result, the cost of real estate in suburban areas decreased by 8%, making it more accessible for buyers seeking comfortable and affordable housing options.

3. Increase in the Number of Mortgage Transactions. In 2023, the number of mortgage transactions in the real estate market grew by 18%. This was made possible by the introduction of government programs subsidizing interest rates, which helped many buyers obtain affordable financing. The average mortgage loan amount was \$150,000, 12% higher than in 2022. The increase in mortgage transactions contributed to higher demand for new housing and a rise in construction volumes.

TRENDS IN THE COMMERCIAL REAL ESTATE SEGMENT AND DEVELOPMENT FORECASTS:

1. Stabilization of Rental Rates. Rental rates for office spaces in Tbilisi remained stable in 2023 at \$20 per square meter per month. This stability is due to sustained demand for office spaces in major business centers despite economic challenges. At the same time, retail space rental rates increased by 7% to \$25 per square meter per month, driven by rising demand from retail and trading companies.

2. Growth in the Popularity of Coworking Spaces. In 2023, there was an increase in interest in coworking spaces. The share of coworking spaces in the overall volume of commercial real estate grew by 10%. The average rent for a coworking space was \$350 per month, 8% higher than in 2022. The growing popularity of coworking spaces is due to changes in work pat-

terns, with more people transitioning to remote work and flexible schedules.

3. Development of Logistics Infrastructure. In 2023, the warehouse real estate market grew by 12%. This growth is linked to the rise in e-commerce volumes and the need to expand logistics infrastructure. The average rental cost of warehouse spaces increased by 5%, reaching \$12 per square meter per month. The development of logistics infrastructure is improving supply chains and enhancing business efficiency.

It is expected that suburban construction will continue to increase by 20% annually. This is driven by rising real estate prices in the capital and growing interest in more affordable regions. The suburban real estate market will expand, leading to increased supply in this segment and reduced housing prices in the capital.

Foreign investment in the real estate sector is forecasted to grow by another 10% next year. Improved investment conditions, Georgia's growing attractiveness as a strategic investment center, and ongoing government support will contribute to further increases in foreign investment volumes.

The use of digital platforms for real estate sales is also expected to rise. It is predicted that up to 30% of all transactions will be conducted through online platforms. This is due to increased market transparency

and accessibility, as well as the development of technologies such as virtual tours and online transactions.

CONCLUSION

The Georgian real estate market in 2023-2024 shows steady growth and adaptation to new economic conditions. Key trends include rising demand for economy-class housing, active suburban construction, and an increase in the number of mortgage transactions. In the commercial segment, there is stabilization of rental rates, growing popularity of coworking spaces, and development of logistics infrastructure. Forecasts for the next year suggest the continuation of these trends, along with increased foreign demand and the growth of digital platforms. These factors will contribute to the further development of the real estate market and its increasing attractiveness to investors and buyers.

REFERENCES:

1. National Statistics Service of Georgia. (2024). Real Estate Market Reports.
2. Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. (2024). Annual Economic Review.
3. Georgian Real Estate Association. (2023). Analytical Report on the Commercial Real Estate Market.
4. Investment Agencies and Reports from Major Consulting Companies. (2023-2024).

მევენახეობის განვითარება ცაგერის მუნიციპალიტეტში

დალი სილაგაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

DEVELOPMENT OF VITICULTURE IN TSAGERI MUNICIPALITY

Dali Silagadze

Associate Professor
of Akaki Tsereteli State University

RESUME

The article discusses grape production according to regions and the development of viticulture in Tsageri municipality, relevant economic indicators are given

The purpose of the article was to study the grape varieties in Tsageri municipality, their area, value, as a result of the survey, we determined the problems of winegrowers and defined the necessary measures that would contribute to the clarification of the viticulture sector.

Currently, the following varieties are mainly produced in Lechkhumi: Usakhelouri, Tsolikauri, Orbeluri, Ojaleshi, Khvanchkari masala (Alexandrouli, Mujuretuli). The payment is made according to the quality, the difference depends on the microzone, the price of 1 kg in the Tvish microzone is 6-7 GEL, in the rest it is 3 GEL. The price of Ushameloi is 10-15 GEL per kg, there is a great demand for it.

Viticulture in Tsageri municipality can produce the highest quality products. The reason for this is the varieties of Georgian vines, and especially the unique variety of the nameless, along with the most important are the modern technologies that lead to the development of the industry. The vineyard is one of the main determinants for quality wine production. To achieve this, it is necessary to introduce modern education and technologies in the field.

Key words: Tsageri, Lechkhumi, municipality, viticulture, winemaking.

* * * *

საქართველო ითვლება მევენახეობა-მეღვინეობის ერთ-ერთ უძველეს კერად და ხარისხოვანი და მაღალხარისხოვანი ღვინოების წარმოების ზონად მსოფლიოში, რასაც ადასტურებს, გარეული და კულტურული აბორიგენული ვაზის ჯიშების მრავალფეროვნება, აგრეთვე ამპელოგრაფიული, პალეობოტანიკური, ისტორიული, არქეოლოგიური, ეთნოგრაფიული, ფილოლოგიური, ლინგვისტიკური და სხვა მეცნიერული გამოკვლევები, როგორც ქართველი ისე უცხოელი მკვლევარებისა.

სტატიის მიზანია შეგვესწავლა ცაგერის მუნიციპალიტეტში არსებული ყურძნის ჯიშები, მათი ფართობი, ღირებულება, გამოკითხვის შედეგად დაგვედგინა მევენახეთა პრობლემები და გაგვესაზღვრა ის აუცილებელი ღონისძიებები რაც ხელს შეუწყობდა მევენახეობის დარგის განვითარებას.

რაჭა-ლეჩხუმი თავისი უნიკალური და ორიგინალური ღვინოებით გამოირჩევა დასავლეთ საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობის ზონებისა და მიკროზონებისაგან.

რაჭა-ლეჩხუმი სხვა რეგიონებისგან გამოირჩევა ვენახების სიმცირითა და იშვიათი ჯიშის ყურძნით. აქ გავრცელებულია: ალექსანდროული, მუჯურეთული, ცოლიკოური, წულუკიძის თეთრა, ძელშავი, უსახელოური და ორბელური. რაჭის ზონა მოიცავს ამპროლაურის რაიონის დიდ ნაწილს, სადაც ვენახები გაშენებულია მდინარე რიონის ხეობაში, და ქვემო რაჭის ყველაზე მნიშვნელოვან ხევანჭკარის მიკროზონას. ლეჩხუმის მევენახეობის მხარის ძირითადი მიკროზონებია: ცაგერი, ორბელი, ალპანა-ტვიში, ზუბი-ოყურეში. ყველაზე სახელგანთქმული ღვინოები ამ რეგიონიდან არის უსახელოური და ადგილწარმოშობის ღვინოები – ხევანჭკარა და ტვიში. ტვიშის მიკრორაიონული კლიმატი განაპირობებს იმერული ვაზის ჯიშის, ცოლიკოურის ყურძენში მაღალ შაქარმჟავიანობას და სწორედ ამ მიკროზონის ცოლიკოურისგან მზადდება თეთრი ბუნებრივად ნახევრად ტკბილი ღვინო “ტვიში”. ალსანიშნავია ასევე ორბელის ოჯალეში, რომელიც თავისი ამპელოგრაფიული მახასიათებლებითა და ღვინის ხასიათით განსხვავდება სამეგრელოს ოჯალეშისგან.

ლეჩხუმი ისტორიულად წარმოადგენს ბუნებრივად ნახევრად ტკბილი და მშრალი ღვინოების აკვანს. ის მდებარეობს იმერეთის ჩრდილოეთით, მდინარეების — რიონის, ცხენისწყლის და ლაჯანურას ხეობებში — ვიწრო ზოლად. მისი ტერიტორია წარმოადგენს ერთგვარ ქვაბულს, რომელიც ყოველი მხრიდან შემოფარგლულია კლდოვანი ქედებით, რაც ქმნის განსაკუთრებულ მიკროკლიმატს, რომელიც განსაზღვრავს აქაური ღვინოებისათვის დამახასიათებელ ორიგინალურ თვისებებს. ვენახები გაშენებულია ზღვის დონიდან 600-800 მეტრ სიმაღლეზე. ჰავა ზომიერად ტენიანია. ნიადაგებიდან აქ გვხვდება ნეშომპალა-კარბონატული ნიადაგები, რომლებიც უმეტესად განვითარებულია კირქვებზე, მერგელებსა და კარბონატულ ქვიშაქვებზე. ტვიშის მიკრორაიონში არსებული კლიმატი გა-

ნაპირობებს იმერული ვაზის ჯიშის ცოლიკოურის ყურძენში მალალ შაქარ-მჟავიანობას, რომელისგანაც ამზადებენ წარმოშობის ადგილის დასახელების თეთრ ბუნებრივად ტკბილ ღვინოს ტვიშს.

ლეჩხუმში, ზუბი-ოყურემის მიკროზონაში ადგილობრივი ვაზის ჯიშის უსახელოურის ყურძნისაგან მზადდება უნიკალური, სასიამოვნო საგემოვნო თვისებების მქონე, ჯიშური დასახელების ბუნებრივად ტკბილი წითელი ღვინო უსახელოური, ხოლო ორბელის მიკროზონაში ორბელური ოქალემის ჯიშისაგან მიიღება წარმოშობის ადგილის დასახელების ბუნებრივად ტკბილი წითელი ღვინო ორბელური ოქალეში (იხ. ცხრილი 1).

როგორც ზემოთ აღნიშნული მონაცემებიდან ჩანს ყურძნის წარმოება რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში 2021 წელს შეადგენს 4.2 ტონას ანუ საქართველოში წარმოებული ყურძნის 1,6 %-ია, 2022 წელს კი 1,3 % -ია. 2023 წელს კი 1. 9 %-ია. 2023 წელს ყურძნის წარმოება ტონებში ნაკლები იყო წინა წლებთან შედარებით 220,7 ათასი ტონა. ასევე შემცირდა რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში და 2023 წელს შეადგინა 4,1 ათასი ტონა ანუ საქართველოში წარმოებული ყურძნის 1,9 %-ტი.

ეხლა კონკრეტულად ვნახოთ და განვიხილოთ ცაგერის მუნიციპალიტეტის მევენახეობის მონაცემები (იხ. ცხრილი 2).

1. მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს 30 - მდე საოჯახო მარანი, რომლებიც დაფინანსებულია სხვადასხვა გრანტებითა და სახელმწიფო პროგრამებით. 2. სხვადასხვა დასახელების ღვინოს

ასხამს გიორბელიძეების მარანი. დ. ჩაკვეტაძე, თ. ომანაძე , მ.ჩხეტიანი, პ. შარაშენიძე და სხვები. ჩამოსხმული ღვინის ფასი მერყეობს საშუალოდ 40-100ლარის ფარგლებში. 3.ვაზის გაშენებისათვის საჭიროა ფერმერებს ხელი მიუწვდებოდეთ რელიეფის შესაბამის ტექნიკაზე .

როგორც მონაცემებიდან ჩანს ლეჩხუმში ამჟამად ძირითადად ინარმოება შემდეგი ჯიშები: უსახელოური, ცოლიკაური, ორბელური, ოჯალეში, ხვანჭკარის მასალა (ალექსანდროული, მუჯურეთული), ხდება უსახელოურისა და ცოლიკაურის ფართობების ზრდა, თუმცა შემცირებულია უსახელოურის საჰექტარო მოსავლიანობა. ანაზლაურება ხდება ხარისხის შესაბამისად, განსხვავებაა მიკროზონის მიხედვით, ტვიშის მიკროზონაში 1კგ-ის ღირებულება 6-7 ლარია, დანარჩენში 3 ლარი.

გამორჩეულია უსახელოურის ფასი კგ-ი 10-15 ლარი, მასზე დიდი მოთხოვნაა, იგი სამეურნეო დაწინაურებით საღვინე ჯიშია, გამოყენებულია მაღალხარისხოვანი სუფრის და ნახევრად ტკბილი ღვინოების დასამზადებლად, რომელიც ინტენსიური შეფერვით, მაღალი ალკოჰოლით (12-13,5 გრადუსი) ჯიშური სასიამოვნო არომატით, საკმაოდ სხეულით და მეტად მაღალი არომატით, ჰარმონიული გემოთი გამოირჩევა. ნახევრად ტკბილი ღვინოების დასამზადებლად ყურძენი ოქტომბრის შუა რიცხვებიდან იკრიფება, მაშინ როდესაც მასში 23-26 %-მდე შაქარია და 6-8 გ/ლ-მდე მჟავიანობაა. ჯიში საშუალო ან საშუალოზე გვიანი პერიოდისაა. ყურძენი სექტემბრის ბოლო რიცხვებში მწიფდება.

ცხრილი 1. ყურძნის წარმოება რეგიონების მიხედვით (ათასი ტონა)

წლები	2021	2022	2023
საქართველო	271.6	287.3	220.7
ქ.თბილისი	1.7	1.4	10
აჭარის ა.რ	3.5	2.7	2.2
გურია	1.7	1.7	1.4
იმერეთი	31.1	28.3	22.6
კახეთი	197.3	220.0	174.7
მცხეთა-მთიანეთი	4.9	4.6	4.2
რაჭა ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	4.2	3.7	4.1
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	2.8	2.2	1.9
სამცხე-ჯავახეთი	1.1	1.7	0.3
ქვემო ქართლი	4.9	4.4	2.1
შიდა ქართლი	18.4	16.7	6.2

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

ცხრილი 2. ცაგერის მუნიციპალიტეტის მევენახეობის მონაცემები 2021-22-23 წწ.

წლები	ჯიში	ფართობი ჰა	მოსავალი ტ/ჰა	კილოგრამის ღირებულება ლარი	შენიშვნა
2021	უსახელოური	32	78	ხარისხის შესაბამისად 10-15 ლ	
	ცოლიკოური	210	1282	3	ტვიშის მიკროზონაში- 5ლ
	ორბელური ოჯალეში	57	200	2,5	
	ხვანჭკარის მასალა (ალექსანდროული, მუჯურეთული)	5	8	5	
2022	უსახელოური	37	90	ხარისხის შესაბამისად 10-15 ლ	
	ცოლიკოური	225	180	3,5	ტვიშის მიკროზონაში- 5 - 6 ლ
	ორბელური ოჯელეში	57	250	3	
	ხვანჭკარის მასალა (ალექსანდროული, მუჯურეთული)	5	14	5	
2023	უსახელოური	40	70	ხარისხის შესაბამისად 10-15 ლ	
	ცოლიკოური	228	772	4	ტვიშის მიკროზონაში- 6 - 7 ლ. ცოლიკაურის ფართობი შეადგენს დაახლოებით 20 ჰა-ს

წყარო: ცაგერის მუნიციპალიტეტის საკონსულტაციო- საინფორმაციო სამსახური

მევენახეთა პირადი გამოკითხვიდან ირკვევა, რომ ბევრმა მიიღო ვენახების გაშენებისთვის თანადაფინანსება, ბევრი კიდე ფასზე ჩივის, ამბობენ რომ ვაზი მეტად შრომატევადი კულტურაა, ხშირად შესაბამის მასალებზე ქუთაისში მიდიან, თუ კლიმატმაც გვიღალატა ხდება ისეც რომ დანახარჯსაც ვერ ვინაზღაურებთ. ხშირად ჭირს რეალიზაცია, კარგი იქნებოდა ცაგერში მაინც ყურძნის მიმღები და გადამამუშავებელი მარანი რომ აღდგეს, რაც ადრეულ წლებში წარმატებით ფუნქციონირებდა, ეხლა კერძო მესაკუთრეს შეუსყიდია და იქნებ აღადგინოს.

ძირითადად ლეჩხუმელი მეღვინეები ქვევრის ღვინოს აწარმოებენ, ზოგი ბოთლებშიც ასხამს და სამარკო სახელწოდებაც აქვს ღვინოს, ბევრი კი შემთხვევების დროს (ქორწილები, სამგლოვიარო რიტუალები) ყიდიან. მცირე რაოდენობით აბარებენ კვების ობიექტებსაც. რაც შეეხება მიმდინარე 2024 სამეურნეო წელს დიდ მოსავალს არ ელიან, რადგან გარკვეულ სოფლებში მოსულმა სეტყვამ ვენახები მთლიანად დააზიანა.

ბოლო პერიოდში შეინიშნება გლეხური ტრადიციული წესით დამზადებულ ღვინოებზე მოთხოვნის ზრდის ტენდენცია, განსაკუთრებით ჩამოსული უცხოელი ტურისტების მხრიდან.

დღეის მდგომარეობით, უსახელოურის და ცოლიკაურის ყურძენზე გაზრდილ მოთხოვნას შეუძლია ადგილობრივი მოსახლეობისათვის დამატებითი შემოსავლის წყაროს გაჩენა. (სხვადასხვა წლებში ერთი კილოგრამი ზემოაღნიშნული ჯიშის ყურძნის ფასი 5-დან 15 ლარამდე მერყეობს), თუმცა მთელი რიგი პირობების გამო, ვერც ეს იქცა ადგილობრივებისათვის სტიმულად. დამუშავების პრიმიტიული მეთოდები, საჭირო რესურსების ნაკლებობა, ვაზის გაშენებისათვის საჭიროა ფერმერებს ხელი მიუწვდებოდეთ რელიეფის შესაბამის ტექნიკაზე, კომერციული მიზნით მოსავლის მოწვევის გამოცდილების არქონა, ნიჰილიზმი, ქალაქში მიგრაციის მძაფრი სურვილი და სხვა მსგავსი მიზეზები კომპლექსურად ინვესტენ ადგილობრივების ინდიფერენტობას. არადა, რეგიონში ტურიზმის განვითარებას დიდად შეუწყობდა ხელს სწორედ

ადგილობრივ ტრადიციებზე დამყარებული მევენახეობა-მელვინეობის აღდგენა.

სახელმწიფო ცდილობს მევენახე-მელვინეს გარკვეული სუბსიდირებით გვერდში დაუდგეს, მაგრამ ეს საკმარისი ღონისძიება არ არის. დარგის შემდგომი განვითარებისთვის ახალი ცოდნა-უნარების შეძენა სასიცოცხლოდ აუცილებელია.

დასკვნა: ამდენად, ცაგერის მუნიციპალიტეტში მევენახეობის დარგს შეუძლია აწარმოებდეს უმაღლესი ხარისხის პროდუქციას. ამის საწინდარია ქართული ვაზის ჯიშები და განსაკუთრებით უნიკალური ჯიში უსახელოური, ამასთან ერთად უმნიშვნელოვანესია ის თანამედროვე ტექნოლოგიები, რომლებიც განაპირობებენ დარგის განვითარე-

ბას. სწორედ ვენახია ერთი-ერთი მთავარი განმსაზღვრელი ხარისხიანი ღვინის წარმოებისთვის. ამის მისაღწევად კი აუცილებელია დარგში თანამედროვე განათლებისა და ტექნოლოგიების დანერგვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მ. რამიშვილი - ამპელოგრაფია თბილისი 1986
2. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური 2023 , პუბლიკაციები- სოფლის მეურნეობა <http://www.geostat.ge/>
3. ცაგერის მუნიციპალიტეტის საკონსულტაციო-საინფორმაციო სამსახური
4. პირადი გამოკითხვები 2024

ევროპასთან თავისუფალ ვაჭრობაში აგრარული სფეროს ჩართულობა

მანანა შალამბერიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

INVOLVEMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN FREE TRADE WITH EUROPE

Manana Shalamberidze

Associate Professor
of Akaki Tsereteli State University

RESUME

Georgia has a long and rich tradition of agriculture. It has been developing since time immemorial and is characterized by multifaceted, unique features and characteristics. Food security of the population is one of the global problems, and its solution is the basis for the economic development of any country.

In order for Georgian agriculture to engage in free trade with Europe, it is necessary to develop effective mechanisms for agricultural management and production. For this, it is necessary to implement the basic and organizational levers that will contribute to raising the economic efficiency of production. First of all, the most important thing is to increase the production of agricultural crops to fully satisfy the needs of the country's society for food products, which is connected with great difficulties in modern conditions. For this purpose, we should implement market relations by establishing a multi-layered economy.

საკვანძო სიტყვები: აგრარული სფერო; თავისუფალი ვაჭრობა, პროდუქტების ბაზრი.

* * * *

აგროსასურსათო პროდუქტების სავაჭრო ბაზარსა და ათეული წლებია იმპორტი აჭარბებს ექსპორტს. ბოლო მონაცემებით სურსათის იმპორტის მოცულობა დაახლოებით 3-ჯერ და მეტად აღემატება სურსათის ექსპორტის მოცულობას.

საქართველოს, როგორც აგრარულ ქვეყანას დიდი პერსპექტივები გააჩნია ევროკავშირისა და სხვა განვითარებულ ქვეყნებში განახორციელოს აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტი. დღესდღეობით საქართველო ახორციელებს ძირითადად შემდეგი სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტს: ღვინო, თხილი, კაკალი, ნუში, ხილის ჩირი მოცვი, კივი, ბრონეული, კურკოვანი კულტურები, ვარდის ზეთი, სტაფილოს თესლის ზეთი, ჩაი, მწვანელი, დაფნა, მატყლი, თაფლი. მაგრამ მათი მოცულობების ზრდა ღვინისა და თხილის გარდა

მიმდინარეობს დაბალი ტემპებით რასაც მრავალი შემაფერებელი ფაქტორი გააჩნია. კერძოდ პროდუქტების წარმოების დაბალი მოცულობა და შესაბამისი სექტორის სუსტი კონკურენტუნარიანობა უცხოელ მწარმოებლებთან შედარებით. აღნიშნულს ადასტურებს თვითუზრუნველყოფის დაბალი კოეფიციენტებიც. კერძოდ, ბოლო წლებში თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტის ყველაზე დაბალი მნიშვნელობა დაფიქსირებულია ხორბლის (15%) და ხორცის (49%), ბოსტნეულის (63%), სიმინდის (68%), შემთხვევაში.

საქართველოს სოფლის მეურნეობა ევროპასთან თავისუფალ ვაჭრობაში, რომ ჩაერთოს საჭიროა შევიშალოთ სოფლის მეურნეობის მართვისა და წარმოების ეფექტური მექანიზმები. ამისათვის აუცილებელია ავამოქმედოთ ის ძირითადი და ორგანიზაციული ბერკეტები, რომელიც ხელს შეუწყობს წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებას. პირველ რიგში მთავარია გავადიდოთ სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოება, რომ მთლიანად იქნეს დაკმაყოფილებული ქვეყნის საზოგადოების მოთხოვნილება საკვებ პროდუქტებზე, რაც თანამედროვე პირობებში დიდ სიძნელეებთანაა დაკავშირებული. ამ მიზნით საბაზრო ურთიერთობები უნდა განვახორციელოთ მრავალწილობიანი ეკონომიკის დამკვიდრებით, განსახელმწიფოებრივობით, დასაბუთებული და აუჩქარებელი რეფორმების გატარებით. ეს ხელს შეუწყობს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის თავისუფალი, ახალი ტიპის მწარმის ფორმირებას, რომელიც სანარმოო საშუალებებისა და წარმოებული პროდუქციის ნამდვილი მეპატრონე იქნება და მოახდენს აგრარული წარმოების სახელმწიფო რეგულირების რთული და მრავალწილობიანი სისტემის ჩამოყალიბებას მისი განხორციელება საქართველოში ძირითადად ორი მიმართულებით არის შესაძლებელი:

1. სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულისა და პროდუქტების ბაზრის ფორმირება;

2. ადგილობრივ მწარმოებელთა ინტერესების დაცვა.

პირველი მიმართულება მოიცავს საბაზრო სფეროს ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებულ ღონისძიებათა კომპლექსს, რომელთაგან ცენტრალური ადგილი უკავია პროდუქციის მწარმოებლების შემოსავლებისა და მათი პროდუქციის ფასების რეგულირების პოლიტიკას. მეორე მიმართულება

ითვალისწინებს პროტექციონისტული პოლიტიკის გატარებას სახელმწიფოს მხრიდან, რომელშიც მაქსიმალურად იქნება გათვალისწინებული საშინაო ბაზრის დაცვა.

ჩვენი ქვეყნის აგრარულ სექტორში სახელმწიფოს მხარდაჭერის შემაფერხებელი ფაქტორებია ის, რომ განსაზღვრული არ არის თვითრეგულირების საბაზრო და სახელმწიფო ზემოქმედების მექანიზმების ოპტიმალური თანაფარდობა, ასევე ჩამოუყალიბებელია სახელმწიფო რეგულირების გრძელვადიანი მეცნიერული კონცეფცია. სახელმწიფოს მხრიდან საქართველოს აგრარულ სექტორში აუცილებელია სათანადო ყურადღება მიექცეს სოფლის მეურნეობის მიზნობრივი პროგრამების შემუშავებას, რომლებშიც გათვალისწინებული იქნება ადგილობრივი წარმოების პრიორიტეტული მიმართულებები. როგორც აღვნიშნეთ,

აგრარული სექტორის თვისებრივი განვითარება შეუძლებელია მრავალმხრივი სახელმწიფო მხარდაჭერისა და რეგულირების, სწორი დარგობრივი პოლიტიკის გატარების გარეშე. ამ პოლიტიკის ქვაკუთხედი და ერთერთი უმთავრესი საკითხი არის სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებისადმი ხელისუფლების მიდგომა.

მთავრობის მიერ განხორციელებულ იქნა როგორც სატარიფო პოლიტიკისა ასევე ტექნიკური რეგულირების სფეროს რეფორმა, რის შედეგადაც საქართველოს მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე ლიბერალური საგარეო სავაჭრო პოლიტიკა გააჩნია, რაც გულისხმობს გამარტივებულ საგარეო ვაჭრობის რეჟიმსა და საბაჟო პროცედურებს, დაბალ საიმპორტო ტარიფებსა და მინიმალურ არასატარიფო რეგულირებას. რაც გამოიწვევს საქართველოსა და ევროკავშირს შორის შეთანხმების რატიფიცირების ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცეს, როგორც ასოცირების შეთანხმების ნაწილი, მნიშვნელოვნად შეამცირებს სავაჭრო ბარიერებს ქართული პროდუქციის გატანისას და შექმნის ახალ შესაძლებლობებს, როგორც საგარეო ვაჭრობის მომდევნო დივერსიფიცირებას და განვითარებას, ასევე ვაჭრობის შედეგად მოტა-

ნილი სარგებლის ზრდის შესაძლებლობას. სოფლის მეურნეობის პროდუქტის ექსპორტის გაზრდისა და გამრავალფეროვნებისათვის საჭიროა ყურადღება გამახვილდეს შემდეგ საკითხებზე:

- ზოგადი ხელშეწყობის პროგრამის განხორციელება საქართველოს აგრო ექსპორტის მხარდასაჭერად მაღალშემოსავლიან ქვეყნებში, როგორიცაა ევროკავშირი;
- საქართველოს აგრარული განათლებისა და კვლევითი სიმძლავრის განახლება;
- აგრარული და საკვები პროდუქტების წარმოებაში მუშებისა და მენეჯმენტების მომზადების გაუმჯობესება.

დასკვნა

ევროპასთან თავისუფალ ვაჭრობაში აგრარული სფეროს ჩართულობისათვის საჭიროა შემდეგი ეკონომიკური მახასიათებლების გათვალისწინება:

- საქონლით ვაჭრობა გადასახადებისა (ტარიფების ჩათვლით) ან სხვა ბარიერების (მაგალითად კვოტები იმპორტზე) გარეშე;
- ვაჭრობა სერვისზე (მომსახურებაზე) გადასახადებისა და სხვა სავაჭრო ბარიერების გარეშე;
- ვაჭრობისთვის ხელისშემშლელი ისეთი პოლიტიკისა (გადასახადები, სუბსიდიები, რეგულაციები ან კანონები) არარსებობა, რომელიც კონკრეტულ კომპანიებს ან წარმოების ფაქტორებს სხვებთან მიმართებაში უპირატესობას ანიჭებს;
- თავისუფალი წვდომა ბაზრებზე;
- თავისუფალი წვდომა ბაზრის ინფორმაციაზე;
- ცალკეული კომპანიების უუნარობა დაარღვიონ ბაზრის დინამიკა;
- თავისუფალის ვაჭრობის ხელშეწყობი სა-ვაჭრო ხელშეკრულებები.

გამოყენებული წყარო:

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, სურსათის ექსპორტი და იმპორტი, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/297/sasursato>

გლობალიზაცია და სასოფლო ტერიტორიების განვითარების თავისებურებები საქართველოში

რუსუდან ფირცხალავა

სტუ-ს უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი,

ეკონომიკის აკად. დოქტორი.

სტუ-ს ი. ჟორდანიას სახელობის საწარმოო ძალების და

ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელი ცენტრი

GLOBALIZATION AND PECULIARITIES OF RURAL AREAS DEVELOPMENT IN GEORGIA

Rusudan Pirtskhalava

senior researcher, academic doctor of economics
Georgian Technical University I.Jordania The Center
Studying Productive Forces and Natural Resources
of Georgia

ABSTRACT

The article discusses the challenges faced by the Georgian countryside in conditions of globalization and ways to address them.

The village is considered as a residential area/space. The main goal of its development is to work out the ways of solving the existing problems of the rural population, to equalize the level of their social and cultural life with the status of the urban population. This will contribute to the preservation of the rural population resources and their further development. It is the basis for launching the agricultural production.

Relevant conclusions are made.

Keywords: rural area, regional features, rural status, targeted program, spatial planning, non-urban areas.

ძირითადი ტექსტი

თანამედროვე პირობებში, როცა გლობალიზაციის პროცესი ახალი გამოწვევების წინაშე აყენებს ქვეყნებს, აშკარად გამოიკვეთა სახელმწიფოების სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკაში შიდა რეგიონული თავისებურებების გათვალისწინების აუცილებლობა. მათ შორის თუ როგორ უნდა განვითარდეს სასოფლო ტერიტორიები. ეს პრობლემა პოსტსაბჭოთა სივრცეში – მათ შორის საქართველოში შესწავლის სტადიაშია.

ყველა ქვეყანას განვითარების ერთმანეთისაგან განსხვავებული ბუნებრივ-საწარმოო, ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს განვითარების, შრომითი ტრადიციების, დარგობრივი სტრუქტურების და სხვ. თავისებურებები და ტენდენციები გააჩნია. აღნიშნული და სხვა პრობლემების თეორიულად გააზრება, მით უფრო პერსპექტივაში მათი განვითარების კონკრეტული მიმართულებების განსაზღვრა

ურთულესი ამოცანაა. მით უფრო საქართველოში, რომლის ტერიტორია მოიცავს უნიკალურ ბუნებრივ, დემოგრაფიულ, ეკონომიკურ, სოციალურ, ისტორიულ-კულტურულ პოტენციალს, რომელიც თანამედროვე პირობებში შესაბამისი მეთოდოლოგიური მიდგომებით უნდა იქნეს შესწავლილი და განალიზებული.

სასოფლო ტერიტორიების რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენებისათვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია ტერიტორიების განვითარების სახელმწიფოებრივი რეგულირება. გარდამავალ პერიოდში მეურნეობის გარდაქმნების რთულმა პროცესებმა ბევრი ახალი გამოწვევა წარმოშვა. კერძოდ, მოიშალა სოფლის მეურნეობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა და ორგანიზაციულ-მმართველობითი მექანიზმი, ეკონომიკური და სოციალური სფერო განვითარების ერთიანი პროცესიდან ამოვარდა. გაძლიერდა მიგრაციული პროცესები. სოფლად მთავარ საბაზრო სუბიექტებად წვრილი ოჯახური მეურნეობები ჩამოყალიბდნენ (საშუალოდ მათზე მოდის 1,2 ჰა სასოფლო-სამეურნეო სავარგული), ნიადაგის დეგრადაცია, დაუმუშავებელი მიწის ფართობები (2023 წელს ნათესმა ფართობებმა შეადგინა 203,8 ათასი ჰექტარი, რაც თითქმის 3-ჯერ ნაკლებია სახნავი ფართობების რაოდენობასთან შედარებით) [1], კვალიფიციური კადრების დეფიციტი, დაცარიელებული სოფლები (მიტოვებული სახლ-კარი) და სხვა, სარწყავი ფართობების მკვეთრი შემცირება, განადგურებული ქარსაფარი და მინდორსაცავი ზოლები, დეინდუსტრიალიზაციის შედეგი – მექანიზებული შრომა ბერგან ჩანაცვლდა ცოცხალი გამწევი ძალით. დიდი ხნის ნამძილზე მიწის ბალანსის წარმოების შეჩერება და სხვა.

გარდამავალ პერიოდში ქვეყანაში დაფიქსირდა სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის კლების ტენდენცია. 2024 წლის მონაცემებით სოფლის მოსახლეობა შეადგენდა 1440,4 ათას ადამიანს (39,0%). სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობის წილი ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის სტრუქტურაში 2023 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით შეადგენს 6,9%-ს (2020 წელს შეადგენდა – 9,5%-ს, 2021 წელს – 8,3%-ს, 2022 წელს კი – 7,6%-ს) [1]. საქართველოს რეგიონების მიხედვით მოსახლეობის რიცხოვნობის კლების დონე განსხვავებულია. მაღალია შიდა მი-

გრაციისა და ემიგრაციის დონე. სოფლის ტერიტორიიდან მიგრაციის ძირითადი მიზეზი უმუშევრობა და სიღარიბეა. ამასთანავე ქვეყნის რეგიონები (მხარეები) განსხვავდება მოსახლეობის სინჭიდროვით, დასახლებების სიდიდით, ურბანული და სასოფლო დასახლებების ტიპებით. შავი ზღვის სანაპირო ზოლი მთიან ადგილებთან შედარებით მჭიდროდაა დასახლებული. მთიანი რეგიონების ძირითადი პრობლემებია ეკონომიკის სუსტი დივერსიფიკაცია, მიგრაცია, სიღარიბე, სუსტი ინფრასტრუქტურა, ჯანდაცვის, სკოლებისა და სხვა საჯარო სერვისების არ არსებობა. მაღალმთიან რეგიონებში მოსახლეობის შემოსავლის ძირითად წყაროს სოფლის მეურნეობა წარმოადგენს. მინის ფრაგმენტაციისა და სოფლის მეურნეობის დაბალი პროდუქტიულობა იმის მიზეზი, რომ წარმოებულ აგროპროდუქტებს ძირითადად თვითონ მოიხმარენ.

2023 წელს საქართველოში სასოფლო მეურნეობების წილი, რომლებმაც აწარმოეს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია სრულად გაყიდვისათვის (გაყიდეს 90% და მეტი) შეადგენს 5,9%-ს; რომლებმაც აწარმოეს და გაყიდეს პროდუქციის 50%-ზე მეტი და 90%-ზე ნაკლები არის 15,3%; რომლებმაც აწარმოეს პროდუქცია საკუთარი მოხმარებისათვის – შეადგენს 21,5% (გაყიდეს 10%-ზე მეტი და 50%-ზე ნაკლები); რომლებმაც აწარმოეს პროდუქცია სრულად საკუთარი მოხმარებისათვის, არის 53,9% (გაყიდეს პროდუქციის 10% და ნაკლები); რომლებსაც საერთოდ არ უწარმოებიათ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია – 3,4% [1].

2023 წელს ქვეყანაში მოსახლეობის საშუალო ასაკი შეადგენდა 38,4 წელს. სოფლად 15 და მეტი წლის მოსახლეობა 1249,1 ათასი კაცია, მათ შორის შრომისუნარიანია 50,8%, დასაქმებულია 43,4%, თვითდასაქმებულია 20,4%, დაქირავებულია 22,9%, უმუშევარია 14,3%, ქალები წარმოადგენენ თვითდასაქმებულთა მნიშვნელოვან ნაწილს. მაღალია სოფლის მოსახლეობის დაბერების მაჩვენებლებიც [8].

სოფლად შექმნილი მძიმე მდგომარეობის რამდენიმე გამომწვევი მიზეზი არსებობს. მათგან მნიშვნელოვანია: ჯერ-ერთი, სოფელს არ გააჩნია სამართლებრივი სტატუსი, რადგან ქართული კანონმდებლობა არ ცნობს სოფელს, როგორც იურიდიულ ერთეულს, მას არა აქვს უფლება ჰქონდეს საკუთრება; მეორე, მას, როგორც ადამიანთა ერთობას საერთო და მუდმივი შემოსავალი არ გააჩნია. ამიტომაცაა, რომ სოფლად მცხოვრები მოსახლეობა ასეთ გაურკვეველ ვითარებას ცდილობს განერიდოს, პირდაპირ რომ ვთქვათ, ტოვებს სამკვიდროს და მიდის ქალაქში, ან კიდევ უფრო შორს, საზღვარგარეთ [8].

ასეთ ფონზე მსოფლიოში მიმდინარე ინტეგრაციული პროცესების თავისებურებების ჩვენი ქვე-

ყნის სოფლისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების პერსპექტივებთან შეჯერებით უნდა შედგეს სასოფლო ტერიტორიების განვითარების მიზნობრივი პროგრამა, რომელშიც აისახება მიზნები, ამოცანები, ეტაპები, ფინანსური წყაროები, ორგანიზაციული მექანიზმი. პროგრამის შედგენისათვის ქვეყანაში არსებობს შესაბამისი ბაზაც: მაგალითად, საქართველოს კანონი „საქართველოს სივრცის დაგეგმარების, არქიტექტორული და სამშენებლო საქმიანობის კოდექსი (2019 წ.); საქართველოს მუნიციპალიტეტის სივრცითი დაგეგმარების სახელმძღვანელო 1,2 და 3 ტომი; საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია (2021-2027 წწ), სამეცნიერო სტატიები, მონოგრაფიები, ინტერნეტრესურსები და სხვ.

პროგრამის განხორციელებით მიღწეულ იქნას ქვეყნის არაურბანული ტერიტორიების, კერძოდ, სოფლის პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური განვითარების დაჩქარება. ამ მიზნით უნდა შეფასდეს ადგილობრივი ტერიტორიის (რეგიონები, მხარეები, მუნიციპალიტეტები, სოფელი, თემი) არსებული მდგომარეობა, მისი განვითარების პოტენციალი, შრომითი რესურსების, ინფრასტრუქტურის განვითარების დონე, ისტორიულ-კულტურული ტრადიციები და ა.შ. ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ეფექტიანი მექანიზმის ფორმირება-ამუშავებით შესაძლებელი გახდება ტერიტორიის ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს განვითარების, ეკოლოგიის გაჯანსაღების პროცესში მოსახლეობის სრულად ჩართვა და ა.შ.

არაურბანული ტერიტორიების/სოფლის ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარებისათვის თანამშრომლობის ფორმატში უნდა გაერთიანდეს სამოქალაქო სექტორი, ცენტრალური ხელისუფლება, ბიზნეს ჯგუფები, საერთაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაციები, რათა ტერიტორიის/დასახლების განვითარება მოხდეს შიგნიდან, ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესებისა და ტრადიციების, აგრეთვე არსებული რისკების გათვალისწინებით.

სასოფლო ტერიტორიის განვითარება უნდა აისახოს სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკაში. ამისათვის აუცილებელია რეგიონების დეცენტრალიზაციის პროცესის დაწყება.

სასოფლო ტერიტორიის განვითარების სტრატეგიის განსაზღვრის დროს შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ინტერესების გადაკვეთას ადგილობრივ, რეგიონულ და ქვეყნის განვითარების დონეზე. ამ დროს სტრატეგია განისაზღვრება სახელმწიფოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე.

ჩვენი აზრით, სასოფლო ტერიტორიის მდგრადი განვითარება უნდა დაეფუძნოს შემდეგ ძირითად პრინციპებს:

– ეკოლოგიურ-ბუნებრივ-რესურსული პოტენ-

ციალის რაციონალური და ეფექტიანი გამოყენება, ეკონომიკურად უსაფრთხო ტექნოლოგიების გამოყენება, სურსათის უსაფრთხოება.

– აღწარმოების პროცესების მდგრადობისა და ეფექტიანობის უზრუნველყოფა, სოფლის მოსახლეობისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ურთიერთმოქმედების/ თანამშრომლობის გაუმჯობესება, მენარმოების განვითარება, მომიჯნავე დარგებთან ინტეგრაციის გაღმავლება.

– ტერიტორიის თვითგანვითარების მატერიალური და ორგანიზაციული საფუძვლების მომზადება. ამ მიზნით მსხვილი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების ინტეგრაცია მცირე მენარმოების სუბიექტებთან, მათ შორის წვრილ ოჯახურ მეურნეობებთან. სასოფლო ტურიზმის სოფელწარმომქმნელი დარგების განვითარების სტიმულირება.

– სასოფლო ტურიზმი ხელს უწყობს ადგილობრივი მოსახლეობის ტრადიციების, ტერიტორიის თვითმყოფადობის შენარჩუნებას და სხვა არამატერიალურ ფასეულობათა დაცვას, ასევე სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მომიჯნავე დარგების (ინფრასტრუქტურა) განვითარებას. ტურიზმის განვითარებამ უნდა გამოიწვიოს სასურსათო პროდუქციაზე მოთხოვნილების ზრდის სტიმულირება.

გასათვალისწინებელია, რომ ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება, როგორც კომპლექსური პროცესი ინტეგრირებული უნდა იყოს ტერიტორიის განვითარების ყველა მიმართულებასთან, რათა დაბალანსდეს ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სოციალური პრიორიტეტები. რაც გულისხმობს ტერიტორიაზე არსებული სუბიექტების ინტერესების შეთანხმებას. ამ შემთხვევაში უფრო მოხერხდება სტრატეგიული (სამოქმედო) გეგმების, პროგრამების, პროექტების რეალიზაცია, ეკონომიკური განვითარების პროცესების დაბალანსება და ტექნოლოგიური წყობების ურთიერთმოქმედების უზრუნველყოფა. ამით მომზადდება ტერიტორიის მდგრადი განვითარების ხელშეწყობი პირობები.

დასკვნა

სოფლის მეურნეობის დეპრესიული მდგომარეობიდან გამოყვანის ერთ-ერთ განმსაზღვრელ მიმართულებას წარმოადგენს სოფლის, როგორც ტერიტორიის განვითარების დაგეგმვის სისტემის ფორმირება (მოიცავს პროგნოზირებას, მიზნობრივი პროგრამების დამუშავება-განხორციელებას და ა.შ.), ანუ **მიზნობრივი პროგრამის** შედგენა, რომელშიც კონცენტრირებულად იქნება წარმოდგენილი მატერიალური, ფინანსური, შრომითი რესურსები, მათი ეფექტიანად გამოყენების მექანიზმი.

სოფლისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგიული დაგეგმვის სისტემის დანერგვა მრავალეტაპიანია. მოსამზადებელ ეტაპზე ხდება

– სამართლებრივი ბაზის ფორმირება, მეთოდური რეკომენდაციების და ინდიკატორთა სისტემის დამუშავება და მონიტორინგი. შემდეგ ეტაპზე – სტრატეგიული დაგეგმვის სისტემა ჩამოყალიბდება (მოიცავს პროგნოზირებას, ბიუჯეტური და ინვესტიციური პროცესების მართვას, სახელმწიფო დაკვეთას და ა.შ.). შემაჯამებელ ეტაპზე ჩამოყალიბდება მართვის სისტემა, რომელიც მოიცავს ტერიტორიის მართვის ყველა ციკლს.

სოფლის (ტერიტორიის) კომპლექსური განვითარების პროგრამაში უნდა აისახოს არსებული ეკონომიკური, სოციალური, საკადრო, ბუნებრივ-კლიმატური პოტენციალი, განსაზღვრული მიზნები და ეტაპობრივი ამოცანები, დაფინანსების წყაროები და მართვის მექანიზმები. იგულისხმება, რომ პროგრამას საფუძვლად უნდა დაედოს ტერიტორიაზე მინის ინვენტარიზაციის შედეგად ჩამოყალიბებული მინათმონყოების (მინათსარგებლობის) სქემა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქსტატი „საქართველოს სოფლის მეურნეობა“, 2023 წლის 1 იანვარი.
2. ნ.ჭითანავა, რ.ფირცხალავა, ი.ახალბედაშვილი, ვ.ზეიკიძე – სტუ-ის ი.წოდანიას სახელობის საქართველოს საწარმოო ძალებისა და ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელი ცენტრის ანგარიში (2022-2024 წლები) „სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მინის რესურსების კომპლექსური (ინტეგრალური) მართვის სისტემის ფორმირების კონცეპტუალურ-მეთოდოლოგიური მიდგომები“.
3. ა.ჩიქვესკა, ვ.ჯოხაძე, ვ.ვარდოსანიძე, თ.ხომტარია, პ.ძიძიგური „საქართველოს მუნიციპალიტეტების სივრცითი დაგეგმვის სახელმძღვანელო“, ტომი1: ძირითადი გზამკვლევი, თბილისი 2019 წ.
4. ასენიშვილი „ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება - გზამკვლევი ადგილობრივი თვითმმართველობისათვის“, თბილისი, 2021 წ.
5. საქართველოს კანონი „საქართველოს სივრცის დაგეგმარების, არქიტექტორული და სამშენებლო საქმიანობის კოდექსი“, 2019 წ.
6. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო „საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სტრატეგია 2021-2027 წწ.“.
7. საქართველოს პარლამენტის კვლევითი ცენტრი „მინის რესურსების მართვა“, 2020 წ.
8. რ.ასათიანი, პ.კოლუაშვილი. ინდუსტრიული სოფელი – მომავლის გლობალური გამოწვევა, თბილისი, 2024 წ.
9. პ.კოლუაშვილი, ი.არჩვაძე, გ.თალაკვაძე „მარადიული ქარული სოფელი“ (მონოგრაფია), თბილისი, 2023 წ.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ПОД ВОЗДЕЙСТВИЕМ ПРИНЦИПОВ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Сергей Беспалый, Алма Мусина, Жомарт Бутенов

Инновационный Евразийский университет, Павлодар, Казахстан

РЕЗЮМЕ

Трансформационное образование должно менять понимание и отношение студентов университета, учитывая, что устойчивое развитие государства должно осуществляться на постоянной основе. Трансформация системы образования под воздействием целей устойчивого развития должна проходить поэтапно, учитывая актуальность и необходимость такого образования для студентов университета.

Цель исследования изучить опыт преподавателей, которые преподают и внедряют в свои образовательные программы темы, связанные с Целями Устойчивого развития (ЦУР). Внедрение трансформационного образования в университетские образовательные программы, как показывают исследования возможны и реалистичны. Преподаватели считают, что развитие критического мышления и возможность анализировать дальнейшее развитие различных процессов, необходимы студентам и цели по пониманию тем устойчивого развития достижимы. Преподаватели берут на себя не роль главенствующего эксперта в аудитории университета, а роль партнера в совместном обучении и создании групповых решений, знаний, помогающих принимать выверенные решения в той или иной ситуации.

RESUME

Transformational education should change the understanding and attitude of university students, given that the sustainable development of the state should be carried out on an ongoing basis. The transformation of the education system under the influence of the Sustainable Development Goals should take place in stages, taking into account the relevance and necessity of such education for university students. The purpose of the study is to study the experience of teachers who teach and introduce topics related to the Sustainable

Development Goals (SDGs) into their educational programs. The introduction of transformational education into university educational programs, as research shows, is possible and realistic. Teachers believe that the development of critical thinking and the ability to analyze the further development of various processes are necessary for students and the goals of understanding sustainable development are achievable. Teachers

do not assume the role of the dominant expert in the university audience, but the role of a partner in joint learning and the creation of group solutions, knowledge that helps to make well-balanced decisions in a given situation.

ВВЕДЕНИЕ

Образование имеет решающее значение для успешного перехода общества к более устойчивому образу жизни. С самых первых дней своего существования дискурс об устойчивости включал концепцию образования для устойчивого развития (ОУР). ОУР является неотъемлемой частью Целей устойчивого развития (ЦУР) на период до 2030 года. В 2019 году ЮНЕСКО приняла глобальную рамочную программу - Образование для устойчивого развития: на пути к достижению ЦУР (ОУР на 2030 год). Эта инициатива, реализация которой запланирована на период с 2020 по 2030 год, находится в процессе наращивания. Дорожная карта для ОУР на период до 2030 года однозначно ориентирована на ЦУР[1]. ОУР впоследствии определяется как «целостное и трансформационное образование, которое касается содержания и результатов обучения, педагогики и среды обучения», что позволяет «перейти от преподавания к обучению» и, таким образом, требует «ориентированной на действия, трансформационной педагогики, которая поддерживает самостоятельное обучение, участие и сотрудничество, ориентацию на проблемы, междисциплинарность и трансдисциплинарность и связь формального и неформального обучения», подчеркивается, что компетенциям нельзя просто научить, обучающиеся должны повышать свои навыки посредством действий, основанных на опыте [2].

Интеграция ОУР в высшее образование создает множество трудностей, к примеру, неоправданное внимание к экологическому измерению. Преподаватели должны выстраивать персонализированное понимание своей образовательной практики. При интеграции ОУР в образовательные программы возникает множество проблем, необходима полная интеграция учебных программ и результатов обучения. Выделяются две отдельные категории результатов обучения: расширение прав и возмож-

ностей, которое фокусируется на независимом критическом мышлении, и модификация поведения, которая стремится поощрять изменение привычек обучающихся в соответствии с идеалами[3].

Трансформационное обучение признает необходимость фундаментального сдвига — от обучения тому, как понимать, к обучению тому, как действовать и преобразовывать [4].

Методы исследования. Исследование включало интервью. Участники были набраны с помощью неслучайной целенаправленной выборки. После определения преподавателей им было представлено описание исследования, а также вопросы, касающиеся протокола интервью. Был выбран формат полуструктурированного интервью с небольшой однородной выборкой участников, чтобы можно было подробно изучить согласия и разногласия. Все участники имели так или иначе опыт изучаемого явления. В этом исследовании приняли участие семь участников. Пять были женщинами и двое мужчинами, являющихся преподавателями, из трех университетов Павлодарской области, Казахстан (Инновационный Евразийский университет, Торайгыров университет, Педагогический университет им. Маргулана). Опрашиваемые обозначены арабскими цифрами в скобках, учитывая анонимность анкетирования. Все участники имели практический опыт работы преподавания дисциплин близких к вопросам устойчивости. Каждое интервью длилось один час, включая некоторое время для подведения итогов. Затем готовились расшифровки интервью, и участникам разрешалось их исправлять.

Задаваемые вопросы включали следующее:

Как вы понимаете термин «трансформационное обучение»?

Как вы заинтересовались трансформирующим обучением?

Расскажите о том, как вы используете трансформирующее обучение в своей преподавательской деятельности.

Какова была реакция ваших студентов? Коллег? Учреждения? Когда вы внедрили трансформирующее обучение?

Почему вы считаете, что трансформирующее обучение является подходящим подходом при преподавании тем, связанных с устойчивым развитием?

Какие особые проблемы вы видите для специалистов, практикующих трансформирующее обучение?

Какие особые преимущества вы видите для практиков трансформирующего обучения?

Итак, глядя на трансформирующее обучение в будущем: как вы видите развитие трансформирующего

обучения в вашей практике или, в более общем плане, на вашей кафедре?

Вы использовали трансформирующее обучение только при очном обучении или применяли его при онлайн-обучении?

РЕЗУЛЬТАТЫ

В результате анализа ответов на вопросы, возникло четыре направления, которые необходимо разобрать.

1. Роль и личность (Лектор; Фасилитатор; Со-автор).

Мотивы принятия трансформационного образования различались среди участников. Для опрашиваемого под номером (1) мотивацией было то, какие педагогики лучше всего подходят для устойчивости. Напротив, для опрашиваемого под номером (2) это было желание сделать занятия более интересными для студентов. Для опрашиваемого под номером (3) других развилось острое осознание необходимости изменения поведения, и возможности появились в ответ на осознание того, что люди не знают, как меняться, или не хотят меняться, или боятся меняться. Таким образом, изменение поведения является трансверсальным, требующим глубокой саморефлексии, так что лектор становится: человеком, глубоко вовлеченный в практику трансформации, причем как на уровне мышления, так и на уровне воплощения..

Трансформационное образование требует радикального переосмысления роли лектора. Первоначально возникла необходимость сделать педагогику лекторов явной. В первую очередь лекторы должны признать, что: я не вижу себя знающим человеком, который знает все, и поэтому, данное образование должно выходить за рамки передачи знаний. Кроме того, один из опрашиваемых утверждает, что трансформирующие процессы обучения могут быть только включены и что я могу только создать некоторые возможности для этого. Поскольку студенты вряд ли сталкивались с такой педагогикой ранее, опрашиваемые советуют заключать «договор» со студентами; кроме того, преподаватели должны развивать и продвигать «экспериментальное отношение к совместному обучению». Опрашиваемый под номером (4) соглашается, рассматривая обучение как совместный процесс, который дает гораздо больше возможностей учиться вместе со студентами. Таким образом, лекторы должны видеть себя скорее как посредником. Аналогично, студенты должны понимать, что роль лектора больше не заключается в передаче информации.

Преподаватели сталкиваются с множеством

проблем при принятии такого трансформационного образования. Основная проблема касается роли, перехода от роли эксперта на месте к роли «фасилитатора обучения и коучинга», считает опрошиваемый под номером (6). Опрошиваемый под номером (7) отмечает, что преподаватели должны быть готовы учиться посредством сотрудничества и совместного творчества, отказаться от измерения авторитета и преодолеть вездесущий страх, что они где-то некомпетентны. Опрошиваемый под номером (5) фокусируется на практических вопросах развития карьеры, отмечая, что отзывы студентов имеют значение для срока пребывания в должности и продления контракта.

Подводя итог, можно сказать, что при внедрении трансформационного образования для преподавания тем по устойчивому развитию преподавателям необходимо основательно поразмыслить над своей ролью, быть готовыми радикально пересмотреть то, как они выполняют свои обязанности, и подумать о том, как лучше всего подготовить своих студентов к тому, что может оказаться совершенно иным образовательным опытом.

Понятие трансформации не ограничивается профессиональной образовательной сферой. Оно имеет по сути личностное измерение для преподавателей и студентов, которое может потребовать столкновения со значительными препятствиями, охватывающими и объединяющими опыт, мировоззрение, ожидания, эмоции и культуру.

Трансформация для ЦУР. Устойчивость сложна, она включает в себя экологическое измерение с экономическими и социальными измерениями. Каждое измерение должно рассматриваться в ОУР. Опрошиваемый под номером (4) рассматривает устойчивое развитие как трансформирующий общественный процесс обучения. Опрошиваемый под номером (7) рассматривает устойчивость в первую очередь как вопрос отношений, а не как экологическую или экономическую конструкцию. Личная ответственность является неотъемлемой частью устойчивости для опрошиваемого под номером (7), являясь средством изменения взгляда на себя и на мир, что является предпосылкой устойчивости, требуя, чтобы человек смотрел на свои собственные привычки с точки зрения того, как вы можете (двигаться) к устойчивому образу жизни и как вы можете изменить эти привычки и личное поведение в образе жизни, которые у вас есть (опрошиваемый под номером (2)).

Изменение жизни возникает из такого упражнения, в результате которого человек становится скромным в потреблении всех видов ресурсов (опрошиваемый под номером (1)). Затем препода-

ватели должны знакомить студентов с проблемами устойчивого развития и побуждать их исследовать пути решения этих проблем.

Будущее неотъемлемо от устойчивости и отражается в учебной деятельности. Опрошиваемый под номером (1) выступает за то, чтобы изначально заложить в основу этого обсуждения изменение климата, биоразнообразие и инициативы в области ЦУР. Но следует также учитывать будущие проблемы, с которыми сталкивается общество, такие как проблема старения. В конечном счете, трансформационное образование в ОУР — это обретение уверенности и компетенций для критического осмысления, чтобы иметь возможность представить новое будущее (опрошиваемый под номером (4)). Поощряются воображаемые упражнения о возможном будущем, которые также должны включать «невозможное будущее» (опрошиваемый под номером (6)). Есть много вариантов будущего, и преобразующее пространство — это пространство между ними (опрошиваемый под номером (7)).

Подводя итог, можно сказать, что трансформационное образование в контексте ОУР нельзя отделить от того, как человек живет в настоящее время, и от стремления к лучшему будущему для всех.

ОБСУЖДЕНИЕ

Устойчивости присуща потребность в действии. Участники, которые преподавали темы с прочным компонентом устойчивости, следовали по этому пути к трансформационному образованию. Учитывая характер темы, они поняли, что традиционные подходы в их дидактических и педагогических измерениях были недостаточными. Такое осознание действительно можно было бы назвать преобразующим, хотя ни один из участников не охарактеризовал его как таковое. Этот призыв к действию не обязательно является единственной характеристикой устойчивости; вместо этого его можно также отнести к обязательству со стороны лектора практиковать то, что он проповедует, и быть замеченным в этом в глазах своих студентов и, возможно, в меньшей степени, в глазах коллег и учреждения. Интересно, что призыв к действию согласуется с трансдисциплинарностью и неявно основан на ней. Он выходит за рамки дисциплинарных границ, сосредотачиваясь на реальных сложных проблемах и по своей сути ориентирован на решение.

Участникам необходимо было глубоко пересмотреть два личных вопроса: - их понимание трансформационного образования и то, как принятие трансформационного образования повлияет на них как на личностей и профессионалов. Таким образом, участники размышляли, переформати-

вали и совершенствовали свою идентичность как преподавателей. Ни один из участников не пожалел о принятии об участие во внедрение трансформационного образования и не планировал заменить его другой педагогикой. Хотя глубокое понимание является предпосылкой, приобретение такого понимания проблематично из-за разнообразия существующих интерпретаций.

Преподаватель больше не должен считать себя постоянным экспертом в аудитории. Вместо этого он должен с комфортом признавать, что у него нет ответа на вопрос, но при этом непринужденно приглашать студентов к участию в процессе совместного обучения с собой и своими сокурсниками. Такой подход является радикальным в том смысле, что он в корне меняет то, как преподаватели видят себя, представляют себя и относятся к предмету и своим студентам. По сути, их роль меняется с передачи знаний на содействие открытию знаний. Принятие такой роли по своей сути является преобразующим, преподаватели считают этот переход трудным из-за своего опыта и навязанных им ожиданий. Тем не менее, осуществление этого перехода имеет основополагающее значение, если они хотят, чтобы их принятие и применение преподавания на уровне преподавателя было успешным. Преподаватели должны свободно, открыто и комфортно при-

знавать свои ограничения. Поступая так, преподаватели могут освободиться от своих ожиданий от себя и ожиданий студентов от роли преподавателей. Однако, отбросить свой экспертный профиль и неявную роль авторитета, которая с этим связана, сложно для тех, кто привык к такой роли. Преподаватели не должны бояться искать руководство и поддержку за пределами своих профессиональных кругов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Преподаватели и студенты всегда находятся на разных этапах своего пути трансформации, и осознание этого должно проявляться постоянно. В целом, возникает взгляд на трансформационное образование, который согласуется с взглядом Уолса и Коркорана [5], которые рассматривают его как составляющее четыре сдвига: трансдисциплинарный, транскультурный, транспоколенческий и трансгеографический. Устойчивость никогда не воспринимается как абстрактная концепция или предмет, для которого достаточно простой передачи фактов и знаний. Вместо этого она рассматривается как общественное обязательство и коллективное усилие. Устойчивость для преподавателей действительно должна быть прожитым опытом.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Anastasiades, S., Perkiss, S., Dean, BA, Bayerlein, L., Gonzalez-Perez, MA, Versun, A., Acosta, P., June, H. and Gibbons, B. (2020). Sustainability training: Complexity and trade-offs. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 13(1), 272-286. <https://doi.org/10.1108/JARHE-02-2020-0029>.
2. Dannenberg, S. and Grapentin, T. (2016). Education for sustainable development — learning for transformation. The example of Germany. *Journal of Future Studies*, 20(3), 7-20.
3. Franco, I., Saito, O., Vawter, P., Viat, J., Kani, N. and Takemoto, K. (2019). Higher education for sustainable development: implementing global goals in policy, curriculum and practice. *The Science of Sustainable Development*, 14 (6), 1621-1642. <https://doi.org/10.1007/s11625-018-0628-4>
4. Glavich, P. (2020). Identification of key issues of education for sustainable development. *Stability*, 12 (16), 6500. <https://doi.org/10.3390/su12166500>.
5. Wals, AE, & Corcoran, PB (2006). Sustainability as a result of transformative learning. In J. Holmberg & BE Samuelsson (eds.), *Drivers and barriers for the implementation of sustainable development in higher education* (pp. 103-108). UNESCO Education Sector.

ASSESSMENT OF INVESTMENT AND INNOVATION ACTIVITY OF HIGH-TECH TNCs

Tetiana Herasymenko

*Candidate of Geological Sciences, Associate Professor,
Dnipro University of Technology, Dnipro, Ukraine*

The work is devoted to the analysis of modern trends in the investment and innovation activity of high-tech TNCs. The key factors of the intensive development of TNCs in the global economy are outlined. It was established that innovations play an ever-increasing role in the competitive advantages of TNCs in modern conditions. The results and dynamics of investments in R&D of leading TNCs are analyzed. It is emphasized that the increase in international competition in the conditions of growing techno-globalism determines the need to improve the innovative activity of TNCs through its internationalization. The peculiarities of the creation and functioning of international strategic alliances in the innovation sphere are considered.

* * * * *

The rapid development of TNCs falls on the III stage of transnationalization of world economic processes (second half of the 19th – 21st centuries). Modern TNCs of the III and IV generations have concentrated more than half of world industrial production and about 2/3 of world trade flows. TNCs control more than ¾ of the world market of grains, coffee and tea, iron ore, copper, and hydrocarbons. The amount of revenue from the

sale of products of individual TNCs exceeds the national budgets of entire countries and regions (table 1).

The intensive development of TNCs at the current stage is due to the effective functioning of such business entities within the framework of the global economy, which is associated with the following key factors:

- speed of accumulation of financial resources for expansion in new markets, overcoming export barriers through direct investments;
- effective use of the advantages of horizontal and vertical global diversification of the functioning of TNCs;
- flexibility of transformation of the TNC business model and the possibility of adaptation to new conditions of the global economy;
- optimization of placement of subsidiary companies taking into account the economic and political conditions of business in the country;
- possibility of extending the life cycle of obsolete technologies, goods, works and services due to their transfer to subsidiaries of TNCs abroad;
- using of the latest innovative strategies;
- advantages of access to resources, capital and research and development in the country where the

Table 1
Top 10 TNCs according to sales revenue, profits and assets in 2022, mln (compiled by the author according to [2])

Nº	Company	Country	Industry	Revenues	Profits	Assets
1	Wal-Mart Store, Inc	USA	General Merchandise	572,754	13,673	244,860
2	Saudi Aramco	Saudi Arabia	Mining, Crude-Oil Production	400,399	105,369	576,134
3	State Grid	China	Utilities	460,617	7,138	735,430
4	Amazon	USA	Internet Services and Retailing	469,822	33,364	420,549
5	China National Petroleum	China	Petroleum Refining	411,69	9,638	660,008
6	Sinopec Group	China	Petroleum Refining	401,314	8,316	380,675
7	Exxon Mobil	USA	Petroleum Refining	285,640	23,040	338,923
8	Apple	USA	Computers, Office Equipment	365,817	94,680	351,002
9	Shell	USA	Petroleum Refining	272,657	20,101	404,379
10	United Health Group	USA	Health Care: Insurance and Managed Care	287,597	17,285	212,206

parent structure of the TNC is based.

Growing role in the competitive advantages of TNCs in the 21st century is played by the efficiency of using innovations and investments in R&D. The latter are one of the determining factors of economic growth and competitiveness in the global economy.

The top 2500 global companies invested a total of EUR 1093.9 billion in R&D in 2021, which is 14.8% more than in the previous year.

After the relative slowdown in 2021 – R&D investments at global level grew at 6.0% compared to 8.9% R&D growth in the 2020 – the pace of R&D growth increased again and even surpassed pre-pandemic levels.

For the first time, China overtook the EU, both in the number of companies and also in terms of the total volume of R&D invested.

This year's data also confirms the sector shift reported in 2020: high-tech sectors are progressively widening the gap with mid- and low-tech sectors.

EU specialization in the automobile industry is still strong. Despite having fewer companies in this sector than China and the USA, EU automotive companies invest 41.1% the biggest share of the total R&D investment in the sector.

Innovators around the world filed 3.4 million patent applications in 2021, slightly higher than the pre-COVID peak of 3.3 million filed in 2018. Patent applications worldwide grew by 3.6% in 2021 compared to 2020. This follows an increase of 1.5% in 2020 which came after a 3% drop in 2019. A substantial rise in filings by China, which made 88,504 more applications than it did in 2020, combined with robust contributions from the intellectual property (IP) office of the Republic of Korea (11,239 additional applications) and the European Patent Office (EPO) (8,432), was the main driver of growth in 2021. The IP offices of India (4,802) and South Africa (4,272) also made notable contributions to overall growth [3].

Thus, the share of TNCs as a subject of the global innovation market (other subjects are the state and venture funds) in the early 2000s approached 50%. Meanwhile, this indicator will increase if we take into account that TNCs will absorb smaller innovative companies with already financed innovative developments, will establish formally independent innovative units and will become executors of state orders for innovative products [1]. Throughout 2021, the world's leading TNCs increased spending on R&D (table 2).

Table 2
Volumes and dynamics of investments in R&D, net sales, number of employees of leading TNCs (compiled by the author according to [1])

№	Name of the company	Country	Industry	RD		Net sales		Employments	
				euro million	1 year growth rate (%)	euro million	1 year growth rate (%)	N of employees	1 year growth rate (%)
1	Alphabet	USA	ICT service	27866,8	14,5	227273,9	41,2	156500	15,7
2	Meta	USA	ICT service	21768,5	33,7	104122,3	37,2	71970	22,8
3	Microsoft	USA	ICT service	21642,2	18,3	175057,3	18	221000	22,1
4	Hiawei Investment holding	China	ICT service	19533,8	0,7	121786,3	-1,4	195000	-1
5	Apple	USA	ICT service	19348,4	16,9	322988,6	33,3	154000	4,8
6	Volkswagen	DE	Automobiles other transport	15583	12,2	250200	12,3	643297	2,9
7	Intel	USA	ICT service	13416,6	12,1	69772,2	1,5	121100	9,5
8	Johnson and Johnson	USA	Health Industries	12991	21	82796,2	13,6	141700	5,4
9	Phizer	USA	Health Industries	10239,3	20,6	71771,1	95,2	79000	0,6
10	Bristol-Myers SQUIBB	USA	Health Industries	9283,1	1,9	40954,4	9,1	32200	6,4

The ICT services sector is led by the US whose R&D in this sector has more than tripled over the last 10 years. China is in second place but with less than one quarter of the US's R&D, even though its R&D in this sector has increased by almost ten times over the decade. The EU has just over half of the R&D of China with Japan in fourth place with around two-thirds of EU R&D.

The biotech sector is also led by the US with over two-and-a-half times the R&D of the EU in second place. Japan is in third place with less than half of the EU's R&D and China follows with around half the R&D of Japan. The US is particularly strong in biotechnology and several US pharmaceutical companies have enhanced their pipelines of new drugs by acquiring biotech companies.

The ICT producers' sector is again led by the US with more than twice the R&D of China. The EU has around two-thirds of China's R&D in this sector with Japan around two-thirds of the EU's.

The automotive sector is led by the EU with nearly twice the R&D of Japan. The US has around two-thirds the R&D of Japan with China following with about half of Japan's R&D.

Overall, the EU companies lead the automotive sector. They have much larger R&D investment, larger sales, larger profitability and more employees than their competitors. There are 9 EU companies among the top 20 companies by R&D investment, and 4 EU companies among the top 9 companies by EV sales.

15 different companies appear in the top 10 of both the 2012 and the 2022 years. At first sight, this shows a rather high turnover, with 5 new companies in the top 10 in 2022. However, apart from Facebook/Meta the same 9 companies have populated the top 10 since 2017 [1].

Furthermore, their investment share of the 2 500 companies is rather stable and has even increased slightly. This points to a stability in R&D investments of the key R&D investors. Their total R&D investment was EUR182.2 billion in 2012, which represents a compound average growth rate of 9.3% since 2012, higher

than that was 7.2%. The highest compound average growth rate was registered by Facebook/Meta (52%), followed by Apple (25%), Huawei (20%), and Alphabet (20%). Acquisitions made by these companies played a significant role in this impressive growth. The other companies of the top 10 had single digit R&D growth.

Facebook (Meta), Apple and Huawei have seen the greatest improvements of their rankings during the assessed period, with Meta encountering the sharpest increase in its ranking, starting with a jump from the 297th position to 105 in the 2013 and to rank 55 in 2015 from the 101st rank of the previous year.

TNCs of the IV generation participate in the creation of inter-corporate technological alliances to conduct joint scientific research and knowledge-intensive production, more actively use the opportunities of global scientific and technical outsourcing.

The creation of inter-corporate strategic alliances allows TNCs not only to maintain competitiveness, but also leads to the emergence of new regional clusters of economic cooperation in the global economy. The modern form of such transnational cooperation is the creation of flexible business networks, the members of which closely cooperate, while remaining independent and self-sufficient in the process of their financial and economic activities.

REFERENCES:

1. European Commission (2022). R&D ranking of the world top 2500 companies. The 2022 EU Industrial R&D Investment Scoreboard. Brussels: European Commission, Retrieved from https://iri.jrc.ec.europa.eu/sites/default/files/contenttype/scoreboard/2022-12/EU%20RD%20Scoreboard%202022%20FINAL%20online_0.pdf
2. Fortune global 500, Retrieved from <http://fortune.com/global500/>.
3. World Intellectual Property Organization (2022). World Intellectual Property Indicators 2022. Geneva: Retrieved from <https://tind.wipo.int/record/47082>

МЕТОДОЛОГИИ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ДЛЯ МОНИТОРИНГА И ОЦЕНКИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРОГРАММ ПО ИННОВАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ И ПРОМЫШЛЕННОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ

Сергей Беспалый

Профессор, Инновационный Евразийский университет

РЕЗЮМЕ

В условиях стремительного технологического прогресса и глобальной конкурентоспособности вопросы мониторинга и оценки государственных программ по инновационно-технологической и промышленной модернизации становятся особенно актуальными. Цель данного исследования заключается в анализе существующих методологий, применяемых для эффективного мониторинга и оценки этих программ, а также в разработке рекомендаций по их оптимизации.

Задачи исследования включают:

- обзор современных методик мониторинга и оценки государственных программ.
- анализ эффективности данных методологий в контексте казахстанской экономики.
- выявление ключевых показателей, необходимых для оценки успеха программ модернизации.
- разработка концептуальных предложений по улучшению существующих методов.

Ожидаемые результаты работы включают анализ оценки имеющихся эффективных методологий оценки программ, способствующих более эффективному распределению ресурсов и повышению результативности внедрения инновационных решений в промышленности. Это позволит выбрать лучшие инструменты для управления государственными программами, но и повысить их социально-экономическую эффективность.

RESUME

In the context of rapid technological progress and global competitiveness, the issues of monitoring and evaluating government programs for innovative technological and industrial modernization are becoming especially relevant. The purpose of this study is to analyze existing methodologies used for effective monitoring and evaluation of these programs, as well as to develop recommendations for their optimization.

The objectives of the study include:

- an overview of modern methods of monitoring and evaluating government programs.
- analysis of the effectiveness of these methodologies in the context of the Kazakh economy.

- identification of key indicators necessary to assess the success of modernization programs.

- development of conceptual proposals to improve existing methods.

The expected results of the work include the creation of a comprehensive program evaluation model that contributes to a more efficient allocation of resources and increases the effectiveness of the implementation of innovative solutions in industry. This will not only improve the management of government programs, but also increase their socio-economic efficiency.

ВВЕДЕНИЕ

Современные экономические условия, характеризующиеся быстрыми изменениями в технологии и глобальной конкурентоспособностью, требуют от государств активного вмешательства в процессы инновационного развития и промышленной модернизации. Казахстан, обладая значительными ресурсами и стратегическими инициативами, такими как «Цифровой Казахстан» и «Новая экономика», ставит перед собой задачу ускорения внедрения современных технологий и оптимизации производственных процессов. В связи с этим важным аспектом становится мониторинг и оценка государственных программ, направленных на поддержку этих инициатив.

Несмотря на наличие множества исследований, посвященных оценке эффективности государственных программ, в контексте казахстанской экономики остается недостаточно изученной проблема адаптации международных методик к специфике страны. Многочисленные авторы подчеркивают необходимость создания гибких и адаптивных систем мониторинга, учитывающих региональные особенности и особенности отраслей [1,2]. Например, исследование Бекмурзина и Куанышбекова (2021) демонстрирует, как традиционные методы оценки, используемые в развитых странах, могут быть недостаточно эффективными для казахстанского контекста, где существуют уникальные экономические и социальные вызовы [3].

Зарубежные исследователи также отмечают

важность использования адаптивных методологий. В работе Досси и Даниэля (2018) рассматриваются ключевые показатели для оценки инновационных программ в странах с переходной экономикой, акцентируя внимание на необходимости учета специфических факторов [4]. Кроме того, исследование Ван и Ли (2020) подчеркивает, что успешное внедрение инновационных инициатив зависит от наличия надежных механизмов мониторинга и оценки, что актуально и для Казахстана [5].

Ключевыми задачами нашего исследования являются анализ существующих методологий мониторинга и оценки, а также выявление их применения в рамках казахстанских программ. В литературе упоминается о важности разработки индикаторов, которые могли бы более точно отражать прогресс в инновационно-технологической модернизации [6]. Таким образом, целью настоящего исследования является создание модели оценки, которая учитывает не только количественные, но и качественные аспекты, что, в свою очередь, должно повысить эффективность государственных инвестиций в инновационные проекты.

Ожидается, что результаты работы помогут сформировать более полное представление о действующих методологиях, а также предложат рекомендации по их адаптации, что будет способствовать более эффективному использованию ресурсов и повышению общей результативности программ модернизации в Казахстане.

Методы исследования. В рамках данного исследования была использована комплексная методология, основанная на сочетании качественных и количественных подходов для анализа методик мониторинга и оценки государственных программ по инновационно-технологической и промышленной модернизации в Казахстане. Методология включает несколько ключевых этапов:

1. Обзор литературы. На начальном этапе был проведен обзор научной литературы и существующих методических рекомендаций, касающихся мониторинга и оценки государственных программ как в Казахстане, так и за рубежом. Основное внимание уделялось выявлению лучших практик и адаптации международных методик к специфике казахстанской экономики. Использованы источники, включающие научные статьи, отчеты международных организаций и правительственные документы.

2. Анализ существующих методик. На этом этапе была проведена сравнительная оценка основных методик, применяемых в мониторинге и оценке.

3. Кейс-исследования. Были выбраны несколь-

ко кейсов из международной практики, демонстрирующих успешное применение различных методик мониторинга и оценки. Эти кейсы проанализированы с точки зрения их результатов, а также применяемых индикаторов и механизмов вовлечения.

4. Разработка рекомендаций.

5. Оценка ожидаемых результатов.

На последнем этапе была проведена оценка ожидаемых результатов внедрения предложенных методик в Казахстане. Это включает анализ потенциального повышения эффективности программ, улучшения прозрачности и уровня доверия со стороны общества, а также увеличение уровня инновационной активности.

Результаты. В ходе исследования были проанализированы основные методологии, используемые для мониторинга и оценки государственных программ по инновационно-технологической и промышленной модернизации. Рассмотрим несколько ключевых методик, их положительные стороны, возможности применения в Казахстане и примеры успешного использования за рубежом.

1. Логическая рамка (Logframe Approach).

Методика: Логическая рамка представляет собой структуру для планирования, мониторинга и оценки проектов. Она включает четко определенные цели, результаты, выходы и меры, а также индикаторы для оценки прогресса.

Положительные стороны: упрощает понимание целей проекта и процесса его реализации; позволяет систематически отслеживать достижения и выявлять проблемные области.

Применение в Казахстане: Использование логической рамки в оценке программ, таких как «Цифровой Казахстан», позволит более эффективно отслеживать достижения в области цифровизации и модернизации инфраструктуры. В Украине, с 2014 года, методика логической рамки была внедрена в рамках ряда государственных программ, что позволило увеличить прозрачность использования бюджетных средств на 20% и улучшить показатели эффективности проектов на 30% [7].

2. Методология оценки на основе результатов (Results-Based Management).

Методика: Эта методология акцентирует внимание на достижении результатов и воздействии, а не только на выполнении запланированных мероприятий.

Положительные стороны: позволяет сосредоточиться на реальных изменениях и воздействиях на целевые группы; упрощает адаптацию программ в зависимости от получаемых результатов.

Применение в Казахстане: Внедрение этой методологии в оценку государственных программ по

инновациям даст возможность гибко реагировать на изменения в экономике и адаптировать меры поддержки под реальные нужды бизнеса. В Канаде применение этой методологии в программе «Инновации и технологии» увеличило финансирование стартапов на 40%, что привело к росту числа созданных рабочих мест на 15% в течение трех лет [8].

3. Система индикаторов (Indicator System).

Методика: Использование системы индикаторов для оценки прогресса в реализации программ, что позволяет количественно измерять достижения.

Положительные стороны: обеспечивает объективность оценки и возможность сравнения результатов с заранее установленными целями; помогает выявить слабые места и области, требующие дополнительного внимания.

Применение в Казахстане: Разработка комплексной системы индикаторов для мониторинга программ по инновационно-технологической модернизации позволит более точно оценивать влияние этих программ на экономическое развитие. В Германии использование системы индикаторов в программе «Инновации через науку» привело к увеличению финансирования исследований и разработок на 25% и улучшению позиций страны в глобальном инновационном индексе на 10 позиций за три года [9].

4. Участие заинтересованных сторон (Stakeholder Participation).

Методика: Включение мнений и ожиданий заинтересованных сторон в процесс оценки, что обеспечивает более глубокое понимание потребностей и проблем.

Положительные стороны: повышает уровень доверия к программам и вовлеченность общества; позволяет учитывать реальные потребности и идеи, что увеличивает вероятность успешной реализации.

Применение в Казахстане: Вовлечение бизнеса, НПО и местных сообществ в процесс оценки государственных программ создаст условия для более эффективного использования ресурсов и повышения общественной поддержки. В Новой Зеландии использование этой методики в оценке государственной программы «Чистая энергия» привело к сокращению выбросов углерода на 20% и увеличению общественного одобрения программы до 85% [10].

Обсуждение. В последние годы Казахстан сталкивается с необходимостью активизации процессов инновационно-технологической и промышленной модернизации для обеспечения устойчивого экономического роста. Применение эффективных

методик мониторинга и оценки может стать ключевым элементом в достижении этих целей.

Использование логической рамки позволяет структурировать и оценивать программы модернизации. Исследования показывают, что такая методика может повысить результативность проектов на 30-40% в других странах. Внедрение ее в программы, такие как «Цифровой Казахстан», может ускорить процесс цифровизации на 25%, что, в свою очередь, приведет к увеличению производительности труда на 15% в среднем по отраслям.

Методология, сосредотачивающаяся на реальных результатах, позволяет акцентировать внимание на достигнутых целях. Примеры из международной практики показывают, что ее применение может способствовать росту инвестиций в стартапы на 40% и созданию значительного числа рабочих мест. Если аналогичный подход будет реализован в Казахстане, ожидается создание около 20,000 новых рабочих мест в инновационных секторах экономики в течение ближайших пяти лет.

Создание комплексной системы индикаторов для оценки программ модернизации обеспечит более точное отслеживание достижений и выявление проблемных областей. Прогнозируя аналогичные результаты, можно ожидать, что внедрение таких систем в Казахстане позволит увеличить объем инвестиций в научные исследования и разработки на 20% в течение трех лет.

Вовлечение общественности и заинтересованных сторон в процесс оценки программ также может повысить доверие к государственным инициативам. Опыт других стран показывает, что это приводит к улучшению общественного одобрения и может повысить уровень инвестиций в инновации на 15% в следующем десятилетии.

Наконец, интеграция всех этих подходов в единую систему мониторинга и оценки может привести к значительным синергетическим эффектам. Ожидается, что это повысит общую эффективность государственных программ на 30%, что эквивалентно дополнительным 1.5 триллиона тенге в экономику страны за пять лет. Это создаст условия для устойчивого роста и повышения качества жизни населения.

Ожидаемые результаты от внедрения рассмотренных методик являются обнадеживающими и могут привести к значительным экономическим, социальным и экологическим преобразованиям. Важно, чтобы государственные структуры начали интегрировать эти подходы в свою практику, что обеспечит условия для устойчивого развития страны.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Применение указанных методологий в Казахстане может значительно повысить эффективность мониторинга и оценки государственных программ по инновационно-технологической и промышленной модернизации. Их внедрение даст возможность более точно отслеживать достижения, адаптировать программы в зависимости от реальных условий и потребностей, а также обеспечит более эффективное использование бюджетных средств. Ожидается, что реализация данных подходов сможет привести к значительным улучшениям в экономическом развитии страны и созданию новых рабочих мест.

КОНФЛИКТ ИНТЕРЕСОВ

Автор заявляет об отсутствии конфликта интересов.

ФИНАНСИРОВАНИЕ

Данная работа выполнялась в рамках проекта, финансируемого Комитетом по науке Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (грант № BR24992789 «Разработка стратегии ускоренной технологической диверсификации и новой промышленной политики Казахстана» (Development of accelerated technological diversification strategy and new industrial policy of Kazakhstan)).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Aitkhozhin, S. (2019). Innovative Development in Kazakhstan: Challenges and Perspectives. *Journal of Economic Research*, 34(2), 112-125.
2. Aydin, O., & Marat, M. (2020). Modernization of Industrial Policy in Emerging Economies: Kazakhstan Case. *Asian Journal of Innovation and Policy*, 9(3), 301-318.
3. Bekmurzin, A., & Kuanyshbekova, G. (2021). Assessment of State Programs in Kazakhstan: A Comparative Study. *Kazakhstan Economic Review*, 15(4), 55-72.
4. Dossi, G., & Daniel, C. (2018). Key Performance Indicators for Innovation Programs in Transition Economies. *International Journal of Innovation Management*, 22(6), 1-20.
5. Wan, T., & Li, J. (2020). Monitoring and Evaluation of Innovative Initiatives: Lessons from Emerging Markets. *Technological Forecasting and Social Change*, 155, 120-135.
6. Kaldybekov, T. (2020). Key Performance Indicators for Innovation in Kazakhstan. *Journal of Innovations and Entrepreneurship*, 6(1), 1-14.
7. World Bank. (2019). Ukraine: Project Evaluation and Lessons Learned. Retrieved from [World Bank Website].
8. Government of Canada. (2020). Innovation and Technology Program: Evaluation Report. Retrieved from [Canada Government Website].
9. German Federal Ministry of Education and Research. (2021). Innovation through Science: Evaluation Results. Retrieved from [BMBF Website].
10. New Zealand Ministry of Energy and Resources. (2022). Clean Energy Program Review. Retrieved from [NZ Government Website].

ANALYSIS OF SOME ASPECTS OF CONSUMER BEHAVIOR IN THE SERVICE SPACE

Revaz Kakubava

Doctor Ph.D/Equivalent to Ph.D

Educational Institution: Georgian Technical University

*Qualification: Control and Management of Technical Systems Professor
of Georgian Technical University*

Maia Benia

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of
Georgian Technical University*

Irina Benia

*Doctor of Business Administration,
Associate Professor of Tbilisi Humanitarian University*

ABSTRACT

This study examines consumer behavior within service spaces, focusing on how individuals allocate limited resources to optimize utility in the consumption of various services. The research employs utility theory to construct mathematical models that elucidate decision-making processes, including the selection of an optimal service set based on prices, income levels, and individual preferences. The theoretical framework incorporates key principles of utility functions, marginal utility, and substitution rates, allowing for a robust analysis of consumer preferences and trade-offs. A case study using an additive utility function is presented to demonstrate practical applications of the model, revealing the alignment of theoretical constructs with real-world consumer choices. The findings contribute to the broader discourse on consumer behavior and provide actionable insights for designing service systems that maximize consumer satisfaction and operational efficiency.

Keywords: Consumer behavior, service spaces, utility theory, resource allocation, decision-making models, utility functions, marginal utility, substitution rates, consumer preferences, trade-offs, service optimization, mathematical modeling, consumer satisfaction, operational efficiency, additive utility function.

INTRODUCTION

One of the important concepts in economic theory is the consumer of goods and services. Specifically, the main problem in studying consumer behavior is to determine the quantities of services they will purchase at given prices and incomes, and how they will behave after the introduction of new services or technologies.

Moreover, when studying the problems of building and operating service systems, one must always consider the goals, desires, and needs of both the consumers and those who manage or are affected by these systems. Therefore, the study of utility represents an integral part of applied systems research at all stages of the life cycle of service systems (information, communication, etc.).

In this paper, we use the methods of utility theory [3] to construct and study models of consumer behavior to determine the optimal set of services when the consumer's capital over the considered period is limited to a given amount.

UTILITY FUNCTION AND CONSUMER BEHAVIOR MODEL FOR SOME SERVICES

The specific decision of a consumer to purchase a certain set of services can mathematically be represented as the selection of a specific point in the service space. Let n be the finite number of services considered, and $x=(x_1...x_n)$ the vector of services purchased by the consumer over a certain period (e.g., a year) at given prices and a certain amount of capital spent on these services over the same period. The service space is the set of all possible sets of services x with non-negative coordinates

$$C=\{x: x_i \geq 0\}.$$

In utility theory, it is assumed that each consumer initially has their own preferences on a certain subset

of the service space $X = \{x: x_i \geq 0\}$. This means that for each pair $[x, y \in X]$ one of the three relations holds:

- $[x \succ y]$ - set x is preferable to y ;
- $[x \prec y]$ - set x is less preferable than y ;
- $[x \sim y]$ - for the consumer, both sets have the same degree of preference.

Preference relations possess at least the following properties:

- 1) If $[x \succ y]$ and $[y \succ z]$, then $[x \succ z]$ (transitivity);
- 2) If $[x_i > y_i]$ for each (i) , then $[x \succ y]$ (non-satiation: a larger set is always preferable to a smaller one).

Under certain weak assumptions (the Debreu theorem: if the set X is connected and the preference relation is continuous, then a utility function exists [6]) concerning preferences, preference relations can be represented in the form of a preference indicator, i.e., such a utility function $u(x)$ that from $[x \succ y]$ follows $u(x) > u(y)$ and from $[x \sim y]$ follows $u(x) = u(y)$.

The introduction of the utility function allows replacing preference relations with the usual relations between numbers: greater, less, equal [3].

In utility theory, it is often assumed that the utility function is twice differentiable, strictly concave, and has the following properties:

- 1) With the growth of consumption of the good, utility increases;
- 2) A small increase in the good when it is initially absent sharply increases utility;
- 3) With the growth of consumption of the good, the rate of utility growth slows down;
- 4) With a very large volume of the good, its further increase does not lead to an increase in utility.

Recall that the function $u(x)$ is called strictly concave if $u(\alpha x + \beta y) > \alpha u(x) + \beta u(y)$ for any $[x, y \in X]$, $[x \neq y]$, $[\alpha > 0]$, $[\beta > 0]$, $[\alpha + \beta = 1]$.

Let $(i, j = 1, 2, \dots, n)$. The matrix $((u_{ij}(x)))$ is called the Hessian matrix.

We state without proof [3] the following assertion, which allows verifying the strict concavity of the function.

****Assertion of strict concavity**.**

The function $u(x)$ is strictly concave if and only if

$$[\sum_{i,j=1}^n x_i x_j u_{ij}(x) < 0]$$

for all $[x_i \neq 0]$.

If the last inequality is satisfied, the matrix $((u_{ij}(x)))$ is said to be negatively definite.

The marginal utility of a service is defined as the limit of the ratio of the utility increment to the increment of the service that caused this increase:

$$[MU_i = \lim_{\Delta x_i \rightarrow 0} \frac{\Delta u(x)}{\Delta x_i}]$$

Thus, marginal utility shows how much utility will increase if the volume of the service increases by a small unit.

The indifference surface is a hypersurface of dimension $(n-1)$ on which utility is constant:

$$[u(x) = C = \text{const}]$$

or in differential form

$$[\sum_{i=1}^n \frac{\partial u(x)}{\partial x_i} dx_i = 0]$$

(1)

Condition (1) means that the tangent to the indifference surface is perpendicular to the utility gradient [3].

From the consumer's point of view, the presence of a set of service sets with the same utility (i.e., the same degree of preference) means the possibility of replacing one set with another equivalent set, including the

possibility of replacing one service with another.

Let in the ratio $\frac{dx_i}{dx_1} = 0$ for $i = 3, \dots, n$, then this ratio takes the form

$$\frac{\frac{\partial u(x)}{\partial x_2}}{\frac{\partial u(x)}{\partial x_1}} = -\frac{\frac{\partial u(x)}{\partial x_2}}{\frac{\partial u(x)}{\partial x_1}} \quad (2)$$

That is, the marginal rate of substitution of the first service for the second is equal to the ratio of the marginal utilities of the first and second services. The substitution rate shows how many units of the second service are needed to replace the small unit of the first service.

The budget set is the set of those service sets that a consumer can purchase with capital k :

$$B = \{x: p \cdot x \leq k\}$$

where $p = (p_1, \dots, p_n)$ is the price vector, and $(p \cdot x)$ denotes the scalar product of vectors p and x .

In utility theory, it is assumed that the consumer always strives to maximize their utility, and the only thing that constrains them is the limited capital:

$$\max u(x) \text{ subject to } p \cdot x \leq k \quad (3)$$

In problem (3), it is assumed that the point of maximum $x^* \in X$. This constrained extremum problem is reduced to finding the unconditional extremum of the Lagrangian function - the Lagrangian [6].

We state without proof the general assertion for finding the conditional extremum of the function $u(x)$ with unknowns $(x_1, \dots, x_n)$ when the conditions include only the equations $(v_i(x) = 0)$; [6].

****Assertion on the conditional extremum**.** Compose the Lagrangian

$$L(x, \lambda) = \lambda_0 u(x) + \lambda_1 v_1(x) + \lambda_2 v_2(x) + \dots + \lambda_m v_m(x)$$

where $(\lambda_0, \dots, \lambda_m)$ are some scalar values. For the maximum of the function $u(x)$ in the region $\{x: v_i(x) = 0\}$ to be achieved at point $x^* \in B \cap X$, it is necessary that there exist $(\lambda_0, \dots, \lambda_m)$, not all equal to zero simultaneously, such that they together with x^* satisfy the system of equations

$$\frac{\partial L(x, \lambda)}{\partial x_i} = 0, \quad i = 1, \dots, n; \quad v_i(x) = 0$$

At the same time, it is assumed that the functions $u(x)$ and $v_i(x)$ are differentiable at point x^* . If, in addition, the regularity condition is satisfied

$$\text{rank} \left(\frac{\partial v_i(x)}{\partial x_j} \right) = m \text{ at } x = x^*$$

$$] = m \text{ at } x = x^*$$

then there certainly exist $(\lambda_0, \dots, \lambda_m)$, with $(\lambda_0 \neq 0)$.

We note that the given necessary conditions are homogeneous with respect to (λ_i) and actually define only the ratio of the components of the vector $(\lambda_0, \dots, \lambda_m)$ to any one that is not zero.

In our case, the regularity condition is satisfied, so we can set $(\lambda_0 = 1)$ and $(\lambda_1 = \lambda)$.

Then

$$L(x, \lambda) = u(x) - \lambda(p \cdot x - k)$$

The necessary conditions for a local extremum are:

$$\frac{\partial u(x)}{\partial x_i} - \lambda p_i = 0, \quad i = 1, \dots, n; \quad p \cdot x = k$$

$$(4)$$

$$(5)$$

If we require that $(p > 0)$, it can be proved that these conditions indeed determine the unique maximum point of the function $(L(x, \lambda))$, which we denote as $((x^*, \lambda^*) = (x_1^*, x_2^*, \dots, x_n^*, \lambda^*))$. In particular, from (5) it follows that $(x^* > 0)$.

From (5) it can be seen that the consumer, with fixed income, chooses the set (x^*) such that at this point the ratios of the marginal utilities are equal to the price ratios:

$$\frac{\partial u(x)}{\partial x_i} / \frac{\partial u(x)}{\partial x_j} = p_i / p_j$$

Solving (4) and (5) with respect to (x) , we obtain the unique demand function of the consumer

$$x^* = x^*(p, k). \quad (6)$$

Namely, $(x^* = (x_1^*, x_2^*, \dots, x_n^*))$ is the set of services purchased by the consumer with capital (K) over the considered period, which maximizes their utility function.

To illustrate the theoretical conclusions obtained, we consider a particular type of additive utility function presented in the introduction for $(n = 2)$.

$$u(x) = a_1 \ln x_1 + a_2 \ln x_2, \quad a_1 > 0, a_2 > 0$$

It is easy to verify that this function satisfies all the previously stated requirements for utility functions.

Equations (4) and (5) for this function have the form

$$\frac{\partial u(x)}{\partial x_1} = \frac{a_1}{x_1} - \lambda p_1 = 0; \quad \frac{\partial u(x)}{\partial x_2} = \frac{a_2}{x_2} - \lambda p_2 = 0; \quad p \cdot x = k \quad (7)$$

Solving system (7) is straightforward. In particular, from the second and third equations, (x_2) is easily expressed through (x_1) (or vice versa), and then, after substituting it into the first equation, we obtain

$$x_1 = \frac{a_1 k}{a_1 p_1 + a_2 p_2}$$

$$x_2 = \frac{a_2 k}{a_1 p_1 + a_2 p_2} \quad (8)$$

$$(9)$$

The quantities (8) and (9) represent the components of the vector demand function $(x^*(p, k))$.

Let $(p_1 = 3)$ currency units per unit of service, $(p_2 = 4)$ currency units per unit of service, $(k = 60)$ currency units. Substituting these numerical values of the parameters into (8) and (9), we get

$$x_1^* = 12$$

$$x_2^* = 10$$

CONCLUSION

This paper provides a rigorous exploration of consumer behavior in service spaces through the lens of utility theory. By deriving and analyzing mathematical models, the study highlights the interplay between consumer preferences, budget constraints, and service attributes. The theoretical insights and illustrative examples presented herein offer valuable implications for service system design and optimization, paving the way for future research in consumer-oriented economic modeling.

ACKNOWLEDGMENT

"This project was carried out with the financial support of the National Science Foundation of Georgia (Grant ##GNSF/STO07/3-173). Any opinion expressed in the publication belongs to the author and may not reflect the views of the National Science Foundation of Georgia."

REFERENCES:

- [1] Handbook on Quality of Service and Network Performance. / CCITT. Geneva 1993.
- [2] Research Operations. Vol. 1. Edited by J. Moulder, S. Elmaghrabi. M.: "MIR" 1981.
- [3] Robert E. Markland, Shawnee K. Vickery, Robert A. Davis. Operations Management. South-Western College Publishing 1995.
- [4] Archibald G.C. Utility, Risk, and Linearity. J. Pol. Econ. 67, 437-450 (1959).
- [5] Arrow K.J. Aspects of the Theory of Risk-Bearing. Yrjo Jahnssonion Saatio. Helsinki 1965.
- [6] Ashmanov S.A. Introduction to Mathematical Economics. Moscow: Nauka 1984.

წარმოების ეკონომიკის მათემატიკური მოდელირება. ლორენცის უცნაური ატრაქტორი

მაია შევარდენიძე
ეკონომიკის დოქტორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
თამაზ ობგაძე
ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია

რეზიუმე

ნაშრომში აგებულია წარმოებისა და პროდუქციის რეალიზაციის ერთიანი მათემატიკური მოდელი, რომელიც საშუალებას იძლევა შევისწავლოთ საწარმოო პროცესის დინამიკა. აგებული მათემატიკური მოდელისათვის შედგენილია შესაბამისი ალგორითმი და პროგრამა Mathcad პროგრამული პაკეტის ბაზაზე. ნაჩვენებია, რომ განმსაზღვრელი კოეფიციენტების შესაბამისი მნიშვნელობებისათვის, სისტემა გადადის ლორენცის მოდელში უცნაური ატრაქტორისათვის, რაც ნათლად მოწმობს წარმოების ადაპტური მართვის აუცილებლობას.

საკვანძო სიტყვები: წარმოება; წარმოების მათემატიკური მოდელი; ლორენცის მოდელი.

MATHEMATICAL MODELING OF PRODUCTION ECONOMY. STRANGE LORENTZ ATTRACTOR

Maia Shevardenidze
Technical University of Georgia
Tamaz Obgadze
Tskhum-Abkhazia Academy of Sciences

RESUME

In the work, a unified mathematical model of production and sale of products is built, which allows to study the dynamics of the production process. For the constructed mathematical model, the corresponding algorithm and program based on the Mathcad software package have been compiled. It is shown that for the corresponding values of the determining coefficients, the system passes into the Lorentz model for a strange attractor, which clearly proves the necessity of adaptive management of production.

Keywords: Production; Mathematical model of production; Lorentz model.

1. წარმოების მათემატიკური მოდელი

ცნობილია, რომ წარმოების მოცულობის ცვლილების სიჩქარე ტოლია - პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგებსა და წარმოების დანახარჯებს შორის სხვაობისა.

თუ, შემოვიღებთ აღნიშვნებს:

x - წარმოების მოცულობა;

y - რეალიზებული პროდუქციის მოცულობა;

α - რეალიზებული პროდუქციის ერთეული მოცულობის ფასი;

β - წარმოებული პროდუქციის ერთეული მოცულობის თვითღირებულება;

მაშინ, მივიღებთ განტოლებას:
$$\dot{x} = \alpha \cdot y - \beta \cdot x \quad (1)$$

რეალიზებული პროდუქციის მოცულობის ცვლილების სიჩქარე ტოლია, წარმოებული პროდუქციის ბაზრით უზრუნველყოფის მოცულობისა, გაჯერების მოცულობისა და წარმოების რესურსებით უზრუნველყოფის მოცულობათა სხვაობისა.

თუ, შემოვიღებთ აღნიშვნებს:

r - ბაზრის მოთხოვნის კოეფიციენტი წარმოების x მოცულობაზე;

γ - ბაზრის გაჯერების კოეფიციენტი;

δ - წარმოების რესურსებით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი;

z - წარმოებისათვის საჭირო რესურსების მოცულობა;

მაშინ, მივიღებთ განტოლებას: $y = r \cdot x - \gamma \cdot y - \delta \cdot x \cdot z$. (2)

წარმოების რესურსების მოცულობის ცვლილების სიჩქარე ტოლია, რესურსებით უზრუნველყოფის მოცულობასა და დახარჯული რესურსების მოცულობათა შორის სხვაობისა.

თუ, შემოვიღებთ აღნიშვნებს:

b - რესურსების ხარჯვის სიჩქარის კოეფიციენტი;

l - წარმოების რესურსებით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი;

მაშინ, მივიღებთ განტოლებას: $z = -b \cdot z + l \cdot x \cdot y$ (3)

ამრიგად, მივიღეთ საწარმოს ფუნქციონირების მათემატიკური მოდელი:

$$\begin{cases} x = \alpha \cdot y - \beta \cdot x \\ y = r \cdot x - \gamma \cdot y - \delta \cdot x \cdot z \\ z = -b \cdot z + l \cdot x \cdot y \end{cases} \quad (4)$$

2. ლორენცის მოდელი

ადვილად შევნიშნავთ, რომ (4) განტოლებები ემთხვევიან ლორენცის მათემატიკურ მოდელს, რომელიც წარმოიშვა მექანიკაში, როცა $\alpha=\beta=10$; $r=28$; $\gamma=\delta=l=1$; $b=\frac{8}{3}$. ვინაიდან ბუნებაში

სხვადასხვა პროცესებს შეესაბამება ერთიდაიგივე განტოლებათა სისტემა, ჩვენ გამოვიყენეთ ლორენცის მოდელი.

ამ შემთხვევაში, ფაზურ სიბრტყეზე მივიღებთ ლორენცის ატრაქტორს, რომელიც ფრაქტალურ სიმრავლეს წარმოადგენს. ე.ი. პერიოდულად მეორდება სხვადასხვა მასშტაბებით. ლორენცის ატრაქტორი შეესაბამება დეტერმინირებულ სისტემაში ქაოსის წარმოქმნის მოვლენას. ამ შემთხვევაში, წარმოებისა და ამონაგების მოცულობები აღარაა მართვადი და სისტემა მიდის ნგრევისაკენ. პარამეტრების შესაბამისი დინამიკის საშუალებით შესაძლებელია თავი ავარიდოთ სისტემის ქაოსური მუშაობის რეჟიმებს. ჩვენ ამოვხსენით ლორენცის განტოლებათა სისტემა ერთეულოვანი საწყისი პირობების შემთხვევაში:

$$\frac{d}{dt}x(t) = 10 \cdot y(t) - 10 \cdot x(t)$$

$$\frac{d}{dt}y(t) = -y(t) - x(t) \cdot z(t) + 28 \cdot x(t)$$

$$\frac{d}{dt}z(t) = x(t) \cdot y(t) - \frac{8}{3} \cdot z(t)$$

ამრიგად, გამოვიკვლიეთ ლორენცის უცნაური ატრაქტორი ფაზურ სიბრტყეზე.

3. ლორენცის უცნაური ატრაქტორი

ატრაქტორი გამოხატავს მდგომარეობას, რომელშიც სისტემა საბოლოოდ მოხვდება. უცნაური ატრაქტორი - გარკვეული სახის ტრაექტორიას, რომელსაც სისტემა გაივლის სიტუაციიდან სიტუაციაში გადასვლისას. ჩვენს შემთხვევაში ეს არის წარმოების პროცესი.

ლორენცის განტოლებათა სისტემას ადვილად ამოვხსნით პროგრამა Mathcad-ზე [1-2], სადაც მას შეესაბამება მატრიცული ოპერატორი:

$$D(t, Q) := \begin{pmatrix} 10 \cdot Q_1 - 10 \cdot Q_0 \\ -Q_1 - Q_0 \cdot Q_2 + 28 \cdot Q_0 \\ Q_0 \cdot Q_1 - \frac{8}{3} \cdot Q_2 \end{pmatrix}$$

Npts := 3000

$$L := \text{Rkadapt} \left[\begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix}, 0, 50, \text{Npts}, D \right]$$

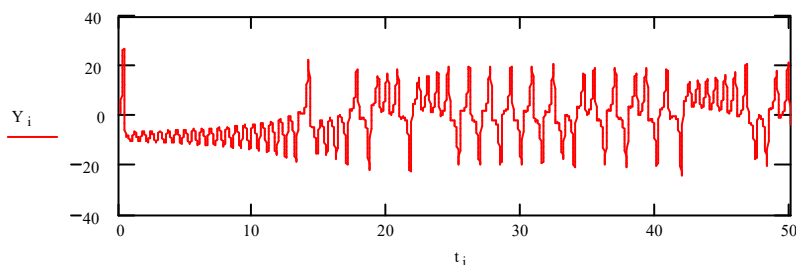
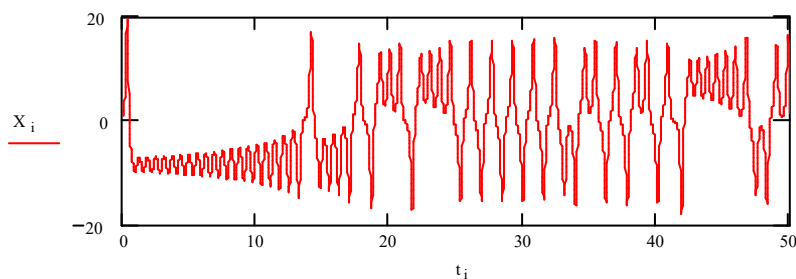
t := L⁽⁰⁾

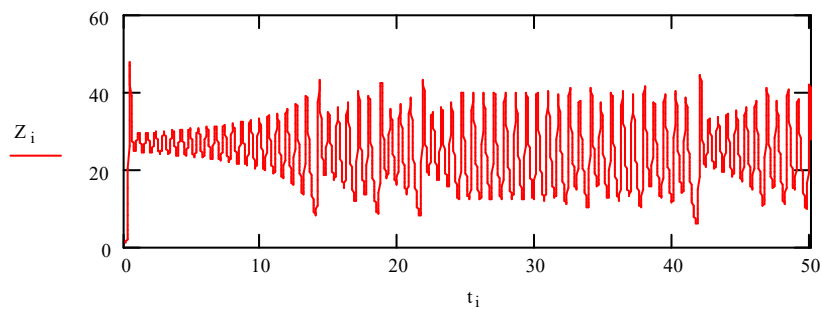
X := L⁽¹⁾

Y := L⁽²⁾

Z := L⁽³⁾

ამონახსნებს ვრეზულობთ გრაფიკების მეშვეობით: $i := 0.. \text{Npts}$

ავაგეთ დინამიკის სურათი ფაზურ სიბრტყეზე:

$\varepsilon := 0.001$

$R^{(0)} := X$

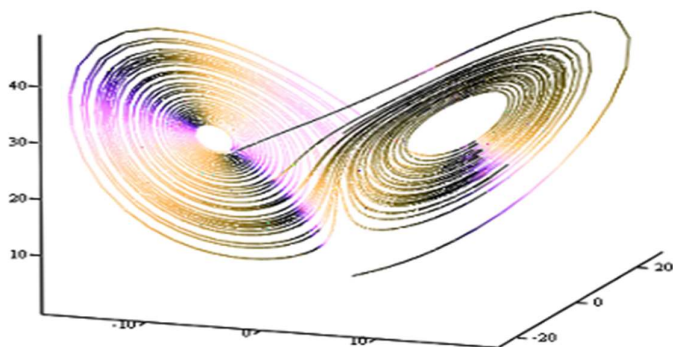
$R^{(1)} := X + \varepsilon$

$S^{(0)} := Y$

$S^{(1)} := Y + \varepsilon$

$T^{(0)} := Z$

$T^{(1)} := Z + \varepsilon$

სურათზე ვხედავთ, რომ სისტემის ასეთ განვითარებას და პროცესების ცვლილებების ტემპებს შეიძლება არაპროგნოზირებადი შედეგები მოჰყვეს. წარმოების ეკონომიკა მგრძნობიარეა ყველა ზემოქმედებაზე და პროცესის არასწორი მიმართულებით განვითარება გამოიწვევს სისტემის წონასწორობის რღვევას.

4. დასკვნა

მივიღეთ ლორენცის უცნაური ატრაქტორის სურათი, რომელიც შეესაბამება დეტერმინირებული სისტემის ქაოსურ რეჟიმში გადასვლას, მაგრამ რომელიც იცვლის “პეპელას ფრთების” მოხაზულობას r -პარამეტრის ცვლილებისას. რაც შეესაბამება ბაზრის მოთხოვნის ცვლილებას, წარმოებული პროდუქტის მოცულობაზე.

როგორც ვხედავთ, წარმოების სისტემა მართვის გარეშე შეიძლება ჩავარდეს ქაოსურ რეჟიმში და ადვილად განადგურდეს. აქედან გამომდინარე, ისეთ მიკრო-ეკონომიკურ სისტემასაც კი, როგორც ერთი სახის პროდუქტის სანარმოა, სჭირდება მუდმივი მართვა და კონტროლი. მთლიანად ბაზარს მინდობა არ მოგვცემს სათანადო შედეგს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ა.ფრანგიშვილი, თ.ობგაძე, გ. ლავთაძე, მ.შევარდენიძე. ციკლები და ფრაქტალები საქართველოს მაკრო-ეკონომიკურ სისტემაში, საქართველოს ეკონომისტთა V ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია საქ. ეკონომიკის პოზიციონირება კონფრონტაციული გლობალიზაციის პირობებში, თბილისი, 2023.
2. თ.ობგაძე, ტ.კიკვაძე, მ.შევარდენიძე. ციკლები და ფრაქტალები სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემებში, მონოგრაფია, სტუ, თბილისი, 2023.

ინოვაციური მენეჯმენტის თავისებურებები ქართულ ბიზნეს კომპანიებში

ნუნუ ქიქოძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

ბიზნეს კომპანიების განვითარება და ეკონომიკურ ურთიერთობათა სწრაფი აღმავლობა წინა პლანზე აყენებს მონესრიგებული მენეჯმენტის აუცილებლობას. თანამედროვე გაგებით საწარმოსათვის მენეჯმენტი არის პროცესი, რომელიც უზრუნველყოფს დასახული მიზნების მიღწევას საწარმოს მომუშავეთა დახმარებით, მათი გამოცდილების ცოდნის, ქცევის მოტივების გამოყენების საფუძველზე. დღეს მსოფლიოში ყველაზე დიდ ინტერნაციონალისტად აღიარებულია ბიზნესსაქმიანობა, რომელმაც არ იცის საზღვრები და ეროვნებები. შესაბამისად სიახლეების დანერგვა კომპანიის საქმიანობაში მეტად მნიშვნელოვანი საკითხია.

დღევანდელ ბიზნეს გარემოს ცვლილებების პირობებში ბიზნესსუბიექტების წარმატება შეუძლებელია ინოვაციური მენეჯმენტის გარეშე. ამიტომ აღნიშნული ბიზნეს სუბიექტების საქმიანობის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია გადაიხედოს ინოვაციური საქმიანობის არსებული მდგომარეობა და წახალისდეს იგი კომპანიის ხელმძღვანელობის მხრიდან. ასევე განსაკუთრებით საყურადღებოა, რომ კომპანიებმა იზრუნონ ინოვაციური მენეჯმენტის შექმნაზე, ყურადღება გაამახვილონ მართვის თანამედროვე მეთოდების გამოყენებასა და მსოფლიოში წარმატებული კომპანიების გამოცდილების გაზიარებაზე.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაცია, მენეჯმენტი, კომპანია, მმართველობითი გადანაცვლებები, კვლევა, ტენდენცია.

INNOVATION MANAGEMENT IN GEORGIAN BUSINESS COMPANY

Nunu Kikodze

Akaki Tsereteli State University
Associate professor

RESUME

The development of business companies and the rapid rise of relations has brought to the forefront to need for orderly management. In the modern sense of enterprise, management is the process that ensures the goals are achieved with the help of employees, knowledge of their experience, based on behavior motives. Today business has been called the world's biggest

internationalist, that does not know nationalities and borders. Accordingly, innovation is an essential part of companies' activities.

Nowadays, business cannot be succeed without innovative management. That's why, it is important to review these current state of innovation business activity and it's encouraged by the company's management. Also, it is particularly important that companies have to take care of creating innovative management, focus on the use of the modern driving techniques and sharing the experience of the world's most successful companies.

Keywords: innovation, the management, the company, the management decision, research, tendency.

* * * *

ბიზნესკომპანიების განვითარება და ეკონომიკურ ურთიერთობათა სწრაფი აღმავლობა წინა პლანზე აყენებს მონესრიგებული მენეჯმენტის აუცილებლობას. თანამედროვე გაგებით საწარმოსათვის მენეჯმენტი არის პროცესი, რომელიც უზრუნველყოფს დასახული მიზნების მიღწევას საწარმოს მომუშავეთა დახმარებით, მათი გამოცდილების ცოდნის, ქცევის მოტივების გამოყენების საფუძველზე. ბიზნესი ყოველთვის წარმოადგენდა სამუშაო ადგილების შექმნის ძირითად წყაროს და რომელმაც ფეხი მოიკიდა სახალხო მეურნეობის ყველა სფეროში: ეს იქნება მრეწველობა, ვაჭრობა, მომსახურების სფერო თუ სხვა. საბაზრო ეკონომიკა უწინარეს ყოვლისა, თავისუფალი მეწარმეობის ეკონომიკაა, ე.ი იგი ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება მნიშვნელოვან წილად დაკავშირებულია ბიზნესში ადამიანების მაქსიმალურად ჩართვისთვის. დღეს მსოფლიოში ყველაზე დიდ ინტერნაციონალისტად აღიარებულია ბიზნესსაქმიანობა, რომელმაც არ იცის საზღვრები და ეროვნებები. შესაბამისად სიახლეების დანერგვა კომპანიის საქმიანობაში მეტად მნიშვნელოვანი საკითხია.

დღევანდელ ბიზნეს გარემოც ცვლილებების პირობებში ბიზნესსუბიექტების წარმატება შეუძლებელია ინოვაციური მენეჯმენტის გარეშე. ამიტომ მენეჯმენტს სავსებით მართებულია, რომ უწოდებენ კომპანიის მართვის ფილოსოფიას. ზოგადად, მენეჯმენტი არის პროცესი, რომელიც მოიცავს მოიცავს ეკონომიკურ, სოციალურ-ფსიქოლოგი-

ური, სამართლებრივ და ორგანიზაციულ ტექნიკურ ასპექტებს. ეკონომიკური მიმართულებით ბიზნესის მართვის პროცესი არის, მიიღწევა მატერიალური და ადამიანური რესურსების კოორდინირება, რაც აუცილებელია ბიზნესის წარმატების მიღწევისათვის. სოციალ-ფსიქოლოგიური ასპექტი ახასიათებს საწარმოს მთელი პერსონალის მოტივირებას და მენეჯერთა განსაკუთრებულ მონდომებას კომპანიის მიერ დასახული მიზნების მისაღწევად. თანამედროვე ეტაპზე, ქვეყნის ეკონომიკის აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს ბიზნესის განვითარებისთვის აუცილებელი კაპიტალისა და ფინანსური რესურსების რაციონალურად და მიზანდასახულად გამოყენება.

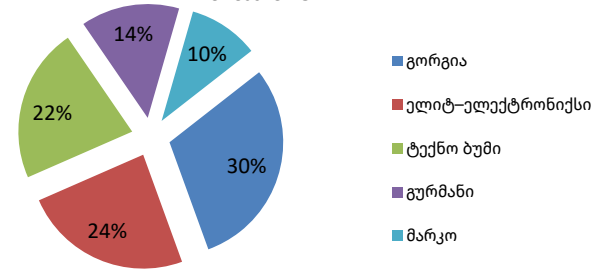
ამასთან ერთად, ბიზნესის ტრანსფორმაციის პროცესი საქართველოში მისი მიმართულებით ასპექტების გააქტიურებას განაპირობებს. მმართველობითი საკითხების გადასაწყვეტად საჭირო ხდება მინიმალური დანახარჯებით ბიზნესის მართვის პროცესის ეფექტიანად განხორციელება. ამიტომ მმართველობის გავლენით ბიზნესის ცვლილებაზე არსებითად გაუმჯობესდება კომპანიათა სამეურნეო საქმიანობის შედეგები. იგი საქართველოში არსებული წარმოებისა და მომსახურეობის სისტემის ფუნქციონირებისათვის ერთ-ერთი აუცილებელი საფუძველია. საქართველოში მასზე მიახლოებით უკანასკნელ პერიოდში, საწარმოო შედეგებისა და დასაქმებულთა შემოსავლების ზრდა, რომლებიც ფუნქციონირებენ პროდუქციისა და მომსახურეობის სისტემაში, ასევე ინდივიდუალური ან კოლექტიური მენარეობის დარგებში. მენეჯმენტის გავლენით ბიზნესის პროცესის ეფექტიანად წარმართვა საქართველოში, საბაზრო ეკონომიკის განვითარებისთვის აუცილებელ ერთ-ერთ ძირითად საფუძველს წარმოადგენს.

საქართველოში მცირე და საშუალო კომპანიების რაოდენობა განსხვავებულია ეკონომიკური საქმიანობის მიხედვით მათი მოქმედების ძირითადი სეგმენტებია პრიორიტეტულობის მიხედვით: ვაჭრობა, უძრავი ქონების ოპერაციები, იჯარა და მომხმარებლისთვის მომსახურეობის გაწევა სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და სატყეო მეურნეობა, სასტუმროები და რესტორნები, კომუნალური პერსონალური მომსახურება განათლება, ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა და ა.შ.

ქართული კომპანიების მხოლოდ მცირე ნაწილი ცდილობს სიახლე შესთავაზოს მომხმარებელს, დახვეწოს და გააუმჯობესოს არსებული პროდუქცია. ჩატარებული კვლევის, შედეგი თემაზე-თქვენი აზრით, რომელი ბიზნეს ობიექტია გამორჩეული ინოვაციური მენეჯმენტით, სხვადასხვა ბიზნეს ობიექტებს შორის პროცენტული შედეგები ასე გადანაწილდა:

დიაგრამა 1

რომელი ბიზნეს ობიექტია გამორჩეული ინოვაციური მენეჯმენტით

წყარო: კვლევის შედეგები

კვლევის მიზანი იყო გაგვეგო თუ რამდენად აცნობიერებენ მენეჯერები ინოვაციების მნიშვნელობას ბაზარზე და რას სთავაზობენ მომხმარებელს ისეთს, რომელიც გამორჩეულს სხვა ბიზნეს ობიექტებისგან. როგორც ერთერთმა კომპანიის (ამჯერად გორგია) მენეჯერმა აღნიშნა, „გორგია“ არის სამშენებლო-სარემონტო მასალების საბითუმო ვაჭრობაში ბაზარზე უპირობო ლიდერი. გორგიას კორპორაციული გაყიდვების მიმართულება საქართველოს მასშტაბით 1000-მდე დეველოპერული და სამშენებლო კომპანიის სტრატეგიული პარტნიორია და ამარაგებს მათ შემდეგი მასალებით: სასახურავე მასალები, გათბობა-ვენტილაცია-გაგრილების სისტემები, დეკორის პროდუქცია, შპალერი, სამშენებლო მასალები, საღებავები, ინდუსტრიული ტექნიკა, საყოფაცხოვრებო პროდუქტები, ლამინატი, კარები, სააბაზანო მოწყობილობები, სამშენებლო ფხვნილები, განათება და ელექტრობა, და ა.შ. „გორგია დისტრიბუცია“ ამიერკავკასიის მასშტაბით 1700-მდე მაღაზიას ამარაგებს საქართველოში, სომხეთში, აზერბაიჯანში, უკრაინასა და ყაზახეთში. კომპანიას აქვს მიღების საკუთარი წარმოება. „გორგია“-ში დასაქმებულია 1300-მდე ადამიანი და კიდევ უფრო მეტი მუშაობს ჩვენს პარტნიორ კომპანიებში. 2017 წელს „გორგია“ განაგრძობს ბაზარზე გაფართოებას.

გორგია ყოველთვის ღიაა თანამშრომლობისთვის და მზადა არის ახალი შემოთავაზებების განსახილველად. ჩვენთვის ახალი პარტნიორების შერჩევის მთავარი კრიტერიუმები შემდეგია: სტაბილურობა, პროდუქციის ხარისხი, ფასები, ორმხრივი მოტივაცია და შესაძლებლობა ვითანამშრომლოთ საერთაშორისო სტანდარტების ფარგლებში, გარანტია, რომ შეკვეთა ყოველთვის შესრულდება დროულად და 100%-ით. თავის მხრივ, გორგია მზადაა შესთავაზოს პარტნიორებს გრძელვადიანი და ურთიერთმომგებიანი თანამშრომლობა, რომელიც აისახება პარტნიორთა პროდუქციის რეალიზაციის ზრდაში.

დღეს ბიზნესკომპანიებში მმართველობითი სტრუქტურების მთავარ საზრუნავს წარმოადგენს სწორი მმართველობითი საქმიანობის განხორციელება, რომელსაც მოაქვს მაღალი საბოლოო შედეგები, მოგება და შესაბამისად რეპუტაციის ზრდა, და კიდევ უამრავი სიკეთეები. თუმცა, ერთ-ერთი ძალიან მნიშვნელოვანი უნდა იყოს ისიც, თუ რა სიტუაციაა “შიგნით”. რაშიც იგულისხმენა ის ურთიერთობები, რომლითაც ეს კომპანიები გამოირჩევიან.

კომპანიის ადამიანური რესურსების სწორად გამოყენებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ როგორ გარემოში უწევთ მუშაობა. არასასიმოვნო და ხმაურიანი გარემო ყოველთვის აფერხებს მათ მწარმოებლურობას მუშაობისას და აქვთ თუ არა პერსონალს ინიციატივების გამოვლენის საშუალება. სწორედ ამიტომ, მანამ, სანამ მენეჯერი კომპანიის ბიუჯეტის დაზოგვაზე, იფიქრებს აუცილებელია იფიქროს იმაზეც, რომ ნაკლებ-პროდუქტიული პერსონალი უფრო მეტ ნაგებას მოუტანს კომპანიას, ყველაზე მნიშვნელოვანი რასაც თანამშრომელი კომპანიისგან ითხოვს, არის დაცულობის შეგრძნება, პატივის ცემა და თავისი პოტენციალის სწორად გამოყენება. როდესაც კომპანია ამგვარ ქმედებებს ყურადღებას არ აქცევს, იგი ავტომატურად აგრძნობინებს პერსონალს, რომ ისინი მისთვის ფასეული არ არის.

შემდეგი კომპანია, რომელიც გამოირჩევა ინოვაციური მენეჯმენტის არსებობით არის ელიტელექტრონიკსი, რომელმაც წლების განმავლობაში დიდ წარმატებას მიაღწია. იგი საქართველოში სამომხმარებლო ტექნიკის უდიდესი რეალიზატორია. მაგრამ ჩვენი მიზნები აქ არ მთავრდება ამბობს მარკეტინგის მენეჯერი ჩვენ უფრო დიდი და მასშტაბური გეგმები გვაქვს, რომელთა წარმატებით განხორციელებაში HOLMES&WATSON-ის გუნდი დაგვეხმარება. რაც გამოიხატება იმაში, რომ წელს თქვენ იხილავთ კიდევ უფრო ძლიერ „ელიტ ელექტრონიკს“, ახალი პროექტებით და კრეატიული იდეებით. „ელიტ ელექტრონიკსი“ იქნება გამორჩეულ ინტეგრირებულ კამპანიებს შორის, რომლებიც თავისი ინოვაციური მიდგომებით გულგრილს არავის დატოვებს. კომპანია „ბორნ სოფქიმი“ უკვე 10 წელია, რაც ქართულ ბაზარზე მოღვაწეობს და ფერმერებს სთავაზობს მსოფლიოში აღიარებული ბრენდების მიერ წარმოებული თანამედროვე მცენარეთა დაცვის საშუალებებისა და სასოფლო სამეურნეო ინვენტარის დიდ არჩევანს. დაარსების დღიდან კომპანიის მიზანია მუდმივად უზრუნველყოს ფერმერთა სამეურნეო საქმიანობის წარმატება, ხარისხიანი პროდუქციის მიწოდებითა და კვალიფიციური კონსულტაციის საშუალებით.

კომპანია ბორნ სოფქიმიას საქართველოში ერთ-ერთი ყველაზე დიდი საცალო და საბითუმო დაფარვის ქსელი აქვს განვითარებული, კერძოდ: 15 საკუთრებაში არსებული ფერმერთა მომსახურ-

ების ცენტრი და ასევე 30-ზე მეტი ექსკლუზიურ დილერთა სარეალიზაციო პუნქტი.

მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ ბიზნესში წარმატებული კომპანიაა, მაინც ქართულ კომპანიებში მენეჯმენტის ეფექტიანობის კუთხით პრობლემები ბევრია. ამიტომ შევეცადეთ ერთმანეთს შეგვედარებინა ქართული და იაპონური კომპანიების მენეჯმენტი. იაპონურ მენეჯმენტში მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღებაში მონაწილეობას იღებს მომუშავეთა 65%-ი. საქართველოს შემთხვევაში კომპანიებში გადაწყვეტილების მიღება ხდება დირექტორის მიერ, ხოლო მენეჯერები მხოლოდ ასრულებენ მიღებულ გადაწყვეტილებას. ე. ი ახდენენ მის ადმინისტრირებას.

იაპონიაში არსებობს მართვის მოქნილი სისტემა, ყოველი კომპანიისათვის მისაღებია აღმოსავლური სიბრძნე - „ფიქრობ - ერთს, ლაპარაკობ - მეორეს, აკეთებ - მესამეს“. ქართული კომპანიებში მართვისას მუშაობს ტრადიციული პოსტსაბჭოთა სისტემა: ფიქრობ და აკეთებ ცოტას, ლაპარაკობ ბევრს. ასევე განსხვავებულია მომუშავეთა დანაწილების წესი იაპონიაში არსებობს ე.წ. „სინერიზმის“ მეთოდი ანუ თანამდებობრივი გადაადგილება, რომელიც გულისხმობს მომუშავეს კარიერული წინსვლის ეტაპები, ქართულ რეალობაში კი მომუშავეს დანაწილება ხდება პიროვნული სიმპათიიდან გამომდინარე. როგორც მენეჯმენტის მეცნიერებიდან არის ცნობილი ხელმძღვანელის ძირითადი ფუნქციებია მუშაობის კოორდინაცია და კონტროლი, ასევე პროფესიონალიზმი და ინიციატივა, რაც მაქსიმალური დოზითაა წარმოდგენილი იაპონურ მენეჯმენტში, ხოლო ქართულ კომპანიებში ხელმძღვანელის ერთადერთი მიზანი - მაქსიმალური მოგება მინიმალურ დროში. თუ იაპონური მენეჯმენტისათვის არის დამახასიათებელი პიროვნებაზე ორიენტირებული მართვა და მისი შეფასება ინდივიდუალური შედეგით, რისთვისაც დიდი ყურადღება ეთმობა სამუშაო ძალის ხარისხს, მისი პროფესიული დონის ამაღლებას, რომელიც ძირითადად მიიღწევა შრომის ანაზღაურების კადრების მომზადების და გადამზადების, მათი შემოქმედებითი აქტივობის სტიმულირების მოქნილი სისტემის არსებობით. ქართული მენეჯმენტში მთავარია პიროვნებაზე ორიენტირებული მართვა და მისი შეფასება ინდივიდუალური შედეგით.

დღეს ქართულ ბიზნესში ნაკლებად ითვალისწინებენ საბაზრო ეკონომიკის თანამედროვე ტენდენციებს, რომლებიც ითვალისწინებს მენეჯმენტის ხედვების რეალობაში გადატანას და მის შესაბამისს მმართველობითი საქმიანობის განხორციელებას. ქართულ მენეჯმენტში არსებული კონკრეტული პრობლემების იდენტიფიცირების მიზნით, გამოიკითხა ორი ბიზნეს კომპანია. გამოკითხვის შედეგების მიხედვით გამოიკვეთა ქართული კომპანიების მენეჯმენტის შემდეგი პრობლემები (იხ. ცხ. 1).

ცხრილი 1

დასახ.	საქმიანობა	დასაქმ.	არსებული პრობლემები
ბორნ „სოფქიმია“	მცენარეთა დაცვის საშუალო და სასოფლო სამეურნეო ინვენტარის რეალიზაცია	500	არასაკმარისი დელეგირება, არაეფექტური კომუნიკაცია გადანაცვების დროულად მიუღებლობა.
ჰიპერმარკეტი „გორგია“		1300	გადანაცვების დროულად მიუღებლობა. რგოლებს შორის არაეფექტიანი კომუნიკაცია; კონტროლის მექანიზმების დისფუნქცია მენეჯერებსა და მომუშავეებს შორის ემოციური ფონი

წყარო: კვლევის შედეგები

როგორც კვლევიდან ჩანს ქართული კომპანიების ინოვაციურ მენეჯმენტში გამოიკვეთა შემდეგი პრობლემები, კერძოდ: ა) ხშირად მენეჯერები რეალურად ვერ ანდობენ თავიანთ თანამშრომლებს გადანაცვების მიღებას, ასევე ხელს უშლიან ახალგაზრდა თანამშრომლებისგან ინიციატივების განხორციელებას. ბ) კლიენტთა ინტერესების არასათანადო შეფასება; გ) ხშირია თანამშრომელზე ემოციური ზეგავლენა, მოქმედება ორმაგი სტანდარტებით. დ) მესაკუთრის ჩარევა ყოველდღიურ ოპერატიულ მართვაში; ე) არაეფექტური კომუნიკაცია, რომელიც გავლენას ახდენს მმართველობითი გადანაცვების თავის დროულად მიღებაზე.

საქართველოში მცირე და საშუალო კომპანიების სიცოცხლისუნარიანობა პირდაპირ უკავშირდება მენეჯმენტს, რომელმაც იმის მიხედვით, თუ განვითარების რა ეტაპზეა ისინი, უნდა უზრუნველყოს დასახული მიზნების მიღწევა ყველაზე ეფექტური გზით ორგანიზაციული რესურსების დაგეგმვის, ორგანიზაციის, მოტივაციისა და კონტროლის საფუძველზე. მხოლოდ კარგი მენეჯმენტის პირობებში არის შესაძლებელი საწარმოების და ფირმების გარემოში ადაპტაცია და მუდმივი ზრდის მიღწევა.

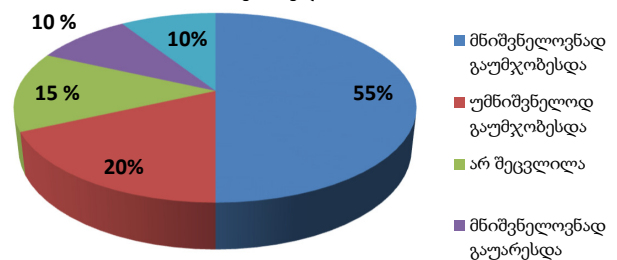
ზემოთ აღნიშნული ბიზნეს სუბიექტების საქმიანობის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია გადაიხედოს ინოვაციური საქმიანობის არსებული მდგომარეობა და წახალისდეს იგი კომპანიის ხელმძღვანელობის მხრიდან. ასევე განსაკუთრებით საყურადღებოა, რომ კომპანიებმა იზრუნონ ინოვაციური მენეჯმენტის შექმნაზე, ყურადღება გაამახვილონ მართვის თანამედროვე მეთოდების გამოყენებასა და მსოფლიოში წარმატებული კომპანიების გამოცდილების გაზიარებაზე.

ჩატარებული გამოკითხვის მიხედვით საქართველოში ბიზნესის გარემოს ცვლილება ბოლო 1 წლის განმავლობაში შემდეგნაირად ისახება (იხ. დიაგ. 2):

ქართულ ბიზნეს კომპანიებში სწორი ინოვაციური მიდგომების გამოყენება ხელს უწყობს მათი საქმიანობის მოქნილად, საიმედოდ და ეფექტიანად წარმართვას.

დიაგრამა 2

ბიზნესის გარემოს ცვლილება ბოლო 1 წლის განმავლობაში

წყარო: კვლევის შედეგები

ინოვაციური მენეჯმენტი წარმოადგენს ბიზნეს-კომპანიებში მრავალმხრივი საქმიანობის მუდმივ განახლებას, კვლევებისა და იდეების წარმატებულ ბიზნესად გადაქცევის ორგანიზებას და მართვას, სადაც მნიშვნელოვანია ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის ინოვაციური განვითარება, რაც საბოლოო ჯამში ნიშნავს, რომ თითოეულ თანამშრომელს შეძლოს მმართველობით გადანაცვების მიღებაში მონაწილეობა და ჰქონდეს საკუთარი ინიციატივების გამოვლენის შესაძლებლობა. ინოვაციური მენეჯმენტი თავის მხრივ ითვალისწინებს ცვლილებების მართვას, რაც მნიშვნელოვანს ხდის მისი განვითარების პერსპექტივებს და შესაძლებლობებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აბრალავა ა., გვაჯაია ლ., ქუთათელაძე რ., ინოვაციური მენეჯმენტი, თბ., 2015
2. სამადაშვილი ა., სამენარმეო და ტექნოლოგიურ ინოვაციათა მენეჯმენტი, თბ., 2009
3. ქოქიაური ლ., ქოქიაური ნ., გეჩბაია ბ., „ინოვაციური ეკონომიკა“, გამომც. „კალმოსანი“, თბ.-ბათ., 2018.
4. (n.d.). Retrieved from საქართველოს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტო.
5. Dutta S., Lanvin S., Wunsch-Vincent S., The Global Innovation Index 2017, Innovation Feeding the World, Tenth Edition, Cornell University, WIPO, 2017

ალტერნატიული და განახლებადი ენერგორესურსების პოტენციალი და მათი გამოყენების შესაძლებლობები საქართველოში

ნუგზარ ყავლაშვილი

ტ.მ.დ., სტუ-ს არჩილ ელიაშვილის სახელობის მართვის სისტემების ინსტიტუტი

ნოდარ მირიანაშვილი

ტ.მ.დ., მთ. მეცნ. თანამშრ., სტუ-ს არჩილ ელიაშვილის სახელობის
მართვის სისტემების ინსტიტუტი, სტუ-ს ირაკლი ჟორდანიას
სახელობის საქართველოს საწარმოო ძალებისა და
ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელი ცენტრი

კეთევან კვირიკაშვილი

მაგისტრი, მეცნ. თანამშრ., სტუ-ს არჩილ ელიაშვილის
სახელობის მართვის სისტემების ინსტიტუტი

რეზიუმე

მოხსენებაში შესწავლილი და გაანალიზებულია საქართველოში განახლებადი და ალტერნატიული ენერგეტიკული რესურსების პოტენციალი. ტექნიკური და ეკონომიკური მაჩვენებლები მოცემულია როგორც კრებსით, ისე რეგიონულ ჭრილში.

დამუშავებული პროექტების მიხედვით, 229 მცირე ჰიდროელექტროსადგურის საერთო საპროექტო სიმძლავრე იქნება 2,1 მლნ. კვტ, რომელთა საშუალებითაც ყოველწლიურად მოხდება 12,3 მლრდ. კვტ.სთ ელექტროენერგიის გამომუშავება. აქვე აღსანიშნავია, რომ ამ ჰიდროელექტროსადგურების საერთო საპროექტო სიმძლავრის 66,7% და ელექტროენერგიის გამომუშავების 68,4% მოდის დასავლეთ საქართველოზე. მომავალში, საქართველოს განვითარებისა და მისი ეკონომიკური წინსვლის კვალდაკვალ ენერგეტიკული ბალანსის შემდგომი რესურსების გამოყენების გაზრდის შედეგად.

საკვანძო სიტყვები: განახლებადი ენერგორესურსი, ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალი, ქარის ენერგეტიკული პოტენციალი, თერმული წყლები, ჰიდროელექტროსადგური.

POTENTIAL OF ALTERNATIVE AND RENEWABLE ENERGY RESOURCES AND POSSIBILITIES OF THEIR USE IN GEORGIA

Nugzar Kavlashvili

Doctor of Technical Sciences, GTU

Nodar Mirianashvili

Doctor of Technical Sciences, GTU,

Ketevan Kvirikashvili

Researcher, GTU

RESUME

The report examines and analyzes the potential of renewable and alternative energy resources in Georgia. Technical and economic indicators are given both in a cumulative and regional terms.

According to the developed projects, the total design capacity of 229 small hydroelectric power stations will be 2.1 million. kW, through which 12.3 billion kWh will be made annually. It should be noted here that 66.7% of the total design capacity of these hydroelectric plants and 68.4% of the electricity generation comes from Western Georgia. In the future, in the wake of Georgia's development and economic progress, further improvement of the energy balance will take place mainly as a result of increasing the use of local resources. In order to perfect the energy balance, it is necessary to bring the role of energy efficiency to the fore.

Key words: Renewable energy resource, hydropower potential, wind power potential, thermal waters, hydroelectric power station.

* * * *

საქართველო მდებარეობს ე.წ. „მსოფლიოს მზის სარტყელში“. ქვეყნის უმეტეს რაიონებში მზის ნათების წლიური ხანგრძლივობა საკმაოდ დიდია და მერყეობს 200-დან 250 დღემდე. მზის ენერგიის თეორიული რაოდენობა, რომელიც ჩვენს ტერიტორიაზე ხვდება, წლის განმავლობაში აღწევს 10¹⁴ კვტ.სთ-ს, ანუ 32,5 მლრდ. ტონა პირობით სათბობს, რაც დაახლოებით 1600-ჯერ აღემატება ქვეყნის სათბობ-ენერგეტიკული რესურსების მოხმარების ახლანდელ დონეს. ამჟამად მზის ენერგეტიკული პოტენციალის გამოყენება ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზეა შესაძლებელი, რის შედეგადაც ყოველწლიურად დაახლოებით 40-50 ათასი ტონა პირობითი სათბობი დაიზოგება.

საქართველო ასევე მდიდარია მიწისქვეშა თერმული წყლებით, რომელთა გამოყენება დამაკმაყოფილებელი არ არის. თერმული წყლების საერთო პროგნოზირებული მარაგი საქართველოში შეადგენს 250 მლნ. მ³-ს წელიწადში (დაახლოებით 245 მლრდ. კვტ.სთ/წ) წყლის ტემპერატურით 50-110°C. თერმული წყლების სადღეღამისო მარაგი 200 ათ.

მ³-ია. 2023 წლის მონაცემებით თერმული წყლების მხოლოდ 2-3% ათვისებული [1,2,3].

ქარის ენერგეტიკული პოტენციალი ქვეყნის ცალკეულ ზონებში წლიურად 4,5 მლრდ. კვტ.სთ-ს აჭარბებს. ამ პოტენციალის მიხედვით საქართველოს ტერიტორია 5 ზონად არის დაყოფილი. აქედან მხოლოდ პირველ და მეორე ზონას გააჩნია საჭირო პოტენციალი ქარის ენერგეტიკის განვითარებისათვის [1]. პირველ ზონაში (ნელინადში 5000 საათზე მეტი აქტიური ქარის საერთო ხანგრძლივობით) შედიან ნინოწმინდის, ახალქალაქის, ონის მუნიციპალიტეტები და ქალაქი ქუთაისი, სადაც შეიძლება ეფექტიანად გამოვიყენოთ ყველა სიმძლავრის ქარის აგრეგატები. მეორე ზონაში (ნელინადში 4500-5000 საათი აქტიური ქარის საერთო ხანგრძლივობით) შედიან ქობულეთის, გარდაბნის, ყაზბეგისა და სხვა მუნიციპალიტეტები, ამ რაიონებში მიზანშეწონილია უპირატესად საშუალო (რამდენიმე ასეული კოლოვატი) სიმძლავრის ქარის დანადგარების ექსპლუატაცია. დანარჩენ, ქარის ენერგიის გამოყენებისათვის შესაფერის ზონებში, (ხაშურის, გორის, ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტები, ქალაქები: თბილისი, რუსთავი და ცხინვალი), ეფექტური იქნება მცირე სიმძლავრის (< 100 კვტ) ქარის ძრავების გამოყენება.

საქართველო მდიდარია ჰიდროენერგეტიკული რესურსებით. მთლიანობაში, საქართველოს ტერიტორიაზე 26 ათასი მდინარეა აღრიცხული. მათი საერთო სიგრძე კი დაახლოებით 60 ათასი კმ-ია. მდინარეები, რომელთა სიგრძე 25 კმ-ზე ნაკლებია, მათი საერთო რაოდენობის 99,3%-ს და მდინარეთა საერთო სიგრძის 76%-ს შეადგენს. საქართველოს ტერიტორიაზე ბუნებრივი ჩამონადენების ჯამური მოცულობა წელიწადში 52,8 კუბური კილომეტრია, ხოლო წყლის მთლიანი რესურსების ჯამური მოცულობა, რომელიც ფორმირდება ქვეყანაში ყოველწლიურად - 61,5 კუბური კილომეტრი. აქვე თუ გავითვალისწინებთ მტკნარი წყლის მარაგს, რომელიც შედგება მყინვარების, ტბების, წყალსაცავებისა და ჭაობების წყლის რესურსებისგან, ეს ციფრი წელიწადში 96,5 კუბურ კილომეტრამდე იზრდება.

„ენერგეტიკისა და ჰიდროტექნიკურ ნაგებობათა სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის“ მონაცემებით საქართველოს მთელი ტერიტორიის ზედაპირული ჩამონადენის ენერგია წელიწადში შეადგენს 228,5 მლრდ. კვტ.სთ-ს, ხოლო მისი შესაბამისი სიმძლავრე - 26,1 მლნ. კვტ-ს. ქვეყნის ტერიტორიის ყოველ კვადრატულ კილომეტრზე წელიწადში საშუალოდ მოდის მდინარეთა მთელი ზედაპირული ჩამონადენის 3,27 მლნ. კვტ.სთ ენერგია. მათ შორის, დასავლეთ საქართველოში, ერთ კვადრატულ კილომეტრზე მოდის მდინარეთა მთელი ზედაპირული ჩამონადენის 5,06 მლნ. კვტ.სთ ენერგია, ხოლო აღმოსავლეთ საქართველოში, ერთ კვადრატულ კილომეტრზე მოდის - 1,73 მლნ. კვტ.სთ ენერგია. რაც შეეხება ქვეყნის ენერგორესურსების აბსოლუტურ მნიშვნელობებს, იგი ასე ნაწილდება: დასავლეთ საქართველოზე მოდის

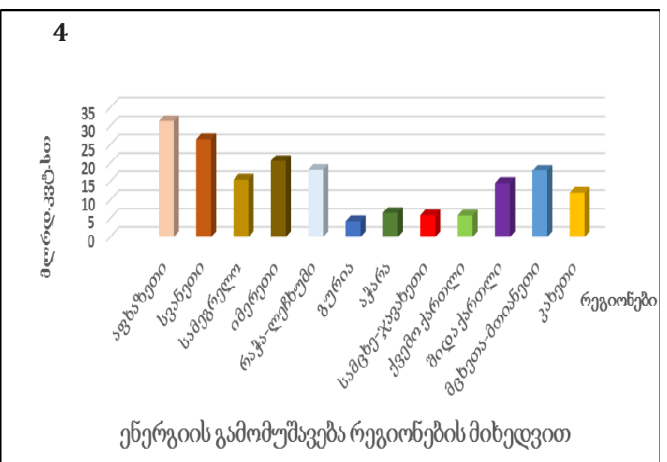
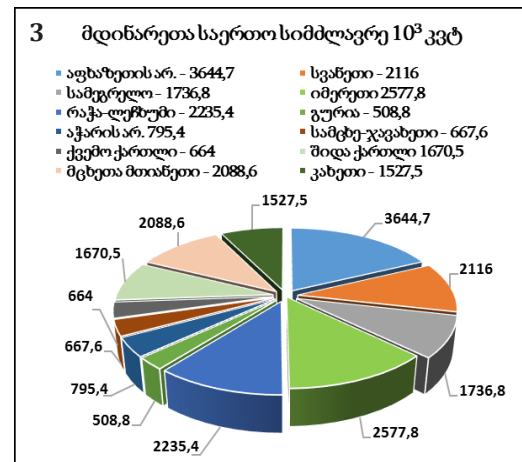
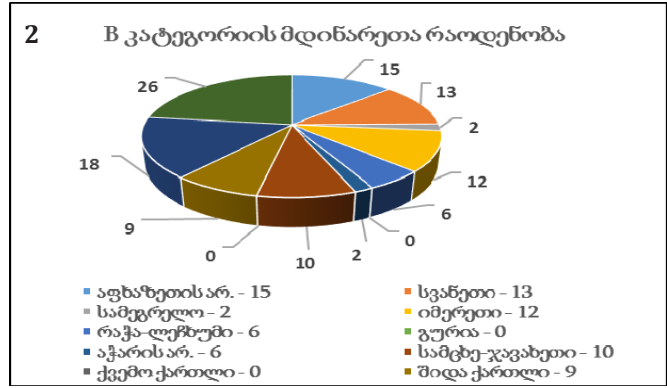
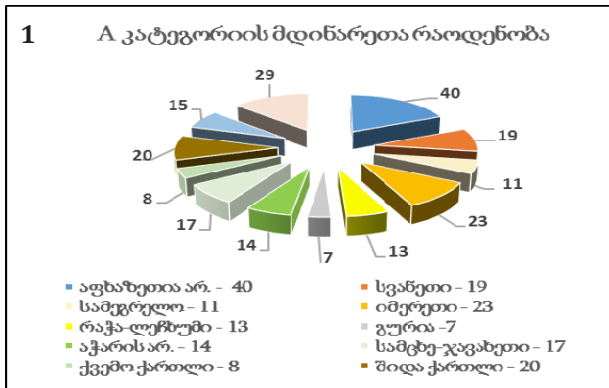
164,8 მლრდ. კვტ.სთ (72,1%), ხოლო აღმოსავლეთ საქართველოზე 63,7 მლრდ. კვტ.სთ (27,9%) ენერგია. ამ ანალიზიდან ჩანს, რომ დასავლეთ საქართველოს ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალი 2,6-ჯერ აღემატება აღმოსავლეთ საქართველოს ჰიდროენერგეტიკულ პოტენციალს [1,4,5].

საქართველოს „ჰიდროპროექტის“ მონაცემებით მდინარეთა საერთო რაოდენობიდან ენერგეტიკული მნიშვნელობით გამორჩევა 319 მდინარე, რომელთა წლიური ჯამური პოტენციური სიმძლავრე უდრის 15,63 მლნ. კვტ-ს, ხოლო საშუალო წლიური ენერგია - 135,8 მლრდ. კვტ.სთ-ს. აქედან, 208 დიდი და საშუალო მდინარის პოტენციალი არის 14,78 მლნ. კვტ ჯამური სიმძლავრე და 129,5 მლრდ. კვტ.სთ წლიური ენერგია, დანარჩენი 111 მცირე მდინარის კი - 0,851 მლნ. კვტ სიმძლავრე (მდინარეთა საერთო სიმძლავრის 5,4%) და 6,3 მლრდ. კვტ.სთ წლიური ენერგია [1,3,4,5].

ქვეყნის ტექნიკური ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალი შეადგენს - 80 მლრდ. კვტ.სთ-ს, ხოლო ეკონომიკური პოტენციალი კი - 39 მლრდ. კვტ.სთ წელიწადში [1,3,4,5]. საქართველოს ტერიტორიის თითოეულ კვადრატულ კილომეტრზე წელიწადში მოდის 1,943 მლნ. კვტ.სთ (135,8 მლრდ. კვტ.სთ/69700 კმ²) ჰიდროენერგია. მოსახლეობის ერთ სულზე მოსული წლიური ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალი კი ერთ-ერთი ყველაზე მაღალია მსოფლიოში (2023 წლის პირველი იანვრის მდგომარეობით ქვეყნის მოსახლეობა 3,7364 მლნ კაცია) და იგი შეადგენს დაახლოებით 36,4 ათას კილოვატსაათს 1 კაცზე. ტექნიკური ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალის მიხედვით საქართველოს მესამე ადგილი ეჭირა ყოფილ სსრ კავშირის სხვა რესპუბლიკებს შორის და 41,7%-ით სჭარბობდა ე.წ. „საშუალო საკავშირო მაჩვენებელს“ [2, 4,5].

საქართველოში ჰიდროენერგომშენებლობისათვის ხელსაყრელ პირობებს ისიც ქმნის, რომ აქ აღრიცხული 319 მდინარის ტექნიკური პოტენციალის 40% რვა მთავარ მდინარეზე მოდის: მტკვარი, რიონი, ენგური, ცხენისწყალი, კოდორი, ბზიფი, ხრამი და არაგვი. ამ რვა მდინარიდან, რომელთა წილი ქვეყნის პოტენციური ჰიდროენერგეტიკული რესურსიდან არის 60,4% (135,8 მლრდ. კვტ.სთ-დან), ხოლო ენერგიის საშუალო წლიური გამომუშავება 82,14 მლრდ. კვტ.სთ, 5 მდინარე მოედინება დასავლეთ საქართველოში (ენერგიის საშუალო წლიური გამომუშავება 62,837 მლრდ. კვტ.სთ), საიდანაც 2 აფხაზეთის ტერიტორიაზე მდებარეობს (ენერგიის საშუალო წლიური გამომუშავება 18,618 მლრდ. კვტ.სთ). ზემოთ აღნიშნული 319 მდინარის ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალის (135,8 მლრდ. კვტ.სთ) რეგიონული განაწილება მოყვანილია დიაგრამებზე 1,2,3 და 4 [1,4,5].

საქართველო მდიდარია ასევე შედარებით პატარა მდინარეებით. მათი ტექნიკური პოტენციალი, საქართველოს „ენერგეტიკისა და ჰიდროტექნიკურ

ნაგებობათა სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის“ მონაცემებით, წლიურად 12,3 მლრდ. კვტ.სთ-ია [1,4,5].

„საქსტატის“ მონაცემების ანალიზიდან ჩანს, რომ საქართველოს ჰიდროელექტროსადგურებმა (ჰესი) ერთ წელიწადში (მაგალითად 2022 წელს) გამოიმუშავეს ქვეყნის ტექნიკური ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალის მხოლოდ 11,1% და ეკონომიკური პოტენციალის 22,8%.

გასულ წლებში, საპროექტო ინსტიტუტ „ჰიდროპროექტის“ მიერ „ენერგეტიკისა და ჰიდროტექნიკურ ნაგებობათა სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტთან“ ერთად დამუშავდა მცირე და საშუალო მდინარეთა გამოყენების 3000 სქემა, მათ შორის 229 - მცირე მდინარისა. ამ მდინარეებზე შეიძლება აიგოს მცირე ჰიდროელექტროსადგურები, რომელთა ერთეული სიმძლავრე იქნება 1- დან 20 მეგავატამდე. 229 მცირე ჰესი შეიძლება განლაგდეს ქვეყნის 47 რაიონში. მათ შორის 155 ჰესი შეიძლება აშენდეს დასავლეთ საქართველოს 28 რაიონში და 73 ჰესი აღმოსავლეთ საქართველოს 19 რაიონში. მცირე ჰესების საერთო სიმძლავრე იქნება 2,1 მლნ. კვტ. მათ შეიძლება ყოველწლიურად გამოიმუშაონ 12,3 მლრდ. კვტ.სთ ელექტროენერგია. აქედან დასავლეთ საქართველოზე მოდის სიმძლავრის 66,7% და გამოიმუშავების 68,38%[1,2,3,4,5].

2022 წლის მონაცემებით, მცირე მდინარეთა ენერგეტიკული პოტენციალი ათვისებულია 6,5 %-ით,

მოქმედებს დაახლოებით 70 მცირე ჰესი 800 მლნ. კვტ.სთ გამოიმუშავებით. აქ მოტანილი მონაცემები იმაზე მიუთითებს, რომ საქართველო ჰიდრორესურსების კლასიკური ქვეყანაა. მისი, რაციონალურად ათვისება, თბოელექტროსადგურების სიმძლავრეებთან ერთად, საშუალებას მოგვცემს არა მარტო დავაკმაყოფილოთ ქვეყნის მოთხოვნილება ელექტროენერგიაზე, არამედ ენერგიის მნიშვნელოვანი ნაწილი გავიტანოთ ექსპორტზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჟორდანიას ი., მირიანაშვილი ნ., ვეზირიშვილი-ნოზაძე ქ., არველაძე რ., ჩომახიძე დ., თ. ჯიშკარიანი თ. საქართველოს ენერგეტიკული რესურსები (სამსახურებრივი სარგებლობისათვის). მონოგრაფია „საქართველოს ბუნებრივი რესურსები“ (ორტომეული), ტომი II, თავი VI, საქართვე. მეცნ. ეროვნული აკადემია, სტუ, საქართვე. საწარმოო ძალებისა და ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელი ცენტრი, თბილისი, 2015 წ. გვ. 543-792.
2. „საქსტატი“. საქართველოს ენერგეტიკული ბალანსი. სტატისტიკური პუბლიკაცია. 2000-2022 წწ. თბილისი.
3. ჩომახიძე დ. ეკონომიკა და მენეჯმენტი ენერგეტიკაში. მონოგრაფია, ქუთაისი, 2022 წ. 443 გვ.
4. ჩომახიძე დ. საქართველოს ენერგეტიკა ციფრებში. მონოგრაფია, თბილისი, 2021 წ. 231 გვ.
5. სემეკი - წლიური ანგარიშები, 2010-2022 წწ.

საზღვარგარეთის ქვეყნების კლასტერული ჯგუფების საქმიანი კულტურები

კონსტანტინე თელია

სტუ-ს ბიზნეს ადმინისტრირების დოქტორი

რეზიუმე

კლასტერი ტერმინია კლასტერული ანალიზის ინსტრუმენტარიუმიდან, რომელიც ვითარდება XX საუკუნის შუახანებიდან და გამოიყენებოდა ისეთ სფეროებში, სადაც პირველადი მონაცემების უზარმაზარი მასივი იყო და ამ ცნებას ეკონომიკური შინაარსი არ ჰქონდა. კლასტერული ანალიზი მათემატიკური პროცედურაა, რომელიც ობიექტების ნაკრების მახასიათებელია მრავალი მაჩვენებლის საფუძველზე საშუალებას იძლევა, ისინი კლასებად (კლასტერებად) დავაჯგუფოთ, ისე რომ ერთ კლასში შესული ობიექტები იყოს უფრო ერთგვაროვანი და მსგავსი იმ ობიექტებისა, რომლებიც შედის სხვა კლასებში. ობიექტების რიცხობრივად გამოხატული პარამეტრების საფუძველზე გამოითვლება მათ შორის მანძილი. მეთოდი პირველად 1939 წელს რ. ტრიონმა გამოიყენა და მანვე უწოდა ამ მეთოდს კლასტერული ანალიზი.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში სპეციალისტების განმარტებით კლასტერი არის კომპლექსური ცნება, რომელიც გულისხმობს „სამრეწველო, გეოგრაფიულად ახლო ურთიერთდაკავშირებული კომპანიების და სხვა ორგანიზაციებს ჯგუფს, რომლებიც მოქმედებენ განსაზღვრულ სფეროში და ხასიათდებიან საქმიანობის ერთიანობითა ან/და ურთიერთშეკავშირებით“. ზოგიერთ ნაშრომში კლასტერებს უწოდებენ „სამრეწველო“ ან „ინდუსტრიულ რაიონებს“.

საკვანძო სიტყვები: საზღვარგარეთის ქვეყნები, საქმიანი კულტურები, კლასტერები, ბიზნეს ადმინისტრირება, მართვა.

BUSINESS CULTURES OF CLUSTER GROUPS IN FOREIGN COUNTRIES

Konstantine Telia

Doctor of Business Administration of GTU

RESUME

Cluster is a term from the cluster analysis, which has been developing since the middle of the 20th century and was used in areas where there was a huge array of primary data and this concept had no economic content. Cluster analysis is a mathematical procedure that, based on the characteristics of a set of objects, allows us to group them into classes (clusters), so that the objects included in one class are more similar to the objects included in other classes. Based on the numerically

expressed parameters of the objects, the distance between them is calculated. The method was used for the first time in 1939 by R. Tryon and he called this method „cluster analysis“.

According to the definition of specialists in the economic literature, a cluster is a complex concept that refers to “a group of industrial, geographically close interconnected companies and other organizations that operate in a defined field and are characterized by the unity and/or complementarity of activities.” In some works, clusters are called “industrial” or “industrial districts”.

Key words: foreign countries, business cultures, clusters, business administration, management.

ძირითადი ტექსტი

პორტერის (2008) აზრით, კლასტერი, ეს არის გეოგრაფიულად მეზობლად მყოფი ურთიერთდაკავშირებული კომპანიათა ჯგუფი და მასთან დაკავშირებული ორგანიზაციები, რომლებიც მოქმედებენ გარკვეულ სფეროში და ხასიათდებიან საქმიანობის ერთიანობით, ამასთანავე ავსებენ ერთმანეთს. ამ განსაზღვრებაში ძირითადი აქცენტი კეთდება საწარმოს კლასტერების სამ ძირითად თვისებაზე:

- გეოგრაფიული ლოკალიზაცია. პორტერის მიხედვით, კლასტერის მასშტაბი შეიძლება ვარიირდეს ერთი ქალაქიდან ან რეგიონიდან ქვეყნამდე ან რამდენიმე ქვეყნამდეც კი.

- ურთიერთკავშირი საწარმოებს შორის. პორტერი აღნიშნავდა, რომ კლასტერი არის ურთიერთდაკავშირებული საწარმოების ქსელის ფორმა და კავშირის უფრო ღრმა განვითარება მოწმობს თავად კლასტერის განვითარების ხარისხზე.

- დარგების ტექნოლოგიური ურთიერთკავშირი. კლასტერში არსებობს ტექნოლოგიურად ურთიერთდაკავშირებული სხვადასხვა დარგის საწარმოები. ჩვეულებრივ ეს მზა პროდუქტის კომპანიებია; წარმოების სპეციალიზებული ფაქტორების, კომპონენტების, მანქანების მიმწოდებლები, აგრეთვე სერვისული მომსახურების; ფინანსური ინსტიტუტები და სხვა.

კულტურული განსხვავებების მრავალფეროვნებამ მკვლევარები მიიყვანა კლასტერული დაჯგუფებების-მსგავსი კულტურების მიხედვით ქვეყნების გაერთიანების იდეასთან. ერთ-ერთი ასეთი იდეა რონენმა და შენკარმა შემოგვთავაზეს. მათ გა-

მოყვებს ის სამი ძირითადი განზომილება, რომელიც აუცილებელია კლასტერიზაციის პროცესისათვის : გეოგრაფია, ენა და რელიგია.

რონენისა და შენკარის (2013) აზრით, ეს განზომილებები ერთმანეთთან მჭიდროდაა გადაჯაჭვული და დამოკიდებული. თუმცა, ასევე გამოკვეთეს აზრი იმის შესახებაც, რომ გეოგრაფია უმთავრესი განზომილებაა და თავისი მნიშვნელობით წინ უძღვის ენასა და რელიგიას. ისინი ეთანხმებიან ვებერის აზრს იმის შესახებ, რომ ტექნოლოგიებისა და ეკონომიკის განვითარების დონე (ხშირად გამოხატული მთლიანი ეროვნული პროდუქტით) მნიშვნელოვნად ახდენს გავლელას მენეჯერულ სტილზე, კულტურულ ღირებულებებსა და რწმენაზე.

ავტორებმა კვლევაზე დაფუძნებით გამოყვეს შემდეგი რვა კლასტერი და მათში შემავალი ქვეყნები. ესენია :

- სკანდინავიური - ფინეთი, ნორვეგია, შვედეთი, დანია;
- გერმანული - გერმანია, ავსტრია, შვეიცარია;
- ინგლისურენოვანი - აშშ, კანადა, ახალი ზელანდია, გაერთიანებული სამეფო, ირლანდია, სამხრეთ აფრიკა;
- ლათინური ევროპა - ესპანეთი, პორტუგალია, საფრანგეთი, იტალია, ბელგია;
- ლათინური ამერიკა - არგენტინა, ვენესუელა, ჩილე, მექსიკა, პერუ, კოლუმბია;
- შორეული აღმოსავლეთი - ტაილანდი, ტაივანი, ვიეტნამი, ინდონეზია, ფილიპინები , ჰონგ-კონგი, მალაიზია, სინგაპური;
- ახლო აღმოსავლეთი - თურქეთი, ირანი , საბერძნეთი;
- არაბული - ბაჰრეინი , საუდის არაბეთი, ომან, ქუვეითი, არაბეთის გაერთიანებული საამიროები, აბუ-დაბი.

ისეთი ქვეყნები კი როგორიცაა ბრაზილია, იაპონია, ინდოეთი, და ისრაელი არ შევიდა არც ერთ კლასტერში. ამ კლასიფიკაციის შემეცნებითი მნიშვნელობა რა თქმა უნდა ცხადია, მაგრამ ამავე დროს სასურველია დავეთანხმოთ იმ კვლევებს, რომლებიც მიუთითებენ მის საპირისპიროს : მაგალითად, კულტურული კუთხით თურქეთის და საბერძნეთის ერთ კლასტერში მოთავსება, როგორც ჩანს, უსამართლოა. ასევე ზოგიერთი მკვლევარი ინდოეთსა და ისრაელს ინგლისურენოვან კლასტერში ათავსებს, გამომდინარე მათი მჭიდრო კავშირისა ამ ქვეყნებთან. სხვანი გერმანულსა და სკანდინავიურ კლასტერებს აერთიანებენ. დანარჩენებს კი სწამთ, რომ ისეთი ლათინო ევროპული ქვეყნები, როგორიცაა იტალია, პორტუგალია და ესპანეთი კულტურულად უფრო ახლოსაა სამხრეთ ამერიკულ ქვეყნებთან და მათ კლასიფიკაციას ერთ ჯგუფში ახდენენ.

რონინისა და შენკარის აზრით, კლასტერიზაციის პროცესი მულტიკულტურულ ორგანიზაცი-

ებში დასაქმებულ მენეჯერებს ეხმარება ქვეყნებს შორის ძირითადი განსხვავებებისა და მსგავსებების აღქმაში. ამ ცოდნის მეშვეობით მათ უადვილდებათ დადონ საერთაშორისო შეთანხმებები, ჩამოაყალიბონ კონკურენტუნარიანი რეგიონული ერთეულები და მიღებული შედეგები განაზოგადონ ამა თუ იმ კონკრეტულ კლასტერში შემავალ ქვეყნებზე.

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის განვითარების თანამედროვე ეტაპე სულ უფრო და უფრო მზარდ მნიშვნელობას იძენს ისეთი ახალი ტექნოლოგიები, როგორიცაა მაკროელექტრონიკა, რობოტოტექნიკა, ტელეკომუნიკაცია, ახალი მასალები, ბიოტექნოლოგია, გენური ინჟინერია და სხვა, სადაც იმპეატივი ცოდნას და მუდმივ ინოვაციებს ეკუთვნის, რაც მესამე ათასწლეულის ეკონომიკის მოდელს განსაზღვრავს. წარმოებაში მეცნიერების სულ უფრო მეტად გამოყენება ნებისმიერი ქვეყნისათვის გადამწყვეტია, რომ გლობალურ ბაზარზე მყარი პოზიცია დაიკავოს მაქსიმალური მოგების მიღებისა და შესაბამისად, საკუთარი მოსახლეობის ცხოვების მაღალი დონის უზრუნველყოფის მიზნით. იმ გზების ძიებას და ისეთი ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებას, რომელიც ზემოაღნიშნულ გამოწვევას პასუხობს, სახელმწიფოს მიერ ინოვაციური პროცესებისა და ქვეყნის კონკურენტუნარიანი ეროვნული მოდელის შექმნა უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა ნებისმიერი ეროვნული ეკონომიკის სტრატეგიული განვითარებისათვის. ამ მიზნის მისაღწევად ყველა მთავრობის ამოცანაა საერთო ბიზნესგარემოს გაუმჯობესება, რომლითაც ქვეყანაში არსებული ყველა ფირმა ისარგებლებს. ასეთ ღონისძიებათა რიცხვს მიეკუთვნება მაკროეკონომიკური სტაბილიზაცია, დაზოგვის წახალისებისაკენ მიმართული დაბეგვრის პოლიტიკა, ინვესტიციები და საბაზისო კვლევებში, სასწავლო და სამეცნიერო დაწესებულებების განვითარების ხელშეწყობა, ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება. იგივე მიზნის მისაღწევად სახელმწიფომ შეიძლება განსხვავებულ პოლიტიკასაც მიმართოს და პირდაპირი დახმარება გაუწიოს ცალკეულ ფირმებს მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის, ექსპორტ-იმპორტ ბანკების, ტექნიკური დახმარების პროგრამების, კვალიფიკაციური მუშახელისათვის სწავლების შესაძლებლობების, მცირე ბიზნესის წახალისებაზე ორიენტირებული შესყიდვების პოლიტიკის, მიზნობრივი გრანტებისა და სხვა საშუალებების გამოყენებით. მეცნიერებაზე დაფუძნებული ეკონომიკის პირობებში ზემოაღნიშნული პოლიტიკები არც თუ ისე დიდ შედეგს იძლევა. დღეს მნიშვნელოვანია თავისთავად არა მრეწველობა და ან მომსახურების სფეროების განვითარება, არამედ ტექნოლოგია და კვალიფიკაცია, რომელიც საქონლისა და მომსახურების წარმოებაში გამოიყენება. სულ რაღაც ბოლო ორი ათწლედი, რაც განვითარებული სა-

ხელმწიფოების უმრავლესობამ ეკონომიკურ პოლიტიკაში კლასტერულ მიდგომას მიაპყრო ყურადღება. ფირმების კონკურენციული უპირატესობა ამა თუ იმ ქვეყანაში ადგილობრივი თავისებურებების წყალობით იქმნება და ვითარდება. იმ ფაქტებისა და ელემენტების გამოვლენას, რომელიც ხელს უწყობს ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდას და გლობალურ ბაზრებზე მყარი პოზიციების დაკავებას და შემდგომში ხანგრძლივი დროით შენარჩუნებას, ბევრი მეცნიერ-ეკონომისტის ნაშრომები ეხება. ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული მიდგომა „კლასტერული განვითარების თეორიის“ სახელწოდებითაა ცნობილი, რომლის ფუძემდებელი მაიკლ პორტერია. მართალია, ამ მოვლენის ანალიზი მანამდეც ხორციელდებოდა სხვადასხვა მეცნიერის ნაშრომებში, მაგრამ სრულყოფილი თეორიის სახით, სადაც დეტალურადაა გაანალიზებული და ახსნილი კლასტერის წარმოშობის, განვითარების ან თუნდაც დაცემის პროცესები და მიზეზ-შედეგობრივი კავშირები, არ გვხვდება. ამისათვის სახელმწიფოს უზარმაზარი სამუშაოს ჩატარება, მათ შორის აურაცხელი ემპირული მონაცემების და დამუშავება მოუწია, რომელთა საფუძველზეც ჩამოაყალიბა ზემოაღნიშნული თეორია. მან სხვადასხვა ქვეყნის 100-ზე მეტი დარგის კონკურენტუნარიანობის წყაროები და მათი პოზიციები შეისწავლა. პორტერმა ყურადღება მიაქცია იმ ფაქტს, რომ ერთი დარგის ფირმები, რომლებიც საერთაშორისო ბაზრებზე მყარ პოზიციებს ფლობენ, როგორ წესი, განლაგებულია არაქაოტურად, არამედ კონცენტრირებულია ერთ ქვეყანაში, ხანდახან ერთი ქვეყნის ერთსა და იმავე რეგიონშიც კი. ეს შემთხვევითი მოვლენა არაა. მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანი ერთი ან რამდენიმე ფირმა თავის წარმატებას და ეფექტიანობას ახლომდებარე და მასთან დაკავშირებულ მომწოდებლებზე, მომხმარებლებსა და ეკონომიკური ჯგუფებისა და ეკონომიკური აგენტების ერთობლიობას - მპორტერი კლასტერს უწოდებს. „კლასტერი“ ინგლისური სიტყვაა და „მტევანს“, „კონას“ ნიშნავს. მაიკლ პორტერის განმარტების თანახმად, კლასტერი არის გარკვეული სფეროში ურთიერთდაკავშირებული კომპანიებისა და ასოცირებული ინსტიტუტების გეოგრაფიულად კონცენტრირებული ჯგუფი, რომელიც ხასიათდება ვერტიკალური (მომხმარებელი/მომწოდებელი) ან ჰორიზონტალური (საერთო ბაზარი, მსგავსი ან მონათესავე ტექნოლოგია, შუამავლები და ა.შ.) ურთიერთობით. მოწინავე ქვეყნების ეკონომიკაში კონკურენცია ცოდნისა და უნარ-ჩვევების გამოყენების ეფექტიანობას ეფუძნება. ამ თვალსაზრისით, კლასტერების მნიშვნელობა განუზომელია, რადგან სწორედ ისინი ასრულებენ ფუნდამენტურ როლს ცოდნის დაგროვების, ინოვაციების დანერგვის, უნარ-ჩვევების დაგროვებისა და გაუმჯობესების

კუთხით. მათი მნიშვნელობა გლობალიზაციის გაღრმავების თანხვედნილად იზრდება. განვითარებული კომუნიკაციებისა და სატრანსპორტო საშუალებების წყალობით, ფირმები წარმოებისათვის უიაფეს და საქონლისა და მომსახურების გაყიდვისათვის ყველაზე უფრო მომგებიან ადგილს მთელ პლანეტის მასშტაბით ეძებენ. ასეთ პირობებში ფირმის მიერ კონკურენციული უპირატესობების შექმნისათვის ბიზნესთან პირდაპირი კავშირის არმქონე ეროვნული ინსტიტუტები გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს. ეს შეიძლება იყოს ტექნიკური სკოლები, სპეციალიზებული ინფრასტრუქტურა, უნივერსიტეტის სამეცნიერო-კვლევითი განყოფილებები, მრეწველობის ან სხვა დარგის ასოციაციები. გლობალიზაციის წყალობით, გამჭვირვალე ეროვნული საზღვრები კლასტერების მნიშვნელობას აძლიერებს, რადგან კონკურენციის არეალი ფართოვდება. ეს მოვლენა კლასტერებს გაძლიერების საშუალებას აძლევს, ხოლო არაეფექტიანი კლასტერების პოზიციები სუსდება. გლობალიზაცია კონკურენტული უპირატესობის ბევრ ტრადიციულ წყაროს ანადგურებს, რომელთა გამოყენება ნებისმიერ ფირმას იოლად შეუძლია. ასეთი წყაროებია იაფი მუშახელი, ნედლეული, ძირითადი ტექნოლოგიები. ამრიგად, პარადოქსია, მაგრამ ფაქტია, რომ კლასტერის მიერ შექმნილი ეროვნული უპირატესობები უფრო მნიშვნელოვანია გლობალური კონკურენციისას. განვიხილოთ კლასტერების ფუნქციონირების პორტერი-სეული მექანიზმი. მის მიერ აღწერილი ფაქტორები ქმნის ე.წ. „ეროვნული რომბს“, რაც განსაზღვრავს კლასტერის შექმნის მექანიზმსა და მის ბუნებას. ამ მოდელისათვის დამახასიათებელია ყველა ფაქტორს შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი და ურთიერთდამოკიდებულება. მიკრო-ეკონომიკურ დონეზე შედეგი ფაქტორები განსაზღვრავს კლასტერის დინამიკას: მოცემული არეალის თავდაპირველი რესურსები და არსებული ეკონომიკური გარემო. თავდაპირველ რესურსებში არ იგულისხმება მხოლოდ მატერიალური რესურსები, აქ პორტერი მოიაზრებს, აგრეთვე, იმ პირობებსაც, რომელიც ხელს უწყობს ახალი ბიზნესის წამოწყევას. ხოლო ეკონომიკური გარემო ხასიათდება მოცემულ სფეროში მოქმედი ფირმების რაოდენობით, ახალი ბიზნესის წამოწყების შესაძლებლობებითა და იმ გეოგრაფიულ რეგიონისათვის დამახასიათებელი მენარმეობის კულტურით;

- კომპანიების სტრატეგიები და კონკურენციული გარემო გავლენას ახდენს ფირმების ევოლუციაზე, რადგან ისინი იძულებულნი არიან ბაზარს სპეციალური მომსახურება და პროდუქტი შესთავაზონ, გაზარდონ ხარისხი და თანამშრომლობა, რათა მაღალი მოთხოვნილებები დააკმაყოფილონ. გაზრდილი კონკურენცია კომპანიებს აიძლევს განვითარდნენ და დანერგონ ინოვაციები; ბაზრის პი-

რობები შეთავაზებულ პროდუქტსა და მომსახურებაზე მოთხოვნა. კლიენტის საჭიროებების გარეშე არ იარსებებდა სამენარმეო ინიციატივები რეგიონის რესურსების შესაძლებლობების უკეთესად გამოყენებისთვის. საბოლოო ანგარიშით, თავდაპირველი ბაზარი კლასტერული კონკურენციული გარემოს წყალობით ფართოვდება;

- მონათესავე და დამხმარე დარგები კლასტერის ფირმებს საშუალებას აძლევს, განვითარდნენ და თავიანთი კონკურენციული უპირატესობა მყარად შეინარჩუნონ. ინოვაციების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანი ფაქტორია უნივერსიტეტები და კვლევითი ცენტრები, რომლებიც ახალი ტექნოლოგიების შემოშავებაზე არიან ფოკუსირებულნი; „ეროვნული რომბის“ ზემოქანმოთვლილი დეტერმინანტების გარდა, კლასტერული განვითარებისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია ინოვაციები და ინფორმაციის მუდმივი გაცვლა, რაც შეიძლება განხორციელდეს :

- პირდაპირი გაცვლით - ტექნოლოგიურ თანამშრომლობის საშუალებით ან ახალი ტექნოლოგიების შეძენით;

- არაპირდაპირი გაცვლით - სამუშაო ძალის მიგრაციისა ან კონკურენციაზე დაკვირვების ან მისი გაანალიზებისა და შესწავლის საშუალებით;

- არაპირდაპირი გაცვლით - კვლევების შედეგად მიღებული ახალ იდეებსა ან ტექნოლოგიებზე დაფუძნებული ახალი ბიზნესის ხელშეწყობის თანხმლები ეფექტებით.

დასკვნა

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, აღსანიშნავია, რომ კლასტერი განსაკუთრებულად აძლიერებს რესურსების გამოყენების ეფექტიანობას. საერთაშორისო კონკურენციის გარეშე რესურსების მწარმოებლურობის დონე ერთ ქვეყანაში, ფაქტობრივად, დამოკიდებული არ იქნებოდა სხვა ქვეყნებში არსებულ მდგომარეობაზე. საერთაშორისო ვაჭრობა და კაპიტალის გატანა ქვეყნის რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლების საშუალებაა. კლასტერის ბუნებისა და მისი მოქმედების პრინციპების უკეთ გასაანალიზებლად განვიხილოთ ფირმების დაჯგუფების სხვადასხვა ტიპი და შევადაროთ მათი მოქმედების მეანიზმები.

მეცნიერები: მალბერგი, სოლველი და ზანდერი გამოყოფენ ფირმების აგლომერატების ოთხ მოდელებს :

- ურბანული აგლომერატი - სხვადასხვა დარგის ფირმების დაჯგუფება;

- სამრეწველო უბნები - ერთი და იგივე დარგის ფირმების დაჯგუფება;

- ინოვაციური აგლომერატები - ინოვაციაზე ორიენტირებული სხვადასხვა დარგის ფირმების დაჯგუფება;

- კლასტერები - ინოვაციაზე ორიენტირებული ერთი და იმავე დარგის ფირმების დაჯგუფება.

მეცნიერების მ. პორტერისა და პ. კრუგმანის აზრით, კლასტერი ეკონომიკური აგლომერატია, რომელიც შექმნილია ერთი და იმავე დარგის ან მონათესავე დარგის ფირმების მიერ, სადაც ინოვაციები კონკურენციის გამძაფრებისა და ფირმების განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Simcha Ronen and Oded Shenkar. Journal of International Business Studies

2. Vol. 44, No. 9 (December 2013), pp. 867-897 (31 pages) Published By: Palgrave

3. Bassett K, Griffiths R, Smith I (2002) Cultural industries, cultural clusters and the city: The example of natural history film-making in Bristol. *Geoforum* 33(2): 165-177.

4. Benneworth P, Henry N (2004) Where is the value added in the cluster approach? Hermeneutic theorising, economic geography and clusters as a multiperspectival approach. *Urban Studies* 41(5/6): 1011-1023.

5. Belussi F(2006) In search of a useful theory of spatial clustering: Agglomeration versus active clustering. In: Asheim B, Cooke P, Martin R (eds) *Cluster and Regional Development: Critical Reflections and Explorations*. London: Routledge, pp. 69-89.

კლიმატის ცვლილება და მდგრადი წყლის რესურსების მართვა

ნინო ყურაშვილი
სტუდ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

კვლევას ჰქვია: „კლიმატის ცვლილება და წყლის რესურსების მდგრადი მართვა“ და დაწერილია ნინო ყურაშვილის მიერ. კვლევა ეხება გლობალურ გამოწვევებს, როგორცაა კლიმატის ცვლილება, რომელიც სერიოზულად მოქმედებს წყლის რესურსებზე, რომლებსაც ეფექტური და მდგრადი მართვა სჭირდება. წყლის მართვა არ არის მხოლოდ პოლიტიკური საკითხი, არამედ მოიცავს გარემოსდაცვით, სოციალურ და ეკონომიკურ ასპექტებს. მდგრადი წყალმომარაგების სისტემების შექმნა აუცილებელია, რათა ქვეყნებმა მაქსიმალურად გამოიყენონ წყლის რესურსები და დააკმაყოფილონ მოსახლეობის საჭიროებები. კლიმატის ცვლილება და წყლის რესურსების მართვა არის გლობალური გამოწვევა, რომელიც მნიშვნელოვნად მოქმედებს ეკონომიკურ განვითარებაზე. წყლის მართვა არა მხოლოდ პოლიტიკური, არამედ ეკოლოგიური და სოციალური საკითხია.

ინოვაციები და მენეჯმენტის თანამედროვე მიდგომები მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ამ გამოწვევების წარმატებით გადაჭრაში. კოლექტიური ძალისხმევა და საერთაშორისო თანამშრომლობა აუცილებელია მდგრადი მომავლის უზრუნველსაყოფად, სადაც წყალი ყველასთვის ხელმისაწვდომი და უსაფრთხო იქნება. შედეგად, წყლის მდგრადი მართვა ჩვენი დროის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი გამოწვევაა, რომელიც მოითხოვს განათლებას, პასუხისმგებლობას და საზოგადოებაში აქტიურ ჩართულობას უკეთესი ცხოვრების პირობების შესაქმნელად.

საკვანძო სიტყვები: წყლის რესურსი, საინვესტიციო პროექტი, წყლის კონვენციები, თავდაცვის სტრატეგიები, რადიკალური ბუნებრივი კატაკლიზმები, ენერგეტიკის სექტორი, ეკოლოგიური მდგრადობა.

CLIMATE CHANGE AND SUSTAINABLE WATER RESOURCES MANAGEMENT

Nino Khurashvili
Phd student of GTU

RESUME

The study is called: "Climate Change and Sustainable Management of Water Resources" and is written by Nino Kurashvili. The study addresses global challenges,

such as climate change that severely affect water resources which need effective and sustainable management. Water management is not only a political issue, but also includes environmental, social and economic aspects. The creation of sustainable water supply systems is necessary so that countries can make the most of water resources and meet the needs of the population. Climate change and water resource management are global challenges that significantly affect economic development. Water management is not only a political but also an ecological and social issue.

Innovations and modern management approaches play an important role in successfully solving these challenges. Collective efforts and international cooperation are essential to ensure a sustainable future where water is accessible and safe for all. As a result, sustainable water management is one of the most important challenges of our time, requiring education, responsibility and active involvement in society to create better living conditions.

Key words: water resource, investment project, water conventions, defense strategies, radical natural catclysms, energy sector, ecological sustainability.

გლობალური გამოწვევები, როგორცაა კლიმატის ცვლილება, ტექნოლოგიური ცვლილებები და პანდემიები, მნიშვნელოვნად აისახება ეკონომიკურ მოდელზე. რომლებსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს გლობალური გამოწვევების გამკლავებაში, რადგან ისინი ეხმარებიან პოლიტოკოსებს და მკვლევარებს გაანალიზონ და პროგნოზირონ სხვადასხვა ეკონომიკური პროცესები. ეკონომიკური მოდელის რამდენიმე ძირითადი ასპექტია: **ანალიზი და პროგნოზირება** რომლის საშუალებით ეკონომიკური მოდელები საშუალებას გვაძლევენ შევისწავლოთ სხვადასხვა სცენარები და გავიგოთ, როგორ შეიძლება სხვადასხვა პოლიტიკის არჩევანმა გავლენა მოახდინოს ეკონომიკურ ზრდაზე, სიღარიბეზე, უმუშევრობასა და სხვა ფაქტორებზე. ამ პროცესს ბუნებრივად მოსდევს თავის მხრივ ეკონომიკური **პოლიტიკის ფორმულირება**. მათ მიერ ეკონომიკურ ანალიზის ინფორმაცია გამოიყენება, რათა შექმნან ეფექტური პოლიტიკა, რომელიც მიმართულია კონკრეტულ გამოწვევებზე, როგორცაა კლიმატის ცვლილება, ენერგიის კრიზისი ან ჯანმრთელობის

კრიზისი. ეკონომიკური მოდელების სისტემური განხილვის დროს ხაზი უნდა გაესვას ეკონომიკურ, სოციალურ და გარემოს საკითხებს შორის ურთიერთკავშირს, რაც მნიშვნელოვანია გლობალური პრობლემების კომპლექსური მიდგომისთვის. რასაც თავის მხრივ, მოყვება **თავდაცვის სტრატეგიები** - რომელთა გამოყენებით შესაძლებელია სხვადასხვა რისკების, მაგალითად, ფინანსური კრიზისების ან ბუნებრივი კატაკლიზმების, მართვა და პროგნოზირება. ასევე, ეკონომიკური მოდელები მხარს უჭერენ ინოვაციურ გადაწყვეტილებებს, რაც აუცილებელია გლობალური გამოწვევების გამკლავებისთვის, მათ შორის ახალი ტექნოლოგიების და მახასიათებლების განვითარებისთვის. ამგვარად, ეკონომიკური მოდელები მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია გლობალური გამოწვევების გადაჭრის პროცესში, რადგან ისინი ეხმარებიან გადაწყვეტილებების მიღებას უფრო ინფორმირებულ და შედეგზე ორიენტირებულად.

გლობალური გამოწვევების გამკლავებაში და მისი ანალიზის დროს უნდა მოხდეს გათვალისწინება **კლიმატის ცვლილების**, რადგან ეს ეკონომიკაზე მრავალი გზით ახდენს ზემოქმედებას. რომლის ძირითადი ასპექტები მოიცავს: **რადიკალური ბუნებრივი კატაკლიზმები**: წყალდიდობების და ბუნებრივი კატაკლიზმების ზრდის შედეგად, დაზარალებული რეგიონები აწყდებიან ინფრასტრუქტურის დაზიანებას, რაც ეკონომიკური დანახარჯების ზრდას და პროდუქციის წარმოების შემცირებას გამოიწვევს. **სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაზე** კლიმატის ცვლილება გავლენას ახდენს მოსავლიანობაზე, რამაც ასევე, შეიძლება შეამციროს საჭმლის პროდუქციის რაოდენობა და გაზარდოს ფასები. ამ პროცესმა შეიძლება შექმნას სიღარიბის და შიმშილის რისკები. **ჯანმრთელობაზე ზემოქმედება**: კლიმატის ცვლილება ხელს უწყობს დაავადებების გავრცელებას, რაც ზრდის ჯანდაცვის ხარჯებს და ხელს უშლის მუშახელის პროდუქტიულობას.

ენერგეტიკული სექტორი: კლიმატური პირობები გავლენას ახდენს ენერგიის მოთხოვნაზე, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს ენერგიის გაძვირება და ენერგოეფექტური ტექნოლოგიების განვითარების საჭიროება. ხოლო ინვესტიციების დროს საინვესტიციო კომპანიებმა და ინვესტორებმა უნდა გაითვალისწინონ კლიმატის ცვლილების რისკები, რათა თავიდან აირიდონ კლიმატური პირობების გამო გამოწვეული რისკები საინვესტიციო გარემოში. კლიმატის ცვლილება ასევე, ხელს უწყობს სავაჭრო ნაკადების ცვლილებას, რაც გავლენას ახდენს ადგილობრივ და გლობალურ ეკონომიკებზე. ხოლო კლიმატის ცვლილების გამკლავების მიზნით, ეკონომიკა საჭიროებენ ტრანსფორმაციას, რაც მოითხოვს ახალ ტექნოლოგიებსა და ინოვაციურ მიდგომებს. კლიმატის ცვლილება ერთ-ერთი ყვე-

ლაზე მნიშვნელოვანი გამოწვევაა, რომელიც ეკონომიკური სტაბილურობის და სოციალური კეთილდღეობის მახასიათებლებს უშუალოდ ემუქრება.

ასევე, **ტექნოლოგიური ცვლილებები** ახალი ტექნოლოგიები გავლენას ახდენენ შრომით ბაზარზე და ეკონომიკურ ზრდაზე, და ეს გავლენა მრავალფეროვანია: ახალი ტექნოლოგიები, როგორიცაა ავტომატიზაცია და ხელოვნური ინტელექტი, მნიშვნელოვნად ზრდის პროდუქტიულობას, რაც საშუალებას აძლევს კომპანიებს ეფექტურად აწარმოონ მეტი პროდუქტები და მომსახურება ნაკლები რესურსებით. თავის მხრივ ტექნოლოგიური ინოვაციები ხშირად ქმნის ახალ სამუშაო ადგილებს, განსაკუთრებით იმ სფეროებში, სადაც საჭიროა ტექნიკური ცოდნა, როგორიცაა მონაცემთა ანალიზი, პროგრამირება და სერვისები. ტექნოლოგიების პროგრესმა მოითხოვა ახალი უნარების შეძენა. ტექნოლოგიების განვითარება ხელს უწყობს გლობალურ ბაზრებზე კონკურენციის გაზრდას, რაც ადგილობრივი კომპანიებისგან მოითხოვს ინოვაციების გაზიარებას და მეტ მოქნილობას.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ გლობალური გამოწვევები მოიცავს კლიმატის ცვლილებას, რომლის დროსაც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს წყლის რესურსები, რომლის ეფექტური და მდგრადი გამოყენების პროცესი და მათი მართვა ძალიან მნიშვნელოვანია ეკონომიკურ განვითარებაში.

წყალი არის დედამიწის სიცოცხლის საფუძველი, მაგრამ დღევანდელი რეალობა აჩვენებს, რომ მისი რესურსები სწრაფად იწურება. წყლის რესურსების მსოფლიო განაწილება განსხვავებულია, ზოგიერთი რეგიონი, როგორიცაა ტროპიკული და სუბტროპიკული ზონები, მდიდარია წყლით, ხოლო მშრალი და ნახევრად მშრალი რეგიონები (მაგალითად, აფრიკის ჩრდილოეთი და ახლო აღმოსავლეთი) წყლის სიმწირით ხასიათდებიან. ასევე, განსხვავებულია წყლის რესურსის განაწილება ქვეყნის შიდა ტერიტორიაზეც, რომლის ნათელი მაგალითია საქართველოში წყლის რესურსების განაწილება. რაც შესაბამისად აისახება წყლის რესურსების ხელმისაწვდომობაზე, ზოგ ქვეყანაში წყლის ხელმისაწვდომობა გამოწვეულია პოლიტიკურ და სოციალურ ფაქტორებთან, რაც ხელს უშლის მდგრად განვითარებას. მდინარეები, ტბები და წყაროები, როგორც წყლის მთავარი რესურსები, სხვადასხვა ქვეყნებში განსხვავებულად ფასდებიან და განსხვავებულად ხდება მათი მართვა. ქვეყნები როგორც არის ჩინეთი, აშშ და ბრაზილია, დიდი წყალმატარებლებით ხასიათდებიან, თუმცა წყლის არასწორი მართვა და დაბინძურება ამ რესურსების ხელმისაწვდომობას საფრთხეს უქმნის. მდგრადი წყალმომარაგების სისტემების შექმნა საჭიროებს ინოვაციებს, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვას და კოლექტიური მოქმედებების განვლას.

წყალი მრავალი სფეროსთვის არის ძირითადი რესურსი და მისი ეფექტური გამოყენება მნიშვნელოვანია ეკონომიკური ზრდისა და კეთილდღეობის უზრუნველსაყოფად. მნიშვნელოვანი ასპექტებიდან შეიძლება გამოვყოთ:

- **სასოფლო-სამეურნეო წარმოება** - მოსავლის ხარისხი: წყალი აუცილებელია სოფლის მეურნეობისათვის. მისი სათანადო გამოყენება ზრდის მოსავლიანობას და ხარისხს, რაც იწვევს მეტი პროდუქციის წარმოებას და ადგილობრივი ეკონომიკის გაძლიერებას. სათბურები და სარწყავი სისტემების ტექნოლოგიური პროგრესი, როგორცაა ინსულტური სარწყავი, საშუალებას აძლევს უკეთესად გამოიყენონ წყლის რესურსები, რაც აკმაყოფილებს მაცხოვრებლების და ბაზრის საჭიროებებს.

- **სამრეწველო სექტორი** - მწარმოებლური პროცესები: მრეწველობაში წყალი საჭიროა პროდუქციის წარმოების პროცესებში. წყლის ნაკლებობამ ან დაბინძურებამ შეიძლება შეაჩეროს წარმოება, რაც საფრთხეს უქმნის ეკონომიკურ ზრდას. ასევე, ენერგეტიკაში წყალი გამოიყენება ენერგიის წარმოების პროცესებში, მაგალითად, ჰიდროელექტროსადგურებში. ენერგიის წარმოება პირდაპირ უკავშირდება წყლის ხელმისაწვდომობას.

- **ჯანდაცვა** - ხალხის ჯანმრთელობა: წყლის ხარისხი და ხელმისაწვდომობა პირდაპირ უკავშირდება საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის მდგომარეობას. ჯანმრთელი საზოგადოება ზრდის პროდუქტიულობას და ეკონომიკურ აქტივობას. ზრდა და განვითარების შესაძლებლობები: წყლის ხელმისაწვდომობა და ხარისხი გავლენას ახდენს ბავშვთა განვითარებაზე, რაც შემდეგ გავლენას ახდენს განათლების დონეზე და სამუშაო ძალის მომზადებაზე.

- **ქალაქური განვითარების შესაძლებლობები** - ჯანდაცვისა და ინფრასტრუქტურის განვითარების ხელშეწყობა: ქალაქებში წყლის რესურსები საჭიროებს გამართული სისტემების შექმნას, რაც განაპირობებს ინფრასტრუქტურის განვითარების აუცილებლობას. თვითმმართველობის შესაძლებლობებში კი წყლის მართვის ეფექტური სისტემა უზრუნველყოფს საზოგადოების საქმიანობას და ეკონომიკურ აქტივობას.

- **ეკოლოგიური მდგრადობა** - ბუნებრივი ეკოსისტემები: წყლის რესურსების მართვა ეხმარება ეკოსისტემების დაცვას, რაც მნიშვნელოვანია გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარებისათვის. ეკოსისტემები უზრუნველყოფენ საჭირო სერვისებს, როგორცაა ნიადაგის შემსუბუქება და წყლის ცირკულაცია.

გლობალური სავაჭრო, კონკურენციის და ექსპორტი შესაძლებლობების პირობებში კი წყლის მდგრადი მართვა ქმნის შესაძლებლობას სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტისთვის, რაც ზრდის ქვეყნის ეკონომიკას.

როდესაც ქვეყნები თანამშრომლობენ წყლის რესურსების მართვაში, ისინი იმუშავებენ ერთობლივი სტრატეგიებს, რაც საშუალებას აძლევს უკეთესად გამოიყენონ რესურსები და გაზარდონ მდგრადობა. რეგიონებს შორის თანამშრომლობა ხელს უწყობს წყლის რესურსებზე კონკურენციის შემცირებას, რაც შესაძლო კონფლიქტების თავიდან აცილებას უწყობს ხელს. ეფექტური მოლაპარაკებები და შეთანხმებები ზრდის სტაბილურობას რეგიონში. ხოლო რეგიონული თანამშრომლობის შედეგად შეიძლება გაწეული ინვესტიციები წყალგამტარ სისტემებში, წყალგაყვანილობების გაუმჯობესებაში და ეკოლოგიურად უსაფრთხო ტექნოლოგიებში, რაც ზოგადად ზრდის ეკონომიკურ ეფექტურობას. ეფექტური თანამშრომლობა და შეთანხმებები შესაძლებელს ხდის წყლის რესურსების გაუმჯობესებას და მდგრად გამოყენებას.

საერთაშორისო შეთანხმებებიდან შეიძლება გამოვყოთ UNESCO-ს წყლის პოლიტიკა: გაეროს განათლების, მეცნიერების და კულტურის ორგანიზაციის (UNESCO) მდგრადი წყლის მართვის ინიციატივები და პროგრამები და ასევე, **UN Water:** გაეროს წყლის პროგრამა, რომელიც მიზნად ისახავს წყლის რესურსების მართვასა და მდგრად განვითარებას. **წყლის კონვენციები:** როგორცაა „წყლის კვალიფიკაციის კონვენცია“ და „საერთაშორისო მდინარეების დაცვის კონვენცია“, რომლებსაც აქვთ მნიშვნელობა მეზობელი ქვეყნების შორის წყლის რესურსების მართვაში. **რეგიონული თანამშრომლობა:** **მდინარეთა აუზების მართვა:** მაგალითები, როგორცაა გაეროს მდინარეთა აუზების მართვის პროგრამა, რომელიც ცდილობს მეზობელი ქვეყნებისთვის საერთო წყლის რესურსების მართვის მოდელების შექმნას. **ცენტრალური აზიის თანამშრომლობა:** წყლის რესურსების მართვის წარმატებული პროექტები, რომლებიც მოიცავს ჰიდროლოგიური მონაცემების გაზიარებას და ტექნოლოგიური მხარდაჭერას.

ტექნოლოგიური და ცოდნის გაზიარების დროს, ქვეყნები ერთმანეთის გამოცდილებასა და ტექნოლოგიებს გაუზიარებენ, რაც დაეხმარება წყლის რესურსების უკეთ მართვაში. ეს გაზიარება ზრდის ეფექტურობას და შესაძლებლობებს. ხოლო, საერთო წყლის რესურსების მართვა ხელს უწყობს ეკოლოგიური დაბალანსების შენარჩუნებას, რაც საჭიროებს ადგილობრივი ეკოსისტემების დაცვას და შესაბამისად, გრძელვადიან ეკონომიკურ განვითარებას. ასევე, რეგიონის ქვეყნებს შორის თანამშრომლობა არამხოლოდ ეკონომიკურ ზრდას, არამედ მოსახლეობის ჯანმრთელობისა და კეთილდღეობის გაუმჯობესებასაც უწყობს ხელს, რადგან მდგრადი წყლის მართვა აწვდის სუფთა წყალს.

წყლის რესურსების მდგრადი მართვა რეგიონული თანამშრომლობისთვის ერთ-ერთი ყველაზე

მნიშვნელოვანი ასპექტია, რომელიც ხელს უწყობს ეკონომიკურ ზრდას, სტაბილურობას და სოციალური კეთილდღეობის გაზრდას.

წყლის ხარისხის და რაოდენობის მართვა ხელს უწყობს სოციალური, ეკონომიკური და ეკოლოგიური სტაბილურობის შენარჩუნებას. რაც მნიშვნელოვნად გავლენას ახდენს წყლის ხარისხზე და რაოდენობაზე, რაც იმსახურებს ყურადღებას და სხვადასხვა ასპექტებს მოიცავს: წყლის რაოდენობას - მინისქვეშა წყლების დონეს, კლიმატის ცვლილება ხელს უწყობს ხმელეთის გაშრობას და მშრალ პერიოდებს, რაც ხშირად ამცირებს მინისქვეშა წყლების დონეს. წყლის ხარისხის გაუარესების და წყლის დაბინძურების მიზეზი შეიძლება იყოს მაღალი ტემპერატურები, კიმატის ცვლილება აისახება მდინარეების, ტბებისა და სხვა წყლის სისტემების ნაკადებზეც, ასევე, წყალარინების სისტემების ცუდი მართვა, რაც ზრდის დაავადებების რისკებს. სტიქიური მოვლენები, ექსტრემალური მეტეოროლოგიური მოვლენები, როგორიცაა წყალდიდობები, ხშირად იწვევს წყლის დაბინძურებას, ხოლო გვალვები - წყლის რესურსების შემცირებას.

კლიმატის ცვლილება წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან გლობალურ გამოწვევას, რომელიც საგრძნობლად მოქმედებს წყლის რესურსებზე. მდგრადი წყლის მართვა მოიცავს არა მხოლოდ პოლიტიკურ, არამედ ეკოლოგიურ, სოციალურ და ეკონომიკურ ასპექტებს, რაც აუცილებელია მოსახლეობის საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად. წყლის რესურსების განაწილება და მათი როლი ეკონომიკაში პირდაპირ გავლენას ახდენს ქვეყნების განვითარებაზე. საქართველოსთვის წყლის რესურსების მართვა მნიშვნელოვანი საკითხია, რომელიც დაკავშირებულია არა მხოლოდ ეკოლოგიური, არამედ ეკონომიკური და სოციალური ასპექტების მართვასთან. ქვეყნის საერთაშორისო თანამშრომლობა, აქტიური პოლიტიკა და ადგილობრივი პროექტები ხელს უწყობს მდგრადი წყლის მართვის ხელშეწყობას. მდგრადი წყალმომარაგების და მართვის სისტემების შექმნა აუცილებელია, რათა ქვეყნებმა შეძლონ მაქსიმალურად

გამოიყენონ წყლის რესურსები და უზრუნველყონ მათ მოსახლეობას უკეთესი ცხოვრების პირობები. წყლის მდგრადი მართვა — ჩვენი დროის ყველაზე დიდი გამოწვევების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია. თუმცა, ინოვაციები და მართვის თანამედროვე მიდგომები ქმნიან შესაძლებლობებს, რომლებიც შეუძლია უზრუნველყოს მდგრადი წყალმომარაგება და ხელი შეუწყოს ეკონომიკურ განვითარებას. კოლექტიური ძალისხმევა საჭიროებს, რომ შევქმნათ მდგრადი მომავალი, სადაც წყალი ყველასთვის ხელმისაწვდომი და უსაფრთხო იქნება. წყლის მართვა და საერთაშორისო თანამშრომლობა მჭიდროდაა დაკავშირებული მდგრადი განვითარების მიზნებთან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მარგველაშვილი მ, ინაშვილი მ, მაღალაშვილი ა. კლიმატის ცვლილება და მდგრადი განვითარება თბილისი 2016, https://weg.ge/sites/default/files/climate_change_and_sustainable_development.pdf - უკანასკნელად გადამოწმებულია 30.09.2024.
2. <https://www.unwater.org/water-facts/water-and-climate-change> - წყალი და კლიმატის ცვლილება უკანასკნელად გადამოწმებულია 30.09.2024.
3. https://commission.europa.eu/energy-climate-change-environment_en - ენერგია, კლიმატის ცვლილება, გარემო. უკანასკნელად გადამოწმებულია 30.09.2024
4. https://environment.ec.europa.eu/topics/water/eu-efforts-global-water-agenda-beyond-un-2023-water-conference_en - ევროკავშირის წყლის რესურსებისა და ეკოსისტემების დაცვა და ყველა ევროპელის წვდომის უზრუნველყოფა სუფთა სასმელ და საბანაო წყალზე. უკანასკნელად გადამოწმებულია 30.09.2024
5. https://www.wri.org/resources/topic/climate-53/type/insights-50?query=&sort_by=created - როგორ ჯდება კლიმატის ფინანსური თავსატეხი გლობალურ ფინანსურ სისტემაში. უკანასკნელად გადამოწმებულია 30.09.2024.

თანამშრომლის პოტენციალის შეფასება როგორც კარიერული ზრდის წინაპირობა

ანა ნატროშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

საკვანძო სიტყვები: პერსონალი, შეფასება, კრიტერიუმი, ხელმძღვანელი, კადრები, სანარმო, თანამშრომელი, მიღება, კანდიდატი, თანამდებობა, მენეჯმენტი.

EVALUATION OF THE EMPLOYEE'S POTENTIAL AS A PREREQUISITE FOR CAREER GROWTH

Ana Natroshvili
Phd student of GTU

Keywords: personnel, evaluation, criterion, employee, personnel, enterprise, employee, admission, candidate, position, management.

შესავალი

დღეს პერსონალის შეფასება ერთ-ერთი გავრცელებული პროცედურაა. როგორც წესი ის წარმოადგენს არაფორმალურად, ხოლო ხელმძღვანელი ახდენს პერსონალის შეფასებას მისთვის მისაღები კრიტერიუმების მიხედვით, ან პირიქით იყენებს ყოველად ცნობილ შეფასების მეთოდოლოგიას. ზუსტად ამ ორი ტიპის სუბიექტურისა და არასისტემური შეფასება არის მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღების წინაპირობა დაწინაურების, პრემირების, გადაყვანის, სასჯელის გამოცხადების, საკვალიფიკაციო კურსებზე მივლინების და სამუშაო აღწერილობაში ცვლილებების შეტანის ინიცირებისას. უშუალო ხელმძღვანელი როგორც წესი არ იძლევა უკუკავშირის იმის შესახებ, თუ რითი ხელმძღვანელობს ის როცა იღებს ამა თუ იმ გადაწყვეტილებას მის დაქვემდებარებაში მყოფი თანამშრომლების მიმართ. ასეთი ტიპის შეფასება ვერ შეასრულებს მმართველობით ფუნქციას იმდენად რამდენადაც ვერ ახდენს თანამშრომელზე გავლენას.

ეფექტური მართვა და ფორმალური პროცედურების გამოყენება უწინარეს ყოვლისა დამოკიდებულია პერსონალის შეფასების სისტემის ინტეგრაციის დონეზე თანამშრომელთა მოტივაციის სისტემისა და სწავლების სისტემასთან, ასევე სანარმოს პირველად მიზნებსა და ამოცანებზე.

მოქმედი პერსონალის შეფასების ძირითადი კრიტერიუმები

პერსონალის კარიერული ზრდის საფუძველს წარმოადგენს რაოდენობრივი და თვისებრივი კრიტერიუმების ერთიანობა და ასევე თანამშრომელთა პროფესიული პოტენციალი.

„კრიტერიუმი“- ეს არის სამუშაოსა და სამუშაო ადგილის ისეთი მახასიათებლები, რომლითაც ქმნიან ე.წ. „სრულყოფილების სტანდარტებს“, რომლებსაც უნდა მიაღწიოს, როგორც თანამშრომელმა ასევე სანარმომ, რათა შეძლოს დასახული მიზნების რეალიზება.

„რაოდენობრივი კრიტერიუმები“ - რაც შესაძლებელია დაითვალოს, რათა განსაზღვროს პერსონალის ეფექტური მუშაობისთვის საჭირო საკვანძო მაჩვენებელი, რომელიც აგებულია კონკრეტული სანარმოს კონკრეტულ გეგმებზე. ხელმძღვანელს აღნიშნული გეგმების შესრულებისას ეძლევა საშუალება შეაფასოს აღწევს თუ არა თანამშრომელი კონკრეტულ შედეგებს.

„რაოდენობრივი კრიტერიუმები“ (კომპეტენცია) - საშუალებას გვაძლევს შევაფასოთ თანამშრომელთა პროფესიული განვითარების დონე და პოტენციალი, ასევე თვისებრივი კომპეტენციები არის თანამშრომელთათვის მისაღები ქცევიდან გამომდინარე, რომელიც გამომდინარეობს სანარმოს სტრატეგიული მიზნებიდან.

ასე მაგალითად:

სს „თელასში“ აღნიშნული საკითხი რეგულირდება შესაბამისი მეთოდოლოგიით „მუშაკთა შეფასება“, რომელიც დამტკიცებულია გენერალური დირექტორის ბრძანებით. წინამდებარე დებულება ადგენს სს „თელასის“ მუშაკების, გენერალური დირექტორის გარდა, შეფასების სისტემას.

წინამდებარე დებულების მიზანს წარმოადგენს მაღალეფექტური მუშაკების გამოვლენა მათი განვითარების და მაღალი შედეგების მიღწევაში დაინტერესების გაზრდის მიზნით.

გენერალური დირექტორის ან უფლებამოსილი პირის (მინდობილობის თანახმად) მიმართ ყველა რეკომენდაციას პერსონალის შეფასების საზოგადოებაში დადგენილ სისტემაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ ამზადებს პმს უფროსი.

ყოველწლიურად პმს იწყებს მუშაკების შეფასების პროცესს არა უგვიანეს 30 აპრილისა, აგზავნის რა ქვედანაყოფებში შესაბამის სამსახურებრივ წერილს. მუშაკთა შეფასების პროცესი გრძელდება არაუმეტეს 2 თვისა მუშაკის უშუალო ხელმძღვანელი ახორციელებს მუშაკის შეფასებას თანამდებობრივ ინსტრუქციასთან შესაბამისობაზე კრიტერიუმების შესაბამისად.

უშუალო ხელმძღვანელი, მუშაკების შეფასების განხორციელების შემდეგ, ავსებს „დადგენილი შეფასებების რეესტრს“, ათანახმებს მას ზემდგომ ხელმ-

ძღვანელთან (სამმართველოს ყოველწლიურად პმს ინყებს მუშაკების შეფასების პროცესს არა უგვიანეს 30 აპრილისა, აგზავნის რა ქვედანაყოფებში შესაბამის სამსახურებრივ წერილს. მუშაკთა შეფასების პროცესი გრძელდება არაუმეტეს 2 თვისა მუშაკის უშუალო ხელმძღვანელი ახორციელებს მუშაკის შეფასებას თანამდებობრივ ინსტრუქციასთან შესაბამისობაზე დანართის კრიტერიუმების შესაბამისად. უშუალო ხელმძღვანელი, მუშაკების შეფასების განხორციელების შემდეგ, ავსებს „დადგენილი

შეფასებების რეესტრს“, ათანახმებს მას ზემდგომ ხელმძღვანელთან (სამმართველოს ხელმძღვანელი / დარგობრივი დირექტორი) და კონსოლიდირებული რეესტრი გადაეცემა პმს პასუხისმგებელ მუშაკს შიდა საქმისწარმოების პროგრამის მეშვეობით.

უშუალო ხელმძღვანელი უზრუნველყოფს უკუკავშირს მუშაკებისთვის მათთვის მიცემულ შეფასებასთან დაკავშირებით, თითოეულ მუშაკთან შეხვედრის ჩატარების მეშვეობით.

3 შეფასებაზე ნომინირებული მუშაკების სია ფორმირდება სტრუქტურული ქვედანაყოფის

ხელმძღვანელის მიერ და ეგზავნება შესათანხმებლად მიმართულების დირექტორს/სამმართველოს ხელმძღვანელს. უშუალო ხელმძღვანელისა და მიმართულების დირექტორის აზრთა სხვადასხვაობის შემთხვევაში, სია განიხილება კადრებთან მუშაობის კომიტეტზე. შეფასებაზე ნომინირებული მუშაკების სია, განიხილება კადრებთან მუშაობის კომიტეტზე გადაწყვეტილების ობიექტურობის ფორმირებისათვის და გენერალი დირექტორის ან უფლებამოსილი პირის მიერ დასამტკიცებლად (მინდობილობის შესაბამისად).

ახალი თანამშრომლის შეფასება მიღების დროს

ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორი, რომელიც საშუალებას აძლევს ხელმძღვანელს მიიღოს სამართლიანი და სწორი გადაწყვეტილება ეს არის თანამდებობაზე კანდიდატის ემოციური შეფასება. ყველაზე ფართოდ გავრცელებული მეთოდი არის „ინტერვიუ კომპეტენციების მიხედვით“. მეთოდიკა დაფუძნებულია ტიპიური სიტუაციების ანალიზზე, ე.წ. „ქეისების“ ანალიზზე. ხელმძღვანელი წინასწარ ადგენს კითხვარს იმის დასადგენად, თუ რამდენად აქვს კანდიდატს განვითარებული ძირითადი კომპეტენციები, შემდეგ ქულათა სისტემის აფასებს თვითოეულს.

მაშინ როცა უკვე არსებობს ინფორმაცია ძირითადი კომპეტენციების ქონასთან დაკავშირებით, ისეთი კითხვა უნდა დაისვას, რომელსაც არ აქვს კონკრეტული პასუხი, იმ შემთხვევაში თუკი გვიანტერესებს შეუზღია თუ არა პირს იპოვოს გამოსავალი არასტანდარტული სიტუაციიდან, მაშინ უნდა ვთხოვოთ მოგვიყვეს აქვს თუ არა გამოცდილებაში ჩიხიდან გამოსავლის პოვნის სიტუაციები.

ასე მაგალითად:

სს „თელასი“ ახალი თანამშრომლის შეფასებას ახდენს კომისიურად, გენერალური დირექტორის ბრძანების საფუძველზე. სს „თელასის“ მოქმედი რეგლამენტის ბიზნეს-პროცესის «პერსონალის შერჩევის შესახებ» ფარგლებში ვაკანტურ თანამდებობაზე კანდიდატების შერჩევის სამუშაო ჯგუფის ეფექტური ფუნქციონირების უზრუნველყოფის მიზნით, კანდიდატებთან გასაუბრების ფორმატში, სამუშაო ჯგუფის დასწრებული სხდომის ჩატარების შემთხვევაში, სამუშაო ჯგუფის მდივანმა:

- სხდომის ჩატარებამდე არა უგვიანეს 1 სამუშაო დღით ადრე გაუგზავნოს მონაწილეების რეზიუმეები (CV) სამუშაო ჯგუფის ყველა წევრს გასაცნობად.

- სხდომის ბოლოს, ყველა კანდიდატთან გასაუბრების შემდეგ, გამოუცხადოს

- წევრებს კენჭის ყრის ქულები თითოეული კანდიდატის მიხედვით.

- წევრებს კენჭის ყრის შედეგად პოზიციაზე არჩეულად მიჩნეული იქნას კანდიდატი,

- რომელმაც მიიღო ყველაზე ბევრი ქულა.

- მდივანმა უზრუნველყოს ოქმის მომზადება და მისი ხელმოწერა სჯ-ის ყველა დამსწრე წევრის

- მერ, სხდომის ჩატარებიდან არა უმეტეს 2 სამუშაო დღის განმავლობაში.

დასკვნა

თანამშრომლის კარიერული ზრდა საწარმოში არ შეეიძლება ხდებოდეს საკუთარი პოტენციალის რეალიზების სურვილის გარეშე და ხელმძღვანელობის დაინტერესებისა და ხელშეწყობის გარეშე. ის საწარმოები, რომლების აცნობიერებენ თანამშრომელთა კარიერული ზრდის მართვის მნიშვნელობას, ზრდიან საწარმოს კონკურენტუნარიანობას, ხოლო თანამშრომელთა კარიერული ზრდის დაგეგმარება წარმოადგენს კაპიტალ-დაბანდებას საწარმოს სტრატეგიული წარმატების მისაღწევად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. სს „თელასი“-ს მოქმედი რეგლამენტი“ თანამშრომელთა შეფასება“ და ბრძანება „სს „თელასის“ ვაკანტურ თანამდებობებზე კანდიდატების შერჩევის სამუშაო ჯგუფის ახალი შემადგენლობის დამტკიცების შესახებ“

2. პაიჭაძე ნ., პერსონალის მართვა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2003

3. Магура М.И., Курбатова М.Б. Оценка работы персонала: подготовка и проведение аттестации. М., 2002. С. 21.

4. Травин В.В., Менеджмент персонала предприятия, 2000

5. Щёлкин Г.В., Основы кадрового менеджмента, стр.109-123.,1999г.

საქართველოს უძრავი ქონების ბაზრის ტენდენციები და გამოწვევები

თამარ ჩაჩანიძე

ეკონომიკის დოქტორი,
სტუ-ს ასისტენტ-პროფესორი

ლაშა მგელაძე

ეკონომიკის დოქტორი,
სტუ-ს ასისტენტ-პროფესორი

რეზიუმე

უძრავი ქონება მსოფლიოს ნებისმიერი განვითარებული ქვეყნისთვის ეროვნული სიმდიდრის განსაკუთრებული შემადგენელი ნაწილია. იგი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქვეყნის ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ განვითარებაში. უძრავი ქონება წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის ერთ-ერთ ანგარიშგასაწევ შემადგენელს და ეფუძნება როგორც კერძო საკუთრების შეძენას და საბაზრო მექანიზმების თვითრეგულირებას, ასევე ეკონომიკის ფუნქციონირებასა და განვითარებას. 1908 წელს ნიკო ნიკოლაძე წერდა, რომ ქვეყანას, რომელსაც უძრავი ქონება შეფასებული არ აქვს, მას მომავალი არ აქვსო. შესაბამისად, აუცილებელია გვესმოდეს უძრავი ქონების არსი და მისი მნიშვნელობა ქვეყნის მომავალი კეთილდღეობისთვის. სტატიაში განვიხილავთ უძრავი ქონების ფასების ამჟამინდელ მდგომარეობას ქვეყანაში და იმ ფაქტორებს, რომლებიც ხელს უწყობენ უძრავი ქონების საერთო ღირებულების მუდმივ ზრდას ჩვენს ქვეყანაში.

TRENDS AND CHALLENGES OF THE GEORGIAN REAL ESTATE MARKET

Tamar Chachanidze

PHD in Economics
GTU, Assistant Professor

Lasha Mgeladze

PHD in Economics
GTU, Assistant Professor

RESUME

Real estate is a vital component of national wealth for any developed country in the world. It plays a significant role in the economic, social and cultural development of the country. Real estate is one of the important components of the country's economic system and is based on the acquisition of private property and self-regulation of market mechanisms, as well as the functioning and development of the economy. In 1908, Niko Nikoladze wrote that a country that does not val-

ue real estate has no future. Therefore, it is necessary to understand the essence of real estate and its importance for the future prosperity of the country. In the article, we discuss the current state of real estate prices in the country and the factors that contribute to the constant increase in the overall value of real estate in our country.

* * * *

უძრავი ქონება ნებისმიერი განვითარებული ქვეყანისთვის მნიშვნელოვან როლს ასრულებს რიგი მიზეზის გამო:

- ეკონომიკური ინდიკატორი - უძრავი ქონება ხშირად განიხილება, როგორც ქვეყნის ეკონომიკური სიჯანსაღის მაჩვენებელი. მისი ღირებულების ზრდა შეიძლება მიუთითებდეს ეკონომიკურ ზრდაზე, ხოლო ღირებულების კლება - პირიქით.

- ინვესტიცია - უძრავი ქონება საინვესტიციოდ ყველაზე მეტად პოპულარულ ვარიანტს წარმოადგენს საქართველოში, ვინაიდან უზრუნველყოფს სიმდიდრის დაგროვებისა და შემოსავლის ზრდის შესაძლებლობებს.

- სამუშაო ადგილების შექმნა - უძრავი ქონების სექტორი ხელს უწყობს სამუშაო ადგილების შექმნას, დაწყებული დაგეგმვიდან და პროექტირებიდან, გაგრძელებული მშენებლობით, გაყიდვებით და შემდგომი მართვის მენეჯმენტით. ისეთი ინფრასტრუქტურის განვითარება-გაუმჯობესებას, როგორიცაა გზები, სკოლები, დასასვენებელი, სავაჭრო და ბიზნეს ცენტრები და ა.შ.

მთლიანობაში, უძრავი ქონება ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული მდგომარეობის განუყოფელი ნაწილია.

საქართველო უძრავი ქონების ინვესტიციების თვალსაზრისით დღითდღე უფრო და უფრო მიმზიდველი და სასურველი ქვეყნების რიცხვში შედის. უძრავი ქონების ბაზარი საქართველოში გვთავაზობს ხელმისაწვდომობისა და მზარდი პოტენციალის უნიკალურ ნაზავს. სტატიაში განვიხილავთ უძრავი ქონების ფასების ამჟამინდელ მდგომარეობას ქვეყანაში და იმ ფაქტორებს, რომლებიც ხელს უწყობენ უძრავი ქონების საერთო ღირებულების მუდმივ ზრდას ჩვენს ქვეყანაში.

ბოლო წლებში საქართველოს უძრავი ქონების ბაზარმა მნიშვნელოვანი ცვლილება განიცადა, რაც მრავალი ფაქტორითაა განპირობებული, თუმცა ყველაზე მთავარი როგორც ადგილობრივი მოთხოვნის გაზრდა, ისევე მზარდი საერთაშორისო ინტერესის წარმოშობა. საუბარია არა მხოლოდ დედაქალაქზე - თბილისზე, არამედ ისეთ ქალაქებზეც, როგორიც არის ბათუმი, ქუთაისი და რუსთავი. 2024 წლის მონაცემებით, საქართველოში უძრავი ქონების საშუალო ფასები კვადრატულ მეტრზე \$1000-დან \$2000-მდე მერყეობს, რაც დამოკიდებულია ქონების ადგილმდებარეობასა და ტიპზე, ხოლო პოპულარულ ტურისტულ ცენტრებსა და სანაპირო ზოლებზე ფასები კიდევ უფრო მაღალ ნიშნულს აღწევს.

უძრავი ქონების მსოფლიო ბაზარზე გავლენას ახდენს სხვადასხვა ფაქტორები, მათ შორის ეკონომიკური პირობები, საპროცენტო განაკვეთები, მოსახლეობის ზრდა და მთავრობის პოლიტიკა. მსოფლიოს დიდ ქალაქებში (ნიუ-იორკი, ლონდონი, ტოკიო, სიდნეი და ა.შ.) უძრავი ქონების ბაზრებით საერთაშორისო ინვესტორების დაინტერესება საკმაოდ მაღალია, თუმცა განვითარებადი ბაზრებიც უკვე არანაკლებ ყურადღებას იქცევენ. უძრავი ქონების ფასებზე გავლენას ახდენს მრავალი ფაქტორი. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი:

- უძრავი ქონების მდებარეობა: სასურველი ქალაქი, უბანი, საზოგადოებრივ ობიექტებთან (სკოლები, მაღაზიები, საავადმყოფოები და ა.შ.) სიახლოვე მნიშვნელოვნად მოქმედებს ღირებულებაზე და ხშირ შემთხვევაში განაპირობებს მაღალ ფასს.

- მოთხოვნა და მიწოდება: რაც უფრო ხელმისაწვდომია უძრავი ქონება მყიდველისთვის, მით უფრო იზრდება მასზე მოთხოვნა. მაღალი მოთხოვნა, როგორც წესი, შეზღუდულია სწრაფი მიწოდებით, რაც ძირითადად ფასების ზრდას განაპირობებს.

- ეკონომიკური პირობები: ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა - დასაქმების მაჩვენებელი, მშპ-ს ზრდა და შემოსავლის დონე - ასევე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მოსახლეობის მყიდველობით უნარსა და აქედან გამომდინარე მოთხოვნაზე.

- სარგებლის განაკვეთები: კრედიტებზე დაბალი საპროცენტო განაკვეთები, როგორც წესი, უფრო იაფს ხდის სესხებს, რაც უზრუნველყოფს მშენებლობის ხარჯებს, ხოლო მყიდველებს - იპოთეკურ კრედიტებს, შესაბამისად, იზრდება როგორც მოთხოვნა უძრავ ქონებაზე, ისე მისი მიწოდებაც, და პირიქით. აქვე აღსანიშნავია, რომ დეპოტიზების სარგებლის განაკვეთიც მნიშვნელოვნად მოქმედებს ინვესტორების გადაწყვეტილებაზე, იყიდონ თუ არა უძრავი ქონება, რაც მიწოდებასა და ფასებზე ასევე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს.

- მთავრობის პოლიტიკა: საგადასახადო კანონმდებლობა (შეღავათები, სუბსიდიები, სხვადასხვა სახის რეგულაციები...) ასევე გავლენას ახდენს როგორც მიწოდებაზე, ისე მოთხოვნაზე. ქონების გადასახადიც გარკვეულწილად მოქმედებს მყიდველის გადაწყვეტილებებზე.

- ბაზრის ტენდენციები: ურბანიზაცია და მყიდველის ზრდადი მოთხოვნილება კონკრეტული პირობების არსებობაზე, როგორიცაა ეკოლოგიურად სუფთა გარემო, ეკოლოგიური მასალებით მშენებლობა და სხვა, თავისმხრივ გავლენას ახდენს ფასებზე.

- ქონების მახასიათებლები: ახალი აშენებული თუ ძველი, საცხოვრებელი კორპუსები თუ კერძო სახლები. ასევე, ისეთი სპეციფიკური მახასიათებლები, როგორიცაა გასართობი, დასასვენებელი ან სპორტული სივრცეების არსებობა, მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ღირებულებას.

- საინვესტიციო პოტენციალი: რამდენად მიეკუთვნება კონკრეტული ქვეყნის უძრავი ქონება საინვესტიციო თვალსაზრისით მოთხოვნად სფეროს.

- სოციალური ფაქტორები: ტრადიციები, კულტურა, დემოგრაფიული მდგომარეობა და ცხოვრების სტილი განსაზღვრავს მოთხოვნას და გავლენას ახდენს ფასებზე.

- გლობალური მოვლენები: ეკონომიკური კრიზისები, პანდემია, სხვადასხვა გეოპოლიტიკური მოვლენები, მნიშვნელოვნად მოქმედებს ბაზრის სტაბილურობაზე და მყიდველის გადაწყვეტილებაზე.

ჩამოთვლილი ფაქტორების გათვალისწინებით, ინვესტორები ღებულობენ მაქსიმალურად აწონილ და დამუშავებულ გადაწყვეტილებებს უძრავი ქონების ბაზარზე ოპერირების დროს.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, განვიხილოთ საქართველოს უძრავი ქონების ბაზრის მდგომარეობა ბოლო წლების განმავლობაში:

- ეკონომიკური ზრდა: საქართველო ბოლო წლებში ეკონომიკის ზრდის აღმავალ ფაზაშია:

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, 2021 წელს საქართველოს ეკონომიკა 10.5%-ით გაიზარდა, რასაც დიდად შეუწყო ხელი 2020 წელს დაფიქსირებულმა 6.8%-იანმა კლებამ. თუ შედარებას გავაკეთებთ 2019 წელთან, 2021 წელს ეკონომიკა 3%-ით გაიზარდა.

2022 წელს საქართველოს ეკონომიკა 10.1%-ით გაიზარდა. ამ მაჩვენებლით საქართველო მსოფლიოში მე-11 ადგილზე იყო. ამ პერიოდში მაღალი ეკონომიკური ზრდა ძირითადად პატარა და ტურიზმზე აქცენტირებულ ქვეყნებზე მოდიოდა, რომელთა შორის არის საქართველოც. რადგან 2020-2021 წლებში პანდემიამ ტურიზმის სექტორი და მასზე დამოკიდებული ქვეყნები საგრძნობლად დააზარალა, პოსტპანდემიურ 2022 წელს ამ ქვეყნებმა

ეკონომიკის სწრაფი აღდგენა დაიწყო. პანდემიის დასრულების გარდა, მნიშვნელოვანი იყო რუსეთ-უკრაინის ომის ფაქტორიც.

2023 წელს საქართველოს ეკონომიკა 7.5%-ით გაიზარდა. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მონაცემებით, ამ მაჩვენებლით საქართველო მსოფლიოში მე-8 ადგილზე იყო, ანუ 7.5%-ზე მაღალი ზრდა მხოლოდ 7 ქვეყანაში დაფიქსირდა. 2023 წელს, საქართველოში ყველაზე მეტად გაზრდილ სექტორებში შედის მშენებლობა, ზრდის 17%-იანი მაჩვენებლით. საქართველოს ეკონომიკის ზრდის ფონზე ფიქსირდება საცხოვრებელ ფართებზე ზრდადი მოთხოვნა, ძირითადად ინვესტიციების და ემიგრანტების ხარჯზე.

გადავხედოთ საქართველოს ეკონომიკური ზრდის ტემპს 2011-2023 წლებში, საქსტატის მონაცემებზე დაყრდნობით (იხ ნახაზი).

- ტურისტული ბუმი: როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საქართველოში ტურისტული სექტორი საკმაოდ მზარდია, ყოველწლიურად ასობით ათასი ტურისტი ჩამოდის საქართველოში. ტურისტების ამხელა ნაკადს სჭირდება დაბინავება. შესაბამისად, იზრდება კერძო და საოჯახო სასტუმროების რიცხვი და ამავე დროს იზრდება მოთხოვნა უძრავი ქონების მოკლევადიან გაქირავებაზე, განსაკუთრებით თბილისში და ბათუმში, რაც ასევე იწვევს უძრავი ქონების ფასების ზრდას.

- კულტურული და ისტორიული ფაქტორები: თბილისის ისეთ ისტორიულ უბნებში, როგორიც არის სოლოლაკი, მთაწმინდა, ავლაბარი, ისტორიული შინაარსის, განსაკუთრებული ადგილმდებარეობის და უნიკალურ ღირსშესანიშნაობებთან სიახლოვის გამო, უძრავი ქონების ფასები საკმაოდ მაღალია და ზრდადი ტენდენციითაც ხასიათდება.

- პოლიტიკური სტაბილურობა და უსაფრთხოება: საქართველოს მთავრობა მუდმივად უნდა

ზრუნავდეს ქვეყნის პოლიტიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებისთვის და ინვესტიციებისთვის საინვესტიციოდ უსაფრთხო ქვეყნის სტატუსის შენარჩუნებისთვის. ყოველივე აღნიშნული ნახალი-სებს როგორც ადგილობრივ, ისე საერთაშორისო მყიდველებს ინვესტიციების განსახორციელებლად უძრავ ქონებაში. გაზრდილი მოთხოვნა კი აუცილებლად გამოიწვევს უძრავი ქონების ფასების გაზრდას.

- უძრავი ქონება, როგორც დაბანდებისა და შემოსავლის მიღების წყარო: საქართველოში ბოლო წლებში უძრავი ქონების გაქირავების ბაზარზე მზარდი მოთხოვნა შეიმჩნევა, განსაკუთრებით დედაქალაქში და სხვა მსხვილ ქალაქებში. ქირავნობის საშუალო ფასები თბილისში, საცხოვრებელ ფართებზე თვეში \$500-დან \$2000-მდე მერყეობს, მათი მდებარეობის, სიდიდის და საცხოვრებელი პირობების შესაბამისად. მზარდი ტურისტული სექტორი ასევე იწვევს მოკლევადიანი გაქირავების შესაძლებლობების ზრდას. აღნიშნული აქცევს უძრავ ქონებას მიმზიდველად როგორც ადგილობრივი, ასევე უცხოელი ინვესტიორებისთვის.

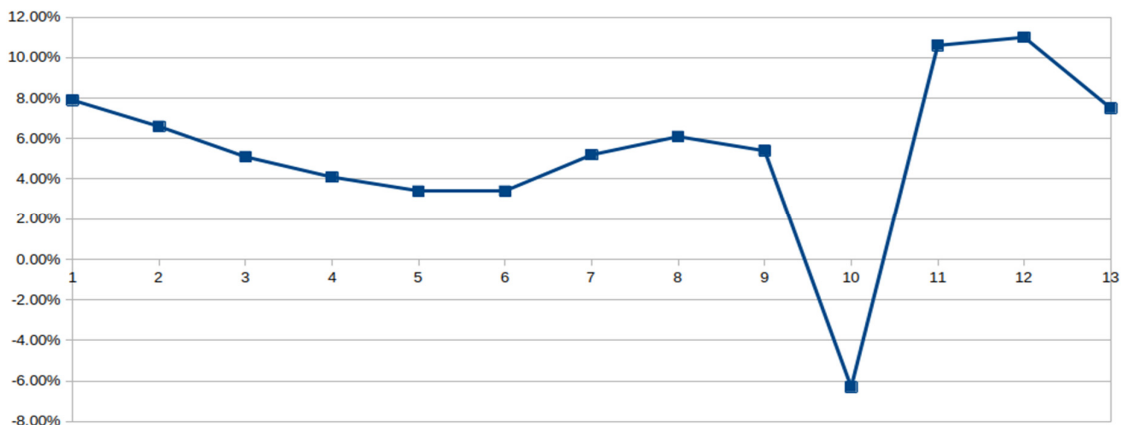
ზრდას განიცდის კომერციული უძრავი ქონების სექტორიც, რაც კიდევ უფრო აძლიერებს კომერციული ინვესტიციების მიმზიდველობას.

საქართველოში მევენახეობისა და სოფლის მეურნეობის მრავალწლიანი ისტორია და მომავლის პერსპექტივები ასევე ზრდის ინტერესს სასოფლო-სამეურნეო მიწების მიმართ. ინვესტიორები, რომლებიც მზარდი ორგანული მეურნეობისა და ღვინის წარმოების ბაზრების დაპყრობას ცდილობენ, სულ უფრო მეტად ყიდულობენ სასოფლო-სამეურნეო მიწებს, სარგებლობენ ქვეყნის ნაყოფიერი ნიადაგით და ხელსაყრელი კლიმატით.

- დაბალი გადასახადები: საქართველოს მსოფლიოს სხვა განვითარებულ ქვეყნებს შორის საკა-

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
7.90%	6.60%	5.10%	4.10%	3.40%	3.40%	5.20%	6.10%	5.40%	-6.30%	10.60%	11.00%	7.50%

საქართველოს ეკონომიკური ზრდის ტემპი 2011-2023 წლებში

2011-2023 წლები

მოდ ლოიალური საგადასახადო სისტემა და გადასახადის განაკვეთები აქვს. დაბალი ქონების გადასახადი საქართველოს ინვესტორებისთვის მიმზიდველ ქვეყნად ხდის.

- უძრავი ქონების შესაძენი პროცედურები: საქართველოში უძრავი ქონების შეძენა პროცედურულად ძალიან გამარტივებულია, რაც იუსტიციის სახლების საქმიანობით და მათში საკმაოდ კვალიფიციური კადრების მუშაობითაა განპირობებული. აქვე აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ იუსტიციის სახლები მდებარეობს საქართველოს პრაქტიკულად ყველა რეგიონში, რაც კიდევ უფრო მეტად ამარტივებს გარიგებებისა და ხელშეკრულებების დადებას დაინტერესებულ მხარეთა შორის.

- საქართველოში არსებობს უძრავი ქონების ყიდვა-გაყიდვის პლატფორმები. არსებობს ქართულ ბაზარზე მორგებული სხვადასხვა მობილური აპლიკაციები, რომლებიც ხელს უწყობენ ქონების ძიებას და განთავსებას. ვებგვერდები MyHome.ge და ss.ge მომხმარებლებს საქართველოს მასშტაბით საშუალებას აძლევს საკმაოდ მარტივად შეიძინონ, გაყიდონ და იქირაონ უძრავი ქონება.

მეტი თვალსაჩინოებისთვის წარმოვადგენთ სტატისტიკის ეროვნული სამმართველოს მონაცემებს. უძრავი ქონების ფასების ინდექსი ბოლო წლების საქართველოში (იხ ნახაზი).

როგორც ვხედავთ, საქართველოს უძრავი ქონების ბაზარი საკმაოდ განვითარებადი და პერსპექტიული სექტორია, მაგრამ, ისევე როგორც ნებისმიერ სხვა მიმართულებას, მასაც გააჩნია გარკვეული პრობლემები და გამოწვევები:

- უცხოელებისთვის - სამართლებრივ ჩარჩო-

სთან მიმართებაში.

- მოთხოვნა-მიწოდების რისკი - ამჟამად არსებული კონკურენტუნარიანი ფასის მიუხედავად, არსებობს ჭარბი მიწოდების ან მოთხოვნის შემცირების რისკი, განსაკუთრებით ტურისტულად დატვირთულ ადგილებში. შესაბამისად, ინვესტორებმა უნდა ჩაატარონ ბაზრის საფუძვლიანი კვლევა, პრობლემების თავიდან ასაცილებლად და გრძელვადიანი სიცოცხლისუნარიანობის უზრუნველსაყოფად და სხვა.

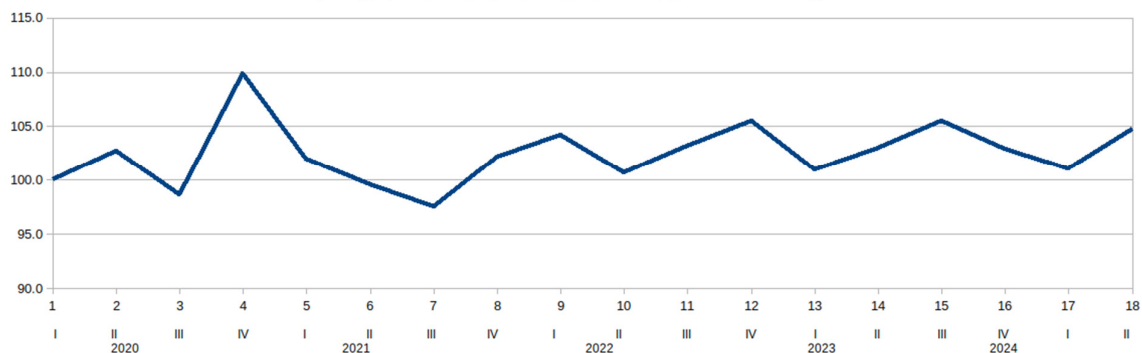
დასკვნის სახით, თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოს უძრავი ქონების ბაზარი სტაბილურად იზრდება, განსაკუთრებით ისეთ ქალაქებში, როგორიცაა თბილისი და ბათუმი და იზიდავს როგორც ადგილობრივ, ისე უცხოელ ინვესტორებს. საქართველო დაინტერესებულ პირებს სთავაზობს უძრავი ქონების ბაზარს, რომელიც ხასიათდება მეტნაკლები ხელმისაწვდომობით, ზრდის პოტენციალით და მდიდარი კულტურული ფონით. სწორი მიდგომით და სტატიაში ჩამოთვლილი ფაქტორების გათვალისწინებით, ინვესტორებს შეუძლიათ იპოვონ მათთვის მისაღები და ღირებული ვარიანტები, როგორც საცხოვრებლად, ისე კომერციული და საინვესტიციო თვალსაზრისით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - <https://www.geostat.ge/>
2. <https://forbes.ge/ram-ganapiroba-saqarthvelos-ekonomikis-zrda-2022-tsels/>
3. <https://bm.ge/news/>
4. <https://www.businessinsider.ge/>

წელი	უძრავი ქონების ფასების ინდექსი კვარტალებს მიხედვით 2020-2024 წლებში			
	I	II	III	IV
2020	103.7	102.7	98.6	109.9
2021	102.0	99.6	97.5	102.1
2022	104.2	100.7	103.2	105.5
2023	100.9	103.0	105.5	102.9
2024	101.1	104.8	-	-

საქართველოს უძრავი ქონების ფასების ინდექსი 2020-2024 წლებში

პროექტების მართვის შესაძლებლობების ფართო არეალი ბიზნესში და ბარიერის გადალახვის გზები ციფრული ტექნოლოგიების დახმარებით

მარინა ქურდაძე

სტუ-ს პროფესორი

იზოლდა ყურაშვილი

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

ანა ჯიქია

სტუ-ს ასისტენტ პროფესორი

რეზიუმე

ბიზნეს გარემოში პროცესების უკეთ მართვისა და სასურველ შედეგებზე გასვლის თვალსაზრისით, უფრო და უფრო აქტუალური ხდება ინფორმაციული სისტემების სხვადასხვა პროგრამული პაკეტების ეფექტური გამოყენება, რომელიც დახმარებას გაუწევს საქმიანობის ერთიანი ფუნქციონალური გარემოს შექმნას. ამავდროულად მმართველობით ჯგუფს მისცემს იმის საშუალებას, რომ მოიზიდოს და გაითვალისწინოს პარტნიორთა ინტერესები მართვის სასარგებლო კუთხით, ასევე- ისე მართოს გარემო, რომ დაეყრდნოს საუკეთესო ბიზნეს პრაქტიკას და საერთაშორისო სტანდარტებს.

სისტემის დახმარებით კომპანიას აქვს შესაძლებლობა მართოს მიწოდების ჯაჭვი და აკონტროლოს მოთხოვნები, ეფექტურად გამოიყენოს შრომითი რესურსები, ოპერატიულად მართოს საჭირო ინფორმაცია, გაანალიზოს შემოსავლები და ხარჯები საშუალებას იძლევა ეფექტურად მართონ მომხმარებლებთან დაკავშირებული პროცესები, გაანალიზონ გაყიდვების მაჩვენებლები და გააკეთონ შესაბამისი დაშვებები. გამომდინარე სხვადასხვა პლატფორმების ფუნქციებიდან, მათი კოლაბორაცია ნებისმიერი პროექტისთვის შესაძლოა ეფექტური იყოს. თუმცა, ციფრული მიღწევებისა და ტრანსფორმაციების გათვალისწინებით, რამდენად ეფექტური და შესაფერისი ინსტრუმენტია მსგავსი ინფორმაციული სისტემების კომბინაცია საშუალო და მცირე საწარმოების წარმატებისა და ხარჯეფექტურობისთვის, შეფასების საგანს წარმოადგენს, რაც ამ ნაშრომშია განხილული.

საკვანძო სიტყვები: პროექტი, საკომუნიკაციო, ინსტრუმენტი, ეფექტურობა, მენეჯმენტი, ბიზნეს გარემო.

A WIDE RANGE OF PROJECT MANAGEMENT OPPORTUNITIES IN BUSINESS AND WAYS TO OVERCOME THE BARRIER WITH THE HELP OF DIGITAL TECHNOLOGIES

Marina Kurdadze professor of GTU,

Isolda Kurashvili associate professor of GTU,

Ana Jikia assistant professor of GTU

RESUME

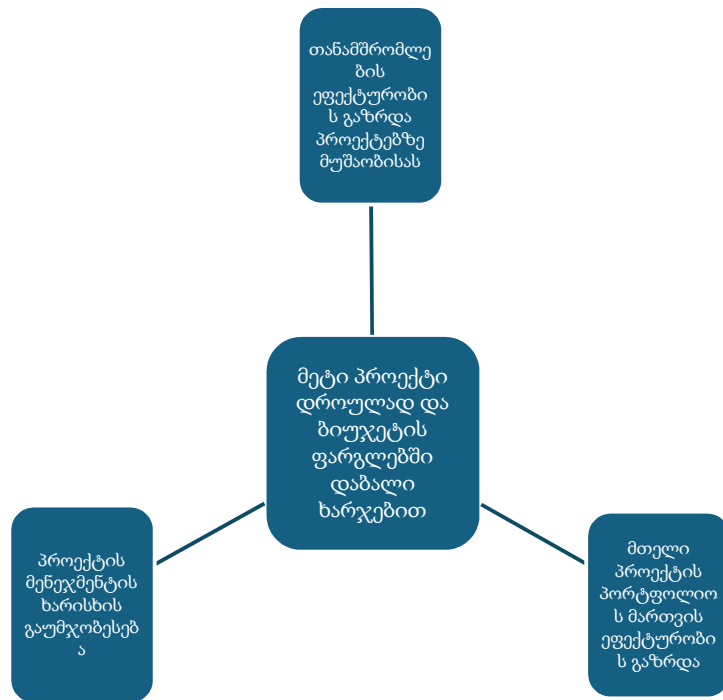
In terms of better management of processes in the business environment and reaching the desired results, the effective use of various software packages of information systems is becoming more and more relevant, which will help to create a unified functional environment of activities. At the same time, governance will enable the group to attract and leverage the interests of partners in a beneficial management manner, as well as to manage the environment in a way that is based on best business practices and international standards.

With the help of the system, the company has the opportunity to manage the supply chain and control requirements, effectively use labor resources, promptly manage the necessary information, analyze income and expenses. It allows to effectively manage customer-related processes, analyze sales figures and make appropriate assumptions. Depending on the functions of different platforms, their collaboration can be effective for any project. However, taking into account the digital advances and transformations, how effective and suitable the combination of such information systems is for the success and cost-effectiveness of medium and small enterprises is a matter of assessment, which is discussed in this paper.

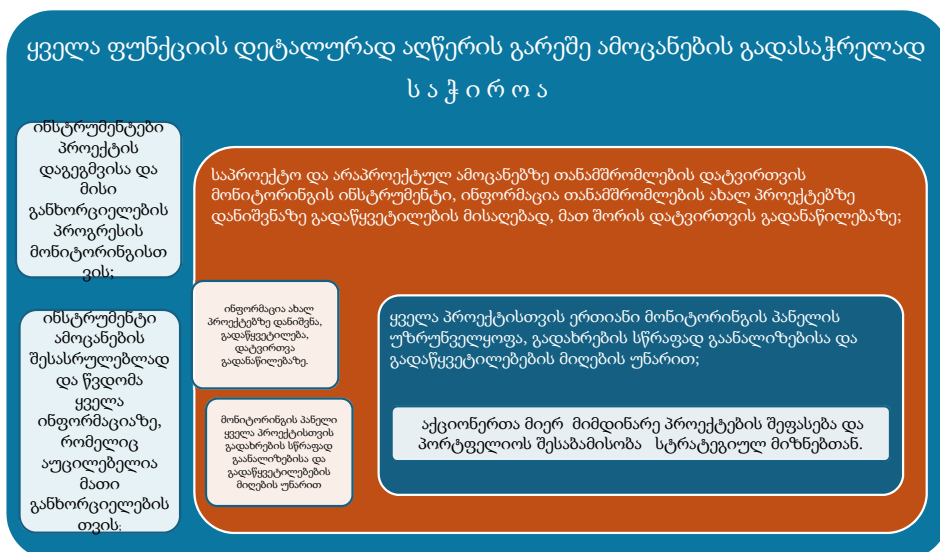
Keywords: Project, communication, tool, efficiency, management, business environment.

ბიზნეს გარემოში პროცესების უკეთ მართვისა და სასურველი შედეგების მისაღებად საინტერესოა, როგორ შეიძლება გამოყენებულ იქნას საინფორმაციო სისტემები და რამდენად ეფექტური იქნება შესაბამისი ინსტრუმენტი თუ შესაძლებლობათა კომბინაცია,

ნაშრომში გამოვიყენებთ პროექტის მენეჯმენტის ტერმინების ისეთ ინტერპრეტაციებს, რომელიც ორგანიზაციული და ტექნოლოგიური მეთოდებისა და ინსტრუმენტების ერთობლიობას წარმოადგენს და ხელს შეუწყობს საქმიანობის ეფექტურობის გაუმჯობესებას. ლიტერატურაში ხშირად გვხვდება ტერმინი «პროექტის მართვის სისტემა ორგანიზაციაში» , „ავტომატური ან საინფორმაციო პროექტების მართვის სისტემა“ (PMIS), „კორპორატიული პროექტების მართვის სისტემა“. ამ ყველაფერს ვაერთიანებთ და ვაყალიბებთ ერთ მაშტაბურ მიდგომას, რომელსაც პროექტის მართვის სისტემის მიზნებიდან გამომდინარე ვაყალიბებთ: იხ. სქემა

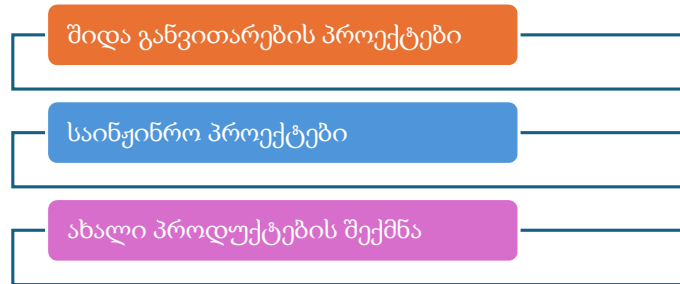

ზემოთ თქმულიდან, ეს ყველაფერი რომ შესრულდეს ამისათვის საჭიროა შესაბამისი ინსტრუმენტები. ზოგადად პროექტის მართვის სისტემები შექმნილია ქვემოთ მოყვანილი (სქემის სახით) ამოცანების გადასაჭრელად, ყველა ფუნქციის დეტალურად აღწერის გარეშე და გამოსადეგია ყველანაირი კვლევისათვის იხ. სქემა.

ამ და სხვა ამოცანების გადასაჭრელად ყველაზე მორგებული მექანიზმია საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენება და იმ მოთხოვნების გათვალისწინება, რომელიც წარმოიქმნება პროექტის მართვის პროცესების მახასიათებლებიდან თითოეულ კონკრეტულ ორგანიზაციაში.

პროექტის მართვის სისტემების გამოყენების სფერო, ინდუსტრიიდან და სპეციფიკიდან გამომდინარე შეიძლება შემდეგნაირად დავალოთ იხ. სქემა.

ამ სქემის მიხედვით დეტალები შეიძლება ჩაიშალოს კონკრეტული მიზნობრიობიდან გამომდინარე და მოერგოს სპეციალიზებული სისტემები მათ ინდუსტრიებს.

პროექტის მართვის სხვადასხვა საინფორმაციო სისტემას შეუძლია საპროექტო აქტივობების ეფექტურობის გაზრდა - აქტივობები, რომლებიც ეხება ფინანსებს, რესურსებს და ვადებს (რომლებიც, თავის მხრივ, კარგად გარდაიქმნება ფინანსებად). მთელი ეს შესაძლებლობა იმაში მდგომარეობს, რომ პროექტების ფინანსური და დროითი მახასიათებლების გარდა სხვა მუდმივი თუ დროებითი პარამეტრები, შეიძლება აღებულ იქნას როგორც მაკორექტებელი და მათზე სისტემის ჩართულობით მოსალოდნელი გახდეს ბიზნეს სარგებლის გზების გამოჩენა, ეს მიდგომა მთლიანად ცვლის ფორესტერის მიხედვით კვლევას. [4]

ზემოთ თქმულიდან შეიძლება სქემა წარმოვიდგინოთ შემდეგნაირად:

ამ შემთხვევაში პროექტების მონიტორინგი ტარდება საინფორმაციო სისტემის მეთოდოლოგიის დანე-

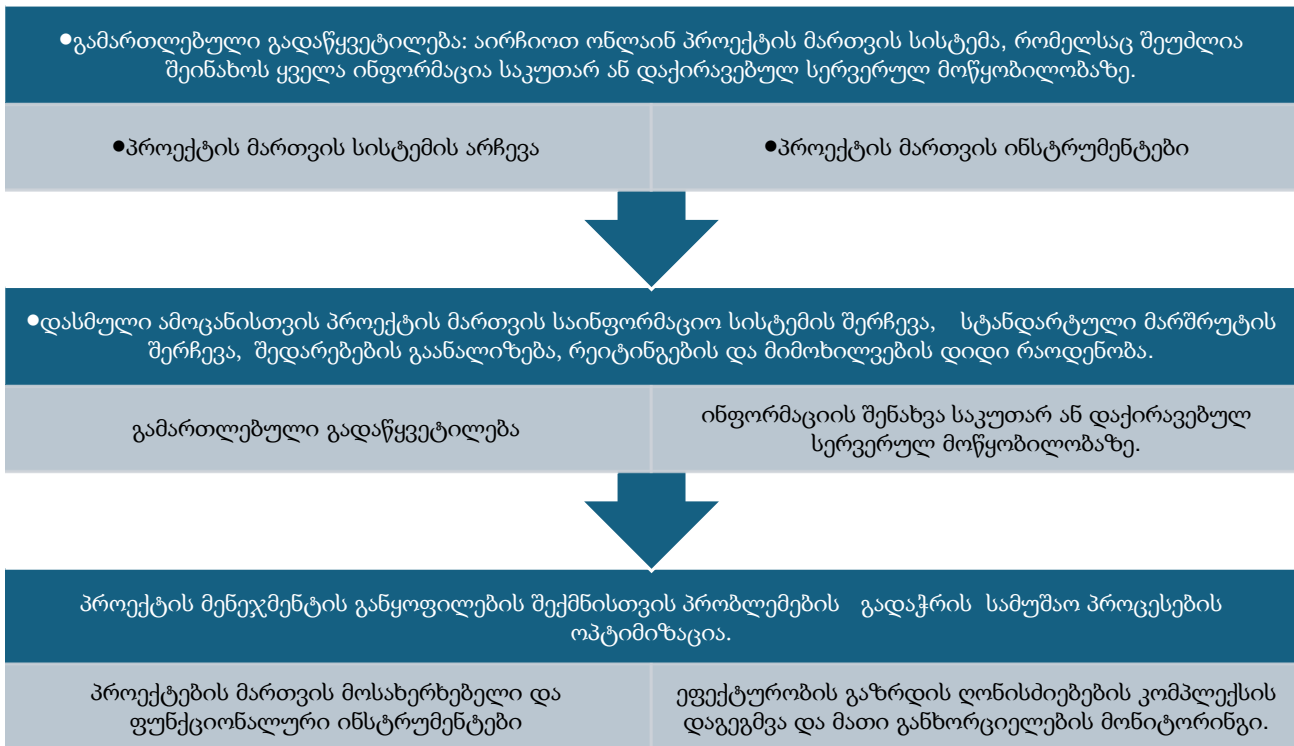
რგვით და ძალზედ ეფექტური საშუალებაა რადგან საპროექტო ოფისს შეუძლია მნიშვნელოვნად შეამციროს პროექტების პროცენტი, რომლებიც ვერ ახერხებენ თავიანთი მიზნების მიღწევას, რომლისთვისაც საჭიროა დაიცვან ვადები და ბიუჯეტი.

პროექტის მართვის დანეებისთანავე უნდა დაისვას კითხვები -საჭიროა თუ არა სისტემის შექმნა პროექტის მენეჯმენტისთვის? როგორ გავამართლოთ მენეჯმენტისთვის პროექტის მართვის საინფორმაციო სისტემის საჭიროება? სავარაუდოდ ეს კითხვები უფრო ფსიქოლოგიური ხასიათისაა, ვიდრე ეკონომიკური, რადგან ეს დამოკიდებულია ხელმძღვანელზე, არის თუ არა დაინტერესებული პროექტის მართვის სისტემის დანერგვით.

დღეისდღეობით ბაზარზე უამრავი თანამედროვე პროექტების მართვის სისტემაა, მაგრამ პროგრამირების გარეშე ყველა არ შეიძლება მორგებული იყოს კომპანიის საჭიროებებზე. ზოგჯერ საჭირო ხდება საკუთარი პროექტის მართვის სისტემის შემუშავება სპეციფიკიდან და ორგანიზაციის მართვის ამოცანების უნიკალურობიდან გამომდინარე. პროექტის მენეჯმენტის პრობლემების გადასაჭრელად შესაძლებლობა იქმნება მზა ინსტრუმენტების ადაპტირებისა.[2]

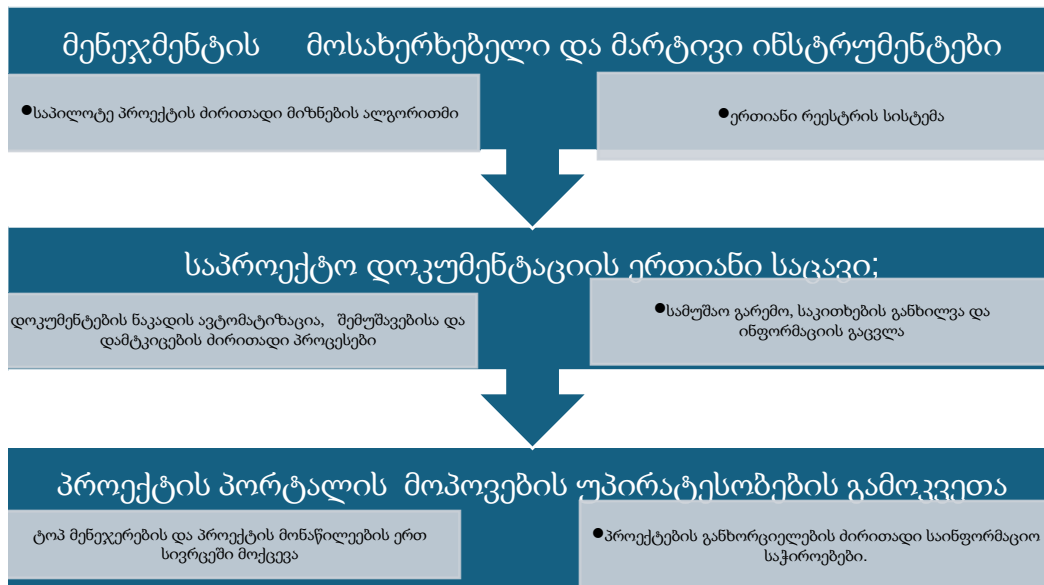
პროექტის მენეჯმენტის ინსტრუმენტების ბაზარზე ზოგადად არის უამრავი უფასო ან საერთო მცირე ფასიანი პროგრამული უზრუნველყოფა, ზოგი პროგრამული უზრუნველყოფა განკუთვნილია მცირე გუნდებისთვის და ძირითადად აქვს ამოცანების მართვის ფუნქციონირება (დავალებების მართვის სისტემები, კლიენტების სიის შენახვა და ა.შ) რომლებიც ყველაზე ხშირად მიმართულია მცირე ბიზნესისთვის.

არის ქვეყნები, რომლებიც უპირატესობას ანიჭებენ პროექტის ძირითადი მონაცემების დამუშავებისთვის ავტოსორსინგული ჯგუფის პროგრამულ მომსახურებას და უზრუნველყოფენ სერვისს პროვაიდერებისთვის, რომელთა ფუნქციონირების სქემაც შემუშავდა . იხ. სქემა

სქემიდან ჩანს, რომ თავდაპირველად უნდა ჩამოყალიბდეს მოთხოვნები ასარჩევი საინფორმაციო სისტემისათვის, შეირჩეს ტექნიკური მახასიათებლები, გამოიკვეთოს მოკლევადიანი მიზნები, ბიზნეს მოთხოვნები, შეაჯამდეს ეს ყველაფერი და დაიწყოს IT გადაწყვეტის ფრთხილად შერჩევა. თავდაპირველად სასურველია ისეთი მიდგომა, რომ შემუშავდეს სატესტო ქეისი. მაგალითად: არსებული პროექტის მართვის პროცესის საფუძველზე (არის პროექტები, არის პროცესი) ჩანერგება დანომრილი სიით მარტივი ტექსტი, მიეთითება ცალკე ზოგადი მოთხოვნების ჩამონათვალი და ანგარიშების სიის დანართი, რომელთა მიღებაც არის სასურველი. [5] ეს სატესტო შემთხვევა შეიძლება გამოყენებულ იქნას იმ სისტემების გადასახედად და შესამოწმებლად, რომელს არჩევაც იქნება სასურველი. ეს დატესტილი მაგალითი უნდა გაეგზავნოს სისტემის დეველოპერს/მომწოდებელს თხოვნით, შექმნან სასურველი დემო/პროტოტიპი ამ კინკრეტული პროექტისთვის. შედეგად მივიღებთ იმას, რომ: პროტოტიპის დაყენების სიჩქარე, სიმარტივე და მომსახურის სურვილი, ეს ყველაფერი გაკეთდეს კომპანიისთვის, შესანიშნავი ლაკმუსია, რომელიც აჩვენებს სისტემის შემდგომი დანერგვის სიმარტივე/სირთულეს, მიმწოდებლის სპეციალისტების კომპეტენციას და მომავალი პარტნიორის მზადყოფნას ითანამშრომლოს სასურველი შედეგებისთვის.[1]

ზოგადად პროექტის ამოცანების განხილვის, პროტოტიპის მომზადების, პროგრამული უზრუნველყოფისა და სერვისის პროვაიდერის წარმომადგენლების მიერ ურთიერთობის ხარისხი ტესტირების ეტაპზე გამომწყვეტია, რადგან ვერც დამატებითი ფუნქციონალობა, ვერც დაბალი ფასი და ვერც სხვა სისტემებისა და მომწოდებლების ცნობილი ბრენდი, ვერ აანაზღაურებს წარუმატებელი განხორციელების შედეგად, პროექტის შესაძლო ეკონომიკურ და რეპუტაციულ ზიანს. სისტემის შერჩევისა და დანერგვის ინიციატორის პროაქტიული პოზიცია, შედეგებისადმი მისი უარყოფითი დამოკიდებულება პროექტს ხდის წარმატებულს, ყოველივე ამის შემდეგ კეთდება ინფორმირებული არჩევანი სასურველი პარტნიორის შესარჩევად და რომელიც ხდება საიმედო პარტნიორი. შემდეგი გზამკვლევი იქნება მოცემული სქემის მიხედვით, თუ რა უნდა იყოს შეტანილი საპილოტე პროექტში შერჩეულ პარტნიორთან . იხ სქემა.

ამ სტეპით წარმართული სამუშაოების მიხედვით, მნიშვნელოვანია მკაფიოდ განისაზღვროს პროექტის ორგანიზაციული (რომელ განყოფილებებში) და ფუნქციონალური (რა ფუნქციონალური) ჩარჩოები და დაიყოს მთელი პროექტი გასაგებ და თვითკმარ ეტაპებად.

ყურადღება უნდა მიექცეს სისტემის განხორციელების გეგმას, რადგან ის უნდა იყოს შეთანხმებული განსახორციელებელი პროექტის პარტნიორთან, რომელიც თავისი პრაქტიკიდან გამომდინარე წარმოადგენს წინადადებას, თუ როგორ უნდა შეიქმნას, როგორც ინსტრუმენტის, საინფორმაციო ტექნოლოგიების ერთიანი სასტემა, რათა შედეგი იყოს სწრაფად მისაღები და თავიდან აცილებულ იყოს გაუთვალისწინებელი გადაცდომები.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ჩატარებული გამოკვლევის მონაცემებიდან გამომდინარე უპირატესობა აქვს პროექტების მართვაში ერთ კომპლექსურ მიდგომას საინფორმაციო ტექნოლოგიების თვალსაზრისით, რომელიც სტეპის სახით არის მოცემული. იხ. სტემა

ამ სტემაში თითოეული გარდამავალი რგოლი დაკავშირებულია სტრუქტურულად მათზე მორგებულ საინფორმაციო ტექნოლოგიის გამოყენების შესაძლებლობებთან. ეს გზამკვლევი სტრუქტურული კვლევა, თუ როგორ არის ბიზნესში მომგებიანი პროექტების განხორციელების შესაძლებლობა საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენებით, არის იმის წინა პირობა, რომ მსხვილმაშტაბიანი პროექტების განხორციელებაც ადვილი გახდება, თუ გამარტივებული პარამეტრებით ჩაშლილ ქვესტრუქტურულ მიდგომებს გამოიყენებენ შესაბამისი ორგანიზაციები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მარინა ქურდაძე, იზოლდა ყურაშვილი, ანა ჯიქია, „საინფორმაციო საკომუნიკაციო სისტემების ძირითადი მახასიათებლების ანალიზური ასპექტები პროექტის მართვაში“ ბიზნეს-ინჟინერინგი. ყოველკვარტალური რეფერირებადი და რეცენზირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი. უაკ (UDC) 338.22+62. ბ-666 ; ISSN 1512-0538. №3-4, 2023 წ. (390გვ) 250-254. გვ
2. მარინა ქურდაძე, ანა ჯიქია, იზოლდა ყურაშვილი, „პროექტის მენეჯმენტის საკომუნიკაციო პარამეტრების მხარდაჭერის კრიტერიუმები და შეფასების ახალი მიდგომები,“ ბიზნეს-ინჟინერინგი. ყოველკვარტალური რეფერირებადი და რეცენზირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი. უაკ (UDC) 338.22+62. ბ-666 ; ISSN 1512-0538. №3-4, 2023 წ. (390გვ) 243-247. გვ
3. მ.ქურდაძე, ი. ყურაშვილი „ხარჯების ოპტიმიზაციის მექანიზმი და მართვის ეფექტიანობის გაუმჯობესების ინსტრუმენტი“ ჟურნალი, „ბიზნეს-ინჟინერინგი“ ISSN 1512-0538; უაკ (UDC) 338.22+62 ბ-666, №3-4 გვ.141. 2022წ. თბილისი.
4. მარინა ქურდაძე, მარინა გარდაფხაძე, „ფირმის მომარაგებისა და მარაგების საბაზრო გარემოს მექანიზმები და მახასიათებლები“ მეშვიდე საერთაშორისო ეკონომიკურ კონფერენცია - IEC 2019 „ეროვნული ეკონომიკის განვითარების მოდელები: გუშინ, დღეს, ხვალ“ 11-12 ოქტომბერი, 2019წ. ქუთაისი, საქართველო.
5. რომან სამხარაძე, ლია გაჩეჩილაძე, მირიან ყალაბეგიშვილი, მარინა ქურდაძე. ენერგეტიკის სფეროში ექსპერტული სისტემების გამოყენების ანალიზი და მიმართულებები. ჟურნალი, 1(33), ISSN 1512-3979 (print). EISSN 1512-2174 (online). DOI. org/10.36073/1512-3979. 2022. წ. თბილისი

სოციალური პასუხისმგებლობის ფაქტორი თანამედროვე ბიზნესში

ია ჯიმშიტაშვილი

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

ნანა რინკიაშვილი

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

აბსტრაქტი

სტატიაში განვიხილავთ ბიზნესის მიმართ სოციალური პასუხისმგებლობის ტიპებს, მის დადებით და უარყოფით ეფექტებს, საქართველოში მოქმედი თანამედროვე ბიზნეს კომპანიების სოციალური პასუხისმგებლობის მაგალითებს. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი მეცნიერი (მ. ფრიდმანი თვლიდა, რომ მხოლოდ კერძო პირებს შეუძლიათ სოციალური პასუხისმგებლობის აღება) მიაჩნიათ, რომ ბიზნესის მოქმედების არსი და პრინციპები გამოირიცხავს ასეთ საქმიანობას და ის უნდა იყოს მიმართული მხოლოდ მოგების მიღებაზე, მაინც ეს საკითხი ძალიან პოპულარულია და ინიციატივა. პოპულარულია ბიზნეს ორგანიზაციები საზოგადოების საკეთილდღეოდ.

საკვანძო სიტყვები: ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა, თანამედროვე ბიზნესი, ბიზნეს კომპანიები

SOCIAL RESPONSIBILITY FACTOR FOR MODERN BUSINESS

Ia Jimshitashvili,

Professor at I. Gogebashvili

Telavi State University

Nana Rinkiasvili

Professor at I. Gogebashvili

Telavi State University

ABSTRACT

In the article we discuss the types of social responsibility for business, its positive and negative effects, examples of social responsibility of modern business companies operating in Georgia. Although some scientists (M. Friedman believed that only private individuals can have social responsibility) believe that the essence and principles of business operation exclude such activity and it should be aimed only at making a profit, still the issue is very popular, and the initiative of business organizations for the benefit of society is popular.

Key words: Business Social Responsibility, modern business, business companies.

* * * *

მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან ძალიან პოპულარულია ბიზნეს ორგანიზაციების ინიციატივა სოციალური პასუხისმგებლობის საკეთილდღეოდ, ბიზნესი ცდილობს რომ მონაწილეობა მიიღოს საზოგადოების პრობლემების გადაჭრაში, გაითვალისწინოს მათი ინტერესები, საჭიროებები. გამოიჩინოს კეთილი ნება რათა დახმარება გაუწიოს სხვადასხვა საჭიროების მქონე ადამიანებს. ამგვარმა ქმედებამ ისეთი დადებითი შედეგი შეიძლება მოუტანოს კომპანიებს როგორცაა მაგალითად მომხმარებელთა ერთგულების გაზრდა, კონკურენციაში პოზიციების გამყარება, იმიჯის გაუმჯობესება, მეტად კვალიფიცირებული ახალი პერსონალის მოზიდვა და არსებულის დამაგრება, ბიზნეს საქმიანობის ეფექტურობის გაზრდა და ა.შ.

თუმცა რა თქმა უნდა აუცილებელია მისი უარყოფითი ჭრილობიც განვიხილო, მაგალითად თუ აღნიშნული პროცესი კარგად არ იქნება შესწავლილი და გაანალიზებული მან შესაძლოა დააზიანოს კომპანია, ასევე შესაძლოა მოიზიდოს სხვადასხვა ტიპის თაღლითები, რომლებიც საკუთარ ინტერესში გამოიყენებენ ნებისმიერ აქციას, დახარჯული რესურსი კომპანიის მიერ შესაძლებელია სხვა ბიზნეს ოპერაციებში იქნეს გამოყენებული რომელიც დაარღვევს მოგების მიღების მაქსიმიზაციის პრინციპს, ამა თუ იმ სოციალური პრობლემის გადაჭრისათვის შესაბამისი ცოდნისა და უნარების (გამოცდილების) უკმარისობა; მოსახლეობის ნაწილისაგან შესაძლოა უარყოფითი რეაქციაც მოყვეს, განსაკუთრებით თუ იგი ეხება რელიგიურ, ეთნიკურ, კულტურულ ან მსგავს თემებს და ა.შ.

მიუხედავად იმისა, რომ მეცნიერთა ნაწილი (მაგ. მ. ფრიდმანი თვლიდა რომ მხოლოდ კერძო პირებს შეიძლება ჰქონდეს სოციალური პასუხისმგებლობა) მიიჩნევს რომ ბიზნესის წარმოების არსი და პრინციპები გამორიცხავს ამგვარ საქმიანობას და იგი მხოლოდ მოგების მიღებისაკენ უნდა იყოს მიმართული, ასევე პრაქტიკოს ბიზნესმენთა ნაწილიც ეთანხმება ამგვარ დებულებებს და გამომდინარე მისი ნებაყოფლობითი ბუნებისაგან თვლიან რომ არ არის საჭირო სოციალური პასუხისმგებლობის აღება, დღეს თითქმის წარმოუდგენელია თანამედროვე ბიზნესი არ იყოს ჩართული საზოგადოების ცხოვრებაში. კომპანიის იმიჯი ხომ ძალიან მნიშვნელოვანი ფაქტორია კონკუ-

რენციაში წარმატების მისაღწევად და პრიორიტეტების მოსაპოვებლად, შესაბამისად მთელს მსოფლიოში (არც საქართველოა გამორიცხული) უამრავი მაგალითები არსებობს იმისი თუ რამდენად აქტიურად არის ჩართული ბიზნესი საზოგადოების კეთილდღეობის გაუმჯობესების საქმეში. განსაკუთრებით ეს აქტუალურია ახალგაზრდა თაობებში, რომლებიც ცდილობენ უკეთესობისაკენ შეცვალონ სამუშაო და სამომხმარებლო გარემო.

ბიზნესის სოციალურ პასუხისმგებლობას გააჩნია შიდა და გარე მიმართულებები:

◆ **შიდა მიმართულება** მოიცავს შრომის უსაფრთხოებას; ანაზღაურების სტიმულირებას; დაზღვევას; კვალიფიკაციის ამაღლებას; კრიტიკულ სიტუაციაში მუშაკებისთვის დახმარების განცევას.

◆ **გარე მიმართულება** მოიცავს სპონსორობასა და ქველმოქმედებას; გარემოს დაცვას; ურთიერთობას ხელისუფლებასთან; ხარისხიანი პროდუქციის წარმოებას; მზადყოფნას კრიზისულ სიტუაციაში მონაწილეობის მისაღებად.

ორივე მიმართულება საკმაოდ მნიშვნელოვანია ბიზნეს კომპანიებისათვის, შიდა მიმართულება ორიენტირებულია ბიზნესში არსებული რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენებისაკენ, ხოლო გარე მიმართულება ორიენტირებულია სოციალურ კომპანიის იმიჯის ამაღლებისაკენ, და მომხმარებელთა ერთგულების გაზრდისაკენ.

ამერიკული ბიზნესისათვის, ქართულისაგან განსხვავებით, დამახასიათებელია საკუთარი ფონდების ჩამოყალიბება, რომელთა საშუალებითაც ხდება სხვადასხვა აქციების წარმართვა, მაგალითად სხვადასხვა სამედიცინო მანიპულაციების დაფინანსება, სასკოლო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება, რეკრეაციული ზონების შექმნა - რაც გლობალურ სამყაროში ერთერთი უმნიშვნელოვანესი ფენომენია. აქვე აღსანიშნავია რომ ამგვარი ფონდები სახელმწიფოს გადასახადებისაგან გათავისუფლებულია, ეს კი იმას ნიშნავს რომ ბიზნესის სოციალურ პასუხისმგებლობაში ერთერთ ძლიერ მოთამაშედ სახელმწიფო გვევლინება. მრავალმა კომპანიამ ამგვარი ფონდები ბევრი წლის წინ დააფუძნა (მაგ. General Electric-ის ფონდი ნახევარ საუკუნეზე მეტს ითვლის).

ძალიან მნიშვნელოვანია, აგრეთვე რომ კომპანიის სოციალური პასუხისმგებლობა ბმაში იყოს არა მარტო მორალთან და ეთიკასთან, არამედ კონკრეტული კომპანიის ბიზნესის სტრატეგიასთან და მის პრიორიტეტებთან, რადგან ქველმოქმედებისათვის განუღმა ხარჯებმა შესაძლებელია (როგორც ზემოთ ავლენიშნეთ) დიდი ზარალიც მოუტანოს მას.

რაც შეეხება ეროვნულ ბიზნეს კომპანიებს, ისინი თანდათან უფრო ხვდებიან სოციალური პასუხისმგებლობის მნიშვნელობას, აუცილებლობას და საჭიროებას და იზრდება მათი ჩართულობა გლობალურ პროცესებში - ქვეყნისა და მოსახლეობის საკეთილდღეოდ.

თიბისი ბანკი, მაგალითად, აქტიურადაა ჩართული სოციალური პასუხისმგებლობის საქმიანობაში, მათ შორის განათლების მხარდაჭერის საკითხში, მათ შექმნეს განათლების ახალი პროგრამა, რომელიც შედგება სხვადასხვა საგანმანათლებლო აქტივობებისაგან: ვორკშოფები, ონლაინ კურსები, კონკურსები, ჰაკათონები და სხვა. ასევე თიბისიმ, ახალი თაობისთვის, 2023 წელს ტექსკოლა დააარსა, რომლის მიზანიც ტექნოლოგიურ განათლებაზე ხელმისაწვდომობის გაზრდაა, ასევე თიბისი აქტიურად იყენებს შიდა მიმართულების სოციალურ პასუხისმგებლობას, მათ დააარსეს BrandX-ის (Brand Experience) აკადემია 2022 წლიდან, ამ პერიოდის განმავლობაში უკვე რამდენიმე ასეულმა თიბისელმა და თიბისის ჯგუფის წევრმა გაიარა აღნიშნული კურსი. აკადემიის შექმნის თავდაპირველი მიზანი მათი თანამშრომლებისთვის იმ პრაქტიკული ცოდნის და ინსტრუმენტების გაზიარება იყო, რაც თიბისის ბრენდის გამოცდილების შექმნისა და მართვის ნაწილში დიდ როლს თამაშობს.

გარდა ამისა მათი ერთერთი ძირითადი მიმართულებაა მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობა, რითაც ხელი ეწყობა ქვეყანაში ეკონომიკის ზრდას, სამუშაო ადგილების შექმნას.

საქართველოს ბანკიც გამოირჩევა აქტიურობით, მოტივირებულ, მიზანდასახულ სტუდენტებს პირველივე კურსიდან აქვთ შესაძლებლობა, ჩაერთონ საქართველოს ბანკის სასტიპენდიო პროგრამაში, მიიღონ 100%-იანი ან ნაწილობრივი დაფინანსება და ისწავლონ პარტნიორ უნივერსიტეტებში. მათი დახმარებით ხდება საზღვარგარეთ ახალგაზრდების სტაჟირება სხვადასხვა მიმართულებით. ასევე შექმნილია საგანმანათლებლო პლატფორმა, პროგრამა, რომელიც შექმნილია ბიზნესით დაინტერესებული ადამიანებისთვის, იგი აერთიანებს მრავალფეროვან კურსებს.

„ალტე უნივერსიტეტის“ ინიციატივით, მასშტაბური პროექტი შემუშავდა, რომელიც სკოლის მოსწავლეებს იდეების რეალიზების რეალურ შესაძლებლობას მისცემს. ეს არის სასკოლო Start-up მართონი, რომლის მიზანიც, ისეთი მოსწავლეების აღმოჩენაა, რომლებსაც შეიძლება საინტერესო ბიზნეს იდეები აქვთ და არ იციან, ვისთან ან როგორ წარადგინონ ისინი.

პირველად საქართველოში, პროექტის #პროფესიასარაქვსგენდერი ფარგლებში „თეგეტამ“ ქალებს სატივროტოს მექანიკოსობის შესაძლებლობა მისცა. კამპანია არასამთავრობო ორგანიზაციის — „მოდრაობა ცვლილებისთვის“ ინიციატივით განხორციელდა და ითვალისწინებდა გენდერული სტერეოტიპების აღმოფხვრას.

„თეგეტა თრაქ ენდ ბასი“, როგორც ქალთა გაძლიერების მხარდამჭერი კომპანია, აქტიურად ჩაერთო პროექტში. მექანიკოსობით დაინტერესებულმა ქალებმა „თეგეტა აკადემიაში“ სატივროტო ავტომობილის აგებულების ერთთვიანი თეორიული

კურსი გაიარეს. ისინი ახლა „თეგეტა თრაქ ენდ ბა-სის“ სერვისცენტრში პრაქტიკულ სამუშაოებში არიან ჩართული, ხოლო სწავლების დასრულების შემდეგ კი პროექტში მონაწილე ქალები სატივრთო ავტომობილის მექანიკოსად დასაქმდებიან; ასევე თეგეტა განათლების ნახალისების მიმართულებით მობილურ პროექტში ჩაერთო. „მოგზაური ბიბლიოთეკა“ - ასე ქვია ნეტგაზეთისა და ბათუმელების ახალ ინიციატივას, რომელიც კითხვის პოპულარიზაციას და საქართველოს მაღალმთიან სოფლებში დაცარიელებული ბიბლიოთეკების თაროების შევსებას ისახავს მიზნად;

ბოლო პერიოდში მსოფლიოში განვითარებულმა მოვლენებმაც ჰპოვა გამოძახილი საქართველოში, მაგალითად რუსეთ-უკრაინის ომის პერიოდში, მრავალმა კომპანიამ უკრაინის მოქალაქეებისათვის განსაკუთრებული აქციები აწარმოეს, მაგალითად: „ჯეო ჰოსპიტალს“-ი სოლიდარობას უცხადებს უკრაინელ ხალხს და მათ მხარდასაჭერად იმ უკრაინის მოქალაქეებს, რომლებსაც საომარი მდგომარეობის გამო მოუწიათ საქართველოში დარჩენა, ჯეო ჰოსპიტალსის ქსელის მასშტაბით უფასო გადაუდებელ სამედიცინო დახმარებას და ექიმების კონსულტაციას სთავაზობს.

ტანსაცმლისა და აქსესუარების ქართული წარმოება Lacoaj-ი, კომპანიის ვებგვერდით გაყიდული პროდუქციით მიღებულ თანხას სრულად უკრაინის თავდაცვის ძალების მხარდამჭერ ფონდში გადარიცხავს;

კაფე-სანაყინეების ქსელი „ლუკა პოლარე“ საქართველოში მყოფი უკრაინელებისთვის დასაქმების პროგრამას იწყებს, ასევე, „ლუკა პოლარემ“ 50-მდე ადამიანს დასაქმება შეძლო. ქალბატონებს დასაქმება თბილისსა და ბათუმში არსებულ წარმოებაში გახდა შესაძლებელი;

მეამამაც გამოხატა მხარდაჭერა უკრაინელი ხალხის მიმართ. კომპანია საქართველოს წითელ ჯვარს უკრაინისთვის იმ ჰუმანიტარული დახმარების შეგროვებაში დაეხმარება, რისი საჭიროებაც დღეს უკრაინელ ხალხს ყველაზე მეტად აქვს. მეამას მიზანია, იმ ადამიანებს ვისაც სურვილი აქვთ უკრაინაში ჰუმანიტარული დახმარება გააგზავნონ, პროცესი გაუმარტივოს. ამისთვის, მეამამ მინოდების სამსახურისა და სათავსოს სრული მობილიზაცია მოახდინა. ნებისმიერ დაინტერესებულ პირს, სპეციალურად უკრაინისთვის შექმნილ პლატფორმაზე შეუძლია გაცენოს საჭირო ნივთებისა და პროდუქტების ჩამონათვალს. ამის შემდეგ, ჰუმანიტარული დახმარების გაგზავნის მსურველს, შეუძლია დააფიქსიროს მოთხოვნა პლატფორმაზე და შეიყვანოს სასურველი მისამართი, რის შემდეგაც კომპანიის წარმომადგენელი უახლოეს პერიოდში დაუკავშირდება მას.

დასკვნის სახით, ჩვენ ვთვლით, რომ ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის სფეროში ჩართული უნდა იყოს სამი მხარე: სახელმწიფო,

ბიზნესი და საზოგადოება, მათი შეთანხმებული აქტიური კომუნიკაციით უნდა განხორციელდეს საზოგადოებაში არსებული საჭიროებების იდენტიფიცირება და მათი შემცირების გზების დასახვა და საშუალებების გამოხატვა. ასევე მნიშვნელოვანი როლი აქვს მედიას, რომელიც ზემოთ ჩამოთვლილ მხარეებს შორის აქტიური მედიატორია.

ნათელია რომ, მსოფლიოში სოციალურად ორიენტირებული კომპანიების რაოდენობა კიდევ უფრო გაიზრდება, რადგან მათზე „ზენოლა“ მოთხოვნების თვალსაზრისით სახელმწიფოს და საზოგადოების მხრიდან მზარდია. გამოცდილებაც აჩვენებს, რომ წარმატებულთა რიცხვში ხვდებიან ის კომპანიები, რომლებიც არა მხოლოდ საკუთარი ბიზნესით ინტერესდებიან, არამედ უფრო გლობალურ, სოციალურ, ეკონომიკურ და გარემოსდაცვით პრობლემებზე ახდენენ ზეგავლენას. როგორც ავლინებთ საქართველოშიც, მსოფლიო ტენდენციების გათვალისწინებით, მომრავლდნენ ბიზნეს ოპერატორები, რომლებიც აქცენტირებულნი არიან ამ მიმართულების განვითარებისაკენ და აწარმოებენ შესაბამის ანგარიშებს, მაგრამ მათ უნდა გაითვალისწინონ რომ ბიზნესის სოციალური საქმიანობა არ იყოს ქაოტური და მოექცეს გარკვეულ სისტემაში. ასევე, მჭიდროდ იყოს დაკავშირებული კომპანიის პრიორიტეტებთან და სტრატეგიასთან და გახადონ გამჭვირვალე და მისანვდომი ფართო აუდიტორიისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. <https://cutt.ly/qeK98kxU>
2. <https://investhub.ge/what-is-social-responsibility-in-business/>
3. Fabiola Cineas, "Q&A With President of AmerisourceBergen Foundation," Philly Magazine, November 23, 2016,
4. www.phillymag.com/business/2016/11/23/amerisource-bergen-foundation-gina-clark/
5. Eden Stiffman and Alex Daniels, "Grants Roundup: GE Foundation Awards \$50 Million to Boston Organizations," Chronicle of Philanthropy, April 6, 2016,
6. www.philanthropy.com/article/Grants-Roundup-GE-Foundation/235986;
7. Carol Cain, "General Motors Shakes Up Charitable Giving Organization," Detroit Free Press, August 20, 2016,
8. www.freep.com/story/money/business/columnists/carol-cain/2016/08/20/general-motors-shakes-up-charitable-giving-organization/89003996.
9. <https://bankofgeorgia.ge/ka/csr/details/65b79f95828a59000846e062>
10. <https://beta.tbcbank.ge/>
11. <https://www.tegetamotors.ge/ka/ganaTleba>
12. <https://cutt.ly/UeK98sPz>

ღვინის კულტურა საქართველოში და მისი სოციალ- ეკონომიკური გავლენები კახეთის მაგალითზე

თეონა თაბორიძე
სტუდენტ-დოქტორანტი

რეზიუმე

საქართველო - ღვინის სამშობლო - ეს სიტყვები 2013 წლის შემდეგ მთელ მსოფლიოში გავრცელდა, რაც ქართული ღვინის ტრადიციების აღორძინების დასაწყისია. ეს ის პერიოდია, როდესაც იუნესკომ ქართულ ქვევრში მეღვინეობის 8000 წლიან ტრადიციას არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის სტატუსი მიანიჭა. საქართველო არის ქვეყანა, სადაც ყურძნის 524 ჯიშში იზრდება. შემთხვევითი არ არის, რომ იუნესკომ აღიარა ეს ტრადიცია, რადგან 80 საუკუნეა ქართველებს მეღვინეობისთვის ქვევრის გარდა სხვა ჭურჭელი არ გამოუყენებიათ, ხოლო ინდუსტრიულ მეღვინეობას, როგორც საქართველოში, ისე მთელ მსოფლიოში, ფართოდ არ მიუღია ეს მეთოდი.

ქართველი ხალხი ვაზის გაშენებას ყოველთვის მოიხსენიებდა, როგორც „ბავშვად აღზრდას“, რადგან კარგი ბავშვის გაზრდა მუდმივ ყურადღებას, ზრუნვას და ხელმძღვანელობას მოითხოვს. რა თქმა უნდა, ზუსტი თარიღები უცნობია, თუ როდის დაიწყო ეს მჭიდრო კავშირი ქართველ ხალხსა და ვაზს შორის. თუმცა, არქეოლოგიური მტკიცებულებებით ირკვევა, რომ უძველესი ყურძნის მარცვლები, ძველი ნელთაღრიცხვით VI ათასწლეულით თარიღდება, საქართველოში აღმოჩენილია. გარდა ამისა, კახეთის რაიონის სოფელ მელაანში და იმერეთის რაიონის სოფელ ვანში აღმოჩენილი ბრინჯაოს ქანდაკებები თარიღდება IX-VII საუკუნეებით. ეს ფაქტები საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ მეღვინეობის პირველი აკვანი საქართველოში დაარსდა.

ყოველივე ზემოაღნიშნული აძლევს ქვეყანას თანამედროვეობის ახალ შესაძლებლობებს ღვინის ტურიზმის განვითარებით. ტურიზმის ეს ფორმა ღვინოსთან ერთად აერთიანებს კულტურას, ტრადიციებს, გასტრონომიას და დამატებით ფასიან მომსახურებას, რაც გრძელვადიან პერსპექტივაში მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ქვეყნის მდგრად განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: ღვინო, ქვევრის ღვინო, ღვინის ტურიზმი, საქართველო, ქისი ღვინო, კახეთის რეგიონი.

THE CULTURE OF WINE IN GEORGIA AND ITS SOCIO-ECONOMIC IMPACTS: THE CASE OF KAKHETI

Teona Taboridze
Phd student of GTU

Georgia - the homeland of wine - these words spread around the world after 2013, marking the beginning of the renaissance of Georgian wine traditions. This is the period when UNESCO granted the 8,000-year-old tradition of winemaking in Georgian Qvevri the status of Intangible Cultural Heritage. Georgia is a country where 524 grape varieties grow. It is no coincidence that UNESCO recognized this tradition, as for 80 centuries, Georgians have not used any other vessel besides the Qvevri for winemaking, and industrial winemaking, both in Georgia and globally, has not widely adopted this method.

The Georgian people have always referred to cultivating vines as “raising them like a child,” as growing a good child requires constant attention, care, and guidance. Of course, the exact dates of when this close connection between the Georgian people and the vine began are unknown. However, archaeological evidence reveals that ancient grape seeds, dating back to the 6th millennium BCE, have been found in Georgia. Additionally, bronze statues discovered in the village of Melaani in the Kakheti region and the village of Vani in the Imereti region are dated to the 9th-7th centuries BCE. These facts allow us to conclude that the first cradle of winemaking was established in Georgia.

All of the aforementioned provides the country with new opportunities in modern times through the development of wine tourism. This form of tourism, alongside wine, integrates culture, traditions, gastronomy, and additional paid services, which, in the long run, significantly contribute to the sustainable development of the country.

Keywords: wine, qvevri wine, wine tourism, Georgia, Kisi wine, Kakheti region.

ლვინის კულტურა და ქვეყრი - უნიკალური ქართული ტრადიცია

ტრადიციული ქართული ღვინო ქვეყრის გარეშე თითქმის წარმოუდგენელია. „ქვეყრი უძველესი ქართული ჭურჭელია, რომელიც სხვადასხვა დანიშნულებით, მათ შორის მარცვლეულის შესანახად გამოიყენებოდა, მისი მთავარი ფუნქცია კი ღვინის დაყენება, დუღილი და შენახვაა. ქართულ ტრადიციულ ღვინის დაყენების ტექნოლოგიას მსოფლიოში ანალოგი არ აქვს, რადგან ის მთლიანად ქვეყრის გამოყენებაზეა დაფუძნებული. სხვადასხვა რეგიონში ქვეყრი განსხვავებულად გამოიყენება, თუმცა პრინციპი ერთია: ყურძნის წვენი/ჭაჭის სრული დუღილი მთლიანად ან ნაწილობრივ ჭაჭაზე (ყურძნის კანზე, კურკებზე, ყუნებზე).

არავინ იცის, როდის დაიწყეს ქართველებმა ქვეყრის შექმნა, ან რამ გამოიწვია ეს პროცესი, მაგრამ ფაქტია, რომ ქვეყრის შექმნა და მასში ღვინის დაყენების ტექნოლოგია ჩვენი წინაპრების მიერ დატოვებული საოცარი ცოცხალი მემკვიდრეობაა. ქვეყრში ჩასმულ ღვინოს განსაკუთრებული თვისებები აქვს: ფერი, სუნი, გემო, არომატები და ტანინები, რომლებიც განსაზღვრავენ: ქვეყრში მინაში ჩაფლული მუდმივი ტემპერატურა, ყურძნის სრული დუღილი, რომელიც მხოლოდ ქვეყრში შეიძლება განხორციელდეს, ყოველგვარი ჩარევისა და ქიმიური პროცესების გარეშე. ქვეყრში ღვინის დაყენების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პროცესია დუღილი და შემდეგ ღვინის დავარგება. ტრადიციული ქვეყრის ღვინო უნდა დავარგდეს ქვეყრში 6 თვის განმავლობაში, ამ პერიოდში ღვინო აღწევს უმაღლეს ხარისხს, იძენს მრავალფეროვან და ძლიერ ჯიშურ არომატებს. საბოლოოდ, შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყრი უნიკალური ჭურჭელია როგორც ფორმით, ისე შინაარსით, მიუხედავად იმისა, რომ მის მიერ ღვინოზე მოხდენილი ყველა დადებითი ეფექტი, რომლებმაც ქვეყრს მსოფლიო აღიარება მოუტანა, ჯერ სრულად არ არის გამოკვლეული. (ქვეყრი და ტრადიციული ქართული მეღვინეობა - ჟორა გაბრიჩიძე, 2018)

ქვეყრი, როგორც ფორმით, ისე შინაარსით გამორჩეული ჭურჭელია, ასევე საინტერესო და უნიკალურია მისი დამზადების პროცესიც. ქვეყრი მზადდება საქართველოს სამ რეგიონში: კახეთში, იმერეთსა და გურიაში. „მექვეყრე“ - ქვეყრის მწარმოებელი და სპეციალური პროფესიაა, რომელიც ოჯახური ტრადიციაა და თაობიდან თაობას გადაეცემა. ამიტომ საქართველოში მხოლოდ რამდენიმე პროფესიონალი „მექვეყრეა“. ეს პროფესია არსად ისწავლება, მხოლოდ ძველი „მექვეყრე“ გადასცემს თავის ცოდნას ოჯახის ახალგაზრდა თაობას. (ქვეყრი და ტრადიციული ქართული მეღვინეობა - ჟორა გაბრიჩიძე, 2018)

იუნესკოს აღიარებამ ქართველ მევენახეობასა

და მეღვინეობას, ასევე ტურიზმს დამატებითი შესაძლებლობები გაუხსნა. 2014 წლიდან საქართველოში ღვინის ტურიზმის ახალი მიმართულება აქტიურად იწყებს განვითარებას, რომელშიც როგორც სახელმწიფო სტრუქტურები, ისე კერძო სექტორი აქტიურად ერთვება მცირე საოჯახო ღვინის მარანების განვითარებით, ვენახების ფართო გაშენებით და ღვინის ხარისხის გაუმჯობესებით. ქართველ ხალხთან ერთად, საერთაშორისო ორგანიზაციები, მედია საშუალებები, ტურიზმისა და ღვინის ინდუსტრიის წარმომადგენლები აქტიურად იწყებენ ქვეყრის ღვინის რეგიონში სტუმრობას, ღვინისა და ქვეყრის აღმოჩენას, ქვეყანას, რომელსაც საოცარი მასპინძლობის კულტურა აქვს ღვინოსთან ერთად, ხელუხლებელი ბუნება და ავთენტურად შემონახული ტრადიციები, გასტრონომია და რიტუალები. (ღვინის ტურიზმი, როგორც დიდი შესაძლებლობა საქართველოსთვის - მაია მელაძე, 2016)

ღვინის ტურიზმის ეკონომიკური და სოციალური გავლენები

რა არის ღვინის ტურიზმი და რატომ ირჩევენ ღვინის მწარმოებელი ქვეყნები მის განვითარებას? ეს არის პროცესები, რომლებიც ითვალისწინებს ვიტიკულტურისა და ტურიზმის სექტორების მჭიდრო თანამშრომლობას. ღვინის ტურიზმი აგროტურიზმის ნაწილს წარმოადგენს და ღვინის ინდუსტრიის თანმდევი საქმიანობაა, რომელიც რეგიონის განვითარებას უწყობს ხელს. ღვინის ტურიზმის სისტემა შედგება სამი ძირითადი მოთამაშისგან: მომხმარებლები/მოგზაურები, დანიშნულების ორგანიზაციები (DMO) და მომწოდებლები. (გეცი და ბრაუნი, 2006).

ღვინის ტურიზმი ძალიან სწრაფად მზარდი და მრავალფეროვანი ინდუსტრიაა. ეს ტურიზმის მიმართულება მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ტურიზმის ღირებულებათა ჯაჭვში, რადგან ღვინის ტურისტი — პირი, რომელიც მოგზაურობას იწყებს ქვეყნის ღვინის კულტურის გასაცნობად, — ღვინოსთან ერთად ეცნობა ქვეყნის ისტორიას, ავთენტურ ცხოვრებას, გასტრონომიას, ტრადიციებსა და რიტუალებს.

ღვინის ტურიზმს მრავალი სარგებელი მოაქვს ადგილობრივი ეკონომიკისთვის, რადგან ღვინის ტურისტული პროდუქტების და სპეციალური გამოცდილების შესაქმნელად აუცილებელია ადგილობრივი საზოგადოების მჭიდრო ჩართულობა ამ მიმართულების განვითარებაში. ადამიანები, რომლებსაც ღვინის კულტურის გაცნობა სურთ, დიდ ყურადღებას აქცევენ ადგილობრივ ყურძნის ჯიშების საუკუნოვან ნესებსა და მათ ღვინოდ გარდაქმნას. ეს ყველაფერი საბოლოოდ გამოიწვევს სამუშაო ადგილების შექმნას, შემოსავლის გენერირებას და ტურისტების მოზიდვას.

ღვინის წარმოება რთული პროცესია, საუკეთესო ღვინის შექმნას დიდი შრომა სჭირდება. შესაბამისად, ღვინის ტურიზმი ხელს უწყობს ამ კომპეტენციების მქონე მუშახელის დასაქმებას ადგილობრივ ეკონომიკაში. ასევე, ღვინის ტურიზმი იზიდავს ტურისტებს, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან საინტერესო ღვინოების დაგემოვნებითა და ყურძნის კრეფისა და დანურვის პროცესში მონაწილეობით. ეს შემოსავალს აძლევს ადგილობრივ ბიზნესს და ეხმარება რეგიონული ეკონომიკის გაძლიერებას.

ღვინის ტურიზმის მნიშვნელოვანი სარგებელი არის ეკონომიკური პოზიტიური ზემოქმედება, რომელიც მიიღწევა შემდეგნაირად: ბევრი ღვინის რეგიონი ფლობს ტურისტულ მაღაზიებს, რესტორნებს და სხვა ბიზნესებს, რომლებიც ვიზიტორებს ემსახურებიან. ეს შემოსავლები ხელს უწყობს მთავრობის სერვისებისა და ინფრასტრუქტურის მხარდაჭერას ღვინის წარმოების რეგიონებში. გარდა ამისა, ღვინის ტურისტები ხშირად ხარჯავენ ფულს სასტუმროს მომსახურებაზე, ტრანსპორტზე და სხვა მოგზაურობასთან დაკავშირებულ ხარჯებზე. ეს ყველაფერი, რეგიონის ტურისტული განვითარებასთან ერთად, საბოლოოდ იწვევს ეკონომიკურ სტაბილურობას. (ღვინის ტურიზმი, როგორც მექანიზმი საქართველოს სოფლის და რეგიონული განვითარებისთვის, რუსუდან კუტათელაძე, თამარ კობლიანიძე, ლელა კოჩლამაზაშვილი, 2021)

სოციალური გავლენები:

ღვინის ტურიზმი ეკონომიკურ სარგებელს ბევრად სცდება და რეგიონის მნიშვნელოვანი სოციალური სარგებელიც მოაქვს მისი განვითარების პროცესში. ის მნიშვნელოვან როლს თამაშობს კულტურულ გამოცდილებაში, ადგილობრივი საზოგადოების ჩართულობაში, მოტივაციის გაზრდასა და კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებაში.

კულტურული მხარდაჭერა:

ღვინის ტურიზმი საშუალებას აძლევს მოგზაურებს, ღვინოსთან ერთად აღმოაჩინონ რეგიონის ისტორია, კულტურული მახასიათებლები, გაეცნონ წარსულს და დაინახონ, როგორ ცხოვრობდა ეს საზოგადოება საუკუნეების წინ, რას ჭამდა, როგორ ამზადებდა, როგორ იმოსებოდა და რა იყო მისი ყოველდღიური რუტინა. ეს საშუალებას აძლევს მეღვინეებს, დაამყარონ ემოციური კავშირი სტუმრებთან, რაც საბოლოოდ ქმნის ძალიან დადებით გამოცდილებას.

საზოგადოების მხარდაჭერა:

სტატისტიკური მონაცემები აჩვენებს, რომ ღვინის ტურიზმის განვითარება იზიდავს ვიზიტორებს ღვინის რეგიონებში, რაც თავის მხრივ მხარს უჭერს ადგილობრივ ბიზნესს და ხელს უწყობს ეკონომიკურ განვითარებას. ღვინის ბიზნესთან ერთად, ღვინის ტურისტული ნაკადის ზრდა ხელს უწყობს სხვა ბიზნესების განვითარებას, როგორიცაა სუვენირე-

ბის, ხელნაკეთი ნივთების, საოჯახო სასტუმროების, ტრანსპორტის, გიდის მომსახურებისა და კვების ობიექტების განვითარება. ეს პროცესები ლოგიკურად ავითარებს ადგილობრივ საზოგადოებას სწრაფად და წარმატებით, რადგან ადამიანები რეაგირებენ სტიმულებზე და ყველაზე დიდი სტიმული არის შემოსავლის ზრდის პოტენციალის აღქმა. ამ შემთხვევაში მთავარი სტიმული ღვინის ტურიზმია.

ცნობიერების ამაღლება:

ღვინის ტურიზმი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ადგილობრივი საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებაში. როდესაც ტურისტები იწყებენ ერთ მცირე მარნის მონახულებას კონკრეტულ ღვინო სოფელში, მეზობლები ინტერესდებიან და მოტივირებული ხდებიან. წარმატებული მეზობლების მაგალითის მიხედვით, ეს ადამიანები უკვე სხვაგვარად აფასებენ საკუთარ ისტორიულ მემკვიდრეობას, ზრუნავენ მასზე და ცდილობენ ამ რესურსების გამოყენებას საკუთარი სარგებლისთვის. საბოლოოდ, ჩვენ ვიღებთ რეგიონის მდგრადი განვითარების წარმატებულ გამოცდილებას.

პიროვნული და საზოგადოებრივი სარგებელი:

ღვინის ტურიზმის დადებითი გავლენა შესამჩნევია როგორც პირად ცხოვრებაში, ასევე საზოგადოების კეთილდღეობაზე. ადგილობრივი მოსახლეობა აღიარებს იმ ეკონომიკურ, სოციალ-კულტურულ და გარემოსდაცვით სარგებელს, რომელსაც მარნები საზოგადოებას სთავაზობენ. ერთი წარმატებული მარნის განვითარება არა მხოლოდ მოტივაციას ზრდის, არამედ ქმნის ახალ სამუშაო ადგილებს, ასაქმებს მეზობლებს და რამდენიმე ოჯახს დამატებით შემოსავალს აძლევს.

კულტურული ტრადიციები:

ღვინო, როგორც პროდუქტი, მჭიდროდ არის დაკავშირებული კულტურულ ტრადიციებთან, ზეგავლენას ახდენს სოციალურ ურთიერთობებზე და საკვების ხარისხს აუქმობს. განსაკუთრებით თუ ღრმად ჩავუღრმავდებით ქართული სტუმართმოყვარეობის და სუფრის ტრადიციას, დავინახავთ, რომ ღვინო ქართული სუფრის განუყოფელი ნაწილია. როდესაც ადამიანი იზადება, მას ღვინით ლოცავენ, ხოლო გარდაცვალების შემდეგ ღვინით აცილებენ, რაც ღვინისა და ქართული სულის განუყოფელობას ადასტურებს.

ეს ყველაფერი საბოლოოდ აძლიერებს როგორც ადგილობრივი საზოგადოების შიდა ურთიერთობებს, ასევე ხელს უწყობს ხანგრძლივი ემოციური კავშირების ჩამოყალიბებას საერთაშორისო მოგზაურებსა და მასპინძლებს შორის. (ღვინის ტურიზმი და მდგრადობა: ღვინის ინდუსტრიის ეკონომიკური, სოციალური და გარემოსდაცვითი წვლილი, ხავიერ მარტინეს-ფალკო, ბართოლომე მარკო-ლავარა, ედუარდო სანჩეს-გარსია, ლუის ა. მილიან-ტუდელა, 2024)

Figure: N1

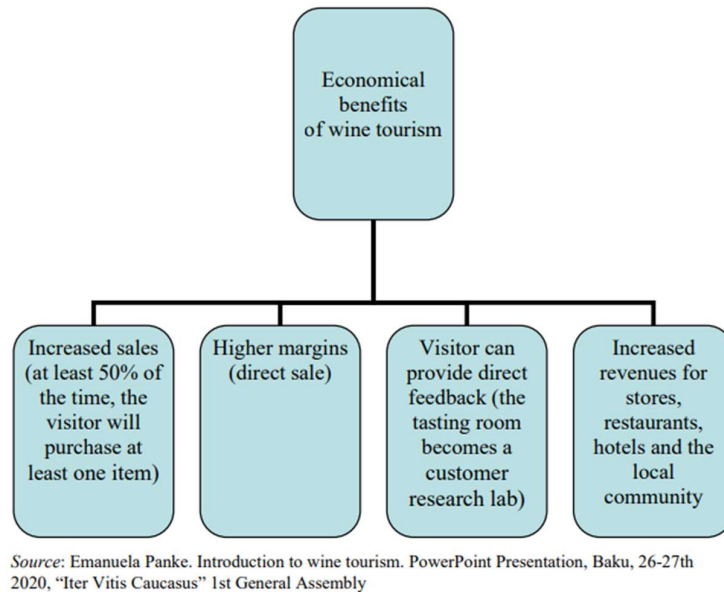
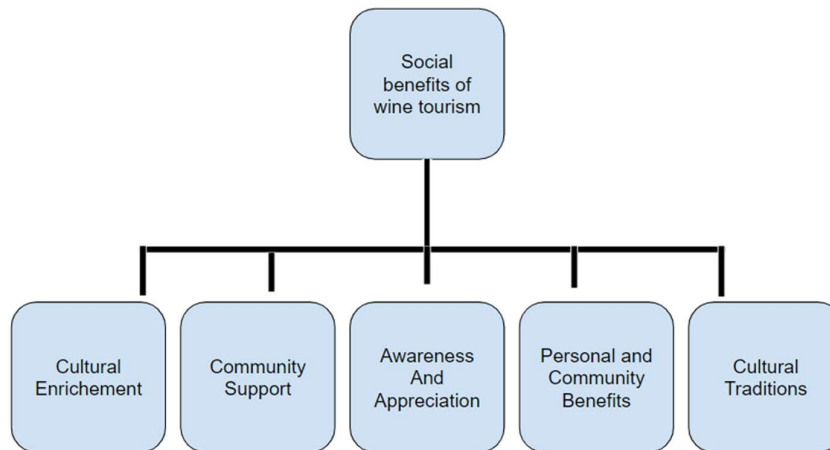

Figure: N2

ღვინის ტურიზმი და კულტურა კახეთის რეგიონში

საქართველოს მრავალფეროვანი ჰაერისა და ნიადაგის გათვალისწინებით, მეღვინეობის ინდუსტრიაში გამოყოფილია 6 ძირითადი ღვინის გავრცელების რეგიონი: კახეთი, ქართლი, იმერეთი, რაჭა-ლეჩხუმი, შავი ზღვის სანაპირო (აჭარა), მესხეთი. თითოეულ რეგიონში მეღვინეობისა და ღვინის ტურიზმის სპეციფიკა ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავდება. ამჯერად განვიხილოთ ვიტყულტურისა და მეღვინეობის განვითარების პროცესები კახეთსა და აჭარაში, ღვინის ტურიზმის განვითარების დონე და, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, ღვინის ტურიზმით გამოწვეული ცვლილებები აღნიშნულ რეგიონებში, მათი გავლენა ეკონომიკაზე, რეგიონის მდგრად განვითარებაზე და ადგილობრივ საზოგადოებაზე.

კახეთი საქართველოს მთავარი მეღვინეობის რეგიონია. ეს არის საქართველოს ყველაზე დიდი და ყველაზე ცნობილი ღვინის რეგიონი, რომელიც დე-

დაქალაქ თბილისიდან დაახლოებით ერთი საათის სავალზეა. კახეთი კავკასიის რეგიონის უძველესი ადამიანის საცხოვრებელი ადგილია და ღვინის სამშობლოდ ითვლება, არქეოლოგიური ნაშთები კი რამდენიმე ათასწლეულის წინანდელი ღვინის წარმოებაზე მიუთითებს. რეგიონი მდიდარია უძველესი ეკლესიებითა და მონასტრებით, ხოლო კახეთის ყველა კუთხეს განსხვავებული ბუნება, კლიმატი, გავსტრონომია და ცხოვრების სტილი ახასიათებს, რაც აქ მოგზაურობას კიდევ უფრო საინტერესო ხდის.

კახეთში გავრცელებული ღვინის ყურძნის ჯიშებიდან წამყვანი ადგილი უჭირავს საფერავს – წითელ ღვინოს, ხოლო თეთრი ღვინოები მზადდება ძირითადად რაჭანთელის, კახური მწვანისა და ქისის ყურძნიდან. ტრადიციული კახური მეთოდებით დამზადებული ღვინო, გრძელვადიანი დაძველებით ქვევრებში და ფილტრაციის გარეშე, დღითი დღე უფრო დიდ პატივისცემას იძენს. ქარვისფერი ღვინის აღორძინება უფრო და უფრო პოპულარული ხდება და ნელ-ნელა მსოფლიოსაც იპყრობს.

გასული რამდენიმე წლის განმავლობაში საქართველომ 62 სხვადასხვა ქვეყანაში 100 მილიონზე მეტი ბოთლი ღვინო გაატანა, რაც კიდევ უფრო დაეხმარა ქართული ღვინის პოპულარიზაციას და საშუალებას აძლევს ღვინის მოყვარულებს, რომ ქართველი ღვინო ისიამოვნონ, თუნდაც არ შეეძლოთ საქართველოს მონახულება.

დღესდღეობით, კახეთის რეგიონში ყოველდღიურად იზრდება მოსახლეობის მიგრაცია სხვა რეგიონებიდან. ეს აიხსნება იმით, რომ რეგიონი ყოველდღიურად ეკონომიკურად უფრო ძლიერდება, რაც მნიშვნელოვანი წვლილია ღვინისა და ტურიზმის განვითარებაში. (ღვინის ტურიზმის განვითარების მნიშვნელობა და გამოწვევები - ნინო საჩალელი, 2022)

ღვინის ტურიზმს მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს კახეთის რეგიონის განვითარებაზე საქართველოში. ეს გავლენა მრავალმხრივია და მოიცავს ეკონომიკური განვითარების და ზრდის სხვადასხვა ასპექტს. მთავარი გავლენა, რომელიც კახეთში ღვინის ტურიზმმა გამოიწვია, არის გაყიდვების ზრდა, მომსახურების მრავალფეროვნება, რაც ნიშნავს, რომ რეგიონი წარმოდგენილია მრავალფეროვანი განთავსების ობიექტებით, ღვინის თემატიკით და არა მხოლოდ. ღვინის ტურიზმს ძალიან დადებითი ეფექტი აქვს კახეთის რეგიონის ეკონომიკურ შემოსავალზე, რაც ბიზნესებს მოაქვს ნატურალური პროდუქციის, სუვენირების, ღვინისა და ადგილობრივი სამზარეულოს დეგუსტაციებისა და მასტერკლასების გაყიდვით. კერძოდ, კახეთში შექმნილი ღვინის ტურისტული პროდუქტებია: ღვინის გზები, რთველის ტურები, ვენახების მონახულება, თემატური სასტუმროები, მაგალითად, მღვიმეების ფორმით, ღვინის აბანოები და სხვ., რაც ვიზიტორებს იზიდავს და მეტ ფულს ხარჯავენ, რაც ტურისტული ეკონომიკის მთავარი მიზანია.

გარდა ამისა, კახეთში მეღვინეობის, განსაკუთრებით კი ქვევრში ღვინის დამზადების ტექნოლოგიის განვითარება კიდევ უფრო გაზრდის კახეთში მოგზაურობის მსურველთა რაოდენობას. შეიძლება ითქვას, რომ კახეთში ღვინის ტურიზმის წარმატება მნიშვნელოვნად ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკას, სოფლის განვითარებასა და ტურიზმის სტატისტიკას, ქმნის დამატებით შემოსავალს, აძლიერებს მდგრადობას და ხარისხიანი ღვინის წარმოებისა და ექსპორტის მეშვეობით რეგიონს პრესტიჟს მატებს. (ღვინის როლი კახეთის რეგიონის განვითარების ტურიზმში, პაატა კოლუაშვილი, მერი ოსოშვილი, 2022)

დასკვნა

საბოლოოდ შეიძლება მკაფიოდ ითქვას, რომ ღვინო არის ჯადოსნური სასმელი, რომლის სამშობლოდაც მსოფლიომ საქართველო აღიარა და ეს ფაქტი ქვეყანას აძლევს იმ უპირატესობას, რომ

ღვინის ყველა დადებითი ეფექტი გამოიყენოს ქვეყნის მდგრადი განვითარებისათვის. ზემოხსენებულ სტატიაში არაერთხელ დადასტურდა, თუ რამდენად დიდი დადებითი გავლენა აქვს ღვინის ტურიზმის განვითარებას. ტურიზმი ზოგადად, და განსაკუთრებით ღვინის ტურიზმი კახეთის მაგალითზე, არის სოფლის, რეგიონისა და ქვეყნის განვითარების ერთადერთი ძლიერი ინსტრუმენტი. იმ რეგიონში, სადაც ღვინო მთავარ როლს ასრულებს, ღვინის ტურიზმი მაქსიმალურად უნდა განვითარდეს, რათა ადგილობრივი საზოგადოება გაძლიერდეს, რეგიონის ეკონომიკა მდგრადად განვითარდეს, კულტურული მემკვიდრეობა სათანადოდ იყოს მოვლილი და დაფასებული. საბოლოო ჯამში, ეს ყველაფერი ქვეყნის სწორ და სწრაფ განვითარებაზე აისახება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ღვინის გზამკვლევი - მალხაზ ხარბედია 2018
2. ღვინის ტურიზმის განვითარების მნიშვნელობა და გამოწვევები - ნინო საჩალელი 2022
3. ვაზისა და ღვინის კულტურა საქართველოში - მაია მირველაშვილი, დავით მაგრაძე 2015
4. ღვინის როლი ტურიზმის განვითარებაში კახეთის რეგიონში - პაატა გოგუაშვილი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი მერი ოსოშვილი, დოქტორანტი 2018
5. ქვევრი და ტრადიციული ქართული მეღვინეობა - ჟორა გაბრიჩიძე 2018
6. ღვინის ტურიზმი, როგორც დიდი შესაძლებლობა საქართველოსთვის - მაია მელაძე 2016
7. მევენახეობა და მეღვინეობა აჭარაში არქეოლოგიური ძეგლების მიხედვით - იზოლდა დუმბაძე 2022
8. ღვინის ბაზარი და მევენახეობა. მევენახეობის დივერსიფიკაციის კონკურენტული მოდელები საქართველოში - ეთერ ხარაიშვილი 2017
9. ღვინის როლი კახეთის რეგიონში ტურიზმის განვითარებაში - პაატა კოლუაშვილი, მერი ოსოშვილი 2022
10. ღვინის ტურიზმი და მდგრადობა: ღვინის ინდუსტრიის ეკონომიკური, სოციალური და გარემოსდაცვითი წვლილი - ხავიერ მარტინეს-ფალკო, ბართოლომე მარკო-ლახარა, ედუარდო სანჩეს-გარსია, ლუის ა. მილან-ტუდელა 2024
11. ღვინის ტურიზმი, როგორც მექანიზმი საქართველოს სოფლის და რეგიონალური განვითარებისათვის - რუსუდან ქუთათელაძე, თამარ ქობლანიძე, ლელა კოჭლამაზაშვილი 2021
12. ზედაშის კულტურა საქართველოში - დავით ჭითანავა 2022
13. ქართული სამზარეულოს კულტურა და სუფრის ტრადიციები - გიორგი გოცირიძე 2007.

ფინანსური ინსტიტუტების ჩართულობის პირველი ნაბიჯები კრიპტოაქტივების ეკონომიკასთან ინტეგრაციის გზაზე

ეკა ავალიანი
სტუდ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

კრიპტო აქტივები ანუ იგივე ციფრული აქტივები წარმოადგენენ აქტივების ახალ კლასს, რომელიც თავისთავში აერთიანებს ფულის, საქონლისა და ტექნოლოგიების გარკვეული ტიპის მახასიათებლებს. მათი ეკონომიკური ბუნება მრავალფეროვანია და მისი შესწავლა მოიცავს ისეთ ეკონომიკურ ასპექტებს როგორცაა: ციფრული ფულის ემისია, ციფრული ფულის ფუნქციონალური და სამართლებრივი ანალიზი, რომელიც მიზნად ისახავს მომხმარებელთა დაცვასა და უკანონო ტრანზაქციების წინააღმდეგ მიმდინარე ღონისძიებების გატარებას.

დღევანდელ ფინანსურ სამყაროში არსებული რისკების და წინააღმდეგობების მიუხედავად კრიპტო აქტივები ეკონომიკაში ინტეგრაციის მიმართულებით სტაბილურად აგრძელებენ განვითარებას. შესაბამისად მათ მიმართ იზრდება როგორც ინვესტორების, ასევე სახელმწიფო მთავრობების, საბანკო სისტემის და საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების დაინტერესება.

სტატიაში მიმოხილულია საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტებისა და საბანკო სექტორის დამოკიდებულებები და მათ მიერ გადადგმული პირველი ნაბიჯები, რომელიც ემსახურება არსებულ ფინანსურ სამყაროში კრიპტო აქტივების ინტეგრაციის პროცესებს.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (IMF), ფინანსური ქმედების სპეციალური ჯგუფი (FATF), ფინანსური რეგულირების საერთაშორისო კომიტეტი, ევროპის საბანკო ორგანო (EBA) და ისეთი მიშვნელოვანი საბანკო ინსტიტუტები როგორიცაა: Goldman Sachs, JPMorgan Chase & Co, Morgan Stanley, Citigroup, BNY Mellon (The Bank of New York Mellon Corporation) უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებენ საერთაშორისო მარეგულირებელი და ტექნიკური სტანდარტების შემუშავებაში, რომლებიც უზრუნველყოფენ დეცენტრალიზებული ფინანსური ინსტრუმენტების უსაფრთხოების, გამჭვირვალობის და თავსებადობის ხელშეწყობას.

საკვანძო სიტყვები: კრიპტო აქტივი, საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტები, ციფრული ფული, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, ბლოკჩეინ ტექნოლოგია, ფინტექ კომპანიები(ფინანსური ტექნოლოგიების მიმწოდებელი კომპანიები), ბიტკოინის ფიურერსი.

INITIAL STEPS IN THE INTEGRATION OF CRYPTO ASSETS BY FINANCIAL INSTITUTIONS INTO THE GLOBAL ECONOMY

Eka Avaliani
PHD student at GTU

INTRODUCTION

Crypto assets, also known as digital assets, are a new class of assets that combine characteristics of money, certain goods and technology. Their economic nature is diverse, and its study includes such economic aspects as: emission of digital money, functional and legal analysis of digital money, which is aimed at consumer protection and implementation of ongoing measures against illegal transactions.

Despite the risks and contradictions in today's financial world, crypto assets continue to develop steadily in the direction of integrating into the global economy. Accordingly, the interest of investors, state governments, banking system and international financial institutions is increasing.

The article reviews the standpoints of international financial institutions and the banking sector as well as the first steps taken by them, which serve the processes of integration of crypto assets in the existing financial world.

International Monetary Fund (IMF), Financial Action Task Force (FATF), International Cooperation on Financial Regulation, European Banking Authority (EBA) and such important banking institutions as: Goldman Sachs, JPMorgan Chase & Co, Morgan Stanley, Citigroup, BNY Mellon (The Bank of New York Mellon Corporation) plays an important role in the development of international regulatory and technical standards that ensure the promotion of security, transparency and compatibility of decentralized financial instruments.

Key words: crypto asset, international financial institutions, digital money, International Monetary Fund, blockchain technology, fintech companies (financial technology companies), bitcoin futures

დეცენტრალიზებული ფინანსური სერვისების მხარდაჭერა ბანკებისა და ფინანსური ინსტიტუტების მიერ არის ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი კრიპტო აქტივების ფინანსურ სისტემაში ინტეგრაციისთვის. გავლენიანი საერთაშორისო ორგანიზაცია, როგორც საერთაშორისო სავალუტო ფონდია (სსფ), რომელიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს გლობალური ეკონომიკური პოლიტიკისა და რეკომენდაციების ჩამოყალიბებაში. არსებული რეალობის გათვალისწინებით სულ უფრო მეტ ყურადღებას უთმობს გლობალურ ფინანსურ სტაბილურობაზე ზრუნვას რაც გამოიხატება იმ ძირითადი რეკომენდაციებითა და შეხედულებებით, რომელიც სსფ-მა შეიმუშავა კრიპტო აქტივებთან დაკავშირებით.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდი კრიპტო აქტივებთან დაკავშირებული რისკების მართვისთვის ხაზს უსვამს ყოვლისმომცველი მარეგულირებელი ჩარჩოების საჭიროებას, რომელიც მოიცავს მომხმარებელთა დაცვასთან, ფულის გათეთრების წინააღმდეგ (AML) და ტერორიზმის დაფინანსების (CFT) ბრძოლასთან დაკავშირებულ საკითხებს.

მნიშვნელოვანია, რომ საერთაშორისო სავალუტო ფონდი მოუწოდებს ქვეყნებს, გამოიკვლიონ CBDC-ების (Central bank digital currency). ცენტრალური ბანკის ციფრული ფულის განვითარება, როგორც ციფრული ვალუტების უპირატესობების გამოყენების გზა, მონეტარული პოლიტიკისა და ფინანსური სტაბილურობის კონტროლის დროს.

კრიპტო აქტივების ტრანსსასაზღვრო ბუნების გათვალისწინებით, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი მხარს უჭერს საერთაშორისო თანამშრომლობას. მარეგულირებელი მიდგომების შემუშავებისა და საუკეთესო პრაქტიკის გაზიარებისთვის. საფინანსო ინსტიტუტებს ასევე მოუწოდებს შეაფასონ კრიპტო აქტივების პოტენციური რისკები, მათ შორის ბაზრის არასტაბილურობა, კიბერუსაფრთხოების საფრთხეები და ფინანსური არასტაბილურობის პოტენციალი.

მნიშვნელოვანია, რომ სავალუტო ფონდი რეკომენდაციას უწევს კრიპტო ტრანზაქციებთან დაკავშირებული მკაფიო საგადასახადო პოლიტიკის შემუშავებას, რათა მინიმუმამდე იქნეს დაყვანილი გადასახადებისგან თავის არიდების რისკები.

გაცემულ რეკომენდაციებში სავალუტო ფონდი ყურადღებას ამახვილებს, როგორც საზოგადოების განათლების მნიშვნელობაზე კრიპტო აქტივების რისკებისა და სარგებლიანობის შეფასების კუთხით, ასევე ინვესტორებს შორის ინფორმირებული გადაწყვეტილების მიღების ხელშეწყობასა და აუცილებლობაზე.

კრიპტოაქტივების ეკონომიკაში ინტეგრაციის კუთხით ასევე მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ ფი-

ნანსური სამოქმედო სამუშაო ჯგუფსა (FATF) და ფინანსური რეგულირების საერთაშორისო კომიტეტს (ICFR). FATF ამზადებს დირექტივებს ფულის გათეთრებისა და ტერორიზმის დაფინანსების წინააღმდეგ (AML/CFT), რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას კრიპტო აქტივების და დეცენტრალიზებული ფინანსური ინსტრუმენტებით განხორციელებული ოპერაციების უსაფრთხოებისათვის. საერთაშორისო ფინანსური მარეგულირებელი ორგანო ასევე მუშაობს კრიპტოვალუტების და დეცენტრალიზებული ფულის რეგულირების სტანდარტებისა და სახელმძღვანელო პრინციპების შემუშავებაზე.

ევროკავშირის ფარგლებში, დეცენტრალიზებული ფულის სტანდარტების შემუშავებაზე მუშაობას ახორციელებს ასევე ევროპის საბანკო ორგანო (EBON), რომელიც პასუხისმგებელია ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში საბანკო სისტემის რეგულირებაზე. ეს ორგანო კრიპტოვალუტის კომპანიებისა და ბირჟებისათვის, ახორციელებს ახალი სტანდარტებისა და გაიდლაინების შექმნას რათა უზრუნველყოს მათი ფუნქციონირება მარეგულირებელ მოთხოვნებთან და უსაფრთხოების სტანდარტებთან შესაბამისობაში.

მიუხედავად იმისა, რომ კრიპტო აქტივები კონკურენციას უწევს ტრადიციულ საბანკო სისტემას, ზოგიერთი ბანკი ფინანსურ ინსტიტუტებთან ერთად იწყებს ინტერესის გამოხატვას ამ სფეროს მიმართ და მის ინტეგრირებას თავის ოპერაციებში.

2021 წელს Goldman Sachs-მა თავისი კლიენტებისთვის განაახლა ბიტკოინის ფიუჩერსებით ვაჭრობა. რაც მიანიშნებს კრიპტოვალუტებში ინვესტირების მიზნების ინტერესს. ბანკმა ასევე განახორციელა ინვესტიცია კრიპტოვალუტის ფონდში, რაც ხაზსუსვამს მათ რწმენას ამ ბაზრის პერსპექტივების მიმართ. მნიშვნელოვანია, რომ Goldman Sachs-მა კლიენტებს უფლება მისცა, სხვადასხვა ფინანსური პროდუქტების საშუალებით მოახდინონ ინვესტირება ბიტკოინის ფონდებში და კრიპტოვალუტის აქტივებში.

Goldman Sachs ასევე დაინტერესებულია ინოვაციური ბლოკჩეინისა და DeFi პროექტებით, რომლებმაც მომავალში შესაძლოა შეცვალონ ფინანსური სერვისების ლანდშაფტი. შესაბამისად ბანკი ახორციელებს ანალიტიკურ ანგარიშებსა და კვლევებს კრიპტოვალუტებთან და მათ ბაზართან დაკავშირებით, რაც მიუთითებს ამ სფეროს შესწავლის სერიოზულ მიდგომაზე.

Goldman Sachs-ის ინტერესი კრიპტოვალუტებით, მიუთითებს ტრადიციული ფინანსური ინსტიტუტების შეხედულებების ევოლუციაზე კრიპტოვალუტებისა და ბლოკჩეინის ტექნოლოგიების მიმართ. ასევე გამოხატავს ბანკის მცდელობას მოერგოს ფინანსური ინდუსტრიის ცვალებად ტენდენციებს და დააკმაყოფილოს თავისი კლიენტების

ინტერესები კრიპტო აქტივების ინვესტიციებთან დაკავშირებით.

კრიპტოვალუტების და ბლოკჩეინის ტექნოლოგიებისადმი მზარდი ინტერესის ფონზე, რამდენიმე სხვა მსხვილმა ბანკმა და ფინანსურმა ინსტიტუტმა ასევე გამოიჩინა ინტერესი და ინვესტიცია განახორციელა კრიპტოვალუტაში ან კრიპტოვალუტათან დაკავშირებულ კომპანიებში.

JPMorgan Chase & Co. მიუხედავად იმისა, რომ კრიპტოვალუტების მიმართ, თავდაპირველად სკეპტიკურად იყო განწყობილი არსებული რეალობის გათვალისწინებით ბოლო წლებში დაიწყო პოზიციის შეცვლა და ბანკთაშორის გადახდების გასამარტივებლად გამოუშვა თავისი კრიპტოვალუტა JPM Coin. პარალელურად ატარებს ექსპერიმენტებს ბლოკჩეინის ტექნოლოგიაზე ფინანსური პროცესების გასამარტივებლად.

ისეთმა მნიშვნელოვანმა საბანკო ინსტიტუტმა როგორც მორგან სტენლი (Morgan Stanley) დაიწყო თავისი კლიენტებისთვის წვდომის მიცემა კრიპტოვალუტის ფონდებსა და საინვესტიციო პროდუქტებზე. კლიენტების ინფორმირებულობის უზრუნველსაყოფად საბანკო სისტემა აქტიურად სწავლობს კრიპტოვალუტის და ბლოკჩეინის ბაზრებს, აქვეყნებენ ანალიტიკურ ანგარიშებს და გვთავაზობენ საინვესტიციო სტრატეგიებს.

სიტigrupმა (Citigroup) გამოაქვეყნა ანგარიშები, რომლებიც აანალიზებს კრიპტოვალუტის ბაზარს, იკვლევს ტენდენციებს, რისკებს და პოტენციურ მარეგულირებელ ზემოქმედებას. ბანკმა შეისწავლა ისეთი სერვისების შეთავაზება, როგორიცაა ციფრული აქტივების მეურვეობის გადანევიტილებები, რომელიც მიმართულია ინსტიტუციურ კლიენტებზე.

არსებული ოპერაციებისა და გადახდის სისტემების გაუმჯობესების მიზნით Citigroup მა გამოიკვლია ბლოკჩეინ ტექნოლოგიების გამოყენება. კრიპტოაქტივებთან დაკავშირებული გადანევიტილებების შემუშავებისათვის ბანკი აწარმოებს პარტნიორობას ფინტექ კომპანიებთან. გარდა აღნიშნულისა ბანკი ჩართულია დისკუსიებში მარეგულირებლებთან.

BNY Mellon (The Bank of New York Mellon Corporation) ბანკმა გამოაცხადა ინოვაციური განყოფილების შექმნა, რომელიც ჩაერთვება ბლოკჩეინის ტექნოლოგიებისა და კრიპტოვალუტების კვლევისა და განვითარებაში.

HSBC (Hongkong and Shanghai Banking Corporation) გამოხატა დაინტერესება ბლოკჩეინის ტექნოლოგიის შესწავლით ფინანსური ტრანზაქციებისა და გადახდების გასაუმჯობესებლად.

ფაქტია, რომ ტრადიციული საბანკო სისტემის მიერ სხვადასხვა ხარისხის ინტერესის გამოვლენა კრიპტო აქტივების და ბლოკჩეინის ტექნოლოგიების მიმართ, მათ მიერ ახალი პოტენციალის ძიება ფი-

ნანსური პროცესების გამარტივებისა და კლიენტებისთვის ახალი სერვისების მიწოდების მიზნით. აჩვენებს, რომ ტრადიციული საბანკო სისტემა აღიარებს დეცენტრალიზებული ტექნოლოგიების პოტენციალს ფინანსური პროცესების გამარტივებისთვის.

დასკვნა

საერთაშორისო ორგანიზაციები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ დეცენტრალიზებული ფულის სტანდარტების შემუშავებაში, უზრუნველყოფენ მის თავსებადობას, უსაფრთხოებას და გამჭვირვალობას გლობალურ ფინანსურ სივრცეში. მათი რეკომენდაციები და სტანდარტები გავლენას ახდენს სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობასა და პოლიტიკაზე, რაც ხელს უწყობს უფრო ხელსაყრელი გარემოს შექმნას დეცენტრალიზებული ფინანსური ინსტრუმენტების შემუშავებისა და გამოყენებისთვის.

ზემოთ განხილული რეკომენდაციები მიზნად ისახავს შექმნას დაბალანსებული მიდგომა, რომელიც ხელს უწყობს ინოვაციებს, პარალელურად კი უზრუნველყოფს ფინანსურ სტაბილურობას და იცავს მომხმარებლებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. სიჭინავა ა. „ეკონომიკური კვლევის მეთოდები“ სალექციო კურსი თბ 2019წ
2. ცომიაია ა. „თანამედროვე მაკროეკონომიკა“. წიგნი1 თბ 2022წ საქ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
3. ჯოლია გ. „საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები“ თბ 2015წ ევროპის სასწვლო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
4. Андрюшин С.А. Смена парадигмы денежной системы: от централизации к децентрализации // Актуальные проблемы экономики и права. 2018. № 2.
5. Щеголева Н.Г., Мальсагова Р.Г. Криптовалюты как вектор диджитализации мировой валютной системы: риски и тренды // Государственное управление. Электронный вестник. 2019. № 74. С.
6. The 2020 Geography of Cryptocurrency Report. — URL: <https://bitcoinke.io/wp-content/uploads/2020/09/2020-Geography-of-Crypto-Report-Chainalysis-compressed.pdf> (გადამოწმებულია 04.03.2023წ)
7. Sarnakov I. "DIGITAL FINANCIAL ASSETS: SEGMENTS AND PROSPECTS OF LEGAL REGULATION IN THE BRICS COUNTRIES. BRICS "Law Journal. 2019;6(4):95-113. <https://doi.org/10.21684/2412-2343-2019-6-4-95-113>(გადამოწმებულია 12.09.2024წ)
8. "What is The Future of Crypto in the Banking Sector?" <https://b2binpay.com/en/what-is-the-future-of-crypto-in-the-banking-sector/2024.13.06> (გადამოწმებულია 7.09.2024წ)

გენერიკული სამკურნალო საშუალებების მიმოქცევის თავისებურებები ფარმაცევტულ ბაზარზე

ნანა შაშიაშვილი

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

მარიამ ბაქრაძე

კავკასიის უნივერსიტეტი, სტუდენტი

ანოტაცია

სამკურნალო საშუალებების ფასების ფორმირებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს გენერიკების სეგმენტი ქართულ ფარმაცევტულ ბაზარზე. გენერიკები არსებითად დამკვიდრებული წამლების არაბრენდირებული ვერსიებია, წარმოადგენს აშკარად გამოკვეთილ ეკონომიურ ალტერნატივას ბრენდირებული საშუალებებისთვის. გენერიკების მიერ შექმნილი არსებული კონკურენცია ახდენს სერიოზულ ზეწოლას ფასებზე, რაც საბოლოოდ პოზიტიურად აისახება მომხმარებლებზე და ჯანდაცვის მთლიანი სისტემაზე. არაპატენტირებული პრეპარატების რაოდენობა ფარმაცევტულ ბაზარზე ყოველწლიურად იზრდება, თუმცა, ეკონომიკურმა მოსაზრებებმა და რესურსების დეფიციტმა ბუნებრივია, არ უნდა დაჩრდილოს სამკურნალო საშუალებების უსაფრთხოების საკითხი. გასაგებია, რომ ორიგინალური პრეპარატების მწარმოებლებს ყოველთვის ექნებათ პრეტენზიები გენერიკების მიმართ, ამდენად, ფარმაცევტულ ბაზარზე მათი კონკურენცია დაფუძნებული უნდა იყოს როგორც ორიგინალური, ასევე გენერიკის მწარმოებელი კომპანიების მიმართ ხარისხის მკაცრი სტანდარტების დაცვის მოთხოვნაზე, ასევე, ბიოეკვივალენტობის სანდო ანალიზის შედეგებსა და წამლის ხარისხის დაცვის სისტემის სხვადასხვა ფუნდამენტურ მდგენელებზე.

საკვანძო სიტყვები: ბიოეკვივალენტობა, გენერიკები, ფასების კონკურენცია

FEATURES OF THE CIRCULATION OF GENERIC DRUGS IN THE PHARMACEUTICAL MARKET

Nana Shashiashvili

Assoc. Professor of GTU

Mariam Bakradze

Student, Caucasus University

ABSTRACT

Generics play an important role in the formation of medicinal products in the Georgian pharmaceutical market. Generics are essentially non-branded versions of established drugs, are clearly an economical alternative to branded means. The existing competition creat-

ed by generics puts serious pressure on prices, which ultimately will have a positive impact on consumers and the overall healthcare system. The number of non-patented drugs in the pharmaceutical market is increasing every year, however, economic considerations and resource shortages should naturally not overshadow the safety issue of medicines. It is understood that manufacturers of original drugs will always have complaints about generics, therefore, their competition in the pharmaceutical market should be based on the requirement to adhere to strict quality standards for both original and generic producing companies, as well as the results of reliable bioequivalence analysis and various fundamental components of the drug quality protection system.

Keywords: Bioequivalence, Generics, , Price Competition.

შესავალი

ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის გამმართველით, "გენერიულია ის მედიკამენტი, რომელიც წარმოადგენს ინოვაციური სამკურნალო საშუალების შესაძლო შემცვლელს, მისი წარმოება ხდება ინოვაციური მედიკამენტის მწარმოებლის ლიცენზიის გარეშე და ფარმაცევტულ ბაზარზე მიმოქცევაში შემოდის პატენტის ან სხვა რაიმე ალტერნატიული სპეციფიკური უფლებების ვადის გასვლის შემდეგ". გამოკვეთილად წარმატებული და მაღალი გაყიდვების მქონე ორიგინალური მედიკამენტის პატენტის ვადის გასვლის შემდეგ მწარმოებელი კონკურენტი კომპანიები იწყებენ გენერიკების წარმოებასა და ბაზარზე რეალიზაციას. ერთი შეხედვით, გენერიკი ბაზარზე შემოდის როგორც "ახალი წამალი", მაგრამ რეალურად, ის უკვე კარგად ცნობილი, გამოცდილი საშუალების ანალოგი ვერსიას, იგივე ქიმიური შემადგენლობით. ამიტომ ამ ტიპის პროდუქტებს ხშირად იხსენებენ, როგორც უბრალოდ "ანალოგებს". ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაცია (ჯანმო) მკაცრ მოთხოვნას აყენებს გენერიულ საშუალებების მიმართ, კერძოდ, განსაზღვრავს, რომ ისინი უნდა იყოს ორიგინალური საშუალების ეკვივალენტური სამი მდგენელით: ფარმაცევტული, ბიოლოგიური და თერაპიული.

ძირითადი ნაწილი

ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის (ჯანმო) განცხადების თანახმად, უსაფრთხო და იაფ სამკურნალო საშუალებებზე თანაბარი ხელმისაწვდომობა გადამწყვეტია ყველა ქვეყნის და მარეგულირებლისთვის ჯანმრთელობის საუკეთესო დონის მისაღწევად. მაღალხარისხიან, ხელმისაწვდომ და საჭირო მედიკამენტებზე ხელმისაწვდომობა გლობალური პრობლემა და საზრუნავია, რომლის გადაჭრის ერთ-ერთი ქმედითი გზა გენერიკების სეგმენტზე აქცენტირებაა. ერთადერთი კომპონენტი, რომლითაც შეიძლება განსხვავდებოდეს ბრენდული და გენერიკულ საშუალებები, არააქტიური კომპონენტები ან მათი დამხმარე ნივთიერებებია. შესაძლებელია, გენერიკულ საშუალებებს ჰქონდეთ განსხვავებული არომატიზატორი, სტაბილიზატორი და შემლბავი ინგრედიენტები. სამკურნალო საშუალებები ჩაითვლება ფარმაცევტულ ეკვივალენტად, თუ ისინი შეიცავენ ერთსა და იმავე აქტიურ ინგრედიენტ(ებ)ს მსგავსი რაოდენობით, მსგავსი არიან წამლის ფორმით და ერთი სტანდარტის მოთხოვნებს ექვემდებარებიან. მედიკამენტები ფარმაცევტულად ბიოეკვივალენტურია მაშინ, თუ იგივე დოზით დანიშვნისას ბიოშელწევადობაც მსგავსია და ეფექტურობისა და უსაფრთხოების მაჩვენებლებიც. სამკურნალო საშუალებები თერაპიულად ეკვივალენტურად ჩაითვლება, როდესაც იმავე აქტიურ ინგრედიენტს ან იგივე აქტიური ინგრედიენტის თერაპიულად აქტიურ კომპონენტს შეიცავს და კლინიკურად ავლენს განსაზღვრული ეფექტურობისა და უსაფრთხოების მახასიათებლებს.

ხარისხის კონტროლის თანამედროვე სისტემის პირობებში, სამკურნალო საშუალებების გენერიკული პროდუქტები დღეისათვის „ლეგალური“ ფალსიფიკაციის წყარო შეიძლება გახდეს. ფარმაცევტულ ბაზარზე ხშირად მოქცევაშია მედიკამენტები, რომლებიც ორიგინალისგან განსხვავდებიან წამლის ფორმის შემავსებლებით, ინგრედიენტების მლბავი პროდუქტით ან აქტიური ნივთიერების (თუ გამოყენებულია განსხვავებული იზომერი, მარილი) შემცველობითაც კი. სამკურნალო საშუალების შემავსებელი მნიშვნელოვანი არააქტიური ინგრედიენტია, რადგან მასზე მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული წამლის ფორმიდან როგორც / რამდენი / რა სიჩქარით გამოთავისუფლდება აქტიური ნივთიერება. აქტიური სუბსტანციის მსგავსად, ხარისხის მოთხოვნა უნდა განისაზღვროს შემავსებლისთვის, რამდენადაც ამ ინგრედიენტის მცირედი ცვლილებაც კი ხშირად მნიშვნელოვნად ცვლის მედიკამენტის ხარისხსა და ბიოშელწევადობას, ამასთან, შესაძლოა გახდეს ტოქსიკური ან ალერგიული რეაქციების გამოვლენის მიზეზიც. აღსანიშნავია ისიც, რომ თუ გენერიკის და ორიგინალური

სამკურნალო საშუალების შემავსებლები განსხვავებულია, თერაპიული ეფექტურობისა თუ უსაფრთხოების მაჩვენებლების დეტალური კვლევის გარეშე, ორიგინალური პრეპარატის მახასიათებლების პირდაპირ გადატანა გენერიკულ პროდუქტზე არარელევანტური იქნება. ასეთ შემთხვევაში, გენერიკს მარტივად დასაშვებია ჰქონდეს ორიგინალისგან მკვეთრად განსხვავებული ეფექტი ან თუნდაც, საერთოდ არ იყოს ეფექტური. საყურადღებოა ისიც, რომ გენერიკული საშუალებების წარმოებაში ზოგჯერ გამოიყენება ბიუჯეტური, დაბალი ფასის ინგრედიენტები და/ან შემავსებლები მონოდებული ჩინეთიდან, ვიეტნამიდან ინდოეთიდან, უკრაინიდან, რომელთა ხარისხის დეალური და საფუძვლიანი შეფასება რთული პროცედურაა. დანახარჯების მინიმიზაცია წარმოების პროცესში, რაც უკავშირდება დაბალილირებულების აქტიური ინგრედიენტების გამოყენებას, ხშირად პირდაპირ კავშირშია და აისახება წამლის ხარისხზე. ამ საკითხების გათვალისწინებით, საყურადღებოა თერაპიული ეკვივალენტობა - ეკვივალენტობის III ტიპი. მას შემდეგ რაც დადასტურდება, რომ წამლის „ანალოგს“ თერაპიული ფაქტორის გათვალისწინებითაც შეუძლია ჩანაცვლება, მხოლოდ მაშინ იქნება რელევანტური ორიგინალის შეცვლა გენერიკით. თერაპიულ ეკვივალენტობასთან ერთად, უსაფრთხოების პროფილიც უნდა შეფასდეს კლინიკური კვლევებით, დანახარჯი კი ლოგიკურია, რომ მნიშვნელოვნად გაზრდის სამკურნალო საშუალების ფასს. ბუნებრივია, რომ ეფექტური, ხარისხიანი, კარგად შესწავლილი „ანალოგი“ ვერ იქნება მნიშვნელოვნად დაბალი ფასის. ისეთი გენერიკის არსებობისას, თუ არ დგინდება ფარმაცევტული ეკვივალენტობა, ბიოეკვივალენტობაც ორიგინალი პრეპარატისგან განსხვავებულია და არ არის განსაზღვრული თერაპიული ეკვივალენტობა, სწორი დანიშნულების მიუხედავად, სასურველი შედეგი მკურნალობის შედეგად ვერ მიიღწევა. სწორედ, ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელია გამოვიყენოთ ტერმინი - „ლეგალური ფალსიფიკაცია“. [1]

კვლევისა და პრომოციების დროს მინიჭებული პატენტებისა და ასევე, სხვადასხვა ფორმის ბაზრის ექსკლუზიურობის გამო, სამკურნალო საშუალებების მწარმოებლებს მოიხსენიებენ ბრენდის სახელით ან კორპორაციების დასახელებით, რომლებიც ფლობენ მონოპოლიურ პოზიციებს ფარმაცევტულ სექტორში. შესაბამისად, ეს ბიზნესები აწესებს მაქსიმალურ ფასს პროდუქტიაზე.

კვლევებმა, რომელთაგან ბევრი აქცენტირებული იყო აშშ-ს წამლის ინდუსტრიაზე, გამოავლინა თერაპიული ალტერნატივები, რომლებიც ხშირად მოხსენიებულია, როგორც „მე-ტო“ მედიკამენტები ან წამლების ანალოგები, ისინი ხშირად აწყდებიან ფასის კონკურენციის პრობლემას. მაგალითად, კო-

ნგრესის ბიუჯეტის ოფისმა (CBO) შეერთებულ შტატებში ეს ფაქტი გამოავლინა ხუთ თერაპიულ კლასში, ანალოგიურად, დანიის საავადმყოფოს აფთიაქებში შეთავაზებულ ფარმაცევტული პროდუქტების შემცვლელებს შორის ფასის შეჯიბრებითობა ასევე არ იყო აშკარა და ნათლად გამოკვეთილი, მკვლევარებმა, ლუმ და კომანორმა აღნიშნეს, რომ თერაპიული შემცვლელების პროექტის დანერგვის შემდეგ, ბრენდული სამკურნალო საშუალებების საშუალო ფასი შესამჩნევად უფრო სწრაფად გაიზარდა. რთულია მიზეზობრივი, ურთიერთდაკავშირებული და განზოგადებული დასკვნების გაკეთება ფასების კონკურენციის ტიპისა და ხარისხის შესახებ მსგავს პროდუქტებს შორის. ზოგი ქვეყანა, მაგალითად, საფრანგეთი და შვედეთი, მოითხოვს მარეგულირებელი ორგანოს მიერ დამტკიცებას, იქამდე, სანამ სახელმწიფო გადაიხდის წამლის საფასურს და ამავდროულად, ხშირად კრძალავს ფასის კორექტირების პოლიტიკას პროდუქტის ბაზარზე გამოტანის შემდეგ. სხვა ქვეყნებში, მათ შორის აშშ, ჩვეულებისამებრ, დასაშვებია საქონლის თავისუფალ ფასები [3].

კვლევებმა აჩვენა ფასების კონკურენციის გამოკვეთილი არარსებობა ცვლადებს შორის. სყურადღებოა, რომ უპირატესობით ხასიათდება „პირველი კლასის“ სამკურნალო საშუალებები, რომელთა გამოწერას ექიმები „მიჩვეულნი არიან“, და მათ არ სურთ პაციენტებს შესთავაზონ მსგავსი წამლები, თუ ამისთვის არ არსებობს მკაფიო კლინიკური დასაბუთება. ეს საკითხი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ ასპექტის გათვალისწინებითაც, რომ ექიმებს ხშირად არ გააჩნიათ ინფორმაცია მკურნალობის შედარებითი დანახარჯების თაობაზე [2].

კლინიკური პროფესიონალების პრაქტიკაზე მარტივად შესაძლებელია გავლენა მოახდინოს მარკეტინგულმა კამპანიებმა, რომელსაც აწარმოებს წამლის კომპანიები, მწარმოებლები ან მათი გაყიდვების წარმომადგენლები. ზოგიერთი კომპანია ზოგჯერ მიმართავს აგრესიულ პოლიტიკას იმისთვის, რომ ექიმებმა გამოწერონ „მსგავსი“ ფარმაცევტული პროდუქტი. ეს კომპანიები ხშირად ეყრდნობიან ყველასთვის ცნობილ რწმენას, რაც ყოველთვის ჭეშმარიტი არ არის - რაც მეტად ახალი პროდუქტი, მით უკეთესია და, შესაბამისად, უფრო მაღალი ფასი აქვს. ზოგჯერ, ექიმი გადანყვეტილებას იღებს არსებული „ჩვევების“ მიხედვით და არა უახლესი კლინიკური მონაცემების საფუძველზე [3].

გენერიკული მედიკამენტებისთვის აუცილებელია ორი ფაქტორის არსებობა. უპირველესად, გენერიკული სამკურნალო საშუალებები მნიშვნელოვნად იაფია, ვიდრე პატენტით დაცული წამლები, რადგან გენერიკების წარმოება ხშირად დაკავშირებულია კვლევის, განვითარებისა და მარკეტინგული ხარჯების შემცირების პროცესთან. ამგვარი მიდგომით, გენერიკულ სამკურნალო საშუალებებს შეუძლიათ გადამხდელებს/მზღვევლებს დაუზოგოს წამალზე გადახდილი თანხა. ხოლო, გენერიკებზე გადახდილ დაბალ ფასს კი პირიქით, შეუძლია მკურნალობის ხელმისაწვდომობის გაზრდა იმ ქვეყნებში, სადაც პაციენტები ჯიბიდან იხდიან წამლის ღირებულების მნიშვნელოვან ნაწილს ან თუნდაც, სრულ ფასს. მეორეც, აღსანიშნავია, რომ გენერიკული მედიკამენტების ხელმისაწვდომობამ ხელი უნდა შეუწყოს ინოვაციას, რითაც უნდა წაახალისოს ორიგინალური პროდუქტის ბიზნესი R&D-ზე დახარჯონ ფული, დომინანტური პოზიციების დასაბრუნებლად ბაზარზე.

გადამხდელები ცდილობენ შეამცირონ გენერიკური სამკურნალო საშუალებების ღირებულება და გაზარდონ ბაზრის წილები, რაც როგორც მაღალი, ასევე საშუალო შემოსავლის მქონე ქვეყნებში სტაბილურად გაიზარდა ბოლო 20 წლის პერიოდში. აშშ-ში გამოთვალეს, რომ 2006-2016 წლებში დაბალ-ფასიანი გენერიკული მედიკამენტების დანიშვნის შედეგად, ჯანდაცვის სისტემამ შეძლო დაეზოგა თითქმის 1,7 ტრილიონი აშშ დოლარი, მათგან, 115 მილიარდი დოლარი Medicare-ისა და Medicaid-ისთვის [4].

სტატიაში „ევროპასა და შეერთებულ შტატებში გენერიკების ბაზრების შედარება“ (ოლივერ ვოუტერსი) განხილულია კვლევა, რომელიც განმარტავს ხარჯების დაზოგვის შესაძლებლობებს ევროპისა და შეერთებული შტატების ბაზრებზე გენერიკ მედიკამენტების არსებობის ფონზე. შეფასებულია ის ფაქტორი, თუ როგორ შეუძლიათ ქვეყნებს ფულის დაზოგვა გენერიკ მედიკამენტების სეგმენტზე ორიენტირებით. კვლევაში შედარებული იქნა გენერიკული წამლების ფასები და ბაზრის წილი ევროპის 13 ქვეყანის მაგალითზე, რათა შეფასებულიყო განსხვავებები და ცვალებადობის მახასიათებლები ამ ქვეყნებს შორის. კვლევაში განხილულია მტკიცებულებები ევროპასა და შეერთებულ შტატებში გენერიკების ფასებისა და ამ სამკურნალო საშუალებების გამოყენების შესახებ ურთიერთკავშირზე, ასახულია გენერიკული მედიკამენტების მოხმარების ზრდის გზების იდენტიფიცირება და კომპანიებს შორის ფასების კონკურენციის ხელშეწყობა, გამოკვეთილია ბარიერები შეერთებული შტატების მაგალითის გამოყენებით. [5]

გენერიკული საშუალებების ფასები და ბაზრის წილი ევროპის რეგიონში მნიშვნელოვნად განსხვავდება ქვეყნების მიხედვით. მაგალითად, ჩვეულებრივ გამოყენებული ფასების ინდექსის შედეგებზე დაყრდნობით. შვეიცარიაში მწარმოებლების მიერ განსაზღვრული ფასები საშუალოდ 2,5-ჯერ უფრო მაღალია გერმანიასთან შედარებით და 6-ჯერ აღე-

მატება გაერთიანებულ სამეფოს მაჩვენებელს. გენერიკული მედიკამენტების რეცეპტების წილი საერთო რეცეპტურაში მერყეობს 17%-დან (შვეიცარია) - 83%-მდე (გაერთიანებული სამეფო). შეერთებულ შტატებს ყოველთვის, ისტორიულად ჰქონდა დაბალი წამლების ფასები გენერიკებზე და შესაბამისად, გენერიკ მედიკამენტების მოხმარებაც მაღალი მაჩვენებლებით ხასიათდებოდა (84%, 2013 წელს). თუმცა, ბოლო წლებში გამოიკვეთა ფასების მკვეთრი ზრდა ცალკეულ არაპატენტირებულ პროდუქტზე. დღესათვის, არსებობს საყურადღებო პოლიტიკური გადაწყვეტილებები ევროპასა და შეერთებულ შტატებში აღნიშნული საკითხების გადასაჭრელად, რომელიც შეეხება გენერიკული წამლების დამტკიცების პროცესის გამარტივებას და გენერიკის გამოწერის და ჩანაცვლების მოთხოვნას. მთავრობებმა უნდა გამოიყენონ გენერიკულ წამლის ბაზრებზე თანმიმდევრული მიწოდებისა და მოთხოვნის მდგრადი და მხარდაჭერილი პოლიტიკა [Wouters, O. 2018] [5]

ჟურნალში Gabl (Generic and Biosimilars Initiative Journal) წარმოდგენილია ევროპისა და აშშ-ს გენერიკულ წამლების ბაზრების შედარება, სადაც ფასების ინდექსის ანალიზში მოქცა გენერიკული საშუალებების ფასები. ორასი აქტიური ინგრედიენტის საბაზრო წილი შედარებული იქნა ევროპის 13 ქვეყანის მაგალითზე, შედეგად დადგინდა ვარიაციის ხარისხი მათ შორის. დაკვირვების ქვეყნებს წარმოადგენდა: ბელგია, დანია, გერმანია, საფრანგეთი, საბერძნეთი, ნიდერლანდები, იტალია, პოლონეთი, ესპანეთი, პორტუგალია, შვედეთი, შვეიცარია და დიდი ბრიტანეთი. მკვლევარებმა წამლის ფასების შესადარებლად გამოიყენეს ლასპეირესის ინდექსები შერჩეულ ორას აქტიურ ნივთიერებაზე და განსაზღვრეს ფასების კოეფიციენტები ფასების დონის ცვლილების მონიტორინგის მიზნით. პირველი ნაბიჯს წარმოადგენდა დოზაზე საშუალო ფასის გამოთვლა. განსაზღვრული იყო თითოეული აქტიური ნივთიერების ფასები როგორც მწარმოებლის, ასევე საცალო რეალიზაციის დონეზე. 80 აქტიური ნივთიერების ქვეჯგუფი გამოვლინდა, რომელთა გამოწერა ხდებოდა ცამეტივე ქვეყანაში და ამგვარად გაკეთდა შედარებითი სტატისტიკა. ლასპეირესის ინდექსით გამოთვლილი იქნა ასევე სხვაობები ძირითადი საბაზისო ქვეყნებიდან. შეირჩა გერმანია, რომელიც შემოსავლების მიხედვით ევროპაში ყველაზე დიდი ბაზარია წამლის მიმოქცევის თვალსაზრისით. საბაზო ქვეყანისთვის მინიჭებული იქნა შესაბამისი საბაზისო ქულა 100. ავტორები კონკრეტულ ქვეყანას ანიჭებდნენ ქულას მაგალითად 140 და განმარტავდნენ, რომ აქ 40%-ით უფრო მაღალია წამლის ფასი გერმანიასთან შედარებით.

ფასების ინდექსის ანალიზმა გამოავლინა, რომ ფასები და ბაზრის წილები მნიშვნელოვნად მერყე-

ობს ევროპის მასშტაბით ქვეყნების მიხედვით. მაგალითად, შვეიცარიაში მწარმოებლის ფასი 2,5-ჯერ აღემატება გერმანიის ფასებს და ექვსჯერ უფრო მაღალია დიდ ბრიტანეთთან შედარებით. თუმცა, განსხვავება უფრო ნაკლებია საცალოდ სარეალიზაციო ფასების შემთხვევაში, ეს უკანასკნელი მოიცავდა როგორც სადისტრიბუციო ხარჯებს, ასევე მარჟებს, რომლებიც დანესებულია საბითუმო რეალიზატორებისა და აფთიაქების მიმართ. ბელგიას, პორტუგალიასა და ესპანეთს აქვს დაბალი საცალო გასაყიდი ფასები, თუმცა ეს ბაზრები ხასიათდება უფრო მაღალი მწარმოებლის ფასებით, ვიდრე გერმანია.

გამონერლი გენერიკული მედიკამენტების რეცეპტების წილი (ბაზრის წილი გენერიკული წამლებისთვის) დაიყო 3 სეგმენტად: წილი დაბალია (<40%) - პორტუგალიაში (39%), შვეიცარიაში (17%), იტალიაში (19%), საფრანგეთში (30%), საბერძნეთში (20%), ბელგიაში (32%); წილი ზომიერია (40%-დან 60%-მდე) - პოლონეთში (57%), შვედეთში (44%), ესპანეთში (47%), დანიაში (54%) და წილი მაღალია (> 60%) - დიდ ბრიტანეთში (83%), ნიდერლანდებში (70%), გერმანიაში (80%) [6].

გასათვალისწინებელა ისიც, რომ, აშშ-ში გენერიკებს ფარმაცევტულ ბაზარზე - 10-15% უჭირავს, იაპონიაში - 25-30%, საფრანგეთში - 50%, გერმანიაში - 35%, იტალიაში - 60%, ინგლისში - 55%, კანადაში - 64% , ხოლო ქართულ ფარმაცევტულ ბაზარზე თითქმის 90% [6].

დღესათვის, რეცეპტის გამოწერის სისტემით, ექიმი ვალდებულია, სამკურნალო საშუალებები მხოლოდ გენერიკული ანუ საერთაშორისო დასახელებით გამოწეროს. ფარმაცევტსაც ეკისრება ვალდებულება, ჯანდაცვის სამინისტროს მიერ შემუშავებული გენერიკული მედიკამენტების ე.წ. "პოზიტიური სიიდან" შესთავაზოს მომხმარებელს ყველაზე იაფი სამი სამკურნალო საშუალება, საიდანაც მოქალაქე აირჩევს მისთვის სასურველს

პაციენტის ინფორმირება ამ საკითხზე მნიშვნელოვანია. აფთიაქში მან უნდა მოითხოვოს ინფორმაცია გამოწერილი სამკურნალო საშუალებებისა და ფასის შესახებ. იმ შემთხვევაში, თუ ფასი, მწარმოებელი ქვეყანა ან კომპანია არ იქნება მისაღები, მოქალაქეს შეუძლია მიმართოდ სხვა აფთიაქს.

საქართველოში საერთაშორისო არაპატენტირებული დასახელებით გამოიწერება პირველი (მხოლოდ ფსიქოტროპული და მასთან გათანაბრებული) და მეორე ჯგუფს მიკუთვნებული სამკურნალო საშუალებები, გარდა ცალკეული გამონაკლისებისა. გამონაკლისს წარმოადგენს კომბინირებული საშუალებები, ვინრო თერაპიული ინდექსის მქონე ნივთიერებები და სახელმწიფო პროგრამებით გათვალისწინებული მედიკამენტები. ასეთ შემთხვევებში, ექიმმა ფარმაცევტული პროდუქტი უნდა გამოწე-

როს სავაჭრო (ბრენდული) დასახელებით.

გენერიკული რეცეპტების დანერგვით რისკი, რომელიც ექიმების მიერ ბრენდული მედიკამენტების ლობირებას, არაკეთილსინდისიერ მარკეტინგს და წამლების ფასის ხელოვნურად ზრდას უკავშირდება, მაქსიმალურად მცირდება, ამასთან, იზრდება კონკურენცია ფარმაცევტულ ბაზარზე, რაც ასევე პოზიტიურად აისახება ჯანდაცვის სექტორის ეფექტურობაზე.

დასკვნა

მედიკამენტების ფასების ფორმირებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს გენერიკების სეგმე-

ნტი, თუმცა გენერიკული სამკურნალო საშუალებების ხარისხი სანდოობის დაბალი მაჩვენებლით ხასიათდება, რაც შეიძლება რამდენიმე მიზეზით აიხსნას, კერძოდ, საქართველოში ჯერ კიდევ არ არის ორიგინალური და გენერიკული პრეპარატების ხელმისაწვდომი სიები (ისე როგორც ამერიკის საკვები პროდუქტებისა და მედიკამენტების ადმინისტრაციის (FDA) მიერ გამოცემული “ნარინჯისფერი წიგნი” (Orange Book), კვლავ პრობლემურია სარწმუნო ბიოეკვივალენტობის კვლევის შედეგებიც, ხოლო ხარისხის კონტროლის მექანიზმები საჭიროებს დახვეწას და თანამედროვე სტანდარტებზე გადასვლას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Bharti Latwal. Authorized generics vs. branded generics: A perspective. Journal of Generic Medicines, August 3, 2020, Volume 17, Issue 1. <https://doi.org/10.1177/1741134320947773>
2. Alejandro G, Claudia P. González, Carolina G.M, Álvaro A.M, (2014). “The debate on regulating biotechnology drugs: Colombia in the international context”. <http://rb.gy/w2011> (23.03.2023)
3. Lambrini Kourkouta, Christos Iliadis, Aikaterini Frantzana and Petros Ouzounakis. Generic Medicines. American Journal of Biomedical Science and Research. 2020 - 7(4). P.341-344. AJBSR.MS.ID.001173. DOI: 10.34297/AJBSR.2020.07.001173.
4. Jeffrey K. Aronson, A. Richard Green. Me-too pharmaceutical products: History, definitions, examples, and relevance to drug shortages and essential medicines lists. British Journal of Clinical Pharmacology. Volume86, Issue11, November 2020, Pages 2114-2122. <https://doi.org/10.1111/bcp.14327>
- 5.. Essays on prices, volumes, and policies in generic drug markets in high- and middle-income countries. Olivier Johan Francis Wouters 6th December 2018, London. Department of Social Policy at the London School of Economics and Political Science. P.274. (23.02.2023)
6. Wouters OJ, Kanavos Panos G, McKee M. (2017). “Comparing generic drug markets in Europe and the U.S.: prices, volumes, and spending. LSE Research Online.” <http://rb.gy/j8jerd> (23.02.2023).

SAPONINS AND SOME BEST KNOWN SAPONIN CONTAINING MEDICINAL PLANTS

Nino Qurashvili

Professor, University of Georgia

RESUME

Saponin isolated from medicinal plants is a naturally occurring bioorganic molecule with high molecular weight and its aglycone (water non-soluble part) nucleus having 27 to 30 carbon atoms besides one or two sugar moieties (water soluble part) containing at least 6 or 12 carbon atoms respectively. The name 'saponin' comes from the Latin word 'sapo,' which means 'soap' as saponins show the unique properties of foaming and emulsifying agents. Steroidal and triterpenoid saponins can be used in many industrial applications including the preparation of steroid hormones in the pharmaceutical industry. Recently, the increase in demand of saponin applications was observed due to various biological, medicinal, and pharmaceutical actions.

Key Words: saponin, chemistry, medicinal plants, triterpenoid, steroidal saponin, alkaloidal saponin

* * * *

Since ancient times, bioactive medicinal plants are used in traditional or folk medicine for the treatment of various diseases. Recently using of phytochemicals is considered to be safer and congenial to the biology of the human body. (1)

There are estimated 250,000–500,000 species of plants on Earth. A relatively small percentage (1–10%) of these is consumed as food by both humans and animal species. It is possible that a greater number are used for medicinal purposes. People on all continents have long applied poultices and imbibed infusions of hundreds, if not thousands, of indigenous plants. Currently, antimicrobial plant extracts are of especial interest to chemists and microbiologists due to growing public awareness of the negative effects of the over-use of antibiotics and disinfectants (16)

Plants have the ability to synthesize an almost limitless array of substances. In many cases, these chemicals serve as plant-defense mechanisms against predation by microorganisms, insects, and herbivores. Some, such as terpenoids, give plants their flavors; others—quinones and tannins are responsible for plant pigmentation. Any part of the plant may contain active components. For instance, roots of ginseng plants contain active saponins and essential oils, while eucalyptus leaves are harvested for their essential oils and tannins. Some trees contain useful substances in their bark, leaves, and shoots (17) Some of the same herbs and

spices used by humans to season food can yield useful medicinal compounds. Among different compounds derived from plants, saponins deserve a special mention. These chemicals may be considered as a part of plants' defense systems. They have been included in a large group of protective molecules found in plants named 'phytoanticipins' or 'phytoprotectants' (18).

Medicinal plants are the main source for the preparation and extraction of various modern drugs and pharmaceuticals like saponins, flavonoids, and alkaloids. Triterpenoid saponins are surface active glycosides of triterpenes that possess a wide, biologically active group of terpenoids and include a large chemical diversity of secondary metabolites with more than different 100 carbon skeletons identified from terrestrial, marine living organisms, and medicinal plants. (1) Triterpenoids as a saponin have its own characteristics like cause hemolysis of red blood cells (RBC's), form persistent froth if shaken with water, and it is soluble in water, alcohol and a mixture of both.

Saponins are a class of bioorganic compounds found in particular abundance in the plant kingdom. More specifically, they are naturally occurring glycosides described by the soap-like foaming, and consequently, they produce foams when shaken in aqueous solutions. Structurally saponins are having one or more hydrophilic glycoside sugar moieties combined with a lipophilic triterpene molecule. (2)

Saponins are naturally occurring bioorganic compounds having at least one glycosidic linkage (C-O-sugar bond) at C-3 between aglycone and a sugar chain. Hydrolysis of saponin molecule produces two portions, aglycone and a sugar moiety. Isolated amorphous solid saponins have a high molecular weight, and containing 27 to 30 carbon atoms in the non-saccharide portion. Figures 1 show the chemical structure of saponins in details including the following two chemically different partitions (see figure 1):

Literature shows that saponins exhibit a biological role and medicinal properties such as hemolytic factor (3) anti-inflammatory, (4) antibacterial, (5) antifungal, (6) antiviral, (7) insecticidal (8), anticancer, (9) cytotoxic (10) and molluscicidal action. (11) In addition, saponins are reported to exhibit cholesterol-lowering action in animals and human. (12,13).

Waheed et al. (14) isolated a novel steroidal saponin glycoside from *Fagonia indica* that can induce

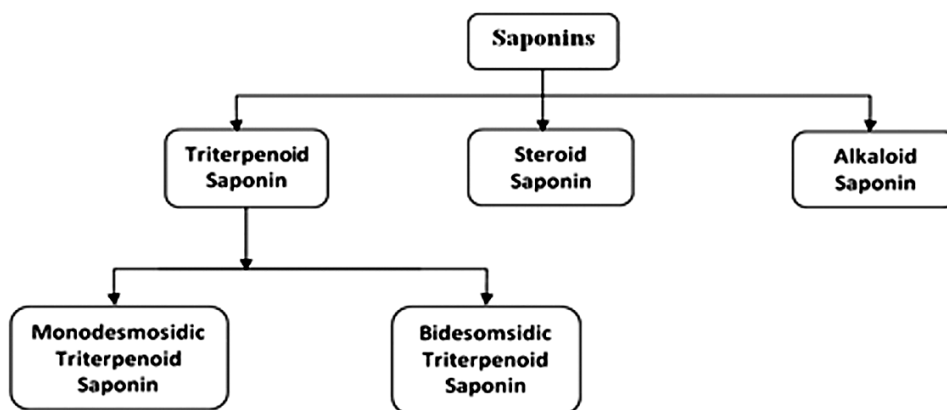

Figure 1 Categories of saponins.

cell-selective apoptosis or necrosis in cancer cells. Saponins were considered as a starting precursor for the semi-synthesis of steroidal drugs in the pharmaceutical industry. Sheng et al(15) reviewed the clinical significance of triterpenoid saponins in the prevention and treatment of metabolic and vascular disease.

The presence of saponins has been reported in more than 100 families of plants and in a few marine sources such as star fish and sea cucumber. Triterpene saponins are present in many taxonomic plant groups. In particular, they can be found in parts of dicotyledonous plants (*Dicotyledones*) such as the seeds of *Hippocastani*, roots and flowers of *Primulae*, leaves of *Hedrae*, roots of *Ginseng*, bark of *Quillaja*, roots of *Glycyrrhizae*, roots of *Senegae*, leaves of *Polygalae Amarae*, roots of *Saponariae*, seeds of *Glycine max* and leaves of *Herniariae*, Roots of *Tamus communis* (20). Legumes such as soybeans, beans and peas are rich sources of triterpenoid saponins. Steroidal saponins are typically found in members of the *Agavaceae*, *Alliaceae*, *Asparagaceae*, *Dioscoreaceae*, *Liliaceae*, *Amaryllidaceae*, *Bromeliaceae*, *Palmae* and *Scrophulariaceae* families and accumulate in abundance in crop plants such as yams, alliums, asparagus, fenugreek, yucca and ginseng. Diosgenin, the steroidal aglycone obtained by hydrolysis of dioscin, a saponin abundant in the tubers of *Dioscorea villosa* (wild yam), is the precursor for commercial synthesis of steroids such as cortisone, progesterone and pregnenolone. Steroidal glycoalkaloids are commonly found in members of the *Solanaceae* family including tomato, potato, aubergines and capsicum (19). Cereals and grasses are generally deficient in saponins, with some notable exceptions, such as the *Avena* species (oats) which accumulates both triterpenoid and steroidal saponins.

This article discusses some of the better known saponins containing medicinal plants.

Tamus communis is a species of flowering plant in

the yam family *Dioscoreaceae* and is commonly known as black bryony, lady's-seal or black bindweed (21). It is a climbing herbaceous plant growing to 2–4 m tall, with stems that twine anticlockwise (22). The leaves are spirally arranged, heart-shaped, up to 10 cm long and 8 cm broad, with a petiole up to 5 cm long. It is dioecious, with separate male and female plants. The flowers are individually inconspicuous, greenish-yellow, 3–6 mm diameter, with six petals; the male flowers produced in slender 5–10 cm racemes, the female flowers in shorter clusters. The fruit is a bright red berry, 1 cm diameter. Its fairly large tuber is, like the rest of the plant, poisonous.

Figure 2. *Tamus communis* Figure

3. *Tamus communis* with ripe fruit

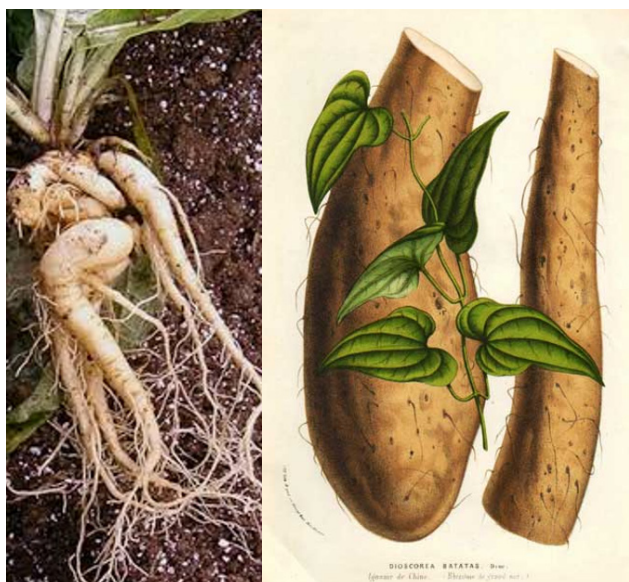

Figure 4. Roots of *Tamus communis*

Tamus communis roots contain 8-10 % of spirostan and furostan type steroid saponins that are mainly diosgenin substitutes. The content of diosgenin varies from 0.89 to 1.6 % according to the plant vegetation period (23).

Tamus communis has been used against inflammations due to saponins content. In addition, it restores mucosal surface, cleans blood and increases elasticity of blood vessels. Since the 11th century, *Tamus communis* roots has intensively been used in Georgian folk medicine for treatment of pains caused by rheumatoid arthritis.(24).

Calendula officinalis (Asteraceae) is well-known

medicinal plant. It is also popular in gardens as a decorative annual species. Traditionally, it has been used topically for many eruptive skin diseases and abrasions, as well as for gastric and menstrual discomfort, as a plant with antiseptic, mild diaphoretic and antispasmodic properties. *Calendula* contains significant amounts of oleananesaponins, which form two distinct series of related compounds, called 'glucosides' and 'glucuronides' according to the structure of the respective precursor. Extracts from marigold flowers are still used in ointments, cosmetic creams and hair-shampoos (25).

Figure 5. Marigold, *Calendula officinalis*

In Southern Europe, the region around the Mediterranean Sea is rich in grapes. Saponin glycosides in red wine are known as heart protective, due to their LDL cholesterol-lowering and HDL cholesterol-increasing effects. The saponins in red wine also help prevent clumping of red blood cells. Many of plant species rich in saponins are used traditionally in Greece for making herbal teas, as flavorings and seasonings and have been tested for various pharmacological activities (26).

The *Glycyrrhiza* genus (Leguminosae family) consists of about 30 species and is widely distributed all over the world. In China, three species *G. uralensis*, *G. glabra* and *G. inflata* are officially used as licorice and recorded in Chinese Pharmacopoeia. Biological studies showed that licorice has a variety of biological effects, such as antioxidant, antiviral, anti-cancer, antidepressant, anti-inflammatory, anti-carcinogenesis, hepatoprotective and neuroprotective bioactivities (27,28).

Glycyrrhiza glabra or Licorice is a perennial, temperate-zone herb or subshrub 3 to 7 feet high, with a long, cylindrical, branched, flexible, and burrowing rootstock with runners. The parts used are the dried runners and roots, which are collected in the fall. It is used for treatment of gastritis and ulcer diseases.

Figure 6. *Glycyrrhiza glabra*

Licorice root consists of the dried rhizome and roots of *Glycyrrhiza glabra*. The name is derived from the Greek glykos (sweet) and rhiza (root). The crude drug contains two types of active principles: glycyrrhizin and the flavonoids: liquiritin and isoliquiritin. Licorice root preparations are contraindicated by cholestatic liver disorders, cirrhosis of the liver, hypertension, hypokalemia, severe renal failure, and pregnancy. Orally administered glycyrrhizin is believed to relieve gastric inflammation by its inhibition of prostaglandin synthesis and lipoxygenase. Because of the mineralocorticoid-like action of glycyrrhizin, the average daily dose should not exceed 5-15 g of dried herb (equivalent to 200-600 mg glycyrrhizin) and the course of treatment should not exceed 4-6 weeks. Higher dosage or longer use could lead to adverse effects consisting of sodium and water retention, blood pressure elevation, potassium loss and edema (29).

The important source of natural medicines is *Panax* genus. Three valuable *Panax* species *P. ginseng*, *P. quinquefolius*, and *P. notoginseng* are of great interest to medicine and food industry, and they are widely used in healthcare products, foods and food additives. Ginseng root and its preparations have been used more than

2000 years. It is native to Korea and China but today is extremely rare in the wild.

Panax ginseng is a perennial herb (family Araliaceae) with fleshy, pale yellow, often multibranched roots that have an aromatic odor and a bittersweet taste.

Figure 7. *Panax ginseng* fruits and root

The root plant takes about 6 years to mature, the stem reaching a height of 60-80 cm. Ginseng powders and extracts are made from the dried roots which contain 2-3 % glycosidal saponins known as ginsenosides (29).

To the end of 2012, at least 289 saponins were reported from eleven different *Panax* species (30). Most of them are glycosides of triterpenoid aglycones (31). Ginseng has been used as a herbal medicine in China for thousands of years due to its wide pharmacological properties, such as anticancer, antidiabetic, antifatigue, anti-ageing, hepatoprotective and neuroprotective (32). It was also documented that *P. notoginseng* saponins suppress radiation-induced osteoporosis by regulating bone formation and resorption (33).

Having analysed folk medical books and scientific researches on saponins and saponin containing plants, we concluded that the latter can successfully be used for treatment of pains caused by arthritis as well as many other ailments and folk medicine receipts must be consumed together with synthesized medications.

REFERENCES:

1. Mahato SB, Nandy AK, Roy G. Triterpenoids. *Phytochemistry*. 1992;31(7):2199–2249.
2. Vasudeva RN, Sukhendu BG, Pushpalatha B, et al. Triterpenoid saponins: a review on biosynthesis, applications and mechanism of their action. *Int J Pharm Pharm Sci*. 2015;7(1):24–28.
3. Hassan SM, Haq AU, Byr JA, et al. Haemolytic and antimicrobial activities of saponin-rich extracts from guar meal. *Food Chemistry*. 2010;119:600–605.
4. Just MJ, Recio MC, Giner RM, et al. Anti-inflammatory activity of unusual lupane saponins from *Bupleurum frutescens*. *Planta Medica*. 1998;64(5):404–407.
5. Sparg SG, Light ME, van Staden J. Biological activities and distribution of plant saponins. *J of Ethnopharmacology*. 2004;94(2–3):219–243.
6. Sindambiwe JB, Calomme M, Geerts S, et al. Evaluation of biological activities of triterpenoid saponins from *Maesa lanceolata*. *J Nat Prod*. 1998;61(5):585–590.
7. Simões CMO, Amoros M, Girre L. Mechanism of antiviral activity of triterpenoid saponins. *Phytother Res*. 1999;13(4):323–328.
8. Ellen De Geyter, Ellen Lambert, Danny Geelen, et al. Novel advances with plant saponins as natural insecticides to control pest insects. *Pest Technology*. 2007;1(2):96–105.
9. Cheng TC, Lu JF, Wang JS, et al. Antiproliferation effect and apoptosis mechanism of prostate cancer cell PC-3 by flavonoids and saponins prepared from *Gynostemma pentaphyllum*. *J Agric Food Chem*. 2011;59(20):11319–11329.
10. Armelle T Mbaveng, Ndontsa BL, Kuete V, et al. A naturally occurring triterpene saponin ardisiacrispin B displayed cytotoxic effects in multi-factorial drug resistant cancer cells via ferroptotic and apoptotic cell death. *Phytomedicine*. 2018;43(1):78–85.
11. Abdel Gawad MM, El Sayed MM, Abdel Hameed ES. Molluscicidal steroidal saponins and lipid content of *Agave decipiens*. *Fitoterapia*. 1999;70(4):371–381.
12. Oboh HA, Omofoma CO. The effects of heat treated lima beans (*Phaseolus lunatus*) on plasma lipids in hypercholesterolemic rats. *Pak J Nutr*. 2008;7(5):636–639.
13. Eskandar Moghimipour, Somayeh Handali. Saponin: properties, methods of evaluation and applications. *Annual Research & Review in Biology*. 2015;5(3):207–220.
14. Waheed A, Barker J, Barton SJ, et al. A novel steroidal saponin glycoside from *Fagonia indica* induces cell-selective apoptosis or necrosis in cancer cells. *Eur J Pharm Sci*. 2012;47(2):464–473.
15. Sheng H, Sun H. Synthesis, biology and clinical significance of pentacyclic triterpenes: a multi-target approach to prevention and treatment of metabolic and vascular diseases. *Nat Prod Rep*. 2011;28(3):543–593.
16. Goud MJP, Komraiah A, Rao KN, Ragan A, Raju VS, Charya MAS. Antibacterial activity of some folklore medicinal plants from South India. *African Journal of Traditional, Complementary and Alternative Medicines*. 2008;5(4):421–426. doi:10.4314/ajtcam.v5i4.446
17. Cowan MM. Plant products as antimicrobial agents. *Clinical Microbiology Reviews*. 1999;12(4):564–582.
18. Francis G, Kerem Z, Makkar HPS, Becker K. The biological action of saponins in animal systems: a review. *British Journal of Nutrition*. 2002;88:587–605. doi:10.1079/BJN2002725
19. Moses T, Papadopoulou KK, Osbourn A. Metabolic and functional diversity of saponins, biosynthetic intermediates and semi-synthetic derivatives. *Critical Reviews in Biochemistry and Molecular Biology*. 2014;49(6):439–462. doi:10.3109/10409238.2014.95362
20. Qurashvili N., Determination of Ash Content and Moisture in *Thamus Communis* Roots Collected in Kakheti and Kartli Regions. *Caucasus Journal of Health Sciences and Public Health*. 2020; 43–50.
21. “Dioscorea communis”. Germplasm Resources Information Network. Agricultural Research Service, United States Department of Agriculture. Retrieved 31 March 2015.
22. Blamey, M.; Fitter, R.; Fitter, A (2003). *Wild flowers of Britain and Ireland: The Complete Guide to the British and Irish Flora*. London: A & C Black. ISBN 978-1408179505.
23. Eristavi L., *Pharmacognosy, Georgian Messenger*, Tbilisi, 2005. 319.
24. Bagrationi D., Iadigar Daudi, Soviet Georgia, Tbilisi 1985 218,425–426;463–464;484.
25. Szakiel A, Ruszkowski D, Janiszowska W. Saponins in *Calendula officinalis* L.—structure, biosynthesis, transport and biological activity. *Phytochemistry Reviews*. 2005;4:151–158. doi:10.1007/s11101-005-4053-9.
26. Couladis M, Tzakou O, Vrykokidou E, Harvala C. Screening of some Greek aromatic plants for antioxidant activity. *Phytotherapy Research*. 2003;17:194–195. doi:10.1002/ptr.1261.
27. Tao W, Duan J, Zhao R, Li X, Yan H, Li J, Guo S, Yang N, Tang Y. Comparison of three officinal Chinese pharmacopoeia species of *Glycyrrhiza* based on separation and quantification of triterpene saponins and chemo-

metrics analysis. Food Chemistry. 2013;141(3):1681-1689. doi:10.1016/j.foodchem.2013.05.073.

28. Quirós-Sauceda AE, Ovando-Martínez M, Velderrain-Rodríguez GR, González-Aguilar GA, Ayala-Zavala JF. Licorice (*Glycyrrhiza glabra* Linn.) oils. In: Preedy V. editor. Essential Oils in Food Preservation, Flavor and Safety. Elsevier Inc. Amsterdam, Netherlands; 2016. pp. 523-530. doi:10.1016/B978-0-12-416641-7.00060-2.

29. Schulz, V., Hansel, R., Blumental, M., Tyler, V.E. (2004) *Rational Phytotherapy*. Springer – Verlag Berlin Heidelberg. 525;370.

30. Yang W, Hu Y, Wu W, Ye M, Guo D. Saponins in the genus *Panax* L. (Araliaceae): a systematic review of their chemical diversity. Phytochemistry. 2014;106:7-

24.doi:10.1016/j.phytochem. 2014.07.012

31. Shin B-K, Kwon SW, Park JH. Chemical diversity of ginseng saponins from *Panax ginseng*. Journal of Ginseng Research. 2015;39(4):287-298. doi:10.1016/j.jgr.2014.12.005

32. Li K-K, Gong X-J. A review on the medicinal potential of *Panax ginseng* saponins in diabetes mellitus. RSC Advances. 2015;5:47353-47366. doi:10.1039/c5ra05864c

33. Wenxi D, Shufang D, Xiaoling Y, Liming Y. *Panax-noto ginseng* saponins suppress radiation-induced osteoporosis by regulating bone formation and resorption. Phytomedicine.2015;22(9):813-819. doi:10.1016/j.phymed.2015.05.056

რაციონალური ფარმაცოთერაპია და გამომწვევები პრობლემების გადაჭრის მექანიზმები

ნანა შაშიაშვილი

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

ნინო ბაქრაძე

სტუდენტი, ბრემენის უნივერსიტეტი, გერმანია

აბსტრაქტი

ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყო, რომ მედიკამენტებზე მოსახლეობა თავისი შემოსავლიდან საკმაოდ სოლიდურ თანხას ხარჯავს. ეს გამოწვეულია არა მხოლოდ წამლის მაღალი ფასით, არამედ სამკურნალო საშუალებების არამიზნობრივი და ჭარბი გამოყენებით. დადგენილია, რომ არარაციონალური თვითმკურნალობა არაეფექტურია ადამიანის ჯანმრთელობის მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის შეფასებით, წილობრივად 50-50-ზეა ჯანდაცვის სპეციალისტების მიერ არასწორად დანიშნული/გაცემული და პაციენტების მიერ არასწორად მოხმარებული შემთხვევების თანაფარდობა. საქართველოში ეფექტური რაციონალური ფარმაცოთერაპიის ხელისშემშლელი ფაქტორებია: ეროვნული საკანონმდებლო ხარვეზები, რომლებიც ხელს უწყობს არარაციონალურ დანიშნულებებსა და თვითმკურნალობისას პაციენტების არასწორ ქცევას, როდესაც ისინი სამედიცინო დაწესებულებას და საჭირო პროფილის ექიმს მიმართავენ მხოლოდ იძულებით ან გამოუვალ სიტუაციაში. რაციონალური ფარმაცოთერაპიის უზრუნველყოფის სისტემის მნიშვნელოვანი შემადგენელი კომპონენტია ფარმაცევტული დახმარება, პაციენტის ჯანმრთელობის გაუმჯობესების პროცესში, ექიმთან და პაციენტთან ერთად, მონაწილეობს ფარმაცევტი, რომელიც მათთან ერთად იღებს გარკვეულ პროფესიულ პასუხისმგებლობას. ფარმაცევტული დახმარება მოიცავს, არამარტო რაციონალურ ფარმაცოთერაპიას, არამედ ყველა იმ პრობლემის მოგვარებას, რომელიც დაკავშირებულია სამკურნალო საშუალების დანიშნულების ინდივიდუალურობასთან. ქვეყანაში მოქმედი რაციონალური ფარმაცოთერაპიის მიმართულებით საჭიროებს ჰარმონიზაციას ევროპისა და ამერიკის კანონმდებლობასთან და უნდა უზრუნველყოფდეს პაციენტის დაცვას მედიკამენტების გადაჭარბებული, არასაკმარისი ან ბოროტად გამოყენებისგან, რაც საბოლოო ჯამში უკავშირდება სერიოზულ საფრთხეს მოსახლეობის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის.

საკვანძო სიტყვები: თვითმკურნალობა, პაციენტი, რაციონალური ფარმაცოთერაპია, სამკურნალო საშუალება.

RATIONAL PHARMACOTHERAPY AND MECHANISMS FOR SOLVING IDENTIFIED PROBLEMS

Nana Shashiashvili

Assoc. Professor of GTU

Nino Bakradze

Student, University of Bremen, Germany

ABSTRACT

Studies by the World Health Organization (WHO) have shown that populations spend a significant amount of money on medicines. This is due not only to the high cost of drugs but also to the untargeted and excessive use of medications. It has been established that irrational self-medication is ineffective in improving health outcomes. The WHO estimates that up to 50% of patients are misled by healthcare professionals regarding the appropriate use of prescribed medicines. The ratio of prescribed to incorrectly consumed medications highlights this issue.

In Georgia, several factors hinder effective and rational pharmacotherapy, including gaps in national legislation that encourage irrational prescriptions and patient misconduct during self-treatment. Patients often seek medical attention from the appropriate healthcare provider only in urgent or unavoidable situations.

An essential component of a system that ensures rational pharmacotherapy is pharmaceutical support. In the process of improving a patient's health, the pharmacist plays a vital role alongside the doctor and patient, assuming certain professional responsibilities. Pharmaceutical assistance includes not only promoting rational pharmacotherapy but also addressing issues related to individualized drug prescriptions.

To improve the situation, rational pharmacotherapy in the country must be aligned with European and U.S. legislation. This harmonization is essential to protect patients from overdose, inadequate, or improper use of medications, which pose serious threats to public health and safety.

Keywords Pharmaceuticals, Patient, Rational pharmacotherapy, self-medication.

შისავალი

ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის განმარტებით, რაციონალური ფარმაცოთერაპია გულისხმობს შემდეგს: ნამალი შეესაბამება პაციენტის კლინიკურ ჩვენებას, დოზა შერჩეულია ინდივიდუალური მონაცემების შესაბამისად, გამოიყენება თერაპიული კურსის ხანგრძლივობით და მკურნალობის კურსის ღირებულება არსებული ალტერნატივებიდან ყველაზე ხელმისაწვდომია.

რაციონალური ფარმაცოთერაპია გონივრული ფარმაცოთერაპიაა, რომლის დროსაც პაციენტი იღებს საჭირო მედიკამენტს საჭირო დროს, სწორი გზით, აცნობიერებს ნამლის ეფექტს და იღებს პასუხისმგებლობას მის მკურნალობის შედეგებზე. რაციონალური ფარმაცოთერაპიის დროს მედიკამენტები ინიშნება გონივრულად და პაციენტს მიეწოდება საჭირო ინფორმაცია მათ შესახებ.

რაციონალური ფარმაცოთერაპია აქტუალურია თანამედროვე მსოფლიოს ჯანდაცვის სისტემაში. ის მრავალი სამეცნიერო კვლევის საგანიცაა. დაავადების ეფექტური მკურნალობის მნიშვნელოვანი ასპექტები სწორედ რაციონალურ ფარმაცოთერაპიასთან ასოცირდება.

მედიკამენტების არარაციონალური გამოყენება მსოფლიოში ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა. ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის შეფასებით, მედიკამენტების ნახევარზე მეტი ინიშნება ან გაიცემა არამიზნობრივად. მედიკამენტების გადაჭარბებული, არასაკმარისი ან ბოროტად გამოყენება იწვევს ჯანმრთელობასთან დაკავშირებულ საფრთხეებს.

ძირითადი ნაწილი

ადამიანის ორგანიზმში მიმდინარე პათოლოგიურ პროცესზე ზემოქმედების თავისებურებებიდან გამომდინარე, განასხვავებენ ფარმაცოთერაპიის სხვადასხვა ტიპს, კერძოდ:

- ეტიოტროპული თერაპია, რომელიც მიზნად ისახავს დაავადების მიზეზის (ეტიოლოგიის) აღმოფხვრას ან დაავადების გამომწვევი ფაქტორის ეფექტის შემცირებას, მაგალითად, ანტიმიკრობული საშუალებების გამოყენებას ინფექციური დაავადებებისთვის ან ანტიდოტების გამოყენება ტოქსიკური ნივთიერებებით მოწამვლისთვის. ამ ტიპის თერაპია ყველაზე ეფექტურია.

- პათოგენეტიკური თერაპია, ეს არის მედიკამენტების მოქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს დაავადების განვითარების მექანიზმების აღმოფხვრას ან ჩახშობას. ფარმაცოთერაპიული საშუალებების უმრავლესობა მიეკუთვნება პათოგენეტიკური ტიპის მოქმედების პრეპარატებს. მაგალითად, ანტიჰიპერტენზიული, ანტიარითმული, ანთების საწინააღმდეგო, ფსიქოტროპული და სხვა ტიპის პრეპარატების გამოყენება.

- სიმპტომური თერაპია მიზნად ისახავს დაავადების ცალკეული სიმპტომების აღმოფხვრას ან შემცირებას, დაავადების ცალკეული გამოვლინების აღმოფხვრას ან შეზღუდვას. მედიკამენტებს, რომლებიც აღმოფხვრის დაავადების ცალკეულ გამოვლინებებს, ეწოდება სიმპტომური საშუალებები. მათი თერაპიული ეფექტი ეფუძნება მხოლოდ დაავადების ზოგიერთი სიმპტომის შესუსტებას. მაგალითად, ტკივილგამაყუჩებლების გამოყენება თავის ტკივილის დროს, საფალარათო საშუალებების გამოყენება ყაბზობის დროს ან შემკვრელი საშუალებების გამოყენება დიარეისთვის, აცეტილსალიცილის მუავა გაციებისას.

- ჩანაცვლებითი თერაპია გამოიყენება მაშინ, როდესაც პაციენტის ორგანიზმში არის ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების საჭიროება (ჰორმონები, ფერმენტები, ვიტამინები და ა.შ.).

- პროფილაქტიკური თერაპია ხორციელდება დაავადების პროფილაქტიკისთვის. პროფილაქტიკური საშუალებების ჯგუფში შედის ზოგიერთი ანტივირუსული, სადეზინფექციო საშუალება, ვაქცინები, შრატები და ა.შ.

- ფარმაცოვალეოლოგია, როგორც ახალი მიმართულება ამჟამად, შექმნილია ადამიანების ჯანმრთელობის გასაძლიერებლად ადაპტოგენური და ანტიოქსიდანტური მოქმედების მქონე სამკურნალო საშუალებების გამოყენებით. მათი მოქმედების მექანიზმი უკავშირდება დაავადების გამომწვევი მიზეზების მოქმედების აღმოფხვრას ან შემცირებას, აგრეთვე, ბუნებრივი თავდაცვის მექანიზმების სტიმულირებას, კომპენსაციას და აღდგენას. სწრაფი და სრული გამოჯანმრთელება მიიღწევა ნამლების ერთდროული გამოყენებით, რომლებიც თრგუნავენ დაავადების გამომწვევ მიზეზს, მისი განვითარების მექანიზმებს (პათოგენეზს) და აგენტებს, რომლებიც აძლიერებენ ორგანიზმის დამცავ მექანიზმებს, ამიტომ ექიმი ზოგჯერ საკმაოდ გამართლებულად ცდილობს დანიშნოს რამდენიმე ნამალი ერთდროულად (პოლიფარმაცია). ფარმაცოთერაპიის ეფექტურობა იზრდება, როდესაც ის ტარდება დასვენების ან აქტივობის გარკვეულ რეჟიმთან კომბინაციაში, როგორიცაა შესაბამისი კვების რაციონის შეთავაზება, ფიზიოთერაპიულ პროცედურებთან ერთად.

- სპეციფიური სფეროებიდან მნიშვნელოვანია გამოვყოთ მაგალითად, ჰიპერტენზიის ფარმაცოთერაპია, რაც გულ-სისხლძარღვთა სისტემის დაავადებების საჭირო მედიკამენტებით თერაპიას გულისხმობს. აღნიშნული მოიცავს მკურნალობას გულის უკმარისობისთვის, ფარმაცოთერაპია გულის იშემიური დაავადებისთვის, სტენოკარდიის, გულის არითმიის შემთხვევებში. ჰიპერტენზიის ფარმაცოთერაპია ითვალისწინებს მედიკამენტების შერჩევას, დოზირებას, ნამლის მიღების რეჟიმს, ეფექტუ-

რობისა და უსაფრთხოების შეფასების მეთოდების გათვალისწინებას, მედიკამენტების არასასურველი რეაქციების დიაგნოსტიკას, კორექციას და პრევენციას, ასევე შესაძლო ურთიერთქმედებას სხვა ჯგუფების წამლებთან ერთად.

სამედიცინო პრაქტიკაში მიმართავენ ტერმინს - რაციონალური ფსიქოთერაპია. ამ კონცეფციის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ექიმი საჭირო ფორმით უხსნის პაციენტს, თუ როგორ და რაზე მოქმედებს მედიკამენტი და როგორ მიიღწევა თერაპიული ეფექტი. მაგრამ ეს მოითხოვს ზუსტ და მკაფიო ცოდნას სამკურნალო საშუალების მოქმედების მექანიზმის შესახებ. ამასთან, მნიშვნელოვანია იმგვარი კომპონენტების ცოდნა, როგორიცაა პათოგენეტიკური ფაქტორები. საბოლოო ჯამში, თერაპიული ეფექტი მიიღწევა იმ შემთხვევაში, როდესაც წამლის მოქმედების მექანიზმი დაკავშირებულია პათოგენეტიკური რგოლის მექანიზმთან [1, 2, 3].

რაციონალური ფარმაცოთერაპია წარმოადგენს მუდმივად განვითარებად მიმართულებას, რომელიც საჭიროებს სამკურნალო საშუალებების კვლევას. მაგალითად: 1982 წელს ნობელის პრემია მიენიჭა იაპონელ მეცნიერთა ჯგუფს, რომლებმაც დაადგინეს, რომ ნიტროგლიცერინის ანტიანგინალური მოქმედების მექანიზმი დაკავშირებულია აზოტის ოქსიდის გადაჭარბებულ გამომუშავებასთან, რომელიც აფართოებს კორონარულ სისხლძარღვებს და ამით ხსნის სტენოკარდიის შეტევებს (სტენოკარდია) [4].

სამკურნალო საშუალებების მოქმედების მექანიზმების გაგების პარალელურად, პათოლოგიური პროცესების განვითარებასთან დაკავშირებული მიღწევები ქმნის უკვე დამკვიდრებული ფარმაცეპტული პროდუქტის ახალი მიზნებისთვის გამოყენების შესაძლებლობას, მათი ფარმაცოთერაპიული ეფექტის პათოგენეტიკური ეფექტის გათვალისწინებით. ვიაგრა (სილდენაფილი) ამის ნათელი მაგალითია. პრეპარატი შეიქმნა როგორც კარდიოპროტექტორი. შემდეგ გაირკვა, რომ იგი შერჩევით მოქმედებს კავერნოზული სხეულების გუანილატციკლაზას ერთ-ერთ ფორმაზე, ზრდის სისხლის მიმოქცევას, რაც საბოლოოდ იწვევს პოტენციის მნიშვნელოვან ზრდას. პათოფიზიოლოგიის მიღწევები, ასევე, შეიძლება იყოს თეორიული საფუძველი ახალი კომბინირებული პრეპარატების მიზანმიმართული შექმნისათვის, რომელთა ეფექტურობა აღემატება პრეპარატის თითოეული კომპონენტის ეფექტურობას [3].

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყო, რომ მედიკამენტებზე მოსახლეობა თავისი შემოსავლიდან საკმაოდ სოლიდურ თანხას ხარჯავს. ეს გამოწვეულია არა მხოლოდ წამლის მაღალი ფასით, არამედ სამკურნალო საშუალებების არამიზნობრივი და

ჭარბი გამოყენებით. დადგენილია, რომ არარაციონალური თვითმკურნალობა არაეფექტურია ადამიანის ჯანმრთელობის მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის შეფასებით, წილობრივად 50-50-ზეა ჯანდაცვის სპეციალისტების მიერ არასწორად დანიშნული/გაცემული და პაციენტების მიერ არასწორად მოხმარებული შემთხვევების თანაფარდობა [5].

ფარმაცეპტულ პროდუქტებს რადიკალურად შეუძლიათ შეცვალონ კაცობრიობის ბედი, როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი კუთხით. მაგალითად, ანტიბიოტიკების ხელმისაწვდომობამ და მათმა გამოჩენამ ფარმაცეპტულ ბაზარზე მილიონობით ადამიანის სიცოცხლე იხსნა. თუმცა არსებობს ამის საპირისპირო მაგალითებიც. მაგალითად, ვიოქსი-Vioxx (2004 წ) მწარმოებელი ამერიკელი კომპანია Merk & Co. მედიკამენტ Vioxx-ის გამოყენებას მოჰყვა ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება 140 000 შემთხვევაში, ხოლო 60 000 ფაქტი ფატალურად დასრულდა. აღნიშნული სტატისტიკა დაახლოებით იმდენივეა, რაც ვიეტნამის ომში დაღუპული ადამიანების რაოდენობა [6].

მედიკამენტების არასწორი გამოყენების ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითია ტალიდომიდის შემთხვევა (1962-63). აღნიშნული მედიკამენტის გამოყენებამ ორსულებში, განაპირობა 10 000-ზე მეტი ბავშვის დაბადება თანდაყოლილი დეფექტებით - კიდურების გარეშე ან დეფორმირებული კიდურებით, შედეგად ბავშვების ნახევარზე მეტი დაიღუპა, ხოლო გადარჩენილები ინვალიდები არიან. ოფიციალურად დადასტურდა, რომ მიზეზი ფეხმძიმობის პირველ ტრიმესტრში მიღებული ტალიდომიდი იყო. იგი ფარმაცეპტულ ბაზარზე იყიდებოდა როგორც უსაფრთხო დამამშვიდებელი, საძილე საშუალება ორსულებისთვის. აღნიშნული წამლების გაცემა ნებადართული იყო ექიმის დანიშნულების საფუძველზე [7].

აღსანიშნავია, რომ არარაციონალური ფარმაცოთერაპიის მიერ მიყენებული ზიანის გამოსწორება ჯანდაცვის სისტემას მილიარდობით დოლარი უჯდება. მაგალითად, ამერიკაში წამლის გართულებების Health policy monitoring for quality and accessible medicines გამოსწორებაზე, ერთი წლის განმავლობაში ხარჯი საშუალოდ 76 მილიარდი აშშ-ია, მათ შორის ანტიმიკრობული პრეპარატებისადმი რეზისტენტულობის მიზეზით, გახანგრძლივებული ჰოსპიტალური მკურნალობა (ზოგჯერ უშედეგო) საშუალოდ 4-5 მილიარდი აშშ დოლარი ჯდება, ევროკავშირის წევრი ქვეყნები კი წელიწადის განმავლობაში საშუალოდ 9 მილიარდ ევროს ხაჯავს. ხოლო დიდი ბრიტანეთის 2018 წლის მონაცემებით, ჰოსპიტალიზაციის შემთხვევების 10% განაპირობა არასწორმა ფარმაცოთერაპიამ, აქედან 2% სიკვდი-

ლით დასრულდა, ხოლო 33% გართულებების გამო საჭიროებდა ხანგრძლივ მკურნალობასა და ჰოსპიტალიზაციას.

ანთების სანიანალმდეგო არასტეროიდების არარაციონალური მოხმარების შედეგად, წელიწადში, კუჭ-ნაწლავის ტრაქტიდან სისხლდენა საშუალოდ 2000 პაციენტში ფიქსირდება (11 მილიონი დანიშნულებიდან), აქედან 200 ლეტალურად სრულდება [8,9].

ზემოთ აღნიშნული მაგალითები მოწმობს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია რაციონალური ფარმაცოთერაპიის განხორციელებისას გაზრდილი პასუხისმგებლობა, როგორც ექიმების, ასევე ფარმაცევტების და პაციენტების მხრიდან.

რაციონალურ ფარმაცოთერაპიაში შესაძლებელია სამი ასპექტის გამოყოფა (იხ. სქემა):

პაციენტის სწორი ინფორმირება და მასთან შეთანხმების ჰარმონიულ ფუნქციონალურობაა რაციონალური ფარმაცოთერაპიის მნიშვნელოვანი შემადგენელი კომპონენტები. მედიკამენტების რაციონალური გამოყენება მოითხოვს, რომ პაციენტებმა მიიღონ მათი კლინიკური საჭიროებების შესაბამისი მედიკამენტები, რომლებიც აკმაყოფილებენ მათ ინდივიდუალურ მოთხოვნებს.

ჯანმო მხარს უჭერს 12 ძირითად ინტერვენციას რაციონალური ფარმაცოთერაპიის გამოყენების ხელშესაწყობად:

- მულტიდისციპლინარული ეროვნული ორგანოს შექმნა, რომელიც კოორდინაციას გაუწევს მედიკამენტების გამოყენების პოლიტიკას;
- კლინიკური გაიდლაინების გამოყენება;
- ნაციონალური ესენციალური მედიკამენტების სიის შემუშავება და გამოყენება;
- რაიონებსა და საავადმყოფოებში წამლისა და თერაპიული კომიტეტების შექმნა;
- პრობლემაზე დაფუძნებული ფარმაცოთერა-

პიის კურსის ჩართვა ბაკალავრიატის სასწავლო პროგრამებში;

- უწყვეტი სამედიცინო განათლება, როგორც სალიცენზიო მოთხოვნა;
- ზედამხედველობა, აუდიტი და გამომხაურება;
- მედიკამენტების შესახებ დამოუკიდებელი ინფორმაციის გამოყენება;
- მედიკამენტების შესახებ საგანმანათლებლო ღონისძიებების გატარება;
- არაფექტური ფინანსური ღონისძიებების თავიდან აცილება;
- შესაბამისი და იძულებითი რეგულაციების გამოყენება;
- სახელმწიფოს მხარდაჭერის განხორციელება მედიკამენტებისა და პერსონალის ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად [4].

შესაძლებელია მოვიყვანოთ მედიკამენტების არარაციონალური გამოყენების მაგალითები:

- ერთ პაციენტზე საჭიროზე მეტი მედიკამენტის გამოყენება;
- ანტიმიკრობული საშუალებების არასათანადო გამოყენება, ხშირად არაადეკვატური დოზირებით, არაბაქტერიული ინფექციების დროს;
- ინექციების გადაჭარბებული გამოყენება, როდესაც სხვა ნამალთფორმების მიღება უფრო რელევანტურია;
- კლინიკური გაიდლაინების შეუსაბამო დანიშნულების გაცემა;
- შეუსაბამო თვითმკურნალობა;
- დოზირების რეჟიმის შეუსრულებლობა [10, 11].

რაციონალური ფარმაცოთერაპიის უზრუნველყოფის სისტემის მნიშვნელოვანი შემადგენელი კომპონენტია ფარმაცევტული დახმარება, პაციენტის ჯანმრთელობის გაუმჯობესების პროცესში,

ფარმაცევტული კომპონენტი

- გენერული ასლების უსაფრთხოობა, ეფექტურობა,
- თერაპიული ექვივალენტობის კოდები (შესაბამისად, ჩანაცვლების შესაძლებლობა)
- წამლის შესახებ დაბალანსებული ობიექტური ინფორმაცია

სამედიცინო კომპონენტი

- სამედიცინო სერვისების ხარისხი (დიაგნოსტიკა, კლინიკური გაიდლაინები, ჯანდაცვის სპეციალისტების მეცნიერულ ცოდნა, კლინიკური გამოცდილება, კლინიკური ავტონომია, დანიშნულება, პაციენტის კონსულტაცია)

ფინანსური კომპონენტი

- ☐ ფარმაცევტული სარგებლის სქემები სუბსიდირება
- ☐ ანაზღაურების სქემები

ექიმთან და პაციენტთან ერთად, მონაწილეობს ფარმაცევტი, რომელიც მათთან ერთად იღებს გარკვეულ პროფესიულ პასუხისმგებლობას. ფარმაცევტული დახმარება მოიცავს, არამარტო რაციონალურ ფარმაცოთერაპიას, არამედ ყველა იმ პრობლემის მოგვარებას, რომელიც დაკავშირებულია სამკურნალო საშუალებების დანიშნულების ინდივიდუალურობასთან“.

ფარმაცევტული დახმარების სისტემის მნიშვნელოვანი ასპექტებია:

- „თერაპევტულ ურთიერთობათა ჯაჭვი“: ექიმი-ფარმაცევტი-პაციენტი;
- პაციენტის მკურნალობის პროცესის მართვაში კვალიფიციური ფარმაცევტის თანამონაწილეობა;
- პაციენტის სწავლება და კონსულტაცია, რაციონალური ფარმაცოთერაპიის შედეგების შეფასება, ანალიზი და მონიტორინგი;
- მინიმალური ეკონომიკური დანახარჯებით მაქსიმალური თერაპიული შედეგის მიღება;
- სამკურნალო საშუალებების მიმოქცევის სისტემის სრულყოფა;
- მოსახლეობის სამკურნალო საშუალებებზე ინფორმაციით უზრუნველყოფა.

რაციონალური ფარმაცოთერაპიის ეფექტურობაზე სხვადასხვა ფაქტორები ახდენენ გავლენას: ნამლის შერჩევა, დოზის განსაზღვრა, ურთიერთქმედებების, მედიკამენტების გვერდითი მოვლენების, უკუჩვენებების გათვალისწინება. სწორედ ამ ტიპის ასპექტების სწორად შეფასებისა და რეკომენდაციების გაცემის პასუხისმგებლობა აქვს ფარმაცევტს, რომელსაც უნდა გააჩნდეს შესაბამისი ცოდნა და გამოცდილება ბიოსამედიცინო, ფარმაცევტულ და კლინიკურ მეცნიერებებში [12].

რაციონალური ფარმაცოთერაპია ადამიანებს ხშირად განსხვავებულად ესმით. ზოგი მიიჩნევს, რომ რაციონალური მკურნალობა მხოლოდ ეფექტური მკურნალობაა, ზოგი იაფი ნამლით მკურნალობას მიიჩნევს რაციონალურად და ა.შ. რაციონალური ფარმაცოთერაპია გულისხმობს პაციენტის საჭიროების მიხედვით ნამლის რაციონალურ გამოყენებას, დოზის კლინიკური ჩვენებების საფუძველზე განსაზღვრას, თერაპიული კურსის ხანგრძლივობის შესაბამისობას, ხოლო მიღებული ფარმაცევტული პროდუქტის ღირებულება უნდა იყოს ეკონომიკურად ხელმისაწვდომი [13,14, 15]

საქართველოში ეფექტური რაციონალური ფარმაცოთერაპიის ხელისშემშლელი ფაქტორებია: ეროვნული საკანონმდებლო ხარვეზები, რომლებიც ხელს უწყობს არარაციონალურ დანიშნულებებსა და თვითმკურნალობისას პაციენტების არასწორ ქცევას, როდესაც პაციენტები სამედიცინო დაწესებულებას და საჭირო პროფილის ექიმს მიმართავენ მხოლოდ იძულებით ან გამოუვალ სიტუაციაში. აღ-

ნიშნული კი განპირობებულია სამედიცინო მომსახურების სფეროში მაღალი ფასებით და მოსახლეობის დიდი ნაწილის დაბალშემოსავლიანობით. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ამოქმედებულია საყოველთაო ჯანდაცვის პროგრამა, არ არის სრულად უზრუნველყოფილი მოსახლეობის მედიკამენტებთან ეკონომიკური ხელმისაწვდომობა.

ბოლო ათწლეულში საქართველოში განხორციელდა ჯანდაცვის სისტემის რეფორმა, რომლის შედეგად საქართველოს მოსახლეობის უმეტესი ნაწილისათვის მათ შორის სოფლად, ხელმისაწვდომი გახდა პირველადი სამედიცინო მომსახურება. აქედან გამომდინარე შესაძლებლობა მიეცათ ექიმთან ვიზიტის და საჭირო მედიკამენტოზური მკურნალობის მიღების. მიუხედავად ამისა, საქართველოში, ევროპის მაღალგანვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით, ნამლის მოხმარება 40%-ით მეტია მოსახლეობაში. ეს ფაქტი განპირობებულია მოსახლეობის მიერ თვითნებური მკურნალობით და ნამალთა არარაციონალური გამოყენებით.

თანამედროვე ფარმაცევტული ბაზარი გაჯერებულია უამრავი ნამლით. ეფექტური და ნაკლებად ეფექტური ნამლების გვერდით, დიდი რაოდენობითაა დაუდასტურებელი ეფექტურობისა და უსაფრთხოების სიმძილატები, კონტრაფაქტები. ეს საკმაოდ სახიფათო და რისკის შემცველი ფაქტია, რადგანაც ხშირად ფარმაცევტული კომპანიების/სამედიცინო წარმომადგენლობების მიერ ხორციელდება ნამლის რეკლამა, შედეგად თვითმკურნალობის შემთხვევაში მომხმარებელი სრულიად დაუცველია, ხოლო შედეგებზე პასუხისმგებელი არავინაა.

მნიშვნელოვანია ესენციური ნამლების ჩართულობა ფარმაცოთერაპიაში. საყურადღებოა კვლევის მონაცემები ამ მიმართულებითაც, როგორც აღმოჩნდა, საქართველოში გამოკითხულ ექიმთა 40% არასოდეს იყენებს ამ ჩამონათვალს, შესაძლო მიზეზებად მიჩნეულია, რომ გამოკითხულ ექიმთა

- 53%-ს არ სმენია ესენციური ნამლების სიის შესახებ;
- 64%-ს არ აკმაყოფილებს ეს ჩამონათვალი რადგან მიიჩნევს, რომ არ შეიცავს საჭირო ნამლებს.
- 41% არ იყენებს იმიტომ, რომ ეს ჩამონათვალი სადაზღვევო სქემებით არ იფარება

პოლიფარმაციისა და ირაციონალური ფარმაცოთერაპიის შემთხვევები საქართველოში 2021 წლის 1 ივლისიდან 30 სექტემბრამდე ელექტრონული რეცეპტის სისტემის გამოყენებით შეფასდა. პოლიფარმაციის გამოვლენილი ფაქტების საერთო რაოდენობამ 7665 შეადგინა, სადაც 5 ან მეტი მედიკამენტი იყო დანიშნული. 7665 შემთხვევიდან 612 (8%) იყო ირაციონალური ფარმაცოთერაპია, რომელიც შეფასდა ბირსის კრიტერიუმების მიხედვით (ამერიკის გერიატრიის ასოციაცია, 2015)

და STOP / START კრიტერიუმებით (დიდი ბრიტანეთის ჯანდაცვის ეროვნული ორგანიზაციის რეკომენდაციები, NHS, 2014). კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ 612 შემთხვევიდან 95 (15.6%) მიუთითებდა ირაციონალურ რეცეპტზე (2 ან მეტი პრეპარატი), შეიცავდა იმავე აქტიურ ნივთიერებას სხვადასხვა სავაჭრო სახელწოდებით, რაც წარმოადგენდა რეცეპტების საერთო რაოდენობის 1.2% -ს; 612 შემთხვევიდან 72% (440) და 5.9% საერთო შემთხვევებიდან გამოვლინდა იმავე ან/და მსგავსი ფარმაცოლოგიური ჯგუფის წამლების ერთდროული დანიშვნა. შემთხვევების 9.4% -ში (57) წამლის ს შეუთავსებლობის ფაქტი გამოვლინდა, რაც მთლიანი შემთხვევების 0.8% იყო; 612 შემთხვევიდან 20, ან 3%, ხოლო საერთო შემთხვევების 0.3% -მა აჩვენა, რომ რეცეპტი შეიცავს 2-ზე მეტ ანტიბიოტიკს. [16].

ეს პასუხები დამატებით უამრავ კითხვას აჩენს, რაც განაპირობებს საკითხების უფრო სიღრმისეულ შესწავლას. არსებული მონაცემებიც აშკარად მიანიშნებს გამონერვილი და მიღებული სამკურნალო საშუალებების სადაზღვევო დაფარვის სქემებთან შეუსაბამობაზე.

ჩვენს ხელთ არსებულ მონაცემებზე დაყრდნობით შესაძლებელია შემუშავდეს რეკომენდაციები საკანონდებლო წინადადებების განხილვისთვის:

1. პოლიფარმაციის მართვა.

ექიმების მიერ პაციენტებისთვის ჭარბი რაოდენობის მედიკამენტების გამოწერის - პოლიპრაგმაზიის მიზეზად ექიმების არასრულფასოვანი განათლება და გამოცდილება სახელდება. დამატებით, საყურადღებოა არაკეთილსინდისიერი გარიგების

შემთხვევები ექიმებსა და ფარმაცევტულ კომპანიებს შორის (იხ. რეკონენდაცია 1).

2. ბიოლოგიურად აქტიური დანამატების და წამლების გამიჯვნა.

აქტუალური საკითხია საქართველოში ფარმაცევტული პროდუქტის ნებაყოფლობითი რეგისტრაცია. გადასახედია რეგისტრაციის რეჟიმი სტატუსი და ფორმატი, იმგვარად, რომ გაიმიჯნოს ბიოლოგიურად აქტიური დანამატი და სამკურნალო საშუალება. ფარმაცევტული ბაზარი დღეს ნებაყოფლობითი რეჟიმით რეგისტრირებული ჰომეოპათიური პრეპარატებით და საკვები დანამატით გაჯერებულია. საერთაშორისოდ აღიარებულ სამკურნალო პროტოკოლებში არ არსებობს მათი დანიშვნის რეკომენდაცია. საკვები დანამატებისა და ჰომეოპათიური საშუალებების იმპორტი რეგისტრაციის გარეშეც დასაშვებია, რადგან მათი რეგისტრაცია ჩვენი ქვეყნის კანონმდებლობით არ არის სავალდებულო. მარკეტინგული თუ ფინანსური მოსაზრებებით იმპორტიორი კომპანიები ხშირად ამ გზას ხშირად მიმართავენ. პოსტსაბჭოთა ქვეყნები საკვებ დანამატებს ბიოლოგიურად აქტიური დანამატებად იხსენებენ საყურადღებოა რეგისტრირებული ამ ტიპის პროდუქციის გადასახადის განაკვეთიც, მას შემდეგ რაც ფარმაცევტული პროდუქტი რეგისტრირდება, ის თავისუფლდება დამატებითი ღირებულების გადასახადისგან. რაც, დამატებით თანხებს გამოჰყოფს პრომოციისთვის. ექიმების მიერ დანიშნული საშუალებების ჩამონათვალში საკვები მნიშვნელოვანია დანამატების წილი, რაც საერთო ჯამში მედიკამენტებზე დახარჯულ თანხას მნიშვნელოვნად ზრდის (იხ. რეკონენდაცია 2).

რეკომენდაცია N1	რეკომენდაციის ტიპი	შესრულების მექანიზმი
1.1.	გამონერვილი წამლის რაოდენობაზე კონტროლის დანერგვა	შერჩევითად, ან მოქალაქის მიერ შემოსული შეტყობინების საფუძველზე მოხდეს დანიშნულების გადამოწმება, პოლიპრაგმაზიის ფაქტის დაფიქსირების შემთხვევაში, ექიმს განესაზღვროს ვალდებულება დაასაბუთოს დანიშნულების მიზნობრივობა, შეიცვალოს რეცეპტის ფორმა იმგვარად, რომ მასზე სრულად აისახოს პაციენტისთვის მიცემული დანიშნულება ან მოხდეს სრულად ელექტრონულ ფორმატზე გადასვლა, ექიმის ბეჭდით და/ან ხელმოწერით გაფორმებული დანიშნულების ფურცლის საფუძველზე აფთიაქმა შეძლოს მე-2 ჯგუფის მედიკამენტის გაცემა, რათა შეიქმნას ნათელი სურათი პაციენტისთვის მიცემული დანიშნულების შესაფასებლად
1.2.	მინიმუმამდე დაყვანილი იქნას სამედიცინო წარმომადგენლობების კომუნიკაცია ექიმებთან; განისაზღვროს დასაშვები კომუნიკაციის ფორმები და ჯერადობა	აიკრძალოს სამუშაო საათებში სამედიცინო დანესებულებებში კომპანიების წარმომადგენელთა ვიზიტები, საკუთარი პროდუქციის პრომოციისთვის გამოყოფილი დრო და ფორმატი (კონფერენცია, სემინარი) ოფიციალურად შეთანხმდეს სახელმწიფო მარეგულირებელ სტრუქტურასთან, განსაზღვრული ნორმების დაცვის უზრუნველსაყოფად, დაწესდეს რეგულაციები როგორც სამედიცინო წარმომადგენლობების, ასევე უშუალოდ სამედიცინო პერსონალის მიმართ
1.3.	განისაზღვროს ვალდებულება სამედიცინო წარმომადგენლობების ფინანსური შემოსავლების და ხარჯების გამჭვირვალობის შესახებ	ყოველკვარტალური სავალდებულო დეკლარირების სახით, მაკონტროლებელი სტრუქტურის განსაზღვრა მათ საქმიანობასა და ფინანსების ხარჯვაზე;

რეკომენდაცია N2	რეკომენდაციის ტიპი	შესრულების მექანიზმი
2. 1	ბიოლოგიურად აქტიური დანამატების გამოყენა ნა- მლებისგან	სამკურნალო საშუალებების ნუსხის გადახედვა, საკვების დანამატების ან ბად-ების ამოღება სამკურნალო საშუალებების ნუსხიდან, ნებაყოფლობითი რეგისტრაციის სტატუსის გადახედვა, ბადების , საკვები დანამატების, პარასამკურნალო საშუალებების, ჰომეოპათიური საშუალებებისთვის სავალდებულო მარკირება მიიღწევათ თუ რა განსხვავებაა სამკურნალო სა- შუალებას“, მოსახლეობის ინფორმირება თუ რა განსხვავებაა სამკურნალო საშუალებას და ბადს (ან ანალოგიურ პროდუქტს) შორის, ცალკე, გამა- რტივებული რეგულაციის დანესება ნებაყოფლობით დარეგისტრირებულ პროდუქტებზე
რეკომენდაცია N3	რეკომენდაციის ტიპი	შესრულების მექანიზმი
3.1.	მკურნალობის სტანდარტის შემუშავება	მკურნალობის სტანდარტების გადახედვა (შემუშავება), გაიდლაინების შემუშავება, კონტროლი დანიშნულებების შესაბამისობაზე დამტკიცებულ სტანდარტებთან
რეკომენდაცია N4	რეკომენდაციის ტიპი	შესრულების მექანიზმი
4.1.	ნამლის გამონერის/დანიშ- ვნის ვალდებულება გენერი- კული დასახელებით	ექიმებისთვის საკანონმდებლო დონეზე განისაზღვრა ვალდებულება, რომ ნამლის გამონერა მოხდეს გენერიკული დასახელებით, თუმცა პრობლემაა ალსრულების ნაწილში. გამკაცრდეს ნამლის გამონერაზე მონიტორინგი და დანესდეს საჯარიმო საწესიები, დადგეს პროფესიული პასუხისმგებლობის საკითხიც რეცეპტის არგამონერის შემთხვევაში
4.2.	გენერიკების შესახებ მოსა- ხლეობის ინფორმირება	სატელევიზიო ეთერები, ბუკლეტები, ინფორმაციის ვებ.გვერდებზე განთავსება
4.3.	აფთიაქის ფუნქციის გა- ნსაზღვრა გენერიკების მიწოდების კუთხით	განისაზღვროს აფთიაქის მკაცრი ვალდებულება მომხმარებელს წარუ- დგინოს გენერიკული პროდუქტის სრული ჩამონათვალი ფასების და მწა- რმოებელი კომპანიების მითითებით
რეკომენდაცია N5	რეკომენდაციის ტიპი	შესრულების მექანიზმი
5.1.	გენერიკების ხარისხის კონტროლი	გენერიკების ხარისხის კონტროლი ბიოექვივალენტობის ან თერაპიული ექვივალენტობის კვლევების წარმოდგენა ბაზარზე დაშვებამდე და ბაზა- რზე დაშვების შემდგომ პერიოდში
5.2.	ხარისხის სტანდარტის დაკმაყოფილების შემდეგ გენერიკების პრომოციის ხელშეწყობა ოფიციალური სტრუქტურის მიერ	ინფორმაციის განთავსება სამინისტროს (სააგენტოს) ოფიციალურ ვებ.გვერდზე
5.3.	ნამლის გვერდითი ეფექტე- ბის შესახებ ინფორმაცი- ული ნაკადის მართვა	აქტიურად ამოქმედდეს მინისტრის ბრძანება „ნამლის გვერდითი მოქმედების შესახებ სამკურნალო ქსელიდან ინფორმაციული ნაკადის ფორმირების წესის დამტკიცების შესახებ“. ეს ერთგვარი პრევენცია იქნება იმ წინააღმდეგობისა, რაც შესაძლოა მოჰყვეს გენერიკების სეგმენტის გაფართოებას იმ სამედიცინო პერსონალის მხრიდან, რომელთაც გააჩნდათ ფინანსური ინტერესი კონკრეტული მედიკამენტის დანიშნვიდან გამომდინარე.

3. მკურნალობის სტანდარტის შემუშავება

ყველა ქვეყანაში განსაზღვრულია ჩამონათ-
ვალი იმ ფარმაცევტული პროდუქტისა რომლებიც
გარკვეული ნოზოლოგიის დროს ინიშნება. ექიმი
იღებს გადაწყვეტილებას ნამლის დანიშვნაზე, რა-
დგან მისი პასუხისმგებლობაა მკურნალობის შე-
დეგი, თუმცა, მედიკამენტის გამოყენება, რომელიც
გაიდლაინით არ არის რეკომენდებული და არ გამო-
იყენება განსაზღვრული ნოზოლოგიის დროს, დიდი
პრობლემაა. მოქმედ კლინიკებს აქვთ საკუთარი
სტანდარტი, მაგრამ ეს სტანდარტი ცენტრალიზე-
ბულად არ არის თავმოყრილი და დადასტურებული,
რაც მნიშვნელოვანი პრობლემაა არამართებული
დანიშნულების და პაციენტის მიერ ნამლებში და-

ხარჯული თანხის თვალსაზრისით (იხ. რეკონენდა-
ცია 3).

4. გენერიკების სეგმენტის გაფართოება

ჯენერიკების მოცულობითი წილის გაფართო-
ება აუცილებელია ფარმაცევტულ პროდუქტზე
ხელმისაწვდომობის გაზრდისთვის. ბრენდების
ჩანაცვლება ჯენერიკებით დიდ დანაზოგს ქმნის
ჯანდაცვის სისტემაში, მაგალითად მარტო 1 წლის
განმავლობაში ამერიკამ, ბრენდების ჩანაცვლებით,
158 მილიარდი აშშ დოლარი დაზოგა, ე.ი. კვირაში
დაახლოებით 3 მილიარდი დოლარი. რადგან ჯე-
ნერიკების ფასი დაახლოებით 80-85%-ით მცირეა
ორიგინალი ბრენდის ფასებთან შედარებით. იგივე
სურათია ევროპაშიც. ითვლება, რომ ბრენდების ჩა-

ნაცვლება გენერიკებით საუკეთესო შესაძლებლობაა ხარჯების შეკავებისთვის (იხ. რეკონენდაცია 4).

5. ნამლის ხარისხის უზრუნველყოფა

ქვეყანას სჭირდება ჯენერიკების სწორი სტრატეგია, საქართველოს კანონმდებლობა სერიოზულ გადახედვას საჭიროებს რამდენიმე მიმართულებით და ერთ-ერთი ჯენერიკების სპეციფიური ავტორიზაციაა, რაც გულისხმობს მათი ბაზარზე დაშვებისა და ზედამხედველობის წესების და პროცედურების თანამედროვე სტანდარტის შექმნას. კანონმდებლობა უნდა პასუხობდეს გამოწვევებს (იხ. რეკონენდაცია 5).

6. მედიკამენტების ჩართვა სახელმწიფო პროგრამებში

ხარისხის კონტროლის მკაცრი მექანიზმების შემოღების ფონზე, სახელმწიფო პროგრამებში უნდა იყოს ჩართული სამკურნალო საშუალებები მათი გენერიკული დასახელებებით. თუმცა, პარალელურად, სათანადო კვლევებით უნდა დადგინდეს ნამლის უსაფრთხოება და ეფექტიანობა. აღნიშნული უზრუნველყოფს დანახარჯებას შემცირებას მედიკამენტებზე, და ამავდროულად გაზრდის ხარისხიანი გენერიკების მიმოქცევის წილს ფარმაცევტულ ბაზარზე.

7. სათანადო პიარკამპანია

დაიგეგმოს პიარკამპანია, რომლის ფარგლებშიც პაციენტს მიეწოდება ინფორმაცია თვითმკურნალობის რისკების და რაციონალური თერაპიის მნიშვნელობის შესახებ. სამედიცინო დაწესებულებებსა და აფთიაქებში განთავსდება საინფორმაციო დაფები, პლაკატები, ფლაერები, რომლითაც პაციენტი გაეცნობა მის უფლებებს, იმ სავალდებულო ინფორმაციას, რომელიც მან უნდა მიიღოს სამედიცინო და ფარმაცევტული სფეროს სპეციალისტებისგან.

8. დაფინანსების კომპონენტის გააქტიურება

დღეის მდგომარეობით, პაციენტს არა აქვს მოტივაცია მიმართოს ექიმს რეცეპტის მისაღებად, აფთიაქებიდან უპრობლემოდ ხდება მე-2 ჯგუფის ფარმაცევტული პროდუქტის გაცემა, ამას ემატება ისიც, რომ ექიმთან ვიზიტი დაკავშირებულია დამატებით ფინანსურ ხარჯებთან. ამდენად, უმნიშვნელოვანესია რეცეპტზე გამოწერილ ფარმაცევტულ პროდუქტის შეძენის შემთხვევაში, სახელმწიფოს თანადაფინანსების კომპონენტის ჩართვა.

დასკვნა

დადგენილია, რომ მედიკამენტებზე მოსახლეობა საკუთარი შემოსავლიდან მნიშვნელოვნად დიდ თანხას ხარჯავს, რაც განპირობებულია როგორც ნამლის ღირებულებით, ასევე ფარმაცევტული პროდუქტის არამიზნობრივი, ჭარბი გამოყენებით. ჯანმო-ს შეფასებით, 50-50-ზეა წილობრივად ჯანდაცვის სპეციალისტების მიერ არასათანადოდ დანიშნული ან გაცემული და პაციენტების მიერ

არარაციონალურად გამოყენებული შემთხვევების თანაფარდობა.

რაციონალური ფარმაცოთერაპიის მნიშვნელოვანი კომპონენტია ფარმაცევტული დახმარება. ფარმაცევტი პაციენტის ჯანმრთელობის უზრუნველყოფის პროცესში, პაციენტთან და ჯანდაცვის სპეციალისტებთან ერთად არის ჩართული და ინანილებს პროფესიულ პასუხისმგებლობას. რაც შეეხება ფარმაცევტულ დახმარებას, ის მოიცავს როგორც რაციონალური ფარმაცოთერაპიის ასპექტებს, ასევე, ყველა იმ საკითხებისა და პრობლემების გადაწყვეტას, რაც უკავშირდება ფარმაცევტული პროდუქტის დანიშნულების ინდივიდუალურობას.

ქვეყანაში მოქმედი რეგულაციები რაციონალური ფარმაცოთერაპიის მიმართულებით საჭიროებს ჰარმონიზაციას ევროპისა და ამერიკის კანონმდებლობასთან იმგვარად, რომ უზრუნველყოფდეს პაციენტის დაცვას მედიკამენტების გადაჭარბებული, არასაკმარისი ან ბოროტად გამოყენებისგან, რომელიც საბოლოო ჯამში, უკავშირდება სერიოზულ საფრთხეს მოსახლეობის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Rakhmonova Bakhora Kakhorovna, Sodikova Shoiria Amriddinovna (December, 2023) PHARMACOTHERAPY: MEDICINES USED FOR DISEASES. International Journal of Medical Sciences And Clinical Research 3(12):28-33. DOI:10.37547/ijmscr/Volume03Issue12-06
2. Brandi L Bowers, Elizabeth F Englin. (June 2023). Evidence-Based Medicine and Pharmacotherapy Content Alignment.. American Journal of Pharmaceutical Education 87(5):100554. DOI:10.1016/j.ajpe.2023.100554.
3. POLOCZEK, Alicja and SZCZERBA, Jakub (2024). The Role of Pharmacotherapy and Psychotherapy in Borderline Personality Disorder - a literature review. Journal of Education, Health and Sport. 57:203-216. eISSN 2391-8306. <https://dx.doi.org/10.12775/JEHS.2024.57.015>
4. Marsh N, Marsh A. (2000 Apr). A short history of nitroglycerine and nitric oxide in pharmacology and physiology.. Clin Exp Pharmacol Physiol.;27(4):313-9. doi: 10.1046/j.1440-1681.2000.03240.x.PMID: 10779131
5. WHO. Global spending on health: a world in transition. 2019. Available at: <https://www.who.int/health-fi-nancing/documents/health-expenditure-report-2019.pdf?ua=1>. Accessed May 28, 2021.
6. Agarwal R, Mubeen M, Singh H . (2023 Jun) Irrational use of antibiotics without a clinical diagnosis: a short case report. Afr Health Sci. 23(2):219-223. doi: 10.4314/ahs.v23i2.24.PMID: 38223621

7. Tsamantioti ES, Hashmi MF. (2024 Jan). Teratogenic Medications. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing;-.PMID: 31971726
8. G. A. Osorio-De-Castro, C. G. S., Azeredo, T. B., Pepe, V. L. E., Lopes, L. C., Yamauti, S., Godman, B., et al. (2018). Policy Change and the National Essential Medicines List Development Process in Brazil between 2000 and 2014: Has the Essential Medicine Concept been Abandoned? *Basic Clin. Pharmacol. Toxicol.* 122, 402– 412. doi: 10.1111/bcpt.12932
9. Luciane Cruz Lopes, Brian Godman, Cristiane De Cássia Bergamaschi, Silvio Barberato-Filho Marcus Tolentino Silva (06 August 2020). Editorial: New Horizons in Health-Promoting Technologies: From Development to Rational Use. EDITORIAL article. *Front. Pharmacol., Sec. Drugs Outcomes Research and Policies* <https://doi.org/10.3389/fphar.2020.01180>
10. Promoting rational use of medicines. <https://www.who.int/activities/promoting-rational-use-of-medicines>.
11. Mohamed Gad, Ahmed Salem, Wija Oortwijn, Ruairaidh Hill, and Brian Godman (2020; 11: 144. Published online 2020 Mar 3) *Front Pharmacol.* . Mapping of Current Obstacles for Rationalizing Use of Medicines (CORUM) in Europe: Current Situation and Potential Solutions. doi: 10.3389/fphar.2020.00144.
12. Zakir Khan, Yusuf Karatas . (2021) Irrational Drug Usage in Turkey: The Need for More Active Educational Intervention among Health Care Professionals and Patients DOI: 10.5505/anatoljfm.2021.63644 *Anatol J Family Med* 4(2):199–200
13. Rongen, P. Marquet, J. M. A. van Gerven, and On behalf of the EACPT research working group. (2021). The scientific basis of rational prescribing. A guide to precision clinical pharmacology based on the WHO 6-step method. *Eur J Clin Pharmacol.* 77(5): 677–683. Published online 2020 Nov 18. doi: 10.1007/s00228-020-03044-2. PMCID: PMC767368 PMID: 33210160.
14. Salas, M., Lopes, L. C., Godman, B., Truter, I., Hartzema, A. G., Wettermark, B., et al. (2020). Challenges facing drug utilization research in the Latin American region. *Pharmacoepidemiol Drug Saf.* 2020 Nov;29(11):1353-1363. doi: 10.1002/pds.4989.
15. Yamauti, S. M., Bonfim, J. R., Barberato-Filho, S., and Lopes, L. C. (2017). [The essentiality and rationality of the Brazilian national listing of essential medicines]. *Cien Saude Colet* 22, 975–986. doi: 10.1590/1413-81232017223.07742016
16. L Gabunia, L Ratiani, N Gorgaslidze, T Sanikidze, M Gvishiani, L Gumbaridze, L Rukhadze, T Rtveladze, T Iosebidze, G Varazi. (October 2023) Identification and evaluation of cases of polypharmacy and irrational pharmacotherapy in Georgia . *European Journal of Public Health*, Volume 33, Issue Supplement_2, ckad160.1346, <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckad160.1346>

გლობალიზაცია და ფისკალური პოლიტიკა

სალომე მაშვნიაშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

21-ე საუკუნის მსოფლიოში დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის ცნება, მისი სტანდარტული გაგებითა და აღქმით, ფაქტიურად მნიშვნელობას არის მოკლებული გლობალიზაციის პროცესიდან გამომდინარე. სახელმწიფოები და ერები იმდენად არიან დაკავშირებულნი და დამოკიდებულნი ერთმანეთზე პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, კულტურულ თუ სოციალურ ჭრილში და მოთხოვნა - მიწოდების ჯაჭვიც იმდენად არის სახელმწიფო საზღვრებს გაცდენილი, რომ ქვეყნების გადაწყვეტილებები ეკონომიკურ ზრდა/განვითარების საკითხებზე ერთი მაგიდის გარშემო კონსენსუსის მიღწევას აიძულებს ქვეყნებს. ეკონომიკური განვითარების მიღწევა, კი შეუძლებელია სახელმწიფოს შესაბამისი ქმედებების გარეშე, ხოლო მისი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ბერკეტი ამ პროცესში არის ფისკალური პოლიტიკა. ფისკალური პოლიტიკის სწორი დაგეგმვითა და განხორციელებით შესაძლებელია მოიზიდოს ქვეყანამ საგადასახადო ბაზის მნიშვნელოვანი ნაწილი. წინამდებარე ნაშრომში განხილულია გლობალიზაციის გამოწვევები ფისკალური პოლიტიკის ჭრილში.

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია; ფისკალური პოლიტიკა; გადასახადები; საგადასახადო კოდექსი; ეკონომიკური ზრდა; მოგების გადასახადი; ესტონური მოდელი; დამატებული ღირებულების გადასახადი.

GLOBALIZATION AND FISCAL POLICY

Salome Mashvniashvili,
Ph.D student of GTU

RESUME

In the world of the 21st century, the concept of independence and sovereignty, in its standard understanding and perception, is literally devoid of meaning due to the process of globalization. States and nations are so connected and dependent on each other politically, economically, culturally, and socially, and the demand-supply chain is so far beyond state borders that the decisions of countries on issues of economic growth/development are forced to reach a consensus around one table. Achieving economic development is impossible without appropriate actions of the state, and one of its important levers in this process is fiscal policy. With proper planning and implementation of fiscal policy, the country can attract a significant part of the tax base. In this paper, the challenges of globalization are discussed in terms of fiscal policy.

ძირითადი ტექსტი

„გლობალიზაცია“ როგორც ტერმინი პირველად 60-იანი წლების დასაწყისში გამოჩნდა, თუმცა აქტუალური 80-იანი წლებიდან გახდა. მეცნიერები ამ ტერმინის ერთიან და შეჯერებულ განმარტებაზე ჯერ-ჯერობით არ არიან შეთანხმებულები და ყველა მათგანი თავისებურად აღიქვამს, თუმცა შეიძლება ითქვას, რომ გლობალიზაცია არის რთული და მრავალმხრივი პროცესი, რომელიც უკავშირდება მსოფლიოს სხვადასხვა ფორმით. მისი გავლენა იგრძნობა ეკონომიკური, კულტურული, სოციალური და პოლიტიკური თვალსაზრისით და სწორედ ეს ხდის მას მუდმივი განხილვისა საგანს.

გლობალიზაციის პირობებში სახელმწიფოების პოლიტიკური და ეკონომიკური საზღვრები ძველ მნიშვნელობას კარგავს და ვეღარ არის ერთ მკაცრ ჩარჩოში მოქცეული და განსაზღვრული. რაც გამოწვეულია მსოფლიო ეკონომიკის ინტეგრაციითა და განვითარებით ეროვნულ წარმოებასა და ბიზნესში. ზედაპირული დაკვირვებით, გლობალურ ეკონომიკაში, საქონლისა და მომსახურების განაწილებაში ბაზრები ასრულებენ მთავარ როლს, სახელმწიფო როლი კი შესუსტებულია, თუმცა ეკონომიკური კრიზისების პერიოდში განსაკუთრებით აქტიურდება ფისკალური პოლიტიკის განხორციელების საჭიროება. ფისკალური პოლიტიკის მნიშვნელოვან ნაწილს კი საგადასახადო პოლიტიკა წარმოადგენს, გადასახადების დონის, სახეობების ოპტიმალური ცვლილება და მათი გამოყენება ეკონომიკის გაჯანსაღების პროცესში. სახელმწიფო ორიენტირებული უნდა იყოს კერძო სექტორის განვითარების მხარდაჭერაზე და მისი განვითარებისთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნაზე, რადგან ეკონომიკური პოლიტიკის საყრდენს და ეკონომიკური ზრდის ძირითად საფუძველს წარმოადგენს კერძო სექტორი. ასევე, გლობალიზაციის პირობებიდან გამომდინარე აუცილებელი ხდება სახელმწიფოს ყველა სექტორი და საკანონმდებლო აქტები მოვიდეს შესაბამისობაში დანარჩენ მსოფლიოსთან, ვინაიდან ქვეყნის შიგნით მიღებული ნებისმიერი ცვლილება თუ გადაწყვეტილება ეფექტს ახდენს ქვეყნის საზღვრებს მიღმა.

მრავალი ქვეყნის საგადასახადო სისტემა გაჩნდა ან განვითარდა იმ დროს, როდესაც ქვეყნებს შორის ვაჭრობა იყო კონტროლირებადი და შეზღუდული და როდესაც დიდი კაპიტალის მოძრაობა თითქმის არ არსებობდა. ამ დროს ქვეყნებს შორის ვაჭრობა შემცირდა ტარიფებისა და ფიზიკური შეზღუდვების გამო საქონლის მოძრაობაზე, აიკრძალა კაპიტა-

ლის შემოდინება/გადინება, ან სულ მცირე მაღალი კონტროლირების სფეროს წარმოადგენდა. ასეთ გარემოში, საწარმოების უმრავლესობა ძირითადად იმ ქვეყნების საზღვრებში ოპერირებდნენ, საიდანაც ისინი წარმოიქმნენ და ადამიანების უმეტესობაც შემოსავალს იმ ქვეყნებში განხორციელებული საქმიანობებიდან ან ინვესტიციებიდან იღებდნენ, სადაც იყვნენ რეგისტრირებული და ჰყავდათ წარმომადგენლობა. სავაჭრო ნაკადები, წარმოების მოგება, პირადი შემოსავალი და მოხმარება, წმინდა სიმდიდრე შეიძლება დაიბეგროს ერთი კონკრეტული ხელისუფლების შესაბამისი კანონმდებლობითა და განაკვეთებით, რაც არ უნდა წინააღმდეგობრივი იყოს სხვა სახელმწიფოების მოთხოვნებთან და კანონმდებლობებთან.

ზემოთ აღწერილ გარემოებას „ტერიტორიულ პრინციპსაც“ უწოდებენ, რაც გულისხმობს სახელმწიფო ტერიტორიის ფარგლებში დაბეგრის ყველაფერი რაც არ ინვესტ კონფლიქტებსა და სირთულეებს, მაშასადამე საგადასახადო პოლიტიკა შეიძლება განხორციელდეს ბევრი დაკვირვებისა და ფიქრის გარეშე, თუ როგორ იმოქმედებს ის სხვა ქვეყნებზე. ბოლო პერიოდამდე გადასახადების შესწავლა ასახავდა სწორედ ასეთ გარემოს და, შესაბამისად, იყო თითქმის ექსკლუზიურად დაბეგრის შესწავლა დახურულ ეკონომიკაში, როგორც ეს ამკარაა სტანდარტულ სახელმძღვანელოებსა და სტატიებში.

გლობალიზაცია და მსოფლიო ეკონომიკის პროგრესული ინტეგრაცია ამ ყველაფერს ცვლის. თანამედროვე რეალობაში მთავრობების ქმედებები ძლიერ შეზღუდულია, ვინაიდან ეს ზეგავლენას ახდენს ამ სახელმწიფოსთან ეკონომიკურად დაკავშირებულ სხვა ქვეყნებზე, ე.ი. გადასახადით წარმოქმნილი ეფექტები გადის საზღვრებს მიღმა და აქედან გამომდინარე, სახელმწიფოები თანხმდებიან, რომ ეს არის საერთო მნიშვნელობის ობიექტი. ამ ვითარებამ ზოგიერთ ქვეყანას გაუხსნა შესაძლებლობა, ესარგებლა ახალი რეალობით და მოეზიდა საგადასახადო ბაზის დიდი ნაწილი საგადასახადო ტვირთის შემსუბუქებით.

საგადასახადო კონკურენცია გახდა მრავალი ქვეყნის რეალობა და ასეთი კონკურენციის წმინდა ეფექტი არის ქვეყნების დასაბეგრი შემოსავლების გადასახადების შემცირების საფუძველი, რაც განაპირობებს მათი საგადასახადო სისტემების სტრუქტურის იძულებითი თუ ნებაყოფლობითი ცვლილებას.

სწორედ ასეთი ცვლილებების რეალობაში ცხოვრობს საქართველოს მოსახლეობა 2003 წლიდან. მართალია, საქართველომ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, მნიშვნელოვანი ეკონომიკური რეფორმები გაატარა ეკონომიკური სტიმულების და განვითარების კუთხით, თუმცა ძირეული ცვლილებები დაიწყო 2003 წლიდან, მას შემდეგ რაც შემცირდა საგადასახადო ტვირთი და გადასახადების

რაოდენობა 36 გადასახადიდან 6 გადასახადამდე დაიყვანა. ქვეყანამ, აღნიშნული რეფორმების შედეგად, შეძლო მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ზრდის მიღწევა და ლიბერალური საგადასახადო იმიჯის შექმნა ინვესტორის თვალში.

ხოლო მას შემდეგ, რაც საქართველომ, ხელი მოაწერა ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებას და მოხდა რიგი ვალდებულებების აღება, მათ შორის ეკონომიკური განვითარების კუთხითაც, საქართველოს საგადასახადო კოდექსის ძირეული ცვლილება დაიწყო 2017 წლის 1 იანვრიდან, როდესაც ძალაში შევიდა მოგების გადასახადის „ესტონური მოდელი“.

„ესტონეთში მოცემული“ მოდელის წარმატება განპირობებული იყო წინასწარ განერილი ცვლილებებით, რომელსაც თითქმის 10 წელი ახორციელებდნენ სხვა ტიპის რეფორმებთან ერთად. ქვეყანაში საგადასახადო რეფორმები 1995 წლიდან დაიწყო და 2000 წელს განხორციელდა, რომლითაც მოგების გადასახადით აღარ დაიბეგრებოდა გაუნაწილებელი მოგება. 1999 წლისთვის, ესტონეთში მოგების გადახდას მთლიანი საგადასახადო შემოსავლების 6% ეჭირა, ხოლო განაკვეთი 21%-ს შეადგენდა. ესტონური მოდელის განხორციელებისას დადასტურდა რომ გრძელვადიან პერიოდში ფისკალური პოლიტიკა საგადასახადო შემოსავლების ზრდას იწვევს. 2000 წელს ესტონეთში დაფიქსირდა მოგების გადასახადის მთლიანი მოცულობის მკვეთრი კლება. მისი წილი მთლიან საგადასახადო შემოსავლების მოცულობაში 6%-დან 2,3%-იან მინიმუმამდე დაეცა. რეფორმის განხორციელების შემდეგ, 2001 წლიდან მოგების გადასახადიდან მიღებული შემოსავლების წილი გაიზარდა და რაც ყველაზე მთავარია, მოგების გადასახადის მოცულობის წილობრივ ტრენდს მიჰყვა ესტონეთის მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტრენდი.

საქართველოში ზემოთ აღნიშნული მოდელის დანერგვამდე, მოგების გადასახადს იხდიდა ბიზნესი, იმის მიუხედავად, იღებდა თუ არა ის ფინანსურ მოგებას. ადეკლარირება შესაბამის მოგებას ყოველწლიურად და იხდიდა მოგების გადასახადს კვარტალურად წინსწრებით (ავანსად), ხოლო „ესტონური მოდელის“ ამოქმედების შემდეგ, მოგების გადასახადის ვალდებულება დგება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მოხდება მოგების გატანა (დივიდენდის გაცემა) კომპანიიდან, ფიზიკურ პირზე. დეკლარირება ხდება ყოველთვიურად, რეალური განაცემების შესაბამისად. როგორც ესტონეთში მოხდა ამ რეფორმის შემდეგ ბიუჯეტში მოგების გადასახადის წილი შემცირდა, თუმცა გრძელვადიან პერსპექტივაში ის ხელს უწყობს ბიზნესში რეინვესტირების განხორციელებას და მის წინსვლას, რაც პირდაპირპროპორციულად აისახება ქვეყნის ეკონომიკაზე (იხ. ცხრილი 1).

მოგების გადასახადის სიდიდე და მისი წილი შემოსავლებში
ცხრილი 1 (www.mof.gov.ge)

წელი	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
მოგების გადასახადი (მლნ ლარი)	1025	1056	757	737	866	919	1015	1930	2018
წილი საბიუჯეტო შემოსავლებში (%)	13%	12%	8%	7%	8%	9%	8%	12%	11%

დამატებული ღირებულების გადასახადის სიდიდე და მისი წილი შემოსავლებში
ცხრილი 2 (www.mof.gov.ge)

წელი	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
დამატებული ღირებულების გადასახადი (მლნ ლარი)	3299	3505	3286	4123	4427	4244	3918	4884	6037
წილი საბიუჯეტო შემოსავლებში (%)	40%	41%	34%	39%	41%	40%	31%	30%	32%

ასევე, აღსანიშნავია, რომ 2020 წელს ძირეულად შეიცვალა კანონი დამატებითი ღირებულების გადასახადის შესახებ. მთლიანად მოხდა დღგ-ს კარის ახლიდან დამუშავება, დასაბეგრი ბაზების განსაზღვრა, ბუნდოვანი საკითხების ნათლად წარმოჩენა, რაც ბიზნეს საშუალებას აძლევს, სწორად დაგეგმოს თავისი პოლიტიკა ბიუჯეტთან მიმართებაში (იხ. ცხრილი 2).

გლობალიზაციასთან არის ასევე დაკავშირებული საქართველოში „ბუღალტრული აღრიცხვის, ანგარიშგებისა და აუდიტის შესახებ“ კანონის ამოქმედება და მისი შედეგები. ზემოხსენებული კანონი ამოქმედდა 2016 წლის ივნისიდან და მიზნად ისახავდა კაპიტალური და ფინანსური ბაზრების განვითარებას, რათა შეიქმნას მიმზიდველი საინვე-

სტიციო გარემო. აღსანიშნავია, ფინანსური აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების დანერგვის მნიშვნელობა, რომელმაც აამაღლა ბიზნესის საზღოობის დონე უცხოური საინვესტიციო კომპანიებისთვის.

ზემოთ აღნიშნული საკანონმდებლო თუ ტექნიკური ცვლილებები, ერთი შეხედვით, შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ არ არის კავშირში ეკონომიკურ განვითარებასთან და მხოლოდ სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების ცვლილებას მოიაზრებს, თუმცა სწორედ ეს შედეგადაა, სიმარტივე, გამჭვირვალობა, საჯაროობა არის სახელმწიფოს მხრიდან ბიზნესის განვითარებისთვის და ინვესტორების მოზიდვისთვის გადამდგმული აუცილებელი ნაბიჯები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბრალავა ა. ჯორბენაძე ზ. საგადასახადო რისკი სამეწარმეო-ეკონომიკური რისკის სისტემაში. თბილისი, 2017
2. მექვაბიშვილი ე. (2018). გლობალიზაციის ეპოქის ფინანსური კრიზისები და საქართველოს ეკონომიკა. „ინტელექტი“.
3. მ.მიქელაშვილი, გადასახადები, თეორია და პრაქტიკა, თბილისი, 2017
4. <http://eugeorgia.info/ka/article/541/estonuri-modelis-qartuli-perspeqtivebi/>
5. https://www.mof.ge/saxelmwifo_biujeti
6. <https://www.saras.gov.ge/ka/Home/YearlyReports>
7. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1043717>
8. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2496959?publication=0>
9. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5230186?publication=2>
10. Globalization, Tax Competition and the Future of Tax Systems – Mr. Vito Tanzi, Dec 1996

თანამედროვე სამედიცინო ტექნოლოგიების მნიშვნელობა ჯანდაცვის ეკონომიკაში

მაია ქიმერიძე
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

მედიცინაში თანამედროვე ინოვაციები გადა-
მწყვეტ როლს თამაშობს არა მხოლოდ ჯანდაცვის
სექტორის გარდაქმნაში, არამედ გავლენას ახ-
დენს ტექნოლოგიურ პროგრესსა და ეკონომიკურ
ზრდაზე. სტატიაში განხილულია სამედიცინო ინო-
ვაციების გავლენა ტექნოლოგიურ და ეკონომიკურ
სექტორებზე. სტატიაში ასევე გაანალიზებულია
გამოწვევები და დაბრკოლებები, რომელსაც მედი-
ცინაში ინოვაციების შემქმნელები აწყდებიან და
განხილულია სტრატეგიები სამედიცინო და ტექნი-
კური საზოგადოებების თანამშრომლობის განსაზი-
ვარებად, რათა ერთობლივად მიაღწეულ იქნეს
გამორჩეული ჯანმრთელობის შედეგები, ტექნო-
ლოგიური პროგრესი და ეკონომიკური ზრდა.

საკვანძო სიტყვები: სამედიცინო ინოვაციები,
ტექნოლოგიური პროგრესი, ეკონომიკური ზრდა,
ტელემედიცინა, ხელოვნური ინტელექტი, გენომიკა.

THE IMPORTANCE OF MODERN MEDICAL TECH- NOLOGIES IN HEALTHCARE ECONOMICS

Maia Kimeridze
Phd student of GTU

RESUME

Modern innovations in medicine play a key role in
transforming not only the healthcare sector but also
have an impact on technological progress and econom-
ic growth. This article is dedicated to researching the
influence of medical innovations on the technological
and economic sectors. The article also analyzes the
challenges and obstacles faced by innovators in medi-
cine and discusses strategies for developing collabora-
tion between the medical and technical communities to
jointly achieve outstanding health outcomes, techno-
logical progress, and economic growth.

Keywords: medical innovations, technological
progress, economic growth, telemedicine, artificial in-
telligence, genomics.

* * * *

თანამედროვე საზოგადოება განიცდის ინტენ-
სიური ცვლილებების და განვითარების პერიოდს
სხვადასხვა დარგში და მათ შორის მედიცინაში..
მოთხოვნა და საჭიროებები სამედიცინო სერვი-

სებზე ყოველწლიურად იზრდება. ჯანმრთელობის
ეკონომიკის სფერო მუდმივად ვითარდება. მაგრამ
ჯანდაცვის რესურსები შეზღუდულია. ამიტომ,
ჯანდაცვაზე დახარჯული ყოველი ლარი მოსა-
ხლეობის სამედიცინო სერვისებით მაქსიმალური
უზრუნველყოფა მთავრობების დღის წესრიგშია.
რესურსების განაწილების დროს პროდუქტიულო-
ბის გათვალისწინება კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი
ხდება დაბალშემოსავლიან ქვეყნებში, სადაც სოცი-
ალური უზრუნველყოფა შეზღუდულია იმ ქვეყნებ-
თან შედარებით, რომლებსაც აქვთ ჯანმრთელობის
უნივერსალური დაფარვა (გრიფითსი და სხვ., 2016).
დაბალი შემოსავლის მქონე ქვეყნების წინაშე დგას
გამოწვევა გაუმკლავდნენ „დაავადების ორმაგ
ტვირთს“.

ასეთ პირობებში კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია
მედიცინაში ინოვაციების დანერგვა, რომელიც
ტექნოლოგიური პროგრესის ძრავა და სადაც ყოვე-
ლდღიურად ჩნდება უამრავი მიხვნევა.

სამედიცინო ტექნოლოგიები სწრაფად მზარდი
სექტორია, ამ ტექნოლოგიებს აქვს პოტენციალი,
მოახდინოს რევოლუცია ჯანდაცვის სფეროში,
მნიშვნელოვნად გააუმჯობესოს პაციენტის მკურ-
ნალობის შედეგები და შეამციროს ჯანდაცვის
სექტორის ხარჯები.

სამედიცინო ტექნოლოგია, რომელიც ასევე
ცნობილია როგორც “medtech”, მოიცავს ინსტრუ-
მენტების, სამედიცინო მოწყობილობების, პროგ-
რამული უზრუნველყოფის (მათ შორის ხელოვნური
ინტელექტის ჩათვლით) ფართო სპექტრს და სპე-
ციალურად სამედიცინო აპლიკაციებისთვის შექმ-
ნილ მასალებს. ამჟამად ხელმისაწვდომია 500000-
ზე მეტი ინოვაციური ტექნოლოგიების ფართო
სპექტრი, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს თამა-
შობენ ჯანმრთელობის გაუმჯობესებაში და პაცი-
ენტთა მოვლისადმი უფრო პერსონალიზებული მი-
დგომის შექმნაში.

სამედიცინო ტექნოლოგია მოიცავს პროდუქტე-
ბის, სერვისებისა და გადანაცვლებების ფართო
სპექტრს, რომელიც შეიძლება დაიყოს კატეგორი-
ებად, თითოეულს აქვს თავისი უნიკალური მიზანი.
ესენია:

სამედიცინო მოწყობილობები - ნებისმიერი ინ-
სტრუმენტი, აპარატურა, მოწყობილობა, მანქანა,
მოწყობილობა, იმპლანტი, ინ ვიტრო რეაგენტი ან
სხვა მსგავსი პროდუქტი, რომელიც გამოიყენება
პაციენტების დიაგნოსტიკის, პრევენციის ან მკურ-

ნალობისთვის. მაგალითად კარდიოსტიმულატორები და დეფიბრილატორები.

ინ ვიტრო დიაგნოსტიკა (IVD) - ეს არის ტესტები, რომლებიც ტარდება ორგანიზმის გარეთ დაავადებების აღმოსაჩენად, დიაგნოსტიკისა და მონიტორინგისთვის. მაგალითები მოიცავს ინფექციურ დაავადებათა სადიაგნოსტიკო ტესტებს, როგორიცაა Covid 19 გვერდითი ნაკადის ტესტები.

ციფრული ჯანმრთელობა - ციფრული ჯანდაცვის ინსტრუმენტებისა და ტექნოლოგიების გამოყენება ჯანდაცვის შედეგების გასაუმჯობესებლად. მაგალითები მოიცავს ტელემედიცინის და მობილური ჯანმრთელობის აპებს.

ოპერაცია რობოტის დახმარებით - რობოტული ქირურგიული სისტემები შექმნილია ოპერაციის სიზუსტის გასაუმჯობესებლად, ინვაზიურობის შესამცირებლად და ქირურგიული შედეგების გასაუმჯობესებლად.

3D ბეჭდვა - 3D ბეჭდვა ჯანდაცვის სფეროში გამოიყენება ხელოვნური ორგანოების შესაქმნელად, რაც უფრო ეფექტური ქირურგიული ჩარევის, დაგეგმვის და დიაგნოსტიკის საშუალებას იძლევა მის გამოყენებას ასევე აქვს დიდი პოტენციალი ნამღებების მიწოდებაში, პროთეზირების წარმოებასა და ქსოვილის ინჟინერიაში.

დიაგნოსტიკა ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით - ხელოვნური ინტელექტი გამოიყენება რთული ალგორითმების შესამუშავებლად, რომლებსაც შეუძლიათ დახმარება სამედიცინო დიაგნოზის დასმაში. პაციენტების ისტორიების ჩანაწერებიდან ხელოვნური ინტელექტის მეშვეობით შესაძლებელი გახდა ისეთი ინფორმაციის ამოღება, რაც ტრადიციული მეთოდების გამოყენებით ვერ ხორციელდება.

ტარებადი სამედიცინო მონაცემები - აღნიშნულმა ხელსაწყოებმა რევოლუცია მოახდინეს პაციენტის მკურნალობაში. სასიცოცხლო მაჩვენებლების მონიტორინგი და რეალურ დროში მონაცემების უწყვეტი ანალიზი ჯანმრთელობის მდგომარეობის უფრო ზუსტი დიაგნოზის, მკურნალობისა და მართვის საშუალებას იძლევა.

პერსონალიზებული მედიცინა/ზუსტი მედიცინა - ეს ტექნოლოგია იყენებს გენეტიკურ ანალიზს პიროვნების გენეტიკურ მახასიათებლებზე დაფუძნებული პერსონალიზებული მკურნალობისა და თერაპიის შესაქმნელად. იგი გამოიყენება უფრო ეფექტური ნამღებების შესაქმნელად ნაკლები გვერდითი ეფექტებით.

პაციენტის დისტანციური მონიტორინგი - ტექნოლოგია იყენებს დაკავშირებულ სამედიცინო მონაცემებს, რათა დისტანციურად შეაგროვოს და გადასცეს პაციენტის მონაცემები, რაც საშუალებას იძლევა უფრო ეფექტურად იმართოს ისეთი ქრონიკული დაავადებები, როგორიცაა დიაბეტი და

გულ - სისხლძარღვთა დაავადებები.

ვირტუალური რეალობა (VR) ჯანდაცვის სფეროში - VR გამოიყენება სამედიცინო პროცედურების მოდელირების მიზნით, ასევე სამედიცინო პერსონალის განათლებისა და ტრენინგის მიზნებისთვის, პაციენტებში ტკივილის შესამცირებლად იმერსიული თერაპიის საშუალებით.

ნანოტექნოლოგიები - ეს ტექნოლოგია გამოიყენება ნამღებების მიწოდების სისტემების შესაქმნელად. პანანინა ნაწილაკების საშუალებით მედიკამენტის ტრანსპორტირება ხორციელდება სხეულის სპეციფიკურ უჯრედებამდე და უფრო ეფექტური მკურნალობის საშუალებას იძლევა.

სამედიცინო გამოსახულების ავტომატური ანალიზი - სამედიცინო გამოსახულების ანალიზის ავტომატიზაციამ რევოლუცია მოახდინა ისეთი დაავადებების დიაგნოსტიკა და მკურნალობაში, როგორიცაა კიბო. ის სწრაფი და ზუსტი დიაგნოსტიკის საშუალებას იძლევა.

სამედიცინო აპლიკაციები - პერსონალიზებული მობილური აპლიკაციები გამოიყენება პაციენტების ჩართულობის გაზრდის მიზნით მათი ჯანმრთელობის მართვაში. აპლიკაციები საშუალებას აძლევს პაციენტებს მიიღონ დისტანციური სამედიცინო დახმარება და თვალყური ადევნონ მკურნალობის პროცესს.

სამედიცინო ტექნოლოგიების ინდუსტრიამ უზარმაზარი ზრდა განიცადა ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში. ახლა ეს არის მრავალ მილიარდი დოლარის ბაზარი, სადაც მრავალი კომპანია აწარმოებს და ავითარებს პროდუქციის ფართო სპექტრს, რომელიც გარდაქმნის სამედიცინო ტექნოლოგიების სექტორს. ზრდა განპირობებულია ინოვაციურ სამედიცინო ტექნოლოგიებზე გაზრდილი მოთხოვნით, ასევე ასაკოვანი მოსახლეობის რაოდენობის მატებით, რომლის ჯანმრთელობა მოითხოვს უფრო მოწინავე მკურნალობას და თერაპიას.

მედიტექნიკის ინდუსტრიის გამოწვევები:

ღირებულება - ჯანდაცვის ტექნოლოგიების განვითარება მოითხოვს მნიშვნელოვან დაფინანსებას, რაც შეიძლება იყოს ბარიერი როგორც ჯანდაცვის პროვაიდერებისთვის, ასევე პაციენტებისთვის, რადგან მონაცემები და მომსახურება ხშირად ძვირია. მარეგულირებელი მოთხოვნები ზრდის სამედიცინო ტექნოლოგიების შემუშავების ღირებულებას, ზრდის ფასებს და ართულებს კომპანიების ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნებას.

მონაცემთა კონფიდენციალურობა - სამედიცინო ტექნოლოგიების გაუმჯობესებასთან ერთად, სულ უფრო საზრუნავი ხდება მონაცემთა უსაფრთხოებისა და პაციენტის კონფიდენციალურობის საკითხები. სამედიცინო აღჭურვილობა უნდა შეე-

საბამეოდეს მარეგულირებელ მოთხოვნებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ პაციენტის ინფორმაციის უსაფრთხოებას.

ხელმისაწვდომობა - ჯანდაცვის ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობის ნაკლებობამ შეიძლება ხელი შეუშალოს ადამიანებს საჭირო ზრუნვის დროულად მიღებაში, განსაკუთრებით იმ ადგილებში, სადაც რესურსები შეზღუდულია ან აკრძალულია. მთავრობებმა, ორგანიზაციებმა და კომპანიებმა ერთად უნდა იმუშაონ იმისათვის, რომ ყველას ჰქონდეს წვდომა მათთვის საჭირო სამედიცინო ტექნოლოგიებზე.

მომხმარებლის მიღება - სამედიცინო ტექნოლოგია შეიძლება იყოს რთული გასაგებებელი, ამიტომ მისი სწრაფად ათვისების მიზნით უნდა განვითარდეს მოსახერხებელი ფუნქციები. გარდა ამისა, მომხმარებლებს შეიძლება დასჭირდეთ ტრენინგი იმის გასაგებად, თუ როგორ გამოიყენონ მოწყობილობა სწორად და უსაფრთხოდ.

მარეგულირებელი შესაბამისობა - რეგულაციებთან შესაბამისობა შეიძლება იყოს რთული სამედიცინო მოწყობილობების კომპანიებისთვის. მათი პროდუქციის უსაფრთხოებისა და ეფექტურობის უზრუნველსაყოფად, კომპანიებმა უნდა დაიცვან უახლესი მარეგულირებელი მოთხოვნები.

მიუხედავად ამ გამოწვევებისა, სამედიცინო ტექნოლოგიას აქვს პოტენციური გარდაქმნას ჯანდაცვა და გააუმჯობესოს ზრუნვაზე ხელმისაწვდომობა მთელ მსოფლიოში. კვლევასა და განვითარებაში ინვესტიციებით, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვით, რეგულაციების დაცვით და ამ მოწყობილობების ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად, ჩვენ შეგვიძლია შევქმნათ უფრო სამართლიანი ჯანდაცვის სისტემა ყველასთვის.

სამედიცინო ინოვაციების დანერგვა ამაღლებს

სამედიცინო მომსახურების დონეს, ხელს უწყობს მოსახლეობის სიცოცხლის გახანგრძლივებას და ამცირებს სამედიცინო მომსახურების ხარჯებს. ამას დიდი მნიშვნელობა აქვთ თანამედროვე ეკონომიკაში, რადგან ახალი დარგების განვითარება ახალ სამუშაო ადგილებს ქმნის. ამასთან აუმჯობესებს საზოგადოების ცხოვრების ხარისხს.

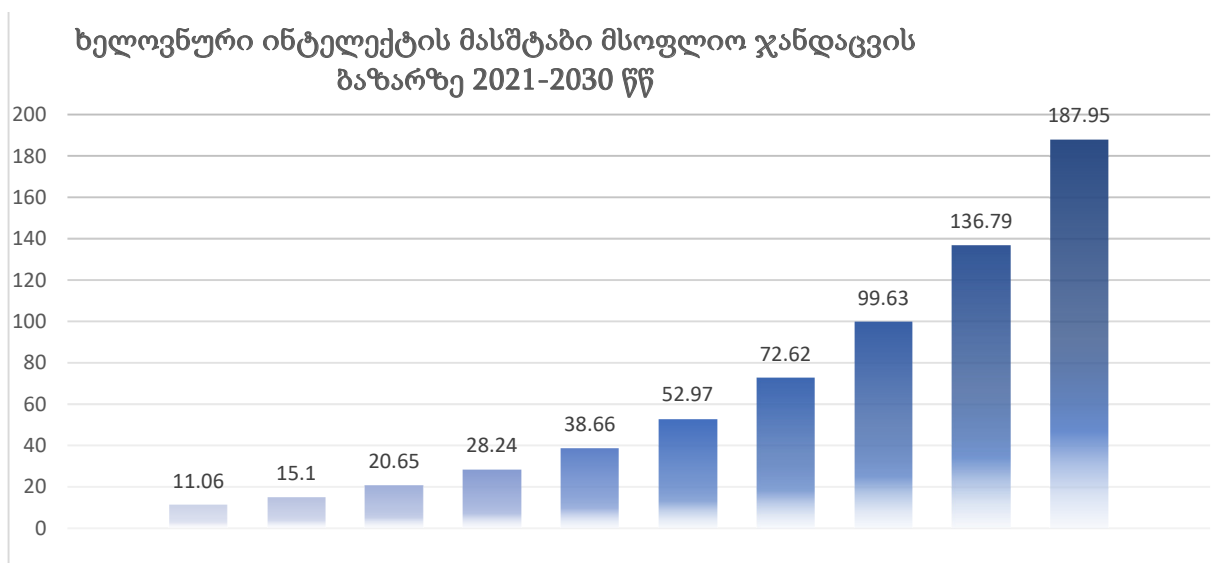
ინოვაციები მრავალმხრივად ახდენს ზეგავლენას სხვადასხვა დარგებზე.

ტექნიკური პროგრესი და კვლევები - ახალი სამედიცინო ტექნოლოგიების და დიაგნოსტიკის მეთოდების შემუშავება საჭიროებს მნიშვნელოვან ინვესტიციებს. ეს ტექნიკური პროგრესის სტიმულირებას იწვევს, რადგან საჭირო ხდება ახალი მოწყობილობების, პროგრამების და სამედიცინო ინსტრუმენტების შექმნა.

ფარმაცევტიკა და ბიოტექნოლოგია - ახალი მედიკამენტების და ბიოტექნოლოგიების განვითარება, როგორც ვაქცინები და გენეტიკური თერაპია არამარტო აუმჯობესებს მკურნალობის შედეგებს და ადამიანების სიცოცხლის გადარჩენას უწყობს ხელს, არამედ ახალ სამუშაო ადგილებს ქმნის.

ტელემედიცინა და მობილური პროგრამები - მათი დანერგვა ჯანდაცვის ციფრულ ტრანსფორმაციას უწყობს ხელს. ის მოიცავს ახალი პროგრამული პროდუქტების შემუშავებას, აპარატურის და ტექნიკური ინფრასტრუქტურების შექმნას დისტანციური კონსულტაციებისთვის და ჯანმრთელობის მონიტორინგისთვის.

სამედიცინო მოწყობილობები - ამ დარგის სამედიცინო მოწყობილობები ქირურგიული რობოტი და სამედიცინო აპარატურა ამცირებს პაციენტების ჯანმრთელობის რისკს და მკურნალობის ეფექტურობას ზრდის. ასევე განვითარების ახალ შესაძლებლობებს იძლევა.

<https://www.economicsbydesign.com>

ჯანდაცვის ეფექტურობა - ინფორმაციული ტექნოლოგიების ინტეგრაცია და ჯანდაცვის ეკონომიკის ანალიზი მონაცემების ოპტიმიზაციას უწყობს ხელს, ამცირებს ხარჯებს და აუმჯობესებს სამედიცინო მომსახურების ხარისხს. ეს თავის მხრივ ეკონომიკურ ზრდას იწვევს, რადგან უფრო ეფექტური ჯანდაცვის სისტემა ამცირებს როგორც მოსახლეობის, ისე სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯებს.

კვლევები და განათლება - საჭიროებს მედიცინის და ბიოტექნოლოგიების სპეციალისტების მომზადებას, ხელს უწყობს აკადემიური კვლევითი დაწესებულებების შექმნას და განვითარებას.

სამედიცინო ტურიზმი - ხელმისაწვდომი და ხარისხიანი მედიცინა ხელს უწყობს ქვეყნის და რეგიონის განვითარებას.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ინოვაციები მედიცინაში მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს ტექნიკურ პროგრესზე, ქმნის ახალ ბაზრებს, აუმჯობესებს ცხოვრების ხარისხს და ეკონომიკურ ზრდას უწყობს ხელს. ინოვაციები სამედიცინო ინდუსტრიას, განათლებას და კვლევებს აწვდის, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია თანამედროვე ეკონომიკაში. ეკონომისტების პროგნოზით დარგის განვითარება გეოგრაფიული პროგრესით განხორციელდება (იხ. დიაგრამა).

დასკვნა

სტატიაში განხილულია სამედიცინო ინოვაციების მნიშვნელობა და ზეგავლენა ტექნიკურ პროგრესსა და ეკონომიკურ ზრდაზე. ახალი სამედიცინო ტექნოლოგიების დანერგვა, მონინავე სამედიცინო აპარატურისა და მედიკამენტების დანერგვა, ასევე დიაგნოსტიკის და მკურნალობის მეთოდების სრულყოფა მნიშვნელოვნად ამცირებს სიკვდილიანობას, ხელს უწყობს ავადობის შემცირებას და მოსახლეობის ჯანმრთელობის ხარისხს აუმჯობესებს.

ამასთან ინოვაციები მედიცინაში ხელს უწყობს ტექნიკურ პროგრესს. ახალი სამედიცინო ტექნოლოგიები საჭიროებს უფრო ზუსტ და ეფექტურ სამედიცინო მოწყობილობების და პროგრამული უზრუნველყოფის შემუშავებას. ეს თავის მხრივ მაღალი ტექნოლოგიების განვითარებისთვის ახალ შესაძლებლობებს ქმნის და ხელს უწყობს ეკონომიკურ ზრდას. სამედიცინო ტურიზმის და ფარმაცევტული დარგის განვითარება ქმნის ახალ სამუშაო ადგილებს,

მაშასადამე ინოვაციები მედიცინაში დადებით ზეგავლენას ახდენს საზოგადოებაზე, აუმჯობესებს ჯანმრთელობას, ხელს უწყობს ტექნიკურ პროგრესს და ეკონომიკურ ზრდას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გამყრელიძე ა, გოგინაშვილი ქ (2004). ჯანმრთელობა, როგორც ეკონომიკური კატეგორია. მაკრო მიკრო ეკონომიკა. 9(82), 36-41;
2. Колесникова, Василенко: *Экономика здравоохранения*. издательство: Феникс, 2023 г.
3. Николас Хикс „ Экономический анализ здоровья + результаты здравоохранения“, „ Экономические основы здравоохранения“, журнал „Health Economic Essentials“;
4. World Health Organization. (2010). Telemedicine: Opportunities and developments in Member States: Report on the second global survey on eHealth 2009 (Global Observatory for eHealth Series)
5. https://www.who.int/goe/publications/goe_telemedicine_2010.pdf
6. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5266471/>

დიაგნოზთან შეჭიდული ჯგუფების (DRG) დანერგვის ეფექტი ჯანდაცვის სისტემაში

თამარ ჩალაძე
სტუდ-დოქტორანტი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია დიაგნოზთან შეჭიდული ჯგუფების (DRG) დანერგვის ეფექტი ჯანდაცვის სისტემაში, როგორც ხარჯების შემცირების მექანიზმი. DRG პირველად შემუშავდა 1970-იან წლებში იელის უნივერსიტეტში, რომელიც მიზნად ისახავს საავადმყოფოების დაფინანსების სისტემის გადახედვას, რაც გულისხმობს ფიქსირებული თანხების გადახდას პაციენტის დიაგნოზის საფუძველზე. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული დაფინანსების სისტემა ზრდის გამჭვირვალობას და ამცირებს კლინიკაში დაყოვნების ხანგრძლივობას, ისინი ასევე ქმნიან გამოწვევებს, როგორიცაა პაციენტების ადრე განთავსება, რაც შესაძლოა უარყოფითად აისახოს ხარისხზე. გლობალურად, ჯანდაცვის ხარჯები მნიშვნელოვნად გაიზარდა და პროგნოზირებულია, რომ 2030 წლისთვის 11 ტრილიონ აშშ დოლარამდე მიაღწევს. დოკუმენტი ხაზს უსვამს DRG სისტემის საჭიროებას, მონიტორინგის სისტემების დანერგვის მნიშვნელობას, რათა უზრუნველყოს მაღალი ხარისხის მომსახურება ჯანდაცვაზე განუხლები დანახარჯების შემცირების პარალელურად.

საკვანძო სიტყვა: ჯანდაცვის ხარჯების შეკავება (შემცირება), დიაგნოზთან შეჭიდული ჯგუფები, გლობალური ჯანდაცვის ტენდენციები, ეფექტურობა და გამჭვირვალობა.

EFFECTS OF IMPLEMENTING DRGS (DIAGNOSIS-RELATED GROUPS) IN THE HEALTH CARE SYSTEM

Tamar Chaladze
PhD student of GTU

RESUME

The document examines cost containment in healthcare, focusing on the implementation of Diagnosis-Related Groups (s) as a key financing mechanism. Originating from Yale research in the 1970s, DRGs shifted payment from per diem to fixed amounts based on patient diagnoses, aiming to enhance efficiency and accountability. The first DRG system was adopted in New Jersey in 1980, followed by a national Medicare system in 1983. While DRGs have improved transparency and reduced hospital stays, they also present challenges, such as incentivizing early discharges that may compromise care quality.

Global health spending has risen significantly, with projections indicating an increase from \$7.9 trillion in 2017 to \$11 trillion by 2030. The document emphasizes the need for careful implementation of DRG systems tailored to local contexts to ensure effective cost control without sacrificing service quality.

Keywords: Cost Containment, Diagnosis-Related Groups (DRG), Global Health Trends, Healthcare Spending, Efficiency and Transparency.

* * * *

ჯანდაცვის სისტემის მთავარი გამოწვევაა ხარჯების შეკავება, რომელიც მიზნად ისახავს უზრუნველყოს ხელმისაწვდომ ფასად მაღალი ხარისხის სამედიცინო მომსახურება. ბევრ ქვეყანაში ერთერთ მზგავს მექანიზმს, რომელიც ხელს უწყობს ეფექტური სამედიცინო მომსახურების მიღებას, წარმოადგენს გადახდის სისტემა, რომელიც დაფუძნებულია დიაგნოზთან შეჭიდული ჯგუფებით (DRG) დაფინანსების სისტემასთან.

1970 წელს იელის საზოგადოებრივი ჯანდაცვის სკოლის მკვლევარებმა დახმარება სთხოვეს იელის ადმინისტრაციულ მეცნიერებათა სკოლას ჯანდაცვის სისტემაში არსებული აქტუალური პრობლემის გადასაჭრელად: „როგორ შეიძლება სამრეწველო ოპერაციების კვლევის მეთოდების ადაპტირება და გამოყენება ჰოსპიტალურ ინდუსტრიაში ღირებულებისა და ხარისხის კონტროლისთვის?“ ამდროისთვის უკვე არსებობდა მწვავე საჭიროება საავადმყოფოებისთვის გადახდის ისტორიული მეთოდის ცვლილების. დღიური გადახდები იყო დაფუძნებული პაციენტის დღიურ ხარჯზე, სადაც არ ხდებოდა პაციენტის დიფერენცირებადავადების მიხედვით. კითხვაზე „რა არის საავადმყოფოს ნამდვილი პროდუქტი?“ პასუხის გასაცემად დაიწყო რევოლუცია ჯანდაცვის სფეროში, რომლის ფუძემდებლად ითვლება იელის უნივერსიტეტი. იელის მკვლევარების ფუნდამენტური გამოწვევა იყო საავადმყოფოს „პროდუქტის“ განსაზღვრა. იმისათვის, რომ სისტემაყოფილიყო ხარისხის კონტროლის აპრობირებულ მეთოდებთან შესაბამისობაში, მას უნდა დაეკმაყოფილებინა რამდენიმე კრიტერიუმი: უნდა ყოფილიყო აღწერილი კავშირი პაციენტის მოვლის კლინიკურ და ფინანსურ ასპექტებს შორის,ყოფილიყო სტატისტიკურად სტაბილური და პროგნოზირებადი. პირველი DRG სისტემის გამოყენება მოხდა ამე-

რიკის შეერთებულ შტატებში, ნიუ ჯერსის შტატში 1980 წელს. ხოლო ფედერალური მთავრობის მიერ Medicare-ისთვის (სახელმწიფო დაზღვევა) ნაციონალურ დონეზე, DRG სისტემის გამოყენება განხორციელდა 1983 წელს. ინდუსტრიული სამყაროს დიდმა ნაწილმა DRG-ის სისტემის დანერგვა განახორციელა მომდევნო 15 წლის განმავლობაში. ზოგადად მიჩნეულია, რომ დიაგნოზთან შეჭიდული ჯგუფები (DRG) აკონტროლებენ სამედიცინო მომსახურებასთან დაკავშირებულ ხარჯებს. უფრო მეტიც -DRG-ები ასევე ემსახურება სხვა ჯანდაცვის მიზნებს, როგორიცაა: ანგარიშვალდებულება მოლოდინების დასაკმაყოფილებლად ან ხარისხიანი სერვისის მიწოდება. DRG-სისტემის ეფექტურობის შესაფასებლად ჩატარებულ იქნა კვლევები, შესწავლილ იქნა მკურნალობის ხარისხის შეფასება რეჰოსპიტალიზაციის რაოდენობის გათვალისწინებით და სიკვდილიანობის მაჩვენებლების მიხედვით. დიაგნოსტიკასთან დაკავშირებული გადახდა ეფუძნება ფიქსირებულ გადახდას თითო პაციენტზე, რომელიც დაკავშირებულია პაციენტის ძირითად დიაგნოზთან.

პაციენტების კლასიფიცირება-შემთხვევები, როგორც წესი, კლასიფიცირებულია კლინიკური მონაცემების (მაგ., დიაგნოზი, პროცედურები), დემოგრაფიული მონაცემების (ანუ ასაკი, სქესი) და რესურსების მოხმარების მონაცემების (ანუ ხარჯები, ყოფნის ხანგრძლივობა) საფუძველზე.

ანაზღაურების განაკვეთების გაანგარიშება- DRG სისტემების კონტექსტში, ტერმინი “მონაცემთა ნიმუში” გამოიყენება საავადმყოფოების შერჩეული რაოდენობის აღსანერად, საიდანაც გროვდება და ერთიანდება სანდო ხარჯების მონაცემები. შემდგომში, მონაცემთა დამუშავებაზე პასუხისმგებელი ორგანო ითვლის DRG წონით კოეფიციენტს, DRG ფასებს ან/და ანაზღაურების ტარიფების კორექტირების ფაქტორებს, ცალკეული საავადმყოფოების სტრუქტურაში არსებული განსხვავებების მიხედვით. სანამ ამ გამოთვლებს განახორციელებენ, ზოგიერთი მონაცემთა დამუშავების ორგანო ახდენს მონაცემთა ხარისხის კორექტირებას. ბოლო წლებში ჯანდაცვის ხარჯები გაიზარდა უმეტეს ქვეყნებში 2000 წლიდან 2015 წლამდე ჯანდაცვის მსოფლიო ხარჯების საშუალო წლიური ზრდის ტემპი 4.0% იყო; თუმცა მსოფლიო ეკონომიკის საშუალო წლიური ზრდის ტემპი 2.8% იყო. ხარჯების შეკავება მთელ მსოფლიოში მთავარ გამოწვევად იქცა. სტაციონარული მოვლის ხარჯები ჯანდაცვის ხარჯების ყველაზე დიდი კომპონენტია, ამიტომ ხარჯების შეკავების ტვირთი სულ უფრო მეტად გადადის ჰოსპიტალიზებული პაციენტების მიერ განეული ხარჯების შეკავებაზე. დიაგნოზთან შეჭიდული ჯგუფებით (DRG) გადახდა სულ უფრო ხშირად გამოიყენება მთელ მსოფლიოში საავადმყოფოების ანაზღაურებისთვის სამედიცინო ხარჯების ზრდის საპასუხოდ, რაც ანაცვლებს ადრე

არსებულ ხარჯებზე დაფუძნებულ გადახდას. DRG-ზე დაფუძნებულ გადახდის სისტემებში საავადმყოფოები იღებენ წინასწარ განსაზღვრულ ფიქსირებულ თანხას. ხარჯებზე დაფუძნებულ ანაზღაურებასთან შედარებით, DRG-ზე დაფუძნებული გადახდა იყო შემოთავაზებული ჰოსპიტალური მოვლის გამოყენების შესამცირებლად. ჯანდაცვის ხარჯები (ევროპის კომისია, 2017 წ.). ევროკომისიამ შეიმუშავა და დააფინანსა კვლევითი პროექტი 2009-2011 წლებში, რომელიც ცნობილია როგორც Euro-DRG. იგი ფოკუსირებული იყო DRG-ზე დაფუძნებული ჰოსპიტალური გადახდის ეროვნული სისტემების ანალიზზე ხარისხობრივი და რაოდენობრივი კვლევის მეთოდების გამოყენებით. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 12 ქვეყანამ, და მათ გამოიყენეს DRG-ზე დაფუძნებული საავადმყოფოს გადახდის სისტემის 2 ძირითადი მოდელი. კერძოდ, ეს DRG-ზე დაფუძნებული საავადმყოფოს გადახდის სისტემები იყო. DRG-ზე დაფუძნებული გადახდის სისტემები (ესტონეთში, ინგლისში, ფინეთში, საფრანგეთში, გერმანიაში, პოლონეთში, ნიდერლანდებსა და შვედეთში) და DRG-ზე დაფუძნებული ბიუჯეტის განაწილების სისტემები (ავსტრიაში, ირლანდიაში, პორტუგალიასა და ესპანეთში). 1990-იანი წლების შუა პერიოდიდან 2008 წლამდე ბევრ ქვეყანაში შემცირდა ჰოსპიტალიზაციის რაოდენობა გადაუდებელი დახმარების განყოფილებებში. კერძოდ, კლება აჩვენეს საფრანგეთში და დიდმა ბრიტანეთმა 18.1%-ით და 42.5%-ით შესაბამისად 1995-2008 წლებში, ხოლო სკანდინავიის ქვეყნებში და ირლანდიამ აჩვენა გადაუდებელი დახმარების განყოფილების მცირედი შემცირება, დაწყებული 2.6%-დან ესტონეთში 7,2%-მდე ირლანდიაში. თუმცა ავსტრიამ დაჰოლანდიაში აჩვენა გადაუდებელი დახმარების განყოფილების დატვირთვის ზრდა შესაბამისად 22% და 15%-ით.

სხვადასხვა გადახდის სისტემას აქვს სხვადასხვა ძლიერი და სუსტი მხარეები სხვადასხვა მიზნებისთვის. დიაგნოზთან შეჭიდული ჯგუფის (DRG) გადახდის სისტემები შემუშავდა საავადმყოფოების დაფინანსების ეფექტურობისა და გამჭვირვალობის გასაზრდელად. DRG გადახდის სისტემის სარგებელი აისახება გაზრდილ ეფექტურობაში და გამჭვირვალობაში და დაყოვნების საშუალო ხანგრძლივობის შემცირებაში. DRG-ის მინუსი არის ფინანსური ნახალისება საავადმყოფოდან ადრე გაწერისთვის, რაც პოტენციურად დააზარალებს პაციენტის მოვლას. ზოგჯერ ასეთი პოლიტიკა სრულად არ შეესაბამება კლინიკური სარგებლის პრიორიტეტებს. ეს მიდგომა მიზნად ისახავს გააკონტროლოს ჯანდაცვის ხარჯები ხარისხიანი მოვლის შენარჩუნებით. DRG-ზე დაფუძნებულ გადახდებზე გადასვლა მოტივირებული იყო ჯანდაცვის უფრო პროგნოზირებადი ხარჯებისა და რესურსების გაუმჯობესებული განაწილების საჭიროებით. სხვადასხვა ქვეყნიდან მიღებული გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ წარმატებული გა-

ნხორციელება მოითხოვს ლოკალური კონტექსტის გულდასმით განხილვას, ჯანდაცვის პროვაიდერებისთვის ადეკვატურ ტრენინგს და მძლავრი მონიტორინგის სისტემებს, რათა უზრუნველყოფილ იყოს მაღალი ხარისხის მომსახურება ხარჯების კონტროლის მცდელობებთან ერთად. ჯანდაცვაზე დახარჯული თანხები ბოლო წლებში გლობალურად იზრდება. პროგნოზირებულია ხარჯების ზრდა 7.9 ტრილიონი აშშ დოლარიდან 2017 წელს 11.0 ტრილიონ აშშ დოლარამდე 2030 წელს. გამოქვეყნებული დასკვნები იუწყება, რომ გლობალური სამედიცინო მიწოდებისა და მოთხოვნის აბსოლუტური წილი სულ უფრო მეტად მოდის აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონიდან, გარდა ამისა, დაბალი შემოსავლებისა და საშუალო შემოსავლის მქონე ქვეყნები განიცდიან მდგრადობის კრიზისს ჯანდაცვის ხარჯების ძირითადი მოდელების გამო. თუმცა, ჯიბიდან გადახდების (OOP) შემცირება შეიძლება ეფექტური იყოს ერთ სულ მოსახლეზე ჯანმრთელობის დანახარჯების გასაუმჯობესებლად. ჩატარებულმა კვლევებმა ვერ იპოვა ძლიერი მტკიცებულება ხარისხის ინდიკატორებში ცვლილებების შესახებ, როგორცაა საავადმყოფოში სიკვდილიანობის ან რეჰოსპიტალიზაციის მაჩვენებლები.

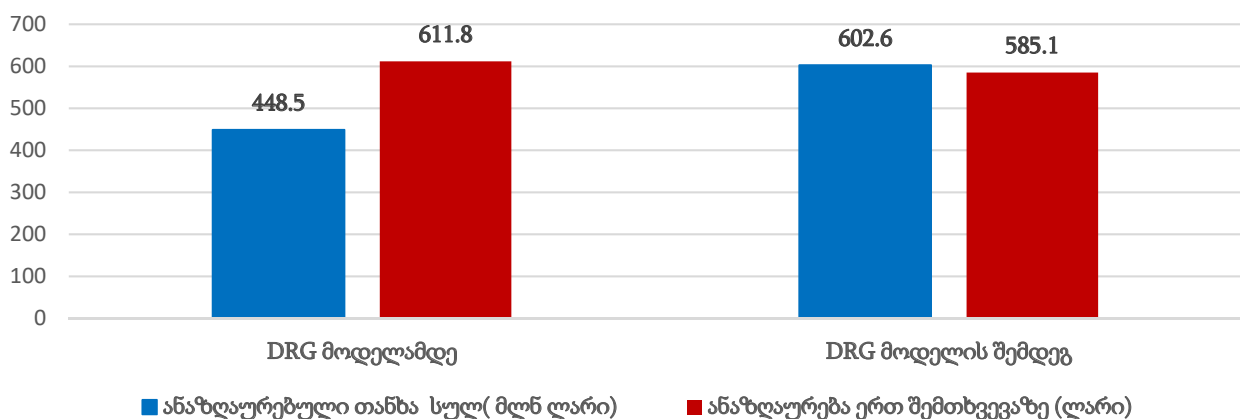
სამედიცინო მომსახურებაზე ფინანსური ხელმისაწვდომობის გაზრდის მიზნით საქართველოში 2013 წლიდან ამოქმედდა საყოველთაო ჯანდაცვის სახელმწიფო პროგრამა, რომელიც 2022 წელს შეიცვალა და გეგმიური და გადაუდებელი სტაციონარული მომსახურებებისთვის დაინერგა დიაგნოზთან შეჭიდული ჯგუფებით (DRG) დაფინანსების მოდელი. ქართული DRG მოდელი დაფუძნებულია ლატვიური მოდელის მაგალითზე, რომელიც Nord DRG-ის სისტემას იყენებს ნოზოლოგიების დაჯგუფებისთვის. აღნიშნული მოდელი ვრცელდება ყველა სამედიცინო დაწესებულებაზე, რომელიც მონაწილეობს საყოველთაო ჯანდაცვის პროგრამაში, DRG მოდელი დაფუძნებულია ICD-10/NCSP კოდებზე. ტარიფი არ იცვლება სხვადასხვა კლინიკების მიხედვით, რაც საშუალებას იძლევა უკეთ

გაკონტროლდეს საავადმყოფო ხარჯები. საბაზისო ტარიფის გამოსათვლელად გამოყენებულ იქნა ჯანმრთელობის ეროვნული სააგენტოს 2019 წლის მონაცემებით კლინიკებისათვის სტაციონარულ სერვისებზე ანაზღაურებული თანხები. ფასების განსაზღვრა ხდება რეტროსპექტული ანალიზის საფუძველზე. კონკრეტულად, წარსულში სტაციონარული შემთხვევების ერთეულზე საშუალო ფასის ინფლაციაზე ინდექსირებით და მთლიან სამედიცინო დანახარჯებში ამა თუ იმ დიაგნოზთა ჯგუფის წონის ნამრავლით. ამ პრინციპით, 2022 წლისთვის ერთეულ სამედიცინო შემთხვევაზე საბაზისო ტარიფი განისაზღვრა 1959.9 ლარის ოდენობით.

2023 წლის 25 აპრილს ჯანდაცვის სამინისტროს მიერ შევიდა ცვლილება DRG-ის დაფინანსების სისტემასთან მიმართებაში თანაგადახდისთან კუთხით, დაწესდა მაქსიმალური ზღვარი, ვინაიდან აღნიშნული მოდელის დანერგვის შემდეგ გაიზარდა თანაგადახდის წილი მოსახლეობისთვის და გადაუდებელი შემთხვევების დროს დაწესდა დამატებითი გადასახადი. სამედიცინო დაწესებულებებს არ აქვთ უფლება ბენეფიციარებს მოსთხოვონ დამატებითი გადასახადი (გარდა თანაგადახდისა) რაიმე განსხვავებული სერვისის შეთავაზებით. პაციენტს შეუძლია აირჩიოს სახელმწიფო პროგრამაში მონაწილე ნებისმიერი დაწესებულება, მისი თანაგადახდის წილი ყველგან თანაბარი იქნება (იხ გრაფიკი).

ნოზოლოგიური სტანდარტების გადახედვა იგეგმება პერიოდულად, სტანდარტების ღირებულება უნდა იცვლებოდეს „განახლების ინდექსის“ მიხედვით, რომელიც ითვალისწინებს ისეთ ხარჯებს, როგორიცაა ახალი ტექნოლოგიების გამოყენება, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განახლება, დასაქმებული პერსონალისთვის ხელფასის ზრდა. აღნიშნული მოდელი საქართველოში ჯერ კიდევ დანერგვის პროცესშია, საკმაოდ მწირია სამედიცინო კვლევები, რაც საშუალებას მოგვცემდა გავაანალიზებინა, რა გავლენა მოახდინა სამედიცინო დაწესებულებების მართვასა და მომსახურების ხარისხზე.

სამედიცინო დაწესებულებების დაფინანსება DRG ამოქმედებამდე და მას შემდეგ

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ვერულავა თ, ჯორბენაძე ა. ჰოსპიტალური სექტორის რეფორმა საქართველოში. ეკონომისტი 2022
2. Goldfield, N. (2010). The evolution of diagnosis-related groups (DRGs): from its beginnings in case-mix and resource use theory, to its implementation for payment and now for its current utilization for quality within and outside the hospital. *Quality Management in Healthcare*, 19(1), 3-16.
3. (Mayes R. 2007,) (Mayes R. The origins, development, and passage of Medicare's revolutionary prospective payment system. *J Hist Med Allied Sci*. 2007;62(1):21-55.)
4. Goldfield N, Averill R, Fuller R, Vertrees J. A response to the Prometheus proposal—well intended but impossible to implement. *Am J Med Qual*. 2008;23(2):85-89.
5. Health Organisation. The world health report 2000—health systems: improving performance. Geneva: World Health Organisation; 2000.
6. [Averill RF, Muldoon JH, Vertrees JC, Goldfield NI, Mullin RL, Fineran EC, Zhang M, Steinbeck B, Grand T (1998) The evolution of casemix measurement using diagnosis related groups (DRGs) (3M HIS Research Report)]
7. [Canadian Institute for Health Information (2004) Acute care grouping methodologies: from diagnosis related groups to case mix groups redevelopment. Canadian Institute for Health Information, Ottawa
8. [Fetter RB (1991) Diagnosis related groups: understanding hospital performance. *Interfaces* 21(1):6-26
9. Jonas Schreyo gg & Tom Stargardt & Oliver Tiemann & Reinhard Busse, Methods to determine reimbursement rates for diagnosis related groups (DRG): A comparison of nine European countries, *Health Care Manage Sci* (2006) 9: 215-223
10. [Baker JJ (2002) Medicare payment system for hospital inpatients: diagnosis-related groups. *J Health Care Finance* 28(3):1-13.
11. (Mohsen Barouni, Leila Ahmadian, Hossein Saberi Anari & Elham Mohsenbeigi) Investigation of the impact of DRG based reimbursement mechanisms on quality of care, capacity utilization, and efficiency- A systematic review.
12. (Zhaolin Menga, Wen Hui b, Yuanyi Cai a, Jiazhou Liua, Huazhang Wua,) The effects of DRGs-based payment compared with cost-based payment on inpatient healthcare utilization: A systematic review and meta-analysis
13. Natasa Mihailovic¹, Sanja Kocic^{1,2}, and Mihajlo Jakovljevic Review of Diagnosis-Related Group-Based Financing of Hospital Care 2016
14. Robert Messerle¹· Jonas Schreyögg Country-level effects of diagnosis-related groups: evidence from Germany's comprehensive reform of hospital payments 2023

სექცია 3. პროფესიული ეკონომიკის განვითარების სამართლებრივი, პოლიტიკური და ფილოსოფიური ასპექტები

პოლიტიკური კონსალტინგის პარადიგმა (არსი და დანიშნულება)

კარლო კოპალიანი

სტუ-ს ადმინისტრაციის

ხელმძღვანელი, კანცლერი, სოციალურ

მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია პოლიტიკური კონსალტინგის არსი, ხასიათი და ფუნქციები, მისი გაგებასთან დაკავშირებული ხედვა და მიდგომები. პოლიტიკური კონსალტინგის, როგორც ფენომენის განხილვა და მეცნიერული ანალიზი, აქტუალობა და მნიშვნელობა განპირობებულია დემოკრატიული არჩევნების ჩატარების აუცილებლობით.

მრავალი პოლიტიკური ლიდერი და ზოგადად პოლიტიკური ელიტა იყენებს თავის საქმიანობაში პოლიტიკურ კონსულტანტებს, რომელთა პროფესიონალიზმი ძალაში მოთხოვნადი გახდა განსაკუთრებით ბოლო ათწლეულების განმავლობაში.

პოლიტიკური კონსალტინგი წარმოადგენს მნიშვნელოვან პარადიგმასა და ფენომენს პოლიტიკურ და სოციალურ მეცნიერებებში. იგი აქტიურად გამოიყენება მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში და მათ შორის საქართველოში, როგორც პოლიტიკური ტექნოლოგიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტი.

საკვანძო ტერმინები: პოლიტიკური კონსალტინგი; პოლიტიკური კონსულტირება; პოლიტიკური კონსულტანტი.

THE PARADIGM OF POLITICAL CONSULTING (ESSENCE AND PURPOSE)

Karlo Kopaliani

Head of Administration (Chancellor), Professor of GTU

SUMMARY

The article discusses the essence, nature, and functions of political consulting, as well as the perspectives and approaches related to its understanding. The discussion and scientific analysis of political consulting as a phenomenon is relevant and significant due to the necessity of conducting democratic elections.

Many political leaders and the political elite in general utilize political consultants in their activities, whose professionalism has become highly sought after, especially in recent decades.

Political consulting represents an important paradigm and phenomenon in political and social sciences.

It is actively used in all countries around the world, including Georgia, as one of the key elements of political technology.

Keywords: Political Consulting; Political Consultation; Political Consultant.

* * * *

დღემდე პოლიტიკურ მეცნიერებაში არ არის ჩამოყალიბებული ერთიანი და ცალსახოვანი განმარტება ისეთი პარადიგმისა, როგორიცაა „პოლიტიკური კონსულტირება“ ანუ „პოლიტიკური კონსალტინგი“.

ზოგი მკვლევარი (ამერიკელები ა.მენდელი და პ. ნელსონი) კონსალტინგს განიხილავენ როგორც პროფესიონალურ საქმიანობას რომელიც უზრუნველყოფენ პოლიტიკური კომპანიები ინტელექტუალური და ორგანიზაციული მომსახურებით და მაღალ ეფექტიანი ტექნოლოგიებით.

სხვა ავტორები (ინგლისელი ა. ტომპსონი) აქცენტს აკეთებენ პოლიტიკური კონსულტირების ძირითად ფუნქციებზე - პოლიტიკოსებისათვის დახმარების განევა მათ პოლიტიკურ მოღვაწეობის პროცესში, პოლიტიკური ამოცანების გადაწყვეტაში.

რუსი მკვლევარები, გ.ვ. პუშკარიოვა, ა.ი. სოლოვიოვი, ი.კ.დაჩენკოვი, ა.პ.სიტნიკოვი, ი.ვ. ოგარი, ე.ვ. ზაბურდაევა,¹ თვლიან რომ პოლიტიკური კონსალტინგის ძირითადი საქმიანობა დაკავშირებულია პროფესიონალურ მონიტორინგთან, პოლიტიკური სიტუაციების აუდიტთან და ანალიზთან შესაძლო პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების შეფასებასთან და პოლიტიკური პროცესების განხილვასთან.

ჩვენი აზრით, ყველა შემთხვევაში პოლიტიკური კონსალტინგი წარმოადგენს პროფესიონალურ საქ-

1 დანვრილებით იხ: პოლიტიკური კონსულტირება. პოლიტიკური კონსულტირების ცენტრი, ნოსკოვი2019; სიტნიკოვი, ა.პ.ოგარი, ი.კ.პახვალაოვა ნ.ს.

პოლიტიკური კონსალტინგი, მოსკოვი 2004; ბერიოზკინა ო.პ. პოლიტიკური კონსალტინგი. სახელმძღვანელო მინსკი, 2018; ზაბურდაევა ე.ვ. პოლიტიკური კონსულტირება აშშ-ში და რუსეთში. მოსკოვი, 2010 (თარგმანი რუსული ენიდან).

მიანობას - კონსულტაციების სახით პოლიტიკური მენეჯმენტის სუბიექტების, პოლიტიკოსების, პოლიტიკური ლიდერების და სხვა დაინტერესებული პირებისა.

პოლიტიკური კონსალტინგი (პოლიტიკური კონსულტირება) მეცნიერებაში წარმოადგენს ახალ მიმართულებას, რომელსაც საშუალებითაა ხდება საზოგადოების მოთხოვნილებების შესწავლა და შემდგომში მათი შედეგების გამოყენება პრაქტიკაში.

საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცხოვრების დემოკრატიზაცია, ლტოლვა თავისუფალი და გამჭვირვალე არჩევნის ჩატარებისთვის, არჩევნებში კანდიდატთა რიცხვის მონაწილეობის ზრდამ მუნიციპალურ და სახელმწიფო დონეზე და ამომრჩეველთა ნებისა და სურვილების ღია გამოხატვის შესაძლებლობამ გამოიწვია მთელ მსოფლიოში და საქართველოში პოლიტიკური კონსალტინგის ტექნოლოგიების აქტიური განვითარება.

პოლიტიკური კონსალტინგის აქტუალობა განპირობებულია იმით, რომ მრავალი პოლიტიკური ლიდერი და ზოგადად პოლიტიკური ელიტა აქტიურად იყენებს თავის მოღვაწეობაში პოლიტიკურ კონსულტანტებს, რომელთა პროფესიონალიზმი ძალიან მოთხოვნიდა გახდა ბოლო ათწლეულების განმავლობაში.

პოლიტიკური კონსალტინგი წარმოადგენს მნიშვნელოვან ფენომენს თანამედროვე საზოგადოებაში.

იგი მოიცავს პოლიტიკური მენეჯმენტის ობიექტების საქმიანობის ფართო სფეროს განსაკუთრებით კი წინასაარჩევნო კომპანიის ორგანიზაციისა და დაგეგმვის პროცესში. თანამედროვე პერიოდში ამ ფენომენის გამოყენების არეალი თანდათან იზრდება პოლიტიკური კონსულტანტის როლში შეიძლება ჩვენ ვიხილოთ - PR-ის სპეციალისტი, პრეს-მდივანი, იმიჯმეიკერი, პოლიტიკური მენეჯერი, მრჩეველი.

პოლიტიკური კონსულტანტი არის მრჩეველი, რომელიც შეიძლება იყოს პოლიტიკური ლიდერის სრულყოფილი პარტნიორი პოლიტიკური საარჩევნო კომპანიის დროს. ამ შემთხვევაში პარტნიორული სტატუსი უკავშირდება მის პირად დაინტერესებას ძირითადი მიზნის მიღწევაში გამარჯვებას არჩევნებში.

პოლიტიკური კონსულტაციის მეორე ტიპს განეკუთვნება სპეციალისტი - პროფესიონალი, რომელიც დაქირავებულია სტატუსით არის მინვეული და არ გააჩნია პარტნიორული ინტერესები.

პოლიტიკური კონსალტინგის მასშტაბის მიხედვით შეიძლება ამ ფენომენის ორად დაყოფა - ლოკალური და გლობალური პოლიტიკური კონსალტინგი.²

- ლოკალური პოლიტიკური კონსალტინგის მოქმედების არეალს წარმოადგენს ზემოქმედება პოლიტიკურ სიტუაციაზე ცალკეულ რეგიონში;

- გლობალური პოლიტიკური კონსალტინგის მოქმედების სივრცეს წარმოადგენს სახელმწიფო, მთელი საზოგადოება, რამოდენიმე სახელმწიფო და საერთაშორისო დონე.

ვიწრო გაგებით და გამოყენებით პოლიტიკური კონსალტინგი ითვალისწინებს:

- მომსახურეობისა და ღონისძიებათა მთელი კომპლექსის შემუშავებას, რომლებიც მიმართულია კლიენტის პოლიტიკური ავტორიტეტისა და იმიჯის ამაღლებაზე (ეს შეიძლება იყოს პოლიტიკური პარტიის ლიდერი, სახელმწიფო მოღვაწე, ფედერალურ, რეგიონალურ ან მუნიციპალურ დონეებზე);

- პოლიტიკური კონსულტირება, რომელიც მიმართულია ისეთი პირობებისა და მოცემულობის შექმნისათვის, რომლებიც პოლიტიკოსებს აძლევს საშუალებას ხელისუფლებაში ყოფნის მთელი პერიოდის განმავლობაში მათი გამოყენებისათვის სტრატეგიის შემუშავების და პოლიტიკური იმიჯის ამაღლებისათვის. პოლიტიკური კონსალტინგი ითვალისწინებს ღონისძიებათა ფართო მოცულობის სპექტრს.

- კლიენტის პოლიტიკური კარიერის სტრატეგია;

- პოლიტიკური და პიროვნული იმიჯის კორექტირება;

- დამკირავლების როლისებრივი ქცევის სტილის კორექცია და სხვა. პოლიტიკური კონსალტინგის უპირობო ელემენტებს წარმოადგენს:

- კლიენტის პოლიტიკური საქმიანობის ინფორმაციული - ანალიტიკური უზრუნველყოფა

- პოლიტიკოსის გუნდის პროფესიონალი თანამოაზრეებით ფორმირება, მათი იმიჯისა და ავტორიტეტის უზრუნველყოფა და სხვა. ფართო მასშტაბის პოლიტიკური საქმიანობის კონტექსტში სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ დონეზე პოლიტიკური კონსალტინგი მიმართულია:

- სახელმწიფოს, რეგიონის, მუნიციპალიტეტის პოლიტიკური რესურსების ეფექტურ გამოყენებაზე;

- კრიზისების, დესტრუქციული მოვლენების და პოლიტიკური სისტემის დესტაბილიზაციის პრევენციაზე.

ცივილიზებული კონსულტირების ძირითად მიზანს წარმოადგენს:

- პოლიტიკური პროცესების, პოლიტიკური მენეჯმენტის დემოკრატიზაცია;

- მაღალეფექტიანი პოლიტიკური ტექნოლოგიების ეფექტური გამოყენება;

- არჩევნებში მონაწილე ელექტორატის რეალური, თავისუფალი არჩევა კანდიდატებს შორის;

- არსებული დისტანციის შემცირება პოლიტიკოსებსა და ამომრჩევლებს შორის.

აღსანიშნავია, რომ დღესდღეობით მსოფლიოში ფუნქციონირებს პოლიტიკური კონსულტირების მთელი რიგი პროფესიონალური ასოციაცია:

- პოლიტიკურ კონსულტანტთა საერთაშო-

2 გურგენიძე ვ.პ. პოლიტიკური კონსალტინგი - განახლების პერსპექტივა საქართველოში თბ. 2020. გვ. 26.

რისო ასოციაცია (The internacional association of politieal consultants),რომელიც დაფუძნებული იყო 1968 წელს და აერთიანებს 20 ქვეყანას.(იხ.: the internacional association of politieal consultants URL; <http://WWW.iapc.org>; 22.09.2014)

- პოლიტიკურ კონსულტაციათა ამერიკული ასოციაცია (Amerikan Association of Political Consultants), შეიქმნა 1969 წელს (იხ.:URL; <http://WWW.theaapc.org>; 22.09.2024

- - პოლიტიკურ კონსულტაციათა ევროპული ასოციაცია(Europesan Association of palitical Consultants) რომელიც შეიქმნა ქ.ვენაში 1969 წელს. (იხ.: URL:WWW: 22.09.2014

- პოლიტიკური კონსულტანტთა ლათინურ-ამერიკული ასოციაცია (Asosiation Latin oamericana de Consultares Politicos), რომელიც დაფუძნდა ბუონეს-აირესში 1996 წელს (იხ.:URL; <http://WWW.alacop.net>; 22.09.2024);

- რუსეთის პოლიტიკურ კონსულტანტთა ასოციაცია (РАПК),ჩამოყალიბდა 2014 წელს მოსკოვში.

პოლიტიკური კონსალტინგი როგორც პოლიტიკური და სოციალური მოვლენა შედგება ღონისძიებათა ფართო მასშტაბიანი სპექტრისაგან.

პოლიტიკური კონსულტირება სათავეს იღებს ამერიკის შეერთებულ შტატებში მე XVIII საუკუნის მიწურულს.

ამერიკული პოლიტიკური კონსულტირების ასოციაციის დამფუძნებელი ჯოზეფ ნაპოლიტანი ერთ-ერთი პირველი იყო, თავს ვინც საკუთარ პოლიტიკური კონსულტანტი უწოდა. აშშ-ში 1787 წელს კონსტიტუციის რატიფიცირების შემდეგ თითქმის ყველა ამერიკელმა პოლიტიკოსმა და პოლიტიკური მენეჯმენტის ელიტამ დაიწყო პოლიტიკური კონსულტაციების მომსახურეობის გამოყენება.

საინტერესოდ მიგვაჩნია საკითხი იმის თაობაზე თუ როგორ ვითარდებოდა და ვრცელდებოდა პოლიტიკური კონსულტირების ფენომენი სხვადასხვა ქვეყნებში და რეგიონებში, რა თავისებურებებით ხასიათდებოდა იგი სხვა და სხვა პირობებში. მაგალითად სამხრეთ ამერიკაში პოლიტიკური კონსულტირების განვითარება დაიწყო 1960-იანი წლებიდან და პიკს მიაღწია 80-იან წლებში, როდესაც პოლიტიკის მედიატიზაცია გადამწყვეტ ფაზაში შევიდა . სწორედ ამ რეგიონში მაქსიმალურად იყვნენ გააქტიურებულნი აშშ-ის პოლიტიკური კონსალტინგის პროფესიონალები.მიჩნეულია,რომ ამ რეგიონში ბრაზილია არის ლიდერი პოლიტიკური კონსალტინგის კუთხით.³

ჩრდილოეთ და დასავლეთ ევროპაში პოლიტიკური კონსულტირების გამოყენების თვალსაზრისით ლიდერობენ ისლანდია და ნორვეგია,მათ მოსდევენ დანია,შვედეთი და ფინეთი.

დასავლეთ ევროპაში პოლიტიკური კონსულტირების ორი ძირითადი სკოლა გამოიყოფა ფრა-

ნგული და ბრიტანული. (იხ.:მელიქიძე.გ. პოლიტიკური კონსულტირება გამოიყოფა საქართველოში თბ., 2017,გვ.51). ფრანგული სკოლა საფრანგეთში მოქმედი საარჩევნო კომუნიკაციების მკაცრი რეგულირების გავლენას განიცდის და ამის გამო საარჩევნო კამპანიაში წამყვან პოზიციას პოლიტიკური მარკეტინგი იკავებს, რაც პრაქტიკულად აისახება პოლიტიკური კონსულტირების პროცესში. "ბრიტანულ სკოლაში საარჩევნო კომუნიკაციის მთავარი მახასიათებელია მედიამანიპულაცია ანუ,სპინ-დოქტორი",მისი მთავარი დანიშნულებაა კონკრეტული პარტიისთვის ხელსაყრელი დღის წესრიგის ფორმირებისთვის ბრძოლა" (იხ.: იქვე).

ჩვენ სრულიად ვეთანხმებით მკვლევარ გ. მელიქიძეს გერმანიაში პოლიტიკური კონსულტირების პროცესის შეფასების. ამ ქვეყანაში ძირითადი აქცენტი კეთდება პარტიათა შიდა პოლიტიკური კონსულტირების განვითარებაზე, რაც ძლიერი პარტიული სისტემებით არის განპირობებული.

აღსანიშნავია ისიც, რომ დასავლეთი ევროპის პოლიტიკური კონსულტირების მეთოდები, ხერხები და საშუალებები პოპულარობით სარგებლობენ, როგორც სამხრეთ აფრიკის ასე აზიის ქვეყნებში. ამაზე მეტყველებს დასავლეთ ევროპული პოლიტიკური კონსულტაციების საზღვარგარეთ პროცესტული სტატისტიკური მაჩვენებლები.⁴

- ლათინურ ამერიკის ქვეყნებში -15%
- სამხრეთ აფრიკის ქვეყნებში-58%
- აღმოსავლეთ-ცენტრალურ ევროპაში 53%
- საქართველო,უკრაინა,ბელორუსი-40%
- რუსეთის პოლიტიკურ სისტემაში-35%
- ოკეანეთის ქვეყნებში-10%

იტალიაში პოლიტიკური კონსალტინგის საქმიანობა ძირითადად ეყრდნობა პოლიტიკის მედიატიზაციის და პოლიტიკური ლიდერების უპირატესობას. ესპანეთში პოლიტიკური კონსულტირების პროცესში ძირითადი აქცენტები კეთდება „ამერიკანიზმის“ მეთოდსა და პროფესიონალიზაციის პრობლემატიკაზე. საბერძნეთის პოლიტიკური კონსულტანტები უპირატესობას ანიჭებენ ტრადიციულ ევროპულ მოდელს,პარტიებზე, აგებულ ორიენტაციას.

რუმინეთში პოლიტიკური კონსულტირებისას განსაკუთრებული როლი ენიჭება ტელევიზიას,სადაც შეუზღუდავად განათავსებენ საკუთარ პოლიტიკურ რეკლამას,რჩევებსა და მიდგომებს.

რუმინეთი ერთადერთი ქვეყანაა სადაც არის პარტიებზე ორიენტირებული დემოკრატია, რაც პირდაპირ აისახება პოლიტიკური კონსულტირების პროცესში.

ბულგარეთისა და ალბანეთის ქვეყნებში პოლიტიკური კონსულტირების საფუძველს წარმოადგენს ამერიკული და ბერძნული პოლიტიკური ტექნოლოგიები.

3 გურგენიძე ვ.პ. პოლიტიკური კონსალტინგი -განახლების პერსპექტივა საქართველოში თბ. 2020.გვ.49.

4 იხ.: Plasser da Plaser,2012, Global Political Campaigning.Vnited States of America P.31

იმის გამო, რომ პოსტსოციალისტური ქვეყნების საზოგადოებებში პოლიტიკური პარტიების მიმართ ნდობა ძალზე დაბალია, პოლიტიკური კონსულტაციები ძირითადად ფოკუსირებას ახდენენ პოლიტიკურ კანდიდატზე და პოლიტიკურ ლიდერზე, ეს დამახასიათებელია არა მხოლოდ საარჩევნო პროცედურებისათვის არამედ ზოგადად პოლიტიკისათვის. პოლიტიკის მიმართ ნიჰილისტური განწყობა და დამოკიდებულება, მოსახლეობაზე სატელევიზიო რეკლამის საშუალებით ნდობის და გავლენის მოპოვება და სოციალური ჯგუფების ინტერესების გამომხატველი მედიასაშუალებები რეგიონში პოლიტიკური კონსულტაციების სპეციალურ არსებულ მოდელს განაპირობებს.

პოლონეთში პოლიტიკური კონსულტირების ახალი დემოკრატიების მოდელია წარმოდგენილი. ამ ქვეყნის გამოცდილება პოლიტიკურ კონსულტირებაში აისახება სამ პერიოდში:

- მარკეტინგის პირველი გამოცდილება (1990-1994), რომელიც დაგროვდა უცხო ქვეყნების გამოცდილების საფუძველზე;

- განვითარების პერიოდი (1995-2003), რომელსაც ახასიათებდა მასმედიის მზარდი როლი და ახალი ტექნოლოგიების გამოყენება;

- „პერმანენტული კომპანიის“ პერიოდი (2004-2010), რომელიც გამოირჩევა მასმედიის გაზრდილი როლით და პოლიტიკური კონსულტირების მაღალი აქტივობის მონაწილეობით. (Biskup, 2011, p 231)

2005 წლიდან პოლონეთის პოლიტიკურ კონსულტირებას. ახასიათებს კომუნიკაციათა აქტიური გამოყენება. პოლონური პოლიტიკური კონსალტინგი თავისი არსით და ხასიათით ეყრდნობა ამერიკული მოდელის, თუმცა ბოლო პერიოდში ამ პროცესში ვლინდება სუფთა პოლონური მახასიათებელი.

ამგვარად, პოლიტიკურ კონსულტირების განვითარება დამოკიდებულია პოლიტიკური სისტემის განვითარების დონეზე, პარტიული სისტემის ინსტიტუციონალიზაციაზე და საარჩევნო კომპანიების წარმოების მიხედვით არსებულ გამოცდილებაზე.

საქართველოში პოლიტიკური კონსულტირების პროფესიონალიზაცია ძირითადად სამხრეთ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების გამოცდილებას იზიარებს (Plasser, Plasser, 2010, p.34)

საქართველოში ისევე როგორც პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში პოლიტიკური კონსულტირების ხარისხისა და ეფექტურობაზე დიდ ზეგავლენას ახდენს პარტიული სისტემის იდეოლოგიური სისუსტე ძლიერი პოლიტიკური ლიდერების ფონზე. პოლიტიკური ლიდერები და პოლიტიკური ელიტა, როგორც წესი პარტიებს საკუთარი მიზნებისთვის იყენებენ. მართებულად მიგვაჩნია დამკვიდრებული მოსაზრება იმის შესახებ, რომ დღევანდელ საქართველოში არჩევნების ბედს წყვეტს ლიდერისადმი დამოკიდებულება აღნიშნული მოცემულობა ყოველთვის უნდა იყოს გათვალისწინებული პოლი-

ტიკური მენეჯმენტის საქმიანობაში და კონკრეტულად კი პოლიტიკურ კონსალტინგში.

ამ კონტექსტში საქართველოში ჩამოყალიბდა ისეთი პოლიტიკური ვითარება, როდესაც ყველაზე გავლენიანი პარტიების ამოცანაა მათი ლიდერების მხარდაჭერა და ყურადღების მიღმა რჩება საჭირო იდეოლოგიის, ღირებულებისა და მიდგომების ჩამოყალიბება

ჩვენ ვიზიარებთ პოლიტიკური კონსულტანტების მართებულ მოსაზრებას, რომ საქართველოში საარჩევნო კომპანიის პროცესში იდეოლოგიას უმნიშვნელო როლი ენიჭება (იხ.: გურგენიძე ვ. პოლიტიკური სისტემა 2020, გვ.152).

საქართველოში პოლიტიკური კონსულტირების პროცესი პირდაპირ არის დაკავშირებული ისეთ პოლიტიკურ რეალობასთან, როგორიცაა:

- საზოგადოებაში პარტიების ჩამოყალიბება პოლიტიკური და ეკონომიკური ელიტის ელიტის ინტერესებს ემსახურება;

- პოლიტიკური სისტემა საქართველოში ვერ ასრულებს მედიატორის როლს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს შორის;

- ქვეყანაში ყველაზე გავლენიანი პარტიების ამოცანას წარმოადგენს მაღი ლიდერების მხარდაჭერა;

- დანაწევრებული მრავალპარტიული სისტემა ხელის უწყობს ამომრჩეველსა და პარტიებს შორის კავშირის შესუსტებას, უნდობლობასა და ნიჰილიზმს;

- საქართველოში პოლიტიკური პარტიები ასოცირდება უფრო მეტად ლიდერებთან, ვიდრე საარჩევნო პროგრამასთან და ეროვნულ იდეოლოგიასთან;

- საქართველოში პოლიტიკურ ძალებს არ გააჩნიათ სტაბილურობის განცდა და ორიენტირებული არიან მოკლევადიან წარმატებაზე, რომელიც როგორც წესი განპირობებულია პოლიტიკოსების, ლიდერების კერძო-ეგოისტური ინტერესით;

- პოლიტიკის პერსონალიზაცია, ლიდერზე განსაკუთრებული დამოკიდებულება და პატრონალიზმურ-კლიენტელისტური კავშირები საქართველოს პოლიტიკური სისტემის ერთ-ერთი მთავარი მახასიათებელია. გურგენიძე ვ.პ. პოლიტიკური კონსალტინგი - განახლების პერსპექტივა საქართველოში თბ. 2020. გვ.152

ზემოთ ჩამოთვლილი მიზეზები და მოცემულობა უარყოფითად მოქმედებს ქვეყანაში პოლიტიკური სტაბილურობის გამყარებას, ხელს უშლის პოლიტიკური სტაბილურობის გამყარებას, და ხელს უწყობს პოლიტიკური სისტემის დესტაბილიზაციის პროცესს, ძირს უთხრის პარტიულ სისტემის პროგრესულ განვითარებას და განაპირობებს პარტიული სისტემის ინსტიტუციონალიზაციის სისუსტეს საქართველოში, მენეჯმენტის სუბიექტების საქმიანობაში და კერძოდ პოლიტიკური მენეჯერების კონსულტირების სფეროში.

მკვლევარი გ.მელიქიძე თავის ნაშრომი გამოყოფს საქართველოში მოქმედი პოლიტიკური კონსულტანტების ტიპებს და აღნიშნავს, რომ პოლიტიკური კონსულტირების განვითარება დაკავშირებული იყო, სოციოლოგების საქმიანობასთან, რასაც მოჰყვა პოლიტიკური კონსულტირების პროფილის მქონე ცენტრის ჩამოყალიბება. სანყის ეტაპზე პოლიტიკური კონსულტირების კომპეტენცია არ იყო მკვეთრად გამოჩენილი, თუმცა მომდევნო ეტაპზე აღნიშნული პრობლემა მოგვარდა. (იხ.:მელიქიძე. პოლიტიკური კონსულტირება საქართველოში. თბ.:2017, გვ.160). ავტორი გამოყოფს კონსულტანტების შემდეგ ტიპებს: სოციოლოგები, მონვეული კონსულტანტები, *politicos*-მრჩეველი და „სტრატეგი“, ხოლო საარჩევნო კამპანიის პერიოდში კონსულტირების ტიპები ავტორს წარმოდგენილი აქვს შედარებით განსხვავებულად: ინდივიდუალური-მეწეველები; ინდივიდუალური კონსულტანტი;

გლობალური პოლიტიკის კონსულტანტები; ლოკალური პოლიტიკის კონსულტანტები, ლოკალური კამპანიების მეწევე-კონსულტანტები და გლობალური კომპანიების კონსულტანტები (იხ: იქვე, გვ.163).

დასკვნა

ამგვარად, გასული საუკუნის 90 წლებიდან, როდესაც ხორციელდებოდა საზოგადოებრივი ცხოვრების დემოკრატიზაცია და საქართველოს პოლიტიკური სისტემაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები, თანდათანობით განვითარდა პლურალისტური ურთიერთობანი, ჩამოყალიბდა მრავალპარტიული სისტემა გაჩნდა დიდი მოთხოვნა პოლიტიკური კონსალტინგის მაქსიმალურად გამოყენების და მისი სწრაფი განვითარებისა. პოლიტიკური კონსალტინგი მყარად დამკვიდრდა ქვეყნის პოლიტიკურ ტექნოლოგიებში. იგი მოიცავს პოლიტიკური მოღვაწეობის ფართო სფეროს და განსაკუთრებით კი წინა საარჩევნო კომპანიების დაგეგმარების პროცესში.

პოლიტიკური კონსალტინგის ელემენტებს წარმოადგენს:

- პოლიტიკური მოღვაწეობის ინფორმაციულ-ანალიტიკური უზრუნველყოფა;
- პროფესიონალი გუნდების ჩამოყალიბება პოლიტიკურ ცხოვრებაში;
- ინდივიდუალური ფსიქოლოგიური ტრენინგი;
- პოლიტიკური ლიდერების იმიჯის ამაღლება და პოპულარიზაცია;
- სხვადასხვა დონის სახელმწიფო, პარტიული, სოციალური ჯგუფის ლიდერების, მოღვაწეების, და ხელმძღვანელების პოლიტიკური კონსულტირება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გურგენიძე ვ.პ. პოლიტიკური კონსალტინგი
- განვითარების პერსპექტივა საქართველოში თბ.,2020

2. გურგენიძე ვ.პ. პოლიტიკური სისტემა თბ.,2017

3. გურგენიძე ვ.პ. საჯარო-პოლიტიკური მმართველობის თეორია და პრაქტიკა. თბ., 2014

4. მელიქიძე გ. პოლიტიკური კონსულტირება საქართველოში თბ.,2017.

5. International Association of political consultants IRL: <http://www.iapc.org> (მიმართვის თარიღი 22.09,2024)

6.პოლიტიკური მრჩეველთა აერიკული ასოციაცია. American Association of political consultants URL: <https://theaapc.org/> (მიმართვის თარიღი 22.09,2024)

7. European Association of political consultants URL: <https://www.eapc.eu/> (მიმართვის თარიღი 22.09,2024)

8. Asociación Latinoamericana de consultores políticos URL : <https://alacop.net> (მიმართვის თარიღი 22.09,2024)

9. Jean Blondel, Jean-Louis Thiebault, Political Leadership, Parties and Citizens. The personalisation of leadership. Routledge, retrived 2019 january 29. მიმართვის თარიღი 29.01.2019

10. Bowler, Sh and Farrell, D (2010) the internationalization of campaign Consultancy. Campaign Warriors: Political Consultants in Elections. Edited by James A. Thurber and Candice J. Nelson. Washington, DC: Brookings. 216p. 42.95cloth, 42.95cloth, 17.95 paper. <http://eedar.www.edu.politicalsciencefacpubs/5/>

11. Broers Laurence After the 'revolution': civil society and the challenges of consolidating democracy in Georgia. Vol.24, No.3, pp.333-350, Retrieved 10 february 2015 2005, Central Asian Survey <http://eedar.www.edu.politicalsciencefacpubs/5/>

12. Dalton, Russell J. and Wattenberg, Martin P. Parties Without Partisans, Political Change in Advanced Industrial Democracies. <https://www.semanticscholar.org/paper/Parties-without-partisans-%3A-political-change-in-Dalton-Wattenberg/d00e21fc1ed792a116e951bcc99ac962c12bd77>

13. Dobs, M. (2015) U.S. Advice Guided Milosevic Opposition, political consultants helped yugoslava position topple authoritarian leaders (2018)

14. Берёзкина О.П. политический консалтинг. Учебник. Третье издание. Москва 2012 год

15. Новиков Д.В. Политическое консультирование Учебное пособие. Комсомолы. 2016.

16. Богданова О.В. Политический консалтинг; функции, черты и сущность. Москва 2018.

17. Забурдяева Е.В. Политической консультирование в США и России. Учебное пособие. Москва . Проспект. 2019

18. Политическая Консультирование. подред. Егоровой - Гартман И. Минтусова. Москва. Центр политического консультирования. "Николо" М 2019

კორუფციის დონე და მისი გამოვლინებები (საკითხის თეორიული და ზოგიერთი პრაქტიკული ასპექტები)

ზვიად ბეშკენაძე

სოციალურ მეცნიერებათა (ეკონომიკა) დოქტორი,
ანსუ-ის ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

ნაშრომში გაანალიზებულია საერთაშორისო პრაქტიკაში არსებული კორუფციის ფორმები, მისი გამოვლინებები. ინფორმაციის წყაროს სახით გამოყენებულია საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციის „საერთაშორისო გამჭვირვალობა“ ყოველწლიურად გამოქვეყნებული კორუფციის აღქმის ინდექსი (CPI). გაანალიზებულია მოცემული ინდექსის შედგენის თავისებურებები. გაანალიზებულია CPI ინდექსის დინამიკა საქართველოში ბოლო 11 წლის განმავლობაში. გაკეთებულია ავტორისეული მიდგომები და დასკვნები „საერთაშორისო გამჭვირვალობის“ 2023 წლის ინდექსის ანალიზთან და ინდექსის გამომანგარიშების მეთოდოლოგიასთან დაკავშირებით: საქართველოს შემთხვევაში ინდექსის გამოთვლისას გამოიყენება 13-დან მხოლოდ 6 ინდექსი/კვლევა/გამოკითხვა, რაც უნდა გაფართოვდეს; ინდექსში სრულფასოვნად არაა ასახული ქვეყნის ინსტიტუციების ეფექტურობა; ინდექსში არასრულადაა გათვალისწინებული ქვეყნისათვის დამახასიათებელი კორუფციის გამოვლინებები; ინდექსი არ ითვალისწინებს კორუფციის ისეთ ფორმებს, როგორიცაა - კორუფცია კერძო სექტორში, არაფორმალური ეკონომიკა და ბაზრები, რაც ამახინჯებს შედეგს; ორგანიზაციის ფარგლებში ჩატარებული კვლევა არის ზედაპირული.

საკვანძო სიტყვები: კორუფცია, კორუფციის აღქმის ინდექსი, საერთაშორისო გამჭვირვალობა, კორუფციის დონე, ავტოკრატია.

THE LEVEL OF CORRUPTION AND ITS MANIFESTATIONS (THEORETICAL AND SOME PRACTICAL ASPECTS OF THE ISSUE)

Zviad Beshkenadze

Assoc. Professor of ATSU

SUMMARY

The paper analyzes the forms of corruption in international practice, its manifestations. The Corruption Perception Index (CPI) published annually by the non-governmental organization "Transparency International" is used as a source of information. The peculiarities of

compiling this index are discussed. The dynamics of the CPI index in Georgia over the last 11 years have been analyzed. The author's approaches and conclusions are made regarding the analysis of the 2023 index of "Transparency International" and the index calculation methodology: in the case of bribery, only 6 out of 13 indexes/research/surveys are used in the calculation of the index, which should be expanded; The efficiency of the institutions is not fully reflected in the index; In the index, the manifestations of corruption specific to the country are incompletely taken into account; The index does not take into account such forms of corruption as - corruption in the private sector, informal economy and markets, which distorts the result; Research conducted within the organization is superficial.

Keywords: Corruption, Corruption Perception Index, Transparency International, The level of corruption, Autocracy.

შესავალი

თანამედროვე მსოფლიოში კორუფციის პრობლემა ერთ-ერთი მთავარ გამოწვევად რჩება ბევრი ქვეყნისათვის და მათ შორის საქართველოსთვის. კორუფცია დამანგრეველ ზემოქმედებას ახდენს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე: ეკონომიკაზე, სოციალურ მიმართულებაზე, პოლიტიკაზე. ის სერიოზულ საშიშროებებს უქმნის კანონის უზენაესობას, დემოკრატიასა და ადამიანის უფლებებს, არღვევს ხელისუფლებისადმი ნდობას, სახელმწიფოს მართვის პრინციპებს, სოციალურ სამართლიანობას. მისი ნეგატიური შედეგები არა მხოლოდ ბარიერს ქმნის ქვეყნის ეკონომიკისა და საზოგადოების განვითარების გზაზე, არამედ ქმნის სერიოზულ საშიშროებას ეროვნული უსაფრთხოებისა და მთლიანად სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნების თვალსაზრისით. ამდენად, კორუფციასთან დაკავშირებული ნებისმიერი სახის პრობლემის შესწავლა საკმაოდ აქტუალურია. საკითხის შესწავლას ვაგრძელებთ კორუფციის გამოვლინებისა და მისი დონის შეფასების მიმართულებით.

ძირითადი ტექსტი

ეკონომიკურ სფეროში კორუფცია ხელს უწყობს მთელი რიგი ნეგატიური პროცესების განვითა-

რებას: არღვევს და ამახინჯებს საბაზრო კონკურენციის მექანიზმს; იწვევს ს გადასახადო და სხვა საბიუჯეტო შემოსულობების შემცირებას და საბიუჯეტო სახსრების არაეფექტიან გადანაწილებას; განაპირობებს შემოსავლების არაეფექტურ განაწილებას; ზრდის ბიზნესის დანახარჯებს და ხელს უწყობს საქონელსა და მომსახურებაზე ფასების ზრდას, კონკურენტუნარიანობის შემცირებას ყველა დონეზე; ეკონომიკის საინვესტიციო გარემოს გაუარესებას; ქმნის ხელსაყრელ გარემოს ორგანიზებული დანაშაულისთვის და ჩრდილოვანი ეკონომიკისათვის; აწელებს ეფექტური კერძო მესაკუთრის ფორმირებას; აფართოვებს კორუფციის მასშტაბებს არასამთავრობო; აფერხებს ეკონომიკურ ზრდას და ამცირებს მოსახლეობის კეთილდღეობას.

სოციალურ სფეროში კორუფციის უარყოფითი შედეგები დაიყვანება შემდეგზე: კორუფცია საზოგადოების წევრებში ქმნის მორალისა და ქცევის „ორმაგ სტანდარტს“; კორუფცია ხელს უწყობს ცხოვრებისეული სიკეთეების არასამართლიან გადანაწილებას ვიწრო ოლიგარქიული ჯგუფების სასარგებლოდ; კორუფცია ახდენს უფლების, როგორც სახელმწიფოსა და საზოგადოების ცხოვრების რეგულირების ძირითადი ინსტრუმენტის, დისკრედიტაციას; სამართალდამცავ ორგანოებში კორუფციის ზრდა ხელს უწყობს ორგანიზებულ დანაშაულს.

პოლიტიკურ სფეროში კორუფციის ნეგატიური შედეგები ვლინდება შემდეგში: კორუფცია ხელს უწყობს პოლიტიკური მიზნების საერთონაციონალურიდან გამოცალკავებას, ოლიგარქიული კლანებისა და დაჯგუფებების ხელში აბსოლუტური ძალაუფლების კონცენტრაციას; კორუმპირებული სუბიექტები, მალავენ რა თავიანთ კაპიტალს უცხოეთში, იქცევიან „მეხუთე კოლონად“ და ხელს უწყობენ ქვეყნის ნაციონალური უსაფრთხოების ინტერესების გამყიდველობას; კორუფცია ძირს უთხრის ქვეყნის პრესტიჟს საერთაშორისო არენაზე, ხელს უწყობს მის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ იზოლაციას; კორუფცია ამცირებს საზოგადოების ნდობას ხელისუფლებისადმი, იწვევს დემოკრატიის ფასეულობისადმი იმედგაცრუებას და სახელმწიფო მონეობის სხვა უფრო მკაცრ ფორმაზე - დიქტატურაზე გადასვლას; ამცირებს პოლიტიკური კონკურენციას და იქმნება დემოკრატიული ინსტიტუტების დაშლის საფრთხეები.

საერთაშორისო პრაქტიკაში გვხვდება კორუფციის შემდეგ გამოვლინებები (სახეები):

1) კორუფციის სუბიექტის მიხედვით გამოყოფენ: სახელმწიფო (თანამდებობის პირთა) კორუფციას, კომერციული (ფირმების მენეჯერების) კორუფციას,

რუფციას, პოლიტიკურ (პოლიტიკურ მოღვაწეთა) კორუფციას; ქრთამის გამოძალვას თანამდებობის პირის მხრიდან, მოსყიდვას, მოქალაქის მხრიდან ქრთამის მიცემას, კრიმინალურ მოსყიდვას;

2) სარგებელის ფორმიდან გამომდინარე: ფულადი ქრთამი, მომსახურების გაცვლა (პატრონაჟი, ნეპოტიზმი);

3) კორუფციული ურთიერთობების გავრცელების დონიდან, მასშტაბებიდან გამომდინარე: დაბალ (წვრილმან, ყოველდღიურ) კორუფციას (ხელისუფლების საშუალო და დაბალ ემელონებში); ელიტურ (მაღალ, მსხვილ) კორუფციას (ხელისუფლების უმაღლეს დონეზე); საერთაშორისო კორუფციას (საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროში);

4) კორუფციული კავშირების რეგულარულობის ხარისხის მიხედვით გამოყოფენ: ეპიზოდურ კორუფციას, სისტემატურ (ინსტიტუტურ, ენდემურ) კორუფციას და კლეპტოკრატიას (კორუფცია, როგორც სახელისუფლებო ურთიერთობების განუყოფელი ნაწილი);

5) სახელისუფლებო ორგანოების მიერ ფუნქციების შესრულების დამოკიდებულებიდან გამომდინარე, გამოყოფენ კორუფციას ხელისუფლების: აღმასრულებელ ორგანოებში, საკანონმდებლო ორგანოებში, სასამართლო ხელისუფლებაში და მუნიციპალურ ორგანოებში;

6) ეროვნული შემადგენლობის მიხედვით კორუფციული ურთიერთობების სუბიექტებს გამოყოფენ: ტრანსნაციონალურ (საერთაშორისო) კორუფციას, რომელიც მიმართულია მსოფლიო თანამეგობრობის ფარგლებში სხვადასხვა ურთიერთობების მონოპოლიზებისკენ და შიდასახელმწიფო კორუფციას, ანუ კონკრეტული სახელმწიფოს ფარგლებში გავრცელებულ კორუფციას;

7) კორუფციული სამართალდამრღვევების აქტივობის ხარისხის მიხედვით გამოყოფენ: „აქტიურ“ კორუფციას (აქტიური მოსყიდვაა მაგალითად ქრთამის მიცემა) და „პასიურ“ კორუფციას (პასიური მოსყიდვაა, მაგალითად, მოვალეობისგან განთავისუფლება);

8) საზოგადოების შიგნით კორუფციის სფეროს მიხედვით გამოყოფენ: სამომხმარებლო კორუფციას (ჩინოვნიკების მიერ მოსახლეობაზე ფულის ან მატერიალური ფასეულობების გამოძალვა); საქმიან კორუფციას (მენარმეების მიერ ჩინოვნიკებზე ფულადი სახსრების მიცემა ფირმის საქმეებთან დაკავშირებით); ადმინისტრაციულ კორუფციას (ჩინოვნიკების მიერ ფულის ან ქონების გამოძალვა მენარმეებზე); „სახელმწიფოს მიტაცება“ (ბიზნესმენების მიერ სახელმწიფო გადანყვებილებების ყიდვა პირადი და ფირმის ინტერესებისთვის); „ბიზნესის მიტაცება“ (ჩინოვნიკების მიერ კერძო მენა-

რმობაზე საკუთარი კონტროლის დანესება ეგო-ისტური მიზნებისათვის).

მსოფლიოში კორუფციის დონის შესაფასებლად გამოიყენება გლობალური სარეიტინგო სისტემა - **კორუფციის აღქმის ინდექსი (CPI)**, რომელსაც **1995** წლიდან ყოველწლიურად აქვეყნებს ბერლინში დაფუძნებული საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაცია: „საერთაშორისო გამჭვირვალობა“. კორუფციად აღქმულია საჯარო ძალაუფლების პირადი სარგებლისთვის ბოროტად (არაკანონიერად) გამოყენება. ის ზომავს რამდენად კორუმპირებულად აღიქმება თითოეული ქვეყნის საჯარო სექტორი.

თითოეული ქვეყნის შეფასება წარმოადგენს მინიმუმ მონაცემთა **3** წყაროს კომბინაციას, რომელიც მიღებულია **13** სხვადასხვა კვლევიდან და შეფასებიდან. მონაცემთა ეს წყაროები გროვდება **12** სხვადასხვა ავტორიტეტული დანესებულებების (ორგანიზაციის) მიერ, მათ შორის მსოფლიო ბანკისა და მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ.

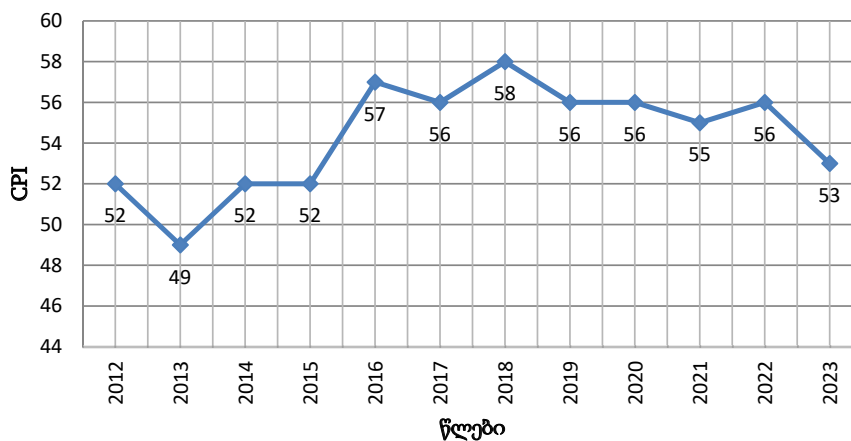
2012-2023 წლებში საქართველოს, კორუფციის აღქმის ინდექსის, ყველაზე ცუდი (დაბალი) მაჩვენებელი - **49** ქულა ჰქონდა **2013** წელს, ხოლო ყვე-

ლაზე კარგი (მაღალი) მაჩვენებელი - **58** ქულა **2018** წელს (ქვეყნის ქულა - ეს სახელმწიფო სექტორში კორუფციის აღქმული დონეა შკალით **0** -დან **100** -მდე, სადაც **0** ნიშნავს მაღალ კორუფციას, **100** - საუკეთესო შედეგს). რაც შეეხება **2023** წელს წინა წელთან შედარებით მაჩვენებელი გაუარესდა **56** ქულიდან **53** ქულამდე. საქართველოსთვის **CPI** განგარიშებისთვის მონაცემი მიღებულია **13** -დან **6** წყაროზე დაყრდნობით და წარმოადგენს მათ საშუალო არითმეტიკულს.

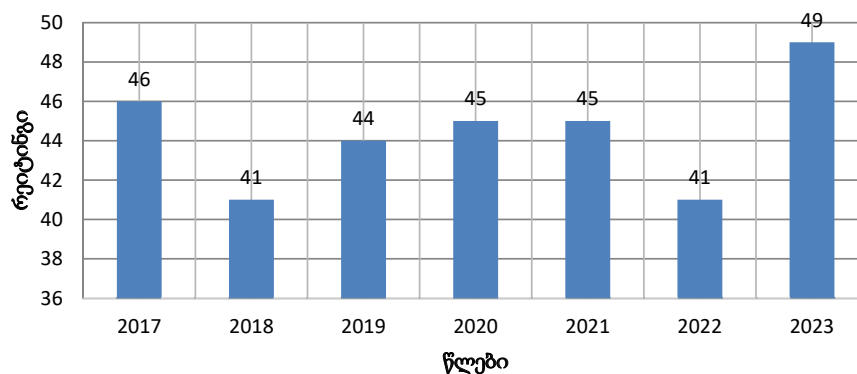
ინდექსის მიხედვით, საქართველოში კორუფციის შემცირების მიმართულებით ბოლო წლებში დადებითი ძვრები არ არის. **2016 - 2022** წლებში საქართველოს უკეთესი მაჩვენებლები ჰქონდა, ვიდრე **2023** წელში. სხვადასხვა შეფასებებით, ქვეყანამ პროგრესს წერილმანი კორუფციის შემცირებით მიაღწია, თუმცა ელიტარული კორუფცია ისევ მთავარ გამოწვევად რჩება (იხ. გრაფიკი 1).

ამავე რეიტინგში საქართველო **180** ქვეყანას შორის **49**-ე ადგილს ინაწილებს სხვა **3** ქვეყანასთან (კვიპროსთან, რუანდასთან და გრენადასთან) ერთად, როცა წინა წელს ყველზე უკეთეს - **41**-ე პოზიციას იკავებდა (ქვეყნის რეიტინგი (რანგი) - ეს

კორუფციის აღქმის ინდექსი (CPI) ცვლილება: 2012-2023 წ.წ.

საქართველოს CPI-ის რეიტინგი 180 ქვეყანას შორის 2017-2023 წლებში

წყარო: 2023 Corruption Perceptions Index: Explore the... - Transparency.org

სხვა ქვეყნებთან შედარებით პოზიცია ინდექსში. რანგი ისე მნიშვნელოვანი არაა ამ ქვეყანაში კორუფციის დონის შეფასების თვალსაზრისით). „საერთაშორისო გამჭვირვალობის“ მიერ 2023 წელს გამოქვეყნებული კვლევების მიხედვით CPI ის რეიტინგი ქვეყნების მიხედვით წარმოდგენილია 2017-2018 წლებში (იხ. გრაფიკი 2).

CPI ინდექსით იზომება სახელმწიფო სექტორში კორუფციის შემდეგი გამოვლინებები (სახეები): მექრთამეობა (მოსყიდვა); სახელმწიფო სახსრების მითვისება; თანამდებობის პირების მიერ თანამდებობის პირადი მიზნებისთვის გამოყენება; მთავრობის უნარი შეაკავონ კორუფცია სახელმწიფო სექტორში; მეტისმეტი ბიუროკრატია, რომელმაც შეიძლება გაზარდონ კორუფციის შესაძლებლობები; მერიტოკრატიული და ნეპოტიზტური დანიშვნები საჯარო სამსახურში; კანონები, რომლებიც დაავალდებულებენ თანამდებობის პირებს გააუმჯობესონ ინფორმაცია თავიანთი ფინანსური მდგომარეობის შესახებ და პოტენციურ ინტერესთა კონფლიქტზე; მექრთამეობისა და კორუფციის მამხილებელი პირების სამართლებრივი დაცვა; სახელმწიფოს მიტაცება ვიწრო ეგოისტური ინტერესებით; სამოქალაქო საზოგადოების ხელმისაწვდომობა მთავრობის საქმიანობის შესახებ ინფორმაციაზე.

CPI ინდექსი არ ასახავს კორუფციის შემდეგ გამოვლინებებს (ასპექტებს): მოქალაქეთა აღქმა ან გამოცდილება კორუფციის შესახებ; საგადასახადო თაღლითობა; უკანონო ფინანსური ნაკადები; კორუფციის თანამზრახველები / „დამხმარე ელემენტები“ (იურისტები, ბუღალტრები, ფინანსური მრჩეველები და სხვ.); ფულის გათეთრება; კორუფცია კერძო სექტორში; არაფორმალური (ჩრდილოვანი) ეკონომიკა და ბაზრები.

აღსანიშნავია, რომ „საერთაშორისო გამჭვირვალობის“ მიერ წარმოდგენილია ასევე ქვეყნის ქულის თანამდევ ანალიზი, რომელიც განხილულია ერთიანი რეგიონული (აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის) ანალიზის ფარგლებში. საქართველოსთან მიმართებით ანალიზში აქცენტი კეთდება ელიტარულ (მაღალი დონის) კორუფციაზე და სახელმწიფო ინსტიტუტების მიტაცებაზე. კერძოდ, ანალიზის მიხედვით: „საქართველოში (53) კვლავ პრობლემად რჩება კორუფცია, რაც მიუთითებს უფრო ღრმა სისტემურ საკითხზე - ძალაუფლების კონცენტრაციაზე და ელიტის სისტემურ გავლენაზე სახელმწიფო ინსტიტუტებზე და გადაწყვეტილების მიღებაზე. რამდენიმე წელია, საქართველო განიცდის დემოკრატიულ უკანდახევას, სადაც სახელმწიფოს გაღრმავება და მაღალი დონის კორუფცია ხელისუფლებას კლექტოკრატიად

აქცევს...საქართველოს კორუფციის პრობლემა, რომელიც ოდესღაც ანტიკორუფციული ძალისხმევის ჩემპიონად ითვლებოდა, იქამდე გაიზარდა, რომ ახლა ის ევროკავშირში ინტეგრაციის ერთ-ერთი მთავარი დაბრკოლებაა.

მიუხედავად იმისა, რომ ახალი ანტიკორუფციული სააგენტო შეიქმნა ევროკავშირის მოთხოვნით, მისი დამოუკიდებლობა კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას და მას არ მიენიჭა საგამოძიებო უფლებამოსილება მაღალი დონის კორუფციის დასაძლევად, რომელიც კვლავ დაუსჯელად სარგებლობს. მნიშვნელოვანი რეფორმების გარეშე, მოსალოდნელია, რომ საქართველო კიდევ უფრო ღრმად ჩაიძირება მმართველობის კლექტოკრატიულ სტილში¹

ჩვენი მიდგომები ჩატარებულ კვლევასთან და მის ანალიზთან მიმართებით ასეთია:

● ინდექსში საქართველოს ქულა 13 - დან მხოლოდ 6 ინდექსს/კვლევას/გამოკითხვას (ბერტელსმანის ფონდის ტრანსფორმაციის ინდექსი; „ფრიდომ ჰაუსის“ ტრანზიციული ქვეყნების კვლევა; „გლობალ ინსაიტის“ ქვეყნების რისკის რეიტინგი; პროექტ „დემოკრატიის ვარიაციების“ კვლევა; მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ბიზნესის ხელმძღვანელი პირების გამოკითხვები (WEF - EOS); მსოფლიო სამართლის პროექტის კანონის უზენაესობის ინდექსი) ემყარება და მასში არ მონაწილეობს ისეთ ავტორიტეტულ ინსტიტუციები (რეიტინგები), როგორიცაა: მენეჯმენტის განვითარების საერთაშორისო ინსტიტუტი (მსოფლიო კონკურენტუნარიანობის წელიწდეული WCY - ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის მდგომარეობის შეფასება); მსოფლიო ბანკი (მისი კვლევა საკუთრების მართვის უფლებასთან დაკავშირებით - CPIA) და სხვ. ამგვარად, მიგვაჩნია რომ, ინდექსის ფორმირებაში სხვა ავტორიტეტული საერთაშორისო ორგანიზაციების ჩართვით მაჩვენებელი უფრო რეალური იქნებოდა;

● როგორც წესი, CPI კარგი მაჩვენებელი (მაღალი ქულა) შედეგია კარგად ფუნქციონირებადი სახელმწიფო ინსტიტუციების არსებობის, ხოლო მისი ცუდი მაჩვენებელი (მაღალი ქულა) - სახელმწიფო ინსტიტუციების არარსებობის (ან მათი გაუმართაობის) და ქვეყანაში არსებული სისტემური პრობლემების.

მიგვაჩნია, რომ საქართველოში სახელმწიფო აპარატის ეფექტიანდ ფუნქციონირებისათვის ყველა საჭირო ინსტიტუტი არსებობს, რაც დადებითად, თუმცა მეტისმეტად აისახება მის CPI მაჩვენებელში, ხოლო ამ ინსტიტუციების არაეფექტურობა, რაც დამახასიათებელია ჩვენი ქვეყნისათვის, არასაკმარისად უარყოფითად გაითვალისწინება აღნიშნულ მაჩვენებელში რაც მთლიანობაში არა-

1 CPI 2023 for Eastern Europe & Central Asia:.... - Transparency.org

რეალურად ზრდის ინდექსის სიდიდეს;

- კვლევაში გათვალისწინებული არ არის კორუფციის ჩვენი ქვეყნისათვის დამახასიათებელი, „სპეციფიკური“ გამოვლინებები, რომელიც დაკავშირებულია - კონკურენციის შეზღუდვასთან და ბაზრის მონპოლიზებასთან, ბიზნესის კრიმინალიზაციასთან და ნომენკლატურულ ბიზნესთან, კორუფციის ინტერნაციონალიზაციასთან და ა.შ. დაკავშირებით;

- კორუფციის აღქმის ინდექსი აფასებს ქვეყნებს იმისდა მიხედვით რამდენად კორუმპირებულია მათი საჯარო სექტორი და ის საერთოდ არ ით-

ვალისწინებს: კორუფციის გამოვლინებებს კერძო სექტორში (რომელიც მჭიდრო კავშირშია კორუფციასთან საჯარო სექტორში, რაც უარყოფითად აისახება საბაზრო სიტემის მთავარ მამოძრავებელ მექანიზმებზე - თავისუფალი ფასწარმოქმნის სიტემაზე და კონკურენციაზე), ფულის გათეთრებას, საგადასახადო თაღლითობებს და ა.შ., რომლის მასშტაბებიც ქვეყანაში შთამბეჭდავია;

- „საერთაშორისო გამჭვირვალობის“ კვლევა საქართველოსთან მიმართებით ჩატარებულია რეგიონულ ჭრილში, არ არის სიღრმისეული და სიტემური მიდგომა პრობლემასთან დაკავშირებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Schneider F., Buehn A., Montenegro C. Shadow Economies All over the World. New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007. The World Bank, 2010, 54 p.;
2. Кайгородцев А.А., Коррупция как угроза экономической безопасности России, Журнал „ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ“, N5, 2022
3. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/code_of_conduct.shtml
4. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml
5. 2023 Corruption Perceptions Index: Explore the... - Transparency.org
6. <https://www.transparency.org/en/news/how-cpi-scores-are-calculated>

თანამედროვე თურქეთის კავკასიური პოლიტიკის გავლენა საქართველოზე

ნინო გომართელი
სტუ-ს პროფესორი

თამარ ხოხობაშვილი
სტუ-ს პროფესორი

აბსტრაქტი

თურქეთის გეოპოლიტიკური მდგომარეობისა და არსებული გამოწვევების გათვალისწინებით, ქვეყნის ეროვნული ინტერესების დაცვის ერთ-ერთ მთავარ ინსტრუმენტს სწორი და პროაქტიული პოლიტიკა წარმოადგენს. თურქეთი ისეთ გეოპოლიტიკურ სივრცეშია, რომ მსოფლიოში (კერძოდ, ახლო აღმოსავლეთში) არსებულ ურთულეს ვითარებაში ძალზედ მნიშვნელოვანია საკუთარი ინტერესების დაცვა, როგორც უსაფრთხოების, ისე სავაჭრო ეკონომიკური და პოლიტიკური თვალსაზრისით. არსებულ გეოპოლიტიკურ სივრცეში იკვეთება მნიშვნელოვანი საერთაშორისო აქტორების გავლენები, ინტერესები, მიზნები. თურქეთი თავადვე წარმოადგენს საკუთარი გეოპოლიტიკური სივრცის ცენტრს. ამ ქვეყანამ პოლიტიკური პოზიციების გასამყარებლად და რეგიონში ლიდერის როლის დასამკვიდრებლად უკვე მოიპოვა მნიშვნელოვანი გავლენა მეზობელ რეგიონებში - ბალკანეთში, ახლო აღმოსავლეთსა და კავკასიაში. თურქეთს გააჩნია მრავალმხრივი რეგიონალური იდენტობა და იმავე დროს აქვს შესაძლებლობა და პასუხისმგებლობაც, აწარმოოს ინტეგრირებული და მრავალგანზომილებიანი საგარეო პოლიტიკა. ქვეყანა აქტიურად მონაწილეობს კონფლიქტების გადაწყვეტაში, საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პროცესებში. თურქეთი ახერხებს საკუთარი გავლენის სფეროების ჩამოყალიბებასა და რეგიონალურ პოლიტიკურ ცხოვრებაში აქტიურ ჩართულობას, ცდილობს იმოქმედოს საკუთარი ინტერესების შესაბამისად, რაც ეტაპობრივად განაპირობებს გახდეს მსოფლიო პოლიტიკური ასპარეზის მნიშვნელოვანი მოთამაშე.

უაღრესად მნიშვნელოვანია თურქეთის ადგილი და როლი მსოფლიოს ახალ საერთაშორისო წესრიგში. მრავალ ცენტრად დაყოფილ მსოფლიოზე უდიდესი გავლენის მოხდენა შეუძლიათ რეგიონალურ ლიდერებს (მათ შორის, გამორჩეულია თურქეთის პრეზიდენტი რეჯეფ ტაიპ ერდოღანი), რომლებიც საკუთარი გეოპოლიტიკური ინტერესებიდან გამომდინარე მოქმედებენ. თურქეთის, როგორც საერთაშორისო და რეგიონალური ლიდერის როლი წლების განმავლობაში იზრდებოდა, ხოლო რუსეთ-უკრაინის ომმა, მას, როგორც მედიატორს სრულიად ახალი ძალა და ავტორიტეტი შესძინა, რამაც, ფაქტობრივად, საერთაშორისო პოლიტიკურ

ასპარეზზე თურქეთის როლის დამკვიდრება განაპირობა.

თურქეთის პოლიტიკა ყოველთვის ეფუძნებოდა სხვადასხვა აქტორთან ერთდროულად კარგი ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთობების დამყარებას - მულტიპოლარულ პოლიტიკას. თურქეთი ცდილობს განიმტკიცოს შავი ზღვისა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში ლიდერის პოზიცია, იგი დაინტერესებულია ევრეთ წოდებული „შუა დერეფნის“ ინიციატივით, მოსაზღვრე რეგიონებში პოლიტიკური და ეკონომიკური ალიანსების სისტემის შექმნით, მათთან სავაჭრო თანამშრომლობის გაღრმავებით, უვიზო გადაადგილებების ზონების შემოღებით. ქვეყანა, ასევე, ცდილობს შეასრულოს ენერგეტიკული ჰაბის როლი, ყოველივე ეს თურქეთს დაეხმარება გაზარდოს გეოპოლიტიკური ძალა და აქტიური როლი შეასრულოს, როგორც რეგიონული, ასევე, გლობალური კონფლიქტების მოგვარებაში.

უკანასკნელ პერიოდში თურქეთის მიერ განხორციელებული ქმედებები ერთიანი სტრატეგიული ხედვის რეალიზების ნაწილია. დღეს თურქეთი წარმოადგენს მნიშვნელოვან დამოუკიდებელ ძალას, რომელიც მეზობელ რეგიონებში ცდილობს საკუთარი ინტერესებისა და უსაფრთხოებისათვის ხელსაყრელი პირობების ჩამოყალიბებას. საქართველომ უნდა გაითვალისწინოს, რომ თურქეთის დამოუკიდებელ და მნიშვნელოვან რეგიონულ ძალად ფორმირება ობიექტურ რეალობას წარმოადგენს.

საკვანძო სიტყვები: გეოპოლიტიკა, რეგიონალური ლიდერი, მედიატორი, მულტიპოლარული პოლიტიკა, გლობალური კონფლიქტები.

THE IMPACT OF MODERN TURKISH CAUCASIAN POLICY OF GEORGIA

Nino Gomarteli
Professor of GTU
Tamar Khokhobashvili
Professor of GTU

ABSTRACT

Considering the geopolitical situation and existing challenges of Turkey, one of the main instruments for protecting the country's national interests represents

a correct and proactive policy. Turkey is in such a geopolitical space that, especially in the Middle East, protecting its interests in terms of security, trade economics, and political perspectives is crucial. In the depths of the geopolitical dimension, significant international actors' influences, interests, and goals are intertwined. Turkey itself acts as the center of its geopolitical space. This country has already established a significant influence in neighboring regions—the Balkans, the Near East, and the Caucasus—for consolidating its political positions and securing a leadership role in the region. Turkey possesses a multifaceted regional identity and, at the same time, has the capacity and responsibility to produce an integrated and multilevel foreign policy. The country actively participates in resolving conflicts and promoting international peace and security processes. Turkey manages to shape its spheres of influence and actively participate in regional political life, striving to act according to its own interests, which, sequentially, qualifies it as an important player in global political arena. The position and role of Turkey in the new international order are highly significant. It can greatly influence the world through regional leaders (including Turkey's President Recep Tayyip Erdoğan), who act based on their own geopolitical interests. Over the years, Turkey's role as an international and regional leader has grown, and the Russia-Ukraine conflict has granted it new power and authority as a mediator, which, effectively, has cemented Turkey's role in the international political arena.

Turkey's politics have always been based on establishing strong economic and political relationships simultaneously with various actors—a multipolar policy. Turkey is striving to assert its leadership position in the Black Sea and Eastern European countries, showing interest in the so-called “Middle Corridor” initiative by creating political and economic alliances in border regions and deepening trade cooperation through visa-free zones. The country also aims to fulfill the role of an energy hub, which will help Turkey increase its geopolitical power and play an active role in resolving both regional and global conflicts.

In recent periods, Turkey's actions are part of a unified strategic vision. Today, Turkey represents a significant independent force that strives to create favorable conditions for its interests and security in neighboring regions. Georgia should consider that Turkey's formation as an important and independent regional power represents an objective reality

* * * *

საერთაშორისო პოლიტიკაში დასავლეთის ქვეყნების პერმანენტულმა დასუსტებამ განაპირობა არადასავლური ქვეყნების მნიშვნელობის ზრდა. ამ პროცესმა თურქეთს მისცა მეტი სივრცე აქტიური საგარეო პოლიტიკის განსახორციელებლად.

თურქეთის ძირითადი პოლიტიკა მიმართულია რეგიონულ ცენტრად და მსოფლიო მნიშვნელობის სახელმწიფოდ ჩამოყალიბებისაკენ. თურქეთი ერთადერთი სეკულარული და დემოკრატიული ქვეყანაა ისლამური სამყაროდან, რომელიც როგორც ევროპულ, ასევე, აღმოსავლეთის ქვეყნებთან ურთიერთობის განვითარებას ყოველთვის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. ისტორიულად აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის განვითარებაზე თურქეთმა დიდი გავლენა მოახდინა. რაც შეეხება კულტურას, მისი როლი რეგიონზე დღესაც შეინიშნება.

აღსანიშნავია, რომ უნიპოლარული საერთაშორისო წესრიგის ცვლილება, თავის მხრივ, ნიშნავს თურქეთზე აშშ-ს გავლენის შემცირებას. მულტიპოლარულ მსოფლიო წესრიგში განსხვავებულ რეგიონებს და ქვეყნებს საკუთარი ინტერესები, ღირებულებები და ამოცანები გააჩნიათ. უკანასკნელი 30 წლის განმავლობაში აშშ. ცდილობდა შეექმნა იდეალური უნიპოლარული საერთაშორისო წესრიგი, თუმცა, უკანასკნელ პერიოდში აშკარად შეიმჩნევა ამერიკული სისტემის დეფორმაცია და მიმდინარეობს ახალი მსოფლიო წესრიგის ჩამოყალიბება. საერთაშორისო ურთიერთობების ექსპერტების აზრით, რუსეთ-უკრაინის ომიდან გამომდინარე უნიპოლარულმა მსოფლიო წესრიგმა დაკარგა მნიშვნელობა და გამოჩნდა საერთაშორისო უსაფრთხოების გარანტორი გაეროს უშიშროების საბჭოს უუნარობა. თურქეთი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ მსოფლიოს ჭირდება უსაფრთხოების სისტემის ცვლილება, თურქეთი წარმოადგენს სხვადასხვა კონტინენტების, ცივილიზაციების, რელიგიების, ერთგვარ გზაჯვარედინს, რაც მას საერთაშორისო ურთიერთობებში მნიშვნელოვან როლს აკისრებს. თურქეთს წარმატებულმა მედიაციის პროცესმა შესაძლებლობა მისცა ხმამაღლა და თამამად მულტიპოლარულ საერთაშორისო წესრიგში საკუთარი ამბიციების შესახებ განეცხადებინა. მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებს და ორგანიზაციებს, ისევე, როგორც საერთაშორისო სამართლებრივ ინსტიტუტებს არა აქვთ უნარი შეაჩერონ ევროპის კონტინენტზე მიმდინარე სისხლისმღვრელი ომი. აღნიშნულ პროცესში შუამავლის როლი იკისრა თურქეთმა. პრეზიდენტი რეჯეფ ტაიპ ერდოღანი თავის გამოსვლებში და განცხადებებში ხშირად საუბრობს სრულიად ახლებურ საერთაშორისო წესრიგის შექმნის აუ-

ცილებლობაზე და მასში მოიაზრებს საკუთარ სახელმწიფოსაც: „ჩვენ ვუცხადებთ მსოფლიოს, რომ ჩვენი ქვეყანა არის არა მხოლოდ მოთამაშე, არამედ თამაშის შემქმნელი“, აცხადებს იგი.

თურქეთის პრეზიდენტის რეჟეპ ტაიპ ერდოღანს აქვს უნარი და შესაძლებლობა რუსეთ-უკრაინის ომის მიმდინარეობისას პერსონალური დიპლომატია გაატაროს. პრეზიდენტი ერდოღანი ჭეშმარიტად ითვლება ძლიერ პოლიტიკურ ლიდერად და მნიშვნელოვან სუბიექტად, არა მარტო რეგიონის, არამედ მსოფლიო მასშტაბისას. მას შეუძლია გარკვეული ზეგავლენა მოახდინოს თანამედროვე პოლიტიკურ სივრცეში მიმდინარე მოვლენებზე და გადამწყვეტოს მსოფლიოში მთელი რიგი მნიშვნელოვანი საშინაო და საგარეო პოლიტიკური საკითხები. მისი მიზანია რეგიონში შექმნას მშვიდობიანი, სტაბილური და უსაფრთხო გარემო. პრეზიდენტი მიიჩნევს, რომ მისი ვალია აქტიური მონაწილეობა მიიღოს არსებული კონფლიქტების გადამწყვეტის, საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პროცესში.

მიგვაჩნია, რომ თანამედროვე თურქეთის კავკასიური პოლიტიკა და მისი გავლენა საქართველოზე, მისი ისტორიული პროცესის სამხედრო-პოლიტიკური და ეკონომიკური ფაქტორების წარმოჩენა უაღრესად აქტუალურია. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ მთელი სამყარო სრულიად ახალი გამოწვევების წინაშე დადგა და შესაძლებელი გახდა განვითარებულიყო თანამშრომლობა რეგიონულ დონეზე. თანამედროვე პერიოდში უაღრესად მნიშვნელოვანია შავი ზღვის უსაფრთხოება, რომელიც ევროპა-აზიის შემაკავშირებელ როლს ასრულებს. პოსტსაბჭოთა კავკასიაში დამოუკიდებელი სახელმწიფოების გაჩენამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა თურქეთის რეგიონული პოლიტიკის ჩამოყალიბებაში, მოხდა თურქეთის საგარეო პოლიტიკური პრინციპების გადახედვა და შესაბამისად, შეიცვალა მისი მიდგომები კავკასიასთან მიმართებაში. XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში თურქეთს კავკასიასთან გარკვეული ინტერესები გაუჩნდა და განიზრახა რეგიონის ლიდერად წარმოჩენა. თურქეთმა შეძლო ახალი ბაზრების მოძიება, დაინტერესდა სანავის მოპოვებით და შეეცადა საკუთარი ტერიტორიის გავლით ევროპაში მის ტრანსპორტირებას.

თანამედროვე ეტაპზე შავი ზღვის რეგიონი უფრო დინამიკური და მეტად ღირებული გახდა რეგიონული და საერთაშორისო უსაფრთხოების და მასში შემავალი ქვეყნების შემდგომი ეკონომიკური ზრდის და განვითარების თვალსაზრისით, რამაც გამოიწვია არაერთი ქვეყნის დაინტერესება და სხვადასხვა გზით მასზე გავლენის მოპოვების

მცდელობა. მეზობელ ქვეყნებთან მშვიდობიანი თანამშრომლობა რეგიონის უსაფრთხოების გაზრდას, რაც საქართველოსთვის მშვიდობიანი განვითარების შესაძლებლობას წარმოადგენს. საქართველოსთან თურქეთთან გააჩნია პოზიტიური და კონსტრუქციული ურთიერთობები, რადგან პოლიტიკური კავშირების გარდა ეს ქვეყნები მნიშვნელოვან ეკონომიკურ პარტნიორებს წარმოადგენენ. თურქეთის ერთ-ერთი მიზანია რუსეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენის შესუსტება კავკასიაში.

თურქეთისათვის შავი ზღვის რეგიონს სატრანსპორტო, ეკონომიკური, გეოპოლიტიკური და ენერგეტიკული მნიშვნელობა ენიჭება. თურქეთის სულ უფრო მეტად განიხილავს საქართველოსა და აზერბაიჯანს, როგორც რგოლს იმ გეოპოლიტიკურ ჭრილში, სადაც, ანკარა შეძლებს რუსეთის სამხედრო-პოლიტიკური მიზნების დაბალანსებას. თურქული სტრატეგიის ნაწილად უნდა მივიჩნიოთ რეგიონში სამხედრო თანამშრომლობის გაძლიერების მიზნით გადადგმული ნაბიჯები. თურქეთი აპირებს შავი ზღვის აუზსა და კავკასიის რეგიონში ბევრად უფრო მნიშვნელოვანი როლის შესრულებას, რათა დააბალანსოს აღნიშნულ სივრცეში რუსეთის გავლენა. საქართველოსთვის შავი ზღვა ერთდერთი შეხების წერტილია ევრო-ატლანტიკურ სივრცესთან, რომელშიც ინტეგრაცია მისი საგარეო პოლიტიკური ამოცანაა. საქართველოს სურვილი, იქცეს შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოების ნაწილად, განპირობებულია იმ ფაქტით, რომ მას სურს თავი დააღწიოს რუსეთის გავლენას.

ორიოდე სიტყვით შევხვით თანამედროვე ეტაპზე თურქულ-ქართულ ურთიერთობებს. თურქულ-ქართული ურთიერთობების გაგრძელებას და სამომავლო გეგმებს დიდი მნიშვნელობა და პერსპექტივა აქვს, როგორც მოცემული ორი ქვეყნისთვის, ისე რეგიონისთვის. საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკის პრიორიტეტი შეიძლება იყოს ქვეყნის საექსპორტო პოტენციალის ზრდის ხელშეწყობა. ურთიერთობების მეტად გაღრმავებისათვის მნიშვნელოვანია საერთაშორისო ეკონომიკურ პროექტებში აქტიური მონაწილეობა.

საქართველოს თავისი გეოგრაფიული მდებარეობისა და არსებული შესაძლებლობების ფარგლებიდან გამომდინარე დიდად არის დამოკიდებული რეგიონში მიმდინარე პროცესების განვითარებაზე, ეს განსაკუთრებით იმ პროცესებს ეხება, რომლებიც საქართველოს მეზობელ ქვეყნებში ვითარდება. მეზობელ სახელმწიფოებში მიმდინარე ნებისმიერი მნიშვნელოვანი მოვლენა ჩვენი ქვეყნის განვითარების ყველა სფეროზე ახდეს გავლენას. იქნება ეს უსაფრთხოების პოლიტიკა, თუ ეკონო-

მიკის სფერო. ამ მხრივ, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი სახელმწიფოა თურქეთი, რომლებთანაც დღეს ურთიერთობა აღმავალი ხანით ვითარდება. 90-იანი წლებიდან მოყოლებული ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობა ძირითადად თურქეთის მხრიდან საქართველოსათვის დახმარების აღმოჩენაში გამოიხატებოდა, რაც თავის მხრივ, რეგიონში თურქეთის ინტერესებითაც იყო განპირობებული. საბჭოთა კავშირის დაშლამ თურქეთს კავკასიაში და ცენტრალურ აზიაში ურთიერთობის განმტკიცების შესაძლებლობა მისცა, რაც ანკარამ რეგიონის ქვეყნების მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებისთანავე გამოიყენა.

საქართველო ამ ქვეყნებიდან განსაკუთრებულად იკავებს, რადგანაც აზერბაიჯანთან და ცენტრალურ აზიასთან დამაკავშირებელი ხიდია. გარდა ამისა, თურქეთს საქართველოსთან მჭიდრო ურთიერთობა ერთ-ერთ პრიორიტეტად ესახება. თურქეთი უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებს კავკასიური პოლიტიკის გააქტიურების საკითხს, რაც თავის მხრივ, მასში საქართველოს მონაწილეობას გულისხმობს. ისეთი მასშტაბისა და პოტენციალის მქონე სახელმწიფო, როგორც თურქეთია საქართველოს მსგავს პატარა მეზობლებზე ყოველთვის მოახდეს გავლენას, რაც ამ ქვეყნებისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის აღმოჩნდეს. განვლილმა დრომ აჩვენა რომ მთელი რიგი ქვეყნები ორმხრივ კავშირებში ურთიერთსარგებლის მიღებას ცდილობენ.

თურქეთის რესპუბლიკა საქართველოს წამყვანი რეგიონული პარტნიორია, რომელიც ხელს უწყობს ჩვენი ქვეყნის ჩამოყალიბებას სტაბილურ და ძლიერ სახელმწიფოდ. საქართველო-თურქეთის ურთიერთობები სტრატეგიული ხასიათისაა, ამ მხრივ, უნდა აღინიშნოს ვაჭრობის, ეკონომიკის, ენერგეტიკის, თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროები. მნიშვნელოვანია თურქეთის მხარდაჭერა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის საკითხში, ასევე, როგორც მისი დახმარება ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციის პროცესში და ქართული არმიის მშენებლობის საქმეში. აუცილებელია ეკონომიკური დიპლომატიის გააქტიურება, რაც ხელს შეუწყობს სასურველი საგარეო პირობების ჩამოყალიბებას.

მნიშვნელოვანი საკითხი, რამაც გავლენა იქონია საქართველო-თურქეთის თანამედროვე ურთიერთობების ჩამოყალიბებასა და დაახლოებაზე არის ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის მილსადენის განხორციელება. საქართველო თურქეთის რესპუბლიკაში ხედავს სტრატეგიულ პარტნიორს, როგორც ევროპაში გასასვლელ გზას, ნატოს წევრ ქვეყანას და სტაბილურ მეზობელს. რეგიონში შექმნილი გეოპო-

ლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე მილსადენების პოლიტიკაში საქართველოსა და თურქეთს მსგავსი პოზიციები ჩამოუყალიბდათ. ამ შემთხვევაში, თურქეთის ინტერესების დაცვა საქართველოს ინტერესების დაცვასაც გულისხმობს. პერსპექტივაში საქართველო და თურქეთმა კასპიის ზღვის ენერგო რესურსები თავიანთი ტერიტორიების გავლით ევროპას უნდა მიანოდონ. მომავალში ნებისმიერი პროექტის განხორციელებაში თურქეთი თავისი ინტერესების დაცვას შეეცდება, რამაც საქართველოს სასარგებლოდ უნდა იმოქმედოს. კავკასიასთან და ცენტრალურ აზიასთან თანამედროვე სატრანსპორტო ხაზების დაკავშირება საქართველოზე თავისთავად პოზიტიურ გავლენას მოახდენს.

ენერგეტიკის კუთხით, საქართველოში თურქეთის ინვესტიციებით შენდება ახალი ჰიდროელექტროსადგურები და გადამცემი ხაზები, ხოლო საქართველო თურქეთში ელექტროენერგიის ექსპორტს ახორციელებს. ასევე, მნიშვნელოვანია ორი ქვეყნის თანამშრომლობა გაზისა და ნავთობის ევროპაში ტრანსპორტირების სფეროშიც. თურქი ინვესტირების მხრიდან საქართველოს ეკონომიკისადმი ინტერესი იზრდება, რაც მოიცავს შემდეგ მიმართულებებს: ტურიზმი, სოფლის მეურნეობა, ტექსტილის წარმოება. დიდი თურქეთის გავლენა, როგორც შავი ზღვის რეგიონზე, ისე საქართველოს შიდა პოლიტიკურ პროცესებში ჩართულობასა და დამოკიდებულებაზე. საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია რეგიონის ქვეყნებთან ურთიერთობების განვითარება და განმტკიცება, რაც ხელს შეუწყობს ურთიერთინტერესებზე დამყარებული პოლიტიკური თანამშრომლობის გაუმჯობესებას, უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის დამყარებას, ასევე სავაჭრო-ეკონომიკურ, სატრანსპორტო და ენერგეტიკულ სფეროებში ურთიერთობების გაღრმავებას.

თანამედროვე თურქეთის ურთიერთობების, მისი პოლიტიკის შედეგად რეგიონში, საქართველოს წინაშე არსებული გამოწვევები და შესაძლებლობები, საჭიროებს ეფექტური პოლიტიკის შემუშავებას იმისთვის, რომ ქვეყანამ შეძლოს ურთიერთობები მეზობელ და მის პარტნიორ ქვეყნებთან. არსებული საფრთხეების საპასუხოდ, სხვა ქვეყნებთან ალიანსში შესვლა და თანამშრომლობა ჩვენმა ქვეყანამ ერთ-ერთ ამოცანად უნდა დაისახოს. აუცილებელია ძლიერი ინსტიტუციური მხარდაჭერა იმ ფორუმებზე, რომელთა წევრიც საქართველოა. მაგალითად ევროკავშირი-საქართველოს ასოცირების ხელშეკრულება, აღმოსავლეთ პარტნიორობის მრავალგანზომილებიანი პროექტები, ნატო-საქართველოს კომისია, ევროპის საბჭოს, ეუთოს,

გაეროს პლატფორმები, ჟენევის საერთაშორისო დისკუსიები და სხვ.

საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია ისეთი საერთაშორისო პოლიტიკური კონცეფციის აღება, რომელიც არ გამოირიცხავს სხვადასხვა დონეზე რეგიონული თანამშრომლობის არსებობას, საჭიროა შეიქმნას რეგიონული გაერთიანება, სადაც საქართველო მონაწილეობას მიიღებს რეგიონულ ინტეგრაციებში. მშვიდობიანი თანამშრომლობა არის რეგიონის უსაფრთხოების გარანტი, რაც საქართველოსთვის მშვიდობიანი განვითარების შესაძლებლობას გვაძლევს. საქართველოს თურქეთთან უნდა ჰქონდეს პოზიტიური და კონსტრუქციული

ურთიერთობები, რადგან ორივე ქვეყანა ითვლება, როგორც პოლიტიკურ, ასევე, ეკონომიკურ საიმედო პარტნიორად.

თურქეთის მიერ განხორციელებული ქმედებები ერთიანი სტრატეგიული ხედვის რეალიზების ნაწილია. დღეს თურქეთი წარმოადგენს მნიშვნელოვან დამოუკიდებელ ძალას, რომელიც მეზობელ რეგიონებში ცდილობს საკუთარი ინტერესებისა და უსაფრთხოებისათვის ხელსაყრელი პირობების ჩამოყალიბებას. საქართველომ უნდა გაითვალისწინოს, რომ თურქეთის დამოუკიდებელ და მნიშვნელოვან რეგიონულ ძალად ფორმირება ობიექტური რეალობაა.

REFERENCES:

1. Batraway, A. (2022, Sep 20). PBS News. Retrieved from <https://www.pbs.org/newshour/world/watchturkish-president-recep-tayyip-erdogan-addresses-the-2022-united-nations-general-assembly>
2. D'Angelo, M. (2022, March 30). The Conversation. Retrieved from <https://theconversation.com/ukrainewar-turkeys-unique-role-in-peace-negotiations-180265>
3. Eldem, T. (2022). Explaining Turkish foreign policy moves in the context of Russia's war against Ukraine. Centre for Applied Turkey Studies, 2.
4. Georgios C. Baltos, I. G. (2017, November). Turkey's Ambitions to Emerge as a Regional Power: Example or Counter-Example for Potential Aspiring Competitors. Vol 6 No 3, pp. 33-46.
5. GÖKMEN, K. (2022). THE TURKISH – UKRAINIAN RAPPROCHEMENT IN THE MILITARY DEFENCE FIELD IN THE SCOPE OF THE BLACK SEA REGION. MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY.

მეცნიერული კომუნიკაცია - საზოგადოებისა და მეცნიერული კვლევის ურთიერთკავშირი

ლია მეტრეველი
სტუ-ს პროფესორი

ნინო კიკნაველიძე
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

საზოგადოებასა და სამეცნიერო კვლევას შორის ურთიერთობა ფუნდამენტურია საზოგადოების წინსვლისთვის, რაც აყალიბებს ყველაფერს საზოგადოებრივი ჯანდაცვის, პოლიტიკიდან ტექნოლოგიურ ინოვაციამდე. ეფექტური სამეცნიერო კომუნიკაცია ემსახურება საზოგადოებას, ხელს უწყობს როგორც ცოდნის გაცვლას, ასევე ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღებას სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარეებს შორის. სულ უფრო რთულ სამყაროში, სადაც ცრუ ინფორმაცია (ე.წ. დეზინფორმაცია) შეიძლება სწრაფად გავრცელდეს, მკაფიო და ზუსტი კომუნიკაციის მნიშვნელობა კიდევ უფრო იზრდება.

საყურადღებოა ისეთი ბარიერები, როგორიცაა განათლებაზე შედარებით შეზღუდული ხელმისაწვდომობა, ნაკლები პოლიტიკური სტაბილურობა, სოციალურ-ეკონომიკური გარემო და დასახვენი ინფრასტრუქტურა ა. შ. ზემოთხსენებულმა ფაქტორებმა შესაძლოა ხელი შეუშალოს მკვლევარებსა და საზოგადოებას შორის ეფექტურ კომუნიკაციას.

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია სამეცნიერო კომუნიკაციის არსებული დინამიკა საქართველოში. როგორია საზოგადოების ჩართულობის როლი სამეცნიერო კვლევებში, საზოგადოებასა და სამეცნიერო კვლევებს შორის კომუნიკაციის გაძლიერების პოტენციური გზების ძიება. არსებული მიღწევებისა თუ სირთულეების გააზრებით, ჩვენ შეგვიძლია უკეთ შევაფასოთ, რამდენად ეფექტური კომუნიკაცია შეიძლება შედგეს სამომავლოდ საზოგადოების პროგრესისთვის. მოხსენებაში ასევე წარმოდგენილია საქართველოში მოქმედი კვლევითი ინსტიტუტები, რომლებიც საქმიანობენ როგორც ადგილობრივ, ისე საერთაშორისო დონეზე.

საკვანძო სიტყვები: სამეცნიერო კვლევა, საზოგადოება და მეცნიერება, კვლევითი ინსტიტუტები.

SCIENCE COMMUNICATION - THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIETY AND SCIENTIFIC RESEARCH

Lia Metreveli
Professor of GTU
Nino Kiknavelidze
Phd student of GTU

RESUME

The relationship between society and scientific research is fundamental to the advancement of society, shaping everything from public health to policy to technological innovation. Effective scientific communication serves society, facilitating both the exchange of knowledge and informed decision-making among various stakeholders. In an increasingly complex world where false information (so-called disinformation) can spread quickly, the importance of clear and accurate communication is even greater.

Barriers such as relatively limited access to education, less political stability, a socio-economic environment and a developing infrastructure, etc. are noteworthy. The above-mentioned factors may hinder effective communication between researchers and the public. This paper discusses the current dynamics of scientific communication in Georgia. What is the role of public engagement in scientific research, and potential ways to strengthen communication between society and scientific research. By understanding current achievements and challenges, we can better assess how effective communication can be for the progress of society in the future. The report also presents research institutions operating in Georgia, which operate both locally and internationally.

Keywords: scientific research, society and science, research institutions.

შესავალი

საზოგადოებასა და სამეცნიერო კვლევას შორის ურთიერთობა ფუნდამენტურია საზოგადოების წინსვლისთვის, რაც აყალიბებს ყველაფერს, საზოგადოებრივი მეცნიერებებსა და პოლიტიკის ტექნოლოგიურ ინოვაციამდე. ეფექტური სამეცნიერო კომუნიკაცია ემსახურება საზოგადოებას ცოდნის გაცვლისა და ინფორმირებული გადაწყვეტილების მიღების ხელშეწყობის გზით, სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარეებს შორის.

უფრო რთულ სამყაროში, სადაც დეზინფორმაცია შეიძლება სწრაფად გავრცელდეს, მკაფიო და ზუსტი კომუნიკაციის მნიშვნელობა კიდევ უფრო დიდია.

ბარიერებმა, როგორიცაა განათლებაზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა, პოლიტიკური არასტაბილურობა, სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევები და დასახვენი ინფრასტრუქტურა, შეიძლება ხელი შეუშალოს მკვლევარებსა და საზოგადოებას შორის ეფექტურ კომუნიკაციას. ეს ანგარიში განიხილავს

სამეცნიერო კომუნიკაციის მიმდინარე დინამიკას საქართველოში, იკვლევს საზოგადოების ჩართულობის როლს სამეცნიერო კვლევებში და კომუნიკაციის გაუმჯობესების პოტენციურ გზებს. ამჟამინდელი მიღწევებისა და სირთულეების გააზრებით, ჩვენ შეგვიძლია უკეთ შევაფასოთ, თუ რამდენად შეუძლია ეფექტურმა კომუნიკაციამ მომავალი საზოგადოების წინსვლა. ანგარიშში ასევე წარმოდგენილია საქართველოში მოქმედი კვლევითი ინსტიტუტები, რომლებიც ფუნქციონირებენ როგორც ადგილობრივ, ასევე საერთაშორისო დონეზე.

სამეცნიერო კომუნიკაციის მნიშვნელობა

სამეცნიერო კომუნიკაცია გულისხმობს მეცნიერული ცოდნის გავრცელებას საზოგადოებისთვის, პოლიტიკის შემქმნელებისთვის და სხვა მკვლევარებისთვის. ეს გადამწყვეტია ინფორმირებული საზოგადოების განვითარებისთვის, სადაც ინდივიდებს შეუძლიათ მიიღონ განათლებული გადაწყვეტილებები (ფსიქიკური და ფიზიკური) ჯანმრთელობის, გარემოს და ტექნოლოგიების შესახებ.

მაგალითად, COVID-19-ის პანდემიამ ხაზი გაუსვა მკაფიო კომუნიკაციის აუცილებლობას საზოგადოებრივი ჯანდაცვის მითითებებთან დაკავშირებით. ბევრ ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოში, ჯანდაცვის ორგანოები იყენებდნენ სხვადასხვა მედია პლატფორმებს ვირუსის შესახებ სასიცოცხლო ინფორმაციის გასაზიარებლად, რაც აჩვენა ეფექტური კომუნიკაციის გავლენა კრიზისულ სიტუაციებში.

გარიერები ეფექტური კომუნიკაციისთვის

განათლებაზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა: საქართველოში განათლების ხელმისაწვდომობის უთანასწორობამ შეიძლება გამოიწვიოს მოსახლეობის მეცნიერული წიგნიერების განსხვავებული დონე. სოფლის რაიონები ხშირად აწყდებიან გამოწვევებს, როგორცაა ნაკლები რესურსი და ნაკლები ზემოქმედება სამეცნიერო შინაარსის მიმართ, რაც გავლენას ახდენს კომპლექსური სამეცნიერო საკითხების საზოგადოების გაგებაზე.

პოლიტიკური გარემო მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სამეცნიერო კვლევის გარშემო დისკურსის ჩამოყალიბებაში. საქართველოში ისტორიულმა პოლიტიკურმა გამოწვევებმა ზოგჯერ გამოიწვია სკეპტიციზმი სამეცნიერო ინსტიტუტების მიმართ, რაც გავლენას ახდენს საზოგადოების ნდობაზე. თუმცა, დღესდღეობით ოფტიმიზმის საფუძველი ნამდვილად გვაქვს.

ეკონომიკურმა პირობებმა შეიძლება გავლენა მოახდინოს საზოგადოების ჩართულობაზე მეცნიერებაში. მაგალითად, დაბალი შემოსავლის მქონე საზოგადოებებმა შეიძლება პრიორიტეტი მიანიჭონ უშუალო ეკონომიკურ საჭიროებებს, ვიდრე სამეცნიერო დისკურსს, რაც ართულებს მათ სამეცნიერო დისკუსიებში ჩართვას.

საქართველოს ზოგიერთ რეგიონში არაადეკვატური ინფრასტრუქტურა ზღუდავს სანდო ინფორმა-

ციის წყაროებზე წვდომას. ამან შეიძლება შეაფერხოს ეფექტური კომუნიკაცია და სამეცნიერო ცოდნის გავრცელება, განსაკუთრებით შორეულ რაიონებში.

სამეცნიერო კომუნიკაციის მიმდინარე დინამიკა საქართველოში

საქართველოში სამეცნიერო კომუნიკაციის ლაღმაფტი ვითარდება. ინსტიტუტებმა, როგორიცაა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი და ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სტუ. ჩამოაყალიბეს ინიციატივები, რომლებიც მიზნად ისახავს უფსკრული მეცნიერებისა და საზოგადოებას შორის აღმოფხვრას.

საზოგადოების ჩართულობის როლი

საზოგადოების ჩართულობა სამეცნიერო კვლევებში გულისხმობს საზოგადოების აქტიურ ჩართვას სამეცნიერო პროცესში. ეს ჩართულობა გადამწყვეტია მკვლევარებისთვის, რადგან ის ხელს უწყობს ნდობის ჩამოყალიბებას, უზრუნველყოფს კვლევის შესაბამისობას და შეიძლება გამოიწვიოს უფრო ეფექტური გადაწყვეტილებები საზოგადოების პრობლემებისთვის.

საზოგადოების ჩართულობის გაზრდის სტრატეგიები მოიცავს:

სემინარები და საჯარო საუბრები, ღონისძიებების მასპინძლობა, სადაც მკვლევარებს შეუძლიათ გაუზიარონ თავიანთი დასკვნები და უპასუხონ უშუალოდ საზოგადოების კითხვებს, ხელს უწყობს ორმხრივ დიალოგს.

სოციალური მედიის კამპანიები: Facebook-ისა და Instagram-ის მსგავსი პლატფორმების გამოყენებამ შეიძლება ხელი შეუწყოს უფრო ფართო აუდიტორიას, განსაკუთრებით ახალგაზრდა მოსახლეობას, რომელიც უფრო აქტიურია ონლაინ.

სკოლებთან თანამშრომლობა: საგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება, რომელიც სტუდენტებს აცნობს სამეცნიერო კონცეფციებს, შეუძლია მომავალი თაობის ჩამოყალიბება, რომელიც აფასებს მეცნიერებას და კრიტიკულად ჩაერთვება მასთან.

საზოგადოებასა და მეცნიერებს შორის კომუნიკაციის გასაუმჯობესებლად შეიძლება რამდენიმე საუკეთესო პრაქტიკის დანერგვა:

ენის გამარტივება: მკვლევარებმა უნდა მიზანმიმართონ თავიანთი დასკვნების გადმოცემა მკაფიო, არატექნიკური ენით, რათა მეცნიერება ყველასთვის ხელმისაწვდომი გახდეს.

ვიზუალური დამხმარე საშუალებები: ვიზუალის გამოყენება დაგეხმარებათ რთული იდეების უფრო ეფექტურად გადმოცემაში, რაც მათ გასაგებად გაადვილებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. <https://www.geostat.ge/>
2. <https://computing.tsu.ge/researchs>
3. <https://gtu.ge/Research/scientific-research-institutes.php>

კოლექტივიზმი - ინდივიდუალიზმი სოციოლოგიურ თეორიებში

მანანა გაგოშიძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ნატალია ბიტსაძე

თელავის ი.გოგებაშვილის სახელობის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

რეზიუმე

თანამედროვე სამყაროში უამრავი სოციალური ჯგუფი თუ ინსტიტუტი არსებობს. დღესდღეობით მეტად აქტუალურია საზოგადოების კოლექტივისტური და ინდივიდუალისტური ტიპი. თითოეული ჩვენგანი მივეკუთვნებით ამ ტიპებს ჩვენი ცხოვრებიდან გამომდინარე. ინდივიდუალიზმი და კოლექტივიზმი ერთნაირად გამოიყენება, როგორც ინდივიდის ასევე საზოგადოების აღსაწერად. ინდივიდუალისტური კულტურა გულისხმობს ქვეყანაში იმ ინდივიდების რაოდენობას, ვისი „მე-კონცეფცია“ სტაბილური პიროვნული თვისებებით არის განსაზღვრული და ნაკლებ არის დამოკიდებული სხვებზე. კოლექტიური კულტურის წევრთა „მე-კონცეფცია“ კი უფრო მეტად როლებითა და ჯგუფებისადმი მიკუთვნებით განისაზღვრება.

COLLECTIVISM - INDIVIDUALISM IN SOCIOLOGICAL THEORIES

Manana Gagoshidze

Sokhumi State University

Natalia Bitsadze

Iakob Gogebashvili Telavi State University

RESUME

There are many social groups or institutions in the modern world. Collectivistic and individualistic type of society is very relevant nowadays. Each of us belongs to these types depending on our life. Individualism and collectivism are used equally to describe both the individual and society. Individualistic culture refers to the number of individuals in a country whose “self-concept” is defined by stable personality traits and is less dependent on others. The “self-concept” of the members of a collective culture is determined more by roles and belonging to groups.

* * * *

ინდივიდუალიზმი - კოლექტივიზმი ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ღირებულებით ორიენტაციას წარმოადგენს, რომელიც როგორც საზოგადოების, ასევე პიროვნების დახასიათების საშუალებას იძლევა.

ინდივიდუალიზმი ისეთი ადამიანების სიმრავ-

ლეს გულისხმობს, რომელთა მე - კონცეფცია ანუ საკუთარ თავზე არსებული შეხედულებები უფრო მდგრადი, ინდივიდუალური, სხვებზე ნაკლებად დამოკიდებული პიროვნული თვისებებით განისაზღვრება, ხოლო კოლექტივისტური კულტურის მოსახლეობის მე-კონცეფცია უფრო მეტად როლებით და ჯგუფებისადმი მიკუთვნებით განისაზღვრება. ამდენად, ინდივიდუალისტისთვის დამახასიათებელია „დამოუკიდებელი მე - კონცეფცია“, რომელიც აღქმულია, როგორც სტაბილური და გამოცალკევებული, და კოლექტივისტისთვის დამახასიათებელია „ურთიერთდამოკიდებული მე - კონცეფცია“, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანს დიდი სოციალური ჯგუფების მიხედვით. კოლექტივისტური საზოგადოების წარმომადგენლები დიდ ყურადღებას აქცევენ საკუთარ ჯგუფს, რომელს უფრო ხშირად ესმით, როგორც საერთო ბედის მქონე ადამიანების ერთობა. კოლექტივისტებში მკვეთრია ზღვარი საკუთარ და სხვა ჯგუფს შორის, ასევე დიდია საკუთარი ჯგუფის მნიშვნელობა. იგი ჰომოგენურად აღიქმება, მაშინ როცა ინდივიდუალისტურ საზოგადოებებში საკუთარი და სხვა ჯგუფის წევრების მიმართ დამოკიდებულება ერთმანეთისგან ნაკლებად განსხვავდება. ჯგუფისა და ინდივიდის მიზნებს შორის კონფლიქტის შემთხვევაში ინდივიდუალისტურ საზოგადოებაში უპირატესობას ინდივიდუალურ, ხოლო კოლექტივისტურ საზოგადოებაში ჯგუფის მიზნებს ანიჭებენ. კოლექტივისტურ საზოგადოებაში სოციალური ქცევის რეგულატორის ფუნქციას ასრულებს ნორმები, ხოლო ინდივიდუალისტურში - ინდივიდუალური დამოკიდებულებები, ატიტუდები. კოლექტივისტებში, ინდივიდუალისტებისგან განსხვავებით მნიშვნელოვანია იერარქია, ჰარმონია, ღირსების შენარჩუნება, ასევე უფრო მოქმედია ნორმა, რომლის მიხედვითაც ჯგუფის შიგნით არსებული უთანხმოება არ უნდა იყოს სხვებისთვის გაზიარებული. საკუთარი ჯგუფის მიღწევები და ჯგუფის წევრებს შორის არსებული დამოკიდებულება უფრო მნიშვნელოვანია კოლექტივისტური საზოგადოებისთვის, ხოლო ინდივიდუალისტურ საზოგადოებებში კი - საკუთარი ბედი, პირადი მიღწევა და ჯგუფისგან დამოუკიდებლობა.

ბავშვის აღზრდისას ინდივიდუალურ საზოგადოებებში მეტი ყურადღება ექცევა იმას, რომ

დოება იყო კოლექტიური ცნობიერების პროდუქტი, რაც დიურკემს მეცნიერულობის ნიშნად მიაჩნდა.

დიურკემის შემოქმედების ცენტრალური პრობლემა არის სოციალური სოლიდარობა. ამ პრობლემის გადაწყვეტამ პასუხი უნდა გასცეს კითხვაზე იმის შესახებ, თუ როგორი კავშირები აერთიანებენ ადამიანებს საზოგადოებაში.

საზოგადოების მთელის შემქმნელ და მისი მთლიანობის ხელშემწყობ ძალას წარმოადგენს შრომის დანაწილება, რომლის ქვეშაც მას პროფესიონალური სპეციალიზაცია ესმის, სულ უფრო და უფრო ასრულებს როლს, „რომელსაც ოდესღაც საერთო ცნობიერება ასრულებდა; სწორედ ის იკავებს ძირითადად უმაღლესი ტიპების სოციალურ აგრეგატებს ერთად“

შრომის დანაწილება - მაღალგანვითარებული საზოგადოების ნიშანია. შრომის სულ უფრო და უფრო მზარდი სპეციალიზაციის შედეგად ინდივიდები იძულებულნი არიან ერთმანეთს გაუცვალონ საქმიანობები და შეასრულონ დამატებითი ურთიერთშემავსები ფუნქციები. სოლიდარობა - განვითარებულ საზოგადოებაში წარმოებით როლთა დანაწილების ბუნებრივი შედეგია.

არქაულ და განუვითარებელ საზოგადოებაში გაბატონებულ სოლიდარობას, იგი მექანიკურს უწოდებს იმ კავშირის ანალოგიურად, რომელიც არსებობს არაორგანულ ნივთიერებათა მოლეკულებს შორის. ასეთ საზოგადოებაში სოლიდარობა განისაზღვრება მისი შემადგენელი ინდივიდების მსგავსებით, ამ ინდივიდების მიერ შესრულებული საზოგადოებრივი ფუნქციების ერთგვაროვნებით, ინდივიდუალურ ნიშან თვისებათა განუვითარებლობით. მექანიკური სოლიდარობა შესაძლებელია კოლექტივის მიერ ინდივიდუალობის ჩაყლაპვის ფასად.

სოლიდარობის ობიექტურ მაჩვენებელს „ხილულ სიმბოლოს“ დიურკემი სამართალში პოულობს. მექანიკური სოლიდარობისთვის დამახასიათებელია რეპრესიული სამართალი, რომელშიც გამოიხატება კოლექტიური ცნობიერების ძალა და რომლის ამოცანაა მკაცრად დასაჯოს ადამიანების ან კანონის დამრღვევი.

განვითარებული საზოგადოება, რომელშიც ყოველი ინდივიდი ასრულებს რომელიმე სპეციალურ ფუნქციას საზოგადოებრივი შრომის დანაწილების შესაბამისად, გვაგონებს ორგანიზმს, მისი სხვადასხვა ორგანოებით, ამიტომ დიურკემი სოლიდარობის ახალ სახეს, რომელიც მასში წარმოიშობა, ორგანულს უწოდებს.

შეგნება იმისა რომ თითოეული დამოკიდებულია მეორეზე - სხვაზე, რომ ყველა დაკავშირებულია შრომის დანაწილებით შექმნილი საზოგადოებრივი ურთიერთობების ერთიანი სისტემით, იწვევს ერთი მეორეზე დამოკიდებულების, სოლიდარობის, სა-

ზოგადოებასთან თავისი კავშირის გრძნობას.

ორგანულ სოლიდარობას შეესიტყვება ე.წ. რესტიტუი (აღდგენითი) სამართალი, რომლის ფუნქციაც „ნივთთა ადრინდელი წესრიგის აღდგენაში, დარღვეულ ურთიერთობათა მათ ნორმალურ ფორმაში მოყვანაში“ მდგომარეობს.

შრომის დანაწილების „არანორმალურ ფორმად“ დიურკემი თვლიდა უთანასწორობას, რომელიც თავის თავში ატარებს ორგანული სოლიდარობისგან გადახრას. ყოველგვარი „გარეგნული უთანასწორობა“ შექმნილი მაგ. ქონების მემკვიდრეობის მიღების შედეგად, ემუქრება ორგანულ სოლიდარობას, ამიტომ ეს უკანასკნელი შესაძლებელია მხოლოდ უთანასწორობის აღმოფხვრისა და „ტალანტთა ბუნებრივი განაწილების“ საფუძველზე სამართლიანობის მიღწევის პირობებში. შრომის დანაწილების „არანორმალურ ფორმად“ დიურკემს კაპიტალიზმის „ავადმყოფობანი“ მიაჩნდა, როგორიცაა: არარეგულირებული, არაფრით შეზღუდული კონკურენცია, კლასობრივი კონფლიქტი, შრომის რუტინიზაცია და სამუშაო ძალის დეგრადაცია - მის მიერ ხასიათდება, როგორც ავადმყოფობანი წარმოებისა და შრომის დანაწილების ძალიან სწრაფი ზრდისა, როგორც ბუნებრივი ევოლუციის დროებითი, მეორეხარისხოვანი, გარეშე პროდუქტი.

დიურკემს ვერ წარმოედგინა საზოგადოება, რომელშიც სავსებით აღმოფხვრილი იქნებოდა კერძო საკუთრება და ყოველგვარი უთანასწორობა. ის თვლიდა, რომ ისინი იარსებებდნენ თუმცა არ შეიცვლებოდა მათ შორის ურთიერთობა. მატერიალური დოვლათის განაწილებისადმი მიდგომა, დარეგულირდება ინდივიდთა ბუნებრივი უნარებით, მათი ნიჭიერებით.

დიურკემმა შეიმუშავა კოლექტიური სინდისის ცნება. დიურკემი საუბრობდა ადამიანების რწმენების ერთობლიობაზე, კოლექტიურ სინდისს მიიჩნევდა მოცემული საზოგადოებიდან გამომდინარე. ის თვლიდა, რომ კოლექტიური სინდისი არის დამოუკიდებელი, გამოყოფილი კულტურული სისტემა. მართალია დიურკემი იზიარებდა მსგავს შეხედულებებს კოლექტიური სინდისის შესახებ, მაგრამ იგი ასევე აღნიშნავდა, რომ კოლექტიური სინდისი რეალიზდება მხოლოდ ინდივიდუალური სინდისის მეშვეობით.

კოლექტიური რეპრეზენტაციები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც კოლექტიური სინდისის განსაზღვრული მდგომარეობა, სუბსტრატა. კოლექტიური რეპრეზენტაცია გულისხმობს ნორმებსა და ღირებულებებს, რომელსაც იზიარებს მაგალითდ ოჯახი, განათლების ან რელიგიური ინსტიტუტი. კოლექტიური რეპრეზენტაციების ცნება შეიძლება იყოს ფართოც და კონკრეტულიც, მაგრამ მისი კრიტიკული ასპექტი არის ის, რომ მან საშუალება მისცა დიურკემს არამატერიალური სოციალური

ფაქტების კონცეპტუალიზაცია უფრო ვიწრო დონეზე, ვიდრე ამას კოლექტიური სინდისის ცნება გააქეთებდა. ის არ დაიყვანება ინდივიდუალური ცხოვრების დონეზე: „კოლექტიური რეპრეზენტაციები არის ინდივიდთა ასოციაციის შედეგი... მაგრამ მათ გააჩნიათ სუი გენერის ხასიათი“ (ლათ. „სუი გენერი“ - უნიკალური) როცა ეს ტერმინი დიურკემმა განიხილა კოლექტიურ რეპრეზენტაციებთან მიმართებით იგულისხმა, რომ ისინი არ დაიყვანებიან ინდივიდუალურ დონემდე. ეს კი მათ ათავსებს არამატერიალურ სოციალურ ფაქტებს შორის. ისინი უსწრებენ ინდივიდებს, რადგან არ არიან დამოკიდებული ინდივიდთა კონკრეტულ არსებობაზე. ისინი არ არიან დამოკიდებული ინდივიდებზე კიდევ ერთი მიზეზის გამო: მათი დროებითი არსებობა უსწრებს ნებისმიერი ინდივიდის მთლიან ცხოვრებას.

ზოგიერთი ადამიანი ისეთ საზოგადოებაში ცხოვრობს, რომელშიც ინდივიდის ინტერესები ჯგუფის ინტერესებზე მაღლა დგას. ასეთ საზოგადოებებს ინდივიდუალისტური საზოგადოებები ეწოდებათ. მსგავს საზოგადოებაში აღზრდილი ბავშვები კი კოლექტივისტურისგან განსხვავებით, იზრდებიან მცირერიცხოვან ოჯახებში, სადაც მხოლოდ ბავშვი და დედ-მამა ცხოვრობს. ნათესავები კი სხვაგან ცხოვრობენ და იშვიათად ხედავენ ერთმანეთს. ასეთ ოჯახებში აღზრდილი ბავშვები თავიანთ თავს აღიქვამენ „მე“-დ. ეს „მე“ არის მათი პიროვნული იდენტობა და სხვა ადამიანებისგან განსხვავება. სხვა ადამიანების კლასიფიცირებაც ხდება არა ჯგუფური, არამედ ინდივიდუალური მახასიათებლების მიხედვით. განათლების მიზანია ბავშვებს დამოუკიდებლად მოღვაწეობა ასწავლოს. ამის მიღწევისთანავე ზრდასრული ბავშვი ოჯახს ტოვებს და საცხოვრებლად სხვაგან გადადის. ხშირად, სახლის დატოვების შემდეგ, მშობლებთან ურთიერთობას ამცირებენ ან საერთოდაც წყვეტენ. არც პრაქტიკულად და არც ფსიქოლოგიურად, ამ საზოგადოების ჯანმრთელი წევრი არ უნდა იყოს სხვებზე დამოკიდებული.

ინდივიდუალიზმი ახასიათებს ისეთ საზოგადოებას, რომელშიც ინდივიდებს შორის არსებული კავშირები სუსტია: მოსალოდნელია, რომ ყველა თავისთავს ან ოჯახის უახლოეს წევრებს მოუვლის. საპირისპიროდ, კოლექტივიზმი ახასიათებს ისეთ საზოგადოებას, რომელშიც ადამიანი დაბადებიდან მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ძლიერ, შეკრულ შიდა ჯგუფში ერთიანდებიან. მუდმივი ერთგულების სანაცვლოდ, შიდა ჯგუფები პიროვნებას მთელი სიცოცხლის განმავლობაში იცავენ.

ზოგჯერ ჩნდება კითხვები: მართებულია თუ არა ინდივიდუალიზმისა და კოლექტივიზმის ერთი განზომილების საპირისპირო პოლუსებად მოხსენიება? ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ რას ვადარებთ ერთმანეთს, მთლიან საზოგადოებებს თუ ამ საზო-

გადოებაში არსებულ ინდივიდებს. საზოგადოება შედგება სხვადასხვა პირადი ღირებულების მქონე განსხვავებული ინდივიდებისგან. ინდივიდების შედარებისას კი ინდივიდუალიზმი და კოლექტივიზმი ცალ-ცალკე განზომილებებად უნდა გამოიყოს. ისეთ საზოგადოებაში, რომელშიც უფრო ინდივიდუალისტური ღირებულებებია, იმავდროულად ნაკლებად, მაგრამ არის კოლექტივისტური ღირებულებები და პირიქით, ისეთ საზოგადოებაში, რომელშიც უფრო მეტი კოლექტივისტური ღირებულებებია, საშუალოდ ნაკლებად აქაც არის ინდივიდუალისტური ღირებულებები. ამგვარად, საზოგადოების დონეზე ინდივიდუალიზმი და კოლექტივიზმი ერთი განზომილების სანინალმდეგო პოლუსებს წარმოადგენს.

ინდივიდისა და ჯგუფის ურთიერთობა, ისევე როგორც ადამიანის ბუნების ნებისმიერი სხვა ელემენტი, თავდაპირველად ოჯახურ გარემოში დაისწავლება. მოზრდილების, თანატოლებისა და პატარების გარემოცვაში გაზრდილი ბავშვი ნუკლეინური ოჯახის ბავშვისგან განსხვავებით, ბუნებრივად სწავლობს თავისი თავის „ჩვენ“ ჯგუფის შემადგენელ ნაწილად განხილვას. დიდი ოჯახის შვილი დღისით თუ ღამით იშვიათად არის მარტო.

ინტენსიური და მუდმივი კონტაქტების დროს სოციალურ გარემოსთან კონტაქტი აყალიბებს ჰარმონიულ ურთიერთობებს. მისი შენარჩუნება კი მთავარ ღირებულებად იქცევა. ეს ღირებულება ოჯახის სფეროსაც სცილდება. კოლექტიურ საზოგადოებაში სხვა ადამიანთან პირდაპირი კონფრონტაცია არასასურველ და უზრდელო საქციელად მიაჩნიათ. სიტყვა „არა“ იშვიათად გამოიყენება, რადგან „არა“ კონფრონტაციაა; „შეიძლება სწორი ბრძანდებით, სიტყვა „დიახ“ ყოველთვის დათანხმებას კი არ ნიშნავს, არამედ კომუნიკაციის ხაზის შენარჩუნებას.

მეორე მხრივ, ინდივიდუალისტურ ქვეყნებში აზრების პირდაპირ გამოთქმა მთავარ ღირებულებად ითვლება. გრძნობების შესახებ სიმართლის თქმა პატიოსანი ადამიანის მახასიათებელია. კონფრონტაცია მისაღებია; ითვლება, რომ შეხედულებების შეჯახება მიგვიყვანს უმაღლეს ქვეყნარტებად. ბავშვებს ოჯახში ასწავლიან, რომ რამდენადაც მტკივნეული არ უნდა იყოს, მან ყოველთვის უნდა თქვას სიმართლე. კონფლიქტებთან გამკლავება ერთობლივი ოჯახური ცხოვრების ნაწილად აღიქმება.

კოლექტივისტურ ოჯახში ბავშვები სწავლობენ, რომ სხვების აზრს უნდა მისდიონ. საკუთარი აზრი არ არსებობს - მას ჯგუფი განსაზღვრავს. თუ ახალი საკითხი წამოიჭრება და მასზე ჯერ არ არსებობს შეხედულება, ოჯახური თათბირია საჭირო. მხოლოდ ამის შემდეგ ყალიბდება საბოლოო აზრი. თუკი ბავშვი მუდმივად ჯგუფის სანინალმდეგო

აზრს გამოთქვამს, ითვლება, რომ მას ცუდი ხასიათი აქვს. ინდივიდუალისტური ოჯახი მოელის და ხელს უწყობს ბავშვის საკუთარი აზრის ჩამოყალიბებას. იმ ბავშვზე, რომელიც მხოლოდ სხვების შეხედულებებს იმეორებს, ამბობენ, რომ სუსტი ხასიათი აქვს. სასურველ ხასიათთან თანხვედრაში მყოფი ქცევა კულტურულ გარემოზეა დამოკიდებული.

ინდივიდუალისტურ კულტურაში მშობლებს უხარიათ, თუკი თავიანთი შვილი მცირე ასაკიდან მოჰკიდებს რაიმე ტიპის სამუშაოს ხელს, რათა საკუთარი ჯიბის ფული გამოიმუშაოს. შემდეგ თავად წყვეტს თუ რაში და როგორ დახარჯოს ეს ფული. აშშ-ში ჩვეულებრივად ითვლება ის ფაქტი, რომ სტუდენტი დროებითი სამუშაოს ან სასწავლო კრედიტით ფარავს განათლების ხარჯებს; სახელმწიფო დახმარების გარეშეც კი, ისინი ნაკლებად არიან დამოკიდებულნი მშობლებზე და საერთოდ არ არიან დამოკიდებულნი შორეულ ნათესავებზე.

კოლექტივისტურ საზოგადოებაში ოჯახური მოვალეობები მხოლოდ ფინანსურ კი არა რიტუალურ ხასიათსაც ატარებს. ოჯახური თავყრილობები, როგორიცაა ნათლობა, ქორწილი, და განსაკუთრებით დაკრძალვა, ძალიან მნიშვნელოვანია და მასზე დასწრება სავალდებულოა. ინდივიდუალისტებში კი -

ეს ყველაფერი აუცილებლობას არ წარმოადგენს და ნება-სურვილზეა დამოკიდებული.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბერძენიშვილი ა. ემილ დიურკემის სოციოლოგია თავი V, ფერდინანდ თიონისის სოციოლოგიური თეორია თავი IX, წიგნში „კლასიკური სოციოლოგიური თეორიები“ (სოციოლოგიური თეორიების განვითარების ადრეული წლები), თბ. 2013. (§2-6 თავი I);
2. სუმბაძე ნ. ინდივიდუალიზმი და კოლექტივიზმი თავი III წიგნში „თაობები და ღირებულებები“ „Generations and values“ თბ. 2012. (§1 თავი I);
3. სურმანიძე ლ. ინდივიდუალიზმი/კოლექტივიზმი თანამედროვე კონცეფციები თავი IV წიგნში „ინდივიდუალისტური და კოლექტივისტური საზოგადოებები“ თბ. 2001. (§2. თავი II);
4. ქეცბაია კ. სოციოლოგიის ძირითადი ცნებები, თავი VI, წიგნში „სოციოლოგიის შესავალი“ (§7. თავი I);
5. ჰოფსტედე გირტ, ჰოფსტედე გერტ იან, მე, ჩვენ, ისინი, თავი III, წიგნში „კულტურები და ორგანიზაციები, გონების პროგრამული უზრუნველყოფა“, თბ. 2011 (§1, 3, 4, 5, 6 თავი II).

ჟან ანტუან კონდორსე პროგრესის თეორიის შესახებ

ფიქრია დიდებაშვილი

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

ფრანგი ფილოსოფოსი ჟან ანტუან კონდორსე (1743-1794) აღიარებულია, როგორც „პროგრესის“ თეორიის ფუძემდებელი. თავის შრომაში „ადამიანური გონების პროგრესის ისტორიული სურათის ესკიზი“ (1794) კონდორსე ისტორიას ჰყოფდა 10 ეპოქად. ასაბუთებდა კაპიტალისტური წყობილების უსასრულო პროგრესის იდეას. ყოველი მომდევნო ეპოქა პროგრესულია წინასთან შედარებით და თავის მხრივ გავლენას ახდენს მომავალზე. პროგრესი მას ესმის პიროვნების ნიჭის, უნარის ყოველმხრივ განვითარებად. კაცობრიობის ისტორია ადამიანის გონების განვითარების ისტორიაა.

ჟან ანტუან კონდორსე საზოგადოების სწორ-ხაზობრივი პროგრესული განვითარების თეორიის წარმომადგენელია. მან სცადა დაედგინა ისტორიის განვითარების კანონზომიერებანი, გამოიკვლია საზოგადოების ძირითადი ეტაპები, ისტორიული პროცესის მამოძრავებელი ძალები.

JEAN ANTOINE CONDORCET ON THE THEORY OF PROGRESS

Piqria Didebashvili
Associated Professor of GTU

SUMMARY

French philosopher Jean-Antoine Condorcet (1743_1794) is recognized as the founder of the theory of “progress”. In his work “Sketch of the historical picture of the progress of the human mind” (1794), Condorcet divided history into 10 eras. Justified the idea of endless progress of the capitalist system. Each successive era is progressive compared to the previous one and in turn influences the future. He understands progress as the all-round development of a person’s talents and abilities. The history of mankind as the history of the development of the human mind.

Jean Antoine Condorcet is a representative of the theory of society rectilinear progressive development. He tried to determine the patterns of development of history, studied the main stages of development of society, the driving forces of the historical process.

* * * *

ფილოსოფოსები ყოველთვის დიდ ინტერესს იჩენდნენ პროგრესის პრობლემისადმი. ყოველ ეპოქაში თავისებურად ისმებოდა ეს პრობლემა. ეს

იმის ნიშანია, რომ ადამიანს, ყოველთვის ქონდა სურვილი თავისი მდგომარეობის გაუმჯობესება და შეფასების. პროგრესის ცნების შინაარსში, ზოგადად, მოიაზრება სვლა მარტივიდან რთულისაკენ, დაბლიდან - მაღლისაკენ. ცნება „პროგრესი“ (ლათინური სიტყვიდან Progressus - წინსვლითი მოძრაობა) ფართოდ გავრცელებულია ლიტერატურაში და ყოველდღიურ ცხოვრებაში. პროგრესულად თვლიან ყოველგვარ წინსვლას - მოძრაობას უკეთესობისაკენ. პროგრესი განვითარების მიმართულების ტიპია, რომელსაც ახასიათებს სვლა უმდაბლესიდან უმაღლესისაკენ, უფრო სრულყოფილი ფორმებისაკენ, გაცილებით მაღალი ორგანიზაციისაკენ, უკეთესი შეგუება გარემოსთან, ევოლუციური შესაძლებლობების ზრდა.

საზოგადოებრივი პროგრესის ზოგადფილოსოფიური ცნების განსაზღვრა შემდეგნაირია: პროგრესი არის განვითარების მთავარი მიმართულება, მისი ზეაღმავალი ტენდენცია, მოვლენათა გადასვლა არსებულიდან უფრო მაღალ, სრულყოფილ მდგომარეობაში, წინსვლა უკეთესისაკენ.

ჟან ანტუან კონდორსე (1743_1794) ფრანგი ფილოსოფოსი, პედაგოგი, მათემატიკოსი, სოციოლოგი, პოლიტიკოსია. აღიარებულია, როგორც „პროგრესის“ თეორიის ფუძემდებელი, ისტორიის ფილოსოფიის ერთ-ერთი შემქმნელი. ის 1782 წლიდან საფრანგეთის აკადემიის წევრი. 1785 წელს დაიკავა მეცნიერებათა აკადემიის მუდმივი მდივნის თანამდებობა (ფაქტობრივად ასრულებდა თავის მოვალეობას 1773 წლიდან). მას მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა ვოლტერთან და განსაკუთრებით ა.რ. ტიურგოსთან. მან დიდი წვლილი შეიტანა ენციკლოპედიის მომზადებაში.

კონდორსე ცდილობს დაადგინოს ისტორიის განვითარების კანონზომიერებანი, მისი ძირითადი ეტაპები და ისტორიული პროცესის მამოძრავებელი ძალები. ის განიცდიდა ჟ. ჟ. რუსოს, ა.რ. ტიურგოს ფილოსოფიური შეხედულებების გავლენას. 1791 წელს აირჩიეს საკანონმდებლო კრების წევრად. კონდორსე იყო საკანონმდებლო კრებაზე წარმოდგენილი სახალხო განათლების ორგანიზების პროექტის ავტორი, რომელშიც საყოველთაო, უფასო განათლების, საერო სკოლების პრინციპები იყო წამოყენებული.

რობესპიერის მთავრობამ შეთქმულებაში დაადანაშაულა კონდორსე და დაუსწრებლად სიკვდილი მიუსაჯა. ის გარკვეული დროის განმავლობაში მიიძალა. იმალეობდა მოქანდაკე ვერნეტის

ქვერვის სახლში. სწორედ აქ ყოფნისას კონდორსე წერს ფილოსოფიურ და ისტორიულ ნაშრომს „ადამიანის გონების პროგრესის ისტორიული სურათის ესკიზი“. 1794 წლის მარტში, იმის გამო რომ მისი მფარველისთვის სასიკვდილო საფრთხე აერიდებინა, კონდორსე ტოვებს მის სახლს საბუთების გარეშე. 1794 წლის გაზაფხულზე დააპატიმრეს, საჯარო სიკვდილით დასჯის თავიდან აცილების მიზნით კონდორსემ ციხეში 29 მარტს შხამი მიიღო და სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულა.

მთავარ შრომაში „ადამიანური გონების პროგრესის ისტორიული სურათის ესკიზი“ (1794) ის ავითარებდა შეხედულებას ისტორიაზე, როგორც გონების პროდუქტზე. კაპიტალისტურ წყობილებას აცხადებდა გონებისა და „ბუნებრიობის“ მწვერვალად. სხვადასხვა შემთხვევითი ნიშნის საფუძველზე კონდორსე ისტორიას ჰყოფდა 10 ეპოქად; ასაბუთებდა კაპიტალისტური წყობილების უსასრულო პროგრესის იდეას. ყოველი მომდევნო ეპოქა პროგრესულია წინასთან შედარებით თავის: პირველი ეპოქა აღინიშნებოდა ადამიანთა პირველყოფილი მდგომარეობით, როცა ისინი მომთაბარე ცხოვრებას ეწეოდნენ ტომობრივი ორგანიზაციის პირობებში. მეორე ეპოქაში ხდება მინათმქმედებაზე გადასვლა, ცხოველთა მოშინაურება, ჯიშების გამოყვანა. მესამე ეპოქა ხასიათდება შრომის საზოგადოებრივი დანაწილებით და მინათმქმედებით; მეცხოველეობასთან ერთად ხელოსნურ საქმიანობის გაჩენით; სახელმწიფოებრივი მართვის და მეცნიერული ცოდნის ჩასახვით. მეოთხე ეპოქას ქმნის ძველი საბერძნეთი. წარმოიშვა უნიკალური კულტურა, ფილოსოფია, მეცნიერება; მეხუთეა რომის ეპოქა, როცა მოხდა ბერძნული კულტურის თავისებური ათვისება და განვითარება. მეექვსე ეპოქა აღინიშნა ქრისტიანობის წარმოშობით, რამაც შეაჩერა მეცნიერების, ფილოსოფიის, ხელოვნების განვითარება; ეს პერიოდი თავისებურად, კერძოდ სქოლასტიკის სახით გრძელდება მეშვიდე ეპოქაშიც. მერვე ეპოქა იწყება ანტიკური კულტურის აღორძინებით ქრისტიანული კულტურის შიგნით. შემოღებულია წიგნის ბეჭდვა, რაც ერთ-ერთი წინადადგმული ნაბიჯია ამ პერიოდისთვის. მეცხრე ეპოქას ქმნის დიდი და განმანათლებლების მოღვაწეობა, რასაც მოჰყვა ლიბერალიზმის და დემოკრატიის ტრადიციების მყარად დაფუძნება. მისი იდეოლოგებია ლაიბნიცი, დეკარტე, ლოკი. ამ ეპოქაში დასაბუთდა თავისუფლების იდეა, ეს თავისუფლება დაგვირგვინდა საფრანგეთის რესპუბლიკით. მეათე ეპოქა არის ფეოდალიზმის შეცვლა კაპიტალიზმით. ჩამორჩენილი ხალხები მიდიან მოწინავეთა ნაკვალევზე. მთელ ამ პროგრესს კი, კონდორსეს აზრით, იწვევს გონებრივი პროგრესი. ისტორიული ეპოქა უნდა გამოიყოს საკაცობრიო განვითარების შედეგებისა და მათი თაობიდან თაობაში სრულყოფის

მიხედვით. ისტორია კონდორსეს ადამიანის გონების პროგრესის სახით აქვს წარმოდგენილი.

კონდორსე ამტკიცებს, რომ ყოველი ეპოქის პროგრესი წინამორბედი ეპოქის მიღწევებზეა დამოკიდებული და თავის მხრივ გავლენას ახდენს მომავალზე. მას შეიძლება მეტ-ნაკლები სისწრაფე ახასიათებდეს, მაგრამ განვითარება არასოდეს არ არის უკუსვლა. თუ მაგალითად ფეოდალიზმი მონობას სპობს, თვითონ ქმნის პირობებს საზოგადოების შემდგომი პროგრესული განვითარებისათვის. თვითსრულყოფა ადამიანური გონების განუყოფელი ნიშანი და იმანენტური თვისებაა.

კონდორსე საზოგადოებრივ პროგრესს ერთ მთლიანობაში განიხილავს და ცდილობს მოძებნოს კანონზომიერება, რომელიც საზოგადოებრივი ცხოვრების სფეროებს ერთმანეთთან დააკავშირებს. კონდორსეს ყურადღების ცენტრშია ადამიანი; პროგრესი მას ესმის პიროვნების ნიჭის, უნარის ყოველმხრივ განვითარებად. კაცობრიობის ისტორია ადამიანის გონების განვითარების ისტორიად. საზოგადოებრივი პროგრესის წყაროა ადამიანის გონების სწრაფვა სრულყოფისაკენ. ამ სრულყოფის შესაძლებლობა უსასრულოა. ამიტომ უსასრულოა თვით საზოგადოების პროგრესული განვითარებაც. პროგრესის განვითარების ეს პროცესი შეუქცევადია ამრიგად, წინსვლა უსასრულოა და შეუქცევადი. „ადამიანის სრულყოფის უნარი ნამდვილად უსასრულოა... პროგრესი შეიძლება მეტნაკლებად სწრაფი იყოს, მაგრამ განვითარება უკან არასოდეს წარიმართება“ [2; 5-6].

პროგრესის კანონზომიერი განვითარების ერთ-ერთ წყაროს კონდორსე ცოდნის სფეროში მიღწეულ წარმატებათა მომავალ თაობაზე გადაცემაში ხედავს და ამით ხაზს უსვამს პროგრესულ განვითარებაში მემკვიდრეობითობის უდიდეს მნიშვნელობას. საზოგადოებრივი პროგრესის წყაროს ის ხედავს შრომის საზოგადოებრივ დანაწილებაში და ამით გამოწვეული სანარმოო პროცესების სპეციალიზაციაში. კონდორსეს ესმის, რომ პროგრესის პირველი საფუძველია წარმოებისა და მოთხოვნილების ზრდა.

პროგრესს დიდ ისტორიულ მონაკვეთებში ახასიათებდა წინსვლის შეჩერება, მისი შეწყვეტა: ამ დროს საზოგადოებრივი ცხოვრების ზოგიერთ სფეროში უკუსვლაც ხდება, მაგრამ მთლიანობაში მაინც წინსვლის ტენდენცია სჭარბობს. რამდენადაც წინ მიიწევს კაცობრიობა, იმდენად უფრო მეტად ჩქარდება პროგრესი.

კონდორსე პროგრესის შემაფერხებელ მიზეზად თვლის იმ შეცდომებს. რომლებიც ჭეშმარიტების მაძიებელ გონებას სინამდვილეში შემეცნების დროს მოსდის. ერთ-ერთი შემაფერხებელი მიზეზი რელიგიაა. პროგრესს აფერხებს საზოგადოების პოლიტიკური ცხოვრების ორგანიზაციის ყველა

ისეთი ფორმა, რომელშიც ძალაუფლება ტირანებს უპყრიათ.

კონდორსე პროგრესის დაჩქარების ფაქტორად თვლის განათლების გავრცელებას და ვაჭრობის გაფართოებას. განსაკუთრებულ შემთხვევაში კი - პროგრესისათვის აუცილებელია სოციალური რევოლუცია. პროგრესის მთავარი ამოცანაა - „ეროვნებათა შორის უთანასწორობის მოსპობა, კლასთა შორის არსებული უთანასწორობის ლიკვიდაცია და ადამიანის სრულყოფა“ [2; 221]. კონდორსე იკვლევს საზოგადოების შიგნით განსხვავების მიზეზებს. ასეთ მიზეზებად მას მიაჩნია: ა) ქონებრივი უთანასწორობა; ბ) წესი, რომლითაც ქონება მემკვიდრეობით გადადის;

გ) უთანასწორობა განათლებაში. უთანასწორობის მიზეზთა გარკვევისას, კონდორსე არ აყენებს მათი სრული მოსპობის საკითხს, რადგან ამაში ხედავს პიროვნების ყოველმხრივი განვითარების შეჩერების საფრთხეს.

კონდორსეს აზრით, საზოგადოების პროგრესული განვითარების საფუძველია მეცნიერებისა და მრეწველობის განვითარება, მათი ურთიერთგავლენა. „მეცნიერების პროგრესი უზრუნველყოფს მრეწველობის პროგრესს, რომელიც, თავის მხრივ, აჩქარებს მეცნიერების წარმატებებს. ეს ურთიერთგავლენა, ადამიანთა მოდგმის სრულყოფის ყველაზე უფრო ქმედითი, ყველაზე უფრო მძლავრი მიზეზია“ [2; 250].

პროგრესის მამოძრავებელ მოტივად კონდორსეს მიაჩნია ადამიანის სწრაფვა სრულყოფისაკენ. ამის განხორციელების პირველ და გადამწყვეტ პირობად კი - ადამიანში ნამდვილი უფლების აღიარება. თანასწორობის პრინციპის განხორციელებისათვის მას საჭიროდ მიაჩნია უმრავლესობის ნებისადმი უმცირესობის დამორჩილება; ამის გარეშე ის შეუძლებლად თვლის საზოგადოებრივი ცხოვრების წინსვლას. მას სწამს, რომ პიროვნების თავისუფლების მიღწევა შეუძლებელია ხალხთა შორის უთანასწორობის მოსპობის გარეშე.

ორი იდეა წითელი ხაზით გასდევს მთელ მის ნაწარმოებს: ყველა ადამიანის სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების გათანაბრების აუცილებლობა და ადამიანთა მოდგმის გაუთავებელი გაუმჯობესება. „ადამიანის გონების პროგრესის სურათი“ შედგება ორი ნაწილისაგან: პირველი შეიცავს პროგრესის მთელ სურათს, ყველაზე ზოგადი თვალსაზრისით; მეორე ნაწილში და მის შემდგომ ნაწილებში კონდორსე აპირებდა წარმოედგინა ფაქტები, რომლებიც შესავალში გამოთქმული აზრების განვითარებას და დადასტურებას ემსახურებოდა.

პირველში, როგორც უკვე ზემოთ ავლენიანეთ კონდორსე კაცობრიობის მთელ ისტორიას ათ ეპოქად ყოფს, ბოლოში კი საფრანგეთის რესპუბლიკის დაარსებიდან მოყოლებული დროა გაანალიზებული. მეორე ნაწილი კონდორსემ მესხიერებით დაწერა, მაგრამ ნაწარმოების შემდგომი გაგრძელება შეუძლებელი იყო წიგნების უქონლობის გამო. მისი ნაწარმოებები გამოიცა 1804 და 1847 წლებში.

ქართველი ფილოსოფოსი ბ. ლუტიძე მის შესახებ წერს: „ზოგი ფილოსოფოსი გამოირჩევა საზოგადოებრივი პროგრესის სწორხაზოვანი გაგებით; ისინი ლაპარაკობენ სწორხაზოვნებაზე. ამ მხრივ ტიპიურია, ფრანგი ფილოსოფოს-განმანათლებელი ჟან ანტუან კონდორსე.“ [1;416].

ამრიგად, კონდორსემ სცადა დაედგინა ისტორიის განვითარების კანონზომიერებანი, გამოიკვლია საზოგადოების ძირითადი ეტაპები, ისტორიული პროცესის მამოძრავებელი ძალები. იმყოფებოდა რა რუსოს და ტიურგოს გავლენის ქვეშ, კონდორსე ისტორიის შესწავლისას დიდ ყურადღებას აქცევდა ხალხთა კულტურას და ზნეობას. იგი ისტორიული პროგრესის იდეას ერთ-ერთი ფუძემდებელია. ამასთან, პროგრესი მას ესმოდა სწორხაზოვან ზეადმავალ მიმართულებად. ისტორიის მიმართულება მას გამოჰყავდა ადამიანის გონების განვითარების უსაზღვრო შესაძლებლობებიდან. გონება ისტორიის დემიურგია. ის ისტორიულ ეპოქებს აკავშირებდა ადამიანის გონების განვითარების ეტაპებთან. მიუთითებდა იმ მნიშვნელობაზე, რაც საყოფაცხოვრებო და პოლიტიკურ ფაქტორებს აქვთ საზოგადოების განვითარებაში. კაპიტალისტურ ეპოქას კონდორსე განიხილავდა კაცობრიობის ისტორიის უმაღლეს საფეხურად. საზოგადოების მომავალ პროგრესს კონდორსე იაზრებდა მხოლოდ კაპიტალისტური წყობილების ფარგლებში.

საზოგადოების ისტორიული ცვალებადობის წინსვლითი ხასიათის დასაბუთება იმის მტკიცებაა, რომ საზოგადოების განვითარება სულიერ პროგრესზეა დამოკიდებული, კონდორსეს და სხვა განმანათლებლებში დაგანმსახურებად უნდა ჩაითვალოს. მაგრამ მან ვერ გაარკვია უკუსვლითი მოძრაობის ადგილი საკაცობრიო ისტორიაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ლუტიძე ბ. სოციოლოგია. I ნაკვეთი, თბ., ლეგა; 2002;
2. Кондорсе Ж. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума. М., 1936.

საერთაშორისო სტუდენტები და საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში ფსიქოკონსულტირების სერვისის მიღების საჭიროება

ხათუნა ამაგლობელი

ფილოსოფიის დოქტორი
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
აფილირებული პროფესორი

ნათელა ჭოჭუა

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

რეზიუმე

საკონფერენციო თემად გამოტანილია კვლევის შედეგები, რომელიც ეხება საქართველოს უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში უცხოელი სტუდენტების ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემებს და რომელიც ეფუძნება Erasmus+ პროექტის „ფსიქოლოგიური საკონსულტაციო ცენტრების“ (2021-2023) და საქართველოს განათლების, მეცნიერებისა და ახალგაზრდობის სამინისტროს შემდგომ ინიციატივებს. კვლევის მიზანი იყო: (ა) საქართველოში მომქმედ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში (როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძოში) უცხოელი სტუდენტების ჩივილების შესწავლა; კერძოდ: სტრესის აქტუალური წყაროების, სტრესორებთან გასამკლავებლად ფსიქოკონსულტირების აღქმული საჭიროების, აღქმული სარგებლისა და იმ ბარიერების შესწავლა, რაც ხელს უშლის სტუდენტს ასეთი მომსახურებით სარგებლობაში. (ბ) უცხოელი სტუდენტების აქტუალური პრობლემატიკის გამოკვეთა და რეკომენდაციების შემუშავება სტუდენტთა ფსიქიკური ჯანმრთელობის არსებული პოლიტიკის გამტარებლებისთვის.

შერეული მეთოდების გამოყენებით (თუმცა წარმოდგენილ თემაში მხოლოდ რაოდენობრივი კვლევის შედეგებია განხილული) მიღებული მონაცემების ანალიზმა ცხადყო, რომ საერთაშორისო სტუდენტები განიცდიან სტრესს, რომელიც დაკავშირებულია კულტურულ ადაპტაციასთან, ენობრივ ბარიერებთან და აკადემიურ დატვირთვასთან, რაც მნიშვნელოვნად მოქმედებს მათ მენტალურ კეთილდღეობასა და აკადემიურ მოსწრებაზე. კვლევა ხაზს უსვამს განსხვავებას ფსიქიკური ჯანმრთელობის აღქმულ და რეალურ მოთხოვნილებებს შორის, ასევე სტრუქტურულ და კულტურულ ბარიერებს ფსიქოლოგიური დახმარების სერვისებზე წვდომისათვის.

საკვანძო სიტყვები: ფსიქიკური ჯანმრთელობა, ფსიქოკონსულტირება, საერთაშორისო სტუდენტი, ფსიქო-სოციალური საჭიროებები, სტრესორები.

INTERNATIONAL STUDENTS

AND THE NEED FOR PSYCHOLOGICAL COUNSELING SERVICES IN GEORGIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Khatuna Amaglobeli

Doctor of Philosophy (PhD), Affiliated Professor of
Sukhumi State University

Natela Tchotchua

PhD student in psychology, Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University.

RESUME

This study shows the mental health concerns of international students in Georgian higher education institutions, building upon the foundation laid by the Erasmus+ project “Psychological Counseling Centers” (2021-2023) and subsequent initiatives by the Georgian Ministry of Education, Science, and Youth. The research objectives were twofold: (a) to assess mental health issues, stress sources, perceived counseling needs, benefits, and access barriers among international students in both public and private institutions; and (b) to identify actual mental health challenges faced by these students and provide policy recommendations.

Using a mixed-methods approach (although only quantitative results are discussed in the presented article), data were collected from international students across Georgia. Key findings reveal that international students face unique stressors related to cultural adaptation, language barriers, and academic pressures, significantly impacting their mental well-being and academic performance. The study highlights a gap between perceived and actual mental health needs, as well as structural and cultural barriers to accessing psychological support services.

Keywords: mental health, psycho- counseling, international student, psycho-social needs, stressors.

ფსიქიკური ჯანმრთელობა როგორც ადამიანის ჯანმრთელობის ფუნდამენტური ნაწილი, საზოგადოების სოციალური და ეკონომიკური კეთილდღეობის აუცილებელი პირობაა. მით უფრო, თუ საკითხი ეხება ახალგაზრდებს - ნებისმიერი ქვეყნის წარმატებული მომავლის სიმბოლოს. სტუდენტების ფსიქიკურ ჯანმრთელობას მნიშვნელოვანი ზეგავლენა აქვს საზოგადოების ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე. სტუდენტები, რომლებიც განიცდიან მენტალურ ჯანმრთელობასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა სირთულეებს (მაგ. მომატებული შფოთვა, დეპრესია, სტრესის მაღალი დონე და ა.შ.), ნაკლებად არიან კონცენტრირებულნი სწავლაზე და შესაბამისად, პროფესიისთვის საჭირო უნარებისა და კომპეტენციების შეძენა უჭირთ. შედეგად ასეთი სტუდენტები კვალიფიკაციის ნაკლებობას განიცდიან, რაც, თავის მხრივ, ეკონომიკური დოვლათის შექმნის პოტენციალს ამცირებს. ამასთან ერთად, სტუდენტებს შორის ფსიქიკური ჯანმრთელობის გადაუჭრელმა საკითხებმა, შეიძლება გამოიწვიოს ჯანდაცვის ხარჯების გაზრდა, რაც, ასევე, დამაზიანებელია საერთო ეკონომიკური კეთილდღეობისთვის. ამრიგად, ფსიქიკური ჯანმრთელობის ხელშეწყობა უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების სტუდენტებში, არამხოლოდ ეხმარება მათ აკადემიურ წარმატებას, არამედ, აძლიერებს საზოგადოების გრძელვადიან ეკონომიკურ პერსპექტივებს. ცივილიზებული სამყაროს უმაღლესმა საგანმანათლებლო დაწესებულებებმა სტუდენტების ფსიქიკური ჯანმრთელობის მონესრიგების მიმართულებით დიდი ხანია გააძლიერეს მუშაობა, რაც გამოვლინდა მათთვის უფასო ფსიქოკონსულტირების სერვისის ხელმისაწვდომობაში.

სწორედ ამ მიზნით 2021-2023წწ. საქართველოში სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კოორდინირებით განხორციელდა ერასმუს+ პროექტი „ფსიქოლოგიური კონსულტაციის ცენტრების გახსნა სტუდენტებისთვის საქართველოს უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში“ (E-PSY – Establishment of Psychological Counseling Centers at Georgian HEIs for Students 617980-EPP-1-2020-1-GE-EPPKA2-CBHE-SP). ამ პროექტის საფუძველზე საქართველოს განათლების, მეცნიერებისა და ახალგაზრდობის სამინისტრომ „უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ხელშეწყობა“ პროგრამის პლათფორმაზე 2022წ და 2023წ განახორციელა ქვეპროგრამა „სტუდენტების ფსიქოლოგიური და სოციალური სერვისის პლატფორმის მხარდაჭერა“, რომლის ფარგლებში ჩატარებულმა კვლევების შედეგებმა საქართველოს ყველა რეგიონში გამოკვეთა ის პრობლემები (ყველაზე ხშირად – შფოთვა, დეპრესია, პანიკა, თვითშეფასებისა და სოციალური

ადაპტაციის ზოგადი პრობლემებითა და ეგზისტენციალური ხასიათის ჩივილებით), რომელთა გადასაჭრელად უსდ-ის სტუდენტები ხშირად მიმართავენ ფსიქოლოგიური დახმარების სამსახურებს; მათ დაასახელეს არაერთი სტრესორი, რამაც უარყოფითი გავლენა მოახდინა მათ საერთო ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე და აკადემიური წარმატების მიღწევაშიც შეუქმნა პრობლემები და სირთულეები. კვლევების შედეგად სტუდენტთა უმრავლესობამ აღნიშნა, რომ აუცილებლად მიიღებდნენ ფსიქოლოგიური მომსახურების სერვისს უნივერსიტეტის ფარგლებში, ასეთის არსებობის შემთხვევაში. ეს კი უსდ-ებში ფსიქოლოგიური საკონსულტაციო ცენტრების აქტუალობას უსვამს ხაზს.

2022 – 2023წლებში შესრულებული კვლევები ორიენტირებული იყო ქართველი სტუდენტების ფსიქო-სოციალური საჭიროებების შესწავლაზე. მიმდინარე წლის იანვრიდან სამინისტროს გადანაცვებით გაგრძელდა აღნიშნული ქვეპროგრამა, თუმცა მოცემულ ეტაპზე კვლევის მიზნობრივ ჯგუფს წარმოადგენდნენ საქართველოში სასწავლებლად ჩამოსული საერთაშორისო სტუდენტები¹, რომელთა რაოდენობა წლიდან-წლამდე იზრდება და რომლებიც საქართველოში მოქმედ არა ერთ უნივერსიტეტში ეუფლებიან მათთვის სასურველ პროფესიას. განსაკუთრებული მოთხოვნაა სამედიცინო მიმართულების სპეციალობებზე. კერძოდ: დიპლომირებული მედიკოსის და სტომატოლოგიის.

ქვეპროექტის ფარგლებში შესრულებული კვლევების მიზანი იყო:

(ა) საქართველოში მოქმედ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში (როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძოში) უცხოელი სტუდენტების ჩივილების შესწავლა; კერძოდ: სტრესის აქტუალური წყაროების, სტრესორებთან გასამკლავებლად ფსიქოკონსულტირების აღქმული საჭიროების, აღქმული სარგებლისა და იმ ბარიერების შესწავლა, რაც ხელს უშლის სტუდენტს ასეთი მომსახურებით სარგებლობაში.

(ბ) უცხოელი სტუდენტების აქტუალური პრობლემათიკის გამოკვეთა და რეკომენდაციების შემუშავება სტუდენტთა ფსიქიკური ჯანმრთელობის არსებული პოლიტიკის გამტარებლებისთვის.

კვლევა განხორციელდა მიმდინარე წლის თებერვალი - სექტემბერის პერიოდში და ჩატარდა საქართველოს ოთხ უმაღლეს სასწავლებელში, კერძოდ: თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტში (თსუ), საქართველოს ეროვნულ უნივერსიტეტში (სეუ), კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტსა (კსუ) და ევროპის უნივერსიტეტში (ეუ).

უშუალოდ საველე სამუშაოები მიმდინარეობდა

1 საერთაშორისო სტუდენტი - სტუდენტი, რომელიც იმ ქვეყანაში იღებს სრულ განათლებას სწავლების რომელიმე საფეხურზე, რომლის მოქალაქეობა არ აქვს.

აპრილი - ივნისის პერიოდში. კვლევის მონაცემების დამუშავება, შედეგების ანალიზი და ანგარიშის წარდგენა მომზადდა სექტემბერში.

კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი: ანკეტური გამოკითხვა, რომელშიც, ჯამში, მონაწილეობდა 500 სტუდენტი. ძირითად საკვლევ კონსტრუქტებად განისაზღვრა: ფსიქონსულტირების აღქმული საჭიროება, დახმარების აღქმული სარგებელი და აღქმული ბარიერები, რომლებიც შესაძლოა ხელშემშლელი აღმოჩნდეს ფსიქონსულტირების სერვისით სარგებლობისთვის.

ანკეტის პირველი სტრუქტურული ელემენტი გახლდათ დემოგრაფიული მონაცემების ბლოკი, რომელიც ოთხ ცვლად მოდერატორს აერთიანებდა: სქესს, ფაკულტეტს, კურსს და ქვეყანას, საიდანაც ჩამოვიდნენ საერთაშორისო სტუდენტები. მეორე სტრუქტურული ელემენტი, კი, ზომავდა ფსიქონსულტირების აღქმულ საჭიროებას და აერთიანებდა ექვს (6) ფაქტორს: სწავლა-სწავლებასთან დაკავშირებული პრობლემების მართვის, სოციალური უნარების განვითარებისთვის დახმარების, ზოგად-ემოციური მდგომარეობების, სოციალური კონფლიქტების მართვის, თვითშეფასებასთან დაკავშირებული პრობლემებისა და ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული პრობლემების ბლოკებს.

რაც შეეხება ანკეტის პირველ სტრუქტურულ ელემენტს, ანკეტურ გამოკითხვაში მონაწილეობა მიიღო მამრობითი სქესის 50,5% (N(252), მდედრობითი სქესის 49,5% (N(248). როგორც სტატისტიკიდან ჩანს, გენდერული ბალანსი დაცულია. რესპოდენტების 33% (N(165) სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებლის სტუდენტი იყო, ხოლო 67% (N(335) კერძო უმაღლესი სასწავლებლის. გამოკითხული რესპოდენტების აბსოლუტური უმრავლესობა სწავლობდა მედიცინის ფაკულტეტზე. რაც შეეხება კურსებს, პირველკურსელთა წილი სხვა კურსებთან შედარებით მაღალი იყო: 47,6% (N(238); მეორე კურსი - 19,4% (N(97); მესამე კურსი - 15,5% (N(77); კიდევ უფრო დაბალი იყო მეოთხე და მეექვსე კურსის სტუდენტების პროცენტული მაჩვენებელი (მეოთხე - 12,6%; მეექვსე - 4,9%). და ბოლოს, იმ ქვეყნებს შორის, საიდანაც სტუდენტები საქართველოში ჩამოვიდნენ სასწავლებლად, ლიდერობდა ინდოეთი (58,3%). მას მოსდევდა პაკისტანი (19,4%); ლიბიისა და იორდანისი წილი გახლდათ 7,8% და 6,8%. ძალიან დაბალი იყო დანარჩენი ქვეყნებიდან (სუდანი, ეგვიპტე, ნეპალი, ნიგერია, ისრაელი) ჩამოსული სტუდენტების პროცენტული გადანაწილება.

ანკეტის მეორე სტრუქტურული ელემენტი ეხმიანებოდა ჩვენი კვლევის მთავარ მიზანს და გულისხმობდა საერთაშორისო სტუდენტების ფსიქო-სოციალური საჭიროებების დადგენას.

ჩატარებული კვლევის მონაცემებიდან ნათ-

ლად გამოჩნდა, რომ გამოკითხულ რესპოდენტებში ფსიქონსულტანტის დახმარების საჭიროების სიმწვავე სტრესორთა სხვადასხვა კლასის მიმართ განსხვავებულია და დაჯგუფდა სამ პირობით კატეგორიად. კერძოდ: კვლევის შედეგების ერთიანი მონაცემების მიხედვით გამოვლინდა ფსიქონსულტაციის დახმარების სერვისის მიღების მაღალი, საშუალო და დაბალი საჭიროებები. აქვე გვსურს აღვნიშნოთ, რომ კვლევის ფარგლებში მიღებული მონაცემების განაწილება ფსიქონსულტაციის სერვისის მიღების საჭიროებების მიხედვით განხორციელდა როგორც სქესის, ასევე კურსის მიხედვით. თუმცა კონფერენციის ფორმატიდან გამომდინარე, ჩვენ შემოგთავაზებთ მიღებული შედეგების მხოლოდ ზოგად ანალიზს.

◆ დახმარების მიღების მაღალი საჭიროება გამოვლინდა შემდეგ სტრესორებთან მიმართებაში:

ა) ლექტორებთან/ადმინისტრაციასთან ურთიერთობა - 60%

ბ) სასწავლო დატვირთვასთან გამკლავება - 53%

გ) უძილობა/ჭარბძილიანობა - 50%

დ) საგამოცდო შფოთვის მართვა - 49%

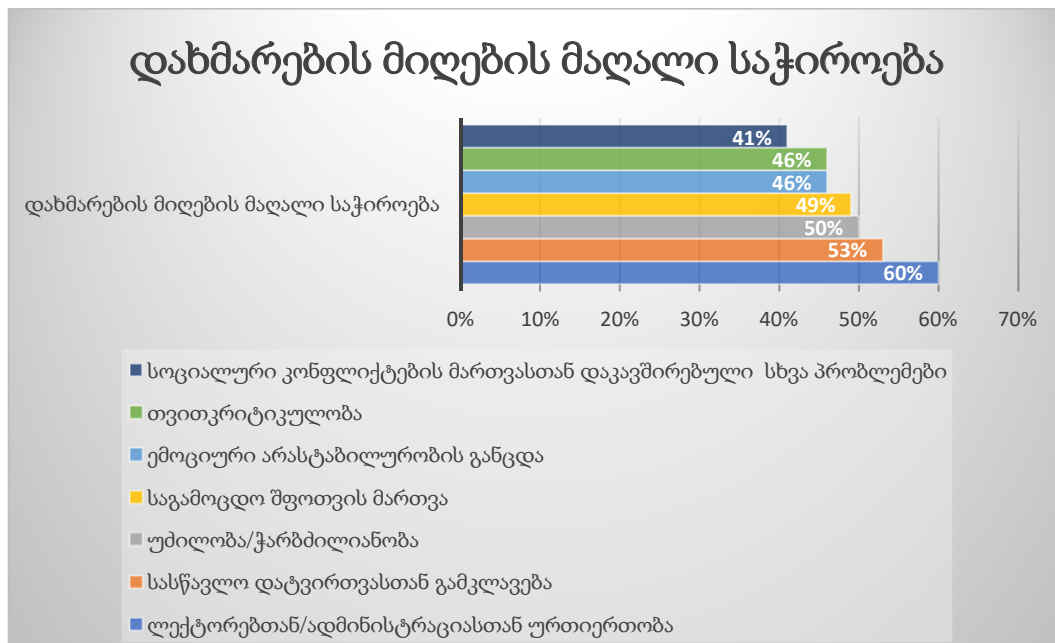
ე) ემოციური არასტაბილურობის განცდა - 46%

ვ) თვითკრიტიკულობა - 46%;

ზ) სოციალური კონფლიქტების მართვასთან დაკავშირებული სხვა პრობლემები - 41%

როგორც ჩანს, საქართველოში სასწავლებლად ჩამოსული საერთაშორისო სტუდენტებისთვის პრობლემატურია, როგორც აკადემიურ პერსონალთან, ასევე უნივერსიტეტის ადმინისტრაციასთან ურთიერთობა. ფსიქონსულტაციის მაღალი საჭიროება ასევე უკავშირდება სასწავლო დატვირთვასა და საგამოცდო შფოთვისთან გამკლავებას, რისი გამომწვევი ერთ-ერთი მიზეზი, სავარაუდოდ, არჩეული სპეციალობის სირთულესთანაა დაკავშირებული. შეგახსენებთ, ჩვენს მიერ გამოკითხული ყველა სტუდენტი მედიცინის ფაკულტეტის სტუდენტები იყვნენ. გამოკითხულთა ნახევარი გამოხატავს სპეციალისტისგან დახმარების საჭიროებას ძილთან დაკავშირებული პრობლემების გადაჭრისთვის: უძილობა და ჭარბძილიანობა. ჩვენი ვარაუდით, ეს შეიძლება აიხსნას როგორც სასწავლო გამოწვევებით, ასევე სხვა ფსიქოლოგიური მდგომარეობით (დეპრესიულობა, შფოთვითი აშლილობა და ა.შ.) რაც შეეხება ორ ფაქტორში არსებულ სტრესორებს - თვითკრიტიკულობას და ემოციური არასტაბილურობის განცდას, მათ აქვთ ერთნაირი პროცენტული პროფესიონალის დამარების საჭიროების მაჩვენებელი. შესაძლოა, ემოციური არასტაბილურობის განცდას უკავშირდებოდეს სოციო-კულტურული ადაპტაციის სირთულეს, ხოლო თვითკრიტიკულობა უფრო მეტად დაკავშირებული იყოს სასწავლო დატვირთვასთან. მეოთხე ფაქტორში გაერთიანებულ სოციალური კონფლიქ-

დიაგრამა № 1

ტების მართვასთან დაკავშირებულ სხვა სირთულეებს (გარდა გარიყვა/ბულინგის და ფიზიკური და სიტყვიერი ძალადობისა) აღიარებს გამოკითხულთა საკმაოდ დიდი ნაწილი, თუმცა არ აკონკრეტებენ - რომელია ეს სხვა სირთულე, რაც ვფიქრობთ, უნდა აიხსნას საკუთარ განსაკუთრებული სენსიტიურობით (იხ. დიაგრამა № 1)

◆ დახმარების მიღების საშუალო საჭიროება გამოვლინდა შემდეგ სტრესორებთან მიმართებაში:

- ა) მართობის ან გაუცხოების განცდა - 38%
- ბ) მეგობრებთან/ჯგუფებთან ურთიერთობა - 33%
- გ) მოწყვნილობის და დეპრესიის განცდა - 33%
- დ) ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული სხვა პრობლემები - 33%

ე) დაბალი თვითფექტურობა/თვითდაჯერებულობის ნაკლებობა - 30%

ვ) ფიზიკური და სიტყვიერი ძალადობა - 30%

მართობისა და გაუცხოების განცდა გამოკითხულთა მნიშვნელოვანი ნაწილის მიერ პრობლემად აღიქმება. ეს შეიძლება აიხსნას მათთვის უცხო ქვეყანაში სოცო-კულტურული ადაპტაციის სიძნელით (ადგილობრივი ენის არ ცოდნა, მინიმალური კომუნიკაცია ქართველ თანატოლებთან და ა.შ.). სამ სტრესორთან, როგორცაა მეგობრებთან/ჯგუფებთან ურთიერთობა, მოწყვნილობის და დეპრესიის განცდა და ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული სხვა პრობლემები, გამოვლინდა დახმარების საჭიროების თანაბარი მაჩვენებელი. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ სამივე სტრესორი ერთმანეთთან გარკვეულ კავშირშია, რამეთუ ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული სხვადასხვა პრობლემები აისახება

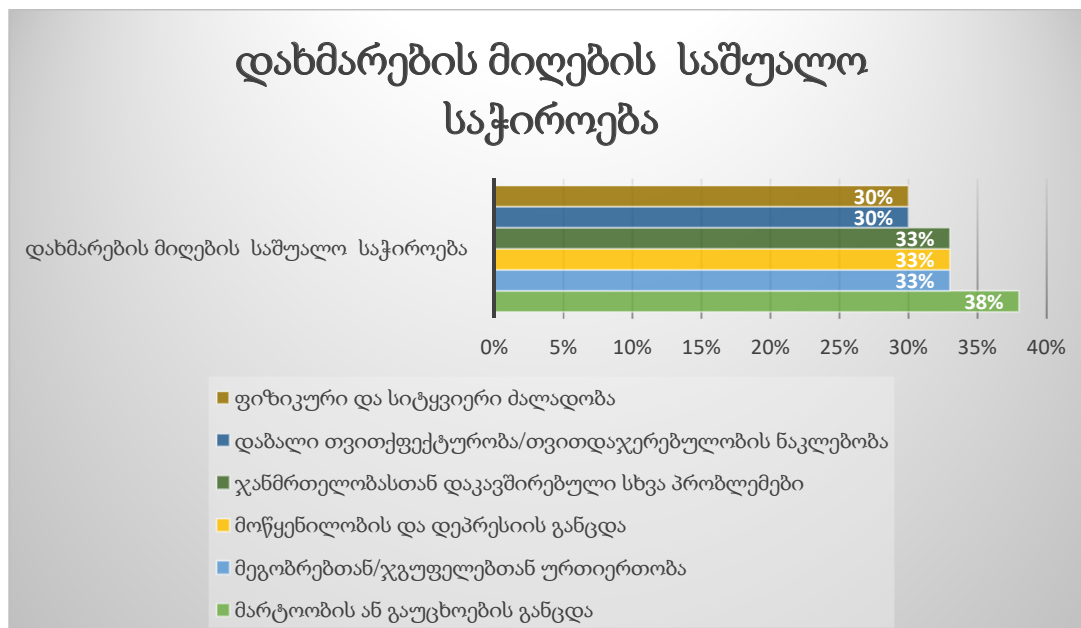
ადამიანის ფსიქო-ემოციურ მდგომარეობაზე, რაც, თავის მხრივ, წარმოქმნის კომუნიკაციის სირთულეს მეგობრებთან და ჯგუფებთან. სტუდენტთა გარკვეული ნაწილისათვის პრობლემურია ჯანსაღი თვითფექტურობისა და თვითდაჯერებულობის განცდა, რისი მიზეზიც, ერთი მხრივ, შეიძლება იყოს სასწავლო დატვირთვისთან ვერ გამკლავება, მეორე მხრივ, კომუნიკაციის ნაკლებობა თანატოლებთან. განსაკუთრებით საყურადღებოა ფიზიკური და სიტყვიერი ძალადობის მსხვერპლი სტუდენტების ემოციური მდგომარეობა, რომელთა პროცენტული მაჩვენებელი საკმაოდ მაღალია. მათთვის ფსიქო-კონსულტანტის დროული მომსახურება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია (იხ. დიაგრამა № 2)

◆ დახმარების მიღების დაბალი საჭიროება გამოვლინდა შემდეგ სტრესორებთან მიმართებაში:

- ა) მენტალური ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული პრობლემები - 24%
- ბ) დაბნეულობა ფასეულობებთან - 22%
- გ) გარიყვა/ბულინგი - 21%
- დ) სიმორცხვე/მორიდებულობა/შებოჭილობა - 20%

ე) ეფექტური კომუნიკაციის უნარ-ჩვევების განვითარება - 14,5%

მიუხედავად იმისა, რომ მესამე ჯგუფი გულისხმობს დახმარების მიღების დაბალ საჭიროებას, ამ ჯგუფშიც კი, უმეტესი მაჩვენებელი აღემატება 20%-ს, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ საერთაშორისო სტუდენტებში სპეციალისტის დახმარების მიღების აუცილებლობა სახეზეა. მიუხედავად იმისა, რომ ზემოთ ნახსენები იყო მენტალურ ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული ისეთი პრობლე-

მეტი, როგორცაა დეპრესიულობა, შფოთვა და ა.შ. სტუდენტთა გარკვეული ნაწილისთვის პრობლემურია არა მხოლოდ ჩამოთვლილი მდგომარეობები, არამედ მენტალურ ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული სხვა პრობლემებიც, რასაც შეიძლება მრავალი გამომწვევი მიზეზი ქონდეს. ერიქ ერიქსონის ფსიქო - სოციალური განვითარების რვა სტადიიდან მეხუთე მოზარდობის ფაზას მოიცავს, რომლის მთავარი მიზანია მოზარდის საბოლოო იდენტობის ჩამოყალიბება. განვითარების ამ სტადიისთვის არსებითია დაბნეულობა ფასეულობათა სისტემაში. ვფიქრობთ, სწორედ ამით უნდა აიხსნას ის პროცენტული მაჩვენებელი, რომელიც დაფიქსირდა გამოკითხვის შედეგად: სწავლის პირველი სამი წლის განმავლობაში დახმარების მიღების საჭიროება გამოვლინდა სტრესორთან - დაბნეულობა მორალთან, ფასეულობებთან. თითქმის თანაბარი მაჩვენებელი აქვს მეოთხე და მეხუთე ფაქტორში გაერთიანებულ სტრესორებს: გარიყვა/ბულინგს და სიმორცხვე/მორიდებულობა/შეზოჩილობას. ამ მაჩვენებლებით შეიძლება აიხსნას კომუნიკაციის სირთულეები, თავდაჯერებულობისა და თვითფექტურობის დაბალი მაჩვენებელი. გამოკითხული სტუდენტებისთვის ნაკლებად მნიშვნელოვანია დახმარება ეფექტური კომუნიკაციის უნარების განვითარებაში (დიაგრამა №3)

ზემოთ განხილული კვლევის შედეგების გაანალიზების საფუძველზე ცხადად გამოვლინდა საერთაშორისო სტუდენტების მიერ ფსიქოკონსულტაციის სერვისის მიღების საჭიროება. თან, რაც ძალიან საინტერესოა, აღნიშნული სერვისით სარგებლობის საჭიროება თითქმის თანაბრად გამოვლინდა როგორც მდებარეობითი, ასევე მამრობითი

სქესის წარმომადგენლებთან, რაც გვაძლევს იმის შესაძლებლობას ვთქვათ, რომ სქესთა შორის განსხვავება ფსიქოკონსულტაციის დახმარების მიღების საჭიროების კუთხით, არ შეინიშნება და ის თანაბრად სჭირდება ორივე სქესის წარმომადგენლებს. ამით კიდევ ერთხელ დაიმსხვრა გავრცელებული სტერეოტიპი, რომ ბიოლოგიური სქესი დიდწილად განსაზღვრავს ადამიანის ცხოვრების წესს, ინტერესებს, გამოწვევებთან გამკლავების მექანიზმებს და ა.შ. გამოვლენილი საჭიროება დახმარების მიღებისა, უფრო მკაფიოა კურსებს შორის: მაღალი საჭიროება მხოლოდ პირველკურსელებთან გამოვლინდა. კურსის მატებასთან ერთად დახმარების მიღების საჭიროების ტენდენცია იკლებს, რაც, ჩვენი აზრით, აიხსნება სოცო-კულტურულ გარემოსთან და საგანმანათლებლო სივრცესთან ადაპტაციით.

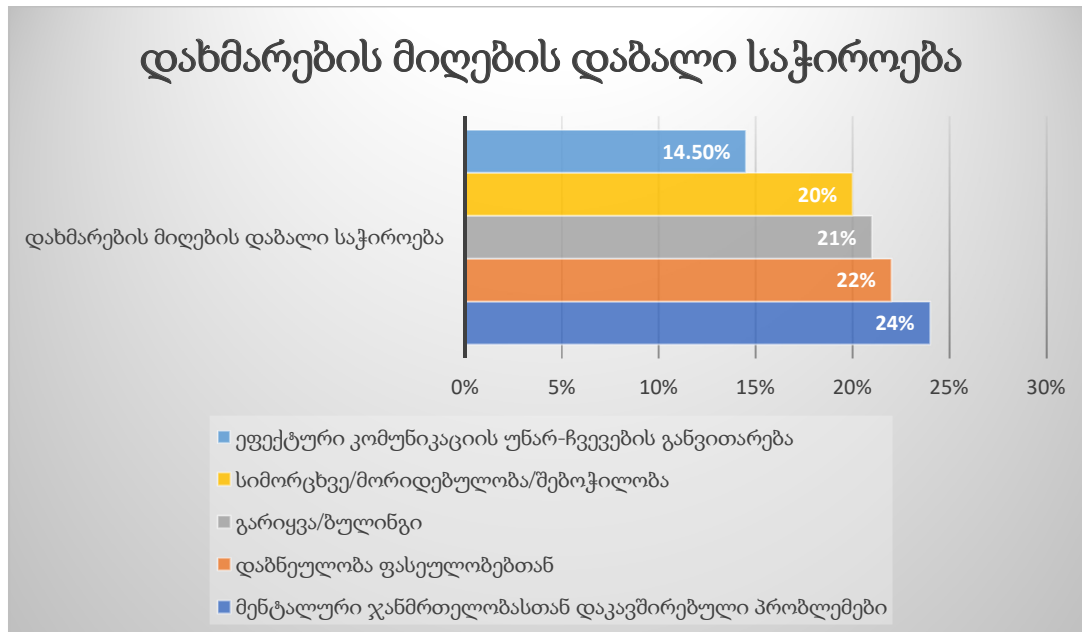
საბოლოოდ, შეიძლება ვთქვათ, რომ

◆ საუნივერსიტეტო სივრცეში ფსიქოლოგიური კონსულტაციის ცენტრის შექმნა აუცილებელია, სადაც საერთაშორისო სტუდენტებისთვის უზრუნველყოფილი იქნება ფსიქოლოგიური სერვისის ხელმისაწვდომობა.

◆ უნივერსიტეტის ადმინისტრაციის მხრიდან სასურველია მენტორობის სისტემის დანერგვა, რაც გულისხმობს როგორც ქართველი, ასევე უცხოელი უფროსკურსელი სტუდენტების მხრიდან პირველკურსელთა მხარდაჭერას და თანადგომას როგორც აკადემიურ, ასევე მიმღები ქვეყნის სოციალურ სივრცეში ადაპტირების გამარტივებისთვის.

◆ ფსიქოლოგიური კონსულტაციის ქოლგის ქვეშ დაიგეგმოს ფსიქიკურ ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული ვორკშოპები, ტრენინგები, საჯარო ლექციები და ა.შ.

დიაგრამა № 3

◆ შეიქმნას სპეციალისტთა ჯგუფი, რომელიც საუნივერსიტეტო ფსიქოლოგიურ ცენტრთან კოორდინირებით, სისტემატურად უზრუნველყოფს სტუდენტების ძირითადი საჭიროებების შესწავლასა და მონიტორინგს, გამოკვეთს მათ აქტუალურ პრობლემათიკას და კონსულტირებისთვის იხელმ-

ძღვანელებს სტუდენტების საჭიროებაზე მორგებული სპეციალური გაიდლაინებით, რომელიც შემუშავდა Erasmus+ პროექტის ფარგლებში.

◆ იზრუნებს ფსიქოლოგიური კონსულტაციის ცენტრისადმი სტუდენტებში ინფორმირებულობის გაზრდასა და ნდობის ამაღლებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ევროკავშირის პროექტის „ფსიქოლოგიური კონსულტაციის ცენტრების გახსნა სტუდენტებისთვის საქართველოს უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში“ ფარგლებში ფსიქოლოგიური დახმარების ადგილობრივი საჭიროებებისა და მომსახურების პრაქტიკების კვლევის შედეგები (617980-EPP-1-2020-1-GE-EPPKA2-CBHE-SP)

გამომცემლობა „უნივერსალი“; თბილისი, 2021.

2. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს პროგრამა; უმაღლესი საგანმანათლებლო

დაწესებულებების ხელშეწყობა (პროგრამული კოდი: 32 04 05)

ქვეპროგრამის - სსიპ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროექტი „სტუდენტების ფსიქოლოგიური და სოციალური სერვისის პლატფორმის მხარდაჭერა“ - ფარგლებში შესრულებული კვლევის ანგარიში.

გამომცემლობა „უნივერსალი“; თბილისი, 2022.

3. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს პროგრამა; უმაღლესი საგანმანათლებლო

დაწესებულებების ხელშეწყობა (პროგრამული კოდი: 32 04 05)

ქვეპროგრამა - სსიპ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროექტი „სტუდენტების ფსიქოლოგიური და სოციალური სერვისის პლატფორმის მხარდაჭერის“ ((პროგრამული კოდი: 32040501) - ფარგლებში შესრულებული კვლევის ანგარიში; გამომცემლობა „უნივერსალი“; თბილისი, 2023.

საქართველოს ხელისუფლების რიტორიკა „სამხრეთ ოსეთში“ მოსალოდნელი „რევოლუციის“ შესახებ და ოსი სეპარატისტების საპირისპირო ღონისძიებები

შოთა ვადაჭკორია

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
სტუ-ს პროფესორი

რეზიუმე

ჩვენს მიერ ზემოთ მოტანილი ფაქტების ანალიზიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ: 1) ვარშავის ხელშეკრულების მონაწილე და ბალტიისპირეთის სახელმწიფოებზე პრეტენზიების მოხსნის სანაცვლოდ (მალტის გარიგება 1989 წლის 2-3 დეკემბერი), სსრ კავშირის შემადგენლობაში დარჩენილ რესპუბლიკებზე მ. გორბაჩოვისადმი შეუზრუდავი უფლებების მიცემა, მაქსიმალურად გათვალისწინებას საჭიროებდა. არსებული რეალობა, საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენლებს მაკიაველიზმისა და ტალეირანის მეთოდების სინთეზით დატვირთული პოლიტიკური კურსის გატარებას ავალდებულებდა.

1. ი. ოქრუაშვილის მხრიდან ცხინვალის რეგიონთან მიმართებაში „კუნთების თამაშით“ ოს სეპარატისტებზე ზემოქმედების მცდელობა, ოს-ქართველთა განახლებულ საომარ მოქმედებებში რუსეთის ჩართულობის მაღალი ალბათობიდან გამომდინარე შეცდომას წარმოადგენდა.

საქართველოს ხელისუფლებისგან როკის გვირაბის ჩამკეტი ან მასზე კონტროლის მექანიზმის ამოქმედების მუქარანარევი ოფიციალური განცხადებები, საზოგადოებაზე იდეოლოგიურ-ფსიქოლოგიურ ზემოქმედებად და გარკვეული დოზით, ოსი სეპარატისტებისადმი თავდაცვითი ღონისძიებების გატარებაზე ბიძგის მიმცემ ფაქტორად უნდა შეფასდეს.

2. „სამხრეთ ოსეთის“ თავდაცვის მინისტრის ა. ბარანკევიჩისგან ცხინვალზე ქართული ჯარის ზამთარში თავდასხმის გეგმის გახმოვანება და ამ ფაქტისადმი საქართველოს შესაბამისი უწყების დუმილი, ლეგიტიმურ კითხვებს აჩენს: ა) აღნიშნული ბრალდებითი გეგმა, რუსი სამხედროების მიერ იყო შედგენილი და ოს-ქართველთა მოლაპარაკებების ჩიხში შეყვანას ისახავდა მიზნად თუ ბ) საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს შესაბამისი დეპარტამენტიდან მოიპარეს. ამ კითხვებზე დასაბუთებული პასუხის გაცემის აუცილებლობას, გაეროს 61-ე სესიაზე მ. სააკაშვილის მიერ ოსი სეპარატისტების წინააღმდეგ საომარი მოქმედებების შესაძლო დაწყების გახმოვანების ფაქტი იძლევა.

3. საქართველოს ხელისუფლების საომარი რიტორიკა დაედო საფუძვლად ოსი სეპარატისტებისგან „სახალხო ლაშქარის“ შექმნას და ცხინვალის გარშემო სტრატეგიული სიმაღლეების დაკავებას.

იმავე რეგიონში თავისუფლად მოქმედი აცამაზ კორიევის კრიმინალური დაჯგუფების „აზარონას“ და სხვათა დანაშაულებრივი ქმედებების შესასწავლად, საქართველოს წარმომადგენლებისგან ქართულ-ოსური ორმხრივი საგამოძიებო კომისიის შექმნაზე, ოსი სეპარატისტებისგან კატეგორიული უარი, სიმათლის არდადგენაზე და ოსური საზოგადოების წინაშე ქართული მხარის ცალმხრივად დადანაშაულების შესაძლებლობის დატოვებაზე იყო გათვლილი.

GEORGIAN GOVERNMENT RHETORIC ON THE EXPECTED REVOLUTION IN SOUTH OSETIA AND THE RESPONSE OF OSETIAN SEPARATISTS

Shota Vadachkoria

Professor of GTU

SUMMARY

Based on the analysis of the facts we have outlined above we can draw the following conclusion: 1) In exchange for the removal of claims from the Baltic States and Warsaw Pact members (Malta Agreement of 2-3 December 1989), the granting of unlimited rights of M. Gorbachev over the republics that remained within the USSR was a noteworthy fact. The existing reality obliged representatives of the Georgian government to pursue a political course filled with a synthesis of Machiavellianism and Talleyrand's methods.

1. Okruashvili's attempt to influence the Osetian separatists through 'showing off muscles' with regard to the Tskhinvali region was a mistake because of the high probability of Russia's engagement in the relaunch of Ossetian-Georgian military operations.

Official statements of the Georgian government about the threat to close the Rock Tunnel or to introduce a control mechanism should be regarded as an ideological and psychological influence on society and, to a certain extent, as a factor giving impetus to the implementation of defence measures against the Osetian separatists.

2. Announcement of the plan of attack of the Georgian army on Tskhinvali in winter by the Minister of Defence of 'South Ossetia' A. Barankevich and silence of the relevant Georgian department on this issue raises

legitimate questions: a) was this compromising plan drawn up by the Russian military aiming at stalling Ossetian-Georgian negotiations or b) was it stolen from the relevant department of the Ministry of Defence of Georgia?

Argued answer to these questions is given by the fact that M. Saakashvili voiced possible start of military operations against Osetian separatists at the 61st session of the UN.

3. Military rhetoric of the Georgian government served as a basis for creation of a 'people's army' of Osetian separatists and occupation of strategic heights around Tskhinvali.

Categorical refusal on the part of Ossetian separatists to create a Georgian-Ossetian bilateral investigative commission of Georgian representatives to investigate criminal activities of criminal group of Azamaz Kochiev 'Oborona' freely acting in the same region and others' criminal actions aimed at obstructing establishment of the truth and reserving the possibility for the Ossetian society of unilateral accusation of the Georgian side.

* * * *

სამხრეთ კავკასიის გეოსტრატეგიულ სივრცეში საქართველოს განსაკუთრებული როლი, მის უსაფრთხოებას ყოველთვის კითხვის ქვეშ აყენებდა. XX საუკუნის დასასრულს და XXI საუკუნის დასაწყისში რეგიონისადმი ინტერესის გაზრდამ და პოტსაბჭოთა სივრცეზე რუსეთის მხრიდან სამხრეთ კავკასიასთან მიმართებაში - "ჩემს კუთვნილებას წარმოადგენს"- პრეტენზიული პრინციპით მოქმედებამ, საქართველო უმძიმეს მდგომარეობაში ჩააყენა. მითუმეტეს, ქვეყანას ორი კონფლიქტური რეგიონი ქონდა, რის გამოც, მისი ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნება სათუო გახდა. სამხრეთ კავკასიაში რუსეთის იმპერიული ამბიციების მიმართ, დასავლეთ ევროპის ქვეყნების მხრიდან სიტყვიერი "აღშფოთების" გარდა, იმ ეტაპზე რეალური მექანიზმების გამოყენების არანაირი იმედი არ არსებობდა. შექმნილი პოლიტიკური კონიუნქტურა, საქართველოს ხელისუფლებას მაკიაველიზმისა და ტალეირანის დიპლომატიური მეთოდების სინთეზით დატვირთული პოლიტიკური კურსის გატარებას ავალდებულებდა. ამის შესახებ გენერალი ოთარ შალიკაშვილი ჯერ კიდევ XX საუკუნის 90-იან წლებში გამაფრთხილებელი ფორმით ამბობდა: "უნდა გვსმოდეთ, რომ დასავლეთის მზადყოფნა, დაიცვას საქართველო რუსეთის იმპერიული რევანშიზმისგან, ბევრად უფრო ნაკლებია, ვიდრე ბალტიისპირეთის მიმართ. დასავლეთი არ დაგეხმარებათ არც სამხედრო ტექნიკით, არც ინსტრუქტორებით. ჰუმანიტარულ დახმარებასაც საქართველო ძირითადად შევარდნაძის ფაქტორის გამო იღებს. თქვენ გრჩებათ ერთი გზა, თავად უნდა მოაგვაროთ

ურთიერთობა რუსეთთან, აფხაზებთან და სამხრეთ ოსეთში მცხოვრებ ოსებთან. თუ ამას ვერ შეძლებთ, რუსეთთან პირისპირ დარჩებით, აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი დაიკარგება საქართველოსთვის და თვით საქართველოს დამოუკიდებლობაც დიდი საფრთხის ქვეშ დადგება... უნდა გვესმოდეს, რომ ეს უხილავი წითელი ხაზები ცვალებადია ჩვენს დინამიკურ დროში. მოვლენების სასიკეთოდ განვითარების შემთხვევაში, საკმაოდ მალე, შეიძლება აღმოსავლეთ ევროპისა და ბალტიისპირეთის ქვეყნებიც ისეთივე განუყოფელი ნაწილი გახდეს დასავლეთისა, როგორც დღეს გაერთიანებული გერმანიაა. შემდეგ კი, თვით რუსეთში სასიკეთოდ ცვლილებების კვალობაზე, შეიძლება საქართველოც აღმოჩნდეს იმ საიმედო წითელი ხაზებით შემოვლებული, რომელთაც აღარავინ შელახავს. "¹ ეს საყურადღებო გაფრთხილება, საქართველოს ყველა პოლიტიკური ლიდერისთვის გასათვალისწინებელი უნდა ყოფილიყო. მითუმეტეს, იმ ეტაპზე ოთარი და მისი ძმის ჯონ-მალხაზ შალიკაშვილების სამსახურებრივი თანამდებობებიდან გამომდინარე, მათთვის უდაოდ ცნობილი იქნებოდა აშშ-ის პრეზიდენტის ჯ. ბუშის (უფროსი) და სსრკ-ის პრეზიდენტის მ. გორბაჩოვის მალტის 1989 წლის 2-3 დეკემბრის შეთანხმების ძირითადი პირობები.

სამეცნიერო ლიტერატურაში დადასტურებულია, რომ აღნიშნული გარიგების საფუძველზე, საბჭოთა რუსეთმა, ბალტიისპირეთისა და ვარშავის ხელშეკრულებების მონაწილე სახელმწიფოების მიმართ ყოველგვარი სახის პრეტენზიები მოხსნა. სანაცვლოდ პოტსაბჭოთა სივრცის დანარჩენი რესპუბლიკების შენარჩუნებაზე სრული თანხმობა და მხარდაჭერა მიიღო. ისიც ცნობილია, რომ საბჭოთა ტერიტორიის მთლიანობის დამრღვევი რესპუბლიკებისადმი (ბალტიისპირეთის გარდა) რუსეთის ხელისუფლებას მკაცრი ღონისძიებების გატარების უფლებები ეძლეოდა. ² ეს იმას ნიშნავდა, რომ საჭიროების შემთხვევაში, რუსეთის ხელისუფლებას "მეამბოხე რესპუბლიკების" დასასჯელად ნებისმიერი ინსტრუმენტის ამოქმედება შეეძლო და დასავლეთის მხრიდან მხოლოდ ყრუ დუმილის ფორმის დამოკიდებულებას მიიღებდა. ეს რეალობა იყო ჩადებული იმ გაფრთხილებაში, რომელიც გენერალმა ოთარ შალიკაშვილმა გააკეთა. გამორიცხული არაა, ამ გარიგების შესახებ ედუარდ შევარდნაძეც საფუძვლიან ინფორმაციას რომ ფლობდა. ამ რეალობაზე უნდა ყოფილიყო მის მიერ 1992 წელს გაკეთებული გამაფრთხილებელი განცხადება: "ბენევის ხიდით უნდა გადავატაროთ საქართველო უფსკრულზე, ჩვენი დამოუკიდებლობა და სახელმწიფოებრიობა რომ გადავარჩინოთ. ამისთვის კი ფილიგრანული საგარეო პოლიტიკის გატარება არის საჭირო." ე. შევარდნაძის ეს გაფრთხილება XXI საუკუნის საქართველოს ხელისუფლებისთვისაც სახელმძღვანელო უნდა გამხდარიყო, რადგან

რუსეთთან მიმართებაში, დასავლეთი ისევ ნა-
ჯექ-უკუჯექის და არწყეინების კურსის გატარებას
ენეოდა. სამწუხაროდ, “ახალგაზრდა რეფორმატო-
რებისთვის” ეს რეალობა მიუღებელი აღმოჩნდა.
მმხედველობაში გვაქვს აფხაზეთთან და ცხინვა-
ლის რეგიონთან მიმართებაში საქართველოს მმა-
რთველი წრეების ხისტი და “კუნთების თამაშის” პო-
ლიტიკური კურსი. ამის საუკეთესო დადასტურე-
ბას, საქართველოს მაშინდელი თავდაცვის მინისტ-
რის ირაკლი ოქრუაშვილის მიერ გაზეთ “მთელი
კვირას”-ადმი 2005 წლის ივლისში მიცემული ინტე-
რვიუ წარმოადგენს. ჟურნალისტის შეკითხვაზე-
კონფლიქტის მოგვარება მისი პროგნოზით რამდე-
ნად იყო გრძელვადიანი, ი. ოქრუაშვილმა უპასუხა:
“ჩვენ ძალიან დიდი დრო დავკარგეთ- დაახლოებით
15 წელი. ამიტომაც ხშირ შემთხვევაში ვიღებთ არა-
ორდინალურ გადაწყვეტილებებს და ვჩქარობთ.
ბალტიისპირეთი და საქართველო ერთი და იგივე
საწყის წერტილებში იდგნენ. მათ გაიარეს საკმაოდ
დიდი გზა და ჩვენ ისევ ამ გზაზე ვდგევართ ახლა
და ნულიდან ვიწყებთ ყველაფერს. ჩვენ არ გვაქვს
იმის ფუფუნება, ველოდოთ, როდის მოვა ისეთი ხე-
ლისუფლება “სამხრეთ ოსეთში” ან აფხაზეთში, რო-
მელიც საქართველოს ხელისუფლებისა და ხალხი-
სადმი კეთილგანწყობილი იქნება... ..ცხინვალისა
და აფხაზეთის კონფლიქტის შენარჩუნება ხელს
უშლის ქვეყნის განვითარებას. ამიტომაც საჭიროა
ფორსირებული მოქმედება.”³ ამ შემთხვევაში, იგი
ძალისმიერი მეთოდის გამოყენებას აძლევდა უპი-
რატესობას. ეს შეხედულება მან 2006 წელს გა-
კეთებულ ინტერვიუში კიდევ უფრო გააღრმავა.
გაზეთ “ჯორჯიან თაიმსის” კორესპოდენტის ფრი-
დონ დოჩიას მიერ გიორგი ხაინდრავასადმი ამ სა-
კითხთან მიმართებაში დასმულ შეკითხვაზე - “ირა-
კლი ოქრუაშვილმა კვლავაც გაიმეორა, რომ 2007
წლის პირველ იანვარს ცხინვალში შეხვდება”... ..გ.
ხაინდრავამ იმავე ჟურნალისტს უპასუხა: “ამ შემ-
თხვევაში სახელმწიფო ინტერესი მაინტერესებს...
სახელმწიფო შესაძლებლობიდან გამომდინარე თუ
არსებობს რაიმე გადაწყვეტილების მიღების და გა-
ნხორციელების გზა. ჩვენ ეს უნდა ვიცოდეთ, ხოლო
ცალკეული პიროვნებები რას, როგორ ფიქრობენ
და ახალი წლის ღამეს ვის სად უნდა ყოფნა, ეს მისი
პირადი საქმეა.”⁴

გ. ხაინდრავას ეს შეფასება სავსებით მისაღებია
თუნდაც იმ ელემენტარული ჭეშმარიტების გამო,
რომ სახელმწიფოს უმაღლესი ეშელონების თანა-
მდებობის მქონე პიროვნება (ი. ოქრუაშვილი), ქვეყ-
ნის სამომავლო გეგმების, თუნდაც ტერიტორიული
მთლიანობის აღსადგენად შესაძლო ოპერაციის
დანყების საიდუმლოების შენახვას არ ახდენდა და
უცხო ქვეყნის შესაბამისი უწყებებისთვის ადვილად
ხელმისაწვდომს ხდიდა. მეორე მხრივ, თავდაცვის
მინისტრის რანგში ასეთი საპასუხისმგებლო გა-
ნცხადების გაკეთების შემთხვევაში, მოსალოდნელი

შედეგების ყველა ვარიანტი- დადებითი და უარყო-
ფითი, ქვეყნის შესაბამის უწყებას საფუძვლიანად
უნდა ქონოდა გაანალიზებული და სამხედრო სპე-
ციალისტების მხრიდან, მაღალ აკადემიურ დონეზე
შედგენილი გეგმაც ყოფილიყო დამტკიცებული. იმ
პერიოდის დოკუმენტური მასალის შესწავლიდან
და შემდეგი პერიოდის მიმდინარე პროცესებიდა-
ნაც ირკვევა, რომ ასეთი სახის წინასწარი სამუშაო
ი. ოქრუაშვილის უწყებას ჩატარებული არ ჰქონდა.
საგაზეთო ინტერვიუებით გაკეთებული მისი ყო-
ველი განცხადება, პიარსა და ოს სეპარატისტებ-
თან მიმართებაში ჰიბრიდული ომის გაუაზრებელი
იდეოლოგიური ზემოქმედების დატვირთვის მატა-
რებელი იყო. აქედან გამომდინარე, მისადმი გამოხ-
მაურებების დიდი ნაწილი, კრიტიკით დამძიმებულ
შეფასებებს შეიცავდა. ამ საკითხთან მიმართებაში
პრესის ფურცლებზე გამოქვეყნებული მასალე-
ბიდან, განსაკუთრებულ ყურადღებას ექს-პრეზი-
დენტის ედუარდ შევარდნაძის პოზიცია იქცევს.
მმხედველობაში გვაქვს გაზეთ “ჯორჯიან თაიმსის”
კორესპოდენტ მაია მარგველიანისადმი მიცემული
ინტერვიუ. “ჩვენები რომ ამბობენ პირველ იანვარს
ცხინვალში ვიქნებით და თუ ვერ შევლენ - განა-
ცხადა ე. შევარდნაძემ, - გამოვა, რომ სიტყვა გა-
ტეხეს. მერე მათ სიტყვას რაღა ფასი ექნება? და
თუ საქმე აქამდე მივა, დამარცხება გარდუვალია.
ამიტომ გამოსავალი უნდა მოიძებნოს. მიუხედა-
ვად იმისა, რომ რუსები ასე საზიზღრად იქცეოდნენ
აფხაზეთში, ჩემსა და პუტინს შორის ურთიერთობა
ყოველთვის ნორმალური იყო.” ამ ამონაწერში გატა-
რებული თვალსაზრისი აშკარად მიაინშინებს თუ რა
მძიმე სიტუაციის წინაშე დააყენა ი. ოქრუაშვილის
ზემოარნიშნულმა განცხადებამ საქართველოს ხე-
ლისუფლება. სამწუხაროდ, მ. სააკაშვილსა და მის
გარემოცვას, სიღრმისეულად არ ჰქონდათ გააზრე-
ბული თუ რა უბედურების მომტანი იქნებოდა სა-
ქართველოსთვის ცხინვალის რეგიონში მიმდინარე
კონფლიქტში რუსეთის შეიარაღებული ძალების
აქტიური ჩართულობის შედეგი. არადა, რუსეთის
მაშინდელი მმართველი წრეები ყველაფერზე იყ-
ვნენ ნამსვლელნი. ამის შესახებ იმავე ინტერვიუში
ე. შევარდნაძე დამაჯერებელი ფორმით ამბობდა:
“ყველაზე მეტად რუსეთის თავდაცვის მინისტ-
რის ივანოვის გამოსვლა მაშინებს, რომელმაც გა-
ნაცხადა, რომ რუსეთი საკუთარი მოქალაქეების
ინტერესებს დაიცავს.

აფხაზეთში თითქმის ყველა რუსეთის მოქალა-
ქეა, ისე როგორც ცხინვალში. რამე რომ გართუ-
ლდეს, ვინ დაუშლის რუსეთს თავისი მიზნის განხორ-
ციელებას. ომის განახლება უბედურება იქნება.
ამერიკა როგორ დაგიცავს, ომს გამოუცხადებს
რუსეთს? შეიძლება საპროტესტო ნოტა დაწეროს,
მაგრამ საქმე ისაა, რომ თვითონ ამერიკასაც არ
გააჩნია რუსეთზე ზემოქმედების ბერკეტები, გა-
რდა ომისა. ამერიკა კი ომს არ დაიწყებს, ეს ფაქტია.

სხვათა შორის გასათვალისწინებელია ისიც, რომ დღევანდელი რუსეთი ის კი აღარ არის, რაც წლების წინ იყო. ძალიან მოძლიერდა. თავისი სიძლიერით ის თითქმის ამერიკის საპირსონედ ითვლება.”⁵

ე. შევარდნაძის ინტერვიუდან ჩვენს მიერ მოტანილი ეს ამონაწერი, უბრალო მოსაზრებას კი არა, სააკაშვილის ხელისუფლების წარმომადგენლები-სადმი გაფრთხილებასაც შეიცავდა. იგი განსაკუთრებით იყო ანგარიშგასაწიფი იმ თვალსაზრისით, რომ ე. შევარდნაძემ ყველაზე მეტად იცოდა რუსეთის სახელისუფლებო შტოთა პოლიტიკური სამზარეულოს ყველა ნიუანსი. აქედან გამომდინარე, მისი პიროვნების მოწონება-არმოწონების მიუხედავად, ზემოაღნიშნული მისი შეგონებითი ფორმა ანგარიშგასაწიფი იყო და ბუნებრივია, საომარი რიტორიკის ნაცვლად, მ. სააკაშვილის ხელისუფლებას, მოქნილი დიპლომატიური კურსისადმი უნდა მიეცა უპირატესობა. ასეთი ნაბიჯის გადადგმა, პოლიტიკაში დაბრძენებული და ცივი გონებით მიმღები განწყვეტილებების შემძლე ადამიანებისგან იყო მოსალოდნელი. რაც შეეხება ე. წ. “რეფორმატორების” ნილბით ხელისუფლებაში მოსულ ახალგაზრდებს, ისინი ზედაპირული აზროვნებითა და ილუზიების ტყვეობაში მოქცეულნი ეწოდნენ “პოლიტიკური ჭრა-კერვის” ფუნქციის შესრულებას. ვერ აცნობიერებდნენ იმ დიდ პასუხისმგებლობას, რომელიც მათ ეკისრებოდათ ქვეყნისა და ერის სამომავლო ბედის წინაშე. ერთხელ ამოჩემებული თუნდაც მცდარი შეხედულების შეცვლა სირცხვილად მიაჩნდათ და ქვეყნის უფსკრულში ჩანარცხებას არაფრად დაგიდევდნენ. მხედველობაში გვაქვს კონფლიქტურ რეგიონებთან მიმართებაში ძალისმიერი კურსის გატარების მიზანშეწონილობის პროპაგანდა. ამის ერთ-ერთ თვალსაჩინოების მაგალითს, მაშინდელი პარლამენტის თავდაცვისა და უშიშროების კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილის ნიკა რურუას მიერ გაზეთ “რეზონანსის” კორესპოდენტ თამთა ქარჩავასადმი მიცემული ინტერვიუ წარმოადგენს. “საქართველო- განაცხადა მან,- თავის სახელმწიფოში ვერ აიტანს უკონტროლო ტერიტორიებს, რამდენადაც ეს საფრთხეს უქმნის მთლიანად სახელმწიფოს. ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციაში, რომელიც დამტკიცებულია, მითითებულია სახელმწიფოს წინაშე არსებული კონკრეტული საფრთხეები. ერთ-ერთი ასეთი საფრთხე, რომელიც სახელმწიფოს და მის არსებობას ემუქრება, არის უკონტროლო ტერიტორიები. ეს საფრთხეს უქმნის არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ ევროპასაც და ასევე რუსეთს, რომელიც აბსოლუტურად დაბნეულია. რუსეთი ერთი მხრივ აგრესიულ სეპარატიზმს ებრძვის ჩეჩნეთში, მეორე მხრივ, ახალისებს ჩვენს ტერიტორიაზე. ესაა გაორებული ქვეყნის პოლიტიკა, რომელიც მათ ცუდად შემოუბრუნდებათ.”

მართალია, ქვეყანაში არსებული სეპარატიზმი და მისგან განპირობებული უკონტროლო ტერიტო-

რიების არსებობა, საფრთხის შემცველი და მიუღებელია, მაგრამ არსებითი მნიშვნელობა ეძლევა ამ პრობლემის მოგვარების ფორმას. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ჩრდილოეთის მეზობელი ქვეყანა, ორპიროვანი იანუსისთვის დამახასიათებელ პოლიტიკურ კურსს ატარებდა საქართველოსთან მიმართებაში. ამ ფონზე ძნელი იყო იმის პროგნოზირება, ჰიბრიდული ომის ხისტი თუ რბილი ძალის პოლიტიკას განხორციელებოდა იგი. აქედან გამომდინარე, როგორც ე. შევარდნაძე ამბობდა, “ფილიგრანული საგარეო პოლიტიკის გატარება” იყო საჭირო საქართველოს მხრიდან, რომ ქვეყანა ბენვის ხიდზე გადაეტარებინათ და უფსკრულში არ ჩაეჩხატათ. სამწუხაროდ, ამის მოაზრება მაშინდელი საქართველოს მმართველი წრეების რიგებში არ შეინიშნებოდა. მათი ყოველი ქმედება და საჯაროდ გახმოვანებული რადიკალური განცხადებები, კონფრონტაციისკენ იყო მიმართული და სამშვიდობო პროცესის ჩიხში შეეყვანას ემსახურებოდა. მართალია, ცხინვალის რეგიონში როკის გვირაბის მეშვეობით საქართველოს სახელმწიფოს და მისი ტერიტორიის მთლიანობის საწინააღმდეგოდ ამხედრებული ოსი სეპარატისტების ყოველმხრივი მონარაგება რუსეთიდან დაუბრკოლებლად ხდებოდა, მაგრამ მისი შემაჩერებელი მექანიზმის შემუშავება-ამოქმედებაზე ზრუნვა, გასაიდუმლოებულ ფორმებში უნდა განხორციელებულიყო. რაც შეეხება მათი მხრიდან ინტერვიუების სახით გაკეთებულ რადიკალურ განცხადებებს, იგი “დაუდულარი პოლიტიკოსის” ნააზრევს წარმოადგენდა და მხოლოდ პიარზე, ფართო საზოგადოებაზე გარკვეული იდეოლოგიურ-ფსიქოლოგიური ზემოქმედების მოხდენის ეფექტურობაზე იყო გათვლილი. ამის ერთ-ერთ ნიმუშად მაშინდელი პარლამენტის თავდაცვისა და უშიშროების კომიტეტის თავმჯდომარის მიერ გაზეთ “საქართველოს რესპუბლიკის” კორესპოდენტ მარინე კვარაცხელიასთან გაკეთებული განცხადება წარმოადგენს. მისი თქმით, ქართულ-ოსური კონფლიქტის მოწესრიგებისთვის საჭირო იყო აღნიშნული საკითხის “მკვდარი წერტილიდან” დაძვრა. “ჩვენ უნდა გადავწყვიტოთ ეს საკითხი. თუ ვერ მივიღებთ შესაბამის მხარდაჭერას, საჭიროების შემთხვევაში, საკითხი მოგვარდება ძალისმიერი ოპერაციის მეშვეობით.”⁶

ჩვენს მიერ ზემოთ მოტანილი ფაქტები, რომელიც მაშინდელი ქვეყნის მმართველი პოლიტიკური პარტიის ლიდერების ოფიციალურ საჯარო განცხადებებს წარმოადგენს, ოსი სეპარატისტების ხელმძღვანელობას გარკვეული თავდაცვითი ღონისძიებების გატარებისკენ უბიძგებდა. ამის უდაო დადასტურებას “სამხრეთ ოსეთის” მაშინდელი თავდაცვის მინისტრის ანატოლი ბარანკევიჩის მიერ “ნეზავისიმაია გაზეთასადმი” მიცემული ინტერვიუ წარმოადგენს. მისი მტკიცებით, ცხინვალის რეგიონთან მიმართებაში ქართველების წასაქმებლად განსა-

კუთრებულ როლს უკრაინა, ბულგარეთი და ჩეხეთი ასრულებდნენ, რადგან ისინი ქართველებს იარაღის მიწოდებით ეხმარებოდნენ. იმავე ინტერვიუში ა. ბარანკევიჩი ქართული სამხედრო შენაერთების მოსალოდნელი საბრძოლო ოპერაციის გეგმასაც ასაჯაროებდა. “ქართული ქვედანაყოფები- ამბობდა იგი,- დასაწყისში როკის გვირაბის დაპყრობას აპირებენ, რომლის გავლითაც ცხინვალის მარაგდება. შემდეგ ტრანსკავკასიური მაგისტრალის ერთი მხრიდან გადაკეტვას გეგმავენ. ანუ, აპირებენ ცხინვალის ბლოკადას, იმიტომ, რომ ქალაქის პირდაპირ აღება შეუძლებელია. ამის შემდეგ ეცდებიან რამდენიმე დღის განმავლობაში ჩვენი დედაქალაქის აღებას და სამხრეთ ოსეთის დანარჩენ ტერიტორიაზე კონტროლს დაანესებენ... ვთვლი, რომ თუ თბილისმა მაინც დაიწყო თავისი საომარი სცენარის რეალიზება, მაშინ რუსეთი არავითარ შემთხვევაში არ უნდა დარჩეს ამ მოვლენების მიღმა. პირადად მე დარწმუნებული ვარ რუსეთი ამას გვერდს არ აუვლის. ამ აზრისაა ჩვენი რესპუბლიკის თავდაცვის სამინისტროს ყველა ოფიცერი და მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი.”⁷

ქართული სამხედრო შენაერთების ცხინვალის რეგიონში მოქმედების სავარაუდო საბრძოლო მარშრუტების ა. ბარანკევიჩის მხრიდან გახმოვანება შემთხვევითობას არ შეიძლება მიენეროს. მხედველობაში გვაქვს რუსულ პრესაში- “ნეზავისიმია გაზეთის” დამატებაში “ნეზავისიმოე ვოენნოე ობოზრენიე”- ში დაბეჭდილი ცხინვალისა და სოხუმის წინააღმდეგ საქართველოს სამხედრო შეიარაღებული ძალების მოქმედების დეტალური გეგმა. იმავე გაზეთში დაბეჭდილი მონაცემების მიხედვით, საბრძოლო მოქმედებების დაწყებას ქართული მხარე ზამთარში აპირებდა. გაზეთის “მტკიცებით”, საქართველოს ხელისუფლების 2004 წლის ზაფხულის სამხედრო ოპერაციის ჩავარდნის შემდეგ, “სააკაშვილს კვლავ აჩენებენ “ბლიცკრიგის” გეგმებს, რომელთა მიხედვითაც სოხუმი და ცხინვალის ისევე სწრაფად დაეცემიან, როგორც თავის დროზე ბათუმი დაეცაო... საქართველოს მილიტარიზაცია სწრაფად ხდება. სამხედრო ტექნიკის და შეიარაღების შესყიდვები არნახული ტემპით მიმდინარეობს.”

რაც შეეხება “სამხრეთ ოსეთში” “ბლიცკრიგის” სცენარის განხორციელებას, ზემოაღნიშნულ გეგმაზე დაყრდნობით სამხედრო ექსპერტი, პოლკოვნიკი ანატოლი ციგანკოვი ორ ძირითად ვარიანტზე ამახვილებდა ყურადღებას.

ვარიანტი I: ა) საქართველოს სპეცდანიშნულების ცალკეული ბატალიონი, რომლის გადასროლა ვერტმფრენებით განხორციელდებოდა, სოფელ ჯაფასა და როკის გვირაბს შორის გზას გადაკეტავდა. იმავდროულად სოფ. ჯაფას რაიონში ტრასაზე კონტროლსაც განახორციელებდა. ამ ამოცანას მე-16 მოტომსროლელი ბატალიონი შეასრულებდა; ბ) ქალაქ ცხინვალის გარშემო ორი შემოვლითი გზის გაკონტროლების მიზნით გამოიყენებდნენ კასპის

მახლობლად დისლოცირებულ მე-9 ქართულ სპეცბატალიონს; გ) ცხინვალზე საიერიშოდ გამოყენებული იქნებოდა ქართული არმიის მე- 6, მე- 11 და 21- ე ცალკეული მექანიზებული ბრიგადები. ბრძოლაში ჩაბმული იქნებოდა გორში განლაგებული სატანკო ბრიგადა. პარალელურად, სახმელეთო ჯარების მოქმედებისადმი მხარდასაჭერად საზენიტო-სარაკეტო ბრიგადა იქნებოდა გამოყენებული; დ) სახმელეთო დაჯგუფება ცხინვალზე იერიშს ორი მხრიდან მიიტანდა და მის ალყაში მოქცევას შეეცდებოდა. ამით სეპარატისტული ხელისუფლების პარალიზებას მოახდენდა და ე. კოკოითის მოსკოვში გაქცევას შეუწყობდა ხელს; ემ. სააკაშვილის ბრძანებით სამხედრო ჰოსპიტალის გორში გადატანით, “სამხრეთ ოსეთის” ხელისუფლებაზე ფსიქოლოგიური ზეწოლა განხორციელდებოდა. მეორე მხრივ, საომარი მოქმედებების დაწყების შემთხვევაში, დაჭრილთა მიღებისა და მათდამი დახმარების შესაძლებლობა გორში შეიქმნებოდა;

ვარიანტი II: ა) ქართული ჯარები, პოზიციების დაკავებას ჰუმანიტარული საბაბით განხორციელებდებოდა და ამ ფაქტით, ქართული მხარე აგრესიის რეალურ სახეს გადაფარავდა; ბ) სპეცდანიშნულების ძალების მოზიდვის საფუძველზე, პოლიცია და ქართული სახალხო დაუმორჩილებლობის ძალები, სატრანსპორტო მაგისტრალზე უზრუნველყოფდნენ კონტროლის დამყარებას. სრული მობილიზაციის შემთხვევაში, როკის, მამისონისა და ჯაფას გადასასვლელების გადაკეტვის შესაძლებლობა მიეცემოდათ; გ) მოვლენების მიმდინარეობის დროს, საჭიერო გზით გამოყენებული იქნებოდა მე-16 სამთო-მსროლელი ბრიგადა, რომელიც ოსების დაუმორჩილებელი კერების ჩახშობას მოახდენდა; დ) ორივე ვარიანტის შემთხვევაში, სამშვიდობო ბატალიონისა და რუსული ჯარების ქვედანაყოფების ბლოკადა განხორციელდებოდა.

იმავე ანატოლი ციგანკოვის თქმით, ქართული მხარის მიერ აღნიშნული სამხედრო ოპერაცია ზამთარში უნდა დაწყებულიყო. მიუხედავად ამისა, იგი გამოთქვამდა ვარაუდს იმის შესახებ, რომ სანამ მ. სააკაშვილი არ მიაღწევდა რუსული სამხედრო შეიარაღებული ძალების “სამხრეთ ოსეთიდან” გაყვანას, მანამდე იგი ომს არ დაიწყებდა ცხინვალის ხელისუფლების წინააღმდეგ.⁸ სამწუხაროდ, ამ გეგმასთან მიმართებაში, საქართველოს ხელისუფლების შესაბამისი უწყების მხრიდან მაღალკვალიფიციურ დონეზე რეაგირება არ მომხდარა. ყოველ შემთხვევაში, ამის შესახებ იმ პერიოდის პრესის ფურცლებზე შესაბამისი ინფორმაცია არ დაბეჭდილა. ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ აღნიშნულ საკითხთან მიმართებაში, მხოლოდ თითო- ოროლა ჟურნალისტი აქტიურობდა. აქედან გამომდინარე, ჯერ-ჯერობით გაურკვეველი რჩება: ეს გეგმა, ოს-ქართველთა სამშვიდობო მოლაპარაკებების ჩიხში შეყვანის მიზნით, რუსული სამხედროების მიერ იყო

საგანგებოდ შედგენილი და ქართული მხარისადმი ბრალდების ფორმით თავსმოხვეული თუ, რუსული სპეცსამსახურების მიერ საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს შესაბამისი დეპარტამენტიდან იყო მოპარული და საჯაროდ გახმოვანებული. ამ ეტაპზე ხელჩასაჭიდ ოფიციალურ დოკუმენტზე წვდომის შეუძლებლობის გამო, კონკრეტული სახის მტკიცებულებაზე საუბარი მიუღებლად მიგვაჩნია. სასურველი იყო, საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს შესაბამისი უწყებას ზემოაღნიშნულ გეგმასთან მიმართებაში- მისი წარმომავლობის შესახებ თავისი შეხედულება საჯაროდ გამოეთქვა.

რაც შეეხება რუსული პრესის ფურცლებზე დაბეჭდილ პუბლიკაციებს, მასში, ქართული მხარის მიერ ცხინვალის მიმართულებით განხორციელებული სამხედრო მოქმედებები გარდუვალ დამარცხებადაა გამოცხადებული. ამ მხრივ განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს დსთეს ქვეყნების ინსტიტუტის ექსპერტის მიხეილ ალექსანდროვის გამაფრთხილებელი პროგნოზირება ქართული ჯარის გარდუვალი დამარცხების შესახებ. იმავდროულად იგი რუსული ჯარისგან თბილისის ალების და საქართველოში რუსეთის საბოლოო გამარჯვების შესაძლებლობასაც არ გამორიცხავდა. გეოპოლიტიკური პრობლემების შემსწავლელი აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტის ვლადიმერ ანოხინის მტკიცებით, პროვოკაციებში მ. სააკაშვილის აქტიური მონაწილეობის მიზანს, მსოფლიოს თვალში, რუსეთის მსხვერპლად საქართველოს წარმოჩენით იყო განპირობებული. საინფორმაციო ანალიტიკური ცენტრის ხელმძღვანელის ექსპერტ ალექსი ვლასოვის აზრით, პირველ ეტაპზე მ. სააკაშვილი ორმაგი თამაშის პოლიტიკურ კურსს ატარებდა, რითაც საქმე მაქსიმალურ დაძაბულობამდე მიიყვანა, ხოლო ამის შემდეგ უკან დაიხია და კარგად გამართული საინფორმაციო პოლიტიკით, მისი რენომეს გადარჩენას შეეცადა. იმავე ა. ვლასოვის “მტკიცებით”, “სამხრეთ ოსეთში” შეიარაღებული დაპირისპირების განახლება, მ. სააკაშვილისთვის ხელსაყრელი არ იყო, მხოლოდ იმ თვალსაზრისით, რომ იმ ეტაპზე საქართველო ვერანაირ სარგებელს ვერ ნახავდა სამხედრო თვალსაზრისით.⁹ ამ ფონზე, მიმდინარე პროცესებს უკეთებდა რა ანალიზს, ალექსი ვლასოვი პრინციპულად აყენებდა საკითხს, რომ საინფორმაციო ომში, რუსეთს გამარჯვება მოეპოვებინა საქართველოზე და დაემტკიცებინა, რომ საქართველოს ხელისუფლების მიერ განხორციელებული მოუფიქრებელი მიმდინარე პოლიტიკა, სამიში შედეგის მომტანი იქნებოდა ქართველებისთვის. მისივე თქმით, ამ საკითხში ქართული ტელევიზია ჯაბნიდა რუსეთისას, რადგან “რუსული ტელევიზია მოქმედება გვიანი საბჭოური იმპერიის სულისკვეთებით.”

რაც შეეხება რუსეთის სათათბიროს უშიშროების კომიტეტის წევრს გენადი გუტკოვს, მან რუსეთთან მიმართებაში ოფიციალურად განაცხადა:

“რუსეთმა უნდა გამოარკვიოს თავისი ურთიერთობა თვითმპყრობელ რესპუბლიკებთან. ერთი მხრივ, ჩვენ ვცნობთ საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას, მეორეს მხრივ კი ყოველმხრივ ვეზმარებით თვითაღიარებულ რესპუბლიკებს, ვურიგებთ იქ მცხოვრებ ადამიანებს რუსეთის მოქალაქეობას. ასეთ მდგომარეობაში დიდი ხნით ყოფნა ძალზედ რთულია... დროა დაესვას წერტილი ყოველივე ამას. მით უმეტეს, რომ კრიზისული მდგომარეობა კიდევ უფრო გამწვავდება და რუსეთს სულ უფრო გაუჭირდება ამ ჩიხიდან თავის დაღწევა. განზე გადაგომა არ შეიძლება, ჩარევაც შეუძლებელია, რადგან მაშინ რუსეთი გახდება კონფლიქტის უშუალო მონაწილე მხარე.”¹⁰

რუსეთის საინფორმაციო საშუალებების მეშვეობით, სეპარატისტთა განსაკუთრებული გააქტიურება და რუსეთთან დაპირისპირების შემთხვევაში საქართველოს მარცხის გარდუვალობის პროგნოზირება, ქართველი პოლიტიკოსების საომარი რიტორიკით უნდა ყოფილიყო განპირობებული. მეორე მხრივ, მათ მიზანს, იმ რალობის მინიშნებაც წარმოადგენდა, რომ ქართველების მხრიდან ცხინვალის რეგიონში საომარი მოქმედებების დაწყებას, რუსეთის მხრიდან ამ ომში აქტიური ჩარევა მოყვებოდა. იმ პერიოდის პრესის ფურცლებზე ოფიციალურად გამოქვეყნებული მასალებიდან ირკვევა, რომ სატელევიზიო არხებითა და პრესის მეშვეობით საქართველოს თავდაცვის მინისტრის იარკლი ოქრუაშვილის მხრიდან ომის რიტორიკის გამო, ედუარდ კოკოითმა იმისი თავი ნახევარ მილიონ დოლარად შეაფასა. ამ ფაქტის შესახებ, “როსბალტის” საინფორმაციო სააგენტოს ცნობით, “სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკის” თავდაცვის მინისტრმა ანატოლი ბარანკევიჩმა, რუსეთის უშიშროების ფედერალური სამსახურის თანამშრომლებთან ერთად გამართულ თათბირზე (2006 წლის აგვისტო) ირაკლი ოქრუაშვილის ფიზიკური ლიკვიდაციის საკითხი განიხილა. ამასთან დაკავშირებით, იგივე საინფორმაციო სააგენტო იტყობინებოდა, რომ “კოკოითის და მის გარემომცველ პირებს პანიკურად ეშინოდათ სწორედ ოქრუაშვილის. ცხინვალის ტელევიზიით დღეში რამდენჯერმე ავრცელებდნენ დეზინფორმაციებს საქართველოს თავდაცვის მინისტრის შესახებ. ცხინვალის ხელისუფლების ემისრებმა ყველა საველე მეთაურს შეატყობინეს, რომ ის, ვინც მოკლავს ოქრუაშვილს, ჯილდოს სახით მიიღებთ 500 ათას ამერიკულ დოლარს.”¹¹

ჩვენს მიერ მოტანილი ეს ინფორმაცია სიმართლეს თუკი შეესაბამება, მაშინ ი. ოქრუაშვილის ფაქტორი არა მარტო “სამხრეთ ოსეთის” კოკოითის ხელისუფლებისთვის იყო პრობლემა, არამედ იგი რუსეთის მაშინდელი მმართველი წრეებისთვისაც ანალოგიური სახის თავსატეხს წარმოადგენდა. ამ შემთხვევაში, ისევე უნდა მივუბრუნდეთ რუსი

ექსპერტების მიერ გამაფრთხილებელი ფორმით გაკეთებული პროგნოზირებადი ხასიათის ზემოთ მოტანილ განცხადებებს: “თუკი ცხინვალის წინააღმდეგ საქართველო საომარ მოქმედებებს დაიწყებს, რუსეთის შეიარაღებული ძალები ამ პროცესში ჩაერთვება და საქართველო უდიდესი ზიანის საფასურად დამარცხდება.”

იმ პერიოდის მიმდინარე რთული პოლიტიკური პროცესების გათვალისწინებიდან და სამხრეთ კავკასიაში ცხინვალის რეგიონის განსაკუთრებული გეოსტრატეგიული ფაქტორიდან გამომდინარე, საქართველოს სამუდამოდ დამარცხება რუსეთისათვის სანატრელი იყო. ამის თქმის შესაძლებლობას, რუსეთის მიერ ყოფილი “სამხრეთ ოსეთის” ავტონომიური ოლქის ტერიტორიის “შემოღობვის” მიმდინარე ღონისძიებები და საქართველოს კუთვნილი ტერიტორიის “მისაკუთრების” მცდელობის ფაქტები ადასტურებს. ამ ფონზე თუკი განვიხილავთ ი. ოქრუაშვილის მოცილების აუცილებლობის საკითხის დასმას, იგი მხოლოდ ერთადერთი გარემოებით უნდა ყოფილიყო განპირობებული: მხედველობაში გვაქვს ცხინვალის რეგიონში ქართული შეიარაღებული ძალების მხრიდან საომარი ოპერაციების დაწყების მოსალოდნელი შემთხვევა და ოსი სეპარატისტების მხარდასაჭერად რუსეთის შეიარაღებული ძალების ოფიციალურად ვერჩაბმის დიდი ალბათობა. თუკი რუსეთის შეიარაღებული ძალები საქართველოსთან მიმართებაში ნეიტრალიტეტს შეინარჩუნებდა, საომარ რელსებზე შემდგარი ირაკლი ოქრუაშვილი, თავისი დანაქადების- საახალწლოდ 2007 წლის ცხინვალში გათენებას შეძლებდა.

თუ რა გამონკვევები იდგა რუსეთის ხელისუფლებისა და და თვით რუსი ექსპერტების წინაშე, ამის შესახებ დანვრილებით გვექნება საუბარი როცა ვლადიმერ სანაკოვეის პიროვნებას და მის მიერ დაფუძნებულ ახალ მოძრაობას “სამხრეთ ოსეთის ხალხი მშვიდობისათვის” შევხებით. რაც შეეხება ცხინვალის სეპარატისტული ხელისუფლების წინააღმდეგ ნებისმიერი ფორმით მოქმედების მიზანშეწონილობას და რეგიონზე საქართველოს სტატუს-ქვოს აღდგენის აუცილებლობას, გაერთიანებული ერების გენერალური ასამბლეის ყოველწლიურ 61- ე სესიაზე სიტყვით გამოსულმა მ. სააკაშვილმა გაახმოვანა. ყოველგვარი ქვეტექსტების გარეშე, მან დარბაზში მსხდომთა წინაშე პრინციპულად დასვა შეკითხვა: “მინდა თითოეულ თქვენთაგანს შევეკითხო, თუ ამ უდიდეს დარბაზში მსხდომი ნებისმიერი წევრი ნუთუ მიესალმება ან შემწყნარებლურად მოეკიდება მსგავსი ძალის შემოჭრას საკუთარ მიწაზე? პირადად მე, ეს ძალიან მეეჭვება. დიახ, ასეთ მდგომარეობაში ვიმყოფებით და ჩვენ უნდა მივიღოთ აუცილებელი ზომები კონსოლიდაციისა და დემოკრატიის დაცვის მიზნით.

არასდროს დავივინყოთ, რომ ამ კონფლიქტების

რეალური მსხვერპლი ხალხია და შიში რომელშიაც მათ უწევთ ცხოვრება- ყოვლისმომცველია. მათ ტანჯვას ბოლო უნდა მოელოს.”

დემოკრატიის დაცვისა და კონფლიქტურ რეგიონებში ხალხის ტანჯვის ბოლოსმოღების ერთადერთ საშუალებად, მ. სააკაშვილი საომარი ოპერაციების დაწყებას მიიჩნევდა. ისიც ანგარიშგასახევია, რომ იმ პერიოდის ქართველი ექსპერტების ვარაუდით, საქართველოს წინააღმდეგ რუსეთი საომარი მოქმედებებში ჩაბმას ვერ გაბედავდა. ამის შესახებ ექსპერტი პაატა ზაქარეიშვილი აცხადებდა: “საომარი მოქმედებების დაწყებას ვერ გაბედავს- ახლა ის დრო აღარ არის, რაიმე სანქციების შემოღება კი- ვიზების გაცემის შეწყვეტა, ეკონომიკური ან ენერგეტიკული ბლოკადა- ეფექტს ვერ მოიტანს.”

რაც შეეხება ცხინვალის რეგიონის დეფაქტო ეკოკოითის ხელისუფლების და რუსეთის წარმომადგენლების მხრიდან ატეხილ აჟიოტაჟს იმის შესახებ, რომ საქართველოს თავდაცვის სამინისტრო ქართული ჯარისთვის იარაღს იძენდა და საომრად ემზადებოდა, სინამდვილის ხელოვნურად გამუქებას და საზოგადოების შეცდომაში შეყვანას ემსახურებოდა. ამის უტყუარ დადასტურებას, სამხედრო ექსპერტის ალექსი ბარბაქაძის მიერ გაზეთ “რეზონანსის” კორესპოდენტის ელზა ნიკლაური-სადმი მიცემული ინტერვიუ წარმოადგენს. “იარაღის შეძენა- ამბობდა ა. ბარბაქაძე,- არ ნიშნავს, რომ საქართველო ომის დაწყებას აპირებს. როდესაც ფართომასშტაბიან ოპერაციაზე საუბრობენ, მოდით ვნახოთ, რამდენი ბატალიონი და ბრიგადა დაკომპლექტდება ამ ტექნიკით? ორი ტექნიკა იმას ნიშნავს, რომ საქართველო ომისთვის ემზადება? ეს არის ჩვეულებრივი პროცესი და თუ ომზე იყო ლაპარაკი, ამ ტექნიკის გარეშეც შეეძლოთ საომარი მოქმედებები დაეწყო. თვითონ ის ფაქტი, რომ ვიღაცა თავისი შეიარაღებული ძალების გაძლიერებაზე ფიქრობს, იმას არ ნიშნავს, რომ ის სხვას საფრთხეს უქმნის. ასე რომ საქართველო ომისთვის მზად არ არის და პირადად მე ვერც ვხედავ სერიოზულ სამზადისს.”¹²

ანალოგიური სახის შეხედულება გამოთქვა აღნიშნულ საკითხთან მიმართებაში სამხედრო ექსპერტმა კობა ლიკლიკაძემაც. მისი სამართლიანი მტკიცებით, იარაღის შეძენა, ქვეყნის საბრძოლო მოქმედებების დაწყებისთვის მზადებას არ ნიშნავს. “საქართველოში ბოლოს და ბოლოს ივსება ის კვოტები, რაც აქამდე ცარიელი იყო. თავისთავად სამხედრო ტექნიკის შემოტანა და ბიუჯეტის ზრდა არ არის ცხადი ინდიკატორი იმისა, რომ ქვეყანა საომარი მოქმედებისთვის ემზადება...

მოლაპარაკების მაგიდასთან თუ შეთანხმება არ მოხდება, ცდუნება იმისა, რომ ვიღაცამ იარაღი ააჟღარუნოს... ცხინვალის თავზე ყოველთვის იქნება. ნებისმიერი ხელისუფლებისთვის იქნება სი-

სუსტის მაჩვენებელი და საკუთარი მოსახლეობის ნდობას დაკარგავს, თუ გამუდმებით ილაპარაკებს სამშვიდობო ინიციატივაზე, შესთავაზებს წინადადებებს კონფლიქტის მეორე მხარეს, მაგრამ მათგან მიიღებს იგნორირებას. სააკაშვილი კი არ არის ის ადამიანი ვინც ავტორიტეტის დაკარგვას შეეგუება. ამიტომ, ეს ორი მომენტი, თავისთავად ჩიხური ვითარებაა და შესაძლებელია კვანძი არათუ გაიხსნას, არამედ გადაიჭრას, ანუ გამოყენებული იყოს სამხედრო ძალა. ” ამ ამონაწერში გარკვევითაა ნათქვამი, რომ სამხედრო ძალის გამოყენების იძულებას კონფლიქტური რეგიონების წარმომადგენლებთან გაუთავებელი და უშედეგო მოლაპარაკებები განაპირობებს. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ისტორიულად საქართველოს ტერიტორიაზე ბოლშევიკების ძალისხმევით 1922 წელს სოკოსავით აღმოცენებულ ”სამხრეთ ოსეთის” ავტონომიური ოლქის მოსახლეობას, საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ფარგლებში ავტონომიური უფლებების რამდენიმე ვარიანტი შესთავაზეს. ისიც ცნობილია, რომ ეს უფლებები უფრო მაღალი დონის იყო ვინემ, რუსეთის ფედერაციაში არსებულ ჩრდილო ოსეთის მოსახლეობას გააჩნდა. მიუხედავად ამისა, რუსეთის ხელისუფლების თანადგომითა და წამქეზებლური ”საკონსულტაციო გაკვეთილების” მიღების შემდეგ, ე. კოკოითის ხელისუფლება უარს აცხადებდა საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან შეთავაზებულ- თუნდაც ”სამხრეთ ოსეთის” ფორმულირებით ფართო ავტონომიურ უფლებებზე საქართველოს ფარგლებში. სამეცნიერო ლიტერატურითა და შესაბამისი დოკუმენტური მასალებით დადასტურებულია, რომ ამ ე. წ. მოლაპარაკებებმა და ფსევდო შეთანხმებებმა უსასრულობისა და დროის მიზანმიმართულად ”გაჭიმვის” სახე მიიღო. ეს გარემოება წარმოადგენდა იმ ერთ-ერთ ფაქტორთაგანს, რომელმაც ე. კოკოითის სეპარატისტულ რეჟიმთან მიმართებაში, საქართველოს ხელისუფლების ხისტი პოლიტიკური კურსი განაპირობა. დროთა განმავლობაში იგი საომარ რიტორიკაში გადაიზარდა და რუსეთის საინფორმაციო საშუალებებისგან ფართომასშტაბიანი პროპაგანდის საგანი გახდა. ეს ფაქტორი დაედო საფუძვლად ოსი სეპარატისტებისგან შეიარაღებაზე ყურადღების გადატანას და ამ საქმეში რუსეთის დამსახურების განსაკუთრებულ როლს. ამ მიმართულებით პირველი პრაგმატული ნაბიჯი, ცხინვალის რეგიონის სეპარატისტულმა ხელისუფლებამ 2004 წლის ზაფხულში გადადგა. მხედველობაში გვაქვს ”სამხრეთ ოსეთის სახალხო ლაშქრის” შექმნის ფაქტი. ისიც ცნობილია, რომ ამ ”სახალხო ლაშქარს” ე. კოკოითი შესაბამის ხელფასსაც უხდიდა. აქედან გამომდინარე, ცხინვალის სეპარატისტულ ხელისუფლებას მათი შენახვა საკმაოდ ძვირი უჯდებოდა. პრესის ფურცლებზე დაბეჭდილი საჯარო ინფორმაციის მიხედვით, ”სახალხო ლაშქარის” ხელმძღვანელები

ფინანსურად მომგებიან თანამდებობებს იკავებდნენ. მაგალითად: ცხინვალის დეფაქტო ხელი-სუფლების საბაჟოს უფროსად კოტე კაბისოვი იყო დანიშნული. იგი თავისი ”მოხალისეებით” მამისა-ანთ უბნიდან სოფელ ნიქოზამდე არსებულ ტერიტორიას აკონტროლებდა. აღნიშნული ტერიტორია 46 კვადრატად იყო დაყოფილი და თითოეულ მათგანში სამი ადამიანის შემადგენლობით მუდმივი საგუშაგო ფუნქციონირებდა. ისიც ცნობილია, რომ კოტე კაბისოვის დაჯგუფება 200- დან 300- მდე ”მოხალისეს” აერთიანებდა.

რაც შეეხება ”მოხალისეების” შტაბის ხელმძღვანელს ბოთარას ბიჩინოევს, მამისაანთ უბანში ბალების ქუჩაზე არსებული უსინათლოთა საზოგადოების შენობა ქონდა დაკავებული. იმავე შტაბის დაქვემდებარებაში იყო ფრისის მთიდან- ერედვის ეკლესიამდე გათხრილ სანგრებში მყოფი 20 კაციანი შეიარაღებული დაჯგუფება. რაც შეეხება ცხინვალის ბამის დასახლებას, ცხინვალის სადგურის უფროსის ბალა ბესტაევის დაჯგუფება აკონტროლებდა. იმავდროულად იგი ცხინვალის ჩრდილოეთით და სამხრეთით განლაგებულ ”სახალხო ლაშქარსაც” უწევდა ზედამხედველობას.

ცხინვალსა და თამარაშენს შორის არსებულ სანგრებში ”აბარონას” წევრები იყო განლაგებული. ამ მონაკვეთის ყველა სტრატეგიულ სიმაღლეს ისინი აკონტროლებდნენ. ერგნეთის მიმდებარე ტერიტორიაზე, კარგად ორგანიზებული ხეთაგუროვის 120 კაციანი დაჯგუფება იყო დაყენებული. ხოლო სოფელ ერედვის ზემოთ არსებული სიმაღლის დაცვა ჩრდილოეთ ოსეთიდან გადმოსულ 30 კაციან დაჯგუფებას ჰქონდა მინდობილი.

თამარაშენ-ბამის საზღვარზე ვოვა ქელესხაროვის ხელმძღვანელობით ”სახალხო ლაშქრის” წარმომადგენლები იყო ჩაყენებული. ცხინვალის ეგრეთ წოდებული ტექსტილის რაიონის ზონის თავდაცვით თხრილებში დიმა ტასოევის ხელმძღვანელობით ”მოხალისეთა” რაზმის წევრები იდგა.

ოფიციალური ინფერმაციით, ცხინვალის საკონსერვო ქარხნის ტერიტორიაზე ”გადამალული” მძიმე ტექნიკა იდგა. ხოლო ხეითის ეკლესიის ტერიტორიაზე ”სახალხო ლაშქარის” ხელმძღვანელების სათვალთვალ პუნქტი ფუნქციონირებდა.

ჩვენს მიერ მოტანილი ზემოაღნიშნული ფაქტები იმაზე მეტყველებს, რომ ე. კოკოითი მეტნაკლებად თავდაცვისთვის ემზადებოდა. ისიც ცნობილია, რომ ”სახალხო ლაშქარი”, რომლის გამოყენებასაც იგი დასაყრდენ ძალად მოიაზრებდა, ხელფასების გადაუხდელობიდან გამომდინარე, მასვე დაუპირისპირდა. ეს გახდა იმ ბრძანების გამოცემის ერთ-ერთი მიზეზი, რომელიც ”სახალხო ლაშქრის” განიარაღებას დაედო საფუძვლად. ოფიციალურად გავრცელებული ინფორმაციის მიხედვით, აღნიშნული ბრძანების გამოცემა ორი გარემოებით იყო განპირობებული: 1)ე. კოკოითი 2006 წლის საპრე-

ზიდენტო არჩევნებისთვის ემზადებოდა და საზოგადოების წინაშე სურდა თავი კრიმინალურ სამყაროსთან მეტრძოლ ადამიანად წარმოეჩინა. არსებული ინფორმაციის მიხედვით, ე. კოკოითის მიზანს ჯავას რაიონის მოსახლეობის იმ ნაწილის მიმხრობა წარმოადგენდა, რომლებიც ქარქუსოვების მხარდამჭერნი იყვნენ. მეორე მხრივ, იმ ეტაპზე ჯავას რაიონში განლაგებული “სახალხო ლაშქარის” შეიარაღებული დაჯგუფებები, ადგილობრივი მოსახლეობის ძარცვითა და სხვა ძალადობრივი ქმედებებით გამოირჩეოდნენ; 2) ე. კოკოითის მიზანი იყო უკანონო შეიარაღებული დაჯგუფებების მხრიდან მოსალოდნელი შეიარაღებული გადატრიალების თავიდან აცილება.

ე. კოკოითის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას დადებითი შეფასება მისცა სახელმწიფო მინისტრის მოადგილენ გიორგი ვოლსკიმ. მისი თქმით, “კოკოითი ცდილობს საერთაშორისო თანამეგობრობას, საზოგადოებას და მათ შორის ქართულ საზოგადოებას დაანახოს თავისი “ნათელი მხარე”, თუმცა მეორე საკითხია, თუ რისთვის სჭირდება ეს კოკოითს- არჩევნებისთვის, თუ საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ მისი უსაფრთხოების გარანტიისათვის.

“აბარონა” ჩამოყალიბდა იმ ძალად, რომელიც ხელს უშლის შეთანხმებების, მათ შორის საერთაშორისო შეთანხმებების რეალიზაციას. მე თქვენ გარწმუნებთ, რომ საერთაშორისო ძალა საკმაოდ მძლავრია იმისთვის, რომ დემილიტარიზაციის პროცესს რეალური განვითარება მისცეს.”¹³

ამ ამონაწერის მიხედვით თუკი ვიმსჯელებთ, “სახალხო ლაშქარის” განიარაღების ბრძანების ფაქტი, ოს სეპარატისტებს, რეგიონის დემილიტარიზაციის აფიშირებისთვისაც შეეძლო გამოეყენებინა. იმ ეტაპზე პრესის ფურცლებზე გამოქვეყნებული ოფიციალური მასალების მიხედვით ირკვევა, რომ ე. კოკოითს ზემოაღნიშნული ბრძანება ფარატიანა ქალაქიდან იქცა, რადგან “მოხალისეთა ლაშქარის” საბოლოო განიარაღება ე. კოკოითმა ვერ შეძლო. ისიც ცნობილია, რომ იმავე ე. კოკოითმა, მის დაქვემდებარებაში არსებული შეიარაღებული ძალების 30% შეამცირა. ამ საკითხთან მიმართებაში უაღრესად საინტერესო მოსაზრება აქვს გამოთქმული ირაკლი სესიაშვილს. მისი მტკიცებით, ე. კოკოითის მიერ გადადგმული ეს ნაბიჯი რუსეთის ხელისუფლების მხრიდან იყო ნაკარნახევი, თორემ მას შეიარაღებული ძალების შემცირება-გაზრდის საკითხს არავინ ეკითხებოდა. ამასთან დაკავშირებით გაზეთ “რეზონანსის” კორესპოდენტ თამთა ქარჩავასადმი მიცემულ ინტერვიუში ი. სესიაშვილი ამბობდა: “ეს არაა კოკოითის მიღებული გადაწყვეტილება, იგი შეიძლება ჩაითვალოს რუსეთის მხრიდან სხვა თამაშის წამოსაწყებად, ვინაიდან რუსეთი ხვდება, რომ ძალისმიერ პოზიციებს კარგავს სამხრეთ კავკასიაში. ამდენად ის შეეცდება საერთა-

შორისო ორგანიზაციებთან სავაჭრო თემად გახადოს, რომ რუსეთს სამშვიდობო პროცესი რეგიონში არსებული შეიარაღებული კონტინგენტის შემცირების ხელშეწყობისკენ მიჰყავს. ” ოფიციალური მონაცემების მიხედვით, ეს შემცირების საკითხი არ შეხება მილიციის სისტემაში არსებულ ბესტაევას დაქვემდებარებაში მოქმედ “მოხალისეებს” და ჩრდილო კავკასიელ დაქირავებულ ბოევიკებს, რომლებსაც ე. კოკოითის სეპარატისტული რეჟიმი ხელფასს უხდოდა. ასეთი სახის დაჯგუფებების შენარჩუნებით თვით რუსეთის ხელისუფლება იყო დაინტერესებული, რადგან მათი გამოყენება ნებისმიერ დროს შეეძლო თუკი იგივე ე. კოკოითი გაბედვდა და რუსეთის დაუკითხავად რაიმე მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებას მიიღებდა. ეს ფაქტი იმაზე მიგვანიშნებს, რომ აღნიშნული შეიარაღებული დაჯგუფებები, რომლებიც ფაქტობრივად ე. კოკოითს არ ემორჩილებოდნენ და მისადმი დაპირისპირებაში იმყოფებოდნენ, რუსეთის მხრიდან ცხინვალის სეპარატისტული რეჟიმის მართვის ინსტრუმენტს წარმოადგენდა.

ცხინვალის რეგიონში შექმნილ ასეთ უმძიმეს ფონს, გამწვავებული კრიმინალური სიტუაცია ემატებოდა. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს ოფიციალური მონაცემების მიხედვით, 2005 წლის დასაწყისში, რეგიონში კრიმინალური ვითარება მაქსიმალურად იყო დამძიმებული. გახშირდა მოსახლეობაზე ბანდიტური თავდასხმები, რასაც სეპარატისტების მიერ ადგილობრივი ოსური მოსახლეობისადმი თავის დროზე დარიგებული საბრძოლო იარაღი განაპირობებდა. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში დიდი და პატარა ლიახვის ხეობების ქართული სოფლების მოსახლეობა იმყოფებოდა. ოფიციალური მონაცემების მიხედვით, ცხინვალის რეგიონში თავისუფლად მოქმედებდა აცამაზ კოჩიევის კრიმინალური დაჯგუფება “აბარონა”, რომლის შემადგენლობაშიაც 30-ზე მეტი შეიარაღებული ოსი იყო გაერთიანებული. დიდი ლიახვის მაჟორიტარი დეპუტატის გურამ ვახტანგიშვილის თქმით, აღნიშნული დაჯგუფება უმკაცრესი სისასტიკით გამოირჩეოდა და იგი ქართული მოსახლეობის წინააღმდეგ მოქმედების ერთ-ერთ ინსტრუმენტს წარმოადგენდა. მეორე მხრივ, აცამაზ კოჩიევი და მისი “აბარონა” ცხინვალში განსაკუთრებული ავტორიტეტით სარგებლობდა.

ე. კოკოითისთვის შემაშფოთებელ ფაქტს, 2005 წლის 19 ნოემბერს ცხინვალის ციხიდან ძმების ჯემალ და იან ქარქუსოვების გაქცევა წარმოადგენდა. გურამ ვახტანგიშვილის ინფორმაციით, “ძმები ქარქუსოვების გაქცევით, შესაძლებელია მნიშვნელოვნად შეიზღუდოს ცხინვალის დეფაქტო პრეზიდენტის ედუარდ კოკოითის გავლენა. ძმები ქარქუსოვები უამრავ ინფორმაციას ფლობენ კოკოითის ბიზნესისა და ძალაუფლების შესახებ. გარდა ამისა, ქარქუსოვების გვარი მნიშვნელოვან კლანს წარმო-

ადგენს. თავად კოკოითი ფრთხილობს, რათა მის მიერ თვითგამოცხადებულ ხელისუფლებას ძლიერი ოპოზიციის სახით ამ გვარის წარმომადგენლები არ მოეწვინოს. ალნიშნული ინფორმაცია და ქარქუსოვების ციხიდან გაქცევის საქმეში საქართველოს ხელისუფლების სპეცსამსახურების მონაწილეობის ფაქტის, თვით ვანო მერაბიშვილის მიერ დადასტურება, იმაზე მიგვანიშნებს, რომ ჯერჯერობით და იან ქარქუსოვების ავტორიტეტისა და შესაძლებლობების გამოყენებას, საქართველოს ხელისუფლება ე. კოკოითის საწინააღმდეგოდ გეგმავდა.

ალნიშნულ ფაქტთან მიმართებაში გაზეთ “რეზონანსის” კორესპოდენტ თამთა ქარჩავასადმი მიცემულ ინტერვიუში მამუკა არეშიძე ამბობდა: “სიტუაციის გართულების თვალსაზრისით თუ ვიმსჯელებთ, კოკოითის ხელისუფლებისთვის გამაღიზიანებელი ფაქტორი იყო ქარქუსოვების გაქცევა. კოკოითის ხელისუფლება შეშფოთებულია იმით, რომ ქალაქის ცენტრში ჩატარდა ოპერაცია, რომლის შედეგადაც კოკოითის პირადი მტრები გაიქცნენ ციხიდან. კოკოითისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ შეინარჩუნოს გამარჯვებულის იმიჯი. მას ისეთი სილა გააჩნეს ქარქუსოვების გაქცევით, რომ იგი საპასუხო ღონისძიებებს ატარებს.”

ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ ე. კოკოითის ხელისუფლების საპასუხო ღონისძიებები, ძირითადად რეგიონში განლაგებული ქართული პოლიციის საგუშაგოებზე თავდასხმაში გამოვლინდა. მხედველობაში გვაქვს ჯავიდან ცხინვალის მიმართულებით მოძრავი “უაზის” მარკის ავტომანქანიდან შეიარაღებული ოსური ფორმირებების მიერ ქურთას ქართული პოლიციის საგუშაგოსადმი ცეცხლის გახსნა. თამარაშენის პოლიციის საგუშაგოზე ალნიშნულ მანქანას გზა გადაუკეტეს და ორმხრივი სროლის შედეგად, სხეულის მძიმე დაზიანება სამმა პოლიციელმა მიიღო, რომელთაგან მძიმედ დაჭრილი როლანდ ხეთაშვილი გარდაიცვალა. რაც შეეხება თავდასხმელ ოსებს, მათი მხრიდან ოთხი ადამიანი იქნა მოკლული, რომლებიც ცხინვალში გადასვენეს.

შიდა ქართლის პოლიციის უფროსის ვლადიმერ ჯუღელის ინფორმაციით, კონფლიქტის ზონაში ოსების მიერ დამატებითი ძალები იქნა გადასროლილი. ეს ფაქტი, გიორგი ხაინდრავამ, კონფლიქტური რეგიონის დემილიტარიზაციის წინააღმდეგ მიმართულ ღონისძიებად შეაფასა. “ეს არის დემილიტარიზაციის წინააღმდეგ მიმართული პროვოკაცია. ვლადიკავკაზში დაგეგმილი შერეული საკონტროლო კომისიის სხდომაზე მხარეთა წარმომადგენლებს კონტროლის ზონის დემილიტარიზაციასთან დაკავშირებული საკითხებიც უნდა განეხილა. მომხდარი ინციდენტი შესაძლოა იმათი ინსპირირებული იყოს, ვისთვისაც კონფლიქტის ზონის დემილიტარიზაციის პროცესის შემდგომი გაღრმავება მიუღებელია.

ჩვენ აუცილებლად უნდა ამოვიღოთ იარაღი მოსახლეობიდან, ყოველ შემთხვევაში იმ სახიფათო

ჯგუფებიდან, რომლებიც ასეთ ვითარებას ქმნიან. პრინციპში საქმე გვაქვს კრიმინალთან. უნდა მოხდეს კონფლიქტის ზონის დემილიტარიზაცია, რადგანაც კონფლიქტის ზონაში საკმაოდ ბევრი იარაღია. ეს იარაღი კრიმინალების ხელშია და სწორედ კრიმინალების თარეშს მივყევართ ამ შედეგამდე. შეიარაღებული ადამიანების კონფლიქტის ზონაში ყოფნამ შესაძლოა ასეთივე ინციდენტი გამოიწვიოს”.

ამ ვრცელ ამონაწერში სავესებით სწორი მინიშნებაა გაკეთებული: ა) ვინ იყო ცხინვალის რეგიონში არასტაბილური სიტუაციის შენარჩუნებით დაინტერესებული; ბ) არაფორმალური ოსური შეიარაღებული დაჯგუფებებიდან იარაღის ამოღება უპირველეს ამოცანას რომ წარმოადგენდა. მიუხედავად ამისა, იმავე გ. ხაინდრევასთვის ცნობილი იყო, რომ ნებაყოფლობით ოსები იარაღს არ ჩააბარებდა. აქედან გამომდინარე, აუცილებლობა ზემოქმედების შესაბამისი მექანიზმების ამოქმედებას საჭიროებდა. ამ ფონზე პირდაპირ უნდა თქმულიყო, ვინ იმსახურებდა დასმული პრობლემის გადაწყვეტისადმი ნდობას და კონკრეტულად ვის დაევალებოდა ეს საპასუხისმგებლო მისია. მეორე მხრივ, წინასწარ იყო გასარკვევით ვის დარჩებოდა კრიმინალური დაჯგუფებებისგან ამოღებული იარაღი, ქართულ მხარეს თუ კოკოითის სეპარატისტულ ხელისუფლებას. ამის შესახებ საქართველოს შესაბამისი უწყება დუმილს ამჯობინებდა. რაც შეეხება ზემოაღნიშნული საკითხების ოფიციალურად გახმოვანებას, მას არსებითი მნიშვნელობა ქონდა თუნდაც იმ ელემენტარული მიზეზის გამო, რომ კრიმინალური დაჯგუფებებისგან რეგიონში შექმნილი დაძაბული სიტუაცია, დიდი და პატარა ლიახვის ხეობების ქართული სოფლების მოსახლეობას უმძიმესი საფრთხის წინაშე აყენებდა. ეს რეალობა, ქართულ მხარეს პრაგმატული გადაწყვეტილებების მიღებას ავალდებულებდა. ოფიციალური დოკუმენტური მასალით დადასტურებულია, რომ ამ ფაქტორმა განაპირობა ერგენტის საგუშაგოზე ქართული საპოლიციო ძალების გაძლიერება და რაც მთავარია, ოსური ბანდფორმირებების მოძრაობის შეფერხების მიზნით, დიდი და პატარა ლიახვის ხეობების დამაკავშირებელი შემოვლითი გზის ჩაკეტვის აუცილებლობა.

რაც შეეხება სოფელ ქურთასთან მომხდარ ზემოაღნიშნულ ინციდენტს, ეს საკითხი ცხინვალში გამართული შერეული საკონტროლო კომისიის სხდომის საგანგებო მსჯელობის საგანი გახდა. სხდომაზე ე. კოკოითის სპეციალური განცხადება იქნა წაკითხული, რომელიც ქართულ მხარეს პროვოკაციის მონყოლაში ადანაშაულებდა. იმავე პოზიციას იცავდა ცხინვალის ხელისუფლების საგანგებო სიტუაციათა მინისტრი ბორის ჩოჩიევი. რაც შეეხება “სამხრეთ ოსეთის” პარლამენტის თავმჯდომარეს ზნაურ გასიევეს, თათბირის შემთხვევებზე სხდომაზე ქურთაში მომხდარ მოვლენებში ქართული მხარე

დაადანაშაულა და მას “ქართული მხარის მიერ მონეობილი უხეში პროვოკაცია” უწოდა. ანალოგიური ბრალდება დააფიქსირა “სამხრეთ ოსეთის” თავდაცვის მინისტრმა ანატოლი ბარანკევიჩმაც. იმავე თაობაზე საპასუხო სიტყვით გამოსულმა შიდა ქართლის სამხარეო პოლიციის უფროსმა ვოვა ჯუღელმა ბრალმდებლებს დასაბუთებული პასუხი გასცა. “პროვოცირებას ვერანაირად ვერ მოვახდენდით-განაცხადა მან,- რადგანაც ინცინდენტი ჩვენს ტერიტორიაზე მოხდა. სამხედრო ავტომანქანა ოსური სამხედრო ნიშნით შემოვიდა ჩვენს მიერ კონტროლირებად ტერიტორიაზე. რაც შეეხება ბარანკევიჩის განცხადებას, რომ ქურთას პოლიციის შენობას დაცხრილვის არანაირი ნიშნები არ ეტყობა, მინდა გითხრათ, რომ ეს არ შეესაბამება სიმართლეს. თუ სწორად გამიგებთ, მე საერთოდ არ მაინტერესებს მათ მიერ გაკეთებული განცხადება. იმ შემთხვევაში თუ ოსური მხრიდან კვლავ გახსნიან ცეცხლს, ანალოგიური მოხდება ჩვენი მხრიდან, თუმცა გაცილებით მეტის ლიკვიდაცია მოხდება. ეს ულტიმატუმი რჩება ძალაში და ყოველთვის ეგრე იქნება.”

რაც შეეხება ოსური მხარის მეორე ბრალდებას-თითქოს სოფელ ნიქოზის ზონაში ქართველებმა 1000 სამხედრო შენაერთი განალაგა, ამ საკითხთან დაკავშირებით შერეული სამხედრო ძალების სარდალმა მარატ კულახმეტოვმა კატეგორიული ფორმით უარყო. მისი თქმით, “ხაინდრავასთან ერთად, გუშინ სამშვიდობოების მონიტორინგის ჯგუფი სოფელ ნიქოზში რამდენჯერმე იყო ჩასული და შეიარაღებული ქართველები არსად უნახავს.”¹⁴

სოფელ ქურთაში მომხდარი ინცინდენტის საკითხთან მიმართებაში, გაზეთ “რეზონანსის” კორესპოდენტის თამთა ქარჩავასადმი მიცემულ ინტერვიუში შიდა ქართლის პროკურორმა გურამ ბაბუციძემ განაცხადა: “ჩვენ შევთანხმდით, რომ ერთობლივი ოპერატიული ინფორმაციის გაცვლა მოხდებოდა ჩვენსა და ოსურ მხარეს შორის. არ ვადასტურებ იმას, თითქოსდა ცხედრებს ადგილი შეუცვალეს. შემთხვევის ადგილი დაათვალიერეს როგორც ოსური, ისე ქართული მხარის პროკურატურის გამომძიებლებმა. შემთხვევის ადგილზე ვნახეთ სისხლის კვალი, ამოვიღეთ მასალები, დავათვალიერეთ აღნიშნული ავტომანქანა. დაღუპული ოსები გადაიტანეს ცხინვალის პროზექტურაში, სადაც მათ ჩაუტარდათ სასამართლო-სამედიცინო ექსპერტიზა. წინასწარი გამოძიებით დადგინდა, რომ პირველი გასროლა მოხდა სეპარატისტთა მხრიდან. ეს დასტურდება მონშეთა ჩვენებებით.”¹⁵

აღნიშნული საკითხისადმი ჩვენი მხრიდან ასეთი სიღრმისეული მიდგომა იმით არის განპირობებული, რომ მკითხველს ვაჩვენოთ თუ რა დონის მცდარ ინფორმაციაზე დაფუძნებულ ბრალდებებს უყენებდა ოსი სეპარატისტები ქართულ მხარეს. მეორე მხრივ, აუცილებლობას წარმოადგენდა გვეჩვენებინა, რა დადებითი შედეგის მოტანა შეეძლო

ამა თუ იმ სადაო საკითხთან მიმართებაში ორმხრივი (ქართულ-ოსური) საგამომძიებო კომისიის შექმნას და ერთობლივი მუშაობით სინამდვილის დადგენას. ამის საუკეთესო ნიმუშს წარმოადგენდა სოფელ ქურთაში მომხდარი ინცინდენტის ერთობლივი გამოძიების შედეგად ზემოაღნიშნული დასკვნის დადება. სამწუხაროდ, ასეთი ერთობლივი საგამომძიებო კომისიების შექმნაზე ოსური მხარე უმეტესწილად უარს აცხადებდა. მათი ეს ქმედება, ოსურ საზოგადოებაზე ერთგვარად იდეოლოგიურ ზემოქმედებაზე იყო გათვლილი და არა ჭეშმარიტების დადგენაზე, ან დამნაშაის ვინაობის გარკვევაზე და საზოგადოებისადმი უტყუარი ინფორმაციის მიწოდებაზე. ეს მანკიერი თვისება, ოსი სეპარატისტების ცნობიერებაში საფუძვლიანად ჩაიკირა და იგი დღესაც გრძელდება. მხედველობაში გვაქვს ქართველი ერისადმი უსაფუძვლოდ წაყენებული ბრალდება “ოსების გენოციდის” შესახებ. ამ საკითხთან მიმართებაში პროფ. შოთა ვადაჭკორიამ ვრცელი მონოგრაფია დაბეჭდა და დაინტერესებულ მკითხველს მისი გაცნობა ჩვენი ქვეყნის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში შეუძლია.¹⁶

ზემოაღნიშნული ბრალდებებით იყო დატვირთული ძარის გზაზე 2005 წლის 2 დეკემბერს მომხდარი ინცინდენტი. ოფიციალური ინფორმაციით, იმ ეტაპზე ძარის შემოვლით გზას ოსები აკონტროლებდა და ოსებისგან ამ კონტროლირებად ტერიტორიაზე სროლა ერთი საათის განმავლობაში გრძელდებოდა. ე. კოკოითის მიერ მოსკოვში პრესკონფერენციაზე გაკეთებული განცხადება და იმავე პრესკონფერენციის დამთავრებიდან რამდენიმე საათის შემდეგ, წინა ინფორმაციის საწინააღმდეგო ახალი ინფორმაციის გავრცელებით დადასტურდა, რომ ქართველებისადმი წაყენებულ ბრალდებასთან მიმართებაში, ოსური მხარე სრულფასოვნად არ იყო ჩამოყალიბებული. რაც შეეხება შერეული სამხედრო ძალების სარდალს მარატ კულახმეტოვს, გიორგი ხაინდრავასთან სატელეფონო საუბარში განაცხადა, რომ ძარას გზაზე მომხდარ ინცინდენტთან მიმართებაში არანაირ ინფორმაციას არ ფლობდა. ამ ფაქტს უკეთებდა რა ანალიზს გიორგი ხაინდრავა გაზეთ “რეზონანსისადმი” მიცემულ ინტერვიუში დასძენდა: “რაც შეეხება ძარას გზას, ამ გზას ისინი ყოველთვის როგორც საკუთარ გულ-ღვიძლს ისე უფრთხილდებოდნენ. ეს არის ერთადერთი გზა, რომლის საშუალებით მათ აქვთ შესაძლებლობა ქართული სოფლების გვერდის ავლით მოხვდნენ ცხინვალში. მე ვგულისხმობ შეიარაღებას და ტექნიკას, რომელიც იქედან შემოედინება.” აღნიშნულ ფაქტთან დაკავშირებით, უფრო დაზუსტებული და კონკრეტული ინფორმაცია მიიწოდა მკითხველ საზოგადოებას გურამ ვახტანგიშვილმა. მისი ინფორმაციით “შეტაკება მოხდა “სახალხო ლაშქარსა” და კოკოითის სპეცრაზმს შორის. როგორც მე მაქვს ინფორმაცია, რაღაცა ტვირთი ვერ გაიყვეს. ის, რასაც ოსური

მხარე ამბობს, რომ თითქოსდა სროლები ქართული სოფლების მხრიდან მიმდინარეობდა ძარას მიმართულებით, ეს არის სრული აბსურდი. ძარა ისეთ ადგილას მდებარეობს, რომ იქ ჩვენები ვერანაირად ვერ უდგებიან.”

ქართველების მიერ ამ საკითხთან მიმართებაში ოსური მხარისადმი შეთავაზებულ ერთობლივ- ქართულ-ოსური საგამოძიებო ჯგუფის შექმნას, ოსმა სეპარატისტებმა უარით უპასუხა. საფიქრებელია, რომ ე. კოკოითის ხელისუფლებამ ჭეშმარიტების დადგენას თავი შეგნებულად აარიდა.

ჩვენს მიერ ზემოთ მოტანილი ფაქტების ანალიზიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ: 1) ვარშავის ხელშეკრულების მონაწილე და ბალტიისპირეთის სახელმწიფოებზე პრეტენზიების მოხსნის სანაცვლოდ (მალტის გარიგება 1989 წლის 2-3 დეკემბერი), სსრ კავშირის შემადგენლობაში დარჩენილ რესპუბლიკებზე მ. გორბაჩოვისადმი შეუზრუდავი უფლებების მიცემა, მაქსიმალურად გათვალისწინებას საჭიროებდა. არსებული რეალობა, საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენლებს მაკიაველიზმისა და ტალეირანის მეთოდების სინთეზით დატვირთული პოლიტიკური კურსის გატარებას ავალდებულებდა.

ი. ოქრუაშვილის მხრიდან ცხინვალის რეგიონთან მიმართებაში “კუნთების თამაშით” ოს სეპარატისტებზე ზემოქმედების მცდელობა, ოს-ქართველთა განახლებულ საომარ მოქმედებებში რუსეთის ჩართულობის მაღალი ალბათობიდან გამომდინარე შეცდომას წარმოადგენდა.

2) საქართველოს ხელისუფლებისგან როკის გვირაბის ჩამკეტი ან მასზე კონტროლის მექანიზმის ამოქმედების მუქარანარევი ოფიციალური გა-

ცხადებები, საზოგადოებაზე იდეოლოგიურ-ფსიქოლოგიურ ზემოქმედებად და გარკვეული დოზით, ოსი სეპარატისტებისადმი თავდაცვითი ღონისძიებების გატარებაზე ბიძგის მიმცემ ფაქტორად უნდა შეფასდეს.

“სამხრეთ ოსეთის” თავდაცვის მინისტრის ა. ბარანკევიჩისგან ცხინვალზე ქართული ჯარის ზამთარში თავდასხმის გეგმის გახმოვანება და ამ ფაქტისადმი საქართველოს შესაბამისი უწყების დუმილი, ლეგიტიმურ კითხვებს აჩენს: ა) აღნიშნული ბრალდებითი გეგმა, რუსი სამხედროების მიერ იყო შედგენილი და ოს-ქართველთა მოლაპარაკებების ჩიხში შეყვანას ისახავდა მიზნად თუ ბ) საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს შესაბამისი დეპარტამენტიდან მოიპარეს. ამ კითხვებზე დასაბუთებული პასუხის გაცემის აუცილებლობას, გაეროს 61-ე სესიაზე მ. სააკაშვილის მიერ ოსი სეპარატისტების წინააღმდეგ საომარი მოქმედებების შესაძლო დაწყების გახმოვანების ფაქტი იძლევა.

3) საქართველოს ხელისუფლების საომარი რიტორიკა დაედო საფუძვლად ოსი სეპარატისტებისგან “სახალხო ლაშქარის” შექმნას და ცხინვალის გარშემო სტრატეგიული სიმაღლეების დაკავებას. იმავე რეგიონში თავისუფლად მოქმედი აცამაზ კოჩიევის კრიმინალური დაჯგუფების “აბარონას” და სხვათა დანაშაულებრივი ქმედებების შესასწავლად, საქართველოს წარმომადგენლებისგან ქართულ- ოსური ორმხრივი საგამოძიებო კომისიის შექმნაზე, ოსი სეპარატისტებისგან კატეგორიული უარი, სიმათლის არდადგენაზე და ოსური საზოგადოების წინაშე ქართული მხარის ცალმხრივად დადანაშაულების შესაძლებლობის დატოვებაზე იყო გათვლილი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. პ. მამრადე. ავანტურა. 08. 08. 08. თბილისი. 2012 წელი. გვ. 12
2. დ. ჯოჯუა. რუსეთის სამხედრო ინტერვენცია საქართველოში. 2008 წლის აგვისტოს ომი და მისი შედეგები. თბილისი. 2010 წელი. გვ. 70
3. გაზ. “მთელი კვირა”. 2005 წ. 11 ივლისი. № 180
4. გაზ. “ჯორჯიან თაიმსი” 2006 წ. 12 ოქტომბერი. № 40
5. იქვე
6. გაზ. “საქართველოს რესპუბლიკა” 2006 წ. 6 სექტემბერი. № 175
7. გაზ. “რეზონანზი” 2005 წ. 13 დეკემბერი. № 335
8. ბრძოლა ორ ფრონტზე- საქართველოში დაგეგმილი ომის რუსული გეგმა.
9. გაზ. “საქართველოს რესპუბლიკა”. 2006 წ. 7 სექტემბერი. № 176
10. გაზ. “საქართველოს რესპუბლიკა”. 2006 წ. 6 სექტემბერი. № 175
11. გაზ. “საქართველოს რესპუბლიკა”. 2006 წ. 7 სექტემბერი. № 176
12. გაზ. “რეზონანზი” 2005 წ. 1 დეკემბერი. № 323
13. გაზ. “მთელი კვირა” 2005 წ. 19 დეკემბერი. № 341
14. გაზ. “რეზონანზი” 2005 წ. 1 ივნისი. № 140
15. იქვე
16. შ. ვადაჭკორია. “ოსების გენოციდის” მითი და 1918- 2022 წლების ისტორიული სინამდვილის პარადიგმები. თბილისი. 2023 წ.

THE PROCESS AND STRUCTURE OF POLITICAL AND SOCIAL SCIENTIFIC RESEARCH IN POLITICAL AND SOCIAL STUDIES

Nato Gurgeni

PhD Student of Fudan University

School of International Relations and Public Affairs

ABSTRACT

The scientific article is dedicated to a current methodological issue—the scientific process and architectonics in political and social research. In political and social studies, architectonics and the scientific process are essentially the manifestation of researchers' maximum activity in accumulating and studying knowledge in the field of the humanities. Substantively, the scientific process and structure (architectonics) of research constitute a scientific-methodological paradigm of politics and society. The research process in scientific studies, by its nature and content, should be as refined and developed as possible in accordance with a predetermined architectonic framework. For the research process and its corresponding architectonics to proceed correctly, it must align with one of the main attributes of political and social research—structural components and key characteristics. During the research process, the author must clearly define the subject and object of the scientific inquiry and specify the main paradigm of the phenomenon under study. This will enable the researcher to determine the foundation and model of the research and also to formulate the scientific hypothesis. In the course of the research, the collection, processing, analysis, and interpretation of empirical data also play a significant role. In the concluding part of the research, it is mandatory to present the results, recommendations, and the consistency and validation of the conclusions with the previously established scientific hypothesis.

Key words: Politics, Society, Research Process, Research Architectonics, Paradigm, Interpretation

**პოლიტიკისა და სოციუმის სამეცნიერო
კვლევის პროცესი და არქიტექტონიკა
პოლიტიკურ და სოციალურ კვლევებში**

ნატო გურგენიძე

ფუტანის უნივერსიტეტის
საერთაშორისო ურთიერთობებისა და
საზოგადოებრივ საქმეთა სკოლის დოქტორანტი

ანოტაცია

სამეცნიერო სტატია ეძღვნება აქტუალურ მეთოდოლოგიურ პრობლემას - სამეცნიერო პროცესი და არქიტექტონიკა პოლიტიკურ და სოციალურ კვლევებში. პოლიტიკურ და სოციალურ კვლევებში არქიტექტონიკა და სამეცნიერო პროცესი სხვა არაფერია, თუ არა მეცნიერთა მაქსიმალური აქტივობის

გამოვლინება ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დარგში ცოდნის დაგროვებასა და შესწავლაში. შინაარსობრივად კვლევის მეცნიერული პროცესი და სტრუქტურა (არქიტექტონიკა) არის პოლიტიკისა და სოციუმის სამეცნიერო - მეთოდოლოგიური პარადიგმა. სამეცნიერო კვლევებში პროცესი თავისი ბუნებით და შინაარსით მაქსიმალურად უნდა იყოს დახვეწილი და დამუშავებული წინასწარ განსაზღვრული არქიტექტონიკის შესაბამისად. იმისათვის, რომ კვლევის პროცესი და მისი შესაბამისი არქიტექტონიკა სწორი მიმართულებით წარიმართოს, ის უნდა შეესაბამებოდეს პოლიტიკური და სოციალური კვლევის ერთ-ერთ მთავარ ატრიბუტს - სტრუქტურულ კომპონენტებსა და ძირითად მახასიათებლებს. კვლევის პროცესში ავტორმა აუცილებლად უნდა განსაზღვროს სამეცნიერო კვლევის საგანი და ობიექტი, დააკონკრეტოს შესწავლილი ფენომენის ძირითადი პარადიგმა. ეს საშუალებას მისცემს მკვლევარს განსაზღვროს კვლევის საფუძველი, მოდელი, ასევე ჩამოაყალიბოს კვლევის სამეცნიერო ჰიპოთეზა. კვლევის პროცესში ასევე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ემპირიული მასალის შეგროვება, დამუშავება, ანალიზი და ინტერპრეტაცია. კვლევის დასკვნით ნაწილში სავალდებულო რეჟიმში უნდა იყოს წარმოდგენილი - შედეგები, რეკომენდაციები, ასევე დასკვნის შესაბამისობა და დადასტურება ადრე ჩამოყალიბებულ სამეცნიერო ჰიპოთეზასთან.

საკვანძო სიტყვები: პოლიტიკა, სოციუმი, კვლევის პროცესი, კვლევის არქიტექტონიკა, პარადიგმა, ინტერპრეტაცია

* * * *

In everyday life, people acquire “knowledge” through various means and directions. Science is one of the ways to acquire knowledge. This type of knowledge is based on reasoning and experience. The acquisition of knowledge is directly linked to individuals' activities; this type of activity is carried out by researchers. Therefore, the research process is a general system of activities and represents the paradigm of scientific research. The foundation of modern political science and sociology is knowledge. It is obtained through a methodology characteristic of the scientific process and differs radically from the information derived from myths, intuition, beliefs, or opinions and data provided by authority figures. Scientific knowledge has a range of characteristics, among which the most important is empirical verifica-

tion, which involves validating the validity (or reliability) of arguments through objective observation. In the research process, a scientist of politics and society observes, collects data, sources, and existing specialized and specific literature on phenomena such as elements of social policy, events, processes, and facts like elections, referendums, political protests, military aggression, annexation, the use of soft or hard power, and others. The researcher must describe, analyze, and explain the nature and essence of their observations as accurately as possible. These are significant and determining factors. Thus, we can conclude that the research process and its architectonics represent a complex and multifaceted paradigm. The research process consists of seven main parts, which are organically interconnected and integrated with each other:

- Identifying the problem of the phenomenon under study;
- Formulating, developing, and analyzing a testable hypothesis;
- Applying the appropriate research design;
- Scientifically measuring the phenomenon under study;
- Collecting and analyzing data;
- Studying existing sources, literature, and information;
- Generalization and interpretation.

The main characteristic of the research process is its cyclical nature. It typically begins with the identification of a problem and concludes with an attempt to generalize empirical data. The generalization that completes one cycle leads to the next cycle. This cyclical process continues uninterrupted, reflecting scientific progress.¹ Thus, the research process is characterized by a corresponding logical chain and a cyclical mechanism.

An important and defining aspect of the research process is the following effective feature: this mechanism typically allows for the successful identification and correction of potential errors from previous studies. Through empirical research and based on scientific hypotheses, researchers aim to verify existing generalizations and results. If the generalizations are rejected, then the formulation and scientific verification of a new hypothesis becomes necessary. Based on new generalizations and interpretations, the research operations must be reassessed, which helps to uncover errors in the operations of previously conducted research. Ultimately, these procedures facilitate the improvement of research outcomes. The correction phase—the process—can be conducted at an accelerated or slowed pace, potentially requiring more time. This process is also characterized by a moderate pace, during which both negative and positive aspects become apparent. Thus, the research

1 Nachmias, D., & Nachmias, C. (1987). Research methods in the social sciences. New York: St. Martin's Press, 1376.

process has its specific essence, nature, regularities, characteristic features, and logic. This existing structure must be understood and considered by the scientist in the course of scientific activity.

The research process is also characterized by several key stages that are essential for all research activities of a scientific-practical nature, regardless of the geographical location of the research (where geographically the research is conducted), the scope and quantity of objects under study (whether in large or small organizations), or the practical or functional purpose of the research (for socio-economic or political objectives). These stages essentially reflect the steps necessary for conducting research and obtaining results—from selecting the research subject (topic) to writing the research report (dissertation, thesis, or presentation). A comprehensive research process should include the following elements:

- Selection of the research topic;
- Literature search;
- Preliminary description and characterization of the research issue;
- Review of the literature;
- Definition of the research topic;
- Development of the plan and formulation of directions;
- Data collection;
- Data processing, analysis, and interpretation;
- Evaluation of the results;
- Formulation of general conclusions;

This is a methodological model of the research process, in which each stage logically follows from the previous one. However, it should be noted that the research process does not always and cannot always proceed according to the presented scheme, as it may be necessary to make adjustments at a certain stage for specific reasons. In order for the process to be as effective as possible and to avoid frequent corrections, it is necessary and beneficial to conduct so-called preliminary research, which should be carried out before the full project is executed and the research process is carefully prepared.²

It is advisable for a researcher to start the research process as early as possible. Upon initiation, the researcher should determine what empirical data will be needed for the research, the quantity of the required data, assess whether the collected data might be characterized by one-sided tendencies, and if such tendencies are negative, how they can be neutralized, and so on. At the same time, the researcher must assess how difficult it will be to collect the appropriate information needed to answer the research question. At the beginning of the research process, the researcher should also establish whether the phenomenon has been previously studied.

2 Bagaturia, G., Bagaturia, O., Doghonadze, Sh., & Iashvili, G. (2019) Fundamentals of research methods in the process of public administration, Publishing House "Technical University." Tbilisi

and if so, how the issues of validity and reliability were addressed (whether the level of validity was measured).

Thus, from the very start of the research process, the researcher should ask questions like 'how much,' 'when,' 'why,' and 'where.' Through various sources (internet materials, the press, specialized relevant literature, ongoing archives), the researcher should seek out the results of prior studies, claims, and arguments that they disagree with or find inaccurate, biased, and unreliable. All of this should be carried out through the verification of the existing scientific hypothesis; the purpose of the process is to verify the empirical data of a particular author, and as a result, either confirm or refute the validity of the phenomenon under study. It would be effective and impressive if, during the research process, the researcher finds several studies whose results conflict with one another. In such cases, the researcher should identify the nature and cause of the conflict and establish their own position, approach, or viewpoint.

In order for this part of the research process to be successfully implemented, it is advisable for the researcher to take another scientific step: to explain/define the phenomenon under study – to describe and characterize the research subject. Offering an explanation involves identifying the political and social phenomenon. This action will allow the researcher to perform a primary, subsequent, and prospective explanation, characterization, and systematic analysis of the phenomenon being studied. Therefore, the primary, subsequent, and prospective description and characterization of the research subject are of utmost importance in the research process. This stage is closely related to defining the research topic and the direction of future research since 'if you cannot describe what you are doing, then you do not know what you are doing.'

Thus, in the execution of a scientific paper, the research process must be as refined as possible, accompanied by proper structuring. The research process can be envisioned as a process with a general algorithm. Typically, it corresponds to the quantitative research method; however, in many cases, a qualitative method is used to clarify/define the nature and characteristics of the research process. It should be noted that an algorithm is a complex systematic description (explanation) of scientific actions, within which the phenomenon is studied in a sequential manner to achieve the set goals and fulfill the tasks.

One of the main attributes widely recognized as confirming the correct direction of the research process is the introduction of the paper. Thus, all types of scientific papers require a proper and refined introduction, which presents the relevant components of the research. The main function and purpose of the introduction of a scientific study are to provide a clear understanding to the reader and interested parties about the topic or problem

(phenomenon). A proper, comprehensive introduction of a paper is distinguished by its complex and multifaceted structure.

Structural Components and Characteristics of the Introduction:

- A brief overview of the research project;
- Relevance of political and social phenomena;
- Formulation of the research problem;
- Research objectives and tasks;
- Subject and object of the paper;
- Formulation of the research hypothesis;
- Review of existing sources and literature (current state of research on the topic);
- Theoretical basis of the research (theoretical foundations of the study);
- Research methodology (use of specific methods in social and political sciences);
- Novelty of the scientific research (innovation);
- Theoretical-practical and utilitarian significance of the research;
- Discussion of the terms used in the paper;
- Volume and structure of the paper.

RESEARCH RELEVANCE

- Why is this issue (raised in the topic) important?
- For whom and for what is it important?
- Is the issue interdisciplinary? (If so, justify.)
- What scientific data is available on this specific issue?
- What remains unaddressed and needs clarification?
- How can your paper relate to the existing knowledge and scientific data?

FORMULATION OF THE RESEARCH PROBLEM

The selection of the research problem depends on the researcher's range of interests, the dissertation topic, and the type of research.

RESEARCH GOALS AND OBJECTIVES

The research goal can be considered the general purpose of the dissertation topic. For example, the goal of the research may be to define, discover, or investigate something. A research paper may have one or multiple goals. Each goal should be broken down into objectives. Research objectives are the specific steps the researcher has taken or will take to achieve the research goal. The goals and objectives of the research must be clear, specific, and should clearly reflect the nature and essence of the phenomenon under study.

SUBJECT AND OBJECT OF THE RESEARCH

The researcher must be fully aware of what is being studied, how the object of the research is characterized, and within what scope and limits the subject of the research is conducted. This information should be present-

ed in the introduction as one of its key characteristics.

FORMULATION OF THE RESEARCH HYPOTHESIS

One of the important parts of the research process is the correct formulation of the hypothesis. A hypothesis is a presumed answer to the research problem, but it is expressed clearly through a defined relationship between independent and dependent variables. A hypothesis is a tentative answer that can be either confirmed or refuted. It must be empirically tested. After formulation, it must be thoroughly verified. If the existing hypothesis is not confirmed and is refuted, the researcher should develop a new hypothesis, which, if accepted, will contribute to scientific knowledge. Adequate and convincing testing of the hypothesis is facilitated by its proper formulation. A correct hypothesis provides a solid foundation for the researcher in making further decisions during the research process, while an incorrectly formulated hypothesis leads to errors and results in negative or inaccurate outcomes.

SEARCHING FOR AND REVIEWING LITERATURE

Once the research topic is established, comprehensive information about the essence of the research subject must be gathered to exclude the existence of similar studies. Information can be sourced from scientific papers, various publications, print and electronic media, and archival materials. Additionally, it is not advisable to use Wikipedia as a resource in the paper. In the literature review, the following should be addressed:

- Review scientific sources related to the specific topic;
- Engage in dialogue/debate with other researchers;
- Develop the author's own position (viewpoint, approach).

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE RESEARCH

This involves defining the theoretical basis upon which the paper is built.

RESEARCH METHOD

This section explains why the selected methods and techniques are appropriate for the research. It should also justify why the researcher chose these methods over others.

SCIENTIFIC NOVELTY AND THEORETICAL-PRACTICAL SIGNIFICANCE OF THE PAPER

- What scientific novelty does the paper contain and highlight?
- What will the paper present that has not been revealed in previous research?
- It is important to emphasize who will find the research necessary, interesting, and who will use it.

DEFINING THE PHENOMENON

OF THE RESEARCH

The process of defining the research phenomenon should be carried out by focusing on the research questions. For example, if a researcher is studying the social system of a country, they should first focus on social policy and its components, and then shift the focus to the specific elements of this phenomenon, for example:

- On social policy as a public theory and practice;
- On the subject, object, and subjects of social policy;
- On the social structure of society (stratification);
- On the nature of social transformation and contemporary trends;
- On social security and government policies aimed at ensuring it;
- On the labor market, unemployment, and employment policy;
- On issues related to labor remuneration regulation and their solutions;
- On the social insurance system and its reform issues;
- On indicators of social policy effectiveness related to the population's standard of living;
- On social partnership as a key direction for the implementation of social policy;
- On social policy in foreign countries;
- On the strategy and priorities of social policy in the state.

The focus should be similarly applied to other issues in political science. For example, the political system of a country should be scientifically studied as a whole, and then attention should shift to its components and structural elements, for example:

- Paradigms of the political system of society;
- Classification of political systems;
- The role of the state in the political system;
- Reform, modernization, adaptation, and transformation of the political system, including strategies, mechanisms, and resources for modernization;
- Legal paradigms of the political system of society;
- Improvement of the political system in the state and development of constitutionalism;
- Local governance and self-government within the political system;
- Political systems in foreign countries;
- The global political system.

Thus, a researcher should undertake research planning, which is a crucial part of the research process (developing the research plan and direction). The paradigm of the phenomenon to be studied must be defined, as it determines the nature of the research. A paradigm represents a set of theoretical and methodological guidelines that shape scientific investigation at a given time. The research paradigm addresses questions such as: What? Where? When? How? and Why? It defines the research subject, field, timing, and techniques—essen-

tially, where, when, and how the investigation should be conducted. Together, the answers to these questions form the methodology—the collection of methods used to conduct the specific research.

One indispensable component of the scientific research introduction is the innovation or novelty of the paper. In this section, the researcher should provide objective information on the level of study of the phenomenon under investigation. It should be clarified what type and volume of information characterized the research object before the author's study and what the researcher plans for its future examination. Analyzing the phenomenon requires a complex, systematic approach. When analyzing the novelty of the paper, the researcher should determine whether the dominant focus is on the innovation process or the innovation result. Which aspect is prioritized in the research? In our view, both components of novelty should be equally reflected in the introduction. Finally, the paper should also include a conclusion, a list of references, and appendices.

CONCLUSION

The research process is a structured approach to acquiring scientific knowledge, underpinned by empirical verification and a methodical framework. It is grounded in the activities of researchers who observe, collect data, and analyze phenomena across various fields such as political science and sociology. This process involves several interconnected stages that form a comprehensive system of scientific inquiry.

Initially, researchers identify the problem or phenomenon they wish to study. This involves understanding the scope and nature of the issue at hand. Next, they formulate hypotheses—testable statements or predictions based on existing knowledge and preliminary observations. This is followed by designing a research methodology, which outlines the procedures and techniques to be used in the investigation.

Measurement is a critical stage where researchers quantify the variables involved in the study. Accurate data collection and analysis follow, providing insights into the phenomena being investigated. Researchers then review existing literature to ensure their study addresses gaps and builds on prior knowledge. This stage involves synthesizing information from various sources to contextualize the research within the broader academic discourse.

Generalization and interpretation involve drawing conclusions from the collected data and determining their implications. This cyclical process, where each completed cycle leads to new questions and further investigation, reflects the dynamic nature of scientific inquiry. As new data and insights emerge, researchers

refine their hypotheses and methodologies, continually improving the accuracy and relevance of their findings.

A crucial part of the research process is the introduction of the research paper or study. This section provides an overview of the research project, its relevance, objectives, and the research problem. It also includes the formulation of the hypothesis, a review of existing literature, and an explanation of the theoretical and practical significance of the research. The introduction sets the stage for the study by outlining its contribution to existing knowledge and its potential impact.

Effective research requires careful planning and preliminary investigations to identify potential biases and ensure a robust approach. The research paradigm—encompassing the theoretical and methodological guidelines—shapes the investigation and determines the scope, timing, and techniques employed.

In summary, the research process is a complex, cyclical endeavor that integrates various stages of scientific inquiry. It demands a thorough understanding of the research topic, a well-defined methodology, and a careful consideration of the theoretical and practical implications of the findings.

REFERENCES:

1. Bennett, A., Barth, A., & Rutherford, K. R. (2003). Do we preach what we practice? A survey of methods in political science journals and curricula. *PS: Political Science & Politics*, 36*(3), 373-378.
2. Eckstein, H. (2000). Case study and theory in political science. *Case study method**, 119-164.
3. Johnson, J. B., Reynolds, H. T., & Mycoff, J. D. (2015). *Political science research methods**. CQ Press.
4. Laitin, D. D. (1995). Disciplining political science. *American Political Science Review*, 89*(2), 454-456.
5. Lowndes, V., Marsh, D., & Stoker, G. (Eds.). (2017). *Theory and methods in political science**. Bloomsbury Publishing.
6. McNabb, D. E. (2015). *Research methods for political science: Quantitative and qualitative methods**. Routledge.
7. Parker, J. (2010). Undergraduate research-methods training in political science: A comparative perspective. *PS: Political Science & Politics*, 43*(1), 121-125.
8. Patten, M. L. (2016). *Understanding research methods: An overview of the essentials**. Routledge.
9. Pennings, P., Kleinnijenhuis, J., & Keman, H. (2005). *Doing research in political science: An introduction to comparative methods and statistics**.
10. Thies, C. G., & Hogan, R. E. (2005). The state of undergraduate research methods training in political science. *PS: Political Science & Politics*, 38*(2), 293-297.

**ისლამის წარმოშობა და მისი გავრცელების
ძალმომგებიანი ფორმები**

ვიქტორ რაზმაძე
სტუ-ს დოქტორანტი

საგანგებო

დოკუმენტურ მასალაზე და სამეცნიერო ლიტერატურაზე დაყრდნობით, ნაშრომში დასაბუთებული ფორმითაა ნაწმოდგენილი:

1. „ზეციურმა ხმებმა“ და ხილვებმა, მუჰამედი „ალაჰის მოციქულობის“ პრეტენზიის გაცხადებამდე მიიყვანა. მის ქადაგებებში, სამი ძირითადი ფუნდამენტური მოთხოვნა იყო დასმული: ა) მონოთეოზმის ერთგულება და კანონის უზენაესობის დაცვის აუცილებლობა; ბ) სიკეთის ქმნალობა და ბოროტების წინააღმდეგ ბრძოლა; გ) რელიგიური ლოცვა და მონაწილეობის გაღებით ქვრივ-ობლებიდან დახმარება. ამ პრინციპების დაცვა მუჰამედს, ადამიანების ხსნის ერთადერთ საშუალებად მიაჩნდა;

2. ქალაქ მედინაში მუჰამედის გადასვლამ და ოფიციალურად „ალაჰის მოციქულად“ აღიარებამ, მის პოლიტიკურ ფიგურად ჩამოყალიბებას დაუდო სათავე. „მედინას ხელშეკრულებით“, იგი ქალაქის თემის რელიგიური და პოლიტიკური უფლებებით აღჭურვილ ხელმძღვანელად გამოცხადდა. მუჰამედის დაპყრობითმა ომებმა, რომელიც „წმინდა ომის“ – ანუ ჯიჰადის სახელწოდებით მიმდინარეობდა, მის პოლიტიკურ ცხოვრებაში განსაკუთრებული ადგილი დაიკავა. „წმინდა ომის“ იდეოლოგიის ნილბითა და ძალმომრეობაზე დაფუძნებული უმკაცრესი იძულებითი მეთოდების შემოღებით, მან არაბი ტომების მასობრივი ისლამიზაცია მოახდინა. მუჰამედის მხრიდან განხორციელებულმა ამ წარმატებულმა ღონისძიებამ, არაბთა მუსლიმური სახელმწიფოს შექმნის დასაყრდენ საფეხურს დაუდო სათავე;

3. არაბული სახელმწიფოს დაპყრობითი ომების შედეგად, ისლამიზაციის იძულებითი გავრცელების არეალში საქართველოს მოქცევა და მართლმადიდებლობის წინააღმდეგ ბრძოლა, გამოკვეთილი ფორმით ქართულ სასულიერო მწერლობაში აისახა. ქართველი მწერლების წინაშე იმ გზებისა და შესაძლებლობების ძიების საკითხი დადგა, რომელიც ერს ძალდატანებითი ისლამიზაციისგან და ეროვნული გადაგვარებისგან იხსნიდა.

ISLAM ORIGINATION AND DISSEMINATION FORCIBLE FORMS

Victor Razmadze
Phd student of GTU

RESUME

Based of documentary materials and scientific references, the following is represented in this paper in the substantiated form:

1) "Celestial voices" and visions caused Mohammed to claim "Allah apostleship". Three fundamental demands were stated in his sermons: a) monotheism loyalty and law supremacy compliance necessity, b) goodness creativity and struggle against evil, c) religious prayers and mercy and help towards widows and orphans. Mohammed considered these three demands compliance should serve as the human savior primary means.

2) Mohammed moving to city of Medina and his official recognition as “Allah apostle”. Mohammed establishment as a political figure began with “Medina agreement”, he was recognized as the city community head possessing religious and political rights. The aggressive wars, which were implemented by Mohammed under name of “saint wars” i. e. Jihad occupied very significant role in his political life. Disguised under “the saint war” ideology and with very cruel forcible methods based on violence, he implemented massive islamization of Arabic tribes. This successful activities made by Mohammed became basic for an Arab Islamic state establishment.

3) The aggressive wars implemented by the Arab Islamic state, which resulted in attempts of Georgia islamization forcible dissemination and fight against Orthodoxy was reflected in the Georgian ecclesiastic literature. Georgian writers considered the issue for ways and opportunities search to save the nation against forcible islamization and the national degradation.

თანამედროვე მსოფლიოს დომინანტი რელიგიებიდან (ბუდიზმი, ქრისტიანობა, ისლამი), ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი ისლამს უჭირავს. ამ მიმართულებით ჩვენი ინტერესი იმიტაც არის განპირობებული, რომ შუა საუკუნეების და შემდგომი

პერიოდის საქართველოს სახელმწიფოებრივი არსებობის ისტორიული პროცესები, ძირითადად ისლამურ სამყაროსთან ურთიერთობის ფონზე მიმდინარეობდა. მხედველობაში გვაქვს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის დასარღვევად

და ქართული მართლმადიდებლური სარწმუნოების უარსაყოფად, ისლამის პოლიტიკურ იარაღად გამოყენების მცდელობა. ამ მიმართულებით განუხლებ პრაქტიკულ საქმიანობას და ისლამის იდეოლოგიის ერთ-ერთ სახეობად დამკვიდრებას, მუჰამედმა დაუდო სათავე. ამ ისტორიული ფაქტიდან გამომდინარე, დღემდე არსებულ სამეცნიერო ლიტერატურაზე დაყრდნობით შევეცდებით დასაბუთებული ფორმით წარმოვჩინოთ: 1) მუჰამედის როლი ისლამის, როგორც რელიგიური მიმდინარეობის დამკვიდრების საქმეში; 2) მუჰამედის დამსახურება არაბული ტომების გაერთიანებისა და არაბული მუსლიმანური სახელმწიფოს შექმნაში; 3) მუჰამედი, როგორც პოლიტიკური ფიგურა.

ჩვენს მიერ დასმული საკითხებისადმი სრულყოფილი პასუხის გაცემის მიზნით, აუცილებლობას წარმოადგენს, თუნდაც ზოგადი ფორმით შევეხოთ იმ გარემოს, რომელმაც მუჰამედზე განსაკუთრებული გავლენა მოახდინა. მხედველობაში გვაქვს მისი ახალგაზრდობის წლები და რაც მთავარია, „ალაჰის მოციქულად“ და პოლიტიკურ მოღვაწედ ჩამოყალიბების განმაპირობებელი მიზეზების ახსნა. მუჰამედის ბიოგრაფიის მკვლევართა მიერ მოტანილი მონაცემების მიხედვით, იგი არაბეთის ერთ-ერთ პატარა ქალაქ მექაში 570 წელს დაიბადა. მისი გენეტიკური წარმომავლობა, კურაიშის ტომის შაჰინთა გვარს უკავშირდება. დღემდე შემორჩენილი ისტორიული წყაროების მიხედვით, ახალგაზრდობის პერიოდში მუჰამედი მექაში ეწეოდა კულტურულ და კომერციულ საქმიანობას. იმავე მასალებით ისიც დადასტურებულია, რომ 610 წლიდან, ხილვების დანყებასთან ერთად, მუჰამედს „ზეციური ხმებიც“ ჩაესმოდა. მკვლევართა აზრით, აღნიშნულმა ფაქტორებმა განსაზღვრა მუჰამედის შინაგან ცნობიერებაში „ალაჰის მოციქულობის“ თავის-თავზე აღების პასუხისმგებლობა.

სამეცნიერო ლიტერატურით დადასტურებულია, რომ მუჰამედის „გამოცხადებებში“, განსაკუთრებით წინა პლანზე იყო წამოწეული: 1) ერთი ღმერთისადმი (მონოთეიზმისადმი) ერთგულება და კანონის უზენაესობის დაცვა; 2) რელიგიური ლოცვა, მონყალების გაღება, ღარიბთა და ქვრივ-ობოლთა მიმართ ქველმოქმედების განევის აუცილებლობა; 3) სიკეთის ქმნალობა და ბოროტების წინააღმდეგ ბრძოლა. იმავე „გამოცხადებების“ მიხედვით, აღნიშნული მოთხოვნების შესრულება, ადამიანთა ხსნის ერთადერთ საშუალებად იყო მიჩნეული.

მუჰამედის წინასწარმეტყველური და ჰუმანიზმის იდეებით გამსჭვალული საჯარო ქადაგებები 613 წლიდან იწყება. ცნობილი ფაქტია, რომ მექა, იმ პერიოდში არაბეთის მნიშვნელოვანი საეკონომიკური ცენტრის პარალელურად, წარმართულ საკულტო ქალაქსაც წარმოადგენდა. უდიდესი ძალისხმევა დასჭირდა მუჰამედს, რათა მშობლიური ქალაქის

მცხოვრებლებზე, თავისი ქადაგებით ზემოქმედება მოეხდინა. მის წინაშე წარმოქმნილი სირთულეები შემდეგი ძირითადი ფაქტორებით იყო განპირობებული: 1) რამდენადაც მექას მოსახლეობის უმეტეს ნაწილს კურაიშიანთა ტომი შეადგენდა, მაშინდელი ტრადიციისდა მიხედვით, ტომში შემავალ თითოეულ გვარს თავისი წარმომადგენელი ყავდა; 2) მექაში მოქმედ ტომთა კავშირებს კურაიშიანთა ტომთან ახლო ურთიერთობა გააჩნდა და საერთო ინტერესების დასაცავად ერთად გამოდიოდნენ (1, 51); 3) საზოგადოების ყოველი წევრის ინტერესების დაცვას, საერთო საჯარო კანონების მაგვიარად, გვაროვნულ-ტომობრივი კავშირები ახდენდა. (2, 89)

ჩემს მიერ მოტანილი ფაქტები იმის დადასტურებაა, რომ მექაში სახელმწიფოებრივი სტრუქტურები არ არსებობდა და ბუნებრივია, ასეთ პირობებში მისი მცხოვრებლებისთვის ერთპიროვნული მმართველობის პრინციპი მიუღებელი იყო. ეს გარემოება, მუჰამედმა პირველ ეტაპზე მაქსიმალურად გაითვალისწინა და შეეცადა, მექას მცხოვრებლების წინაშე უბრალო მქადაგებლის როლში წარმოჩენილიყო. ისიც საყურადღებოა, რომ იგი თავისი საქმიანობის საწყის ეტაპზე, სხვა მონოთეისტური რელიგიებისადმი (იუდაიზმი, ქრისტიანობა), არდაპირისპირების მიზნით, ისლამს ცალკე არ გამოყოფდა. ძირითად ყურადღებას კერპთაყვანისმცემლობისა და წარმართობის წინააღმდეგ ბრძოლას უთმობდა. ისიც ანგარიშგასანევია, რომ მუჰამედის რელიგიური საქმიანობა, ისლამის იძულებით მიღებას არ ითვალისწინებდა. მისი პირველი ქადაგებები, „გაფრთხილებისა და დარწმუნების“, პრინციპს ემყარებოდა. (3, 93) აღნიშნული პრობლემატიკის საკითხებთან მიმართებაში გამოქვეყნებულ სამეცნიერო ლიტერატურაში დადასტურებულია, რომ მექას პერიოდის მუჰამედის მოღვაწეობაში, რელიგიური ფაქტორი სჭარბობდა პოლიტიკურს. მართალია, იმ დროინდელი არაბებისთვის რელიგიური რწმენა უცხო არ იყო, მაგრამ გაკვირვებას იწვევდა მათ წიაღში გაზრდილი საზოგადოების რიგითი წევრის მუჰამედის მხრიდან ღმერთის, ალაჰის მოციქულობის მოულოდნელად გამოცხადების პრეტენზია. ამ ფაქტში, არაბებმა, მუჰამედის ერთპიროვნული მმართველობის იდეა დაინახეს. ამ გარემოებამ განსაზღვრა მუჰამედის მშვიდობიანი რელიგიური პროპაგანდის წარუმატებლობა.

ზემოაღნიშნული ფაქტებიდან გამომდინარე, რამდენადაც მუჰამედის მდგომარეობა მექაში გაუარესდა, მან მხარდამჭერთა ძალების ძებნა არაბეთის სხვა ქალაქებში დაიწყო. მისი ეს მცდელობა 620 წელს წარმატებით დამთავრდა. მხედველობაში მაქვს რამდენიმე მხარდამჭერის პოვნა მექას ჩრდილოეთით მდებარე ქალაქ იასარიბში. ისიც ცნობილია, რომ 622 წელს, მუჰამედი მექადან იასარიბში

გადავიდა საცხოვრებლად. სწორედ აღნიშნული ფაქტიდან გამომდინარე მიიღო იასარიბმა ახალი სახელწოდება - მედინა (მადინატ ალნაბი - არაბულად „წინასწარმეტყველის ქალაქი“). სამეცნიერო ლიტერატურით დადასტურებულია, რომ მექადან მუჰამედისა და მისი მიმდევრების იასარიბში გადასვლის წელი (622 წ.) აღინიშნა არაბული ტერმინით - ჰიჯრა. ეს სახელწოდება შემდეგში საფუძვლად დაედო მუსლიმურ წელთაღრიცხვას. ამ შხვევაში ყურადღება ერთ მეტად მნიშვნელოვან ნიუანსსაც უნდა მიექცეს. კერძოდ, გამოთქმა - „ჰიჯრამდე“, აღნიშნავს 622 წლამდე პერიოდს, ხოლო „ჰიჯრით“ - 622 წლის შემდეგ პერიოდს.

ქალაქ მედინაში ცხოვრების ათწლიან (622-632) მონაკვეთში, მუჰამედმა, მოსახლეობის სხვადასხვა ფენებზე კონტროლის გაძლიერების პარალელურად, მედინას გავლენის გაფართოებაც შესძლო არაბეთის ნახევარკუნძულზე. რაც შეეხება ქალაქ იასარიბის (მედინას) ძირითად მოსახლეობას, იგი ორი არაბული ტომის, აუსისა და ხაზრჯებისგან შედგებოდა, რომლებიც გვარებად იყო დაყოფილი. ისიც ცნობილია, რომ ქალაქის მოსახლეობის გარკვეულ ნაწილს, იუდეველთა ტომები წარმოადგენდა. ისინი არაბულ ტომებთან მჭიდრო კავშირში იმყოფებოდნენ. (4, 85-86) ამ ურთიერთობიდან გამომდინარე, იასარიბელებისათვის იუდეველების მონოთეისტური შეხედულებები ცნობილი იყო. ამიტომ, მუჰამედის მხრიდან ერთდღერითიანობის შესახებ ქადაგება სიახლეს არ წარმოადგენდა. ამ ფაქტორმა, დადებითი როლი შეასრულა მუჰამედისადმი იასარიბელთა კეთილგანწყობის შექმნაში. ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ მუჰამედში, იასარიბელებმა რელიგიური მოღვაწე დაინახეს და ბუნებრივია, მისი მოციქულობაც ირწმუნეს. აქედან გამომდინარე, იგი იასარიბელთა შიდადაპირისპირების მოწესრიგების ერთ-ერთ გარანტიდაც მიიჩნიეს.

ქალაქ იასარიბის კონიუნქტურიდან გამომდინარე, მუჰამედმა შეხვედრები გამართა აკაბაში, სადაც გაფორმებული იქნა პირველი შეთანხმება ე.წ. „ქალთა ფიცი“ - „ბაი ათ ან-ნისა“ სახელწოდებით. რაც შეეხება მეორე შეხვედრას, იგი ახალი ფიცის „ბაი ათ ალ-ჰარბ“ - „ომის ფიცი“- ის სახელწოდებითაა ცნობილი. ამ დოკუმენტით, იასარიბელი მუსლიმები მუჰამედს ალაჰის მოციქულად აღიარებდნენ და რაც მთავარია, მუჰამედის დაცვასა და მფარველობას თავის- თავზე იღებდნენ.

იასარიბში (მედინაში) მოღვაწეობის პერიოდის ფაქტებმა, მუჰამედი შორსმჭვრეტელ და ჭკვიან პოლიტიკურ ფიგურად წარმოაჩინა. ამის ნათელ დადასტურებას, მისი ხელმძღვანელობით შექმნილი „მედინას ხელშეკრულების“ ცნობილი დოკუმენტი წარმოადგენს. ეს ხელშეკრულება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იმ თვალსაზრისით იძენს, რომ იგი მედინას თემის სოციალური, პოლიტიკური და

ეკონომიკური ცხოვრების დარეგულირებას ისახავდა მიზნად. მისი ძირითადი დებულებები შემდეგი ფორმით შეიძლება ჩამოყალიბდეს: 1) მუჰამედი, მედინას მუსლიმანური თემის რელიგიური და პოლიტიკური ხელმძღვანელის უფლებებით იქნა აღჭურვილი; 2) მუჰამედი, როგორც თემის დამცველი და მფარველი, თავისი მიმდევრებისგან ალაჰის უზენაესობის აღიარებას მოითხოვდა; 3) უცვლელად ტოვებდა მედინას თემის წეს-ჩვეულებებს; 4) მკაცრად აკანონებდა მედინას თემში თანაცხოვრების წესებს და მისი დამრღვევების მიმართ სიკვდილს აწესებდა; 5) მუჰამედი, უმაღლეს არბიტრად ცხადდებოდა. ნებისმიერი დავის და კონფლიქტის მოგვარება მას ჰქონდა მინდობილი; 6) მუჰამედის მიერ მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება, ალაჰის ნების გამოვლინებად იყო მიჩნეული. (5, 26)

ზემოაღნიშნული დოკუმენტიდან ჩვენს მიერ მოტანილი ძირითადი დებულებების მიხედვით, მედინას მორწმუნეთა ლიდერის პარალელურად, მუჰამედი, იმავე ქალაქის თემის შეუვალ და ერთპიროვნულ მმართველად გამოცხადებული. მის დაქვემდებარებაში იყო მოქცეული სახელმწიფოს მმართველობისთვის აუცილებელი ყველა რგოლი. მეორე მხრივ, მის მიერ გატარებული ზემოაღნიშნული ღონისძიებები, მუსლიმური სახელმწიფოს ჩამოყალიბების მოსამზადებელ საფეხურს წარმოადგენდა. დასახული ამოცანის განხორციელებისა და და მისი ჩანაფიქრისადმი ხელის არშესლას ისახავდა მიზნად, იმავე ხელშეკრულებაში ჩადებული დებულება - მუჰამედის ყველა გადაწყვეტილების, ალაჰის ნების გამოვლენად გამოცხადების შესახებ. ამ შემთხვევაში, მოკვდავის მხრიდან მიღებული გადაწყვეტილების ღმერთის ნებისა და სურვილის რანგში აყვანის საბურველით მიზანმიმართულად შემოსვა, ღმერთისგან, მისი „მოციქულისადმი“ დელეგირებული პოლიტიკური ძალაუფლების ხალხისგან აღიარებას ითვალისწინებდა. ეს იმაზე მიგვანიშნებს, რომ მუჰამედი, რელიგიის მეშვეობით, არაბი ტომის პოლიტიკურად დამორჩილებისთვის სათანადო საფეხურს ამზადებდა და მის საყრდენ ფუნდამენტად, ისლამის სარწმუნოების გამოყენებას ცდილობდა.

მუჰამედში სარწმუნოებაზე მეტად, სახელისუფლებო კარიერისკენ სწრაფვა რომ სჭარბობდა, ამის ნათელ დადასტურებად, მისი ხელმძღვანელობით ჩატარებული საომარი მოქმედებები და არდამორჩილებადი ტომების მიმართ იარაღის ძალით ზემოქმედების ფაქტები გამოდგება. პირველი ასეთი ნაბიჯი, მისი ხელმძღვანელობით მექელთა სავაჭრო ქარავანზე თავდასხმაში და მის ძარცვაში გამოვლინდა. ისიც ცნობილია, რომ მედინაში 10 წლიანი ცხოვრების პერიოდში, მან 70-ზე მეტი ლაშქრობა განახორციელა. ყველაზე დიდი დაპყრობით ბრძოლას მისი მხრიდან მექელების წინააღმდეგ 624

წლის 17 მარტს ბადრის წყლებთან ქონდა ადგილი. ამ ბრძოლაში მოპოვებულმა გამარჯვებამ და დიდმა ნადავლმა, მუჰამედის რელიგიური და პოლიტიკური ავტორიტეტი მაქსიმალურად გაზარდა. ამ დღიდან, წმინდა ომმა – ჯიჰადმა, მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა მუჰამედის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. აღნიშნული წარმატებების შემდეგ, მუჰამედმა 625 წლის 23 მარტს, მექელების წინააღმდეგ უჭუდთან სისხლისმღვრელი ბრძოლები ჩაატარა. ხოლო, 627 წელს, ხანდაკთან გამართულ ბრძოლაში, ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვა და მექელები იძულებული გახდა ჰუდაიბადის ხელშეკრულების პირობებზე ხელმოწერას დათანხმებულიყვნენ. ამ დოკუმენტის ძალით, მექელებმა ოფიციალურად აღიარეს მუჰამედის თანასწორობის უფლებები. ამ საკითხთან მიმართებაში არსებულ სამეცნიერო ლიტერატურაში გარკვევითაა მითითებული, რომ ჰუდაიბადის ხელშეკრულებით, მექელებმა, მუჰამედი აღიარეს არა როგორც „ალაჰის მოციქული“, არამედ როგორც პოლიტიკოსი და მისი მიმდევრების წინამძღოლი. (6, 168) ცნობილი რუსი მკვლევარის ო.ბოლშაკოვის მტკიცებით, მუჰამედის მიერ ჩატარებული ბრძოლების შედეგი, არაბი ტომების გაერთიანებას დაედო საფუძვლად. რაც შეეხება ისლამის მიღებას, დამპყრობლის მიერ დაპყრობილის მიმართ ძალდატანების მეთოდის გამოყენებას ეფუძნებოდა. აქედან გამომდინარე, არაბი ტომებისგან იმ ეტაპზე ისლამის მიღების პროცესი პოლიტიკური აქტი უფრო იყო, ვინემ რელიგიური. (7, 168) ამის დადასტურებას, იმავე მუჰამედის მხრიდან 630 წელს მექაზე გალაშქრება, ქალაქის აღება და წარმართული კერების განადგურების ფაქტი წარმოადგენს. ერთი რამ ხაზგასმით შეიძლება ითქვას, რომ ქალაქი მექას დაპყრობა და მისი ისლამიზაცია, არაბეთის ნახევარკუნძულზე მცხოვრები არაბი ტომების მასობრივ ისლამიზაციას და შემდგომ ეტაპზე მუსლიმური სახელმწიფოს ფორმირებას დაედო საფუძვლად. ეს პროცესი კიდევ უფრო გაღრმავდა მუჰამედის გარდაცვალებისა (632 წ.) და მისი მემკვიდრეების მმართველობის წლებში.

მას შემდეგ, რაც აბუ ბაქარი მუსლიმური თემის მეთაურად აირჩიეს და ხალიფას ტიტული მიანიჭეს, იგი ალაჰის მოციქულის მოადგილედ იქნა გამოცხადებული. ისტორიოგრაფიიდან ცნობილია, რომ მისი მმართველობა ხანმოკლე (632-634 წწ.) აღმოჩნდა. სიკვდილის წინ, აბუ ბაქარმა თავის მემკვიდრედ, მუჰამედის მიმდევარი უმარი დაასახელა. ეს პიროვნება ისტორიაში ცნობილია უმარ I ბ.ალ-ხატტაბის სახელწოდებით. მისი მმართველობა 10 წელი გაგრძელდა (634-644 წწ.).

სამეცნიერო ლიტერატურით დადასტურებულია, რომ უმარის პოლიტიკური კურსი სამხედრო ძალაზე იყო დამყარებული. საომარი მოქმედებებით შეძლო მორჩილებაში მოეყვანა სირია, ეგვიპტე,

სპარსეთის დიდი ნაწილი და ამიერკავკასია. ისიც ცნობილია, რომ დაპყრობილ ქვეყნებში მან ძალისმიერი მეთოდებით მოახდინა ისლამის გავრცელება. ამ შემთხვევაში იგი მუჰამედის ანდერძის ღირსეული შემსრულებელი აღმოჩნდა.

არაბული სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი წარმატება უსმან ბ.აფფანის მმართველობასთანაა (644-656) დაკავშირებული. მას ეკუთვნის ყურანის ბოლო რედაქცია. მისი მმართველობის პერიოდში მოხდა ისლამის სწრაფი გავრცელება ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში. ამ პროცესის ხელშემწყობ ერთ-ერთ ფაქტორს, ბიზანტიის იმპერიაში მიმდინარე რელიგიური დაპირისპირება, ქვეყნის პოლიტიკურად დასუსტება და არაბთა სამხედრო წარმატებები განაპირობებდა. აღნიშნულის პარალელურად, ისლამის სწრაფად გავრცელება-დამკვიდრების მიზეზებთან მიმართებაში, სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრების მიხედვით, „ისლამის დამკვიდრების ახსნა, მის შინაგან თვისებებში უნდა ვეძიოთ. იგი მარტივი მსოფლმხედველობაა, რომლის გაგებაც უძრავი აღმოსავლეთის გონებისთვისაც ადვილი შესაძლებელი იყო, და იმავე დროს, მისი დებულებები საღმრთო ბრძოლისა და სამოთხის ცხოვრების სიტკბოებათა შესახებ საუკეთესოდ შეეფერებოდა აღმოსავლეთის ტომთა ველურ ინტერესებსა და სურვილებს.“ (8, 25) ამ შემთხვევაში, ინგლისელ მეცნიერს მაქს მიულერს VII საუკუნის არაბი ტომების მომთაბარული, ნახევრად ველური ყოფა ქონდა მხედველობაში. არაბების ცხოვრების ეს წესი ისტორიული ფაქტებითაცაა დადასტურებული.

არაბების მიერ VII საუკუნის 30-იან წლებში ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნების დაპყრობამ, არაბულ მარბიელ რაზმებს გზა საქართველოსკენ გაუხსნა. ქართულ ისტორიოგრაფიაში საფუძვლიანადაა შესწავლილი არაბი დამპყრობლების წინააღმდეგ ქართველი ხალხის ბრძოლის მიმდინარე პროცესები, არაბთა ბატონობის პერიოდში საქართველოს მოსახლეობაზე დაწესებული გადასახადის – ჯიზიათის შედეგები. ისიც ცნობილია, რომ ქართველი ხალხისთვის ყველაზე უმძიმესი, უმაღლესი დინასტიის მმართველობა გამოდგა. იგი ისლამური ექსპანსიის მეორე ეტაპის დასაწყისად ითვლება. ამ პერიოდში შესძლო არაბების შეიარაღებულმა ძალებმა ინდოეთამდე და ჩინეთამდე მიღწევა, შუა აზიაში გაბატონება, ადგილობრივი მოსახლეობის გამუსლიმანება და მუსლიმური თვალუწვდენელი იმპერიის შექმნა. ამ იმპერიის შემადგენელ ნაწილს საქართველოც წარმოადგენდა.

საქართველოში არაბთა უმძიმესი ბატონობის შედეგად შექმნილი აუტანელი პოლიტიკური კურსიდან გამომდინარე, ქართველების ფიზიკურად განადგურების მცდელობის საამკარაოზე გამოტანისა და ერის წინაშე არსებული საფრთხეების მი-

თითების აუცილებლობა, ქართულმა სასულიერო მწერლობამ აიღო თავის თავზე. ეს უდიდესი პასუხისმგებლობა იმითაც იყო განპირობებული, რომ იმავე არაბების პოლიტიკის შედეგად, მართლმადიდებლობის_ ისლამის ძალმომრეობის გზით ჩანაცვლება, ქართველობას, ეროვნული გადაგვარების გარდუვალობას უქადდა. აქედან გამომდინარე, იმ პერიოდის ქართული მწერლობის წინაშე პრინციპულად დადგა საკითხი იმ გზებისა და შესაძლებლობების ძიების შესახებ, რომელიც ერს ძალდატანებითი ისლამიზაციისგან და ეროვნული გადაგვარებისგან იხსნიდა.

ამ უმნიშვნელოვანეს საკითხებს ეხება იოანე საბანიძის „წამებაი წმიდისა და ნეტარისა ქრისტისა ჰაბოისი“. ამ თხზულებაში, იოანე საბანიძემ პრინციპულად დააყენა საკითხი, რომ ქართველთა ეროვნული ცნობიერების შენარჩუნება, იმ ეტაპზე მხოლოდ ქრისტიანობის მეშვეობით იყო შესაძლებელი. აქედან გამომდინარე, იგი საზოგადოებას ქრისტიანობაზე მტკიცედ დადგომისკენ მოუწოდებდა. ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ აბოს მიერ ქრისტიანობისთვის თავის დადება, იოანე საბანიძემ მოხერხებულად გამოიყენა იმ საპროპაგანდო მიზნისთვის, რომელიც ქართველებს სულიერ ამაღლებასთან ერთად სიმტკიცესაც შეუნარჩუნებდა. (9, 77-78)

საქართველოში არაბთა შემოსევებისა და ბატონობის უმძიმესი წლების ისტორიას უკავშირდება ქართველთა ეროვნული ცნობიერების და ქრისტიანობის შესანარჩუნებლად უცნობი ავტორის მიერ შექმნილი თხზულება_ „მარტვილობა დავითისა და კონსტანტინესი“. იმავე საკითხებს ეხება „მარტვილობა არჩილ მეფისა“ და „მარტვილობა კონსტანტინე კახისა“. ეს ბოლო თხზულება განსაკუთრებულ ყურადღებას იმ თვალსაზრისით იქცევს, რომ მასში, მსოფლიოს მასშტაბით ქრისტიანობისთვის წამებულთა ფონზეა აღწერილი სარწმუნოების შენარჩუნებისათვის კონსტანტინე კახის წამების ისტორია. ავტორის მტკიცებით, ჭეშმარიტ ქრისტიანს, ქრისტე ღმერთისადმი რწმენის პარალელურად, ეკლესიისადმი მსახურების აუცილებლობაც უნდა ქონოდა. ამ შეგონებით, იგი ქართველი ერის მიმართ ქრისტე ღმერთისა და ეკლესიისადმი ერთგულების შენარჩუნების აუცილებლობის მოწოდებასაც აკეთებდა. ასეთი ფონის შექმნამ, ავტორს შესაძლებლობა მისცა ემტკიცებინა, რომ კონსტანტინე კახის გმირობამ, ქრისტიანულ სამყაროში, საქართველოს მდგომარეობა საბოლოოდ იმ თვალსაზრისით განამტკიცა, რომ ქრისტეს რჯულისადმი ქართველთა სიტყვიერ ერთგულებას, რწმენისადმი საქმით თვითშენიშვნის ფაქტიც დაემატა. (10, 77) ამ თხზულების განსაკუთრებული მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ მისი ავტორი ყოველმხრივ ცდილობს, რათა „კონსტანტინე კახის მონამებრივი

ცხოვრების ისტორიული ფაქტით დაასაბუთოს ქართველი ხალხის განსაკუთრებული მისია ქრისტიანულ სამყაროში. მისივე აზრით... ამისთვის საჭირო იყო ქართული მწერლობის ამაღლება მსოფლიო თეოლოგიურ-ფილოსოფიური აზროვნების დონემდე. ეს ამოცანა, ავტორის აზრით, მის ნაწარმოებს უნდა შეესრულებინა“. (11, 78)

ქართველთა მიმართ ძალდატანებითი ისლამიზაციის გამოყენების ფორმების საუკეთესო ნიმუშს, ხვარაზმ-შაჰის ჯალალ-ად-დინის მიერ თბილისის მოსახლეობისადმი 1226 წლის ზამთრის სუსხიან დღეებში გატარებული სადამსჯელო ღონისძიება წარმოადგენს. ქართულ ისტორიოგრაფიაში დადასტურებულია, რომ თბილისის ალების შემდეგ, ჯალალ-ად-დინმა, ქალაქის მოსახლეობის გამუსლიმანება დაისახა მიზნად. მისი ბრძანებით, სიონის ტაძრიდან გამოტანილი ხატები მეტეხის ხიდზე დაყარეს და იმავე ხიდთან ძალით მირეკილ ქართველებსა და სომხებს ამ ხატებზე ფეხის დადგმა უბრძანეს. ამ ფაქტთან დაკავშირებით პროფ. ლ.სანიკიძე წერს: ჯალალ-ად-დინმა „სიონის ტაძრიდან მაცხოვრისა და ღვთისმშობლის ძვირფასი ხატები გამოტანინა და... ხიდის შესასვლელთან პირაღმა დააყრევინა. ამის შემდეგ ბრძანა, რიგრიგად მოეყვანათ ყველა ქრისტიანი, კაციც და ქალიც. ყველას ცალკეულად ფეხი დაედგა და დაეფურთხებინა იმ ხატებისთვის და ფიცით უარეყო ქრისტეს სჯული. ხოლო ვინც ამას არ აღასრულებდა, იქვე თავი წარეკვეთათ და მტკვარში ესროლათ. იჯდა ჯალალის სიონის ნაგუმბათეზე... და ხედავდა, როგორ მოჰყავდათ მის აფთრადქცეულ მეომრებს ქართველები და სომხები, როგორ ჯიქთებოდნენ და იბრძოდნენ ისინი, როგორ ჰკვეთდნენ თავებს და როგორ ტყორცნიდნენ მტკვარში თავსა და ტანსა. მხოლოდ მცირე სულმოკლენი შეურაცხყოფდნენ წმინდა ხატებს და უარყოფდნენ ქრისტიანობას...

100 ათასი თბილისელის სიცოცხლე შეენირა მაშინ ხვარაზმელთა უწყალო მახვილს! ორჯერ მეტი, ვიდრე უსამინლესი მიზანთროპის_ ბულა თურქის დროს.“ (12, 304)

ქართველთა ისლამიზაციის მიზნით, ზემოაღნიშნული უსასტიკესი მეთოდების გამოყენების პროცესმა, XV საუკუნიდან პერმანენტული ხასიათი მიიღო და ამ სადამსჯელო ღონისძიების ობიექტად, განსაკუთრებით საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთი რეგიონის მოსახლეობა აღმოჩნდა. მათი იძულებითი ისლამიზაცია, ქართული სახელმწიფოს დაშლა-დაქუცმაცებას, ახლო აღმოსავლეთში თურქ-სელჩუკთა მოდგმის მომთაბარე ხალხის გაბატონებას და ოსმალეთის იმპერიის შექმნას უკავშირდება.

ჩვენს მიერ მოტანილი ფაქტების ანალიზი, შემდეგი დასკვნების გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა: 1) „ზეციურმა ხმებმა“ და ხილვებმა, მუჰა-

მედი „ალაჰის მოციქულობის“ პრეტენზიის გაცხადებამდე მიიყვანა. მის ქადაგებებში, სამი ძირითადი ფუნდამენტური მოთხოვნა იყო დასმული: ა) მონოთეოზმის ერთგულება და კანონის უზენაესობის დაცვის აუცილებლობა; ბ) სიკეთის ქმნალობა და ბოროტების წინააღმდეგ ბრძოლა; გ) რელიგიური ლოცვა და მოწყალების გაღებით ქვრივ-ობლებისადმი დახმარება. ამ პრინციპების დაცვა მუჰამედს, ადამიანების ხსნის ერთადერთ საშუალებად მიაჩნდა; 2) ქალაქ მედინაში მუჰამედის გადასვლამ და ოფიციალურად „ალაჰის მოციქულად“ აღიარებამ, მის პოლიტიკურ ფიგურად ჩამოყალიბებას დაუდო სათავე. „მედინას ხელშეკრულებით“, იგი ქალაქის თემის რელიგიური და პოლიტიკური უფლებებით აღჭურვილ ხელმძღვანელად გამოცხადდა. მუჰამედის დაპყრობითმა ომებმა, რომელიც „წმინდა ომის“ – ანუ ჯიჰადის სახელწოდებით მიმდინარე-

ობდა, მის პოლიტიკურ ცხოვრებაში განსაკუთრებული ადგილი დაიკავა. „წმინდა ომის“ იდეოლოგიის ნილბითა და ძალმომრეობაზე დაფუძნებული უმკაცრესი იძულებითი მეთოდების შემოღებით, მან არაბი ტომების მასობრივი ისლამიზაცია მოახდინა. მუჰამედის მხრიდან განხორციელებულმა ამ წარმატებულმა ღონისძიებამ, არაბთა მუსლიმური სახელმწიფოს შექმნის დასაყრდენ საფეხურს დაუდო სათავე; 3) არაბული სახელმწიფოს დაპყრობითი ომების შედეგად, ისლამიზაციის იძულებითი გავრცელების არეალში საქართველოს მოქცევა და მართლმადიდებლობის წინააღმდეგ ბრძოლა, გამოკვეთილი ფორმით ქართულ სასულიერო მწერლობაში აისახა. ქართველი მწერლების წინაშე იმ გზებისა და შესაძლებლობების ძიების საკითხი დადგა, რომელიც ერს ძალდატანებითი ისლამიზაციისგან და ეროვნული გადაგვარებისგან იხსნიდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Болшаков О.Г. История халифата. т.1. М. 1989.
2. Бартольд В.В. Ислам. Сочинения. т. 6. М.1966.
3. Бартольд В.В. Ислам. Сочинения. т. 6. М.1966.
4. Болшаков О.Г. История халифата. т.1. М. 1989
5. ნ.გველესიანი. გ.სანიკიძე. ისლამი (რელიგია, ისტორია, ცივილიზაცია). თბილისი. 2009 წ.
6. Болшаков О.Г. История халифата. т.1. М. 1989.
7. Болшаков О.Г. История халифата. т.1. М. 1989.
8. ისლამი და არაბთა სახელმწიფო. მიულერიდან. ქუთაისი. 1914 წ.
9. კ.კეკელიძე. ა.ბარამიძე. ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია. თბილისი. 1969 წ.
10. ფ.ლომაშვილი. ისტორიის ფილოსოფიის ისტორია. თბილისი. 2012 წ.
11. ფ.ლომაშვილი. ისტორიის ფილოსოფიის ისტორია. თბილისი. 2012 წ.
12. ლ.სანიკიძე. წიგნი მოწამეთა. თბილისი. 1988 წ.

მევახშეობა, თეოლოგიის თვალსაზრისით, ძველ საქალაქო საკანონმდებლო კრებებსა და თანამედროვე საქართველოს კანონმდებლობაში

მადონა ლელაძე
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

სამართლის იურიდიული ლექსიკონი სიტყვას მევახშეს არ იცნობს, თუმცა ქართული სიტყვაა და როგორც დიდი სულხან-საბა ორბელიანი განმარტავს „ვალის სარგებლის უნესო სარგებელს“ ნიშნავს. ვალი-სესხად აღებულ ფულს ჰქვია. სხვადასხვა ფორმითა და შეთანხმებით, ადამიანთა შორის ურთიერთობებში სესხი ყოველთვის არსებობდა. თეოლოგიაში იგი, სიკეთის ერთერთ სახედ შეიძლება მივიჩნიოთ და პროცენტს საერთოდ არ გულისხმობს. მე-14, მე-18 საუკუნის საქართველოს კანონმდებლობა, მევახშეობის საკითხს არეგულირებდა. დღეს საქართველოში, მევახშეობის რეგულაციის არ არსებობის და კანონის სისუსტის გამო, ადამიანები მევახშეების პირისპირ დარჩნენ. მტაცებლურ დაკრედიტირებას თან ახლავს სოციალური სიდუხჭირე, რისთვისაც დაზარალებულებს უხდებათ ბრძოლა.

„MEVAKHSHEOBA“, FROM THE POINT OF VIEW OF THEOLOGY, IN ANCIENT CHURCH LEGISLATIVE ASSEMBLIES AND MODERN GEORGIAN LEGISLATION

Madonna Leladze
Phd Student of GTU

RESUME

The legal dictionary of law does not know the word “mevakhshe”, although it is a Georgian word and as explained by Didi Sulikhan-Saba Orbeliani, it means “unlawful benefit of debt interest”. Debt is called borrowed money. In various forms and agreements, loans have always existed in relationships between people. In theology, it can be considered as one of the aspects of goodness and it does not mean interest at all. Georgian legislation of the 14th and 18th centuries regulated the issue of peddling. Today in Georgia, due to the lack of weak regulation of peddling and the weakness of the law, people are left face to face with peddlers. Predatory lending is accompanied by social hardship, for which victims have to fight.

* * * *

სამართლის იურიდიული ლექსიკონი სიტყვას მევახშეს არ იცნობს, თუმცა ქართული სიტყვაა და როგორც დიდი სულხან-საბა ორბელიანი გან-

მარტავს “ვალის სარგებლის უნესო სარგებელს” ნიშნავს. ვალი-სესხად აღებულ ფულს ჰქვია, რის შედეგადაც მსესხებელი ხდება მოვალე ვინმეს ან რაიმეს წინაშე და კისრულობს დააბრუნოს იმავე სახის, ხარისხისა და რაოდენობის ნივთი, რომელიც მსესხებლისაგან აიღო. აღნიშნული საკითხის რეგულირებას მიძღვნილი აქვს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მეცხრე თავი, სადაც გამსესხებლისა და მსესხებლის, გაცემის, და ვალდებულებების წესები სრულადაა გადმოცემული. ამავე კოდექსში ვერ ვნახავთ სიტყვას - მევახშე, იგი სამართალში იწოდება ფიზიკური ან იურიდიული პირი (გამსესხებელი) და 625-ე მუხლის საფუძველზე განსაზღვრულია მისი ვალდებულება და პროცენტის წლიური ზღვარი სესხისთვის.

სხვადასხვა ფორმითა და შეთანხმებით, ადამიანთა შორის ურთიერთობებში სესხი ყოველთვის არსებობდა. თეოლოგიაში იგი, სიკეთის ერთერთ სახედ შეიძლება მივიჩნიოთ და პროცენტს საერთოდ არ გულისხმობს. მაგალითად, ლუკას სახარებაში, ჩვენი მაცხოვარი იესო ბრძანებს, “გიყვარდეთ თქვენი მტრები, კეთილი უყავით და სესხი მიეცით მათ ისე, რომ არაფერს მოელოდეთ სანაცვლოდ”. უფლის ეს სიტყვები სრულად უარყოფილია ადამიანთა ცხოვრებაში. სახელმწიფოებში ოდითგანვე არსებობდა სესხის პროცენტებით გაცემის პრაქტიკა. ეს ისეთი მავნე და უნესო ცხოვრების წესად იყო ქცეული, რომ ისტორიული წყაროების გადმოცემით, ქრისტიანი იმპერატორები ყოველთვის ცდილობდნენ საერთოდ აეკრძალათ სესხის პროცენტით გაცემის წესი, ან რაიმე ჩარჩოებში მოექციათ გამსესხებელთა და მსესხებელთა ვალდებულებები. მიუხედავად მცდელობებისა, ვერავინ შეძლო აღნიშნული საკითხის შეჩერება და მისი ზნეობრივი ფორმით რეგულირება. პირიქით, XIX- საუკუნიდან, მსოფლიოში გაჩნდა ისეთი ორგანიზაციები რომელსაც ბანკი ეწოდება და ეს საბანკო სისტემა დღემდე ყველა ქვეყნის ეკონომიური განვითარების ერთერთ უმნიშვნელოვანეს წყაროს წარმოადგენს. იგი თავიდან ბოლომდე ფულის გასესხება-სესხებაზეა დაფუძნებული. საქართველოში, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ახალ ეკონომიკურ სისტემასთან ერთად საზოგადოებაში გაჩნდა სესხის ახალი ფორმები. ფულის პროცენტულ გასესხებას თან ახლავს გირაო, იპოთეკა, ლომბარდი, საბანკო ბიზნესი

და ა.შ. ყოველივე აღნიშნულს კანონი არ კრძალავს, პირიქით, დაკანონებულია როგორც სამოქალაქო კოდექსით, ისე სხვადასხვა სამართლებრივი ნორმებით. ასეთი საქმიანობა თუ ერში საკანონმდებლო ფორმით დასაშვებია და რეგულირდება, მართლმადიდებლურ ცხოვრებაში არაზნეობრივი ქრისტიანული ცხოვრება ჰქვია, ამიტომაც საეკლესიო კანონები სასულიერო პირებს უძველესი დროიდან უკრძალავს მევახშეობას. მსოფლიოს პირველი და მეექვსე საეკლესიო კრებათა განჩინებით (325-680 წწ), კართაგენისა და ლაოდეკიის კრებებით, ბასილი დიდისა და გრიგოლ ნოსელის კანონებით, მევახშე სასულიერო პირებს, განკვეთას განუწესებენ. მაგალითად, ლაოდეკიის კრების მე-4 კანონი ადგენს - “კლირიკოსებს (ეკლესიის მსახურნი) ეკრძალებათ მევახშეობა. სამღვდლო პირმა არ უნდა გაასესხოს სარგებლით ფული და არ უნდა აიღოს ვახში და აღნადგინები.” მღვდელმსახურს ეკრძალება ვაჭრობა, განსაკუთრებით, ღვინით.

XIV-საუკუნეში, გიორგი ბრწყინვალე-ს მეფობის პერიოდში, საეკლესიო საკანონმდებლო კრების მიერ გამოცემულ სამართლის ნორმებში, რომელიც “ძეგლის დადება მეთ-მეფის გიორგი-ს „ სახელითაა ცნობილი და სამართლის ისტორიის კულტურ-მემკვიდრეობას წარმოადგენს, მკაცრად გმობს მევახშეობას 46-ე მუხლით. -“**სარგებელი არც ქართველთ რჯულთა შიგან ძეს წესად, რომე აღიღონ, და არც სხეუთა სჯულთა უწერია. და სარგებელი არის უწესო. და თუ რადმე მიმცემი კაცი ასრე ავი იყოს, რომე სარგებელი აღიღოს, რა გინდა რა ხანი გამოსულიყოს, ათასა თეთრს ზედა ორი თეთრი მიეცეს,-რაზომი დიდი ხანი დაეყოს, ამის მეტს ნურას მისცემს და არც სამართალია მისაცემლად. და თუ დია რათმე ავი კაცი არ არის, არც ამისი აღება მართებს, სამართალი ესრეთ ყონ ყოველთა.**“

ეს კანონი ამბობს, რომ მევახშეობა არის უწესო საქციელი, იგი არც სხვა ქვეყნის ხალხთა ცხოვრებაშია მიჩნეული კეთილსინდისიერად და არც ქართულ “რჯულს” ანუ ზნეობას არ შეეფერება. კანონმდებელმა გარდა იმისა, რომ მევახშეობა აკრძალა, ფულის პროცენტით გამსესხებელს “ავ კაცს” უწოდებს. ავი კაცი სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით - არის არაკეთილი ადამიანი, ბოროტი კაცი. ამიტომაც სამართლის ეს ნორმა მსესხებელს ეუბნება, რომ რა დროც არ უნდა გავიდეს, არ აქვს ვალდებულება “ავი კაცის” წინაშე, პროცენტით ფული დააბრუნოს. მაგრამ თუ მევახშე ძალიან ბოროტია “ათას თეთრს ზედა ორი თეთრი მიეცეს“-ო. თუმცა “სამართლით” არც ამის ვალდებულება არ აქვს მსესხებელს. აღნიშნული კანონის შესაბამისად, სიტყვა მევახშე უნამოსობას, ბოროტებას და ცუდ ადამიანობას ნიშნავს.

დროთა განმავლობაში მევახშეობასთან დაკა-

ვშირებით, სახელმწიფოსა და ეკლესიის მიდგომები შეიცვალა. XVIII-საუკუნეში კაპიტალისტური სისტემის ჩანასახებთან ერთად ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნის კრებულში, რომელიც საქართველოს სამართლის ისტორიის კიდეც ერთი უმნიშვნელოვანესი ძეგლია და 1706-1709 წლებშია გამოცემული, ჩნდება გასესხებასთან დაკავშირებული საპროცენტო დაშვება და პროცენტის ოდენობის განსაზღვრა. მეფემ კანონი შეადგენინა ცნობილ მეცნიერს, კათალიკოს პატრიარქს დომენტი IV-ს, აგრეთვე მთავარეპისკოპოს გრიგოლს, სხვა მიტროპოლიტ-ეპისკოპოს-წინამძღვართ და სასულიერო პირებს, 125-ე მუხლში გადმოცემულია მევახშეობასთან დაკავშირებული წესი - **“თეთრი რომ გასცეს კაცმან, თუ ძალი ქნა და სული სძულს, თუ-მანი-თვეში ხუთშაურად; თუ სული ცოტად უყვარს - აბაზად; თუ უკეთ უყვარს - სამ შაურად; და თუ მართლა უყვარს - ორ შაურად. სულ უკეთესია ის არის, რომ სარგებელი სულ არ აიღოს.**“ როგორც ჩანს მაშინდელ საზოგადოებაში ფულის გასესხება პროცენტით, ძალზე გავრცელებული შემთხვევა იყო, რომელიც სახელმწიფოს რეგულირების საკითხად იქცა. ამიტომაც, მევახშეობა განისაზღვრებოდა გამსესხებლის კეთილსინდისიერებით, ადამიანობით და თავმოყვარეობის საფუძველზე, რომელიც პროცენტული რიცხვების დასახელებით გამოიხატებოდა. თუ კარგად დავაკვირდებით აღნიშნული სამართლის ნორმას, მაშინდელმა კანონმემოქმედმა სასულიერო პირებმა, სესხის პროცენტის სარგებელის დაშვებასთან ერთად აღიარეს მისი არაკეთილსინდისიერი, არამადლიანი და მომაკვდინებელი “ცოდვა კაცისა“. და გამსესხებელი სინდისის წინაშე დააყენეს, თავად დაუტოვეს უფლება შეაფასონ თავის თავი, იყოს მევახშე თუ არა, ამიტომაც განუსაზღვრეს საზომი მევახშეობის არაზნეობრივი ფორმა, ფულის გასესხების კონკრეტული პროცენტული რაოდენობა რიცხვებით. თუ საერთოდ უანგაროდ გაასესხებდნენ ფულს, მაშინ ეს იყო ღირსეული თვისებების გამოვლენის ყველაზე კარგი საქციელი.

XIX - XXI საუკუნეების ახალმა მსოფლიო ეკონომიკურმა სისტემამ, მართლმადიდებლურ და კათოლიკურ ეკლესიებს საპროცენტო გასესხებასთან დაკავშირებით ახალი კანონიკური პრინციპები ჩამოუყალიბა. მაგალითად, 1942 წელს ვატიკანმა დააფუძნა საკუთარი ბანკი, რომელსაც რელიგიური საქმეების ინსტიტუტის სახელწოდება ჰქონდა და იგი დღესაც წარმატებულად ფუნქციონირებს.

1983 წელს მიღებული და დღემდე მოქმედი კათოლიკური ეკლესიის სჯულის კანონის 1259-ე და 1284-ე მუხლები, ნებას რთავს იპოთეკური, თუ სხვა ტიპის სესხების გამოყენებას.

დღეის მდგომარეობით ადგილობრივი ავტოკე-

ფალიური მართლმადიდებლური ეკლესიის ფინანსები დაბანდებულია სხვადასხვა კერძო, თუ სახელმწიფო ბანკში 1995 წელს მიღებულია საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება, სადაც ნათქვამია, რომ “საეკლესიო თანხები ინახება ბანკში შესაბამისი საეკლესიო დანახებულებების სახელზე”. 90-იან წლებში საქართველოს საპატრიარქო საკუთარი ბანკის მფლობელიც კი იყო. არც ერთი სასულიერო პირი არ უკრძალავს თავის მრევლს ისარგებლონ ბანკებით, ან არ მუშაობდნენ საბანკო სისტემაში და ა.შ. 2002 წელს საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის დადებული კონსტიტუციური შეთანხმება, ასევე არ კრძალავს ეკლესიის საბანკო სისტემით სარგებლობას. თუმცა საპროცენტო გასესხებასთან დაკავშირებით ეკლესიის ზნეობრივ-კანონიკური პრინციპები დარჩა უცვლელი. ასეთი ტიპის საქმიანობა დაუშვებელია სასულიერო პირებისათვის. მათ უნდა ჰქონდეთ მაღალი ზნეობრივი კულტურა და ზრუნავდნენ ადამიანის სულიერ ცხოვნებაზე. პროცენტი არ უნდა იყოს დიდი. რაც უფრო დაბალია პროცენტი, მით უფრო გამართლებულია რელიგიურად და თუ საერთოდ უპროცენტოდ გასცემს გამსესხებელი ფულს, ქრისტიანულად ეს არის მოყვასისადმი გაცემული მაღლი და სიკეთე. გაჭირვებულ, ლატაკ ადამიანებზე პროცენტით გასესხება დაუშვებელია და ა.შ.

საბჭოთა პერიოდში, 1992 წლამდე მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსით, მევახშეობა დასჯად დანაშაულად ითვლებოდა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ კი ბანკებთან ერთად ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის გარანტიორები გახდნენ კერძო გამსესხებლებიც. არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებისაგან განსხვავებით, დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიაში, ფაქტობრივად, არასდროს იზღუდებოდა მევახშეური საქმიანობა, პერიოდული რეგულირების საგანს მხოლოდ სასესხო ხელშეკრულებაში საპროცენტო განაკვეთის ოდენობა წარმოადგენდა. მაგალითად, 1997 წლიდან მოქმედი სამოქალაქო კოდექსი არეგულირებდა სესხის ხელშეკრულების მხარეთა შორის განსაზღვრული პროცენტის ოდენობას, რომელიც შესაბამისი უნდა ყოფილიყო მაშინდელ “ეროვნული ბანკის საკრედიტო აუქციონის მიერ დადგენილ ზღვრულ ოდენობასთან” თუმცა 2007 წელს კანონმდებლობაში გაჩნდა პროცენტის განსაზღვრის სხვა უფლება, კერძოდ: სასესხო ხელშეკრულებაში უნდა ყოფილიყო ასახული, მხარეების პროცენტის თავისუფალი განსაზღვრა. ანუ პროცენტს მხარეები ადგენდნენ. 2017 წლის პირველ იანვარიდან კანონში ჩნდება სესხის საპროცენტო განაკვეთის მაქსიმალური ოდენობის რეგუ-

ლირება. 2017 წლის პირველი იანვრიდან 2018 წლის პირველ სექტემბრამდე გაცემული სესხებისათვის წლიურ საპროცენტო განაკვეთის მაქსიმალური ოდენობად კანონი 100%-ს ითვალისწინებდა, ხოლო 2018 წლის პირველი იანვრიდან დადებულ სესხებზე საპროცენტო განაკვეთის ოდენობა 50%-ს არ უნდა აღემატებოდა. ეს ნორმა დღემდე მოქმედებს.

სულ სხვა მიდგომები აქვს სესხის პროცენტით გასესხების საკითხში თანამედროვე საქართველოს კანონმდებლობას. დღეს სესხი გაიცემა როგორც საპროცენტო სარგებლით, ისე იპოთეკით. იპოთეკა სამართალში არის უძრავი ქონებით უზრუნველყოფილი კრედიტი (სესხი). იპოთეკით კრედიტის უძრავი ქონებით უზრუნველყოფა გულისხმობს სესხის მოქმედების პერიოდში აღებული სასესხო ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევას, რომლის შედეგადაც გამსესხებელს უზრუნველყოფაში არსებული უძრავი ქონების რეალიზაციის უფლება აქვს. მოვალე შეიძლება იყოს როგორც ბანკი, ისე ფიზიკური პირი და მხარეები ერთობლივად დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე, მათი შეთანხმება სამართლებრივ პასუხისმგებლად ითვალისწინებს.

სამოქალაქო კოდექსის მეორე თავში გადმოცემულია ხელშეკრულების შესახებ ფორმები და პირობები, რომელის შედგენის საფუძველზეც, როგორც უკვე აღვნიშნე სესხი რეალურ შეთანხმებას განეკუთვნება და ხელშეკრულების საგნის-გვაროვნული ნივთის მსესხებლისათვის გადაცემის მომენტიდან წარმოიშობა. სესხის ხელშეკრულება ცალმხრივ და რეალურ ხელშეკრულების ვალდებულებას წარმოადგენს და მხარეს დაბრუნების ვალდებულება წარმოეშობა გამსესხებლისადმი იმ შემთხვევაში, თუ მხარეები შეთანხმდებიან, რომ ერთი მხარე მეორე მხარეს საკუთრებაში გადასცემს ფულს, ფულის ოდენობა, აღნიშნული ფულით სარგებლობის პირობები და დაბრუნების ვადა იმ არსებით პირობად ითვლება, რომელზეც შეთანხმდნენ მხარეები. ასეთ შემთხვევაში სესხის ხელშეკრულება დადებულია და ძალაში შედის სესხის გაცემის მომენტიდან.

ქართული კანონმდებლობა, მევახშეობის, ცნებას რომ არ იცნობს, ამის შესახებ ზემოთ უკვე ვთქვით, თუმცა დასავლეთის განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში “მევახშეობა” უკანონო ქმედებაა და მკაცრად რეგულირდება. მაგალითად, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 138-ე მუხლი მევახშეობას ითვალისწინებს. აღნიშნული მუხლის მე-2 პუნქტის მიხედვით, ბათილია გარიგება, რომლითაც პირი სხვა პირის მძიმე მდგომარეობით, გამოუცდელივით, გონივრული განსჯის უუნარობით ან ნების მნიშვნელოვანი სისუსტით აიძულებს ამ უკანასკნელს ვალდებულების შესრულების მოქმე-

დების სანაცვლოდ მისადმი ან მესამე პირისადმი ქონებრივი სარგებლის შეპირებას ან შესრულებას, რომელიც ვალდებულების შესრულებასთან მიმართებით აშკარად არაპროპორციულია, გერმანიის სასამართლო პრაქტიკის თანახმად, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევას, ცალკეული გარემოების გათვალისწინებით ადგენს. ამასთან, მხედველობაში მიიღება იმ დროისათვის ბაზრის მოქმედი წესები და იმ კონკრეტულ შემთხვევაში არსებული რისკები. მევახშეობად მიიჩნევა სესხის ბაზარზე არსებული პროცენტის ორმაგი ოდენობა. თუ ეკონომიკურ ერთიანობას რამდენიმე გარიგება ქმნის, მაშინ ცალკეული ზარალი ერთი მხარისათვის მთლიანობაში ჯამდება. მოწმდება გარიგების ზნეობრივი მხარე, რაც გულისხმობს მხარეთა შეთანხმებაში ხომ არ იკვეთება, შესრულებასა და საპირისპირო შესრულებას შორის აშკარა შეუსაბამობის სუბიექტური კრიტერიუმები. აუცილებელია, არსებობდეს განზრახი **ბრალი. დაზარალებულის მძიმე მდგომარეობით შეგნებულად სარგებლობა. მძიმე მდგომარეობად მიიჩნევა, მეორე მხარის გამოუცდელობა, გონივრული განსჯის უუნარობა ან ნების მნიშვნელოვანი სისუსტე.** იმ შემთხვევაში, თუ არ არის ხელშეკრულების მეორე მხარის მძიმე მდგომარეობით შეგნებულად სარგებლობა, რჩება იმის ალბათობა, რომ გამსესხებელსა და მსესხებელს შორის დადებული ხელშეკრულების მკვეთრი სხვაობის არსებობის პირობებში, გარიგება ზნეობრივი ნორმების საწინააღმდეგო აღმოჩნდეს. აგრეთვე, მოწმდება ხელშეკრულების ტექსტი, სადაც ყურადღება ექცევა “ ხომ არ არის განკუთვნილი ვადაგადაცილებისათვის ბევრად უფრო მაღალი პროცენტი, ვადაგადაცილებისათვის შეუსაბამოდ მაღალი გადასახდელები, ჯარიმები, საკომისიოები, სესხის საკრედიტო ხელშეკრულების შეწყვეტა ზედიზედ ორ ვადაგადაცილებაზე მსუბუქი დარღვევის საფუძველზე და. ა.შ. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, გერმანული სამართლისა და სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, თუ გამსესხებელსა და მსესხებლის შორის აშკარა შეუსაბამობაა, ფაქტების ამგვარი კონსტელაციის პირობებში გარიგება, როგორც ზნეობის საწინააღმდეგო ქმედება, ბათილად მიიჩნევა.

საქართველოს სამართალში კონკრეტულად ასეთი მუხლი არ არსებობს, რომელიც დაავალდებულებდა სასამართლოს გერმანიის სასამართლოს პრაქტიკის მსგავსად აღნიშნული საკითხი ასე სიღრმისეულად გადაემოწმებინა და ისე განეხილა, თუმცა არსებობს მცირედი შანსი ქართულ სასამართლოშიც, დაზარალებულის მყარი მტკიცებულებით (ანუ მოსარჩელის მტკიცების ტვირთის საფუძველზე), მოსამართლემ შეძლოს გადანყევტილებით, დაუპირისპირდეს უთანასწორობას

და ხელი შეუწყოს თანასწორობას და სოციალურ პროგრესს.

ქართული სასამართლო პრაქტიკა მხარეებს შორის დადებულ ხელშეკრულების შეუსაბამო ურთიერთმიმართების პირობებში გარიგების ნამდვილობას სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლის კონტექსტში ამოწმებს. სადაც მართლსაწინააღმდეგო და ამორალური გარიგების ბათილობაზეა საუბარი. კერძოდ - ბათილია გარიგება, რომელიც არღვევს კანონით დადგენილ წესს და აკრძალვებს, ეწინააღმდეგება საჯარო წესრიგს ან ზნეობის ნორმებს. იგივე სტანდარტს იყენებს, როდესაც მიიჩნევს, რომ სესხი შეუსაბამოდ მაღალ პროცენტად არის გაცემული. სასამართლო მაღალპროცენტულობის სესხის ნამდვილობას ზნეობრივი ქცევის მახასიათებლებით აფასებს და განმარტავს, რომ კანონის საფუძველზე საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვანი მორალური ღირებულებების დაცვა საზოგადოებაში არსებული შეხედულებებისა და სამართლის ნორმების ჰარმონიზაციის ნიშნად წარმოადგენს. კანონის შესაბამისად, ზნეობის საწინააღმდეგო ქმედებები დაკავშირებულია შესაბამის სამართლებრივ შედეგებთან და იგი ადამიანთა მიმართ არაერთი იძულებითი ღონისძიების გამოყენებას იწვევს. ზნეობის ნორმის დაუცველობა ადამიანთა მიერ გამოვლენილი ნების გაბათილებას განაპირობებს. მისი საწინააღმდეგო შეთანხმებები არარაა და მათ არანაირი სამართლებრივი შედეგების დადგომა არ უკავშირდება. სასამართლო პრაქტიკაში შეხვდებით ისეთ განმარტებებს სესხთან დაკავშირებით სადაც ნათქვამია - საზოგადოება ამორალურად ისეთ შემთხვევებს მიიჩნევს, როდესაც ხელშეკრულების მხარეები ერთმანეთს ბევრად უფრო მძიმე მოთხოვნებს უწესებენ, ვიდრე ეს ყოველდღიურ ცხოვრებაში მართებულადაა მიჩნეული. მსგავსი მოთხოვნები საზოგადოებრივი ცხოვრების აუცილებლობიდან არ გამომდინარეობს. პირიქით, ისინი საზოგადოების წევრთა უფლებებსა და ინტერესებს გაუმართლებლად ლახავს და ადამიანის არაერთი ღირებულების დაცვას უქმნის საფრთხეს. ასეთი სახის შემთხვევად შეიძლება განუზომლად მაღალი საპროცენტო განაკვეთის დაკისრება ჩაითვალოს.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულს, სასამართლო, სამოქალაქო კოდექსის 625-ე მუხლის საფუძველზე აფასებს, სადაც განსაზღვრულია გამსესხებლის ვალდებულება და პროცენტი სესხისთვის, რომელიც წლიურად 50%-ს არ უნდა აღემატებოდეს. გამომდინარე აღნიშნული მუხლიდან, თუ მხარეებს შორის დადებულ ხელშეკრულებაში პროცენტი მეტია ვალდებულებით განსაზღვრული, მაშინ სასამართლო, კანონის შესაბამისად, ამცირებს პროცენტს. სამართლის ეს ნორმა ვრცელდება ყველა სახის სესხზე, მათ შორის, იპოთეკით უზრუნველყოფილ

სესხებზეც. ზოგ შემთხვევაში იპოთეკა შეიძლება კანონსაწინააღმდეგო ქმედებადაც იყოს მიჩნეული, თუ დადგინდა, რომ ბანკის, ან კერძო გამსესხებლის უპირველესი მიზანი საპროცენტო სარგებელი კი არ იყო, არამედ იპოთეკით დატვირთული ქონების დაუფლება.

ამ საკითხთან დაკავშირებით მიდგომები ჩვენს წინაპრებს უკეთ განუსაზღვრავს, ძველი საეკლესიო სამართლის კრებები, რომელთა ცალკეულ მუხლებზე ზემოთ ვთქვით, მნიშვნელოვნად არეგულირებდა სესხის საპროცენტო განაკვეთს. სამართლის ძეგლები სცნობდა სიტყვას - მევახშეს, განსაზღვრავდა პროცენტს და ზოგ შემთხვევაში კრძალავდა კიდევ. კანონით განმარტავდა სესხით მიღებული სარგებლის დანაწესის არა ზნეობრივ მხარეს, ამიტომაც თამამად შეიძლება ითქვას, მე-14, მე-18 საუკუნის საქართველოს კანონმდებლობა, აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, დღევანდელი დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების სამართალთან თანასწორად მივიჩნიოთ. ამის საფუძველს გვაძლევს გერმანული სამართალი, რომელიც სცნობს სიტყვას-მევახშეს, როგორც დანაშაულს და ადამიანთა ურთიერთშეთანხმების უზნეობის ფორმას.

დღეს საქართველოში, მევახშეობის სუსტი რეგულაციის არ არსებობის და კანონის სისუსტის გამო, ადამიანები მევახშეების პირისპირ დარჩნენ. მტაცებლურ დაკრედიტირებას თან ახლავს სოციალური სიდუხჭირე, რისთვისაც დაზარალებულებს უხდებათ ბრძოლა.

არასამთავრობო ორგანიზაცია “ადამიანის უფლების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC) „ აქვეყნებს ანალიტიკურ დოკუმენტს, სადაც ამბობს, რომ - “საქართველოში მევახშეობის პრობლემა, ხშირად უსახლკაროებისა და ადამიანის სხვა ტიპის დარღვევის მიზეზი ხდება. მოსახლეობის 92% საკუთარ ბინაში ცხოვრობს, თუმცა არსებული სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე შესაძლებელია, ვივარაუდოთ, რომ მომდევნო წლებში საკუთარ ბინაში მაცხოვრებელთა პროცენტული წილი მკვეთრად შემცირდეს. დაკრედიტების მზარდ სტატისტიკაში ჩანს კრედიტორთა უმთავრესი ინტერესი და შეუბოჭავი ძალაუფლება, რომ დაეუფლონ იპოთეკით დატვირთულ ქონებას. ისინი ბოროტად სარგებლობენ მსესხებლის უყურადღებობით, გამოუცდელიობით თუ უკიდურესად მძიმე მდგომარეობით. მტაცებლურ პრაქტიკას ხელს უწყობს საკანონმდებლო და ინსტიტუციური ჩავარდნები.

პრობლემა ეგრეთ წოდებული, თვალთმაქცური პირობები უძრავი ქონებით უზრუნველყოფილი სესხის ხელშეკრულებაში, როგორიცაა ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმება გამოსყიდვის უფლებით. ნასყიდობა მიტაცების პრაქტიკას აადვილებს იპოთეკის ხელშეკრულების აღსრულებას სასამა-

რთლო რგოლის მონაწილეობის გარეშე - მხოლოდ ნოტარიუსის მიერ გაცემული სააღსრულებლო ფურცლის საფუძველზე, ე.წ. შუამავალი სუბიექტების არსებობა მსესხებლისა და მევახშეს შორის, მევახშეების მიერ სახლის ბინადრების მოტყუებით სახლიდან გამოყვანა და დალუქვა.

მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება ზემოქმედება და შევიწროვება ბანკებში არსებული “პრობლემური აქტივების მართვის” ბიუროებისა და კერძო აღმასრულებელთა მხრიდან, რომლებიც სრულად მოითხოვენ მსესხებლებისგან მათ ხელთ არსებული კაპიტალის რეალიზებას. გაპრობლემებული სესხის გამო ადამიანებს გამუდმებით ავიწროვებენ და მათზე ფსიქოლოგიურად ძალადობენ აღმასრულებლები. ფულის ამოღების მიზნით შექმნილი ორგანიზაციები, ე.წ. „ფინბიუროები“, მოვალის ახლობლებს ურეკვენ და აწვდიან ინფორმაციას მათი გაპრობლემებული ვალის შესახებ, რითაც ირღვევა ადამიანი კომფერენციალობა.

უძრავი ქონების რეალიზება იძულებითი აუქციონის საშუალებით ხდება, რაც ქონების ე.წ. სპირალისებულ გაუფასურებას იწვევს. გაყიდული ქონების ბევრ შემთხვევაში, მყიდველები თავად კრედიტორები არიან. სესხის უზრუნველსაყოფად იპოთეკით დატვირთული ქონების სოციალურ შედეგთა შორისაა: გაუარესებული საცხოვრებელი პირობები, გაუარესებული ფსიქიკური და ფიზიკური ჯანმრთელობის მდგომარეობა, სუიციდი, ემიგრაცია, ოჯახების დისინტეგრაცია და კომფლიქტები. ამასთან საბაზრო ძალაუფლების გადამეტების მსხვერპლი ხშირად ხდებიან ქალები, ვისაც ოჯახის წევრებს შორის ყველაზე ნაკლები ეკონომიკური აგენტობა და ცნობიერება აქვთ, ან მარტოხელა ქალები ვის ოჯახშიც მამაკაცმა დატოვა მძიმე საკრედიტო ისტორია.“

მართლაც დღევანდელი მდგომარეობით მევახშეების მიერ დაზარალებულთა ასიათასობით საქმეა სასამართლოსა თუ პროკურატურაში. საბანკო დანესებულებები და კერძო მევახშეები მდიდრებიან სესხის სარგებლით მიღებული პროცენტით და ამავდროულად სხვისი ქონების დაუფლებით. ეს კი ვფიქრობთ გამოწვეულია ისეთი კანონის არ ქონით, რომელიც აკრძალავდა მევახშეობას. ჩვენი ღრმა რწმენით კანონმა უნდა დაარეგულიროს გამსესხებელსა და მევალეს შორის არა მხოლოდ სამართლებრივი, არამედ ზნეობრივი კრიტერიუმებიც, რომელზეც, ბუნებრივია, უნდა იგებოდეს კანონი. დღეს კი არსებული კანონი სრულ თავისუფლებას ანიჭებს მხარეებს, თავად განსაზღვრონ გარიგება და შეთანხმდნენ ვალდებულებაზე. ასეთი დამოუკიდებლობის შემთხვევა მევახშეთათვის ხელსაყრელია. იგი არ უტოვებს უფლებას მსესხებელს არ გარისკოს, რადგან მისთვის დიდი სარგებლის გარეშე

თანხას არ გასცემს. ამიტომ კანონს შეუძლია აკრძალოს ასეთი თავისუფალი ქმედება სესხის გაცემის პირობებში და ის ჩარჩოებში მოაქციოს.

ეს კვლევა აჩვენებს ქვეყანაში შექმნილ ისეთ მძიმე მდგომარეობას, რომ მევახშეობა შეიძლება ითქვას არის დიდი ბოროტება, არაქრისტიანული ქმედება. სიკეთისგან და მადლისგან უარყოფილი, უზნეო ადამიანის ისეთი ცხოვრება, რომელიც სხვის უბედურებაზე აშენებს თავის ბედნიერებას.

ქრისტიანული მოძღვრება, რომელსაც ღვთისმსახურების სხვადასხვა კულტურისა და ცივილიზაციის საზოგადოებაში, ფესვები თანაბრად აქვს

გადმული, მევახშეობის შესახებ წმინდა წერილში გადმოგვცემს - “ვერცხლი (ფული იგულისხმება) მისი არა მისცა აღმადგინებლად (ანუ მევახშეობა და გაპროცენტება) და ქრთამი უბრალოსა ზედა არა მიიღო (ფსალმუნის მე-14 თავის, მე-5 მუხლი) - თუ ვერცხლს ასესხებ (თანხა იგულისხმება) ვინმე ღარიბ ლატაკს, ნუ შეავიწროვებ მას და ნუ გადაახდევინებ ვახშ გადასახადს (გამოსვლა 22-ე თავის 25-ე მუხლი). ლევიტელთა 25-ე თავის 36-ე მუხლში წერია: “თუ შენი ძმა გაღარიბდეს დაეხმარე, მას შენი ვერცხლი არ მისცე ვახშით და სარგებლით. მიეცი მას შენი პური.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჟურნალი “ჩემი ადვოკატი” - “სესხი და მევახშეობის ურთიერთობა.” ავტორი ქეთევან მესხიშვილი.
2. საზოგადოებრივ-რელიგიური ჟურნალი “ამბიონი” - “მევახშეობა და მისი კანონიკურ-ზნეობრივი ანალიზი.” ავტორი მღვდელი ალექსი ქშუტაშვილი.
3. არასამთავრობო ორგანიზაცია “ადამიანის უფლების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი“-კვლევა. “მოსახლეობა მევახშეობის პირისპირ“
4. ბიბლია
5. წმინდა წერილი. ფსალმუნები.
6. ლეიტველთა კანონი.
7. ძველი საეკლესიო კრებები (სამართლის ძეგლები)
8. სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონი.
9. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი

გაზეთი „ივერია“ ქართველთა ეროვნული ღირებულებების გამყალბებლების წინააღმდეგ ბრძოლის სამსახურში

კოკა კუტუბიძე
სტუ-ს პროფესორი
ილია ვადაჭკორია
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

გაზეთ „ივერიაში“ დაბეჭდილი მასალების შესწავლა-გაანალიზების საფუძველზე, ნაშრომში დასაბუთებული ფორმით წინა პლანზეა წამოწეული: 1) XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართველი მეცნიერების მხრიდან, ეროვნული ღირებულებების დაცვის საქმეში გაწეული დამსახურება: ა) ქართულ და უცხოურ წყაროებზე დაყრდნობით, „ქართლის ცხოვრების“ ისტორიული წყაროს სანდოობის და ქართველი ერის წარსულის შესწავლაში მისი განსაკუთრებული მნიშვნელობის დასაბუთება; ბ) „ქართლის ცხოვრებასთან“ მიმართებაში მიმდინარე დისკუსიის ფონზე, იმავე „ქართლის ცხოვრების“ ახლად აღმოჩენილ ნუსხებზე დაყრდნობით, ქართველი ერის წარსულის შესახებ ქეროპე პატკანოვისა და მისი მიმდევარების მცდარი შეხედულებების მხილება; 2) გაზეთ „ივერიაში“ ქართული დამწერლობის საკითხებთან მიმართებაში დაბეჭდილ ქართველ მეცნიერთა შრომებში მოტანილმა დებულებებმა, ქართული ანბანის კორიუნისგან შექმნის მესრობ მაშტოცისეული მცდარი შეხედულების დასაბუთებულ უარყოფას დაუდო სათავე; 3) წერილობითი და ეპიგრაფიკული მასალის სამეცნიერო ბრუნვაში შემოტანისადმი ხელშეწყობით, გაზეთმა „ივერიაში“ უდიდესი ამაგი დასდო ქართველთა ეროვნული ღირებულებების მიმართ, არმენოფილური მცდარი თვალსაზრისის დასაბუთებული ფორმით უარყოფას; 4) ქართული დამწერლობის საკითხებზე გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნებულმა ქართველი მეცნიერების პუბლიკაციებმა, ქართული პალეოგრაფიის მეცნიერული შესწავლისთვის მყარი საფუძვრი მოამზადა.

THE NEWSPAPER „IVERIA“ AS A FIGHTER AGAINST THE FALSIFICATORS OF THE GEORGIANS' NATIONAL VALUES

Koka Kutubidze
Profesor of GTU
Ilia Vadachkoria,
Phd student of GTU

ABSTRACT

Based on studying and analyzing the materials printed in the newspaper „Iveria“, the article contains justifiable statements regarding the following issues:

1). merits of Georgian scientists of the second half of the XIX century in the defense of national values: a). based on Georgian and foreign sources, the justification of the reliability of the historical source of „The Georgian Chronicles“ (*Kartlis Tskhovreba*) and its particular importance in the study of the past of the Georgian nation; b). against the background of the ongoing discussion on „The Georgian Chronicles“, based on the newly discovered lists of the same *Kartlis Tskhovreba*, the exposure of the erroneous views of Kerovbe Patkanov and his followers regarding the past of the Georgian nation; 2). the statements given in the works by Georgian scholars published in the newspaper „Iveria“ on the issues of Georgian writing laid the foundation to the justified rejection of Mesrop Mashtots' erroneous opinion that the Georgian alphabet was created from Koriun; 3). by promoting the introduction of written and epigraphic material into scientific circulation, the newspaper „Iveria“ made a great contribution to the substantiated rejection of the false Armenophile view regarding the national values of the Georgian nation; 4). the publications of Georgian scholars published in the newspaper „Iveria“ on the issues of Georgian writing provided a solid ground for the scientific study of Georgian paleography.

* * * *

ქართველი ერის წარსულის, შესწავლის უმთავრეს პირველწყაროს, რამდენადაც „ქართლის ცხოვრება“ წარმოადგენს, ჩვენი ეროვნული ისტორიის გაყალბების მსურველებმა, XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან მთავარი იერიში მასზე მიიტანეს. ამ მიმართულებით განსაკუთრებით სომეხი მეცნიერები აქტიურობდნენ. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, ილია ჭავჭავაძე „ქვათა ღალადში“ ხაზგასმით წერდა: „სომეხთა მეცნიერთა და მათთა ამქართა ოინები კარგა ხნის ამბავია. სხვა რომ არა ვთქვათრა მთელი სამოცი წელიწადი მაინც არის მას აქეთ.... რაც ერთი და იგივე ჭეჭა- ქუხილი ერთისა და იმავე ტენდენციისა ჩვენს ვინაობას ერჩის და დღემუდამ უფრო მეტის კადნიერებით, უფრო მეტის გაბედვით, მეტის სილალით ტყავს აძრობს და წარღვნას უქადის.“(1) ი.ჭავჭავაძის ასეთი გულისწყრომა იმით იყო განპირობებული, რომ საქართველოს წარსუ-

ლის მემკვიდრეობის შესახებ არსებული წერილობითი წყაროების ფალსიფიკატორები, „ქართლის ცხოვრების“ XVIII საუკუნეში შეთხზვის ყალბ ვერსიას ქმნიდნენ. აქედან გამომდინარე, „ქართლის ცხოვრებაში“ მოთხრობილ ადრინდელ ამბებს მოგონილად აცხადებდნენ. გამყალბებელ ავტორთა შორის, პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორები_ოსიპ სენკოვსკი და ქეროპე პატკანოვი გამოიჩნეოდნენ. ოსიპ სენკოვსკი, ქართლის ცხოვრებას ზღაპრად თვლიდა და ასკვნიდა, რომ „ქართველები ალექსანდრე მაკედონელიდან ვიდრე პეტრე დიდამდე მშვიდად ცხოვრობდნენ ყოველგვარი მატთანების გარეშე.“(2) სენკოვსკის ამ მცდარ მოსაზრებას პასუხი ცნობილმა ქართველოლოგმა, ეროვნებით ფრანგმა მარი ბროსემ გასცა, რომელმაც მეცნიერულად დაამტკიცა, რომ ქართლის მეფის ვახტანგ VI-ის დროს შედგენილი საისტორიო თხზულება, რომელიც „ქართლის ცხოვრების“ სახელწოდებითაა ცნობილი, ძველ საისტორიო თხზულებებზე და სხვა წყაროებზე დაყრდნობით დაიწერა. ვახტანგამდე არსებობდა არა მხოლოდ ცალკე ცნობები საქართველოს შესახებ, არამედ იყო ქართული მატთანებებიც, რომელსაც „ქართლის ცხოვრება“ ეწოდებოდა.(3) მარი ბროსეს მეცნიერული მტკიცებულების მიუხედავად, ქეროპე პატკანოვმა (1833-1889 წ.წ.), 1883 წლის დეკემბერში ჟურნალ „მინისტერსტვო პროსვეშჩენიე“-ში საგანგებო სტატია დაბეჭდა, რომელშიაც „ქართული ქრონიკის შესახებ“ „ამტკიცებდა“, რომ ქართველებს თითქოს არ ქონდათ ძველი ისტორია. მისი აზრით, ამას თურმე, საქართველოს ძველ ისტორიაზე არა მარტო მწერლობის, არამედ ზეპირი თქმულებების არარსებობაც ადასტურებდა. ქ.პატკანოვის „მტკიცებით“, საქართველოს შესახებ თუკი წერილობითი წყაროები არსებობდა, ისიც ერთადერთ „სომხურ ქრონიკაში იყო დაცული“. იგივე ქ.პატკანოვი არ უარყოფთა, ამ ქრონიკის სომხურ ენაზე ქართულიდან თარგმნის რეალობას. მიუხედავად ამისა, ამ ქრონიკას იგი შეთხზული და შედგენილიად მიიჩნევდა ერთი „უსწავლელისა და უმეცარის სომხისაგან მეთორმეტე საუკუნეში, როდესაც ქართველებმა ისტორიის საჭიროება იგრძნეს“. რაც შეეხება ცნობებს საქართველოს ძველი ისტორიის შესახებ, ქ.პატკანოვი თვლიდა, რომ თუ ასეთი რამ საერთოდ არსებობდა, ისიც მხოლოდ სომხურ ისტორიულ წყაროებში იყო დაცული.(4) იგი კატეგორიულად უარყოფდა ქართველ ტომთა პირველი საცხოვრისის შესახებ არსებულ ცნობებს. პატკანოვის ამ ფსევდომეცნიერულ „მტკიცებულებებს“ ილია ჭავჭავაძემ შემდეგი პასუხი გასცა: „ვინც განგებ გონებადახშული არ არის ან განგებ თვალბეზრად ხელაფარებული, ვინც კითხვა იცის და გაგება ნაკითხულისა, განა იკადრებს თქმას, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ შემქმნელი ერი იმდენად ბრიყვი იყო, რომ ისტორიის საჭირო-

ების გრძნობაც არ ჰქონიაო. ვის მოუვა ამის თქმა ფიქრად თუ არა სომეხთა ფილოსოფოსებსა და პროფესორებს“.(5)

მაშინდელმა ქართველმა მეცნიერებმა და პუბლიცისტებმა უარყოფითი შეფასება მისცა ქ.პატკანოვის არამეცნიერულ „კონცეფციას“. ცნობილმა ქართველმა ისტორიკოსმა დიმიტრი ბაქრაძემ და ილია ჭავჭავაძემ საფუძვლიანად განიხილეს პატკანოვის შეხედულებები და მათთვის დამახასიათებელი მეცნიერული საბუთიანობით ცხადყვეს იმავე ქ.პატკანოვის მოსაზრებათა მცდარობა. თუ რა კონკრეტული მიზნები ამოძრავებდა ქ.პატკანოვს, ამის შესახებ პროფესორი არჩილ ბარამიძე სამართლიანად შენიშნავდა: „პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორს არ სწამდა მის დროს დასავლეთ ევროპის მეცნიერთა შორის გაბატონებული აზრი ქართველ ტომთა ნათესაობის შესახებ ისტორიული არმენიის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ურარტუელებთან. თუ ქ.პატკანოვი შეძლებდა იმის დამტკიცებას, რომ „ქართლის ცხოვრების“ უძველესი ნაწილი ქართველ ტომთა თავდაპირველი საცხოვრისის შესახებ ყალბი, სიცრუის შემცველი და უნაყოფოა, რომელიც შეთხზულია XII საუკუნეში უფიცი სომეხი ბერის მიერ, მაშინ, არაპირდაპირი გზით, შეიძლებოდა უარყოფილიყო XIX საუკუნის ევროპელ ორიენტალისტთა აზრი ქართველ და ურარტუელ ტომთა გენეტიკურ ნათესაობაზე“.(6)

„ქართლის ცხოვრების“ უძველესი ნაწილისადმი ქ.პატკანოვის ცალმხრივმა და ტენდენციურმა დამოკიდებულებამ, იგი ქართველი ერის წარსულის სრულ გაყალბებამდე მიიყვანა. ქ.პატკანოვის წინააღმდეგ ქართველ მეცნიერთა არგუმენტაცია კიდევ უფრო საფუძვლიანი გახადა დიმიტრი ბაქრაძის მიერ 1884 წელს აღმოჩენილმა „ქართლის ცხოვრების“ XVII საუკუნის ხელნაწერმა, „მარიამისეულმა“ ნუსხამ, რომელიც მის მიერვე 1636-1646 წლებით იქნა დათარიღებული. პროფესორმა კოტე გრიგოლიამ აღნიშნული თარიღი დააზუსტა. მისი აზრით, ხელნაწერი 1633-1645 წლებში უნდა ყოფილიყო გადაწერილი.(7) მარიამ დედოფლისეული „ქართლის ცხოვრების“ ნუსხის აღმოჩენამ და დ.ბაქრაძისეულმა დათარიღებამ, რომელიც ვახტანგ VI-ის სახელით ცნობილ „ქართლის ცხოვრებას“ (1703 წელი) 57 წლით უსწრებდა. ამ ფაქტმა, დ.ბაქრაძეს, იმავე წელსვე ქ.პატკანოვის საწინააღმდეგო პასუხის გამოქვეყნების შესაძლებლობა მისცა. მხედველობაში გვაქვს გაზეთ „ივერიაში“ დაბეჭდილი მისი სტატია: „პროფესორი პატკანოვი და ქართული ისტორიის წყაროები“, რომელიც 1884 წელს ცალკე წიგნად, ხოლო შემდეგ რუსულადაც გამოიცა. ქართულ და უცხოურ წყაროებზე დაყრდნობით ამ ნაშრომში დასაბუთებული ფორმით საფუძვლიანადაა უარყოფილი ქ.პატკანოვის ყველა მცდარი დებულება.(8)

ქართველთა ეროვნული წარსულისა და მისი ღირებულებების დაცვას გაზეთმა „ივერიამ“ 1886-1900 წლებში გარკვეული ხარკი გადაუხადა. მხედველობაში გვაქვს მის ფურცლებზე დაბეჭდილი უამრავი პუბლიცისტური წერილები, რომლებიც ქართველთა წარსულის, მისი ეროვნული ღირებულებების პოპულარიზაციას ეხებოდა. ამ შემთხვევაში მხოლოდ იმ შრომებს შევეხებით, რომლებიც პირდაპირ თუ არაპირდაპირ, პატკანოვისა და მის მსგავს მეცნიერთა მიმართ პასუხს წარმოადგენს. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს ააა...ნ. ფსევდონიმით გამოქვეყნებული წერილი „ქართლის ცხოვრება“ რუმინცევის მუზეუმისა.(9) იგი, „ქართლის ცხოვრების“ „მარიამისეულ“ და „რუმინცევისეულ“ ნუსხებზე დაყრდნობით ზოგადად განიხილავს ქ.პატკანოვის შეხედულებებს და ამ ფონზე „ქართლის ცხოვრებასთან“ მიმართებაში პატკანოვის ძირითადი დებულების მცდარობას ასაბუთებს.

გაზეთმა „ივერიამ“ იმავე პრობლემატიკას საგანგებო რუბრიკა_ „იქცენ იგინი-კარავსა შენსა სხდომისაგან ენათასა“_ მიუძღვნა. მასში განსაკუთრებულ ყურადღებას „ს.ბარათაშვილის და ა.გოლოვინის წიგნისაგან შედგენილი „საქართველოს მოკლე ისტორიის“ ავტორისა და სხვა „ახალი მოდის“ მეისტორიეთა წინააღმდეგ“ დაბეჭდილი სტატია იქცევს(10). ამ პუბლიკაციაში კრიტიკის მახვილი ქ.პატკანოვის და მის მსგავს ისტორიკოსთა წინააღმდეგაა მიმართული, რომლებიც „ქართლის ცხოვრებაში“ მოტანილი ცნობებს, წყაროთა შეჯერების გარეშე სიყალბედ და ზღაპრად აცხადებდნენ. მათი „მტკიცებით“, „საქართველოს ისტორია, რაც მათიანეშია მოთხრობილი, მოგონილი ამბავია. არც თამარი გყოლიათ, არც არჩილი, არც ვახტანგი და არც ერეკლე“.(11) ასეთი შეურაცხყოფელი ფალსიფიკაციიდან გამომდინარე, გაზეთ „ივერიაში“ დაბეჭდილ იმავე წერილში ქ.პატკანოვის მიმართ გულისწყრომითაა ნათქვამი: „გამოჩნდა ერთი ვინმე ჰაოსიანი არარატის მწვერვალზე და გაიძახის: არც „ქართლის ცხოვრება“ გქონიათ, არც ქართველი ყოფილა დედამიწაზეო. ყოველი პირი დედამიწაზე სომხებს ეჭირათ. ქართველები და სხვა ერები ახლო ხანებში გაჩნდნენ“-ო.(12)

ქართველი სწავლულების მიერ, პატკანოვისა და მის მიმდევართა თვალსაზრისის საფუძვლიანად უარყოფის მიუხედავად, ქართველი ერის წარსულის შესახებ არამეცნიერული და ყალბი ინფორმაციის შემცველი პუბლიკაციების ბეჭდვა რუსული პრესის ფურცლებზე კვლავაც გრძელდებოდა. ამ ფაქტმა, პროფესორ ქეროპე პატკანოვისა და მისი მიმდევრებისადმი, დამაჯერებელი პასუხის გაეცემა აუცილებელი გახდა. გაზეთმა „ივერია“ ამ მხრივ განსაკუთრებული როლი შეასრულა. მხედველობაში გვაქვს ზემოაღნიშნულ პრობლემატიკასთან მიმართებაში ცნობილი მეცნიერის მოსე ჯა-

ნაშვილის მიერ გამოქვეყნებული სტატია_„გლოვის წესი საქართველოში“(13) ავტორის სამართლიანი მტკიცებით, ეროვნული ცნობიერების სრულად ჩამოყალიბება და წარსულის გაცნობისადმი მოთხოვნილება, მხოლოდ განვითარების მაღალ საფეხურზე მდგომი ერების ხვედრს წარმოადგენდა. ამ ფონზე განიხილა მან ქართველი ერის წარსული და სავსებით კანონზომიერად დასვა შეკითხვა: რა გზა აერჩია იმ ისტორიკოსებს, რომლებსაც ხელთ პირველწყაროები არ გააჩნდა და ეროვნული ისტორიის დაწერა ჰქონდათ განზრახული. ერთადერთ გამოსავალ საშუალებად მ.ჯანაშვილი მეზობელი ქვეყნების ისტორიკოსების ცნობების მოშველიებას და წინაპართა შესახებ ერის ტრადიციული გადმოცემების გათვალისწინებას აუცილებლობად მიიჩნევდა.(14) ასეთი სახის საინფორმაციო მონაცემებს იგი უხვად ხედავდა ჰეროდოტეს, ტიტუს ლივიუსის, მოსე ხორონელის და სხვა ავტორთა ისტორიულ შრომებში, მათ შორის „ქართლის ცხოვრებაშიაც“. ასეთი სახის მასალის სამეცნიერო სივრცეში შემოტანა, იმავე მ.ჯანაშვილის მტკიცებით, „ქართლის ცხოვრების“ შესახებ ყალბი შეხედულების უარყოფის პარალელურად, იმის უტყუარი მტკიცების შესაძლებლობაც შეიქმნებოდა, რომ ქართველი ერის „დასაწყისი ისტორია ერთი კაცისაგან გამომდინარე კი არ არის, როგორც ჰგონია პროფ. პატკანოვს, არამედ დამყარებულია ერის გადმონაცემებზე.“(15) ამ თვალსაზრისს მ.ჯანაშვილი „ქართლის ცხოვრების“ „რუმინცევისა“ და „მარიამისეული“ ნუსხებიდან მოტანილი შესაბამისი ფაქტობრივი მასალებით ასაბუთებდა. საქართველოს წარსულის შესახებ, „ქართლის ცხოვრება“-ში არსებული ფაქტების სისწორის დამადასტურებლად, უცხოელ ავტორთა მონაცემებზე და თვით ქართული ნივთიერი კულტურის ძეგლებზე დაყრდნობით, მ.ჯანაშვილმა ქართველი ხალხის კულტურული განვითარების ევოლუციური პროცესის წარმოჩენას უძველესი პერიოდიდან შეეცადა. ამ მიზანს ემსახურებოდა გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნებული მისი რვა წერილი სათაურით_ „ისტორიული მიმოხილვა“.(16)

აღნიშნულ პუბლიკაციაში დასმული პრობლემატიკიდან, ჩვენი განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცია საქართველოს წარსულის ფალსიფიკატორებთან მიმართებაში მ.ჯანაშვილისეულმა ხედვამ. მან დაწვრილებით განიხილა ქართველი ერის ისტორიაში ქრისტიანობის, ხელოვნების, ხუროთმოძღვრების და ა.შ. მნიშვნელობა და იქვე იმ ავტორებზედაც მიუთითა, რომლებიც ქართველთა კულტურის თვითმყოფადობას უარყოფდნენ და მას ასურეთიდან, საბერძნეთიდან, არაბეთ- სპარსეთიდან შემოსულად აცხადებდნენ. ასეთი მეცნიერი- ვულგარიზატორების მისამართით მ.ჯანაშვილი წერდა: „რატომ ივიწყებთ ბატონებო...რომ აწინდელი ევროპის კულტურაც თავისით არ დაბადებულა, რომ იგი ღვიძლი

შვილია იტალიის ძველი კულტურისა...თქვენი ლოგიკით დღეს ხომ უნდა უარყოფთ ევროპის ყველა ერთა კულტურა?“ (17)

ასეთი პრეამბულის შემდეგ მ.ჯანაშვილი ოპონენტების მისამართით დასძენდა: „ქართველმა კაცმა, რომელმაც 2000-3000 წელიწადი იცხოვრა, ნუთუ ამ დროის მანძილზე უქმად იყო და ვერავითარი სარგებლობა ვერ მოუტანა არა თუ კაცობრიობას, თვით თავის ქვეყანასაც კი?...რამდენადაც მონინააღმდეგეებს არ სწამთ „ქართლის ცხოვრებაში“ მოცემული ფაქტებისა, ჩვენ მხოლოდ ქართული ცივილიზაციის საკითხებთან დაკავშირებით მივმართავთ უცხოელ ავტორებს“. (18) მომდევნო სტატიებში, მ.ჯანაშვილმა უცხოელ ავტორთა შრომებზე დაყრდნობით საქართველოს ისტორიის მნიშვნელოვანი მომენტები უძველესი დროიდან XVIII საუკუნის ჩათვლით წარმოაჩინა. დამაჯერებლად აჩვენა ქართველი ერის როლი და დამსახურება მსოფლიო ცივილიზაციის განვითარების საქმეში. იმავე პრობლემატიკას ეხმაურება გაზეთი „ივერია“-ს ფურცლებზე დაბეჭდილი პროფესორ ალექსანდრე ხახანაშვილის წერილების სერია „კვალი საერო პოეზიისა ქართლის ცხოვრებაში“. (19) იგი საპოლემიკო ხასიათისაა და პატკანოვის მცდარი შეხედულებების დასაბუთებულ უარყოფას შეიცავს. „ქართლის ცხოვრების“ შესახებ ქ.პატკანოვის შეხედულებებსა და რომის ისტორიასთან მიმართებაში ავგუსტ ვილჰელმ შპენგლერის „თეორიას“ შორის, ახახანაშვილმა პარალელი გაავლო და მეცნიერებისათვის მათი მიუღებლობა საფუძვლიანად დაასაბუთა. (20) სომხების მიერ „ქართლის ცხოვრების“ ავტორობის უარყოფის ფონზე, იმავე ახახანაშვილმა ქართველთა გენეალოგიის, მისი გვარტომობის საკითხი დანერჩილებით განიხილა. ქართველთა წარმომავლობის „ქართლის ცხოვრებისეული“ სქემა მოგონილად გამოაცხადა და მისი წარმოშობის მიზეზებიც ახსნა. „ეს გენეალოგია, წერს ახახანაშვილი, მოგონილია მხოლოდ იმისათვის, რომ ქართველებისა და სომხების შთამომავლობა დაუახლოვონ „დაბადების“ გადმოცემას...ვისი მოგონილიც უნდა იყოს ეს ფუჭი გენეალოგია, გინდა სომხებისა და გინდა ქართველებისა, ვისაც უნდა მიეთვისოს შემდეგ ეს ტყუილი ვარჯიში, მაინც და მაინც ამას არაფერი მნიშვნელობა არა აქვს საერო გადმოცემისათვის, ტრადიციისათვის. ქრისტიანობის მიღების შემდეგ ისტორიული მწერალნი ცდილობდნენ თავიანთი ერის გვარტომობა დაეკავშირებინათ „დაბადებისათვის“ თავისი ერის გასაპატიოსნებლად და განსაღივებლად. ეს იყო სურვილი ბერებისა და ამაში ნილი არ უდევს თვით ერს და იმის გულის თქმას“. (21) ამ დებულების დასადასტურებლად, ახახანაშვილმა დასავლეთ ევროპის საისტორიო მწერლობას მიმართა და დასავლეთ ევროპის ერთა შორის ანალოგიური მისწრაფება, შესაბამისი ფაქტებით

დაადასტურა.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის შემდეგ, პროფესორმა ახახანაშვილმა „ქართლის ცხოვრების“ დაწერის დათარიღების საკითხიც განიხილა. მისი აზრით, იგი წარმართულ პერიოდში, ქრისტიანობის მიღებამდე უნდა დაენერათ. რაც შეეხება თხზულების ტექსტოლოგიურ ცვლილებებს, ახახანაშვილს ქრისტიანობის შემდგომი პერიოდის „ნაღვანად“ მიაჩნდა. (22) ეს მოსაზრება ცნობილმა ქართველმა მკვლევარმა პავლე ინგოროყვამ და პროფესორმა რევაზ ბარამიძემ გაიზიარეს და აღნიშნული დებულების სასარგებლოდ დამატებითი მასალებიც მოიტანეს. პ.ინგოროყვას დაკვირვებით, „ქართლის ცხოვრებაში“ „გადარჩენილია ფრაგმენტები წარმართული ხანის ძველი ქართული მწერლობისა“. მისი მტკიცებით, ლეონტი მროველის თხზულება საგმირო რომანების ჟანრის გავლენას განიცდიდა. „საერო მწერლობას, წერდა პ.ინგოროყვა, ადრინდანვე შეუთვისებია ტრადიციები ძველი ფალაური საგმირო ეპოსისა“. (23) ამ მოსაზრებას მხარს უჭერს მკვლევარი რ.ბარამიძე. „ეჭვს არ იწვევს მოსაზრება, წერს იგი, რომ ლეონტი მროველის თხზულებაში ფრაგმენტების სახით შემორჩენილია ადრეული ძეგლების ექსცერპტები“. (24) თუკი ამ შეხედულებას გავიზიარებთ და ვაღიარებთ, რომ ქართლის ცხოვრებაში ძველი წარმართული ქართული მწერლობის დამადასტურებელი სათანადო ფრაგმენტები ნამდვილად არსებობს, მაშინ სავსებით მართებულად უნდა მივიჩნიოთ პროფესორ ალექსანდრე ხანაშვილის ზემოაღნიშნული მოსაზრება. ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმ გარემოებას, რომ ასეთი ფრაგმენტების აღმოჩენამ და შემდგომი პერიოდის „ქართლის ცხოვრებაში“ ჩამატებების ძიებამ, ახახანაშვილი ქართლის ცხოვრების გარკვეული ნაწილის წარმართულ ეპოქაში შექმნის შესაძლებლობის დასკვნამდე მიიყვანა. „ქართლის ცხოვრების“ ამ უძველეს ნაწილში ეძებდა იგი ძველი საერო პოეზიის კვალს.

რაც შეეხება ქ.პატკანოვს, იგი „ქართლის ცხოვრების“ XI- XII საუკუნეების ნაღვანად გამოცხადების პარალელურად, მასში მოტანილ ცნობებს ფირდოუსის შაჰნამედან აღებულად აცხადებდა. ამ მოსაზრების უარსაყოფად, პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორ ახახანაშვილს, მყარი არგუმენტების მოშველიების შესაძლებლობა „ქართლის ცხოვრებაში“ წარმართული ეპოქის დროინდელი ფრაგმენტების მიკვლევამ მისცა. ქ.პატკანოვის „მტკიცებას“, „ქართლის ცხოვრებაზე“ ფირდოუსის შაჰნამეს ზეგავლენის შესახებ, ახახანაშვილმა, ცნობილი რუსი ფილოლოგ-ორიენტალისტის ვსეოლოდ მილერის შეხედულება დაუპირისპირა, სადაც გარკვევითაა მითითებული, რომ „ქართლის ცხოვრება“ თავის ცნობებს ფირდოუსის დაუხმარებლად პოულობს“. ამ დებულებაზე დაყრდნო-

ბით, ალ.ხახანაშვილი დასძენდა: „ჩვენს მატთანეს და ფირდოუსს აქვს ერთი და იგივე წყარო, რომლიდანაც ერთმანეთის დაუხმარებლად ამოაქვთ თავისი ცნობები. ეს წყარო არის საერთო ტრადიცია, ხალხში დაცული ამბები ძველი დროისა, ის ამბები, რომლებიც ერთნაირად იქნებოდა გავრცელებული როგორც სპარსეთში ისე საქართველოში“. (25) ამ შემთხვევაში, ა.ხახანაშვილმა ზოგადად მიუთითა „ქართლის ცხოვრების“ და ფირდოუსის საერთო წყაროზე და იგი ხალხში გავრცელებულ ტრადიციაში დაინახა. აღნიშნულ საკითხზე, კონკრეტული პასუხის გაცემას პროფესორი გურამ მამულია შეეცადა. მან „ქართლის ცხოვრების“ წყაროდ „ფალაური ეპოსის“ ის ვერსია მიიჩნია, რომელიც ფირდოუსის ლექსად განყოფილ „ფალაურ ეპოსთან“ შედარებით ახლოს იდგა. (26)

„ქართლის ცხოვრების“ XI- XII საუკუნეებში შექმნის შესაძლებლობის უარსაყოფ არგუმენტად, ა.ხახანაშვილი იმავე „ქართლის ცხოვრებიდან“ შესაბამის ამონაწერს იშველიებდა, სადაც გარკვევითაა ნათქვამი, რომ „წიგნი ესე ქართველთა ცხოვრებისა, ვიდრე ვახტანგისამდე (გორგასალი,) აღიწერებოდა ჟამითი_ ჟამად, ხოლო ვახტანგ მეფიდან, ვიდრე აქამომდე აღწერა ჯვანშერმან ჯვანშერიანმან, ძმისწულის ქმარმან წმინდისა არჩილისამან, ნათესავმან რევისმან, მურმანის ძისაგან და ამიერიტგან შემდგომთა ნათესავთა აღწერონ ვითარცა იხილონ და წინამდებარემან ჟამმან უწყებად მოსცეს გონებასა მათსა, ლეთივ განბრძნობელსა“. (27) ამ მონაცემებზე დაყრდნობით, ა.ხახანაშვილი ჯუანშერს VIII საუკუნის ისტორიკოსად აცხადებდა, ხოლო თხზულებას „ქართლის ცხოვრების“ პირველ კომპილაციად. აქედან გამომდინარე, XI-XII საუკუნეებში მისი შედგენის ყოველგვარი სახის მტკიცებას ანაქრონიზმად თვლიდა. (28)

გაზეთ „ივერიას“ „საისტორიო საბიბლიოგრაფიო წერილების“ რუბრიკაში დაბეჭდილი მ.ჯანაშვილის ვრცელი რეცენზია ეხება დ.ბაქრაძის ნაშრომს_ „წერილები საქართველოს ისტორიისა და სიძველეთა შესახებ“. მასში „ქართლის ცხოვრების“ შედგენასთან მიმართებაში მეცნიერთა ერთ ჯგუფში შექმნილი გაუგებრობის ძირითადი მიზეზია ახსნილი. „ზოგიერთი ხელნაწერი „ქართლის ცხოვრებისა“_ ვკითხულობთ რეცენზიაში, იწყება იმით, რომ ვახტანგ VI-ემ შეჰყარა სწავლულნი და იმათ შემწეობით შეასწორა ქართული მატთანე და შეავსო სომხური და სპარსული მატთანეების ცნობებით...ამ გარემოებამ ზოგიერთ მეცნიერში ეჭვი წარმოშვა, თითქოს ქართლის ცხოვრება შედგენილი ყოფილიყო ვახტანგ VI-ისაგან და იგი არ შეიძლებოდა მიეჩნიათ სანდოთ“.

მ.ჯანაშვილის ზემოაღნიშნული რეცენზია, საზოგადოებას ინფორმაციას აწვდიდა დ.ბაქრაძის იმ დიდი დამსახურების შესახებ, რომელიც „ქართლის

ცხოვრებისადმი“ მცდარი შეხედულებების მქონე მეცნიერების გადარწმუნებაში და ვახტანგ VI- მდე ქართლის ცხოვრების არსებობის მეცნიერულად დასაბუთებაში მიუძღოდა. (29)

„ქართლის ცხოვრების“ გამოჩენილი მკვლევარის სიმონ ყაუხჩიშვილის სამართლიანი მტკიცებით, „ვახტანგის სწავლულ კაცთა კომისიამ ერთი მხრით ძველი „ქართლის ცხოვრების“ დამახინჯებული ადგილები გაასწორა („განმართეს“), ხოლო მეორე მხრით, ბოლო საუკუნეების ისტორია დაწერა („აღწერეს“), რადგან ძველ „ქართლის ცხოვრებაში“ თხრობა იწყებოდა გიორგი ბრწყინვალის მეფობაზე (XIV ს. დასაწყისი). ახლად დასაწერი იყო XIV-XVII საუკუნეების ისტორია. ეს ორივე დავალება მეცნიერ კაცთა კომისიას პირნათლად შეუსრულებია“. (30)

რაც შეეხება ქართველი ტომების თავდაპირველ საცხოვრისს, ევროპელი მეცნიერების შეხედულების თანახმად, ისტორიული არმენიის ტერიტორია წარმოადგენდა. ამ საკითხთან დაკავშირებით განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ილია ოქრომჭედლიშვილის მიერ ნათარგმნი წერილი, რომელიც გაზ. „ივერიაში“ გამოქვეყნდა. ეს არის ცნობილი ფრანგი ორიენტალისტის ფრანსუა ლერონმანის წერილი პროფესორ დე ლორიესადმი. ცნობილია, რომ ფრ.ლერონმანი ლურსმული წარწერების გაშიფრვის სპეციალისტი იყო. ამ მიმართულებით მის მიერ ნაკითხული ტექსტებით ფრანგი არმენოლოგი დე ლორიე დაინტერესდა, რომელმაც ფრ.ლერონმანს სთხოვა_ არმენიის შესახებ ლურსმული წარწერებიდან მისთვის შესაბამისი ცნობები მიეწოდებინა. დე ლორიესადმი საპასუხო წერილში, ფრ.ლერონმანი ადასტურებდა, რომ არმენიის ტერიტორიაზე აღმოჩენილ და მის მიერ გაშიფრულ ლურსმულ წარწერებში, არმენიის შესახებ მართლაც იყო შესაბამისი ცნობები და იქვე დასძენდა: „ჩვენის აზრით, არმენიაში ნაპოვნ ლურსმულ წარწერათა ენა მეტად ემსგავსება ქართულ ენას, თუ ყურადღებას მივაქცევთ საგნის გამოკვლევას იმდენად, რამდენადაც ჩვენ ეს შეგვიძლიან ახლა. იმედი მაქვს მომავალში, როდესაც ეხლანდელი ჩემი გამოკვლევა წინ წაიწევს, ბლომად წარმოვადგინო შეურყეველი საბუთი, ამ მსგავსებისა. ახლა კი წარმოგიდგენთ მარტო ერთ შეურყეველ საბუთს, დაფუძნებულს არსებითი სახელის ბრუნვაზე“. (31) იქვე ფრ.ლერონმანს შესაბამისი ფაქტები აქვს მოტანილი. ამ ფონზე, განსაკუთრებულ ყურადღებას, ფრ.ლერონმანის მიერ ლურსმულ წარწერებში ამოკითხული სიტყვებისა და ქართული სიტყვების ერთმანეთთან შედარების საფუძველზე აღმოჩენილი მსგავსება იქცევს, რომლის საფუძველზედაც მან შემდეგი დასკვნა გააკეთა: „ამნაირად ფილოლოგია, ეს მეტად ძლიერი და მაღალი საშუალებაა აღმადგინებელი ძველის ეთნოგრაფიისა, რომელიც გვიმტკიცებს, რომ პირველნი მემკვიდრენი იმ მიწისა, რომელსაც

არმენია ეწოდება, იყვნენ ქრისტიანობის წინ მე-
შვიდე საუკუნის ბოლომდის, იმავე ნათესავისა, რა-
სისა რომელსაც ეკუთვნიან ქართველები“.(32) იქვე,
დე ლორიეს საყურადღებოდ იგი ხაზგასმით წერდა:
„გთხოვთ მიაქციოთ განსაკუთრებით ყურადღება
იმ გარემოებას, რომ არმენიის ლურსმნებრივი წარ-
წერათა ენა არარაგად, არაფრით, განშორებითაც
არა ჰგავს ჰაოსიანთა ენას. იმ ხალხს, რომელსაც
გამოუჭრია ეს წარწერანი და ქრისტიანობის წინ
მეექვსე საუკუნემდის უმეფნია არმენიაში, არა
ჰქონია არარაგი თვისება სომხებთან, ჰაოსიანთან,
როგორც თავისის შთამომავლობით, რასით, ისე
ენით: ჰაოსიანნი შემოვიდნენ არმენიაში ვანის სულ
ბოლონდელ წარწერის გამოჭრის შემდეგ, იმ დროს,
როდესაც თვით წარწერის გამომჭრელმა ხალხმა,
შესუსტებულმა რამდენისამე საუკუნის განუწყვე-
ტელ ბრძოლით... ნინევიისა და ბაბილონის მფლო-
ბელობასთან, დაინია ჩრდილოეთისაკენ, სწორედ იმ
მინებისაკენ, რომელსაც ძველეთი უწოდა ივერიას
და ეხლა უწოდებენ საქართველოს“.(33)

აღნიშნული დასკვნა მკვეთრად ეწინააღმდეგება
პატკანოვის მოსაზრებას და, რაც მთავარია, წმინდა
მეცნიერულ ანალიზზეა დაფუძნებული. აქვე უნდა
აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ფრ.ლერონმანი არ იყო
ქართველოლოგი და ამიტომ მას არ ამოძრავებდა
რაიმე ინტერესი სომხების წინააღმდეგ და მისი
დასკვნაც სუბიექტურად არ უნდა მივიჩნიოთ. ამ
შემთხვევაში იგი ქართველი მეცნიერების მხარდა-
მჭერი შეხედულებების მტკიცებულებებს იძლე-
ოდა. ამ ფონზე უცხადებდა უნდობლობას ძველ
სომხურ საისტორიო მწერლობას, განსაკუთრებით
მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიას“. „ყველამ
ჭეშმარიტად უნდა მივიღოთ, ამბობდა ფრ.ლერონ-
მანი, სომხებს არ აბადიათ არა რიგი ნაციონალური
გადმოცემა პირველ ტიგრანამდე, რომელიც კირო-
სის თანამედროვე იყო. რაც კი შეეხება ამაზედ წინა
დროს, ყველა მოთხრობა სომეხთა მწერლობისა
მომდინარეობს მოსე ხორენელის წიგნისაგან და
ეს წიგნიც, როგორც თვით ხორენელი გვემონებოდა,
არის უბრალო ახლო (კოპია) მარ- აბას კატინის
ცრუსიტყვაობისა. ეს ბატონი კატინი სცხოვრობდა
ქრისტიანობის პირველ საუკუნეს, ადგა ლიტერა-
ტორობის ხელოვნებას, ...მან შეადგინა კომპილა-
ცია, საცა სიმართლეზე უფრო მეტი სიცრუე შეი-
ტანა“.(34)

როგორც ვხედავთ ფრ.ლერონმანისათვის ლუ-
რსმული წარწერები პირველწყაროა და სანდოო-
ბის თვალსაზრისით, სომეხ ისტორიკოსზე მოსე
ხორენეცზე მაღლა აყენებს. სწორედ ლურსმუ-
ლმა წარწერებმა მიიყვანა იგი იმ დასკვნამდე, რომ
ისტორიული არმენის ადგილას ქართული ტომები
ცხოვრობდნენ. აქ ჩნდება პარალელები ჩვენთვის
კარგად ცნობილი „მოქცევი ქართლისაი“-ს ცნობა-
სთან. აღნიშნული მათიანიდან ცნობილია, რომ ქა-

რთველთა პირველი მეფე აზო, წავიდა მამის სამკვი-
დროში და „არიან ქართლიდან“ წამოიყვანა თავისი
სახლეულობა. დღემდე უცნობია თუ რა გეოგრაფი-
ული არეალი მოიაზრება „არიან ქართლი“-ში.

აკადემიკოსი სიმონ ჯანაშია ცდილობს გაარ-
კვიოს, თუ რას წარმოადგენს სიტყვა „არიან“. პირის
სახელია ეს თუ არა. საბოლოოდ მკვლევარი მიდის
იმ დასკვნამდე, რომ „მსაზღვრელი „რიან“ მიეკუთ-
ვნება როგორც ქვეყანას, ისე მის მცხოვრებთაც“.
(35) „არიან ქართლის“ შესახებ კი ასკვნის, რომ „რო-
გორც არ უნდა გადაწყდეს „არიანა“-ს საკითხი, ჩვენ
ვფიქრობთ, რომ „ქართლის მოქცევის“ თხრობის
არიან ქართლი წარმოადგენს მოგონებას ჰარი ქვეყ-
ნის, როგორც ქართველთა უძველესი საცხოვრისის
შესახებ. რეალურად აქ შესაძლებელია იგულისხმე-
ბოდეს როგორც, მითანი, ისე ურარტუც, ვანის ტბის
მიდამოები, რადგანაც, როგორც ვნახეთ, ჰარი_ ქვე-
ყანა შეიცავს ერთსაც და მეორესაც“.(36)

აკადემიკოსი გიორგი მელიქიშვილი, „არიანს“
„სპარსულს“ („არიულს“) უკავშირებს, გარდა ამისა
გ.მელიქიშვილი „არიანის“ ახსნის სხვა ვარიანტებ-
საც განიხილავს. „ჩვენ_ წერს იგი, „არიანის“ ახსნის
კიდევ სხვა შესაძლებლობები გვესახება. რაკი ძველ
სამყაროში ესოდენ პოპულარული იყო აზრი ესპა-
ნეთის (პირინეის) იბერიიდან კავკასიის იბერიაში
ხალხის გადმოსახლების შესახებ, ხომ არ შეიძლება
„არიან“ „პერენეის“ დამახინჯება იყოს? ჩვენი ყუ-
რადლება კიდევ სხვა შესაძლებლობამ მიიქცია. პო-
ნტოს სამეფოს დამაარსებელი_„დარიოსის სატრაპი
მითრიდატე“, რომელიც მოსე ხორენელის ცნობით,
ალექსანდრე მაკედონელმა დააყენა იბერთა მმა-
რთველად (ქართული წყაროების არიან ქართლის
მეფის ძე აზო), როგორც ცნობილია ითვლებოდა კი-
როსისა და არრინას მეფედ“; კიროსის ადგილსამყო-
ფელი ცნობილია, ხოლო „არრინა“- ზე ჩვენ არაფერი
ვიცით. ხომ არ შეიძლება, რომ რომელიმე ლიტერა-
ტურული წყაროს საფუძველზე ამ „არრინა“- დან ქა-
რთული „არიანი“ წარმომდგარიყო?“(37)

არიან ქართლის გეოგრაფიული მდებარეობის
შესახებ ანგარიშგასაწევი თვალსაზრისი აქვს გა-
მოთქმული პროფესორ გრანი ქავთარიას. იგი „მოქ-
ცევაი ქართლისაი“-ს არიან ქართლს, ისტორიული
საქართველოს საზღვრებში მოიაზრებს და კონკრე-
ტულ ისტორიულ გეოგრაფიულ არეალში აქცევს.
(38) „მოქცევაი ქართლისაი“-ს არიან ქართლი_ წერს
გრ.ქავთარია, მდებარეობდა საქართველოს სამ-
ხრეთ ნაწილში. ეს საკითხი ქართულ მეცნიერებაში
დავას არასოდეს იწვევდა. „მოქცევაი ქართლისაი“
წერდა ისე, როგორც ესმოდათ და დამკვიდრებული
იყო აზონის ხანაში მისი მშობლიური მხარის სა-
ხელი. ლეონტი მროველის ეპოქაში არიან-ქართლი
გაუგებარი ტერმინი იყო მკითხველისათვის და მას
უწოდებდა იმ სახელს (კლარჯეთს), რომლითაც იც-
ნობდნენ მისი თანამედროვენი. ეჭვს არ იწვევს, რომ

ისტორიული კლარჯეთი მოიცავდა იმ ტერიტორიას, რომელიც შედიოდა აქემენიდების იმპერიის შემადგენლობაში. სახელწოდება არიან-ქართლი, როგორც მითითებულია ისტორიულ ლიტერატურაში, იხმარება „ირანის ქართლის“ შესატყვისად“. (39)

მრავალი მცდელობის მიუხედავად დღემდე დაუზუსტებელია „არიან ქართლის“ ადგილმდებარეობა. ფრ.ლერონმანის მიერ ჩატარებული კვლევის შემდეგ ჩნდება ეჭვი იმის შესახებ, რომ „მოქცევა ქართლისაი“-ს „არიან ქართლი“ ხომ არ არის ივერთა ის ძველი სამკვიდრებელი, რომელიც ლურსმნულ წარწერებში „არმენიად“ იხსენიება. იქნებ „არიან ქართლი“ „არმენული ქართლის“ ან „არმინ ქართლის“ იგივეობა არის, რომელმაც სახეცვლილება განიცადა გადამწერთა მიერ ან სხვა მიზეზთა გამო. თუ ეს მართლაც ასეა, მაშინ „არიან ქართლი“-ს მდებარეობაც ადვილი დასადგენია.

აღმოჩენილი და გაშიფრული ლურსმნული წყაროების მიუხედავად, სომხური ისტორიოგრაფია ისევ აგრძელებდა ქართული მიწების „მეცნიერულად“ მიტაცებას. აღნიშნული ტენდენცია დამახასიათებელია როგორც ძველი ისე ახალი სომხური ისტორიოგრაფიისათვის. ხშირ შემთხვევაში მსგავსი გამოხტომები სრულიად უსაფუძვლო და არამეცნიერული იყო, თუმცა ყოვლად უსაფუძვლო მტკიცებულებასაც უნდა გაეცეს საკადრისი პასუხი. ეს არ ემღებოდა გაზ. „ივერიას“ ირგვლივ გაერთიანებულ ქართველ მეცნიერთა ჯგუფს. ამ მხრივ, ისინი ყოველთვის მოწოდების სიმაღლეზე იდგნენ და ღირსეულ პასუხს აძლევდნენ ქართველთა წარსულის გამყალბებლებს. „ივერიას“ მეშვეობით ამხილამოსე ჯანაშვილმა საქართველოს ტერიტორიების მისაკუთრების მცდელობაში სომეხი ისტორიკოსები. მან არგუმენტირებულად უარყო ძველი სომეხი ისტორიკოსების ცნობა, რომ ჭოროხის, ღალის, მტკვარის და ალაზნის ხეობები თითქოს სომხების საკუთრებას წარმოადგენდა. სომეხი ისტორიკოსების არგუმენტებს, მ.ჯანაშვილმა ქართული დოკუმენტური და პალეოგრაფიული წყაროები დაუპირისპირა. მის ხელთ არსებული მასალის სიღრმისეული ანალიზის საფუძველზე გაკეთებულ დასკვნაში ვკითხულობთ: „ყველა საბუთი ამტკიცებს, რომ აქ სომხების შორეული გავლენაც კი არ ყოფილა არა თუ ძველად, არამედ ქრისტიანობის დროსაც“. (40) აღნიშნულის გათვალისწინებიდან გამომდინარე, მ.ჯანაშვილი იქვე დასძენდა: „მიუხედავად ამგვარი საბუთებისა, სომხის ისტორიკოსები ალაზნის ხეობას სომხების სამეფოს ნაწილად ჰხდნენ. ამ აზრის „დამტკიცებას“ ადგილობრივი სახელების სომხურ სიტყვებთან ვითომდა ნათესაობით ცდილობს ქეროპე პატკანოვი“. (41) პატკანოვის ზემოაღნიშნულ არგუმენტს, მ.ჯანაშვილმა, ცნობილი აღმოსავლეთმცოდნის გატერინოს მოსაზრება დაუპირისპირა. „გატერი-

ანო_ წერს მ.ჯანაშვილი, ტყუილად კი არ ამბობს: „ქართულისა და სომხური ენის შესწავლამ დამარწმუნა, რომ დიდი ნაწილი ქართული სიტყვებისა და ყველა ფესვი ამ ენისა ეკუთვნის განსაკუთრებულს ქართულ ჯგუფსაო. თუ მრავალი რიცხვი ამ ფესვთა მოიპოვება სომხურშიც, ეს იმას ამტკიცებს, რომ სომხურს მიუღია ისინი ქართულისაგანაო, რომელიც ოდესმე დიდ-არმენიის უმეტეს ნაწილზე უნდა ყოფილიყო გავრცელებულიო, სანამ იქ არილები მოვიდოდნენო“. (42) როგორც ვხედავთ, აქ ისევ ის აზრია განვითარებული, რომ ისტორიული არმენიის ტერიტორიაზე ქართველური ტომები ცხოვრობდნენ. საქართველოს ისტორიის სომეხ გამყალბებელთა წინააღმდეგ, ევროპელი მეცნიერების შეხედულებების გამოყენება, მომგებიან პოზიციას უქმნიდა ქართველ მეცნიერებს და ისინიც სიამოვნებით მიმართავდნენ ამ ფორმას.

ქართველთა ეროვნული ღირებულებების დაცვის თვალსაზრისით, გაზეთ „ივერიას“ ფურცლებზე გამოქვეყნებულ პუბლიკაციებში დასმული პრობლემებიდან, განსაკუთრებულ ყურადღებას ქართული ანბანის და ქართული ენის შექმნის საკითხი იქცევს. იმ პერიოდის სამეცნიერო წრეებში ამ საკითხთან მიმართებაში სამი ძირითადი შეხედულება დომინირებდა: მეცნიერთა ერთი ნაწილი აცხადებდა, რომ „ქართული ანბანი ფარნავაზმა კი არა, ადამმა შემოიღოვო“. (43) მეორენი თვლიდნენ (ქეროპე პატკანოვი...), რომ „თავდაპირველად ქართველების ენა სომხური იყო, ხოლო ფარნავაზმა ბრძანება გასცა, რათა ყველას, მთელს საქართველოში ქართულად ელაპარაკა“. (44) მეცნიერთა მესამე ნაწილი მიიჩნევდა, რომ ხუცური დამწერლობა ქართველებს თითქოს მესროფმა შეუქმნა. (45) აღნიშნული საკითხები ქართველმა მეცნიერმა ილია ოქრომჭედლიშვილმა დანვრისებით განიხილა „ივერიაში“ ჯერ კიდევ 1881 წელს გამოქვეყნებულ წერილში „ვინ მოიგონა ქართული ანბანი“. მან ქართული ანბანის შექმნა ფარნავაზს დაუკავშირა. „ფარნავაზმა, წერდა იგი, საქართველოში შემოიღო ზენდური (ფეჰლეური) ანბანი სპარსულისაგან. ამას გვიმტკიცებს საოცარი მსგავსება ქართულ-ზენდურ ანბანებისა. მაგალითებ, 25 ზენდური ასო სრულად მიაგვანან ქართულსა“. (46)

ქართული ანბანის წარმოშობის ილ.ოქრომჭედლიშვილისეული ზემოაღნიშნული თვალსაზრისი, ზოგიერთი არაქართველი მეცნიერის მცდარი შეხედულებების გაბათილებაზე იყო გათვლილი. უნდა ვაღიაროთ, რომ ეროვნული მიზანდასახულობის მიუხედავად, მან საკითხის კვლევის არასწორი გზა აირჩია, რამაც იგი ქართული ანბანის წარმოშობასთან მიმართებაში მცდარ დასკვნამდე მიიყვანა. მხედველობაში გვაქვს: 1) ილ.ოქრომჭედლიშვილის მიერ, ასომთავრულ და ხუცურ ანბანზე უფრო ადრინდელად, მხედრულის გამოაცხადება; 2) ქართული

ანბანის წარმოშობის სათავეების, ზენდურ-სპარსული დამწერლობის ჯგუფში სრულიად უსაფუძვლოდ ძიება.

ქართველი მკვლევარების მხრიდან, ქართული ანბანის წარმოშობის მეცნიერულ დონეზე შესწავლა, ისტორიკოს დიმიტრი ბაქრაძის სახელს უკავშირდება. ამ საკითხთან მიმართებაში პროფესორი მამია დუმბაძე წერდა: „დ.ბაქრაძემ საფუძველი ჩაუყარა ჩვენი ისტორიის დამხმარე დისციპლინას ქართულ პალეოგრაფიას... მართალია, დ.ბაქრაძეს ქართული პალეოგრაფია სათანადო მეცნიერულ სიმაღლეზე არ აუყვანია, ეს მხოლოდ აკად. ივანე ჯავახიშვილმა გააკეთა, მაგრამ დ.ბაქრაძის მიერ მოოველებულმა მასალამ და მისმა პირველმა დაკვირვებებმა ეს საგანი თავისებურად გააფორმეს“. (47)

ქართული ანბანის წარმოშობის შესახებ, თავისი შეხედულება დ.ბაქრაძემ რუსეთის არქეოლოგთა მეხუთე ყრილობაზე (1881 წელი) გაკეთებულ მოხსენებაში „ქართული პალეოგრაფია“ ჩამოაყალიბა. ეს ნაშრომი, არქეოლოგთა ყრილობის მასალებში 1887 წელს დაიბეჭდა. ამ ფაქტთან დაკავშირებით, გაზეთმა „ივერიამ“ 1888 წელს მ.ჯანაშვილის ვრცელი რეცენზია გამოაქვეყნა სათაურით „ქართული პალეოგრაფია“ წერილი დ.ზ.ბაქრაძისა“. (48) დ.ბაქრაძის ნაშრომის შინაარსის და ძირითადი დებულებების თანმიმდევრულ გადმოცემასთან ერთად, მ.ჯანაშვილმა მისი მეცნიერული შეფასებაც მოგვცა. „დ.ბაქრაძის საპალეოგრაფიო შრომის გამოქვეყნების შემდეგ ვკითხულობთ რეცენზიაში, ქართული პალეოგრაფია მკვიდრ საფუძველზე დამყარებულად უნდა ჩავთვალოთ“. (49) დ.ბაქრაძემ აღნიშნულ გამოკვლევაში საფუძვლიანად დაარღვია ქართული ანბანის წარმოშობის ილ.ოქრომჭედლიშვილისეული შეხედულება. ქართული დამწერლობის საწყისად ასომთავრული, ხოლო შემდეგ საფეხურად კი ნუსხა ხუცური მიიჩნია. მათი განვითარების მომდევნო საფეხურად მხედრული გამოაცხადა. ქართულ-ბერძნული ანბანის ურთიერთ შედარებითა ანალიზმა, დ.ბაქრაძე ქართული ანბანის ბერძნულიდან წარმომავლობის მტკიცებამდე მიიყვანა. (50)

ქართული ანბანის წარმოშობის საკითხს შეეხო ქართველი მეცნიერი მ.ჯანაშვილი გაზეთ „ივერიამ“ გამოქვეყნებულ წერილში „რა დროს და საიდან შემოიღეს ქართული ანბანი“. (51) მისი ეს პუბლიკაცია, ილია ოქრომჭედლიშვილის ზემოაღნიშნულ ნაშრომში გამოთქმული მოსაზრებების პასუხს წარმოადგენს. ფაქტობრივ მასალაზე დაყრდნობით, ილ.ოქრომჭედლიშვილის შეხედულებების საფუძვლიანად უარყოფის პარალელურად, მან კრიტიკის მახვილი სომეხი ისტორიკოსის კორიუნის „თეორიის“ ქართული ანბანის მესრობ მაშტოცის შექმნილად გამოცხადების უარსაყოფად მიმართა. ქართული წყაროებიდან აღებული მასალებისა და

იმავე კორიუნის მონაცემებზე დაყრდნობით, რომლის მიხედვითაც მესროფი ქართული ენის უცოდინარი ჩანს, ამ „თეორიის“ დამცველთა მისამართით, მ.ჯანაშვილი კანონზომიერად სევამდა კითხვას: „როგორ მოიგონებდა მესროფი ქართულ ანბანს, როდესაც მან სრულიად არ იცოდა ქართული ენა, საჭირო კი იყო, რომ ზედმინვნით სცოდნოდა ამ შემთხვევაში ყოველი ხმა უცხო ენისა“. (52) აქედან გამომდინარე, გამორიცხავდა იგი მესროფისაგან ქართული ანბანის თუნდაც შევსების რაიმე ცდას და დაასკვნია: „ქართველებს ანბანი ჰქონდათ არა მესროფის ზღაპრულ მოგზაურობის დროს საქართველოსა და ალბანეთში და ფარნავაზის დროს, არა მესამე საუკუნის დასაწყისში ქრისტეს წინ, როგორც ამას ამტკიცებს ილ.ოქრომჭედლიშვილი, არამედ ფარნავაზის მეფობის რამდენიმე საუკუნის უწინარეს“. (53)

ქართული ანბანის სემურ-ფინიკური დამწერლობიდან წარმომავლობის და სომხურიდან შექმნის უარყოფის მეცნიერულად დასაბუთებული მტკიცებულება განავითარა აკადემიკოსმა ივანე ჯავახიშვილმა 1926 წელს დაბეჭდილ მონოგრაფიაში „ქართული პალეოგრაფია“.

ზემოაღნიშნული საკითხის შესწავლის საქმეში დიდი წვლილი შეიტანეს პროფესორმა რამაზ პატარიძემ და აკადემიკოსმა თამაზ გამყრელიძემ. მათი გამოკვლევები ქართული ანბანის ივ.ჯავახიშვილისეული თეორიის გამყარებას და მესრობ მაშტოცის მიერ ქართული ანბანის შექმნის საფუძვლიანად უარყოფას წარმოადგენს. ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ თ.გამყრელიძე ერთი მარტივი მაგალითის მოტანით აცამტკიცებს აღნიშნულ „თეორიას“. „მესრობ მაშტოცი წერს იგი, თვით არ იყო დაუფლებული ქართულს, რაც სრულიად გამორიცხავს შესაძლებლობას მის მიერ ქართული ანბანის შექმნისას. ახალი დამწერლობის შექმნა... ახალი გრაფიკული სიმბოლოების გამოგონება შეთხზვას კი არ ნიშნავს მხოლოდ; იგი გულისხმობს უწინარეს ყოვლისა ენის ღრმა ლინგვისტური ანალიზის ჩატარებას, ენის ფონეტიკური სისტემის დანაწევრებას ცალკეულ ბგერით ერთეულებად, რომლებიც უნდა გამოიხატოს სათანადო გრაფიკული ნიშნებით. ეს არის სწორედ ახალი დამწერლობის შექმნის პროცესში ლოგიკურად პირველი და ძირითადი ეტაპი, რასაც არსებითად ემყარება მთელი შემდგომი პროცედურა ბგერათა გრაფიკული გამოხატვისა და მათი ანბანთრიგში განწყობა. ყოველივე ეს შეუძლებელს ხდის კონკრეტული ენისათვის დამწერლობის შექმნას ისეთი პირის მიერ, რომელიც ღრმად არ არის დაუფლებული, რომელსაც წინასწარ ამ ენის თავისებური ლინგვისტური ანალიზი არ ჩაუტარებია. (54)

რაც შეეხება პროფესორ რამაზ პატარიძეს, მან სიღრმისეულად განიხილა ქართული ანბანის წა-

რმოშობისა და მისი მონათესავეობის პრობლემა სომხურ ანბანთან მიმართებაში. ამ ფონზე მან 6 ისეთი ძირითადი ნიშან-თვისებები გამოყო, რომელიც ქართულ ანბანს სომხურისგან განასხვავებდა: 1) ასოთა მოხაზულობა, 2) ასო_ნიშნების ანბანური რიგი, ანუ თანმიმდევრობა, 3) ასო_ნიშნების რიცხვითი მნიშვნელობა, 4) ქართული და სომხური ენისათვის დამახასიათებელი ასო-ბგერების ანბანური რიგი, 5) ქართული და სომხური ენისათვის დამახასიათებელი ასო-ბგერების გრაფიკული საფუძველი და 6) ქართული და სომხური ასოების სახელები.(55) რ.პატარიძე ამ გარეგნულ სხვაობებზე არ ჩერდება და უფრო სიღრმისეული გამოკვლევის საფუძველზე აკეთებს შესაბამის დასკვნას, რომლის მიხედვითაც, მხოლოდ სომხური ანბანის შექმნა და საერთოდ სომხური დამწერლობა უკავშირდება მესრობ მამტოცის სახელს.

რაც შეეხება ქართული დამწერლობის შემოღებას, ამ საკითხთან მიმართებაში რ.პატარიძე, ლეონტი მროველის ცნობას ანგარიშგასანევად თვლის. „ქართულ ისტორიულ მატერიაში_წერს იგი,_დაცულია უდიდესი მნიშვნელობის ცნობა ქართული დამწერლობის შემოღების შესახებ, რისი ხელაღებით უარყოფა შეუძლებელია. კიდევ ერთ გარემოებას უნდა გაენიოს ანგარიში: XI საუკუნეში მოღვაწე ქართველ მემკვიდრე_ლეონტი მროველს მიაჩნია, რომ ქართული დამწერლობა შემოღებულია წარმართულ ხანაში და წარმართული კულტურის ძეგლია და არა ქრისტიანულისა. ქართული დამწერლობა რომ ქრისტიანული კულტურის ძეგლი ყოფილიყო, განა მროველ ეპისკოპოსს და ქართველ მემკვიდრეს არ უნდა სცოდნოდა?“ (56)

სომეხი ისტორიკოსების თეორიებს ქართული ანბანის შექმნის შესახებ ეწინააღმდეგება თვით XIII საუკუნის მოღვაწე სომეხი ისტორიკოსი მხითარ აირივანეცი. იგი თავის ისტორიაში წერს, რომ: „პირველი ქართველი მეფე ფარნავაზ, რომელმაც ექვსი ენიდან შექმნა ქართული. მანვე შექმნა მათი დამწერლობა“. (57) უცნობია თუ რა წყაროზე დაყრდნობით წერს ამას მხითარ აირივანეცი. საფიქრებელია, რომ მას არ უხელმძღვანელია ლეონტი მროველის თხზულებიდან, რადგან ლეონტი არსად არ წერს, რომ ფარნავაზმა ექვსი ენიდან ქართული შექმნაო. როგორც ჩანს მხითარ აირივანეცი სხვა წყაროს ეყრდნობა, რომელსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია. როგორც ვხედავთ, XIX საუკუნის სომეხ ისტორიკოსთა უსაფუძვლო თეორიებს თავად სომეხი ისტორიკოსი მხითარ აირივანეცი აბათილებს.

ქართველთა კულტურული მემკვიდრეობის გაყალბების საქმეში, სომეხ მეცნიერებს, ქართველი მწერალი გიორგი წერეთელიც არ ჩამორჩა. მხედველობაში გვაქვს მის მიერ „დრევენოსტი ვოსტოჩნაიას“ 1891 წლის პირველ ნომერში დაბეჭდილი პუბლიკაცია, რომელსაც იგი „ამტკიცებდა“, რომ

გელათის ტაძარი თითქოს დავით აღმაშენებელს არ აუშენებია და მისი აშენება წინ უსწრებდა დავითის მეფობას. ამ შეხედულების გასამყარებლად, ტაძრის კედელზე არსებულ წარწერას იშველიებდა: „ადიდნეს ღმერთმან მეფეთ-მეფობა, ბაგრატ. დედოფლისა ელენე და ძეთა მათთა ორთავე ცხოვრებასა შინა. ამინ“. (58) გ.წერეთლის ამ მცდარი მოსაზრების გასაბათილებლად მ.ჯანაშვილმა საგანგებო რეცენზია დაბეჭდა გაზეთ „ივერიაში“, სადაც გ.წერეთლის შეხედულება, შესაბამისი არგუმენტების მოშველიებით კრიტიკის ქარ-ცეცხლში გაატარა და იქვე დასძინა: „გ.წერეთლის აზრი უსაფუძვლოა იმ გარემოების მიხედვით, რომ გელათის კედელზე ჰხატია გოლიათისებური სურთი დავით აღმაშენებლისა, რომელსაც ხელში ტაძრის გეგმა უჭერია. ხოლო ბიზანტიაში, სომხეთსა და საქართველოში საყდრის გეგმით მარტო ეკლესიის მამულებელთ ჰხატავდნენ“. (59) არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ მ.ჯანაშვილს, რადგან დღეისათვის არ არსებობს იმის უტყუარი მტკიცებულება, რომ გელათი დავით აღმაშენებლის აშენებული არ არის.

გ.წერეთლის კრიტიკა კვლავ გაგრძელდა გაზ. „ივერიაში“ და ამ კონკრეტულ შემთხვევაში კრიტიკის ობიექტი გახდა მისი ნაშრომი „ისტორიულ-ფილოლოგიური გამოკვლევა“, რომელიც გ.წერეთელმა გაზ. „კვალში“ დაბეჭდა.

აღნიშნულ ნაშრომში გ.წერეთელი ამბობს, რომ „თამარ მეფის შვილს გიორგის ლაშა რომ ერქვა, ეგ სიტყვა რუსული „ლუჩ“-იაო, თამარმა „ლუჩ“-ი ისწავლა პირველი ქმრის რუსისაგანაო“. (60) ამ ფაქტთან დაკავშირებით ცნობილი მეცნიერი ნიკოლოზ ხიზანიშვილი ქართულ წყაროებზე დაყრდნობით უარყოფს გ.წერეთლის მოსაზრებას და წერს: „მატიანე პირდაპირ ამბობს, რომ ლაშა აფხაზთა ენაა, ე.ი. აფხაზური სიტყვაა და ნიშნავს ქვეყნის მანათობელსაო“. (61) ნ.ხიზანიშვილი აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით ბროსეს შეხედულებას იშველიებს და იქვე დასძენს: „ბროსე პირდაპირ განმარტებს, მეფე გიორგის მეტსახელი „ლაშა“ აფხაზური სიტყვაა და საკვირველი აქ არაფერია, რადგანაც იმ დროს აფხაზეთი საქართველოს ნაწილს შეადგენდა და იმის მეფეებს ექვემდებარებოდაო“. (62)

იგივე საკითხს მ.ჯანაშვილი შეეხო, რომელმაც „ივერიას 1893 წლის N 199-ში გამოქვეყნებულ წერილში, გ.წერეთლის „ფილოლოგიურ გამოკვლევაში“ „ლაშას“ წარმოშობის შესახებ გამოთქმული მოსაზრება მკაცრად გააკრიტიკა. მ.ჯანაშვილს მოჰყავს გ.წერეთლის შეხედულება, თითქოს: „ქართლის ცხოვრება აჭორებს, როდესაც ამბობს, რომ ლაშა აფხართა ენით განმანათლებელს ნიშნავსო; საფიქრებელია, რომ „აფხართა ენა“ შესთხვს მეთვრამეტე საუკუნის მემკვიდრეთ“. (63) ამასთან დაკავშირებით მ.ჯანაშვილი პრინციპულად სვამს კითხვას: „რა კავშირი აქვს მეთვრამეტე საუკუნის

მემატიანეს „ქართლის ცხოვრება“- სთან?!” და იქვე პასუხობს: „ნუთუ ბ.ნი გიორგი წერეთელი დღესაც იმ აზრზე ადგია, რომ ვითომ „ქართლის ცხოვრება“ შეთხზულია, ანუ შედგენილი XVIII საუკუნეში? პირიქით, „ქართლის ცხოვრების“ ზედმინევენით შესწავლა სისრულით გვარწმუნებს, რომ იგი ჩვენი ერის დიდებული ძეგლია, რომ იგი შედგენილია ნაწილ- ნაწილად, დროით- დრო, რომ მას ჭორი არსად არ შემოაქვს, რომ იგი არათუ აზვიადებს თხრობას შესახებ ქართველებისა, არამედ კიდევ ამოკლებს, რომ ბაქიაობა, ტრაბახი არავინ დასწამოს“.(64)

როგორც ვხედავთ გ.წერეთელს, საქმეში კარგად ჩახედული მეცნიერები დაუპირისპირდა და ღირსეული პასუხი გასცა. ეს ის მეცნიერებია, რომლებიც ქართველი ერის წარსულის დაცვის სადარაჯოზე იდგნენ და მის გამყალბებლებს არაფერს არ პატიობდნენ და მათ მცდარ შეხედულებებს, გაზეთ „ივერიას“ მეშვეობით საქვეყნოდ ააშკარავებდნენ. ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ მ.ჯანაშვილის მკაცრი კრიტიკა, გ.წერეთელმა სხვა მხრივაც დაიმსახურა. მხედველობაში გვაქვს, გ.წერეთლის მიერ „კვალში“ დაბეჭდილი ის მცდარი შეხედულება, რომელიც აფხაზეთისა და სომხეთის მეფეების დამოყვრების საკითხს ეხება. „მეათე საუკუნეში_ წერს გ.წერეთელი,_ ბედნიერმა შემთხვევამ დაამოყვრა აფხაზეთის მეფის გვარი დიდი სომხეთის მეფესთან (?), ადარნასე კურაპალატის ოჯახთან, რომლის შვილმა დიდმა დავით მეფემ ტაოელმა უმემკვიდროობის გამო იშვილა თავისი ძმისწული და აფხაზეთის მეფის გიორგი პირველის შვილისშვილი ბაგრატ მესამე“. ამასთან დაკავშირებით, შესაბამის წყაროებზე დაყრდნობით მ.ჯანაშვილი წერს: „ყველა ისტორიულ წყაროში სწერია, რომ ხსენებული დავით დიდი ტაოელი არის საქართველოს კურაპალატის ადარნასეს და არა სომხეთის მეფის ადარნასეს ძე, რომ ამ დავითმა იშვილა არა თავისი ძმისწული ბაგრატ მესამე, არამედ თავისი ბიძისწული ბაგრატ მესამე“.(65)

აღნიშნულ პოლემიკაში ჩაერთო ვაჟა- ფშაველაც, რომელმაც მეტად საყურადღებო მოსაზრება წარმოადგინა „ლაშა“- ს წარმოშობასთან დაკავშირებით. „ჩემის ფიქრით_ ამბობს ვაჟა,_ ამ მოსაზრებათა შორის არც ერთია მართალი და არც მეორე“.(66) ვაჟა- ფშაველა „ლაშა“-ს წარმოშობას ქართულ ფესვებში ეძებს და იქვე დასძენს: „აფხაზურ ენასთან რად უნდა გავრბოდეთ, როცა ფესვი „ლას“ თვით ქართულ ენაში მოიპოვება. ავიღოთ თუნდაც სიტყვა ლაშქარი, ქართული გვარი ლაშაური“.(67) გარდა ამისა ვაჟა ამბობს, რომ ფშავეში სიტყვა „ლაში“ აღნიშნავს პირს და მოჰყავს ასეთი მაგალითი: „ბევრს ნუ ლაპარაკობ დააყენე ლაშნი“.(68) სწორედ „ლაში“- დან ნაწარმოებად მიაჩნია მას სიტყვა ლაშქარი, რადგან „ჯარი საომრად მუდამ მღერით გაემართებოდა, პირსა ჰქარვიდა, ჟღავუღუვობდა“.(69)

ჩვენი აზრით, ვაჟასეული ვერსია დამაფიქრებელია, თუმცა მაინც შეუძლებელია გადაჭრით რამის თქმა. პროფ. ზურაბ ჭუმბურიძე „ლაშას“ შემდეგნაირად განმარტავს: „ლა-შარი სალოცავია ფშავე- ხევსურეთში, ალაშარა აფხაზურად სინათლეს ნიშნავს. ლაშა კავშირია ამ სიტყვებთან, იგი მომდინარეობს წარმართული ღვთაების სახელისაგან“.(70)

ამრიგად, გაზეთ „ივერიაში“ დაბეჭდილი მასალების შესწავლა-გაანალიზებამ შესაძლებლობა მოგვცა წინა პლანზე წამოგვეწია და საზოგადოებისადმი დასაბუთებული ფორმით მიგვეწოდებინა: 1) XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართველი მეცნიერების მხრიდან, ეროვნული ღირებულებების დაცვის საქმეში გაწეული დამსახურება: ა) ქართულ და უცხოურ წყაროებზე დაყრდნობით, „ქართლის ცხოვრების“ ისტორიული წყაროს სანდოობის და ქართველი ერის წარსულის შესწავლაში მისი განსაკუთრებული მნიშვნელობის დასაბუთება; ბ) „ქართლის ცხოვრებასთან“ მიმართებაში მიმდინარე დისკუსიის ფონზე, იმავე „ქართლის ცხოვრების“ ახლად აღმოჩენილ ნუსხებზე დაყრდნობით, ქართველი ერის წარსულის შესახებ ქეროპე პატკანოვისა და მისი მიმდევარების მცდარი შეხედულებების მხილება; 2) გაზეთ „ივერიაში“ ქართული დამწერლობის საკითხებთან მიმართებაში დაბეჭდილ ქართველ მეცნიერთა შრომებში მოტანილმა დებულებებმა, ქართული ანბანის კორიუნისგან შექმნის მესროპ მაშტოცისეული მცდარი შეხედულების დასაბუთებულ უარყოფას დაუდო სათავე; 3) წერილობითი და ეპიგრაფიკული მასალის სამეცნიერო ბრუნვაში შემოტანისადმი ხელშეწყობით, გაზეთმა „ივერიაში“ უდიდესი ამაგი დასდო ქართველთა ეროვნული ღირებულებების მიმართ, არმენოფილური მცდარი თვალსაზრისის დასაბუთებული ფორმით უარყოფას; 4) ქართული დამწერლობის საკითხებზე გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნებულმა ქართველი მეცნიერების პუბლიკაციებმა, ქართული პალეოგრაფიის მეცნიერული შესწავლისთვის მყარი საფუძური მოამზადა.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა

1. ი.ჭავჭავაძე. ქვათა ლაღადი. თბილისი. 1994 წ. გვ. 8
2. მ.ლორთქიფანიძე. რა არის ქართლის ცხოვრება. თბილისი. 1989 წ. გვ. 7
3. იქვე. გვ. 7
4. ა.იოსელიანი. საქართველოს ისტორიის პრობლემები და თერგდალეულნი. თბილისი. 1972 წ. გვ. 321- 322.
5. ი.ჭავჭავაძე. ქვათა ლაღადი. თბილისი. 1994 წ. გვ. 12
6. არ.ბარამიძე. ნარკვევები XIX საუკუნის ქართული ისტორიოგრაფიიდან. თბილისი. 1979 წ. გვ. 24.

7. კ.გრიგოლია. რას მოგვითხრობს ქართლის ცხოვრება. თბილისი. 1971 წ. გვ. 25

8. დ.ბაქრაძე. პროფესორი პატკანოვი და ქართული ისტორიის წყაროები. თბილისი. 1884 მისივე. საქართველოს ისტორიის წყაროები. „ცისკარი“ 1857 წ.

9. მისივე. ისტორია საქართველოსი უძველესი დროიდან X ს. დასასრულამდე. თბილისი. 1889.

10. გაზ. „ივერია“ 1887 წ. 4 ოქტომბერი N 205

11. გაზ. „ივერია“ 1887 წ. 18 ნოემბერი N 241

12. იქვე.

13. იქვე.

14. გაზ. „ივერია“ 1888 წ. 7 ივნისი N 118

15. იქვე.

16. იქვე.

17. გაზ. „ივერია“ 1889 წ. 1 თებერვალი N 24; 9 თებერვალი N 30; 14 თებერვალი

N 34; 21 თებერვალი N 38; 22 თებერვალი N 39. 1 მარტი N 45; 5 მარტი N 48

18. გაზ. „ივერია“ 1889 წ. 1 თებერვალი N 24

19. იქვე.

20. გაზ. „ივერია“ 1889 წ. 9 თებერვალი N 30

21. შ.ბადრიძე. ქართველთმცოდნეობის გამოჩენილი მოჭირნახულე ალექსანდრე ხახანაშვილი. თბილისი. 1968.

22. გაზ. „ივერია“ 1888 წ. 26 ივლისი N 156

23. იქვე.

24. პ.ინგოროყვა. ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა. თბილისი. 1978. გვ. 241- 485.

25. რ.ბარამიძე. ქართული საისტორიო პროზა. თბილისი. 1971 წ. გვ. 71.

26. გაზ. „ივერია“ 1888 წ. 26 ივლისი N 156

27. გ.ამაშელია. ქართლის ცხოვრების წყაროს დადგენისათვის. იბ. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე. თბილისი. 1969. N 1. გვ. 254.

28. გაზ. „ივერია“ 1888 წ. 17 ნოემბერი N 242

29. იქვე.

30. გაზ. „ივერია“ 1887 წ. 18 ნოემბერი N 241

31. გაზ. „ივერია“ 1888 წ. 1 აპრილი. N 69

32. ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. ტ. 1. თბილისი. 1955. გვ. 024-025.

33. გაზ. „ივერია“ 1890 წ. 22 თებერვალი N 40

34. გაზ. „ივერია“ 1890 წ. 23 თებერვალი N 41

35. გაზ. „ივერია“ 1890 წ. 17 თებერვალი N 36

36. ს.ჯანაშია. უძველესი ეროვნული ცნობა ქართველთა პირველსაქართველის შესახებ მახლობელი აღმოსავლეთის სინათლეზე. „შრომები“ ტ. 2 თბილისი. 1952. გვ. 46

37. იქვე. გვ. 70

38. გ.მელიქიშვილი. საქართველოს, კავკასიისა და მახლობელი აღმოსავლეთის უძველესი მოსახლეობის საკითხისათვის. თბილისი. 1965. გვ. 16

39. გრ.ქავთარია. აზონი. თბილისი. 2000 წ. გვ. 15

40. იქვე. გვ. 18

41. გაზ. „ივერია“ 1891 წ. 18 ივნისი N 13

42. იქვე.

43. იქვე.

44. გაზ. „ივერია“ 1887 წ. 4 ოქტომბერი N 205

45. გაზ. „ივერია“ 1888 წ. 6 თებერვალი N 27

46. გაზ. „ივერია“ 1881 წ. N 10

47. ილ.ოქრომჭედლიშვილი. ვინ მოიგონა ქართული ანბანი. იბ. გაზ. „ივერია“ 1881. N 10

48. მ.დუმბაძე. ისტორიკოსი დიმიტრი ბაქრაძე (ცხოვრება და მოღვაწეობა). ბათუმი. 1950. გვ. 147

49. გაზ. „ივერია“ 1888 წ. 6 თებერვალი N 27

50. იქვე.

51. იქვე.

52. გაზ. „ივერია“ 1887 წ. 10 ივნისი N 115; 11 ივნისი N 116; 12 ივნისი N 117; 13

ივნისი N 118; 17 ივნისი N 121; 18 ივნისი N 122;

19 ივნისი N 123; 23 ივნისი N 126; 24 ივნისი N 127;

25 ივნისი N 128.

53. გაზ. „ივერია“ 1887 წ. 12 ივნისი N 117

54. გაზ. „ივერია“ 1887 წ. 13 ივნისი N 118

55. თ.გამყრელიძე. წერის ანბანური სისტემა და ძველი ქართული დამწერლობა. თბილისი. 1989 გვ. 195

56. რ.პატარიძე. ქართული ასომთავრული. თბილისი. 1980წ. გვ. 530-531

57. რ.პატარიძე. იქვე. გვ. 60

58. მხითარ აირივანეცი, „ქრონოგრაფიული ისტორია“. ძველი სომხურიდან თარგმნა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ლიანა დავლიანიძე-ტატიშვილმა. თბილისი. 1990 წ. გვ. 57

59. გაზ. „ივერია“ 1891 წ. 15 ივნისი N 124

60. იქვე.

61. გაზ. „ივერია“ 1893 წ. 17 ოქტომბერი N 223

62. იქვე.

63. იქვე.

64. გაზ. „ივერია“ 1893 წ. 18 სექტემბერი N 199

65. იქვე.

66. გაზ. „ივერია“ 1893 წ. 3 ოქტომბერი N 211

67. გაზ. „ივერია“ 1893 წ. 16 ნოემბერი N 247

68. იქვე.

69. იქვე.

70. იქვე.

71. ზ. ჭუმბურიძე. „რა გქვია შენ“ თბილისი. 1971. გვ. 84

სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორების გავლენა სამენარმეო საქმიანობაზე საქართველოში

ლია ჭყონია

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

მაია თადიაშვილი

სტუ-ს დოქტორანტი

აბსტრაქტი

მენარმეობის მნიშვნელობას ეკონომიკური ზრდის, ინოვაციებისა და სამუშაო ადგილების შექმნის ხელშეწყობაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა როგორც აკადემიურ, ასევე პოლიტიკურ დისკურსში. განვითარებად ქვეყნებში, სადაც ეკონომიკური პირობები ხშირად არასაიმედო ან სწრაფად ცვალებადია, სამენარმეო ქცევის ნიუანსების გაგება აუცილებელი ხდება. ხშირად გაანალიზებულია ტრადიციული-ნამყვანი ეკონომიკური ფაქტორები, როგორიცაა კაპიტალის ხელმისაწვდომობა და ბაზარზე წვდომა, თუმცა, მათთან ერთად თანაბარ განხილვას იმსახურებს სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები. წინამდებარე ნაშრომში მიმოხილულია ძირითადი სოციალური და ფსიქოლოგიური ფაქტორების: სოციალური ქსელების, კულტურული დამოკიდებულებების, ფსიქოლოგიური თავისებურებების, განათლების ხელმისაწვდომობისა და ეკონომიკური შესაძლებლობების აღქმის არსი და მათი გავლენა სამენარმეო ლანდშაფტზე განვითარებად ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოში.

საკვანძო სიტყვები: მენარმეობა. სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები. სახელმწიფო.

INFLUENCE OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS ON ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN GEORGIA

Lia Chkonia

GTU Associated professor

Maia Tadiashvili

GTU PHD Student

ABSTRACT

The importance of entrepreneurship in promoting economic growth, innovation and job creation has received considerable attention in both academic and political discourse. In developing countries, where economic conditions are often uncertain or rapidly changing, understanding the nuances of entrepreneurial behavior becomes essential. Traditional economic factors such as availability of capital and market access are often analyzed, but socio-psychological factors deserve equal consideration. This paper reviews the essence of basic social and psychological factors: social networks,

cultural attitudes, psychological characteristics, access to education and perception of economic opportunities and their impact on the entrepreneurial landscape in developing countries, including Georgia.

Key words: Entrepreneurship, Socio-Psychological factors, State.

სოციალური ქსელები და მხარდაჭერის სისტემები

სოციალური კაპიტალი, რომელიც წარმოადგენს ინდივიდებს შორის ურთიერთობის ერთგვარ ქსელს, თამაშობს გადამწყვეტ როლს მენარმეობაში. განვითარებად ქვეყნებში მენარმეები ხშირად არიან დამოკიდებული ოჯახურ და სათემო კავშირებზე მხარდაჭერისა და რესურსებისთვის. როგორც მე-20 საუკუნის მიწურულს ჩატარებული კვლევები აჩვენებს, ძლიერ სოციალურ ქსელებს შეუძლიათ გააძლიერონ ფინანსური კაპიტალის, მენტორობისა და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა (Bourdieu, 1986; Putnam, 2000). მაგალითად, საოჯახო ბიზნესი, რომელიც გავრცელებულია მრავალ განვითარებად კონტექსტში, ასახავს, თუ როგორ შეუძლია სოციალურ მხარდაჭერას შეამციროს საქმიანობის რისკები და გაზარდოს წარმატების ალბათობა (Sharma & Chrisman, 1999).

კულტურული დამოკიდებულება მენარმეობის მიმართ

მენარმეობისადმი კულტურული დამოკიდებულება მნიშვნელოვნად მოქმედებს ინდივიდუალურ მოტივაციაზე და სამენარმეო საქმიანობაში ჩართულობაზე. ჰოფსტედის კულტურული განზომილების თეორიის მიხედვით, საზოგადოებები, რომლებიც იზიარებენ ინდივიდუალიზმის პრიორიტეტულობასა და დამოუკიდებელი მიღწევების მნიშვნელობას, უფრო მეტად ხელს უწყობენ სამენარმეო ქცევას (ჰოფსტედი, 1980). კულტურებში, რომლებიც აღნიშნავენ მენარმეობას, როგორც პირადი წარმატებისა და ინოვაციის საშუალებას, ინდივიდები უფრო მეტად არიან მიდრეკილნი ბიზნეს წამოწყებისკენ. პირიქით, საზოგადოებებში, სადაც სამუშაო უსაფრთხოება და სტაბილურობა პრიორიტეტულია, სამენარმეო ინიციატივები შეიძლება აკრძალულიც კი იყოს (Kelley et al., 2016).

ფსიქოლოგიური თვისებები და აზროვნება

ფსიქოლოგიური ფაქტორები, როგორცაც თვითფექტიანობა, გამძლეობა და შეუპოვრობა, რისკებისა და რყევების მიმართ მდგრადობა, არის სამენარმეო განზრახვისა და ქცევის კრიტიკული განმსაზღვრელი. ბანდურას (1977) თვითფექტიანობის თეორია ამტკიცებს, რომ ინდივიდების რწმენა მათ შესაძლებლობებში გავლენას ახდენს მათივე მოტივაციაზე სამენარმეო შესაძლებლობების განსაზო-რციელებლად. გამძლეობის უფრო მაღალი დონე მენარმეებს საშუალებას აძლევს გაუმკლავდნენ გამონევეებსა და წარუმატებლობებს, ხოლო რისკის მიმართ მაღალი მდგრადობა და ტოლერანტობა ასოცირდება ინოვაციური სანარმოს შექმნასთან (Frese & Gielnik, 2014). პროგრამებს, რომლებიც მიმართულია ამ ფსიქოლოგიური თვისებების განვითარებაზე, შეუძლია გააძლიეროს სამენარმეო ზრახვები დამწყებ მენარმეებს შორის.

განათლება და უნარების განვითარება

განათლებასა და პროფესიულ მომზადებაზე ხელმისაწვდომობა ფუნდამენტურია სამენარმეო აზროვნების ჩამოყალიბებისთვის. ადამიანური კაპიტალის თეორია ამტკიცებს, რომ განათლება ზრდის ინდივიდების უნარებსა და ცოდნას, რითაც აძლიერებს მათ უნარს მოახდინონ იდენტიფიცირება და შემდეგ, გამოიყენონ ბიზნეს შესაძლებლობები (Becker, 1993). საგანმანათლებლო პროგრამებს, რომლებიც ხაზს უსვამენ კრეატიულობას, კრიტიკულ აზროვნებასა და პრობლემის გადაჭრას, შეუძლიათ სამენარმეო კულტურის განვითარება. გარდა ამისა, პროფესიული სწავლება, რომელიც შეესაბამება ადგილობრივი ბაზრის საჭიროებებს, აძლევს ინდივიდებს შესაძლებლობას შექმნან ბიზნესი, რომელიც მიმართული იქნება საზოგადოების სპეციფიკური გამოწვევების საპასუხოდ (Naudé, 2011). შესაბამისად, პროფესიული და სპეციფიკური, მენარმის საჭიროებებზე მორგებული საგანმანათლებლო პროგრამების არსებობა მნიშვნელოვნად განაპირობებს მენარმეობის განვითარებასა და მდგრად განვითარებას ქვეყანაში.

ეკონომიკური შესაძლებლობების აღქმა

ეკონომიკური შესაძლებლობების არსებობა და ამავდროულად მათი აღქმა მნიშვნელოვნად მოქმედებს სამენარმეო მოტივაციაზე და ქცევაზე. დაგეგმილი ქცევის თეორია ამტკიცებს, რომ ქცევის კონტროლს და სუბიექტურ ნორმებს შეუძლიათ სამენარმეო ზრახვების ჩამოყალიბება (აჟენი, 1991). იმ რეგიონებში, სადაც ინდივიდები ხედავენ და აღიქვამენ უამრავ და ხელმისაწვდომ შესაძლებლობებს, სამენარმეო საქმიანობა დიდი ტემპით ვითარდება.

საპირისპიროდ, ეკონომიკურმა სტაგნაციამ შეიძლება შეაფერხოს ბიზნეს წამოწყებები პოტენციურ მენარმეთა მხრიდან (Acs & Szerb, 2007). მთავრობის ინტერვენციებმა, არასამთავრობო და კერძო სექტორის მხრიდან მიზანმიმართულმა აქტივობებმა, რომლებიც მიმართულია ბიზნეს გარემოს გაუმჯობესებაზე, უნდა გააძლიეროს საზოგადოებაში, მენარმეობის მიმართულებით არსებული შესაძლებლობების აღქმა, რითაც ხელს შეუწყობს მენარმეობას.

ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების როლი

ტექნოლოგიების ინტეგრაცია სულ უფრო მეტად გადამწყვეტი ხდება მენარმეობისთვის განვითარებად ქვეყნებში. ციფრულ პლატფორმებზე წვდომამ შეიძლება ხელი შეუწყოს ბაზარზე წვდომას, შეამციროს საოპერაციო ხარჯები და გაზარდოს საერთო ეფექტიანობა. მაგალითად, სოციალური მედია წარმოადგენს მძლავრ ინსტრუმენტს მენარმეებისთვის, რათა მიაღწიონ უფრო ფართო აუდიტორიას და დაამკვიდრონ ბრენდის აღიარება მნიშვნელოვანი საწყისი ინვესტიციის გარეშე (Zhou & Wu, 2010). საგანმანათლებლო ინიციატივები, რომლებიც ხელს უწყობენ ტექნოლოგიური ცოდნისა და ამ ცოდნის გამოყენების შესაძლებლობების შეფასებისა და გამოყენების უნარებს, აუცილებელია მენარმეებისთვის.

დღეს საქართველოში, როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო და არასამთავრობო სექტორის მხრიდან, მენარმეობის ხელშეწყობი მრავალი პროექტი ხორციელდება. თუმცა, აღსანიშნავია ის, რომ აღნიშნულ პროექტებში მცირედ, ან საერთოდ არ არის გათვალისწინებული ღონისძიებები უშუალოდ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ფაქტორების გაძლიერების მიმართულებით. მაგალითისთვის, მიკრო გრანტების პროგრამა, რომელიც ხორციელდებოდა სსიპ „ანარმოე საქართველოში“ მიერ, არ ითვალისწინებდა მსგავს აქტივობებს და ბენეფიციარებს უზრუნველყოფდა მხოლოდ „ბიზნეს გეგმის წერის“ სატრენინგო მოსახურებით. ეს იყო ტექნიკური მხარდაჭერა, რომლის ძირითადი შედეგიც იყო კონკრეტული დოკუმენტის შედგენის უნარების გამომუშავება. ასევე, აღსანიშნავია საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციების ჩართულობითა და ინიცირებით განხორციელებული (და დღესაც მიმდინარე) პროექტები, სადაც წამყვანი როლი მენარმეებში, ან მენარმეობის მსურველებში, მენეჯმენტისა და ფინანსების მიმართულებით კონკრეტული ტექნიკური უნარების გამომუშავებას ემსახურება.

ბოლო სამი წლის განმავლობაში, სამასამდე მენარმესა და მენარმეობის მსურველზე წარმოებული დაკვირვების შედეგად შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ

შემდეგი რეკომენდაცია ინსტიტუტებისთვისა და ინდივიდებისთვის, რომ აუცილებელია ყველა აქტივობა, რომელიც მიმართული იქნება მენარმეობის განვითარების ხელშეწყობისკენ საქართველოში, გატარდეს სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორების პრიზმაში. საზოგადოების ჩართვა მსგავს ღონისძიებებში უნდა მოხდეს ისე, რომ გათვალისწინებულ იქნას კონკრეტული ჯგუფის სოციალურ-ფსიქოლოგიური მახასიათებლები. ამავდროულად, ყველა აქტივობა მიმართული უნდა იყოს ისეთი პრობლემების აღმოსაფხვრელად, რომლებიც ყველა ძირითად ტექნიკურ პარამეტრებთან ერთად, წარმოადგენენ ხელისშემშლელ ფაქტორებს მენარმეობის განვითარებისთვის და რომელთა ცვლილებებზე, საზოგადოებამ, საკუთარი ინიციატივით შესაძლოა ვერ და არ იმუშაოს, ან საკმაოდ დააგვიანოს,

თუნდაც სწორედ სოციალურ-ფსიქოლოგიური სტერეოტიპების გამო.

დასკვნის სახით

სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორების გააზრება, რომლებიც გავლენას ახდენენ განვითარებად ქვეყნებში მენარმეობის განვითარებაზე, გადამწყვეტია პოლიტიკის შემქმნელებისთვის, პედაგოგებისთვის და პრაქტიკოსებისთვის. სოციალური ქსელების გაძლიერებით, პოზიტიური კულტურული დამოკიდებულების ხელშეწყობით, არსებითი ფსიქოლოგიური თვისებების კულტივირებით, განათლებაზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებით და ტექნოლოგიების დანერგვის ხელშეწყობით, შესაძლებელია შეიქმნას უფრო ხელსაყრელი გარემო მენარმეობისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მალლაკელიძე ა, მცირე და საშუალო მენარმეობის ეკონომიკური პოლიტიკა საქართველოში. თბილისი, 2022.
2. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საქართველოს მცირე და საშუალო მენარმეობის განვითარების სტრატეგია 2021-2025 წლებისთვის, თბილისი 2021.
3. Acs, Z. J., & Szerb, L. (2007). გლობალური მენარმეობის ინდექსი (GEI). საერთაშორისო ჟურნალი მენარმეობისა და ინოვაციების შესახებ.
4. Ajzen, I. (1991). დაგეგმილი ქცევის თეორია. ორგანიზაციული ქცევა და ადამიანის გადამწყვეტილების პროცესები.
5. Bandura, A. (1977). თვითეფექტურობა: ქცევის ცვლილების გამაერთიანებელი თეორიისკენ. ფსიქოლოგიური მიმოხილვა.
6. Becker, G. S. (1993). ადამიანური კაპიტალი: თეორიული და ემპირიული ანალიზი, განათლებაზე სპეციალური მითითებით. ჩიკაგოს უნივერსიტეტის პრესა.
7. Bourdieu, P. (1986). კაპიტალის ფორმები. ჯ. რიჩარდსონში (რედ.), განათლების სოციოლოგიის თეორიისა და კვლევის სახელმძღვანელო.
8. Frese, M., & Gielnik, M. M. (2014). მენარმეობის ფსიქოლოგია. ორგანიზაციული ფსიქოლოგიის და ორგანიზაციული ქცევის ყოველწლიური მიმოხილვა.
9. Hofstede, G. (1980). კულტურის შედეგები: საერთაშორისო განსხვავებები სამუშაოსთან დაკავშირებულ ღირებულებებში. Sage Publications.
10. Kelley, D. J., Singer, S., & Herrington, M. (2016). გლობალური მენარმეობის მონიტორი: 2016/2017 გლობალური ანგარიში. GEM.
11. Naudé, W. (2011). მენარმეობა და ეკონომიკური განვითარება აფრიკაში: მიმოხილვა. აფრიკის ეკონომიკის ჟურნალი.
12. Putnam, R. D. (2000). მარტო ბოულინგი: ამერიკული საზოგადოების კოლაფსი და აღორძინება. საიმონი და შუსტერი.
13. Sharma, P., & Chrisman, J. J. (1999). საოჯახო ბიზნესისა და სტრატეგიული მართვის ლიტერატურის შეჯერებისკენ. მენარმეობის თეორია და პრაქტიკა.
14. Zhou, L., & Wu, W. (2010). ტექნოლოგიური შესაძლებლობები, ბაზრის ორიენტაცია და ინოვაციების შესრულება. ჟურნალი ბიზნეს კვლევის.

**საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველოს საინჟინრო აკადემია**

**Georgian Technical University
Georgian Academy of Engineering**

ბიზნეს - ინჟინერიკი Business-Engineering

**ყოველკვარტალური რეფერირებადი და რეცენზირებადი
საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი**

**QUARTERLY REFEREED AND REVIEWED
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

ჟურნალი დარეგისტრირებულია საქმიან სისტემაში GOOGLE SCHOLAR:

<http://scholar.bpengi.com>

DOI: <https://doi.org/10.36073/1512-0538>

JOURNAL IS REGISTERED IN THE GOOGLE SCHOLAR:

<http://scholar.bpengi.com>

DOI: <https://doi.org/10.36073/1512-0538>

**N4
2024**

სარჩევი

ბიზნეს ინჟინერინგი N4, 2024

აქტუალური ეკონომიკური საკითხები

მერაბ ჯულაყიძე

ეკონომიკური ზრდის ფაქტორების შეფასება

მოდელიზირებული სანარმოო ფუნქციის გამოყენებით ----- 354

რეზი თუშიშვილი

საკენსიო რეფორმა და საინვესტიციო კორტეჟების

დაკომპლექტების პრობლემები ----- 358

რეზი თუშიშვილი

სავალუთო რისკები და მათი ჰეჯირების მეთოდები ----- 362

ირაკლი აბაშიძე

იმუნიტეტი სისხლის სამართლის პროცესში და მისი მოქმედების ფარგლები ----- 365

სამართლის აქტუალური საკითხები

უსაფრთხოების პრობლემები

ჯემალ გაბელია, თათია ხუნტუა

გეოპოლიტიკა და საქართველოს უსაფრთხოების პრობლემები ----- 369

კოკა კუტუბიძე, ზურაბ რუხაია

საზოგადოებრივი აზრის შესწავლის პრინციპების საკითხისადმი ----- 375

რეცენზია

დავით სოლომნიშვილი

თოლია ----- 379

ალექსანდრე სიჭინავა

რეცენზია აკადემიკოს სოლომონ პავლიაშვილის და

პროფესორი ზურაბ ბარაყანიძის მონოგრაფიაზე

„შუა დერეფნის ენერგეტიკული განვითარება“ ----- 380

დემნა კვარაცხელია

რეცენზია ასოცირებული პროფესორის პახაბერ ციმიშვილის მონოგრაფიაზე:

„ჩრდილოვანი ეკონომიკა: თეორია და პრაქტიკა“ ----- 383

აქტუალური ეკონომიკური საკითხები

ეკონომიკური ზრდის ფაქტორების შეფასება მოდიფიცირებული სანარმოო ფუნქციის გამოყენებით

მერაბ ჯულაკიძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია ტექნოლოგიური პროგრესის პირობებში საქართველოს ეკონომიკური ზრდის ექსტენსიური და ინტენსიური ფაქტორების შეფასების პრობლემები. ამ მიზნით გამოყენებულია სანარმოო ფუნქციის აპარატი. დასაბუთებულია, რომ ტრადიციული სანარმოო ფუნქცია რეალურად ვერ ასახავს ფაქტორების როლს გამოშვებაში, ამიტომ გამოყენებული იქნა ჩვენს მიერ შემუშავებული მოდიფიცირებული სანარმოო ფუნქცია. ემპირიული მონაცემების გამოყენებით მოდელის მიხედვით ჩატარებულმა გამოთვლებმა აჩვენა აგებული მოდელის სიცოცხლისუნარიანობა. დასასრულ ნაჩვენებია ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დამოკიდებულება ზრდის რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე, რაც მდგრადი განვითარების საფუძველია.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური ზრდა, სანარმოო ფუნქცია, მოდიფიცირებული სანარმოო ფუნქცია, ტექნოლოგიური პროგრესი, მაკროეკონომიკური მოდელი.

ESTIMATION FACTORS OF ECONOMIC GROWTH WITH MODIFIED FUNCTION OF PRODUCTION

Merab Julakidze

Doctor of Economics,

Associate Professor

of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

RESUME

This study discusses the problems of assessing the extensive and intensive factors of Georgia's economic growth in the conditions of technological progress. For this purpose, the production function apparatus is used. It is substantiated that the traditional production function cannot actually reflect the role of factors in output, therefore, our modernized production function was used. Calculations conducted according to the model using empirical data showed the viability of the constructed model. Finally, the dependence of the country's economic development on quantitative and qual-

itative growth indicators, which is the basis of sustainable development, is shown.

Keywords: Economic Growth, Production Function, Modified Production Function, Technological Progress, Macroeconomic Model.

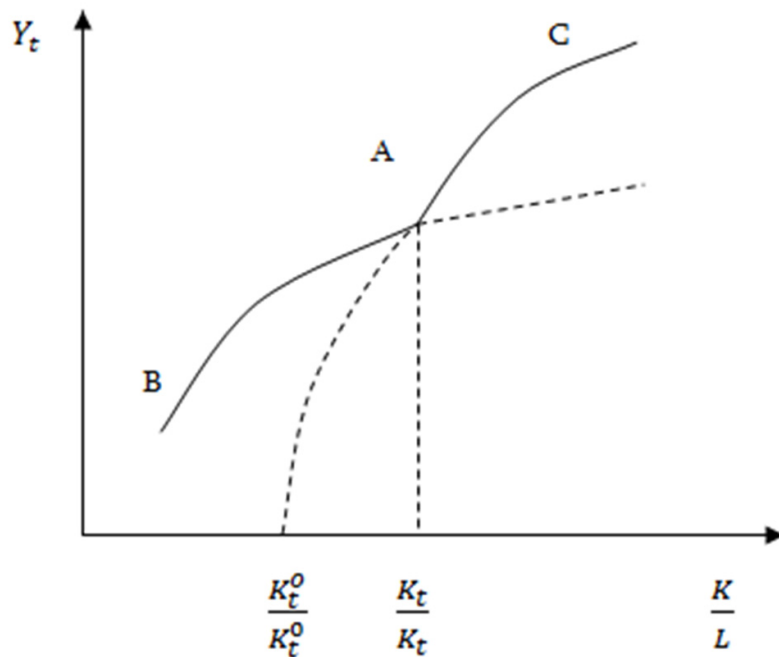
შესავალი

საქართველოს ეკონომიკის განვითარების საინვესტიციო პოლიტიკის სტრუქტურის გაუმჯობესება საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ამაღლების საფუძველია. მაკროდონეზე წარმოების ეკონომიკურ-მათემატიკური ანალიზი სანარმოო ფუნქციის(სფ) აგებას და მის გამოკვლევას ემყარება. სფ გვიჩვენებს თუ როგორ ხდება წარმოების შედეგის ფორმირება ძირითადი წარმოების ფაქტორების გავლენით. სფ-ის შეფასებული პარამეტრები რესურსების ეფექტიანობის დადგენის და წარმოების ფაქტორების ანალიზის ჩატარების საშუალებას იძლევა. კერძოდ, სფ-ის საშუალებით შეიძლება გამოვიკვლიოთ შრომითი დანახარჯების ეფექტიანობა, გამოვავლინოთ რესურსების ურთიერთმიმართება და ჩანაცვლების საზღვრები. იგი ასევე საშუალებას იძლევა დინამიკაში განისაზღვროს საბოლოო შედეგის რაციონალური პროპორცია და ამით მაკროეკონომიკური დინამიკის მოდელის მნიშვნელოვანი ელემენტი იქნება რეალიზებული.

სანარმოო ფუნქცია(სფ) ტექნოლოგიური პროგრესის წარმოებაზე გავლენის ანალიზის ფართო შესაძლებლობას იძლევა. ძირითადად სფ-ის გამოყენებით უნდა შეფასდეს სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოებზე დანახარჯების ეფექტიანობა, ტექნოლოგიური პროგრესის ტიპი (შრომატევადი, კაპიტალტევადი თუ ნეიტრალური), განსაზღვროს ტექნოლოგიური პროგრესის გავლენა ეკონომიკური განვითარების საერთო ტემპებზე.

ისტორიულად სფ-ის სფეროში კვლევები რთულად მიმდინარეობდა. ამ კვლევების შედეგები სერიოზული კრიტიკის ობიექტი იყო და დღესაც ასეა. სფ-ას აკრიტიკებდნენ რეალური პროცესების ადექვატუად ასახვის თვალსაზრისით. სფ-ის მთელ კლასზე ვრცელდება კრიტიკა ამ ფუნქციის სრულიად განსაზღვრული ფორმის - კობ-დუგლას-

ნახაზი 1. ტექნოლოგიური კანონზომიერების შეცვლა

სის ტრადიციული ფუნქციის გამო. კობ-დუგლასის ორრესურსიან სტატიკურ ფუნქციას ცოტა როდი აქვს სუსტი წერტილი: გამოშვების მთლიანი ზრდა მხოლოდ შრომისა და კაპიტალის რაოდენობის ზრდას მიეწერება, იგი უშვებს მხოლოდ ნეიტრალურ ტექნოლოგიურ პროგრესს, აცხადებს რესურსების მხოლოდ მყისიერ გარდაქმნას, თითქმის შეზღუდვას ჩანაცვლებას, ჩანაცვლების ერთეულოვან ელასტიკურობას.

კონკრეტული ფუნქციის ეს შეზღუდულობა შეიძლება გადალახული იქნეს სფ-ის სხვადასხვა მოდერნიზირებული მოდელების ფარგლებში, სადაც გაფართოებულია რესურსები, შესაძლებელია არანეიტრალური ტექნოლოგიური პროგრესი, მუდმივი ან ცვალებადი ჩანაცვლება, მხოლოდ ახლადჩართული რესურსების ჩანაცვლება და სხვა. თუმცა სფ-ის თეორიაში მრავალი სირთულე რეალურად ამჟამადაც გადაუწყვეტელია.

წრფივმა სფ-ამ იმ პირობის შეზღუდულობა გამოავლინა, რომელიც ტრადიციულ სფ-აშია ჩადებული, რომ ფუნქციის გრაფიკი კოორდინატთა სათავეში უნდა გადიოდეს. ერთი შეხედვით ასეთი პირობა ბუნებრივია: ნულოვანი რესურსების შედეგად ნულოვანი უნდა იყოს. თუმცა თუ საუბარი იმაზეა, რომ ტექნოლოგიის კონკრეტული კანონზომიერება, რომელიც სფ-ის სახეში გამოჩნდება, წარმოების ფაქტორების ცვლილების მხოლოდ რომელიმე დიაპაზონს მიეკუთვნება, მაშინ მისი ექსტრაპოლაცია მისი საზღვრებიდან შორს არასამართლიანი ხდება და მისგან იმის მოთხოვნა, რომ იგი რეალურ

შედეგებს იძლეოდეს, არასწორია. უფრო ზუსტად, საქმე პირიქითაა: თუ მოცემულ მომენტში მოქმედი კანონზომიერების ექსტრაპოლაციას მოვახდენთ კაპიტალტევადობის დაბალ მნიშვნელობაზე, რაიმე კრიტიკულ საზღვრებში წარმოების ფუნქციონირება შეუძლებელი გახდება და მისი შედეგი ნულისკენ მიისწრაფის. ამჟამად წარმოების ზრდა კაპიტალტევადობის მკვეთრი გადიდებით ხდება, მაგრამ მას უკუშედეგი აქვს იმ გარემოების გამო, რომ მისი შემცირება იმავე ტექნოლოგიურ წყობაში წარმოების სწრაფ შემცირებას იწვევს. ამ ფაქტის ილუსტრაცია შემდეგ ნახაზზეა წარმოდგენილი (იხ. ნახაზი 1).

დავუშვათ დროის რაიმე t მომენტში a წერტილში (ნახ. 1), როცა წარმოების ფაქტორებს ჰქონდათ L_t და K_t მნიშვნელობები, ხოლო შედეგი - Y_t , ერთი ტექნოლოგიური კანონზომიერებიდან მეორეზე გადასვლა ხდება. თუ ეს გადასვლა გამართლებულია, მაშინ Y_t მნიშვნელობა t დროის მომენტის შემდეგ, ე.ი. A წერტილის მარჯვნივ, უფრო მაღალი უნდა იყოს, ვიდრე წინა კანონზომიერების მოქმედების გაგრძელების შემთხვევაში (მრუდი პუნქტირებით). აქედან გამომდინარე სპლაინური სფ-ის AC მონაკვეთი უფრო მკვეთრად დახრილი უნდა იყოს, ვიდრე AB მონაკვეთი, და მაშინაც კი თუ ეს უკანასკნელი კოორდინატთა სათავეზე გადის, არაა აუცილებელი AC -მრუდმა იგივე გააკეთოს, მეტიც, მან აბსცისთა ღერძი რაიმე K_t^0/L_t^0 კაპიტალტევადობაზე უნდა გადაკვეთოს, რომელიც ის ზღვრული ანუ კრიტიკული მნიშვნელობაა, რომლის ქვემოთ მოცემული

ტექნოლოგიური წყობა ფუნქციონირებას ვერ შეძლებს და გამოშვება ნულოვანი გახდება.

ამრიგად, იმის და მიუხედავად წრფივი თუ არაწრფივი სპლაინური სფ გამოიყენება, მისი მრუდეები (მონაკვეთები) არ არის აუცილებელი კოორდინატთა სათავეზე გადიოდეს და, როგორც წესი, არ გადის.

ეკონომიკური ზრდის საფუძველი წარმოების და მომსახურების სფეროს გაფართოებაა. მშპ-ის ფიზიკური მოცულობის ზრდა, უპირველესად, შემდეგი ორი ფაქტორის გავლენით ხდება: L გამოყენებული შრომა და K გამოყენებული კაპიტალი. ამ ორი ფაქტორის საბოლოო Y გამოშვებასთან კავშირის აღსაწერად ფართოდ გამოიყენება საწარმოო ფუნქციის აპარატი. მათგან ყველაზე გავრცელებულია კობ-დუგლასის საწარმოო ფუნქცია:

$$Y = A \cdot K^\alpha \cdot L^\beta (1)$$

სადაც A - გამოშვების და დანახარჯების თანაფარდობის მაჩვენებელია, α - გამოსახავს გამოშვების ელასტიკურობას კაპიტალის მიმართ, β - გამოშვების ელასტიკურობას შრომის მიმართ.

უმარტივეს შემთხვევაში, თუ $\beta = 1 - \alpha$ სფ მიიღებს შემდეგ სახეს:

$$\frac{Y}{L} = A \left(\frac{K}{L}\right)^\alpha (2)$$

როცა სფ-ას აქვს (2) სახე, კაპიტალტევადობის გაფართოება, მოცემულ ტექნიკურ საფუძველზე, თეორიულად ძალიან ფართო დიაპაზონში შეიძლება წარმოვიდგინოთ. ამავ დროს ცხადია, რომ ეკონომიკური ზრდის სხვადასხვა პერიოდი განსხვავებულ კანონზომიერებას უნდა დაექვემდებაროს, კერძოდ, კაპიტალტევადობა მოცემული ტექნოლოგიისთვის ნულის ტოლი არ უნდა იყოს როგორც (2)-დან გამოდის. შეიძლება ითქვას მეტიც: მას გარკვეული მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს, რომელიც უფრო რთულ ტექნოლოგიაზე გადასვლისას იზრდება. ვთქვათ, თუ მოცემული ტექნოლოგიისას კაპიტალტევადობას 2-ჯერ შევამცირებთ, რაც რაოდენობრივ ასპექტში 15-20 წლიან რეტროსპექტივას შეესაბამება, როგორც (2)-დან გამომდინარეობს, წარმოება $2^\alpha = 1.3$ ჯერ ($\alpha \approx 0.3$), ე.ი. 25%-ით, კი არ შემცირდება, არამედ ფაქტიურად ნულამდე დაეცემა. ამჟამად ტექნოლოგიური პროგრესის ტემპი ისეთია, რომ ყოველ 5 წელში, ყოველ შემთხვევაში წამყვან სფეროებში მაინც, წარმოების გადაიარაღება ხდება. აქედან გამომდინარეობს, რომ ყოველი ასეთი პერიოდი სფ-ის ტრანექტორიის საკუთარი მრუდით (მონაკვეთით) უნდა დავახასიათოთ, რომელიც ასეთნაირად სპლაინურ სტრუქტურას იძენს. ყოველი ასეთი მონაკვეთისთვის ვირტუალურად უნდა ვწარმოთ კაპიტალტევადობის ზრდის ათვლა „კრიტიკული“ მნიშვნელობიდან.

თუ (2) ფუნქციას თუ რამდენადმე განვაზოგადებთ, მივიღებთ:

$$\frac{Y}{L} = a \left(\frac{K}{L} - \mathfrak{a}\right)^\alpha (3)$$

სადაც $\frac{Y}{L}$ - მშპ-ია ერთ დასაქმებულზე, ანუ შრომის მწარმოებლურობა, $\frac{K}{L}$ - კაპიტალის ოდენობა ერთ დასაქმებულზე, ანუ კაპიტალტევადობა, $\mathfrak{a}$ - ჩვენ მიერ შემოტანილი სიდიდე, რომელიც შეიძლება დავახასიათოთ როგორც კაპიტალტევადობის რაიმე საწყისი დონე, რომელზე დაბლა მოცემული ტექნოლოგიური წყობის საწარმოო აპარატი ფუნქციონირებას ვერ შეძლებს. ამ სიდიდის შემოტანის აუცილებლობა განპირობებულია იმით, რომ როგორც გამოკვლევამ აჩვენა, მწარმოებლურობასა და კაპიტალტევადობას შორის კანონზომიერი ფუნქციონალური დამოკიდებულების ექსტრაპოლაციისას კაპიტალტევადობის მცირე მნიშვნელობების მხარეს შესაბამისი მრუდს, **ჯერ ერთი**, სავსებით არა აქვს კოორდინატთა სათავეში გავლის მისწრაფება, **მეორეც**, საწყისი ანუ საბაზისო კაპიტალტევადობის წერტილთა მდებარეობა დროის მიხედვით დიდად არ გადანაცვლდება.

ტექნოლოგიური პროგრესის გათვალისწინებით (1) ფუნქცია შეიძლება ასე ჩაინეროს:

$$Y = A e^{Yt} K^\alpha L^\beta (4)$$

სადაც e^{Yt} - ავტონომიური(ნეიტრალური) ტექნოლოგიური პროგრესის მამრავლია t დროითი ფუნქციის სახით, Y - ტექნოლოგიური პროგრესის წვლილი გამოშვების ზრდაში.

დავუშვათ $\mathfrak{a} = \mathfrak{a}_0$ მიიღწევა $t = t_0$ დროის მომენტში, როდესაც $K = K_0, L = L_0$ და (1) ფუნქციიდან სფ შემდეგი სახით შეიძლება წარმოვადგინოთ:

$$Y = A (K - K_0)^\alpha (L - L_0)^\beta (5)$$

ჩვენ გავანალიზებთ საქართველოს ეკონომიკის შესაბამისი მაჩვენებლების დინამიკა 2001-2020 წლებში. ეს პერიოდი დაიწყო ხუთწლიურებად და ყოველი ხუთწლიანი პერიოდისათვის შეფასდა სფ-ის პარამეტრები. რეგრესიული ანალიზის საიმედოობის ხარისხის ამაღლების მიზნით ასევე გამოყენებული იქნა ყოველკვარტალური სტატისტიკური მაჩვენებლები. ასე, რომ ყოველი ხუთი წლის პარამეტრების შესაფასებლად გამოიყენებოდა რეგრესიული მწკრივის 20 წერტილი(იხ. ცხრილი 1).

ორფაქტორიანი სპლაინური საწარმოო ფუნქციის პარამეტრების შეფასება საქართველოს ეკონომიკისათვის 2001-2020 წლებში

ცხრილი 1-ში α კაპიტალის ეფექტიანობაა, ხოლო β - შრომის ეფექტიანობა. ეს მაჩვენებლები იცვლებიან ხუთწლეულების მიხედვით.

	2001-2005	2006-2010	2011-2015	2016-2020
A	5.541	7.284	9.324	11.107
α	0.206	0.247	0.285	0.314
β	0.873	0.909	0.921	0.960
β'	0.079	0.157	0.207	0.274
α	3 395	4 386	5 912	7 385
t	1996	2001	2005	2012
$t - t_0$	8	7	7	6

ამიტომ შრომის ეფექტიანობის დინამიკა განიცდის როგორც საკუთარი ინტენსიფიკაციის ფაქტორში, ასევე კაპიტალის ეფექტიანობაში ცვლილების ზემოქმედებას. ამიტომ β კოეფიციენტის მნიშვნელობებთან ერთად მოტანილია შრომის დამატებითი ეფექტიანობის მაჩვენებელი, რომელიც შემდეგნაირად გამოითვლება: $\beta' = \beta - (1 - \alpha)$ და იგი გვიჩვენებს შრომის ეფექტიანობის ზრდას მის იმ მნიშვნელობის ზევით, რომელიც მხოლოდ კაპიტალის ზრდას (და ხარისხობრივ სრულყოფას) შეესაბამება. სამივე, α , β' და A ე.ი. კაპიტალის ეფექტიანობა, შრომის დამატებითი ეფექტიანობა და მათი შეთანწყობის ეფექტიანობა დროის მიხედვით იზრდება, რაც ტექნოლოგიური პროგრესის სხვადასხვა ასპექტით უნდა აიხსნას.

ცხრილი 1-ის მიხედვით ამ პარამეტრების დინამიკა განხილულ დროის მონაკვეთში კარგად იკვეთება: α პარამეტრი 1.5 ჯერ გაიზარდა (0.206 -დან 0.314-მდე), β' გაიზარდა 3.5-ჯერ (0.079-დან 0.274-მდე), ხოლო A 2-ჯერ გაიზარდა (5.541-დან 11.107-მდე) და იგი თავის მაქსიმუმთან ახლოსაა. აღსანიშნავია, რომ თანდათან 8-და 6-მდე შემცირდა სხვაობა მიმდინარე წელსა და კრიტიკული კაპიტალტევადობის შესაბამის წელს შორის. მთლიანობაში საწარმოო ფუნქციის პარამეტრები მეტ-ნაკლებად რეალურად ასახავენ საქართველოს ეკონომიკაში მიმდინარე სტრუქტურულ ძვრებსა და ტენდენციებს.

დასკვნა

მაკროეკონომიკური მოდელის საფუძველზე ჩატარებული გამოთვლების შედეგად ჩვენ შევეცა-

დეთ აგვეხსნა თუ რამდენად მდგრადია საქართველოს ეკონომიკა და არის თუ არა საქართველოს მთავრობის მიმდინარე ეკონომიკური პოლიტიკა საკმარისად ადეკვატური და თანმიმდევრული ეკონომიკური ზრდისათვის. რა დამატებითი ინსტიტუციონალური ცვლილებები უნდა განხორციელდეს იმისათვის, რომ მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდა შეუქცევად პროცესი გახდეს.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება დამოკიდებულია ზრდის არა მარტო რაოდენობრივ, არამედ ხარისხობრივ მაჩვენებლებზეც. მხოლოდ მაღალხარისხიანი ეკონომიკური ზრდა შეიძლება გადაიზარდოს ეკონომიკურ განვითარებაში. თავის მხრივ, ეკონომიკური ზრდა მაღალი ხარისხისაა, თუ იგი მდგრადია და თან სტრუქტურული გაუმჯობესება და ინოვაციები ახლავს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Papava, V. (2016). Georgia's choice: The European Union or The Eurasian Economic union. Expert Opinion. Georgian Foundation for strategic and international Studies.
2. Weil David N. (2008). Economic Growth. Brown University. Second Edition.
3. Wooldridge M. Jeffrey (2013). Introductory Econometrics. A Modern Approach. Fifth Edition.
4. Geostate Database (PC-AXIS Database) of National Statistic Office of Georgia. Retrived from: <http://pc-axis.geostat.ge>
5. The World Bank Open Date. (2023). <https://data.worldbank.org/>

საპენსიო რეფორმა და საინვესტიციო პორტფელების დაკომპლექტების პრობლემები

რეზი თუშიშვილი
სტუდ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

წინამდებარე სტატია ეხება საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მიერ ინიცირებულ საპენსიო რეფორმას - კერძო საპენსიო ფონდების მიერ მართული პორტფელების დაკომპლექტების შესახებ. რეფორმა მნიშვნელოვანი ნაწილია მთავრობის მიერ ჩამოყალიბებული სტრატეგიისა, რომელიც მიზნად ისახავს ქვეყანაში ლიბერალური ეკონომიკური გარემოს შექმნას და მნიშვნელოვანია მისი წარმატებით გახორციელება. აღნიშნული რეფორმის ფარგლებში გათვალისწინებული ცვლილებების იმპლემენტაცია რთული იქნება, ვინაიდან ქვეყანაში არსებულ საპენსიო სისტემაში ძირეული ცვლილებები აღარ მომხდარა. საქართველოში არ არსებობს საჯარო აქტივების მართვის გამოცდილება და შესაბამისი რეგულაციები. სირთულეების ნაწილის თავიდან აცილება თითქმის შეუძლებელია, რადგან ცვლილებები სოციალური დაცვის სფეროში სენსიტიური თემაა, თუმცა კერძო საპენსიო ფონდების ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული პრობლემების თავიდან არიდება შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, თუკი სახელმწიფო შეძლებს, სწორად განსაზღვროს ის რეგულაციები, რომელთა ფარგლებშიც მოუწევთ ფონდებს ოპერირება.

საქართველო მკაფიოდ აფიქსირებს საკუთარ პოლიტიკურ კურსს, თუმცა დასავლურ საზოგადოებაში სრული ინტეგრაციისათვის აუცილებელია ქვეყანაში გარკვეული ეკონომიკური სტანდარტების დანერგვა. ამ პროცესში უმნიშვნელოვანესია იმ ქვეყნების გამოცდილების გაზიარება, რომლებმაც ეს გზა უკვე გაიარეს. მოცემული სტატია სწორედ იმ ქვეყნების გამოცდილების ანალიზს ეფუძნება, რომლებმაც წარმატებით განახორციელეს ეკონომიკური რეფორმები და შეძლეს გამართული, მდგრადი საპენსიო სისტემის შექმნა. სტატიაში განხილულია სხვადასხვა თეორიული მიდგომა ინვესტირებასა და აქტივების მართვასთან დაკავშირებით. პოლიტიკურ-ეკონომიკურ და ისტორიულ კონტექსტში, საქართველოს მსგავსი ქვეყნების მაგალითებისა და ეკონომიკური თეორიების ანალიზის საფუძველზე, გადმოცემულია ის ოპტიმალური ნორმები, რითაც უნდა ისარგებლონ იმ კერძო სტრუქტურებმა, რომლებიც მომავალში მოქალაქეებისგან აკუმულირებულ ფინანსებს განკარგავენ.

აღნიშნული მოდელი ითვალისწინებს ქვეფონდების (სუბფონდების) არსებობას, რომლებიც დაყოფილი იქნება ასაკობრივი კატეგორიების მიხედვით, რის საფუძველზეც უნდა მოხდეს პორტფელების დაკომპლექტება. პორტფელების ტიპებს შორის ძირითადი განმასხვავებელი უნდა იყოს მაღალი რისკის შემცველი აქტივების წილი საერთო პორტფელში და ეს მაჩვენებელი საპენსიო სისტემაში ჩართვის მსურველთა ასაკის ზრდასთან ერთად უნდა მცირდებოდეს, რადგან საპენსიო ასაკთან მიახლოებულ გადამხდელებს არ აქვთ დროის ხანგრძლივი მონაკვეთი, რომელიც რისკების დაბალანსების საშუალებას მისცემდათ. აუცილებელია, ასევე, აქტივების დივერსიფიკაცია რამდენიმე ნიშნით, თუმცა ამ მხრივაც საჭირო იქნება გამიჯვნა ასაკობრივი კატეგორიების შესაბამისად.

საკვანძო სიტყვები: საპენსიო რეფორმა, საინვესტიციო პორტფელი, კერძო ფონდი, ინვესტიციების მართვა.

PENSION REFORM AND THE PROBLEMS OF INVESTMENT PORTFOLIOS

Rezi Tushishvili
PhD student of GTU

Resume

The present article concerns the pension reform that the Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia initiated and, in particular, how to make a complete set of portfolios run by private pension funds. Pension reformation is an important part of the government's strategy which aims to create liberal economical surroundings in our country and thus it is necessary to carry this reform out successfully. Naturally, implementing all the changes included in the reform will come across various complications since the country's already-existent pension system hasn't seen fundamental changes in a long time; also, Georgia has no experience in running public assets nor the needed regulations. It is basically impossible to avoid a part of the complications because alterations in the sphere of social protection is always a sensitive subject, although it has to be pointed out that the complications connected to the functionality of private pension funds can be

evaded if the state defines fund operation regulations correctly and distinctly. For a long time now

Georgia has been emphatically stating its political course but in order to integrate into the Western society, it is necessary to establish some economical standards in the country and for this process it is very important to look into the experience of the countries that have already tread this path. The present article is essentially established upon analyzing experiences of countries that have successfully implemented economical reforms and managed to create a polished, stable pension system. Here I also discuss different theoretical methods of approach towards investment and asset operation. Upon analyzing examples and economical theories of countries that are similar to Georgia in political, economical and historical context, I tried to establish the optimal norms that should be used by private structures that will manage accumulated citizen finances in the future. My work includes a model which takes into account the existence of sub-funds that will be categorized by age - portfolio sets should be completed based on this. The main difference among portfolios should be the share of high-risk assets in the general portfolio; this showing should decrease as the age of pension system applicants increases because payers who are approaching the pension age don't have long time to have the means to balance risks. It is also necessary to create an asset diversification based on some features, although this would also require separation based on age categories.

Key Words: Pensions reform, Investment portfolio, Private funds, Investment management.

* * * *

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სააგენტოს მონაცემებით, 2017 წლის ივნისის მდგომარეობით, საქართველოში საარსებო მინიმუმი შეადგენს 174.3 ლარს, ხოლო სახელმწიფოს მიერ გაცემული ასაკობრივი პენსია - 180 ლარს, ეს ორი მაჩვენებელი ერთმანეთთან ძალიან ახლოს არის, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმას, რომ სახელმწიფო პენსია მხოლოდ უკიდურეს სიღარიბესთან ბრძოლის საშუალებაა. შეიძლება ითქვას, რომ სახელმწიფო საპენსიო სისტემა, ფაქტობრივად, მთლიანად მოიცავს საპენსიო უზრუნველყოფას ქვეყანაში, მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლების განმავლობაში გაჩნდა რამდენიმე კერძო, ალტერნატიული საპენსიო რეზერვის შექმნის ინსტრუმენტი, რომელთა ჯამური წილიც საერთო საპენსიო უზრუნველყოფაში ძალიან მცირეა. არასახელმწიფო საპენსიო სქემების სტატისტიკური მაჩვენებლების

მიხედვით, კერძო სექტორში აკუმულირებული საპენსიო რეზერვები 2017 წლის 31 მარტის მდგომარეობით შეადგენს 22,458,556 ლარს, ეს სახსრები განაწილებულია და იმართება ორი სადაზღვეო კომპანიის მიერ, ესენია: „აღდაგი“ და „ჯი პი აი ჰოლდინგი“ (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური). მიუხედავად იმისა, რომ მსგავს სერვისს სხვა კომპანიებიც სთავაზობენ მომხმარებლებს, მოქმედი საპენსიო ხელშეკრულებები მხოლოდ ზემოხსენებულ კომპანიებს გააჩნიათ და მათი წილიც „საპენსიო ბაზარზე“ იმდენად მცირეა, რომ მისი უგულებელყოფაც კი შესაძლებელია.

2016 წლის მონაცემებით, სახელმწიფო პენსიის ბენეფიციართა რიცხვი 887,300-ს აღემატებოდა. ეს მოქალაქეები იღებენ სახელმწიფო პენსიას 180 ლარის ოდენობით იმ შემთხვევაში, თუ აკმაყოფილებენ სახელმწიფო პენსიის შესახებ საქართველოს კანონით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს. იმისათვის, რომ მოქალაქემ მიიღოს სახელმწიფო ასაკობრივი პენსია, ის უნდა იყოს საპენსიო ასაკს მიღწეული, რაც მამაკაცებისთვის 65, ხოლო ქალებისათვის 60 წლით განისაზღვრება (საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 2017). პენსია ენიშნებათ, აგრეთვე, საქართველოში 10 წელზე უფრო დიდი ხნის ვადით მცხოვრებ პირებს, რომლებიც არ არიან მოქალაქეები, მაგრამ ლეგალურად ცხოვრობენ ქვეყნის ტერიტორიაზე. ასაკობრივ პენსიას ვერ იღებენ პირები, რომლებიც დასაქმებული არიან სახელმწიფო სექტორში და აგრძელებენ მუშაობას საპენსიო ასაკის მიღწევის შემდეგ ისეთ სტრუქტურებში, რომელთა თანამშრომლების ხელფასიც სახელმწიფო ბიუჯეტიდან გაიცემა. ამ მხრივ, კანონით განსაზღვრულია გამონაკლისებიც: „საჯარო საქმიანობა - სახელმწიფო სამსახურსა და საჯარო სამსახურში, მათ შორის, საჯარო სამართლის იურიდიულ პირში (გარდა პოლიტიკური/რელიგიური ორგანიზაციებისა, ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებისა, პროფესიული/უმალესი საგანმანათლებლო დაწესებულებებისა, სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებებისა, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიისა, საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიისა, მუზეუმებისა, ბიბლიოთეკებისა, სკოლა-პანსიონებისა, ადრეული/სკოლამდელი აღზრდა-განათლების, სკოლისგარეშე და სააღმზრდელო საქმიანობის განმახორციელებელი დაწესებულებებისა) გახორციელებული შრომითი ანაზღაურებადი საქმიანობა. საჯარო საქმიანობად არ მიიჩნევა საუბნო საარჩევნო კომისიაში გახორციელებული შრომითი ანაზღაურებადი საქმიანობა და საოლქო საარჩევნო კომისიის

დროებითი წევრის მიერ გახორციელებული შრომითი ანაზღაურებადი საქმიანობა. ისეთი შრომითი ანაზღაურებადი საქმიანობის შესახებ ინფორმაციას, რომელიც საჯარო საქმიანობას მიეკუთვნება, კომპეტენტურ ორგანოს შეთანხმებული ფორმატით აწვდის საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო (საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე 2017).

შეუძლებელია, არსებული სისტემა სამართლიანად ჩაითვალოს, რადგან არ ხდება მოქალაქეთა სტატუსის ან ბიუჯეტში შეტანილი კონტრიბუციის გათვალისწინება, მეტიც - სოციალური გადასახადის გაუქმებისა და მისი საშემოსავლო გადასახადით ჩანაცვლების შემდეგ, არ არსებობს ამ მაჩვენებლების გაზომვის ინსტრუმენტი და მოქალაქეებს არ აქვთ საკუთარი განვლილი ცხოვრების შესაბამისი ღირსეული და ადეკვატური სიბერის უზრუნველყოფის საშუალება. იმისათვის, რომ კარგად დავინახოთ არსებული სისტემის სუსტი მხარეები და მათი წინაპირობები, აუცილებელია იმ ისტორიული ფონისა და დინამიკის გააზრება, რომელმაც ამ სისტემის ფორმირება განაპირობა.

ბოლო სამი ათეული წლის განმავლობაში, საქართველოს საპენსიო სისტემამ რეფორმირების რამდენიმე ეტაპი გაიარა, რომელთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო 1995 წელს სოციალური საპენსიო სისტემის შემოღება. თავდაპირველად, პენსიის რაოდენობა, მოცემული წლისთვის, განისაზღვრებოდა სახელმწიფო საპენსიო ფონდის შემოსავლების მოცულობით, რომელიც პენსიონერთა რაოდენობაზე იყოფოდა. იმავე პერიოდში, იგეგმებოდა საპენსიო სისტემის მოდიფიკაცია, თუმცა 1990-იანი წლების ბოლოს არსებულმა ეკონომიკურმა კრიზისმა და არასტაბილურმა ფისკალურმა გარემომ ხელი შეუშალა რეფორმების დამტკიცებასა და გახორციელებას (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, 2016).

საბჭოთა კავშირის დაშლიდან დღემდე, საქართველომ ვერ მიაღწია არათუ საბჭოურ ნიშნულზე მაღალ მაჩვენებლებს, არამედ სოციალური უზრუნველყოფის იმდროინდელ დონესაც კი, რისი მთავარი განმაპირობებელიც ის არის, რომ სახელმწიფო რეფორმების ძირითადი ნაწილი 1995 წლის შემდეგ დადგენილი სტრუქტურის ოპტიმიზაციას ემსახურებოდა და არა მის უფრო მდგრადი მოდელით ჩანაცვლებას.

შემდგომი მნიშვნელოვანი ცვლილება საპენსიო კუთხით გახორციელდა 2004 წელს, მაშინ, როდესაც სოციალური უზრუნველყოფის ერთიანი სახელმწიფო ფონდის ნაცვლად პენსიების გაცემა ცენტრალური ბიუჯეტის პრეროგატივად იქცა. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ცვლილებამ გარკვეულწილად

შეცვალა საპენსიო სისტემის მექანიზმი, რეფორმის გააზრების დროს ნათლად იკვეთება, რომ საპენსიო ხარჯების ცენტრალურ ბიუჯეტზე მიბმა მხოლოდ იმის ინდიკატორი იყო, რომ მომუშავეთა კონტრიბუცია ფონდში იმ მიზერული პენსიის გაცემასაც კი ვერ უზრუნველყოფდა, რომელიც 2000-იანი წლების დასაწყისში იყო გათვალისწინებული.

აღნიშნული დასკვნა ვალიდურია დღევანდელი მდგომარეობითაც, რადგან ნებისმიერ შემთხვევაში აშკარაა, რომ ქვეყანაში ამჟამად დასაქმებული მოსახლეობა, სოციალური გადასახადის არსებობის შემთხვევაშიც კი, ვერ მოახერხებს იმ ოდენობის თანხის აკუმულირებას ბიუჯეტში, რომელიც საკმარისი იქნება თუნდაც დღევანდელი სიმბოლური პენსიებისთვის, რადგან პენსიონერთა ხვედრითი წილი საზოგადოებაში იზრდება და უახლოეს მომავალში ეს ტენდენცია არ შეიცვლება. ბოლო აღსანიშნავი ცვლილება 2012 წლის აგვისტოში გახორციელდა, როდესაც გაუქმდა დანამატი ნამსახურეობის მიხედვით და ყველა ბენეფიციარის პენსია თანაბარი რაოდენობით გაიზარდა. ეს იყო პენსიის საბოლოო გარდაქმნა სოციალურ დახმარებად, რადგან მასში გაქრა ის მცირე მექანიზმიც, რომელიც გარკვეულწილად ე.წ. „სამართლიანობას“ ადგენდა.

ბოლო 30 წლის განმავლობაში, ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკა, საპენსიო სისტემის კუთხით, მხოლოდ არსებული არამდგრადი მოდელის შენარჩუნებას ემსახურებოდა, რამაც, საბოლოო ჯამში, დიდი წნეხის ქვეშ მოაქცია სახელმწიფო ბიუჯეტი. ეს დინამიკა ცხადყოფს, რომ იმავე ტენდენციების გავითარება პერსპექტივაში შედეგის მომტანი ვერ იქნება და გარკვეულწილად ხსნის იმას, თუ რატომ ხედავს მთავრობა საპენსიო რეფორმის საჭიროებას, თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საპენსიო სისტემის ცვლილება ავტომატურად არ მოიაზრებს არსებული ინსტიტუციებისა და პრაქტიკების გაუქმებას, რაც ეკონომიკის სამინისტროს მიერ წარმოდგენილი ანარიშის მიხედვითაც საკმაოდ ნათელია (საქართველოს საპენსიო რეფორმა, 2016).

დასკვნა/რეკომენდაცია:

დასკვნისთვის აღვნიშნავ, რომ საქართველო განვითარების იმ ეტაპზე იმყოფება, როცა მნიშვნელოვანია მსგავსი სისტემის არსებობა. იმისთვის, რომ მოქალაქეებს ჰქონდეთ უფრო მაღალი საპენსიო შემოსავალი და ასევე, ისინი არ იყვნენ მხოლოდ სახელმწიფოს მიერ გადახდილ სოციალურ პენსიაზე დამოკიდებულნი, მოქალაქეს უნდა ჰქონდეს დამოუკიდებლად მუდმივი საპენსიო ცხოვრების დაგეგმვის შესაძლებლობა, რასაც სთავაზობს მას წარმოდგენილი მოდელი.

თავად რეფორმა გარკვეულწილად ჯერ კიდევ ბუნდოვანია, მით უფრო საინვესტიციო აქტივების ტიპების განსაზღვრის საკითხში. მე წინააღმდეგი ვარ რომელიმე ქვეყნის ამა თუ იმ მოდელის ბრმად კოპირებისა, რადგან გასათვალისწინებელია უამრავი ფაქტორი. მათ შორის: ასაკობრივი რუკა, საშუალო ხელფასი, საგადასახადო სისტემა, ეკონომიკური ზრდის პროგნოზი, საფინანსო ბაზრების გავითარების დონე და პერსპექტივები, ასევე ადგი-

ლობრივი მმართველი კომპანიების კომპეტენცია, ხელფასიდან დანაგროვების ოდენობა, მოსახლეობის მიერ მდაგროვების ჩვევები. შეუძლებელია, არსებობდეს ორი ქვეყანა, რომელიც ყველა ჩამოთვლილში იდენტურია. შესაბამისად, ვფიქრობ, უნდა ჩამოყალიბდეს სქემა, რომელიც არის რა უნიკალური საქართველოსთვის, უნდა ითვალისწინებდეს სხვა ქვეყნებში დაგროვილ გამოცდილებასა და შეცდომებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. სადაზღვევო სტატისტიკა;
2. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე (2017);
3. საქართველოს საპენსიო რეფორმა (2016);
4. ბიზნეს-ასოციაცია <http://bag.ge/ge/home>;
5. გოგბერაშვილი, ე. (2017). გიორგი ფარესიშვილი: საპენსიო რეფორმის გარეშე საფონდო ბაზარი ვერასოდეს იქნება სრულყოფილი <http://www.bm.ge/ka/article/giorgi-faresishvili-sapensio-reformis-gareshe-safondo-bazari-verasodes-iqneba-srulyofili/8751> ;
6. სამართლის საქმის კურსი - მომხმარებლის უფლებები (2018). <http://www.bm.ge/ka/article/giorgi-faresishvili-sapensio-reformis-gareshe-safondobazariverasodes-iqneba-srulyofili/875169> ;
7. სახელმწიფო პენსიის შესახებ (2005). საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/27946> ;
8. CARLO SVALUTO MOREOLO MAY 2017 [HTTPS://WWW.IPE.COM/REPORTS/SPECIAL-WWW.IPE.COM/REPORTS/SPECIAL-REPORTS/GLOBAL-DEFINED-CONTRIBUTION/CHILE](https://www.ipe.com/reports/special-www.ipe.com/reports/special-reports/global-defined-contribution/chile);
9. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/articles/estonia-first-steps-towards-a-more-flexible-pension-system> ;
10. NEST-ის 2016 წლის ანგარიში https://www.nestpensions.org.uk/scheme-web/NestWeb/includes/public/docs/NEST-Quarterly-Investment-Report-March_2016-June_2016.PDF.pdf ;
11. World Bank Pension Reform Primer (2016). <http://siteresources.worldbank.org/INTPENSIONS/Resources/3954431121194657824/PRPNotePortLimits.pdf>;

სავალუტო რისკები და მათი ჰეჯირების მეთოდები

რეზი თუშიშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

წარმოდგენილი სტატიის მთავარი მიზანია სავალუტო რისკებისა და მათი ჰეჯირების გზების შესწავლა. დასახული მიზანი ითვალისწინებს რიგი ურთიერთდაკავშირებული ამოცანის გადაჭრის აუცილებლობას:

- ❖ სავალუტო რისკისა და მისი სახეობების შესწავლა;
- ❖ ეკონომიკურ სუბიექტებზე სავალუტო რისკის გავლენის შესწავლა;
- ❖ სავალუტო რისკის არსებული ჰეჯირების შესაძლებლობების განხილვა;
- ❖ ჰეჯირების, როგორც სავალუტო რისკების რეგულირების ინსტრუმენტის განხილვა.

სტატია მიმოიხილავს ეკონომიკური სუბიექტების შესაძლო დანაკარგების დაზღვევის პრობლემას, რომელიც წარმოიშობა გარეეკონომიკური საქმიანობის დროს სავალუტო კურსის მერყეობის შედეგად.

განხილვის საგანია სავალუტო რისკი და აქ წარმოდგენილი მონაცემები ალბულობა საქართველოს ეროვნული ბანკისა და საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური ვებ-გვერდებიდან.

სტატიაში წარმოდგენილია დასკვნა იმის შესახებ, რომ აქ მოყვანილი ყველა მეთოდის ეფექტური გამოყენება ეკონომიკური საქმიანობის დროს სხვადასხვა ქვეყნის სავალუტო რისკის ცვლილებით საშიშროების თავიდან აცილების საშუალებას იძლევა.

საკვანძო სიტყვები: სავალუტო რისკები, რეგულირების ინსტრუმენტები, ეკონომიკური დანაკარგი.

CURRENCY RISKS AND THEIR HEDGING METHODS

Rezi Tushishvili
PhD student of GTU

RESUME

The main goal of the presented article is to study currency risks and ways of their hedging. The set goal assumes the need to solve a number of interrelated tasks:

- ❖ Study of currency risk and its types;
- ❖ Studying the influence of currency risk on economic subjects;
- ❖ Discussion of existing hedging possibilities of currency risk;

❖ Consideration of hedging as a tool for regulating currency risks.

The article reviews the problem of insurance of possible losses of economic entities, which arise as a result of exchange rate fluctuations during foreign economic activity.

The subject of discussion is currency risk and the data presented here are taken from the official websites of the National Bank of Georgia and the National Statistical Service of Georgia.

The article presents the conclusion that the effective use of all the methods mentioned here allows to avoid the danger of changing the currency risk of different countries during economic activity.

Key Words: Currency risks, Instruments of regulating, Economical loss.

* * * *

წინამდებარე სტატიაში, უპირველეს ყოვლისა, განხილულია გაცვლითი კურსის რეჟიმების გავითარება, შემდეგ კი - ოპტიმალური სავალუტო სივრცის თეორია, კერძოდ - ის წინაპირობები, რომლებიც უნდა სრულდებოდეს კურსის წარმატებული ფიქსირების ან საერთო ვალუტის შემოღებისათვის. აქ ნაჩვენებია, თუ რა დადებითი მხარეები შეიძლება ჰქონდეს კურსის ფიქსირებას და, აგრეთვე, მოცემულია ის უარყოფითი გარემოებებიც, რომლებიც თავს იჩენს ასევე კურსის დაფიქსირებისას. სულ ბოლოს წარმოდგენილია საქართველოს ეკონომიკა ოპტიმალური სავალუტო სივრცის ქრილში და მისთვის შესაფერისი გაცვლითი კურსის რეჟიმი (იმის გათვალისწინებით, რომ ქვეყანას აქვს ჯანსაღი ეკონომიკური ფუნდამენტი კრიზისის რისკების შესამცირებლად).

ჩვენი ყურადღება უნდა გავამახვილოთ კურსის ფიქსირების დროს ოპტიმალური სავალუტო სივრცის არსებობის მნიშვნელობაზე. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანა შეიძლება აკმაყოფილებდეს ოპტიმალური სავალუტო სივრცის კრიტერიუმებს, მაინც არსებობს გარკვეული ფაქტორები, რომელთა მხედველობაში მიღებაც აუცილებელია. ასეთებია: ადგილობრივი მაკროეკონომიკური პოლიტიკის სპეციფიკა, ბოლო ინსტანციის მსესხებლის როლი, სენიორაჟი, რეზერვების დონე და ა.შ. (ბაიაშვილი, 2015). აღნიშნული ფაქტორები ნამდვილად იმსახურებს განხილვასა და მსჯელობას.

ზემოხსენებულ საკითხს არაერთი ავტორი უძღვნის სამეცნიერო ნაშრომს. მათ შორის ვ. პაპავა,

(2012), რომელიც დეტალურად განიხილავს სავალუტო ფარის რაობასა და მნიშვნელობას. ავტორი აღნიშნავს, რომ „სავალუტო ფარი, როგორც ინსტიტუტი, მაკროეკონომიკურ სტაბილიზაციაზე გარდამავალი პერიოდისთვის არის შესაფერისი და, სწორედ ამის გამო, შეუძლებელია, რომ მთელ მსოფლიოში ერთდროულად იქნეს გამოყენებული. აქვე ისიც უნდა იქნეს გათვალისწინებული, რომ გლობალური მასშტაბის შეთანხმება ერთ რომელიმე ვალუტასთან დაკავშირებით პრაქტიკულად ძნელად მისაღწევი იქნება“ (პაპავა, 2012, 44). აქვე აღნიშნულია, რომ საერთო ვალუტისა თუ კურსის ფიქსირების გადანეწეულობის მიღების პროცესში მნიშვნელოვანია, ამ ქვეყანასთან არსებობდეს მჭიდრო ეკონომიკური კავშირი, რის საზომადაც, შესაძლებელია, გამოყენებულ იქნას ქვეყნებს შორის ვაჭრობის მაჩვენებელი. რაც უფრო მაღალია ეს უკანასკნელი, მით მეტად არის ერთმანეთთან ინტეგრირებული ქვეყნების ეკონომიკები და მათი ბიზნეს-ციკლებიც ასევე მეტად არის სინქრონიზებული.

ბიზნეს-ციკლების თანხვედრა მნიშვნელოვანი ფაქტორია იმისათვის, რომ საერთო მონეტარული პოლიტიკა იყოს ეფექტიანი და შესაფერისი ორივე ეკონომიკისთვის. ამასთან, მჭიდრო ეკონომიკური ურთიერთობები, თავის მხრივ, ხელს უწყობს ფასების დონის დაახლოებას და მათი ცვლილებების სწრაფ გადაცემას სავალუტო სივრცის მასშტაბით. მნიშვნელოვანია სავალუტო რისკის ეფექტის წარმოჩენა კერძო ბიზნეს სექტორებზე.

ჟურნალში „Financial Stability“ (2015) ავტორთა კოლექტივის მიერ გამოქვეყნებულია სტატია „Optimal hedging strategy for risk management on a network“, რომელიც ეხება ფინანსური რისკების წინასწარ შეფასებას (a priori analysis) და მოყვანილია, როგორც რისკების მართვის ერთ-ერთი ოპტიმალური გზა, რომელიც აჩვენებს, როდის არის ფირმის მატერიალური ღირებულების გადახრა კრიტიკული და აფასებს რისკების მოსალოდნელ შედეგებს. აღნიშნული მოდელი საინტერესოა, რადგან კვლევების წარმოებისას ერთ-ერთი მთავარი მიზანი რეკომენდაციების გაცემა და რისკების შეფასების გზების იდენტიფიკაციაა. ავტორები მიმოიხილავენ სამკუთხედს, რომელიც დიდ როლს თამაშობს ჰეჯირების გაკეთებაში - ეს არის სავაჭრო საქონლის, ფინანსური აქტივებისა და ვალუტების ჯაჭვი, რომელთა შორის ოპერირებაც რისკ-ფაქტორების მართვის შესაძლებლობას იძლევა. აღნიშნული სტატია საინტერესოა იმ კუთხითაც, რომ დაეინახოთ უცხოური პრაქტიკა ჰეჯირების მოდელებში, თუმცა კვლევის სრული შედეგების დასადგენად ვერ გამოდგება, ვინაიდან ქართულ ბაზარზე მორგებული არ არის. ჯაჭვში ჩართულ რგოლში იგულისხმება სავაჭრო საქონელი, ნავთობი, ლითონის

საბადოები, ისეთი სავაჭრო ნედლეული, რომელიც კურსზე გავლენას ახდენს და საქართველოში არ მოიპოვება. გარდა ამისა, ფინანსური აქტივებიც ნაკლებად პოპულარულია საქართველოს ბაზარზე, ვინაიდან, თუ ბანკებს არ ჩავთვლით, სააქციო საზოგადოება ბევრი არ გვხვდება და ამასთან არც ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა არ ხდება ქართულ ბაზარზე დიდი რაოდენობით.

საინტერესოა, ასევე, სტატია „Expert Systems With Applications“ (2016), რომელიც სავალუტო კურსის ცვლილების შემთხვევაში ფასების რხევას განიხილავს. ამ რისკის წინაშე საქართველოც დგას და ადრეც დამდგარა. ფასების რხევის აღმოფხვრა ისეთ პარამეტრებზეა დამოკიდებული, როგორებიც არის: პორტფელის გადარჩევა, ფასდადების მეთოდები, ფინანსური გატარებები. აღნიშნულ თემასთან დაკავშირებით სტატიაში მოყვანილია სხვადასხვა მაგალითები (Expert Systems With Applications, 2016, 2), რომელიც აჩვენებს, როგორ იქცევიან სხვადასხვა კომპანიები თუნდაც ფასდადების დროს, ისე რომ სავალუტო რისკი გათვალისწინებული და მომავალში თავიდან არიდებული იყოს. ზემოხსენებული სტატიებიდან ყველა საინტერესოა, თუმცა ძირითადი ასპექტების გამოსაკვეთად და დასკვნების გამოსატანად, ქართული სამეცნიერო ნაშრომები უფრო მეტად ხელსაყრელია, ვინაიდან, როგორც უკვე აღინიშნა, ჩვენ მიერ წარმოდგენილი საკითხი შეზღუდულია საქართველოს მასშტაბით.

გაცვლითი კურსის რეჟიმებს შორის ერთ-ერთ უძველესს ოქროს სტანდარტი წარმოადგენს, რომელსაც, პირველ მსოფლიო ომამდე, ეყრდნობოდა მსოფლიოს ფინანსური სისტემა. ასევე არსებობდა რეჟიმები, რომლებიც იყენებდნენ ვერცხლს, ვერცხლისა და ოქროს კომბინაციას (ბიმეტალიზმი), ანდა სხვა ძვირფას ლითონებს. თუმცა ოქროს სტანდარტმა ფართოდ დაიმკვიდრა ადგილი. ოქროს სტანდარტის პირობებში, მსოფლიოს ვალუტათა ძირითადი ნაწილი პირდაპირ იყო კონვერტირებადი ოქროში წინასწარ განსაზღვრული ფიქსირებული პარიტეტით. შესაბამისად, ვალუტები ერთმანეთის მიმართ ფიქსირებულ კურსს ინარჩუნებდნენ. აღნიშნულმა რეჟიმმა აღმოფხვრა გაცვლითი კურსის მერყეობა, რითაც ხელი შეუწყო მსოფლიო ვაჭრობის გავითარებას. თუმცა, ამგვარად იზღუდებოდა ქვეყნის მონეტარული დამოუკიდებლობა და ფულის მიწოდება განისაზღვრებოდა ოქროს მოპოვებითა და მიმოქცევით.

დროთა განმავლობაში, ოქროს სტანდარტის შენარჩუნება შეუძლებელი გახდა რამდენიმე მიზეზის გამო. პირველ რიგში, აღსანიშნავია, რომ მსოფლიოს ნამყვანი ეკონომიკების მიმდინარე ანგარიშების დისბალანსის პირობებში, ქვეყნებს შორის ფიქსირებული კურსის შენარჩუნება წარმოუდგენელი იყო. ამავე დროს, ოქროს მოპოვების შემცირე-

ბასთან ერთად, შენელდა ფულის მიწოდების ზრდის ტემპი, რაც ხელისშემშლელი ფაქტორი აღმოჩნდა მსოფლიო ეკონომიკის ზრდისათვის. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ოქროს სტანდარტის გაუქმებას მოჰყვა ბრეტონ ვუდის სისტემა, რომლის მიხედვითაც ვალუტების კურსები დაფიქსირდა დოლარის მიმართ, რომელიც „სარეზერვო ვალუტა“ გახდა და კონვერტირებადი იყო ოქროთი. აღნიშნულმა სისტემამ დაახლოებით 30 წელიწადს იარსება.

ქვეყნები გაცვლითი კურსის ფიქსირებას საერთაშორისო რეზერვების საშუალებით ახერხებდნენ. აღნიშნული შეთანხმება ითვალისწინებდა ქვეყნის ვალუტის დევალუაციას ან რევალუაციას მხოლოდ „ფუნდამენტური დისბალანსის შემთხვევაში“, თუმცა ეს ყოველთვის არ ხორციელდებოდა შესაბამისი ქვეყნის მიერ.

კაპიტალის ნაკადების გაძლიერებამ, მთელ რიგ ქვეყნებში, გაცვლით კურსზე გამყარების ზენოლა შექმნა, თუმცა ქვეყნები, კონკურენტუნარიანობის დაკარგვის შიშით, მაინც ცდილობდნენ ფიქსირებული კურსის შენარჩუნებას. საბოლოოდ, დადგა ზედმეტად გამყარებული დოლარის პრობლემა, რამაც ბრეტონ ვუდის სისტემაზე დაფუძნებულ ოქროს სტანდარტს მოშლისკენ უბიძგა. ვუდის სისტემა 1971 წელს გაუქმდა, რამაც დასაბამი

მისცა მცურავი გაცვლითი კურსის რეჟიმების ევოლუციას (პაპავა, 2012).

ზემოთ განხილული საკითხები, ყველაფერთან ერთად, საინტერესოა, აგრეთვე, კურსის ცვალებადობისგან გამონეული მოსალოდნელი შედეგების წარმოჩენისა და რეკომენდაციების მიცემის თვალსაზრისით.

დასკვნა/რეკომენდაცია

დასკვნისთვის უნდა აღინიშნოს, რომ სავალუტო რისკის მართვა მრავალეტაპიანი და კომპლექსური პროცესია, რომელიც იწყება უცხოური ვალუტის ვოლატილობის იდენტიფიკაციით და მასთან დაკავშირებული შეფასების სისტემების დანერგვით, რაც შემდგომში საჭიროებს მონიტორინგს, კვლევას დღიურ და კვირეულ ჭრილში იმისათვის, რომ რისკის პროფილი ჩამოყალიბდეს. როდესაც ესა თუ ის კომპანია აპირებს ჰეჯირებასთან დაკავშირებული ოპერაციების დანერგვას, რაც გამონეულია იმით, რომ კომპანიები სავალუტო რისკების ჰეჯირების პროცესის დაწყებამდე მოკლევადიან პროგნოზირებაზე არიან ორიენტირებული, ირკვევა, რომ კომპანიების ზოგადი დამოკიდებულება უცხოური ვალუტის ვოლატილობის ჰეჯირებასთან მიმართებით არის საკმაოდ რისკიანი, რაც გასათვალისწინებელი და საყურადღებოა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბაიაშვილი, თ. (2015). ოპტიმალური სავალუტო პოლიტიკა საქართველოს ეკონომიკისთვის. საქართველოს ეროვნული ბანკი;
 2. კაკულია, მ. (2001). სავალუტო სისტემის განვითარების პრობლემები საქართველოში;
 3. პაპავა, ვ. (2012). სავალუტო კრიზისის პირობებში „სავალუტო ფარის“ ქმედითობა ჰოლანდიური დაავადებით ინფიცირებულ ეკონომიკაში (საქართველოს მაგალითზე). სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული;
 4. Gao, T., Gupta, A., Gulpinar, N., Zhu, Y. (2015). Optimal hedging strategy for risk management on a network, Journal of Financial Stability, 16;
 5. Gosh, D., Arize, A. (2015). Trades in commodities, financial assets, and currencies: A triangle of arbitrage, hedging and speculative designs. Global Finance Journal 28;
 6. Wang, J., Xie, C. (2016). Tail dependence structure of the foreign exchange market: A network view. Expert Systems With Applications 46;
- საქართველოს ეროვნული ბანკის ოფიციალური ვებ-გვერდი www.nbg.gov.ge ;
- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური ვებ-გვერდი www.geostat.ge.

სამართლის აქტუალური საკითხები

იმუნიტეტი სისხლის სამართლის პროცესში და მისი მოქმედების ფარგლები

ირაკლი აბაშიძე

სტუ-ს დოქტორანტი,

ბათუმის შოთა რუსთაველის

სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტი

რეზიუმე

წარმოდგენილ სტატიაში „იმუნიტეტი სისხლის სამართლის პროცესში და მისი მოქმედების ფარგლები“ განხილულია საკითხი პროცესის ცალკეული სუბიექტების საქმიანობის მიმართულებებსა და მათ მიერ იმუნიტეტის გამოყენების მნიშვნელობაზე. ძირითადი ყურადღება გამახვილებულია მათ მიერ იმუნიტეტის გამოყენებითა თუ გამოუყენებლობით გამოწვეული შედეგების დადებით და უარყოფით მხარეებზე. გარკვეული ყურადღება დაეთმო მართლმსაჯულებისა და მოქალაქის ინტერესების შეფარდებით იმუნიტეტით მოსარგებლე ზოგიერთი პირის მიერ ჩვენების მიცემის ვალდებულებასა და მისგან განთავისუფლების საკითხს. საუბარია ამ კუთხით სისხლის სამართლის პროცესში გამოვლენილ დღეისათვის არსებულ ნაკლოვანებებზე და მისი აღმოფხვრის გზებზე.

IMMUNITY IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND ITS SCOPE

Irakli Abashidze

Phd sudent of GTU,

Assistant Professor of Batumi Shota Rustaveli
State University

RESUME

In the presented article “Immunity in the Criminal Process and its Scope of Action,” the issue of the directions of activity of individual subjects and the importance of their use of immunity is discussed. The main focus is on the positive and negative sides of the consequences caused by their use or non-use of immunity. Some attention was paid to the obligation to give evidence and exemption from it by some persons enjoying immunity about justice and citizen’s interests. In this regard, we are discussing the current shortcomings in the criminal justice process and ways to eliminate them.

* * * *

გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ თანამედროვე მსოფლიოში თითოეული განვითარებული და მოწინავე სახელმწიფოს საქმიანობის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია თავისი მოქალაქის ფუნდამენტური უფლებებისა და ძირითად თავისუფლებათა განუხრელი დაცვა, რაც, თავის მხრივ,

სახელმწიფოს დემოკრატიულობისა და ჰუმანურობის მკაფიო გამოხატულებაა. აღნიშნული საკითხი საკმაოდ აქტუალური და პრიორიტეტული თემაა ასევე საქართველოს სახელმწიფოსთვისაც, რომელიც, როგორც სამართლებრივი სახელმწიფო, მაქსიმალურად ორიენტირებულია თავისი მოქალაქის უფლებების დაცვასა და დღესაც აქტიურად მუშაობს სხვადასხვა სამართლებრივი მექანიზმის შემუშავებაზე. თუმცა უკვე არსებული მექანიზმები საკმაოდ ეფექტურია და მკაფიოდ არის განერილი საქართველოს კონსტიტუციაში, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობასა თუ სხვადასხვა საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებში, სადაც მოქალაქისა და მართლმსაჯულების ინტერესების შეფარდებით უპირატესობა ენიჭება მოქალაქის ინტერესებს.

ერთ-ერთი ასეთი სამართლებრივი მექანიზმი გახლავთ **იმუნიტეტი**, რომელიც განსაკუთრებული საპროცესო პრივილეგია და უმნიშვნელოვანესი მექანიზმია სხვადასხვა სამართლებრივი პროცედურისაგან თავის დასაცავად. იგი უძველესი დროიდან იღებს სათავეს და მისი, როგორც იურიდიული ინსტიტუტის წარმოშობა, დაკავშირებულია რომის სამართალთან, რომელშიც იგი პირველად განმტკიცდა, როგორც რესპუბლიკის იმპერატორის ან თემის სენატისაგან ცალკეული პირებისათვის, ან კატეგორიისათვის მინიჭებული განსაკუთრებული უფლება, საზოგადოებრივი მოვალეობისაგან განთავისუფლება. ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში კი იმუნიტეტი 1995 წლიდან გამოჩნდა. მან ჯერ საქართველოს კონსტიტუციაში დაიმკვიდრა თავისი ადგილი, ხოლო შემდეგ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში შემოიღეს და დასავლეთ ევროპისა თუ საზღვარგარეთის სხვა ქვეყნების საკანონმდებლო სისტემების მსგავსი სახე მიიღო: „არავინ არ არის ვალდებული ჩვენება მისცეს საკუთარი თავის ან სხვა პირთა წინააღმდეგ, რომელთა წრეც განისაზღვრება ამ კოდექსით.“¹ ამავდროულად განისაზღვრა თუ ვინ შეიძლება სარგებლობდეს ამ უფლებით და შეიქმნა ამ პირთა ჩამონათვალი,² რომლის შექმნაც განპირობებულია იმით, რომ ამა თუ იმ პირის მიერ ამ

1 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-15 მუხლი. თბილისი 2023 წელი.(ამჟამინდელი რედაქცია).

2 იქვე 50-ე მუხლი.

უფლებით სარგებლობა და მათთვის უპირატესობის მინიჭება დამოკიდებულია სამართალწარმოებაში კანონით მინიჭებულ საპროცესო სტატუსსა თუ საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში მათ მიერ დაკავებულ სხვადასხვა თანამდებობრივ მდგომარეობაზე. აქედან გამომდინარე, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ სამართალწარმოებაში მხოლოდ გარკვეული კატეგორიის პირები სარგებლობენ იმუნიტეტით, რომელიც თანამედროვე გაგებით წარმოშობილია ლათინური სიტყვიდან "immunitas" და რალაციასაგან გათავისუფლებას, რაიმესაგან თავის დახსნას ნიშნავს.³

თავისი არსით და მნიშვნელობით იმუნიტეტი საკმაოდ აქტუალური საკითხია სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში. მისი მიზანია მნიშვნელოვნად შეუწყოს ხელი კანონმდებლობით განსაზღვრული სუბიექტების საქმიანობის ეფექტურად და დაუბრკოლებლად განხორციელებას. ამავდროულად უზრუნველყოფს მათ პირად ხელშეუხებლობასა და უფლებას - არ მისცეს ჩვენება საკუთარი თავისა და სხვა პირთა წინააღმდეგ, თუმცა ის არ არის აბსოლუტური, რადგან მოქცეულია გარკვეულ ფარგლებში, რაც იმას ნიშნავს, რომ არ ათავისუფლებს პირს პასუხისმგებლობისაგან სრულად და მისი მოქმედება გარკვეულ დროსა და გარემოებების არსებობას უკავშირდება. ის დროებითი მექანიზმია და არ არის ხანგრძლივ პერიოდზე გათვლილი.

უნდა აღინიშნოს, რომ მართალია კანონმდებელმა სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში მკაფიოდ განსაზღვრა თუ ვინ შეიძლება სარგებლობდეს ამ უფლებით და ხელშეუხებლობის დაცვის მექანიზმებთან ერთად, დეტალურად განწერა ჩვენების მიცემის ვალდებულებისაგან მათი გათავისუფლების კონკრეტული გარემოებანი, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, რიგ შემთხვევებში მაინც არ საუბრობს, გადაჭრით იმაზე ვრცელდება თუ არა იმუნიტეტი კანონმდებლობით განსაზღვრულ რომელიმე სუბიექტზე და რამდენად არის ვალდებული მისცეს ჩვენება იმ შემთხვევაში, როცა მართლმსაჯულების ინტერესები ბევრად აღემატება მოქალაქის ინტერესებს. ამასთან იგი ზღვარს არ ავლებს მოქალაქისა და მართლმსაჯულების ინტერესებს შორის. გარდა ზემოაღნიშნულისა, კანონი, ერთი მხრივ, პირს ანიჭებს ხელშეუხებლობის უფლებას, ხოლო, მეორე მხრივ, არ აღჭურავს მას ჩვენების მიცემაზე უარის თქმის უფლებით და ყველაფერი ამის გათვალისწინებით იმუნიტეტით მოსარგებლე პირთა ჩამონათვალი არასრულყოფილია. ყოველივე ზემოაღნიშნულის დასადასტურებლად კი შეგვიძლია მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითი.

1. როგორც ვიცით, ადვოკატი სისხლის სამართალწარმოების დროს იცავს ბრალდებულის, მსჯავრდებულის, გამართლებულის ინტერესებს და უწევს მათ იურიდიულ დახმარებას⁴. იგი მოქმედებს თავისი უფლებამოსილების ფარგლებში და ხანგრძლივი დროის მიუხედავად, იცავს დასაცავი პირისაგან მიღებული ინფორმაციის კონფიდენციალურობას, რომელშიც მას ხელს უწყობს იმუნიტეტი, რომელიც სრულად ათავისუფლებს ჩვენების მიცემის ვალდებულებისაგან. თუმცა საინტერესოა თუ რამდენად გამართლებულია იმუნიტეტის გავრცელება და კონფიდენციალურობის დაცვა იმ შემთხვევაში, როცა მაგალითად საქმე ეხება ტერორისტული აქტის, ან სხვა მძიმე დანაშაულის ჩადენის შესახებ იურიდიული დახმარების განწვევის დროს დასაცავი პირისაგან მიღებული ინფორმაციის შინაარსს.⁵

ეს საკითხი ბევრისთვის საკამათოა, რადგან სასწორის ერთ პინაზე დევს ინფორმაციის კონფიდენციალურობა, რომელიც მოქალაქის ინტერესებშია, ხოლო მეორე პინაზე - მართლმსაჯულების ინტერესები, რომელიც ბევრად აღემატება მოქალაქის ინტერესებს. ცხადია, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ხშირ შემთხვევაში მართლმსაჯულების ინტერესები აღემატება მოქალაქეთა ინტერესებს ან კიდევ ჩვენების მიცემით შესაძლებელია უფრო დიდი მატერიალური სიკეთის გადარჩენა, მეცნიერ-იურისტებისა და პრაქტიკოს მუშაკთა გარკვეულმა ჯგუფმა შესაძლებელია მართებულად მიიჩნიოს ადვოკატის მიერ ჩვენების მიცემა, როგორც ვალდებულების თვალსაზრისით, ისე თავისი ნება-სურვილით. ასევე, არც ისაა გამორიცხული, რომ იურისტთა გარკვეული ნაწილისათვის ინფორმაციის კონფიდენციალურობა და საიდუმლოების დაცვა იყოს უფრო პრიორიტეტული და მიუღებლად მიაჩნდეს ადვოკატის დაკითხვა.⁶

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, ჩვენ ადრე გამოქვეყნებულ ნაშრომებშიც გვქონდა მსჯელობა, სადაც ხაზგასმით ვამბობდით, რომ ორივე შემთხვევაში კატეგორიულად გამორიცხულია ადვოკატის დაკითხვა, რამეთუ ეს გამოიწვევს კონფიდენციალურობის დარღვევას და საფრთხეს შეუქმნის დაცვის ინსტიტუტს.⁷ თუმცა ამ წლების განმავლობაში საქართველოს საკანონმდებლო სისტემაში განხორციელებულმა ცვლილებებმა, საგამოძიებო და

3 ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტომი 5... თბილისი 1980 წელი. 123

4 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლი. თბილისი 2023 წელი.(ამჟამინდელი რედაქცია).

5 .ი.აბაშიძე „ადვოკატის იმუნიტეტის ფარგლები“ ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართალმცოდნეობის ფაკულტეტის შრომები. მეოთხე გამოცემა. ბათუმი 2012 წელი. გვ.210

6 იხ. იქვე გვ 213.

7 იხ. იქვე გვ 214.

სასამართლო პრაქტიკამ, საშუალება მოგვცა ახლებურად გაგვეაზრებინა ადვოკატის მიერ ჩვენების მიცემისა თუ მასზე უარის თქმის საკითხი.

საქმე ის გახლავთ, რომ უკანასკნელ წლებში კანონმდებელმა დაუშვა გარკვეული გამოწვევები და რიგ შემთხვევაში შესაძლებელი გახდა იმუნიტეტით მოსარგებლე ზოგიერთი პირის დაკითხვა. ერთ შემთხვევაში საუბარია ადვოკატზე, რომელიც ვალდებულია - „ფულის გათეთრებისა და ტერორიზმის დაფინანსების აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული გარიგების თაობაზე ინფორმაცია მიაწოდოს საქართველოს ფინანსური მონიტორინგის სამსახურს ან ადვოკატთა ასოციაციას⁸, ხოლო მეორე შემთხვევაში მედიაციის მონაწილეზე, რომელიც „მედიაციის შესახებ“ საქართველოს კანონით

გათვალისწინებულ შემთხვევაში ვალდებულია გაამჟღავნოს კონფიდენციალური ინფორმაცია განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის გამოძიების მიზნით.⁹

დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ კანონმდებელმა ეს გადაწყვეტილება მართლმსაჯულების ინტერესებიდან გამომდინარე მიიღო და პრიორიტეტად სწორედ მას მინიჭა. აქედან გამომდინარე, საინტერესოა, თუკი შესაძლებელია მედიაციის მონაწილის დაკითხვა განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის გამოძიების მიზნით, რატომ არ შეიძლება ადვოკატის დაკითხვა, მაგალითად, ტერორისტული აქტის ან სხვა განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის გამოძიების დროს, ან რით შეიძლება აიხსნას მისი დაკითხვა მხოლოდ ფულის გათეთრებისა და ტერორიზმის დაფინანსების საქმეებზე? ცხადია, ყოველივე ეს კანონმდებლობის ხარვეზია და მიგვაჩნია, რომ უნდა აღმოიფხვრას.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ვფიქრობ, რომ მოქალაქეთა და მართლმსაჯულების ინტერესების გათვალისწინებითა და ერთმანეთთან შეფარდებით უნდა შევიდეს ცვლილება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 50-ე მუხლში და მკაფიოდ გაიწეროს განსაკუთრებით მძიმე კატეგორიის დანაშაულზე ადვოკატის მიერ მისთვის ცნობილი გარემოებების შესახებ ინფორმაციის მიწოდების ვალდებულება. ეს კი, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს მართლმსაჯულების მიზნის მიღწევას და შემდგომში აღარ წარმოშობს მეცნიერი-იურისტებისა და პრაქტიკოსი მუშაკების დავას ამა თუ იმ დანაშაულებებთან დაკავშირებით ადვო-

კატის მიერ მისთვის ცნობილი გარემოებების შესახებ ჩვენების მიცემის ვალდებულებისა თუ მისგან გათავისუფლების საკითხზე.

2. მოგვხსენებათ, რომ სისხლის სამართლის საქმეთა გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის დროს საქმისათვის მნიშვნელოვანი ფაქტობრივი გარემოებების დასადგენად სხვადასხვა სახის ინფორმაციის მატარებელი არაერთი მონმე იკითხება, რომელთაგან ზოგიერთი ბრალდებულის ახლო ნათესავია. სწორედ ამიტომ კანონმდებელმა მიიღო საკმაოდ სწორი გადაწყვეტილება და თავისი სტატუსისა და ადამიანური ფაქტორების გათვალისწინებით ჩვენების მიცემის ვალდებულებისაგან სრულად გაათავისუფლა ბრალდებულის ახლო ნათესავები, რომელთა შორისაც სხვა პირებთან ერთად მოიაზრება ბრალდებულის მეუღლე (მათ შორის განქორწინებული). ცხადია, ეს გადაწყვეტილება კარგია და მისასალმებელია, მაგრამ აღნიშნული ნორმა ეხება მხოლოდ რეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფ მეუღლეს და არ ითვალისწინებს არარეგისტრირებულ (ფაქტობრივ) ქორწინებაში მყოფ პირებს, რაც, ჩემი აზრით, სრულიად მიუღებელია, რადგან კანონმდებლის მხრიდან ადგილი აქვს უთანასწორო, უსამართლო მოპყრობას. საქმე ის გახლავთ, რომ ფაქტობრივ ქორწინებას, რომლის მიზანი სწორედ ოჯახის შექმნაა, ახასიათებს ყველა ნიშანი, რაც რეგისტრირებულ ოჯახებს გააჩნია¹⁰. არარეგისტრირებულ (ფაქტობრივ) ქორწინებაში მყოფი პირი ანუ მეუღლე რეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფი მეუღლის მსგავსად წლების განმავლობაში ეწევა ოჯახურ მეურნეობას და ჰყავთ საერთო შვილები. ერთდერთი ნიშანი, რაც ფაქტობრივ ქორწინებას განასხვავებს რეგისტრირებული ქორწინებისაგან, არის სამართლებრივი მხარე.¹¹ რადგან სამართლებრივი მხარე ვახსენეთ, ისიც უნდა ითქვას, რომ რეგისტრირებულ და ფიქციურ (რეგისტრირებული) ქორწინებას შორის გადამწყვეტია არა სამართლებრივი მხარე, არამედ ოჯახის შექმნის მიზანი, რომელიც ფიქციურ ქორწინება საერთოდ არ ახასიათებს.

აქვე მიუღებელი და გაუგებარია ის ფაქტიც, რომ არარეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფი პირი რიგ შემთხვევაში ითვლება ოჯახის წევრად¹² და არ მოიაზრება ახლო ნათესავად.¹³ საინტერესოა რატომ არ შეიძლება არარეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფი პირი ჩაითვალოს ახლო ნათესავად, მაშინ როდესაც იგი ითვლება ოჯახის წევრად. რო-

8 საქართველოს კანონი "ადვოკატთა შესახებ" მე-5 მუხლის „ზ“ პუნქტი თბილისი 2001.

9 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 50-ე მუხლი. თბილისი 2023 წელი.(ამჟამინდელი რედაქცია).

10 ლ.აბრამიშვილი, ა.გუგავა „ფაქტობრივი ქორწინება და მისი სამართლებრივი რეგულირების საკითხი“ ჟურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი“ №3 გვ-36.

11 იქვე გვ-36.

12.საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი 11¹ მუხლი.თბილისი 2023 წელი ამჟამინდელი რედაქცია.

13.საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი 109 მუხლი.თბილისი 2023 წელი და საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლი. თბილისი 2023 წელი.(ამჟამინდელი რედაქცია).

გორც ჩანს, კანონმდებელმა თავის დროზე არ გაითვალისწინა ზემოაღნიშნული გარემოებები ან ცალსახად უარი თქვა მათზე და მხოლოდ რეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფ მეუღლეს მიანიჭა უპირატესობა. ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე მიმაჩნია, რომ ხსენებული საკითხი კანონის ერთგვარი ხარვეზია და აუცილებლად უნდა აღმოიფხვრას. კერძოდ, უნდა შევიდეს ცვლილება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მესამე მუხლში და ამ კოდექსის მიზნებისათვის ახლო ნათესავების ჩამონათვალში ტერმინ მეუღლესთან მიმართებით რეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფ მეუღლესთან ერთად „მათ შორის განქორწინებულის“ მსგავსად ჩაინეროს ასევე არარეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფი პირი, რომელიც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, წლების განმავლობაში ერთობლივად ეწევა ოჯახურ მეურნეობას და ჰყავთ საერთო შვილები. ეს კი, თავის მხრივ, სრულად აღმოფხვრის არსებულ გაუგებრობას და შემდგომში ამ საკითხით დაინტერესებულ პირებს შორის არ გამოიწვევს არანაირ დავას.

3. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ პრეზიდენტი არის სახელმწიფოს მეთაური, რომელსაც საგარეო ურთიერთობის ზოგადი პოლიტიკური ხელმძღვანელობა და საერთაშორისო ურთიერთობებში სახელმწიფოს უზენაესი წარმომადგენლობა აკისრია.¹⁴ მასზე დაკისრებული ამ საპასუხისმგებლო ფუნქციის წარმატებით შესასრულებლად პრეზიდენტს გააჩნია კანონმდებლობით განსაზღვრული დაუბრკოლებლად მოქმედების მყარი გარანტია ანუ ხელშეუხებლობის იმუნიტეტი და გამოიხატება მასში, რომ თანამდებობაზე ყოფნის პერიოდში არ შეიძლება მისი დაპატიმრება ან სისხლის სამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემა (საქართველოს კონსტიტუციის 75-ე მ. პირველი ნაწ.). იმუნიტეტი განისაზღვრება პრეზიდენტის უფლებამოსილების ვადით და მიუხედავად მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმისა, მისი თანამდებობიდან გადაყენებამდე სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის თვალსაზრისით ის აბსოლუტურად ხელშეუხებელი ფიგურაა. საყურადღებო და საინტერესოა ის ფაქტი, რომ კანონმდებლობაში პრეზიდენტის იმუნიტეტთან დაკავშირებით საუბარია მხოლოდ ხელშეუხებლობაზე და არაფერია ნათქვამი ჩვენების მიცემის ვალდებულებისაგან მისი გათავისუფლების თაობაზე, რაც იმას ნიშნავს, რომ იმ ფაქტის გამო, რომელიც მას გაანდეს, როგორც პრეზიდენტს, ის ვერ დაიცავს ინფორმაციის კონფიდენციალურობას და ვალდებულია მისცეს ჩვენება.

ჩემი აზრით, კანონმდებლის ამგვარი მიდგომა

ერთი შეხედვით არასწორი და ყოვლად მიუღებელია, რადგან პრეზიდენტს, როგორც სახელმწიფოს მეთაურს, თავისი საქმიანობის ეფექტურად და დაუბრკოლებლად განხორციელების მიზნით ხელშეუხებლობის გარანტიებთან ერთად უნდა ჰქონდეს კონფიდენციალობის დაცვის საშუალება, რაც ჩვენების მიცემისაგან სრულად გათავისუფლებაში გამოიხატება. აქედან გამომდინარე ვთვლი, რომ აუცილებლად უნდა შევიდეს ცვლილება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 50-ე მუხლში და იმ პირთა ჩამონათვალს, რომლებიც სარგებლობენ იმუნიტეტით, უნდა დაემატოს პრეზიდენტი.

ამრიგად, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ იმუნიტეტი თავისი არსითა და სოციალური დანიშნულებით მნიშვნელოვანი სამართლებრივი მექანიზმია კანონმდებლობით განსაზღვრული სუბიექტის მიერ კონფიდენციალურობის დაცვისა და პროფესიული საქმიანობის მაღალ დონეზე განხორციელებისათვის, როგორც კონკრეტული პროფესიული საქმიანობის განხორციელებისას, ისე მის შემდგომ პერიოდშიც. იგი ხელს უწყობს საზოგადოებრივი ინტერესებისა და სისხლის სამართალწარმოების პროცესში მონაწილე ცალკეული სუბიექტების უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების განუხრელ დაცვას. ამასთან აუცილებელია სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში ამ კუთხით არსებული ხარვეზების აღმოფხვრა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. ს. მე-15 მუხლი. თბილისი 2023 წელი. (ამჟამინდელი რედაქცია).
2. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტომი 5... თბილისი 1980 წელი.
3. ი. აბაშიძე „ადვოკატის იმუნიტეტის ფარგლები“ ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართალმცოდნეობის ფაკულტეტის შრომები. მეოთხე გამოცემა. ბათუმი 2012 წელი.
4. საქართველოს კანონი „ადვოკატთა შესახებ“ მე-5 მუხლის „ზ“ პუნქტი თბილისი 2001.
5. ლაბრამიშვილი, ა.გუგავა „ფაქტობრივი ქორწინება და მისი სამართლებრივი რეგულირების საკითხი“ ჟურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი“ №3 გვ-36.
6. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი. თბილისი 2023 წელი ამჟამინდელი რედაქცია.
7. ლ.ალექსიძე. თანამდეროვე საერთაშორისო სამართალი. თბილისი 2010 წელი.

14. ლ.ალექსიძე. თანამდეროვე საერთაშორისო სამართალი. თბილისი 2010 წელი. გვ-166.

უსაფრთხოების პრობლემები

გეოპოლიტიკა და საქართველოს

უსაფრთხოების პრობლემები

ჯემალ გაბელია
სტუ-ს პროფესორი

თათია ხუნტუა

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია „საქართველოს გეოპოლიტიკა და უსაფრთხოების პრობლემები“. ქვეყნის ეროვნული უსაფრთხოების ინტერესებისა და გეოპოლიტიკური სიტუაციის გათვალისწინებით, ყურადღება გამახვილებულია საგარეო პოლიტიკის სამ ძირითად თეორიაზე. სახელმწიფოს მიერ გატარებული პირველი - კლასიკური - საგარეო პოლიტიკა, რომელიც გულისხმობს ცნობიერ და რაციონალურ საქმიანობას. მეორე - ორგანიზაციული - საერთაშორისო აქტებისა და პროცესების შედეგად განხორციელებული ქმედებები. მესამე არის სხვადასხვა სახელმწიფოსა და ლობისტურ ჯგუფებს შორის ურთიერთობებისა და პოლიტიკური ვაჭრობის შედეგი. აღნიშნულია, რომ ამ სამი თეორიის ერთობლივი, კომპლექსური შესწავლა/გამოყენება უნდა მოხდეს, რადგან დღევანდელი დაძაბული გარემო მოითხოვს ხელისუფლების სწრაფ და მოქნილ რეაგირებას, რათა ქვეყანაში მაინც შენარჩუნდეს მშვიდობა და უზრუნველყოფილი იყოს სტაბილური განვითარება. ეკონომიკური პროცესები. ნაშრომში ასევე განხილულია ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის საქმეში სახელმწიფო სტრუქტურების როლის შემდგომი გაძლიერების საკითხები.

საკვანძო სიტყვები: გეოპოლიტიკა; ეროვნული უსაფრთხოება; საგარეო პოლიტიკა; რეალური სტატუსი; მოდერნიზმი; სტრატეგიული პარტნიორობა.

GEOPOLITICS AND SECURITY PROBLEMS OF GEORGIA

Jemal Gabelia

Professor of GTU

Tatia Khuntua

PhD student of Caucasus International University

ABSTRACT

“Geopolitics and security problems of Georgia” are discussed in the article. Taking into account the country's national security interests and geopolitical situation, attention is focused on three main foreign policy theories. The first - classical - foreign policy conducted by the state, which implies conscious and rational ac-

tivity. The second - organizational - actions implemented as a result of international acts and processes. The third is the result of relations and political trade between various states and lobby groups. It is noted that a joint, complex study/use of these three theories should be done, as the current tense environment requires a quick and flexible response from the government, in order to maintain peace at least for the country and ensure the steady development of economic processes. The paper also discusses issues of further strengthening of the role of state structures in ensuring national security.

Keywords: Geopolitics; National Security; Foreign Policy; Real Status; Modernism; Strategic Partnership.

შესავალი

მსოფლიო ცივილიზაციის ისტორიის განმავლობაში უსაფრთხოების უზრუნველყოფა ჩვენი საზოგადოების ერთ-ერთი მთავარი მიზანი, რადგან ის თანდაყოლილი იყო და არის საზოგადოების ყველა სოციალურ სტრუქტურებში - დაწყებული კონკრეტული ინდივიდიდან ადამიანთა ნებისმიერ გაერთიანებით დამთავრებული, სოციალური ჯგუფი, საზოგადოება, სახელმწიფო. სტაბილური და განვითარებადი ეკონომიკის შექმნა/შენარჩუნებისათვის გასათვალისწინებელია მისი გეოპოლიტიკური მდებარეობა. ძლიერი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისთვის აუცილებელია მძლავრი და დინამიური სახელმწიფო ინტიტუტების შექმნა, რომელთაგანაც უმთავრესია ეროვნულ ინტერესებზე დაფუძნებული ძალოვანი უწყებები და განათლების სისტემა. ამ რთულ ინფორმაციულ და ტექნოლოგიურ ვითარებაში დამოუკიდებელი, სუვერენული სახელმწიფოების ეროვნული ინტერესების დაცვა პრიორიტეტად მიიჩნევა.

იმის გამო, რომ მსოფლიო პოლიტიკამ გლობალური, მრავალპოლარული, მრავალზომიერი და მრავალსაფეხურიანი ხასიათი მიიღო, დღეს ნებისმიერი სახელმწიფოს „რეალური სტატუსი“ მხოლოდ მისი ტერიტორიების სიდიდითა და მოსახლეობის რაოდენობით არ განისაზღვრება. ამ „სტატუსის“ დასადგენად გეოპოლიტიკა მრავალგანზომილებიან, კომპლექსურ კვლევებს საჭიროებს.¹

1 გასანოვი ალი., გეოპოლიტიკა, თბ. 2015-11-12

ყოველივე, ზემოხსენებულიდან გამომდინარე, სახელმწიფო სტრუქტურების საქმიანობის შემდგომი სრულყოფა, თავის მხრივ, გულისხმობს გეოპოლიტიკური ძალისა და სახელმწიფოს როლის გაძლიერებას, ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფას.

ციფრული ტექნიკისა და ტექნოლოგიის განვითარებამ 21-ე საუკუნეში ეროვნული უსაფრთხოების ქვაკუთხედად ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადი განვითარება და კონკურენტუნარიანობა გახადა, რომლის უსაფრთხოების გარანტიად, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ ძალოვანი უწყებები გვევლინება. ამავე დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება განათლების სისტემის ეროვნულ საწყისებზე დაყრდნობით თანამედროვე რეალობასთან შესაბამისობაში მოყვანას. პირდაპირ უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყნის ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, ისე ეკონომიკური და პოლიტიკური სტაბილურობა დიდწილად არის დამოკიდებული საგარეო პოლიტიკის ეფექტურ გატარებაზე. თანამედროვე საერთაშორისო პოლიტიკური პროცესები, მეტ ყურადღებას მოითხოვენ ძირითადი სამოქმედო პრინციპების ფორმირებისა და გატარების კუთხით. ეს ეხება აბსოლუტურად ყველა ქვეყანას, მათი წონისა და ავტორიტეტის მიუხედავად.²

გასათვალისწინებელია, რომ „საგარეო პოლიტიკა“ სახელმწიფოს მხრიდან სახელმწიფოებთან ქმედებებისა და უკუქმედებების ერთობლიობას წარმოადგენს, რომელიც შიდა სახელმწიფოებრივი და საერთაშორისო პროცესების გავლენით ყალიბდება. საგარეო პოლიტიკაზე გავლენას ახდენს ისეთი შიდა სახელმწიფოებრივი ფაქტორები, როგორიცაა ტერიტორიის სიდიდე, სარესუსოსო ბაზა, ეკონომიკის განვითარების დონე, დემოგრაფიული ვითარება, განათლება, იდეოლოგია და სხვა. აღნიშნულიდან გამომდინარე სახელმწიფოს უსაფრთხოების ეროვნული კონცეფცია წარმოადგენს მთავარ საყრდენ დოკუმენტს მისი საგარეო პოლიტიკური მისწრაფებების გარკვეულ პერიოდში.

ძირითადი ტექსტი

მესამე ათასწლეულის დასაწყისში საინფორმაციო და კომუნიკაციური ტექნოლოგიების განვითარებამ მსოფლიო „ერთიან სივრცულ ჩარჩოში“ მოაქცია. ერთიანი ვირტუალური ხასიათი შესძინა მას. თანამედროვე ადამიანისათვის ადრე არსებული ტრადიციული სივრცე და პლანეტის დროითი განზომილება და ის კატეგორიები, ცნებები, რომ-

ლებიც გეოსტრატეგიის საფუძვლების შეადგენდა წარსულში დარჩა.

საუკუნეზე მეტია, რაც მსოფლიო პოლიტოლოგიაში ტერმინი გეოპოლიტიკა გამოიყენება და მთელი ამ დროის მანძილზე არ წყდება კამათი და დისკუსიები გეოპოლიტიკის ზღვარისა და არსებობის მიმართ. დღემდე, როგორც კლასიკურ, ასევე თანამედროვე გეოპოლიტიკას, ამ ცნების უნივერსალური ფორმულა არ გააჩნია. მკვლევარების უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ ტერმინი გეოპოლიტიკა გავრცელებული მნიშვნელობით არის გეოგრაფიული და პოლიტიკური ფაქტორების იმგვარი კომბინაცია, რომელიც გავლენას ახდენს სახელმწიფო საშინაო და საგარეო ფაქტორებზე³. ამასთან ერთად, გეოპოლიტიკა სახელმწიფოსთვის გარე იდეოლოგიური ზემოქმედების ფუნქციას ასრულებს. პირველად ტერმინი გეოპოლიტიკა სამეცნიერო ლიტერატურაში შევდმა მეცნიერმა რუდოლფ ჩენელმა დაამკვიდრა, ხოლო 1919 წელს მიუნხენის უნივერსიტეტის პროფესორმა კარლ ჰაუს ჰოფერმა ჩამოაყალიბა გეოპოლიტიკური სკოლა. სსრკ კავშირში ეს ტერმინი ნეგატიური მნიშვნელობით გამოიყენებოდა, რადგან იგი ასოცირდებოდა ფაშისტურ მოძრაობასთან. სსრკ-ს დაშლის შემდეგ ტერმინი გეოპოლიტიკა მთელ პოსტსაბჭოთა სივრცეში გავრცელდა. ამერიკელი მეცნიერი გ. ალისონი⁴ მის მიერ ჩატარებული მეცნიერული კვლევების შედეგად საგარეო პოლიტიკის სამ ძირითად თეორიას გამოყოფს⁵. პირველი კლასიკური - სახელმწიფოს მიერ გატარებული საგარეო პოლიტიკა არის გაცნობიერებული და რაციონალური საქმიანობა. მეორე, ორგანიზაციული - საერთაშორისო აქტებისა და პროცესების შედეგად განხორციელებული ქმედებები. მესამე კი - სხვადასხვა სახელმწიფოებსა და ლობისტურ ჯგუფებს შორის ურთიერთობებისა და პოლიტიკური ვაჭრობის შედეგი. საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების ინტერესებიდან გამომდინარე და მისი გეოპოლიტიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით აუცილებელია ამ სამი თეორიის ერთობლივი, კომპლექსური შესწავლა/გამოყენება, რამდენადაც დღევანდელი დაძაბული გარემო ხელისუფლებისგან მოითხოვს სწრაფ და მოქნილ რეაგირებას, რათა შენარჩუნებულ იქნას მშვიდობა მინიმუმ ქვეყნისთვის და უზრუნველყოფილ იქნას ეკონომიკური პროცესების ურყევი განვითარება.

ეროვნული ინტერესების ძირითადი შემადგენელი - „სახელმწიფოს სუვერენიტეტი, ე.ი. საშინაო და საგარეო საქმეებში სრული დამოუკიდებლობა

2 Кортунув С. В. Современная внешняя политика России: стратегия избирательной вовлеченности. М.: ГУ ВШЭ, 2009. 161

3 ბუცხრიკიძე ა.. გეოპოლიტიკა და სამხრეთ კავკასიის უსაფრთხოების პრობლემები. თბ. 2008. 38

4 გრიგოლია გ.- საქართველოს გეოპოლიტიკა, საერთაშორისო გამოწვევები და პერსპექტივები.“, რეფერირებული და რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი, „საისტორიო-ვერტიკალები“ თბ.2013 N27, 97

5 Allison G. Essence of decision: Exploring the Cuban missile crisis. Boston, 1971. 212

6 გორგილაძე ი.. გეოპოლიტიკის საფუძვლები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ. 2009. 40

- წყობისა და ცხოვრების წესის თავისუფალი არჩევანის უფლებაა. ეროვნული ინტერესები, როგორც ობიექტური, ასევე სუბიექტური კატეგორიაც არის. ობიექტური იმიტომ, რომ ის სახელმწიფოს ობიექტური რეალიებით იკვეება. სუბიექტური კი იმიტომ, რომ ინტერესების რეალიზებას ძირითადად ლიდერები ახდენენ თავიანთი უნარისა და ხედვის შესაბამისად. გარდა ამისა, ეროვნული ინტერესი, როგორც წესი უკიდურესად იდეოლოგიზირებულია და ყოველთვის საზოგადოების განსაზღვრულ სტერეოტიპებს ეფუძნება - განსაზღვრავს რა ხალხის ქცევასა და მოღვაწეობას. ის შეიძლება არა რეალისტურიც იყოს, შეიძლება არ ითვალისწინებდეს გეოპოლიტიკის სხვა სუბიექტების ეროვნულ ინტერესებს და ა.შ. ფაქტურა გერმანიამ მეორე მსოფლიო ომის გადაღებისას არ გაითვალისწინა სხვადასხვა სოციალური ფორმაციების სახელმწიფოთა მონაწილეობით ეფექტური ანტიჰიტლერული კოალიციის შექმნის შესაძლებლობა. ეროვნული ინტერესები ისტორიული გამოცდილების, სახელმწიფო პოტენციალის, მისი რესურსების, სამხედრო შესაძლებლობებისა და გეოპოლიტიკური რეალიების შესაბამისად ყალიბდება. მათი უზრუნველყოფა ხდება სახელმწიფოში არსებული ყველა საშუალებებითა და რესურსებით. პოლიტიკური, იდეოლოგიური, ეკონომიკური, დიპლომატიური, სამხედრო და ა.შ. „საგარეო პოლიტიკის მიზნების ეროვნული ინტერესების ტერმინებში უნდა განისაზღვროს და მხარდაჭერილი იქნას სახელმწიფოს ძალით.“ ის ელიტის საქმიანობის საფუძველიცაა. ცვლილება უმაღლეს ეშელონებში არაერთხელ გამხდარა გეოპოლიტიკური პრიორიტეტების ცვლის მიზეზი.

საერთაშორისო ურთიერთობებში ძირითადი სუბიექტია სახელმწიფო. ძირითადი მამოძრავებელი იდეა - სახელმწიფო ინტერესები. განმსაზღვრელი ფაქტორები - ეკონომიკური და სამხედრო-პოლიტიკური ძალა. ძირითადი რეგულატორი - ძალთა თანაფარდობა. ბ. როზენის თეორიაში მოდერნიზმი საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიაში სახელმწიფო შემდეგნაირადაა განსაზღვრული: ორგანიზაციული სტრუქტურებისაგან შემდგარი არაერთგვაროვანი არა მონოლითური მასისგან შემდგარი ინსტიტუტი. ასეთ შემთხვევაში საგარეო პოლიტიკაზე გავლენას ხუთი ფაქტორი ახდენს⁷. ინდივიდუალური, სამთავრობო, სახელმწიფო მოღვაწეთა გარეგნული როლი, საზოგადოებრივი და სისტემური. ცივილიზაციის ისტორიაში უამრავი ფაქტი არსებობს ამ და სხვა მეცნიერების მიერ ანალიზის შედეგად მიღებული დასკვნების დამადასტურებელი. თუმცა მე-20 და 21-ე საუკუნეების საერთაშორისო პოლიტიკამ ბევრი სხვა მოვლენა და ფაქტორი სხვაგვარად წარმოაჩინა, რომელთა გაუთვალისწინებ-

ლობა დამლუპველად იმოქმედებს საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციაზე.

გ. ალისონის ს. მილსისა და ფ. მილედის მიერ აღწერილი ფაქტების ანალიზი ცხადყოფს, რომ, პოლიტიკური ელიტისა და დასავლური ჯგუფების პოლიტიკის უმთავრესი სისუსტეა დასავლეთის პოზიცია რუსეთთან მიმართებით, შესაბამისად ურთიერთობის მთელი ეს ისტორია რუსეთის მიერ მიღწეული ყველა ზავის ცალმხრივად დარღვევისა და აგრესიული საგარეო პოლიტიკის მაგალითებითაა სავსე. დასავლეთმა არ გაითვალისწინა ეს ფაქტორები და დღესაც რუსეთთან აწარმოებს მოლაპარაკებებისა და ვაჭრობის პოლიტიკას. აღნიშნულ სიტუაციას რუსეთის პოლიტიკური ელიტა კარგად იყენებს და ატარებს აგრესიულ საგარეო პოლიტიკას. თანაც თავის აგრესიულ სურვილებს ყოველ ახალ ქმედებასთან ერთად ზრდის. მაგალითებისთვის კმარა 2008 წლის აგრესია საქართველოს წინააღმდეგ და 2014 წელს თავად რუსეთის მიერ აღიარებული გერანტორების პირობების დარღვევა რუსეთის ფედერაციის მხრიდან და უკრაინის ტერიტორიების ოკუპაცია. ამ ქმედებებზე დასავლეთის ლიბერალური არაადეკვატური რეაგირების შედეგია 2022 წლის თებერვალში რუსეთის მიერ დაწყებული აშკარა დამპყრობლური ომი უკრაინის წინააღმდეგ.

საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციის და საგარეო პოლიტიკის თეორიის შემუშავებისას აღნიშნული ფაქტორები აუცილებლად გასათვალისწინებელია. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ასევე ენიჭება საქართველოს ეკონომიკური განვითარების კურსს. ერთის მხრივ ეკონომიკურად ძალიან სასარგებლო დაახლოება რუსეთთან გარკვეულ ბიძგს აძლევს ქართული ეკონომიკის განვითარებას, თუმცა ამავე დროს საშიშროებასაც წარმოადგენს. რამდენადაც ეკონომიკურად დამოკიდებულს ხდის რუსეთის ეკონომიკის ნება-სურვილზე. მაგალითისათვის საკმარისია საქართველოს სრული დამოკიდებულება რუსულ მარცვლეულზე. საქართველოსთვის ტრადიციული მეღვინეობა მევენახეობის ნაწარმის გასაღების დამოკიდებულებამ რუსულ ბაზარზე იმდენად დააგდო წარმოებული პროდუქციის ხარისხი, რომ არაკონკურენტუნარიანი გახდა ზოგიერთი კომპანიის მიერ წარმოებული ღვინო. აღნიშნული მაგალითები ნათლად გვიჩვენებს საქართველოს სწრაფვას რუსეთთან ურთიერთობის ნორმალიზაციისთვის, თუმცა ამავე დროს საფრთხის შემცველიცაა. საქართველოს მიერ გადამღებული ნაბიჯები რუსეთის მიერ შეიძლება აღქმული იქნას ტერიტორიულ დანაკარგებთან შეგუებად. რაც ნეგატიურად აისახება საქართველოს მდგომარეობაზე.

7 სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი. თბ. 2004. 245

ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციაში⁸ საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიის შემუშავებისას ასევე გათვალისწინებულ უნდა იყოს დასავლეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესები და მათ მიერ საქართველოს მხარდასაჭერად განხორციელებული ქმედებები. 2008 წლის აგვისტოს ომმა და მასზე დასავლეთის რეაქციამ ჩვენი ქვეყანა ლამის აგრესორის როლში გამოიყვანა. ეს მკაფიო გზავნილი იყო საქართველოსადმი, რომ დასავლეთი არ აპირებს რაიმე სახის დახმარება აღმოუჩინოს რუსეთის ჰეგემონიისაგან გათავისუფლების მსურველ ქვეყნებს. (შედეგი რუსეთ-უკრაინის ომი). თუმცა დასავლეთის ეკონომიკური ინტერესები რეგიონის, განსაკუთრებით კი საქართველოს მიმართ (როგორც რეგიონის საკვანძო ქვეყანა) კვლავაც მაღალი ინტერესის სფეროს წარმოადგენს. საგარეო პოლიტიკაში ამ ფაქტორების უგულებელყოფა დიდი შეცდომა იქნებოდა.

საქართველო როგორც ევროპისა და აზიის გზა გასაყარზე მდებარე ქვეყანა განუწყვეტილი იპყრობდა ძლიერი მეზობლების ყურადღებას. რამდენადაც ეს ქვეყნები განსხვავებულ პერიოდებში განსხვავებული სამხედრო პოლიტიკური ძალისა და ზეგავლენის ქვეყნები იყვნენ, ყოველთვის ცდილობდნენ თავიანთი კონტროლისთვის დაექვემდებარებინათ ევროპა-აზიის კავკასიური დერეფანი. ამდენად საქართველო მუდმივად ბრძოლის ასპარეზს წარმოადგენდა და მხოლოდ საკუთარი ძალებით უნდა შეენარჩუნებინა ეროვნული და პოლიტიკური თვითმყოფადობა.

ამ ისტორიული ფაქტორების გათვალისწინებით დროთა განმავლობაში საქართველომ გამოიმუშავა გარკვეული საგარეო პოლიტიკური ტრადიციები. რუსეთის იმპერიის, შემდგომ კი სსრკ-ს შემადგენლობაში მოქცევამ 200 წლით შეაჩერა ქართული პოლიტიკური ტრადიციების განვითარება, რომელიც დღეს მეცნიერულ შესწავლასა და აღდგენას საჭიროებს.

ქართულ ბუნებაში ღრმად გადგმულმა თვითგადარჩენის ინსტიქტმა სსრკ-ს დაშლის შემდეგ თავი იჩინა ქართული დიპლომატიის რეანიმაციაში. ქართული საგარეო პოლიტიკა ყოველთვის ცდილობდა დიდ ქვეყნებთან ურთიერთობისას პრიორიტეტი ყოფილიყო ინტელექტი და დიპლომატია და არა ძალა. ქართული დიპლომატია დღესაც ამავე კურსს ირჩევს და დიდ იმპერიებთან ურთიერთობისას ცდილობს სწორი კურსის არჩევას, როგორც უსაფრთხოების გარანტი. საქართველოს თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობის გამო ხშირად უწევდა და დღესაც უწევს ლავირება ორ ან მეტ იმპე-

რიას შორის.

მე-20 საუკუნის ამერიკელი მეცნიერი არნოლდ ვოლფერსი⁹ აღნიშნავდა, რომ სახელმწიფოს სამინაო და საგარეო პოლიტიკის წარმმართველი უნდა იყოს ეროვნულ ინტერესებზე დაყრდნობილი, რომელიც უპირველეს ყოვლისა მოიცავს ტერიტორიულ მთლიანობასა და დამოუკიდებლობის სურვილს. იგი ასევე აღნიშნავდა რომ სუსტ და პატარა ქვეყნებს შეუძლიათ წარმატებული პოლიტიკა გაატარონ თუ კი ისინი სწორად გამოიყენებენ თავიანთ შესაძლებლობებს. სწორედ ამ მიზნების მისაღწევად სასიცოცხლოდ საჭიროა ინტელექტუალურად მაღალ დონეზე მდგარი სპეცსამსახურები და ჯარი. (ისტორიული გამოცდილებაც სწორედ ამას გვასწავლის).

ასევე პრიორიტეტულია ქართულ ეროვნულ სულისკვეთებაზე დაფუძნებული საგანმანათლებლო სისტემის თანამედროვე რეალობებთან და გამოწვევებთან შესაბამისობაში მოყვანა.

რელიგია (ნებისმიერი მიმდინარეობა) სრულად უნდა იქნეს გამიჯნული სახელმწიფო პოლიტიკისაგან. რელიგიის ერთადერთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია არის მაღალი ზნეობრივი წესების დანერგვა. ქართველ ისტორიკოსთა უმრავლესობა ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებას გეოპოლიტიკური სტრატეგიის განვრცობას და ახალ ეტაპზე გადაყვანას უკავშირებს. ეს იყო იძულებითი ნაბიჯი ირანული სივრციდან გამოსვლის და დასავლურ, რომაულ სივრცეში ინტეგრაციის გზაზე. ასევე არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც თვით ქრისტიანობა გაგებულია როგორც დასავლური ცივილიზაციის საფუძველი და ის ძირითადი ფაქტორი რაც დასავლეთთან გვაკავშირებს. საქართველოს ოქროს ხანაში დავით აღმაშენებლის მიერ განხორციელებული საეკლესიო რეფორმა დღეისათვის სახელმძღვანელოდ უნდა იქცეს. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მსოფლიოში ადგილი აქვს გეოპოლიტიკურ ძვრებს და ახალი მსოფლიო არქიტექტურის ჩამოყალიბებას. აუცილებელია არამხოლოდ დასავლეთ-ევროპული ახალი და აღმოსავლეთ-ევროპული ტრადიციების ცივილიზაციათა შორის დიალოგი, არამედ მუსულმანურ სამყაროსთან ურთიერთობის ახალი მოდელის ძიება.¹⁰

ქართული საგარეო პოლიტიკის (საშინაო) მთავარი საკითხია მისი დამოკიდებულება სხვა ცივილიზაციების, ეთნოსის, რელიგიისა თუ რასისა სოციალური თუ პოლიტიკური მსოფლმხედველობებისადმი. საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების ინტერესებშია საგარეო პოლიტიკის კაცთმოყვა-

8 საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია.თბ. 2016

9 ვოლფერსი ა.. National Security as an Ambiguous Symbol.თბ. 2008. 481

10 ჩხეიძე ზ. - გეოპოლიტიკური ფაქტორი შავი ზღვის რეგიონში და უსაფრთხოების პრობლემები. რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი, „საისტორიო ვერტიკალები.“თბ.2020, N 44

რული (ჰუმანური) დამოკიდებულება.

ჩვენი ქვეყნის ბედია თუ უბედობა, რომ საუკუნეების მანძილზე საქართველო საგარეო და საშინაო პოლიტიკა სხვა ქვეყნების დედაქალაქებში წყდებოდა, დღესაც არის ამის მცდელობა. აღსანიშნავია, რომ ქართველი მეფეები ევროპისა და ახლო აღმოსავლეთის სახელმწიფოების ქოლგის ქვეშ ამოად ეძებდნენ ხსნას. „ცივი ომის“ პერიოდის დამთავრებისა და სსრკ-ს დანგრევის შემდეგ ძალიან დიდხანს საქართველო დასავლეთის წამყვანი ქვეყნების მხოლოდ პერიფერიული ყურადღების ობიექტად რჩებოდა. ზედმეტად ლიბერალური დასავლეთი საკუთარი ინტერესების დაცვას ვეღარ ახერხებს. (რუსეთ-უკრაინის ომის მაგალითი), თუმცა მისი არსებობის ფაქტორი უნდა იქნეს გათვალისწინებული და ქვეყნის ეროვნული უსაფრთხოების ინტერესებისათვის პოზიტიურ კონტექსტში გამოყენებული. უნდა მოხდეს ეროვნული ინტერესების სახელმწიფო ინტერესებთან გაიგივება.

„სტრატეგიული პარტნიორობისათვის“ მნიშვნელოვანია სწრაფვის ობიექტად არჩეულ იქნას მაღალ ინტელექტუალური და მაღალტექნოლოგიური სუბიექტები ან სუბიექტთა ჯგუფები, თუნდაც არაფორმალური სახის. მათთან ურთიერთობა დაბალანსებული უნდა იქნეს რუსეთის მიმართ გააზრებული ზომიერი პოლიტიკით. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საქართველოს საგარეო პოლიტიკის მიმართულებასა და ხასიათს ძირითადად განსაზღვრავდა რელიგიური ფაქტორი, რაც ყველაზე დიდი ინდიკატორი იყო საუკუნეების მანძილზე. საქართველოს საგარეო პოლიტიკა ძირითად გათვლილი იყო ქრისტიანულ სახელმწიფოებზე, რამაც მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა რუსეთთან დაახლოებაში. მე-17 - მე-18 საუკუნეებში რუსეთ-საქართველოს დაახლოების განმსაზღვრელ ფაქტორად იქცა საერთო აღმსარებლობა. ეს ის პერიოდია, როდესაც „თეთრი დათვის“ გავლენა კავკასიის რეგიონზე იზრდება. ამჯერად სუსტი სახელმწიფოს მოხერხებული მანევრირება გამიფრული იქნა, ქართულმა ელიტამ ვეღარ შეძლო ბუმბერაზი იმპერიის სათავესოდ გამოყენება.

მე-20 საუკუნე, როდესაც საქართველოში გავრცელდა სოციალ-დემოკრატიული და კომუნისტური იდეოლოგია ქვეყანაში ეს პერიოდი ღირებულებების გადახედვად გვევლინება, რამაც განაპირობა 1921 წელს ქვეყნის გასაბჭოება. 70-იან-80-იან წლებში ქართული სპორტისა და ხელოვნების აყვავებამ ეროვნული ღირებულებების რეანიმაცია გამოიწვია და ბიძგი მისცა 80-90-იანი წლების ეროვნულ-განმანთავისუფლებელ მოძრაობას. მი-

ვინცებიდან ამოიტანა და პერსპექტივები დაუსახა დასავლეთთან ცივილიზებულ ურთიერთობებს. დაიწყო იმ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ფორმაციის ძებნა თანამედროვე გლობალურ პოლიტიკაში ღირსეული ადგილის დასაკავებლად. იგივე მოვლენებმა ნეგატიურად იმოქმედა რუსეთის იმპერიულ სწრაფვაზე პოსტსაბჭოთა სივრცეში ჰეგემონიის შესახებ და შეუქმნა სახელმწიფოს ეთნიკური კონფლიქტები, რომელთაგანაც წარმატებით იქნა რეალიზებული აფხაზეთისა და სამაჩაბლოში ხელოვნურად ინსპირირებული დაპირისპირებები.

ქვეყნისათვის სასარგებლო გეოპოლიტიკური კონცეფციის და გეოსტრატეგიული ხაზის შემუშავებისათვის უპირველეს ყოვლისა საჭიროა საკუთარი ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობის შეცნობა,¹¹ გარკვევა იმისა, თუ რამდენად ფასეულია მოცემული გეოგრაფიული სივრცე, რა პრობლემებს ბადებს იგი არამართო საკუთარი ქვეყნისათვის, არამედ ზე სახელმწიფოებისთვისაც. სწორედ იმის გამო, რომ ვერ შევიცანით ჩვენი და მთელი სამხრეთ კავკასიის გეოპოლიტიკური სივრცის კანონზომიერებანი, შედეგია იმ უბედურებისა რაც ბოლო ათეული წლების მანძილზე დაგვატყდა თავს. ე.წ. აგრესიული ფაქტორის უგულებელყოფამ მიგვიყვანა სავალალო შედეგებამდე.

მსოფლიო პოლიტიკაში რუსეთი ანგარიშგასაწევი ძალაა, შეუძლებელია იმ რეალობის არ დანახვა, რომ დღეს რუსეთი მეტოქეობს აშშ-ს საყრდენ პლაცდარმების შექმნაში. ე.წ. ფინეთიზაციის პოლიტიკის გატარებით ცდილობს წინ აღუდგეს ნატოსა და ევროკავშირის აღმოსავლეთით გაფართოებას. სწორედ ამისთვის იქნა სამხრეთ-ოსეთისა და აფხაზეთის კონფლიქტების ინსპირირება და 2008 წელს მათი დამოუკიდებლობის ცნობა. იგივე მიზნებს ემსახურებოდა 2014 წელს უკრაინის წინააღმდეგ დაწყებული აგრესია და 2022 წლის 24 თებერვლის რუსეთის სამხედრო ძალების შეჭრა უკრაინაში და დღემდე მიმდინარე საომარი ოპერაციები.

დღევანდელი გადმოსახედიდან საქართველო აშშ-ის და რუსეთის ინტერესებს ეწირება, მაშინ როდესაც არც აშშ-ს და არც რუსეთს აღარ აწყობთ საქართველოს ისეთი პოლიტიკა, რომელიც ცდილობდა ბალანსირებას ორ ზე სახელმწიფოს შორის.

იმდენად რამდენადაც ნებისმიერი პოლიტიკური მოქმედება, რომელიც სიტუაციას აამოძრავებს, გულისხმობს როგორც წესი „შესაძლებლობათა მარაოდან“ ერთ-ერთი სამოქმედო სცენარის ამორჩევას. ეს არჩევანი შეიძლება გაკეთდეს ან ცალსახა ანდა კომპრომისულ საფუძველზე.¹²

11 რონდელი ალ., კავშირები პატარა ქვეყნების საგარეო პოლიტიკაში „ქართული დიპლომატია“, ტ.10. თბ.2003. 22

12 ამირგულაშვილი მ.. საჯარო პოლიტიკის პროცესი და ანალიზი. თბ. 2018, 105

დასკვნა

საქართველოს უსაფრთხოების გარანტია იყო და არის აქტიური საგარეო პოლიტიკა, რომელიც დაფუძნებულია ქვეყნის ეკონომიკურ და სამხედრო ძლიერებაზე და მიმართულია რეგიონში სტაბილური განვითარებადი ეკონომიკის, ლიბერალური სოციალური გარემოს, ერთა შორის მშვიდობიანი და პოზიტიური თანამშრომლობის პრეცედენტის შექმნისაკენ. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, პოლიტიკური სიტუაცია თავისი განვითარების ნებისმიერ ეტაპზე წინააღმდეგობრივი და შესაბამისად პრობლემატურია.

განვითარებადი გეოპოლიტიკური არქიტექტურა უფრო უსაფრთხო გახდება, თუ იგი ჩამოყალიბებული ქნება რეგიონალური ბიპოლარულობის პრინციპებზე. ბიპოლარული სამყარო უფრო სტაბილურია, ვიდრე ერთპოლარული მსოფლიო, არამხოლოდ გლობალური, არამედ რეგიონალურ დონეზე. დღის წესრიგში დგება საკითხი სამხრეთ კავკასიის რეგიონში ხანგრძლივი პოლიტიკური ან სამხედრო-პოლიტიკური სტრუქტურის შექმნასთან დაკავშირებით, რომელიც უზრუნველყოფდა მოცემული რეგიონის უსაფრთხოების გარანტიას. როდესაც საქმე საგარეო პოლიტიკას ეხება, ფაქტობრივად ყველა პოლიტიკური პროცესი უნდა შეჩერდეს. ამის მიზეზი ისაა, რომ საგარეო პოლიტიკა ქვეყნის უსაფრთხოებას უკავშირდება და აქ უკვე ყველა ერთი აზრზე უნდა იყოს. ვინაიდან ქვეყნის უსაფრთხოების და სტრატეგიულ ინტერესების დაცვა ყოველი მოქალაქის ვალია პარტიული და იდეოლოგიური განსხვავებების მიუხედავად. განვიხილეთ რა საგარეო პოლიტიკის ძირითადი თეორიები, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მათი გამოყენების არეალი საკმაოდ ფართოა. სახელმწიფოს აქვს შესაძლებლობა როგორც ზემოთ აღნიშნა, აღნიშნულ თორიებზე დაყრდნობით შეიმუშაოს ისეთი სტრატეგიები, რომლებიც გამომდი-

ნარეობს ქვეყნის უსაფრთხოების ინტერესებიდან. მიზანშეწონილია სახელმწიფო სტრუქტურებმა პერიოდულად ჩაატარონ უსაფრთხოების კვლევები, რაც დაეხმარება მათ სტრატეგიების სწორად შეჩვენებაში. უახლოეს მომავალში შავი ზღვის რეგიონის გეოპოლიტიკური მდგომარეობისათვის დამახასიათებელი იქნება არა მხოლოდ ნატოს, ევროკავშირის, რუსეთისა და თურქეთის ინტერესის შეჯახება, არამედ ჩინეთის ევრაზიული კომუნიკაციებისა და ენერგო რესურსების ტრანსპორტირებაზე რეალურ, ეკონომიკურ-პოლიტიკური შესაძლებლობათა კონტროლის ჩათვლით. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ შექმნილ ვითარებაში ქვეყნის უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად მნიშვნელოვანია მეტად იყოს წარმოდგენილი საერთაშორისო ასპარეზზე. პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მშვიდობას, უსაფრთხოებასა და ურთიერთშემოქმედების მაგალითების შესწავლას ევროპის მსგავს რეგიონებში, ბალტისპირეთის ქვეყნებსა და ანდრიატიკაში. საქართველოს, როგორც არაერთხელ იქნა აღნიშნული უმთავრესი სტრატეგიული მიზანია ქვეყნის სუვერენიტეტის გამტკიცება და ტერიტორიული მთლიანობის მშვიდობიანი გზით აღდგენა. რაც შეეხება ევროკავშირისა და ნატოში წევრობას ყოველივე უსაფრთხოების, განვითარების, კეთილდღეობის უზრუნველყოფის მთვარ გარანტიას წარმოადგენს, რომელიც საქართველოს ცივილიზაციურ არჩევანს ეფუძნება, არის ფართო საზოგადოებრივი თანხმობის შედეგი და გამყარებულია სახელმწიფოს ძირითადი კანონით - კონსტიტუციით. ამდენად, თუკი ჩვენ პრეტენზია გვაქვს, რომ ჩვენს სახელმწიფოში დანერგილი სისტემები და ინსტიტუტები შესაბამისობაში მოვიდეს თანამედროვე სტანდარტებთან, უნდა ვიფიქროთ იმაზეც თუ რა საფრთხეებისა და გამოწვევების წინაშე ვდგავართ სამომავლოდ და გამომდინარე აქედან განვსაზღვროთ ჩვენი სამომავლო პერსპექტივები.

საზოგადოებრივი აზრის შესწავლის პრინციპების საკითხისადმი

კოკა კუტუბიძე
სტუ-ს პროფესორი

ზურაბ რუხაია
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

წინამდებარე სტატიაში განხილულია საზოგადოებრივი აზრის პრინციპები სამართალდამცავი ორგანოების ეფექტურობის პრობლემების შესწავლისას. სტატიაში გამოყოფილია მნიშვნელოვანი პრინციპები, რომელიც მოიცავს მრავალ ინდიკატორს. ეს პრინციპებია: რესპოდენტების სამართლებრივი ორიენტაციის პრინციპი, უფლებების უზრუნველყოფის სამართლებრივი ფორმებისადმი დამოკიდებულება, უფლებების პრესტიჟულობის პრინციპი, დანაშაულთან ბრძოლის ზომებისადმი დამოკიდებულების პრინციპი, სამართალდამცავი ორგანოების დანაშაულებრიობასთან ბრძოლაში თანამშრომლების ჩართულობა, დასჯის სხვადასხვა სახეობის ეფექტურობის შეფასების პრინციპი, კრიმინალიზაციის და დემოკრატიზაციის პრინციპი, ორგანოების თანამშრომელთა სამართლებრივი ორიენტაციის პრინციპი, სამართლებრივი დადგენილებების განსაზღვრის პრინციპი. ყველა ამ პრინციპს დიდი მნიშვნელობა აქვს საზოგადოებრივი აზრის თანამედროვე მდგომარეობის შესწავლისას. თითოეული პრინციპი გახილულია თანამედროვე თვალსაზრისით და სტატისტიკის თვალთახედვით.

საკვანძო სიტყვები: საზოგადოებრივი აზრის, მნიშვნელოვანი პრინციპები, კრიმინალიზაცია, სამართლებრივი ორიენტაცია, სამართლებრივი დადგენილებები, სამართალდამცავი ორგანოები.

ON THE QUESTION OF THE PRINCIPLES OF THE STUDY OF PUBLIC OPINION

Koka Kutubidze
Professor of GTU
Zurab Rukhaia
Phd student of GTU

RESUME

This article discusses the principles of public opinion in studying the problems of the effectiveness of law enforcement agencies. The article outlines important principles that cover many indicators. These principles are: the principle of the legal orientation of the respondents, the attitude towards the legal forms of securing rights, the principle of the prestige of rights, the principle

of dependence on anti-crime measures, the involvement of law enforcement officers in the fight against crime, the principle of evaluating the effectiveness of different types of punishment, the principle of criminalization and democratization, the principle of the legal orientation of the employees of the government agencies, the principle of defining the legal ordinance. All these principles are of great importance in the study of the modern state of public opinion. Each principle is discussed from a modern point of view and the point of view of the author of the article.

Keywords: public opinion, important principles, criminalization, legal orientation, legal ordinances, law enforcement agencies.

შესავალი

სოციალური პროცესების გართულების, მოსახლეობის მობილობის განვითარების, საზოგადოების ძველი ფორმების გაქრობისა და ახალი ფორმების ჩამოყალიბების პირობებში აუცილებელია სახელმწიფო კონტროლის ეფექტურობის გაზრდა. ამ ამოცანის გადაწყვეტაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს სამართალდამცავი ორგანოების რთულ სამსახურს და მათ მიერ ეფექტური შედეგების მიღებას.

იმისათვის, რომ იურიდიულმა მეცნიერებამ ხელი შეუწყოს სამართალდამცავი ორგანოების სამსახურის განვითარებას, აუცილებელია არსებული ინდიკატორების სრულყოფა და კომპლექსური მაჩვენებლების სისტემის შემუშავება, რომელიც საშუალებას იძლევა მრავალმხრივ აწარმოოს სამართალდამცავი ორგანოების მოღვაწეობის აღრიცხვა და ამ მოღვაწეობის ეფექტურობის შეფასება.

სამართალდამცავი ორგანოების მოღვაწეობის ეფექტურობის მაჩვენებლების კვლევის რიცხვს მიეკუთვნება საზოგადოებრივი აზრის გამოვლენა, რომლის მეშვეობით შეიძლება შეგვექმნას წარმოდგენა იმ კონკრეტული მიზნების რეალურ სურათზე, რომლებიც დასახულია კანონმდებლების მიერ სამართალდამცავი ორგანოების წინაშე.

ძირითადი ნაწილი

საზოგადოებრივი აზრი სამართალდამცავების შესახებ - რთული მოვლენაა, რომელიც მოიცავს მრავალ ინდიკატორს. ამიტომ მოცემული ფენო-

მენის ანალიზი უნდა ეფუძნებოდეს პრინციპების მთელ სერიას:

1. ყველაზე მნიშვნელოვანი არის რესპოდენტების სამართლებრივი ორიენტაციის პრინციპი. სამართალდამცავი ორგანოების მოღვაწეობის ეფექტურობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ფასეულია უფლება სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლისათვის და რა დამოკიდებულება აქვს მას კანონის მოქმედების პრინციპებთან. მარავალი მეცნიერი ამ პრინციპს განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს. და ეს არ არის შემთხვევითი. სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომელმა შეიძლება დაუშვას შეცდომა თავის მოქმედებებში და ეს ახსნას ამ დარღვევის არცოდნით. ამის შედეგად შეიძლება მოხდეს მოქალაქეების უფლებების დარღვევა, მათი თავისუფლების შეზღუდვა და ა.შ. მაგალითად, კანონის პრეზუმციის პრინციპის ხშირმა დარღვევამ აშშ-ში, იაპონიასა და მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში გამოიწვია უარყოფითი დამოკიდებულება სამართალდამცავი ორგანოების მიმართ. საზოგადოება ითხოვდა მასმედიიდან ნორმებისა და სიტუაციების ობიექტურ ასახვას. შეიქმნა დანაშაულთან ბრძოლის საზოგადოებრივი ორგანიზაცია და ა.შ.

სამართალდამცავი ორგანოს თანამშრომლის სამართლებრივი ორიენტაციის პრინციპზე გავლენას ახდენს არა მარტო ამ სისტემაში სამართლებრივი ორიენტაციის დონე, არამედ მოსახლეობის დამოკიდებულება მოცემული პრინციპისადმი. არ არის შემთხვევითი, რომ სტიგმატიზაციის ამერიკულმა თეორიამ გამოყო საზოგადოებრივი აზრის დეფორმაციის გავლენის ტენდენცია სამართალდამცავი ორგანოების ქმედებებზე. უნდა აღინიშნოს, რომ სამართალდამცავი ორგანოების მოღვაწეობის ეფექტურობის დონეზე გავლენას ახდენს თვით მსრჯავრდებულთა/დამნაშავეთა/ სამართლებრივი ორიენტაცია. კრიმინოლოგიური კვლევების მიერ დაადგენილია, რომ დამნაშავეების უმეტესი ნაწილი ამართლებს თავიანთ ქმედებებს იმით, რომ არ იცოდნენ კანონი. ამიტომაც ისინი თვლიან, რომ სამართალდამცავი ორგანოების ქმედებები სასტიკი და უსაფუძვლოა.

2. შემდეგი მნიშვნელოვანი პრინციპი არის უფლებების უზრუნველყოფის სამართლებრივი ფორმებისადმი დამოკიდებულება. საერთაშორისო ორგანიზაციები, აგრეთვე რიგი გამოჩენილი კრიმინოლოგები მივიდნენ დასკვნამდე, რომ საზოგადოებრივ აზრში პროცესუალური დებულებების გაგების დონე დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად უზრუნველყოფილია დაცვის მიერ მსრჯავრდებულის უფლება. ამსთან დაკავშირებით გამოიყოფა მიმართულებათა კომპლექსი, რომლის მიხედვით ხდება საზოგადოებრივი აზრის რალიზება.

უპირველეს ყოვლისა საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ დაცვის მიერ უფლების უზრუნველყოფის

დონე ბევრად დამოკიდებულია ჯგუფურ/საზოგადოებრივ აზრზე/ მსრჯავრდებულ/ექვმიტანილის გარემოცვაზე. ბევრ შემთხვევაში მსრჯავრდებულის ახლო მეგობრები სამართალდამცავი ორგანოების ქმედებებს აღიქვამენ ისევე, როგორც თვით მსრჯავრდებულ/დაზარალებულ/სამართალდამცავი ორგანოების ქმედების მცირედი დარღვევაც კი საზოგადოების მიერ აღიქმება მწვავედ. შეიძლება ითქვას, რომ აქ მოქმედებს ჯგუფური აზრი.

მეორე მნიშვნელოვანი ფაქტორი არის თვით დამცველის მონაწილეობა. ამ შემთხვევაში საზოგადოებრივი აზრის შეცვლის სტიმულს წარმოადგენს სამართალდამცავი ორგანოების და დამცველის ქმედებების ურთიერთ-დამოკიდებულება. კრიმინოლოგიურ კვლევებში დამტკიცებულია, რომ მათი ურთიერთდამოკიდებულება მსრჯავრდებულის უფლებების უზრუნველყოფის საქმეში ცვლის საზოგადოებრივ აზრში ფასეულობების სტრუქტურას.

ბოლოს, უნდა აღინიშნოს, რომ მსრჯავრდებულის უფლებების განხორციელების დონეზე გავლენას ახდენს თვით საზოგადოებრივი აზრი. მნიშვნელოვანი პროცესები მრავალ ქვეყანაში ყოველთვის იწვევს სოციალურ მოძრაობას, საინფორმაციო საშუალებების აქტიურობას და ა.შ., რაც გავლენას ახდენს სამართალდამცავი ორგანოების ქმედებებზე. ამგვარად, უფლებების უზრუნველყოფის სამართლებრივი ფორმებისადმი დამოკიდებულება არის მოვლენა, რომელიც უნდა გავითვალისწინოთ როგორც პრინციპიალური დებულება.

3. აგრეთვე მნიშვნელოვანია უფლებების პრესტიჟულობის პრინციპი ჩვენი ამოცანების გადწყვეტისათვის. კრიმინოლოგიურ კვლევებში ეს პრინციპი გამოიყენება რამოდენიმე მიმართულებით. უპირველეს ყოვლისა გამოიყენება თვითშეფასების მეთოდი. მაგალითად, კრიმინოლოგმა გ. ტოხმა ჩაატარა შემდეგი კვლევა. პოლიციელები ერთმანეთს უსვამდნენ კითხვებს ძალადობის შესახებ, რომელსაც ადგილი ჰქონდა მათ მუშაობაში. აქ უფლების პრესტიჟი შეისწავლებოდა არა უშალოდ, არამედ ირიბად, ანუ შეისწავლებოდა იმ ინდივიდის პიროვნული ორიენტაცია, რომელიც ოფიციალურად ასრულებდა კანონის მოთხოვლილებს. მოცემული პრინციპის მეორე ასპექტს წარმოადგენს უფლების პრესტიჟულობის შესწავლა სამართალდამცავი ორგანოს თანამშრომლის პიროვნების ანალიზის მეშვეობით. მესამე მიმართულებას წარმოადგენს იურიდიული პროფესიისადმი პრესტიჟული დამოკიდებულების შესწავლა. უნდა ითქვას, რომ ამ მიმართულებით იურიდიული პროფესიის სოციალური მნიშვნელობა არის განსაკუთრებული ინდიკატორი, რომლის მეშვეობით მეცნიერები შეისწავლიან მოქალაქეთა დამოკიდებულებას უფლებისადმი.

4. შემდეგი პრინციპი არის დანაშაულთან ბრძოლის ზომებისადმი დამოკიდებულება. დემოკრა-

ტიულ სახელმწიფოებში ის წარმოიქმნა, როგორც საზოგადოების განვითარების ბუნებრივი შედეგი. პოლიტიკის ორგანოები მოსახლეობასთან ერთად განახორციელებენ პატრულირებას ქალაქებში, მოსახლეობა დამოუკიდებლად იწყებს ინფორმაციის შეგროვებას და ა.შ. მეტნაკლებად ეს ფაქტები მონაშთს საზოგადოებრივი აზრის შედეგებზე და არა თვით აზრზე. ამიტომაც საზოგადოებრივი აზრი დანაშაულთან ბრძოლის ზომების შესახებ - დამოუკიდებელი მიმართულებაა.

დანაშაულთან ბრძოლის ზომებთან სოლიდარობა მონაშთს მართლწესრიგის გამყარებაზე. და პირიქით, ამ ზომებისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება კი მიუთითებს დანაშაულთან ბრძოლის სერიოზულ ნაკლოვანებებზე. ეს ზოგადი შეფასება შესაძლოა გაკეთდეს არა მხოლოდ მოსახლეობის მიერ, არამედ სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომელთა მიერადაც.

დანაშაულთან ბრძოლის ზომების შეფასება, რომელსაც აკეთებს სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლები, შეიძლება შეეხოს ორგანოების მუშაობის სხვადასხვა ასპექტებს. მაგრამ პრინციპული რჩება ის ფაქტი, რომ სამართალდამცავი ორგანოების დამოკიდებულება დანაშაულთან ბრძოლაში, არის იმ სიტუაციის თავისებური ინდიკატორი, რომელიც არსებობს თვით ორგანოებში.

საზოგადოებრივი აზრის მოცემული ფორმა მიუთითებს სამართალდამცავი ორგანოების ავტორიტეტზე მისივე თანამშრომლების თვალში და ამ ორგანოების ეფექტურობაზე ხელისუფლების სისტემაში. აქვე უნდა ავლინდეს მოსახლეობის დამოკიდებულება ხელისუფლების მიმართ. ამგვარად, სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლების შეფასებებს შესაძლოა ქონდეს სერიოზული მნიშვნელობა საზოგადოებრივი აზრის ბუნებისა და მისი მიმართულების განსაზღვრისას. პინიტენციალური დანესებულებების შეფასებები ორმაგ ზემოქმედებას განიცდის: მოქალაქეების საზოგადოებრივი აზრის და მსჯავდებულთა აზრის. ამიტომ მიღებული ინდიკატორები უნდა გამოიყოს, როგორც განსაკუთრებული მიმართულება. სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლების შეფასებების სოციალური განხილვა არ გამოირიცხავს, არამედ პირიქით დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს მოქალაქეთა შეფასებებს.

მოქალაქეთა საზოგადოებრივი აზრი განსაზღვრავს თანამშრომელთა შეფასების ძირითად პარამეტრებს, რადგანაც ისინი გამომდინარეობს საზოგადოებაში არსებულ აზრიდან. მოქალაქეთა საზოგადოებრივი აზრი კი გავლენას ახდენს თანამშრომლის გარემოცვის აზრზე. საბოლოოდ, თვითონ თანამშრომლებს საზოგადოებრივი აზრის ეტალონებიდან გამომდინარე კორექტირება შეაქვთ თავიანთ მოქმედებებში.

5. მნიშვნელოვანია სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლების ჩართულობა დანაშაულებრიობასთან ბრძოლაში. ქართველი კრიმინოლოგების კვლევები გვიჩვენებს, რომ სრულყოფილი, რომელიც მუშაობს თანამშრომელი, პირდაპირ ზემოქმედებას ახდენს მის შეფასებებზე. მაგალითად, შეფასებები, რომელმაც აკეთებს ორგანიზებულ დანაშაულთან მებრძოლი სამართალდამცავი თანამშრომელი, განსხვავდება შეფასებებიდან, რომელსაც იძლევა სხვა სამართალდამცავი თანამშრომელი, განსხვავებული აზრი აქვთ აგრეთვე მოსამართლეებს და ა.შ.

სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომელთა მონაწილეობა დანაშაულებრიობასთან ბრძოლაში არის მათი პირდაპირი ამოცანა. იმის და მიხედვით თუ როგორ აქვს თანამშრომელს თავისებური მისი მონაწილეობა დანაშაულებრიობასთან ბრძოლაში და მისი მოსახლეობისადმი დამოკიდებულებაზე. ეს ფაქტორი განსაკუთრებით მჟღავნდება ორგანიზებულ დანაშაულებრიობასთან ბრძოლაში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საზოგადოებრივი აზრი ზოგადად განსაკუთრებულად რეაგირებს იმაზე, თუ როგორ ესმის თანამშრომელს დანაშაულთან ბრძოლისადმი თავისი დამოკიდებულება. ეს შეიძლება გამოემჟღავნდეს როგორც ნეიტრალურ, აგრეთვე აქტიურ ქცევაში.

6. განვიხილოთ დასჯის სხვადასხვა სახეების ეფექტურობის შეფასების პრინციპები. დასჯა, როგორც ცნობილია, არის სახელმწიფო იძულების ზომა. ამიტომ დასჯის ზომების ეფექტურობის შეფასება აღნიშნავს სახელმწიფო იძულების შეფასებას, სახელმწიფოს პოლიტიკას ამ სფეროში.

თანამედროვე ეტაპზე დასჯის სისტემაში ცვლილებების შეტანა იწვევს შეფასებების სტრუქტურის შეცვლას. სიკვდილით დასჯის ამორიცხვა დასჯის ჩამონათვალიდან, ზემოქმედების იმ ზომების გაძლიერება, რომლებიც არ არის დაკავშირებული თავისუფლების აღკვეთასთან და ა.შ. მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს დანაშაულისადმი დამოკიდებულებაზე. მნიშვნელოვანია ამ მიმართულებით გამოკვლეული იყოს არა მარტო მოქალაქეების, არამედ სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომელთა აზრიც. აღნიშნული საკითხის ამგვარად დაყენება აქტუალურია.

არჩეულმა ინდიკატორებმა უნდა ასახონ არა მარტო დამოკიდებულების ზოგადი, არამედ დიფერენცირებული ტენდენციებიც. მათ მიეკუთვნება ინდიკატორების სამი ჯგუფი, ესენია: თავისუფლების აღკვეთა, თავისუფლების შეზღუდვა და ზომები, რომლებიც არ არის დაკავშირებული თავისუფლების აღკვეთასთან. ვფიქრობთ, რომ ასეთი ანალიზი დაგვეხმარება სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომელთა სახელმწიფოებრივი იძულებისადმი დამოკიდებულების მთავარი დამახასიათებელი თვისებების გარკვევაში.

7. აგრეთვე გათვალისწინებული უნდა იყოს კრიმი-

ნალიზაციის და დემოკრატიზაციის პრინციპი. კრიმინოლოგიურ ლიტერატურაში, ამ საკითხს მეცნიერები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ. ამავდროულად საზოგადოებრივი აზრი ითვლება კრიმინალიზაციის სოციალურ-ფსიქოლოგიურ პრინციპად. და ეს არ არის შემთხვევითი, რადგანაც კრიმინალიზაციის სახელმწიფო შეფასებები განსხვავდება იმ შეფასებებიდან, რომელსაც მოსახლეობა იძლევა. ანალოგიური სხვაობა შეინიშნება სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომელთა შეფასებებშიც.

კრიმინალიზაციის /დემოკრატიზაციის/ პრინციპის გამოყენებისას გათვალისწინებული უნდა იყოს ორი საკითხი. პირველი მათგანი მიეკუთვნება გამაფრთხილებელი ზომების ეფექტურობას. მეორე კი - დასჯის სიმკაცრის გათვითცნობიერებას. ეს ორი საკითხი მჭიდროდ არის დაკავშირებული ერთმანეთთან. თუ თანამშრომელი ითხოვს მკაცრ დასჯას, მაშინ ის, რა თქმა უნდა, უარყოფითად აფასებს გამაფრთხილებელი ზომების ეფექტურობას. მეორეს მხრივ, თუ კი ეს დამოკიდებულება პოზიტიურია პრევენციული ზომების მიმართ, მაშინ ის უარყოფითად აფასებს დასჯის სიმკაცრეს. ამგვარად, აქტიურობა, რომელიც ჩანს შეფასებებში, დამოკიდებულია განსაზღვრულ კანონზომიერებებზე.

8. განვიხილოთ სამართალდამცავ ორგანოების თანამშრომელთა სამართლებრივი ორიენტაციის პრინციპი. როგორც ცნობილია, სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლებს მოეთხოვებათ კანონის ზედმინებით ზუსტი ცოდნა, რადგანაც ბევრი მათგანი იურისტი. იმავდროულად ეს არ ნიშნავს იმას, რომ რესპოდენტებს არ გააჩნიათ საკუთარი დამოკიდებულება ოფიციალური დებულებების მიმართ. ამგვარად, თანამშრომელთა შეფასებებში

შეიძლება აღინიშნოს ორმაგი დამოკიდებულება, როგორც ოფიციალური პირის და როგორც მოქალაქის, ამიტომ შესაძლებელია შეფასებები არ დაემთხვეს ერთმანეთს. ამ შეუსაბამობამ შეიძლება არსებითი როლი ითამაშოს შეფასებებში, მათ შორის სამართლის მოთხოვნის შეფასებებშიც.

9. სამართლებრივი დადგენილებების განსაზღვრის პრინციპი. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი დადგენილებები საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ სამართლებრივი დადგენილებები. მაგრამ ამ შემთხვევაში საუბარია „ლაბორატორიულ“ სიტუაციაში სამართალდამცავი ორგანოს თანამშრომლის ქცევაზე. რესპოდენტს ეძლევა კონფლიქტური სიტუაცია, რომელიც მან უნდა გადაწყვიტოს. ფაქტიურად საუბარია მთელი დაგროვილი მასალის შეფასებაზე. ამ შემთხვევისას შესაძლებელია აღმოჩნდეს როგორც პოზიტიური, აგრეთვე ნეგატიური ფაქტები. თუმცა მთლიანობაში შემოთავაზებულმა სიტუაციებმა ჯამური სახით მოგვცა არსებული შეფასებების საბოლოო სურათი.

დასკვნა

საზოგადოებრივი აზრის თანამედროვე მდგომარეობის შესწავლა პრაქტიკაში უფლებების გამოყენების შესახებ მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ იმიტომ, რომ მისი შედეგების მიხედვით შეიძლება ვიმსჯელოთ იმის შესახებ, თუ რამდენად სწორ და ეფექტურ ორიენტაციას აძლევს მოქალაქეებს ამ სფეროში მართნესრიგის ახალი სისტემა, არამედ ჩამოყალიბებული დებულებები თვალნათლივ გვიჩვენებს სამართლებრივი აღზრდის სისტემის შედეგობრიობას, სამართალშეგნების რეგულირების მექანიზმს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Основы борьбы с организационной преступностью. М.: «ИНФРА-М», 1996, ст. 237-298.
2. С.Н. Иншаков Зарубежная криминология. М. 1997, с. 251-252.
3. Н. Toch, Pefcekeeping: Police, Prisons and Violence. Lexington-Toronto 1977.
4. Право и социология. М, «Наука», 1973г., с. 275-284.
5. საკუთარი აზრი და დანაშაული. თბ., „მეცნიერება“, 1984წ. გვ. 120-137.
6. გ.ყვარელაშვილი. არასრულწლოვან მსჯავდებულთა ქცევის დეკრიმინალიზაციის პრობლემები. თბ., 1996, გვ. 113 - 124.
7. მ.ბაძალუა. ჯგუფური დანაშაულობა. თბ. 1998 წ.
8. Право и социология. М., «Наука», 1973, с.275-284
9. ი. გიძიაშვილი. საზოგადოებრივი აზრი სიკვდილით დასჯის შესახებ, - პარლამენტის მრჩეველთა დამოუკიდებელი საბჭოს უწყებანი. 1997წ, №1, გვ. 55-59.

თოლია

დავით სოლომნიშვილი
სტუ-ს პროფესორი

არკადინა - მაია ცეცხლაძე, ტრეპლევი - მამუკა მანჯგალიძე, სორინი-ზაალ გოგუაძე. ზარეჩნია - ანო ზურაშვილი, შამრაევი - ზაზა ზოიძე, პოლინა - ქეთევან ეგუტიძე, მაშა - ანანო იაშვილი, ტრიგორინი - დავით ჯაყელი, დორნი - ტიტე კომახიძე, მედევედნკო - ლაშა კონცელიძე, იაკობი - გიორგი ყურავა, უცნაური კაცი - კახა კობალაძე.

ანტონ ჩეხოვის თოლია „გმირები ოცნებობენ, ლელავენ, განიცდიან, ფიქრობენ, იბრძვიან მიზნის მისაღწევად, რეალურ ცხოვრებაში ადგილის მოსაძებნად ისეთებად, როგორებიც ისინი არიან, მიიქციონ საზოგადოების ყურადღება. დრამატურგი ხაზგასმულად აღნიშნავს ადამიანის სოციალურ უმში მოქმედების არეალს; ღარიბი თუ მდიდარი, ფულიანი თუ უფული, იღბლიანი თუ უიღბლო. რა ჯობია ქონება თუ არქონება, ღარიბი მდიდარია სიღარიბით. ნინა ზარეჩნია თავის ირგვლივ იკრებს ყველას და ყველაფერს, ოცნებობს გადაწყვეტილებებს იღებს, არტისტობა სურს, მიზანსაც აღწევს. შეყვარებულია. მსახიობები სწორად ყოველი პერსონაჟის დამახასიათებელ თვისებებს, თამაშობენ ჩეხოვისეულ რეალობას, რომელიც განპირობებულია ფსიქოლოგიური ქმედებით, სადაც ერთმანეთს ენაცვლება გაცნობილი და ამოუცნობი ფსიქოლოგიური პლასტები. ყოველი მათგანი ცდილობს გაამართლოს თავისი ამქვეყნიური არსებობა, თუნდაც ის იყოს უკიდურესად ლატაკი. თუმცა ყველამ იცის, რომ სიცოცხლე წამია წუთით აღვსილი, მაგრამ მაინც იბრძვიან დასახული მიზნისათვის, ზოგი სიცოცხლისათვის, ზოგი თავის გადაჩენისათვის, ზოგიც ფუფუნებაზე ოცნებობს. ჩეხოვის გმირები საოცრად განათლებულნი არიან, იმდენად, რომ საკუთარ პროზაულ ნაწარმოებებსაც ქმნიან. კითხულობენ ანალიზებენ, მსჯელობენ საკუთარ თავთან თუ საზოგადოებასთან, ოჯახის წევრებთან. უყვართ, აღიზიანებთ, ორჭოფობენ არკადინიც, სორინიც, მაშაც, დორნიც, იაკობიც. არ სურთ სოფლად ცხოვრება. მატარებლით მიემგზავრებიან, ქალაქად წასასვლელად ეზადებიან. როგორც ჩანს ახალი ცხოვრების დაწყება სურთ, ახალ გარემოში. ნინა ზარეჩნია პრემიერას თამაშობს, გახარებულია წარმატებით საჩუქრად თოლიასაც იღებს, თეთრ თოლიას.

მათი ღირსება - „პიროვნული მე“ „მთავარი მამოძრავებელი ძალაა ცხოვრებასთან ჭიდილში და ეს მშფოთვარე სამყარო ერთ მშვენიერ დღეს ინგრევა, ყველაფერი ჩუმდება, ირინდება და ამ გაჩუმებულ სამყაროში თოლია, თოლიას გმირები უბრუნდებიან ჩვეული ცხოვრების რიტმს.

რეჟისორმა ანდრო ენუქიძემ ფრიად ორიგინალური სპექტაკლი შემოგვთავაზა თავისი რეჟისორული მიგნებებით. მსახიობების პარტერიდან შემოსვლა სცენაზე ნიშნავს იმას, რომ რეჟისორი მაყურებელს აახლოვებს სცენასთან. დედა-შვილის ირინას და მისი შვილის დიალოგი მძაფრი, უკომპრომისო, რომელიც დედა-შვილური სითბოთი მთავრდება. თითოეული სცენა დახვეწილია, ტრაგიკული დრამატული ფარსი, რომლის მწარე რეალობა ირიალური ფერებითაა ნაამბობი.

სპექტაკლში ყურადსაღებია არტისტთა მეტყველების კულტურა. ხმა, რაც დღეს ძალზედ იშვიათია. გამოვყოფდი პერსონაჟ ირინას სასცენო მეტყველებას. მაღალი გემოვნების პირდაპირი გამოხატულებაა მხატვარ გოგლა გოგიბერიძის დეკორაცია, სადაც ლაღად ცხოვრობენ პიესის პერსონაჟები, რომელიც „თეატრი თეატრში“ პრინციპითაა აგებული. ქორეოგრაფმა კოტე ფურცელაძემ და მხატვარმა გოგლა გოგიბერიძემ სწორად და ზუსტად იგრძნეს მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის ცხოვრების სტილი. ვალსის რიტმებმა უფრო მკაფიოდ წარმოაჩინა ადამიანთა ყოფიერების და ცნობიერების სინთეზური ბუნება, ჩაცმულობის სტილი. გამომსახველობითაა სპექტაკლის ბოლო აკორდი. პიესის ერთ-ერთი გმირი მაყურებელს ესაუბრება თეატრის მომავალზეც, სახელდობრ, თანამდროვე თეატრის აუცილებლობაზე, სადაც გაიჟღერა ანტონ ჩეხოვის თეატრალურმა ნააზრევმა. სპექტაკლის ბოლო ეპიზოდი ამთლიანებს სპექტაკლის პარტიტურას.

საპრემიერო სპექტაკლი, რომელიც გრიბოედოვის სახელობის სახელმწიფო დრამატული თეატრის სცენაზე 2022 წლის 1 ოქტომბერს გათამაშდა ბათუმის ილია ჭავჭავაძის სახელობის პროფესიული დრამატული თეატრის რეპერტუარის კუთნილებაა.

რეკლამა

აკადემიკოს სოლომონ პავლიაშვილის და პროფესორი ზურაბ გარაყანიძის მონოგრაფიაზე „შუა დერეფნის ენერგეტიკული განვითარება“

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი **სოლომონ პავლიაშვილი** და დ. აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს თავდაცვის აკადემიის ასოცირებული პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი (საათობრივი ანაზღაურებით) **ზურაბ გარაყანიძე**.

მონოგრაფია მოიცავს 188 ნაბეჭდ გვერდს, 17 ნახაზს, 6 დიაგრამას და 6 ცხრილს. ნიგნის დასაწყისში მიცემულია ნაშრომის რედაქტორის, აკადემიკოს მიხეილ ჯიბუტის წინასიტყვაობა და სარჩევი, ხოლო ბოლოს წარმოდგენილია ავტორების დასკვნები, მოკლე რეზიუმე ინგლისურ ენაზე და ბიბლიოგრაფია. მონოგრაფიაში გამოყოფილია 7 თავი და 21 პარაგრაფი, რომლებიც ლოგიკურად გადადიან ერთმანეთში.

სოლომონ პავლიაშვილის და ზურაბ გარაყანიძის მონოგრაფია „შუა დერეფნის ენერგეტიკული განვითარება“ არის დასრულებული, დამოუკიდებელი კვლევითი სამუშაო, რომელიც შეიცავს ახალ, ორიგინალურ მოსაზრებებს რუსეთ-უკრაინის ომის პირობებში საქართველოს სატრანსპორტო-საკომუნიკაციო უსაფრთხოების პრობლემების ირგვლივ.

ავტორები აანალიზებენ ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების სისტემაში სატრანსპორტო კომუნიკაციების მულტიმოდალური დივერსიფიკაციის პრინციპებს, აჯამებენ საქართველოს მიერ საერთაშორისო სატრანზიტო მარშრუტებისა და ჰაბების გამოყენების შესაძლებლობას, აფასებენ „შუა დერეფნის“ შემდგომი განვითარებისთვის საქართველოს საკანონმდებლო ბაზის ევროკავშირის და კასპიის რეგიონის ქვეყნების კანონმდებლობასთან შემდგომი ჰარმონიზაციის მნიშვნელობას, შეიმუშავენ წინადადებებს საქართველოდან შავი ზღვის და თურქეთის გავლით ევროპაში ცენტრალური აზიიდან ტრანზიტის ახალი რეგიონალური გზების ორგანიზებისთვის. ისინი აფასებენ სამხრეთ კავკასიისა და მოსაზღვრე სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის რეგიონში „შუა დერეფნის“ პოტენციალს და ამ პოტენციალის გამოწვევებს.

ავტორების კვლევის მიზანია საქართველოს ადგილისა და როლის წარმოჩენა ევროპის და ცენ-

ტრალური აზიის სატრანსპორტო-საკომუნიკაციო უსაფრთხოებაში, მისი პოტენციალის შესწავლა და ტრანზიტის ეფექტიანობის გაზრდა სამხრეთ კავკასიის რეგიონულ დონეზე. ავტორები ხაზს უსვამენ, რომ შუა დერეფანი მოიცავს სატრანსპორტო კავშირს ევრაზიის ორ უდიდეს ეკონომიკურ ძალას - ჩინეთსა და ევროპას შორის - რამდენადაც ის კვეთს ცენტრალურ აზიას, კასპიის ზღვას, სამხრეთ კავკასიასა და შავ ზღვას. ეს სატრანსპორტო დერეფანი კონცეპტუალიზდა, როგორც ჩრდილოეთ დერეფნის ალტერნატივა, რომელიც სათავეს ჩინეთში იღებს, ხოლო საბოლოოდ რუსეთის გავლით ევროპაში ხვდება. მიუხედავად შედარებით მცირე მასშტაბისა, ის აგრეთვე წარმოადგენს ევროპისა და აზიის დომინანტური საზღვაო და საჰაერო სატრანსპორტო დერეფნების დამატებით ვარიანტს, რომელიც ცენტრალური აზიის იმ ქვეყნებისთვის, რომელთაც სანაოსნო დერეფნებზე წვდომა არ აქვთ, გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა. უხეშად რომ ვთქვათ, შუა დერეფანი მიჰყვება უძველეს აბრეშუმის გზას, რომელიც აზიასა და ევროპას აკავშირებდა (ისტორიული აბრეშუმის გზა კასპიის ზღვას სამხრეთიდან უვლიდა და ევროპისკენ ირანის გავლით მიემართებოდა, ხოლო ახალი შუა დერეფანი, რეგიონში პოლიტიკური დაპირისპირების გამო, ყაზახეთისა და თურქმენეთის პორტების საშუალებით კვეთს კასპიის ზღვას და აზერბაიჯანს უკავშირდება).

შავი ზღვის აკვატორიის ქვეყნებისათვის ტვირთის ტრანსპორტირების შესაძლებლობებს დიდი როლი ენიჭებათ ამ ქვეყნების ეკონომიკაში. საქართველო ერთ-ერთი მათგანია და გამოწვევის არ წარმოადგენს. ამჟამად საქართველოში ორი საზღვაო პორტი და ორი ნავთობტერმინალია ფუნქციური, ხოლო დამატებით ერთი - ანაკლიის პორტის მშენებლობა მხოლოდ დროის საკითხია. ეს გამოწვეულია იმით, რომ საქართველოში არსებული საპორტო ინფრასტრუქტურა ვერ პასუხობს თანამედროვე მოთხოვნებს, განსაკუთრებით რუსეთ-უკრაინის ომის შემდგომ, როდესაც არსებულ ნავთობსადგომებს ტვირთების მომატებულ რაოდენობასთან უწევთ გამკლავება. ანაკლიის პორტის მშენებლობა არამხოლოდ ქართული მხარის ინტერესებშია: „ტრასეკა“-ში ჩართულ ყველა ქვეყანას აქვს აღნიშნული პორტის მშენებლობის ინტერესი, რა-

დგან ეს საქართველოს საშუალებას მისცემს გაატაროს მათ მიერ მოწოდებული უფრო მეტი ტვირთი, ვიდრე მას აქამდე შეეძლო. ზემოთაღნიშნული რუსეთ-უკრაინის ომის გამო გაზრდილი მოთხოვნა, ამ პირობებში დაკმაყოფილდება. აგრეთვე ირანის დასანქცირების გამო საქართველოსკენ გზავილებული ტვირთი (სომხეთის გავლით) შეძლებს დაუბრკოლებლად მოხვდეს დანიშნულების ადგილზე, რასაც საქართველოს მიერ სხვადასხვა ქვეყანასთან გაფორმებული სავაჭრო ხელშეკრულებები კიდევ უფრო გაამარტივებს. ეს ყველაფერი შესაძლებელი გახდება ღრმანყოფიანი პორტის მშენებლობით, რაც საქართველოს გზას გაუხსნის მიიღოს გაცილებით უფრო დიდი ზომის გემები ვიდრე დღეს ახერხებს. აღსანიშნავია, რომ შავი ზღვის აკვატორიაში მხოლოდ საქართველოს არ აქვს ღრმანყოფიანი პორტი. მსგავსი პორტის აშენება ნიშნავს იმას, რომ დიდი წყალწყვის გემებიდან მცირე ზომის გემებზე საქონლის გადატვირთვა აღარ იქნება საჭირო. ეს გააიარებს ტვირთის ტრანსპორტირების საერთო ღირებულებას და ამავდროულად გაზრდის მიღებული ტვირთების საერთო რაოდენობას. აგრეთვე, საქართველოდან გამავალი გემები შეძლებენ ერთი ჩატვირთვით წაიღონ უფრო მეტი ტვირთი, რაც ექსპორტირების/რეექსპორტირების ღირებულებას შეამცირებს და კონკურენტუნარიანობას გაზრდის.

მონოგრაფიაში მითითებულია, რომ რადგან ბაქოდან რკინიგზით შემოსული ტვირთი საქართველოდან ორი მიმართულებით შესაძლოა წავიდეს, მნიშვნელოვანია რეფორმები ორივე დერეფანში განხორციელდეს: კავკასიიდან თურქეთის მიმართულებით წასული ტვირთი ქართული 1520 მმ-იანი რელსიდან თურქულ 1435 მმ-იან რელსებზე უნდა გადაიტვირთოს. ეს კი დამატებით ხარჯებთან და გაზრდილ ტრანსპორტირების დროსთანაა დაკავშირებული. ამ გამონეგვას ნაწილობრივ პასუხობს ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზა, თუმცა 2017 წელს გახსნის შემდეგ, ის ჯერ კიდევ სატესტო რეჟიმშია და სრული დატვირთვით ვერ ფუნქციონირებს. რკინიგზის რელსების არაერთგვაროვანი სისტემა შუა დერეფნის დიდი ნაკლოვანებაა, შედეგად კი საქართველოში გამავალი ტვირთის ხშირად ავტოსაგზაო ტრანსპორტით გადაზიდვაა საჭირო, რაც თავის მხრივ, რკინიგზასთან შედარებით ტრანსპორტირების გაცილებით უფრო ძვირი გზაა.

მონოგრაფიაში აღნიშნულია, რომ საქართველოსთვის უმნიშვნელოვანესია არა მხოლოდ აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ბაზრების ტვირთების გადაზიდვა, არამედ ამ ტვირთების/საქონლის/მომსახურების სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის აქციების მიმოქცევა ფასიანი ქაღალდების მეორად ბაზარზე - ელექტრონულ საფონდო ბირჟაზე.

ეს მნიშვნელოვანია არამარტო იმის გამო, რომ აკუმულირებული თანხა დააფინანსებს შუა სატრანსპორტო დერეფნის პროექტის განხორციელებას, არამედ იმიტომ, რომ ქართველ მოსახლეობას ექნება საშუალება შეიძინოს აღნიშნულ საფონდო ბირჟაზე მათთვის სასურველი ობიექტების აქციები და პროექტის განვითარებასთან ერთად გამდიდრდეს. ეს ყველაფერი უზრუნველყოფს როგორც კერძო კომპანიებისთვის დაფინანსების მოძიებას, ისე მოსახლეობისათვის დამატებითი შემოსავლის გაჩენას. სწორედ რომ საფონდო ბირჟის მეშვეობით იქნება შესაძლებელი, რომ მოსახლეობამ აღნიშნული პროექტის სრული პოტენციალი საკუთარ ჯიბეზე იგრძნოს.

მაგალითისათვის ავიღოთ ანაკლიის პორტის მშენებლობა: უმეტესობამ იცის, რომ აღნიშნული პორტი შემოსავლიანი იქნება, მაგრამ თუკი მას სახელმწიფო დააფინანსებს, ან 100%-ით ისეთი კომპანია ააშენებს, რომლის აქციებიც მოსახლეობისათვის ხელმისაწვდომი არ იქნება, მაშინ კომპანიისა და ზოგადად ანაკლიის პორტის წარმატება ხალხის კეთილდღეობაზე პირდაპირ ზეგავლენას ვერ მოახდენს. ხოლო იმ შემთხვევაში, თუკი მოსახლეობას ექნება საშუალება, გახდეს კომპანიის თანამფლობელი, ანუ შეიძინოს მისი თუნდაც მცირე რაოდენობით აქციები, მაშინ პორტის პროექტის წარმატება პირდაპირ აისახება მოსახლეობის კეთილდღეობაზე. საფონდო ბირჟის სრულად ამუშავება გარდა პირდაპირი ფინანსური სარგებლისა, აგრეთვე ავითარებს ეკონომიკურ ღიაობას და გამჭვირვალობას: სანამ კომპანია გარკვეულ ნაბიჯებს გადადგამს, მას მოუწევს გაითვალისწინოს, თუ როგორ აისახება მათი გადადგმული ნაბიჯები მათ აქციონერებზე. თუკი აქციონერები იფიქრებენ, რომ კომპანია არასწორ ნაბიჯებს დგამს და გარკვეული ძალის ინტერესებს ატარებს, ისინი გაყიდნიან აქციებს, რაც კომპანიის ერთეული აქციის ფასს გააუფასურებს. ასე ხდება ნიუ იორკის, ლონდონის, შანხაის, ფრანკფურტის, სინგაპურის და სხვა საფონდო ბირჟებზე. სწორედ მსგავს გარემოში მოქმედებს „უხილავი ხელი“, რომელიც ბაზარს არეგულირებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ყოველთვის იარსებებს რისკი და უნდობლობა, რომ ესა თუ ის პროექტი/კომპანია ვინრო ჯგუფის ინტერესებს ატარებს. საფონდო ბირჟა მოიზიდავს უცხოელ ინვესტორებს, რომლებიც საქართველოში ინვესტიციებს არამხოლოდ ფინანსური, არამედ ტექნოლოგიური და ინტელექტუალური რესურსებით განახორციელებენ.

საკმაოდ ვრცელი ფაქტობრივი მასალის კვალიფიციურმა ანალიზმა უზრუნველყო კვლევის მეცნიერული შედეგების მაღალი არგუმენტაცია, მისი სწორი რეაქცია წიგნის რედაქტორის შენიშვნებზე

მიუთითებს ნაშრომის სიზუსტეზე და მაღალ მოთხოვნილებებზე ავტორთა საკუთარი თავის და წარმოდგენილი ნამუშევრის მიმართ.

ს. პავლიაშვილისა და ზ. გარაყანიძის კვლევა მიუთითებს, რომ ავტორები საკმარისად ფლობენ მეცნიერული ანალიზის მეთოდებს, ჩატარებული აქვთ საკმაოდ მაღალი დონის სიღრმისეული სამეცნიერო კვლევა და აქვთ ფართო ერუდიცია საბაზრო ეკონომიკის გარემოში ეკონომიკური პოლიტიკისა და საჯარო მართვის პრაქტიკის სფეროში.

მონოგრაფია “შუა დერეფნის ენერგეტიკული განზომილება” საქართველოს ტექნიკური უნივერ-

სიტეტის სტუდენტებისათვის, სატრანსპორტო-საკომუნიკაციო უსაფრთხოების მეცნიერ-მკვლევარებისათვის და ზოგადად, ეკონომიკური უსაფრთხოების შესწავლით დაინტერესებული მკითხველთა ფართო წრისათვის, ნამდვილად კარგი შენაძენია.

ალექსანდრე სიჭინავა

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
საინჟინრო ეკონომიკის დეპარტამენტის
უფროსი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი

რეცენზია

ასოცირებული პროფესორის კახაბერ ციმიხტიას მონოგრაფიაზე: „ჩრდილოვანი ეკონომიკა: თეორია და პრაქტიკა“

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიზნესისა და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ასოც. პროფესორმა **კახაბერ ციმიხტიამ** გამოსცა ნაშრომი: **„ჩრდილოვანი ეკონომიკა: თეორია და პრაქტიკა“**, მონოგრაფია, თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2024წ., 123 გვ., ISBN 978- 9941-33-785-7.

ნაშრომის მეცნიერ-რედაქტორია: ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ სრული პროფესორი ეთერ ხარაიშვილი. რეცენზენტებია: ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის ასოც. პროფ. ნინელი თევდორაშვილი და ეკონომიკის დოქტორი, სტუ-ს აგრარული მეცნიერებებისა და ბიოსისტემების ინჟინერინგის ფაკულტეტის ასოც. პროფ. თენგიზ ლაჭყეძიანი.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის, განსაკუთრებით კი მისი მაღალი დონის არსებობა, ხელს უშლის ეროვნული ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფას და ეკონომიკური სისტემის მდგრად ფუნქციონირებას, ვინაიდან იგი ამახინჯებს ეკონომიკურ ურთიერთობებს, ახდენს ლეგალური სოციალური ურთიერთობების დეგრადირება-კრიმინალიზაციას, ახალისებს კორუფციას და სახელმწიფო ძალაუფლების ბოროტად გამოყენებას, რაც საბოლოო ანგარიშით ახშობს სამეწარმეო საქმიანობის სტიმულებს და უარყოფითად აისახება ეფექტიანობაზე. ჩრდილოვანი ეკონომიკის არსებობა-აღმავლობა, გრძელვადიან პერიოდში აუცილებლად იწვევს ეკონომიკური სისტემის გამართული ფუნქციონირების განმსაზღვრელი მექანიზმების დეგრადირებას და ეკონომიკის სუბიექტების საქმიანობის ეფექტიანობის შემცირებას, რასაც შედეგად მოჰყვება პროდუქციის გამოშვების მოცულობის შემცირება და მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის ადექვატური გაუარესება. ამიტომ მნიშვნელოვანია როგორც საქართველოში, აგრეთვე მსოფლიოში ჩრდილოვანი ეკონომიკაზე მოქმედი ფაქტორების, მისი გამომწვევი მიზეზების, ჩრდილოვანი ეკონომიკის გაზომვის მეთოდების, ჩრდილოვანი ეკონომიკის სფეროში არსებული ტენდენციების შეფასება.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩრდილოვანი ეკონომიკასთან დაკავშირებული პრობლემური საკითხების კვლევა, კერძოდ, საქართველოს რეალო-

ბაში არსებული მდგომარეობის ანალიზი, ჩრდილოვანი ეკონომიკის გაზომვის მეთოდების შეფასება, ჩრდილოვანი ეკონომიკისა და ეკონომიკურ უსაფრთხოებას შორის მიზეზ-შედეგობრივი დამოკიდებულების გამოკვლევა, მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე ჩრდილოვანი ეკონომიკის გავლენის შეფასება და ადექვატური რეკომენდაციების შემუშავება განაპირობებს ასოც. პროფესორის კახაბერ ციმიხტიას მიერ კვლევის ობიექტად აღებული თემის განსაკუთრებულ აქტუალობას.

მონოგრაფიაში განხილულია ჩრდილოვანი ეკონომიკის თეორიული და პრაქტიკული ასპექტების აქტუალური და სადისკუსიო საკითხები. ნაშრომში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების დადგენის მიზნით გამოყენებული გაზომვის მეთოდების კლასიფიცირებას. ამ მიზნით აქცენტი გამახვილებულია ორ დიდ ჯგუფზე: მიკროდონის და მაკროდონის მეთოდებზე. ნაშრომში აღნიშნულია, რომ წარმოდგენილი მეთოდები განსხვავებულ მონაცემებს ეყრდნობიან და ხშირად განსხვავებულ შედეგებზეც გადიან, რაც განაპირობებულია ჩრდილოვანი ეკონომიკის ფორმების მრავალფეროვნებით, გაზომვისთვის აუცილებელი ემპირიული მასალის მოპოვების სირთულით და ა. შ.. ნაშრომში ასევე შეფასებულია ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბები მსოფლიოს რეგიონებსა და ცალკეულ ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოში. ამ მიზნით ნაშრომში მოყვანილია დიდი მოცულობის ფაქტობრივი მასალა. ნაშრომში განხილულია ოფშორების როლი ჩრდილოვანი ეკონომიკაში, მისთვის ერთგვარი საფარის შექმნაში. ბოლო თავში შეფასებულია ჩრდილოვანი ეკონომიკის გავლენა ეკონომიკურ უსაფრთხოებაზე. დასაბუთებულია, რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკა განაპირობებს ეკონომიკის სტრუქტურის დეფორმაციას, ეკონომიკური აქტივობის კრიმინალიზაციას, შემოსავლების განაწილების სისტემის დამახინჯებას და მოსახლეობის ქონებრივი დიფერენციაციის გაღრმავებას, სიღარიბის დონის ზრდასა და გაღრმავებას.

ამრიგად, წარმოდგენილ მონოგრაფიაში განხორციელებულია ჩრდილოვანი ეკონომიკის ფუნქციონირების თავისებურებების და მასთან დაკავშირებული პრობლემების საფუძვლიანი კვლევა.

შესაბამისად, იგი შეიძლება გამოყენებული იქნას საქართველოში ეკონომიკური ურთიერთობების გარდაქმნა-სრულყოფისთვის აუცილებელი ღონისძიებების შემუშავებისა და მათი პრაქტიკული რეალიზაციის, ეკონომიკაში არსებულ გამოწვევებზე ადექვატური რეაგირებისა და ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტურობის ამაღლების მიზნით.

საბოლოოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ნაშრომი სასარგებლო იქნება აღნიშნული საკითხებით და-

ინტერესებული ეკონომიკისა და ბიზნესის მიმართულების ბაკალავრიატის, მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის სტუდენტებისათვის, აგრეთვე უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების პროფესორ-მასწავლებლებისთვის.

დემნა კვარაცხელია

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი